ספרי' — **אוצר החסידים** — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים"
770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי' תהא שנת נפלאות בכל
צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומֶש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל בפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קיט

זה המזמור נכבד מאד וחברו דוד על שמונה א״ב וכל אות ח׳ פסוקים ובכל פסוק יש בו דרך או תורה עדות פקודים מצוה אמירה דבור משפט צדק חקים, כל המזמור הוא מוסר ובקשות גדולות שמן הראוי כל אדם לאמרו בכל יום והוא הכנה גדולה לעבודת הקדוש ברוך הוא (פר״ץ ב״ן דמ״ה סימן שבהם מלת עדותיך בוי״ו חולם):

א א אַשְׁרֵי תְמִימֵי־דָרֶךְ הַהֹלְכִים בְּתוֹרַת
יְהוָה: ב אַשְׁרֵי נֹצְרֵי עֵדֹתָיו בְּכָל־לֵב יִדְרְשׁוּהוּ:
ג אַף לֹא־פָעֲלוּ עַוְלָה בִּדְרָכָיו הָלָכוּ: ד אַתָּה
צִוִּיתָה פִּקֻּדֶיךָ לִשְׁמֹר מְאֹד: ה אַחֲלַי יִכֹּנוּ דְרָכָי
לִשְׁמֹר חֻקֶּיךָ: ו אָז לֹא־אֵבוֹשׁ בְּהַבִּיטִי אֶל־כָּל־
מִצְוֹתֶיךָ: ז אוֹדְךָ בְּיֹשֶׁר לֵבָב בְּלָמְדִי מִשְׁפְּטֵי
צִדְקֶךָ: ח אֶת־חֻקֶּיךָ אֶשְׁמֹר אַל־תַּעַזְבֵנִי עַד־מְאֹד:

ב ט בַּמֶּה יְזַכֶּה־נַּעַר אֶת־אָרְחוֹ לִשְׁמֹר כִּדְבָרֶךָ:
י בְּכָל־לִבִּי דְרַשְׁתִּיךָ אַל־תַּשְׁגֵּנִי מִמִּצְוֹתֶיךָ:
יא בְּלִבִּי צָפַנְתִּי אִמְרָתֶךָ לְמַעַן לֹא אֶחֱטָא־לָךְ:
יב בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ: יג בִּשְׂפָתַי
סִפַּרְתִּי כֹּל מִשְׁפְּטֵי־פִיךָ: יד בְּדֶרֶךְ עֵדְוֹתֶיךָ שָׂשְׂתִּי
כְּעַל כָּל־הוֹן: טו בְּפִקּוּדֶיךָ אָשִׂיחָה וְאַבִּיטָה
אָרְחֹתֶיךָ: טו בְּחֻקֹּתֶיךָ אֶשְׁתַּעֲשָׁע לֹא אֶשְׁכַּח

המשך תהלים בעמוד פא

נקודות משיחות קודש - מזמור קיט מתוך ״תהילות מנחם״

צו - רחבה מצוותך מאד

המצווה שהקב״ה בכבודו ובעצמו עושה

א. אדמו״ר הזקן מדייק[1] שמכך שכתוב בפסוק ״רחבה מצוותך מאד״ בלשון יחיד, ולא ״מצוותיך״, בלשון רבים, משמע ש״מצוותך דייקא, היא מצות הצדקה שהיא מצות ה׳ ממש, מה שהקב״ה **בכבודו ובעצמו עושה** תמיד להחיות העולמות ויעשה לעתיד ביתר שאת ועוז כו׳״.

ולכאורה צריך ביאור, למה דוקא מצוות הצדקה, הרי ישנם עוד כמה וכמה מצוות שהקב״ה עושה בעצמו, כמו: ״שהקב״ה מניח תפילין, שנאמר נשבע הוי׳ בימינו ובזרוע עוזו . . אלו תפילין״[2]. ״הקב״ה בא בבית הכנסת״[3]. ובכלל הרי הקב״ה מקיים כל המצוות, שהם ״מצות ה׳ ממש כו׳״. ״אין מידותיו של הקב״ה כמדת בשר ודם, מדת בשר ודם מורה לאחרים לעשות והוא אינו עושה כלום, והקב״ה אינו כן, אלא מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות ולשמור״[4]?

והביאור בזה: דיוק אדה״ז ש״מצוחתך״ קאי על ״מצות הצדקה״, היא כי זה ״מה שהקב״ה **בכבודו ובעצמו עושה** תמיד להחיות העולמות כו׳״. כי בנוגע לכל המצוות יש שקלא וטריא[5] אם הם צורך גבוה, או שבאמת ״איכפת לו להקב״ה כו׳״[6]. והשקלא וטריא נובעת מזה שיש סברא לומר שהמשכת המצוות היא מצד הגילויים ולא מצד עצמותו ית׳, ומצד זה יתכן איזושהי חשיבות בנבראים. משא״כ מצוות הצדקה כל ענינה הוא גילוי הנותן, עצמותו ית׳, ומצד זה אין תפיסת מקום כלל לנבראים[7].

---

1) תניא אגה״ק סי״ז.
2) ברכות ו, סע״א.
3) שם ז, רע״א.
4) שמו״ר פ״ל, ט. ועוד.
5) ראה של״ה שער הגדול (כט, ב ואילך). ועוד.
6) ב״ר רפמ״ד.
7) משיחת ש״פ נצבים ה׳תשכ״ד.

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קיט, קכ ..... ג

ג) מאמר ד״ה והיה מדי חודש בחודשו
ש״פ משפטים, ב׳ דר״ח אדר ראשון ה׳תש״ל ..... ה

ד) שיחת שבת פרשת משפטים,
ב׳ דראש חודש אדר ראשון ה׳תש״ל ..... כא

ה) לקוטי-שיחות פרשת משפטים כרך טז ..... לא

ו) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח
המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל .....לה

ז) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת משפטים ..... לז

ח) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת משפטים .....לח

ט) שיעורי תהלים לשבוע פרשת משפטים .....פד

י) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת משפטים .....פה

יא) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת משפטים.....צד

יב) הלכה יומית לעיון ברמב״ם ..... צו

שיעורי רמב״ם

יג) – ג׳ פרקים ליום, לשבוע פרשת משפטים..... צט

יד) – פרק אחד ליום, לשבוע פרשת משפטים ...קמה

טו) – ספר המצוות, לשבוע פרשת משפטים ..... קע

טז) נביאים וכתובים
ירמיה פרק נא, עזרא פרק א ..... קעב

יז) משניות – מסכת אהלות
ביאור קהתי.....קעד

יח) עין יעקב מסכת מועד קטן ..... קפב

יט) מסכת פסחים עם ביאורים
מדף עח עד דף פד..... קפד

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כ) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן .....רטו

כא) שולחן ערוך הלכות שבת
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן .....רטו

כב) תורה אור ויראו את אלקי ישראל ותחת רגליו
אדמו״ר הזקן .....ריח

כג) תורת חיים
אדמו״ר האמצעי ..... רכו

כד) מאמרי הצ״צ – דרך מצותיך
אדמו״ר ה״צמח צדק״ .....רכז

כה) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש ..... רכח

כו) קונטרס התפילה
אדמו״ר מוהרש״ב..... רכט

כז) ספר המאמרים – תרפ״ז
אדמו״ר מוהריי״צ..... רל

כח) ספר השיחות ה׳תש״ד-ה׳תש״ה בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ.....רלב

כט) ספר הזכרונות פרק מט ..... רלד

ל) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ.....רלח

לא) חומש לקריאה בציבור .....רמ

לב) קריאה התורה למנחת שבת-קודש .....רנג

לג) לוח זמנים לשבוע פרשת משפטים..... רנד

לד) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש .....רנה

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. שבת פרשת משפטים, ב' דראש חודש אדר ראשון, ה'תש"ל

(הנחה בלתי מוגה)

וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹות לְפָנַי אָמַר ה'[1]. הִנֵּה מַה שֶּׁנֶּאֱמַר יָבוֹא כָל בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹות לְפָנַי, הוּא בְּדוּגְמַת מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בְּפָרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ בְּהַצִּיווּי לַעֲלוֹת לָרֶגֶל לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ, שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה כָּל זְכוּרְךָ גו'[2], שֶׁהֲרֵי אִיתָא בַּגְּמָרָא[3] כְּשֵׁם שֶׁבָּא לִרְאוֹת כָּךְ בָּא לֵירָאוֹת, וְדַרְוָקָא עַל יְדֵי הָרְאִיָּה (שֶׁגָּדְלָה מַעֲלָתָהּ לְגַבֵּי שְׁמִיעָה, שֶׁדַּרְוָקָא עַל יָדָהּ נַעֲשֵׂית וַודָּאוּת וְהִתְאַמְּתוּת הֲכִי עֲמוּקָה[4] בָּאִים לְהִשְׁתַּחֲוָואָה לְפָנַי ה', שֶׁהוּא עִנְיַן הַבִּיטּוּל (כַּמְבוֹאָר בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה סוֹף פָּרָשַׁת בְּרָכָה[5]). אָמְנָם, כָּל זֶה הָיָה בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קַיָּים, אֲבָל מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אֵין אָנוּ יְכוֹלִים לַעֲלוֹת וְלֵרָאוֹת (וּבְמִילָא אֵין אָנוּ יְכוֹלִים) וּלְהִשְׁתַּחֲוֹות לְפָנֶיךָ[6]. וְעַל זֶה נֶאֱמַר שֶׁלֶּעָתִיד לָבֹא יָבוֹא כָל בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹות, וְעוֹד יוֹתֵר מִכְּמוֹ שֶׁהָיָה קוֹדֶם, לֹא רַק שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה, אֶלָּא מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ[7]. וְכִדְאִיתָא בַּיַּלְקוּט מְמְדרש "ילקוט שמעוני" סוֹף יְשַׁעְיָה[8] עַל הַפָּסוּק[9] בתהלים מָתַי אָבוֹא וְאֵרָאֶה פְּנֵי אֱלֹקִים, אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֵימָתַי אַתָּה מַחֲזִיר לָנוּ אֶת הַכָּבוֹד שֶׁהָיֵינוּ עוֹלִים בִּשְׁלֹשֶׁת פַּעֲמֵי רְגָלִים וְרוֹאִים אֶת הַשְּׁכִינָה, אָמַר לָהֶם הַקָּבָּ"ה, בָּנַי, בָּעוֹלָם בזמן הַזֶּה הֱיֵיתֶם עוֹלִים בְּשָׁנָה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, כְּשֶׁיַּגִּיעַ הַקֵּץ הסוף והסיום של הגלות [שֶׁזֶּהוּ לְאַחֲרֵי שֶׁתִּהְיֶה שְׁרִיפַת כָּתְלֵי הַגָּלוּת (די גָּלוּת וֶוענְט וֶועלְן פאַרבְּרֶענְט וֶוערְן הקירות של הגלות ישרפו) לְגַמְרֵי, שֶׁזֶּהוּ קֵץ הַגָּלוּת, וְתַתְחִיל הָאַתְחַלְתָּא דִּגְאוּלָה, ההתחלה של הגאולה וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בָּרַמְבַּ"ם[10] לגבי סדר הדברים בסיום הגלות והתחלת הגאולה יַעֲמוֹד מֶלֶךְ מִבֵּית דָּוִד הוֹגֶה בַּתּוֹרָה וְעוֹסֵק בְּמִצְוֹת כְּדָוִד אָבִיו וְכוּ' וְיָכוֹף כָּל יִשְׂרָאֵל לֵילֵךְ בָּהּ בדרך התורה וּלְחַזֵּק בִּדְקָהּ הדברים שצריכים תיקון וחיזוק וְיִלְחוֹם מִלְחֶמֶת ה' וְכוּ'

---

1) ישעי' סו, כג. 2) פרשתנו כג, יז. 3) חגיגה ב, א. 4) ראה גם תו"א פרשתנו עה, א. 5) סד"ה והי' מדי חדש בחדשו (צז, ד). 6) נוסח תפלת מוסף דיו"ט. 7) ראה ד"ה והי' מדי חדש בחדשו תר"ל (ספר המאמרים תר"ל ע' רנו ואילך). ד"ה שלש פעמים בשנה דש"פ משפטים תרל"ב ותרע"ח (ספר המאמרים תרל"ב ח"א ע' נט ואילך. תרע"ח ע' קעב ואילך). 8) רמז תקיד בסופה. 9) תהלים מב, ג. 10) הל' מלכים ספי"א.

ביאור בדרך אפשר

1 נאמר בנבואת ישעיה והיא הפטרת שבת ראש חודש:
2 **וְהָיָה** לעתיד לבוא, בימות המשיח **מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת**
3 **בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל בָּשָׂר** לבית המקדש **לְהִשְׁתַּחֲוֹות לְפָנַי אָמַר**
4 **ה'**[1]. **הִנֵּה מַה שֶּׁנֶּאֱמַר** כאן **יָבוֹא כָל בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹות לְפָנַי,**
5 לפני ה' בבית המקדש **הוּא**
6 **בְּדוּגְמַת מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בְּפָרָשַׁת**
7 **הַשָּׁבוּעַ** פרשת משפטים **בְּהַצִּיווּי**
8 **לַעֲלוֹת לָרֶגֶל לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ,**
9 **שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה** בחג הפסח,
10 בחג השבועות ובחג הסוכות **יֵרָאֶה**
11 **כָּל זְכוּרְךָ גו'**[2], ייראו לפני ה' כל
12 בני ישראל הזכרים **שֶׁהֲרֵי אִיתָא**
13 מובא **בַּגְּמָרָא**[3] **כְּשֵׁם שֶׁבָּא**
14 העולה לרגל **לִרְאוֹת** את האלוקות
15 בבית המקדש **כָּךְ בָּא לֵירָאוֹת**
16 לפני ה', **וְדַרְוָקָא עַל יְדֵי הָרְאִיָּה**
17 **(שֶׁגָּדְלָה מַעֲלָתָהּ** של הראיה
18 **לְגַבֵּי שְׁמִיעָה, שֶׁדַּרְוָקָא עַל**
19 **יָדָהּ** כאשר האדם רואה דבר במו
20 עיניו **נַעֲשֵׂית וַודָּאוּת**
21 **וְהִתְאַמְּתוּת הֲכִי עֲמוּקָה**[4]
22 בקיומו של הדבר ללא נתינת מקום
23 כלל לפקפוק וספק, בשונה מדברים
24 שקיבל באמצעות שמיעה שאין לו
25 בהם וודאות והתאמתות עמוקה ויכול
26 להיות לו ספק באמיתות הדברים),
27 וכאשר רואים את גילוי האלוקות
28 (בעלייה לרגל לבית המקדש) **בָּאִים**
29 **לְהִשְׁתַּחֲוָואָה** לפני ה', **שֶׁהוּא**
30 **עִנְיַן הַבִּיטּוּל (כַּמְבוֹאָר**
31 **בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה סוֹף פָּרָשַׁת**
32 **בְּרָכָה**[5]).
33 **אָמְנָם, כָּל זֶה** ראיית גילוי
34 האלוקות בבית המקדש והביטול שבא
35 בעקבות ראיה זו **הָיָה בִּזְמַן שֶׁבֵּית**
36 **הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קַיָּים, אֲבָל**
37 **מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אֵין**
38 **אָנוּ יְכוֹלִים לַעֲלוֹת** לרגל
39 **וְלֵרָאוֹת** לפני ה' בבית המקדש
40 **(וּבְמִילָא אֵין אָנוּ יְכוֹלִים)**
41 **וּלְהִשְׁתַּחֲוֹות לְפָנֶיךָ**[6] ולביטול

ביאור בדרך אפשר

42 האמור. **וְעַל זֶה נֶאֱמַר שֶׁלֶּעָתִיד לָבֹא** כשייבנה בית המקדש מחדש
43 **יָבוֹא כָל בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹות, וְעוֹד יוֹתֵר מִכְּמוֹ שֶׁהָיָה קוֹדֶם,**
44 לפני חורבן הבית, ויבואו **לֹא רַק שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה, אֶלָּא מִדֵּי**
45 **חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ**[7]. **וְכִדְאִיתָא** כמובא **בַּיַּלְקוּט**
46 במדרש "ילקוט שמעוני" **סוֹף**
47 **יְשַׁעְיָה**[8] **עַל הַפָּסוּק**[9] בתהלים
48 **מָתַי אָבוֹא וְאֵרָאֶה פְּנֵי**
49 **אֱלֹקִים, אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל, רִבּוֹנוֹ**
50 **שֶׁל עוֹלָם, אֵימָתַי אַתָּה**
51 **מַחֲזִיר לָנוּ אֶת הַכָּבוֹד שֶׁהָיֵינוּ**
52 **עוֹלִים בִּשְׁלֹשֶׁת פַּעֲמֵי רְגָלִים**
53 **וְרוֹאִים אֶת הַשְּׁכִינָה, אָמַר**
54 **לָהֶם הַקָּבָּ"ה, בָּנַי, בָּעוֹלָם**
55 בזמן **הַזֶּה הֱיֵיתֶם עוֹלִים בְּשָׁנָה**
56 **שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, כְּשֶׁיַּגִּיעַ הַקֵּץ**
57 הסוף והסיום של הגלות **[שֶׁזֶּהוּ**
58 **לְאַחֲרֵי שֶׁתִּהְיֶה שְׁרִיפַת כָּתְלֵי**
59 **הַגָּלוּת (די גָּלוּת וֶוענְט וֶועלְן**
60 **פאַרבְּרֶענְט וֶוערְן** הקירות של
61 הגלות ישרפו) **לְגַמְרֵי, שֶׁזֶּהוּ קֵץ**
62 **הַגָּלוּת, וְתַתְחִיל הָאַתְחַלְתָּא**
63 **דִּגְאוּלָה,** ההתחלה של הגאולה
64 **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בָּרַמְבַּ"ם**[10] לגבי
65 סדר הדברים בסיום הגלות והתחלת
66 הגאולה **יַעֲמוֹד מֶלֶךְ מִבֵּית דָּוִד**
67 **הוֹגֶה בַּתּוֹרָה וְעוֹסֵק בְּמִצְוֹת**
68 **כְּדָוִד אָבִיו וְכוּ' וְיָכוֹף כָּל**
69 **יִשְׂרָאֵל לֵילֵךְ בָּהּ** בדרך התורה
70 **וּלְחַזֵּק בִּדְקָהּ** הדברים שצריכים
71 תיקון וחיזוק **וְיִלְחוֹם מִלְחֶמֶת ה' וְכוּ'**

ביאור בדרך אפשר

1 וְכוּ׳ וְהִצְלִיחַ וּבָנָה מִקְדָּשׁ בִּמְקוֹמוֹ וְקִבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל,
2 שֶׁזּוֹהִי הַגְּאוּלָּה הָאֲמִיתִּית וְהַשְּׁלֵימָה, הִנֵּה אָז] אַתֶּם עֲתִידִים
3 לִהְיוֹת עוֹלִים שָׁם בְּכָל חֹדֶשׁ וְחֹדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה מִדֵּי
4 חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וְגוֹ׳, שֶׁאָז תִּהְיֶה הָעֲלִיָּה לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ
5 לֵירָאוֹת וּלְהִשְׁתַּחֲוּוֹת בְּכָל
6 שַׁבָּת וְרֹאשׁ חֹדֶשׁ ולא רק שלוש
7 פעמים בשנה. וְהִקְשָׁה
8 בַּיַּלְקוּט[11], הֵיאַךְ בָּאִים בְּרֹאשׁ
9 חֹדֶשׁ וּבְשַׁבָּת מִסּוֹף הָעוֹלָם
10 והרי הנסיעה וההליכה מחוץ ל׳תחום
11 שבת׳ אסורה, וּמְבָאֵר, שֶׁהֶעָבִים
12 העננים בָּאִים וְטוֹעֲנִים אוֹתָם
13 וּמְבִיאִים אוֹתָם לִירוּשָׁלַיִם
14 כוּ׳, וְהוּא שֶׁהַנָּבִיא ישעיה
15 מְקַלְקְלָן מקלס ומשבח את בני
16 ישראל, ואומר מִי[12] אֵלֶּה כָּעָב
17 כמו ענן תְּעוּפֶינָה וְכַיּוֹנִים שעפות
18 אֶל אֲרֻבּוֹתֵיהֶם.
19 וְנִמְצָא שֶׁבִּכְלָלוּת יֵשׁ בָּזֶה
20 בעניין העלייה לרגל לבית המקדש
21 שְׁלֹשָׁה זְמַנִּים שונים. זְמַן
22 הָאֶחָד הוּא יְמוֹת הַחוֹל,
23 שֶׁאֵינָם שַׁבָּת וְחֹדֶשׁ, לא שבת
24 ולא ראש חודש, שֶׁבָּהֶם גַּם
25 לֶעָתִיד לָבֹא לֹא תִּהְיֶה
26 הָעֲבוֹדָה דְּלַעֲלוֹת וְלֵירָאוֹת
27 וּלְהִשְׁתַּחֲוּוֹת בבית המקדש. זְמַן
28 הַשֵּׁנִי הוּא בְּשָׁלֹשׁ רְגָלִים,
29 פסח, שבועות וסוכות, שֶׁבָּהֶם
30 הָיְתָה הָעֲלִיָּה לְרֶגֶל בִּזְמַן
31 הַבַּיִת, וְלֹא רַק בִּזְמַן בַּיִת
32 רִאשׁוֹן, אֶלָּא גַּם בִּזְמַן בַּיִת
33 שֵׁנִי שֶׁבּוֹ על תקופת בית שני
34 נֶאֱמַר[13] בנבואת חגי וְאֶכָּבְדָה
35 חָסֵר ה׳ (ובלשון הגמרא ״וארצה בו
36 ואכבד וקרינן ואכבדה, מאי שנא
37 דמחוסר ה״א אלו חמשה דברים שהיו
38 בין מקדש ראשון למקדש שני ואלו הן
39 ארון וכפורת וכרובים אש ושכינה ורוח
40 הקודש ואורים ותומים״), וְהַיְינוּ[14],
41 ופירוש הדברים על פי הפנימיות הוא
42 שֶׁלֹּא הָיָה מֵאִיר בבית שני גִּילוּי
43 ה׳ עִילָּאָה, רַק ה׳ תַּתָּאָה, שם
44 הוי׳ מורכב מארבע האותיות י׳, ה׳, ו׳, ה׳ והאות ה׳ הראשונה נקראת ה׳

1 וְהִצְלִיחַ וּבָנָה מִקְדָּשׁ בִּמְקוֹמוֹ וְקִבֵּץ נִדְחֵי
2 יִשְׂרָאֵל, שֶׁזּוֹהִי הַגְּאוּלָּה הָאֲמִיתִּית וְהַשְּׁלֵימָה,
3 הִנֵּה אָז] אַתֶּם עֲתִידִים לִהְיוֹת עוֹלִים שָׁם בְּכָל
4 חֹדֶשׁ וְחֹדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ
5 וְגוֹ׳, שֶׁאָז תִּהְיֶה הָעֲלִיָּה לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ לֵירָאוֹת
6 וּלְהִשְׁתַּחֲוּוֹת בְּכָל שַׁבָּת וְרֹאשׁ חֹדֶשׁ. וְהִקְשָׁה
7 בַּיַּלְקוּט[11], הֵיאַךְ בָּאִים בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ וּבְשַׁבָּת
8 מִסּוֹף הָעוֹלָם, וּמְבָאֵר, שֶׁהֶעָבִים בָּאִים וְטוֹעֲנִים
9 אוֹתָם וּמְבִיאִים אוֹתָם לִירוּשָׁלַיִם כוּ׳, וְהוּא
10 שֶׁהַנָּבִיא מְקַלְקְלָן, מִי[12] אֵלֶּה כָּעָב תְּעוּפֶינָה
11 וְכַיּוֹנִים אֶל אֲרֻבּוֹתֵיהֶם.
12 וְנִמְצָא שֶׁבִּכְלָלוּת יֵשׁ בָּזֶה שְׁלֹשָׁה זְמַנִּים. זְמַן
13 הָאֶחָד הוּא יְמוֹת הַחוֹל, שֶׁאֵינָם שַׁבָּת
14 וְחֹדֶשׁ, שֶׁבָּהֶם גַּם לֶעָתִיד לָבֹא לֹא תִּהְיֶה הָעֲבוֹדָה
15 דְּלַעֲלוֹת וּלְיִרָאוֹת וּלְהִשְׁתַּחֲוּוֹת. זְמַן הַשֵּׁנִי הוּא
16 בְּשָׁלֹשׁ רְגָלִים, שֶׁבָּהֶם הָיְתָה הָעֲלִיָּה לָרֶגֶל בִּזְמַן
17 הַבַּיִת, וְלֹא רַק בִּזְמַן בַּיִת רִאשׁוֹן, אֶלָּא גַּם בִּזְמַן
18 בַּיִת שֵׁנִי שֶׁבּוֹ נֶאֱמַר[13] וְאֶכָּבְדָה חָסֵר ה׳, וְהַיְינוּ[14],
19 שֶׁלֹּא הָיָה מֵאִיר גִּילוּי ה׳ עִילָּאָה, רַק ה׳ תַּתָּאָה,
20 וְגַם זֶה הָיָה בְּהֶעְלֵם, וּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁמַּעֲלַת
21 הַהִשְׁתַּחֲוָאָה שֶׁבְּבַית שֵׁנִי לֹא הָיְתָה כְּמוֹ מַעֲלַת
22 הַהִשְׁתַּחֲוָאָה שֶׁבְּבַית רִאשׁוֹן, שֶׁהַמָּקוֹם שֶׁשָּׁם בָּא
23 לִרְאוֹת, שֶׁהוּא הַפּוֹעֵל אֶת הַהִשְׁתַּחֲוָאָה, הָיָה
24 נַעֲלֶה יוֹתֵר. וּזְמַן הַשְּׁלִישִׁי הוּא שֶׁכְּשֶׁיָּבוֹא הַקֵּץ,
25 שֶׁאָז תִּהְיֶה רְאִיָּה וְהִשְׁתַּחֲוָאָה בְּכָל שַׁבָּת וְרֹאשׁ
26 חֹדֶשׁ, וְעוֹד זֹאת, שֶׁכְּלָלוּת הָרְאִיָּה וַהַהִשְׁתַּחֲוָאָה
27 (גַּם בְּשָׁלֹשׁ רְגָלִים) תִּהְיֶה בְּאוֹפֶן נַעֲלֶה יוֹתֵר גַּם
28 מִכְּמוֹ שֶׁהָיָה בִּזְמַן הַבַּיִת (עַל דֶּרֶךְ הָאָמוּר לְעֵיל
29 בְּנוֹגֵעַ לְמַעֲלַת הָרְאִיָּה וְהַהִשְׁתַּחֲוָאָה בְּבַית רִאשׁוֹן
30 לְגַבֵּי בַּית שֵׁנִי), וְלֹא רַק לְמַעְלָה מִבַּית שֵׁנִי, אֶלָּא
31 גַּם לְמַעְלָה מִבַּית רִאשׁוֹן (דְּאַף שֶׁהָיָה בּוֹ הַגִּילוּי
32 דְּקַיְּימָא סִיהֲרָא בְּאַשְׁלֵמוּתָא[15], מִכָּל מָקוֹם, לֹא

ביאור בדרך אפשר

עליונה כי היא קשורה לדרגות יותר עליונות באלוקות, והשנייה נקראת ה׳
תחתונה כי היא קשורה לדרגות יותר נמוכות, ובבית המקדש השני לא הייתה
הארת ״ה׳ עילאה״ אלא רק הארת ״ה׳ תתאה״ וְגַם זֶה הָיָה בְּהֶעְלֵם ולא
בגילוי כפי שהאלוקות האירה בגילוי בבית המקדש הראשון, וּמִזֶּה מכך
שרמת גילוי האלוקות בבית המקדש
השני הייתה פחות מאשר בבית
הראשון מוּבָן, שֶׁמַּעֲלַת
הַהִשְׁתַּחֲוָאָה והביטול לאלוקות של
העולים לרגל שֶׁבְּבַית שֵׁנִי לֹא
הָיְתָה כְּמוֹ מַעֲלַת
הַהִשְׁתַּחֲוָאָה והביטול שֶׁבְּבַית
רִאשׁוֹן, שֶׁהַמָּקוֹם שֶׁשָּׁם בָּא
לִרְאוֹת, שֶׁהוּא המקום ומה שיש
בו הַפּוֹעֵל אֶת הַהִשְׁתַּחֲוָאָה,
הָיָה בבית ראשון נַעֲלֶה יוֹתֵר
מאשר בבית שני. וּזְמַן הַשְּׁלִישִׁי
בעניין העלייה לרגל הוּא
שֶׁכְּשֶׁיָּבוֹא הַקֵּץ הסוף של הגלות
ותבוא הגאולה, שֶׁאָז בזמן הגאולה
תִּהְיֶה רְאִיָּה וְהִשְׁתַּחֲוָאָה של
בני ישראל בבית המקדש בְּכָל שַׁבָּת
וְרֹאשׁ חֹדֶשׁ, וְעוֹד זֹאת,
שֶׁכְּלָלוּת הָרְאִיָּה
וְהַהִשְׁתַּחֲוָאָה (גַּם בְּשָׁלֹשׁ
רְגָלִים מלבד החידוש של שבת
וראש חודש) תִּהְיֶה בְּאוֹפֶן נַעֲלֶה
יוֹתֵר גַּם אפילו מִכְּמוֹ שֶׁהָיָה
בִּזְמַן הַבַּיִת (עַל דֶּרֶךְ הָאָמוּר
לְעֵיל בְּנוֹגֵעַ לְמַעֲלַת הָרְאִיָּה
וְהַהִשְׁתַּחֲוָאָה בְּבַית רִאשׁוֹן
לְגַבֵּי בַּית שֵׁנִי וכך גם לעתיד לבוא
יהיה גילוי האלוקות בבית המקדש
בדרגה יותר גבוהה מכפי שהיה
בשלוש רגלים בזמן בית המקדש),
וְלֹא רַק לְמַעְלָה גילוי נעלה יותר
וממילא השתחוואה וביטול נעלים
יותר מִבַּית שֵׁנִי, אֶלָּא גַּם
לְמַעְלָה מִבַּית רִאשׁוֹן (דְּאַף
שֶׁהָיָה בּוֹ בבית ראשון, כדברי
הזוהר, הַגִּילוּי של האלוקות בדרגה
מאד נעלית, באופן של דְּקַיְּימָא
סִיהֲרָא בְּאַשְׁלֵמוּתָא[15], כשהירח
עומד בשלמותו (בט״ו בחודש) דבר
המסמל תכלית השלימות, מִכָּל מָקוֹם, לֹא הָיָה המצב הזה בְּאוֹפֶן

11) יל״ש ישעי׳ רמז תקג. 12) ישעי׳ ס, ח. 13) חגי א, ח. יומא כא, ב. 14) ראה לקו״ת דרושים לר״ה נז, ג. 15) ראה זח״א

ביאור בדרך אפשר

שֶׁל קִיּוּם וגם הבית הראשון שהיה בו גילוי אלוקות מושלם, לא היה לו קיום ובסופו של דבר נחרב), **וְהַיְינוּ, שֶׁלְּעָתִיד לָבֹא יִהְיֶה אוֹר הָעוּלָּה עַל כּוּלָּנָה,** כמבואר בחסידות שכאשר מצטרפים כמה פרטים יחד, נוסף בהם אור חדש שלמעלה מהם ואור זה שקול כנגד כל הפרטים ועולה על כולנה (וכדברי אדמו״ר הזקן ב׳שער היחוד והאמונה׳ בספר התניא: ״רק שהברואים מתחלקים למיניהם בכללות ובפרטות על ידי שינוי הצירופים וחילופים ותמורות כנזכר לעיל כי כל אות הוא המשכת חיות וכוח מיוחד פרטי וכשנצטרפו אותיות הרבה להיות תיבה אזי מלבד ריבוי מיני כוחות וחיות הנמשכים כפי מספר האותיות שבתיבה אזי עוד זאת העולה על כולנה המשכת כוח עליון וחיות כללית הכוללת ושקולה כנגד כל מיני הכוחות והחיות פרטיות של האותיות ועולה על גביהן והיא מחברתן ומצרפתן יחד להשפיע כוח וחיות לעולם הנברא בתיבה זו לכללו ולפרטיו״) **דַּאֲמִיתִּית הַפֵּירוּשׁ בָּזֶה הוּא (לֹא רַק שֶׁיִּהְיֶה** האור שיאיר בבית המקדש לעתיד לבוא **נַעֲלֶה יוֹתֵר** מכפי שהיה בבית שני ואפילו יותר מכפי שהיה בבית ראשון, **אֶלָּא) שֶׁאוֹר נַעֲלֶה זֶה** שיאיר לעתיד לבוא, בבית המקדש השלישי, **הוּא ״עַל כּוּלָּנָה״**, כיוון **שֶׁבָּא עַל יְדֵי הַגִּילוּי וְהָעֲבוֹדָה שֶׁהָיָה בְּבַית רִאשׁוֹן וּבַית שֵׁנִי** וכתוצאה מהגילויים ההם.

ב) וּלְהָבִין זֶה יֵשׁ לְהַקְדִּים תְּחִילָּה מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בְּהַתְחָלַת פָּרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם, כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי וְגוֹ׳. וְיָדוּעַ הַדִּיּוּק השאלה **בָּזֶה** הנובעת מדיוק בלשון הכתוב **בִּדְרוּשֵׁי** מאמרי החסידות של **אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן, אַדְמוֹ״ר הָאֶמְצָעִי, אַדְמוֹ״ר הַצֶּמַח צֶדֶק וְכוו׳**[16], וכן האדמו״רים בדורות הבאים **דְּצָרִיךְ לְהָבִין, דְּלִפְנֵיהֶם**

ביאור בדרך אפשר

בכתוב ׳ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם׳ **מַשְׁמַע לְשׁוֹן רַבִּים, וְכִי תִקְנֶה** בכתוב ׳כי תעבד עברי׳ **הוּא לְשׁוֹן יָחִיד, וַהֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר** והיה לו, לכתוב, לומר **כִּי יִקְנוּ** בלשון רבים שהרי הכתוב בא כהמשך ל׳אשר תשים לפניהם׳ לשון רבים, ולמה נאמר ׳כי תקנה׳ בלשון יחיד? **אַךְ הָעִנְיָן הוּא, דְּכִי תִקְנֶה קָאֵי** מכוון **עַל מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, וְקָאֵי אַדְלְעֵיל מִינֵּיהּ,** והכוונה על מה שכתוב למעלה ממנו, קודם לכן, **הַיְינוּ, עַל מַה שֶּׁנֶּאֱמַר וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים, מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם דַּוְקָא** הוא יהיה זה אשר **יָשִׂים הַמִּשְׁפָּטִים** של התורה **לִפְנֵיהֶם** לפני בני ישראל. **וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר תָּשִׂים (לְשׁוֹן יָחִיד) דְּקָאֵי** שהכוונה היא **עַל מֹשֶׁה, שֶׁעִנְיָנוֹ שֶׁל מֹשֶׁה הוּא עִנְיַן הַתּוֹרָה**[17], **וְאַחַר כָּךְ** אחרי המילה ׳תשים׳ שמתייחסת למשה רבינו (ו׳כי תקנה׳ נאמר בלשון יחיד כהמשך ל׳תשים׳ בלשון יחיד) **אוֹמֵר** הכתוב **לִפְנֵיהֶם (לְשׁוֹן רַבִּים), הַיְינוּ, שֶׁעַל יְדֵי מֹשֶׁה הָיְתָה הַמְּשָׁכַת הַתּוֹרָה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל** שגם הוא עניינו יהיה תורה. **וְזֶהוּ** עניין זה שמשה ממשיך את התורה ׳לפניהם׳ לכל אחד מישראל, **גַּם מַה שֶּׁאָמְרוּ רַז״ל**[18] **(וְהוּבָא לַהֲלָכָה בְּהִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה לָאַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן**[19]**) שֶׁמֵּהַפָּסוּק אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם לְמֵדִים שֶׁלִּימוּד הַתּוֹרָה צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּאוֹפֶן מְסֻיָּם דַּוְקָא, שֶׁאַתָּה** המלמד תורה **צָרִיךְ לָשׂוּם לִפְנֵיהֶם** בני ישראל הלומדים את התורה **טַעַם הַמְיַישֵּׁב תַּלְמוּדָם וּמְשִׁימוֹ בְּלִבָּם, כְּשׁוּלְחָן עָרוּךְ וּמוּכָן לֶאֱכוֹל לִפְנֵי הָאָדָם**[20] וכך התורה, עניינו של משה, תומשך ׳לפניהם׳, לכל בני ישראל.

קנ, א. רכה, ב. שמו״ר פט״ו, כו. 16) תו״א ריש פרשתנו עד, ג. תו״ח שם רעז, א. רפד, א. סהמ״צ להצ״צ פ, א. וראה גם ד״ה ואלה המשפטים תשל״ח (תורת מנחם ספר המאמרים אדר ע׳ ח ואילך). ועוד. 17) ראה מכילתא בשלח טו, א. שמו״ר פ״ל, ד. 18) עירובין נד, ב ובפרש״י. רמב״ם הל׳ ת״ת פ״ד ה״ד. 19) פ״ד סי״ח. 20) פרש״י עה״פ.

ביאור בדרך אפשר

אַךְ צָרִיךְ לְהָבִין, הֲלֹא פָּרָשָׁה זוֹ ′ואלה המשפטים′ **בָּאָה** בְּהֶמְשֵׁךְ **לְפָרָשַׁת מַתַּן תּוֹרָה בְּהַר סִינַי,** האמורה בפרשה הקודמת, פרשת יתרו, **שֶׁבָּהּ נִתְפָּרְשׁוּ עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת שֶׁכּוֹלְלִים אֶת כָּל תַּרְיַ״ג הַמִּצְוֹות (כְּמוֹ שֶׁהֵבִיא רַשִׁ״י[21]** בפרשת השבוע, פרשת משפטים על הכתוב ′לוחות האבן והתורה והמצווה אשר כתבתי להורותם′ **בְּשֵׁם אַזְהָרוֹת הָרַב סְעַדְיָה גָּאוֹן** וזה לשון רש״י: ״כל שש מאות ושלוש עשרה מצוות בכלל עשרת הדברות הן ורבינו סעדיה פירש באזהרות שיסד לכל דיבור ודיבור מצוות התלויות בו״), **וּמַדּוּעַ שָׁם** בעשרת הדברות הכוללות את כל התורה **לֹא נֶאֱמַר אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם, אֶלָּא דַּוְקָא כָּאן, בְּשַׁיָּיכוּת לַדִּין דְּכִי תִקְּנָה עֶבֶד עִבְרִי** נאמר ′אשר תשים לפניהם′, היינו כיצד יש ללמד את בני ישראל את התורה, והרי לכאורה היה ראוי לומר זאת בקשר לעשרת הדברות. **וּמַה גַּם שֶׁהַדִּין דְּכִי תִקְּנָה בָּא רַק לְאַחֲרֵי כַּמָּה וְכַמָּה דִּינִים שֶׁקּוֹדְמִים לוֹ [שֶׁהֲרֵי הַדִּין דְּכִי תִקְּנָה עֶבֶד עִבְרִי קָאֵי** מכוון **עַל מִי שֶׁמְּכָרוּהוּ בֵּית דִּין בִּגְנֵיבָתוֹ** מי שגנב ולא היה בידו כסף להשיב את הגניבה ובית הדין מכרו אותו לעבד כדי ששכר עבודתו יהיה לתשלום הגניבה **(כִּדְאִיתָא** כמובא **בְּפֵירוּשׁ רַשִׁ״י), וְאִם כֵּן הֲרֵי זֶה** דין מכירת הגנב לעבד על ידי בית הדין **לְאַחֲרֵי הַגְּנֵיבָה, וּלְאַחֲרֵי שֶׁאֵין לוֹ בַּמֶּה לְשַׁלֵּם, שֶׁרַק אָז מוֹכְרִים אוֹתוֹ בֵּית דִּין, וְלִפְנֵי מְציאוּת הַבֵּית דִּין, וְעַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת לִפְנֵי זֶה הָאִיסּוּר דְּלֹא תִגְנֹב שֶׁבַּעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת], וְאִם כֵּן, בְּיוֹתֵר אֵינוֹ מוּבָן מַהוּ הַטַּעַם שֶׁהָעִנְיָן דַּאֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם נֶאֱמַר דַּוְקָא בְּשַׁיָּיכוּת לַדִּין דְּכִי תִקְּנָה עֶבֶד עִבְרִי. וְגַם צָרִיךְ לְהָבִין מַהוּ עִנְיָן לִפְנֵיהֶם, וּמַהוּ עִנְיָן כִּי תִקְּנֶה.**

ג) וּבִיאוּר הָעִנְיָן יוּבַן בְּהַקְּדִּים הַמְּבוֹאָר בַּסּוּגְיָא דְּמַתַּן תּוֹרָה בְּמַסֶּכֶת **שַׁבָּת[22], שֶׁהַמַּלְאָכִים טָעֲנוּ** חֶמְדָּה גְּנוּזָה כו׳ **אַתָּה מְבַקֵּשׁ לִיתְּנָהּ לְבָשָׂר וָדָם, תְּנָהּ הוֹדְךְ עַל הַשָּׁמַיִם,** היינו למלאכים הנמצאים בעולמות העליונים הרוחניים **וְאַף עַל פִּי כֵן** למרות טענה זו של המלאכים **לֹא נִיתְּנָה לָהֶם הַתּוֹרָה,** וכמו שכתוב על התורה **לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא[23], אֶלָּא** התורה **נָסְעָה** משרשה ומקורה למעלה כחכמתו ורצונו של הקדוש־ברוך־הוא **וְיָרְדָה כו׳[24]** מדרגה לדרגה, **וְעַד שֶׁנִּיתְּנָה לְמַטָּה דַּוְקָא, בְּמָקוֹם שֶׁלְּמִצְרַיִם יְרַדְתֶּם, וְיֵצֶר הָרַע יֵשׁ בֵּינֵיכֶם,** כלשון הגמרא שם שמשה רבנו ענה למלאכים שהתורה בה מדובר על יציאת מצרים ועל המצוות שהיצר הרע מנסה לפתות את האדם שלא לקיימן שייכת דווקא לבני ישראל למטה שירדו למצרים ויש להם יצר הרע, ולא למלאכים, **וְעַד** כדי כך היא הירידה של התורה מלמעלה למטה **שֶׁנִּתְלַבְּשָׁה בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים** והלכות ומצוות התורה הם בדברים גשמיים הקיימים בעולם הזה הגשמי, **וּבִטְעָנוֹת שֶׁל הַיֵּצֶר הָרָע שֶׁיֵּשׁ בֵּינֵיכֶם,** שנמצא בבני ישראל ולא במלאכים **שֶׁהֵם** הטענות שבאות בהשפעת היצר הרע, **טְעָנוֹת שֶׁל שֶׁקֶר, שֶׁזֶּה טוֹעֵן כָּךְ וְזֶה טוֹעֵן כָּךְ** והאמת היא כדברי אחד מהם ואילו השני טוען טענות של שקר **(כַּמְבוֹאָר בַּתַּנְיָא[25]).**

ביאור בדרך אפשר

תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם נֶאֱמַר דַּוְקָא בְּשַׁיָּיכוּת לַדִּין דְּכִי תִקְּנָה עֶבֶד עִבְרִי האמור כאן בפרשת משפטים ולא נאמר קודם לכן בשייכות לעשרת הדברות בפרשת יתרו?

וְגַם צָרִיךְ לְהָבִין לפי פנימיות הדברים **מַהוּ עִנְיָן לִפְנֵיהֶם, וּמַהוּ עִנְיָן כִּי תִקְּנֶה?**

---

21) פרשתנו כד, יב. 22) פח, ב ואילך. 23) נצבים ל, יב. וראה ב״מ נט, ב. 24) לשון אדה״ז בתניא פ״ד (ח, ב). 25) פ״ה.

ביאור בדרך אפשר

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל[26] במאמרים הקודמים שנאמרו בשנה זו, תש״ל, **שֶׁזֶּה שֶׁהַתּוֹרָה נָסְעָה וְיָרְדָה** מלמעלה **כַּמָּה מַדְרֵיגוֹת עַד שֶׁנִּתְלַבְּשָׁה לְמַטָּה בָּעוֹלָם הַזֶּה, הוּא עִנְיָן שֶׁל יְרִידָה גְּדוֹלָה בְּיוֹתֵר,** כי המרחק בין עניין התורה בשורשה, כחכמתו ורצונו של הקדוש־ברוך־הוא לתורה כפי שירדה ונתלבשה לעסוק בדברים גשמיים ולהיות כתובה בדיו גשמי על קלף גשמי, הוא מרחק ופער גדול מאד, לאין שיעור, **אֲבָל יְרִידָה זוֹ הִיא צוֹרֶךְ עֲלִיָּה, שֶׁעַל יְדֵי זֶה** דווקא על ידי הירידה **מִתְעַלִּית הַתּוֹרָה לְמַדְרֵיגָה עֶלְיוֹנָה יוֹתֵר מִכְּמוֹ שֶׁהָיְתָה קוֹדֶם יְרִידָתָהּ. וְעִנְיָן זֶה** של עליית התורה אחרי הירידה **נַעֲשָׂה עַל יְדֵי עֲבוֹדַת** ה׳ שעובדות **נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל לְמַטָּה, שֶׁעַל יְדֵי עֲבוֹדָתָם פּוֹעֲלִים** נשמות ישראל **עִילּוּי גַּם בְּהַתּוֹרָה, וְכַיָּדוּעַ בְּעִנְיַן לִימּוּד הַתּוֹרָה לִשְׁמָהּ, הַיְינוּ לְשֵׁם** לתועלת ולמען **הַתּוֹרָה**[27], **שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל פּוֹעֲלִים עִילּוּי בַּתּוֹרָה שֶׁאֵין בָּהּ מִצַּד עַצְמָהּ** כפי שמובא במאמרים הקודמים של שנה זו, תש״ל, המבואר בתורת הסוד שדוד המלך היה לומד תורה באופן כזה שהיה מחבר את התורה שלמעלה עם הקדוש־ברוך־הוא, ומבואר על כך ב׳לקוטי תורה׳ לאדמו״ר הזקן ״שהיה ממשיך השראת אור אין סוף בחכמה [שמשם באה התורה, חכמתו של הקדוש־ברוך־הוא] וזהו פירוש עוסק בתורה לשמה, לשמה ממש לשם התורה עצמה״, היינו לפעול עילוי ותוספת בתורה, יותר ממעלת התורה מצד עצמה.

וְזֶהוּ ועניין זה שנשמות ישראל הן הפועלות את העלייה בתורה (אחרי שנסעה וירדה מלמעלה למטה להתלבש בדברים גשמיים) **מִצַּד גּוֹדֶל מַעֲלַת נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, שֶׁקָּדְמוּ** במעלתן **לְכָל דָּבָר,** ואפילו לתורה **וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר**[28] בדברי הימים **עִם הַמֶּלֶךְ בִּמְלַאכְתּוֹ יָשְׁבוּ שָׁם, וְאָמְרוּ רַז״ל**[29] **בְּמִי נִמְלַךְ** הקדוש־ברוך־הוא והתייעץ, כביכול, האם לברוא את העולם, **בְּנִשְׁמוֹתֵיהֶן שֶׁל צַדִּיקִים, וְהַיְינוּ, שֶׁכַּאֲשֶׁר נִמְלַךְ כוי׳,** עוד קודם שהייתה בריאה **הִנֵּה הַנִּשְׁמוֹת הָיוּ כְּבָר שָׁם, וְהַיְינוּ שֶׁהֵם לְמַעְלָה מִבְּחִינַת נִמְלַךְ כוי׳,** מכאן שהנשמות נעלות יותר מאותה בחינה באלוקות שבה הקדוש־ברוך־הוא נמלך אודות הבריאה, **שֶׁמּוּשְׁרָשִׁים** נשמות ישראל **בָּעַצְמוּת** ומהות הקדוש־ברוך־הוא בעצמו **לְמַעְלָה מִשֹּׁרֶשׁ הַתּוֹרָה, וְכֵיוָן שֶׁבְּשָׁרְשָׁם** נשמות ישראל **הֵם לְמַעְלָה מֵהַתּוֹרָה, לָכֵן פּוֹעֲלִים הָעֲלִיָּה בַּתּוֹרָה.**

וְהִנֵּה אַף שֶׁפְּעוּלַּת הָעֲלִיָּה בַּתּוֹרָה הִיא מִצַּד מַעֲלַת הַנִּשְׁמָה עַצְמָהּ, ששורשה הוא בעצמות האלוקות, **מִכָּל מָקוֹם, הֲרֵי זֶה** העלייה בתורה על ידי נשמות ישראל **נַעֲשָׂה דַּוְקָא עַל יְדֵי הַנִּשְׁמוֹת שֶׁלְּמַטָּה שֶׁנִּקְרָאִים עֲבָדִים**[30] של הקדוש־ברוך־הוא, **וְלֹא עַל יְדֵי הַנִּשְׁמוֹת כְּמוֹ שֶׁהֵם לְמַעְלָה שֶׁנִּקְרָאִים בָּנִים**[30], וזאת על אף ש׳בנים׳ הוא למעלה מ׳עבדים׳, והיחס והקירוב של אב ובן הוא הרבה יותר קרוב ופנימי מאשר היחס של אדון ועבד, **וְהַיְינוּ,** שנשמות ישראל פועלות עילוי בתורה **עַל יְדֵי עֲבוֹדַת** ה׳ באופן של **עֶבֶד דַּוְקָא, וְלֹא עַל יְדֵי עֲבוֹדַת** ה׳ באופן של **בֵּן, שֶׁהַחִילּוּק** ההבדל **בֵּינֵיהֶם** בין ׳בן׳ ו׳עבד׳ בפנימיות הדברים, **שֶׁבֵּן הוּא** עבודת ה׳ שברוחניות הענייניים קשורה **בִּזְעִיר אַנְפִּין,** המידות שבספירות העליונות (חסד, גבורה וכו׳ שנקראות ׳פנים קטנות׳, כי ביחס לאור המאיר במוחין וב׳אריך אנפין׳, האור שבמידות הוא קטן ומועט) **שֶׁנִּקְרָא** ׳זעיר אנפין׳ **בֵּן לְגַבֵּי** המוחין ה׳מולידים׳ את המידות הנקראים **אַבָּא** בחינת החכמה

ביאור בדרך אפשר

1 **וְהָעִנְיָן בָּזֶה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל**[26] **שֶׁזֶּה**
2 **שֶׁהַתּוֹרָה נָסְעָה וְיָרְדָה כַּמָּה מַדְרֵיגוֹת**
3 **עַד שֶׁנִּתְלַבְּשָׁה לְמַטָּה בָּעוֹלָם הַזֶּה, הוּא עִנְיָן שֶׁל**
4 **יְרִידָה גְּדוֹלָה בְּיוֹתֵר, אֲבָל יְרִידָה זוֹ הִיא צוֹרֶךְ**
5 **עֲלִיָּה, שֶׁעַל יְדֵי זֶה מִתְעַלִּית הַתּוֹרָה לְמַדְרֵיגָה**
6 **עֶלְיוֹנָה יוֹתֵר מִכְּמוֹ שֶׁהָיְתָה קוֹדֶם יְרִידָתָהּ. וְעִנְיָן**
7 **זֶה נַעֲשָׂה עַל יְדֵי עֲבוֹדַת נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל לְמַטָּה,**
8 **שֶׁעַל יְדֵי עֲבוֹדָתָם פּוֹעֲלִים עִילּוּי גַּם בְּהַתּוֹרָה,**
9 **וְכַיָּדוּעַ בְּעִנְיַן לִימּוּד הַתּוֹרָה לִשְׁמָהּ, הַיְינוּ לְשֵׁם**
10 **הַתּוֹרָה**[27]**, שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל פּוֹעֲלִים עִילּוּי בַּתּוֹרָה**
11 **שֶׁאֵין בָּהּ מִצַּד עַצְמָהּ. וְזֶהוּ מִצַּד גּוֹדֶל מַעֲלַת**
12 **נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, שֶׁקָּדְמוּ לְכָל דָּבָר, וּכְמוֹ**
13 **שֶׁנֶּאֱמַר**[28] **עִם הַמֶּלֶךְ בִּמְלַאכְתּוֹ יָשְׁבוּ שָׁם, וְאָמְרוּ**
14 **רַז״ל**[29] **בְּמִי נִמְלַךְ בְּנִשְׁמוֹתֵיהֶן שֶׁל צַדִּיקִים,**
15 **וְהַיְינוּ, שֶׁכַּאֲשֶׁר נִמְלַךְ כוי׳, הִנֵּה הַנִּשְׁמוֹת הָיוּ**
16 **כְּבָר שָׁם, וְהַיְינוּ שֶׁהֵם לְמַעְלָה מִבְּחִינַת נִמְלַךְ**
17 **כוי׳, שֶׁמּוּשְׁרָשִׁים בָּעַצְמוּת לְמַעְלָה מִשֹּׁרֶשׁ**
18 **הַתּוֹרָה, וְכֵיוָן שֶׁבְּשָׁרְשָׁם הֵם לְמַעְלָה מֵהַתּוֹרָה,**
19 **לָכֵן פּוֹעֲלִים הָעֲלִיָּה בַּתּוֹרָה.**

20 **וְהִנֵּה אַף שֶׁפְּעוּלַּת הָעֲלִיָּה בַּתּוֹרָה הִיא מִצַּד**
21 **מַעֲלַת הַנִּשְׁמָה עַצְמָהּ, מִכָּל מָקוֹם, הֲרֵי**
22 **זֶה נַעֲשָׂה דַּוְקָא עַל יְדֵי הַנִּשְׁמוֹת שֶׁלְּמַטָּה**
23 **שֶׁנִּקְרָאִים עֲבָדִים**[30]**, וְלֹא עַל יְדֵי הַנִּשְׁמוֹת כְּמוֹ**
24 **שֶׁהֵם לְמַעְלָה שֶׁנִּקְרָאִים בָּנִים**[30]**, וְהַיְינוּ, עַל יְדֵי**
25 **עֲבוֹדַת עֶבֶד דַּוְקָא, וְלֹא עַל יְדֵי עֲבוֹדַת בֵּן,**
26 **שֶׁהַחִילּוּק בֵּינֵיהֶם, שֶׁבֵּן הוּא בִּזְעִיר אַנְפִּין,**
27 **שֶׁנִּקְרָא בֵּן לְגַבֵּי אַבָּא וְאִמָּא וּלְמַעְלָה מִזֶּה, מַה**

---

26) במאמרים שלפנ״ז - ד״ה להבין ענין כתיבת ספר תורה; ד״ה וידבר אלקים דכ״ף שבט; ד״ה הנ״ל דש״פ יתרו (ספר המאמרים תש״ל ע׳ קכג ואילך; ע׳ קע ואילך; ע׳ קעח ואילך). 27) ראה פרי עץ חיים שער הנהגת הלימוד. לקו״ת ויקרא ה, א. שלח מז, ג. ברכה צו, ריש ע״ג. 28) דברי הימים־א ד, כג. 29) ב״ר פ״ח, ז. רות רבה פ״ב, ג. 30) ראה אוה״ת פרשתנו ע׳ א׳קמט. ספר המאמרים תרל״ו ח״ב ע׳ רעא.

והיה מדי חודש בחודשו

ביאור בדרך אפשר

וְאֲמָא בחינת הבינה **וּלְמַעְלָה מִזֶּה,** היינו שורש ומקור המידות במדריגות שלמעלה מחכמה ובינה הנקראות 'אבא' ו'אמא', והמדובר הוא ב'זעיר אנפין' כפי שהוא בעולם האצילות, הראשון והנעלה מבין ארבעה העולמות הכלליים של אצילות־בריאה־יצירה־עשייה, **מַה שֶּׁאֵין כֵּן עֶבֶד הוּא** עבודת ה' השייכת ומתחברת עם האור האלוקי, לא כפי שהוא בעולם האצילות אלא **כְּשֶׁבָּא בִּבְרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה**[31], **וּבִבְרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה גּוּפָא** עצמם **בָּעֲשִׂיָּה דַּוְקָא, שֶׁזֶּהוּ** העולם הזה הגשמי שהוא חלק מעולם העשייה, **הַמָּקוֹם שֶׁבּוֹ נַעֲשִׂית** בפועל **כְּלָלוּת הָעֲבוֹדָה דְּאִתְכַּפְיָא סִטְרָא אַחֲרָא,** כפיית והכנעת הצד האחר, ההפוך מצד הקדושה, על ידי התגברות על התאוות הגשמיות והרצונות והפיתויים שמצד היצר הרע **וּבְאוֹפֶן שֶׁמִּזֶּה** מעבודת ה' בדרך של 'אתכפייא' כפיית והכנעת הסטרא אחרא, אבל הצד האחר עדיין קיים **מַגִּיעִים** אחר כך **לְאִתְהַפְּכָא** עבודת ה' נעלית יותר שבה הרע מתהפך לטוב, **שֶׁאָז** כאשר עובדים את ה' ב'אתכפיא' ו'אתהפכא' **אִסְתַּלַּק יְקָרָא דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא כו'**[32], מתעלה כבודו של הקדוש־ברוך־הוא **וְכַמְבוֹאָר בְּמַאֲמְרֵי הַהִילּוּלָא**[33], 'המשך' מאמרי 'באתי לגני' של יו"ד שבט תש"י, יום הסתלקות הרבי הריי"צ, **שֶׁהַפֵּירוּשׁ דְּאִסְתַּלַּק** לשון עלייה אינו שהאור מתעלה ונעלם אלא הפירוש **הוּא שֶׁנִּמְשָׁךְ** מלמעלה למטה **גִּילּוּי אוֹר בִּבְחִינַת רוֹמְמוּת, וְהֵיינוּ, שֶׁאֵין הַכַּוָּונָה שֶׁלֹּא נִמְשָׁךְ לְמַטָּה** ומסתלק ועולה למעלה, **אֶלָּא שֶׁנִּמְשָׁךְ לְמַטָּה וְנִשְׁאָר בְּרוֹמְמוּת**[34] ולמרות שירד ונמשך למטה, נשאר מרומם ונעלה מהמציאות התחתונה של העולם הזה **וְאַדְרַבָּה,** דוקא **לְהִיוֹתוֹ בִּבְחִינַת רוֹמְמוּת וְהִתְנַשְּׂאוּת עַצְמִית,** כיוון שהוא רם ונישא לא רק ביחס למציאות התחתונה אלא בעצם מהותו **הֲרֵי הוּא נִמְשָׁךְ לְמַטָּה דַּוְקָא** והמציאות המוגבלת שלמטה לא מונעת ממנו להאיר גם בה, **כַּיָּדוּעַ.**

ביאור בדרך אפשר

1 שֶׁאֵין כֵּן עֶבֶד הוּא כְּשֶׁבָּא בִּבְרִיאָה יְצִירָה
2 עֲשִׂיָּה[31], וּבִבְרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה גּוּפָא בָּעֲשִׂיָּה
3 דַּוְקָא, שֶׁזֶּהוּ הַמָּקוֹם שֶׁבּוֹ נַעֲשִׂית כְּלָלוּת
4 הָעֲבוֹדָה דְּאִתְכַּפְיָא סִטְרָא אַחֲרָא, וּבְאוֹפֶן שֶׁמִּזֶּה
5 מַגִּיעִים לְאִתְהַפְּכָא, שֶׁאָז אִסְתַּלַּק יְקָרָא דְּקוּדְשָׁא
6 בְּרִיךְ הוּא כו'[32], וְכַמְבוֹאָר בְּמַאֲמְרֵי הַהִילּוּלָא[33],
7 שֶׁהַפֵּירוּשׁ דְּאִסְתַּלַּק הוּא שֶׁנִּמְשָׁךְ גִּילּוּי אוֹר
8 בִּבְחִינַת רוֹמְמוּת, וְהֵיינוּ, שֶׁאֵין הַכַּוָּונָה שֶׁלֹּא
9 נִמְשָׁךְ לְמַטָּה, אֶלָּא שֶׁנִּמְשָׁךְ לְמַטָּה וְנִשְׁאָר
10 בְּרוֹמְמוּת[34], וְאַדְרַבָּה, לְהִיוֹתוֹ בִּבְחִינַת רוֹמְמוּת
11 וְהִתְנַשְּׂאוּת עַצְמִית, הֲרֵי הוּא נִמְשָׁךְ לְמַטָּה
12 דַּוְקָא, כַּיָּדוּעַ.

13 ד) **וְעַל** פִּי זֶה יֵשׁ לְבָאֵר מַה שֶּׁתִּיכֶף לְאַחַר מַתַּן
14 תּוֹרָה נֶאֱמַר וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר
15 תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי שֵׁשׁ שָׁנִים
16 יַעֲבֹד וּבַשְּׁבִיעִת יֵצֵא לַחָפְשִׁי חִנָּם, אִם בְּגַפּוֹ
17 יָבֹא בְּגַפּוֹ יֵצֵא אִם בַּעַל אִשָּׁה הוּא וְיָצְאָה אִשְׁתּוֹ
18 עִמּוֹ אִם אֲדֹנָיו יִתֶּן לוֹ אִשָּׁה וְיָלְדָה לוֹ בָנִים
19 אוֹ בָנוֹת הָאִשָּׁה וִילָדֶיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ וְהוּא
20 יֵצֵא בְגַפּוֹ. וְכִי יֹאמַר עֶבֶד אָהַבְתִּי אֶת אֲדֹנִי
21 אֶת אִשְׁתִּי וְאֶת בָּנָי לֹא אֵצֵא חָפְשִׁי. וְהִגִּישׁוֹ
22 אֲדֹנָיו אֶל הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוֹ אֶל הַדֶּלֶת אוֹ אֶל
23 הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ וַעֲבָדוֹ
24 עוֹלָם. וְאִישׁ כִּי יִמְכֹּר אֶת בִּתּוֹ לְאָמָה לֹא
25 תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים. אִם רָעָה בְעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ
26 אֲשֶׁר לוֹ יָעָדָהּ וְהֶפְדָּהּ לְעַם נֵכְרִי לֹא יִמְשֹׁל
27 לִמְכָרָהּ בְּבִגְדוֹ בָּהּ. וְאִם לִבְנוֹ יִיעָדֶנָּה כְּמִשְׁפַּט
28 הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה לָּהּ. אִם אַחֶרֶת יִקַּח לוֹ שְׁאֵרָהּ
29 כְּסוּתָהּ וְעֹנָתָהּ לֹא יִגְרָע. וְאִם שְׁלָשׁ אֵלֶּה לֹא
30 יַעֲשֶׂה לָּהּ וְיָצְאָה חִנָּם אֵין כָּסֶף. מַכֵּת אִישׁ
31 וָמֵת מוֹת יוּמָת. וְהָאֹרֵב לֹא צָדָה וְהָאֱלֹהִים
32 אִנָּה לְיָדוֹ וְשַׂמְתִּי לְךָ מָקוֹם אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה.
33 וְכִי יָזִד אִישׁ עַל רֵעֵהוּ לַהַרְגוֹ בְּעָרְמָה מֵעִם
34 מִזְבְּחִי תִּקָּחֶנוּ לָמוּת. וּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת
35 יוּמָת. וְגֹנֵב אִישׁ וּמָכָרוֹ וְנִמְצָא בְיָדוֹ מוֹת
36 יוּמָת. וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת. וְכִי
37 יִרִבֻן אֲנָשִׁים וְנִגַּף אִשָּׁה הָרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ
38 וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ כַּאֲשֶׁר יָשִׁית
39 עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בִּפְלִלִים. אִם אָסוֹן
40 יִהְיֶה וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ. עַיִן תַּחַת עַיִן
41 שֵׁן תַּחַת שֵׁן יָד תַּחַת יָד רֶגֶל תַּחַת רָגֶל.
42 כְּוִיָּה תַּחַת כְּוִיָּה פֶּצַע תַּחַת פָּצַע חַבּוּרָה
43 תַּחַת חַבּוּרָה. וְכִי יַכֶּה אִישׁ אֶת עֶבֶדוֹ אוֹ
44 אֶת אֲמָתוֹ בַּשֵּׁבֶט וָמֵת תַּחַת יָדוֹ נָקֹם יִנָּקֵם.
45 אַךְ אִם יוֹם אוֹ יוֹמַיִם יַעֲמֹד לֹא יֻקַּם כִּי
46 כַסְפּוֹ הוּא. וְכִי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְהִכָּה אִישׁ
47 אֶת רֵעֵהוּ בְּאֶבֶן אוֹ בְאֶגְרֹף וְלֹא יָמוּת וְנָפַל
48 לְמִשְׁכָּב. אִם יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ חוּץ עַל מִשְׁעַנְתּוֹ
49 וְנִקָּה הַמַּכֶּה רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן וְרָפֹא יְרַפֵּא.
50 וְכִי יַכֶּה אִישׁ אֶת עַבְדּוֹ אוֹ אֶת אֲמָתוֹ
51 וּמֵת תַּחַת יָדוֹ נָקוֹם יִנָּקֵם. אַךְ אִם יוֹם אוֹ
52 יוֹמַיִם יַעֲמֹד לֹא יֻקַּם כִּי כַסְפּוֹ הוּא.
53 וְכִי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה
54 וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ
55 כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן
56 בִּפְלִלִים. וְאִם אָסוֹן יִהְיֶה וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ
57 תַּחַת נָפֶשׁ. עַיִן תַּחַת עַיִן שֵׁן תַּחַת שֵׁן
58 יָד תַּחַת יָד רֶגֶל תַּחַת רָגֶל. כְּוִיָּה תַּחַת
59 כְּוִיָּה פֶּצַע תַּחַת פָּצַע חַבּוּרָה תַּחַת
60 חַבּוּרָה. וְכִי יַכֶּה אִישׁ אֶת עֵין עַבְדּוֹ אוֹ
61 אֶת עֵין אֲמָתוֹ וְשִׁחֲתָהּ לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ
62 תַּחַת עֵינוֹ. וְאִם שֵׁן עַבְדּוֹ אוֹ שֵׁן אֲמָתוֹ
63 יַפִּיל לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת שִׁנּוֹ.
64 וְכִי יִגַּח שׁוֹר אֶת אִישׁ אוֹ אֶת אִשָּׁה
65 וָמֵת סָקוֹל יִסָּקֵל הַשּׁוֹר וְלֹא יֵאָכֵל
66 בְּשָׂרוֹ וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי. וְאִם שׁוֹר נַגָּח
67 הוּא מִתְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם וְהוּעַד בְּבַעְלָיו
68 וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ וְהֵמִית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה
69 הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת. אִם כֹּפֶר
70 יוּשַׁת עָלָיו וְנָתַן פִּדְיוֹן נַפְשׁוֹ כְּכֹל
71 אֲשֶׁר יוּשַׁת עָלָיו. אוֹ בֵן יָגַח אוֹ בַת יָגַח
72 כַּמִּשְׁפָּט הַזֶּה יֵעָשֶׂה לוֹ. אִם שׁוֹר יַגַּח
73 הַשּׁוֹר אֶת עֶבֶד אוֹ אֲמָה שְׁלֹשִׁים כֶּסֶף
74 יִתֵּן לַאדֹנָיו וְהַשּׁוֹר יִסָּקֵל. וְכִי יִפְתַּח אִישׁ
75 בּוֹר אוֹ כִּי יַכְרֶה אִישׁ בּוֹר וְלֹא יְכַסֶּנּוּ
76 וְנָפַל שָׁמָּה שּׁוֹר אוֹ חֲמוֹר. בַּעַל הַבּוֹר
77 יְשַׁלֵּם כֶּסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ.
78 וְכִי יִגֹּף שׁוֹר אִישׁ אֶת שׁוֹר רֵעֵהוּ וָמֵת
79 וּמָכְרוּ אֶת הַשּׁוֹר הַחַי וְחָצוּ אֶת כַּסְפּוֹ
80 וְגַם אֶת הַמֵּת יֶחֱצוּן. אוֹ כִי נוֹדַע כִּי שׁוֹר
81 נַגָּח הוּא מִתְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ
82 בְּעָלָיו שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם שׁוֹר תַּחַת הַשּׁוֹר
83 וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ. כִּי יַגִּיחַ שׁוֹר אִישׁ
84 אוֹ בְהֵמָה וָמֵת. אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר נַגָּח
85 הוּא מִתְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם וְלֹא שְׁמָרוּהוּ
86 בְּעָלָיו שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם שׁוֹר תַּחַת הַשּׁוֹר
87 וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ. כִּי יַבְעֵר אִישׁ שָׂדֶה
88 אוֹ כֶרֶם וְשִׁלַּח אֶת בְּעִרָה וּבִעַר בְּשָׂדֵה
89 אַחֵר מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם.
90 כִּי תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קֹצִים וְנֶאֱכַל
91 גָּדִישׁ אוֹ הַקָّמָה אוֹ הַשָּׂדֶה שֶׁאָכַל
92 הָאֵשׁ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעִר אֶת הַבְּעֵרָה.
93 כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ כֶּסֶף אוֹ כֵלִים
94 לִשְׁמֹר וְגֻנַּב מִן הָאִישׁ אֲשֶׁר נִתְּנוּ אִם
95 יִמָּצֵא הַגַّנָּב יְשַׁלֵּם שְׁנָיִם. אִם לֹא יִמָּצֵא
96 הַגַّנָּב וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים
97 אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בְּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ. עַל כָּל
98 דְּבַר פָּשַׁע עַל שׁוֹר עַל חֲמוֹר עַל שֶׂה
99 עַל שִׂלְמָה עַל כָּל אֲבֵדָה אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי
100 הוּא זֶה עַד הָאֱלֹהִים יָבוֹא דְּבַר שְׁנֵיהֶם
101 אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ.
102 כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ חֲמוֹר אוֹ שׁוֹר
103 אוֹ שֶׂה וְכָל בְּהֵמָה לִשְׁמֹר וָמֵת אוֹ שָׁבַר
104 אוֹ נִשְׁבָּה אֵין רֹאֶה. שְׁבֻעַת יְהוָה תִּהְיֶה
105 בֵּין שְׁנֵיהֶם אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בְּמְלֶאכֶת
106 רֵעֵהוּ וְלָקַח בְּעָלָיו וְלֹא יְשַׁלֵּם. וְאִם
107 גָּנוֹב יִגָּנֵב מֵעִמּוֹ יְשַׁלֵּם לִבְעָלָיו. אִם
108 טָרוֹף יִטָּרֵף יָבִא עֵד הַטְּרֵפָה לֹא יְשַׁלֵּם.
109 וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ וְנִשְׁבַּר
110 אוֹ מֵת בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ שָׁלֵם יְשַׁלֵּם.
111 אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם אִם שָׂכִיר
112 הוּא בָּא בִּשְׂכָרוֹ. וְכִי יְפַתֶּה אִישׁ
113 בְּתוּלָה אֲשֶׁר לֹא אֹרָשָׂה וְשָׁכַב עִמָּהּ
114 מָהֹר יִמְהָרֶנָּה לּוֹ לְאִשָּׁה. אִם מָאֵן
115 יְמָאֲנֶנּוּ אָבִיהָ לְתִתָּהּ לוֹ כֶּסֶף יִשְׁקוֹל
116 כְּמֹהַר הַבְּתוּלֹת. מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה.
117 כָּל שֹׁכֵב עִם בְּהֵמָה מוֹת יוּמָת. זֹבֵחַ
118 לָאֱלֹהִים יָחֳרָם בִּלְתִּי לַיהוָה לְבַדּוֹ.
119 וְגֵר לֹא תוֹנֶה וְלֹחֲצֶנּוּ כִּי גֵרִים הְיִיתֶם
120 בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם. כָּל אַלְמָנָה וְיָתוֹם לֹא
121 תְעַנּוּן. אִם עַנֵּה תְעַנֶּה אֹתוֹ כִּי אִם צָעֹק
122 יִצְעַק אֵלַי שָׁמֹעַ אֶשְׁמַע צַעֲקָתוֹ. וְחָרָה
123 אַפִּי וְהָרַגְתִּי אֶתְכֶם בַּחֶרֶב וְהָיוּ נְשֵׁיכֶם
124 אַלְמָנוֹת וּבְנֵיכֶם יְתֹמִים. אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה
125 אֶת עַמִּי אֶת הָעָנִי עִמָּךְ לֹא תִהְיֶה כְּנֹשֶׁה
126 לוֹ לֹא תָשִׂימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ. אִם חָבֹל
127 תַּחְבֹּל שַׂלְמַת רֵעֶךָ עַד בֹּא הַשָּׁמֶשׁ
128 תְּשִׁיבֶנָּה לוֹ. כִּי הִוא כְסוּתָה לְבַדָּהּ
129 הִוא שִׂמְלָתוֹ לְעֹרוֹ בַּמָּה יִשְׁכָּב וְהָיָה
130 כִּי יִצְעַק אֵלַי וְשָׁמַעְתִּי כִּי חַנּוּן אָנִי.
131 אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל וְנָשִׂיא בְּעַמְּךָ לֹא
132 תָאֹר. אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל וְנָשִׂיא בְּעַמְּךָ
133 לֹא תָאֹר. בְּכֹרְךָ וּבְכֹרֹתֶיךָ תִּתֶּן לִי.
134 כֵּן תַּעֲשֶׂה לְשֹׁרְךָ לְצֹאנֶךָ שִׁבְעַת יָמִים
135 יִהְיֶה עִם אִמּוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִּתְּנוּ לִי.
136 וַאֲנָשֵׁי קֹדֶשׁ תִּהְיוּן לִי וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה
137 טְרֵפָה לֹא תֹאכֵלוּן לַכֶּלֶב תַּשְׁלִכוּן אֹתוֹ.

---

31) ראה ספר המאמרים תרנ"ז ע' קעז. המשך תרס"ו ע' רז. 32) בתניא פכ"ז (לד, א) ובלקו"ת ר"פ פקודי מציין לזהר ח"ב קכח, ב (ובלקו"ת שם מציין גם לזהר שם סז, ב. וראה גם שם קפד, א). וראה גם תו"א ויקהל פט, ד. לקו"ת חוקת סה, ג. 33) ד"ה באתי לגני ה'שי"ת פ"א ובהערה (ספר המאמרים ה'שי"ת ע' 112). 34) תו"א שם. 35) שמות ה, ג. 36) מגילה יג, רע"א. 37) קידושין מ, א.

ביאור בדרך אפשר

אַף הָעִנְיָן הוּא, שֶׁהַשֵּׁם (עֶבֶד) עִבְרִי הוּא עַל פִּי מַה שֶׁנֶּאֱמַר[38] בספר יהושע **בְּעֵבֶר הַנָּהָר יָשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם**[39], **שֶׁעֵבֶר הַנָּהָר** על פי הפירוש הפנימי **קָאֵי** מכוון **עַל בְּחִינָה** רוחנית נעלית **שֶׁלְּמַעְלָה גַּם** אפילו **מִגַּן עֵדֶן, שֶׁהֲרֵי כְּתִיב**[40] כתוב בתורה אודות גן עדן **וְנָהָר יוֹצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגָּן, וְהַיְינוּ,** חיות והשפעה **שֶׁהַגָּן מְקַבֵּל** המשקה אותו והרי המקבל **מֵהַנָּהָר** הוא בדרגה יותר נמוכה מהמשפיע ואם כן הנהר הוא למעלה מהגן, למעלה מגן עדן, **וְעֵבֶר הַנָּהָר הוּא לְמַעְלָה גַּם מֵהַנָּהָר** עצמו. **וְעַל זֶה** על דרגה נעלית זו שעל שמה נקראים בני ישראל ״עברים״ **נֶאֱמַר בְּעֵבֶר הַנָּהָר יָשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם, שֶׁשָּׁם יָשְׁבוּ וְהוּשְׁרְשׁוּ** היינו משם הוא השורש של **הָאָבוֹת, הָחֵל מֵאַבְרָהָם, שֶׁהוֹרִישׁ כָּל עִנְיָנָיו** ומעלותיו הרוחניות **לְזַרְעוֹ אַחֲרָיו (וְגַם לְגֵרִים, שֶׁהֲרֵי אַבְרָהָם הוּא גַּם אָב לַגֵּרִים**[41]**), שֶׁזֶּהוּ** עניין זה שאברהם מוריש את ענייניו לבניו אחריו **גַּם כְּלָלוּת הָעִנְיָן שֶׁמַּעֲשֵׂה אָבוֹת סִימָן לַבָּנִים**[42], וזו המשמעות הפנימית של הביטוי **יְרוּשָׁה לָנוּ מֵאֲבוֹתֵינוּ, וְכִלְשׁוֹן אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן**[43] בספר התניא לגבי הירושה הרוחנית שהורישו לנו אבותינו שהיא כמו ירושה של **הוֹן עָתֵק כו׳** (וזה לשונו שם: ״ועל זה תקנו ליתן שבח והודייה לשמו יתברך בכל בוקר ולומר אשרינו מה טוב חלקנו וכו׳ ומה יפה ירושתנו, כלומר כמו שהאדם שש ושמח בירושה שנפלה לו הון עתק שלא עמל בו, כן ויותר מכן יש לנו לשמוח על ירושתנו שהנחילנו אבותינו הוא יחוד ה׳ האמיתי...״), **שֶׁיְּרוּשָׁה הִיא גַּם בְּתִינוֹק בֶּן יוֹמוֹ, שֶׁיּוֹרֵשׁ אֶת הַכֹּל**[44], בהתאם לכלל שבירושה אין חשיבות למצבו של היורש אלא בנו של המוריש יורש את כל

ביאור בדרך אפשר

רכושו גם אם הוא תינוק בן יומו, **וְעַד שֶׁהוּא** התינוק היורש **מְצִיאוּת אַחַת עִם אָבִיו, כְּמַאֲמַר רַז״ל**[45] **עַל הַפְּסוּק**[46] בתהילים **תַּחַת אֲבוֹתֶיךָ יִהְיוּ בָנֶיךָ** (לגבי דיני ירושה). **וְזֶהוּ מַה שֶׁנֶּאֱמַר (כִּי תִקְנֶה) עֶבֶד עִבְרִי דַּוְקָא**[39], והכתוב מדגיש כאן שהעבד הוא ״עברי״ **דְּכֵיוָן שֶׁהַנְּשָׁמָה יָרְדָה לְמַטָּה, שֶׁדַּוְקָא שָׁם הִיא בִּבְחִינַת עֶבֶד,** שכן בהיות הנשמה למעלה היא בבחינת ״בן״ **הִנֵּה בִּכְדֵי שֶׁעַל יְדֵי עֲבוֹדָתָהּ** את ה׳ **תּוּכַל** הנשמה **לְפָעוֹל הָעִילּוּי** בתורה **כו׳**, כמבואר לעיל, **הֲרֵי הִיא** הנשמה **צְרִיכָה לִהְיוֹת קְשׁוּרָה** בקשר חזק וגלוי **עִם שָׁרְשָׁהּ וּמְקוֹרָהּ לְמַעְלָה, בְּחִינַת עֵבֶר הַנָּהָר (עִבְרִי), שֶׁהִמְשִׁיכוּ הָאָבוֹת** בחינה נעלית זו **לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל,** בלי יוצא מן הכלל, **עַד גַּם** אפילו **לְמִי שֶׁהוּא בְּדַרְגַּת עֶבֶד, שֶׁמִּצַּד עַצְמוֹ בְּהֶפְקֵירָא נִיחָא לֵיהּ**[47], נוח לו בהפקרות, ללא כל עול, **שֶׁגַּם** אפילו **אֶצְלוֹ יוּמְשַׁךְ** ויתגלה גילוי אלוקות **מִבְּחִינַת עֵבֶר הַנָּהָר** שלמעלה מבחינת ה׳נהר׳ ולמעלה מבחינת ״גן עדן״. **וְכֵיוָן שֶׁהִמְשָׁכָה זוֹ** של בחינת ״עבר הנהר״ (שעל שמה נקרא כל אחד ואחד מישראל ״עברי״) **הִיא מִשֹּׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה שֶׁהִיא לְמַעְלָה מֵהַצִּמְצוּם,** באור אין סוף הבלי גבול שהאיר לפני הצמצום (שהגביל את האור כדי לברוא עולמות ונבראים מוגבלים), **הֲרֵי כְּשֵׁם שֶׁקּוֹדֶם הַצִּמְצוּם לֹא הָיָה מָקוֹם** נתינת מקום, אפשרות **לַעֲמִידַת הָעוֹלָמוֹת**[48] ואילו היו נבראים עולמות מוגבלים היו מתבטלים מפני תוקף הארת האין סוף, **נַעֲשָׂה כֵּן גַּם בְּדַרְגַּת הָעֶבֶד לְמַטָּה,** היהודי שעובד את ה׳ באופן של ״עבד״ **שֶׁהָעוֹלָם אֵינוֹ תּוֹפֵס מָקוֹם** ואינו נחשב **אֶצְלוֹ כו׳** ולגביו הרי זה כאילו העולם לא קיים כלל.

---

38) יהושע כד, ב. 39) ראה תו״א פרשתנו עה, ד. תו״ח שם רעח, ג ואילך. רפד, ד. סהמ״צ להצ״צ פב, ב. ד״ה ואלה המשפטים שבהערה 16. 40) בראשית ב, יו״ד. 41) ראה רמב״ם הל׳ ביכורים פ״ד ה״ג. רע״ב ביכורים פ״א מ״ד. 42) ראה תנחומא לך ט. ב״ר פ״מ, ו. רמב״ן לך יב, ו. שם, י. 43) תניא פל״ג (מב, ריש ע״ב). 44) ראה נדה מד, רע״א. 45) ב״ב קנט, א. שו״ת צפנת פענח דווינסק ח״א סקי״ח. ווארשא ח״ב סקי״ח. ועוד. 46) תהלים מה, יז. 47) גיטין יג, א. 48) ראה

ביאור בדרך אפשר

ה) **וְעַל** זֶה נֶאֱמַר כִּי תִקְנָה עֶבֶד עִבְרִי, תִּקְנֶה דַּיְיקָא, לְשׁוֹן קִנְיָן. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה יָדוּעַ[49] בְּמַה שֶׁנֶּאֱמַר[50] בְּנוֹסֵחַ 'קִידּוּשׁ לִבְנוֹ' בָּרוּךְ עוֹשֵׂךְ מִבּוֹרֵךְ בָּרוּךְ יוֹצְרֵךְ בָּרוּךְ בּוֹרְאֵךְ בָּרוּךְ קוֹנֵךְ, דְּעוֹשֵׂךְ יוֹצְרֵךְ וּבוֹרְאֵךְ הֵן כְּנֶגֶד שְׁלֹשָׁה עוֹלָמוֹת בְּרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה, וְקוֹנֵךְ קָאֵי עַל בְּחִינַת הָאֲצִילוּת, וְהַיְינוּ, שֶׁקּוֹנֵךְ הוּא לְמַעְלָה מִבּוֹרְאֵךְ וגם בעניינו, המושג 'קניין' שבכתוב 'כי תקנה עבד עברי', קשור בעולם האצילות. אַךְ צָרִיךְ לְהָבִין, הֲלֹא עִנְיָן הַבְּרִיאָה תוכן המושג 'בריאה' הוּא הַחִידּוּשׁ דְּהִתְהַוּוּת יֵשׁ דבר, מציאות מֵאַיִן לא דבר (וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ן[51] דְּאֵין אֶצְלֵנוּ בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ הוֹצָאַת יֵשׁ מֵאַיִן אֶלָּא בִּלְשׁוֹן בָּרָא), שֶׁזֶּהוּ התהוות יש מאין עִנְיָן נִפְלָא ונעלה יוֹתֵר מֵעִנְיָן הַקִּנְיָן (שֶׁאֵינוֹ הִתְחַדְּשׁוּת בְּגוּף הַדָּבָר, אֶלָּא הוּא בדיוק שהיה לפני הקניין, רַק שֶׁעוֹבֵר מֵרְשׁוּת אחת, רשות המוכר לִרְשׁוּת אחרת, רשות הקונה), וְאִם כֵּן, לָמָּה בָּרוּךְ קוֹנֵךְ הוּא לְמַעְלָה מִבָּרוּךְ בּוֹרְאֵךְ כך ש'ברוך קונך' מתייחס לעולם האצילות ואילו 'ברוך בוראך' מתייחס לעולם הבריאה, והרי לפי האמור 'בריאה', היינו בריאת יש מאין, היא דבר יותר נעלה מ'קנין' שהוא רק העברה מרשות לרשות.? וְהַבֵּיאוּר בָּזֶה, דְּקִנְיָן מוֹרֶה עַל הַמְשָׁכָה מֵהֶעְלֵם אֶל הַגִּילוּי, הַיְינוּ, שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנָּה מִמַּהוּתוֹ לִהְיוֹת דָּבָר נִפְרָד, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּרִיאָה קָאֵי עַל הִתְהַוּוּת יֵשׁ מֵאַיִן שֶׁנַּעֲשֶׂה דָּבָר נִפְרָד[52]. וְעִנְיָנוֹ בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, שֶׁקִּנְיָן מוֹרֶה שֶׁגַּם כְּפִי שֶׁהִנְשָׁמָה הִיא לְמַטָּה בְּדַרְגַּת עֶבֶד, נִמְשָׁךְ בָּהּ שָׁרְשָׁהּ וּמְקוֹרָהּ, בְּחִינַת בְּעֵבֶר הַנָּהָר יָשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם[52].

וְיֵשׁ לְהוֹסִיף בָּזֶה, שֶׁמִּלְּבַד זֹאת שֶׁמַּמְשִׁיכִים בְּדַרְגַּת הָעֶבֶד לְמַטָּה מִשֹּׁרֶשׁ וּמְקוֹר הַנִּשְׁמָה בִּבְחִינַת עֵבֶר הַנָּהָר, שֶׁזֶּהוּ גַּם הַפֵּירוּשׁ דְּבָרוּךְ כוּ' קוֹנֵךְ, בָּרוּךְ מִלְּשׁוֹן הַמְשָׁכָה, כְּמוֹ הַמַּבְרִיךְ אֶת הַגֶּפֶן[53], הַיְינוּ, שֶׁמַּמְשִׁיכִים בְּחִינַת עוֹשֵׂךְ, שֶׁזֶּהוּ תְּחִילַּת הָעֲבוֹדָה, וְאַחַר כָּךְ מַמְשִׁיכִים בְּחִינַת יוֹצְרֵךְ וְכוּ', וְעַד שֶׁמַּמְשִׁיכִים גַּם בְּחִינַת קוֹנֵךְ בְּדַרְגַּת הָעֶבֶד לְמַטָּה, יֵשׁ בָּזֶה גַּם עִנְיַן הַהַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, לְהַעֲלוֹת אֶת

ביאור בדרך אפשר

מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּרִיאָה קָאֵי מכוון עַל הִתְהַוּוּת יֵשׁ מֵאַיִן שֶׁנַּעֲשֶׂה דָּבָר נִפְרָד[52] מהבורא שמהווה אותו, ולכן לאמיתו של דבר 'קנין' אכן נעלה מ'בריאה', כי בעוד שבעולם הבריאה ('ברוך בוראך') יש כבר, לפחות במובן מסויים, מציאות של נבראים נפרדים, מציאות של 'יש', הרי בעולם האצילות ('ברוך קונך') הכול בטל לאלוקות בתכלית הביטול. וְעִנְיָנוֹ של ההבדל בין 'ברוך קונך' ל'ברוך עושך' בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, שֶׁקִּנְיָן מוֹרֶה שֶׁגַּם כְּפִי שֶׁהַנִּשְׁמָה הִיא לְמַטָּה בְּדַרְגַּת עֶבֶד, ואופן עבודת ה' שלה קשור בעולם העשייה, נִמְשָׁךְ בָּהּ בנשמה שָׁרְשָׁהּ וּמְקוֹרָהּ הנעלה מאד, בְּחִינַת בְּעֵבֶר הַנָּהָר יָשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם[52].

וְיֵשׁ לְהוֹסִיף בָּזֶה, שֶׁמִּלְּבַד זֹאת שֶׁמַּמְשִׁיכִים ומגלים מלמעלה בְּדַרְגַּת הָעֶבֶד לְמַטָּה מִשֹּׁרֶשׁ וּמְקוֹר הַנִּשְׁמָה בִּבְחִינַת עֵבֶר הַנָּהָר והשורש העליון נמשך מלמעלה להאיר ולפעול למטה, שֶׁזֶּהוּ גַּם הַפֵּירוּשׁ דְּבָרוּךְ כוּ' קוֹנֵךְ, בָּרוּךְ מִלְּשׁוֹן הַמְשָׁכָה, כְּמוֹ לשון המשנה הַמַּבְרִיךְ מכופף אֶת ענפי הַגֶּפֶן[53] למטה, ולפי זה 'ברוך עושך' הַיְינוּ, שֶׁמַּמְשִׁיכִים מלמעלה ומביאים לידי גילוי למטה את בְּחִינַת עוֹשֵׂךְ, שֶׁזֶּהוּ תְּחִילַּת הָעֲבוֹדָה, עבודה שקשורה בעולם העשייה שהוא התחתון מבין ארבעת העולמות וְאַחַר כָּךְ מַמְשִׁיכִים דרגה גבוהה יותר בְּחִינַת יוֹצְרֵךְ עולם היצירה וְכוּ' ואחר כך 'ברוך בוראך', עולם הבריאה, וְעַד שֶׁמַּמְשִׁיכִים מלמעלה ומביאים למטה גַּם אפילו בְּחִינַת קוֹנֵךְ ענינו של עולם האצילות בְּדַרְגַּת הָעֶבֶד לְמַטָּה, הנה בנוסף לכל זה שהם המשכות מלמעלה למטה, יֵשׁ בָּזֶה גַּם עִנְיַן הַהַעֲלָאָה התעלות והתקרבות לאלוקות מִלְּמַטָּה מצד האדם לְמַעְלָה, לְהַעֲלוֹת אֶת מַדְרֵיגַת הָעֶבֶד שבעולם העשייה

עץ חיים שער א (דרוש עגולים ויושר) ענף ב. 49) תו"א פרשתנו עו, ב. וראה תורת חיים שם רפד, א. 50) בסדר קידוש לבנה. 51) בפירושו עה"ת בראשית א, א. 52) אוה"ת פרשתנו ס"ע א'קכד ואילך. 53) ראה תו"א מקץ לז, ג.

ביאור בדרך אפשר

לְשָׁרְשׁוֹ וּמְקוֹרוֹ בִּבְחִינַת עֵבֶר הַנָּהָר, וְעַד שֶׁעַל יְדֵי זֶה פּוֹעֲלִים גַּם הַפֵּירוּשׁ הַשֵּׁנִי שֶׁבְּבָרוּךְ, שֶׁמְּבָרְכִים אֶת זֶה שֶׁעָלָיו נֶאֱמַר בָּרוּךְ, וכביכול מוסיפים באלוקות הַיְינוּ שֶׁפּוֹעֲלִים בני ישראל על ידי עבודתם למטה עִילּוּי גַּם בְּמַדְרֵיגַת קוֹנֵךְ, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁאָמְרוּ רַז״ל[54] במדרש שֶׁיִּשְׂרָאֵל מוֹסִיפִים כֹּחַ בִּגְבוּרָה שֶׁל מַעְלָה, כֵּיוָן שֶׁלְּמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ תִּכְסוֹף[55], כלשון הכתוב באיוב, היינו שהקדוש־ברוך־הוא כוסף ומשתוקק, כביכול, לעבודתם של אלה שהם מעשה ידיו שהם יוסיפו בו כוח שֶׁדַּוְקָא עַל יְדֵי עֲבוֹדַת הָעֶבֶד לְמַטָּה בָּעוֹלָם הַזֶּה, נַעֲשֶׂה הָעֲלִיָּה וְהַשְׁלֵימוּת הנוספת לְמַעְלָה כו׳.

מַדְרֵיגַת הָעֶבֶד לְשָׁרְשׁוֹ וּמְקוֹרוֹ בִּבְחִינַת עֵבֶר הַנָּהָר, וְעַד שֶׁעַל יְדֵי זֶה פּוֹעֲלִים גַּם הַפֵּירוּשׁ הַשֵּׁנִי שֶׁבְּבָרוּךְ, שֶׁמְּבָרְכִים אֶת זֶה שֶׁעָלָיו נֶאֱמַר בָּרוּךְ, הַיְינוּ שֶׁפּוֹעֲלִים עִילּוּי גַּם בְּמַדְרֵיגַת קוֹנֵךְ, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁאָמְרוּ רַז״ל[54] שֶׁיִּשְׂרָאֵל מוֹסִיפִים כֹּחַ בִּגְבוּרָה שֶׁל מַעְלָה, כֵּיוָן שֶׁלְּמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ תִּכְסוֹף[55], שֶׁדַּוְקָא עַל יְדֵי עֲבוֹדַת הָעֶבֶד לְמַטָּה בָּעוֹלָם הַזֶּה, נַעֲשֶׂה הָעֲלִיָּה וְהַשְׁלֵימוּת לְמַעְלָה כו׳.

וְזֶהוּ וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי, שֶׁהָעִנְיָן דְּכִי תִקְנֶה קָאֵי מכוון עַל מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם[56], שֶׁעָלָיו נֶאֱמַר הפסוק וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם. דְּהִנֵּה כְּתִיב[57] בספרשת ׳והיה אם שמוע׳ וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, כַּמְבוֹאָר בְּהַדְרוּשִׁים[58], מאמרי חסידות שֶׁקָּאֵי ש׳ונתתי׳ האמור כאן מכוון עַל מֹשֶׁה שֶׁמַּשְׁפִּיעַ בְּחִינַת עֵשֶׂב, שֵׁם ע״ב הגימטרייה של שם הוי׳ במילוי האות י׳ (יוד הי ויו הי) היא 72, היא הגימטרייה של שם ע״ב וְשִׁי״ן בְּאֶמְצַע הַתֵּיבָה[59], באמצע המילה, בין האותיות ע׳ וב׳ הרומזות לשם ע״ב, מופיעה האות ש׳, ומשה רבינו משפיע את שם ע״ב לִבְהֶמְתֶּךָ, לַנְּשָׁמוֹת שֶׁהֵם בִּבְחִינַת זֶרַע בְּהֵמָה[60], כמבואר בקבלה וחסידות על הכתוב ״וזרעתי את בית ישראל זרע אדם וזרע בהמה״ שהנשמות הגבוהות ששורשן מבחינת ״אדם העליון״ (ככתוב במעשה המרכבה ״ועל הכיסא דמות כמראה אדם״) ויש להם ידיעה גדולה באלוקות, כאדם בר־דעת נקראות ״זרע אדם״ ושאר הנשמות (אשר כדברי רבנו הזקן ב׳תורה אור׳ ״שהם כמעט כל הנשמות שבדורותינו״) נקראות ״זרע בהמה״, ומשה רבנו משפיע לנשמות אלו (׳לבהמתך׳), כְּפִי שֶׁנִּמְצָאִים בִּבְרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה, עָלְמָא דְּפֵרוּדָא[61], עולם הפירוד, עולמות שבהם הנבראים לא בטלים לאלוקות בביטול מוחלט כמו בעולם האצילות אלא חשים עצמם כ״יש׳ ומציאות לעצמם שֶׁזֶּהוּ שָׁדֶךְ, השדה, המקום שבו נמצאת ה׳בהמה׳, שֶׁמִּחוּץ לַבַּיִת שֶׁבָּעִיר, עִיר אֶלְקֵינוּ[62], כלשון הכתוב בתהלים דְּקָאֵי ׳עיר אלוקינו׳ מכוון עַל עוֹלַם הָאֲצִילוּת[63], וְלֹא בְּאוֹפֶן שֶׁמַּעֲלֶה אוֹתָם לָאֲצִילוּת והדרך שבה משה רבנו משפיע את האור האלוקי של שם ע״ב לנשמות של בריאה־יצירה־עשיה היא לא באופן שמעלה אותם לעולם האצילות אלא ההשפעה היא כפי שהם במדרגתם בתור נשמות שאינן מעולם האצילות.

וּכְמוֹ בְּמַתַּן תּוֹרָה, שֶׁהָיָה יָכוֹל לִהְיוֹת בִּשְׁנֵי אוֹפָנִים[64], אופן אחד לְהַעֲלוֹת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַעְלָה וְשָׁם בעולמות עליונים תִּנָּתֵן לָהֶם הַתּוֹרָה, אוֹ באופן שני שֶׁהַתּוֹרָה תֵּרֵד מלמעלה למטה ותינתן לְנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ שֶׁהֵם לְמַטָּה, וּבְפוֹעַל הָיָה מַתַּן תּוֹרָה באופן השני בְּאוֹפֶן דְּוַיֵּרֵד הְוָיָ׳ מלמעלה עַל הַר סִינַי[65] לתת את התורה לבני ישראל, שֶׁהַתּוֹרָה יָרְדָה לְמַטָּה דַּוְקָא. וְכֵן הוּא גַּם אֵצֶל מֹשֶׁה [שֶׁכָּל מְציאוּתוֹ הוּא עִנְיַן הַתּוֹרָה, וְעַד

גַּם אֵצֶל מֹשֶׁה [שֶׁכָּל מְציאוּתוֹ הוּא עִנְיַן הַתּוֹרָה, וְעַד

---

54) איכ״ר פ״א, לג. 55) איוב יד, טו. וראה עבודת הקודש חלק העבודה פ״א ואילך. של״ה שער הגדול כט, ב ואילך. 56) ראה תו״א פרשתנו עד, ג. תורת חיים שם רעח, ג. רפד, א. 57) עקב יא, טו. 58) תו״א פרשתנו עד, ג. עו, ב. אוה״ת פרשתנו ע׳ א׳קיד ואילך. שם ע׳ א׳קכו. 59) תקו״ז תכ״א (סב, ב). תקון נא (פו, ב). תו״א פרשתנו עה, ב. אוה״ת שם ע׳ א׳קיד. 60) ראה תו״א שבהערה 58. אוה״ת שם ע׳ א׳קיא ואילך. ע׳ א׳קכד ואילך. 61) ראה עץ חיים שער מג (שער ציור עולמות) בהקדמה להדרוש. 62) תהלים מח, ב. 63) ראה אוה״ת פרשתנו ע׳ א׳קפה. שה״ש ח״ב ס״ע תשנד. 64) ראה גם ספר המאמרים תרצ״ז ע׳ 283. וש״נ. 65) יתרו יט, כ.

ביאור בדרך אפשר

שֶׁנִּקְרֵאת עַל שְׁמוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[66] בנבואת מלאכי **זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי], שֶׁמַּמְשִׁיךְ** משה (את שם ע"ב) **לְהַנְּשָׁמוֹת דְּזֶרַע בְּהֵמָה כְּמוֹ שֶׁהֵם בְּשָׂדֶךָ, בִּבְרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה, עָלְמָא דְּפִרוּדָא דַּוְקָא. וְלָכֵן, עַל מֹשֶׁה נֶאֱמַר** הכתוב **כִּי תִקְנָה עֶבֶד עִבְרִי, שֶׁהוּא** משה רבינו **הַפּוֹעֵל שֶׁגַּם בְּעֶבֶד** נשמות ישראל כמו שהן נמשכות מעולמות בריאה־יצירה־עשיה ונמצאות למטה **יוּמְשַׁךְ מִבְּחִינַת עֶבֶד הַנָּהָר, שֶׁזֶּהוּ שׁוֹרֶשׁ נִשְׁמָתוֹ** של היהודי הנקרא עבד' **לְמַעְלָה,** כמבואר לעיל **וְהַיְינוּ** ואופן ההמשכה הוא **עַל יְדֵי כִּי תִקְנָה, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן גִּילוּי הַהֶעְלֵם,** עניינו של עולם האצילות, בחינת 'ברוך קונך' **כַּנַּ"ל.**

ו) וְהִנֵּה כְּלָלוּת הָעִנְיָן דְּכִי תִקְנָה עֶבֶד עִבְרִי המשכת אור משורש ומקור הנשמות לבני ישראל כפי שהם למטה, כמבואר לעיל, **שֶׁנִּפְעַל עַל יְדֵי מֹשֶׁה, הוּא עִנְיָן**[67] **בְּחִינַת מֹשֶׁה שֶׁבְּכָל אֶחָד מִישְׂרָאֵל**[68], כמבואר בקבלה וחסידות שבכל אחד ואחד מבני ישראל יש 'ניצוץ' ממשה רבינו שהוא ה'רעיא מהימנא' (הרועה הנאמן) של כל בני ישראל **שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר**[69] בתורה **מָה הֲוָי' אֶלֶּיךָ שׁוֹאֵל מֵעִמָּךְ כִּי אִם לְיִרְאָה, שֶׁלְּגַבֵּי מַדְרֵיגָה זוֹ נֶחְשָׁב עִנְיַן הַיִּרְאָה לְמִילְתָא זוּטְרָתִי**[70] דבר קטן (קל להשגה), כמובא בספר התניא שעל פסוק זה שואלת הגמרא איך ייתכן לומר 'מה ה' אלוקיך שואל מעמך כי אם ליראה', היינו מה הקדוש־ברוך־הוא כבר מבקש ממך שקשה לך לעשותו והרי אינו מבקש אלא יראה, ונשאלת השאלה, וכי יראה היא דבר קטן וקל, והגמרא עונה שלגבי משה רבינו זהו דבר קל, ועל כך שואל אדמו"ר הזקן בתניא, מהו התירוץ והרי כתוב 'שואל מעמך' והכוונה לכל אחד מישראל, אלא ההסבר הוא שבכל אחד מישראל יש את בחינת משה ובכוח זה הוא אכן יכול לבוא לידי יראה וזו 'מילתא זוטרתי' לגבי כל אחד. **וְזֶהוּ** האמור שבכל אחד יש את בחינת משה הוא ההסבר על **מַה שֶׁיֵּשׁ**

ביאור בדרך אפשר

בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִישְׂרָאֵל עִנְיַן הַבִּיטּוּל, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָנוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, שהוא ואהרן אמרו על עצמם **וְנַחְנוּ מָה**[71], היינו מה אנחנו נחשבים, **וְהוּא** תכונת הביטול שיש בכל אחד ואחד מישראל **עִנְיַן כֹּחַ הַמְּסִירַת נֶפֶשׁ** שמבטל את עצמו לגמרי ומוכן אפילו לוותר על החיים שלו **עַל** למען **קִדּוּשׁ הַשֵּׁם שֶׁיֵּשׁ בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִישְׂרָאֵל,** יהיה אשר יהיה מעמדו ומצבו הרוחני **שֶׁהֲרֵי אֲפִילּוּ קַל שֶׁבַּקַּלִּים** שבדברים אחרים אינו נזהר בשמירת המצוות **מוֹסֵר נַפְשׁוֹ עַל קִדּוּשַׁת שְׁמוֹ יִתְבָּרֵךְ**[72], אם מנסים לכפות עליו לעבוד עבודה זרה, חס ושלום, כמבואר בספר התניא, **וּלְלֹא הִתְבּוֹנְנוּת כְּלָל** והמסירות נפש על קידוש השם נעשית ללא צורך בהתבוננות בחומרת עניין עבודה זרה מצד אחד וגודל מעלת קדושת השם והאמונה בה' מצד שני **(וְעַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה** וקל וחומר שהמסירות נפש נעשית **לְלֹא הִתְבּוֹנְנוּת אֲרוּכָּה), וּמִזֶּה** שכל יהודי מוכן למסור את נפשו על קידוש השם ללא התבוננות **מוּבָן, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁעוֹמֵד מוּכָן אֶצְלוֹ** תמיד, **אֶלָּא שֶׁמִּתְגַּלֶּה** עניין המסירות נפש ובא לידי ביטוי בפועל **רַק בְּעִנְיָן שֶׁל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם** ואילו כשיהודי עומד בפני ניסיון לעבור על רצון ה' בדברים אחרים, לא תמיד מתגלית בו ההכרה שבכל עבירה הוא נפרד מהקדוש ברוך הוא ויתכן שלא יעמוד בניסיון, חס ושלום. **אֶלָּא שֶׁצָּרִיךְ** כל אחד ואחד **לִפְעוֹל** בעצמו **שֶׁכֹּחַ הַמְּסִירַת נֶפֶשׁ וְהַבִּיטּוּל יוּמְשַׁךְ וְיִתְגַּלֶּה** ויאיר בו וישפיע על הנהגתו בפועל לא רק בעת ניסיון בעניין של עבודה זרה וכשהוא נדרש למסירות נפש על קידוש השם אלא **בְּכָל הָעִנְיָנִים** ובכל הפרטים של עבודת ה' בתורה ומצוות **[וּכְמוֹ בְּעִנְיַן** הנרמז בפסוק הנזכר המדבר על יראת שמים **מָה הֲוָי' אֶלֶּיךָ שׁוֹאֵל מֵעִמָּךְ כִּי אִם לְיִרְאָה גו', אַל תִּקְרֵי מָה אֶלָּא מֵאָה**[73], ומזה למדים שצריך לברך מאה ברכות בכל יום, ומבואר על כך בחסידות שהמשמעות הפנימית של

1 הוּא עִנְיַן הַתּוֹרָה, וְעַד שֶׁנִּקְרֵאת עַל שְׁמוֹ, כְּמוֹ
2 שֶׁכָּתוּב[66] זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי], שֶׁמַּמְשִׁיךְ
3 לְהַנְּשָׁמוֹת דְּזֶרַע בְּהֵמָה כְּמוֹ שֶׁהֵם בְּשָׂדֶךָ,
4 בִּבְרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה, עָלְמָא דְּפִרוּדָא דַּוְקָא.
5 וְלָכֵן, עַל מֹשֶׁה נֶאֱמַר כִּי תִקְנָה עֶבֶד עִבְרִי, שֶׁהוּא
6 הַפּוֹעֵל שֶׁגַּם בְּעֶבֶד יוּמְשַׁךְ מִבְּחִינַת עֶבֶר הַנָּהָר,
7 שֶׁזֶּהוּ שׁוֹרֶשׁ נִשְׁמָתוֹ לְמַעְלָה, וְהַיְינוּ עַל יְדֵי כִּי
8 תִקְנָה, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן גִּילּוּי הַהֶעְלֵם, כַּנַּ"ל.
9 ו) **וְהִנֵּה** כְּלָלוּת הָעִנְיָן דְּכִי תִקְנָה עֶבֶד עִבְרִי
10 שֶׁנִּפְעַל עַל יְדֵי מֹשֶׁה, הוּא עִנְיַן[67]
11 בְּחִינַת מֹשֶׁה שֶׁבְּכָל אֶחָד מִישְׂרָאֵל[68], שֶׁעַל זֶה
12 נֶאֱמַר[69] מָה הֲוָי' אֶלֶּיךָ שׁוֹאֵל מֵעִמָּךְ כִּי אִם
13 לְיִרְאָה, שֶׁלְּגַבֵּי מַדְרֵיגָה זוֹ נֶחְשָׁב עִנְיַן הַיִּרְאָה
14 לְמִילְתָא זוּטְרָתִי[70]. וְזֶהוּ מַה שֶׁיֵּשׁ בְּכָל אֶחָד
15 וְאֶחָד מִישְׂרָאֵל עִנְיַן הַבִּיטּוּל, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָנוֹ שֶׁל
16 מֹשֶׁה, וְנַחְנוּ מָה[71], וְהוּא עִנְיַן כֹּחַ הַמְּסִירַת נֶפֶשׁ
17 עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם שֶׁיֵּשׁ בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִישְׂרָאֵל,
18 שֶׁהֲרֵי אֲפִילּוּ קַל שֶׁבַּקַּלִּים מוֹסֵר נַפְשׁוֹ עַל
19 קְדוּשַׁת שְׁמוֹ יִתְבָּרֵךְ[72], וּלְלֹא הִתְבּוֹנְנוּת כְּלָל
20 (וְעַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה לְלֹא הִתְבּוֹנְנוּת אֲרוּכָּה),
21 וּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁעוֹמֵד מוּכָן אֶצְלוֹ, אֶלָּא
22 שֶׁמִּתְגַּלֶּה רַק בְּעִנְיָן שֶׁל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם. אֶלָּא שֶׁצָּרִיךְ
23 לִפְעוֹל שֶׁכֹּחַ הַמְּסִירַת נֶפֶשׁ וְהַבִּיטּוּל יוּמְשַׁךְ
24 וְיִתְגַּלֶּה בְּכָל הָעִנְיָנִים [וּכְמוֹ בְּעִנְיַן מָה הֲוָי'
25 אֶלֶּיךָ שׁוֹאֵל מֵעִמָּךְ כִּי אִם לְיִרְאָה גו', אַל תִּקְרֵי
26 מָה אֶלָּא מֵאָה[73], שֶׁהָעִנְיָן דְּמָ"ה צָרִיךְ לִהְיוֹת

66) מלאכי ג, כב. וראה מכילתא ושמו"ר שבהערה 17. 67) ראה ספר המאמרים תרכ"ט ס"ע קמט. תרמ"א ע' נח. 68) ראה תניא פמ"ב. 69) עקב י, יב. 70) ראה ברכות לג, ב. 71) בשלח טז, ז־ח. וראה אוה"ת ויחי שצ, א ואילך. 72) תניא פי"ח. 73) תניא רבתי בתחלתו. פרש"י ד"ה מה ותוס' ד"ה מה ותוס' ד"ה שואל מעמך - מנחות מג, ב. שו"ע אדה"ז או"ח סמ"ו

ביאור בדרך אפשר

הדברים היא **שֶׁהָעִנְיָן דְּמָ״ה** עניין הביטול והמסירות נפש בעבודת ה׳ **צָרִיךְ לִהְיוֹת נִמְשָׁךְ וְנִתְגַּלֶּה** ולהיות ניכר ונרגש **בְּמֵאָה בְּרָכוֹת שֶׁצָּרִיךְ לְבָרֵךְ בְּכָל יוֹם**[74] **(כַּמְבוֹאָר בְּמַאֲמַר אַדְמוֹ״ר מַהָרַ״שׁ דִּבּוּר הַמַּתְחִיל לְהָבִין עִנְיַן הַבְּרָכוֹת[75])], שֶׁעַל יְדֵי זֶה** שהמסירות והביטול נרגשים גם באמירת מאה הברכות ובכללות עבודתו **נַעֲשִׂית אֶצְלוֹ עֲבוֹדָה מְחוּדֶּשֶׁת** בחיות חדשה **בְּכָל הָעִנְיָנִים (וְעַל דֶּרֶךְ הַמְבוֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר**[76] בחסידות **בְּפֵירוּשׁ לְשׁוֹן חֲזַ״ל**[77] **תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים,** שמדיוק הסדר ׳תשובה׳ תחילה׳ ואחר כך ׳מעשים טובים׳ יש ללמוד **שֶׁעַל יְדֵי הַקְדָּמַת הַתְּשׁוּבָה מִשְׁתַּנִּים הַמַּעֲשִׂים** המצוות **שֶׁלּוֹ** שעשה בעבר, קודם שעשה תשובה, **וְנַעֲשִׂים** מעשים **טוֹבִים וּמְאִירִים** יותר מכפי שהיו קודם התשובה וכך גם בענייננו שעל ידי מאה הברכות מתוך ביטול ומסירות נפש זוכים לתוספת חיות בכל העניינים).

וְזֶהוּ גַּם כְּלָלוּת הָעִנְיָן התוכן הכללי **דְּעַבּוֹדַת הָעֶבֶד (עֶבֶד עִבְרִי), שֶׁהוּא עִנְיַן הַבִּיטּוּל,** הוא הדבר שמאפיין את העבד **שֶׁהֲרֵי הָעֶבֶד אֵינוֹ מְצִיאוּת לְעַצְמוֹ כְּלָל**[78] אלא בטל לחלוטין ומשועבד לחלוטין לאדונו, **וְכַמְבוֹאָר בָּרַשְׁבָּ״א בְּעִנְיַן** הטעם לכלל ההלכתי **מַה שֶּׁקָּנָה עֶבֶד** אינו שייך לעבד אלא **קָנָה רַבּוֹ**[79] והופך מיד לרכושו של האדון (כי העבד עצמו שייך לאדון), **שֶׁאֵין הַכַּוָּנָה שֶׁמִּתְּחִילָּה** בשלב ראשון **קוֹנֶה הָעֶבֶד לְעַצְמוֹ, וְעַל יְדֵי זֶה** שתחילה העבד קונה את הדבר הנרכש לעצמו **קָנָה אַחַר כָּךְ רַבּוֹ, אֶלָּא** ולא לעצמו, **לְפִי שֶׁהָעֶבֶד אֵינוֹ** העבד **לְרַבּוֹ שֶׁמִּלְּכַתְּחִילָּה קוֹנֶה**

ביאור בדרך אפשר

מְצִיאוּת כְּלָל אלא כאמור בטל ומשועבד לרבו. **וּמִצַּד עִנְיַן הַבִּיטּוּל יֵשׁ מַעֲלָה בְּעֶבֶד גַּם** אפילו **לְגַבֵּי בֵּן,** למרות שבאופן כללי מעלת הבן גדולה ממעלת העבד (כי היחס של הבן לאביו הוא באופן יותר עמוק ויותר נעלה מהיחס של העבד לאדון), מכל מקום, בעניין הביטול יש לעבד יתרון על הבן, ובנמשל, בעבודת ה׳ הביטול הוא דבר עיקרי, **דְּהִנֵּה, הַחִילּוּק** ההבדל **בֵּין עֶבֶד לְבֵן הוּא, שֶׁהַבֵּן** מעצם מהותו כבן **יֵשׁ לוֹ שַׁיָּכוּת אֶל הָאָב, כַּמְבוֹאָר בַּתַּנְיָא**[80] **שֶׁהַבֵּן נִמְשָׁךְ מִטִּיפַּת מוֹחַ הָאָב, שֶׁלָּכֵן** כתוצאה מהשייכות הקרובה והפנימית של האב והבן **הָאָב זוֹכֶה** מעביר ונותן **לִבְנוֹ בַּחֲמִשָּׁה דְּבָרִים (כִּדְאִיתָא** כמובא **בַּמִּשְׁנָה** וחמשת הדברים הם ״בנוי ובכוח ובעושר ובחכמה ובשנים״)[81], **וּמִשּׁוּם זֶה** דווקא בגלל השייכות והקשר הקרוב של הבן לאב **הִנֵּה הַבִּיטּוּל שֶׁלּוֹ לְאָבִיו אֵינוֹ בְּתַכְלִית, מַה שֶּׁאֵין כֵּן עֶבֶד, שֶׁמְּצִיאוּתוֹ אֵינָהּ מִמְּצִיאוּת הָאָדוֹן** ואין סיבה שתהיה לו שייכות קרובה לאדון כיחס הבן לאביו, **הִנֵּה הַבִּיטּוּל שֶׁלּוֹ** של העבד לאדונו **הוּא בְּתַכְלִית** ביטול מוחלט.

וְזֶהוּ אֲמִיתִּית עִנְיַן הַהִשְׁתַּחֲוָאָה שעליו מדובר בפסוק הפותח את המאמר, לגבי העלייה לרגל ״יבוא כל בשר להשתחוות״, **שֶׁהוּא עִנְיַן הַבִּיטּוּל (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סָעִיף א׳), שֶׁזֶּהוּ** עניין השתחוואה **דַּוְקָא כְּשֶׁאֵין הַכָּרָה לְהַמִּשְׁתַּחֲוֶה בְּמַעֲלָתוֹ שֶׁל זֶה שֶׁמִּשְׁתַּחֲוֶה אֵלָיו, כִּי, כְּשֶׁיֵּשׁ לוֹ הַכָּרָה בְּמַעֲלָתוֹ, אֵין זֶה בִּיטּוּל בְּתַכְלִית** כי אם הביטול נובע מהכרה במעלת מי שמתבטלים כלפיו הרי הביטול הוא רק בהתאם לרמת ההכרה וכיוון שההכרה מוגבלת, הרי הביטול מוגבל, **וְרַק כְּשֶׁאֵין לוֹ**

ס״א. וראה גם ד״ה להבין ענין כתיבת ספר תורה פ״ט (ספר המאמרים תש״ל ע׳ קלא ואילך). 74) מנחות שם. 75) לקוטי תורה לג׳ פרשיות (ווילנא, תרמ״ד) כח, ג ואילך. נדפס לאח״ז באוה״ת בראשית ח״ג תקנא, א ואילך. וראה גם המשך חייב אדם לברך תרל״ח (ספר המאמרים תרל״ח ע׳ פז ואילך). 76) לקו״ת מטות פב, א. דרושי שמע״צ פה, א. שה״ש יז, ג. 77) ברכות יז, א. אבות פ״ד מי״ז. ועוד. 78) ראה המשך תרס״ו ע׳ תלא ואילך. ספר המאמרים תרצ״ז ע׳ 309. 79) קידושין כג, ב. 80) פ״ב. 81) עדיות פ״ב מ״ט.

כְּשֶׁאֵין לוֹ הַכָּרָה בְּמַעֲלָתוֹ, אֲזַי הַבִּיטוּל הוּא פְּנִימִי, אֲמִיתִּי וְעַצְמִי.

וְעַל יְדֵי זֶה בָּאִים לִשְׁלִימוּת עִנְיַן הַבִּיטוּל כְּפִי שֶׁיִּהְיֶה לֶעָתִיד לָבֹא, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ גוֹ׳ יָבוֹא כָל בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹות לְפָנַי, שֶׁזּוֹהִי הָעֲבוֹדָה הַמְחוּדֶּשֶׁת דְּלֶעָתִיד לָבֹא, בְּאוֹפֶן שֶׁל הִשְׁתַּחֲוָאָה בְּתַכְלִית הַבִּיטוּל. אֲבָל כָּל זֶה תָּלוּי בְּמַעֲשֵׂינוּ וַעֲבוֹדָתֵנוּ בְּמֶשֶׁךְ כָּל שִׁית אַלְפֵי שְׁנִין דְּהָוֵי עָלְמָא[82], וּבִפְרָט בְּמֶשֶׁךְ זְמַן הַגָּלוּת[83], בַּעֲבוֹדַת פֶּרֶךְ, שֶׁזֶּהוּ כְּלָלוּת עִנְיַן הָעֲבוֹדָה, מִלְּשׁוֹן עוֹרוֹת עֲבוּדִים[84] [וַהֲרֵי מִי שֶׁמְּעַבֵּד עוֹרוֹת אֵינוֹ יָכוֹל לִהְיוֹת מֶלֶךְ וְלֹא כֹּהֵן גָּדוֹל, כַּמְבוֹאָר בַּגְּמָרָא וּבַפּוֹסְקִים[85]], שֶׁזֶּהוּ כְּלָלוּת הָעִנְיָן דְּנֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר[86], שֶׁזּוֹהִי הָעֲבוֹדָה שֶׁמִּצַּד הַכֵּלִים, שֶׁיֶּשְׁנוֹ עִנְיַן הַטֶּבַע, שֶׁזֶּהוּ שׁוֹבֵר אֶת הַטֶּבַע, וְעַל יְדֵי זֶה נִמְשָׁךְ הָאוֹר כוּ׳. וְזֶהוּ עִנְיַן עֶבֶד עִבְרִי, שֶׁהָעִלּוּי הוּא מִצַּד עִנְיַן הַבִּיטוּל (כַּנַּ״ל בְּמַעֲלַת הַבִּיטוּל דְּעֶבֶד עַל הַבִּיטוּל דְּבֵן), וְזוֹהִי גַּם מַעֲלַת הָעֲבוֹדָה שֶׁבִּזְמַן הַגָּלוּת דַּוְקָא, שֶׁעַל יְדֵי זֶה בָּאִים לְהַגְּלוּי דְּלֶעָתִיד לָבֹא, שֶׁיִּהְיֶה בְּאוֹפֶן נַעֲלֶה יוֹתֵר מֵהַגְּלוּי שֶׁהָיָה בִּזְמַן הַבַּיִת, וְכַנַּ״ל (סָעִיף א׳) שֶׁבִּזְמַן הַבַּיִת הָיוּ עוֹלִים לָרֶגֶל רַק שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּשָׁנָה, בִּשְׁלֹשׁ הָרְגָלִים, אֲבָל לֶעָתִיד לָבֹא תִּהְיֶה הָעֲלִיָּה לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ בְּכָל שַׁבָּת וְרֹאשׁ חֹדֶשׁ.

ז) **וְהָעִנְיָן** בָּזֶה, דִּלְכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן[87], מַהוּ הַטַּעַם שֶׁבִּזְמַן הַבַּיִת הָיְתָה הָעֲלִיָּה לָרֶגֶל רַק בְּיוֹם טוֹב, וְלֹא בְּשַׁבָּת, הֲלֹא יוֹם טוֹב הוּא רַק מִקְרָאֵי קוֹדֶשׁ[88], וְשַׁבָּת הִיא בְּחִינַת

ביאור בדרך אפשר

למתבטל והמשתחווה **הַכָּרָה בְּמַעֲלָתוֹ** של מי שאליו הוא מתבטל ומשתחווה, **אֲזַי הַבִּיטוּל הוּא** ביטול מוחלט, ביטול **פְּנִימִי, אֲמִיתִּי וְעַצְמִי.**

וְעַל יְדֵי זֶה באמצעות עבודת ה׳ באופן של עבודת עבד, מתוך ביטול ומסירות נפש, כעת, בזמן הגלות, **בָּאִים לִשְׁלִימוּת עִנְיַן הַבִּיטוּל כְּפִי שֶׁיִּהְיֶה לֶעָתִיד לָבֹא,** שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בפסוק הפותח את המאמר **וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ גוֹ׳ יָבוֹא כָל בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹות לְפָנַי, שֶׁזּוֹהִי הָעֲבוֹדָה הַמְחוּדֶּשֶׁת דְּלֶעָתִיד לָבֹא,** וכאמור לעיל שיש יתרון מיוחד בעבודת ה׳ כשהיא מתחדשת בחיות חדשה, **בְּאוֹפֶן שֶׁל הִשְׁתַּחֲוָאָה בְּתַכְלִית הַבִּיטוּל. אֲבָל כָּל זֶה** שיהיה בתכלית השלימות לעתיד לבוא **תָּלוּי בְּמַעֲשֵׂינוּ וַעֲבוֹדָתֵנוּ בְּמֶשֶׁךְ כָּל שִׁית אַלְפֵי שְׁנִין דְּהָוֵי עָלְמָא**[82], ששת אלפי השנים של קיום העולם (כדברי הגמרא) **וּבִפְרָט** על ידי מעשינו ועבודתנו **בְּמֶשֶׁךְ זְמַן הַגָּלוּת**[83], **בַּעֲבוֹדַת פֶּרֶךְ,** מתוך מאמץ מיוחד, בגלל הקשיים והמניעות לעבודת ה׳ שיש בזמן הגלות **שֶׁזֶּהוּ כְּלָלוּת עִנְיַן הָעֲבוֹדָה,** התוכן הכללי של עבודת ה׳ **מִלְּשׁוֹן עוֹרוֹת עֲבוּדִים**[84] עורות שמצד עצמם הם חומר גס ולא נקי ועל ידי העיבוד נעשים מתוקנים ונקיים **[וַהֲרֵי מִי שֶׁמְּעַבֵּד עוֹרוֹת אֵינוֹ יָכוֹל לִהְיוֹת מֶלֶךְ וְלֹא כֹּהֵן גָּדוֹל,** כי מלאכתו היא בדברים לא נקיים שריחם לא טוב **כַּמְבוֹאָר בַּגְּמָרָא וּבַפּוֹסְקִים**[85]**],** אבל בעבודת ה׳ ׳מעבדים׳ את גשמיות וחומריות העולם הזה ומעלים אותה לקדושה **שֶׁזֶּהוּ כְּלָלוּת הָעִנְיָן דְּנֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר**[86], להאיר את המציאות הגשמית באמצעות המצוות והתורה **שֶׁזּוֹהִי הָעֲבוֹדָה שֶׁמִּצַּד הַכֵּלִים,** כמבואר בתורת הסוד, המשכת האלוקות מלמעלה למטה היא בדרך של אורות (ההארה והגילוי) המתלבשים בכלים (המודדים ומגבילים את האור) ועבודת ה׳ מתוך מגע עם ענייני העולם המוגבלים והלא מעובדים, עם צורך להתגבר על מניעות ועיכובים והעלמות והסתרים, היא עבודה מצד הכלים, מתוך גישה והכרה **שֶׁיֶּשְׁנוֹ עִנְיַן הַטֶּבַע, וְהוּא** היהודי העובד את ה׳ **שׁוֹבֵר** ומבטל **אֶת הַטֶּבַע** שלא יהיה העלם והסתר על האלוקות, **שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן אִתְכַּפְיָא סִטְרָא אַחֲרָא,** כפיית והכנעת הצד האחר, הצד ההפוך מצד הקדושה, **וְעַל יְדֵי זֶה** ה׳אתכפיא׳ וביטול הטבע **נִמְשָׁךְ** ומתגלה **הָאוֹר כוּ׳** שקודם לכן היה נסתר בכלים.

וְזֶהוּ עִנְיַן עֶבֶד עִבְרִי, שֶׁהָעִלּוּי היתרון המיוחד **בַּעֲבוֹדָתוֹ הוּא מִצַּד עִנְיַן הַבִּיטוּל (כַּנַּ״ל בְּמַעֲלַת הַבִּיטוּל דְּעֶבֶד עַל הַבִּיטוּל דְּבֵן), וְזוֹהִי גַּם מַעֲלַת הָעֲבוֹדָה שֶׁבִּזְמַן הַגָּלוּת דַּוְקָא,** כאשר צריך להתגבר על העלמות והסתרים **שֶׁעַל יְדֵי זֶה בָּאִים לְהַגְּלוּי דְּלֶעָתִיד לָבֹא, שֶׁיִּהְיֶה בְּאוֹפֶן נַעֲלֶה יוֹתֵר מֵהַגְּלוּי שֶׁהָיָה בִּזְמַן הַבַּיִת,** ואפילו יותר נעלה מהגילוי שהיה בימי בית ראשון **וְכַנַּ״ל (סָעִיף א׳) שֶׁבִּזְמַן הַבַּיִת הָיוּ עוֹלִים לָרֶגֶל רַק שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּשָׁנָה, בִּשְׁלֹשׁ הָרְגָלִים,** בחג הפסח, חג השבועות וחג הסוכות, **אֲבָל לֶעָתִיד לָבֹא תִּהְיֶה הָעֲלִיָּה לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ בְּכָל שַׁבָּת וְרֹאשׁ חֹדֶשׁ,** כפי שממשיך ומבאר.

ז) **וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דִּלְכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן**[87]**, מַהוּ הַטַּעַם שֶׁבִּזְמַן הַבַּיִת הָיְתָה הָעֲלִיָּה לָרֶגֶל רַק בְּיוֹם טוֹב, וְלֹא בְּשַׁבָּת, הֲלֹא יוֹם טוֹב הוּא רַק מִקְרָאֵי קוֹדֶשׁ**[88]**,** יום שנקרא ונקבע להיות קודש (על ידי בית הדין למטה שקובעים באיזה יום יחול ראש חודש ומתי יחולו החגים)

---

82) ר״ה לא, א. וש״נ. 83) ראה תניא רפל״ז. 84) תו״א פרשתנו עו, א. 85) קידושין פב, א. רמב״ם הל׳ מלכים פ״א ה״ו. 86) משלי ו, כג. 87) בכל הבא לקמן - ראה מאמרים שבהערה 7. 88) אמור כג, ד.

ביאור בדרך אפשר

וְשַׁבָּת הִיא כלשון הזוהר **בְּחִינַת קוֹדֶשׁ מִלָּה בְּגַרְמֵיהּ**[89], כלומר, ״קדוש״ הוא שם התואר, היינו דבר שהוא קדוש, ואילו ״קודש״ הוא שם העצם, הקדושה עצמה. ולכן התואר ״קודש״ מורה על דרגה נעלית יותר באלוקות, הקדושה עצמה, ולענייננו, שבת היא ׳קודש׳ מצד עצמה ואילו יום טוב הוא רק ׳מקראי קודש׳, **וְכַיָּדוּעַ**[90] בתורת הסוד **שֶׁבְּיוֹם טוֹב מֵאִיר רַק בְּחִינַת מוֹחִין דְּאִימָּא, סְפִירַת הַבִּינָה** הנקראת ׳אמא׳ כי היא ה׳מולידה׳ את המידות **(שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הַשִּׂמְחָה** כמרומז בכתוב ׳אם הבנים שמחה׳ והרי יום טוב הוא זמן השמחה), **מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּשַׁבָּת מֵאִיר בְּחִינַת מוֹחִין דְּאַבָּא, סְפִירַת הַחָכְמָה,** והרי בסדר הספירות חכמה היא למעלה מבינה, ומדוע אם כן בזמן שבית המקדש היה קיים העלייה לרגל הייתה רק ביום טוב ולא בשבת הנעלית מיום טוב?

וּבְיוֹתֵר אֵינוֹ מוּבָן, הֲרֵי הָעֲלִיָּה לָרֶגֶל לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ הוּא כְּדֵי לִרְאוֹת אלוקות, **וּרְאִיָּה** שהיא קליטת הדבר בבהירות ובהתאמתות **הוּא עִנְיַן הַחָכְמָה** שבה הרעיון השכלי מופיע ומאיר באופן בהיר (ואילו בינה היא עניין השמיעה, ואינה דומה ראיה לשמיעה כי בשמיעה אין בהירות והתאמתות כמו בחכמה), **וְאִם כֵּן, מַהוּ הַטַּעַם שֶׁהָעֲלִיָּה לָרֶגֶל** בזמן שבית המקדש היה קיים **הָיְתָה בְּשֶׁלֹּשׁ רְגָלִים,** בחינת הבינה **וְלֹא בְּשַׁבָּת, שֶׁהוּא בְּחִינַת הַחָכְמָה?**

וְהַבֵּיאוּר בָּזֶה, שֶׁיּוֹם טוֹב הוּא עִנְיַן הַשִּׂמְחָה, וְשִׂמְחָה עִנְיָנָהּ גִּילוּי, וּכְמוֹ שֶׁרוֹאִים גם בנפש האדם **שֶׁבְּעֵת הַשִּׂמְחָה מִתְגַּלִּים בָּאָדָם עִנְיָנִים** וכוחות **כָּאֵלּוּ שֶׁבַּזְּמַן הָרָגִיל אֵינָם יְכוֹלִים לְהִתְגַּלּוֹת** כמו יכולות הבנה לא רגילה או נדיבות לב לא רגילה וכד׳. **מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּשַׁבָּת, אַף שֶׁעִנְיָנוֹ תַּעֲנוּג, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר**[91] **וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עוֹנֶג, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן מוֹחִין דְּאַבָּא, מִכָּל מָקוֹם, הֲרֵי זֶה בְּהֶעְלֵם, וְכַמְבוֹאָר בִּפְרִי עֵץ חַיִּים**[92] **שֶׁעַכְשָׁיו מֵאִיר בְּגִילוּי רַק חִיצוֹנִיּוּת עַתִּיק, שֶׁפּוֹרֵץ גָּדֵר**[94], **אֵין שִׂמְחָה אֶלָּא בְּבָשָׂר וְאֵין שִׂמְחָה אֶלָּא בְּיַיִן, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁבָּא בְּגִילוּי אֵצֶל הָאָדָם וּבְכָל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ. וְלָכֵן הָיְתָה הָעֲלִיָּה לָרֶגֶל בִּזְמַן הַבַּיִת רַק בְּיוֹם טוֹב. אֲבָל לֶעָתִיד בְּגִילוּי בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת עַתִּיק, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר אַבָּא שֶׁהוּא פְּנִימִיּוּת עַתִּיק, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בְּהֶעְלֵם וְגַם בְּשַׁבָּת. וְזוֹהִי מַעֲלַת הַיּוֹם טוֹב, שֶׁאַף שֶׁהַגִּילוּי שֶׁבּוֹ הוּא לְמַטָּה מִבְּחִינַת מוֹחִין דְּאַבָּא שֶׁמֵּאִיר בְּשַׁבָּת, מִכָּל מָקוֹם, כֵּיוָן שֶׁעִנְיָנוֹ שִׂמְחָה, שֶׁפּוֹרֵץ גָּדֵר**[94], **הֲרֵי זֶה מֵאִיר בְּגִילוּי לְמַטָּה, שֶׁלָּכֵן אָמְרוּ**[95] **אֵין שִׂמְחָה אֶלָּא בְּבָשָׂר וְאֵין שִׂמְחָה אֶלָּא בְּיַיִן, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁבָּא בְּגִילוּי אֵצֶל הָאָדָם וּבְכָל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ. וְלָכֵן הָיְתָה הָעֲלִיָּה לָרֶגֶל בִּזְמַן הַבַּיִת רַק בְּיוֹם טוֹב. אֲבָל לֶעָתִיד בְּגִילוּי בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת עַתִּיק, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בְּהֶעְלֵם וְגַם בְּשַׁבָּת. וְזוֹהִי מַעֲלַת הַיּוֹם טוֹב, שֶׁאַף שֶׁהַגִּילוּי שֶׁבּוֹ הוּא לְמַטָּה מִבְּחִינַת מוֹחִין דְּאַבָּא שֶׁמֵּאִיר בְּשַׁבָּת, מִכָּל מָקוֹם, כֵּיוָן שֶׁעִנְיָנוֹ שִׂמְחָה, שֶׁפּוֹרֵץ גָּדֵר, הֲרֵי זֶה מֵאִיר בְּגִילוּי לְמַטָּה, שֶׁלָּכֵן אָמְרוּ אֵין שִׂמְחָה אֶלָּא בְּבָשָׂר וְאֵין שִׂמְחָה אֶלָּא בְּיַיִן, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁבָּא בְּגִילוּי אֵצֶל הָאָדָם וּבְכָל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ. וְלָכֵן הָיְתָה הָעֲלִיָּה לָרֶגֶל בִּזְמַן הַבַּיִת רַק בְּיוֹם טוֹב. אֲבָל לֶעָתִיד בְּגִילוּי בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת עַתִּיק, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר**

ביאור בדרך אפשר

בְּהֶעְלֵם ולא בא לידי גילוי כמו עניין השמחה ביום טוב, **וְכַמְבוֹאָר בִּפְרִי עֵץ חַיִּים**[92] **שֶׁעַכְשָׁיו** בזמן הגלות **מֵאִיר בְּגִילוּי רַק חִיצוֹנִיּוּת עַתִּיק,** אחת הבחינות בבחינת ׳כתר׳ (שלמעלה מהספירות חכמה, בינה וכו׳) נקראת ׳עתיק יומין׳ (ולפי אחד הפירושים – עניין שמפני מעלתו נעתק ונבדל מ׳יום׳ וגילוי) ובכוחות הנפש ׳עתיק׳ מקביל לעניין התענוג (כוח עמוק ו׳מקיף׳ שנעלה מכוחות השכל והרגש, מוחין ומידות) ויש בו ׳חיצוניות עתיק׳ ו׳פנימיות עתיק׳, ומבואר בתורת הסוד ש׳פנימיות אבא, פנימיות עתיק׳, היינו שיש קשר מיוחד בין עומק ופנימיות החכמה לעומק הפנימיות ה׳כתר׳ ועל זה נאמר ב׳פרי עץ חיים׳ שעכשיו, בזמן הגלות, יש הארה והתגלות רק מ׳חיצוניות עתיק׳, **וְהַיְינוּ, שֶׁהָעִנְיָן דְּפְנִימִיּוּת אַבָּא** (חכמה) **פְּנִימִיּוּת עַתִּיק** (כתר)[93] **הוּא עַכְשָׁיו בְּהֶעְלֵם גַּם בְּשַׁבָּת. וְזוֹהִי מַעֲלַת הַיּוֹם טוֹב, שֶׁאַף שֶׁהַגִּילוּי שֶׁבּוֹ הוּא לְמַטָּה מִבְּחִינַת מוֹחִין דְּאַבָּא שֶׁמֵּאִיר בְּשַׁבָּת** בזמן הזה (חיצוניות עתיק), **מִכָּל מָקוֹם, כֵּיוָן שֶׁעִנְיָנוֹ** של יום טוב הוא **שִׂמְחָה, שֶׁפּוֹרֵץ גָּדֵר**[94], כטבעה של השמחה לבטל הגבלות ולגרום לאדם לצאת מגדרי המציאות שלו, **הֲרֵי זֶה** עניין השמחה ביום טוב, הקשור בהארת בחינת הבינה, כמבואר לעיל, **מֵאִיר בְּגִילוּי לְמַטָּה, שֶׁלָּכֵן אָמְרוּ**[95] בגמרא **אֵין שִׂמְחָה אֶלָּא בְּבָשָׂר וְאֵין שִׂמְחָה אֶלָּא בְּיַיִן, שֶׁזֶּהוּ** השמחה **עִנְיָן שֶׁבָּא בְּגִילוּי אֵצֶל הָאָדָם וּבְכָל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ** ונרגש במציאות העולם. **וְלָכֵן הָיְתָה הָעֲלִיָּה לָרֶגֶל בִּזְמַן הַבַּיִת רַק בְּיוֹם טוֹב** ולא בשבת, מצד מעלת השמחה בגלוי ביום טוב. **אֲבָל לֶעָתִיד בְּגִילוּי בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת אַבָּא שֶׁהוּא פְּנִימִיּוּת עַתִּיק,** לא כמו בזמן הגלות שההארה בשבת היא מחיצוניות עתיק ואינה ניכרת בגלוי **שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר** אודות השבת **כּוּלָּם יִשְׂבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ**

---

89) זח״ג צד, ב. 90) ראה פרי עץ חיים שער מקרא קדש פ״א. לקו״ת צו יא, ד ואילך. אוה״ת דרושים לפסח ע׳ תשלב ואילך. 91) ישעי׳ נח, יג. 92) שער הק״ש פט״ו. לקו״ת שה״ש נ, ריש ע״ג. נא, ג ואילך. 93) פע״ח שם. וראה לקו״ת נצבים מט, ד. ספר המאמרים ה׳ש״ת ע׳ 49 ואילך. וש״נ. 94) נתבאר בספר המאמרים תרנ״ז ס״ע רכג ואילך. 95) פסחים קט, א.

ביאור בדרך אפשר

מִטּוּבֶךָ[96], שֶׁעִנְיָן זֶה של העונג בשבת יִהְיֶה בִּשְׁלֵימוּת וּבְגִילוּי לֶעָתִיד לָבֹא, לָכֵן תִּהְיֶה לעתיד לבוא הָעֲלִיָּה לָרֶגֶל לִירָאוֹת בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ בְּכָל שַׁבָּת ולא רק ביום טוב. וּכְמוֹ כֵן תִּהְיֶה הָעֲלִיָּה לָרֶגֶל לעתיד לבוא בְּכָל רֹאשׁ חֹדֶשׁ. דְּהִנֵּה יָדוּעַ שֶׁרֹאשׁ חֹדֶשׁ אֵינוֹ נִקְרָא יוֹם הַמַּעֲשֶׂה, ואף על פי שראש חודש איננו אסור במלאכה כמו שבת ויום טוב, אינו נחשב יום המעשה כמו יום חול רגיל וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר[97] ביחזקאל, בנבואה אודות בית המקדש השלישי שַׁעַר הֶחָצֵר הַפְּנִימִית הַפּוֹנֶה קָדִים לצד מזרח יִהְיֶה סָגוּר שֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת יִפָּתֵחַ וּבְיוֹם הַחֹדֶשׁ יִפָּתֵחַ, ומלשון הכתוב מובן שֶׁיּוֹם הַשַּׁבָּת וְיוֹם הַחֹדֶשׁ אֵינָם בִּכְלַל יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן יוֹם טוֹב הוּא בִּכְלַל יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה, שֶׁהֲרֵי יוֹם טוֹב מוּתָּר בִּמְלֶאכֶת אוֹכֶל נֶפֶשׁ (כַּמְפוֹרָשׁ בַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב[98] וּמְבוֹאָר בַּאֲרוּכָּה בְּתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה[99]). אַךְ עֲדַיִין אֵינוֹ מוּבָן, הֲלֹא רֹאשׁ חֹדֶשׁ מוּתָּר לֹא רַק בִּמְלֶאכֶת אוֹכֶל נֶפֶשׁ, כְּמוֹ יוֹם טוֹב, אֶלָּא גַּם בְּכָל הַמְּלָאכוֹת, וְאֵיךְ אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁאַף עַל פִּי כֵן אֵינוֹ נִכְלָל בִּימֵי הַמַּעֲשֶׂה. וְהַבֵּיאוּר בָּזֶה, דְּהִנֵּה, בְּדִיבּוּר יֵשׁ שְׁתֵּי מַדְרֵיגוֹת, הָאַחַת, כְּמוֹ שֶׁמְּקַבֵּל מֵהַמִּדּוֹת (זְעֵיר אַנְפִּין), וְהַשְׁנִיָּה, כְּמוֹ שֶׁמְּקַבֵּל מִמּוֹחִין. וּכְמוֹ בָּאָדָם לְמַטָּה, שֶׁכַּאֲשֶׁר מְדַבֵּר דִּבְרֵי אַהֲבָה וְכוּ׳, דברים השייכים לרגשות אֲזַי הַדִּבּוּר מְקַבֵּל מֵהַמִּדּוֹת, וְהַיְינוּ, דְּעֵם הֱיוֹת שֶׁהַמִּדּוֹת בָּאִים עַל יְדֵי הַשֵּׂכֶל (וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ״ם[100] הֵיאַךְ הִיא הַדֶּרֶךְ לְאַהֲבָתוֹ וְיִרְאָתוֹ, היינו כיצד יכול האדם לעורר בעצמו רגשות של אהבת ה׳ ויראת ה׳ בְּשָׁעָה שֶׁיִּתְבּוֹנֵן הָאָדָם בהתבוננות שכלית בְּמַעֲשָׂיו של הקדוש־ברוך־הוא ויכיר את גדולת ה׳ וְכוּ׳), מִכָּל מָקוֹם, אֵין הַדִּיבּוּר מְקַבֵּל בְּאוֹפֶן יָשָׁר מֵהַשֵּׂכֶל ש׳הוליד׳ וגרם את התעוררות המידות אלא הדיבור מקבל את התוכן והעניין שלו מהמידות. אֲבָל כְּשֶׁמְּדַבֵּר דִּבְרֵי שֵׂכֶל, אֲזַי מְקַבֵּל הַדִּיבּוּר בְּאוֹפֶן יָשָׁר מֵהַמּוֹחִין, וְהַיְינוּ, שֶׁהַדִּיבּוּר הוּא בְּמְקוֹמוֹ בדרגתו שלמטה מהשכל והמידות (וְלֹא בְּאוֹפֶן שֶׁכָּלוּל הדיבור בַּשֵּׂכֶל), שֶׁהֲרֵי מַה שֶּׁנִּרְאֶה בְּחִיצוֹנִיּוּת לְזוּלָתוֹ השומע את הדיבור הוּא רַק עִנְיַן הַדִּיבּוּר עַל יְדֵי הָאוֹתִיּוֹת, המילים, אֶלָּא שֶׁהַשֵּׂכֶל מֵאִיר בְּהָאוֹתִיּוֹת, ובתוך המילים של הדיבור יש הארה של השכל וּכְמַאֲמַר רַז״ל[101] בגמרא עַל הַפָּסוּק[102] במשלי אודות דברי התורה חַיִּים הֵם לְמוֹצְאֵיהֶם (ולכל בשרו מרפא), אַל תִּקְרֵי לְמוֹצְאֵיהֶם לשון מציאה אֶלָּא לְמוֹצִיאֵיהֶם שדברי התורה נותנים חיות למי שמבטאים ומוציאים אותם בַּפֶּה דַּוְקָא, ומזה

ביאור בדרך אפשר

1 כּוּלָּם יִשְׁבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ[96], שֶׁעִנְיָן זֶה יִהְיֶה
2 בִּשְׁלֵימוּת וּבְגִילוּי לֶעָתִיד לָבֹא, לָכֵן תִּהְיֶה
3 הָעֲלִיָּה לָרֶגֶל לִירָאוֹת בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ בְּכָל שַׁבָּת.
4 **וּכְמוֹ** כֵן תִּהְיֶה הָעֲלִיָּה לָרֶגֶל בְּכָל רֹאשׁ חֹדֶשׁ.
5 דְּהִנֵּה יָדוּעַ שֶׁרֹאשׁ חֹדֶשׁ אֵינוֹ נִקְרָא יוֹם
6 הַמַּעֲשֶׂה, וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר[97] שַׁעַר הֶחָצֵר הַפְּנִימִית
7 הַפּוֹנֶה קָדִים יִהְיֶה סָגוּר שֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה
8 וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת יִפָּתֵחַ וּבְיוֹם הַחֹדֶשׁ יִפָּתֵחַ, שֶׁיּוֹם
9 הַשַּׁבָּת וְיוֹם הַחֹדֶשׁ אֵינָם בִּכְלַל יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה, מַה
10 שֶּׁאֵין כֵּן יוֹם טוֹב הוּא בִּכְלַל יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה, שֶׁהֲרֵי
11 יוֹם טוֹב מוּתָּר בִּמְלֶאכֶת אוֹכֶל נֶפֶשׁ (כַּמְפוֹרָשׁ
12 בַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב[98] וּמְבוֹאָר בַּאֲרוּכָּה בְּתוֹרָה
13 שֶׁבְּעַל פֶּה[99]). אַךְ עֲדַיִין אֵינוֹ מוּבָן, הֲלֹא רֹאשׁ
14 חֹדֶשׁ מוּתָּר לֹא רַק בִּמְלֶאכֶת אוֹכֶל נֶפֶשׁ, כְּמוֹ יוֹם
15 טוֹב, אֶלָּא גַּם בְּכָל הַמְּלָאכוֹת, וְאֵיךְ אֶפְשָׁר לוֹמַר
16 שֶׁאַף עַל פִּי כֵן אֵינוֹ נִכְלָל בִּימֵי הַמַּעֲשֶׂה.
17 וְהַבֵּיאוּר בָּזֶה, דְּהִנֵּה, בְּדִיבּוּר יֵשׁ שְׁתֵּי מַדְרֵיגוֹת,
18 הָאַחַת, כְּמוֹ שֶׁמְּקַבֵּל מֵהַמִּדּוֹת (זְעֵיר אַנְפִּין),
19 וְהַשְׁנִיָּה, כְּמוֹ שֶׁמְּקַבֵּל מִמּוֹחִין. וּכְמוֹ בָּאָדָם
20 לְמַטָּה, שֶׁכַּאֲשֶׁר מְדַבֵּר דִּבְרֵי אַהֲבָה וְכוּ׳, אֲזַי
21 הַדִּבּוּר מְקַבֵּל מֵהַמִּדּוֹת, וְהַיְינוּ, דְּעֵם הֱיוֹת
22 שֶׁהַמִּדּוֹת בָּאִים עַל יְדֵי הַשֵּׂכֶל (וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב
23 הָרַמְבַּ״ם[100] הֵיאַךְ הִיא הַדֶּרֶךְ לְאַהֲבָתוֹ וְיִרְאָתוֹ,
24 בְּשָׁעָה שֶׁיִּתְבּוֹנֵן הָאָדָם בְּמַעֲשָׂיו וְכוּ׳), מִכָּל
25 מָקוֹם, אֵין הַדִּיבּוּר מְקַבֵּל בְּאוֹפֶן יָשָׁר מֵהַשֵּׂכֶל.
26 אֲבָל כְּשֶׁמְּדַבֵּר דִּבְרֵי שֵׂכֶל, אֲזַי מְקַבֵּל הַדִּיבּוּר
27 בְּאוֹפֶן יָשָׁר מֵהַמּוֹחִין, וְהַיְינוּ, שֶׁהַדִּיבּוּר הוּא
28 בְּמְקוֹמוֹ (וְלֹא בְּאוֹפֶן שֶׁכָּלוּל בַּשֵּׂכֶל), שֶׁהֲרֵי מַה
29 שֶׁנִּרְאֶה בְּחִיצוֹנִיּוּת לְזוּלָתוֹ הוּא רַק עִנְיַן הַדִּיבּוּר
30 עַל יְדֵי הָאוֹתִיּוֹת, אֶלָּא שֶׁהַשֵּׂכֶל מֵאִיר בְּהָאוֹתִיּוֹת, וּכְמַאֲמַר רַז״ל[101] עַל
31 הַפָּסוּק[102] חַיִּים הֵם לְמוֹצְאֵיהֶם, אַל תִּקְרֵי לְמוֹצְאֵיהֶם אֶלָּא לְמוֹצִיאֵיהֶם בַּפֶּה
42 שֶׁמְּקַבֵּל הדיבור מֵהַמִּדּוֹת (הנקראות זְעֵיר אַנְפִּין, כמבואר לעיל),
43 וְהַשְׁנִיָּה, כְּמוֹ שֶׁמְּקַבֵּל הדיבור מִמּוֹחִין. וּכְמוֹ בָּאָדָם לְמַטָּה,
44 שֶׁכַּאֲשֶׁר מְדַבֵּר דִּבְרֵי אַהֲבָה וְכוּ׳, דברים השייכים לרגשות אֲזַי
45 הַדִּבּוּר מְקַבֵּל ונובע מֵהַמִּדּוֹת, וְהַיְינוּ, דְּעֵם הֱיוֹת שֶׁהַמִּדּוֹת
46 בָּאִים עַל יְדֵי הַשֵּׂכֶל והשכל הוא
47 מקור המידות והוא ה׳מוליד׳ את הרגש
48 (וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ״ם[100]
49 הֵיאַךְ הִיא הַדֶּרֶךְ לְאַהֲבָתוֹ
50 וְיִרְאָתוֹ, היינו כיצד יכול האדם
51 לעורר בעצמו רגשות של אהבת ה׳
52 ויראת ה׳ בְּשָׁעָה שֶׁיִּתְבּוֹנֵן
53 הָאָדָם בהתבוננות שכלית
54 בְּמַעֲשָׂיו של הקדוש־ברוך־הוא
55 ויכיר את גדולת ה׳ וְכוּ׳), מִכָּל
56 מָקוֹם, אֵין הַדִּיבּוּר מְקַבֵּל
57 בְּאוֹפֶן יָשָׁר מֵהַשֵּׂכֶל ש׳הוליד׳
58 וגרם את התעוררות המידות אלא
59 הדיבור מקבל את התוכן והעניין שלו
60 מהמידות. אֲבָל כְּשֶׁמְּדַבֵּר דִּבְרֵי
61 שֵׂכֶל, אֲזַי מְקַבֵּל הַדִּיבּוּר
62 בְּאוֹפֶן יָשָׁר מֵהַמּוֹחִין, וְהַיְינוּ,
63 שֶׁהַדִּיבּוּר הוּא בְּמְקוֹמוֹ בדרגתו
64 שלמטה מהשכל והמידות (וְלֹא
65 בְּאוֹפֶן שֶׁכָּלוּל הדיבור בַּשֵּׂכֶל),
66 שֶׁהֲרֵי מַה שֶּׁנִּרְאֶה בְּחִיצוֹנִיּוּת
67 לְזוּלָתוֹ השומע את הדיבור הוּא
68 רַק עִנְיַן הַדִּיבּוּר עַל יְדֵי
69 הָאוֹתִיּוֹת, המילים, אֶלָּא
70 שֶׁהַשֵּׂכֶל מֵאִיר בְּהָאוֹתִיּוֹת,
71 ובתוך המילים של הדיבור יש הארה
72 של השכל וּכְמַאֲמַר רַז״ל[101]
73 בגמרא עַל הַפָּסוּק[102] במשלי
74 אודות דברי התורה חַיִּים הֵם
75 לְמוֹצְאֵיהֶם (ולכל בשרו מרפא),
76 אַל תִּקְרֵי לְמוֹצְאֵיהֶם לשון
77 מציאה אֶלָּא לְמוֹצִיאֵיהֶם שדברי
78 התורה נותנים חיות למי שמבטאים
79 ומוציאים אותם בַּפֶּה דַּוְקָא, ומזה

96) תפילת העמידה לשבת. 97) יחזקאל מו, א. וראה מאמרים שבהערה 7. 98) בא יב, טז. 99) משנה ביצה לו, ב. וש״נ. רמב״ם הל׳ יו״ט פ״ט ה״א. טושו״ע ודאדה״ז או״ח רסתצ״ה. 100) הל׳ יסוה״ת פ״ב ה״ב. 101) עירובין נד, רע״א. 102) משלי ד, כב.

ביאור בדרך אפשר

1 למדים את מעלת הדיבור בפה ובביטוי מילים **אֲבָל** בכל זאת **הָעִיקָּר** של
2 הדיבור **הוּא** לא המילים אלא **הַשֵּׂכֶל, שֶׁהַשֵּׂכֶל מִתְגַּבֵּר עַל**
3 **הָאוֹתִיּוֹת,** והתוכן, הרעיון השכלי, שהדיבור מבטא, יותר חשוב מהמילים
4 **וְהוּא עִנְיַן הִתְגַּבְּרוּת הָאוֹרוֹת** התוכן והעניין של הספירות **עַל**
5 **הַכֵּלִים** שהם הלבוש של הספירות.
6 **וְזֶהוּ גַּם הַחִילּוּק שֶׁבֵּין רֹאשׁ**
7 **חֹדֶשׁ לִימֵי הַמַּעֲשֶׂה,** והמעלה
8 של ראש חודש על ימי החול הרגילים
9 **שֶׁבִּימֵי הַמַּעֲשֶׂה מְקַבֵּל**
10 **הַדִּיבּוּר** העליון **מִבְּחִינַת הַמִּדּוֹת**
11 העליונות, **מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּרֹאשׁ**
12 **חֹדֶשׁ מְקַבֵּל הַדִּיבּוּר** ישירות
13 **מִבְּחִינַת הַחָכְמָה, וְזֶהוּ הַטַּעַם**
14 **שֶׁאַף שְׁמוּתָּר** ראש חודש
15 **בַּעֲשִׂיַּית מְלָאכָה, מִכָּל מָקוֹם**
16 **אֵינוֹ נִכְלָל בִּימֵי הַמַּעֲשֶׂה,**
17 **כֵּיוָן שֶׁאָז מְקַבֵּל הַדִּיבּוּר**
18 **מִבְּחִינַת הַחָכְמָה. וּבְעִנְיָן זֶה**
19 **שֶׁגִּילּוּי הַחָכְמָה הוּא**
20 **בְּהָאוֹתִיּוֹת** המילים של הדיבור, **יֵשׁ**
21 **מַעֲלָה בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ אֲפִילּוּ**
22 **לְגַבֵּי שַׁבָּת, כִּי, בְּשַׁבָּת מֵאִיר**
23 **רַק גִּילּוּי בְּחִינַת הַחָכְמָה**
24 **עַצְמָהּ,** היינו במדריגת החכמה
25 עצמה ואינו יורד ונמשך להתגלות
26 בדיבור (ספירת המלכות, סוף
27 הספירות) **מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּרֹאשׁ**
28 **חֹדֶשׁ שֶׁבְּחִינַת הַחָכְמָה מֵאִיר**
29 **בְּהָאוֹתִיּוֹת** של הדיבור, וכאמור
30 הכוונה כפי שהדיבור הוא במקומו, לא
31 שהדיבור מתעלה למדריגת החכמה
32 **הֲרֵי זֶה** הגילוי של ראש חודש, גילוי
33 החכמה באותיות הדיבור **לְמַעְלָה**
34 **מִבְּחִינַת הַחָכְמָה עַצְמָהּ,**
35 **שֶׁזֶּהוּ** המשכת מהחכמה לדיבור
36 **מַה שֶּׁנִּמְשָׁךְ מִמְּקוֹר הַחָכְמָה**
37 שלמעלה מהחכמה, **דְּהַחָכְמָה**
38 **מֵאֵין תִּמְצָא**[103], כלשון הכתוב
39 באיוב והכוונה להמשכת החכמה
40 **מִבְּחִינַת הַכֶּתֶר**[104] שלמעלה
41 מהחכמה עצמה. **וְזֶהוּ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר**
42 בפסוק הנזכר אודות שער בית המקדש
43 השלישי **הַפּוֹנֶה קָדִים, דְּקֶדֶם**

ביאור בדרך אפשר

44 (לא במובן הפשוט, צד מזרח, אלא במובן של קדום וישן) **הוּא עִנְיַן**
45 **הַכֶּתֶר, שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת חָכְמָה, שֶׁנִּקְרֵאת רֵאשִׁית** כנרמז
46 בכתוב ״ראשית חכמה יראת ה׳״, **שֶׁמֵּאִיר** עניין הכתר **בְּשַׁבָּת. וְגִילּוּי**
47 **בְּחִינָה זוֹ** של הכתר, מקור החכמה, **יִהְיֶה לֶעָתִיד לָבֹא, וְלָכֵן תִּהְיֶה**
48 **אָז** בימות המשיח **הָעֲלִיָּה לְבֵית**
49 **הַמִּקְדָּשׁ בְּכָל (שַׁבָּת וְ)רֹאשׁ**
50 **חֹדֶשׁ.**
51 **ח) וְהִנֵּה גִּילּוּי בְּחִינָה זוֹ** בחינת
52 הכתר, מקור החכמה שלמעלה
53 מהחכמה **שֶׁתִּתְגַּלֶּה לֶעָתִיד**
54 **לָבֹא, תָּלוּי בְּמַעֲשֵׂינוּ**
55 **וַעֲבוֹדָתֵנוּ** בעבודת ה׳ בתורה
56 ומצוות **עַכְשָׁיו,** בזמן הגלות, **שֶׁזֶּהוּ**
57 **מַה שֶּׁנֶּאֱמַר כִּי תִקְנֶה עֶבֶד**
58 **עִבְרִי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד, דְּקָאֵי**
59 הכתוב ״שש שנים״ **עַל הָעֲבוֹדָה**
60 שהיהודי עובד את ה׳ **בְּשִׁשָּׁת יְמֵי**
61 **הַחוֹל, וּבִכְלָלוּת בְּשִׁית אַלְפֵי**
62 **שְׁנִין דַּהֲוֵי עָלְמָא**[105], בששת
63 אלפי השנים שבהם קיים העולם, היינו
64 בזמן שאין גילוי אלוקות כפי שיהיה
65 בבית המקדש לעתיד לבוא **שֶׁצְּרִיכָה**
66 **לִהְיוֹת בְּאוֹפֶן שֶׁל עֲבוֹדַת**
67 **עֶבֶד, דְּהַיְינוּ** מתוך מאמץ לעבוד
68 את ה׳ **הֵיפֶךְ טֶבַע הָרְגִילוּת**
69 **(כַּמְבוֹאָר בַּתַּנְיָא**[106] **שֶׁעוֹבֵד**
70 **אֱלֹקִים הוּא מִי שֶׁמְּשַׁנֶּה אֶת**
71 **הַטֶּבַע וְהָרְגִילוּת שֶׁלּוֹ** וכמו
72 המשל המובא שם לעניין זה מדברי
73 הגמרא שמשנן את תלמודו פעם נוספת
74 יותר מכפי שרגיל), **וּבְאוֹפֶן שֶׁל**
75 **כְּפִיָּה,** מתוך שמכריח את עצמו
76 וכופה את יצרו **שֶׁזֶּהוּ גַּם הַפֵּירוּשׁ**
77 **דְּמַעֲשֵׂינוּ,** כאמור שהגילויים לעתיד
78 לבוא תלויים ב׳מעשינו ועבודתנו׳ בזמן
79 הזה **כְּמוֹ** לשון חכמינו ז״ל **מְעַשִּׁין**
80 בית דין מחייבים ומאלצים **עַל**
81 **הַצִּדְקָה**[107], **שֶׁהוּא עִנְיַן**
82 **הַכְּפִיָּה, כַּמְבוֹאָר בְּמַאֲמְרֵי**
83 הרבי הריי״צ **בַּעַל הַהִילּוּלָא**[108]
84 של יו״ד שבט. **וְאָז** לעתיד לבוא
85 **יִהְיֶה עִנְיַן הַשִּׂמְחָה** שמביאה
86 גילוי (כמבואר לעיל לעניין השמחה

1 דַּוְקָא, אֲבָל הָעִיקָּר הוּא הַשֵּׂכֶל, שֶׁהַשֵּׂכֶל מִתְגַּבֵּר
2 עַל הָאוֹתִיּוֹת, וְהוּא עִנְיַן הִתְגַּבְּרוּת הָאוֹרוֹת עַל
3 הַכֵּלִים. וְזֶהוּ גַּם הַחִילּוּק שֶׁבֵּין רֹאשׁ חֹדֶשׁ לִימֵי
4 הַמַּעֲשֶׂה, שְׁבִימֵי הַמַּעֲשֶׂה מְקַבֵּל הַדִּיבּוּר מִבְּחִינַת
5 הַמִּדּוֹת, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ מְקַבֵּל הַדִּיבּוּר
6 מִבְּחִינַת הַחָכְמָה, וְזֶהוּ הַטַּעַם שֶׁאַף שֶׁמּוּתָּר
7 בַּעֲשִׂיַּית מְלָאכָה, מִכָּל מָקוֹם אֵינוֹ נִכְלָל בִּימֵי
8 הַמַּעֲשֶׂה, כֵּיוָן שֶׁאָז מְקַבֵּל הַדִּיבּוּר מִבְּחִינַת
9 הַחָכְמָה. וּבְעִנְיָן זֶה שֶׁגִּילּוּי הַחָכְמָה הוּא
10 בְּהָאוֹתִיּוֹת, יֵשׁ מַעֲלָה בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ אֲפִילּוּ לְגַבֵּי
11 שַׁבָּת, כִּי, בְּשַׁבָּת מֵאִיר רַק גִּילּוּי בְּחִינַת הַחָכְמָה
12 עַצְמָהּ, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ שֶׁבְּחִינַת
13 הַחָכְמָה מֵאִיר בְּהָאוֹתִיּוֹת, הֲרֵי זֶה לְמַעְלָה
14 מִבְּחִינַת הַחָכְמָה עַצְמָהּ, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁנִּמְשָׁךְ
15 מִמְּקוֹר הַחָכְמָה, דְּהַחָכְמָה מֵאַיִן תִּמָּצֵא[103],
16 מִבְּחִינַת הַכֶּתֶר[104]. וְזֶהוּ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר הַפּוֹנֶה
17 קָדִים, דְּקֶדֶם הוּא עִנְיַן הַכֶּתֶר, שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת
18 חָכְמָה, שֶׁנִּקְרֵאת רֵאשִׁית, שֶׁמֵּאִיר בְּשַׁבָּת. וְגִילּוּי
19 בְּחִינָה זוֹ יִהְיֶה לֶעָתִיד לָבֹא, וְלָכֵן תִּהְיֶה אָז
20 הָעֲלִיָּה לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ בְּכָל (שַׁבָּת וְ)רֹאשׁ חֹדֶשׁ.
21 ח) **וְהִנֵּה** גִּילּוּי בְּחִינָה זוֹ שֶׁתִּתְגַּלֶּה לֶעָתִיד לָבֹא,
22 תָּלוּי בְּמַעֲשֵׂינוּ וַעֲבוֹדָתֵנוּ עַכְשָׁיו,
23 שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי שֵׁשׁ שָׁנִים
24 יַעֲבֹד, דְּקָאֵי עַל הָעֲבוֹדָה בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי הַחוֹל,
25 וּבִכְלָלוּת בְּשִׁית אַלְפֵי שְׁנִין דַּהֲוֵי עָלְמָא[105],
26 שֶׁצְּרִיכָה לִהְיוֹת בְּאוֹפֶן שֶׁל עֲבוֹדַת עֶבֶד, דְּהַיְינוּ
27 הֵיפֶךְ טֶבַע הָרְגִילוּת (כַּמְבוֹאָר בַּתַּנְיָא[106] שֶׁעוֹבֵד
28 אֱלֹקִים הוּא מִי שֶׁמְּשַׁנֶּה אֶת הַטֶּבַע וְהָרְגִילוּת
29 שֶׁלּוֹ), וּבְאוֹפֶן שֶׁל כְּפִיָּה, שֶׁזֶּהוּ גַּם הַפֵּירוּשׁ
30 דְּמַעֲשֵׂינוּ, כְּמוֹ מְעַשִּׁין עַל הַצְּדָקָה[107], שֶׁהוּא
31 עִנְיַן הַכְּפִיָּה, כַּמְבוֹאָר בְּמַאֲמְרֵי בַּעַל
32 הַהִילּוּלָא[108]. וְאָז יִהְיֶה עִנְיַן הַשִּׂמְחָה בִּשְׁלֵימוּת,

---

103) איוב כח, יב. 104) ראה תניא אגה״ק סי״ד (קכו, רע״א). ספר המאמרים תרל״ה ח״ב ע׳ שב. וש״נ. 105) תו״א פרשתנו עו, ב. 106) פט״ו. וראה תו״א פרשתנו עה, ד. 107) מרדכי ב״ב ח, ב. בית יוסף לטור יו״ד סרמ״ח (ד״ה כל אדם). 108) ד״ה

ביאור בדרך אפשר

והעלייה לרגל ביום טוב) **בִּשְׁלֵימוּת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר** בתהלים **יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל בְּעוֹשָׂיו**[109] שמחת בני ישראל בקדוש־ברוך־הוא שעשה וברא אותם, **וְיִשְׂמַח הַיָּרֵ׳ בְּמַעֲשָׂיו**[110] ושמחת הקדוש־ברוך־הוא בבני ישראל שהם מעשיו, **שָׂמֵחַ** בלשון עבר **לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא יִשְׂמַח**[111], **לְשׁוֹן עָתִיד, שֶׁזֶּה** השמחה בשלימות **יִהְיֶה לֶעָתִיד לָבֹא דַּוְקָא**[112].

וְזֶהוּ גַּם כֵּן הטעם הפנימי על **מַה שֶׁיִּשְׂמַח אוֹתִיּוֹת מָשִׁיחַ**[113], **דִּבְמָשִׁיחַ יֵשׁ שְׁנֵי עִנְיָנִים, בְּחִינַת בֵּן, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר**[114] בתהלים **בְּנִי** בחינת בן **אַתָּה אֲנִי הַיּוֹם יְלִדְתִּיךָ, דְּקָאֵי עַל מָשִׁיחַ**[115] (כדברי הגמרא "משיח בן דוד שעתיד להיגלות במהרה בימינו אומר לו הקדוש־ברוך־הוא שאל ממני דבר ואתן לך שנאמר אספרה אל חוק וגו' [ה' אמר אלי בני אתה] אני היום ילידתיך שאל ממני ואתנה גוים נחלתך"), **וּבְחִינַת עֶבֶד, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר**[116] על משיח בישעיה **הִנֵּה יַשְׂכִּיל עַבְדִּי** בחינת עבד **רָוּם וְנִשָּׂא וְגָבַהּ מְאֹד, וְעִיקַּר הָעִילּוּי** של משיח **הוּא בְּחִינַת עֶבֶד שֶׁבּוֹ,** יותר מבחינת בן שבו **שֶׁדְּוָקָא מִצַּד בְּחִינַת עַבְדִּי יִהְיֶה** משיח **גָּבַהּ מְאֹד,** "מאד" **אוֹתִיּוֹת אָדָם**[117], **אֲבָל בְּצֵירוּף** "מאד" המדגיש את מעלתו של משיח, היינו צירוף **הַמּוֹרֶה שֶׁהוּא** משיח "רום ונשא וגבה" **לְמַעְלָה גַּם** אפילו **מֵאָדָם הָרִאשׁוֹן**[118]. **וְזֶהוּ יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל בְּעוֹשָׂיו, לְשׁוֹן רַבִּים, כַּמְבוֹאָר בַּתַּנְיָא**[119] **דְּקָאֵי** שהכוונה היא **עַל הָעֲבוֹדָה** של בני ישראל **בָּעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי שֶׁנִּקְרָא רְשׁוּת הָרַבִּים וְטוּרֵי דְּפֵרוּדָא,** הרים של פירוד, כי הנבראים שבו חשים עצמם כ"יש" ואינם בטלים לאלוקות **שֶׁעַל יְדֵי זֶה פּוֹעֲלִים שֶׁיִּשְׂמַח הַיָּרֵ׳ בְּמַעֲשָׂיו,** ובלשון רבנו הזקן בתניא שם "וזהו שכתוב ישמח ישראל בעושיו, פירוש: שכל מי שהוא מזרע ישראל יש לו לשמוח בשמחת ה' אשר שש ושמח בדירתו בתחתונים שהם בחינת עשייה גשמית ממש, וזהו שכתוב בעושיו לשון רבים שהוא עולם הזה הגשמי המלא קליפות וסטרא־אחרא שנקרא רשות הרבים וטורי דפרודא ואתהפכן לנהורא ונעשים רשות היחיד ליחודו יתברך באמונה זו", **בְּבִיאַת מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, שֶׁיִּקָּבֵץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁאָז הֲרֵי זֶה מָשִׁיחַ וַדַּאי**[10], לאחר שמשיח יעשה את כל הדברים האמורים ובכלל זה קיבוץ נידחי ישראל **בִּקְרוֹב מַמָּשׁ, וּבַעֲגָלָא דִּידַן** במהירות (מהירות לפי המושגים) שלנו.

ביאור בדרך אפשר

1 כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל בְּעוֹשָׂיו[109], וְיִשְׂמַח
2 הַיָּרֵ׳ בְּמַעֲשָׂיו[110], שָׂמֵחַ לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא יִשְׂמַח[111],
3 לְשׁוֹן עָתִיד, שֶׁזֶּה יִהְיֶה לֶעָתִיד לָבֹא דַּוְקָא[112].
4 וְזֶהוּ גַּם כֵּן מַה שֶׁיִּשְׂמַח אוֹתִיּוֹת מָשִׁיחַ[113],
5 דִּבְמָשִׁיחַ יֵשׁ שְׁנֵי עִנְיָנִים, בְּחִינַת בֵּן, כְּמוֹ
6 שֶׁנֶּאֱמַר[114] בְּנִי אַתָּה אֲנִי הַיּוֹם יְלִדְתִּיךָ, דְּקָאֵי עַל
7 מָשִׁיחַ[115], וּבְחִינַת עֶבֶד, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר[116] הִנֵּה
8 יַשְׂכִּיל עַבְדִּי רָוּם וְנִשָּׂא וְגָבַהּ מְאֹד, וְעִיקַּר
9 הָעִילּוּי הוּא בְּחִינַת עֶבֶד שֶׁבּוֹ, שֶׁדְּוָקָא מִצַּד
10 בְּחִינַת עַבְדִּי יִהְיֶה גָּבַהּ מְאֹד, אוֹתִיּוֹת אָדָם[117],
11 אֲבָל בְּצֵירוּף הַמּוֹרֶה שֶׁהוּא לְמַעְלָה גַּם מֵאָדָם
12 הָרִאשׁוֹן[118]. וְזֶהוּ יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל בְּעוֹשָׂיו, לְשׁוֹן
13 רַבִּים, כַּמְבוֹאָר בַּתַּנְיָא[119] דְּקָאֵי עַל הָעֲבוֹדָה
14 בָּעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי שֶׁנִּקְרָא רְשׁוּת הָרַבִּים וְטוּרֵי
15 דְּפֵרוּדָא, שֶׁעַל יְדֵי זֶה פּוֹעֲלִים שֶׁיִּשְׂמַח הַיָּרֵ׳
16 בְּמַעֲשָׂיו, בְּבִיאַת מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, שֶׁיִּקָּבֵץ נִדְחֵי
17 יִשְׂרָאֵל, שֶׁאָז הֲרֵי זֶה מָשִׁיחַ וַדַּאי[10], בִּקְרוֹב
18 מַמָּשׁ, וּבַעֲגָלָא דִּידַן.

ועבדי דוד תרצ"ט (ספר המאמרים תרצ"ט ע' 191). 109) תהלים קמט, ב. 110) שם קד, לא. 111) ויק"ר פ"כ, ב. 112) ראה מאמרים שבהערה 7. 113) של"ה שסו, א. מאמרים שבהערה הנ"ל. וראה גם פרש"י תהלים כא, ב. 114) תהלים ב, ז. 115) סוכה נב, א. 116) ישעי' נב, יג. 117) ראה ספר הגלגולים ספ"א. מגלה עמוקות אופן קפ. תו"א מו, ד. 118) ראה ספר הגלגולים פ"ז. לקו"ת שה"ש נא, ג. ד"ה באתי לגני תשי"א (תורת מנחם ספר המאמרים באתי לגני ח"א ע' יד) הערה יט. 119) ספל"ג.

דעתי ברורה שילמוד בישיבת תומכי תמימים בלוד בהתמדה רבה ובשקידה, ובוודאי שלא רק שלא יפריע זה להסתדרות טובה בפרנסה בעתיד אלא אדרבה תוסיף הצלחה בזה.

ממכתב ג' שבט, תש"כ

בס"ד. שיחת ש"פ משפטים, בדר"ח אדר ראשון, ה'תש"ל.

בלתי מוגה

כ"ק אדמו"ר שליט"א קידש על היין.

א. צוה לנגן ואמר מאמר ד"ה והי' מדי חודש בחדשו וגו'.

* * *

ב. דובר לעיל (במאמר[1]) שהענין הראשון שנאמר לאחרי "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" הוא "כי תקנה עבד עברי"[2], אע"פ שיש כמה ענינים שהכתוב הי' יכול להתחיל בהם (החל מהענינים שנאמרו זה עתה בעשרת הדברות) — לפי שכללות ענין התורה ניתן למטה דוקא, כמארז"ל[3] "למצרים ירדתם כו' יצר הרע יש ביניכם", ולכן מתחילים בדין עבד עברי, להורות שהתורה מתעסקת גם עם מי שנמצא בדרגא של "עבד עברי"[4], ש"שש שנים יעבוד", ופועלת שגם אצלו תהי' המשכת בחי' משה (כמשנ"ת במאמר[1] ש"כי תקנה" קאי על משה), כדי שיוכל להיות אצלו הענין ד"בשביעית יצא לחפשי חנם"[2].

ויתירה מזה: אפילו עבד עברי שנמצא בדרגא תחתונה כ"כ שגם בבוא השנה השביעית שבה צריך לצאת לחפשי, אומר "אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני לא אצא חפשי"[5] — גם ממנו לא מתייאשת התורה ח"ו, אלא נותנת לו עצה: "ורצע אדוניו את אזנו במרצע (באזנו ובדלת[6]) ועבדו לעולם"[7] — לא "לעולם" כפשוטו, אלא "עד היובל"[8], ואח"כ יוצא לחירות.

והענין בזה — שלגבי תורה אין ענין של גלות, כמ"ש[9] "הלא כה דברי כאש", "מה אש אינו מקבל טומאה אף דברי תורה אינן מקבלין טומאה"[10]. וכפי שמצינו בגמרא[11] שבשעת החורבן ביקש רבן יוחנן בן זכאי ופעל שיתנו לו "יבנה וחכמי'", שזהו ענין התורה, והיינו, שאפילו בגלות נשארת התורה בשלימותה, ועד שע"י התורה מבטלים את ענין הגלות.

ובהמשך לזה — יתבאר גם פירוש רש"י על הפסוק "ורצע אדוניו את אזנו במרצע".

ג. הביאור בפירוש רש"י, "ורצע אדוניו את אזנו במרצע", "הימנית, או אינו אלא של שמאל, ת"ל אזן אזן לגזרה שוה, נאמר כאן ורצע אדוניו את אזנו, ונאמר במצורע תנוך אזנו הימנית, מה להלן הימנית, אף כאן הימנית. ומה ראה אזן להרצע מכל שאר אברים שבגוף, אמר רבן יוחנן בן זכאי, אזן זאת ששמעה על הר סיני לא תגנוב, והלך וגנב, תרצע. ואם מוכר עצמו, אזן ששמעה על הר סיני כי לי בני ישראל עבדים, והלך וקנה אדון לעצמו, תרצע. ר"ש הי' דורש מקרא זה כמין חומר, מה נשתנו דלת ומזוזה מכל כלים שבבית, אמר הקב"ה, דלת ומזוזה שהיו עדים במצרים[12] כשפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות, ואמרתי כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם, ולא עבדים לעבדים, והלך זה וקנה אדון לעצמו, ירצע בפניהם",

---

1) פ"ב ואילך (תורת מנחם — התוועדויות חנ"ט ע' 217 ואילך).

2) ריש פרשתנו.

3) שבת פח, סע"ב ואילך.

4) כולל גם הקס"ד "או אינו אלא עבדו של עברי, עבד כנעני שלקחתו מישראל" (פרש"י עה"פ), שאע"פ שזהו רק קס"ד, הרי גם קס"ד בתורה הוא תורה (ראה גם תורת מנחם — התוועדויות חנ"ח ע' 356. וש"נ).

5) ואף שאין זו עבדות גדולה כ"כ, כיון ש"כל הקונה עבד עבדי כקונה אדון לעצמו" (קידושין כ, א. וש"נ), הרי זו בכל זאת עבדות.

6) פ' ראה טו, יז — הובא בפרש"י עה"פ.

7) פרשתנו כא, ה־ו.

8) פרש"י עה"פ.

9) ירמי' כג, כט.

10) ברכות כב, א.

11) גיטין נו, ב. וראה לקמן סי"ט.

12) והרי הוא יודע אודות יציאת מצרים — כפי שהבן חמש למקרא למד כבר: "כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחוזק יד הוציאנו ה' מצרים" (בא יג, יד).

— שלכאורה נראה לומר שרציעת האוזן הוא עונש קל שבחרה התורה לאדם שעניותו הגדולה העבירה אותו על דעתו כו', ולכן נרצעת האזן השמאלית, הפחותה. אבל לאחרי שלמדים בגז"ש ד"אזן אזן" שהכוונה היא ל"הימנית", המעולה, משמע שרציעת האוזן דוקא אינה בכדי למעט בענשו של העבד, אלא מטעם אחר. וא"כ נשאלת השאלה: "ומה ראה אזן להרצע מכל שאר אברים שבגוף". והתירוץ: "אזן זאת ששמעה כו' תרצע", ודוקא הימנית, שבה עיקר השמיעה.

והטעם שמגיע עונש של רציעה לעבד שגנב או מכר עצמו מפני דחקו: במכרוהו ב"ד בגניבתו — מפני שעבר על הציווי "לא תגנוב", ובמוכר עצמו — מפני "שהלך וקנה אדון לעצמו", כי: כאשר הגנב מסרב לצאת, מבלי להתבייש בגניבתו, ה"ז מוכיח שגנב לא מפני דחקו אלא מפני רשעותו. וכן מוכר עצמו שמסרב לצאת, ולא איכפת לו להשאר עבד, מוכיח שמכר עצמו מרצונו הטוב.

ומודגש חומר החטא בכך ש"אזן זאת ששמעה על הר סיני"[13] — מהקב"ה בעצמו, שיודע שיכול להיות מצב של עניות, ואעפ"כ צוה "לא תגנוב", ואמר "כי לי בני ישראל עבדים", ולכן הי' צריך לבטוח בה' שיעזרהו.

וההוראה מזה, בנוגע לאלו הטרודים בעסקיהם הגשמיים בששת ימי החול, עד כדי כך, שגם ביום השבת[14] אינם רוצים להשתחרר מזה[15], שצריכים לידע שתכלית האדם היא עבודת השי"ת, שבודאי נותן כח שגם העסק בענינים הגשמיים לא יהי' באופן של "עבד לעבדים", אלא אדרבה, ינוצל להיות עבד להקב"ה —

הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקו"ש חי"א ע' 89 ואילך.

(וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:)

וזוהי גם הוראה לכל אלו שיש להם עסק עם היצה"ר, שנקרא "מלך זקן וכסיל"[16], אשר, כיון ש"אין מלך בלא עם"[17], הנה להיותו "מלך .. כסיל", בוחר ל"עם" אלו שהם "כסילים", שנכנס בהם רוח שטות[18] להיות "עבדים" — הנה גם להם דואגת התורה, ונותנת עצה להיות "ורצע אדוניו את אזנו במרצע", ואז בא הזמן שיצא לחפשי חנם, כולל גם היציאה מן הגלות[19].

* * *

ד. באגרת התשובה מצינו בב' מקומות החילוק בין דורות הראשונים לימינו אלו:

א) בפרק ג', בנוגע לריבוי הצומות — ש"כל זה באדם חזק ובריא שאין ריבוי הצומות מזיק לו כלל לבריאות גופו, וכמו בדורות הראשונים, אבל מי שריבוי הצומות מזיק לו .. כמו בדורותינו אלה[20], אסור לו להרבות בתעניות .. אלא כפי אשר ישער בנפשו שבודאי לא יזיק לו כלל, כי אפי' בדורות הראשונים, בימי תנאים ואמוראים, לא היו מתענין בכה"ג אלא הבריאים וכו'".

---

13) והרי מ"ת בהר סיני פעל אימתה ופחד על כל אומות העולם, כדברי רז"ל (זבחים קטז, סע"א) ש"נתקבצו כולם אצל בלעם הרשע ואמרו לו מה קול ההמון אשר שמענו וכו'". — וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א: באותה שעה יראו כל הגוים מבנ"י, וידעו שהיראה מבנ"י היא לטובתם (כסיום דברי הגמרא שלאחרי שבלעם אמר להם שהקב"ה נותן תורה לישראל, "פתחו כולם ואמרו ה' יברך את עמו בשלום"), ואעפ"כ, לאחרי כל פלאים אלו, יש שמתעקשים ("שפאַרן זיך") לטעון "אהבתי את אדוני", ולכן רצונם להשאר עבד, ולא לצאת מהגלות!...

14) שאז צריך ש"יהא בעיניו כאילו כל מלאכתו עשוי'" (ראה שו"ע אדה"ז או"ח סש"ו סכ"א. וש"נ), וכיון ש"תורת אמת" דורשת זאת, הרי זה בודאי אמת.

15) ולדוגמא — שגם ביום השבת הוא צריך לקרוא את העיתון, באמרו, "אהבתי את אדוני"!... מה נוגע לך מה קורה בעיתון?! — שב ללמוד, תאריך בתפלה! — אפילו בימות החול לא צריך לקרוא עיתון, כיון שזה ביטול תורה, ביטול זמן, פיזור הנפש והגוף וכו' וכו', ועאכו"כ ביום השבת. ומה שטוען שהוא במעמד ומצב ש"נמכר בגניבתו", ובהכרח שתהי' לו שייכות לאדונו — הנה ביום השבת "אין דנין" ו"אין עונשין" (רמב"ם הל' שבת פכ"ג הי"ד. פכ"ד ה"ז).

16) קהלת ד, יג ובפרש"י.

17) רבינו בחיי עה"פ וישב לח, ל. ועוד. תניא שעהיוה"א רפ"ז. ובכ"מ (נסמן בתורת מנחם — התוועדויות סה"מ תשרי ע' רלד הערה 86).

18) ראה סוטה ג, רע"א.

19) חסר הסיום (המו"ל).

20) ראה גם אגה"ת פ"ז ופי"ב.

ב) בפרק י', בנוגע לענין הכובד ראש והשמחה קודם התפלה – "שעכשיו בדור יתום הזה שאין הכל יכולין להפוך לבם כרגע מן הקצה, אזי עצה היעוצה וכו'".

ומובן הטעם שרק בפ"י מתאר רבינו הזקן דור זה בשם "דור יתום", משא"כ בפ"ג כותב רק "דורותינו אלה" – כי, "יתום" היינו מי שאין לו אב ואם, שבזה נכלל גם משפיע ומדריך, כיון ש"התלמידים קרויים בנים והרב קרוי אב"[21], ולכן כותב בפ"י הלשון "דור יתום", שפירושו, שאין משפיע ומדריך ("אב") שיורה כיצד יכולים להיות ב' הענינים דכובד ראש ושמחה ביחד; משא"כ בפ"ג שמדובר אודות בריאות הגוף – לא מתאים לומר "דור יתום".

אבל עדיין צריך להבין:

בפרק ג':

א) מדוע מוסיף רבינו הזקן בנוגע ל"דורות הראשונים" – "בימי תנאים ואמוראים", הרי כאן נוגע בעיקר אופן ההנהגה "בדורותינו אלה", ולמאי נפק"מ פרטי הדברים בנוגע ל"דורות הראשונים" שהמדובר "בימי תנאים ואמוראים"?

[ולהעיר, שיש כמה דרושים בתורת החסידות שבהם נתבארה מעלת תנאים ואמוראים, וכן בלקו"ת ד"ה קא מפלגי במתיבתא דרקיע[22]: "וצריך להבין ענין התנאים ואמוראים כו'", ובכ"מ; אבל מובן שכאן באגה"ת אינו המקום לבאר ענין התנאים ואמוראים].

ב) לכאורה הי' רבינו הזקן יכול לכתוב "בדורות ההם" וכיו"ב, ומה נוגע כאן בכלל הדיוק "דורות הראשונים"?

מצינו אמנם מארז"ל[23] "אם ראשונים בני מלאכים אנו בני אנשים, ואם ראשונים בני אנשים אנו כו'", אבל לכאורה אין זה נוגע להמבואר כאן באגה"ת (ובודאי שאין ענינו של רבינו הזקן לספר ה"היסטוריא" של עם ישראל, ש"תנאים ואמוראים" היו ב"דורות הראשונים").

ובפרק י':

א) לכאורה יש סתירה בין מ"ש ש"עכשיו בדור יתום הזה שאין הכל יכולים להפוך לבם כרגע מן הקצה, אזי עצה היעוצה להקדים בחי' תשובה תתאה בתיקון חצות וכו'", למ"ש בהתחלת פי"א: "ואמנם להיות בלבו ההכנעה .. וגם השמחה בה' שתיהן ביחד, כבר מילתא אמורה בלק"א ס"פ ל"ד .. חדוה תקיעא בלבאי מסטרא דא וכו'"?!

ב) איך אפשר לומר ש"עכשיו בדור יתום הזה שאין הכל יכולים להפוך לבם כרגע מן הקצה כו'" – הרי מדובר אודות דור שבו הי' רבינו הזקן בעצמו, לאחריו היו ממלאי מקומו, עד לכ"ק מו"ח אדמו"ר בעל ההילולא, ואיך אפשר לומר שזהו "דור יתום"?!

וכפי שיתבאר לקמן.

ה. כאן המקום גם להשלים בנוגע להנדפס בלקו"ש השבועי[24] בביאור פירוש רש"י על הפסוק[25] "לא תבשל גדי", "אף עגל וכבש בכלל גדי, שאין גדי אלא לשון ולד רך, ממה שאתה מוצא בכמה מקומות בתורה שכתוב גדי, והוצרך לפרש אחריו עזים[26], כגון וכו', ללמדך שכל מקום שנאמר גדי סתם, אף עגל וכבש במשמע".

וכבר צויין בהליקוט[27] אודות שינויי הגירסאות בפירוש רש"י – שיש דפוסים שבהם הובאו ג' פסוקים: "אנכי אשלח גדי עזים"[28], "את גדי העזים"[29], "שני גדיי עזים"[30], ויש דפוסים שבהם הובאו רק שני הפסוקים "את גדי העזים" ו"שני גדיי עזים".

---

21) ראה ספרי ופרש"י ואתחנן ו, ז.
22) תזריע כב, סע"ב ואילך.
23) שבת קיב, ב.
24) נדפס לאח"ז בלקו"ש ח"ו ע' 143 ואילך.
25) פרשתנו כג, יט.
26) ראה גם פרש"י תשא לד, כו.
27) בהערה 2.
28) וישב לח, יז.
29) שם, כ.
30) תולדות כז, ט.

ויש לברר איזו היא הגירסא הנכונה בפירוש רש"י:

ובהקדים – שבנוגע לשינויי גירסאות בפירוש רש"י, לא שייך לומר "אלו ואלו דברי אלקים חיים"[31], שהרי בודאי שרש"י בעצמו לא כתב ב' הגירסאות, ועכצ"ל, שהסיבה לכך שיש ב' גירסאות היא מצד טעות המעתיק, וא"כ, יש צורך לברר היכן נפלה הטעות.

ובכן: לומר שהמעתיק הוסיף פסוק שלא נזכר בפירוש רש"י, ובנדו"ד: "אנכי אשלח גדי עזים" – לא מסתבר בשכל כלל, שהרי אין מקום שתיפול טעות כזו; ולכן מסתבר לומר להיפך, שהמעתיק טעה והחסיר כמה תיבות מפירוש רש"י, ולכן מופיעים רק ב' פסוקים.

וכפי שרואים אצל אנשים כערכנו, שכאשר צריך להעתיק ממקום שבו מופיעים ב' תיבות דומות, יכולים לטעות ולחשוב שאוחזים כבר בפעם השני', אף שבפועל אוחזים רק בפעם הראשונה, וכתוצאה מזה מחסירים את כל התיבות שמופיעות בין ב' המקומות.

ובנדו"ד, שבפירוש רש"י מופיעה תיבת "עזים" כמה פעמים – שלאחרי העתקת תיבת "עזים", טעה המעתיק לחשוב שאוחז כבר בפעם הב', ולכן העתיק רק מהפסוק השני ("את גדי העזים"), ובמילא נשמט הפסוק הראשון ("אנכי אשלח גדי עזים"), כך, שמסתבר לומר שהגירסא הנכונה בפירוש רש"י היא הגירסא שבה הובאו ג' הפסוקים.

אך צריך להבין:

א) מהו הצורך בראי' מג' פסוקים; ולאידך גיסא, אם רוצה להביא יותר פסוקים, הי' יכול להביא יותר מג' פסוקים?

ב) מדוע מקדים רש"י את הראי' מהפסוקים "אנכי אשלח גדי עזים" ו"את גדי העזים" שנאמרו בפרשת וישב (בנוגע ליהודה ותמר), לפני הראי' מהפסוק "שני גדיי עזים" שנאמר בפרשת תולדות (בנוגע לברכות שברך יצחק את יעקב)?

וגם לפי הגירסא שבפירוש רש"י נזכרו רק ב' פסוקים – צריך להבין: (א) מדוע מקדים רש"י הראי' מהפסוק שבפרשת וישב ("את גדי העזים") לראי' מהפסוק שבפרשת תולדות ("שני גדיי עזים"), (ב) מדוע מביא רש"י מפרשת וישב את הפסוק "את גדי העזים", ולא את הפסוק שלפניו, "אנכי אשלח גדי עזים"?

ולהעיר: גם בגמרא[32] הובא תחילה הפסוק[29] "וישלח יהודה את גדי העזים" (שבפ' וישב), ואח"כ הפסוק[33] "ואת עורות גדיי העזים" (שבפ' תולדות). אבל, בגמרא הלימוד הוא באופן של גזירה שוה (מה גדי האמור כאן עזים אף גדי האמור בבשר בחלב עזים הוא)[34], ולכן עדיף הפסוק "גדי העזים" (שבפ' וישב) מהפסוק "גדיי העזים" (שבפ' תולדות), כיון שגם בפרשתנו נאמר "גדי" לשון יחיד, ולא "גדיי" לשון רבים. אבל בפירוש רש"י על התורה אין זה באופן של גז"ש (כי בפשטות הכתובים מסתבר יותר לפרש שזהו ענין שבהבנה והסברה מאשר לימוד של גז"ש בלבד), וא"כ, אינו מובן למה הקדים רש"י הפסוק שבפ' וישב לפסוק שבפ' תולדות.

וכפי שיתבאר לקמן.

ו. (לאחרי הביאור בפרש"י בפרשתנו (כנ"ל ס"ג), אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:)

ישנם כאלו שיצאו זה עתה מן המיצר אל המרחב.

וע"פ האמור כמ"פ שכבר יצאו י"ח ביסוריהם של בנ"י ("אידן מאַטערן זיך") יותר מיובל שנים, יובל מופלג – תהי' יציאתם התחלה טובה ופתח רחב ליציאת כל בנ"י משם,

31) עירובין יג, ב. וש"נ.
32) חולין קיג, סע"א ואילך.
33) תולדות כז, טז.
34) פרש"י שם, ב.

וכאמור כמ"פ – באופן ד"בנערינו ובזקנינו גו' בבנינו ובבנותינו"[35], ועד ש"לא תשאר פרסה"[36], ו"כספם וזהבם אתם"[37], ו"קהל גדול ישובו הנה"[38], בקרוב ממש, ו"שמחת עולם על ראשם"[39].

[כ"ק אדמו"ר שליט"א נתן ב' קנקני משקה לר' יוסף ווילנקין כדי לחלק בין המסובים ולסיימם ב"מלוה מלכה", ואח"כ התחיל לנגן "כי בשמחה תצאו", ועמד מלוא קומתו ורקד על מקומו זמן רב].

* * *

ז. הביאור באגרת התשובה:

ידוע שכל הענינים שישנם בכללות העולם, ישנם גם באדם, שנקרא "עולם קטן", ולאידך גיסא, העולם נקרא גם בשם אדם[40].

וכפי שמצינו בנוגע לענין הזמן, שנחלק בכללות לשבעה: שבעת ימי השבוע, שבע שנות שמיטה (הקשורים זב"ז) – שגם כללות הזמן של חיי האדם הוא במספר שבע, כמ"ש[41] "ימי שנותינו בהם שבעים שנה" (וגם הריבוי שלאח"ז, "ואם בגבורות שמונים שנה"[41], עד ל"מאה ועשרים שנה"[42] – הרי זה נכלל בכלל ד"שבעים שנה").

וכן הוא בנוגע לחילוק בכללות העולם בין "דורות הראשונים" ל"דורותינו אלה" – שיש דוגמתו בכל אדם בפרט.

ח. ויובן מהחילוק בין "דורות הראשונים" ל"דורותינו אלה" בכללות העולם – ע"פ מארז"ל[23] "אם ראשונים בני מלאכים אנו בני אנשים, ואם ראשונים בני אנשים אנו כחמורים, ולא כחמורו של .. רבי פנחס בן יאיר כו'", שמזה מובן שיש ג' סוגים: "מלאכים", "בני אדם" ו"חמורים"; ובחמורים גופא יש ב' סוגים: חמור סתם, וחמורו של רפב"י – חמור שניכר עליו שהוא "חמורו של רפב"י" – שלא אכל משעורים שלא נתעשרו[43], כיון שזהו דבר שלא ניתן ממנו לקדושה ("ראשית לה'"[44]).

והחילוק ביניהם:

מלאכים – ענינם רוחניות. ואע"פ שגם למלאך יש נפש וגוף, הנה נוסף לכך שגוף המלאך הוא מב' יסודות הדקים[45], הרי עיקרו רוחניות. ולכן כאשר מלאך צריך לירד למטה, צריך לשאול גוף[46].

בני אנשים – ענינם גשמיות ורוחניות יחדיו, שהרי השם "אדם" הוא בגלל היותו "עפר מן האדמה"[47], וביחד עם זה נקרא "אדם" ע"ש "אדמה לעליון"[48] (אמנם רק באופן של דמיון ("אדמה") בלבד, אבל אעפ"כ הרי זה דמיון "לעליון"), ובאופן שהענין ד"אדמה לעליון" גובר על הענין ד"עפר מן האדמה" – התגברות הרוחניות על הגשמיות.

וחמורים – מורה על חומר הגוף בלבד; ובזה גופא יש חמור סתם וחמורו של רפב"י: חמור סתם – הו"ע החומר כפי שהוא לפני הבירור, שאז הוא בבחי' "חמור שונאך", כתורת הבעש"ט[49] על הפסוק[50] "כי תראה חמור שונאך": כאשר תסתכל בעיון טוב בהחומר שלך שהוא הגוף, תראה שהוא "שונאך", שהוא שונא את הנשמה כו'; אמנם, זהו רק בהתחלת העבודה, אבל לאח"ז צ"ל "עזוב תעזוב עמו", לברר את הגוף ולזככו, עד שיהי' בבחי' "חמורו של רפב"י" – שזהו"ע החומר כפי שהוא לאחר הבירור.

---

35) בא יו"ד, ט.
36) שם, כו.
37) ישעי' ס, ט.
38) ירמי' לא, ז.
39) ישעי' לה, יו"ד. נא, יא.
40) ראה תנחומא פקודי ג. זהר ח"א קלד, ב. ח"ג לג, ב. תקו"ז תס"ט (ק, ב. קא, א). אבות דר"נ ספל"א. קה"ר פ"א, ד. מו"נ ח"א פע"ב.
41) תהלים צ, יו"ד.
42) בראשית ו, ג.
43) חולין ז, סע"א ואילך.
44) קרח יח, כו.
45) ראה רמב"ן בסוף שער הגמול. הובא בתו"א בראשית ד, ב. לקו"ת ברכה צח, א. ובכ"מ.
46) ראה זח"ב רכט, ריש ע"ב.
47) בראשית ב, ז.
48) ראה של"ה ג, רע"א. ועוד.
49) רד"ה כי תראה גו' דש"פ משפטים תש"ד (סה"מ תש"ד ע' 145). שיחת ש"פ משפטים תש"א בסופה (סה"ש תש"א ע' 66). וראה כתר שם טוב בהוספות סכ"א. וש"נ (נעתק ב"היום יום" כח שבט).
50) פרשתנו כג, ה.

ט. וג' ענינים אלו שישנם בכללות העולם – ישנם גם באדם עצמו:

המלאך שבו – הו"ע השכל, שהוא באופן של רוחניות בטהרתה ("ריינע רוחניות"), ללא קשר עם גשמיות.

בני אדם שבו – הו"ע המדות (ששייכים לגשמיות) כפי שקשורים עם השכל (רוחניות), בדוגמת האדם שיש בו גשמיות ורוחניות, אבל באופן של התגברות הרוחניות על הגשמיות, וכמו"כ גובר השכל על המדות, ועד שהמדות מתאחדים עם השכל.

והחמור שבו – הו"ע המדות כשלעצמם, כי כל ענינה של בהמה הו"ע המדות, שכן, אע"פ שגם בהמה יש לה שכל, וכפי שמצינו בנוגע לשועל שהוא "פיקח שבחיות"[51], הרי ידוע[52] שענין השכל אצל בהמה הוא רק כמו משרת למדות, וכן הוא בנוגע לנפש הבהמית, שהשכל שלה הוא רק משרת למדות – למצוא את הדרך כיצד להשיג את תאוותיו, כמו אכילה ושינה וכל הענינים הגשמיים; ואילו אמיתית ענין השכל אצל אדם בכלל ובנ"י בפרט הוא (לא להיות משרת למדות, אלא) להיות מונח ושקוע בענינים שכליים, ובאופן שעי"ז הוא שולט על הגוף, בבחי' "וירכיבם על החמור"[53].

וענינם בעבודה: (א) מוחין כשלעצמם, (ב) מדות כפי שקשורים ומתאחדים עם השכל באופן שהשכל שולט על המדות, (ג) ענין המעשה, הקשור עם החומר בלבד (ובזה גופא ישנו הענין דחמור סתם, וחמורו של רפב"י). ובכללות הרי הם ג' הענינים דמוחא לבא וכבדא, שהם ג' השליטין שבאדם[54], וכמבואר בהשיחה הידועה[55] בענין זה, שאפילו ה"כבד" הוא שליט – בנוגע לענינים של מעשה.

י. וזהו[56] גם החילוק שבין "דורות הראשונים" ל"דורותינו אלה":

בדורות הראשונים היתה עיקר העבודה בענין המוחין, משא"כ בדורותינו אלה עיקר העבודה היא בענין המעשה, כפי שמבאר רבינו הזקן באגה"ק[57] "איך היות כל עיקר עבודת ה' בעתים הללו .. היא עבודת הצדקה (שהו"ע המעשה) .. ולא אמרו רז"ל[58] ת"ת שקול כנגד גמ"ח אלא בימיהם, שת"ת הי' עיקר העבודה אצלם .. משא"כ בעקבות משיחא שנפלה סוכת דוד ("וכתיב[59] כי שחה לעפר נפשנו"[60]) עד בחי' רגלים ועקביים שהיא בחי' עשי', אין דרך .. כ"א בבחי' עשי' ג"כ שהיא מעשה הצדקה".

וכיון שמוחין הו"ע של רוחניות – לכן, בדורות הראשונים הי' ענין התעניות, מצד התועלת שבזה בנוגע לעבודה הרוחנית, מבלי להתחשב כ"כ במצב הגוף; אם תהי' מהתענית טובה גם להגוף – מה טוב, וגם אם לא תהי' מזה טובה להגוף – אין זה נוגע כ"כ.

– בודאי שגם בדורות הראשונים היתה העבודה מצד הגוף, שהרי כללות הענין דמ"ת הוא למטה דוקא, "למצרים ירדתם .. יצה"ר יש ביניכם"[3], ולכן גם אז "לא היו מתענין בכה"ג אלא הבריאים דמצו לצעורי נפשייהו", אבל אעפ"כ, הי' נוגע אז בעיקר העבודה הרוחנית, ולא הי' נוגע כ"כ מצב הגוף.

אבל בדורותינו אלה, שעיקר העבודה היא בענין המעשה שקשור עם גשמיות וחומר הגוף – אין להתענות במצב שהתענית יכולה להזיק לבריאות הגוף, ותמורת זה יש להרבות בענין הצדקה (כפי שמסיים באגה"ת), שזהו ענין המעשה.

יא. ואעפ"כ מאריך רבינו הזקן בפ"ג בסדר ההנהגה בדורות הראשונים – כי:

מבואר בחלק ראשון של ספר התניא[61], שאע"פ ש"מדת הבינוני היא מדת כל אדם", מ"מ, צריך גם לעשות "את שלו לקיים את השבועה שמשביעים תהי צדיק .. וכולי האי ואולי .. יזכה לבחי' רוח משרש איזה צדיק שתתעבר בו וכו'".

---

51) ברכות סא, ב.
52) ראה תורת מנחם – התוועדויות חל"ז ס"ע 197. חמ"ט ריש ע' 402. וש"נ.
53) לשון הכתוב – שמות ד, כ. וראה גם לקו"ש חל"א ע' 21.
54) זח"ב קנג, א.
55) ראה סה"ש תורת שלום ע' 120 ואילך.
56) מכאן עד סוסי"ב – נדפס בלקוטי ביאורים בספר התניא (קאָרף) ח"ב ע' צו ואילך.
57) ס"ט.
58) פאה פ"א מ"א.
59) תהלים מד, כו.
60) אגה"ק סוסכ"א.
61) פי"ד.

ועד"ז בנדו"ד, שאע"פ שעיקר העבודה בדורותינו אלה היא בענין המעשה, מ"מ, נוגע לדעת גם סדר ההנהגה שהי' בדורות הראשונים, כיון שיכול להיות שיהי' אצל מישהו אופן העבודה כמו בדורות הראשונים.

יב. אמנם, בפרק י', לא נוגע לידע אופן העבודה שהי' בדורות הראשונים, אלא רק ש"עכשיו .. אין הכל יכולין להפוך לבם כרגע מן הקצה", ולכן, "עצה היעוצה להקדים בחי' תשובה תתאה כו'", כדי שב' הענינים יהיו בזמנים שונים.

והסיבה לכך ש"עכשיו .. אין הכל יכולין להפוך לבם כרגע מן הקצה" היא – בגלל היותו "דור יתום":

"יתום" – מורה על העדר המוחין, כמבואר בתניא[62] שחכמה ובינה (מוחין) "הן הם אב ואם המולידות אהבת ה' ויראתו כו'", ו"חב"ד נקראו אמות ומקור למדות כי המדות הן תולדות חב"ד", וכיון שעיקר העבודה בדורנו אינה בענין המוחין, הרי זה "דור יתום", בבחי' "כי אבי ואמי עזבוני"[63].

ולכן, "עכשיו בדור יתום הזה", "אין הכל יכולין להפוך לבם כרגע מן הקצה", כי:

בדרך כלל, שתי מדות הפכיות אינם יכולים להיות בבת אחת, כיון שמדה אחת אינה סובלת את חברתה, וכמודגש במדות דתהו, שכאשר מדה אחת היא במעמד ומצב ד"וימלוך"[64], אזי אין נתינת מקום למדה השני'.

וכדי ששתי מדות – גם אם אינם הפכיות – יוכלו להיות בבת אחת, יש צורך בהשראת המוחין דוקא, שרק אז יכולים להיות שתי מדות ביחד. וכידוע החילוק בין מוחין למדות[65], שמצד השכל, הנה בכל סברא יש נתינת מקום גם לסברא הפכית, ומצד בחי' הבינה יש תמיד שתי סברות, שזהו"ע "אלו ואלו דברי אלקים חיים"[31], לשון רבים, ולכן יש צורך בענין הדעת כדי לבוא להכרעת הפס"ד[66]; משא"כ במדות, אי אפשר שיהיו שתי מדות ביחד.

וזהו ש"עכשיו בדור יתום הזה שאין הכל יכולין להפוך לבם כרגע מן הקצה, אזי עצה היעוצה להקדים בחי' תשובה תתאה כו'" – כדי שב' הענינים יהיו בזמנים שונים, שאז יש סיבה חיצונית שפועלת את השינוי ממרירות לשמחה – מצד השינוי בין יום ללילה שחלוקים זמ"ז בענין צירופי השמות (צירופי שם הוי' ביום וצירופי שם אדנ"י בלילה[67]), וכן השינוי בין יום השבת לימות החול, ועי"ז יכולים לבוא מתשו"ת לתשו"ע[68].

יג. וההוראה מזה:

בנוגע לכללות זמן הגלות נאמר[69] "שיר המעלות גו' היינו כחולמים", היינו, שמחד גיסא יכול לחשוב שהוא "חסיד" ו"שפיץ חב"ד"... ולפתע תופס ("ער כאַפּט זיך") שנפל לענינים כאלו שאינו מבין בכלל איך נפל שם!...

והעצה לזה, להתקשר עם נשיא הדור – רבותינו נשיאינו, עד לכ"ק מו"ח אדמו"ר – שהוא ה"ראש" של הדור[70], שעי"ז נעשה הענין ד"מחי' חיים יתן לך חיים וכו'"[71].

ובפרט בעמדנו לאחרי עשרים שנה להסתלקות, שאז צריכה להיות העלי' עד לבחי' "לגולגלותם"[72], שזהו ענין הכתר, והרי עשרים בגימטריא כתר, וכ' ר"ת כתר (כפי שכבר צויין בהמכתב[73]).

---

62) פ"ג.

63) תהלים כז, יו"ד. וראה לקו"ת דרושי ש"ש סז, א. שמע"צ פט, ב. ובכ"מ.

64) וישלח לו, לב ואילך.

65) ראה סה"מ עזר"ת ס"ע צט ואילך. עטר"ת ס"ע תע ואילך. ועוד. תרפ"ב ע' קז ואילך.

66) ראה סה"מ עת"ר ע' קיז ואילך.

67) תניא ספמ"א.

68) המשך הביאור, תירוץ הסתירה ממ"ש בהתחלת פי"א: "להיות בלבו .. בחי' תשו"ת .. וגם השמחה בה' שתיהן ביחד" – ראה שיחת ש"פ ויקהל סי"ז ואילך (תורת מנחם – התוועדויות חנ"ט ע' 265 ואילך).

69) תהלים קכו, א. וראה תו"א וישב כח, ג ואילך.

70) ראה תניא פ"ב.

71) יומא עא, א. וראה סה"מ תש"י ע' 44. ועוד.

72) במדבר א, ב. וראה לקו"ת ר"פ במדבר.

73) דיום השלישי פ' אם כסף תלוה את עמי; דל' לחודש שבט, ר"ח אדר – שנה זו (אג"ק חכ"ו ע' שב; ע' דש).

ובלשון הגמרא[74]: "עבדי להו סמא וחיי", היינו, שנעשה "ראש" חדש, שזהו מה שנעשה ע"י התפלה, ולאח"ז נמשך בכל ג' הקוין.

ועי"ז יכולים לתקן את כל הענינים, כולל גם הענין שחייבים עליו מיתה בידי שמים[75] (שאודותיו מדובר בעיקר באגה"ת), שתיקונו הוא ע"י לימוד התורה באופן שנעשה קשר כפול ומכופל[76] כו'[19].

* * *

יד. הביאור בפירוש רש"י על הפסוק "לא תבשל גדי", "שאין גדי אלא לשון רך .. אף עגל וכבש במשמע":

רש"י בעצמו מבהיר הצורך בראי' מכמה פסוקים — "ממה שאתה מוצא בכמה מקומות בתורה שכתוב גדי, והוצרך לפרש אחריו עזים", כי, אילו היתה התורה אומרת "גדי עזים" פעם אחת, הי' מקום לפרש שבכל מקום שנזכר "גדי" הרי זה "גדי עזים", כיון שהתורה כבר פירשה זאת, ואין צורך לפרש זאת פעם נוספת,

— וע"ד לשון רש"י בפ' ויקהל[77]: "כבר פרשתי נדבת המשכן ומלאכתו במקום צוואתם", וכן בפ' ואתחנן[78]: "עשרת הדברות כבר פירשתים" —

ורק "ממה שאתה מוצא בכמה מקומות בתורה שכתוב גדי, והוצרך לפרש אחריו עזים", מוכח, שרק במקומות אלו הרי זה "גדי עזים" דוקא, אבל "כל מקום שנאמר גדי סתם, אף עגל וכבש במשמע", כי "אין גדי אלא לשון רך".

טו. ומביא רש"י ראי' מג' פסוקים — "אנכי אשלח גדי עזים" (שאמר יהודה לתמר), "את גדי העזים" (ששלח יהודה ביד רעהו העדולמי), "שני גדיי עזים" (שאמרה רבקה ליעקב ליקח לה):

רש"י לא מסתפק בשני הפסוקים הראשונים, "אנכי אשלח גדי עזים" ו"את גדי העזים" — כי, בפסוק השני נאמר "את גדי העזים", בה"א הידיעה, ולכן אפשר לומר שכאן אמרה תורה "גדי העזים", כדי להדגיש שאכן שלח את אותו גדי העזים שהבטיח לשלוח, אבל לולי זאת, לא הי' הכתוב צריך לפרש "גדי העזים". — הן אמת שהכתוב הי' יכול לומר "הגדי" (במקום "גדי העזים"), אבל אעפ"כ, אין מכאן ראי' חזקה שהתורה אינה מסתפקת בתיבת "גדי" אלא צריכה לפרש אחריו "עזים". ולכן הוצרך רש"י להביא ראי' מפסוק נוסף: "שני גדיי עזים".

והטעם שרש"י לא הקדים הפסוק "שני גדיי עזים" שבפ' תולדות — כי:

התיבות "שני גדיי עזים" הם בהסיפור אודות דברי רבקה ליעקב, ולא שהתורה עצמה אומרת זאת, וא"כ, יש מקום לומר שבשלמא כשהתורה עצמה אומרת "גדי עזים", הרי זה בודאי בדיוק כו' (ש"כתוב גדי והוצרך לפרש אחריו עזים"), כיון שהתורה היא תורת אמת, ועד שמכל תיבה בתורה למדים הלכות כו'; משא"כ כאשר התורה מספרת אודות דברי רבקה (ולהיותה תורת אמת צריכה לכתוב בדיוק מה שאמרה רבקה), שפירשה ואמרה "שני גדיי עזים", כדי להבטיח שיבינו את דברי' היטב. ובפרט ע"פ דברי הגמרא[79] "עשרה קבין שיחה ירדו לעולם תשעה נטלו נשים"[80], הרי יתכן שהוסיפה בדברי' גם אם לא הי' צורך בכך. ולכן לא מביא רש"י פסוק זה בתור ראי' ראשונה.

ואף שגם הפסוק הראשון שמביא רש"י, "אנכי אשלח גדי עזים", הוא מדברי יהודה, ובפרט שגם דברים אלו נאמרו לאשה, וכיון ש"ויחשבה גו' כי כסתה פני"[81], לא ידע שהיא בתו של שם[82], שלהיותה למדנית כו', יודעת ש"גדי" סתם הוא "גדי עזים", ולכן הוצרך לומר לה "אנכי אשלח גדי עזים" — הרי רש"י

---

74) ב"מ קז, ב. וראה גם לקו"ש ח"ה ע' 136 בשוה"ג.
75) ראה אגה"ת ספ"א.
76) אגה"ת פ"ט.
77) לה, ה.
78) ה, ז.
79) קידושין מט, ב.
80) בענין זה נזכרו גם דברי הגמרא (עירובין נג, סע"ב) "רבי יוסי הגלילי .. אשכחה לברורי' כו'".
81) וישב לח, טו.
82) פרש"י שם, כד.

מוסיף ומביא גם את הפסוק "את גדי העזים" שאמר יהודה לרעהו העדולמי, אף שאליו לא הי' צריך לפרש ש"גדי" היינו "גדי עזים".

ועפ"ז מובן שיש צורך בכל ג' הפסוקים דוקא שמביא רש"י — "שאתה מוצא בכמה מקומות בתורה שכתוב גדי, והוצרך לפרש אחריו עזים", ומזה מוכח ש"כל מקום שנאמר גדי סתם, אף עגל וכבש במשמע", ו"אין גדי אלא לשון רך".

טז. ויש להוסיף בזה ע"פ פירוש רש"י על הפסוק "שני גדיי עזים" — וכאן רואים שפירושי רש"י שייכים זל"ז:

רש"י מפרש "וכי שני גדיי עזים הי' מאכלו של יצחק, אלא פסח הי', האחד הקריב לפסחו והאחד עשה מטעמים".

ולכן לא מביא רש"י פסוק זה בתור ראי' ראשונה, כיון שאפשר לומר שכאן הוצרכה התורה לפרש "גדי עזים" בגלל שקרבן פסח בא מן העזים דוקא (ולא עגל או פרה)[83], ולכן אין ראי' מכאן שהתורה כתבה "גדי עזים" כדי "ללמדך שכל מקום שנאמר גדי סתם, אף עגל וכבש במשמע", ו"אין גדי אלא לשון ולד רך".

ועד"ז יש לומר גם בנוגע לפסוק[33] "ואת עורות גדיי העזים הלבישה גו'" — דכיון שפעולה זו היתה כדי שיהיו "ידיו כידי עשו אחיו שעירות"[84] (שלא יכירו אביו ויהי' בעיניו כמתעתע[85]), הוצרך הכתוב לפרש "גדיי העזים", שדוקא להם יש ריבוי שערות, ולכן אין ראי' מכאן שהתורה כתבה "גדי עזים" כדי "ללמדך שכל מקום שנאמר גדי סתם וכו'".

יז. ועתה נשאר לבאר בפירוש רש"י בפרשתנו, מדוע מזכיר רש"י את השמות רבן יוחנן בן זכאי ורבי שמעון.

ובכן: הביאור בנוגע להזכרת שמו של ריב"ז קשור עם מה שמצינו באבות דר"נ[86] שריב"ז הפליא מאד הענין דגמ"ח, כדלקמן (סי"ח).

ובקשר לזה, הנה כיון שבמוצאי יום הש"ק נערכת "מלוה מלכה" לטובת הגמ"ח[87] — בודאי יערכו עתה את ההכרזה הידועה בנוגע לזמן ומקום.

(ואח"כ אמר:) מסתמא יאמר מישהו "פלפול", אימרה טובה ("אַ גוט וואָרט") או דבר התעוררות, במלוא החגיגיות ("מיטן גאַנצן פּאַראַד")[88].

לאחרי ההכרזה אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א להמכריז: "זשיד דאַוואַי משקה". ואח"כ התחיל לנגן הניגון "והריקותי לכם ברכה עד בלי די".

* * *

יח. המשך הביאור בפירוש רש"י,

— שבכדי לתרץ שאלת תלמיד ממולח שסוכ"ס אין זה עון חמור כ"כ, כיון שגנב מפני דחקו, ואינו רוצה לצאת לחפשי כיון ש"אהבתי .. (גם) את אשתי ואת בני" — מביא רש"י שזהו מאמרו של רבי יוחנן

83) ראה רמב"ם ריש הל' ק"פ.
84) תולדות כז, כג.
85) שם, יב.
86) פ"ד, ה.
87) ראה גם מכתב דיום השלישי פ' אם כסף תלוה את עמי שנה זו (אג"ק חכ"ו ע' שא ואילך).
88) כ"ק הורה להמכריז* שיעמוד במקום גבוה כדי שכולם יוכלו לשמוע ההכרזה. והורה לו גם לחבוש "שטריימל".

*) ר' שמעון גולדמן, שנתמנה למנהל הגמ"ח לאחרי פטירת חותנו ר' יוחנן גורדון (המו"ל).

בן זכאי[89], שכל ענינו הי' לימוד התורה[90], גם במצב של דחקות ועניות, והורה שזוהי תכליתו של כל אחד, גם בעל עסק (כדבריו במשנה[91] "אם למדת תורה הרבה .. לכך נוצרת"), והרי התורה ציוותה שלאחר שש שנים יצא לחפשי (למרות אהבת האשה), וציוותה "לא תגנוב" (למרות העניות). ועוד זאת: ריב"ז הפליא מאד ענין גמ"ח, וא"כ, הי' לו להשתדל ללוות גמ"ח ולא לעבור על ציוויים אלו.

וכדי להוסיף ולהמתיק שטעם רציעת האזן הוא לפי "ששמעה .. כי לי בני ישראל עבדים", מוסיף רש"י: "רבי שמעון (שדריש טעמא דקרא[92]) הי' דורש מקרא זה כמין חומר", צרור מרגליות[93] ובושם שפועלים בכל סביבתם, כי, פירוש הטעם ש"נשתנו דלת ומזוזה" מפני "שהיו עדים במצרים .. ואמרתי כי לי בני ישראל עבדים", מוסיף גם בענין רציעת האזן "ששמעה .. כי לי בני ישראל עבדים", שבכל פרטי העונש מודגש ענין החטא —

נכלל בשיחה (הנ"ל ס"ג) שהוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א.

יט. בהמשך ל"יינה של תורה"[94], בנוגע לריב"ז שבשעת החורבן עצמו פעל אצל מחריבי ביהמ"ק שיתנו לו יבנה וחכמי'[95], הוסיף כ"ק אדמו"ר שליט"א:

וכללות הענין בזה — שיש אופן שענין התורה נמשך ומתגלה ע"י העילוי דאתהפכא, כפי שמצינו אצל ר"ע, ש"כולהו אליבא דר"ע"[96], והרי מוצאו הי' מגרים[97].

ועד"ז מצינו אצל רבותינו נשיאינו — בגאולת רבינו הזקן, וכן בגאולת בעל ההילולא, שיציאתם לחירות (באופן ש"הפלה ה' והגדיל לעשות בארץ"[98]) היתה בהסכמת אלו שהיו מנגדים אליהם, וכפי שאמרו בעצמם שעי"ז ניתוסף עוד יו"ט אצל בנ"י[99].

ועד שבאים למאמרו של ר' שמעון אודות "הדלת והמזוזה שהיו עדים במצרים", ויהיו עדים גם לעתיד לבוא, כאשר דלתות השערים ש"טבעו בארץ" יחזרו ויקבעו בביהמ"ק השלישי[100], בגאולה העתידה, כשנצא מהגלות בקרוב ממש ע"י משיח צדקנו, שיגלה טעמי תורה, כמ"ש[101] "ישקני מנשיקות פיהו", ו"שמחת עולם על ראשם"[39].

[כ"ק אדמו"ר שליט"א נתן את המזונות והיין להרב משה הכהן דובינסקי (עבור ה"מלוה מלכה").

לאחרי תפלת מנחה התחיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן הניגון "ופרצת"].

---

89) להעיר גם ממאמר ריב"ז לתלמידיו (ברכות כח, ב) "יהי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם .. תדעו כשאדם עובר עבירה אומר שלא יראני אדם" (וראה לקו"ש שבפנים הערה 54).

90) ועד כדי כך הי' עסוק בלימוד התורה, שלא הי' לו פנאי לחשוב אודות מעמדו ומצבו כו', כמבואר בנוגע לסיפור הגמרא (ברכות שם) "כשחלה ריב"ז נכנסו תלמידיו לבקרו .. התחיל לבכות" באמרו "איני יודע באיזו (דרך) מוליכים אותי" — דלכאורה אינו מובן: מדוע נתעוררה אצלו שאלה זו ("איני יודע כו'") רק קודם מיתתו, ולא במשך כל שנות חייו? — כיון שהי' עסוק בלימוד התורה כל כך עד שלא הי' לו פנאי לחשוב מה נעשה עם עצם הנפש (וראה גם לקו"ש חכ"ד ע' 257. וש"נ).

91) אבות פ"ב מ"ח. — והרי "טעה בדבר משנה חוזר" (כתובות פד, ב. וש"נ), והיינו, שזהו ענין שלא שייך בו טעות.

92) גיטין מט, ב. וש"נ.

93) כ"ק אדמו"ר שליט"א הפסיק ואמר: כיון שמדברים אודות "מרגליות", הנה מהיושר שאלו שמסחרם במרגליות לא ישנו... עכ"פ בשעה שמדברים אודות מרגליות.

94) לקו"ש שבפנים ע' 97.

95) וענין זה הי' בבחינת הקדמת רפואה למכה (ראה מגילה יג, ב), שעוד לפני החורבן פעלו שיהי' ענין התורה שעל ידו מבטלים את כללות ענין החורבן והגלות.

96) סנהדרין פו, רע"א.

97) ראה סדה"ד בערכו. וש"נ.

98) אג"ק אדה"ז ס"ע רל. וש"נ.

99) ראה גם תורת מנחם — התוועדויות חנ"ז ע' 109. וש"נ.

100) ראה לקו"ש שבפנים ע' 98.

101) שה"ש א, ב.

לקוטי־שיחות פרשת משפטים כרך טז

מתורגם ללשון הקודש

א.

בדרך כלל שומעים תחילה לתובע

מן הפסוק[1] "מי בעל דברים יגש אליהם" נלמד בגמרא[2], ש"אין נזקקין אלא לתובע תחילה" — "בעל הדברים" — התובע — "יגיש דבריו אליהם".

מסביר הש"ך[3], שכוונת הדברים היא כפשוטם[4], שבית־הדין מאזין תחילה לטענות התובע ורק אחר־כך שומע את דברי הנתבע. תוצאה מעשית להלכה זו יש במקרה של "מודה במקצת".

ההלכה[5] קובעת, שהנתבע נקרא מודה במקצת והוא חייב בשבועה דאורייתא רק כאשר הודאתו במקצת באה לאחר שהתובע תבע את הסכום כולו, אך אם הנתבע "הודה בנ' ואחר כך תבעו התובע בק"[6], אין הוא נקרא מודה במקצת, והוא פטור משבועה (דאורייתא).

הטעם להלכה זו הוא: הנתבע בדין צריך היה לשלם את ה"מקצת", שהודה עליו, לפני שתבעוהו בבית־דין, וכיוון שלא עשה את המוטל עליו ונתבע בבית־דין, שומעים לתובע תחילה, כדי שהנתבע יחוייב בשבועה דאורייתא.

בהמשך לכך אומרת הגמרא[2] "פעמים שנזקקין לנתבע תחילה, והיכי דמי דקא זילי נכסי' (= באילו נסיבות? כאשר הוזלו נכסיו) ובש"ך[3] מוסבר על כך: אם הסיבה לאי־תשלום ה"מקצת" על ידי הנתבע, איננה מפני רצונו לעכב את הענין, אלא מפני שנכסיו היו אז זולים, או שעצם רצונו למכרם במהירות, כדי לשלם, גרם להוזלתם — אז נזקקין לנתבע תחילה.

ב.

המאמר אינו מובן בפשטות, אלא לפי פנימיותו

כאמור פעמים רבות, קיימים כל הענינים אשר בנגלה שבתורה גם בעבודת ה' הרוחנית. דוקא מפני שהתורה היתה בתחילה חמדה גנוזה[7] למעלה "ומשם נסעה וירדה... עד שנתלבשה... בעניני עולם הזה[8]" — הרי פנימיותם של הענינים ורוחניותם הם המקור שממנו "נשתלשלו" עניני ה"נגלה". יתר־על־כן: ענינים רבים ב"נגלה" ניתנים להבנה לעומקם רק על־ידי ההסבר על רוחניותם ופנימיותם[9].

וכך בענינו: בפשטות אין פירוש הש"ך מובן כל־כך: מלשון חז"ל "נזקקין... לתובע תחילה", באופן סתמי, נראה, שזהו ענין כללי המתבטא למעשה בכמה סוגים של תביעה[10], ולפי פירוש הש"ך יוצא, שהביטוי למעשה הוא רק בסוג התביעה שבה הנתבע מודה במקצת?

לפי ההסבר הפנימי מובן המאמר, מפני שבעבודה הרוחנית הרי רובם ככולם של הענינים של "תובע" — "נתבע" קשורים ל"מודה במקצת".

ג.

היהודי "הנתבע" הוא "מודה במקצת"

ה"תובע" של היהודי הוא היצר הרע, אשר תחילה הוא מכשילו בחטא ר"ל[11], או מביאו למצב של "חטא" מלשון חסרון[12], ואחר־כך הוא "תובע"[11], שכיוון שהוא הכשיל את היהודי יש "למוסרו" לרשותו.

על תביעה זו של היצר הרע, היהודי — ה"נתבע"

---

1) פרשתנו כד, יד.

2) ב"ק מו, ב.

3) חו"מ סי' כד סק"א. ובאו"ת (אורים סק"ז), חידושי הפלאה ועוד שם הקשו על פירושו. ואכ"מ.

4) וכמפורש בירושלמי סנהדרין פ"ג ה"ח. תוספתא שם פ"ו, ג. ועוד (ראה ש"ך שם).

5) חו"מ סי' פח סט"ו־טז. ש"ך שם סקל"א.

6) לשון הש"ך סכ"ד שם. ועד"ז ספ"ח שם.

7) שבת פח, סע"ב.

8) תניא פ"ד.

9) ראה לקו"ש חי"ט ע' 209 (והערה 16).

10) להעיר מסמ"ע חו"מ סכ"ד סק"א: וכתבו עליו פירושו זה בכה וזה בכה וכולן אמת לדינא* משום הכי סתם המחבר ללמדינו שבכל ענין קאמרי".

11) כמאמר חז"ל (ב"ב טז, א) "יורד ומתעה ועולה ומרגיז כו' הוא שטן הוא יצה"ר כו'".

12) לקו"ת מטות פב, א. ובארוכה — ד"ה ע"כ יאמרו תרצ"א (סה"מ קונט' ח"א). ועוד.

*) ראה גם רא"ש ב"ק שם.

— רק "מודה במקצת": אמנם הוא נכשל ר"ל בחטא — "הכל" — אך הוא אינו שקוע כל־כולו בחטא, אין הוא חוטא במהותו חס־וחלילה, עצם נשמתו נעלה לגמרי מחטא, כיוון שגם בעת החטא היתה באמנה אתו[13]. יתר־על־כן: לא רק מצד עצם הנשמה, אלא גם מצד כוחות הנפש, יש לכל יהודי טוב בתוכו, ואפילו פושעי ישראל מלאין מצוות כרימון[14], ומשמעות המושג "מלאין" הוא כפשוטו: הם מלאים לגמרי (במצוות). כלומר, בכל ענין שמדובר בו, לא תיתכן אצל יהודי מציאות של רע מושלם[15] ח"ו.

ענין זה, שכל סוגי היהודים, הן הצדיק אשר "אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא[16] (לפחות בחטא — לשון חסרון[17]), והן הרשע, אשר גם פושעי ישראל מלאין מצוות כרימון, נכללים בקטגוריא של "מודה במקצת" — רמוז בפסוק שממנו נלמדת ההלכה על מודה במקצת: "(על כל דבר פשע...) אשר יאמר כי הוא זה"[18]:

משמעות הפסוק בעבודה הרוחנית[19] הוא: התביעה היא הן "על כל דבר פשע" — כאשר מישהו פושע ומועל ר"ל בשליחותו בעולם הזה, והן "על כל אבדה" — כאשר יש כאן רק ענין של "אבדה וחסרון", כאשר היהודי אינו עושה כל מה שהיה ביכולתו לעשות, ולפיכך הולכים לאיבוד ר"ל חלק מכוחות הנפש האלקית [וארבעת הפרטים — "על שור על חמור על שה על שלמה" הם ארבעה סוגים של נפש הבהמית המביאים ל"כל דבר פשע... אבדה"].

ועל כל התביעות הללו ("על כל דבר פשע... על כל אבדה") עונה היהודי ("אשר יאמר") "כי הוא זה" — שיש לתבוע ממנו רק את "זה" — מקצת מן הדברים הוא רק מודה במקצת, כאמור לעיל.

ד.
השבועה מוסיפה כוחות אך גם מסכנת

ההלכה היא, שמודה במקצת חייב בשבועה. רק ע"י שבועה מאמינים לו על החלק שהוא אינו מודה בו. משמעות הדברים בעבודה הרוחנית היא:

כיוון שהוא כבר נכשל, ונכנס ב"מקצת" לרשות היצר, הוא זקוק לתוספת כח כדי להישמר מליפול שוב ברשותו (ואפילו לא מתוך אי־רצון להיות "ומודה ועוזב ירוחם[20]"). לפיכך משביעים אותו — שבועה מלשון שובע[21] — מזינים ומשביעים (שי"ן שמאלית) אותו בכוחות נעלים יותר[22], שחלקו הנותר יישאר בקדושה.

אך ידועה[23] חומרתה של שבועה — על־ידי שבועה מסתכנים: אם אין משתמשים כראוי בכוחות הנוספים, הרי לא תחסר לו התוספת בלבד, אלא מגיע לו עונש, שכוחות נעלים מכוחותיו הולכים לאיבוד ר"ל. זוהי הסיבה לכך שחז"ל[24] מזהירים כל־כך שלא להישבע במקום שניתן להסתדר בלעדיה, אפילו כאשר "נשבע באמת".

לכך ממשיכה הגמרא ואומרת, שקיימת העצה של "נזקקין לנתבע תחילה", שעל־ידי־זה נפטרים משבועה — וזאת כאשר טוענים ש"קא זילי נכסי" (= הוזלו נכסיו).

ה.
בכייתו של רבן יוחנן בן־זכאי

הדברים יובנו על־ידי הסבר הסיפור שבגמרא[25] על ר' יוחנן בן־זכאי, שלפני פטירתו בכה ואמר, שהסיבה לבכייתו היא ש"יש לפני שני דרכים, אחת של ג"ע ואחת של גיהנם, ואיני יודע באיזו מוליכים אותי, ולא אבכה (בתמיהה)".

וידועה השאלה[26]: כיצד ייתכן שרבן יוחנן בן־

---

13) תניא ספכ"ד.

14) עירובין יט, א. חגיגה בסופה.

15) וברשע ורע לו (ראה תניא ספי"א) — בכדי שלא יוקשה ממחז"ל דמלאים מצות — יל"פ שאינן פועלות בו. וראה תו"א מו, ג והגהות הצ"צ לשם (אוה"ת ויחי כרך ו' — תתשל, ב). דרך חיים קי, ג.

16) קהלת ז, כ. וראה סה"מ קונט' ח"ב שכ, סע"ב ואילך. וראה לקו"ת בלק (עד, ב. וש"נ) דחטאים של צדיקים פוגמים יותר כו'.

17) ראה תניא רפל"ה (מד, סע"א).

18) פרשתנו כב, ח. ב"ק קו, סע"ב ואילך. ב"מ ה, א. שבועות לט, ב. מכילתא* ורש"י עה"פ.

19) ראה בארוכה פירוש פסוק זה בעבודת האדם (מיוסד על מאמר הצ"צ) — לקו"ש [המתורגם] ח"א ע' 143 ואילך.

20) משלי כח, יג.

21) קיצורים והערות לתניא ס"ע נז ואילך. ובכ"מ. וראה לקו"ש [המתורגם] ח"א (ס"ע 36 ואילך) לענין השבועה דמודה במקצת.

22) שזהו גם ענין השבועה כפשוטו, שניתוסף עוד ענין, וענין חמור.

23) כמו שהאריכו חז"ל — שבועות לט, א. ובכ"מ.

24) גיטין לה, א. תנחומא ויקרא ז'. תנחומא ובמדב"ר ר"פ מטות. ועוד.

25) ברכות כח, ב.

26) לקו"ת ויקרא נ, סע"ד. מסעי צ, ב. מאמר אדה"ז — נעתק באוה"ת ר"פ פינחס ורד"ה אך בגורל תרכ"ו. ד"ה אל תצר לאדמו"ר האמצעי (ע' 73 (מאמרי אדהאמ"צ דברים ח"א ע' עט). וש"נ). קיצורים והערות שם ע' מו־ז. רד"ה אשרנו תרפ"ח ותרצ"ו (בסה"מ קנט' ח"ב). ועוד. וראה מפרשי הע"י שם.

*) אבל לכמה נוסחאות (נסמנו במכילתא מהדורת האָראָוויטץ) – "ממין הטענה".

זכאי, שהיה מגדולי התנאים, אשר חז״ל מספרים בהרחבה במספר מקומות[27] על גדלותו, ובודאי נזהר לחלוטין ב״סור מרע ועשה טוב״, יהיה מסופק אם הוא הולך לגן־עדן או לגיהנם?

כן יש להבין: מדוע היה הדבר איכפת לו דוקא סמוך לפטירתו? אמנם, ״שני דרכים אחת של גן־עדן ואחת של גיהנם״ קשורות לשכר ועונש של הנשמה לאחר הפטירה מן העולם, אך קשה להבין: ברור, שלרבן יוחנן בן־זכאי לא היה אכפת בענין זה השכר והעונש כשלעצמם, אלא אכפת לו אם הוא שרוי במצב של קדושה (ראוי לגן עדן) או להיפך ח״ו – ועל כך יש להצטער כל זמן שמסופקים בכך – לא רק בעת הפטירה, אלא במשך כל החיים.

ו.

במשך כל חייו היה עסוק במילוי שליחותו

אחד ההסברים לכך הוא[28]:

על כל יהודי הוטלה שליחות שעליו למלא במשך חייו בעולם הזה. כדי למלא תפקיד זה, נתנו לו את הכמות הדרושה של הימים ואת הכוחות המתאימים, ההכרחיים למילוי השליחות כראוי, לא פחות ולא יותר.

כאשר יהודי אינו מנצל יום, שעה, או רגע, למילוי שליחותו – אין זה רק פגם, שהוא לא התעלה ככל שהיה ביכולתו, אלא כל רגע ורגע שאינו מנוצל למילוי השליחות (גם אם עושים בו דבר טוב אשר איננו חלק מן התפקיד שלו) חסר במילוי התפקיד, והוא מועל ח״ו בשליחותו של מלך מלכי המלכים הקב״ה[29].

רבן יוחנן בן־זכאי היה עסוק לגמרי בכל רגע בשליחותו שלו – לימוד התורה, קיום המצוות. הוא היה כל כך שקוע במילוי שליחותו בעולם הזה כראוי[30], עד שלא היה לו פנאי לחשוב על הנעשה אתו, ועל מצבו שלו בכלל.

שהרי, כיצד יוכל לעצור ולחשוב על עצמו, על דרגתו, כאשר הוא מוכרח לנצל זמן זה למילוי שליחותו?!

רק בסמוך לפטירתו, כאשר היה בסוף שליחותו בעולם הזה[31], הוא הפסיק[32] כדי לערוך חשבון צדק (שאם לא עכשיו אימתי) – וזה גרם לבכייתו.

ז.

הסיבה לכשלון בעבודת ה׳ היא הרגשת מציאות עצמית, כרמוז בפסוקים

אופן כזה של מילוי שליחות, כאשר אין האדם חושב על עצמו אלא על שליחותו, הוא ענין מהותי בעבודת ה׳, הנדרש מכל יהודי. יש לומר שדבר זה רמוז בהסבר הפנימי לפסוקים שבפרשתנו המובאים להלן: לאחר המילים ״ועבדתם את ה׳ אלקיכם...״[33], הכוללים את העבודה באופן כללי (הן עבודה מאהבה[34] – ״דלית פולחנא כפולחנא דרחימותא״ (=שאין עבודה כעבודת האהבה)[35], והן העבודה של יראה – עבודת עבד[36]), ממשיך הפסוק[37] ואומר: ״לא תהיה משכלה ועקרה בארצך את מספר ימיך אמלא״:

המשמעות של ״משכלה ועקרה״ בעבודה הרוחנית היא, שלעבודה (של אהבה ויראה כו׳), אין קיום ותוצאות, והסיבה לכך היא: ״בארצך״[38] – מלשון רצון[39]: כאשר יש ליהודי רצון עצמי[40], שביעות רצון מעבודתו, המוכיחה על הרגשה של מציאות עצמית – הוא חש שהוא עובד ה׳, שיש לו אהבה ויראה כו׳[41] – זה עלול לגרום לכשלון ח״ו.

כלומר, בתחילה העבודה היא מדודה ומוגבלת לפי שביעות רצונו מעבודתו. אח״כ מביא הדבר לידי כך

---

27) ראה לדוגמא: סוכה כח, א. ר״ה לא, סע״ב. ועוד. הובאו כמה מהם ב(רוב ה)מקומות שצויינו בהערה הקודמת.

28) ראה עוד ביאורים במקומות הנ״ל.

29) ראה זהר שצויין לקמן הערה 43.

30) להעיר מקיצורים והערות שם: כשהי׳ בחיים חיותו בכל יום ויום הי׳ שמח בתכלית.. גברה בו שמחה של מצוה בהמשכת אוא״ס ב״ה ע״י קיום כל מצוה ומצוה כו׳.

31) ראה עד״ז קיצורים והערות שם.

32) להעיר מסיפור חז״ל (שבת ל, ב) ע״ד אופן פטירת דוד, רבה בר נחמני (ב״מ פו, א) – שרק כשהגיע עת פטירתם הי׳ יכול מלאך המות להפסיקם מגירסתם.

33) כג, כה.

34) שכל אדם צ״ל בשתי בחי׳ ומדרגות כו׳ (תניא פמ״א – נז, א).

35) ראה זח״ב נה, ב. ח״ג רסז, א. וראה בארוכה קונט׳ העבודה פ״א, פ״ג ואילך.

36) תניא שם (נו, סע״ב ואילך). וראה קונט׳ העבודה פ״ב.

37) שם, כו. וראה בארוכה (בהבא לקמן) ד״ה לא תהי׳ משכלה – תו״א, תו״ח ואוה״ת בפרשתנו.

38) תו״א שם עט, א. אוה״ת שם ע׳ א׳רנה. – ושם נת׳ באו״א מהמבואר בפנים.

39) ב״ר פ״ה, ח ובמ״כ שם.

40) דלא כמחז״ל (אבות פ״ב מ״ד) בטל רצונך כו׳, או עכ״פ עשה רצונך כרצונו.

41) ראה תו״א שם עח, סע״ד. תו״ח שם תלא, א. אוה״ת שם (בריש העמוד).

שהוא מבחין בין עבודה אחת לאחרת: עבודה שהוא נהנה ממנה הוא מוכן לבצע, אך לא עבודה אחרת[42] - עד שהוא יורד מדרגתו.

והעצה הניתנת כדי ש"לא תהיה...", היא: "את מספר ימיך אמלא": כאשר יהודי ישים לב ש"ימים יוצרו"[43], שנקבע לו מספר מסויים של ימים שבהם עליו למלא את שליחותו בעולם הזה, וכל רגע שהוא משתמש בו לדבר אחר הרי הוא משנה ומועל בשליחות של מלך מלכי המלכים הקב"ה, – הרי אז הוא מזדעזע ומאבד את הרגשת המציאות העצמית[44]. הוא שקוע כל כך במילוי שליחותו, עד שאין הוא חש, שהוא הממלא את שליחות ה' – רק השליחות עצמה מורגשת בו.

יותר מכך: כאשר מנסים להזכיר לו על "ארצך" (על מצבו הרוחני), הוא עונה בשברון לב: מה לי ולרצון או תענוג[45]! הרי "ימים יוצרו" וצריך לעמוד על המשמר כדי ששום רגע לא יאבד, ולא לחשוב על ה"דרגה".

וכאשר יהודי מגיע להתמסרות מוחלטת והתבטלות בכל מהותו לה' ולשליחותו, מתקיימת ההבטחה של "את מספר ימיך אמלא": אף אם היו ימים שבהם הוא לא מילא את שליחותו, או אף אם עשה בהם את ההיפך ר"ל, הרי "את מספר ימיך אמלא" (ולא נאמר מי) – הקב"ה בעצמותו, הנעלה מכל שם ומכל ענין של פגם, מבטיח[46] שהוא ימלא וישלים את הימים החסרים, וכל ימיו יהיו שלמים[47].

ח.

ההסבר להלכה במקרה שהוזלו נכסיו

זהו ההסבר הפנימי להלכה, שבמקרה של "קא זילי נכסי" (= הוזלו נכסיו) פטורים מן השבועה של "מודה במקצת":

השנים והכוחות שנותן ה' ליהודי כדי למלא את שליחותו בעולם הזה, הם נכסי היהודי. כאשר מגיע היהודי להתבטלות מוחלטת, שבכל מציאותו הוא רק שליח של ה', כאשר כל זמנו וכוחותיו תפוסים במילוי שליחותו של ה' – לעשות לו ית' דירה בתחתונים, אין לו פנאי כדי "ללכת ל"דין־תורה" עם היצר הרע",

כי אם הוא ישתמש בכוחותיו ובזמנו להתדיינות עם היצר הרע הרי יהיו "זילי נכסי"[48] – הזמן והכוחות שניתנו לו מאת ה' יעשו "זולים" – בלתי מנוצלים לדברים היקרים ביותר (קיום תורה ומצוות) –

לפיכך מקבלים את טענתו ופוטרים אותו משבועה, כי אז הוא בודאי לא יפול לרשותו של היצר ח"ו, כי־אם להיפך: יתקיים הענין של "את מספר ימיך אמלא" – גם מה שהוא הפסיד לפני כן, יתמלא ויושלם.

(משיחת ש"פ משפטים תשט"ו,
ד"ה לא תהי' משכלה, תשי"ב)

42) ראה תו"א שם עט, א. אוה"ת שם ס"ע א'רנו.

43) תהלים קלט, טז. וראה זח"א רכד, א. תו"ח שם פי"ז ואילך. וראה תו"א שם, ב־ג. אוה"ת שם ס"ע א'רסא ואילך. ועוד.

44) להעיר מלקו"ת מסעי שם (ועוד): לא הי' יודע ריב"ז אם נתפעל באוי"ר מאחר שלא הרגישם כלל כו'.

45) להעיר מהמבואר (ד"ה ויכנעו עמי תרנ"א. החלצו תרנ"ג סי"ג (סה"מ תרנ"ט ע' סג־סד)) דלגבי גדולת ורוממות א"ס ב"ה גם העבודה האמיתית דצ"ג היא כלא ממש ואדרבה כחטא יחשב כו'.

46) ע"ד המבואר באוה"ת (פרשתנו ד"ה ועבדתם – ע' א'ריט ואילך) לענין "והסירותי גו'" (שנאמר בפסוק שלפנ"ז).

47) להעיר מד"ה ויכנעו שם, שע"י המרירות כו' (ע"ז שעבודתו כמו חטא יחשב כו') מעורר הרחמים והקירוב שמצד העצמות ממש (שמשם נמשך סליחת עוונות כו').

48) להעיר מפי' הב' ברש"י (ב"ק שם) ב"זילי נכסי" – "שקרקעותיו זלות ע"י תביעה זו כו'".

המשך ביאור למס' פסחים ליום שישי עמ' ב

הגמרא מביאה דעות נוספות מנין יש ללמוד שאין שריפת קדשים דוחה יום טוב: **אַבָּיֵי אָמַר, אָמַר קְרָא** – אמרה תורה, לגבי קרבן התמיד (במדבר כח י), 'עוֹלַת שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ', ויש ללמוד מכאן שרק עולת התמיד של יום השבת קריבה בשבת, **וְלֹא עוֹלַת** התמיד של יום חוֹל קריבה **בְּשַׁבָּת, וְלֹא עוֹלַת** התמיד של יום חוֹל קריבה **בְּיוֹם טוֹב.** דהיינו, שאם נשתהה מלהקטיר את איברי התמיד של יום שישי עד לכניסת השבת, אינו רשאי להקטירם בליל שבת, וכן אין להקטיר איברי תמיד של חול בליל יום טוב.

ומאחר והקטרת קרבן כשר של חול אינה דוחה שבת ויום טוב, קל וחומר שאין שריפת קרבן פסול של חול דוחה אותם, ופסח קרבן של חול הוא, שהרי זמן הקרבתו בארבעה עשר בניסן, ואסור להקטיר את איבריו בליל חמשה עשר, וכל שכן שאין לשרוף את הנותר ממנו ביום טוב.

רָבָא אָמַר, אָמַר קְרָא – אמרה תורה, לגבי היתר מלאכת אוכל נפש ביום טוב (שמות יב טז), 'אַךְ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל נֶפֶשׁ הוּא לְבַדּוֹ יֵעָשֶׂה לָכֶם', ותיבות 'הוא לבדו' מיותרות הן, ולפיכך יש לדייק, שרק 'הוא' – הכנת אוכל נפש בעצמו, דוחה יום טוב, **וְלֹא** תיקון **מַכְשִׁירָיו,** דהיינו, שמכשירי אוכל נפש שהיה אפשר לעשותם מבעוד יום אינם דוחים את יום טוב. ומתיבת 'לְבַדּוֹ' יש ללמוד, שרק אוכל נפש דוחה יום טוב,

בראשית מח, יט - וימאן אביו ויאמר ידעתי בני ידעתי גם הוא יהיה לעם וגם הוא יגדל ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו וזרעו יהיה מלא הגוים

קלד

רמזים ד"אפרים" הוא העיקר ד"יוסף", כמ"ש "ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו"

הנה אפרים הוא העיקר[1] דיוסף, כמ"ש ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו.

ואפרים הוא מלשון רבוי ותוספות כי הוא ע"ש כי הפרני[2] שתרגומו אפשני, והוא כמו יוסף שפירושו תוספות וריבוי.

ואפרים הוא ג"כ מלשון חן כמו אפריון[3] נמטיי' לר"ש וכדומה, הוא ג"כ ע"ד יוסף שהי' מוצא חן כמ"ש[4] וימצא יוסף חן בעיניו, וכתיב ויתן חנו בעיני שר בית הסהר, וכתיב[5] בן פרת יוסף בן פרת שהוא מלשון חן כפירש"י[6] שם.

ועד"ז אפרים הוא כמו[7] פרת.

אפרים[8] ברבוע, א, אפ, אפר, אפרי, אפרים בהסר הפשוט הוא מספר המילוי דאל שדי[9] תרנ"ד, שביסוד[10], הרי הוא שייך ליסוד בחי'[11] יוסף.

ויש בו אותיות י"ף דיוסף, האות הראשון והאות האחרון, משא"כ במנשה.

קרבן נשיא אפרים הי'[12] בשבת, כי אפרים הי' השביעי בסדר[13] הדגלים, והוא בחי' שבת יום השביעי - [14]יסוד.

תורת לוי יצחק, חידושים וביאורים בש"ס עמוד רמה

* * *

אפרים בן יוסף, אפרים מלשון פרי[15], כמ"ש[16] כי הפרני, יוסף הוא בחי' יסוד, ואפרים הוא בחי' עטרת[17]

---

1) מבאר ומרמז, דאפרים הוא העיקר דיוסף, מצד כמה טעמים ועניינים, והם:

א) אפרים לשון "הפרני" ריבוי ותוספות, כמו פירוש שֵם "יוסף".

ב) אפרים לשון "חן", וכן ביוסף הי' מוצא "חן".

ג) אפרים לשון "פרת", וביוסף "בן פרת", וב' פעמים "פרת" בפסוק (בראשית מט, כב) כנגד יוסף ואפרים.

ד) רמז ב"גימטריא", דבשֵם אפרים כלול שם "שדי" שהוא ביסוד - בחי' יוסף.

ה) ב"אותיות" השֵם, אותיות י"פ דיוסף - ראשון ואחרון - נמצא בשֵם אפרים דוקא.

ו) אפרים בחי' יסוד, ולכן קרבנו בשבת ודגלו הי' השביעי כנגד יסוד - בחי' יוסף.

ז) אפרים לשון "פרי", וזה יוסף בחי' "יסוד", ואפרים בחי' "עטרת היסוד".

ח) וראה לעיל סימן פג, דאפרים הי' בנו של יוסף, ועד"ז אפרים מקשאה (מלשון קישוי) בחי' יסוד, הי' תלמידו של רבי מאיר בחי' יוסף.

2) ויגש מא, נב.

3) בבא מציעא קיט, א.

4) וישב לט, ד.

5) שם מט, כב.

6) וז"ל: בן פרת, בן חן, והוא לשון ארמי אפריון נמטי' לרבי שמעון בסוף בבא מציעא (קיט, ב).

7) ומפרש מ"ש בפסוק ב' פעמים "פרת", הראשון קאי על יוסף כמ"ש "בן פרת יוסף", והשני "בן פרת" על אפרים. וראה לקמן סימן קנז, דהמשך הכתוב "בנות צעדה עלי שור" קאי על מנשה, ע"ש.

8) פירוש: א (1) + אפ (81) + אפר (281) + אפרי (291) + אפרים (331) = 985, ובהסר הפשוט, היינו מספר "אפרים" (331), והוא 985 - 331 = 654, תרנד. והוא ה"מילוי" דשמות "אל-שדי", דשמות אלו הם ביסוד. ראה הערה 10.

9) פירוש: חשבינן רק האותיות דהמילוי דאל שד"י, מילוי דאל שד"י, הוא כזה: אל"ף, למ"ד, שי"ן, דל"ת, יו"ד, וחשבינן רק אותיות המילוי, והוא, ל"ף (110) + מ"ד (44) + י"ן (60) + ל"ת (430) + ו"ד (10) = 654, תרנד. ראה עד"ז לעיל סימן עא.

10) ראה הביאור בילקוט לוי יצחק עה"ת חלק א' סימן קא, דהשמות "אל" - "שדי" הם ביסוד, דשֵם "אל" הוא בחי' חסד כמ"ש חסד אֵל כל היום, ושֵם "שדי" ביסוד, כמ"ש (בראשית כח, ג) "ואל שדי יברך אותך ויפרך וירבך" והם - חסד ויסוד התחלה וסוף הששה מדות, ע"ש.

נמצא דהשמות עצמן "אל-שדי" (יסוד) הוא רמז על "יוסף", ומספר ה"מילוי" שהוא ע"ד התולדה, היוצא מן התיבה, הוא כנגד "אפרים" התולדה של יוסף וד"ל.

וראה לעיל סימן יח הערה 22 בביאור שם "שדי".

11) יוסף בחי' יסוד: ראה זהר חלק א' דף נט, ב "יוסף בגין דנטיר לי' לברית זכה דאקרי צדיק". ובתורת לוי יצחק חידושים וביאורים בש"ס עמוד רנג, וז"ל: "יוסף - יסוד, הי' לו נסיון עם פוטיפר, והנסיון הי' בזנות שהוא באבר היסוד ע"ש. ובהערות על ספר בראשית עמוד רפד "שיוסף בחי' יסוד מספרו ו' פעמים הוי' כי הוא המדה השישית".

וראה בתורת מנחם התוועדויות ה'תש"נ ח"ד שיחות ש"פ בלק עמוד 15, ובהערה 21 וז"ל: "שיוסף הוא בחי' יסוד דאצילות, שענינו הוא להביא ולהמשיך בחי' אצילות (האבות) בבי"ע - ראה ביאורי הזהר לאדמו"ר האמצעי ויחי כט, ד ואילך (מובא לעיל סימן ד הערה 3). אור התורה ויחי תתקצ"א א ואילך. תתשכ"א א ואילך. תורת מנחם - ספר המאמרים מלוקט חלק ב עמוד רז. רטו. חלק ד עמוד קז ואילך. ע"ש".

12) נשא ז, מח "ביום השביעי נשיא לשבט אפרים". וראה רש"י שם יב, א דראשון לנשיאים הי' ראשון למעשה בראשית, ואפרים השביעי הי' בשבת. ראה לקוטי שיחות חלק כג עמוד 42 ואילך.

13) במדבר ב, יח. ע"ש.

14) שבת . . יסוד. ראה זהר חדש פרשת וישב דף לו, ב. בתורת לוי יצחק, חידושים וביאורים בש"ס עמוד רמב מציין וז"ל: יסוד הוא שביעי בחינת שבת ועיין במאורי אור ובקהלת יעקב מע' שבת ב ע"ש.

15) ולהעיר שהאותיות האמצעיים ד"אפרים" הם "פרי".

16) בראשית מא, נב.

17) וראה אור התורה דרושים לשמיני עצרת עמוד ב'קנו וז"ל: כתוב בפרי עץ חיים שהאתרוג הוא עטרת יסוד כו' ופי' עטרת יסוד,

היסוד כמ״ש[18] בעץ חיים שער הארת המוחין פרק ט.

ורמז מ״ש[19] פרי עץ, עץ[20] הוא היסוד עצמו, שהוא בולט כמו עץ, ופרי דהיסוד הוא עטרת היסוד. וראה זהר הקדש[21] פ׳ תצוה דף קפו ע״ב, פרי עץ הדר דא[22] צדיק כו׳, איהו עץ דכל הדורא דגופא בי׳ תלי׳, ודא איהו עץ עושה פרי.

וזהו:

יוסף, עץ, בחי׳ יסוד.

אפרים, פרי העץ, עטרת היסוד, ועיין במאורי אור מע׳ פרי, ואפרים הוא מלשון פרי כי הפרני.[23]

תורת לוי יצחק, חידושים וביאורים בש״ס עמוד רפח

הענין, כי ביסוד יש ב׳ פרקין, פרק העליון זהו בחי׳ התקשרות לקבל ההשפעה ממקורו, ופרק ב׳ זהו התקשרות להשפיע וזהו הנקרא עטרת יסוד ונקרא ראש צדיק בזהר ויצא קס״ב והוא נקרא מלכות שבז״א דהיינו בחי׳ הגילוי וההשפעה כו׳, ע״ש.

ראה בכ״ז לקוטי תורה פרשת מסעי עמוד פט, ב. צ, א. אור התורה שם עמוד א׳שסג. ספר המאמרים ה׳תרנ״ט עמוד פד. ספר המאמרים תרס״ו עמוד תקצג. ספר המאמרים עטר״ת עמוד כד-כה. ועוד. לעיל סימן עו.

18) שער לב.

19) בראשית ג, ג.

20) ראה גם לעיל סימן נח.

21) עץ הדר (פירושו) כמה דאת אמר (תהלים צו, ו) הוד והדר לפניו, (ושואל) מאי טעמא אקרי הדר (למה נקרא היסוד הדר), והא אתר טמירא איהו דלית ליה גלויא וצריכא לאתכסייא תדיר (והרי הוא מקום טמיר ומכוסה שאין לו גלוי וצריך להיות מכוסה תמיד), ולית הדר אלא מאן דאתגלייא ואתחזי (ואין הדר אלא מי שמתגלה ונראה, ואם כן איך יצדק ביסוד השם הדר, ומתרץ) אלא אף על גב דאיהו דרגא טמירא (אלא אף על פי שהוא מדרגה מכוסה, עכ״ז) הדורא איהו דכל גופא (הוא הידורו של כל הגוף), ולא אשתכח הדורא לגופא אלא ביה (ולא נמצא הידור לגוף אלא בו), מאי טעמא (מהו הטעם, ואמר כי) מאן דלית עמיה האי דרגא לית ביה הדורא למיעל בבני נשא (מי שאין עמו מדרגת היסוד, כלומר שהוא סריס, אין בו הידור ויופי לבוא בין בני אדם, כי) קלא לאו עמיה כדכורא (הקול אין לו כמו לזכר כמ״ש במסכת יבמות דף פ ע״ב, אחד מסימני הסריס הוא שקולו לקוי ואין ניכר בין איש לאשה), והדורא דקלא אתכסאת מניה (והידור הקול נתכסה ממנו), וכן דיקנא והדורא דדיקנא לאו עמיה (זקן וההידור שמהדרים לאיש בעל זקן אין עמו כי אין לו הדרת פנים זקן [שבת קנב, א], הרי) ואף על גב דאתכסייא ההוא דרגא (אף על פי שהיסוד הוא מכוסה, אבל) כל הדורא דגופא ביה תליא (כל הידור הגוף בו תלוי), ודא (וזהו שכתוב) עץ עושה פרי (שרומז על היסוד העושה פרי), ע״ש (רמ״ק ומפרשים).

22) וזהו ״צדיק יסוד עולם״. ראה לעיל סימן לו הערה 3.

23) מאורי אור מערכת אות פ׳ סעיף יז וז״ל: פרי עץ נקרא מלכות, פרי יסוד הנק׳ עץ כי מן העטרה דילי׳ משם נבנה כל פרצופה, ופרי עץ הדר הוא עטרת היסוד הנק׳ הדר, ולכן אין להפרידו מן הלולב כיון שהוא אבר אל יסוד ועטרה ואין האתרוג מלכות אלא עטרה שביסוד, ובהשאלה נאמר על פרצוף נוקבא ג״כ אתרוג, ע״ש. וכנ״ל הערה 17.

המשך ביאור למס׳ פסחים ליום שישי עמ׳ א

1 לענין איסור שבירת עצם.

2 מבארת הגמרא: שיטה זו של רַבִּי יַעֲקֹב הִיא. דְּתַנְיָא – שכך שנינו
3 בברייתא, נאמר בכתוב ׳וְעֶצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ בּוֹ׳, ותיבת ׳בּוֹ׳ למעט
4 היא באה, ללמדך, שאיסור שבירת עצם נאמר רק בִּקְרבן פֶּסַח וְלֹא
5 בַּפְּסוּל. אלו דברי תנא קמא. רַבִּי יַעֲקֹב אוֹמֵר, אם הָיְתָה לוֹ מתחילה
6 שְׁעַת הַכּוֹשֶׁר, וְלאחר מכן נִפְסַל, יֵשׁ בּוֹ מִשּׁוּם איסור שְׁבִירַת הָעֶצֶם,
7 אבל אם לֹא הָיְתָה לוֹ מתחילה שְׁעַת הַכּוֹשֶׁר, אֵין בּוֹ מִשּׁוּם איסור
8 שְׁבִירַת הָעֶצֶם. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה – בין אם היתה
9 לו שעת הכושר ובין אם לא היתה לו, אֵין בּוֹ מִשּׁוּם איסור שְׁבִירַת
10 הָעֶצֶם.

11 הגמרא מקשה על דינו של רבי יצחק מברייתא: מֵיתִיבֵי – הקשו בני
12 הישיבה. שנינו בברייתא, כָּל עֲצָמוֹת של ׳נותר׳ מן הַקָּדָשִׁים אֵין
13 טְעוּנִין שְׂרֵיפָה, אלא שוברן, ומוציא את המוח שבתוכן ושורפו,
14 ומשליך העצמות לאשפה, חוּץ מֵעֲצָמוֹת הַפֶּסַח, שאי אפשר
15 לשוברן מִפְּנֵי הַתַּקָּלָה – מפני איסור התורה על שבירת עצם בפסח,
16 ולפיכך צריך לשורפן עם המוח שבתוכן. מבררת הגמרא: הָנֵי –
17 אלו הַעֲצָמוֹת שעוסקת בהן הברייתא, הֵיכִי דָּמֵי – באיזה אופן
18 מדובר, אִילֵימָא – אם נאמר, דְּלֵית בְּהוּ – שאין בהן מוֹחַ, לָמָּה לְהוּ
19 שְׂרֵיפָה – מדוע צריך לשורפן, הרי מותר להשליכן לאשפה. אֶלָּא
20 פְּשִׁיטָא – פשוט הדבר שהברייתא עוסקת בעצמות דְּאִית בְּהוּ –
21 שיש בהן מוֹחַ. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ – ואם תעלה על דעתך לומר
22 ששִׁימּוּשׁ נוֹתָר מְילְתָא הִיא, כלומר, שעצמות ששימשו מוח אחר
23 זמן האיסור חל עליהן עצמן דין ׳נותר׳, אם כן, עֲצָמוֹת שאר קָדָשִׁים
24 אַמַּאי [–מדוע] אֵין טְעוּנִין שְׂרֵיפָה, הרי אף אם הוציאו מהן את
25 המוח מכל מקום טעונות הן שריפה מחמת עצמן.

26 מתרצת הגמרא: אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, הָכָא – כאן, בברייתא זו,
27 כְּמַאי עָסְקִינַן – באיזה אופן מדובר, כְּגוֹן שֶׁמְּצָאָן חֲלוּצִין – שמצא
28 עצמות קדשים שבורות, שהוציאו מתוכן את המוח, אלא שאין
29 ידוע אם הוציאוהו קודם שנעשה נותר, וממילא אין צריך לשרוף
30 את העצמות, או שהוציאוהו לאחר מכן, וחל דין ׳נותר׳ אף על
31 העצמות, וצריך לשורפן. ועל כך אומרת הברייתא, שעֲצָמוֹת שאר
32 קָדָשִׁים דְּאִין בָּהֶן מִשּׁוּם איסור שְׁבִירַת הָעֶצֶם, יש לתלות דִּקְמֵי דְּנָהֲווּ
33 נוֹתָר חַלְּצִינְהוּ – שקודם שנעשו נותר הוציאו מהן את המוח
34 ואכלוהו, כדי שלא יבואו בו לידי איסור, וְנמצא שעצמות אלו לֹא
35 הָווּ שִׁימּוּשׁ נוֹתָר – לא שימשו לאיסור ׳נותר׳, וְלפיכך לֹא בָּעוּ –
36 אינן צריכות שְׂרֵיפָה. אבל עֲצָמוֹת הַפֶּסַח דְּיֵשׁ בָּהֶן מִשּׁוּם איסור
37 שְׁבִירַת הָעֶצֶם, יש לתלות דִּלְבָתַר דְּנָהֲווּ נוֹתָר הוּא דְּחַלְּצִינְהוּ –
38 שלאחר שחל על המוח שבתוכן איסור ׳נותר׳ שברן והוציאו, שכן
39 עתה לאחר שנפסלו אין איסור בשבירתן לשיטת רבי שמעון, וְהָווּ
40 לְהוּ שִׁימּוּשׁ נוֹתָר – ונמצא שעצמות אלו שימשו את המוח לאחר
41 שנאסר משום ׳נותר׳, וּבָעוּ שְׂרֵיפָה – ולפיכך יש להצריכן שריפה.
42 הגמרא מביאה תירוץ נוסף על קושיא זו: רַב זְבִיד אָמַר, הָכָא – כאן,
43 בברייתא זו, כְּמַאי עָסְקִינַן – באיזה אופן מדובר, כְּגוֹן

כא, ב – כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבוד ובשביעית יצא לחפשי חנם

א. עבד עברי ג' משיח, וכתיב במשיח (ישעי' נב, יג) הנה ישכיל **עבדי**, **ובשבעת** [נוט'] **בשבות ע'**, בגלות ע' אומות הם הגליות עכשיו ואח"כ יצאו לחפשי שיהיו האומות כלים, לחפ**שי חנם** רמז משיח, ונו"ן מפסקת, רמז נון ינון שמו (תהלים עב, יז).

אם בעל אשה זה הקב"ה שנא' (ישעי' נד, ה) כי בועליך עושיך, **הו"א** זה י"ב שבטים, **ויצאה אשתו עמו** יצאו ישראל מן הגלות, **עמו** עַמו, זו כנסת ישראל.

אשר לא יעדה הקב"ה עתיד לייעד ישראל ולכונסם כאדם הכונס אשה.

אשר לא יעדה והפדה [ר"ת] אליהו, ייעד ישראל ויפדם.

מכתיבת רבינו אפרים ז"ל – (מבעלי התוס') כתיבת אשכנזית

ב. שש שנים יעבוד. קאי על שית אלפי שנין דהוי עלמא, ויהי' ענין אם לבנו ייעדנה וגו', עד ויצאה חנם אין כסף, כמ"ש (ישעי' נב, ג) חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו, ויתר על כן דכיון שיש ענין תוספת שבת ותוספת שביעית, הנה עוד בסיום האלף הששי באים בשעתא חדא וברגעא חדא לביאת משיח צדקנו במהרה בימינו ממש

תורת מנחם התוועדויות ה'תשמ"ג ח"ג עמוד 972

כא, ז – וכי ימכור איש את בתו לאמה לא תצא כצאת העבדים

ג. וכי ימכור איש זה הקב"ה שנא' (לעיל טו, ג) ה' איש מלחמה, **את בתו לאמה** זו כנסת ישראל. **לא תצא כצאת העבדים** לא בשמיטה ולא ביובל, כי הרבה שמיטות עברו ולא נגאלו, ואפילו כיציאת עבד כנעני שיוצא בראשי איברים אינם יוצאים, כי כמה מהם נהרגו ונטבחו ועדיין גאולה מאוחרת.

(ח) **אם רעה בעיני אדוני'** שהכעיסה להקב"ה במעשה ידי' המקולקלים. **אשר לא יעדה**, כלומר שלא יעדה הוא אבל בעלונו אדונים זולתיך (ישעי' כו, יג). **והפדה**, עתיד הוא לפדותה שנא' (תהלים קלח) והוא יפדה את ישראל, כי פדה ה' את יעקב (ירמי' לא, י). **לעם נכרי לא ימשול למכרה** ס"ת אֵלֶיָה. **בבגדו בה**, כיון שפירש טליתו עלי' שוב אינו יכול לבגוד בה, ומהו טליתו של הקב"ה אורה שנא' (תהלים קד, ב) עוטה אור כשלמה, ועתיד הקב"ה לפרוש זיו אור כבודו עליהם שנא' (ישעי' ס, ב) ועליך יזרח ה'.

(ט) **ואם לבנו ייעדנה**, זה משיח שנקרא בנו של הקב"ה שנא' (תהלים ב, ז) ה' אמר אלי בני אתה.

מכתיבת רבינו אפרים ז"ל (מבעלי התוס')

ד. ברבות משפטים פ"ל וכי ימכור איש זה הקב"ה, את בתו זו התורה, לאמה היינו התלבשות התורה בגשמיות ע' זח"א כ"ז משנה איהו שפחה ולכן לא תצא כו' (ישעי' נב, יב) במנוסה לא תלכון... והיינו כי במצרים לא הי' התורה אבל עכשיו שיש אצלינו התורה שעי"ז יתבררו כל הבירורים לכן לא במנוסה תלכון, וזהו לא תצא כצאת כו'.

ויוצאה בשנים בחי' לא זכו בעתה, וביובל ע"י תשובה דרור שופר גדול נגאלין.

אור התורה משפטים עמוד א'עח-א'פ

כא, ח – אם רעה בעיני אדניה אשר לא יעדה והפדה לעם נכרי לא ימשול למכרה בבגדו בה

ה. לעם נכרי לא ימשול למכרה בבגדו בה. רמז שהקב"ה לא ימכור ישראל ח"ו מכירה לצמיתות לא בגלות ראשון שבבבל הרמוז בר"ת ל'מכרה ב'בגדו ב'ה ולא בשני' שבידו של אדום הנקרא נעל כדכתיב (תהלים ס, י) על אדום אשליך נעלי, הרמוז בר"ת ע'ם נ'כרי ל'א, כ"א גאולת עולם תהי' לנו בב"א. [תקס"ט]

חתם סופר

כא, יב – מכה איש ומת מות יומת

ו. מכה איש ג' עשו, כי שופך דמים הי', ומכה **איש** שמכה והורג זרעו של יעקב איש תם, ועתיד הקב"ה ליפרע ממנו שנא' **מות יומת**.

מכתיבת רבינו אפרים ז"ל (מבעלי התוס')

כא, כא – אך אם יום או יומים יעמוד לא יוקם כי כספו הוא

ז. אך אם יום או יומים יעמוד. רמז הרב מהר"ר יוסף מפוזנאן ז"ל, כי הנה עיקר התשובה וצער מתחולל הוא כי עוונותינו גרמו חורבן בית המקדש וגלות השכינה וביטול הקרבנות וביטול תורה ותפלה. [זה הי' צריך להיות], אבל כל הרהורי תשובה בימים נוראים ועיקר הכוונה בעבור שנחי' אנו ובנינו, ויהי' לנו פרנסה וכיוצא מעניני הגוף, וכדאי בזיון, וכמו שרמזו הראשונים הישאג ארי' ביער, כי אריה ר"ת אלול ראש השנה יום הכפורים הושענא רבא, וזו מן התוכחות הישאג ארי', אם שאג ישאג בימים נוראים הללו בעבור בית המקדש דכתיב (ירמי' כו, יח) והר הבית לבמות יער, אין זאת כי אם על החיים והפרנסה.

וזה רמז אך אם יום רומז ליום הכפורים, או יומים רומז לראש השנה, יעמוד להתפלל כראוי, אפילו הכי לא יוקם על מעמדו האיש ההוא על תפלתו, כי כספו הוא כלומר כוונתו הוא דוקא על כספו וחיי ומזוני, ולא על ה'. זה הוא תורף דבריו.

החיד"א – אהבת דוד דרוש יג. נחל קדומים

◆ יום ראשון כ"ה שבט ◆

כא (א) **וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם:**

רש"י ◄ **וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים •** (שמות רבה) כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "אֵלֶּה", פָּסַל אֶת הָרִאשׁוֹנִים. "וְאֵלֶּה", מוֹסִיף עַל הָרִאשׁוֹנִים, מַה הָרִאשׁוֹנִים מִסִּינַי, אַף אֵלּוּ מִסִּינַי. וְלָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת דִּינִין לְפָרָשַׁת מִזְבֵּחַ? לוֹמַר לְךָ, שֶׁתָּשִׂים סַנְהֶדְרִין אֵצֶל הַמִּקְדָּשׁ. (סְפָרִים אֲחֵרִים: הַמִּזְבֵּחַ, וּפֵרוּשׁוֹ: בָּעֲזָרָה). **אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם •** אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְמֹשֶׁה: לֹא תַעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ לוֹמַר: 'אֶשְׁנֶה לָהֶם הַפֶּרֶק וְהַהֲלָכָה שְׁתַּיִם אוֹ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, עַד שֶׁתְּהֵא סְדוּרָה בְּפִיהֶם כְּמִשְׁנָתָהּ, וְאֵינִי מַטְרִיחַ עַצְמִי לַהֲבִינָם טַעֲמֵי הַדָּבָר וּפֵרוּשׁוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר: "אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם", כְּשֵׁלְחָן הֶעָרוּךְ וּמוּכָן לֶאֱכֹל לִפְנֵי הָאָדָם. **לִפְנֵיהֶם •** (גיטין פח) וְלֹא לִפְנֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, וַאֲפִלּוּ יָדַעְתָּ בְּדִין אֶחָד שֶׁהֵם דָּנִין אוֹתוֹ כְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל, אַל תְּבִיאֵהוּ בְּעַרְכָּאוֹת שֶׁלָּהֶם, שֶׁהַמֵּבִיא דִּינֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי אֲרַמִּיִּים מְחַלֵּל אֶת הַשֵּׁם וּמְיַקֵּר אֶת שֵׁם הָאֱלִילִים לְהַשְׁבִּיחָם (סְפָרִים אֲחֵרִים: לְהַחֲשִׁיבָם), שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרָם, וְאֹיְבֵינוּ פְּלִילִים", כְּשֶׁאוֹיְבֵינוּ פְּלִילִים, זֶהוּ עֵדוּת לְעִלּוּי יִרְאָתָם.

א וְאֵלֵּין דִּינַיָּא דִּי תַסְדַּר קֳדָמֵיהוֹן:

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

א) וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים. צָרִיךְ לְדַעַת טַעַם אוֹמְרוֹ **וְאֵלֶּה.** וְהִנֵּה נָחְלְקוּ בְּמַכִּילְתָּא רַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְרַבִּי עֲקִיבָא רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר לוֹמַר לְךָ מָה עֶלְיוֹנִים מִסִּינַי אַף תַּחְתּוֹנִים מִסִּינַי, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר וְאֵלֶּה יָכוֹל שׁוֹנִין וְלֹא יוֹדְעִים תַּלְמוּד לוֹמַר וְאֵלֶּה וְגוֹ' עָרְכֵן לִפְנֵיהֶם כְּשֻׁלְחָן הֶעָרוּךְ עַד כָּאן. וְהִנֵּה לְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל שֶׁמְּפָרֵשׁ וְאֵלֶּה שֶׁבָּא לוֹמַר שֶׁנֶּאֱמְרוּ בְּסִינַי בְּהֶכְרֵחַ לְפָרֵשׁ שֶׁטַּעַם שֶׁהָצְרַךְ הַכָּתוּב לְהוֹדִיעַ זֶה הוּא לְלַמֵּד עַל פְּרָטֵי מִצְוָה זוֹ שֶׁנֶּאֱמְרוּ מִסִּינַי, שֶׁאִם עַל כְּלָלוֹתֶיהָ הֲרֵי אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּפֶרֶק בַּתְּרָא דִּזְבָחִים (קט"ו:) שֶׁכָּל הַמִּצְוֹות נֶאֱמְרוּ כְּלָלוֹתֵיהֶם בְּסִינַי וּפְרָטֵיהֶם בְּאֹהֶל מוֹעֵד עַד כָּאן, וְאִם כֵּן גַּם אֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים בַּכְּלָל וְלֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר וְאֵלֶּה לְלַמֵּד עַל דָּבָר זֶה. וּלְרַבִּי עֲקִיבָא שֶׁחָלַק עִם ר' יִשְׁמָעֵאל שָׁם בַּבָּרַיְתָא הַשְּׁנוּיָה בִּזְבָחִים כִּי כָּל הַמִּצְוֹות נֶאֱמְרוּ כְּלָלוֹתֵיהֶם וּפְרָטֵיהֶן בְּסִינַי אֵינוֹ יָכוֹל לְפָרֵשׁ וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים שֶׁבָּא לְלַמֵּד שֶׁנֶּאֱמְרוּ בְּסִינַי כִּי אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַשְׁמִיעֵנוּ זֶה וְהָצְרַךְ לְפָרֵשׁ בְּאֹפֶן אַחֵר. וְצָרִיךְ עִיּוּן לְדִבְרֵי רַשִּׁ"י שֶׁפֵּרֵשׁ כָּאן כִּסְבָרַת רַבִּי יִשְׁמָעֵאל וּבְפָרָשַׁת בְּהַר סִינַי פֵּרֵשׁ כְּרַבִּי עֲקִיבָא שֶׁאָמַר מַה שְּׁמִיטָה נֶאֱמְרוּ כְּלָלוֹתֶיהָ וּפְרָטוֹתֶיהָ בְּסִינַי אַף כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ וְכוּ'. וְהֵם ב' פֵּרוּשִׁים חֲלוּקִים, וְהָיָה לוֹ לְפָרֵשׁ כָּאן וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים מוֹסִיף עַל עִנְיָן רִאשׁוֹן מַה שֶּׁצּוּה בְּעִנְיָן שֵׁנִי שֶׁצָּרִיךְ לְשׂוּם לִפְנֵיהֶם כְּשֻׁלְחָן הֶעָרוּךְ בֵּין מִשְׁפָּטִים תַּחְתּוֹנִים בֵּין מִשְׁפָּטִים שֶׁקָּדְמוּ לָהֶם: **וּמַה** שֶׁרָאִיתִי שֶׁכָּתַב הָרא"ם שֶׁלְּמוּד רַבִּי יִשְׁמָעֵאל הוּא שֶׁנֶּאֱמְרוּ הַמִּשְׁפָּטִים בְּקוֹלוֹת וּבְרָקִים, אֵין דְּבָרָיו נִרְאִים וְלֹא מִתְקַבְּלִים לוֹמַר כִּי דִּבֵּר ה' יוֹתֵר מֵעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת הֲגַם שֶׁהָיָה ר' יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר בְּפֵרוּשׁ כֵּן הָיָה צָרִיךְ כֹּחַ וּרְאִיָּה לִדְבָרָיו וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אֶלָּא מָה עֶלְיוֹנִים מִסִּינַי וְלֹא אָמַר מָה עֶלְיוֹנִים בְּקוֹלוֹת וּבְרָקִים, וּדְבָרִים אֵלּוּ אֵין לִשְׁמֹעַ לָהֶם, וְאִם מֵחֲמַת הַקֶּשְׁיָא שֶׁהִקְשִׁינוּ, כְּבָר יִשַּׁבְנוּ אוֹתָהּ יִשּׁוּב נָכוֹן שֶׁבָּא הַכָּתוּב עַל הַדִּקְדּוּקִים כְּמוֹ שֶׁבָּא בְּדִין הַשְּׁמִיטָה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב בְּהַר סִינַי, וּבְהֶכְרֵחַ לְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל שֶׁיּוֹדֶה בִּשְׁמִיטָה שֶׁנֶּאֱמְרוּ כְּלָלוֹתֶיהָ וּפְרָטֶיהָ בְּסִינַי כַּמְבֹאָר בַּתּוֹרָה בְּפֵרוּשׁ, אֶלָּא שֶׁלֹּא סָבַר לִלְמֹד מִמֶּנָּהּ לְכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, וְאוּלַי כִּי טַעֲמוֹ מִמַּה שֶּׁבָּאָה הַזְכָּרַת הַר סִינַי בְּד' מִצְוֹות לֹא רָצָה לִלְמֹד מֵהֶם עַל כָּל הַתּוֹרָה, וְהָעִקָּר כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ. וְיוֹתֵר נָכוֹן לְהַנִּיחַ הַדָּבָר בְּצָרִיךְ עִיּוּן לְדִבְרֵי רַשִּׁ"י מִלְּפָרֵשׁ בּוֹ כִּי הֵבִין בְּדִבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל שֶׁאָמַר ה' אֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמַר עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרִים, וְאִם כַּוָּנַת הָרַב רא"ם לוֹמַר שֶׁנֶּאֱמְרוּ בְּקוֹלוֹת לְבַד וְלֹא כְּסֵדֶר עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, גַּם זֶה אֵינוֹ כִּי זֶה יִהְיֶה בִּנְיָן ג' בְּסֵדֶר הַדִּבּוּר, הָא' הוּא סֵדֶר אֲשֶׁר דִּבֵּר ה' בּוֹ עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, ב' סֵדֶר שֶׁהָיָה רָגִיל לְדַבֵּר עִמּוֹ כָּל הַמּ' יוֹם כָּל מִצְוֹות הַתּוֹרָה, ג' סֵדֶר דִּבּוּר אֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים, וּמִי יַטֶּה אָזְנוֹ לִשְׁמֹעַ דְּבָרִים אֵלּוּ לִבְנוֹת מְציאוּת שֶׁלֹּא מְצִינוּ לוֹ כַּיּוֹצֵא בּוֹ בַּתּוֹרָה, וְעוֹד יֵשׁ לְהַקְשׁוֹת אֶלָּא שֶׁהַדְּבָרִים פְּשׁוּטִים. עוֹד נִרְאֶה לוֹמַר כִּי טַעַם אוֹמְרוֹ **וְאֵלֶּה** לִרְמֹז דִּבְרֵיהֶם ז"ל (סַנְהֶדְרִין פ"ז) כִּי צָרִיךְ לָשׂוּם דַּיָּנִים לִפְנֵי הַמִּקְדָּשׁ, לָזֶה אָמַר **וְאֵלֶּה** מוֹסִיף עַל עִנְיָן רִאשׁוֹן שֶׁהִזְכִּיר בְּסָמוּךְ מָקוֹם שְׁכוּנַת הַקֹּדֶשׁ שֶׁכֻּלָּם בְּמָקוֹם אֶחָד:

אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם. טַעַם אוֹמְרוֹ בְּלָשׁוֹן זֶה, הֲגַם שֶׁרַבּוֹתֵינוּ ז"ל דָּרְשׁוּ דְּרָשׁוֹת (שם ז') צָרִיךְ לְדַעַת פְּשָׁטָן שֶׁל דְּבָרִים. וְאוּלַי כִּי לִהְיוֹת שֶׁיֵּשׁ חֲלָקִים בַּתּוֹרָה שֶׁהֵם חוֹבַת גַּבְרָא לְדַעַת אֶת אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ וְזוּלַת זֶה אֵינָם בְּנֵי בְּרִית הַתּוֹרָה, הַמָּשָׁל בָּזֶה אִם לֹא יֵדַע שֶׁאָסוּר לֶאֱכֹל טְרֵפָה הֲרֵי הוּא אוֹכְלָהּ וְכֵן הַדָּם וְחֵלֶב, וּבְמִצְוַת עֲשֵׂה פֶּסַח מַצָּה וּמָרוֹר שְׁבִיתַת יָמִים הַמִּקְדָּשִׁים הֵן אֵלֶּה יִתְחַיֵּב לְדַעְתָּם, וְיֵשׁ בְּחִינָה אַחֶרֶת כְּמוֹ שֶׁתֹּאמַר דִּינֵי טוֹעֵן וְנִטְעָן הִלְכוֹת קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ הִלְכוֹת קָרְבָּנוֹת וְכַדּוֹמֶה, הָאֱמֶת כִּי חוֹבַת יְדִיעַת הַתּוֹרָה לְכָל אִישׁ יִשְׂרָאֵל אֲבָל לֹא יִגְרַע מִצַּדִּיק עֵינוֹ אִם יֶחְסַר יְדִיעָתָם כָּל שֶׁיֵּשׁ בְּיִשְׂרָאֵל גְּדוֹלִים שִׁישְׁפְּטוּ וִיקַדְּשׁוּ וְיוֹרוּ מִשְׁפָּטִים לְיִשְׂרָאֵל, וְנִתְחַכֵּם ה' לוֹמַר כָּאן **אֲשֶׁר**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ג, עמ' 899)

אֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים (כא, א) וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים: ...מַה הָרִאשׁוֹנִים מִסִּינַי, אַף אֵלּוּ מִסִּינַי (רש"י)

גַּם אֶת הַמִּצְוֹת הַמְכֻנּוֹת 'מִשְׁפָּטִים' - אֵלֶּה שֶׁהַשֵּׂכֶל הָאֱנוֹשִׁי מְחַיְּבָן - עָלֵינוּ לְקַיֵּם אַךְ וְרַק מִפְּנֵי שֶׁנִּתְּנוּ לָנוּ מֵהַקָּבָּ"ה בְּסִינַי, וְלֹא בְּגִלַּל הַהִגָּיוֹן וְהַשֵּׂכֶל שֶׁבָּהֶן.

וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁכּוֹתֵב רַשִּׁ"י: "וְלָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת דִּינִין לְפָרָשַׁת מִזְבֵּחַ, לוֹמַר לְךָ שֶׁתָּשִׂים סַנְהֶדְרִין אֵצֶל הַמִּקְדָּשׁ". וְהֵינוּ, שֶׁצְּרִיכִים לְבַסֵּס אֶת הַצֶּדֶק וְהַיֹּשֶׁר (דִּינִין) "אֵצֶל הַמִּקְדָּשׁ" - עַל קְדוּשַׁת הַתּוֹרָה וְצִוּוּי הַבּוֹרֵא, וְלֹא עַל הַשֵּׂכֶל הָאֱנוֹשִׁי.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי 'לקוטי שיחות' חלק ג, עמוד 900 – 'מתוך לקראת שבת')

מַה הַחִסָּרוֹן בָּזֶה שֶׁעִבּוּ"ם פּוֹסְקִים בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל?

עַל הַפָּסוּק בְּרֵישׁ פָּרָשָׁתֵנוּ "וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם", פֵּרֵשׁ רַשִּׁ"י "לִפְנֵיהֶם וְלֹא לִפְנֵי עַכּוּ"ם, וַאֲפִילּוּ יָדַעְתָּ בְּדִין אֶחָד שֶׁהֵם דָּנִין אוֹתוֹ כְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל, אַל תְּבִיאֵהוּ בְּעַרְכָּאוֹת שֶׁלָּהֶם".

וְלִכְאוֹרָה צָרִיךְ בֵּאוּר, הֲרֵי אִם "דָּנִין אוֹתוֹ כְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל", מַה בְּכָךְ שֶׁאֵלּוּ שֶׁיִּפְסְקוּ אֶת הַדִּין בִּפְעַל יִהְיוּ עַכּוּ"ם, הֲרֵי גַּם כָּךְ יֵצֵא הַדִּין כְּפִי שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת עַל־פִּי דִּינֵי הַתּוֹרָה?

וְיֵשׁ לְבָאֵר הַדְּבָרִים עַל־פִּי מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זַ"ל (שבת קה, ב) בְּדַרְכֵי הַיֵּצֶר־הָרַע שֶׁ"הַיּוֹם אוֹמֵר לוֹ עֲשֵׂה כָּךְ, וּלְמָחָר אוֹמֵר לוֹ וְכוּ' עַד שֶׁאוֹמֵר לוֹ עֲבוֹד עֲבוֹדָה־זָרָה", וּפֵרֵשׁ כ"ק אדמו"ר מוהריי"ץ נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן (ספר המאמרים תרפ"ט עמ' 124 ואילך), דְּבִתְחִלָּה אֵין הַיֵּצֶר־הָרַע אוֹמֵר לָאָדָם לַעֲבֹר עַל רְצוֹן הַקָּבָּ"ה חַס־וְשָׁלוֹם, שֶׁהֲרֵי מִי פֶּתִי יַקְשִׁיב לוֹ לְהִתְנַתֵּק מֵהַקָּבָּ"ה אֲפִילּוּ לְרֶגַע אֶחָד. אֶלָּא בִּתְחִלָּה אוֹמֵר לוֹ הַיֵּצֶר־הָרַע "עֲשֵׂה כָּךְ", וְהֵינוּ, שֶׁיַּמְשִׁיךְ לְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוֹת, אַךְ לֹא מִפְּנֵי שֶׁכֵּן הוּא רְצוֹן הַקָּבָּ"ה, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁגַּם הַיֵּצֶר־הָרַע מֵבִין וּמַסְכִּים לְעֲשִׂיָּה זוֹ, וְאוֹמֵר לוֹ לַעֲשׂוֹת כֵּן.

וַאֲזַי, אַף שֶׁלְּפַעַל הֲרֵי הוּא מַמְשִׁיךְ בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת, מִכָּל־מָקוֹם מִכֵּיוָן שֶׁעוֹשֶׂה כֵּן בִּגְלַל רְצוֹנוֹ שֶׁל הַיֵּצֶר וְלֹא מִפְּנֵי שֶׁכֵּן הוּא רְצוֹן הַקָּבָּ"ה, הֲרֵי בָּזֶה מִתְנַתֵּק מֵהַקָּבָּ"ה רַחֲמָנָא־לִיצְלָן, וּכְבָר נָקֵל לַיֵּצֶר־הָרַע לוֹמַר לוֹ לַעֲשׂוֹת דְּבָרִים שֶׁהֵן מַמָּשׁ נֶגֶד רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְעַד לְ"עֲבֹד עֲבוֹדָה־זָרָה".

וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן הַטַּעַם לְזֶה שֶׁגַּם כַּאֲשֶׁר בְּעַרְכָּאוֹת שֶׁל עַכּוּ"ם דָּנִים כְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל, אָסוּר לְהָבִיא אֶת הַדִּין לִפְנֵיהֶם, דְּמִכֵּיוָן שֶׁאֵינָם פּוֹסְקִים אֶת הַדִּין מִצַּד רְצוֹן הַבּוֹרֵא אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁכָּךְ מוּבָן בְּשִׂכְלָם, הִנֵּה בְּכָךְ מְנַתְּקִים אֶת הַדִּין מֵהַקָּבָּ"ה, וַאֲזַי נִפְתָּח הַפֶּתַח לַיֵּצֶר לוֹמַר לָאָדָם לַעֲבֹר גַּם עַל דְּבָרִים שֶׁהֵם נֶגֶד רְצוֹן הַבּוֹרֵא יִתְבָּרֵךְ חַס־וְשָׁלוֹם.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ט עמ' 38 – מתוך 'לקראת שבת')

שְׁתַּיִם אוֹ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים (רש"י כא, א) רַז"ל אָמְרוּ (ערובין נג, ב) שֶׁחַיָּב אָדָם לִשְׁנוֹת לְתַלְמִידָיו אַרְבַּע פְּעָמִים, וּכְפִי שֶׁמְּצִינוּ שֶׁכָּל הָעָם שָׁנוּ פִּרְקָן אַרְבַּע פְּעָמִים (מִמֹּשֶׁה, מֵאַהֲרֹן, מִבְּנֵי אַהֲרֹן, וּמִן הַזְּקֵנִים). וְרַשִּׁ"י מְצַיֵּן לִגְמָרָא זוֹ בְּפֵרוּשׁוֹ (כִּי תִשָּׂא לד, לב). לָכֵן מְדַיֵּק **שְׁתַּיִם אוֹ שָׁלֹשׁ** פְּעָמִים, כִּי בְּדָרָךְ כְּלָל דֵּי בְּאַרְבַּע פְּעָמִים. וְגַם בָּזֶה נִרְאֶה עַד כַּמָּה מְדֻיָּקִים דִּבְרֵי רַשִּׁ"י!

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש חי"א עמ' 291 – מתוך 'לקראת שבת')

עֲבָדֵי הֵם וְלֹא עֲבָדִים לַעֲבָדִים

וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם: כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי

וְאֵלֶּה מוֹסִיף עַל הָרִאשׁוֹנִים. מַה הָרִאשׁוֹנִים מִסִּינַי, אַף אֵלּוּ מִסִּינַי (כא, א־ב. ובפרש"י).

וְיֵשׁ לְבָאֵר הַשַּׁיָּכוּת בֵּין דִּין עֶבֶד עִבְרִי לְמַתַּן תּוֹרָה, דְּהִנֵּה בְּמַתַּן תּוֹרָה נַעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים לְהַקָּבָּ"ה, וְעַל יְדֵי זֶה "נִשְׁתַּחְרְרוּ" מִכָּל סוּג שֶׁל עַבְדוּת אַחֶרֶת.

וְלָכֵן מִי שֶׁאוֹמֵר "אָהַבְתִּי אֶת אֲדוֹנִי . . לֹא אֵצֵא חָפְשִׁי"

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם לוֹמַר כִּי דִּינִים אֵלּוּ יִתְחַיְּבוּ בִּשְׁמִיעָתָם כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל שֶׁזּוּלַת זֶה אֵין הַקּוֹנֶה מַכִּיר בִּשְׁעַת הַקִּנְיָן לָדַעַת אֶת אֲשֶׁר יִקְנֶה, וְגַם אֵין הַנִּקְנֶה יוֹדֵעַ כִּי ה' שִׁחְרְרוֹ אַחַר שֵׁשׁ שָׁנִים לִתְבֹּעַ הַתּוֹבֵעַ, וְגַם הַשּׁוֹפְטִים לֹא יֵדְעוּ כָּל קוֹנֶה עֶבֶד עִבְרִי לְהוֹדִיעוֹ כִּי חַיָּב לְשַׁלְּחוֹ, וְלָזֶה אָמַר **אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם** כִּי מִשְׁפָּט זֶה הוּא מֵהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צְרִיכִין לָשׂוּם לִפְנֵי כֻּלָּם, וְלָזֶה תִּמְצָא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בְּדָרָךְ נוֹכֵחַ **כִּי תִקְנֶה** וְגוֹ' כִּי יוֹדִיעַ הַדָּבָר לְכָל קוֹנֶה:

עוֹד יִרְצֶה לְהַסְבִּיר הַמִּצְוָה שֶׁתִּתְקַבֵּל לְכֹל, וְלָזֶה אָמַר **אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם** פֵּרוּשׁ הֶגֵּם כִּי דָּבָר זֶה יֵשׁ בּוֹ חֶסְרוֹן הָרָצוֹן שֶׁהַקּוֹנֶה עַבְדּוֹ יְמַהֵר לְשַׁלְּחוֹ אַחַר ו' שָׁנִים תָּשִׂים הַדְּבָרִים לִפְנֵיהֶם כִּי מִצְוָה זוֹ לִזְכוּת כָּל אֶחָד מֵהֶם הִיא כְּשֶׁיִּהְיֶה עֶבֶד לֹא יַעֲבֹד בּוֹ לְעוֹלָם וּבְזֶה יִתְרַצֶּה בַּדָּבָר, כִּי כָּל אֶחָד יַעֲרִיךְ הַדָּבָר שֶׁהוּא לִזְכוּתוֹ לְצַד כִּי כָּל עִבְרֵי הַנִּמְכָּר אֵינוֹ אֶלָּא לְצַד דְּחָקוֹ אוֹ גְּנֵבָה וּמִכְּרוּהוּ בֵּית דִּין וְזֶה יְסוֹבְבוֹ הָעֹנִי וּבְאוֹתוֹ מַצָּב כֻּלָּם עֲשִׁירִים הָיוּ וְאֵין זֶה אֶלָּא לְדָבָר הַמִּתְגַּלְגֵּל וְכָל אֶחָד יָשִׂים לְפָנָיו שֶׁאֵלָיו נוֹגֵעַ הֶחָסֵר דִּלְמָא יִתְגַּלְגֵּל עָלָיו הַגַּלְגַּל וְזֶה זְכוּת הוּא לוֹ: תורה ב

נִרְצָע, כִּי "אֹזֶן שֶׁשָּׁמְעָה קוֹלִי עַל הַר סִינַי בְּשָׁעָה שֶׁאָמַרְתִּי כִּי לִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים וְלֹא עֲבָדִים לַעֲבָדִים, וְהָלַךְ זֶה וְקָנָה אָדוֹן לְעַצְמוֹ יִרָצַע" (קידושין כב, ב).

וְלָכֵן הַדִּין הָרִאשׁוֹן הוּא בְּדִין עֶבֶד עִבְרִי, לְלַמְּדֵנוּ שֶׁעֶבֶד אֲמִתִּי שֶׁל הַקָּבָּ"ה "עֶבֶד עִבְרִי" ("אַ אִידִישֶׁע קְנֶעכְט") צָרִיךְ לְהִתְעַנֵּג רַק מִדְּבָרִים שֶׁקְּשׁוּרִים לַהַקָּבָּ"ה, וְאָסוּר לְאָדָם לְהַגִּיד "אָהַבְתִּי אֶת אֲדֹנִי אֶת אִשְׁתִּי וְאֶת בָּנָי", שֶׁמִּתְעַנֵּג מֵעִנְיָנֵי עוֹלָם הַזֶּה, אֶלָּא כָּל כֹּחוֹתָיו וְעִנְיָנָיו יִהְיוּ רַק לַה' לְבַדּוֹ.

(ב) כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבַשְּׁבִיעִת יֵצֵא לַחָפְשִׁי חִנָּם:

ב אֲרִי תִּזְבֹּן עַבְדָּא בַּר יִשְׂרָאֵל שִׁתְּ שְׁנִין יִפְלַח וּבַשְּׁבִיעָתָא יִפּוֹק לְבַר חוֹרִין מַגָּן:

רש"י ◄ **כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי •** עֶבֶד שֶׁהוּא עִבְרִי. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא עַבְדּוֹ שֶׁל עִבְרִי, עֶבֶד כְּנַעֲנִי שֶׁלְּקַחְתּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל וְעָלָיו הוּא אוֹמֵר "שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד"? וּמָה אֲנִי מְקַיֵּם (וייקרא כה) "וְהִתְנַחַלְתֶּם אוֹתָם", בְּלָקוּחַ מִן הַכְּנַעֲנִים, אֲבָל בְּלָקוּחַ מִיִּשְׂרָאֵל יֵצֵא בְּשֵׁשׁ? תַּלְמוּד־לוֹמַר: (דברים טו) "כִּי יִמָּכֵר לְךָ אָחִיךָ הָעִבְרִי", לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בְּאָחִיךָ. **כִּי תִקְנֶה •** מִיַּד בֵּית־דִּין שֶׁמְּכָרוּהוּ בִּגְנֵבָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם אֵין לוֹ וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ". אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּמוֹכֵר עַצְמוֹ מִפְּנֵי דָּחְקוֹ, אֲבָל מְכָרוּהוּ בֵּית־דִּין לֹא יֵצֵא בְּשֵׁשׁ? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר "וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ עִמָּךְ וְנִמְכַּר לָךְ", הֲרֵי מוֹכֵר עַצְמוֹ מִפְּנֵי דָּחְקוֹ אָמוּר, וּמָה אֲנִי מְקַיֵּם "כִּי תִקְנֶה"? בְּנִמְכָּר בְּבֵית־דִּין. **לַחָפְשִׁי •** לְחֵרוּת.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (התוועדויות תשד"מ כרך ב, עמ' 970)

כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי (כא, ב)

לָמָּה פָּתְחָה הַתּוֹרָה אֶת פָּרָשַׁת מִשְׁפָּטִים בְּדִינֵי עֶבֶד עִבְרִי - אִישׁ יִשְׂרָאֵל שֶׁמְּכָרוּהוּ בֵּית־דִּין בִּגְנֵבָתוֹ - וַהֲלוֹא הוּא דָּבָר בִּלְתִּי רָגִיל?

אֶלָּא מְבֹאָר בְּתוֹרַת הַחֲסִידוּת שֶׁ'מִּשְׁפָּטִים' הוּא מִלְּשׁוֹן 'הֲלִיכָה', וּכְפֵירוּשׁ הַתַּרְגּוּם עַל הַפָּסוּק (בראשית מ) "כַּמִּשְׁפָּט הָרִאשׁוֹן" - "כְּהִלְכְתָא קַדְמָיְתָא". הַהֲלִיכָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל יְהוּדֵי צְרִיכָה לִהְיוֹת - הַהַכָּרָה שֶׁהוּא "עֶבֶד עִבְרִי", עַבְדּוֹ שֶׁל מֶלֶךְ־מַלְכֵי־הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך טז, עמ' 257־256)

עֶבֶד כְּנַעֲנִי - מְסַמֵּל אָדָם בַּעַל נְטִיָּה לְתַאֲוֹת הָעוֹלָם, אֶלָּא שֶׁהוּא כּוֹפֶה אֶת עַצְמוֹ בְּקַבָּלַת־עוֹל וְאֵינוֹ נִכְנָע לָהֶן. מִצַּד אֶחָד הוּא עֶבֶד (לַה'), אַף מִצַּד שֵׁנִי הוּא נִקְרָא עֶבֶד כְּנַעֲנִי, כִּי נַפְשׁוֹ הַבַּהֲמִית הִיא בְּתָקְפָּהּ.

עֶבֶד עִבְרִי - מְסַמֵּל אָדָם שֶׁהִגִּיעַ לְמַצָּב שֶׁהַמִּדּוֹת שֶׁל נַפְשׁוֹ הָאֱלֹקִית (אַהֲבַת ה' וְיִרְאָתוֹ) מַשְׁפִּיעוֹת עַל נַפְשׁוֹ הַבַּהֲמִית, וּמְעוֹרְרוֹת בָּהּ רָצוֹן וּתְשׁוּקָה לֵאלֹקוּת (וּבְכָל־זֹאת עֲדַיִן הוּא נִקְרָא "עֶבֶד", מִכֵּיוָן שֶׁנַּפְשׁוֹ הַבַּהֲמִית טֶרֶם נֶהֱפְכָה לְגַמְרֵי, וְהוּא עֲדַיִן זָקוּק לְ"עֲבוֹדַת עֶבֶד" כְּדֵי לְהַשְׁפִּיעַ עָלֶיהָ).

לָכֵן פָּתְחָה הַתּוֹרָה בְּדִינֵי עֶבֶד עִבְרִי, כִּי הַכַּוָּנָה וְהַמַּטָּרָה שֶׁל מַתַּן־תּוֹרָה הִיא לְהָאִיר אֶת הָעוֹלָם הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן - בְּאוֹר הַתּוֹרָה. דָּבָר זֶה בָּא לִידֵי בִּטּוּי בְּצוּרָה בּוֹלֶטֶת בְּדִין עֶבֶד עִבְרִי, הַמְסַמֵּל אֶת הַשְׁפָּעַת הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית עַל הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

ב) כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי. אוּלַי שֶׁיְּכַוֵּן לוֹמַר שֶׁאִם יִהְיֶה לְפָנָיו לִקְנוֹת עֶבֶד כְּנַעֲנִי וְעֶבֶד עִבְרִי יַקְדִּים הָעִבְרִי, וְזֶה שִׁעוּר הַכָּתוּב כִּי תִּרְצֶה לִקְנוֹת עֶבֶד תַּקְדִּים לִקְנוֹת עִבְרִי וְלֹא תֹּאמַר אֶקְנֶה עֶבֶד שֶׁאֶעֱבֹד בּוֹ עַד עוֹלָם וְלֹא אֶקְנֶה עֶבֶד שֶׁאַחַר שֵׁשׁ שָׁנִים אֲשַׁלְּחֶנּוּ. וְטַעַם שֶׁקָּרְאוֹ **עִבְרִי** כִּי חָשׁ הַכָּתוּב לְיַחֵס שֵׁם עַבְדּוּת עַל יִשְׂרָאֵל, לָזֶה כִּנָּה אוֹתוֹ בְּשֵׁם זֶה. עוֹד רָמַז כִּי שֵׁם עַבְדּוּת עַל יִשְׂרָאֵל הוּא עוֹבֵר וְאֵינוֹ קָבוּעַ מִטַּעַם כִּי לַה' הֵם עֲבָדִים וְיֵצֵא מִתַּחַת יָדוֹ בַּשָּׁנָה הַזֹּ'. עוֹד יִרְמֹז שֶׁלֹּא בָּא לִידֵי מִדָּה זוֹ עַד שֶׁעָבַר עַל הַתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ, וּמְכֻוָּן לְדִבְרֵיהֶם ז"ל (קִדּוּשִׁין י"ד:) כִּי בִּמְכָרוּהוּ בֵּית דִּין בִּגְנֵבָתוֹ הַכָּתוּב מְדַבֵּר, וְגַם בְּמוֹכֵר עַצְמוֹ מֵחֲמַת דָּחְקוֹ שֶׁמְּצִינוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (דברים ט"ו י"ב) כִּי יִמָּכֵר לְךָ אָחִיךָ הָעִבְרִי, גַּם הוּא לֹא בָּא לִידֵי זוֹ עַד שֶׁכְּבָר קָדְמוּ לוֹ עֲבֵרוֹת, וּכְמַאֲמַר ר' אֲמִי (שבת נ"ה:) אֵין יִסּוּרִין בְּלֹא עָוֹן. עוֹד דִּקְדֵּק לוֹמַר **כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי** וְלֹא אָמַר עִבְרִי עֶבֶד, לְרֹמֹז כִּי קֹדֶם שֶׁתִּקְנֶהוּ עֶבֶד הוּא, וּכְאוֹמְרָם ז"ל (קִדּוּשִׁין שָׁם) כִּי בְּמוֹכְרִים אוֹתוֹ בֵּית דִּין הַכָּתוּב מְדַבֵּר וּכְבָר נִתְחַיֵּב מֵהַשָּׁמַיִם. וּבָזֶה לֹא קָשֶׁה לָמָּה הֶצְרֵךְ לוֹמַר תֵּבַת עֶבֶד שֶׁמִּזֶּה יָצָא לָנוּ לִטְעוֹת עֶבֶד שֶׁל עִבְרִי (מכילתא) עַד שֶׁהֶצְרֵךְ לְפָרֵשׁ פָּסוּק אַחֵר תַּלְמוּד לוֹמַר כִּי יִמָּכֵר לְךָ אָחִיךָ הָעִבְרִי:

עוֹד נִרְאֶה כִּי טַעַם שֶׁהֶצְרֵךְ לוֹמַר **עֶבֶד** לָתֵת טַעַם לְמַה שֶּׁצִּוָּה שֵׁשׁ שָׁנִים לָזֶה הִקְדִּים לוֹמַר כִּי זֶה שֶׁאַתָּה קוֹנֶה כְּבָר הוּא עֶבֶד עַל דֶּרֶךְ שֶׁאָמַר (וייקרא כה נה) כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים:

שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד. טַעַם אוֹמְרוֹ כֵּן לִדְרֹשׁ שֶׁעַל כָּל פָּנִים יַעֲבֹד שֵׁשׁ וַאֲפִלּוּ בְּרַח, וְאוֹמְרוֹ **יַעֲבֹד** וְלֹא פֵּרֵשׁ יַעַבְדֶךָ נִתְכַּוֵּן לְרַבּוֹת שֶׁיַּעֲבֹד גַּם בְּמוֹת הַקּוֹנֶה לִבְנוֹ:

וּבַשְּׁבִעִת וְגוֹ'. פֵּרוּשׁ וְלִפְעָמִים יַעֲבֹד גַּם בַּשְּׁבִיעִית כְּשֶׁיִּמְכֹּר בְּאֶמְצַע שְׁנַת עוֹלָם לְתַשְׁלוּם שָׁנָה שֶׁנִּמְכַּר בָּהּ כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ שֵׁשׁ שָׁנִים שְׁלֵמִים מִיּוֹם לְיוֹם. עוֹד יִרְצֶה כִּי יַעֲבֹד

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש כרך טז עמ' 251 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

עֶבֶד שֶׁהוּא עִבְרִי וְלֹא עַבְדּוֹ שֶׁל עִבְרִי

כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי

עֶבֶד שֶׁהוּא עִבְרִי. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא עַבְדּוֹ שֶׁל עִבְרִי, עֶבֶד כְּנַעֲנִי שֶׁלְּקַחְתּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל כו' תַּלְמוּד־לוֹמַר כִּי יִמָּכֵר לְךָ אָחִיךָ הָעִבְרִי, לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בְּאָחִיךָ (כא, ב. ובפרש"י)

בְּ'דִבְרֵי דָוִד' (לְהַט"ז) כָּתַב: "קָשֶׁה, כֵּיוָן דִּסְתָם עֶבֶד עִבְרִי בְּכָל מָקוֹם פֵּרוּשׁוֹ שֶׁהוּא עִבְרִי, לָמָּה וּמֵהֵיכָא תִּיתֵי לְעַקֵּם וְלוֹמַר עֶבֶד כְּנַעֲנִי". וְכֵן הִקְשׁוּ עוֹד מְפָרְשֵׁי רַשִׁ"י וְתֵרְצוּ בְּאוֹפַנִּים שׁוֹנִים (ראה גם גו"א ומשכיל לדוד כאן).

וְיֵשׁ לוֹמַר הַהֶסְבֵּר לְפִי פְּשׁוּטוֹ:

צִוּוּי זֶה נֶאֱמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִיַּד אַחֲרֵי יְצִיאַת מִצְרַיִם וּקְרִיעַת־יַם־סוּף, שֶׁ"אֵין לְךָ אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא נָטַל הַרְבֵּה חֲמוֹרִים טְעוּנִים מִכַּסְפָּם וּמִזְהָבָם שֶׁל מִצְרַיִם" (רש"י בא יג, יג ד"ה פטר), וְאִם־כֵּן הָיוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בַּעֲשִׁירוּת מְפֻלָּגָה.

וְאִם כֵּן, לְפִי פְּשׁוּטוֹ תְּמוּהַּ שֶׁהַצִּוּוּי הָרִאשׁוֹן שֶׁנִּצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי מַתַּן־תּוֹרָה הָיָה דִּין עֶבֶד עִבְרִי, שֶׁמְּדַבֵּר בְּמִי שֶׁמִּצַּד גֹּדֶל עֲנִיּוּתוֹ מָכַר עַצְמוֹ אוֹ מְכָרוּהוּ בֵּית דִּין, מַצָּב שֶׁאֵינוֹ שַׁיָּךְ כְּלָל כְּשֶׁיֵּשׁ לוֹ "הַרְבֵּה חֲמוֹרִים טְעוּנִים" כֶּסֶף וְזָהָב!

וְלָכֵן הָיָה־אָמֵינָא דְּקָאֵי עַל "עַבְדּוֹ שֶׁל עִבְרִי", וְדַוְקָא אַחֲרֵי שֶׁכָּתְבָה תּוֹרָה "כִּי יִמָּכֵר לְךָ אָחִיךָ הָעִבְרִי" יָדְעִינַן דְּקָאֵי עַל "עֶבֶד שֶׁהוּא עִבְרִי".

(ג) אִם־בְּגַפּוֹ יָבֹא בְּגַפּוֹ יֵצֵא אִם־בַּעַל אִשָּׁה הוּא וְיָצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ:

ג אִם בִּלְחוֹדוֹהִי יֵיעוֹל בִּלְחוֹדוֹהִי יִפּוֹק אִם בְּעֵל אִתְּתָא הוּא וְתִפּוֹק אִתְּתֵהּ עִמֵּהּ:

רש"י◄ **אִם־בְּגַפּוֹ יָבֹא•** שֶׁלֹּא הָיָה נָשׂוּי אִשָּׁה, כְּתַרְגּוּמוֹ: "אִם בִּלְחוֹדוֹהִי". וּלְשׁוֹן "בְּגַפּוֹ", בִּכְנָפוֹ, שֶׁלֹּא בָּא אֶלָּא כְּמוֹת שֶׁהוּא, יְחִידִי בְּתוֹךְ לְבוּשׁוֹ בִּכְנַף בִּגְדוֹ. **בְּגַפּוֹ יֵצֵא•** מַגִּיד שֶׁאִם לֹא הָיָה נָשׂוּי מִתְּחִלָּה, אֵין רַבּוֹ מוֹסֵר לוֹ שִׁפְחָה כְּנַעֲנִית לְהוֹלִיד מִמֶּנָּה עֲבָדִים (קידושין כ) **אִם־בַּעַל אִשָּׁה הוּא•** יִשְׂרְאֵלִית (מכילתא)• **וְיָצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ•** וְכִי מִי הִכְנִיסָהּ שֶׁתֵּצֵא? אֶלָּא מַגִּיד הַכָּתוּב שֶׁהַקּוֹנֶה עֶבֶד עִבְרִי, חַיָּב בִּמְזוֹנוֹת אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו (קידושין כב)•

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

גַּם בַּשְּׁבִיעִית פֵּרוּשׁ שְׁבִיעִית לַשָּׁנִים אִם תִּפְגַּע בְּתוֹךְ שֵׁשׁ שָׁנָיו. שׁוּב מָצָאתִי דִּיּוּק זֶה בְּדִבְרֵי רַמְבָּ"ם בְּפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָה (קדושין פ"א מ"ב): תורה ג

ג) אִם בְּגַפּוֹ יָבֹא וְגוֹ'. רַבּוֹתֵינוּ ז"ל בְּקִדּוּשִׁין (כ.) אָמְרוּ יְחִידִי נִכְנָס יְחִידִי יֵצֵא מִכָּאן שֶׁאֵין רַבּוֹ רַשַּׁאי לְמָסֹר לוֹ שִׁפְחָה כְּנַעֲנִית אֶלָּא אִם הוּא נָשׂוּי. וְנִרְאֶה כִּי הֶקְשָׁה לָהֶם יִתּוּר הַכָּתוּב לָמָּה הֶצְרֵךְ לוֹמַר כֵּן, מִמַּה נַּפְשָׁךְ אִם לוֹמַר כִּי דַּוְקָא כְּשֶׁיִּכָּנֵס בְּגַפּוֹ הוּא שֶׁיֵּצֵא בְּגַפּוֹ אֲבָל כְּשֶׁיִּכָּנֵס עִם אִשְׁתּוֹ לֹא יֵצֵא בְּגַפּוֹ פְּשִׁיטָא כִּי מִי הִכְנִיסָהּ שֶׁצָּרִיךְ לוֹמַר כֵּן, וְתִמְצָא שֶׁדִּקְדְּקוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (קדושין כ"ב.) בַּמַּאֲמָר וְיָצְאָה אִשְׁתּוֹ כִּי לֹא הָיָה צָרִיךְ לְאָמְרָהּ וּפֵרְשׁוּהָ לְחַיֵּב מְזוֹן אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו, וְאִם עַל שִׁפְחָה הַנּוֹתֵן לוֹ רַבּוֹ אֵינוֹ צָרִיךְ הֲרֵי הוּא אוֹמֵר בְּסָמוּךְ הָאִשָּׁה וִילָדֶיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ וְהוּא יֵצֵא בְּגַפּוֹ, אֶלָּא וַדַּאי לִדְרָשָׁה בָּא לוֹמַר אִם בְּגַפּוֹ פֵּרוּשׁ בְּלֹא אִשָּׁה יִשְׂרְאֵלִית מִמַּה שֶׁגִּלָּה בְּסוֹף דְּבָרָיו אִם בַּעַל אִשָּׁה וְגוֹ', **בְּגַפּוֹ יֵצֵא** פֵּרוּשׁ יְחִידִי יֵצֵא פֵּרוּשׁ יִשָּׁאֵר בִּכְמוֹת שֶׁהוּא יְחִידִי עַד יְצִיאָתוֹ. אוֹ עַל זֶה הַדֶּרֶךְ מַקִּישׁ יְצִיאָה לְהִכָּנְסָה כְּשֵׁם שֶׁנִּכְנָס יְחִידִי מַמָּשׁ בְּלֹא אִשָּׁה וּבָנִים בֵּין הַיּוֹצְאִים עִמּוֹ בֵּין הַנִּשְׁאָרִים בְּבֵית הָאָדוֹן כְּמוֹ כֵן בִּיצִיאָתוֹ. וְאִם הָיְתָה לוֹ אִשָּׁה וְלֹא הָיוּ לוֹ בָּנִים גַּם כֵּן אֵין רַבּוֹ מוֹסֵר לוֹ שִׁפְחָה שֶׁאָנוּ קוֹרְאִים בּוֹ בְּגִפּוֹ, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר הָיוּ לוֹ בָּנִים וְלֹא הָיְתָה לוֹ אִשָּׁה:

וְרָאִיתִי לְהָרַא"ם שֶׁדִּיֵּק שֶׁהָיָה לוֹ לוֹמַר אִם בְּגִפּוֹ וְגוֹ' כֵּן יֵצֵא. וְאֵין דְּבָרָיו נִרְאִים כִּי אַדְרַבָּה אִם הָיָה אוֹמֵר כֵּן יִהְיֶה נִשְׁמָע יוֹתֵר שֶׁלֹּא יִתֵּן לוֹ שִׁפְחָה וְיִשְׁאַר כְּמוֹת שֶׁהוּא. וְהָאֱמֶת כִּי טַעַם שֶׁלֹּא אָמַר **כֵּן** כִּי יֵשׁ לָחוּשׁ לִדְרָשׁוֹת אֲחֵרִים הַנִּשְׁמָעִים מִמֶּנָּהּ וְהַמַּשְׂכִּיל יָבִין. וְאִם תֹּאמַר מִנַּיִן לָהֶם לְרַבּוֹתֵינוּ ז"ל (שם כ.) שֶׁהוֹסִיפוּ הַבָּנִים, וַהֲגַם כִּי דְּבָרִים אֵלּוּ הֲלָכָה הֵם, יֵשׁ לוֹמַר כִּי אִם יִכָּנֵס בְּאִשָּׁה בְּלֹא בָּנִים הֲרֵי אֲנִי קוֹרֵא עָלָיו בְּגִפּוֹ יֵצֵא שֶׁלֹּא יִתֵּן לוֹ שִׁפְחָה וְיִהְיוּ לוֹ בָּנִים מִמֶּנָּהּ שֶׁאָז אֵינוֹ דּוֹמֶה גִּפּוֹ שֶׁל יְצִיאָה לְגִפּוֹ שֶׁל הַכְנָסָה כִּי אָז לֹא הָיוּ לוֹ בָּנִים וְעַתָּה יֵשׁ לוֹ בָּנִים. וְאִם בְּשָׁעָה שֶׁנִּכְנָס הָיְתָה לוֹ אִשָּׁה וְלֹא בָּנִים וְאַחַר כָּךְ הָיוּ לוֹ בָּנִים נִכְנָס בְּגֶדֶר הֶתֵּר. וְאוּלַי כִּי לָזֶה תָּלְתָה הַתּוֹרָה הַדָּבָר בְּאִשָּׁה שֶׁהִיא צְרִיכָה לִהְיוֹת בִּשְׁעַת בִּיאָתוֹ לַעֲבֹדוּת אֲבָל הַבָּנִים הֲגַם שֶׁיִּהְיוּ אַחַר כָּךְ. וְאִם הָיְתָה לוֹ אִשָּׁה כְּשֶׁקְּנָאוֹ וּמֵתָה מַשְׁמָע שֶׁמֻּתָּר כִּי לֹא הִקְפִּיד הַכָּתוּב אֶלָּא עַל שְׁעַת בִּיאָה בְּגִפּוֹ יָבֹא. וְזוּלַת דִּבְרֵיהֶם ז"ל הָיִיתִי אוֹמֵר כִּי הַכָּתוּב שָׁלַל דִּין זֶה מֵאוֹמְרוֹ אִם בַּעַל אִשָּׁה הוּא צָרִיךְ שֶׁתִּהְיֶה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ עַד שְׁעַת יְצִיאָה וּבְזֶה אֲנִי מַתִּיר לְךָ אִם אֲדֹנָיו יִתֵּן לוֹ אִשָּׁה:

אִם בַּעַל אִשָּׁה וְגוֹ'. פֵּרוּשׁ עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (מכילתא אחריתי דר"ש) שֶׁאֵין הָאָדוֹן חַיָּב בִּמְזוֹנוֹת אִשְׁתּוֹ שֶׁל עֶבֶד אֶלָּא אִם תִּהְיֶה אִשָּׁה הָרְאוּיָה לוֹ לַעֲמֹד עִמּוֹ וְלֹא אִשָּׁה הָאֲסוּרָה לוֹ מֵאִסּוּרֵי לָאוִין, וְהִנֵּה בְּדִין מְסִירַת שִׁפְחָה כְּנַעֲנִית מַשְׁמָע מֵהַשַּׁ"ס וְהוּבָא בְּדִבְרֵי רַמְבָּ"ם (הלכות עבדים פ"ג ה"ד) שֶׁכָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה וּבָנִים וַאֲפִלּוּ אִשָּׁה מֵאִסּוּרֵי לָאוִין יָכוֹל לִתֵּן לוֹ וְכוּ', וְהוּא אוֹמְרוֹ **אִם בַּעַל אִשָּׁה הוּא** פֵּרוּשׁ אֵין צָרִיךְ שֶׁתִּהְיֶה אִשְׁתּוֹ הָרְאוּיָה לוֹ לְגַבֵּי

(ד) **אִם־אֲדֹנָיו יִתֶּן־לוֹ אִשָּׁה וְיָלְדָה־לוֹ בָנִים אוֹ בָנוֹת הָאִשָּׁה וְיַלְדֶיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ וְהוּא יֵצֵא בְגַפּוֹ:**

ד אִם רִבּוֹנֵהּ יִתֶּן לֵהּ אִתְּתָא וּתְלִיד לֵהּ בְּנִין אוֹ בְּנָן אִתְּתָא וּבְנָהָא תְּהֵי לְרִבּוֹנָהָא וְהוּא יִפּוֹק בִּלְחוֹדוֹהִי:

רש"י ◄ **אִם־אֲדֹנָיו יִתֶּן־לוֹ אִשָּׁה** • מִכָּאן שֶׁהָרְשׁוּת בְּיַד רַבּוֹ לִמְסֹר לוֹ שִׁפְחָה כְּנַעֲנִית, לְהוֹלִיד מִמֶּנָּה עֲבָדִים. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּיִשְׂרְאֵלִית? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "הָאִשָּׁה וְיַלְדֶיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ". הָא אֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בִּכְנַעֲנִית, שֶׁהֲרֵי הָעִבְרִיָּה אַף הִיא יוֹצְאָה בְּשֵׁשׁ, וַאֲפִלּוּ לִפְנֵי שֵׁשׁ אִם הֵבִיאָה סִימָנִין - יוֹצְאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים טו) "אָחִיךָ הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה", מְלַמֵּד שֶׁאַף הָעִבְרִיָּה יוֹצְאָה בְּשֵׁשׁ.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

מה שֶׁאָסַרְתִּי לְךָ בְּסָמוּךְ אִם בְּגַפּוֹ שֶׁאֵין רַבּוֹ מוֹסֵר לוֹ אֶבֶל לְגַבֵּי מְזוֹנוֹת **וְיָצְאָה אִשְׁתּוֹ** פֵּרוּשׁ הָרָאוּיָה לוֹ הוּא שֶׁחַיָּב הָאָדוֹן בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ:

עוֹד יִתְבָּאֵר עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (מכילתא) וְזֶה לְשׁוֹנָם יָכוֹל יִהְיֶה חַיָּב בִּמְזוֹנוֹת אֲרוּסָה וְשׁוֹמֶרֶת יָבָם תַּלְמוּד לוֹמַר אִשְׁתּוֹ לְהוֹצִיא שׁוֹמֶרֶת יָבָם, עִמּוֹ לְהוֹצִיא אֲרוּסָתוֹ. וְהַנֵּה עֶבֶד שֶׁהָיְתָה לוֹ אִשָּׁה שׁוֹמֶרֶת יָבָם אוֹ אֲרוּסָה מוּתָּר לָתֵת לוֹ שִׁפְחָה כְּנַעֲנִית, וְהוּא אוֹמְרוֹ **אִם בַּעַל אִשָּׁה הוּא** פֵּרוּשׁ בְּלֹא תְּנַאי הֲגַם שֶׁתִּהְיֶה אֲרוּסָה אוֹ שׁוֹמֶרֶת יָבָם יָצָא מִכְּלַל בְּגַפּוֹ שֶׁאָסַרְתִּי לְךָ נְתִינַת שִׁפְחָה. וּלְדִבְרֵי הַשַּׁ"ס (קדושין כ.) שֶׁדִּקְדְּקוּ הַבָּנִים גַּם כֵּן יִהְיֶה הַדִּין בְּהֵיכָא שֶׁהָיוּ לוֹ בָּנִים מֵאִשָּׁה אַחֶרֶת וּמֵתָה וְאֵרַס אִשָּׁה יֶשְׁנוֹ בִּמְסִירַת שִׁפְחָה: **וְיָצְאָה.** אוֹמְרוֹ בְּתוֹסֶפֶת וָא"ו כִּי לְצַד שֶׁיִּצּוֹ ה' עַל מְזוֹנוֹת הָאִשָּׁה יְצַדֵּק לוֹמַר וָא"ו כִּי מִלְּבַד שֶׁחַיָּב בִּמְזוֹנוֹתָיו גַּם כוּ': תורה ד

ד) אִם אֲדֹנָיו וְגוֹ'. קָשֶׁה לָמָּה הִתְחִיל לְדַבֵּר לְנֹכֵחַ כִּי תִקָּנָה וְתוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר חָזַר לְדַבֵּר דֶּרֶךְ נִסְתָּר אִם אֲדֹנָיו יִתֶּן לוֹ. תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ, וְהִגִּישׁוֹ אֲדֹנָיו כָּל הַפָּרָשָׁה בְּדֶרֶךְ נִסְתָּר וּמִן הָרָאוּי הָיָה לוֹ לְהַשְׁלִים הַדִּבּוּר כְּדֶרֶךְ שֶׁהִתְחִיל אִם תִּתֵּן לוֹ, תִּהְיֶה לְךָ וְגוֹ', וְהַגַּשְׁתָּ אוֹתוֹ. וְהָיָה נִרְאֶה לוֹמַר כִּי לֹא כִּנָּה הַזִּוּוּג לְקוֹנֵהוּ עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (ב"ר פס"ח) כִּי הִקַּב"ה מְזַוֵּג זִוּוּגִים לָזֶה אָמַר **אִם אֲדֹנָיו** הָאֲמֻתִּי כִּי לוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים יִתֵּן לוֹ אִשָּׁה, אֶלָּא שֶׁלֹּא יַצְדִּיק פֵּרוּשׁ זֶה אוֹמְרוֹ הָאִשָּׁה וִילָדֶיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ. עוֹד צָרִיךְ לְדַעַת לָמָּה הָצְרַךְ לוֹמַר **וְהוּא יֵצֵא בְגַפּוֹ** וַהֲלֹא הַדָּבָר מוּבָן שֶׁיֵּצֵא בְּגַפּוֹ מֵאוֹמְרוֹ הָאִשָּׁה וִילָדֶיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ. עוֹד צָרִיךְ לְדַעַת לָמָּה כְּפֵל לוֹמַר **אָמַר יֹאמַר:**

אָכֵן כַּוָּנַת הַכְּתוּבִים הִיא לְצַד כִּי יְצוּ הָאֵל הִשְׁתַּנּוּת הַדִּין אִם בְּגַפּוֹ יָבוֹא בְּגַפּוֹ יֵצֵא פֵּרוּשׁ שֶׁאֵין רַבּוֹ יָכוֹל לִמְסֹר לוֹ שִׁפְחָה כְּנַעֲנִית אֶלָּא אִם הָיָה נָשׂוּי כְּאוֹמְרָם בְּקִדּוּשִׁין (כ.) וְיֹאמַר הָאוֹמֵר מַדּוּעַ חָקַק ה' חֻקָּה זוֹ לְהִשְׁתַּנּוּת הַדִּין מַה לִּי הָיָה נָשׂוּי אוֹ לֹא, לָזֶה בָּא הַכָּתוּב בְּחָכְמָה לָתֵת טַעַם וְאָמַר הַטַּעַם הוּא **אִם אֲדֹנָיו יִתֵּן לוֹ אִשָּׁה** שֶׁהִיא שִׁפְחָה כְּנַעֲנִית כַּמּוּבָן מֵהָעִנְיָן, הַמִּשְׁפָּט הוּא שֶׁהָאִשָּׁה וִילָדֶיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ וְהוּא הָעֶבֶד יֵצֵא בְּגַפּוֹ פֵּרוּשׁ בְּלֹא אִשָּׁה כָּל עִקָּר וְלִהְיוֹת כֵּן אִם יִתֵּן לוֹ רַבּוֹ אִשָּׁה וְהוּא פְּנוּי מֵעוֹלָם לֹא יִרְצֶה לָצֵאת מֵעַבְדוּת לְצַד ב' סִבּוֹת, הָאַחַת אַהֲבַת אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו, וְהַב' שֶׁבְּצֵאתוֹ נִשְׁאָר פָּנוּי וּשְׁתַּיִם רָעוֹת יֵשׁ לוֹ בִּיצִיאָתוֹ וּלְצַד זֶה כָּל עֶבֶד אִישׁ לֹא יַחְפֹּץ לָצֵאת מֵאֶת רַבּוֹ מַה שֶׁאֵין רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ כֵּן, אֲשֶׁר עַל כֵּן גָּזַר אֹמֶר שֶׁלֹּא יִתֵּן לוֹ רַבּוֹ אִשָּׁה אֶלָּא אִם הוּא נָשׂוּי כִּי בָּזֶה יָקֵל מֵעָלָיו הַפְרָדַת אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה יִשְׂרְאֵלִית בַּת חוֹרִין יִהְיֶה בְּעֵינָיו קַל לָצֵאת, וּכְפִי פָּסוּק אִם אֲדֹנָיו וְגוֹ' נִתְכַּוֵּן ה' לוֹמַר בְּסֵדֶר הַדְּבָרִים לָתֵת טַעַם בְּמֻתָּק לָשׁוֹן לָמָּה שִׁנָּה הַדִּין, וְאוֹמְרוֹ **וְאִם אָמוֹר יֹאמַר** פֵּרוּשׁ מִלְּבַד אֲמִירָה א' שֶׁעָשָׂה ה' לוֹ תִּקּוּן כַּנִּזְכָּר עוֹד יֹאמַר **אָהַבְתִּי** וְגוֹ' **וְהִגִּישׁוֹ** וְגוֹ' **וְרָצַע** וְגוֹ' כִּי זֶה מֵעִיד שֶׁאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לְעֶלוֹ יִתְבָּרֵךְ וְקוֹנֶה אָדוֹן לְעַצְמוֹ:

עוֹד נִרְאֶה לְפָרֵשׁ הַפָּרָשָׁה דֶּרֶךְ רֶמֶז כִּי תְּצַוֶּה הַתּוֹרָה לְהָאָדָם לָשׂוּם לְפָנָיו בִּתְמִידוּת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בֵּין עֵינָיו וְהוּא אוֹמְרוֹ **אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם** שֶׁתָּמִיד יָשִׂים הָאָדָם עִנְיָן זֶה לְפָנָיו. וְהוּא **כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי** הֲלֹא יָדַעְתָּ כִּי הָאָדָם נֶחְלָק לְשְׁנַיִם חֵלֶק אֶחָד רוּחָנִי וְהוּא הָעִקָּר וְחֵלֶק אֶחָד גַּשְׁמִי שֶׁבָּרָא ה' לַנְּשָׁמָה לְשַׁמְּשָׁהּ שֶׁבְּאֶמְצָעוּתוֹ מְקַיֵּם כַּמָּה מִצְוֹת אֲשֶׁר צִוָּה ה' וְלוֹ יִקָּרֵא שֵׁם עֶבֶד כִּי אֵינוֹ אֶלָּא שַׁמָּשׁ לַנֶּפֶשׁ שֶׁלָּהּ יִקָּרֵא אָדָם כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (לקמן ל') עַל בְּשַׂר אָדָם לֹא וְגוֹ' שֶׁזֶּה יַגִּיד כִּי לֹא הַבָּשָׂר יִקָּרֵא אָדָם, וְכֵן אָמַר (יחזקאל ל"ד) אָדָם אַתֶּם קְרוּיִים אָדָם וְלֹא אֻמּוֹת הָעוֹלָם (ב"מ קי"ד.) שֶׁאֵין לָהֶם נֶפֶשׁ רוּחָנִית, וְלָזֶה מְצַוָּה הַתּוֹרָה לְהָאָדָם **כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי** פֵּרוּשׁ עִבְרִי עוֹבֵר כִּי אֵינוֹ קַיָּם לָעַד כִּי מִי גֶּבֶר יִחְיֶה וְלֹא יִרְאֶה מָוֶת עַל דֶּרֶךְ (תהלים קמ"ד) כְּצֵל עוֹבֵר, וּזְמַן קְבִיעָתוֹ הוּא עַד ס' שָׁנָה עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (איוב ה') תָּבוֹא בְּכֶלַח אֱלִי קָבֶר, וְאָמְרוּ בַּשַּׁ"ס (מוֹעֵד קָטָן כ"ח.) כִּי בֶּן ס' שָׁנָה הוּא זְמַנּוֹ שֶׁל אָדָם לְלֶכֶת כְּחָשְׁבַּן בְּכֶלַח שֶׁאָז הוּא כַּעֲלוֹת גָּדִישׁ, וְזֶה הוּא אוֹמְרוֹ **שֵׁשׁ שָׁנִים** פֵּרוּשׁ כָּל יָמָיו הֵם שִׁשִּׁים, וַהֲגַם שֶׁאָמַר שֵׁשׁ יֵשׁ חֶשְׁבּוֹן שֶׁיִּכְלֹל בְּלָלוֹת א' וְכָאן כּוֹלֵל הָעֲשִׂירִי, **וּבַשְּׁבִיעִית** פֵּרוּשׁ בְּעֶשֶׂר שָׁנִים הַשְּׁבִיעִית יֵצֵא לַחָפְשִׁי הָעֶבֶד עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (תהלים פ"ח) בַּמֵּתִים חָפְשִׁי, וְאוֹמְרוֹ תֵּבֵת **חִנָּם** לִרְמֹז עַל יַד מִי תִּהְיֶה הַיְצִיאָה עַל יְדֵי חִנָּם שֶׁהוּא ס"מ וְחֵילוֹתָיו שֶׁהֵם נִרְמָזִים בְּתֵבַת חִנָּם כְּאוֹמְרוֹ בְּסֵפֶר הַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ (ח"ב קכ"ח.) כִּי בְּמִלֵּי דְּמַגְּנָא הוּא זַיְנִיהוּ דְּהַהִיא סִטְרָא וְלָזֶה לֹא שָׁלְטֵי בִּדְבַר מִצְוָה שֶׁעוֹשֶׂה הָאָדָם בְּדָמִים יְקָרִים, וְכֵן תִּמְצָא שֶׁכָּל דְּבַר טְמָאָה בָּא בְּחִנָּם מַה שֶׁאֵין כֵּן דְּבַר מִצְוָה וּקְדֻשָּׁה צָרִיךְ לָהֶם טֹרַח גָּדוֹל וְדָמִים יְקָרִים:

וְאוֹמְרוֹ אִם בְּגַפּוֹ יָבֹא. צָרִיךְ לְדַקְדֵּק לָמָּה אָמַר לָשׁוֹן זֶה וְלֹא אָמַר לָשׁוֹן הָרָגִיל בְּלָשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ אִם לְבַדּוֹ כְּאוֹמְרוֹ (וישלח ל"ב כ"ה) וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ: **אָכֵן** יֵשׁ לָדַעַת כִּי אִם סִגֵּל מִצְוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים וְקָנָה לְעַצְמוֹ כֹּחַ יִמְצָא כֹּחַ לַעֲלוֹת בְּיוֹם הַתְּחִיָּה עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (תהלים ע"ב) וְיָצִיצוּ מֵעִיר כְּעֵשֶׂב

(ה) **וְאִם־אָמֹר יֹאמַר הָעֶבֶד אָהַבְתִּי אֶת־אֲדֹנִי אֶת־אִשְׁתִּי וְאֶת־בָּנָי לֹא אֵצֵא חָפְשִׁי:**

ה וְאִם מֵימַר יֵימַר עַבְדָּא רָחֵימְנָא יָת רִבּוֹנִי יָת אִתְּתִי וְיָת בְּנָי לָא אֶפּוֹק לְבַר חוֹרִין:

רש"י ◄ **אֶת אִשְׁתִּי • הַשִּׁפְחָה.**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחות שבת פרשת משפטים תש"ל)

יֵשׁ הַטְּרוּדִים כָּל־כָּךְ בְּעִסְקֵיהֶם הַגַּשְׁמִיִּים בְּמֶשֶׁךְ שִׁשֶּׁת יְמֵי הַחֹל, עַד שֶׁהֵם "עֲבָדִים לַעֲבָדִים", לִרְצוֹנָם הַגַּשְׁמִי, כְּאָדָם זֶה הַקּוֹנֶה אָדוֹן לְעַצְמוֹ לְמֶשֶׁךְ שֵׁשׁ שָׁנִים, וְגַם בְּבֹא יוֹם "הַשְּׁבִיעִי" יוֹם הַשַּׁבָּת־קֹדֶשׁ שֶׁבּוֹ צָרִיךְ לָצֵאת לַחָפְשִׁי, לִשְׁבּוֹת וְלָנוּחַ מִכָּל עִנְיְנֵי חֹל - אֵינָם רוֹצִים לָצֵאת לַחָפְשִׁי וּלְשַׁחְרֵר עַצְמָם מֵאַהֲבָתָם וְשִׁעְבּוּדָם לְעִנְיְנֵיהֶם הַגַּשְׁמִיִּים, וּטְרוּדִים וּמְטֻרָדִים הֵם בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם.

וְעַל זֶה בָּאָה הַהוֹרָאָה: הַקָּבָּ"ה צִוָּה "כִּי לִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים" - עִנְיָנוֹ שֶׁל הָאָדָם הוּא עֲבוֹדַת ה' יִתְבָּרֵךְ בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה (וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת), "כִּי לְכָךְ נוֹצַרְתָּ", זוֹהִי תַּכְלִית יְרִידַת נִשְׁמָתוֹ

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הָאָרֶץ (כְּתֻבּוֹת קי"א:) וְזֶהוּ שֶׁאָמַר כָּאן **אִם בְּגַפּוֹ** פֵּרוּשׁ לְשׁוֹן גַּף עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (מִשְׁלֵי ט') עַל גַּפֵּי מְרֹמֵי שָׂרוֹמֵז אֶל הַמִּצְוֹות וּמַעֲשִׂים טוֹבִים כְּאוֹמְרָם ז"ל (שַׁבָּת מ"ט.) נִמְשְׁלוּ יִשְׂרָאֵל לְיוֹנָה וְכוּ', וְאוֹמְרוֹ **יָבֹא** פֵּרוּשׁ עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (אַנְקְלוֹס בְּרֵאשִׁית כ"ח י"א) כִּי בָא הַשֶּׁמֶשׁ עַל שְׁמֻשָׁא, **בְּגַפּוֹ יֵצֵא** פֵּרוּשׁ בְּאוֹתוֹ כָּנָף יֵצֵא מִן הָאָרֶץ בְּעֵת הַתְּחִיָּה וְאַחֲרֵי נָפְלוֹ קִימָה תִּהְיֶה לוֹ וִידִיעַת הַהֲפָכִים שָׁוָה הִיא שֶׁאִם בָּעוֹלָם הַזֶּה לֹא יִשְׁתַּדֵּל בְּסֶגֶל הַטּוֹב אֵין כֹּחַ בּוֹ לַעֲלוֹת, וְהוּא מַאֲמָרָם ז"ל (כְּתֻבּוֹת קי"א:) בְּפָסוּק (מִשְׁלֵי ג') עֵץ חַיִּים וְגוֹ' שֶׁאֵין גּוּפוֹת עַמֵּי הָאָרֶץ עוֹמְדִים זוּלַת לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ:

וְאוֹמְרוֹ אִם בַּעַל אִשָּׁה הוּא וְיָצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ. כָּאן רָמְזָה הַתּוֹרָה סוֹד גָּדוֹל וְהוּא כִּי יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁקָּנָה נִשְׁמָתוֹ בְּאֶמְצָעוּת חֹזֶק מַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים וְנַעֲשָׂה הוּא בְּעָלָהּ שֶׁל נִשְׁמָה הַקְּדוֹשָׁה, וְצָרִיךְ אַתָּה לָדַעַת מַה שֶּׁאָמְרוּ בְּסֵפֶר הַזֹּהַר (ח"ג צ"א.) בַּמֶּה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב אוֹ עֵז כִּי יִוָּלֵד וְגוֹ' כִּי הַבְּהֵמוֹת מֵעֵת לֵדָתָם קוֹנִים שֵׂכֶל שֶׁיֵּשׁ לַשּׁוֹר מַה שֶּׁאֵין כֵּן הָאָדָם כְּפִי מַעֲשָׂיו זָכָה נוֹתְנִים לוֹ נֶפֶשׁ זָכָה יָתִיר וְכוּ' זָכָה יַתִּיר וְכוּ' עַד כָּאן, הִנֵּה שֶׁבְּאֶמְצָעוּת מַעֲשָׂיו קוֹנֶה הַנִּשְׁמָה הַנִּקְרֶאת אִשָּׁה וּכְמוֹ כֵן מָצִינוּ שֶׁקָּרָאוּהָ חֲכָמִי אֱמֶת (תִּקּוּ"ז תִּקּוּן ו') וְלָזֶה אָמַר **אִם בַּעַל אִשָּׁה** הוּא שֶׁקָּנָאָהּ כַּנִּזְכָּר **וְיָצְאָה אִשְׁתּוֹ** פֵּרוּשׁ אַפְלוּ אַחֲרֵי יְצִיאַת אִשְׁתּוֹ אַף עַל פִּי כֵן עוֹדֶנָּה עִמּוֹ וְנִשְׁאָר חַי אֲפִלּוּ אַחֲרֵי מוֹתוֹ, וְצֵא וּלְמַד מִמַּעֲשֶׂה שֶׁהוּבָא בַּמַּסֶּכֶת שַׁבָּת (קנ"ב:) שֶׁל הַנְּהוּ קַפּוּלָאֵי וְכוּ' נָחַר בְּהוּ גַּבְרָא וְכוּ' שֶׁהָיָה מְדַבֵּר לְאַחַר מוֹתוֹ, וְזֶה הוּא אוֹמְרָם ז"ל (בְּרָכוֹת י"ח.) צַדִּיקִים בְּמִיתָתָם קְרוּיִים חַיִּים:

עוֹד יְכַוֵּן בְּאוֹמְרוֹ **אִם בַּעַל אִשָּׁה** הוּא לוֹמַר אִם הוּא אָדָם אֲשֶׁר כָּל מַחְשְׁבוֹתָיו וּיִגִיעוֹתָיו וְטָרְחוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה וַאֲפִלּוּ מַאֲכָלוֹ וּמִשְׁקֶהוּ אֵינוֹ אֶלָּא בִּשְׁבִיל הַנְּשָׁמָה עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (מִשְׁלֵי י"ג) צַדִּיק אֹכֵל לְשֹׂבַע נַפְשׁוֹ לְהַגְדִּיל הָרוּחָנִיּוּת אָדָם כָּזֶה יִקָּרֵא בַּעַל אִשָּׁה כַּבַּעַל הַזֶּה שֶׁטּוֹרֵחַ בִּשְׁבִיל אִשְׁתּוֹ לָזוּן וּלְפַרְנֵס וּלְכַלְכֵּל וּלְמַלְאוֹת רְצוֹנָהּ כֵּן זֶה הָאִישׁ עוֹשֶׂה לְנַפְשׁוֹ אָדָם כָּזֶה שֶׁהַחֹמֶר נִזְדַּכֵּךְ וְנַעֲשָׂה מֵעֵין הַצּוּרָה בְּמְצִיאוּת זֶה תּוּכַל נַפְשׁוֹ לִסְבֹּל לָדוּר עִמּוֹ בְּמִחְצָתוֹ אֲפִלּוּ אַחַר יְצִיאָתָהּ:

וְאוֹמְרוֹ אִם אֲדֹנָיו יִתֶּן לוֹ אִשָּׁה וְגוֹ'. פֵּרוּשׁ אִם אֵינוֹ בַּעַל אִשָּׁה עַל אֹפֶן הָאָמוּר אֲבָל אִשָּׁה הִקְנוּ לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם כִּי תִּמְצָא כַּמָּה בְּנֵי אָדָם שֶׁזּוֹכִים לִנְשָׁמָה טְהוֹרָה בְּסוֹד הַזִּוּוּג בִּשְׁעַת יְצִירָה מִצַּד אָבִיו הַצַּדִּיק, **וְיָלְדָה לוֹ בָנִים אוֹ בָנוֹת** פֵּרוּשׁ עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם (ב"ר פ"ל) עִקֵּר תּוֹלְדוֹתֵיהֶם שֶׁל צַדִּיקִים וְכוּ', גַּם כִּי עַל יְדֵי מַעֲשִׂים טוֹבִים יִהְיֶה נוֹלַד מַלְאָךְ טוֹב כְּאוֹמְרָם ז"ל (אָבוֹת פ"ד) הָעוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת קָנָה לוֹ פַּרְקְלִיט אֶחָד כו', וְכֵן הוּא מְפֹרָשׁ בָּאֵר הֵיטֵב בְּסֵפֶר הַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ לָזֶה אָמַר **וְיָלְדָה לוֹ בָנִים אוֹ בָנוֹת** בְּחִינַת הַבָּנִים הֵם מִצְוֹות הַנַּעֲשִׂים בְּהִתְעַצְּמוּת גָּדוֹל, וּבְחִינַת הַבָּנוֹת הִיא מַדְרֵגָה לְמַטָּה מִבָּנִים, אָדָם כָּזֶה **הָאִשָּׁה וִילָדֶיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנָיהָ** לִשְׁלֹל מַה שֶּׁזָּכָה הָאִישׁ אֲשֶׁר קָנָה הָאִשָּׁה בְּאֶמְצָעוּת הִתְעַצְּמוּתוֹ וְנַעֲשָׂה בַּעַל הָאִשָּׁה לִהְיוֹת עִמּוֹ תָּמִיד לֹא כֵן הוּא זֶה אֶלָּא תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ כִּי אָדָם כָּזֶה לֹא קָנָאָהּ לִהְיוֹת בַּעְלָהּ שֶׁבָּזֶה לֹא תִּפְרֹד מִמֶּנּוּ. גַּם לְפֵרוּשׁ ב' זֶה לֹא זִכְּךְ גּוּפוֹ כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה רָאוּי שֶׁלֹּא תִּפְרֹד מִמֶּנּוּ הַנְּשָׁמָה וְלָזֶה תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ, **וְהוּא יֵצֵא** וְגוֹ' פֵּרוּשׁ וּבְעֵת יְצִיאָתוֹ מֵהַקֶּבֶר בְּעֵת הַתְּחִיָּה יֵצֵא בְּגַפּוֹ פֵּרוּשׁ זְכִיּוּתָיו שֶׁיֵּשׁ לוֹ וְלֹא תִּשְׁלַל מִמֶּנּוּ הַתְּחִיָּה בְּהֶעְדֵּר הַדָּבָר הָאָמוּר: תּוֹרָה ה

ה) וְאוֹמְרוֹ וְאִם אָמֹר יֹאמַר הָעֶבֶד וְגוֹ'. כָּאן הוֹדִיעַ הַכָּתוּב עֲבוֹדַת הָעֶבֶד יִשְׂרָאֵל הַמִּתְלַהֵב לַעֲבוֹדַת קוֹנוֹ וְאַף אַחַר שֶׁאָפְסוּ כֹּחוֹתָיו מִתְּאַוָּה תַּאֲוָה לַעֲבֹד הָאָדוֹן, וְזֶהוּ אוֹמְרוֹ **אָהַבְתִּי אֶת אֲדֹנִי אֶת אִשְׁתִּי וְאֶת בָּנָי** שֶׁהֵם הַנְּשָׁמָה וְהַמִּצְוֹות שֶׁעוֹשֶׂה בָּעוֹלָם הַזֶּה וְאֵינוֹ רוֹצֶה לָצֵאת מֵהָעוֹלָם הַזֶּה לְחָפְשִׁי כְּמֵתִים וְזֶה יוֹרֶה עַל הַחֵשֶׁק וְהַתַּאֲוָה בְּהָאָדוֹן, לְאִישׁ כָּזֶה מַבְטִיחַ הָאָדוֹן כִּי לוֹ יִקָּרֵא עֶבֶד ה' וּיִמְלֵא תַּאֲוָתוֹ תַּאֲוַת לִבּוֹ נָתַתָּ לוֹ אַךְ לֹא עַתָּה כִּי עַתָּה אֵין לוֹ עוֹד בָּעוֹלָם אֶלָּא **וַעֲבָדוֹ לְעוֹלָם** לְעוֹלָם הַבָּא יִבְחַר בּוֹ ה' מֵהַמַּלְאָכִים לִהְיוֹת לוֹ לְעֶבֶד נֶאֱמָן וּמְצִינוּ שֶׁכֵּן הָיָה לְמֹשֶׁה שֶׁקְּרָאוֹ ה' (דְּבָרִים ל"ד ה') עֶבֶד ה' שֶׁנִּתְאַוָּה לִהְיוֹת לִכְנֵס לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹד ה' וּלְקַיֵּם מִצְוֹותָיו (סוֹטָה י"ד.) וּמַה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב **וְרָצַע** וְגוֹ' **בַּמַּרְצֵעַ** תִּמְצָא בְּחֶשְׁבּוֹן מַרְצֵעַ ד' מֵאוֹת עוֹלָמוֹת הַכִּסּוּף כַּכָּתוּב בְּסֵפֶר הַזֹּהַר (ח"א קכ"ג.). וְאוֹמְרוֹ **וַעֲבָדוֹ לְעֹלָם** פֵּרוּשׁ יַחְשֹׁב עָלָיו כְּאִלּוּ חַי כָּל יְמֵי עוֹלָם וְעָבַד בָּהּ עֲבוֹדַת הַקֹּדֶשׁ מַחְשָׁבָה טוֹבָה וְכוּ'. עוֹד רָמַז **לְעֹלָם** סוֹד יְדוּעַ לְיוֹדְעֵי דַּעַת קָדוֹשׁ: תּוֹרָה ו

וּשְׁלִיחוּתוֹ בָּעוֹלָם, וּמִכֵּיוָן שֶׁזֶּהוּ צִיווּי הַקָּבָּ"ה הַמְחַיֶּה וּמְהַוֶּה אֶת הַכֹּל, הֲרֵי בְּוַדַּאי יִתֵּן לוֹ הַכֹּחַ וְהַיְכֹלֶת הַדְּרוּשִׁים לְמַלֹּאת שְׁלִיחוּתוֹ בָּעוֹלָם, דְּהַיְנוּ שֶׁגַּם בִּימֵי הַחֹל בְּעָסְקוֹ בְּעִנְיָנָיו הַגַּשְׁמִיִּים אֵינוֹ מִשְׁעְבָּד לָהֶם, אֵין עִסְקוֹ בְּאֹפֶן שֶׁל "עֶבֶד לַעֲבָדִים" אֶלָּא אַדְּרַבָּא מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם - לְצָרְכּוֹ הָאֲמִיתִּי, לִהְיוֹת עֶבֶד לַהקָּבָּ"ה. וּכְשֶׁבָּא יוֹם הַשַּׁבָּת־קֹדֶשׁ הוּא מְקַדֵּשׁ, מַבְדִּיל וּמַגְבִּיהַּ אֶת עַצְמוֹ לְגַמְרֵי מֵעִנְיָנֵי חֹל, וְעִסְקוֹ הוּא - לִמּוּד הַתּוֹרָה וַעֲבוֹדַת ה' יִתְבָּרֵךְ.

וְעַל־יְדֵי הַנְהָגָה זוֹ בְּעֵסֶק הַתּוֹרָה (וְהַמִּצְוֹת) יוֹצֵא הָאָדָם לַחֲפִשִׁי מִגְּלוּתוֹ הַפְּרָטִי, וְעַל־יְדֵי־זֶה מְקָרֵב גַּם אֶת הַיְצִיאָה מֵהַגָּלוּת הַכְּלָלִי - וְעַל־דֶּרֶךְ שֶׁמָּצִינוּ בְּרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי שֶׁבִּשְׁעַת הַחֻרְבָּן עַצְמוֹ פָּעַל אֵצֶל מַחֲרִיבֵי בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ שֶׁיִּתְּנוּ לוֹ אֶת יַבְנֶה וַחֲכָמֶיהָ, תּוֹרַת סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה - וְעַל־יְדֵי הָעֵסֶק בַּתּוֹרָה נַעֲשָׂה הָאָדָם בֶּן־חוֹרִין, וּבִמְהֵרָה נִזְכֶּה לְבִיאַת הַמָּשִׁיחַ וּלְבִנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְ"הַדֶּלֶת וְהַמְּזוּזָה" (שֶׁהָיוּ עֲדִים בְּמִצְרַיִם) שֶׁ"טָּבְעוּ בָּאָרֶץ שְׁעָרֶיהָ", יִתְגַּלּוּ וַיְשַׁלִּימוּ אֶת בִּנְיַן בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ בְּמִילּוּאוֹ.

(ו) וְהִגִּישׁוֹ אֲדֹנָיו אֶל־הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוֹ אֶל־הַדֶּלֶת אוֹ אֶל־הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת־אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ וַעֲבָדוֹ לְעֹלָם: ס

ו וְיַקְרִבְנֵהּ רִבּוֹנֵהּ לְקָדָם דַּיָּנַיָּא וְיַקְרִבְנֵהּ לְוָת דָּשָׁא אוֹ לְוָת (דִּילְוָת) מְזַזְתָּא וְיַרְצַע רִבּוֹנֵהּ יָת אוּדְנֵהּ בְּמַרְצְעָא וִיהֵי לֵהּ עָבֵד פָּלַח לְעָלָם:

רש"י ◄ **אֶל הָאֱלֹהִים •** (מכילתא) לְבֵית־דִּין. צָרִיךְ שֶׁיִּמָּלֵךְ בְּמוֹכְרָיו שֶׁמְּכָרוּהוּ לוֹ. **אֶל הַדֶּלֶת אוֹ אֶל הַמְּזוּזָה •** יָכוֹל שֶׁתְּהֵא הַמְּזוּזָה כְּשֵׁרָה לִרְצֹעַ עָלֶיהָ? תַּלְמוּד־לוֹמַר: (דברים טו) "וְנָתַתָּה בְּאָזְנוֹ וּבַדֶּלֶת", בַּדֶּלֶת וְלֹא בַּמְּזוּזָה. הָא מַה תַּלְמוּד־לוֹמַר "אוֹ אֶל הַמְּזוּזָה"? הִקִּישׁ דֶּלֶת לִמְזוּזָה: מַה מְּזוּזָה מְעֻמָּד, אַף דֶּלֶת מְעֻמָּד (קידושין כב)• **וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת אָזְנוֹ •** הַיְמָנִית. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא שֶׁל שְׂמֹאל? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "אֹזֶן" "אֹזֶן" לִגְזֵרָה־שָׁוָה. נֶאֱמַר כָּאן: "וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת אָזְנוֹ", וְנֶאֱמַר בַּמְּצֹרָע: (ויקרא יד) "תְּנוּךְ אָזְנוֹ הַיְמָנִית", מַה לְּהַלָּן הַיְמָנִית, אַף כָּאן הַיְמָנִית. וּמָה רָאָה אֹזֶן לְהֵרָצַע מִכָּל שְׁאָר אֵבָרִים שֶׁבַּגּוּף? (מכילתא) אָמַר רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי: 'אֹזֶן זֹאת שֶׁשָּׁמְעָה עַל הַר סִינַי: "לֹא תִגְנֹב", וְהָלַךְ וְגָנַב, תֵּרָצַע. וְאִם מוֹכֵר עַצְמוֹ: 'אֹזֶן שֶׁשָּׁמְעָה עַל הַר סִינַי: "כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים" וְהָלַךְ וְקָנָה אָדוֹן לְעַצְמוֹ, תֵּרָצַע'. רַבִּי שִׁמְעוֹן הָיָה דּוֹרֵשׁ מִקְרָא זֶה כְּמִין חֹמֶר (רָצָה לוֹמַר: קֶשֶׁר צְרוֹר מְבֻשָּׂם, שֶׁתּוֹלִין בַּצַּוָּאר לְתַכְשִׁיט): 'מַה נִּשְׁתַּנּוּ דֶּלֶת וּמְזוּזָה מִכָּל כֵּלִים שֶׁבַּבַּיִת? אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: דֶּלֶת וּמְזוּזָה שֶׁהָיוּ עֲדִים בְּמִצְרַיִם כְּשֶׁפָּסַחְתִּי עַל הַמַּשְׁקוֹף וְעַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת, וְאָמַרְתִּי: (ויקרא כה) "כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים", עֲבָדַי הֵם וְלֹא עֲבָדִים לַעֲבָדִים, וְהָלַךְ זֶה וְקָנָה אָדוֹן לְעַצְמוֹ, יֵרָצַע בִּפְנֵיהֶם'. **וַעֲבָדוֹ לְעֹלָם •** עַד הַיּוֹבֵל. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא לְעוֹלָם (קידושין טו) כְּמַשְׁמָעוֹ? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ תָּשׁוּבוּ", מַגִּיד שֶׁחֲמִשִּׁים שָׁנָה קְרוּיִים עוֹלָם, וְלֹא שֶׁיְּהֵא עוֹבְדוֹ כָּל חֲמִשִּׁים שָׁנָה, אֶלָּא עוֹבְדוֹ עַד הַיּוֹבֵל, בֵּין סָמוּךְ בֵּין מֻפְלָג.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחת שבת פרשת משפטים תש"ל)

סוֹף־סוֹף לָמָּה יֵעָנֵשׁ בְּעֹנֶשׁ חָמוּר כָּל־כָּךְ, הֲרֵי הֶעָוֹן דִּגְנֵיבָה זוֹ אֵינוֹ חָמוּר כִּסְתָם "לֹא תִגְנֹב", שֶׁהֲרֵי גּוֹנֵב מִצַּד דָּחֳקוֹ; וְגַם עַל אוֹמְרוֹ "אָהַבְתִּי אֶת אֲדוֹנִי" קָשֶׁה לְעָנְשׁוֹ עֹנֶשׁ חָמוּר כָּל־כָּךְ, שֶׁהֲרֵי טוֹעֵן גַּם כֵּן "אָהַבְתִּי גו' אֶת אִשְׁתִּי וְאֶת בָּנַי", כנ"ל,

לָכֵן מֵבִיא רַשִּׁ"י שֶׁטַּעַם זֶה אֲמָרוֹ "רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי":

כָּל עִנְיָנוֹ שֶׁל רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי (לְאַחֲרֵי שֶׁנִּקְרָא רַבָּן) הָיָה לִמּוּד הַתּוֹרָה, הֲגַם שֶׁהָיָה בְּעֵת הַחֻרְבָּן וּלְאַחֲרָיו שֶׁאָז הָיָה מַצָּב שֶׁל דַּחֲקוּת וַעֲנִיּוּת וְכוּ', וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל "(אַרְבָּעִים שָׁנָה עָסַק בִּפְרַקְמַטְיָא), אַרְבָּעִים שָׁנָה לָמַד וְאַרְבָּעִים שָׁנָה לִמֵּד", וְ"לֹא הָלַךְ ד' אַמּוֹת בְּלִי תּוֹרָה כו', וְלֹא קִדְּמוֹ אָדָם בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ", וּבִשְׁעַת הַחֻרְבָּן דָּאַג שֶׁתִּתְקַיֵּם תּוֹרָה בְּיִשְׂרָאֵל וּבִקֵּשׁ "תֵּן לִי יַבְנֶה וַחֲכָמֶיהָ".

וְדָבָר זֶה הוֹרָה רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, וּכְמוֹ שֶׁשָּׁנָה בְּ'אָבוֹת' "אִם לָמַדְתָּ תּוֹרָה הַרְבֵּה, אַל תַּחֲזִיק טוֹבָה לְעַצְמְךָ כִּי לְכָךְ נוֹצַרְתָּ". וְהַיְנוּ שֶׁזֶּהוּ תַּכְלִיתוֹ שֶׁל כָּל אָדָם, גַּם שֶׁל בַּעַל עֵסֶק, וְעִיקַּר עִנְיָנוֹ בַּחַיִּים.

וְזֶהוּ שֶׁמַּדְגִּישׁ רַשִּׁ"י: דָּבָר זֶה רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי (שֶׁעִנְיָנוֹ תּוֹרָה) אֲמָרוֹ. וְהַיְנוּ, דְּהַתּוֹרָה צִוְּתָה לְשֵׁאת אִשָּׁה, וְאָמְרָה 'הוּא אָמַר וַיֶּהִי' - זוֹ אַהֲבַת הָאִשָּׁה כו' כַּנַּ"ל, וּמִכָּל־מָקוֹם צִוְּתָה עָלָיו שֶׁאַחַר שֵׁשׁ שָׁנִים יֵצֵא לַחָפְשִׁי,

וְכֵן הַתּוֹרָה הוֹדִיעָה "כִּי לֹא יֶחְדַּל אֶבְיוֹן מִקֶּרֶב הָאָרֶץ", וּמִכָּל־מָקוֹם צִוְּתָה "לֹא תִגְנֹב".

וְעוֹד מָצִינוּ בְּרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי שֶׁהִפְלִיא מְאֹד עִנְיַן גְּמִילוּת חֲסָדִים, וְכִמְסֻפָּר בְּ'אָבוֹת דְּרַבִּי נָתָן' שֶׁרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי וְתַלְמִידוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ עָבְרוּ לְיַד מְקוֹם הַמִּקְדָּשׁ וְרָאוּ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּחֻרְבָּנוֹ, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ "אוֹי לָנוּ עַל זֶה שֶׁהוּא חָרֵב", עָנָהוּ רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי "אַל יֵרַע לְךָ, יֵשׁ לָנוּ כַּפָּרָה אַחַת כְּמוֹתָהּ וְאֵיזֶה זֶה גְּמִילוּת־חֲסָדִים" - הַשִּׁוְיָה עִנְיַן גְּמִילוּת־חֲסָדִים לְעִנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ.

וְזֶה מְרַמֵּז רַשִׁ"י בַּהֲבִיאוֹ שֶׁטַּעַם זֶה אָמְרוּ רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, כִּי עַל־יְדֵי־זֶה מוּבָן יוֹתֵר טַעַם הַדָּבָר שֶׁנִּרְצָע: גַּם מִי שֶׁנִּמְצָא בְּמַצָּב שֶׁל דַּחֲקוּת וַעֲנִיּוּת, דָּאֲגָה לוֹ הַתּוֹרָה וְצִוְּתָה "אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי - חוֹבָה", וּמִכֵּיוָן שֶׁזֶּה חוֹבָה, הֲרֵי בְּוַדַּאי הָיָה מוֹצֵא כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁיַּלְוֻהוּ, וְהָיָה לוֹ לְהִשְׁתַּדֵּל וְלִלְוֹת גְּמִילוּת־חֲסָדִים וְלֹא לַעֲבֹר עַל צִוּוּיִים אֵלּוּ.

(ז) וְכִי־יִמְכֹּר אִישׁ אֶת־בִּתּוֹ לְאָמָה לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים:

ז וַאֲרֵי יְזַבֵּן גְּבַר יָת בְּרַתֵּהּ לְאַמְהוּ לָא תִּפּוֹק כְּמַפְּקָנוּת עַבְדַּיָּא:

רש"י ◄ **וְכִי יִמְכֹּר אִישׁ אֶת בִּתּוֹ לְאָמָה •** (מכילתא. ערכין כט) בִּקְטַנָּה, הַכָּתוּב מְדַבֵּר. יָכוֹל אֲפִלּוּ הֵבִיאָה סִימָנִים? אָמַרְתָּ: קַל־וָחֹמֶר. וּמַה מְכוּרָה קֹדֶם לָכֵן יוֹצְאָה בְּסִימָנִין, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וְיָצְאָה חִנָּם אֵין כָּסֶף", שֶׁאָנוּ דּוֹרְשִׁים אוֹתוֹ לְסִימָנֵי נַעֲרוּת - שֶׁאֵינָהּ מְכוּרָה, אֵינוֹ דִּין שֶׁלֹּא תִּמָּכֵר?. **לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים •** כִּיצִיאַת עֲבָדִים כְּנַעֲנִים שֶׁיּוֹצְאִים בְּשֵׁן וְעַיִן, אֲבָל זוֹ לֹא תֵּצֵא בְּשֵׁן וְעַיִן, אֶלָּא עוֹבֶדֶת שֵׁשׁ אוֹ עַד הַיּוֹבֵל אוֹ עַד שֶׁתָּבִיא סִימָנִין, וְכָל הַקּוֹדֵם, קוֹדֵם לְחֵרוּתָהּ, וְנוֹתֵן לָהּ דְּמֵי עֵינָהּ אוֹ דְּמֵי שִׁנָּהּ. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא: "לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים" בְּשֵׁשׁ וּבַיּוֹבֵל? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "כִּי יִמָּכֵר לְךָ אָחִיךָ הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה". מַקִּישׁ עִבְרִיָּה לְעִבְרִי לְכָל יְצִיאוֹתָיו: מָה עִבְרִי יוֹצֵא בְּשֵׁשׁ וּבַיּוֹבֵל, אַף עִבְרִיָּה יוֹצְאָה בְּשֵׁשׁ וּבַיּוֹבֵל. וּמַהוּ לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים? לֹא תֵּצֵא בְּרָאשֵׁי אֵיבָרִים כַּעֲבָדִים כְּנַעֲנִים, יָכוֹל (אַף) הָעִבְרִי יוֹצֵא בְּרָאשֵׁי אֵבָרִים? — תַּלְמוּד־לוֹמַר: "הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה". מַקִּישׁ עִבְרִי לְעִבְרִיָּה, מָה הָעִבְרִיָּה אֵינָהּ יוֹצְאָה בְּרָאשֵׁי אֵבָרִים, אַף הוּא אֵינוֹ יוֹצֵא בְּרָאשֵׁי אֵיבָרִים.

(ח) אִם־רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ אֲשֶׁר־לוֹ יְעָדָהּ וְהֶפְדָּהּ לְעַם נָכְרִי לֹא־יִמְשֹׁל לִמְכָרָהּ בְּבִגְדוֹ־בָהּ:

ח אִם בִּישָׁא בְּעֵינֵי רִבּוֹנַהּ דִּיקַיְּמַהּ לֵהּ וְיִפְרְקִנַּהּ לִגְבַר אָחֳרָן לֵית לֵהּ רְשׁוּ לְזַבּוֹנַהּ בְּמִשְׁלְטֵהּ בַּהּ:

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

ז) וְכִי יִמְכֹּר. הִלְבִּישׁ הַדָּבָר בְּמוֹכֵר וְלֹא בַּקּוֹנֶה, לוֹמַר כִּי זוֹ אֵין מְצִיאוּת לִקְנוֹתָהּ אֶלָּא מֵאֲבִיהָ כִּי אֵינָהּ נִמְכֶּרֶת עַל יְדֵי עַצְמָהּ גַּם אֵין בֵּית דִּין מוֹכְרִין אוֹתָהּ (מכילתא), וְאוֹמְרוֹ בְּתוֹסֶפֶת וְא"ו לוֹמַר כִּי מִלְּבַד רְשׁוּת הַנְּתוּנָה לוֹ לִזְכּוֹת בְּקִדּוּשֶׁיהָ שֶׁהִיא נְקֵנִית בָּהֶם עוֹד זוֹכֶה הוּא בָּהּ לְמָכְרָהּ לְאָמָה:

אִישׁ אֶת בִּתּוֹ. אָמְרוּ ז"ל (מכילתא, סוטה כ"ג) אִישׁ לְהוֹצִיא אִשָּׁה שֶׁלֹּא תִּמְכֹּר אֶת בִּתָּהּ. וְאוֹמְרוֹ תֵּבַת **אֶת** תִּתְפָּרֵשׁ עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (מכילתא) הָאִישׁ רַשָּׁאי לִמְכֹּר עַצְמוֹ וְלֹא הָאִשָּׁה. וְהוּא אוֹמְרוֹ **וְכִי יִמְכֹּר אִישׁ** פֵּרוּשׁ אֶת עַצְמוֹ וְעוֹד בִּתּוֹ, וְאִם הָיָה אוֹמֵר כִּי יִמְכֹּר אִישׁ בִּתּוֹ לֹא הָיָה נִשְׁמָע אֶלָּא מֶכֶר בִּתּוֹ וְלֹא כַּנִּזְכָּר:

לְאָמָה. יִתְבָּאֵר עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם בְּמַסֶּכֶת קִדּוּשִׁין (ד'.) שֶׁאֲפִלּוּ הַבַּת אֵילּוֹנִית יֵשׁ לְאָבִיהָ רְשׁוּת לְמָכְרָהּ. וְהוּא אוֹמְרוֹ **לְאָמָה** פֵּרוּשׁ הֲגַם שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לְהִנָּשֵׂא כָּל שֶׁרְאוּיָה לְאָמָה. אוֹ יִרְצֶה עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (תוספתא דבכורים פ"ד) כִּי הַטָּמְטוּם וְהָאַנְדְּרוֹגִינוּס לֹא יִמָּכְרוּ לֹא מִמְּכֶּרֶת עֶבֶד עִבְרִי וְלֹא אָמָה הָעִבְרִיָּה. וְלָזֶה אָמַר **לְאָמָה** פֵּרוּשׁ אִם הִיא בְּרוּרָה אָמָה וְלֹא טֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוּס:

לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים. רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (קדושין ט"ז.) פֵּרְשׁוּ כִּיצִיאַת עֶבֶד כְּנַעֲנִי בְּשֵׁן וְעַיִן עַד כָּאן. וְטַעֲמָם כִּי לֹא יִקְרָא הַכָּתוּב עֶבֶד סְתָם אֶלָּא לִכְנַעֲנִי כִּי יִשְׂרָאֵל אֵין לוֹ שֵׁם עַבְדּוּת סְתָם. וּפְשַׁט הַכָּתוּב נִרְאֶה לִי שֶׁהַכִּוָּנָה הִיא **לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים** שֶׁאֵינָם יוֹצְאִים עַד שֶׁיַּעַבְדוּ שֵׁשׁ שָׁנִים וְאִם מֵת הָאָב יַעַבְדוּ לִפְנֵי הַבֵּן אֶלָּא מֵת הָאָדוֹן הֲרֵי זוֹ יוֹצְאָה לְחֵרוּת אֲפִלּוּ לֹא שָׁהֲתָה שֵׁשׁ:

אוֹ יְכַוֵּן לוֹמַר לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים הָאֲמוּרִים בְּסָמוּךְ שֶׁבַּשָּׁנָה הַז' יֵצֵא אֶלָּא שָׁם קָנְתָה מְקוֹמָהּ שֶׁיִּשָּׁאֲנָה הָאָדוֹן (שם י"ד) וְלֹא תֵּצֵא אֲפִלּוּ אַחַר מֵאָה שָׁנָה אֶלָּא בְּמִיתַת הָאָדוֹן אוֹ בְּגֵט וְלָזֶה גָּמַר אֹמֶר אִם רָעָה וְגוֹ'. וְקָשֶׁה עַד שֶׁיַּזְכִּיר הַכָּתוּב יִעוּדֶיהָ וְאָז יְצַדֵּק לוֹמַר אִם רָעָה אֲשֶׁר לֹא יְעָדָהּ. וְלִדְבָרֵנוּ יָבוֹא עַל נָכוֹן כִּי בְּאוֹמְרוֹ **לֹא תֵצֵא** שָׁם רָמַז הַיִּעוּד וְעַל זֶה אָמַר **אִם רָעָה** וְגוֹ' גַּם לֹא חָשׁ לַטָּעוּת שֶׁשָּׁלַל זְכִיּוֹת אֲשֶׁר רָשַׁם ה' בַּעֲבָדִים שֶׁהֵם יְצִיאַת שְׁנַת שְׁבִיעִית וּשְׁנַת הַיּוֹבֵל, כִּי מִמַּה שֶׁגָּמַר אֹמֶר אִם רָעָה וְגוֹ' בָּזֶה הֶרְאָה בְּאֶצְבַּע כִּי לְיֵעוּדֵי הַבַּעַל אָמַר שֶׁקָּנְתָה מְקוֹמָהּ. וְהוֹסִיף לְהָסִיר הַטָּעוּת בַּמָּה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (דברים ט"ו י"ב) אָחִיךָ הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה הֲרֵי הִשְׁוָה הָאִמָּה הָעִבְרִיָּה לָעֶבֶד הָעִבְרִי לִתֵּן אֶת הָאִמּוּר בָּעִבְרִי בָּעִבְרִיָּה. וְאֵין בְּפֵרוּשׁ זֶה הַכְחָשָׁה לְדִבְרֵי רִבּוֹתֵינוּ לְעִנְיַן הֲלָכָה זוּלַת בְּיִשּׁוּב הַכָּתוּב רְשׁוּת נְתוּנָה לָנוּ מֵהֶם לְמִסְבָּר קְרָאֵי בְּאֹפֶן שֶׁיִּהְיֶה לְבַד מֵהַכְחָשַׁת הַהֲלָכוֹת כִּי כֻּלָּן מִסִּינַי בָּאוּ לָהֶם, וְכָאן בָּאָה הַהֲלָכָה כִּי דִּין שֵׁן וְעַיִן אֵינוֹ אֶלָּא בִּכְנַעֲנִי וְלֹא בְּיִשְׂרָאֵל, וְהַטַּעַם נִרְאֶה כִּי זְכוּת יֵשׁ לְעֶבֶד עִבְרִי שֶׁלֹּא יֵצֵא בְּשֵׁן וְעַיִן כִּי חַיָּב לְשַׁלֵּם לוֹ אֲדוֹנוֹ דְּמֵי עֵינוֹ וְשִׁנּוֹ וּשְׁאָר דְּבָרִים וְיַעֲלֶה בְּיוֹתֵר וּמַה גַּם כְּשֶׁיִּהְיֶה הַדָּבָר אַחַר עֲבוֹר שָׁנִים מִשֵּׁשׁ שָׁנִים שֶׁל עֲבוֹדָתוֹ וְלִפְעָמִים יִהְיֶה הַדָּבָר בְּסוֹף, לָזֶה קָבַע ה' שֶׁיִּטֹּל עֶבֶד עִבְרִי דְּמֵי עֵינוֹ מַה שֶּׁאֵין כֵּן עֶבֶד כְּנַעֲנִי שֶׁגּוּפוֹ קָנוּי לוֹ עָשָׂה בּוֹ הָאָדוֹן מִנְהַג הַוּתְּרָנוּת הַיְדוּעָה לִבְחִינַת הַקְּדֻשָּׁה, וְהַדְּבָרִים עַתִּיקִין: תורה ח

ח) אֲשֶׁר לֹא יְעָדָהּ וְגוֹ'. טַעַם **לֹא**

רש"י ◄ **אם רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ** • שֶׁלֹּא נָשְׂאָה חֵן בְּעֵינָיו לְכָנְסָהּ (מכילתא). **אֲשֶׁר לֹא יְעָדָהּ** • שֶׁהָיָה לוֹ לְיַעֲדָהּ וּלְהַכְנִיסָהּ לוֹ לְאִשָּׁה, וְכֶסֶף קְנָיָתָהּ הוּא כֶּסֶף קִדּוּשֶׁיהָ, וְכָאן רָמַז לְךָ הַכָּתוּב שֶׁמִּצְוָה בְּיִעוּד, וְרָמַז לְךָ שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה קִדּוּשִׁין אֲחֵרִים. **וְהֶפְדָּהּ** • יִתֵּן לָהּ מָקוֹם לְהִפָּדוֹת וְלָצֵאת, שֶׁאַף הוּא מְסַיֵּעַ בְּפִדְיוֹנָהּ. וּמַה הוּא מָקוֹם שֶׁנּוֹתֵן לָהּ? שֶׁמְּגָרֵעַ מִפִּדְיוֹנָהּ בְּמִסְפַּר הַשָּׁנִים שֶׁעָשְׂתָה אֶצְלוֹ, כְּאִלּוּ הִיא שְׂכוּרָה אֶצְלוֹ, כֵּיצַד? חֲרֵי שֶׁקְּנָאָהּ בְּמָנֶה וְעָשְׂתָה אֶצְלוֹ שְׁתֵּי שָׁנִים, אוֹמְרִים לוֹ יוֹדֵעַ הָיִיתָ שֶׁעֲתִידָה לָצֵאת לְסוֹף שֵׁשׁ שָׁנָה. נִמְצָא שֶׁקָּנִיתָ עֲבוֹדַת כָּל שָׁנָה וְשָׁנָה בְּשִׁשִּׁית הַמָּנֶה וְעָשִׂתָה אֶצְלְךָ שְׁתֵּי שָׁנִים, חֲרֵי שְׁלִישִׁית הַמָּנֶה. טֹל שְׁנֵי שְׁלִישִׁיּוֹת הַמָּנֶה וְתֵצֵא מֵאֶצְלְךָ. **לְעַם נָכְרִי לֹא יִמְשֹׁל לִמְכָרָהּ** • שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי לִמְכָרָהּ לְאַחֵר, לֹא הָאָדוֹן וְלֹא הָאָב (קידושין יח). **בְּבִגְדוֹ־בָהּ** • אִם בָּא לִבְגֹּד בָּהּ, שֶׁלֹּא לְקַיֵּם בָּהּ מִצְוַת יִעוּד. וְכֵן אָבִיהָ, מֵאַחַר שֶׁבָּגַד בָּהּ וּמִכָּרָהּ לָזֶה.

(ט) וְאִם־לִבְנוֹ יְיַעֲדֶנָּה כְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה־לָּהּ:

ט וְאִם לִבְרֵהּ יְקַיְּמִנַּהּ כְּהִלְכַת בְּנַת יִשְׂרָאֵל יַעְבֵּד לַהּ:

רש"י ◄ **וְאִם־לִבְנוֹ יְיַעֲדֶנָּה** • הָאָדוֹן. מְלַמֵּד שֶׁאַף בְּנוֹ קָם תַּחְתָּיו לְיַעֲדָהּ, אִם יִרְצֶה אָבִיו, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְקַדְּשָׁהּ קִדּוּשִׁין אֲחֵרִים, אֶלָּא אוֹמֵר לָהּ: 'חֲרֵי אַתְּ מְיֻעֶדֶת לִי בַּכֶּסֶף שֶׁקִּבֵּל אָבִיךְ בְּדָמַיִךְ'!. **כְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת** • שֶׁאֵר, כְּסוּת וְעוֹנָה.

(י) אִם־אַחֶרֶת יִקַּח־לוֹ שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעֹנָתָהּ לֹא יִגְרָע:

י אִם אָחֲרַנְתָּא יִסַּב לֵהּ זִיוּנַהּ כְּסוּתַהּ וְעוֹנְתַהּ לָא יִתְמְנָע:

רש"י ◄ **אִם־אַחֶרֶת יִקַּח־לוֹ** • עָלֶיהָ (מכילתא). **שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעֹנָתָהּ לֹא יִגְרָע** • מִן הָאָמָה שֶׁיָּעַד לוֹ כְּבָר. **שְׁאֵרָהּ** • מְזוֹנוֹת (כתובות מז). **כְּסוּתָהּ** • כְּמַשְׁמָעוֹ. **עֹנָתָהּ** • תַּשְׁמִישׁ.

(יא) וְאִם־שְׁלָשׁ־אֵלֶּה לֹא יַעֲשֶׂה לָהּ וְיָצְאָה חִנָּם אֵין כָּסֶף: ס

יא וְאִם תְּלָת אִלֵּין לָא יַעְבֵּד לַהּ וְתִפּוֹק מַגָּן בְּלָא כְסָף:

רש"י ◄ **וְאִם־שְׁלָשׁ־אֵלֶּה לֹא יַעֲשֶׂה לָהּ** • אִם אַחַת מִשָּׁלֹשׁ אֵלֶּה לֹא יַעֲשֶׂה לָהּ, וּמַה הֵן הַשָّלֹשׁ? יְיַעֲדֶנָּה לוֹ אוֹ לִבְנוֹ, אוֹ יִגְרַע מִפִּדְיוֹנָהּ וְתֵצֵא, וְזֶה לֹא יְעָדָהּ לֹא לוֹ וְלֹא לִבְנוֹ, וְהִיא לֹא הָיָה בְּיָדָהּ לִפְדּוֹת אֶת עַצְמָהּ. **וְיָצְאָה חִנָּם** • רִבָּה לָהּ יְצִיאָה לְזוֹ, יוֹתֵר מִמַּה שֶׁרִבָּה לַעֲבָדִים. וּמַה הִיא הַיְצִיאָה? לְלַמֶּדְךָ שֶׁתֵּצֵא בְּסִימָנִין וְתִשְׁהֶה עִמּוֹ עוֹד עַד שֶׁתָּבִיא סִימָנִין, וְאִם הִגִּיעוּ שֵׁשׁ שָׁנִים קֹדֶם סִימָנִים כְּבָר לָמַדְנוּ שֶׁתֵּצֵא,

---

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

בְּאָלֶ"ף וּקְרִי בְּוָא"ו, יִתְבָּאֵר עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (קדושין י"ט) שֶׁאֵין יִעוּד אֶלָּא לִרְצוֹנָהּ וְדָרְשׁוּהָ בְּקִדּוּשִׁין מִתֵּבֹת יְעָדָהּ שֶׁצָּרִיךְ לִרְצוֹנָהּ, וְלָזֶה כְּנֶגֶד עִכּוּב הַבָּא מִמֶּנּוּ אָמַר **אִם רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ**, וּכְנֶגֶד עִכּוּב הַבָּא מִצִּדָּהּ אִם לֹא תִּתְרַצֶּה בַּדָּבָר אָמַר **אֲשֶׁר לֹא יְעָדָהּ** כִּי לֹא הָיָה הַדָּבָר מִדַּעְתָּהּ, אַחַת מֵהֵנָּה מְעַכֶּבֶת. וְאוֹמְרוֹ **וְהֶפְדָּהּ** פֵּרוּשׁ אָז הוּא שֶׁיְּשַׁנֶּה בְּפִדְיוֹן וּמְגָרֵעַת מִפִּדְיוֹנָהּ אֲבָל זוּלַת זֶה אִם יְעָדָהּ אֵין מְציאוּת לָצֵאת כַּנִּזְכָּר: **לְעַם נָכְרִי.** פֵּרוּשׁ הֲגַם שֶׁאָמַרְתִּי לְךָ כִּי יָכוֹל אִישׁ לִמְכֹּר בִּתּוֹ, לֹא לְעַם נָכְרִי יָכוֹל לִמְכָרָהּ הֲגַם שֶׁכְּבָר עָשָׂה הַדָּבָר וּבָגַד בָּהּ וּמְכָרָהּ אֵין מִמְכָּרוֹ מִמְּכֹּר, וְהוּא אוֹמְרוֹ **לֹא יִמְשֹׁל** וְגוֹ' **בְּבִגְדוֹ** וְגוֹ' וּפָקַע זְכוּת קוֹנָהּ וּמִקָּנָהּ. עוֹד יִרְצֶה עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם (שם י"ט) שֶׁיֵּשׁ לָאָב לִמְכֹּר בִּתּוֹ לִפְסוּלִים אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל כו', וְהוּא אוֹמְרוֹ **לְעַם נָכְרִי** פֵּרוּשׁ לְעַם נָכְרִי הוּא שֶׁלֹּא יִמְשֹׁל אֲבָל אִישׁ נָכְרִי לָהּ וְהוּא מֵעַם שֶׁאֵינוֹ נָכְרִי רַשַּׁאי: תורה ט

ט) וְאִם לִבְנוֹ. פֵּרוּשׁ לֹא יְעָדָהּ הוּא וַיַּחְפֹּץ בָּהּ לִבְנוֹ מוֹדִיעַ הַכָּתוּב כִּי יָכוֹל לְיַעֲדָהּ, וְהוּא אוֹמְרוֹ **יְיַעֲדֶנָּה** פֵּרוּשׁ בְּכֶסֶף קְנָיָתָהּ בּוֹ יִהְיוּ יְעוּדֶיהָ אוֹ לוֹ אוֹ לִבְנוֹ וְאֵין צָרִיךְ כֶּסֶף קִדּוּשִׁין, וְאוֹמְרוֹ **כְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת** פֵּרוּשׁ בֵּין אִם יְעָדָהּ לוֹ אוֹ לִבְנוֹ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת כְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת שֶׁהוּא מַה שֶׁאָמַר בְּסָמוּךְ שְׁאֵרָהּ וְגוֹ': תורה י

יא) וְאִם שְׁלֹשׁ אֵלֶּה. הֵם שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעוֹנָתָהּ, וְלָזֶה דִּקְדֵּק לוֹמַר **אֵלֶּה** וְלֹא הַקּוֹדְמִים לָהֶם שֶׁהֵם יִעוּד וְגוֹ'. וְאָמַר **וְיָצְאָה חִנָּם** פֵּי' פָּקַע זְכוּתָם מִמֶּנָּה שֶׁאֵינָם יְכוֹלִים לְכָבְשָׁהּ עַד זְמַן שֵׁשׁ שָׁנִים אוֹ שְׁאָר סִימָנִים אֶלָּא אוֹ יְקַיֵּם שְׁלֹשׁ דְּבָרִים אוֹ יוֹצִיאֶנָּה בְּגֵט, וְלָזֶה גָּמַר אֹמֶר **אֵין כָּסֶף** לוֹמַר כֶּסֶף הוּא שֶׁאֵין אֲבָל גֵּט צָרִיךְ כִּי אֲרוּסָתוֹ הִיא. וְרַבּוֹתֵינוּ ז"ל (מכילתא) אָמְרוּ ג' אֵלֶּה יִעוּד לוֹ וְלִבְנוֹ וְגִרְעוֹן כֶּסֶף וְיָצְאָה חִנָּם בַּהֲבָאַת סִימָנִים, וְאֵלּוּ מִן הַהֲלָכוֹת שֶׁנֶּאֱמְרוּ בְּהַר סִינַי וּסְמָכוּם: **וְנִרְאֶה** לְפָרֵשׁ פְּרָשָׁה זוֹ דֶּרֶךְ רֶמֶז עַל פִּי דִּבְרֵיהֶם שֶׁאָמְרוּ (סוטה מ"ב) אֵין אִישׁ סְתָם אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא

שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים טו) "הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה וַעֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים", וּמַהוּ הָאָמוּר כָּאן: "וְיָצְאָה חִנָּם"? שֶׁאִם קָדְמוּ סִימָנִים לְשֵׁשׁ שָׁנִים, תֵּצֵא בָּהֶן. (קידושין ד. מכילתא) אוֹ אֵינוֹ אוֹמֵר שֶׁתֵּצֵא אֶלָּא בְּבַגְרוּת? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "אֵין כֶּסֶף", לְרַבּוֹת יְצִיאַת בַּגְרוּת. וְאִם לֹא נֶאֱמְרוּ שְׁנֵיהֶם, הָיִיתִי אוֹמֵר: "וְיָצְאָה חִנָּם", זוֹ בַּגְרוּת, לָכֵן נֶאֱמְרוּ שְׁנֵיהֶם, שֶׁלֹּא לִיתֵּן פִּתְחוֹן פֶּה לְבַעַל הַדִּין לַחֲלֹק.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

דִּכְתִיב (לְעֵיל ט"ו ג') ה' אִישׁ מִלְחָמָה, וְאָמְרוּ עוֹד (שהש"ר פ"ג) לֹא זָז ה' מֵחֲבֵב לִכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁקְּרָאָהּ בִּתּוֹ, וּמְצִינוּ שֶׁכִּבְּדָהּ הַכָּתוּב עִנְיַן הַגְּלוּת בְּשֵׁם מְכִירָה דִּכְתִיב (ש"א י"ב) וַיִּמְכֹּר אוֹתָם בְּיַד וגו', וְהִנֵּה לְפִי מַה שֶּׁקָּדַם וְצִוָּה הַכָּתוּב עַל הַקּוֹנֶה עֶבֶד עִבְרִי שֶׁלֹּא יַעֲבֹד אֶלָּא שֵׁשׁ שָׁנִים לָזֶה קוֹבֵל הַכָּתוּב בְּעַד עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָמָּה נִשְׁתַּנָּה דִּינוֹ מִדִּין הָעֲבָדִים הַיּוֹצְאִים בְּשֵׁשׁ, וְהוּא אוֹמְרוֹ **וְכִי יִמְכֹּר אִישׁ אֶת בִּתּוֹ לְאָמָה** לָמָּה תִּגְרַע מִדִּין הָעֲבָדִים אֲשֶׁר צִוִּיתָ שֵׁשׁ שָׁנִים וגו', וְהוּא אוֹמְרוֹ **לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים** בַּשְּׁבִיעִית. וְלָמָּה נִמְכְּרָה בַּגָּלוּת הַמַּר הַזֶּה זֶה לָנוּ אֶלֶף וְתרע"ב וַאֲנַחְנוּ לֹא נוֹשַׁעְנוּ וְהֵן לָנוּ מִשְׁפַּט עֶבֶד עִבְרִי הָרָשׁוּם בַּכָּתָב. וְחָזַר הַכָּתוּב וְטָעַן **אִם רָעָה** וגו' פֵּרוּשׁ אִם עוֹדֶנָּה בְּמַדְרֵגַת רָשָׁע שֶׁבִּשְׁבִילוֹ נִמְכְּרָה דִּכְתִיב (יְשַׁעְיָ' נ') הֵן בַּעֲוֹנֹתֵיכֶם נִמְכַּרְתֶּם וגו', וְאוֹמְרוֹ **בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ אֲשֶׁר** וגו' פֵּרוּשׁ כִּי הַבַּת הַיִּקָּרָה יֶשְׁנָהּ גַּם בְּמַדְרֵגַת כַּלָּה כְּמַאֲמַר סֵפֶר קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים שִׁיר הַשִּׁירִים (ד' ח') וְהוּא אוֹמְרוֹ **אֲדֹנֶיהָ אֲשֶׁר לוֹ יְעָדָהּ** כִּי אוֹתָהּ יֵעֵד לְכַלָּה וּכְתִיב בְּאָלֶ"ף, אֲשֶׁר לֹא יְעָדָהּ פֵּרוּשׁ הֵן עַתָּה לֹא יְעָדָהּ לְצַד מַעֲשֶׂיהָ הַמְכֹעָרִים, וְטָעַן הַכָּתוּב עַל זֶה **וְהֶפְדָּהּ** פֵּרוּשׁ כִּי לֹא יָכֹל לָהּ בְּחִינַת הָרַע בְּעוֹדָהּ מְכוּרָה וּבוֹעֲלֶיהָ אֲדוֹנִים זָרִים כִּי הֵם יִמְנָעוּהָ מֵעֲשׂוֹת טוֹב וְיַכְרִיחוּהָ לַעֲשׂוֹת רָעָה בְּעֵינֵי אֲדוֹנֶיהָ וְאֵין תְּשׁוּבַת הֶיּוֹתָהּ רָעָה בַּגָּלוּת תְּשׁוּבָה עַד שֶׁתִּהְיֶה גְּאוּלָה אָז יָכֹל בָּהּ אִם רָעָה אִם לֹא, וּמֵעַתָּה אֵינוֹ מִן הַדִּין שֶׁיִּמְכְּרֶנָּה לְעַם נָכְרִי עַל אֲשֶׁר תִּהְיֶה רָעָה בְּעֵינָיו כָּל זְמַן שֶׁהוּא בּוֹגֵד בָּהּ פֵּרוּשׁ כָּל זְמַן מְכִירָתָהּ אֶלָּא עַל אֲשֶׁר עָשְׂתָה בִּימֵי שַׁלְוָתָהּ כְּשֶׁלֹּא הָיָה עָלֶיהָ יַד מוֹשֵׁל נָכְרִי:

וְאוֹמְרוֹ וְאִם לִבְנוֹ טָעַן וְחָזַר וְטָעַן כִּי מִצִּינוּ שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קָרָא לְיִשְׂרָאֵל בָּנִים בְּהַכְרָזָה לְעֵינֵי הָעַמִּים כֻּלָּם וְיֵדְעוּ כִּי יִשְׂרָאֵל הִיא אֻמָּה הַמְיֻעֶדֶת בְּשֵׁם בֵּן לַה' וְהֵן עַתָּה אִם עֲדַיִן אֻמָּה זוֹ מְיֻעֶדֶת לִבְחִינַת בְּנוֹ מִן הָרָאוּי הָיָה לְפָחוֹת שֶׁלֹּא תִּהְיֶה גְּרוּעָה מֵהָאֻמּוֹת כַּאֲשֶׁר עֵינֵינוּ רוֹאוֹת רוּם מַעֲלוֹת הָאֻמּוֹת וְיִשּׁוּבָן מַה שֶּׁאֵין כֵּן יִשְׂרָאֵל וּמִן הָרָאוּי לֹא תִּהְיֶה גְּרוּעָה מֵהֶם וְדֵי לָהּ הַשְּׁפָלָה זוֹ שֶׁלֹּא יִהְיֶה לְיִשְׂרָאֵל מַדְרֵגָה גְּדוֹלָה מֵהֶם, וְהוּא אוֹמְרוֹ **כְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת** כִּי גַּם הֵם יִקָּרְאוּ בָּנוֹת אֶלָּא שֶׁלֹּא יִתְכְּנוּ בְּמַעֲלָה זוֹ לִקָּרְאוֹת בִּתּוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְאוֹמְרוֹ **אִם אַחֶרֶת** דַּע כִּי אָמְרוּ ז"ל (זהר ח"ב קנ"ב:) כִּי בִּזְמַן הַחָרְבָּן כָּל כְּלֵי הַשֹּׁפָּע מַשְׁפִּיעִין חוּץ לִמְקוֹמָן בִּשְׁאָר הָאֻמּוֹת וְלֹא בְּיִשְׂרָאֵל כִּי מִתְקַלְקְלִים הַצִּינוֹרוֹת וּמֵרִיקִים בְּמָקוֹם לֹא קָדוֹשׁ. וְהוּא אוֹמְרוֹ **אִם אַחֶרֶת יִקַּח לוֹ** לָתֵת מִדַּת טוּבוֹ כַּאֲשֶׁר עֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל רוֹאוֹת הַפְלָגַת הַטּוּב בְּיַד לֹא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵמָּה, טָעַן הַכָּתוּב עוֹד לוֹ יִהְיֶה שֶׁכָּעֵס עוֹד עָלֶיהָ שֶׁלֹּא תִּהְיֶה בְּהַדְרֵגַת הַטּוּב וְהַהֶשְׁקֵט כִּבְנוֹת הָעוֹלָם וְנוֹתֵן ה' מִדַּת טוּבוֹ לְאֻמָּה אַחֶרֶת לְפָחוֹת שְׁאָרָהּ כְּסוּתָהּ וְעוֹנָתָהּ לֹא יִגְרַע, שְׁאָרָהּ אֵלּוּ מְזוֹנוֹתֶיהָ כְּמַאֲמַר ר' יֹאשִׁיָּה (מְכִילְתָּא), כְּסוּתָהּ כְּמִשְׁמָעוֹ, וְעוֹנָתָהּ הוּא שֶׁיִּהְיֶה עוֹנֶה אוֹתָהּ בַּצָּר, וְג' דְּבָרִים אֵלּוּ הֵם דְּבָרִים הַמְכָרְחִים וְאֵיךְ יְכוֹלָה לִחְיוֹת זוּלָתָם. וְאָמַר עוֹד **וְאִם שְׁלֹשׁ אֵלֶּה** פֵּרוּשׁ שְׁאָרָהּ כְּסוּתָהּ וְעוֹנָתָהּ לֹא יַעֲשֶׂה לָהּ וְתִהְיֶה גְּרוּעָה מֵהֶם. **וְיָצְאָה חִנָּם** פֵּרוּשׁ הֲגַם שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּיָדָם לֹא תּוֹרָה וְלֹא מִצְוֹת וַאֲפִלּוּ לֹא יִכְסְפוּ לִדְבַר הַגְּאוּלָה וְהוּא אוֹמְרוֹ **אֵין כֶּסֶף**, כִּי יִסּוּרֶיהָ יַסְפִּיקוּ לְפִדְיוֹנָהּ:

אוֹ תִרְמֹז הַפָּרָשָׁה עַל זֶה הַדֶּרֶךְ וְכִי יִמְכֹּר אִישׁ זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא **אֶת בִּתּוֹ** אֻמָּה הַקְּדוֹשָׁה, **לְאָמָה** פֵּרוּשׁ לִהְיוֹת שֶׁכְּבָר עָבְרוּ גָּלְיוֹת עַל יִשְׂרָאֵל גָּלוּת מִצְרַיִם גָּלוּת בָּבֶל כּוּ' וְכֻלָּם לֹא נִשְׁתַּעְבְּדוּ יִשְׂרָאֵל אֶלָּא לְאֻמָּה אַחַת וְאֵין דָּבָר זֶה סוֹבֵב קְרִיאַת שֵׁם עַבְדּוּת עַל יִשְׂרָאֵל, אֲבָל בְּגָלוּת הַחֵל שֶׁאָנוּ בּוֹ עַתָּה מִשְׁתַּעְבְּדִים יִשְׂרָאֵל לְכָל ע' אֻמּוֹת בְּכָל מָקוֹם אֲשֶׁר שָׁם עִבְרִי בָּזוּי הוּא וְשָׁפֵל וְכָל אֶחָד בּוֹזֵז וְחוֹזֵר לִקּוּטֵי בָּתַר לִקּוּטֵי וְדָבָר זֶה יְנִיקָה וְיִסּוּמָן בָּהֶם בְּנִסָּיוֹן גָּדוֹל וְסִימָן מֻבְהָק וְהוּא אוֹמְרוֹ **לְאָמָה** כִּי אֻמָּתֵנוּ בְּגָלוּת זֶה קָנָתָה שֵׁם אָמָה וּמֵעַתָּה גַּם בְּבוֹא גְּאוּלָתֵנוּ וּפִדְיוֹן נַפְשֵׁנוּ כְּבָר קָנָתָה הָאֻמָּה שֵׁם עַבְדּוּת, לָכֵן אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הַבְטָחָה כִּי גְּאוּלַת הָאֻמָּה הַלָּז לֹא תִּהְיֶה כְּדַרְכָּךְ אֲשֶׁר הוֹצִיאָנוּ ה' מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים אֶלָּא בְּנִיסִים מֻפְלָגִים בְּפִרְסוּם בְּכָל הָעוֹלָם, וְהוּא אוֹמְרוֹ **לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים** הָרְמוּזִים בַּתּוֹרָה (לְעֵיל כ' ב') מִבֵּית עֲבָדִים וגו' שָׁאז לֹא הִפְלִיא ה' פְּלָאָיו אֶלָּא בְּאֻמָּה אַחַת, וְאָז בְּכָל הָעוֹלָם וְהָיוּ מְלָכִים אֹמְנֶיךָ וְשָׂרוֹתֵיהֶם וגו' וְיִשְׁתַּחֲווּ כָּל מַלְכֵי אָרֶץ כַּכָּתוּב בְּסֵפֶר יְשַׁעְיָ' (מ"ט.) וְאוֹמְרוֹ **אִם רָעָה** וגו' יִתְבָּאֵר עַל פִּי מַאֲמַר הַזֹּהַר כִּי תִּשְׁתַּנֶּה גְּאוּלַת יִשְׂרָאֵל אִם תִּהְיֶה בְּאֻמְצָעוּת מַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים לְאִם תִּהְיֶה לְצַד הַשְּׁלֵמַת קֵץ הַסָּתוּם, כִּי אִם תִּהְיֶה בְּאֻמְצָעוּת הֲכָנַת יִשְׂרָאֵל יְבוֹא הַגּוֹאֵל מַלְאַךְ ה' בְּעִמּוּד אֵשׁ מָצָב אַרְצָה וְרֹאשׁוֹ בַּשָּׁמַיִמָה, וְאִם לְצַד הַקֵּץ וְיִשְׂרָאֵל לֹא רְאוּיִים לוֹ עָלָיו נֶאֱמַר (זְכַרְיָה' ט') עָנִי וְרֹכֵב עַל חֲמוֹר, וְהוּא אוֹמְרוֹ כְּנֶגֶד בִּיאַת הַגּוֹאֵל לְצַד הַקֵּץ הֲגַם שֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל רְאוּיִים לוֹ **אִם רָעָה** וגו' פֵּרוּשׁ אֲפִלּוּ אִם תִּהְיֶה רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ כְּשֶׁגִּיעַ הַקֵּץ אֲשֶׁר קָצַב לְיַעֲדָהּ **וְלֹא** בְּאָלֶ"ף יִרְצֶה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לְיִעוּדָיו כִּי הִיא רָעָה אַף עַל פִּי כֵן **וְהֶפְדָּהּ** פֵּרוּשׁ הַפִּדְיוֹן יָשַׂג לָהּ עַל כָּל פָּנִים אֲבָל לֹא יִהְיֶה הַדָּבָר כְּדַרְכָּךְ אִם לֹא תִּהְיֶה רָעָה בְּעֵת הַגְּאוּלָה. וְאָמַר **לְעַם נָכְרִי** וגו' פֵּרוּשׁ כִּי לֹא לִצְמִיתוּת יִהְיֶה הַמֶּכֶר לְעַם נָכְרִי הֲגַם שֶׁיִּבְגֹּד בָּהּ כְּמַאֲמַר הַכָּתוּב (איוב כ"ח) קֵץ שָׂם לַחֹשֶׁךְ. וּכְנֶגֶד בִּיאַת הַגְּאוּלָה לְצַד מַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים וְהַכְשָׁרָתָם אָמַר **וְאִם לִבְנוֹ יִיעָדֶנָּה** עַל דַּרְכָּךְ אוֹמְרָם (ב"ב י'.) כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂים

(יב) מַכֵּה אִישׁ וָמֵת מוֹת יוּמָת:

יב דְּיִמְחֵי לֶאֱנַשׁ וְיִקְטְלִנֵּהּ אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל:

רש"י◄ **מַכֵּה אִישׁ וָמֵת•** כַּמָּה כְּתוּבִים נֶאֱמְרוּ בְּפָרָשַׁת רוֹצְחִין, וּמַה שֶּׁבִּידֵי לְפָרֵשׁ לָמָּה בָּאוּ כֻּלָּם, אֲפָרֵשׁ. **מַכֵּה אִישׁ וָמֵת•** (סנהדרין פד) לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כד) "וְאִישׁ כִּי יַכֶּה כָּל נֶפֶשׁ אָדָם מוֹת יוּמָת", שׁוֹמֵעַ אֲנִי הַכָּאָה בְּלֹא מִיתָה? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "מַכֵּה אִישׁ וָמֵת", אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא בְּהַכָּאָה שֶׁל מִיתָה. וְאִם נֶאֱמַר: "מַכֵּה אִישׁ", וְלֹא נֶאֱמַר: "וְאִישׁ כִּי יַכֶּה", הָיִיתִי אוֹמֵר אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיַּכֶּה אִישׁ. הִכָּה אֶת הָאִשָּׁה וְאֶת הַקָּטָן מִנַּיִן? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "כִּי יַכֶּה כָּל נֶפֶשׁ אָדָם", אֲפִלּוּ קָטָן וַאֲפִלּוּ אִשָּׁה. וְעוֹד, אִלּוּ נֶאֱמַר: "מַכֵּה אִישׁ", שׁוֹמֵעַ אֲנִי אֲפִלּוּ קָטָן שֶׁהִכָּה וְהָרַג יְהֵא חַיָּב, תַּלְמוּד־לוֹמַר: "וְאִישׁ כִּי יַכֶּה", וְלֹא קָטָן שֶׁהִכָּה. וְעוֹד "כִּי יַכֶּה כָּל נֶפֶשׁ אָדָם", אֲפִלּוּ נְפָלִים בְּמַשְׁמַע? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "מַכֵּה אִישׁ", שֶׁאֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיַּכֶּה בֶּן קַיָּמָא, הָרָאוּי לִהְיוֹת אִישׁ (מכילתא)◆

(יג) וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ וְשַׂמְתִּי לְךָ מָקוֹם אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה: ס

יג וְדִי לָא כְמַן לֵהּ וּמִן קֳדָם יְיָ אִתְּמְסַר לִידֵהּ וַאֲשַׁוִּי לָךְ אֲתַר דִּיעֲרוֹק לְתַמָּן:

רש"י◄ **וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה•** לֹא אָרַב לוֹ וְלֹא נִתְכַּוֵּן. 'צָדָה' לְשׁוֹן אָרַב, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (שמואל א כד) "וְאַתָּה צוֹדֶה אֶת נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ", וְלֹא יִתָּכֵן לוֹמַר 'צָדָה' לְשׁוֹן "הַצָּד צַיִד", שֶׁצֵּידַת חַיּוֹת אֵין נוֹפֵל הֵ"א בַּפֹּעַל שֶׁלָּהּ, וְשֵׁם דָּבָר בָּהּ צַיִד, וְזֶה שֵׁם דָּבָר בּוֹ צְדִיָּה וּפֹעַל שֶׁלּוֹ צוֹדֶה, וְזֶה פֹּעַל שֶׁלּוֹ צָד, וְאוֹמֵר אֲנִי פִּתְרוֹנוֹ כְּתַרְגּוּמוֹ:

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם נִקְרָאוּ בָּנִים, הַכּוָּנָה אִם יְעוּדִים אֲשֶׁר יִיעָדֶנָּה ה' בְּעֵת הַגְּאוּלָה תִּהְיֶה לְצַד הֱיוֹתָם בְּמַדְרֵגַת בָּנִים **אִז כְּמִשְׁפַּט הַבְּנוֹת** דָּבָר זֶה יַגִּיד הַפְּלָגַת שִׁעְשׁוּעַ יִשְׂרָאֵל בְּבוֹא הַגּוֹאֵל פֵּרוּשׁ בָּנוֹת הֵם נְשָׁמוֹת הַמִּשְׁתַּעְשְׁעִים בְּגַן עֵדֶן הַנִּקְרָאִים בְּנוֹת יְרוּשָׁלַיִם וּמִשְׁפָּט שֶׁקָּצַב לָהֶם צְרוֹר הַמּוֹר דּוֹדִי לִי לְהִגָּלוֹת לָהֶם אוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ וְזֶה הוּא מִחְיָתָם וְשַׁעְשׁוּעָם וְתַכְלִית מַאֲוָיָם אָמַר ה' כִּי כְּמִשְׁפָּט הַזֶּה יֵעָשֶׂה לָהֶם בְּבִיאַת הַגּוֹאֵל בְּעוֹדָם בָּעוֹלָם הַזֶּה יְגַלֶּה ה' אוֹר שְׁכִינָתוֹ עַל כָּל הַצַּדִּיקִים וְיֹאמְרוּ כֻּלָּם זֶה אֵלִי וְגוֹ' בִּתְמִידוּת כְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת: **וְאוֹמְרוּ אִם אַחֶרֶת וְגוֹ'.** בָּא הַכָּתוּב לְהַתְנוֹת אֵימָתַי חִלְקָתִי לְךָ בֵּין זְמַן שֶׁהִיא רָעָה לְזְמַן שֶׁהִיא בְּמַדְרֵגַת בְּנוֹ אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁאִם אַחֶרֶת יִקַּח לוֹ עַל דֶּרֶךְ שֶׁפֵּרַשְׁנוּהָ לְמַעְלָה **שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעוֹנָתָהּ** שֶׁל הַבַּת הַיִּשְׂרָאֵלִית **לֹא יִגְרָע,** בְּזֶה הוּא שֶׁחִלַּקְתִּי אֲבָל **אִם שְׁלֹשׁ אֵלֶּה** וְגוֹ' **וְיָצְאָה חִנָּם** פֵּרוּשׁ אֲפִלּוּ אֵינָם צַדִּיקִים לִכְסֹף אֶל יוֹם פְּדוּת יֵצְאוּ אֲפִלּוּ קֹדֶם זְמַן הַגְּאוּלוֹת וַהֲרֵי הֵם יוֹצְאִים בִּזְכוּת יִסּוּרִין אֲשֶׁר קִבְּלוּ בְּמַחֲסוֹר ג' הַדְּבָרִים וְשָׁוִים הֵם לְמַדְרֵגַת בֵּן: תורה יב

יב) מַכֵּה אִישׁ וָמֵת. פֵּרוּשׁ אֵין צָרִיךְ שֶׁתִּהְיֶה הַמִּיתָה בִּשְׁעַת הַהַכָּאָה עַצְמָהּ כְּמוֹ שֶׁתֹּאמַר שֶׁיִּשְׁחָטֶנּוּ אוֹ יִשְׁרְפֶנּוּ אוֹ יַחְנְקֶנּוּ שֶׁמּוֹצִיא נִשְׁמָתוֹ מִמֶּנּוּ בְּיָדוֹ מִמָּשׁ אֶלָּא אֲפִלּוּ מֵת אַחַר כָּךְ בְּכֹחַ הַהַכָּאָה חַיָּב אֶלָּא אִם כֵּן עָמַד מֵחָלְיוֹ דִּכְתִיב (פסוק י"ט) אִם יָקוּם. וְחִדּוּשׁ מַשְׁמִיעֵנוּ מַה שֶּׁאֵין הַדִּין כֵּן בְּהוֹרֵג בְּשׁוֹגֵג שֶׁאֵינוֹ חַיָּב לִגְלוֹת אֶלָּא דַּוְקָא אִם מֵת בְּיָדוֹ כִּדְתַנְיָא בְּפֶרֶק מִי שֶׁאֲחָזוּ (גיטין ע.) שָׁחַט בּוֹ שְׁנַיִם אוֹ רֹב שְׁנַיִם הֲרֵי זֶה אֵינוֹ גּוֹלֶה מִשּׁוּם דְּחִישִׁינָן שֶׁמָּא הָרוּחַ בִּלְבָלָתוּ אוֹ הוּא פִּרְכֵּס וְקָרֵב מִיתָתוֹ וְכוּ' עַד כָּאן, וְכָתְבוּ הַתּוֹסָפוֹת כִּי דַּוְקָא בְּהוֹרֵג בְּשׁוֹגֵג אָנוּ דָּנִים דִּין זֶה דִּבְהָכִי תַּלְיָא דִּכְתִיב וַיַּפֵּל עָלָיו וַיָּמֹת (במדבר ל"ה כ"ג) מַשְׁמָע לֵיה לְאַלְתֵּר אַף עַל פִּי שֶׁבְּמֵזִיד חַיָּב אֲפִלּוּ לֹא מֵת לְאַלְתֵּר יֵשׁ חִלּוּק בֵּין מִיתָה לְגָלוּת עַד כָּאן, וְהֵם דְּבָרֵנוּ שֶׁדִּיַּקְנוּ בְּאוֹמְרוֹ בְּמֵזִיד **מַכֵּה אִישׁ וָמֵת** וְלֹא אָמַר הוֹרֵג אִישׁ וְגוֹ' לוֹמַר אֲפִלּוּ הָרָגוֹ עַתָּה וּמֵת אַחַר כַּמָּה יָמִים וּבְשׁוֹגֵג דִּקְדֵּק לוֹמַר **אִנָּה לְיָדוֹ** פֵּרוּשׁ שֶׁהָרָגוֹ בְּיָדוֹ מִמָּשׁ, וְכֵן מַשְׁמָע מִדִּבְרֵי רַמְבָּ"ם בְּפ"ה מֵהִלְכוֹת רוֹצֵחַ, וְלֹא כֵן דַּעַת הָרַאֲבָ"ד שֶׁאֵינוֹ מְחַלֵּק יְעַיֵּן שָׁם דְּבָרָיו, וְאֵין דְּבָרָיו נִרְאִים בְּשׁוּם אֹפֶן בָּעוֹלָם, וְאֵין כָּאן מָקוֹם פִּלְפּוּל הַפּוֹסְקִים:

מוֹת יוּמָת. טַעַם הַכֶּפֶל בְּדִין זֶה וּבְדִין מַכֶּה וּמְקַלֵּל יוֹלְדָיו וּבִגְנֵבַת אִישׁ וּבְהַכָּאַת עַבְדּוֹ וְכַדּוֹמֶה. דַּע כִּי מִשְׁפְּטֵי ה' הוּא הַשּׁוֹפֵט כָּל הָעוֹלָם לְהָמִית לְעוֹשֵׂי רִשְׁעָה אֶלָּא שֶׁבְּחַר לְתֵת קְצָת מֵהֶם לְשׁוֹפְטֵי אֶרֶץ לְהָמִית הָרְשׁוּמִים בְּתוֹרַת ה' לְטָעָמִים רַבִּים מֵהֶם נִגְלוּ לָנוּ מֵהִתְבּוֹנְנוּת הַתּוֹרָה וְכָהֵנָּה וְכָהֵנָּה יִשְׁפֹּט הוּא הָאָדוֹן לְמַעְלָה כְּבוֹעֵל נִדָּה וּמְחַלֵּל יוֹם כִּפּוּר וּכְאוֹכֵל חֵלֶב וְכַדּוֹמֶה הוּא יִשְׁלַח מַלְאָכוֹ לִפְגֹּעַ בּוֹ, וְלָזֶה אָמַר הַכָּתוּב **מוֹת יוּמָת** פֵּרוּשׁ אוֹתוֹ שֶׁהוּא בֶּן מָוֶת יוּמַת עַל יֶדְכֶם כִּי בֶּן מָוֶת הוּא הֲגַם שֶׁלֹּא יוּמַת מִכֶּם. וְלָזֶה אָמְרוּ ז"ל (כתובות ל.) הָגַם שֶׁיִּבְּטְלוּ הַדַּיָּנִים, דִּינָם לֹא בָּטֵל וְיִשְׁפְּטֵהוּ הַשּׁוֹפֵט לְעוֹלָם, וְלָזֶה בְּדִין שׁוֹר שֶׁנָּגַח אָדָם וְהוּעַד בִּבְעָלָיו אָמַר וְגַם בְּעָלָיו יוּמַת כִּי שָׁם אֵין מִיתָה אֶלָּא בִּידֵי שָׁמַיִם וְלֹא מְסָרוֹ לְבֵית דִּין כְּאוֹמְרָם ז"ל (מכילתא) יוּמַת בִּידֵי שָׁמַיִם. וְרַבּוֹתֵינוּ ז"ל (ב"מ ל"א) אָמְרוּ עוֹד בָּזֶה דָּבָר: תורה יג

יג) וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה וְהָאֱלֹהִים וְגוֹ'. צָרִיךְ לָדַעַת לָמָּה כָּפַל לֹא צָדָה וְהָאֱלֹהִים וְגוֹ'. וְעוֹד קָשֶׁה לָמָּה יְאַנֶּה ה' לָאָדָם אֱוֶן זֶה. וְרַבּוֹתֵינוּ ז"ל אָמְרוּ בְּמְכִילְתָּא וּבְהַגּוֹלִין (מכות י') זֶה הוּא שֶׁאָמַר הַכָּתוּב מְרֻשָּׁעִים יֵצֵא רֶשַׁע וְגוֹ' הָא כֵּיצַד הָיָה יוֹרֵד בַּסֶּלָם וְנָפַל עָלָיו וַהֲרָגוֹ וְכוּ' הֲרֵי

"וְדִי לָא כְּמַן לֵהּ". וּמְנַחֵם חִבְּרוֹ בְּחֵלֶק "צָד צַיִד", וְאֵין אֲנִי מוֹדֶה לוֹ. וְאִם יֵשׁ לְחַבְּרוֹ בְּאַחַת מִמַּחֲלֹקֶת שֶׁל צָד, נַחַבְּרֶנּוּ בְּחֵלֶק (ישעיה סז) "עַל צַד תִּנָּשֵׂאוּ", (שמואל א כ) "צִדָּה אוֹרֶה", (דניאל ז) "וּמִלִּין לְצַד עִלָּאָה יְמַלֵּל". אַף כָּאן "אֲשֶׁר לֹא צָדָה" לֹא צִדֵּד לִמְצֹא לוֹ שׁוּם צַד מִיתָה, וְאַף זֶה יֵשׁ לְהַרְהֵר עָלָיו. מִכָּל־מָקוֹם, לְשׁוֹן אוֹרֵב הוּא. **וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ** • זִמֵּן לְיָדוֹ, לְשׁוֹן (תהלים צא) "לֹא תְאֻנֶּה אֵלֶיךָ רָעָה", (משלי יב) "לֹא יְאֻנֶּה לַצַּדִּיק כָּל אָוֶן", (מלכים ב ה) "מִתְאַנֶּה הוּא לִי", מִזְדַּמֵּן לִמְצֹא לִי עִלָּה. **וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ** • וְלָמָּה תֵּצֵא זֹאת מִלְּפָנַיו? הוּא שֶׁאָמַר דָּוִד: (שמואל א כד) "כַּאֲשֶׁר יֹאמַר מְשַׁל הַקַּדְמֹנִי מֵרְשָׁעִים יֵצֵא רֶשַׁע", וּמְשַׁל הַקַּדְמוֹנִי הִיא הַתּוֹרָה שֶׁהִיא מְשַׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁהוּא קַדְמוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם. וְהֵיכָן אָמְרָה תּוֹרָה: "מֵרְשָׁעִים יֵצֵא רֶשַׁע"? "וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ". בְּמַה הַכָּתוּב מְדַבֵּר? בִּשְׁנֵי בְּנֵי אָדָם, אֶחָד הָרַג שׁוֹגֵג וְאֶחָד הָרַג מֵזִיד, וְלֹא הָיוּ עֵדִים בַּדָּבָר שֶׁיָּעִידוּ, זֶה לֹא נֶהֱרַג וְזֶה לֹא גָּלָה. וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְזַמְּנָן לְפָנֶיךָ אֶחָד: זֶה שֶׁהָרַג בְּמֵזִיד יוֹשֵׁב תַּחַת הַסֶּלַע, וְזֶה שֶׁהָרַג שׁוֹגֵג עוֹלֶה בַּסֶּלַע וְנוֹפֵל עַל זֶה שֶׁהָרַג בְּמֵזִיד וְהוֹרְגוֹ, וְעֵדִים מְעִידִים עָלָיו וּמְחַיְּבִים אוֹתוֹ לְגָלוּת. נִמְצָא זֶה שֶׁהָרַג בְּשׁוֹגֵג - גּוֹלֶה, וְזֶה שֶׁהָרַג בְּמֵזִיד - נֶהֱרַג. **וְשַׂמְתִּי לְךָ מָקוֹם** • אַף בַּמִּדְבָּר, שֶׁיָּנוּס שָׁמָּה. וְאֵי זֶה מָקוֹם קוֹלְטוֹ? זֶה מַחֲנֵה לְוִיָּה (מכות יב).

(יד) וְכִי־יָזִד אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ לְהָרְגוֹ בְעָרְמָה מֵעִם מִזְבְּחִי תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת: ס

יד וַאֲרֵי יַרְשַׁע גְּבַר עַל חַבְרֵהּ לְמִקְטְלֵהּ בְּנִכְלוּ מִן מַדְבְּחִי תִּדְבְּרִנֵּהּ לְמָמָת:

רש"י ◄ **וְכִי־יָזִד** • לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר "מַכֵּה אִישׁ וְגוֹ'", שׁוֹמֵעַ אֲנִי רוֹפֵא שֶׁהָרַג וּשְׁלִיחַ בֵּית־דִּין שֶׁהֵמִית בְּמַלְקוֹת אַרְבָּעִים, וְהָאָב הַמַּכֶּה אֶת בְּנוֹ, וְהָרַב הָרוֹדֶה אֶת תַּלְמִידוֹ וְהַשּׁוֹגֵג? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "וְכִי יָזִד" וְלֹא

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

זֶה גּוֹלֶה הָיָה עוֹלֶה בַּסֶּלַע וְנָפַל עָלָיו וַהֲרָגוֹ הֲרֵי זֶה אֵינוֹ גּוֹלֶה וְכוּ' בָּא מֵזִיד וְנָפַל בְּיַד שׁוֹגֵג עַד כָּאן. וְקָשֶׁה הֵן אֱמֶת כִּי מֵזִיד זֶה נָטַל שְׂכָרוֹ מִשֶּׁלָּם כִּי בֶּן מָוֶת הוּא וְהֲרֵי הוּא נֶהֱרָג אֶלָּא שׁוֹגֵג זֶה שֶׁגּוֹלֶה, גְּלוּת זֶה הוּא עַל מַה שֶּׁשָּׁגַג עַתָּה בְּפַעַם הַזֹּאת וְעַל שִׁגְגָתוֹ אֲשֶׁר שָׁגַג בָּרִאשׁוֹן אֵין לוֹ פֵּרָעוֹן עָלֶיהָ, וְאִם אֲשֶׁר הִזְמִין לְיָדוֹ ה' לֹא יִתְחַיֵּב עָלֶיהָ כִּי ה' הִזְמִינָהּ לְיָדוֹ אִם כֵּן מֻכְרָח לוֹמַר כִּי בַּפַּעַם הַזֹּאת לֹא אִנָּה ה' לְיָדוֹ וְהַנֶּהֱרָג עַל יָדוֹ לֹא הָיָה מְחֻיָּב מִיתָה שֶׁאִם מְחֻיָּב הֲרֵי זֶה יִכָּנֵס גַּם כֵּן בְּגָדֵר כִּי ה' אִנָּה לְיָדוֹ, וְזֶה דּוֹחֵק, כִּי הַכָּתוּב יַגִּיד עִנְיָן שִׁגְגַת הֲרִיגַת נֶפֶשׁ בְּלֹא צִדִּיָּה וְלֹא חִלֵּק בִּקְצָת מֵהֶם. וְהַנָּכוֹן כִּי גַּם נֶהֱרָג רִאשׁוֹן נִתְחַיֵּב מִיתָה וְהֲרָגוֹ זֶה בְּמַאֲמָרוֹ יִתְבָּרֵךְ אֲשֶׁר אִנָּה לְיַד זֶה הַהוֹרֵג בְּשׁוֹגֵג, וְהִנֵּה זֶה שֶׁנֶּהֱרַג נִלְכַּד בְּפִשְׁעוֹ וְנֶהֱרַג עַל אֲשֶׁר הָרַג בְּמֵזִיד אֲבָל הָיָה ה' יָכוֹל לְהַפִּיל עָלָיו מַפֹּלֶת בְּלֹא אֶמְצָעוּת הוֹרֵג בְּשׁוֹגֵג, אֶלָּא לְצַד שֶׁקָּדַם אֵלָיו עָוֹן [שׁוֹגֵג] שֶׁאֵין עָלָיו חִיּוּב אֶלָּא גְּלוּת וְאִנָּה ה' לְיָדוֹ דָּבָר זֶה, וְהִנֵּה אָדָם זֶה אֵינוֹ גּוֹלֶה עַל הַהֲרִיגָה אֶלָּא עַל מַה שֶּׁקָּדַם לָהּ שֶׁסִּבֵּב הֲרִיגָה וּכְפִי זֶה אֲפִלּוּ הָרַג עֲשָׂרָה אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא גְּלוּת אַחַת כִּי סִבַּת הַגְּלוּת אַחַת הִיא וְאַחַר שֶׁיִּשְׁלַם עֲוֹנוֹ לֹא יַזְמִין ה' לְיָדוֹ רְצִיחָה אַחֶרֶת. וְתִמְצָא שֶׁלֹּא הִגְבִּיל ה' שִׁעוּר הַגְּלוּת לְכָל הָרַצְחָנִים שִׁעוּר אֶחָד. אֶלָּא כָּל אֶחָד כְּפִי שִׁעוּר חֵטְא הַקָּדוּם לוֹ. וּכְפִי זֶה טַעַם שֶׁאָמַר הַשֵּׁ"ס שֶׁעָוֹן זֶה הַהוֹרֵג בְּשׁוֹגֵג הוּא עַל אֲשֶׁר הָרַג בְּשׁוֹגֵג וּכְפִי דְּבָרֵנוּ הוּא חֵטְא נֶעֱלָם קָדוּם לַהֲרִיגַת הָרִאשׁוֹן, אוּלַי שֶׁנָּקְטוּ הַמְּצָאָה שָׁוָה בְּעֹנֶשׁ שְׁנֵיהֶם שֶׁהוּא עַל הַהֲרִיגָה, וְהַמַּשְׂכִּיל עַל דָּבָר לְבָבוֹ יָבִין יְסוֹדָן שֶׁל דְּבָרִים:

אוֹ אֶפְשָׁר כִּי לְצַד שֶׁרָמְזוּהוּ מִן הַשָּׁמַיִם דְּהַמִּתְגַּלְגֵּל עַל יָדוֹ שֶׁהָרַג הַנֶּפֶשׁ וְהָיָה לוֹ לְהִכָּנַע וּלְקַבֵּל עָלָיו הַגָּלוּת מֵעַצְמוֹ הֲרֵי זֶה הוֹסִיף עַל חַטָּאתוֹ פֶּשַׁע, וְלָזֶה הִזְמִין לוֹ עוֹד שׁוֹגֵג אַחֵר מִלְּבַד הָרִאשׁוֹן וְצָרִיךְ לִגְלוּת פִּי שְׁנַיִם כְּשִׁעוּר הַצָּרִיךְ לְמִסְפַּר רִשְׁעֵיוֹתָיו. וְלָזֶה תִּמְצָא שֶׁנִּתְחַכֵּם ה' וְלֹא גָּבַל שִׁעוּר גָּלוּת הָרוֹצֵחַ אֶלָּא עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וְדָבָר זֶה הִנֵּה הוּא מָסוּר לְאָדוֹן כָּל הָאָרֶץ וְהוּא יִשְׁפֹּט בְּצֶדֶק כַּמָּה שִׁעוּר הַצָּרִיךְ לוֹ אִם לְאַחַת אִם לִשְׁתַּיִם. וּלְפִי דֶּרֶךְ זֶה יִתְיַשֵּׁב כַּוָּנַת אוֹמְרוֹ הָעִנְיָן אֲבָל עֲדַיִן אֵין כְּדֵי לְיַשֵּׁב אוֹמְרוֹ וְהָאֱלֹהִים בְּתוֹסֶפֶת ו':

וְנִרְאֶה כִּי יְכַוֵּן הַכָּתוּב לְדַקְדֵּק דִּין הַגּוֹלֶה אֹפֶן שֶׁנִּתְחַיֵּב בּוֹ עַל פִּי מַה שֶּׁכָּתַב רַמְבָּ"ם בְּפ"ו מֵהִלְכוֹת רוֹצֵחַ שֶׁאֵין גּוֹלֶה אֶלָּא שׁוֹגֵג שֶׁאֵינוֹ אֹנֵס פֵּרוּשׁ שֶׁהַמַּעֲשֶׂה הוּא דָּבָר הֲרָגִיל, גַּם שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ צַד הֶזְדֵּה כָּל עִקָּר, אֲבָל אִם הָיָה הַשּׁוֹגֵג דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְצוּי, אוֹ שֶׁהָיָה בּוֹ צַד הֶזְדֵּה כְּגוֹן שׁוֹנֵא שֶׁחִזְּקָתוֹ לְמֵזִיד וְכַדּוֹמֶה לוֹ אֵינוֹ גּוֹלֶה. וּכְנֶגֶד שְׁנֵיהֶם דִּקְדֵּק הַכָּתוּב לוֹמַר ב' דְּבָרִים **וַאֲשֶׁר** וְגוֹ' **וְהָאֱלֹהִים** וְגוֹ', כְּנֶגֶד שׁוֹגֵג בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי אָמַר **לֹא צָדָה** פֵּרוּשׁ לֹא צָדָה לְהָרְגוֹ גַּם לֹא צִדֵּד שֶׁלֹּא לְהָרְגוֹ, כִּי כָּל שׁוֹגֵג צַד חִיּוּבָא הוּא שֶׁהָיָה לוֹ לְהֶעָלוֹת עַל דַּעְתּוֹ לְבַל תָּבוֹא תַּקָּלָה עַל יָדוֹ, אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁהָגַם שֶׁיִּצְדַּד הוּא דָּבָר שֶׁאֵינוֹ רָגִיל אָנוּס הוּא וּפָטוּר, וּכְנֶגֶד בְּחִינַת מֵזִיד שֶׁל הַשּׁוֹנֵא אָמַר **וְהָאֱלֹהִים** וְגוֹ' פֵּרוּשׁ לְמֵעֵט בָּא שֶׁלֹּא בָּא הַדָּבָר אֶלָּא מֵה' וְלֹא מִמֶּנּוּ כִּי לֹא חָפֵץ הוּא הַמִּיתוֹ כִּי לֹא שׂוֹנֵא לוֹ אֶלָּא מֵה' יָצָא הַדָּבָר, אֲבָל אִם גַּם יֵשׁ צַד שִׂנְאָה מִמֶּנּוּ שֶׁהָיָה שׂוֹנֵא אֵינוֹ גּוֹלֶה: תורה יד

יד) וְכִי יָזִד וְגוֹ'. בְּסִפְרִי (מכילתא כאן) וְזֶה לְשׁוֹנָם **לָמוּת** וְלֹא לָדוּן וְלֹא לִלְקוֹת וְלֹא לִגְלוֹת. וְזֶה הוּא טַעְמוֹ שֶׁל יוֹאָב שֶׁבָּרַח אֶל הַמִּזְבֵּחַ וַיַּחֲזֵק וְגוֹ', הֲגַם שֶׁלֹּא הֵרְגוֹ שְׁלֹמֹה אֶלָּא בְּדִין וּכְמוֹ שֶׁכָּתְבוּ

שׁוֹגֵג, "לְהָרְגוֹ בְעָרְמָה" וְלֹא שְׁלִיחַ בֵּית־דִּין, וְהָרוֹפֵא וְהָרוֹדֶה בְּנוֹ וְתַלְמִידוֹ, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם מְזִידִין, אֵין מַעֲרִימִין. **מֵעִם מִזְבְּחִי•** (סנהדרין צה) אִם הָיָה כֹּהֵן וְרוֹצֶה לַעֲבֹד עֲבוֹדָה, תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת.

(טו) **וּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת: פ**

טו וְדִימְחֵי אֲבוּהִי וְאִמֵּהּ אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל:

רש"י◄ **וּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ•** (שם פד) לְפִי שֶׁלָּמַדְנוּ עַל הַחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ שֶׁהוּא בְּתַשְׁלוּמִין וְלֹא בְּמִיתָה, הֵצְרַךְ לוֹמַר עַל הַחוֹבֵל בְּאָבִיו שֶׁהוּא בְּמִיתָה, וְאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא בְּהַכָּאָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חַבּוּרָה. **אָבִיו וְאִמּוֹ•** אוֹ זֶה אוֹ זֶה. **מוֹת יוּמָת•** בְּחֶנֶק.

(טז) **וְגֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ וְנִמְצָא בְיָדוֹ מוֹת יוּמָת: ס**

טז וְדִיגְנוּב נַפְשָׁא מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִיזַבְּנִנֵּהּ וְיִשְׁתְּכַח בִּידֵהּ אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל:

רש"י◄ **וְגֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ•** (מכילתא) לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יִמָּצֵא אִישׁ גּוֹנֵב נֶפֶשׁ מֵאֶחָיו". אֵין לִי אֶלָּא אִישׁ שֶׁגָּנַב נֶפֶשׁ. אִשָּׁה, אוֹ טֻמְטוּם, אוֹ אַנְדְּרוֹגִינוּס שֶׁגָּנְבוּ, מִנַּיִן? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "וְגוֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ". וּלְפִי שֶׁנֶּאֱמַר כָּאן: "וְגוֹנֵב אִישׁ", אֵין לִי אֶלָּא גּוֹנֵב אִישׁ. גּוֹנֵב אִשָּׁה, מִנַּיִן? תַּלְמוּד־לוֹמַר: (שם) "וְגוֹנֵב נֶפֶשׁ". לְכָךְ הֵצְרְכוּ שְׁנֵיהֶם, מַה שֶּׁחִסֵּר זֶה, גִּלָּה זֶה. **וְנִמְצָא בְיָדוֹ•** שֶׁרָאוּהוּ עֵדִים שֶׁגְּנָבוֹ וּמְכָרוֹ, וְנִמְצָא כְּבָר בְּיָדוֹ קֹדֶם מְכִירָה (סנהדרין פה)◆. **מוֹת יוּמָת•** בְּחֶנֶק. כָּל מִיתָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה סְתָם, חֶנֶק הִיא. וְהִפְסִיק הָעִנְיָן וְכָתַב: "וְגוֹנֵב אִישׁ" בֵּין "מַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ" לְ"מְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ", וְנִרְאָה לִי, הֵינוּ פְּלוּגְתָּא, דְּמַר סָבַר מַקְשִׁינָן הַכָּאָה לִקְלָלָה, וּמַר סָבַר לָא מַקְשִׁינָן (סנהדרין שם)◆.

(יז) **וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת: ס**

יז וְדִילוּט אֲבוּהִי וְאִמֵּהּ אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל:

רש"י◄ **וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ•** לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁהוּא אוֹמֵר: (ויקרא כ) "אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יְקַלֵּל אֶת אָבִיו". אֵין לִי אֶלָּא אִישׁ שֶׁקִּלֵּל אֶת אָבִיו. אִשָּׁה שֶׁקִּלְּלָה אֶת אָבִיהָ, מִנַּיִן? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ" סְתָם, בֵּין אִישׁ וּבֵין אִשָּׁה. אִם כֵּן, לָמָּה נֶאֱמַר: "אִישׁ אֲשֶׁר יְקַלֵּל", לְהוֹצִיא אֶת הַקָּטָן. **מוֹת יוּמָת•** בִּסְקִילָה, וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר: "דָּמָיו בּוֹ", בִּסְקִילָה, וּבִנְיַן אָב לְכֻלָּם: (ויקרא כ) "בָּאֶבֶן יִרְגְּמוּ אוֹתָם דְּמֵיהֶם בָּם". וּבִמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ נֶאֱמַר: "דָּמָיו בּוֹ" (תורת כהנים. קידושין ל')◆.

(יח) **וְכִי־יְרִיבֻן אֲנָשִׁים וְהִכָּה־אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ בְּאֶבֶן אוֹ בְאֶגְרֹף וְלֹא יָמוּת וְנָפַל לְמִשְׁכָּב:**

יח וַאֲרֵי יִנְצוּן גֻּבְרִין וְיִמְחֵי גְּבַר יָת חַבְרֵהּ בְּאַבְנָא אוֹ בְכוּרְמֵיזָא וְלָא יְמוּת וְיִפֹּל לְבוּטְלָן:

רש"י◄ **וְכִי־יְרִיבֻן אֲנָשִׁים•** לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "עַיִן תַּחַת עַיִן", לֹא לָמַדְנוּ אֶלָּא דְּמֵי אֵבָרָיו, אֲבָל שֶׁבֶת וְרִפּוּי לֹא לָמַדְנוּ. לְכָךְ נֶאֱמְרָה פָּרָשָׁה זוֹ (מכילתא)◆. **וְנָפַל לְמִשְׁכָּב•** כְּתַרְגּוּמוֹ: "וְיִפֹּל לְבוּטְלָן", לָחֳלִי שֶׁמְּבַטְּלוֹ מִמְּלַאכְתּוֹ.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הַתּוֹסָפוֹת בְּסוֹף פֶּרֶק נִגְמַר הַדִּין (דף מ"ט). שֶׁהָיָה מוֹרֵד בַּמַּלְכוּת, הוּא בָּרַח קֹדֶם הַדִּין. וְאָמְרוּ בְּהַגּוֹלִין (מכות י"ב.) כִּי טָעוּתוֹ הָיָה שֶׁלֹּא הָיָה מִזְבֵּחַ עוֹלָמִים וְגַם שֶׁתָּפַס בְּקַרְנוֹתָיו וְאֵינוֹ קוֹלֵט אֶלָּא גַּגּוֹ:

וְרָאִיתִי לְרַמְבָּ"ם שֶׁכָּתַב בְּפ"ה מֵהִלְכוֹת רוֹצֵחַ וּשְׁמִירַת נֶפֶשׁ שֶׁהַמִּזְבֵּחַ קוֹלֵט רוֹצֵחַ בְּשׁוֹגֵג לְעִנְיָן מִיתָה מִגּוֹאֵל דָּם אֲבָל לֹא מִגָּלוּת עַד כָּאן, וְהוּא וַדַּאי שֶׁלֹּא רָאָה הַבָּרַיְתָא שֶׁמְּדַיֵּק לָמוּת וְלֹא לְגָלוּת וְלֹא וְכוּ', וְהַגַּם שֶׁיֵּשׁ לִדְחֹק בְּיִשּׁוּב אוֹמְרָם וְלֹא לְגָלוּת שֶׁהַכַּוָּנָה הִיא לְמִי שֶׁנִּתְחַיֵּב גָּלוּת שֶׁלֹּא יַהַרְגֶנּוּ גּוֹאֵל הַדָּם, פְּרוּשׁ זֶה דָּחוּק הוּא, וְגַם תִּכְחִישֶׁנּוּ מַה שֶּׁלְּפָנָיו וְלֹא לָדוּן וְלֹא לִלְקוֹת וְהָבֵן. וּמַה מְּאֹד גָּדְלָה לִי הַקַּשְׁיָא לְדַעַת הָרַב בַּעַל מִשְׁנֶה לַמֶּלֶךְ שֶׁכָּתַב וְתָמַהּ עַל רַמְבָּ"ם שֶׁחִלֵּק בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד אֲפִלּוּ לְעִנְיָן מִיתָה מִגּוֹאֵל הַדָּם וְאָמַר כִּי אֵין לְחַלֵּק כְּלָל בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד עַד כָּאן, וְאֵין דְּבָרָיו מְחֻוָּרִין אֲפִלּוּ בְּלֹא מַתְנִיתָא כִּי אֵין לָנוּ לוֹמַר שֶׁאֵין מִזְבֵּחַ קוֹלֵט אֶלָּא בַּמָּה שֶׁמֵּעֵט הַכָּתוּב בְּפֵרוּשׁ: תורה טו

יח) וְכִי יְרִיבֻן אֲנָשִׁים וְגוֹ' וְלֹא יָמוּת.

צָרִיךְ לָדַעַת לָמָּה הֵצְרַךְ לוֹמַר **וְלֹא יָמוּת** וְלֹא סָמַךְ לְהָבִין כִּי בְּלֹא יָמוּת מְדַבֵּר הַכָּתוּב בֵּין מִמַּה שֶׁקֹּדֶם בְּמִשְׁפָּט אִם יָמוּת בֵּין מִמַּה שֶׁגָּמַר אֹמֶר אִם יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ וְגוֹ':

אָכֵן הַכַּוָּנָה הִיא לוֹמַר שֶׁאֵין חִיּוּב לָתֵת שֶׁבֶת וְרִפּוּי אֶלָּא אִם לֹא יָמוּת

(יט) אִם־יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ עַל־מִשְׁעַנְתּוֹ וְנִקָּה הַמַּכֶּה רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן וְרַפֹּא יְרַפֵּא: ס

יט אִם יְקוּם וְיִתְהַלֵּךְ בְּבָרָא עַל בּוּרְיֵהּ וִיהֵי זַכָּאָה מָחֵיָא לְחוֹד בּוּטְלָנֵהּ יִתֵּן וַאֲגַר אָסְיָא יְשַׁלֵּם:

רש"י ◄ **עַל מִשְׁעַנְתּוֹ** • עַל בֵּרְיוֹ וְכֹחוֹ (מכילתא)◆. **וְנִקָּה הַמַּכֶּה** • וְכִי תַּעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁיֵּהָרֵג זֶה שֶׁלֹּא הָרַג? אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ כָּאן שֶׁחוֹבְשִׁים אוֹתוֹ עַד שֶׁנִּרְאֶה אִם יִתְרַפֵּא זֶה, וְכֵן מַשְׁמָעוֹ: כְּשֶׁקָּם זֶה וְהוֹלֵךְ עַל מִשְׁעַנְתּוֹ, אָז "וְנִקָּה הַמַּכֶּה", אֲבָל עַד שֶׁלֹּא יָקוּם זֶה, לֹא נִקָּה הַמַּכֶּה. **רַק שִׁבְתּוֹ** • בִּטּוּל מְלַאכְתּוֹ מַחֲמַת הַחֳלִי, אִם קָטַע יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ, רוֹאִין בִּטּוּל מְלַאכְתּוֹ מַחֲמַת הַחֳלִי, כְּאִלּוּ הוּא שׁוֹמֵר קִשּׁוּאִין, שֶׁהֲרֵי אַף לְאַחַר הַחֳלִי אֵינוֹ רָאוּי לִמְלֶאכֶת יָד וְרֶגֶל, וְהוּא כְּבָר נָתַן לוֹ מַחֲמַת נִזְקוֹ דְּמֵי יָדוֹ וְרַגְלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "יָד תַּחַת יָד, רֶגֶל תַּחַת רָגֶל". **וְרַפֹּא יְרַפֵּא** • כְּתַרְגּוּמוֹ: יְשַׁלֵּם שְׁכַר הָרוֹפֵא (בבא קמא פה)◆.

◆ יום שני כ"ו שבט ◆

(כ) וְכִי־יַכֶּה אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ אוֹ אֶת־אֲמָתוֹ בַּשֵּׁבֶט וּמֵת תַּחַת יָדוֹ נָקֹם יִנָּקֵם:

כ וַאֲרֵי יִמְחֵי גְּבַר יָת עַבְדֵּהּ אוֹ יָת אַמְתֵּהּ בְּשָׁלְטָן וִימוּת תְּחוֹת יְדֵהּ אִתְדָּנָא יִתְדָּן:

רש"י ◄ **וְכִי־יַכֶּה אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ אוֹ אֶת־אֲמָתוֹ** • בְּעֶבֶד כְּנַעֲנִי, הַכָּתוּב מְדַבֵּר. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּעִבְרִי? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "כִּי כַסְפּוֹ הוּא". מַה כַּסְפּוֹ קָנוּי לוֹ עוֹלָמִית, אַף עֶבֶד הַקָּנוּי לוֹ עוֹלָמִית. וַהֲרֵי הָיָה בִּכְלַל "מַכֵּה אִישׁ וָמֵת"? אֶלָּא בָּא הַכָּתוּב וְהוֹצִיאוֹ מִן הַכְּלָל לִהְיוֹת נִדּוֹן בְּדִין "יוֹם אוֹ יוֹמַיִם", שֶׁאִם לֹא מֵת תַּחַת יָדוֹ וְשָׁהָה מֵעֵת לְעֵת, פָּטוּר. **בַּשֵּׁבֶט** • כְּשֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית, הַכָּתוּב מְדַבֵּר. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא אֲפִלּוּ אֵין בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית? תַּלְמוּד־לוֹמַר בְּיִשְׂרָאֵל: (במדבר לה) "וְאִם בְּאֶבֶן יָד אֲשֶׁר יָמוּת בָּהּ (או בכלי עץ יד אשר ימות בו, גרסת רא"ם) הִכָּהוּ". וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל־וָחֹמֶר: וּמַה יִשְׂרָאֵל חָמוּר, אֵין חַיָּב עָלָיו אֶלָּא־אִם־כֵּן הִכָּהוּ בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

אֲבָל אִם יָמוּת לֹא יִתֵּן שֶׁבֶת וְרִפּוּי, וְלָזֶה לֹא אָמַר הַכָּתוּב **שִׁבְתּוֹ יִתֵּן** וְגוֹ' אֶלָּא אַחַר שֶׁעָמַד מֵחָלְיוֹ וְהִתְהַלֵּךְ. וּמִסְתַּפֵּק אֲנִי אִם אֲמִדּוּהוּ לְמִיתָה וְלֹא מֵת אִם נֹאמַר מַעֲשֶׂה נִסִּים נַעֲשׂוּ לוֹ שֶׁלֹּא מֵת כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ ז"ל (חֻלִּין מ"ב.) בִּטְרֵפָה שֶׁאֵינָהּ חַיָּה וְאִם חָיְתָה מַעֲשֶׂה נִסִּים נַעֲשׂוּ לָהּ (שם מ"ג.) כְּמוֹ כֵן בְּמָה שֶׁלְּפָנַי כָּאן אִם לֹא מֵת נַס הוּא זֶה וְחִיּוּב שֶׁבֶת וְרִפּוּי כֵּיוָן שֶׁפָּקַע פָּקַע אוֹ דִּלְמָא הֲרֵי לֹא מֵת וְחַיָּב בְּשֶׁבֶת, וּמִדִּבְרֵי רַמְבָּ"ם בְּפ"ד מִשְׁמָע כִּי כָּל שֶׁלֹּא מֵת הֲגַם שֶׁאֲמָדּוּהוּ לְמִיתָה חַיָּב בְּשֶׁבֶת וְרִפּוּי. שׁוּב מָצָאתִי שֶׁאָמְרוּ בִּמְכִילְתָּא וְזֶה לְשׁוֹנָם וְלֹא יָמוּת וְנָפַל לְמִשְׁכָּב הָא אִם הִכְּהוּ הַמַּכֶּה מַכָּה שֶׁיֵּשׁ כְּדֵי לְהָמִית פָּטוּר מֵהַשֶּׁבֶת וְהָרִפּוּי עַד כָּאן. מִשְׁמָע אֲפִלּוּ לֹא מֵת מִמָּה שֶׁתּוֹלֶה הַטַּעַם בַּמַּכָּה וְלֹא אָמַר הָא אִם יָמוּת:

וְנִרְאֶה שֶׁכַּוָּנַת הַתַּנָּא לוֹמַר שֶׁצָּרִיךְ לִפְטֹר מִן הַשֶּׁבֶת דִּוְקָא אִם מֵת עַל יְדֵי מַכָּה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית, אֲבָל אִם מֵת בְּמַכָּה שֶׁאֵין בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית שֶׁאָז פָּטוּר הַמַּכֶּה מִמִּיתָה יִתְחַיֵּב לָתֵת שֶׁבֶת וְרִפּוּי אִם לֹא נָתַן לוֹ בַּחַיִּים חִיּוּתוֹ לְצַד אֵיזוֹ סִבָּה יִתְחַיֵּב לָתֵת לְיוֹרְשָׁיו כָּל מַה שֶּׁנּוֹגֵעַ לַאֲבִיהֶם אִם חַי: תורה יט

יט) רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן וְרַפֹּא יְרַפֵּא. פֵּרוּשׁ אֲפִלּוּ אַחַר שֶׁקָּם וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ אִם הוּא עֲדַיִן בָּטֵל מִמְּלַאכְתּוֹ וְאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲשׂוֹתָהּ אוֹ שֶׁעֲדַיִן הוּא צָרִיךְ לְרוֹפֵא לְשִׁיּוּרֵי הַחֹלִי מֵחֲמַת הַמַּכָּה הֲרֵי זֶה חַיָּב לָתֵת. וְאוֹמְרוֹ **רַק** יִתְבָּאֵר עַל פִּי מַה שֶּׁכָּתַב רַמְבָּ"ם (פ"ב מֵהִלְכוֹת חוֹבֵל וּמַזִּיק) מִשְׁעַרִין אֶת הָרִפּוּי וְכוּ' וְכֵן הַשֶּׁבֶת אוֹמְדִין וְכוּ' וְאִם וְכוּ' וְאָרַךְ הַחֹלִי יוֹתֵר עַל מַה שֶּׁאֲמָדּוּהוּ אֵינוֹ מוֹסִיף לוֹ כְּלוּם וְכוּ' בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים כְּשֶׁרָצָה הַמַּזִּיק שֶׁזּוֹ תַּקָּנָה הִיא לוֹ וְכוּ' עַד כָּאן, וְלָזֶה אָמַר **רַק** וְגוֹ' פֵּרוּשׁ לְמַעֵט בָּא שֶׁיֵּשׁ זְמַן שֶׁלֹּא יִתֵּן שִׁבְתּוֹ וּרְפוּאָתוֹ וְהוּא אִם קָדַם וְקָצַב וְכוּ' אֲבָל בְּלֹא קִצְבָּה יִתֵּן עַד שֶׁיִּתְרַפֵּא לַחֲלוּטִין:

וְרַפֹּא יְרַפֵּא. יִתְבָּאֵר עַל דֶּרֶךְ מַה שֶּׁכָּתַב רַמְבָּ"ם (הִלְכוֹת חוֹבֵל וּמַזִּיק פ"ב הי"ד) אָמַר לוֹ הַנִּזָּק פְּסֹק וְכוּ' וַאֲנִי אֲרַפֵּא אֶת עַצְמִי אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, וְהוּא אוֹמְרוֹ **וְרַפֹּא יְרַפֵּא** וְלֹא אָמַר יִתֵּן כְּאוֹמְרוֹ בְּשִׁבְתּוֹ הַסְּמוּכָה שֶׁהָיָה לוֹ לוֹמַר שִׁבְתּוֹ וּרְפוּאָתוֹ יִתֵּן, וְהִרְבֵּה דְּרָשׁוֹת נֶאֱמְרוּ בְּכֻלָּם זֶה: תורה כ

כ) בַּשֵּׁבֶט. כְּתֵב רַמְבָּ"ם בְּפ"ב מֵהִלְכוֹת רוֹצֵחַ וְז"ל יֵרָאֶה לִי דִּוְקָא בַּשֵּׁבֶט אֲבָל בְּסִיף וְסַכִּין אוֹ אֶבֶן וְאֶגְרֹף וְכַיּוֹצֵא וַאֲמָדּוּהוּ לְמִיתָה אֲפִלּוּ מֵת לְאַחַר שָׁנָה הֲרֵי זֶה נֶהֱרָג עָלָיו עַד כָּאן. וְקָשֶׁה לִי אִם לֹא הֲרָגוֹ בַּדָּבָר שֶׁאֲמָדּוּהוּ לַהֲרִיגָה לָמָּה אִם לֹא יַעֲמֹד יוֹם יִתְחַיֵּב הֲרֵי אֲפִלּוּ לְאָדָם אַחֵר שֶׁאֵינוֹ עַבְדּוֹ פָּטוּר הוּא אֲפִלּוּ לֹא יַעֲמֹד יוֹם. וְאוּלַי שֶׁעַל שְׁאָר אֲמִדָּנוֹת הוּא אוֹמֵר שֶׁהֲגַם שֶׁאֲמָדּוּהוּ שֶׁיָּמוּת בְּמָקוֹם הַמַּכָּה וּשְׁאָר אֲמִדָּנוֹת. וְלִי נִרְאֶה שֶׁאוֹמְרוֹ **בַּשֵּׁבֶט** לוֹמַר שֶׁאִם מַעֲשָׂיו מוֹכִיחִים כִּי לְיִסְּרוֹ בְּשֵׁבֶט מוּסָר הוּא שֶׁנְּתַן ה' וְכוּת יוֹם אֶחָד וְכוּ', אֲבָל אִם מַעֲשָׂיו מוֹכִיחִים שֶׁמִּתְכַּוֵּן לְהָרְגוֹ כְּגוֹן שֶׁתּוֹחֵב לוֹ סַכִּין בְּבִטְנוֹ וּבְסִימָנָיו שֶׁזֶּה מַגִּיד שֶׁאֵינוֹ מְיַסְּרוֹ אֶלָּא מְמִיתוֹ וּמֵת אֲפִלּוּ אַחַר שָׁנָה חַיָּב עָלָיו: תורה כא

לְהָמִית וְעַל אֵבֶר שֶׁהוּא כְּדֵי לָמוּת בְּהַכָּאָה זוֹ - עֶבֶד הַקַּל, לֹא כָּל־שֶׁכֵּן. **נָקֹם יִנָּקֵם** • (סנהדרין עא) מִיתַת סַיִף,

וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (ויקרא כו) "חֶרֶב נוֹקֶמֶת נְקַם בְּרִית" (מכילתא).

(כא) **אַךְ אִם־יוֹם אוֹ יוֹמַיִם יַעֲמֹד לֹא יֻקָּם כִּי כַסְפּוֹ הוּא: ס**

כא בְּרַם אִם יוֹמָא אוֹ תְּרֵין יוֹמִין יִתְקַיָּם לָא יִתְּדָן אֲרֵי כַסְפֵּהּ הוּא:

רש"י◄ **אַךְ אִם יוֹם אוֹ יוֹמַיִם יַעֲמֹד לֹא יֻקָּם** • אִם עַל יוֹם אֶחָד הוּא פָּטוּר, עַל יוֹמַיִם לֹא כָּל־שֶׁכֵּן? אֶלָּא יוֹם שֶׁהוּא כְּיוֹמַיִם, וְאֵי זֶה? — זֶה מֵעֵת לְעֵת (מכילתא). **לֹא יֻקָּם כִּי כַסְפּוֹ הוּא** • הָא אַחֵר שֶׁהִכָּהוּ, אַף־עַל־פִּי שֶׁשָּׁהָה מֵעֵת לְעֵת קוֹדֶם שֶׁמֵּת, חַיָּב.

(כב) **וְכִי־יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בִּפְלִלִים:**

כב וַאֲרֵי יִנְצוּן גֻּבְרִין וְיִמְחוּן אִתְּתָא מַעְדְּיָא וְיִפְּקוּן יַלְדָהָא וְלָא יְהֵא מוֹתָא אִתְּגְּבָאָה יִתְגְּבֵי כְּמָא דִּישַׁוִּי עֲלוֹהִי בַּעְלַהּ דְּאִתְּתָא וְיִתֵּן עַל מֵימַר דַּיָּנַיָּא:

רש"י◄ **וְכִי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים** • (מכילתא) זֶה עִם זֶה, וְנִתְכַּוֵּן לְהַכּוֹת אֶת חֲבֵרוֹ וְהִכָּה אֶת הָאִשָּׁה. **וְנָגְפוּ** • אֵין 'נְגִיפָה' אֶלָּא לְשׁוֹן דְּחִיפָה וְהַכָּאָה, כְּמוֹ: (תהלים צא) "פֶּן תִּגֹּף בָּאֶבֶן רַגְלֶךָ", (ירמיה יג) "וּבְטֶרֶם יִתְנַגְּפוּ רַגְלֵיכֶם", (ישעיה ח) "וּלְאֶבֶן נֶגֶף". **וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן** • בְּאִשָּׁה. **עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ** • לְשַׁלֵּם דְּמֵי וְלָדוֹת לַבַּעַל. שָׁמִין אוֹתָהּ כַּמָּה הָיְתָה רְאוּיָה לְהִמָּכֵר בַּשּׁוּק לְהַעֲלוֹת בְּדָמֶיהָ בִּשְׁבִיל הֲרִיּוֹנָהּ. **עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ** • יִגְּבוּ מִמֶּנּוּ מָמוֹן, כְּמוֹ: (דברים כב) "וְעָנְשׁוּ אוֹתוֹ מֵאָה כֶסֶף". **כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו וגו'** • כְּשֶׁיִּתְבָּעֶנּוּ הַבַּעַל בְּבֵית־דִּין לְהָשִׁית עָלָיו עֹנֶשׁ עַל כָּךְ. **וְנָתַן** • הַמַּכֶּה, דְּמֵי וְלָדוֹת. **בִּפְלִלִים** • עַל־פִּי הַדַּיָּנִים.

(כג) **וְאִם־אָסוֹן יִהְיֶה וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ:**

כג וְאִם מוֹתָא יְהֵא וְתִתֵּן נַפְשָׁא חֶלֶף נַפְשָׁא:

רש"י◄ **וְאִם אָסוֹן יִהְיֶה** • בְּאִשָּׁה. **וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ** • (סנהדרין עט) רַבּוֹתֵינוּ חוֹלְקִין בַּדָּבָר: יֵשׁ אוֹמְרִים "נֶפֶשׁ" מַמָּשׁ, וְיֵשׁ אוֹמְרִים מָמוֹן, אֲבָל לֹא "נֶפֶשׁ" מַמָּשׁ, שֶׁהַמִּתְכַּוֵּן לַהֲרֹג אֶת זֶה וְהָרַג אֶת זֶה, פָּטוּר מִמִּיתָה וּמְשַׁלֵּם לְיוֹרְשָׁיו דָּמָיו כְּמוֹ שֶׁהָיָה נִמְכָּר בַּשּׁוּק.

(כד) **עַיִן תַּחַת עַיִן שֵׁן תַּחַת שֵׁן יָד תַּחַת יָד רֶגֶל תַּחַת רָגֶל:**

כד עֵינָא חֶלֶף עֵינָא שִׁנָּא חֶלֶף שִׁנָּא יְדָא חֶלֶף יְדָא רַגְלָא חֶלֶף רַגְלָא:

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

כא) לֹא יֻקָּם כִּי כַסְפּוֹ. וְאִם הֲרָגוֹ שׁוֹגֵג יִגְלֶה עַל יָדוֹ, וּבְדִין זֶה אֵין בּוֹ חִלּוּק בֵּינוֹ לְבֵין רוֹצֵחַ לְאָדָם שֶׁאֵינוֹ עַבְדּוֹ כִּי אֵינוֹ חַיָּב גָּלוּת אֶלָּא אִם הֲרָגוֹ וּמֵת תַּחַת יָדוֹ מַמָּשׁ וּכְמוֹ שֶׁכָּתְבָנוּ בַּפָּסוּק (י"ב) מַכֵּה אִישׁ וגו', וְלֹא הָצְרַךְ לִכְתֹּב אֶלָּא דִּין שֶׁהוּא מְשֻׁנֶּה מִדִּין רוֹצֵחַ לְשֶׁאֵינוֹ עַבְדּוֹ: תורה כב

כב) וְכִי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים. פֵּרוּשׁ וְכָל אֶחָד מִתְכַּוֵּן לַהֲרֹג אֶת חֲבֵרוֹ וּבָאָה הַמַּכָּה בְּאִשָּׁה בָּזֶה הוּא שֶׁאָמַר כָּל צְדָדֵי הַדִּינִים הָאֲמוּרִים בָּעִנְיָן: **וְנָגְפוּ וגו'.** אָמַר לְשׁוֹן רַבִּים לוֹמַר שֶׁאִם שְׁנֵיהֶם נָפְלוּ עָלֶיהָ וּנְגָפוּהָ מִשְׁלִשִׁין בֵּינֵיהֶם וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב רַמְבַּ"ם בְּפ"א מֵהִלְכוֹת חוֹבֵל וּמַזִּיק: **אִשָּׁה הָרָה.** פֵּרוּשׁ הִמְצוּיָה שָׁם בִּידִיעָתָם אֲבָל אִם בָּאָה וְעָמְדָה בִּגְבוּלָם וּנְגָפוּהָ בְּלֹא יְדִיעָה פְּטוּרִים מִכְּלוּם מִדִּין שֶׁכָּתַב בִּירוּשַׁלְמִי וּפְסָקוֹ רַמְבַּ"ם בְּפ"א מֵהִלְכוֹת חוֹבֵל וּמַזִּיק וְזֶה לְשׁוֹנוֹ אִם הָיָה אֶחָד יָשֵׁן וּבָא אֶחָד וְשָׁכַב בְּצִדּוֹ הֲרֵי זֶה פָּטוּר הַיָּשֵׁן גַּם מֵהַנִּזָּק כִּי זֶה אֹנֶס מִקְּרֵי: **כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה** פֵּרוּשׁ לְצַד כִּי הוּא הַנּוֹטֵל דְּמֵי וְלָדוֹת הוּא יִהְיֶה בַּעַל דִּינוֹ בְּעֹנֶשׁ זֶה לָקַחַת מִמֶּנּוּ הָרָאוּי לוֹ: תורה כג

כג) וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ וגו'. נֶחְלְקוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל בְּמַכִּילְתָּא יֵשׁ אוֹמְרִים מִיתָה הֵגֵם שֶׁנִּתְכַּוֵּן לַהֲרֹג אֶת זֶה וְהָרַג אֶת זֶה וְיֵשׁ אוֹמְרִים מָמוֹן. וְלִדְבָרָיו יְדֵיק אוֹמְרוֹ **וְנָתַתָּה** עַל נָכוֹן שֶׁהוּא דָּבָר הַנִּתָּן מִיָּד לְיָד. וּלְמָאן דְּאָמַר נֶפֶשׁ מַמָּשׁ אָמַר **וְנָתַתָּה** לוֹמַר כִּי בִּמְקוֹם נְתִינָה הָאֲמוּרָה בְּסָמוּךְ כְּשֶׁלֹּא יִהְיֶה אָסוֹן תִּהְיֶה זוֹ וְאֵין כָּאן נְתִינָה אַחֶרֶת כִּי פָּטוּר מִדְּמֵי וְלָדוֹת, זוֹלַת אִם הָיָה אָסוֹן וְהוּא בְּדֶרֶךְ שֶׁאֵינוֹ חַיָּב כְּגוֹן שֶׁאָמְדוּ הַמַּכָּה שֶׁאֵינָהּ כְּדֵי לְהָמִית הֲרֵי זֶה חַיָּב וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בַּפָּסוּק (י"ח) וְכִי יְרִיבֻן: תורה כד

רש"י◄ עַיִן תַּחַת עַיִן • סִמֵּא עַיִן חֲבֵרוֹ, נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי עֵינוֹ כַּמָּה שֶׁפָּחֲתוּ דָּמָיו לִמְכֹּר בַּשּׁוּק, וְכֵן כֻּלָּם. וְלֹא נְטִילַת אֵבֶר מַמָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּפֶרֶק "הַחוֹבֵל" (בבא קמא פד)◆

(כה) כְּוִיָּה תַּחַת כְּוִיָּה פֶּצַע תַּחַת פָּצַע חַבּוּרָה תַּחַת חַבּוּרָה׃ ס

כה כְּוָאָה חֶלְף כְּוָאָה פִּדְעָא חֶלָף פִּדְעָא מַשְׁקוֹפֵי חֶלָף מַשְׁקוֹפֵי׃

רש"י◄ כְּוִיָּה תַּחַת כְּוִיָּה • מִכְוַת אֵשׁ, וְעַד עַכְשָׁו דִּבֵּר בַּחֲבָלָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ פְּחַת דָּמִים, וְעַכְשָׁו בְּשֶׁאֵין בָּהּ פְּחַת דָּמִים אֶלָּא צַעַר, כְּגוֹן כְּוָאוֹ בְּשַׁפּוּד עַל צִפָּרְנָיו, אוֹמְדִים כַּמָּה אָדָם כַּיּוֹצֵא בָּזֶה רוֹצֶה לִטֹּל, לִהְיוֹת מִצְטַעֵר כָּךְ. פֶּצַע • הִיא מַכָּה הַמּוֹצִיאָה דָּם שֶׁפָּצַע אֶת בְּשָׂרוֹ, נפרדו"ר בְּלַעַ"ז. הַכֹּל לְפִי מַה שֶּׁהוּא: אִם יֵשׁ בּוֹ פְּחַת דָּמִים, נוֹתֵן נֶזֶק, וְאִם נָפַל לְמִשְׁכָּב, נוֹתֵן שֶׁבֶת, וְרִפּוּי, וּבֹשֶׁת וְצַעַר. וּמִקְרָא זֶה יָתֵר הוּא. וּב"הַחוֹבֵל" דְּרָשׁוּהוּ רַבּוֹתֵינוּ לְחַיֵּב עַל הַצַּעַר אֲפִלּוּ בִּמְקוֹם נֶזֶק, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁנּוֹתֵן לוֹ דְּמֵי יָדוֹ, אֵין פּוֹטְרִין אוֹתוֹ מִן הַצַּעַר, לוֹמַר: הוֹאִיל וְקָנָה יָדוֹ, יֵשׁ עָלָיו לְחָתְכָהּ בְּכָל מַה שֶּׁיִּרְצֶה, אֶלָּא אוֹמְרִים: יֵשׁ לוֹ לְחָתְכָהּ בְּסַם, שֶׁאֵינוֹ מִצְטַעֵר כָּל כָּךְ, וְזֶה חֲתָכָהּ בְּבַרְזֶל וְצִעֲרוֹ. חַבּוּרָה • הִיא מַכָּה שֶׁהַדָּם נִצְרָר בָּהּ וְאֵינוֹ יוֹצֵא, אֶלָּא שֶׁמַּאֲדִים הַבָּשָׂר כְּנֶגְדּוֹ. לְשׁוֹן "חַבּוּרָה", טק"א בְּלַעַ"ז, כְּמוֹ (ירמיה יג) "וְנָמֵר חֲבַרְבֻּרֹתָיו". וְתַרְגּוּמוֹ "מַשְׁקוֹפֵי", לְשׁוֹן חֲבָטָה, בטדור"א בְּלַעַ"ז, וְכֵן "שְׁדוּפֹת קָדִים" שְׁקִיפָן קְדוּם, חֲבוּטוֹת בָּרוּחַ. וְכֵן "עַל הַמַּשְׁקוֹף", עַל שֵׁם שֶׁהַדֶּלֶת נוֹקֶשֶׁת עָלָיו.

(כו) וְכִי־יַכֶּה אִישׁ אֶת־עֵין עַבְדּוֹ אוֹ־אֶת־עֵין אֲמָתוֹ וְשִׁחֲתָהּ לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת עֵינוֹ׃

כו וַאֲרֵי יִמְחֵי גְּבַר יָת עֵינָא דְעַבְדֵּהּ אוֹ יָת עֵינָא דְאַמְתֵּהּ וִיחַבְּלִנַּהּ לְבַר חוֹרִין יִפְטְרִנֵּהּ חֶלָף עֵינֵהּ׃

רש"י◄ אֶת עֵין עַבְדּוֹ • כְּנַעֲנִי, אֲבָל עִבְרִי אֵינוֹ יוֹצֵא בְּשֵׁן וְעַיִן, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ אֵצֶל "לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים". תַּחַת עֵינוֹ • (מכילתא) וְכֵן בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה רָאשֵׁי אֵבָרִים: אֶצְבְּעוֹת הַיָּדַיִם וְהָרַגְלַיִם, וּשְׁתֵּי אָזְנַיִם, וְהַחֹטֶם וְרֹאשׁ הַגְּוִיָּה שֶׁהוּא גִּיד הָאַמָּה. וְלָמָּה נֶאֱמַר 'שֵׁן וְעַיִן'? שֶׁאִם נֶאֱמַר עַיִן וְלֹא נֶאֱמַר שֵׁן, הָיִיתִי אוֹמֵר: מָה עַיִן שֶׁנִּבְרָא עִמּוֹ, אַף כָּל שֶׁנִּבְרָא עִמּוֹ, וַהֲרֵי שֵׁן לֹא נִבְרָא עִמּוֹ. וְאִם נֶאֱמַר שֵׁן וְלֹא נֶאֱמַר עַיִן, הָיִיתִי אוֹמֵר אֲפִלּוּ שֵׁן תִּינוֹק שֶׁיֵּשׁ לָהּ חֲלִיפִין, לְכָךְ נֶאֱמַר עַיִן.

(כז) וְאִם־שֵׁן עַבְדּוֹ אוֹ־שֵׁן אֲמָתוֹ יַפִּיל לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת שִׁנּוֹ׃ פ

כז וְאִם שְׁנָא דְעַבְדֵּהּ אוֹ שְׁנָא דְאַמְתֵּהּ יַפֵּל לְבַר חוֹרִין יִפְטְרִנֵּהּ חֶלָף שִׁנֵּהּ׃

(כח) וְכִי־יִגַּח שׁוֹר אֶת־אִישׁ אוֹ אֶת־אִשָּׁה וָמֵת סָקוֹל יִסָּקֵל הַשּׁוֹר וְלֹא יֵאָכֵל אֶת־בְּשָׂרוֹ וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי׃

כח וַאֲרֵי יַגַּח תּוֹרָא יָת גַּבְרָא אוֹ יָת אִתְּתָא וִימוּת אִתְרְגָמָא יִתְרְגֵם תּוֹרָא וְלָא יִתְאֲכֵל יָת בִּסְרֵהּ וּמָרֵהּ דְּתוֹרָא יְהֵי זַכָּאָה׃

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

כו) וְכִי יַכֶּה וגו'. בְּקִדּוּשִׁין (כ"ד:) פְּלִיגִי רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל וְרַבָּנָן רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל סוֹבֵר צָרִיךְ לְכַוֵּן לְשַׁחֲתָהּ וְרַבָּנָן סוֹבְרִים הֲגַם שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן לְשַׁחֲתָהּ אֶלָּא שֶׁצָּרִיךְ לְכַוֵּן לְעַיִן עַצְמָהּ. וְקָשֶׁה לְרַבָּנָן הָיָה לוֹ לוֹמַר וְכִי יַשְׁחִית אִישׁ אֶת עֵין עַבְדּוֹ. וְאוּלַי כִּי הָיִיתִי אוֹמֵר כִּי הַשְׁחָתָה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב הִיא לְגוּפָהּ וְלֹא הָיְינוּ יוֹדְעִים שֶׁיְּכַוֵּן הַכָּתוּב לוֹמַר תְּנַאי הוּא הַדָּבָר שֶׁצָּרִיךְ שֶׁיְּכַוֵּן לָהּ:

עוֹד נִרְאֶה שֶׁנִּתְכַּוֵּן לוֹמַר שֶׁהֲגַם שֶׁלֹּא שִׁחֲתָהּ בִּשְׁעַת הַכָּאָה עַצְמָהּ אֶלָּא אַחַר זְמַן יִהְיֶה הַדִּין כֵּן וְאֵינוֹ דּוֹמֶה לַשּׁוֹגֵג שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה שֶׁצָּרִיךְ שֶׁיִּמּוּת בַּשָּׁעָה עַצְמָהּ. וּדְרָשַׁת רַבָּנָן שֶׁצָּרִיךְ שֶׁיְּכַוֵּן לָעַיִן נִשְׁמַעַת מִכִּנּוּי וְשִׁחֲתָהּ: תורה כז

כז) וְאִם שֵׁן עַבְדּוֹ. טַעַם שֶׁלֹּא כְּלַל הַכָּתוּב שֵׁן וְעַיִן וְחִלְּקָם בְּב' מִצְוֹת, יִתְבָּאֵר עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל בְּקִדּוּשִׁין (כ"ד) אָמַר ר' שֵׁשֶׁת הָיְתָה עֵינוֹ סְמוּיָה וְחִטְּטָהּ יוֹצֵא לְחֵרוּת, וּלְפִי זֶה יֵשׁ בָּעַיִן ב' דִּינִים שֶׁל שִׁחְרוּר. הָאֶחָד אִם כְּהָה עֵינוֹ הֲגַם שֶׁלֹּא חִטְּטָהּ כַּמּוּבָן שָׁם בְּקִדּוּשִׁין שֶׁגַּם שֶׁלֹּא נָחְטְטָה כָּל שֶׁחָסֵר מֵאוֹרָהּ וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ יֵצֵא לְחֵרוּת, וְהַב' שֶׁהֲגַם שֶׁהָיְתָה כְּהוּיָה אִם חִטְּטָהּ יֵצֵא לְחֵרוּת, וְאִם הָיָה הַכָּתוּב כּוֹלֵל אוֹתָם בְּדִין אֶחָד הָיְינוּ לוֹמְדִין בָּעַיִן כְּדִין הַשֵּׁן מַה שֵּׁן בִּטּוּלָהּ הוּא נְפִילָתָהּ גַּם עַיִן בִּטּוּלָהּ הוּא נְפִילָתָהּ אֲבָל כְּהוּי שֶׁאֵינוֹ מְחַסֵּר כְּלָל מֵהָעַיִן לֹא יֵצֵא לְחֵרוּת: תורה כח

כח) וְכִי יִגַּח וגו' אֶת אִישׁ. טַעַם אוֹמְרוֹ **אֶת**, יִתְבָּאֵר עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם בַּגְּמָרָא (סנהדרין ע"ט) נִתְכַּוֵּן לַהֲרֹג שִׁמְעוֹן

רש"י◄ **וְכִי יִגַּח שׁוֹר•** (בבא קמא כד) אֶחָד שׁוֹר וְאֶחָד כָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה וָעוֹף, אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהוֹוֶה. **וְלֹא יֵאָכֵל אֶת בְּשָׂרוֹ•** (פסחים כא) מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר: "סָקוֹל יִסָּקֵל הַשּׁוֹר", אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהוּא נְבֵלָה, וּנְבֵלָה אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה? אֶלָּא מַה תַּלְמוּד־לוֹמַר: "וְלֹא יֵאָכֵל אֶת בְּשָׂרוֹ"?, שֶׁאֲפִלּוּ שְׁחָטוֹ לְאַחַר שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ, אָסוּר בַּאֲכִילָה. (בבא קמא מא) בַּהֲנָאָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי". כְּאָדָם הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: יָצָא פְּלוֹנִי נָקִי מִנְּכָסָיו וְאֵין לוֹ בָּהֶם הֲנָאָה שֶׁל כְּלוּם, זֶהוּ מִדְּרָשׁוֹ. וּפְשׁוּטוֹ כְּמַשְׁמָעוֹ, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בַּמּוּעָד: "וְגַם־בְּעָלָיו יוּמָת", הֵצְרַךְ לוֹמַר בַּתָּם: "וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש ח"ו עמ' 141 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

גַּם הַהוֹוֶה בָּא מִ"דִּבֵּר הַכָּתוּב"

וְכִי־יִגַּח שׁוֹר

אֶחָד שׁוֹר וְאֶחָד כָּל בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף, אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהוֹוֶה (כא, כח. ובפרש"י)

יֵשׁ לְפָרֵשׁ כְּלָל זֶה "דִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהוֹוֶה" (שֶׁמְּבִיאוֹ רַשִׁ"י בְּפָרָשָׁתֵנוּ עוֹד כַּמָּה פְּעָמִים (כב, יז. שם, כא. שם, ל)) בְּדֶרֶךְ הַדְּרוּשׁ וְהָרֶמֶז:

כַּאֲשֶׁר מִתְרַחֵשׁ בָּעוֹלָם מְאֹרָע שֶׁהוּא נֶגֶד הַטֶּבַע וְיוֹצֵא מִגֶּדֶר הָרָגִיל, אֲזַי נִכָּר לַכֹּל שֶׁ"מֵאֵת ה' הָיְתָה זֹאת" וְאֵין זֶה "מִקְרֶה" חַס־וְשָׁלוֹם.

אַךְ בְּדֶרֶךְ כְּלָל כַּאֲשֶׁר "עוֹלָם כְּמִנְהָגוֹ נוֹהֵג", עָלוּל הָאָדָם לַחְשֹׁב שֶׁאֵין דַּרְכֵי הַטֶּבַע מַגִּיעִים מִכֹּחַ הַבּוֹרֵא, אֶלָּא כָּךְ הוּא דַּרְכָּם וְטִבְעָם שֶׁל הַנִּבְרָאִים, וְהָעוֹלָם מִתְנַהֵג מֵעַצְמוֹ ח"ו.

וְעַל זֶה בָּא הַכְּלָל – "דִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהוֹוֶה". שֶׁגַּם הַ"הוֹוֶה", דְּקָאֵי עַל הַהַנְהָגָה הָרְגִילָה מִדֵּי יוֹם בְּיוֹמוֹ, אֵין זֶה מֵעַצְמוֹ ח"ו, כִּי־אִם מִכֹּחַ "דִּבֵּר הַכָּתוּב", שֶׁהוּא דְּבַר ה' הַמְּחַיֶּה וּמְקַיֵּם אֶת כָּל הַנִּבְרָאִים וּמַנְהִיגָם כִּרְצוֹנוֹ.

(כט) **וְאִם שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם וְהוּעַד בִּבְעָלָיו וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ וְהֵמִית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם־בְּעָלָיו יוּמָת:**

כט **וְאִם תּוֹר נַגַּח הוּא מֵאִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם וּמִדְּקַמּוּהִי וְיִתַּסְּהֵד בְּמָרֵיהּ וְלָא נָטְרֵיהּ וְיִקְטוֹל גַּבְרָא אוֹ אִתְּתָא תּוֹרָא יִתְרָגֵם וְאַף מָרֵיהּ יִתְקְטֵל:**

רש"י◄ **מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם•** חֲרֵי שָׁלֹשׁ נְגִיחוֹת (מכילתא)• **וְהוּעַד בִּבְעָלָיו•** (ב"ק כג) לְשׁוֹן הַתְרָאָה בְּעֵדִים, כְּמוֹ: (בראשית מג) "הָעֵד הֵעִיד בָּנוּ הָאִישׁ". **וְהֵמִית אִישׁ וְגוֹ'•** לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יִגַּח", אֵין לִי אֶלָּא שֶׁהֱמִיתוֹ בִּנְגִיחָה. הֱמִיתוֹ בִּנְשִׁיכָה, דְּחִיפָה וּבְעִיטָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "וְהֵמִית". **וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת•** בִּידֵי שָׁמַיִם. יָכוֹל בִּידֵי אָדָם? תַּלְמוּד־לוֹמַר: (במדבר לה) "מוֹת יוּמַת הַמַּכֶּה, רוֹצֵחַ הוּא", עַל רְצִיחָתוֹ אַתָּה הוֹרְגוֹ וְאִי אַתָּה הוֹרְגוֹ עַל רְצִיחַת שׁוֹרוֹ (סנהדרין לג)•

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש ח"ו עמ' 329 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

מִיתַת הַשּׁוֹר – דִּינֵי נְפָשׁוֹת?

וְאִם שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם וְהוּעַד בִּבְעָלָיו . . הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם־בְּעָלָיו יוּמָת: (כא, כט)

"שׁוֹר הַנִּסְקָל, בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלוֹשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת, כְּמִיתַת בְּעָלִים כָּךְ מִיתַת הַשּׁוֹר" (סנהדרין ב, א). וְקָשֶׁה אֵיךְ לְמֵדִים דִּין מִיתַת הַשּׁוֹר מִדִּין מִיתַת הַבְּעָלִים, וַהֲרֵי אֵין לְמֵדִים דִּינֵי מָמוֹנוֹת מִדִּינֵי נְפָשׁוֹת?

וְיֵשׁ לוֹמַר בִּפְשִׁיטוּת שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה גַּם דִּינֵי נְפָשׁוֹת: מֵאַחַר שֶׁהַתּוֹרָה כָּלְלָה אוֹתָם כְּאֶחָד, "הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת" – הֵיְינוּ שֶׁכְּשֶׁדָּנִים עַל הַשּׁוֹר אֵין זֶה רַק דִּינֵי מָמוֹנוֹת כִּי־אִם גַּם דִּינֵי נְפָשׁוֹת, כִּי בָּזֶה נִכְלָל דִּין הַבְּעָלִים – "וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת" (בִּידֵי שָׁמַיִם), וְאִם־כֵּן שַׁפִּיר הֲוֵי דִּינֵי נְפָשׁוֹת. וְיֵשׁ לְהוֹסִיף הַסְבָּרָה בָּזֶה:

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְהָרֵג רְאוּבֵן חַיָּב שֶׁהֲרֵי נִתְכַּוֵּן לַהֲרֹג מִי שֶׁחַיָּב עָלָיו, וְהוּא אוֹמְרוֹ **אֶת אִישׁ** לְרַבּוֹת כָּל שֶׁנִּתְכַּוֵּן לְאִישׁ הֲגַם שֶׁהָרַג אַחֵר שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן לוֹ. וְדַוְקָא נִתְכַּוֵּן לְאִישׁ אֲבָל אִם נִתְכַּוֵּן לִבְהֵמָה וְהָרַג הָאִישׁ פָּטוּר כִּדְאָמְרִינָן שָׁם (ע"ח):

וָמֵת. פֵּרוּשׁ אֲפִלּוּ מֵת אַחַר זְמַן כָּל שֶׁמֵּת מֵחֲמַת נְגִיחָה, וְכֵן מַשְׁמָע מִדִּבְרֵי רַשִׁ"י (ב"ק מ"א.) בְּפֵרוּשׁ סוּגְיַית סִכֵּן ג' בְּנֵי אָדָם וְלֹא מֵתוּ יְעַיֵּן שָׁם:

וְלֹא יֵאָכֵל אֶת בְּשָׂרוֹ. וְאִם אֲכָלוֹ לוֹקֶה, אֲבָל שְׁאָר הֲנָאוֹת הַנִּשְׁמָעוֹת מֵאוֹמְרוֹ וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי הֲגַם שֶׁאָסוּר אֵינוֹ לוֹקֶה, וְלָזֶה לֹא כָּלַל הַכֹּל בִּכְלָלוּת אֶחָד: תורה כט

כט) וְהוּעַד בִּבְעָלָיו. אָמַר לְשׁוֹן רַבִּים, נִתְכַּוֵּן לוֹמַר שֶׁאִם הָיוּ לוֹ ב' בְּעָלִים חַיָּבִים שְׁנֵיהֶם מִיתָה, וְלֹא יִהְיוּ כְּב' שֶׁהָרְגוּ אָדָם כְּאַחַת שֶׁפְּטוּרִין לְכָל מָאן דְּאָמַר (ב"ק כ"ו:), כִּי הָתָם פְּטוּרִין מִמִּיתָה בִּידֵי אָדָם וְחַיָּבִין בִּידֵי שָׁמַיִם וְכָאן פְּטוּרִין מִמִּיתָה בִּידֵי אָדָם וְחַיָּבִים בִּידֵי שָׁמַיִם. וּבְכֹפֶר לִהְיוֹתוֹ מָמוֹן חַיָּבִין אֲפִלּוּ בִּידֵי אָדָם: תורה ל

דְּהִנָּה בְּטַעַם חִיּוּב הַמִּיתָה לַבְּעָלִים בִּנְגִיחַת שׁוֹרוֹ, הָיָה אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ שֶׁהוּא מִטַּעַם שֶׁלֹּא שָׁמַר שׁוֹרוֹ כִּדְבָעֵי, וְאָז "הַשּׁוֹר יִסָּקֵל" מִשּׁוּם שֶׁהַזִּיק, וְזֶה שֶׁהַבְּעָלִים יוּמַת הוּא מִטַּעַם שֶׁלֹּא שָׁמַר שׁוֹרוֹ. וּלְפִי זֶה, דִּין הַשּׁוֹר וְדִין הַבְּעָלִים הֵם שְׁנֵי דְּבָרִים נִפְרָדִים.

אֶבָל יוֹתֵר נִרְאֶה לוֹמַר שֶׁטַּעַם חִיּוּב הַמִּיתָה לַבְּעָלִים הוּא, דְּמִכֵּיוָן שֶׁהַשּׁוֹר הוּא מָמוֹן בְּעָלִים, הֲוָה לֵיהּ כְּיָדָא אֲרִיכְתָּא שֶׁל הַבְּעָלִים, וּכְאִלּוּ שֶׁהַבְּעָלִים בְּעַצְמוֹ הִזִּיק. וּלְפִי זֶה, בְּדִין הַשּׁוֹר נִכְלָל גַּם דִּינֵי נְפָשׁוֹת, דִּשְׁנֵיהֶם חָטְאוּ בְּאוֹתָהּ פְּעֻלָּה וְאֵין שַׁיָּךְ לְהַפְרִיד בַּדִּין שֶׁלָּהֶם.

(ל) **אִם־כֹּפֶר יוּשַׁת עָלָיו וְנָתַן פִּדְיֹן נַפְשׁוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר־יוּשַׁת עָלָיו:**

ל **אִם מָמוֹן יְשַׁוּוֹן עֲלוֹהִי וְיִתֵּן פּוּרְקָן נַפְשֵׁהּ כְּכֹל דִּישַׁוּוֹן עֲלוֹהִי:**

רש"י ◄ **אִם כֹּפֶר יוּשַׁת עָלָיו.** "אִם" זֶה אֵינוֹ תָּלוּי, וַהֲרֵי הוּא כְּמוֹ "אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה", לְשׁוֹן אֲשֶׁר זֶה מִשְׁפָּטוֹ, שֶׁיָּשִׁיתוּ עָלָיו בֵּית־דִּין כֹּפֶר. **וְנָתַן פִּדְיֹן נַפְשׁוֹ.** דְּמֵי נִזָּק, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: דְּמֵי מַזִּיק (בבא קמא כז).

(לא) **אוֹ־בֵן יִגָּח אוֹ־בַת יִגָּח כַּמִּשְׁפָּט הַזֶּה יֵעָשֶׂה לּוֹ:**

לא **אוֹ לְבַר יִשְׂרָאֵל יַגַּח תּוֹרָא אוֹ לְבַת יִשְׂרָאֵל יַגַּח כְּדִינָא הָדֵין יִתְעֲבֵד לֵהּ:**

רש"י ◄ **אוֹ־בֵן יִגָּח.** בֵּן שֶׁהוּא קָטָן. **אוֹ בַת.** שֶׁהִיא קְטַנָּה. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהֵמִית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה", יָכוֹל אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא עַל הַגְּדוֹלִים? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "אוֹ־בֵן יִגָּח וְגוֹ'", לְחַיֵּב עַל הַקְּטַנִּים כַּגְּדוֹלִים (מכילתא).

(לב) **אִם־עֶבֶד יִגַּח הַשּׁוֹר אוֹ אָמָה כֶּסֶף שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים יִתֵּן לַאדֹנָיו וְהַשּׁוֹר יִסָּקֵל: ס**

לב **אִם לְעַבְדָּא יַגַּח תּוֹרָא אוֹ לְאַמְתָּא כְּסַף תְּלָתִין סְלְעִין יִתֵּן לְרִבּוֹנֵהּ וְתוֹרָא יִתְרְגֵם:**

רש"י ◄ **אִם־עֶבֶד אוֹ אָמָה.** כְּנַעֲנִיִּים (מכילתא). **שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים יִתֵּן.** גְּזֵרַת הַכָּתוּב הִיא, בֵּין שֶׁהוּא שָׁוֶה אֶלֶף זוּז, בֵּין שֶׁאֵינוֹ שָׁוֶה אֶלָּא דִּינָר, וְהַשֶּׁקֶל מִשְׁקָלוֹ אַרְבָּעָה זְהוּבִים, שֶׁהֵם חֲצִי אוּנְקִיָּא לַמִּשְׁקָל הַיָּשָׁר שֶׁל קְלוֹנְיָ"א.

(לג) **וְכִי־יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אוֹ כִּי־יִכְרֶה אִישׁ בֹּר וְלֹא יְכַסֶּנּוּ וְנָפַל־שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר:**

לג **וַאֲרֵי יִפְתַּח גֻּבַּר גּוֹב אוֹ אֲרֵי יִכְרֵה גֻּבַּר גּוֹב וְלָא יְכַסְּנֵהּ וְיִפֵּל תַּמָּן תּוֹרָא אוֹ חֲמָרָא:**

רש"י ◄ **וְכִי־יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר.** שֶׁהָיָה מְכֻסֶּה וְגִלָּהוּ. **אוֹ כִּי יִכְרֶה.** לָמָּה נֶאֱמַר? אִם עַל הַפְּתִיחָה חַיָּב, עַל הַכְּרִיָּה לֹא כָּל־שֶׁכֵּן? אֶלָּא לְהָבִיא כּוֹרֶה אַחַר כּוֹרֶה שֶׁהוּא חַיָּב (בבא קמא נא). **וְלֹא יְכַסֶּנּוּ.** הָא אִם כִּסָּהוּ, פָּטוּר, וּבְחוֹפֵר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים דִּבֶּר הַכָּתוּב (שם נה). **שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר.** הוּא הַדִּין לְכָל בְּהֵמָה וְחַיָּה, שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר: "שׁוֹר וַחֲמוֹר", אָנוּ לְמֵדִין אוֹתוֹ "שׁוֹר" "שׁוֹר" מִשַּׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמוֹרֶךָ",

---

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

ל) **פִּדְיֹן נַפְשׁוֹ.** נֶחְלְקוּ בְּפֶרֶק אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה (ב"ק מ') בְּשֶׁל מִי שֶׁמִּין אִם בְּשֶׁל מַזִּיק אִם בְּשֶׁל נִזָּק. וְהָיָה נִרְאֶה כִּי לְהָאוֹמֵר בְּשֶׁל מַזִּיק אִם הֵמִית שׁוֹר שֶׁל ב' בְּנֵי אָדָם חַיָּבִין לְשַׁלֵּם דְּמֵי כָּל אֶחָד מֵהֶם כִּי כֻּלָּן נִתְחַיְּבוּ לַשָּׁמַיִם. וּלְהָאוֹמֵר שֶׁל נִזָּק אֵינָם חַיָּבִין אֶלָּא דְּמֵי הַנִּזָּק. וְקָשֶׁה אִם כֵּן מַאי בָּעֵי שָׁם רַב נַחְמָן לְרַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב אִם חַיָּבִין לָתֵת כֹּפֶר כָּל אֶחָד שָׁלֵם הֵלֹא דָּבָר זֶה מֻחְלָקֶת הַתַּנָּאִים, אֶלָּא וַדַּאי דְּהַן אֱמֶת לְהָאוֹמֵר בְּשֶׁל מַזִּיק וַדַּאי שֶׁצָּרִיךְ לְשַׁלֵּם ב' בֶּפְרִים מִידֵי דְּהַוֵּה שֶׁהֵמִית שׁוֹר אָדָם גָּדוֹל שֶׁשָּׁוֶה מָאתַיִם לְאָדָם שֶׁשָּׁוֶה חֲמִשִּׁים שֶׁחַיָּב לְשַׁלֵּם וְלֹא יִגְרַע אִם יֵחָלְקוּ לְב' גּוּפִים וְחַיָּבִים לָתֵת דְּמֵי כֹּפֶר שְׁנַיִם, וּבַעְיָא דְּרַב נַחְמָן הִיא אֲבָלְבָא דַּחֲכָמִים שֶׁסּוֹבְרִין שְׁמִין בְּשֶׁל נִזָּק, וְכֵן מַשְׁמַע מִדִּבְרֵי רַמְבַּ"ם שֶׁפָּסַק פי"א מֵהִלְכוֹת נִזְקֵי מָמוֹן בְּדִין דְּמֵי כֹּפֶר שֶׁשְּׁמִין דְּמֵי הַנֶּהֱרָג וּבְשׁוֹר ב' שֶׁתְּפִין פָּסַק (שם פ"י) שֶׁחַיָּבִין לִתֵּן כֹּפֶר שָׁלֵם לְכָל אֶחָד וְהָבֵן. וְטַעַם שֶׁפָּסַק רַמְבַּ"ם לְחֻמְרָא מִשּׁוּם דְּהַוְיָא סָפֵק כֹּפֶר נֶפֶשׁ: **וְאִם** קָדַם גּוֹאֵל הַדָּם וְהָרַג אֶת זֶה קֹדֶם שֶׁיִּתֵּן פִּדְיוֹן נַפְשׁוֹ נִרְאֶה לִי שֶׁנֶּהֱרָג עָלָיו שֶׁלֹּא פָּטַר הַכָּתוּב אֶלָּא הֲרִיגַת הוֹרֵג בְּיָד בְּשׁוֹגֵג מִדִּין יֵחָם לְבָבוֹ אֲבָל אִם שׁוֹרוֹ הָרַג אֵין כָּאן יֵחָם לְבָבוֹ כַּהוֹרֵג בְּיָד: תורה לא

לג) **וְכִי יִפְתַּח וְגוֹ'.** פֵּרוּשׁ אֶפְלוּ בִּשְׁעַת פְּתִיחַת וּכְרִיַּת הַבּוֹר אִם נָפַל עָלָיו שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר חַיָּב בַּעַל הַבּוֹר, וַאֲפִלּוּ נֶהֱרָג בְּתוֹךְ בּוֹרוֹ יוֹרְשָׁיו יְשַׁלְּמוּ וְכִדְאִיתָא בְּפֶרֶק קַמָּא דַּעֲרָכִין (ז): תורה לד

מַה לְהַלָּן כָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה כְּשׁוֹר, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בְּמָקוֹם אַחֵר "וְכָל בְּהֶמְתֶּךָ", אַף כָּאן כָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה כְּשׁוֹר. וְלֹא נֶאֱמַר: "שׁוֹר" וַ"חֲמוֹר", אֶלָּא "שׁוֹר" וְלֹא אָדָם, "חֲמוֹר" וְלֹא כֵּלִים (בבא קמא נב).

(לד) **בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם כֶּסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו וְהַמֵּת יִהְיֶה־לּוֹ: ס**

לד מָרֵי דְּגֵבָא יְשַׁלֵּם כַּסְפָּא יָתִיב לְמָרוֹהִי וּמֵיתָא יְהֵא דִּילֵהּ:

רש"י ◄ **בַּעַל הַבּוֹר** • בַּעַל הַתַּקָּלָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין הַבּוֹר שֶׁלּוֹ, שֶׁעֲשָׂאוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, עֲשָׂאוֹ הַכָּתוּב בְּעָלָיו, לְהִתְחַיֵּב בִּנְזָקָיו. **כֶּסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו** • 'יָשִׁיב' לְרַבּוֹת שְׁוֶה כֶּסֶף, וַאֲפִלּוּ סֵבִין (שם ז). (וְהָא דִּכְתִיב "מֵיטַב שָׂדֵהוּ", וְכָתַב רַשִׁ"י שֶׁהַנִּזָּקִין מִן הָעִדִּית, תֵּרֵץ בַּגְּמָרָא דְּפֶרֶק קַמָּא דְּבָבָא קַמָּא, רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, דְּזֶהוּ אִם בָּא לִגְבּוֹת קַרְקַע, אֲבָל מִטַּלְטְלֵי — כָּל מִילֵּי מֵיטַב הוּא, דְּאִי לָא מִזְדַּבְּן הָכָא, מִזְדַּבְּן הָכָא). **וְהַמֵּת יִהְיֶה־לּוֹ** • (מכילתא. ב"ק ז) לַנִּזָּק, שָׁמִין אֶת הַנְּבֵלָה וְנוֹטְלָהּ בְּדָמִים, וּמְשַׁלֵּם לוֹ הַמַּזִּיק עָלֶיהָ תַּשְׁלוּמֵי נִזְקוֹ.

(לה) **וְכִי־יִגֹּף שׁוֹר־אִישׁ אֶת־שׁוֹר רֵעֵהוּ וָמֵת וּמָכְרוּ אֶת־הַשּׁוֹר הַחַי וְחָצוּ אֶת־כַּסְפּוֹ וְגַם אֶת־הַמֵּת יֶחֱצוּן:**

לה וַאֲרֵי יִגּוֹף תּוֹר דְּגִבַּר יָת תּוֹרָא דְּחַבְרֵהּ וִימוּת וְיִזְבְּנוּן יָת תּוֹרָא חַיָּא וִיפַלְגוּן יָת כַּסְפֵּהּ וְאַף יָת דְּמֵי מֵיתָא יְפַלְגוּן:

רש"י ◄ **וְכִי־יִגֹּף** • יִדְחֹף, בֵּין בְּקַרְנָיו, בֵּין בְּגוּפוֹ, בֵּין בְּרַגְלָיו, בֵּין שֶׁנְּשָׁכוֹ בְּשִׁנָּיו, כֻּלָּן בִּכְלַל נְגִיפָה הֵם, שֶׁאֵין נְגִיפָה אֶלָּא לְשׁוֹן מַכָּה. **שׁוֹר־אִישׁ** • שׁוֹר שֶׁל אִישׁ. **וּמָכְרוּ אֶת הַשּׁוֹר וְגוֹ'** • בְּשָׁוִים הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שׁוֹר שֶׁוֶה מָאתַיִם שֶׁהַמִּית שׁוֹר שֶׁוֶה מָאתַיִם, בֵּין שֶׁהַנְּבֵלָה שָׁוָה הַרְבֵּה, בֵּין שֶׁהִיא שָׁוָה מְעַט, כְּשֶׁנּוֹטֵל זֶה חֲצִי הַחַי וַחֲצִי הַמֵּת, וְזֶה חֲצִי הַחַי וַחֲצִי הַמֵּת, נִמְצָא, כָּל אֶחָד מַפְסִיד חֲצִי נֶזֶק שֶׁהִזִּיקָה הַמִּיתָה. לָמַדְנוּ, שֶׁהַתָּם מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק, שֶׁמִּן הַשָּׁוִין אַתָּה לָמֵד לְשֶׁאֵינָן שָׁוִין, כִּי דִּין הַתָּם לְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק, לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר. אוֹ יָכוֹל אַף בְּשֶׁאֵינָן שָׁוִין בִּדְמֵיהֶן כְּשֶׁהֵן חַיִּים, אָמַר הַכָּתוּב "וְחָצוּ אֶת שְׁנֵיהֶם"? אִם אָמַרְתָּ כֵּן, פְּעָמִים שֶׁהַמַּזִּיק מִשְׁתַּכֵּר הַרְבֵּה כְּשֶׁהַנְּבֵלָה שָׁוָה לִימָּכֵר לְנָכְרִים הַרְבֵּה יוֹתֵר מִדְּמֵי שׁוֹר הַמַּזִּיק, וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁיֹּאמַר הַכָּתוּב שֶׁיְּהֵא הַמַּזִּיק נִשְׂכָּר, אוֹ פְּעָמִים שֶׁהַנִּזָּק נוֹטֵל הַרְבֵּה יוֹתֵר מִדְּמֵי נֶזֶק שָׁלֵם, שֶׁחֲצִי דְּמֵי שׁוֹר הַמַּזִּיק שָׁוִין יוֹתֵר מִכָּל דְּמֵי שׁוֹר הַנִּזָּק. וְאִם אָמַרְתָּ כֵּן, הֲרֵי תָּם חָמוּר מִמּוּעָד. עַל כָּרְחֲךָ, לֹא דִּבֵּר הַכָּתוּב אֶלָּא בְּשָׁוִין, וְלִמֶּדְךָ שֶׁהַתָּם מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק, וּמִן הַשָּׁוִין תִּלְמֹד לְשֶׁאֵינָן שָׁוִין, שֶׁהַמִּשְׁתַּלֵּם חֲצִי נִזְקוֹ, שָׁמִין לוֹ אֶת הַנְּבֵלָה, וּמַה שֶּׁפָּחֲתוּ דָּמָיו בִּשְׁבִיל הַמִּיתָה, נוֹטֵל חֲצִי הַפְּחָת וְהוֹלֵךְ. וְלָמָּה אָמַר הַכָּתוּב בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה, וְלֹא אָמַר: "יְשַׁלֵּם חֶצְיוֹ"? לְלַמֵּד, שֶׁאֵין הַתָּם מְשַׁלֵּם אֶלָּא מִגּוּפוֹ, וְאִם נָגַח וּמֵת אַחַר־כַּךְ אֵין הַנִּזָּק נוֹטֵל אֶלָּא הַנְּבֵלָה, וְאִם אֵינָהּ מַגַּעַת לַחֲצִי נִזְקוֹ, יַפְסִיד. אוֹ שׁוֹר שָׁוֶה מָנֶה שֶׁנָּגַח שׁוֹר שָׁוֶה חֲמֵשׁ מֵאוֹת זוּז, אֵינוֹ נוֹטֵל אֶלָּא אֶת הַשּׁוֹר, שֶׁלֹּא נִתְחַיֵּב הַתָּם לְחַיֵּב אֶת בְּעָלָיו לְשַׁלֵּם מִן הָעֲלָיָה (בבא קמא כו).

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

לה) שׁוֹר אִישׁ אֶת שׁוֹר רֵעֵהוּ. אוֹמְרוֹ **אֶת**, יִרְצֶה שֶׁשְּׁנֵיהֶם שָׁוִים בְּחַיֵּיהֶם כְּשֶׁנֶּעֱרְכוּ אוֹתָם יִהְיוּ שָׁוִים, וְהוּא אוֹמְרוֹ **שׁוֹר אִישׁ אֶת שׁוֹר** פֵּרוּשׁ הַנֶּעֱרָךְ אִתּוֹ, אֲבָל אִם הָיָה גָּדוֹל הַנּוֹגֵף אֵין לַנִּזָּק אֶלָּא חֲצִי נִזְקוֹ, וְכֵן מְבֹאָר בְּדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (ב"ק ל"ד.) וְאִם אֵין שִׁעוּר הַמַּזִּיק כַּנִּזָּק אֵין לוֹמַר שֶׁיִּטֹּל יוֹתֵר מֵחֶצְיוֹ שֶׁל חַי שֶׁאִם כֵּן לֹא הָיָה הַכָּתוּב תּוֹלֶה בְּמִכְּירַת הַשּׁוֹר הַחַי אֶלָּא הָיָה לוֹ לוֹמַר יִתֵּן לוֹ חֲצִי נִזְקוֹ שֶׁל מֵת וְיֶחֱצוּן הַמֵּת, וּמִמַּה שֶׁתָּלָה בַּחֲצִי שׁוֹר הַחַי שְׁמַע מִינָּה שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא חֲצִי הַחַי הֲגַם שֶׁיַּעֲלֶה לְפָחוֹת מֵחֲצִי נֶזֶק, וְלֹא חָשׁ עָלַי לִטְעוֹת שֶׁאֲפִלּוּ יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁשָּׁוֶה. וְאִם תֹּאמַר כְּלָךְ לְדַרְכְּךָ זֶה מַה שֶּׁתָּלָה הַדָּבָר בַּחֲצִי הַחַי הוּא אֲפִלּוּ יִהְיֶה בְּחֶצְיוֹ יוֹתֵר מֵחֲצִי נֶזֶק וְאָמַר הַהַשְׁוָאָה בִּשְׁוָרִים לְהֵיכָא שֶׁלֹּא הָיָה שָׁוֶה שֶׁיִּטֹּל יוֹתֵר מֵחֲצִי, זֶה אֵינוֹ דִּלְכְשֶׁתֹּאמַר כִּי נִגְּף יִטֹּל חֲצִי מַזִּיק הֲרֵי לֹא חִלַּקְתָּ אִם כֵּן לִפְעָמִים יִגַּח שׁוֹר שָׁוֶה מְאַתַּיִם לְשׁוֹר שָׁוֶה חֲמִשִּׁים וְלִכְשֶׁתְּדוּן כִּסְבָרָא זוֹ הֲרֵי הוּא נוֹטֵל כִּפְלַיִם מֵהַזִּוּקוֹ וְנִרְאֶה לְמִי דּוֹמֶה דִּין זֶה שֶׁנִּסְכָּים עָלָיו: תורה לו

(לו) **אֹו נוֹדַע כִּי שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ בְּעָלָיו שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם שׁוֹר תַּחַת הַשּׁוֹר וְהַמֵּת יִהְיֶה־לּוֹ׃ ס**

לו אוֹ אִתְיְדַע אֲרֵי תּוֹר נַגַּח הוּא מֵאִתְּמָלֵי וּמִדְּקַמּוֹהִי וְלָא נָטְרֵהּ מָרֵהּ שַׁלָּמָא יְשַׁלֵּם תּוֹרָא חֲלָף תּוֹרָא וּמֵיתָא יְהֵא דִּילֵהּ׃

רש"י◄ **אוֹ נוֹדַע.** אוֹ לֹא הָיָה תָּם, אֶלָּא נוֹדַע כִּי שׁוֹר נַגָּח הוּא הַיּוֹם וּמִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם, הֲרֵי שָׁלֹשׁ נְגִיחוֹת. **שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם שׁוֹר.** נֶזֶק שָׁלֵם. **וְהַמֵּת יִהְיֶה־לּוֹ.** לַנִּזָּק, וְעָלָיו יַשְׁלִים הַמַּזִּיק עַד שֶׁיִּשְׁתַּלֵּם נִזָּק כָּל נִזְקוֹ.

(לז) **כִּי יִגְנֹב־אִישׁ שׁוֹר אוֹ־שֶׂה וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ חֲמִשָּׁה בָקָר יְשַׁלֵּם תַּחַת הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע־צֹאן תַּחַת הַשֶּׂה׃**

לז אֲרֵי יִגְנוּב גְּבַר תּוֹר אוֹ אִמַּר וְיִכְּסִנֵּהּ אוֹ זַבְּנִנֵּהּ חַמְשָׁא תּוֹרִין יְשַׁלֵּם חֲלָף תּוֹרָא וְאַרְבַּע עָנָא חֲלָף אִמְּרָא׃

רש"י◄ **חֲמִשָּׁה בָקָר וְגוֹ'.** אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי: חָס הַמָּקוֹם עַל כְּבוֹדָן שֶׁל בְּרִיּוֹת: שׁוֹר, שֶׁהוֹלֵךְ בְּרַגְלָיו, וְלֹא נִתְבַּזָּה בּוֹ הַגַּנָּב לְנוֹשְׂאוֹ עַל כְּתֵפוֹ, מְשַׁלֵּם חֲמִשָּׁה. שֶׂה, שֶׁנּוֹשְׂאוֹ עַל כְּתֵפוֹ, מְשַׁלֵּם אַרְבָּעָה, הוֹאִיל וְנִתְבַּזָּה בּוֹ. אָמַר רַבִּי מֵאִיר: בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה גְּדוֹלָה כֹּחָהּ שֶׁל מְלָאכָה: שׁוֹר, שֶׁבִּטְּלוֹ מִמְּלַאכְתּוֹ, חֲמִשָּׁה. שֶׂה, שֶׁלֹּא בִּטְּלוֹ מִמְּלַאכְתּוֹ, אַרְבָּעָה. **תַּחַת הַשּׁוֹר תַּחַת הַשֶּׂה.** (בבא קמא סז) שְׁנָאָן הַכָּתוּב, לוֹמַר שֶׁאֵין מִדַּת תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה נוֹהֶגֶת אֶלָּא בְּשׁוֹר וְשֶׂה בִּלְבַד.

כב (א) **אִם־בַּמַּחְתֶּרֶת יִמָּצֵא הַגַّנָּב וְהֻכָּה וָמֵת אֵין לוֹ דָּמִים׃**

א אִם בְּמַחְתַּרְתָּא יִשְׁתְּכַח גַּנָּבָא וְיִתְמְחֵי וִימוּת לֵית לֵהּ דָּם׃

רש"י◄ **אִם בַּמַּחְתֶּרֶת.** (סנהדרין סב) כְּשֶׁהָיָה חוֹתֵר אֶת הַבַּיִת. **אֵין לוֹ דָּמִים.** אֵין זוֹ רְצִיחָה, הֲרֵי הוּא כְּמֵת מֵעִקָּרוֹ. כָּאן לִמְּדָתְךָ תּוֹרָה: אִם בָּא לְהָרְגְךָ הַשְׁכֵּם לְהָרְגוֹ, וְזֶה לְהָרְגְךָ בָּא, שֶׁהֲרֵי יוֹדֵעַ הוּא שֶׁאֵין אָדָם מַעֲמִיד עַצְמוֹ וְרוֹאֶה שֶׁנּוֹטְלִין מָמוֹנוֹ בְּפָנָיו וְשׁוֹתֵק. לְפִיכָךְ, עַל־מְנַת־כֵּן בָּא, שֶׁאִם יַעֲמֹד בַּעַל הַמָּמוֹן כְּנֶגְדּוֹ, יַהַרְגֶנּוּ.

(ב) **אִם־זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו דָּמִים לוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם אִם־אֵין לוֹ וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ׃**

ב אִם עֵינָא דְּסַהֲדֵיָא נְפָלַת עֲלוֹהִי דְּמָא לֵהּ שַׁלָּמָא יְשַׁלֵּם אִם לֵית לֵהּ וְיִזְדַּבֵּן בִּגְנֵבְתֵּהּ׃

רש"י◄ **אִם־זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו.** (מכילתא וסנהדרין שם) אֵין זֶה אֶלָּא כְּמִין מָשָׁל: אִם בָּרוּר לְךָ הַדָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ שָׁלוֹם עִמְּךָ, כַּשֶּׁמֶשׁ הַזֶּה שֶׁהוּא שָׁלוֹם בָּעוֹלָם, כָּךְ פָּשׁוּט לְךָ שֶׁאֵינוֹ בָּא לַהֲרֹג אֲפִלּוּ יַעֲמֹד בַּעַל הַמָּמוֹן כְּנֶגְדּוֹ, כְּגוֹן אָב הַחוֹתֵר לִגְנֹב מָמוֹן הַבֵּן, בְּיָדוּעַ שֶׁרַחֲמֵי הָאָב עַל הַבֵּן, וְאֵינוֹ בָּא עַל עִסְקֵי נְפָשׁוֹת. **דָּמִים לוֹ.** כְּחַי הוּא חָשׁוּב, וּרְצִיחָה הִיא אִם יַהַרְגֶנּוּ בַּעַל הַבַּיִת. **שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם.** הַגַּנָּב, מָמוֹן שֶׁגָּנַב וְאֵינוֹ

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

לו) **וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ.** יִתְבָּאֵר עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם בְּפֶרֶק ד' וְה' (ב"ק מ"ו) ר' אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר אֵין לוֹ שְׁמִירָה אֶלָּא סִכִּין אָמַר רַבָּה מַאי טַעְמָא דְּאָמַר קְרָא וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ שׁוּב אֵין לוֹ שְׁמִירָה לָזֶה אָמַר לֵיה אַבַּיֵּי אֶלָּא מֵעַתָּה וְלֹא יְכַסֶּנּוּ נָמֵי שׁוּב אֵין לוֹ וְכוּ' עַד כָּאן. וְנִרְאֶה כִּי דִּיּוּקָא דְּרַבָּה קָאֵי וְקָאֵי, כִּי יֵשׁ הֶפְרֵשׁ בֵּין וְלֹא יְכַסֶּנּוּ שֶׁהַכָּתוּב לֹא שִׁנָּה שִׁעוּר הַדִּבּוּר שֶׁהַתְּחִיל לוֹמַר כִּי יִפְתַּח לְשׁוֹן עָתִיד כִּי יִכְרֶה וְגוֹ' וְלֹא יְכַסֶּנּוּ לְשׁוֹן עָתִיד מַה שֶּׁאֵין כֵּן וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ שֶׁהַתְּחִיל הַכָּתוּב לְשׁוֹן עָבָר אוֹ נוֹדַע וְגוֹ' וְגָמַר אֹמֶר לְשׁוֹן עָתִיד וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ שֶׁהָיָה לוֹ לוֹמַר וְלֹא שְׁמָרוֹ וְנָכוֹן. וְהָתָם לֹא חָשׁ רַבָּה לְהָשִׁיב לְאַבַּיֵּי, וְלִסְבָרַת ר' יְהוּדָה שֶׁפּוֹטְרוֹ בִּשְׁמִירָה אֲפִלּוּ פְּחוּתָה אָמַר הַכָּתוּב כְּסֵדֶר זֶה וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ לִדְרֹשׁ לָזֶה וְלֹא לְאַחֵר, וְעַיֵּן שָׁם בְּסוֹף הַפֶּרֶק:

יְשַׁלֵּם שׁוֹר. אוּלַי שֶׁהֵגַם שֶׁאָמְרוּ (ב"ק ה'.) מוּעָד יְשַׁלֵּם מֵעִידִית שֶׁבִּנְכָסָיו אִם הָיָה לְבַעַל הַמַּזִּיק עִידִית יוֹתֵר בִּנְכָסָיו יָכוֹל לְסַלְקוֹ בְּשָׁוֶה כְּשׁוֹרוֹ וְלֹא אָמְרוּ עִידִית אֶלָּא לַאֲפוּקֵי פָּחוּת מִזֶּה: תורה לז

לו) **וּטְבָחוֹ וְגוֹ'.** פֵּרוּשׁ לְשׁוֹר וְשֶׂה, אֲבָל טָלֶה וּגְדִי וְגָדְלוּ בִּרְשׁוּתוֹ וְנִשְׁתַּנּוּ בְּיָדוֹ אֵינוֹ חַיָּב שֶׁקָּנָאוֹ בְּשִׁנּוּי וְשֶׁלּוֹ מָכַר אוֹ טָבַח וְכֵן מוּכָח מִדִּבְרֵיהֶם (ב"ק ס"ה): **הַשּׁוֹר.** בַּמִּשְׁנָה (שם ס"ב) אָמְרוּ אֵין חַיָּב בְּד' וְה' אֶלָּא דַּוְקָא שׁוֹר וְשֶׂה וְלֹא חַיָּה וְעוֹף, וְטַעֲמָם שֶׁהָיָה לוֹ לוֹמַר כִּי יִגְנֹב אִישׁ שׁוֹר וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ חֲמִשָּׁה בָקָר יְשַׁלֵּם וְאַרְבַּע צֹאן תַּחַת הַשֶּׂה, וְדוֹרֵשׁ אַחַת מֵהֶם לְמַעֵט כָּל חוּץ מֵהֶם וּבִיתּוּר שֶׁל אֶחָד הָיָה נִשְׁמָע הַמְכֻוָּן שֶׁיִּשְׁתַּנֶּה הַדִּין בֵּין הַשּׁוֹר לְשֶׂה: תורה א

חַיָּב מִיתָה. וְאוּנְקְלוֹס שֶׁתִּרְגֵּם: אִם עֵינָא דְסַהֲדָיָא נְפָלַת עֲלוֹהִי, לָקַח לוֹ שִׁיטָה אַחֶרֶת, לוֹמַר שֶׁאִם מְצָאוּהוּ עֵדִים קֹדֶם שֶׁבָּא בַּעַל הַבַּיִת, וּכְשֶׁבָּא בַּעַל הַבַּיִת נָגְדוּ הִתְרוּ בּוֹ שֶׁלֹּא יַהַרְגֵהוּ, "דָּמִים לוֹ", חַיָּב עָלָיו אִם הֲרָגוֹ, שֶׁמֵּאַחַר שֶׁיֵּשׁ רוֹאִים לוֹ, אֵין הַגַּנָּב הַזֶּה בָּא עַל עִסְקֵי נְפָשׁוֹת, וְלֹא יַהַרֹג אֶת בַּעַל הַמָּמוֹן.

(ג) אִם־הִמָּצֵא תִמָּצֵא בְיָדוֹ הַגְּנֵבָה מִשּׁוֹר עַד־חֲמוֹר עַד־שֶׂה חַיִּים שְׁנַיִם יְשַׁלֵּם: ס

ג אִם אִשְׁתְּכָחָא יִשְׁתְּכַח בִּידֵהּ גְּנֵבְתָּא מִתּוֹר עַד חֲמַר עַד אִמַּר דְּאִנּוּן חַיִּין עַל חַד תְּרֵין יְשַׁלֵּם:

רש"י◄ אִם־הִמָּצֵא תִמָּצֵא בְיָדוֹ • בְּרִשׁוּתוֹ, שֶׁלֹּא טָבַח וְלֹא מָכַר. מִשּׁוֹר עַד־חֲמוֹר • כָּל דָּבָר בִּכְלַל תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, בֵּין שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רוּחַ חַיִּים, בֵּין שֶׁאֵין בּוֹ רוּחַ חַיִּים, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בְּמָקוֹם אַחֵר: "עַל שֶׂה עַל שַׂלְמָה עַל כָּל אֲבֵדָה וְגוֹ' יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ". חַיִּים שְׁנַיִם יְשַׁלֵּם • וְלֹא יְשַׁלֵּם לוֹ מֵתִים, אֶלָּא חַיִּים, אוֹ דְּמֵי חַיִּים.

◆ יום שלישי כ"ז שבט ◆

(ד) כִּי יַבְעֵר־אִישׁ שָׂדֶה אוֹ־כֶרֶם וְשִׁלַּח אֶת־בְּעִירוֹ וּבִעֵר בִּשְׂדֵה אַחֵר מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם: ס

ד אֲרֵי יְאַכֵּיל גְּבַר חֲקַל אוֹ כְרָם וִישַׁלַּח יָת בְּעִירֵהּ וְיֵיכוּל בַּחֲקַל אָחֳרָן שְׁפַר חַקְלֵהּ וּשְׁפַר כַּרְמֵהּ יְשַׁלֵּם:

רש"י◄ כִּי יַבְעֵר • אֶת בְּעִירוֹ. וּבִעֵר. כֻּלָּם לְשׁוֹן בְּהֵמָה, כְּמוֹ: "אֲנַחְנוּ וּבְעִירֵנוּ". כִּי יַבְעֵר • יוֹלִיךְ בְּהֵמוֹתָיו בְּשָׂדֶה וְכֶרֶם שֶׁל חֲבֵרוֹ וְיַזִּיק אוֹתוֹ בְּאַחַת מִשְּׁתֵּי אֵלֶּה: אוֹ בְּשִׁלּוּחַ אֶת בְּעִירָה, אוֹ בְּבִעוּר. וּפֵרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ: "וְשִׁלַּח", הוּא נִזְקֵי מִדְרַךְ כַּף רֶגֶל. "וּבִעֵר", הוּא נִזְקֵי הַשֵּׁן הָאוֹכֶלֶת וּמְבַעֶרֶת (בבא קמא ג). בִּשְׂדֵה אַחֵר • בְּשָׂדֶה שֶׁל אִישׁ אַחֵר. מֵיטַב שָׂדֵהוּ יְשַׁלֵּם • שָׁמִין אֶת הַנֶּזֶק, וְאִם בָּא לְשַׁלֵּם לוֹ קַרְקַע דְּמֵי נִזְקוֹ, יְשַׁלֵּם לוֹ מִמֵּיטַב שְׂדוֹתָיו: אִם הָיָה נִזְקוֹ סֶלַע, יִתֵּן לוֹ שְׁוֵה סֶלַע מֵעִדִּית שֶׁיֵּשׁ לוֹ. לְמֶדֶךְ הַכָּתוּב, שֶׁהַנִּזָּקִין שָׁמִין לָהֶם בְּעִדִּית (ב"ק ז).

(ה) כִּי־תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קֹצִים וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ אוֹ הַקָּמָה אוֹ הַשָּׂדֶה שִׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעֵר אֶת־הַבְּעֵרָה: ס

ה אֲרֵי תִתְּפַּק נוּר וְיַשְׁכַּח כּוּבִין וְיֵיכוּל גְּדִישִׁין אוֹ קָמָא אוֹ חַקְלָא שַׁלְמָא יְשַׁלֵּם דְּאַדְלֵיק יָת דְּלֵקְתָּא:

רש"י◄ כִּי־תֵצֵא אֵשׁ • אַפְלוּ מֵעַצְמָהּ. וּמָצְאָה קֹצִים • קרדונ"ש בְּלַעַ"ז. וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ • שֶׁלְּחֲכָה בַּקּוֹצִים עַד שֶׁהִגִּיעָה לְגָדִישׁ, אוֹ לְקָמָה הַמְּחֻבֶּרֶת לַקַּרְקַע. אוֹ הַשָּׂדֶה • שֶׁלְּחֲכָה אֶת נִירוֹ, וְצָרִיךְ לָנִיר אוֹתָהּ

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

ג) **אִם הִמָּצֵא תִמָּצֵא.** טַעַם הַכֶּפֶל לוֹמַר אַחַת לְגוּפָהּ שֶׁבָּאוּ עֵדִים שֶׁגְּנָבָהּ, וּב' לוֹמַר שֶׁמְּצָאוּהָ בְּעֵין אָצְלוֹ, אֲבָל זוּלַת זֶה יִתְחַיֵּב בְּד' וְה' שֶׁכָּל שֶׁאֵינָהּ בְּיָדוֹ בְּחֶזְקַת מְכוּרָה אוֹ שְׁחוּטָה, וְלֹא אָמַר הַכָּתוּב שְׁנַיִם לְבַד אֶלָּא בַּנִּמְצֵאת. וְתֵדַע שֶׁלָּאוּ דַּוְקָא מָכַר אוֹ טָבַח אֶלָּא הוּא הַדִּין נָתַן אוֹ אִבֵּד כָּל שֶׁיְּצִיָּתָה מֵרְשׁוּתוֹ, וְכֵן מוּכָח בַּשֵּׁ"ס (ב"ק ע"ט) לְהֶדְיָא, וְהוּא הַדִּין הִקְדִּישׁ. וְרָאִיתִי לְדַיֵּק מִכָּאן שֶׁאִם גָּנַב מֵעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אֵין בּוֹ דִּין וְאִם אֵין לוֹ וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ שֶׁאָמַר בְּסָמוּךְ מִמַּה שֶׁאָמַר סָמוּךְ לִוְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ אִם הִמָּצֵא תִמָּצֵא וְגוֹ' שְׁנַיִם יְשַׁלֵּם וְאָמַר הַכָּתוּב בְּדִין תַּשְׁלוּמֵי ב' לְרֵעֵהוּ וְלֹא לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ ז"ל (מכילתא) הָא לְמִדְתָּ כִּי דִּין וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ הָאָמוּר בְּעִנְיָן אֵין הַכָּתוּב מְדַבֵּר אֶלָּא בְּגָנַב מִיִּשְׂרָאֵל וְלֹא מֵעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וְלֹא מֵהֶקְדֵּשׁ, וְהֵם דִּבְרֵי רַמְבַּ"ם בְּפ"ג מֵהִלְכוֹת גְּנֵבָה וְלֹא מָצְאוּ לוֹ שָׁם טַעַם וְהַנֵּה הוּא: תורה ד

ד) **כִּי יַבְעֵר אִישׁ וְגוֹ'.** יִתְבָּאֵר עַל דֶּרֶךְ מַה שֶׁאָמְרוּ בְּהַכּוֹנֵס (ב"ק נ"ח) אָמַר רַב הַמַּעֲמִיד בְּהֵמַת חֲבֵרוֹ עַל קָמַת חֲבֵרוֹ וְכוֹ' חַיָּב, וְאָמְרוּ שָׁם אֲפִלּוּ קָם לָהּ בְּאַפָּהּ וַאֲפִלּוּ הִכִּישָׁהּ חַיָּב, וְהוּא אוֹמְרוֹ **כִּי יַבְעֵר אִישׁ** פֵּרוּשׁ אֲפִלּוּ אִם [אֵין] הַבְּעִיר שֶׁלּוֹ. וְאוֹמְרוֹ **וְשִׁלַּח אֶת בְּעִירָה** פֵּרוּשׁ וַאֲפִלּוּ לֹא הֶעֱמִיד וְלֹא קָם לָהּ בְּאַפָּהּ וְלֹא הִכִּישָׁהּ אֶלָּא שֶׁשִּׁלְּחָהּ לְנַפְשָׁהּ וְלֹא שְׁמָרָהּ מִלֶּכֶת וְהִיא מֵעַצְמָהּ בְּעֵרָה בִּשְׂדֵה הַזּוּלַת אִם הַבְּהֵמָה שֶׁלּוֹ כְּאוֹמְרוֹ בְּעִירָה בְּכִנּוּי חַיָּב מֵיטַב וְגוֹ': תורה ה

ה) **כִּי תֵצֵא אֵשׁ וְגוֹ'.** פֵּרוּשׁ הָגַם שֶׁהִדְלִיק בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ כְּשֶׁיִּהְיֶה בָּאֵשׁ הַנִּדְלֶקֶת שִׁעוּר לָצֵאת לְמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ

פַּעַם שְׁנִיָּה. **שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעִר•** אַף־עַל־פִּי שֶׁהִדְלִיק בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ וְהִיא יָצְאָה מֵעַצְמָהּ עַל־יְדֵי קוֹצִים שֶׁמָּצְאָה, חַיָּב לְשַׁלֵּם, לְפִי שֶׁלֹּא שָׁמַר אֶת גַּחֲלָתוֹ שֶׁלֹּא תֵּצֵא וְתַזִּיק.

(ו) **כִּי־יִתֵּן אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ כֶּסֶף אוֹ־כֵלִים לִשְׁמֹר וְגֻנַּב מִבֵּית הָאִישׁ אִם־יִמָּצֵא הַגַּנָּב יְשַׁלֵּם שְׁנָיִם:**

ו אֲרֵי יִתֵּן גְּבַר לְחַבְרֵהּ כְּסַף אוֹ מָנִין לְמִטַּר וְיִתְגַּנְּבוּן מִבֵּית גַּבְרָא אִם יִשְׁתְּכַח גַּנָּבָא יְשַׁלֵּם עַל חַד תְּרֵין:

רש"י ◄ **וְגֻנַּב מִבֵּית הָאִישׁ•** לְפִי דְּבָרָיו. **אִם־יִמָּצֵא הַגַּנָּב•** יְשַׁלֵּם הַגַּנָּב שְׁנַיִם לַבְּעָלִים (בבא קמא סג).

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

שֶׁלּוֹ. וְשֶׁעוֹר תֵּבֵת תֵּצֵא הוּא שֶׁתְּהֶיה רְאוּיָה לָצֵאת, אֲבָל הִדְלִיק בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ וְלֹא הָיָה שִׁעוּר לָצֵאת לַחוּץ וְיָצְאָתָה פָּטוּר שֶׁזּוֹ מִכָּה בִּידֵי שָׁמַיִם וּכְדְאִיתָא בַּגְּמָרָא (ב"ק ס"א) וְאוֹמְרוֹ **וּמָצְאָה קוֹצִים** פֵּרוּשׁ וַהֲגַם שֶׁזּוֹלֶת הַקּוֹצִים לֹא הָיְתָה מַשֶּׁגֶת מְקוֹם קָמָה וְגָדִישׁ לְהַבְעִירָם וּבְאֶמְצָעוּת הַקּוֹצִים נֶאֱכַל גָּדִישׁ וְגוֹ' **שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם** פֵּרוּשׁ שַׁלֵּם הַגָּדִישׁ אוֹ הַקָּמָה יְשַׁלֵּם דְּמֵי הָעֵצִים הֲגַם שֶׁהֵם אַדְרַבָּה הָיוּ סִבָּה לַקִּלְקוּל. וְדַוְקָא שֶׁמְּצָאתָם אֲבָל בָּא אָדָם וְהִנִּיחָם אַחַר שֶׁהִבְעִיר, הַשֵּׁנִי חַיָּב לְשַׁלֵּם. **הַמַּבְעִיר** וְכָפַל לוֹמַר **הַבְּעֵרָה** לִרְמוֹז גַּם אֶל הָעֵצִים שֶׁהֵם הֵם הַמַּבְעִירִים אֶת הַגָּדִישׁ וְהַקָּמָה:

עוֹד נִתְכַּוֵּן בְּאוֹמְרוֹ **וּמָצְאָה** הֲגַם שֶׁלֹּא יָדַע הַמַּבְעִיר שֶׁהָיוּ שָׁם קוֹצִים אוֹ אֲפִלּוּ לֹא הָיוּ שָׁם בִּשְׁעַת הַהַבְעָרָה וּבָא אָדָם וְהִנִּיחָם בְּמָחוֹז שֶׁלּוֹ וְלֹא יָדַע כִּי יֵשׁ הַבְעָרָה הֲרֵי הַמַּבְעִיר חַיָּב:

וּבְדֶרֶךְ רָמֵז תִּרְמוֹז הַתּוֹרָה אֶת אֲשֶׁר יְסוֹבְבוּ הָרְשָׁעִים בְּרִשְׁעָם כְּדֵי שֶׁיִּתְעוֹרֵר הָאָדָם מִתַּרְדֵּמַת שְׁנַת שִׂכְלוֹ בְּהַבִּיטוֹ הַפְּלָגַת הָרָעוֹת אֲשֶׁר יָבִיאוּ לָעוֹלָם כִּי לֹא לָהֶם לְבַדָּם יָרֵעוּ אֶלָּא יְסוֹבְבוּ רַע לְכָל הָעוֹלָם, וְהוּא אוֹמְרוֹ **כִּי תֵצֵא אֵשׁ** הֶלֹא יָדַעְתָּ כִּי צָרַת הָעָם תִּתְכַּנֶּה בְּשֵׁם אֵשׁ. וְצֵא וּלְמַד מִשְּׁלִיחַ גַּבְרִיאֵל (יומא ע"ז.) אֲשֶׁר שָׁאַל אֵשׁ מִבֵּין הַבַּדִּים (הַכְּרוּבִים) וְהוּא בְּחִינַת תִּגְבֹּרֶת הַדִּינִים, וְאָמַר **וּמָצְאָה קוֹצִים** הֵם הָרְשָׁעִים שֶׁאֵינָם אֶלָּא קוֹצִים מַכְאִיבִים, וְאוֹמְרוֹ לְשׁוֹן **מָצְאָה** עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (דברים ל"א כ"א) וְהָיָה כִּי תִמְצָאן אֹתוֹ וְגוֹ', וְהַטַּעַם מִשּׁוּם שֶׁהָרְשָׁע אֵין לוֹ בְּעָלִים כִּי הָאָדוֹן בָּרוּךְ הוּא הִנֵּה הוּא פָּקַר בּוֹ וְהֵסִיר אַדְנוּתוֹ מֵעָלָיו וַה' הִסְתִּיר פָּנָיו מִמֶּנּוּ וּמֵעַתָּה הֲרֵי הוּא כִּמְציאָה וְכָל הַפּוֹגֵעַ בּוֹ יַעֲשֶׂה בּוֹ רְצוֹנוֹ, וְהוֹדִיעַ הַכָּתוּב עוֹד כִּי אַחַר שֶׁנִּתָּן רְשׁוּת לְאֵשׁ הַדִּינִים לְהַבְעִיר לֹא לַקּוֹצִים לְבַד הֵם מַבְעִירִים אֶלָּא **וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ** כָּאן רָמַז אֶל תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן שֶׁעֲדַיִן אֵין לָהֶם קוֹמָה אֶלָּא גְּדוּשִׁים שִׁבֹּלֶת עִם חֲבֵרְתָּהּ כִּי בְּעֲוֹנוֹת הֵם הַנִּתְפָּסִים בְּצָרַת עוֹלָם. גַּם אָמְרוּ ז"ל (שהש"ר פסוק משכני) בַּפָּסוּק (תהלים ח') מִפִּי עוֹלְלִים וְיוֹנְקִים יִסַּדְתָּ עֹז כִּי הָיוּ עֲרֵבִים בִּשְׁעַת קַבְּלַת הַתּוֹרָה וּכְשֶׁיִּרְשִׁיעוּ בְּנֵי אָדָם הִנֵּה הָרְשׁוּת נְתוּנָה לָאֵשׁ לְבַעֵר בָּהֶם, וְאוֹמְרוֹ **אוֹ הַקָּמָה** כָּאן מוֹדִיעַ כִּי לִפְעָמִים חֶרֶב עַד צַוָּאר הִגִּיעָה מוֹפְתֵי הַדּוֹר יְסוֹדֵי עוֹלָם נִלְקָחִים בַּעֲוֹנָם כְּדֵי לְהַצִּיל עַל כְּלָלוּת הַדּוֹר כְּאוֹמְרוֹ (שה"ש א') אֶשְׁכֹּל הַכֹּפֶר וְגוֹ', וְלָהֶם יִקָּרֵא קָמָה עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (שם ה') זֹאת קוֹמָתֵךְ דָּמְתָה לְתָמָר שֶׁהֵם הַצַּדִּיקִים הַנִּמְשָׁלִים לְתָמָר כְּאוֹמְרוֹ (תהלים צ"ב) צַדִּיק כַּתָּמָר וְגוֹ', וְלִפְעָמִים יִגְדַּל הַחֵטְא וְלֹא יַצִּילוּ הַצַּדִּיקִים לְבַד וְחֵמָה שְׁפוּכָה עַל כָּל שׂוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל, וְהוּא אוֹמְרוֹ **אוֹ הַשְּׂדֶה** שֶׁזֶּה יִרְמוֹז אֶל כְּלָלוּת יִשְׂרָאֵל וְלֹא יַסְפִּיקוּ לֹא תִּינוֹקוֹת וְלֹא צַדִּיקִים לְהַצִּיל. וְהוֹדִיעַ הַכָּתוּב כִּי יֵשׁ יוֹם לְאֵל אָיֹם לָבוֹא בְּמִשְׁפָּט עִם הַסּוֹבְבִים אֶת הַדָּבָר לְמִיתַת הַצַּדִּיקִים וּגְאוֹנֵי עוֹלָם לְהִשְׁתַּלֵּם מֵהֶם, וְהוּא אוֹמְרוֹ **שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעִיר** הֵם הָרְשָׁעִים הַקּוֹצִים אֶת כָּל אֲשֶׁר הָרְגוּ, וְאָמְרוּ ז"ל (סנהדרין ק') כִּי ה' יִתֵּן כֹּחַ בָּרְשָׁעִים לְסִבֹּל שִׁעוּר הַמַּגִּיעַ לָהֶם בְּחֶטְאָם אוֹי לָרָשָׁע רַע לַשָּׁמַיִם וְלַבְּרִיּוֹת כַּמָּה יִסְבֹּל בְּעֹד קִלְקוּלוֹ, וְתִמְצָא (ב"ר פס"ג) שֶׁהַצַּדִּיקִים כְּשֶׁהָיוּ בְּנֵיהֶם מַגִּיעִים לִכְלַל שְׁנִים שֶׁאֵינָם נִלְבָּדִים בַּעֲוֹן אֲבִיהֶם הָיוּ שְׁמֵחִים וְאוֹמְרִים בָּרוּךְ הַמָּקוֹם שֶׁפְּטָרָם מֵעֹנֶשׁ זֶה, הֲרֵי כִּי יַעֲנִישׁ ה' לְגוֹרֵם עֹנֶשׁ בִּשְׁבִילוֹ לַזּוּלַת, וּבֶאֱמֶת כִּי יֶחֱרַד אֲנוּשׁ וִיכַבֶּה שַׁלְהֶבֶת יִצְרוֹ הַמַּחֲטִיא אוֹתוֹ בְּאֵשׁ הַמִּשְׁפָּט בְּהַעֲלוֹתוֹ עַל לְבָבוֹ נַהֲרוֹת הָעֲנָשִׁים אֲשֶׁר יַגִּיעוּהוּ עַל כַּמָּה נַפְשׁוֹת קְטַנִּים וּגְדוֹלִים אֵין קֵץ שֶׁכֻּלָּם הוּא הָרְצָחָן הַגָּדוֹל לָהֶם בְּאֶמְצָעוּת תַּאֲוָתוֹ הַסְּרוּחָה, וְהִנֵּה אָמְרוּ ז"ל (קדושין מ"ג) לְעוֹלָם יִרְאֶה אָדָם כְּאִלּוּ כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ חֲצִיוֹ זַכַּאי וְכוּ' עָשָׂה עֲבֵרָה אַחַת אוֹי לוֹ שֶׁהִכְרִיעַ אֶת כָּל הָעוֹלָם לְחוֹבָה וְדַם כָּל הָעוֹלָם וְדַם זַרְעִיוֹתֵיהֶם עַל צַוָּארוֹ וְעַל נַפְשׁוֹ עֲמוּסִים וְיִסְבֹּל מַר הַמָּוֶת בְּעַד כָּל נֶפֶשׁ אַחַת מֵהֶם וּבְכָל צָרָתָם לוֹ צָר כַּאֲשֶׁר עָשָׂה, וְהוּא אוֹמְרוֹ **שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם** וְגוֹ' טַעַם כֶּפֶל שַׁלֵּם וְגוֹ' הַמַּבְעִיר וְגוֹ' כָּאן רָמַז הַכָּתוּב כִּי לֹא לְאִישׁ הָרָשָׁע לְבַד יַעֲשֶׂה ה' מִשְׁפָּט הַתַּשְׁלוּמִין אֶלָּא גַּם לְהַמַּחֲטִיאוֹ וְהוּא יֵצֶר הָרַע בְּחִינָה הַמַּחֲטִיאָתוֹ כִּי גַּם לוֹ מִשְׁפָּט חָרוּץ בַּיּוֹם הַהוּא יִגְדַּל הַמִּסְפֵּד עָלָיו בְּעֲשׂוֹת בּוֹ ה' דִּין כְּמַאֲמָרָם ז"ל (סכה נ"ב.) שֶׁמְּבִיאוֹ ה' וְשׁוֹחֲטוֹ וְלֹא יִמָּלֵט בְּבִרְחוֹ לְבָצְרָה וַאֲפִלּוּ לְבֶצֶר (מכות י"ב.) כִּי מְזִיד הוּא וּמָלֵךְ הַמִּשְׁפָּט יִשְׁפֹּט בְּצֶדֶק לְהִשְׁתַּלֵּם מִמֶּנּוּ וְנִשְׁגָּב ה' לְבַדּוֹ וּבְקַמָּא (ב"ק ס'.) רָמְזוּ בְּאֹפֶן אַחֵר: תורה ו

ו) כִּי יִתֵּן אִישׁ. פָּרָשָׁה זוֹ הֶעֱמִידוּהָ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (ב"מ צ"ד) בְּשׁוֹמֵר חִנָּם כִּי הוּא לְבַדּוֹ פָּטוּר מִגְّנֵבָה וַאֲבֵדָה, וְאָמְרוּ שֶׁעַל כָּל פָּנִים חַיָּב בִּפְשִׁיעָה, וְלֹא נוֹדָע מִנַּיִן לָהֶם כֵּיוָן שֶׁהַכָּתוּב לֹא חִיְּבוֹ אֶלָּא לִשְׁבֹּעַ שֶׁלֹּא שָׁלַח יָדוֹ כָּל חוּץ מִזֶּה פָּטוּר, וְרַשִּׁ"י ז"ל בְּהַשּׂוֹאֵל (דף צ"ה) כָּתַב בַּדִּבּוּר הַמַּתְחִיל אֲשׁוֹמֵר חִנָּם וז"ל דִּכְתִיב בֵּיהּ פְּשִׁיעָה דִּכְתִיב עַל כָּל דְּבַר פָּשַׁע. וְנִשְׁאָר לָדַעַת עַל מִי סָמַךְ הַכָּתוּב לָדַעַת כִּי יְדַבֵּר בְּשׁוֹמֵר חִנָּם. וְאוּלַי כִּי לְצַד שֶׁהִלְבִּישׁ הַנִּתִּינָה בְּכֶסֶף אוֹ כֵּלִים שֶׁהֵם דְּבָרִים שֶׁמִּן הַסְּתָם שֶׁאֵינָם צְרִיכִין שָׁכָר לְשָׁמְרָם וּבְשׁוֹמֵר שָׂכָר אָמַר דְּבָרִים שֶׁמִּן הַסְּתָם צְרִיכִין שָׂכָר לְשָׁמְרָם שֶׁהֵם חֲמוֹר אוֹ שׁוֹר אוֹ

(ז) אִם־לֹא יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְנִקְרַב בַּעַל־הַבַּיִת אֶל־הָאֱלֹהִים אִם־לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ:

ז אִם לָא יִשְׁתְּכַח גַּנָּבָא וְיִתְקָרֵב מָרֵי דְּבֵיתָא לְקֳדָם דַּיָּנַיָּא אִם לָא אוֹשִׁיט יְדֵהּ בְּמָה דְּמָסַר לֵהּ חַבְרֵהּ:

רש"י ◄ אִם־לֹא יִמָּצֵא הַגַּנָּב • וּבָא הַשּׁוֹמֵר הַזֶּה, שֶׁהוּא בַּעַל הַבַּיִת. וְנִקְרַב • אֶל הַדַּיָּנִין, לָדוּן עִם זֶה וְלִשָּׁבַע לוֹ שֶׁלֹּא שָׁלַח יָדוֹ בְּשֶׁלּוֹ.

(ח) עַל־כָּל־דְּבַר־פֶּשַׁע עַל־שּׁוֹר עַל־חֲמוֹר עַל־שֶׂה עַל־שַׂלְמָה עַל־כָּל־אֲבֵדָה אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי־הוּא זֶה עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר־שְׁנֵיהֶם אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ: ס

ח עַל כָּל פִּתְגַּם דְּחוֹב עַל תּוֹר עַל חֲמַר עַל אִמַּר עַל כְּסוּ עַל כָּל אֲבֵדְתָּא דִּי יֵימַר אֲרֵי הוּא דֵּין לְקֳדָם דַּיָּנַיָּא יֵיעוֹל דִּין תַּרְוֵיהוֹן דִּי יְחַיְּבוּן דַּיָּנַיָּא יְשַׁלֵּם עַל חַד תְּרֵין לְחַבְרֵהּ:

רש"י ◄ עַל־כָּל־דְּבַר־פֶּשַׁע • שֶׁיִּמָּצֵא שַׁקְרָן בִּשְׁבוּעָתוֹ, שֶׁיָּעִידוּ עֵדִים שֶׁהוּא עַצְמוֹ גְּנָבוֹ, וְיַרְשִׁיעוּהוּ אֱלֹהִים עַל־פִּי הָעֵדִים. יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ • לְמִדְּךָ הַכָּתוּב שֶׁהַטּוֹעֵן בְּפִקָּדוֹן לוֹמַר נִגְנַב הֵימֶנּוּ, וְנִמְצָא שֶׁהוּא עַצְמוֹ גְּנָבוֹ, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל. וְאֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁנִּשְׁבַּע וְאַחַר־כָּךְ בָּאוּ עֵדִים, שֶׁכָּךְ דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה: "וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים". קְרִיבָה זוֹ, שְׁבוּעָה הִיא. אַתָּה אוֹמֵר לִשְׁבוּעָה, אוֹ

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

שֶׁה וְכָל בְּהֵמָה שֶׁכָּל מִין זֶה יֵשׁ בּוֹ טִפּוּל וּמִן הַסְּתָם רְגִילוּת לִשְׁמֹר בְּשָׂכָר: **אֶל רֵעֵהוּ.** רַבּוֹתֵינוּ ז"ל אָמְרוּ (שם נ"ז)

וְלֹא שֶׁל הֶקְדֵּשׁ, וְנִרְאֶה לִי לָתֵת טַעַם הַדָּבָר שֶׁהוּא לַטַּעַם עַצְמוֹ שֶׁצִּוָּה ה' לִפְטֹר בִּבְעָלִים וְשַׁפִּיר יִקְרָא הָאָדוֹן בְּעָלָיו שֶׁל הֶקְדֵּשׁ עִמּוֹ שֶׁל כָּל נִפְקָד שֶׁאֵין לְךָ שָׁעָה וְרֶגַע שֶׁאֵין ה' עוֹשֶׂה פְּעֻלָּה עִם הָאָדָם בֵּין בִּבְחִינַת גּוּפוֹ בֵּין בִּבְחִינַת צְרָכָיו:

כֶּסֶף אוֹ כֵלִים. לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר אֶלָּא כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר בְּסָמוּךְ עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע עַל שׁוֹר עַל וְגוֹ' וְדָרְשׁוּ ז"ל (שם) כָּל פְּרָטִים שֶׁיִּתְחַיֵּב עֲלֵיהֶם אִם לֹא שָׁמַר וּפָשַׁע. וְאִם לְרִשֹּׁם הַכָּתוּב כִּי בְּשׁוֹמֵר חִנָּם הוּא מְדַבֵּר הָיָה מַסְפִּיק לוֹמַר כִּי יִתֵּן כֶּסֶף, [כֵּלִים] לָמָּה לִי. וּבִמְכִילְתָּא אָמְרוּ כֶּסֶף אוֹ כֵלִים מַה כֶּסֶף שֶׁדַּרְכּוֹ לִמָּנוֹת אַף כֵּלִים שֶׁדַּרְכָּם לִמָּנוֹת מִכָּאן אָמְרוּ כָּל טַעֲנָה שֶׁאֵינָהּ בְּמִדָּה בְּמִשְׁקָל וּבְמִנְיָן אֵינָהּ טַעֲנָה עַד כָּאן. וְאֵין סְתִירָה לְדִבְרֵנוּ מִדִּבְרֵיהֶם. עוֹד נִרְאֶה לִי טַעַם אוֹמְרוֹ **כֵּלִים** לוֹמַר שֶׁהַגַּם שֶׁיִּרְצֶה הַשּׁוֹמֵר לְשַׁלֵּם אֵינוֹ נִפְטָר, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב רַמְבַּ"ם בְּפ"ו מֵהִלְכוֹת שְׁאֵלָה וּפִקָּדוֹן שֶׁאִם הַפִּקָּדוֹן הוּא כְּלִי מְתֻקָּן מַשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ, וַהֲגַם שֶׁהָרַמְבַּ"ם אָמַר מִשּׁוּם תַּקָּנַת חֲכָמִים אֶפְשָׁר שֶׁיִּרְמֹז הַכָּתוּב לָזֶה, וִידַיֵּק גַּם כֵּן מַה שֶׁגָּמַר אֹמֶר הַכָּתוּב **אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ** דִּקְדֵּק לוֹמַר מְלֶאכֶת לוֹמַר הֲגַם שֶׁאֵין טַעֲנָה אֶלָּא טַעֲנַת מְלָאכָה שֶׁבַּכֵּלִים וּמְשַׁלֵּם שָׁוְיוֹ:

לִשְׁמֹר. בִּמְכִילְתָּא רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר עַד שֶׁיִּפְקֹד אֶצְלוֹ וְיֹאמַר לוֹ שְׁמֹר לִי אֲבָל אִם אָמַר לוֹ עֵינֶיךָ בּוֹ הֲרֵי זֶה פָּטוּר. וּבְהַחוֹבֵל (ב"ק צ"ג) דָּרְשׁוּ לִשְׁמֹר וְלֹא לְאַבֵּד וְלִקְרֹעַ לִשְׁמֹר וְלֹא לְחַלֵּק לַעֲנִיִּים. וּמִדִּבְרֵי הַתּוֹסְפוֹת שָׁם מַשְׁמָע שֶׁלֹּא פָּטַר הַתַּנָּא כָּל שֶׁלֹּא אָמַר לוֹ שְׁמֹר לִי אֶלָּא מִפְּשִׁיעָה אֲבָל אִם אִבְּדוֹ בַּיָּדִים אֵינוֹ פָּטוּר עַד שֶׁיֹּאמַר לוֹ בְּפֵרוּשׁ לְאַבֵּד וְלִקְרֹעַ, וְקָשֶׁה לִי מִנַּיִן מָצְאוּ לִדְרֹשׁ ב' מִיעוּטִים בְּב' הַדְּרָגוֹת הָא' אִם לֹא אָמַר לוֹ שְׁמֹר פָּטוּר מִפְּשִׁיעָה וְהַב' אִם אָמַר לוֹ לְאַבֵּד פָּטוּר אִם אִבֵּד. וְנִרְאֶה כִּי דְּרָשַׁת מְכִילְתָּא דְּרָשָׁה גְּמוּרָה הִיא וּדְרָשַׁת הַחוֹבֵל וְלֹא לְאַבֵּד סְבָרָא הִיא אֶלָּא שֶׁאַסְמְכוּהָ אַקְרָא. וְתֵדַע כִּי אָמְרוּ עוֹד וְלֹא לְחַלֵּק לַעֲנִיִּים וְטַעַם מִעוּט הָעֲנִיִּים מוּכָח מִשָּׁם שֶׁהוּא מִטַּעַם שֶׁהוּא מָמוֹן שֶׁאֵין לוֹ תּוֹבְעִים, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר שָׁם בְּהַהִיא מַעֲשֶׂה שֶׁהִקְדִּישׁ הַהוּא גַּבְרָא אַרְנָקֵי לִצְדָקָה אַפְקְדֵיהּ רַב יוֹסֵף לְהַהוּא גַּבְרָא אָתוּ גַּנְבֵי גְּנָבוּהוּ וְחִיְּבֵיהּ רַב יוֹסֵף אָמַר לֵיהּ אַבֵּיי וְהַתַּנְיָא לִשְׁמֹר וְלֹא לְחַלֵּק לַעֲנִיִּים אָמַר לֵיהּ עֲנִיֵּי פֻּמְבְּדִיתָא מִיקַּץ קַץ לָהוּ וּפְרַשׁ רש"י וְהַוֵּה לְהוּ מָמוֹן שֶׁיֵּשׁ לוֹ תּוֹבְעִים. הֲרֵי שֶׁטַּעְמוֹ הוּא זֶה, וּלְטַעַם זֶה לֹא הָיָה צָרִיךְ מִעוּט דְּזֶה כֵּיוָן דְּאַקְדִּישֵׁיהּ לְמָמוֹן זֶה לַעֲנִיִּים פָּקַע זְכוּתוֹ מִמֶּנּוּ וְנִשְׁאַר הַמָּמוֹן אֵין לוֹ תּוֹבְעִים, וְנִרְאֶה כִּי הוּא הַדִּין אִם אָמַר לוֹ לִשְׁמֹר לְחַלְּקָם לַעֲנִיִּים שֶׁהוּא פָּטוּר מִטַּעַם שֶׁהוּא מָמוֹן שֶׁאֵין לוֹ תּוֹבְעִים, וְהָרְאָיָה מִמַּה שֶׁמְּקַשֶּׁה אַבַּיֵּי לְרַב יוֹסֵף מִבָּרַיְתָא לִשְׁמֹר וְלֹא לְחַלֵּק וּמֵאי קָשְׁיָא דִּלְמָא הוּא אָמַר לוֹ בְּפֵרוּשׁ לִשְׁמֹר מַה תֹּאמַר שֶׁלֹּא אָמַר לוֹ לִשְׁמֹר אִם כֵּן הַוֵּה לֵיהּ לְהַקְשׁוֹתוֹ מִבָּרַיְתָא דִּלְשְׁמֹר עַד שֶׁאָמַר לוֹ שְׁמֹר וְזוּלַת זֶה יִהְיֶה פָּטוּר אֲפִלּוּ בְּמָמוֹן שֶׁאֵינוֹ לְחַלֵּק, עוֹד אָמְרוּ שָׁם בִּמְכִילְתָּא אַחֵר דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל רַבִּי נָתָן אוֹמֵר לִשְׁמֹר לְהָבִיא כָּל הַדּוֹמֶה לְכֶסֶף וְכֵלִים: תורה ז

ח) עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע וְגוֹ'. אָמְרוּ ז"ל (ב"מ נ"ז) עַל כָּל וְגוֹ' כְּלַל עַל שׁוֹר וְגוֹ' פְּרָט עַל כָּל וְגוֹ' חָזַר וְכָלַל מַה הַפְּרָט דָּבָר הַמִּטַּלְטֵל וְגוּפוֹ מָמוֹן וְכוּ' יָצְאוּ קַרְקָעוֹת שֶׁאֵינָן מִטַּלְטְלִין וַעֲבָדִים שֶׁהֶקְשׁוּ לְקַרְקָעוֹת יָצְאוּ שְׁטָרוֹת שֶׁאֵין גּוּפָן מָמוֹן עַד כָּאן. וּפֹסֵק כֵּן רַמְבַּ"ם פ"ב מֵהִלְכוֹת גְּנֵבָה. הִנֵּה פְּשָׁטָן שֶׁל דְּבָרִים יַגִּידוּ כִּי הֲגַם שֶׁפֶּשַׁע שׁוֹמֵר חִנָּם וְכוּ' פָּטוּר כִּי זוּלַת הַפְּשִׁיעָה אֲפִלּוּ בְּכֶסֶף

אֵינוֹ אֶלָּא לַדַּיָּן, שֶׁכֵּיוָן שֶׁבָּא לַדַּיָּן וְכָפַר לוֹמַר נִגְנְבָה, מִיָּד יִתְחַיֵּב בְּכֶפֶל אִם בָּאוּ עֵדִים שֶׁהוּא בְּיָדוֹ? נֶאֱמַר כָּאן שְׁלִיחוּת יָד, וְנֶאֱמַר לְמַטָּה שְׁלִיחוּת יָד, "שְׁבוּעַת ה' תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם אִם־לֹא שָׁלַח יָדוֹ", מַה לְּהַלָּן שְׁבוּעָה, אַף כָּאן שְׁבוּעָה. **אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי־הוּא זֶה** • לְפִי פְּשׁוּטוֹ, אֲשֶׁר יֹאמַר הָעֵד כִּי הוּא זֶה שֶׁנִּשְׁבַּעְתָּ עָלָיו, הֲרֵי הוּא אֶצְלְךָ. עַד הַדַּיָּנִין יָבֹא דְּבַר שְׁנֵיהֶם, וַיַּחְקְרוּ אֶת הָעֵדוּת. וְאִם כְּשֵׁרִים הֵם וַיַּרְשִׁיעוּהוּ לְשׁוֹמֵר זֶה, "יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם", וְאִם יַרְשִׁיעוּ אֶת הָעֵדִים שֶׁנִּמְצְאוּ זוֹמְמִין, יְשַׁלְּמוּ הֵם שְׁנַיִם לַשּׁוֹמֵר. וְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה דָּרְשׁוּ "כִּי הוּא זֶה": לְלַמֵּד שֶׁאֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ שְׁבוּעָה, אֶלָּא־אִם־כֵּן הוֹדָה בְּמִקְצָת, לוֹמַר: כָּךְ וְכָךְ אֲנִי חַיָּב לְךָ וְהַמּוֹתָר נִגְנַב מִמֶּנִּי (ב"ק קו)•

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך טז, עמ' 270)

אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה (כב, ח)

לְלַמֵּד שֶׁאֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ שְׁבוּעָה אֶלָּא־אִם־כֵּן הוֹדָה בְּמִקְצָת (רש"י)

עִנְיַן 'מוֹדֶה בְּמִקְצָת' בְּרוּחָנִיּוּת, הוּא:

בְּשָׁעָה שֶׁאָדָם נִכְשָׁל בְּחֵטְא, לֹא יִתָּכֵן לוֹמַר שֶׁכָּל מַהוּתוֹ שָׁקוּעַ בְּחֵטְא, שֶׁהֲרֵי עֶצֶם הַנְּשָׁמָה לֹא חָטְאָה וְהִיא נִשְׁאֶרֶת בִּדְבֵקוּתָהּ בַּה' גַּם בִּשְׁעַת הַחֵטְא.

גַּם מִצַּד כֹּחוֹת הַנְּשָׁמָה, לֹא יִתָּכֵן לוֹמַר שֶׁכֹּחַ זֶה מָלֵא רַק חֲטָאִים, שֶׁהֲרֵי בְּכָל יְהוּדִי יֵשׁ רִיבּוּי טוֹב, וּכְמַאֲמַר רַז"ל (עירובין יט) "אֲפִילוּ פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל מְלֵאִים מִצְוֹת כְּרִימּוֹן".

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְכֵלִים פָּטוּר הוּא. וְרָאִיתִי לְרַמְבָּ"ם שֶׁכָּתַב בְּפ"ב מֵהִלְכוֹת שְׂכִירוּת וְזֶה לְשׁוֹנוֹ יֵרָאֶה לִי שֶׁאִם פָּשַׁע הַשּׁוֹמֵר בַּעֲבָדִים וְכִיּוֹצֵא בָהֶם חַיָּב לְשַׁלֵּם שֶׁאֵינוֹ פָּטוּר בַּעֲבָדִים וְקַרְקָעוֹת וּשְׁטָרוֹת אֶלָּא מִדִּין גְּנֵבָה וַאֲבֵדָה שֶׁאִם הָיָה שׁוֹמֵר חִנָּם וְנִגְנְבוּ אוֹ אָבְדוּ וְכוּ' פָּטוּר מִשְּׁבוּעָה כוּ' אֲבָל אִם פָּשַׁע בָּהּ חַיָּב לְשַׁלֵּם שֶׁכָּל הַפּוֹשֵׁעַ מַזִּיק הוּא וְאֵין הֶפְרֵשׁ בֵּין דִּין מַזִּיק קַרְקַע לְדִין מַזִּיק מִטַּלְטְלִין וְדִין אֱמֶת הוּא זֶה לַמְּבִינִים וְכוּ' עַד כָּאן. וְחָלְקוּ עָלָיו רַבּוֹתֵינוּ ז"ל בְּטַעֲנָה הַנִּשְׁמַעַת וְהִיא שֶׁאִם הָיָה פּוֹשֵׁעַ מַזִּיק מַמָּשׁ לֹא הָיָה פָּטוּר אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב לֹא יְשַׁלֵּם וַאֲפִלּוּ אִם פָּשַׁע וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב רַמְבָּ"ם עַצְמוֹ בְּפ"א מֵהִלְכוֹת שְׂכִירוּת וְזֶה לְשׁוֹנוֹ וַאֲפִלּוּ פָּשַׁע כוּ' וְאָבַד מֵחֲמַת הַפִּשִׁיעָה פָּטוּר עַד כָּאן. וּפְשׁוּט שֶׁדִּין פּוֹשֵׁעַ אֵינוֹ כְּדִין מַזִּיק כִּי הַפּוֹשֵׁעַ אֵינוֹ לֹא שׁוֹמֵר וְלֹא מַזִּיק אֶלָּא שֶׁבְּהִסְתַּלְּקוּת שְׁמִירָתוֹ הַהֶזֵּק בָּא מֵעַצְמוֹ אֲבָל הַמַּזִּיק הוּא גּוֹרֵם לוֹ הַהֶזֵּק. וְעוֹד הִקְשׁוּ אִם כֵּן יִתְחַיֵּב עַל כָּל פָּנִים שׁוֹמֵר חִנָּם שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא פָּשַׁע כֵּיוָן שֶׁאִם פָּשַׁע חַיָּב:

וְנִרְאֶה לוֹמַר כִּי מַה שֶּׁהִקְשׁוּ מִשְּׁמִירָה בַּבְּעָלִים שֵׁאנִי וְשֵׁאנִי כִּי בַּבְּעָלִים גִּלָּה הַכָּתוּב בְּפֵרוּשׁ כִּי פָּטוּר הוּא הֲגַם שֶׁהִזִּיק כַּמּוּבָן מֵהַכָּתוּבִים וּכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ בְּהַשּׁוֹאֵל, אֲבָל מַה שֶּׁמַּעֵט הַכָּתוּב קַרְקָעוֹת וּשְׁטָרוֹת בְּדִין שׁוֹמֵר חִנָּם לֹא מָצִינוּ שֶׁמַּעֲטָם בְּפֵרוּשׁ אֲפִלּוּ פָּשַׁע כִּי לֹא הֶזְכְּרָה פְּשִׁיעָה כְּלָל אֶלָּא שְׁלִיחוּת יָד דִּכְתִיב אִם לֹא שָׁלַח, וּמַה שֶּׁאָנוּ מְחַיְּבִין שׁוֹמֵר חִנָּם עַל הַפְּשִׁיעָה אֵינוֹ אֶלָּא לְצַד דִּין מַזִּיק וְאֵיךְ נְפָרֵשׁ הַמְּעוּט עַל דָּבָר שֶׁלֹּא הֻזְכַּר כְּלָל, וְאִם אוֹמְרוֹ דְּבַר פָּשַׁע, כְּבָר פֵּרְשׁוּהוּ שֶׁיְּכֻוֵּן עַל פִּשְׁעוֹ בּוֹ שֶׁגְּנָבוֹ הוּא וְאוֹמֵר נִגְנַב אֲבָל הַפְּשִׁיעָה לֹא הֻזְכְּרָה. וְהֵן אֱמֶת כִּי אִם הַפְּשִׁיעָה לֹא הָיָה בָּהּ מִשְׁפַּט מַזִּיק הָיֵינוּ אוֹמְרִים כִּי מְעַט לְכָל מִשְׁפְּטֵי שׁוֹמֵר חִנָּם הֲגַם שֶׁלֹּא הֻזְכְּרוּ אָכֵן לְמָה שֶׁאָנוּ רוֹאִים כִּי מַה שֶׁחִיְּבוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל פּוֹשֵׁעַ הוּא מִדִּין מַזִּיק אִם כֵּן מִנַּיִן לָנוּ לְהָקֵל בַּדָּבָר, וְלָזֶה כָּתַב הָרַמְבָּ"ם שֶׁאֵין לְפָטְרוֹ. וְאִם תֹּאמַר כֵּיוָן שֶׁפּוֹשֵׁעַ דִּין מַזִּיק יֵשׁ לוֹ אִם כֵּן בַּעַל הַבַּיִת שֶׁהִדְלִיק גְּדִישׁוֹ שֶׁל שָׂכִיר אוֹ כְּסוּתוֹ יִהְיֶה פָּטוּר שֶׁהֲרֵי פּוֹשֵׁעַ מַזִּיק וּפָטַר רַחֲמָנָא. וְאוּלַי כִּי לֹא הֵקֵל הַכָּתוּב אֶלָּא בְּשׁוֹמֵר. עוֹד נִרְאֶה כִּי גַּם הָרַמְבָּ"ם יוֹדֶה שֶׁאֵין לוֹ דִּין מַזִּיק מַמָּשׁ, וְאִם שָׁרַף כְּסוּתוֹ הַמְּסֻקָּדֶת אֶצְלוֹ מֵהַבְּעָלִים חַיָּב עָלֶיהָ, וּפּוֹשֵׁעַ כְּמַזִּיק וְלֹא מַזִּיק מַמָּשׁ. וְתִמְצָא שֶׁכָּתַב רַמְבָּ"ם פכ"א מֵהִלְכוֹת אִשּׁוּת הָאִשָּׁה שֶׁשָּׁבְרָה כֵּלִים בְּעֵת מְלֹאכְתָּהּ פְּטוּרָה מִתַּקָּנַת חֲכָמִים עַד כָּאן. הֲרֵי שֶׁשִּׁבְרָה בַּיְּדִים אֵינוֹ פְּטוּרָה אֶלָּא מִתַּקָּנָה, וּמַה שֶּׁהִקְשׁוּ עָלָיו אִם כֵּן יִתְחַיֵּב שְׁבוּעָה עַל הַפְּשִׁיעָה, כָּתַב רַמְבָּ"ם פ"ד מֵהִלְכוֹת שְׁאֵלָה וּפִקָּדוֹן הַמַּפְקִיד אֵצֶל חֲבֵרוֹ חִנָּם וְנִגְנַב וְכוּ' הֲרֵי זֶה נִשְׁבַּע וְכוּ' אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ וְגוֹ' וּמְגַלְגְּלִין עָלָיו שֶׁלֹּא פָּשַׁע עַד כָּאן. מִשְּׁמָע מִדְּבָרֵי הָרַב כִּי עִקַּר שְׁבוּעָה דְּאוֹרַיְתָא אֵינָהּ אֶלָּא שֶׁנִּגְנְבָה וְאֵינוֹ בִּרְשׁוּתוֹ אֲבָל שְׁבוּעַת שֶׁלֹּא פָּשַׁע מִדִּין גִּלְגּוּל אָנוּ בָּאִים עָלֶיהָ, וּמֵעַתָּה שְׁבוּעַת שֶׁלֹּא פָּשַׁע הָאֲמוּרָה בְּשׁוֹמֵר חִנָּם תַּקָּנַת חֲכָמִים הוּא שֶׁלֹּא אָמְרָה תּוֹרָה אֶלָּא שֶׁלֹּא שָׁלַח, וְלָזֶה כָּל שֶׁיֶּשְׁנָהּ לִשְׁבוּעָה שֶׁל תּוֹרָה גִּלְגְּלוּ בָּהּ חֲכָמִים שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא פָּשַׁע וְכָל שֶׁאֵינָהּ שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה שֶׁפְּטָרָתוֹ פָּקַע גִּלְגּוּל:

נִמְצֵינוּ אוֹמְרִים שֶׁלֹּא בָּא הַמְּעוּט שֶׁל הַהֶקְדֵּשׁוֹת וְהַקַּרְקָעוֹת וְכוּ' אֶלָּא עַל שְׁבוּעַת שׁוֹמֵר חִנָּם שֶׁלֹּא שָׁלַח יָדוֹ דַּוְקָא וְאִם יִטְעָנוּ שֶׁפָּשַׁע בָּהּ יִתְחַיֵּב שְׁבוּעַת הַסֵּת כְּתַקָּנַת רַב נַחְמָן (ב"מ ה'.) וּלְפִי זֶה מַה שֶּׁאָמְרוּ בְּסוֹף פֶּרֶק הַחוֹבֵל (ב"ק צ"ד.) בְּהַהוּא אַרְנָקֵי שֶׁל צְדָקָה שֶׁהִפְקִידוֹ רַב יוֹסֵף אֵצֶל הַהוּא גֶּבְרָא נִגְנַב וְחִיְּבוֹ רַב יוֹסֵף וְהִקְשָׁה אַבַּיֵּי לִשְׁמֹר וְלֹא לְחַלֵּק אִם כֵּן שֶׁסּוֹבֵר שֶׁמְּמַעֵט הַכָּתוּב אֲפִלּוּ מִדִּין פּוֹשֵׁעַ כִּי הָתָם מִמַּה שֶּׁחִיְּבוֹ לְשַׁלֵּם וְהוּא שׁוֹמֵר חִנָּם, לְפִי מַה שֶּׁכָּתַבְתִּי בַּפָּסוּק לִשְׁמֹר כִּי דִּין זֶה דִּלְחַלֵּק מִסְּבָרָא פָּטוּר הוּא בְּלֹא מְעוּטָא דִּלְשְׁמֹר אֶלָּא דְּאַסְמְכוּהָ אַקְרָא אוֹ שֶׁבָּא הַכָּתוּב לְבַל תִּטְעֶה מִדְּבָרָיו לְחַיֵּב אֲפִלּוּ לְחַלֵּק, לָזֶה שָׁמַר לְךָ הַסְּבָרָא הַנִּשְׁמַעַת לְךָ כִּי כָּל מָמוֹן שֶׁאֵין לוֹ תּוֹבְעִים פָּטוּר הוּא כִּי לְכָל אֶחָד יֹאמַר וְגוֹ' מַה שֶּׁאֵין כֵּן דִּין פּוֹשֵׁעַ בְּמָמוֹן שֶׁיֵּשׁ לוֹ תּוֹבְעִים שֶׁהַשֵּׂכֶל נוֹתֵן כִּי פּוֹשֵׁעַ מַזִּיק הוּא אִם לֹא תִּהְיֶה רְאִיָּה בְּרוּרָה לְפָטְרוֹ, כַּמְּבֹאָר, כְּשֶׁלֹּא בִּבְעָלִים, בְּדִינוֹ עוֹמֵד: תורה ט

וְלָכֵן לֹא יִתָּכֵן שֶׁיְּהוּדִי - אוֹ אֲפִילוּ כֹּחַ אֶחָד שֶׁבּוֹ - יִהְיֶה 'כָּלוֹ רַע'.

וְכַאֲשֶׁר יֵצֶר הָרַע מְקַטְרֵג וְתוֹבֵעַ לְהַפְלִיל אֶת הַחוֹטֵא וְלִמְסֹר אוֹתוֹ כֻּלּוֹ לְרִשּׁוּתוֹ, טוֹעֵן הָאָדָם כְּנֶגְדּוֹ טַעֲנַת 'מוּדֶה בְּמִקְצָת': לֹא כָּל מַהוּתִי וְכֹחִי חָטְאוּ. אֵין זֶה אֶלָּא בְּ'מִקְצָת' בִּלְבַד.

"מוּדֶה בְּמִקְצָת - חַיָּב שְׁבוּעָה". אָדָם שֶׁבְּחֶטְאוֹ - 'מִקְצָתוֹ' נִכְנָס לִרְשׁוּת הַיֵּצֶר, זָקוּק הוּא לְתוֹסֶפֶת כֹּחַ, שֶׁלֹּא יִפֹּל יוֹתֵר לִרְשׁוּת הַיֵּצֶר. זֶהוּ שֶׁמַּשְׁבִּיעִים אוֹתוֹ - שְׁבוּעָה מִלְּשׁוֹן שׂוֹבַע, נוֹתְנִים לוֹ כֹּחוֹת מְיֻחָדִים שֶׁלֹּא יִפֹּל יוֹתֵר, וְיוּכַל לְהַחֲזִיק מַעֲמָד.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך א, ענ' 158)

עַד הָאֱלֹקִים יָבֹא... יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ (כב, ח)

"הָאֱלֹקִים" - פֵּירוּשׁוֹ הַדַּיָּן, וְקָאֵי עַל הַדַּיָּן הָרִאשׁוֹן שֶׁהוּא מֹשֶׁה רַבֵּנוּ. וּבַדּוֹרוֹת שֶׁלְּאַחֲרָיו - הַצַּדִּיק שֶׁבַּדּוֹר, שֶׁהוּא ה'אִתְפַּשְׁטוּתָא דְּמֹשֶׁה' שֶׁבְּכָל דּוֹר.

אָדָם שֶׁחָטָא וּמְבַקֵּשׁ לְתַקֵּן חֶטְאוֹ, מַה יַּעֲשֶׂה? - יֵלֵךְ אֶל הַצַּדִּיק שֶׁבַּדּוֹר, וְהוּא יוֹרֵהוּ אֶת הַדֶּרֶךְ לְתִשּׁוּבָה וְיִתֵּן לוֹ כֹּחַ לַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה. עַל־יְדֵי־זֶה יַעֲבֹד אֶת בּוֹרְאוֹ בִּבְחִינַת כִּפְלַיִם לְתִשּׁוּבָה. זֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב "יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ" - "רֵעֵהוּ" זֶה הַקָּבָּ"ה (שמות־רבה ריש פרשת יתרו).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ז ענ' 10 – מתוך 'לקראת שבת')

יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ (כב, ח) יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַדּוּעַ מוֹסִיף "לְרֵעֵהוּ". וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה פָּסוּק זֶה מְדַבֵּר בְּשׁוֹמֵר שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁהַחֲפָץ נִגְנַב מִמֶּנּוּ, וְהִתְבָּרֵר שֶׁהוּא בְּיָדוֹ. וּמִכֵּיוָן שֶׁהַחִיּוּב שֶׁל תַּשְׁלוּמֵי כֶּסֶף בְּ'טוֹעֵן טַעֲנַת גַּנָּב' הוּא דַּוְקָא כְּשֶׁנִּשְׁבַּע הַשּׁוֹמֵר, וּשְׁבוּעַת שֶׁקֶר הִיא חֵטְא בֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, שֶׁאֵינוֹ שַׁיָּךְ לִכְאוֹרָה לַמַּפְקִיד - הֶצְרֵךְ הַכָּתוּב לְפָרֵשׁ שֶׁאַף־עַל־פִּי־כֵן יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם **לְרֵעֵהוּ**.

(ט) כִּי־יִתֵּן אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ חֲמוֹר אוֹ־שׁוֹר אוֹ־שֶׂה וְכָל־בְּהֵמָה לִשְׁמֹר וּמֵת אוֹ־נִשְׁבַּר אוֹ־נִשְׁבֶּה אֵין רֹאֶה:

ט אֲרֵי יִתֵּן גְּבַר לְחַבְרֵהּ חֲמַר אוֹ תּוֹר אוֹ אִמַּר וְכָל בְּעִירָא לְמִטַּר וּמִית אוֹ אִתְּבַר אוֹ אִשְׁתְּבִי לֵית דְּחָזֵי:

רש"י◄ **כִּי־יִתֵּן אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ חֲמוֹר אוֹ־שׁוֹר•** (ב"מ צד) פָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה נֶאֱמְרָה בְּשׁוֹמֵר חִנָּם, לְפִיכָךְ פָּטַר בּוֹ אֶת הַגְּנֵבָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וְגֻנַּב מִבֵּית הָאִישׁ, אִם לֹא יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת", לִשְׁבוּעָה. לָמַדְתָּ, שֶׁפּוֹטֵר עַצְמוֹ בִּשְׁבוּעָה זוֹ. וּפָרָשָׁה זוֹ אֲמוּרָה בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר, לְפִיכָךְ אֵינוֹ פָּטוּר אִם נִגְנְבָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "אִם־גָּנוֹב יִגָּנֵב מֵעִמּוֹ יְשַׁלֵּם", אֲבָל עַל הָאֹנֶס, כְּמוֹ: מֵת מֵעַצְמוֹ, אוֹ נִשְׁבַּר, אוֹ נִשְׁבָּה בְּחָזְקָה עַל־יְדֵי לִסְטִים. **וְאֵין רֹאֶה•** שֶׁיָּעִיד בַּדָּבָר.

(י) שְׁבֻעַת יְהוָה תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם אִם־לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ וְלָקַח בְּעָלָיו וְלֹא יְשַׁלֵּם:

י מוּמָתָא דַיְיָ תְּהֵי בֵּין תַּרְוֵיהוֹן אִם לָא אוֹשִׁיט יְדֵהּ בְּמָה דְּמְסַר לֵהּ חַבְרֵהּ וְיִקַּבֵּל מָרֵהּ מִנֵּהּ מוּמָתָא וְלָא יְשַׁלֵּם:

רש"י◄ **שְׁבֻעַת ה' תִּהְיֶה•** יִשָּׁבַע שֶׁכֵּן הוּא, כִּדְבָרָיו, וְהוּא לֹא שָׁלַח בָּהּ יָד לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ לְעַצְמוֹ, שֶׁאִם שָׁלַח בָּהּ יָד וְאַחַר־כָּךְ נֶאֱנְסָה, חַיָּב בָּאֳנָסִין. **וְלָקַח בְּעָלָיו•** הַשְּׁבוּעָה. **וְלֹא יְשַׁלֵּם•** לוֹ הַשּׁוֹמֵר כְּלוּם.

(יא) וְאִם־גָּנוֹב יִגָּנֵב מֵעִמּוֹ יְשַׁלֵּם לִבְעָלָיו:

יא וְאִם אִתְגְּנָבָא יִתְגְּנֵב מֵעִמֵּהּ יְשַׁלֵּם לְמָרוֹהִי:

(יב) אִם־טָרֹף יִטָּרֵף יְבִאֵהוּ עֵד הַטְּרֵפָה לֹא יְשַׁלֵּם: פ

יב אִם אִתְבְּרָא יִתְבַּר יַיְתִי סַהֲדִין דִּתְבִירָא לָא יְשַׁלֵּם:

רש"י◄ **אִם־טָרֹף יִטָּרֵף•** עַל־יְדֵי חַיָּה רָעָה. **יְבִאֵהוּ עֵד•** יָבִיא עֵדִים שֶׁנִּטְרְפָה בְּאֹנֶס, וּפָטוּר. **הַטְּרֵפָה לֹא יְשַׁלֵּם•** אֵינוֹ אוֹמֵר "טְרֵפָה לֹא יְשַׁלֵּם", אֶלָּא "הַטְּרֵפָה", יֵשׁ טְרֵפָה שֶׁהוּא מְשַׁלֵּם וְיֵשׁ טְרֵפָה שֶׁאֵינוֹ מְשַׁלֵּם: טְרֵפַת חָתוּל וְשׁוּעָל וּנְמִיָּה, מְשַׁלֵּם. טְרֵפַת זְאֵב, אָרִי, וְדֹב וְנָחָשׁ, אֵינוֹ מְשַׁלֵּם. וּמִי לְחָשְׁךְ לָדוּן כֵּן? שֶׁהֲרֵי כְּתִיב "וּמֵת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה": מַה מִּיתָה שֶׁאֵין יָכוֹל לְהַצִּיל, אַף שֶׁבֶּר וְשִׁבְיָה שֶׁאֵין יָכוֹל לְהַצִּיל.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

י) **בֵּין שְׁנֵיהֶם.** יִרְצֶה כִּי יֵשׁ עֹנֶשׁ לַנִּשְׁבָּע וְלַמַּשְׁבִּיעַ אִם יָדַע שֶׁהוּא רוֹצֶה לִשָּׁבַע לַשֶּׁקֶר וּמַסְכִּים עַל הַדָּבָר: תורה יא

(יג) **וְכִי־יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ וְנִשְׁבַּר אוֹ־מֵת בְּעָלָיו אֵין־עִמּוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם:**

יג וַאֲרֵי יִשְׁאַל גְּבַר מִן חַבְרֵהּ וְיִתְּבַר אוֹ מִית מָרֵהּ לֵית עִמֵּהּ שַׁלָּמָא יְשַׁלֵּם:

רש"י ◄ **וְכִי־יִשְׁאַל** • בָּא לְלַמֶּדְךָ עַל הַשּׁוֹאֵל, שֶׁהוּא חַיָּב בָּאֲנָסִין. **בְּעָלָיו אֵין־עִמּוֹ** • אִם בְּעָלָיו שֶׁל שׁוֹר אֵינוֹ עִם הַשּׁוֹאֵל בִּמְלַאכְתּוֹ (ב"מ צד).

(יד) **אִם־בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם אִם־שָׂכִיר הוּא בָּא בִּשְׂכָרוֹ: ס**

יד אִם מָרֵהּ עִמֵּהּ לָא יְשַׁלֵּם אִם אֲגִירָא הוּא עַל בְּאַגְרֵהּ:

רש"י ◄ **אִם־בְּעָלָיו עִמּוֹ** • בֵּין שֶׁהוּא בְּאוֹתָהּ מְלָאכָה, בֵּין שֶׁהוּא בִּמְלָאכָה אַחֶרֶת: הָיָה עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁאֵלָה, אֵינוֹ צָרִיךְ לִהְיוֹת עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁבִירָה וּמִיתָה (ב"מ שם). **אִם־שָׂכִיר הוּא** • אִם הַשּׁוֹר אֵינוֹ שָׁאוּל, אֶלָּא שָׂכוּר, בָּא בִּשְׂכָרוֹ לְיַד הַשּׂוֹכֵר הַזֶּה וְלֹא בִּשְׁאֵלָה, וְאֵין כָּל הֲנָאָה שֶׁלּוֹ, שֶׁהֲרֵי עַל־יְדֵי שְׂכָרוֹ נִשְׁתַּמֵּשׁ וְאֵין לוֹ מִשְׁפַּט שׁוֹאֵל לְהִתְחַיֵּב בָּאֲנָסִין. וְלֹא פֵּרַשׁ מַה דִּינוֹ, אִם כְּשׁוֹמֵר חִנָּם, אוֹ כְּשׁוֹמֵר שָׂכָר. לְפִיכָךְ נֶחְלְקוּ בוֹ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, שׁוֹכֵר כֵּיצַד מְשַׁלֵּם? רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר כְּשׁוֹמֵר חִנָּם, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר כְּשׁוֹמֵר שָׂכָר.

(טו) **וְכִי־יְפַתֶּה אִישׁ בְּתוּלָה אֲשֶׁר לֹא־אֹרָשָׂה וְשָׁכַב עִמָּהּ מָהֹר יִמְהָרֶנָּה לּוֹ לְאִשָּׁה:**

טו וַאֲרֵי יְשַׁדֵּל גְּבַר בְּתֻלְתָּא דְּלָא מְאַרְסָא וְיִשְׁכּוּב עִמַּהּ קַיָּמָא יְקַיְּמִנַּהּ לֵהּ לְאִנְתּוּ:

רש"י ◄ **וְכִי־יְפַתֶּה** • מְדַבֵּר עַל לִבָּהּ עַד שֶׁשּׁוֹמַעַת לוֹ, וְכֵן תַּרְגּוּמוֹ: "וַאֲרֵי יְשַׁדֵּל". שִׁדּוּל בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי, כְּפִתּוּי בְּלָשׁוֹן עִבְרִי. **מָהֹר יִמְהָרֶנָּה** • יִפְסֹק לָהּ מֹהַר, כְּמִשְׁפַּט אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ, שֶׁכּוֹתֵב לָהּ כְּתֻבָּה וְיִשָּׂאֶנָּה.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יד) אם בְּעָלָיו עִמּוֹ וגו'. יֵשׁ לָנוּ לָדוּן בְּמִשְׁפָּט זֶה הָאִם נִשְׁפָּטָה בְּדִין זֶה לְעוֹלָם הַבָּא כְּשֶׁיָּבוֹא בַּעַל הַפִּקָּדוֹן הוּא אֲדוֹן הָעוֹלָם אֲשֶׁר הִפְקִיד הַנֶּפֶשׁ בְּיַד הָאָדָם לִשְׁמֹר דִּכְתִיב (דְּבָרִים ד' ט) וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד כְּשֶׁיָּבוֹא לִתְבֹּעַ פִּקְדוֹנוֹ מִכָּל אֶחָד וְנִמְצָא גְּנֻבָה אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה אוֹ מֵת כִּי כָּל בְּחִינוֹת אֵלּוּ יֶשְׁנָם מְצוּיוֹת בְּעוֹבְרֵי עֲבֵרָה יֵשׁ מִי שֶׁנַּפְשׁוֹ נִגְנֶבֶת מִמֶּנּוּ בְּמִקְרֶה לֹא טָהוֹר וְיֵשׁ שֶׁהוּא מֵזִיד בַּעֲבֵרָה וְאֵיבָר מֵאֵיבְרֵי הַנְּשָׁמָה הַמְיֻחָד כְּנֶגֶד הַמִּצְוָה שֶׁעָבַר עָלֶיהָ הוּא נִפְגַּם וְלִפְעָמִים בַּעֲשׂוֹת עָוֹן מֵהַכְּרִיתוֹת וּמִיתוֹת בֵּית דִּין גּוֹרֵם מִיתָה לַנֶּפֶשׁ כְּאוֹמְרוֹ (בְּרֵאשִׁית י"ז י"ד) וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ וְלִפְעָמִים יִגְרֹם לָהּ שְׁבִיָּה עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם (זֹהַר ח"ב צ"ה:) הַנְּפָשׁוֹת הָעֲשׂוּקוֹת וגו' וּבְעָמֹד בַּעַל הַפִּקָּדוֹן וְיִטְעַן טַעֲנָה הַנִּשְׁמַעַת תֵּן לִי הַנֶּפֶשׁ כְּמוֹ שֶׁנִּתַּתִּיהָ לְךָ כְּאוֹמְרוֹ (קֹהֶלֶת י"ב) וְהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ וְדָרְשׁוּ ז"ל (שַׁבָּת קנ"ב:) תְּנָהּ לוֹ כְּמוֹ שֶׁנִּתַּנְתָּהּ לְךָ הָאִם יְכוֹלִין הַנִּפְקָדִים לִפְטֹר בִּטְעָנַת בְּעָלָיו עִמּוֹ, כִּי אָמְרוּ ז"ל (ב"מ צ"ז:) אֲפִלּוּ אָמַר לוֹ הַשְׁקִינִי מַיִם וְשָׁאַל מִמֶּנּוּ חֶפְצוֹ הֲרֵי זֶה שְׁאֵלָה בִּבְעָלִים וְהוּא הַדִּין כָּל הַשּׁוֹמְרִים, וְהֵן הָאָדוֹן קָדַם לָזוּן וּלְכַלְכֵּל מִיּוֹם הֱיוֹת הָאָדָם וְהוּא הַנּוֹפֵחַ בְּאַף הָאָדָם נִשְׁמַת חַיִּים וּמִתְעַסֵּק בְּצָרְכֵי הָאָדָם מִלְּבַד אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה לִכְלָלוּת הָעוֹלָם מְחַדֵּשׁ בְּכָל יוֹם מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית לָזֶה יִקְרָא בְּעָלָיו עִמּוֹ מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף וַהֲרֵי שׁוֹמְרֵי הַנְּפָשׁוֹת פְּטוּרִים הֲגַם שֶׁלֹּא יָשִׁיבוּ הַנֶּפֶשׁ כְּמוֹ שֶׁנִּתְּנָהּ:

וְאֹמַר לְנֶפֶשׁ אָדָם אַל תִּבְטְחִי בְּעֹשֶׁק מִשְׁפָּט זֶה כִּי לֵב' סְבוֹת לֹא יִפְּטֵר בְּטַעֲנָה זוֹ, הָאֶחָד כִּי כָּאן פֵּרֵשׁ בְּפֵרוּשׁ שֶׁיִּתְחַיְּבוּ הַשּׁוֹמְרִים וְכָל תְּנָאֵי שֶׁבַּשְּׁמִירָה קַיָּם וּכְאוֹמְרָם בְּהַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים (ב"מ צ"ד.) מַתְנָה בַּעַל הַפִּקָּדוֹן עַל שׁוֹמֵר חִנָּם לִהְיוֹת חַיָּב כַּשּׂוֹאֵל וְהַטַּעַם כִּי תְּנָאֵי שֶׁבְּמָמוֹן קַיָּם וְהוּא הַדִּין שֶׁיָּכוֹל לְהַתְנוֹת הַמַּפְקִיד עַל הַשּׁוֹמֵר שֶׁיִּתְחַיֵּב הֲגַם שֶׁהוּא בִּבְעָלִים וְאֵין זֶה מַתְנָה עַל מַה שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה בְּדֶרֶךְ זֶה כַּמּוּבָן מֵהַהִיא דְּאָמַר שְׁמוּאֵל בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (ג:) עַל מְנָת שֶׁלֹּא תִּשְׁמְטֶנּוּ שְׁבִיעִית אֵין שְׁבִיעִית מְשַׁמְּטָתוֹ, וְאָמְרוּ ז"ל שֶׁהַטַּעַם הוּא שֶׁכָּל תְּנָאֵי שֶׁבְּמָמוֹן קַיָּם וּבַמְּצִיאוּת שֶׁלְּפָנֵינוּ כְּאִלּוּ הִתְנָה בְּפֵרוּשׁ עַל הַדָּבָר מִמַּה שֶׁקָּבַע עָנְשִׁין לְכָל הָעוֹבֵר עַל הַפִּקּוּדִים וְעוֹד לוֹ שֶׁהוֹסִיף לְהַשְׁבִּיעָם עַל הַדָּבָר, ב' יֵשׁ לְךָ לָדַעַת כִּי מִשְׁפְּטֵי אֶרֶץ לֹא יִשְׁפְּטוּ כָּל הַחִיּוּבִים אֶלָּא מְעַט מֵהַרְבֵּה וְכָל הַמִּשְׁפָּטִים הַשּׁוֹפֵט כָּל הָאָרֶץ יִשְׁפֹּט בְּצֶדֶק וּמִי יֹאמַר כִּי הַפּוֹשֵׁעַ בְּנִכְסֵי רֵעֵהוּ וְהוּא בִּבְעָלִים שֶׁלֹּא יִשְׁפְּטֶהוּ הַשּׁוֹפֵט כְּמוֹ שֶׁהוּא שׁוֹפֵט כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁפְּטוּרִין בְּדִינֵי אָדָם וְחַיָּבִים בְּדִינֵי שָׁמַיִם וְכוּ' וּכְמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי לְמַעְלָה בַּפָּסוּק (כ"א י"ב) מוֹת יוּמַת כִּי לֹא לְכָל מְחֻיָּבֵי מִיתָה יְצוּ ה' לְשׁוֹפְטֵי אָרֶץ לַהֲרֹג וְכוּ'. וְתִמְצָא כַּיּוֹצֵא בָּזֶה שֶׁצִּוָּה ה' כִּי שׁוֹמֵר חִנָּם וְשׁוֹמֵר שָׂכָר וְשׁוֹאֵל פְּטוּרִין בַּהֶקְדֵּשׁוֹת וַאֲפִלּוּ פָּשְׁעוּ וַאֲפִלּוּ לְרַמְבָּ"ם שֶׁחָלַק לְחַיֵּב בִּפְשִׁיעָה בְּקַרְקָעוֹת וַעֲבָדִים נִרְאֶה מִדְּבָרָיו כִּי יוֹדֶה בַּהֶקְדֵּשׁוֹת שֶׁפָּטוּר גַּם בִּפְשִׁיעָה מִטַּעַם כִּי בָּא הַמְּעוּט בְּכָל הַשּׁוֹמְרִים, וּמִמֶּנָּה אַתָּה לָמֵד כִּי לֹא פָּטוּר וּמֻתָּר הוּא וְאַדְרַבָּה עָנְשׁוֹ גָּדוֹל הוּא שֶׁזִּלְזֵל נִכְסֵי שָׁמַיִם אֶלָּא שֶׁלֹּא קָבַע ה' מִשְׁפָּטוֹ לְדַיְּנֵי אֶרֶץ וְסִלֵּק דִּינוֹ לְפָנָיו. וְיֵשׁ עוֹד לֵאלֹהַּ מִלִּין כְּפִי פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה וְאֵין כָּאן מְקוֹמָן: תורה טו

(טז) אִם־מָאֵן יִמָּאֵן אָבִיהָ לְתִתָּהּ לוֹ כֶּסֶף יִשְׁקֹל כְּמֹהַר הַבְּתוּלֹת: ס

טז אם מִצְבָּא לָא יִצְבֵּי אֲבוּהָא לְמִתְּנַהּ לֵהּ כַּסְפָּא יִתְקוֹל כְּמוֹהֲרֵי בְּתַלְתָּא:

רש"י◄ כְּמֹהַר הַבְּתוּלֹת• שֶׁהוּא קָצוּב חֲמִשִּׁים כֶּסֶף אֵצֶל הַתּוֹפֵס אֶת הַבְּתוּלָה וְשׁוֹכֵב עִמָּהּ בְּאֹנֶס, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים כב) "וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּהּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָה חֲמִשִּׁים כָּסֶף".

(יז) מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה:

יז חָרְשָׁא לָא תְחַיֵּי:

רש"י◄ מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה• (סנהדרין סז) אֶלָּא תּוּמַת בֵּית־דִּין, וְאֶחָד זְכָרִים וְאֶחָד נְקֵבוֹת, אֶלָּא שֶׁדִּבֶּר הַכָּתוּב בַּהֹוֶה, שֶׁהַנָּשִׁים מְצוּיוֹת מְכַשֵּׁפוֹת.

(יח) כָּל־שֹׁכֵב עִם־בְּהֵמָה מוֹת יוּמָת: ס

יח כָּל דְּיִשְׁכּוּב עִם בְּעִירָא אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל:

רש"י◄ כָּל־שֹׁכֵב עִם־בְּהֵמָה מוֹת יוּמָת• בִּסְקִילָה, רוֹבֵעַ כְּנִרְבַּעַת, שֶׁכָּתוּב: "דְּמֵיהֶם בָּם".

(יט) זֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם בִּלְתִּי לַיהוָה לְבַדּוֹ:

יט דְּדַבַּח לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא יִתְקְטֵל אֱלָהֵן לְשִׁמָּא דַיְיָ בִּלְחוֹדוֹהִי:

רש"י◄ לָאֱלֹהִים• לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אִלּוּ הָיָה נָקוּד לֵאלֹהִים (הַלָּמֶ"ד בְּצֵירֵי) הָיָה צָרִיךְ לְפָרֵשׁ וְלִכְתֹּב "אֲחֵרִים", עַכְשָׁו שֶׁאָמַר לָאֱלֹהִים, אֵין צָרִיךְ לְפָרֵשׁ "אֲחֵרִים", שֶׁכָּל לָמֶ"ד וּבֵי"ת וְהֵ"א הַמְשַׁמְּשׁוֹת בְּרֹאשׁ הַתֵּבָה, אִם נְקוּדָה בַּחֲטָף, כְּגוֹן לְמֶלֶךְ, לְמִדְבָּר, לְעִיר, צָרִיךְ לְפָרֵשׁ לְאֵיזֶה מֶלֶךְ, לְאֵיזֶה מִדְבָּר, לְאֵיזֶה עִיר, וְכֵן לִמְלָכִים וְלִרְגָלִים בְּחִירֵ"ק, צָרִיךְ לְפָרֵשׁ לְאֵיזֶה, וְאִם אֵינוֹ מְפָרֵשׁ – כָּל מְלָכִים בְּמַשְׁמַע, וְכֵן לֵאלֹהִים (בְּצֵירֵי) כָּל אֱלֹהִים בְּמַשְׁמַע, אֲפִלּוּ קֹדֶשׁ. אֲבָל כְּשֶׁהִיא נְקוּדָה פַּתָּח, כְּמוֹ: לַמֶּלֶךְ, לַמִּדְבָּר, לָעִיר, (פַּתָּח וְקָמַץ, עִנְיָן אֶחָד בְּעִנְיָן זֶה, וְגַם יֵשׁ לוֹמַר בְּדֶרֶךְ אַחֵר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּדִקְדּוּקֵי רַשִׁ"י, יְעוּיַן בּוֹ) נוֹדַע בְּאֵיזֶה מֶלֶךְ מְדַבֵּר. וְכֵן לָעִיר, נוֹדַע בְּאֵיזֶה עִיר מְדַבֵּר. וְכֵן לָאֱלֹהִים, לְאוֹתָם שֶׁהֶזְהַרְתֶּם עֲלֵיהֶם בְּמָקוֹם אַחֵר, כַּיּוֹצֵא בּוֹ:

(כ) וְגֵר לֹא־תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם:

כ וּגְיוֹרָא לָא תּוֹנוּן וְלָא תְעִיקוּן לֵהּ אֲרֵי דַיָּרִין הֲוֵיתוּן בְּאַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

רש"י◄ וְגֵר לֹא־תוֹנֶה• אוֹנָאַת דְּבָרִים (קונטרליאר"ר בלע"ז) כְּמוֹ: (ישעיה מט) "וְהַאֲכַלְתִּי אֶת מוֹנַיִךְ אֶת בְּשָׂרָם". וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ• בִּגְזֵלַת מָמוֹן. כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם• אִם הוֹנִיתוֹ, אַף הוּא יָכוֹל לְהוֹנוֹתְךָ וְלוֹמַר לְךָ: "אַף אַתָּה מִגֵּרִים בָּאתָ". מוּם שֶׁבְּךָ, אַל תֹּאמַר לַחֲבֵרְךָ. כָּל לְשׁוֹן "גֵּר", אָדָם שֶׁלֹּא נוֹלַד בְּאוֹתָהּ מְדִינָה, אֶלָּא בָּא מִמְּדִינָה אַחֶרֶת לָגוּר שָׁם.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

כ) וְגֵר לֹא תוֹנֶה וְגוֹ' כִּי גֵרִים וְגוֹ'. רַשִׁ"י ז"ל פֵּרַשׁ אַף הוּא יָכוֹל לְהוֹנוֹתְךָ כִּי גֵרִים וְגוֹ', וְר' אַבְרָהָם פֵּרַשׁ זָכוֹר כִּי הֱיִיתֶם כְּמוֹתוֹ, וְרַמְבָּ"ן דָּחָה ב' הַדְּרָכִים וּפֵרַשׁ כִּי תֵּדְעוּ שֶׁאֶשְׁמַע צַעֲקַת דָּלִים כַּאֲשֶׁר שָׁמַע צַעֲקָתְךָ וְגוֹ': **וְנִרְאֶה** לוֹמַר עַל פִּי הַקְּדָמָה הַיְדוּעָה כִּי נִשְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵם שֹׁרֶשׁ הַקְּדֻשָּׁה בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב

(כא) כָּל־אַלְמָנָה וְיָתוֹם לֹא תְעַנּוּן:

כא כָּל אַרְמְלָא וְיַתָּם לָא תְעַנּוּן:

רש"י◄ **כָּל־אַלְמָנָה וְיָתוֹם לֹא תְעַנּוּן** • הוּא־הַדִּין לְכָל אָדָם, אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהוֹוֶה, לְפִי שֶׁהֵם תְּשׁוּשֵׁי כֹחַ, וְדָבָר מָצוּי לְעַנּוֹתָם.

(כב) אִם־עַנֵּה תְעַנֶּה אֹתוֹ כִּי אִם־צָעֹק יִצְעַק אֵלַי שָׁמֹעַ אֶשְׁמַע צַעֲקָתוֹ:

כב אִם עַנָּאָה תְעַנֵּי יָתֵהּ אֲרֵי אִם מִקְּבַל יִקְבַּל קֳדָמַי קַבָּלָא אֶקַבֵּל קְבִלְתֵּהּ:

רש"י◄ **אִם־עַנֵּה תְעַנֶּה אֹתוֹ** • הֲרֵי זֶה מִקְרָא קָצָר, גָּזַם וְלֹא פֵּרַשׁ עָנְשׁוֹ (וְהָא דִּכְתִיב וְהָיוּ נְשֵׁיכֶם וְגוֹ', זֶהוּ "אִם־צָעֹק יִצְעַק", אֲבָל בְּ"אִם לֹא יִצְעַק", לֹא פֵּרַשׁ, וְקַל לְהָבִין) כְּמוֹ (בראשית ד) "לָכֵן כָּל הוֹרֵג קַיִן", גָּזַם וְלֹא פֵּרַשׁ עָנְשׁוֹ, אַף כָּאן: "אִם־עַנֵּה תְעַנֶּה אֹתוֹ", לְשׁוֹן גִּזּוּם, כְּלוֹמַר: סוֹפְךָ לִטֹּל אֶת שֶׁלְּךָ, לָמָּה? "כִּי אִם־צָעֹק יִצְעַק אֵלַי וְגוֹ'".

(כג) וְחָרָה אַפִּי וְהָרַגְתִּי אֶתְכֶם בֶּחָרֶב וְהָיוּ נְשֵׁיכֶם אַלְמָנוֹת וּבְנֵיכֶם יְתֹמִים: פ

כג וְיִתְקַף רוּגְזִי וְאֶקְטוֹל יָתְכוֹן בְּחַרְבָּא וִיהֶוְיָן נְשֵׁיכוֹן אַרְמְלִין וּבְנֵיכוֹן יַתְמִין:

רש"י◄ **וְהָיוּ נְשֵׁיכֶם אַלְמָנוֹת** • מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָרַגְתִּי אֶתְכֶם", אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁנְּשֵׁיכֶם אַלְמָנוֹת וּבְנֵיכֶם יְתוֹמִים? אֶלָּא הֲרֵי זוֹ קְלָלָה אַחֶרֶת: שֶׁיִּהְיוּ הַנָּשִׁים צְרוּרוֹת כְּאַלְמָנוֹת חָיוֹת, שֶׁלֹּא יִהְיוּ עֵדִים לְמִיתַת בַּעֲלֵיהֶן, וְתִתְהַיֶּינָה אֲסוּרוֹת לְהִנָּשֵׂא, וְהַבָּנִים יִהְיוּ יְתוֹמִים, שֶׁלֹּא יַנִּיחוּם בֵּית־דִּין לֵירֵד לְנִכְסֵי אֲבִיהֶם, לְפִי שֶׁאֵין יוֹדְעִים אִם מֵתוּ, אִם נִשְׁבּוּ.

(כד) אִם־כֶּסֶף ׀ תַּלְוֶה אֶת־עַמִּי אֶת־הֶעָנִי עִמָּךְ לֹא־תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה לֹא־תָשִׂימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ:

כד אִם כַּסְפָּא תּוֹזֵף בְּעַמִּי לְעַנְיָא דִּי עִמָּךְ לָא תְהֵי לֵהּ כְּרַשְׁיָא לָא תְשַׂוּוּן עֲלוֹהִי חִבּוּלְיָא:

רש"י◄ **אִם־כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת־עַמִּי** • רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: כָּל 'אִם' וְ'אִם' שֶׁבַּתּוֹרָה רְשׁוּת, חוּץ מִשָּׁלֹשׁ, וְזֶה אֶחָד מֵהֶן. **אֶת־עַמִּי** • (ב"מ עא) עַמִּי וְנָכְרִי, עַמִּי קוֹדֵם. עָנִי וְעָשִׁיר, עָנִי קוֹדֵם. עֲנִיֵּי עִירְךָ וַעֲנִיֵּי עִיר אַחֶרֶת, עֲנִיֵּי עִירְךָ קוֹדְמִין. וְזֶה מַשְׁמָעוֹ: אִם־כֶּסֶף תַּלְוֶה, אֶת־עַמִּי תַּלְוֵהוּ קֹדֶם לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים, וּלְאֵיזֶה מֵעַמִּי?

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

חֶבֶל נַחֲלָתוֹ יִתְבָּרַךְ וְכָל זוּלָתָם הֵם חֵלֶק רַע, וְלָזֶה לֹא יַקְפִּידוּ בְּזִלְזוּל אָדָם שֶׁאֵינוֹ מֵהֶם וּבְאוֹנָאָתוֹ לְצַד שֶׁיְּחַשְּׁבוּהוּ שֶׁפָּחוּת הוּא מֵהַדַּרְגַּת הַקְּדֻשָּׁה וּמִזֶּה יוּלַד עֲנָפֵי הָאוֹנָאָה, לָזֶה כַּאֲשֶׁר צִוָּה עֲלֵיהֶם לְבַל יוֹנוּם וְלֹא יִלְחָצוּם אָמַר הַטַּעַם שֶׁאֲנִי מְצַוְּךָ לְבַל תּוֹנֵהוּ שֶׁאֵין לְךָ לוֹמַר שֶׁהוּא בְּחִינַת שֹׁרֶשׁ הָרַע אוֹ כֵּיוָן שֶׁהוּא מֻטְבָּע בִּבְחִינַת הַקְּלִפָּה הֲרֵי נִגְרָע מֵעֶרְכְּךָ **כִּי אַתֶּם גֵּרִים הֱיִיתֶם בְּמִצְרַיִם** פֵּרוּשׁ עַל דֶּרֶךְ מַה שֶּׁפֵּרַשְׁתִּי בַּפָּסוּק (בראשית מ"ז ג') כִּי לְגוּר גָּדוֹל אֲשִׁיבְךָ שָׁם וּבַפָּסוּק (כ' ב') אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּפָרָשַׁת יִתְרוֹ שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל עַצְמָם הָיוּ טְבוּעוֹת בַּקְּלִפָּה וְאִם כֵּן יִהְיֶה גֵּר זֶה כְּאֶחָד מִכֶּם בְּאֵין הֶבְדֵּל וְלָזֶה לֹא תּוֹנֵהוּ וְלֹא תִּלְחָצֶנּוּ: תורה כא

כב) אִם עַנֵּה תְעַנֶּה אֹתוֹ. צָרִיךְ לָדַעַת לָמָּה הֶצְרֵךְ לוֹמַר תֵּבַת **אֹתוֹ** וְלֹא הִסְפִּיק בְּאוֹמְרוֹ אִם תְּעַנֶּה וְגוֹ' וְהַדִּבֻּר יָדוּעַ שֶׁחוֹזֵר אֶל הַסָּמוּךְ. וְנִרְאֶה עַל פִּי מַה שֶּׁאָמְרוּ בַּמְּכִילְתָּא בַּפָּסוּק לֹא תְעַנּוּן אֵין לִי אֶלָּא יָתוֹם וְאַלְמָנָה שְׁאָר כָּל אָדָם מִנַּיִן תַּלְמוּד לוֹמַר לֹא תְעַנּוּן עַד כָּאן. וּכְפִי זֶה יֵשׁ אִזְהָרָה גַּם לִשְׁאָר כָּל אָדָם מִלֹּא תְעַנּוּן לָזֶה אָמַר הַכָּתוּב **אֹתוֹ** פֵּרוּשׁ אוֹתוֹ שֶׁמְּזָכָר בְּפֵרוּשׁ הוּא שֶׁעָנְשׁוֹ נְשֵׁיהֶם אַלְמָנוֹת וּבְנֵיהֶם יְתוֹמִים אֲבָל הַמְעַנֶּה כָּל אָדָם אֵין עָנְשׁוֹ כָּל כָּךְ: תורה כג

כד) אִם כֶּסֶף. בִּמְכִילְתָּא רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר כָּל אִם שֶׁבַּמִּקְרָא רְשׁוּת חוּץ מִזּוּ וְכוּ'. וְצָרִיךְ לָדַעַת לָמָּה יְדַבֵּר ה' בְּדֶרֶךְ סָפֵק בִּמְקוֹם וַדַּאי. וְאוּלַי כִּי בָּא הַכָּתוּב לְהוֹדִיעַ וּלְהָשִׁיב גַּם כֵּן לַאֲשֶׁר יִשְׁאַל הַשּׁוֹאֵל בִּרְאוֹתוֹ כִּי יִרְבֶּה כְּבוֹד אָדָם בְּזָהָב לָרֹב וְאוֹצְרוֹתָיו מְלֵאִים הוֹן עָתֵק לְלֹא צֹרֶךְ בּוֹ וְיֹאמַר אָדָם מָה הֵנָּה אוֹצְרוֹת זָהָב לְאָדָם לְלֹא דָּבָר לָמָּה לֹא הִסְפִּיק ה' לָתֵת לוֹ מְזוֹנוֹתָיו הַצְרִיכִין וְלֹא יִהְיֶה זֶה גָּדוֹל מִיַּעֲקֹב אָבִינוּ אֲשֶׁר שָׁאַל (בראשית כ"ח כ') לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבֶגֶד לִלְבֹּשׁ, הֵן אֱמֶת כִּי מַה שֶּׁיְּחֻסַּר לָאָדָם מִכְּדֵי צָרְכּוֹ יֵשׁ טַעַם בַּדָּבָר לְיִסּוֹרוֹ עַל עֲוֹנוֹ מַה שֶּׁאֵין כֵּן אוֹצְרוֹת הוֹן לָמָּה לְאִישׁ אֵין לוֹ צֹרֶךְ בָּהֶם, לָזֶה הוֹדִיעַ הַכָּתוּב כִּי הַסּוֹבֵב דָּבָר הוּא אוֹתָם שֶׁאֵינָם רְאוּיִים לְקַבֵּל חֵקֶם לְצַד מַעֲשֵׂיהֶם כִּי ה' בְּחַסְדּוֹ נוֹתֵן שֶׁפַע הַצְּרִיךְ בְּרֶוַח לְכָל אִישׁ וְאִישׁ דֵּי מַחֲסוֹרוֹ וְהָיָה כִּי יְחָטָא אָדָם וְאֵינוֹ רָאוּי לְקַבֵּל פַּרְנָסָתוֹ בְּכָבוֹד מֵאֵל הַכָּבוֹד הַחֵלֶק הַמַּגִּיעוֹ לֹא יִטְלֶנּוּ עֶלְיוֹן אֶלָּא

אֶת הֶעָנִי, וּלְאֵיזֶה עָנִי? לְאוֹתוֹ שֶׁעִמָּךְ. (דָּבָר אַחֵר: אֶת הֶעָנִי, שֶׁלֹּא תִּנְהַג בּוֹ מִנְהַג בִּזָּיוֹן בְּהַלְוָאָה, שֶׁהוּא "עִמִּי". **אֶת־הֶעָנִי עִמָּךְ**. הֱוֵי מִסְתַּכֵּל בְּעַצְמְךָ כְּאִלּוּ אַתָּה עָנִי). **לֹא־תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה**. לֹא תִּתְבָּעֶנּוּ בְּחָזְקָה. אִם אַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁאֵין לוֹ, אַל תְּהִי דּוֹמֶה עָלָיו כְּאִלּוּ הִלְוִיתוֹ, אֶלָּא כְּאִלּוּ לֹא הִלְוִיתוֹ, כְּלוֹמַר: לֹא תַּכְלִימֵהוּ. **נֶשֶׁךְ**. רִבִּית, שֶׁהוּא כִּנְשִׁיכַת נָחָשׁ, שֶׁנּוֹשֵׁךְ חַבּוּרָה קְטַנָּה בְּרַגְלוֹ וְאֵינוֹ מַרְגִּישׁ, וּפִתְאֹם הוּא מְבַצְּבֵץ וְנוֹפֵחַ עַד קָדְקֳדוֹ. כָּךְ רִבִּית: אֵינוֹ מַרְגִּישׁ וְאֵינוֹ נִכָּר, עַד שֶׁהָרִבִּית עוֹלָה וּמְסַרְסֵרוֹ מָמוֹן הַרְבֵּה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שבת פרשת משפטים, מברכים החודש אדר־ראשון, ה'תשכ"ז)

לִכְאוֹרָה תֵּיבוֹת "אֶת עַמִּי" מְיוּתָּרוֹת. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה אִיתָא בַּמִּדְרָשׁ בְּפֵירוּשׁ "אֶת עַמִּי", אָמַר הַקָּבָּ"ה אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה, אֶת עַמִּי (בְּחִירִיק), וּפֵירוּשׁ 'עִמִּי' הוּא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים, שֶׁגַּם בְּחִינַת מְקוֹר חַיִּים (שֶׁעַל־זֶה אָמְרוּ מְחַיֶּה חַיִּים יִתֵּן לְךָ חַיִּים כוּ') הוּא עִמְּךָ, שֶׁטָּפֵל וּבָטֵל לְךָ, אַךְ מִכָּל־מָקוֹם הוּא "עִמְּךָ", וְעַל־דֶּרֶךְ מַה שֶׁכָּתוּב עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם הָיָה הוּא וּשְׁמוֹ בִּלְבַד, שֶׁהָיָה הָאוֹר נִכְלָל בַּמָּאוֹר. וְזֶהוּ "אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי", שֶׁעַל־יְדֵי הַצְּדָקָה וָחֶסֶד מַמְשִׁיכִים בְּחִינַת מְקוֹר חַיִּים שֶׁהוּא בְּחִינַת 'עִמִּי'.

(כה) **אִם־חָבֹל תַּחְבֹּל שַׂלְמַת רֵעֶךָ עַד־בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ:**

כה אִם מַשְׁכּוֹנָא תִּסַּב כְּסוּתָא דְּחַבְרָךְ עַד מֵעַל שִׁמְשָׁא תְּתִיבְנֵהּ לֵהּ:

רש"י◄ **אִם־חָבֹל תַּחְבֹּל**. כָּל לְשׁוֹן חֲבָלָה אֵינוֹ מַשְׁכּוֹן בִּשְׁעַת הַלְוָאָה, אֶלָּא שֶׁמְּמַשְׁכְּנִין אֶת הַלּוֹוֶה כְּשֶׁמַּגִּיעַ הַזְּמַן וְאֵינוֹ פּוֹרֵעַ. (חָבֹל תַּחְבֹּל, כָּפֵל לְךָ בַּחֲבָלָה עַד כַּמָּה פְּעָמִים. אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: כַּמָּה אַתָּה חַיָּב לִי, וַחֲרֵי נַפְשְׁךָ עוֹלָה אֶצְלִי כָּל אֶמֶשׁ וְאֶמֶשׁ וְנוֹתֶנֶת דִּין וְחֶשְׁבּוֹן, וּמִתְחַיֶּבֶת לְפָנַי, וַאֲנִי מַחֲזִירָהּ לְךָ. אַף אַתָּה טֹל וְהָשֵׁב, טֹל וְהָשֵׁב!). **עַד־בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ**. כָּל הַיּוֹם תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ, וּכְבֹא הַשֶּׁמֶשׁ תַּחֲזוֹר וְתִטְּלֶנּוּ עַד שֶׁיָּבֹא בֹּקֶר שֶׁל מָחָר, וּבִכְסוּת־יוֹם הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁאֵין צָרִיךְ לָהּ בַּלַּיְלָה (מכילתא)◄.

(כו) **כִּי הִוא כְסוּתוֹ לְבַדָּהּ הִוא שִׂמְלָתוֹ לְעֹרוֹ בַּמֶּה יִשְׁכָּב וְהָיָה כִּי־יִצְעַק אֵלַי וְשָׁמַעְתִּי כִּי־חַנּוּן אָנִי: ס**

כו אֲרֵי הִיא כְסוּתֵהּ בִּלְחוֹדֵהּ הִיא תּוֹתְבֵהּ לְמַשְׁכַּהּ בְּמָה יִשְׁכּוּב וִיהֵי אֲרֵי יִקְבֵּל קֳדָמַי וֶאֱקַבֵּל קְבִלְתֵּהּ אֲרֵי חַנָּנָא אֲנָא:

רש"י◄ **כִּי הִוא כְסוּתֹהּ**. זוֹ טַלִּית. **שִׂמְלָתוֹ**. זֶה חָלוּק. **בַּמֶּה יִשְׁכָּב**. לְרַבּוֹת אֶת הַמַּצָּע.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הֲרֵי הוּא מִתְקַבֵּץ אֶל מָקוֹם אַחֵר וְתִהְיֶה פַּרְנָסַת הַלָּז עִם אָדָם אַחֵר הַבָּא לוֹ דֶּרֶךְ שָׁם פַּרְנָסָתוֹ וְיִתְפַּרְנֵס בִּפְחִיתוּת וּבְזוּי כַּאֲשֶׁר גָּזַר הַגּוֹזֵר בְּצֶדֶק. וְיַעֲשֶׂה ה' בְּדֶרֶךְ זֶה לְב' מִדּוֹת טוֹבוֹת הָא' לְהִשְׁתַּלֵּם אָדָם בְּעוֹלָם הַזֶּה פְּעֻלּוֹ הָרָע, וְהַב' כְּדֵי שֶׁיִּזְכֶּה הַנּוֹתֵן בְּאֶמְצָעוּת נְתִינַת צְדָקָה וְחֶסֶד לְרֵעֵהוּ. וְזֶה הוּא אוֹמְרוֹ **אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי** פֵּרוּשׁ אִם רָאִיתָ שֶׁהָיָה לְךָ כֶּסֶף יָתֵר עַל מַה שֶּׁאַתָּה צָרִיךְ לְעַצְמְךָ שֶׁאַתָּה מַלְוֶהוּ לְעַמִּי תֵּדַע לְךָ שֶׁאֵין זֶה חֵלֶק הַמַּגִּיעֲךָ אֶלָּא חֵלֶק אֲחֵרִים שֶׁהוּא הֶעָנִי עִמְּךָ, וּבְזֶה רָמַז כִּי צָרִיךְ לִפְתֹּחַ לוֹ מִשֶּׁלּוֹ. וְאוּלַי כִּי רָמַז לוֹ גַּם כֵּן שֶׁלֹּא יִתְנַשֵּׂא וְיִתְגַּדֵּל עַל הָעָנִי בִּרְאוֹתוֹ כִּי הוּא הַנּוֹתֵן לוֹ, וְהוּא אוֹמְרוֹ **לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה** לְשׁוֹן נְשִׂיאוּת וּמַעֲלָה כִּי מִשֶּׁלּוֹ הוּא נוֹתֵן לוֹ. וְחָזַר לוֹמַר כְּנֶגֶד הַהַלְוָאָה **לֹא תָשִׂימוּן עָלָיו** וְגוֹ': תורה כה

כה) אִם חָבֹל תַּחְבֹּל. נִרְאֶה כִּי יִרְמֹז לְהָעִיר אָדָם הַנִּרְדָּם אֲשֶׁר בְּיָדוֹ שַׂלְמַת מִי שֶׁאָמַר עָלָיו הַכָּתוּב (מִשְׁלֵי כ"ז) רֵעֲךָ וְרֵעַ אָבִיךָ וְגוֹ' וְהַנֶּפֶשׁ תִּתְיַחֵס לְשַׂלְמָה עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת (קנ"ב) מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁחִלֵּק בִּגְדֵי מַלְכוּת וְכוּ', וּכְבָר פֵּרַשְׁנוּ בוֹ כִּי לְצַד שֶׁנֶּפֶשׁ אָדָם הִיא מְאוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (תְּהִלִּים ק"ד) עֹטֶה אוֹר כַּשַּׂלְמָה, וְיֵצוּ ה' אִם מִשְׁכְּנָהּ בְּחוֹבוֹ שֶׁהֵם חָטְאָיו יֵשׁ לוֹ זְמַן לַהֲשִׁיבוֹ עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (תְּהִלִּים צ') תָּשֵׁב אֱנוֹשׁ עַד דַּכָּא, וְאָמְרוּ ז"ל (קֹהֶלֶת רַבָּא פ"ב) עַד דְּכִדּוּכָהּ שֶׁל מָוֶת כִּי יֵשׁ לוֹ זְמַן תְּשׁוּבָה עַד בִּיאַת שִׁמְשׁוֹ. וְטַעַם כָּפֵל **חָבֹל תַּחְבֹּל**, דַּע כִּי כָּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל יֵשׁ לוֹ ג' בְּחִינוֹת נֶפֶשׁ רוּחַ נְשָׁמָה וְכָאן רָמַז הַכָּתוּב עַל שְׁלָשְׁתָּן, כְּנֶגֶד הַנְּשָׁמָה אָמַר **אִם חָבֹל**, וּכְנֶגֶד הָרוּחַ אָמַר **תַּחְבֹּל**, וּכְנֶגֶד הַנֶּפֶשׁ אָמַר **שַׂלְמַת רֵעֲךָ**, וּכְנֶגְדָּם אָמַר ג' חֲלָקוֹת, א' **כִּי הִיא כְסוּתֹהּ לְבַדָּהּ** הִיא הַנְּשָׁמָה, ב' **הִיא שִׂמְלָתוֹ לְעֹרוֹ** וְהִיא הָרוּחַ, ג' **בַּמֶּה יִשְׁכָּב** וְהִיא הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עִמּוֹ בַּקֶּבֶר וּכְאוֹמְרוֹ (אִיּוֹב י"ד) וְנַפְשׁוֹ עָלָיו תֶּאֱבָל. וְאוֹמְרוֹ **וְהָיָה כִּי יִצְעַק** פֵּרוּשׁ חוֹזֵר לְעִנְיָן רִאשׁוֹן תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ שֶׁהִיא הַתְּשׁוּבָה כִּי לֹא יִצְטָרֵךְ לְצַעַר לַהֲשִׁיבוֹ אֶלָּא כִּי יִצְעַק יִשְׁמַע ה' וְגוֹ' וְיַעֲבִיר חַטֹּאתָיו: תורה כו

◆ יום רביעי כ"ח שבט ◆

(כז) אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל וְנָשִׂיא בְעַמְּךָ לֹא תָאֹר:

כז דַּיָּנָא לָא תְקִיל וְרַבָּא בְּעַמָּךְ לָא תְלוּט:

רש"י◄ אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל • (סנהדרין סו) הֲרֵי זוֹ אַזְהָרָה לְבִרְכַּת הַשֵּׁם, וְאַזְהָרָה לְקִלְלַת דַּיָּן.

(כח) מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּתֶּן־לִי:

כח בְּכוּרָךְ וְדִמְעָךְ לָא תְאַחַר בּוּכְרָא דִּבְנָךְ תַּפְרֵשׁ קֳדָמָי:

רש"י◄ מְלֵאָתְךָ • חוֹבָה הַמֻּטֶּלֶת עָלֶיךָ כְּשֶׁתִּתְמַלֵּא תְּבוּאָתְךָ לְהִתְבַּשֵּׁל, וְהֵם בִּכּוּרִים. וְדִמְעֲךָ • הַתְּרוּמָה, וְאֵינִי יוֹדֵעַ מַהוּ לְשׁוֹן דֶּמַע. לֹא תְאַחֵר • לֹא תְשַׁנֶּה סֵדֶר הַפְּרָשָׁתָן, לְאַחֵר אֶת הַמֻּקְדָּם וּלְהַקְדִּים אֶת הַמְּאֻחָר: שֶׁלֹּא יַקְדִּים תְּרוּמָה לְבִכּוּרִים וּמַעֲשֵׂר לִתְרוּמָה. בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּתֶּן־לִי • לִפְדּוֹתוֹ בְּחָמֵשׁ סְלָעִים מִן הַכֹּהֵן. וַהֲלֹא כְּבָר צִוָּה עָלָיו בְּמָקוֹם אַחֵר? אֶלָּא כְּדֵי לִסְמוֹךְ לוֹ "כֵּן תַּעֲשֶׂה לְשׁוֹרְךָ": מַה בְּכוֹר אָדָם לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם פּוֹדֵהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: (במדבר יח) "וּפְדוּיָו מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה", אַף בְּכוֹר בְּהֵמָה דַּקָּה מְטַפֵּל בּוֹ שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְאַחַר־כָּךְ נוֹתְנוֹ לַכֹּהֵן.

(כט) כֵּן־תַּעֲשֶׂה לְשֹׁרְךָ לְצֹאנֶךָ שִׁבְעַת יָמִים יִהְיֶה עִם־אִמּוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִּתְּנוּ־לִי:

כט כֵּן תַּעְבֵּד לְתוֹרְךָ לְעָנְךָ שִׁבְעָא יוֹמִין יְהֵי עִם אִמֵּהּ בְּיוֹמָא תְּמִינָאָה תִּפְרְשִׁנֵּהּ קֳדָמָי:

רש"י◄ שִׁבְעַת יָמִים יִהְיֶה עִם־אִמּוֹ • זוֹ אַזְהָרָה לְכֹהֵן שֶׁאִם בָּא לְמַהֵר אֶת קָרְבָּנוֹ, לֹא יְמַהֵר קֹדֶם שְׁמוֹנָה, לְפִי שֶׁהוּא מְחֻסַּר זְמַן. בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִּתְּנוּ־לִי • יָכוֹל יְהֵא חוֹבָה לִבּוֹ בַּיּוֹם? נֶאֱמַר כָּאן "שְׁמִינִי", וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (ויקרא כב) "וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יֵרָצֶה". מַה "שְׁמִינִי" הָאָמוּר לְהַלָּן, לְהַכְשִׁיר מִשְּׁמִינִי וּלְהַלָּן, אַף "שְׁמִינִי" הָאָמוּר כָּאן, לְהַכְשִׁיר מִשְּׁמִינִי וּלְהַלָּן. וְכֵן מַשְׁמָעוֹ: "וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי", אַתָּה רַשַּׁאי לִתְּנוֹ לִי (מכילתא).

(ל) וְאַנְשֵׁי־קֹדֶשׁ תִּהְיֻוּן לִי וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכֵלוּ לַכֶּלֶב תַּשְׁלִכוּן אֹתוֹ: ס

ל וַאֲנָשִׁין קַדִּישִׁין תְּהוֹן קֳדָמָי וּבְשַׂר תְּלִישׁ מִן חֵיְוָא חַיָּא לָא תֵיכְלוּן לְכַלְבָּא תִּרְמוּן יָתֵהּ:

רש"י◄ וְאַנְשֵׁי־קֹדֶשׁ תִּהְיֻוּן לִי • אִם אַתֶּם קְדוֹשִׁים וּפְרוּשִׁים מִשִּׁקּוּצֵי נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת, הֲרֵי אַתֶּם שֶׁלִּי, וְאִם לָאו, אֵינְכֶם שֶׁלִּי. וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה • (מכילתא) אַף בַּבַּיִת כֵּן, אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהֹוֶה: מָקוֹם שֶׁדָּרֶךְ בְּהֵמוֹת לִיטָּרֵף, וְכֵן (דברים כב) "כִּי בַשָּׂדֶה מְצָאָהּ", וְכֵן: (שם כג) "אֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה טָהוֹר מִקְרֶה לָיְלָה", — הוּא הַדִּין לְמִקְרֶה יוֹם, אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהֹוֶה. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם: "וּבְשַׂר תְּלִישׁ מִן חֵיְוָא חַיָּא", בָּשָׂר שֶׁנִּתְלַשׁ עַל־יְדֵי טְרֵפַת זְאֵב אוֹ אֲרִי מִן חַיָּה כְּשֵׁרָה, אוֹ מִבְּהֵמָה כְּשֵׁרָה בְּחַיֶּיהָ. לַכֶּלֶב תַּשְׁלִכוּן אֹתוֹ • (מכילתא) אַף הַגּוֹי כַּכֶּלֶב. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא כֶּלֶב כְּמַשְׁמָעוֹ? תַּלְמוּד־לוֹמַר בִּנְבֵלָה: "אוֹ מָכוֹר לְנָכְרִי", קַל־וָחֹמֶר לִטְרֵפָה שֶׁמּוּתֶּרֶת בְּכָל הֲנָאוֹת. אִם־כֵּן מַה תַּלְמוּד־לוֹמַר 'לַכֶּלֶב'? לִמֵּדְךָ הַכָּתוּב שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְקַפֵּחַ שְׂכַר כָּל בְּרִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל יא) "וּלְכֹל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יֶחֱרַץ כֶּלֶב לְשֹׁנוֹ". אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: תְּנוּ לוֹ שְׂכָרוֹ.

כג (א) לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא אַל־תָּשֶׁת יָדְךָ עִם־רָשָׁע לִהְיֹת עֵד חָמָס:

א לָא תְקַבֵּל שְׁמַע דִּשְׁקָר לָא תְשַׁוִּי יְדָךְ עִם חַיָּבָא לְמֶהֱוֵי לֵהּ סָהִיד שְׁקָר:

רש"י◄ לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא • כְּתַרְגּוּמוֹ: "לָא תְקַבֵּל שְׁמַע דִּשְׁקָר", אַזְהָרָה לַמְּקַבֵּל לָשׁוֹן הָרָע, וְלַדַּיָּן שֶׁלֹּא יִשְׁמַע דִּבְרֵי בַּעַל־דִּין עַד שֶׁיָּבֹא בַּעַל־דִּין חֲבֵרוֹ. אַל־תָּשֶׁת יָדְךָ עִם־רָשָׁע • הַטּוֹעֵן אֶת חֲבֵרוֹ תְּבִיעַת שֶׁקֶר, שֶׁהִבְטִיחָהוּ לִהְיוֹת לוֹ עֵד חָמָס.

(ב) לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת וְלֹא־תַעֲנֶה עַל־רִב לִנְטֹת אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת:

ב לָא תְהֵי בָּתַר סַגִּיאִין לְאַבָּאשָׁא וְלָא תִתְמְנַע מִלְּאַלָּפָא מָה דְּבְעֵינָךְ עַל דִּינָא בָּתַר סַגִּיאֵי שְׁלַם דִּינָא:

רש"י◄ **לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת•** (סנהדרין ב) יֵשׁ בְּמִקְרָא זֶה מִדְּרָשֵׁי חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, אֲבָל אֵין לְשׁוֹן הַמִּקְרָא מְיַשֵּׁב בָּהֶן עַל אָפְנָיו. מִכָּאן דָּרְשׁוּ שֶׁאֵין מַטִּין לְחוֹבָה בְּהַכְרָעַת דַּיָּן אֶחָד, וְסוֹף הַמִּקְרָא דָּרְשׁוּ: "אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת", שֶׁאִם יֵשׁ שְׁנַיִם בַּמְּחַיְּבִין יוֹתֵר עַל הַמְזַכִּין, הַטֵּה הַדִּין עַל פִּיהֶם לְחוֹבָה, וּבְדִינֵי נְפָשׁוֹת הַכָּתוּב מְדַבֵּר. וְאֶמְצַע הַמִּקְרָא דָּרְשׁוּ: "וְלֹא תַעֲנֶה עַל רִב", עַל רַב, שֶׁאֵין חוֹלְקִים עַל מֻפְלָא שֶׁבְּבֵית־דִּין, לְפִיכָךְ מַתְחִילִין בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת מִן הַצַּד, לַקְטַנִּים שֶׁבָּהֶן שׁוֹאֲלִין תְּחִלָּה שֶׁיֹּאמְרוּ אֶת דַּעְתָּם, (סנהדרין מ) וּלְפִי דִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ, כָּךְ פִּתְרוֹן הַמִּקְרָא. **לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת•** לְחַיֵּב מִיתָה בִּשְׁבִיל דַּיָּן אֶחָד, שֶׁיִּרְבּוּ הַמְּחַיְּבִין עַל הַמְזַכִּין. **וְלֹא־תַעֲנֶה עַל־רִב•** לִנְטוֹת מִדְּבָרָיו, וּלְפִי שֶׁהוּא חָסֵר יו"ד, דָּרְשׁוּ בּוֹ כֵּן. **אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת•** וְיֵשׁ רַבִּים שֶׁאַתָּה נוֹטֶה אַחֲרֵיהֶם, וְאֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁהֵן שְׁנַיִם הַמַּכְרִיעִין בַּמְּחַיְּבִין יוֹתֵר מִן הַמְזַכִּין, וּמִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת", שׁוֹמֵעַ אֲנִי: 'אֲבָל הֱיֵה עִמָּהֶם לְטוֹבָה'! מִכָּאן אָמְרוּ: 'דִּינֵי נְפָשׁוֹת מַטִּין עַל־פִּי אֶחָד לְזִכּוּת, וְעַל־פִּי שְׁנַיִם לְחוֹבָה'. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם: 'וְלָא תִתְמְנַע מִלְּאַלָּפָא מָה דִּבְעֵינָךְ', וְלָשׁוֹן הָעִבְרִי לְפִי הַתַּרְגּוּם כָּךְ הוּא נִדְרָשׁ. **לֹא תַעֲנֶה עַל רִב לִנְטֹת•** אִם יִשְׁאָלְךָ דָּבָר לְמִשְׁפָּט, לֹא תַעֲנֶה לִנְטוֹת לְצַד אֶחָד וּלְסַלֵּק עַצְמְךָ מִן הָרִיב, אֶלָּא הֱוֵי דָּן אוֹתוֹ לַאֲמִתּוֹ. וַאֲנִי אוֹמֵר לְיַשְּׁבוֹ עַל אָפְנָיו כִּפְשׁוּטוֹ, וְכָךְ פִּתְרוֹנוֹ. **לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת•** אִם רָאִיתָ רְשָׁעִים מַטִּין מִשְׁפָּט, לֹא תֹּאמַר: הוֹאִיל וְרַבִּים הֵם, הִנְנִי נוֹטֶה אַחֲרֵיהֶם. **וְלֹא תַעֲנֶה עַל רִב לִנְטֹת וְגוֹ'•** וְאִם יִשְׁאָלְךָ הַנִּדּוֹן עַל אוֹתוֹ הַמִּשְׁפָּט, אַל תַּעֲנֵנוּ עַל הָרִיב דָּבָר הַנּוֹטֶה אַחֲרֵי אוֹתָן רַבִּים, לְהַטּוֹת אֶת הַמִּשְׁפָּט מֵאֲמִתּוֹ, אֶלָּא אֱמֹר אֶת הַמִּשְׁפָּט כַּאֲשֶׁר הוּא, וְקוֹלָר יְהֵא תָּלוּי בְּצַוּאַר הָרַבִּים.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כא עמ' 112 – מתוך 'לקראת שבת')

אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת (כג, ב) איתא בַּאַחֲרוֹנִים, שֶׁכַּאֲשֶׁר בֵּית־דִּין פּוֹסֵק עַל־פִּי דַּעַת הָרֹב, נֶחְשָׁב הַדָּבָר כִּפְסַק הֲלָכָה שֶׁל בֵּית הַדִּין **כֻּלּוֹ**. וְיֵשׁ לְבָאֵר, שֶׁבְּמִקְרֶה כָּזֶה יוֹדְעִים גַּם דַּיָּנֵי הַמִּעוּט שֶׁכָּךְ צְרִיכָה לְהִקָּבַע הַהֲלָכָה, וּמִכָּאן - שֶׁזֶּהוּ רְצוֹן ה'. לָכֵן הֵם חוֹזְרִים וּמְעַיְּנִים בַּהֲלָכָה זוֹ, עַד שֶׁמְּבִינִים וּמְקַבְּלִים אֶת דַּעַת הָרֹב; וּפְסַק הַדִּין מִתְיַחֵס אֵפוֹא גַּם אֲלֵיהֶם.

(ג) וְדָל לֹא תֶהְדַּר בְּרִיבוֹ: ס

ג וְעַל מִסְכֵּינָא לָא תְרַחֵם בְּדִינֵהּ:

רש"י◄ **לֹא תֶהְדַּר•** לֹא תַחֲלֹק לוֹ כָּבוֹד לְזַכּוֹתוֹ בַּדִּין, וְלוֹמַר: 'דַּל הוּא, אֲזַכֶּנּוּ וַאֲכַבְּדֶנּוּ'.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

ב) לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רַבִּים וְגוֹ'. רַבּוֹתֵינוּ ז"ל הִרְבּוּ לִדְרֹשׁ בְּפָסוּק זֶה אֲבָל אֵין הַמִּקְרָא מִתְיַשֵּׁב לְפִי פְּשׁוּטוֹ. וְנִרְאֶה לְפָרֵשׁ הַכָּתוּב לְפִי מַה שֶּׁאָמְרָה הַתּוֹרָה וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה וְהִצִּילוּ וְגוֹ', וְאָמְרוּ ז"ל (סנהדרין ב') עֵדָה שׁוֹפֶטֶת וְעֵדָה מַצֶּלֶת אֲבָל אִם פָּתְחוּ כֻּלָּם לְחוֹבָה פָּטוּר (שם י"ז) וּבָא הַכָּתוּב כָּאן לְהָסִיר ב' מִכְשׁוֹלִין אֲשֶׁר יִכָּשֵׁל בָּהֶם חָכָם מֵאֶמְצָעוּת דִּין זֶה, הָא' בְּהַגִּיעַ מִשְׁפָּט כָּזֶה וְיִרְאֶה חָכָם אֶחָד מֵהַשּׁוֹפְטִים שֶׁכָּל חֲבֵרָיו פָּתְחוּ לְחוֹבָה וְהוּא חוֹשֵׁב בְּדַעְתּוֹ כִּי הוּא זַכַּאי וְיִתְחַכֵּם לוֹמַר אִם יֹאמַר זַכַּאי הִנֵּה הוּא יֵצֵא חַיָּב כִּי יֵשׁ שָׁם עֵדָה שׁוֹפֶטֶת וְעֵדָה מַצֶּלֶת וְנִמְצְאוּ דְּבָרֵי עוֹשִׂים הֵפֶךְ דַּעְתִּי, לָזֶה אֶתְחַכֵּם וְאֹמַר חַיָּב שֶׁבָּזֶה תִּהְיֶה סִבָּרָתִי מִתְקַיֶּמֶת שֶׁיֵּצֵא זַכַּאי מִטַּעַם פָּתְחוּ כֻּלָּם וְכוּ', וְגַם אֶהְיֶה מְקַיֵּם הַמּוּסָר לְבַטֵּל דַּעְתִּי לִפְנֵי דַּעַת הַמְּרֻבִּין שֶׁאוֹמְרִים חַיָּב וְאֹמַר חַיָּב עִמָּהֶם, לָזֶה בָּא הַכָּתוּב וְצִוָּה עַל זֶה בְּדִיּוּק לְבַל עֲשׂוֹתוֹ וְאָמַר **לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רַבִּים לְרָעֹת** פֵּרוּשׁ כְּשֶׁתִּהְיֶה סוֹבֵר סְבָרָא אַחַת שֶׁבְּאָמְרְךָ דַּעְתְּךָ יֵצֵא זֶה הַנִּדּוֹן חַיָּב בְּדִינוֹ וּכְגוֹן שֶׁכֻּלָּם אָמְרוּ חַיָּב וְאַתָּה חוֹשֵׁב זַכַּאי לֹא תִתְחַכֵּם לִהְיוֹת אַחֲרֵי רַבִּים שֶׁאוֹמְרִים חַיָּב וְהוּא אוֹמְרוֹ **לְרָעֹת** וְתֹאמַר אַתָּה כְּדַעְתָּם חַיָּב הֵפֶךְ מַה שֶׁנִּרְאֶה לְךָ כְּדֵי שֶׁיֵּצֵא זַכַּאי כְּדַעְתְּךָ אֶלָּא אֱמֹר דַּעְתְּךָ כְּפִי מַה שֶׁיָּדַעְתָּ בְּמִשְׁפְּטֵי הַתּוֹרָה כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים וְהוּא שֶׁאָמַר פָּתְחוּ כֻּלָּם לְחוֹבָה זַכַּאי לֹא אָמַר ה' שֶׁיִּזְכֶּה זֶה אֶלָּא אִם לְךָ יֵרָאֶה חַיָּב וְלֹא שֶׁיֵּרָאֶה לְךָ זַכַּאי שֶׁאָז חַיָּב כְּמִשְׁפַּט הָאֱלֹהִים:

עוֹד יֵשׁ מִכְשׁוֹל ב' בְּמִשְׁפָּט זֶה בְּאֹפֶן אַחֵר וְהוּא אִם יֵרָאֶה בְּעֵינֵי חָכָם שֶׁהוּא חַיָּב כְּכָל הַדַּיָּנִים שֶׁאָמְרוּ חַיָּב וְרוֹאֶה שֶׁאִם יֹאמַר חַיָּב הִנֵּה הוּא יוֹצֵא זַכַּאי הֵפֶךְ דִּבְרָיו שֶׁאוֹמֵר חַיָּב לָזֶה יִתְחַכֵּם לוֹמַר זַכַּאי כְּדֵי שֶׁיֶּשָׁה הַמִּשְׁפָּט אַחֲרֵי רַבִּים שֶׁאוֹמְרִים חַיָּב וְיֵצֵא חַיָּב כְּפִי סְבָרָתוֹ, וְיֵשׁ בָּזֶה גַּם כֵּן כְּפִיַּת רֹאשׁ בִּגְמַר הַמִּשְׁפָּט לִנְטוֹת אַחֲרֵי רַבִּים, לָזֶה אָמַר **וְלֹא תַעֲנֶה עַל רִיב** וְגוֹ' פֵּרוּשׁ לֹא תַעֲנֶה מַעֲנֶה עַל רִיב לִנְטוֹת **אַחֲרֵי רַבִּים** פֵּרוּשׁ שֶׁתִּהְיֶה כַּוָּנָתְךָ בְּמַעֲנְךָ כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה כְּמִשְׁפָּט יָחִיד וְרַבִּים וְזֶה יַגִּיד שֶׁאִם יְגַלֶּה דַּעְתּוֹ כְּמוֹת שֶׁהוּא אֵין כָּאן הַטָּיָה אַחֲרֵי רַבִּים אֶלָּא כֻּלָּם בְּדַעַת אַחַת. וּבֵאֵר הַכָּתוּב טַעַם הַקְפָּדָתוֹ עַל הַדָּבָר וְאָמַר **לְהַטּוֹת** פֵּרוּשׁ כְּשֶׁתִּהְיֶה כַּוָּנָתְךָ לְהַטּוֹת מִמַּה שֶׁבְּדַעְתְּךָ בְּעִיּוּן מִשְׁפַּט הַתּוֹרָה שֶׁהוּא חַיָּב וְאַתָּה מַטֶּה לוֹמַר זַכַּאי כְּדֵי שֶׁיֵּצֵא חַיָּב לִנְטוֹת אַחֲרֵי רַבִּים וְיֵצֵא חַיָּב אֶלָּא אֱמֹר דַּעְתְּךָ הָגֵם שֶׁיֵּצֵא זַכַּאי הֵפֶךְ דַּעְתְּךָ ה' זְכָּהוּ. וְטַעַם מִשְׁפָּט זֶה לְצַד כִּי ה' יוֹשֵׁב בִּמְסִבַּת הַדַּיָּנִים וְהוּא יִשְׁפֹּט בְּפִיהֶם וּכְשֶׁיִּרְאֶה מִשְׁפָּט מְרֻמֶּה וְאֵין בּוֹ מְצִיאוּת לְזַכּוֹת הַזַּכַּאי יִתְחַכֵּם לִפְתֹּחַ כֻּלָּן לְחוֹבָה וְצִוָּה שֶׁיֵּצֵא זַכַּאי בָּזֶה: תורה ג

ג) וְדָל לֹא תֶהְדַּר בְּרִיבוֹ. יִרְמֹז בְּתֵבַת

(ד) כִּי תִפְגַּע שׁוֹר אֹיִבְךָ אוֹ חֲמֹרוֹ תֹּעֶה הָשֵׁב תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ׃ ס

ד אֲרֵי תִּפְגַּע תּוֹרָא דְּסָנְאָךְ אוֹ חֲמָרֵהּ דְּטָעֵי אָתָבָא תְּתִיבִנֵּהּ לֵהּ׃

(ה) כִּי־תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׂנַאֲךָ רֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ וְחָדַלְתָּ מֵעֲזֹב לוֹ עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ׃

ה אֲרֵי תֶחֱזֵי חֲמָרָא דְּסָנְאָךְ רְבִיעַ תְּחוֹת טוֹעֲנֵהּ וְתִתְמְנַע מִלְּמִשְׁבַּק לֵהּ מִשְׁבַּק תִּשְׁבּוֹק מָה דִּכְלִבָּךְ עֲלוֹהִי וּתְפָרֵק עִמֵּהּ׃

רש"י◄ כִּי־תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׂנַאֲךָ וְגוֹ׳ • הֲרֵי ׳כִּי׳ מְשַׁמֵּשׁ בְּלָשׁוֹן ׳דִּלְמָא׳, שֶׁהוּא מֵאַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת שֶׁל שִׁמּוּשֵׁי ׳כִּי׳, וְכֹה פִּתְרוֹנוֹ: שֶׁמָּא תִּרְאֶה חֲמוֹרוֹ רוֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ. **וְחָדַלְתָּ מֵעֲזֹב לוֹ** • בִּתְמִיהָה. **עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ** • ׳עֲזִיבָה׳ זוֹ לְשׁוֹן עֶזְרָה, וְכֵן (מלכים א יד) "עָצוּר וְעָזוּב", וְכֵן (נחמיה ג) "וַיַּעַזְבוּ אֶת יְרוּשָׁלַיִם עַד הַחוֹמָה", מִלְּאוּהָ עָפָר לַעֲזֹב וּלְסַיֵּעַ אֶת חֹזֶק הַחוֹמָה. כַּיּוֹצֵא בּוֹ: (דברים ז) "כִּי תֹאמַר בִּלְבָבְךָ רַבִּים הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִמֶּנִּי וְגוֹ׳", שֶׁמָּא תֹּאמַר כֵּן, בִּתְמִיהָה: ׳לֹא תִירָא מֵהֶם׳. וּמִדְּרָשׁוֹ, כָּךְ דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ: כִּי תִרְאֶה וְחָדַלְתָּ, פְּעָמִים שֶׁאַתָּה חוֹדֵל וּפְעָמִים שֶׁאַתָּה עוֹזֵר. הָא כֵּיצַד? זָקֵן וְאֵינוֹ לְפִי כְּבוֹדוֹ, "וְחָדַלְתָּ". אוֹ בְּהֵמַת נָכְרִי וּמַשָּׂאוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל, "וְחָדַלְתָּ". **עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ** • לְפָרֵק הַמַּשָּׂא, ׳מִלְּמִשְׁקַל לֵיהּ׳ - מִלְּטֹל מַשְׂאוֹי מִמֶּנּוּ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש חכ"א עמ' 130 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

תַּעֲנִיּוֹת שֶׁל תְּשׁוּבָה וּמֵרִיק הַנֶּפֶשׁ

כִּי־תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׂנַאֲךָ רֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ וְחָדַלְתָּ מֵעֲזֹב לוֹ עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ:

פְּעָמִים שֶׁאַתָּה חוֹדֵל וּפְעָמִים שֶׁאַתָּה עוֹזֵר, הָא כֵּיצַד זָקֵן וְאֵינוֹ לְפִי כְּבוֹדוֹ "וְחָדַלְתָּ", אוֹ בְּהֵמַת נָכְרִי וּמַשָּׂאוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל "וְחָדַלְתָּ" (כג, ה. ובפרש"י)

יָדוּעַ פֵּרוּשׁ הַבַּעַשׁ"ט עַל פָּסוּק זֶה (הובא בלוחַ "הַיּוֹם יוֹם" כח שבט) שֶׁ'כִּי תִרְאֶה חֲמוֹר שׂוֹנַאֲךָ' – שֶׁהוּא חֹמֶר הַגּוּף שֶׁשּׂוֹנֵא אֶת הַנְּשָׁמָה הַמִּשְׁתּוֹקֶקֶת לְאֱלֹקוּת וּרוּחָנִיּוּת, וְתִרְאֶה שֶׁהַגּוּף 'רוֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ', שֶׁמִּתְעַצֵּל בַּעֲבוֹדָה שֶׁנָּתַן לוֹ הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ, שֶׁיִּזְדַּכֵּךְ עַל יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת, הִנֵּה אֶפְשָׁר שֶׁיַּעֲלֶה עַל לְבָבְךָ שֶׁ'וְחָדַלְתָּ מֵעֲזֹב לוֹ' – שֶׁלֹּא תַּעֲזֹר לַגּוּף לְקַיֵּם שְׁלִיחוּתוֹ, כִּי־אִם תַּתְחִיל בְּסִגּוּפִים לִשְׁבֹּר אֶת הַחָמְרִיּוּת, הִנֵּה לֹא זוֹ הַדֶּרֶךְ בָּהּ יִשְׁכֹּן אוֹר הַתּוֹרָה, אֶלָּא 'עָזוֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ' – לְבָרֵר אֶת הַגּוּף וּלְזַכְּכוֹ וְלֹא לְשָׁבְרוֹ בְּסִגּוּפִים. ע"כ תּוֹרַת הַבַּעַשׁ"ט.

וְהִנֵּה כָּתַב בְּ'שׁוּלְחָן עָרוּךְ הָרַב' (חלק חו"מ הל' נזקי גוף ונפש סעיף ד) שֶׁרַק בִּשְׁנֵי אוֹפַנִּים הֻתַּר לְהִתְעַנּוֹת וְלִשְׁבֹּר גּוּפוֹ: א. תַּעֲנִיּוֹת שֶׁל תְּשׁוּבָה. ב. תַּעֲנִיּוֹת כְּדֵי לְמָרֵק נַפְשׁוֹ לַה' (שֶׁיִּהְיֶה לִרְצוֹן לִפְנֵי ה').

וְיֵשׁ לוֹמַר דִּשְׁנֵי אוֹפַנִּים אֵלּוּ מְרֻמָּזִים בִּשְׁנֵי הָאוֹפַנִּים שֶׁבָּהֶם "אַתָּה חוֹדֵל". א. זָקֵן וְאֵינוֹ לְפִי כְּבוֹדוֹ. ב. בְּהֵמַת נָכְרִי וּמַשָּׂאוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

בְּהֵמַת נָכְרִי וּמַשָּׂאוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל – קָאֵי עַל תַּעֲנִיּוֹת שֶׁל תְּשׁוּבָה, שֶׁבָּאוֹת עַל עֲבֵרוֹת וַחֲטָאִים וְכַיּוֹ"ב. דְּכַאֲשֶׁר הָאָדָם חָטָא וְעָבַר עַל רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ ח"ו, הִנֵּה הַ"חֲמוֹר" שֶׁהוּא חֹמֶר גּוּפוֹ (כַּנַּ"ל) הֲוֵי "בְּהֶמְתּוֹ שֶׁל נָכְרִי", שֶׁעוֹבֵר לִרְשׁוּת הַקְּלִפָּה ח"ו. אַךְ מִכֵּיוָן שֶׁ"אֲפִילּוּ פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל מְלֵאִים מִצְוֹת כְּרִמּוֹן" (עירובין יט, א. חגיגה בסופה) הֲרֵי הַגּוּף שֶׁהוּא "בְּהֵמַת נָכְרִי" כַּנַּ"ל, יֵשׁ בּוֹ "מַשָּׂא שֶׁל יִשְׂרָאֵל" – הַמִּצְוֹת שֶׁגַּם הַפּוֹשְׁעֵי מָלֵא בָּהֶן.

וְהָאֹפֶן הַב' הַהָפְכִי לְגַמְרֵי:

זָקֵן וְאֵינוֹ לְפִי כְּבוֹדוֹ – קָאֵי עַל אִישׁ מְרוֹמָם ("זָקֵן – זֶה שֶׁקָּנָה חָכְמָה"), אֲשֶׁר עִסְקוֹ הוּא בְּעִנְיָנִים מְזֻכָּכִים וְרוּחָנִיִּים, וּבְוַדַּאי שֶׁאֵינוֹ שַׁיָּךְ לָעֲוֹנוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, וּמֵאַחַר שֶׁאֵינוֹ מִתְעַסֵּק (כ"כ) בְּהָעֲבוֹדָה דְּבֵרוּר וְזִכּוּךְ הַגּוּף הַגַּשְׁמִי, אִם כֵּן יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁגּוּפוֹ יִשָּׁאֵר בְּגַסּוּתוֹ וְחָמְרִיּוּתוֹ, וַהֲרֵי זֶה פּוֹגֵם בִּשְׁלֵמוּת מֵרוּק נַפְשׁוֹ, וּמֵאַחַר שֶׁאֵינוֹ לְפִי כְּבוֹדוֹ לְהִתְעַסֵּק בְּבֵרוּר גּוּפוֹ הַגַּשְׁמִי, לָכֵן הִתִּירָה לוֹ הַתּוֹרָה לְהִתְעַנּוֹת כְּדֵי לְמָרֵק נַפְשׁוֹ, וְעַל־יְדֵי־זֶה יַשְׁלִים אֶת זִכּוּךְ גּוּפוֹ.

◆ יום חמישי כ"ט שבט ◆

(ו) לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט אֶבְיֹנְךָ בְּרִיבוֹ׃

ו לָא תַצְלֵי דִּין מִסְכֵּינָךְ בְּדִינֵהּ׃

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

בְּרִיבוֹ עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (ויק"ר פל"ד) כִּי הָעָנִי עוֹשֶׂה מְרִיבָה עִם קוֹנוֹ לָמָּה זָן לַכֹּל וְהוּא בְּרָעָב וּבְעֵרוֹם, וְכָל הַנּוֹתֵן פְּרוּטָה לְעָנִי וּמַפְרְנְסוֹ הֲרֵי זֶה מִשְׁבִּית רִיב עָנִי מֵעַל הַשָּׁמַיִם וּבְזְמַן שֶׁאֵין חוֹנֵן דַּלִּים טַעֲנַת עָנִי הִיא טַעֲנָה הַנִּשְׁמַעַת וּמְהֻדֶּרֶת, וְלָזֶה יְצַו ה' שֶׁלֹּא יְסוֹבְבוּ הַדּוּר לְרִיב הָעָנִי עִם קוֹנוֹ אֶלָּא יְחוֹנְנוּהוּ כְּמִשְׁפַּט חוֹנֵן דַּלִּים: תורה ד

רש"י◄ **אֶבְיֹנְךָ•** לְשׁוֹן אוֹבֶה, שֶׁהוּא מְדַלְדֵּל וְתָאֵב לְכָל טוֹבָה (ב"מ לב).

(ז) **מִדְּבַר־שֶׁקֶר תִּרְחָק וְנָקִי וְצַדִּיק אַל־תַּהֲרֹג כִּי לֹא־אַצְדִּיק רָשָׁע:**

ז מִפִּתְגָּמָא דְשִׁקְרָא הֲוֵי רָחִיק וְדִזְכֵּי וְדִי נְפַק (דְּכֵי) מִן דִּינָא לָא תִקְטוֹל אֲרֵי לָא אֲזַכֵּי חַיָּבָא:

רש"י◄ **וְנָקִי וְצַדִּיק אַל־תַּהֲרֹג•** מִנַּיִן לַיּוֹצֵא מִבֵּית־דִּין חַיָּב, וְאָמַר אֶחָד: "יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת", שֶׁמַּחֲזִירִין אוֹתוֹ? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "וְנָקִי אַל תַּהֲרֹג", וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ צַדִּיק, שֶׁלֹּא נִצְטַדֵּק בְּבֵית־דִּין, מִכָּל־מָקוֹם נָקִי הוּא מִדִּין מִיתָה, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לְךָ לְזַכּוֹתוֹ. וּמִנַּיִן לַיּוֹצֵא מִבֵּית־דִּין זַכַּאי, וְאָמַר אֶחָד: "יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו חוֹבָה", שֶׁאֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ לְבֵית־דִּין? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "וְצַדִּיק אַל תַּהֲרֹג". וְזֶה צַדִּיק הוּא, שֶׁנִּצְטַדֵּק בְּבֵית־דִּין. **כִּי לֹא־אַצְדִּיק רָשָׁע•** אֵין עָלֶיךָ לְהַחֲזִירוֹ, כִּי אֲנִי לֹא אַצְדִּיקֶנּוּ בְּדִינִי, אִם יָצָא מִיָּדְךָ זַכַּאי. יֵשׁ לִי שְׁלוּחִים הַרְבֵּה לַהֲמִיתוֹ בַּמִּיתָה שֶׁנִּתְחַיֵּב בָּהּ.

(ח) **וְשֹׁחַד לֹא תִקָּח כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר פִּקְחִים וִיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִים:**

ח וְשׁוֹחְדָא לָא תִקַּבֵּל אֲרֵי שׁוֹחְדָא מְעַוֵּר חַכִּימִין וּמְקַלְקֵל פִּתְגָּמִין תְּרִיצִין:

רש"י◄ **וְשֹׁחַד לֹא תִקָּח•** אֲפִלּוּ לִשְׁפֹּט אֱמֶת, וְכָל־שֶׁכֵּן כְּדֵי לְהַטּוֹת אֶת הַדִּין, שֶׁהֲרֵי כְּדֵי לְהַטּוֹת אֶת הַדִּין, נֶאֱמַר כְּבָר: "לֹא תַטֶּה מִשְׁפָּט". **יְעַוֵּר פִּקְחִים•** (ב"מ קיא. מכילתא) אֲפִלּוּ חָכָם בַּתּוֹרָה וְנוֹטֵל שֹׁחַד, סוֹף שֶׁתִּטְרֵף דַּעְתּוֹ עָלָיו, וְיִשְׁתַּכַּח תַּלְמוּדוֹ וְיִכְהֶה מְאוֹר עֵינָיו. **וִיסַלֵּף•** כְּתַרְגּוּמוֹ: "וּמְקַלְקֵל". **דִּבְרֵי צַדִּיקִים•** דְּבָרִים הַמְצַדְּקִים, מִשְׁפְּטֵי אֱמֶת, וְכֵן תַּרְגּוּמוֹ: "פִּתְגָּמִין תְּרִיצִין", יְשָׁרִים.

(ט) **וְגֵר לֹא תִלְחָץ וְאַתֶּם יְדַעְתֶּם אֶת־נֶפֶשׁ הַגֵּר כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם:**

ט וְגִיּוֹרָא לָא תְעִיקוּן וְאַתּוּן יְדַעְתּוּן יָת נַפְשָׁא דְגִיּוֹרָא אֲרֵי דַיָּרִין הֲוֵיתוּן בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם:

רש"י◄ **וְגֵר לֹא תִלְחָץ•** בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת הִזְהִירָה תּוֹרָה עַל הַגֵּר, מִפְּנֵי שֶׁסּוּרוֹ רַע (ב"מ נט). **אֶת נֶפֶשׁ הַגֵּר•** כַּמָּה קָשֶׁה לוֹ כְּשֶׁלּוֹחֲצִים אוֹתוֹ.

(י) **וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע אֶת־אַרְצֶךָ וְאָסַפְתָּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ:**

י וְשִׁית שְׁנִין תִּזְרַע יָת אַרְעָךְ וְתִכְנוֹשׁ יָת עֲלַלְתַּהּ:

רש"י◄ **וְאָסַפְתָּ אֶת תְּבוּאָתָהּ•** לְשׁוֹן הַכְנָסָה לַבַּיִת, כְּמוֹ: (דברים כב) "וַאֲסַפְתּוֹ אֶל תּוֹךְ בֵּיתֶךָ".

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

ו) לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט אֶבְיֹנְךָ. אוּלַי שֶׁיְּצוּ ה' עַל מִשְׁפַּט הָעֲנִיִּים עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (ב"מ ע"א.) עֲנִיֶּיךָ וַעֲנִיֵּי עִירְךָ וְכוּ' עֲנִיֵּי עִירְךָ וַעֲנִיֵּי עִיר אַחֶרֶת עֲנִיֵּי עִירְךָ קוֹדְמִין, וְלָזֶה בָּא הַמִּצְוָה כָּאן בְּלָאו לְבַל יַטֶּה מִשְׁפַּט הַקָּדוּם לְאַחֲרוֹ, וְהוּא אוֹמְרוֹ **אֶבְיוֹנְךָ:** תורה ז

ז) כִּי לֹא אַצְדִּיק רָשָׁע. לְדִבְרֵיהֶם ז"ל (סַנְהֶדְרִין ל"ג) שֶׁפֵּרְשׁוּ נָקִי זֶה מִי שֶׁיֵּשׁ עָלָיו מַגִּיד זְכוּת וְצַדִּיק זֶה מִי שֶׁיָּצָא צַדִּיק בְּדִינוֹ וְיֵשׁ עָלָיו מַגִּיד חוֹבָה, יְכַוֵּן הַכָּתוּב לוֹמַר טַעַם הַדְּבָרִים שֶׁלֹּא תֹּאמַר אֵיךְ אַחַר שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ לְחוֹבָה יַחֲזֹר הַדִּין לִזְכוּת, לָזֶה אָמַר **כִּי לֹא אַצְדִּיק רָשָׁע** פֵּרוּשׁ מִמַּה נַּפְשְׁךָ אִם מַה שֶׁיָּצָא חַיָּב הוּא כְּפִי הָאֱמֶת וְהַצְּדָק לֹא אַצְדִּיק רָשָׁע וְלֹא יוֹעִיל הַמְלַמֵּד זְכוּת, וְאִם מַה שֶׁיָּצָא חַיָּב הָיָה שֶׁלֹּא כְּפִי הַדִּין לָמָּה יִבָּלֵע נָקִי חִנָּם. וּכְנֶגֶד חֶלְקַת מִי שֶׁיָּצָא צַדִּיק בְּדִינוֹ אָמַר גַּם כֵּן **כִּי לֹא אַצְדִּיק רָשָׁע** פֵּרוּשׁ כֵּיוָן שֶׁיָּצָא צַדִּיק לֹא הִצְדַּקְתִּיהוּ וְהוּא רָשָׁע כִּי אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל וּבְקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט וְהוּא שׁוֹפֵט בְּצֶדֶק וּמִן הַנִּמְנָע שֶׁיִּחְתֹּם ה' עַל דְּבַר שֶׁקֶר ח"ו. וְצֵא וּלְמַד אוֹמְרָם ז"ל (כְּתֻבּוֹת כ"א) דְּאָסוּר לְמִחְתַּם עַל מִלְּתָא דְּמִתְחַזֵּי כְּשִׁקְרָא. וְאִם תֹּאמַר וְלָמָּה אֵין אָנוּ אוֹמְרִים כֵּן בְּיָצָא חַיָּב, יֵשׁ לְךָ לָדַעַת כִּי ה' יְנַחֵם עַל הָרָעָה וְלֹא יִנָּחֵם עַל הַטּוֹבָה וּמִי שֶׁיָּצָא חַיָּב חָזַר בּוֹ ה' לְזַכּוֹתוֹ אֲבָל מִי שֶׁיָּצָא זַכַּאי לֹא יִנָּחֵם ה' מֵהַטּוֹבָה, וְלִפְעָמִים יַסְפִּיק לְאָדָם זֶה עִנּוּי זֶה שֶׁיָּצָא מִשְׁפָּטוֹ חַיָּב וְאֵימוֹת מָוֶת יַגִּיעוּהוּ בִּרְאוֹתוֹ כִּי נִגְמַר דִּינוֹ לְמָוֶת, וְלָזֶה אַחַר כָּךְ בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט לְזַכּוֹתוֹ: תורה ח

ט) וְאַתֶּם יְדַעְתֶּם אֶת נֶפֶשׁ וְגוֹ'. עַיֵּן מַה שֶׁכָּתַבְתִּי בַּפָּסוּק (כ"ב כ') וְגֵר לֹא תוֹנֶה וּפָסוּק זֶה יַצְדִּיק לְךָ כָּל מַה שֶׁכָּתַבְתִּי לְךָ: תורה י

י) וְשֵׁשׁ שָׁנִים וְגוֹ'. סָמַךְ מִצְוָה זוֹ לְמַה שֶׁלְּפָנֶיהָ לוֹמַר כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּטְעֲמוּ טַעַם

(יא) **וְהַשְּׁבִיעִת תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ וְאָכְלוּ אֶבְיֹנֵי עַמֶּךָ וְיִתְרָם תֹּאכַל חַיַּת הַשָּׂדֶה כֵּן־תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ לְזֵיתֶךָ:**

יא **וּשְׁבִיעֵתָא תַּשְׁמְטִנַּהּ וְתַרְטְשִׁנַּהּ וְיֵיכְלוּן מִסְכְּנֵי עַמָּךְ וּשְׁאָרְהוֹן תֵּיכוּל חֵוֹת בָּרָא כֵּן תַּעְבֵּד לְכַרְמָךְ לְזֵיתָךְ:**

רש"י ◄ **תִּשְׁמְטֶנָּה** • מֵעֲבוֹדָה. **וּנְטַשְׁתָּהּ** • מֵאֲכִילָה אַחֵר זְמַן הַבְּעוּר. דָּבָר אַחֵר: "תִּשְׁמְטֶנָּה" מֵעֲבוֹדָה גְּמוּרָה, כְּגוֹן: חֲרִישָׁה וּזְרִיעָה. "וּנְטַשְׁתָּהּ" מִלְּזַבֵּל וּמִלְּקַשְׁקֵשׁ. **וְיִתְרָם תֹּאכַל חַיַּת הַשָּׂדֶה** • (מכילתא) לְהַקִּישׁ מַאֲכַל אֶבְיוֹן לְמַאֲכַל חַיָּה: מַה חַיָּה אוֹכֶלֶת בְּלֹא מַעֲשֵׂר, אַף אֶבְיוֹנִים אוֹכְלִים בְּלֹא מַעֲשֵׂר. מִכָּאן אָמְרוּ: אֵין מַעֲשֵׂר בַּשְּׁבִיעִית. **כֵּן־תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ** • וּתְחִלַּת הַמִּקְרָא מְדַבֵּר בִּשְׁדֵה הַלָּבָן, כְּמוֹ שֶׁאָמַר לְמַעְלָה הֵימֶנּוּ: "תִּזְרַע אֶת אַרְצֶךָ".

(יב) **שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרֶךָ וְיִנָּפֵשׁ בֶּן־אֲמָתְךָ וְהַגֵּר:**

יב **שִׁתָּא יוֹמִין תַּעְבֵּד עוֹבָדָךְ וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה תְּנוּחַ דִּידִינוּחַ תּוֹרָךְ וַחֲמָרָךְ וְיִשְׁקוֹט בַּר אַמְתָּךְ וְגִיּוֹרָא:**

רש"י ◄ **וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת** • (מכילתא) אַף בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית לֹא תֵּעָקֵר 'שַׁבַּת בְּרֵאשִׁית' מִמְּקוֹמָהּ, שֶׁלֹּא תֹּאמַר: הוֹאִיל וְכָל הַשָּׁנָה קְרוּיָה שַׁבָּת, לֹא תִּנָּהוֹג בָּהּ 'שַׁבַּת בְּרֵאשִׁית'. **לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרֶךָ** • תֵּן לוֹ נָיָח, לְהַתִּיר שֶׁיְּהֵא תּוֹלֵשׁ וְאוֹכֵל עֲשָׂבִים מִן הַקַּרְקַע. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא יַחְבִּשֶׁנּוּ בְּתוֹךְ הַבַּיִת? אָמַרְתָּ: אֵין זֶה נָיָח, אֶלָּא צַעַר. **בֶּן־אֲמָתְךָ** • (מכילתא) בְּעֶבֶד הֶעָרֵל, הַכָּתוּב מְדַבֵּר. **וְהַגֵּר** • זֶה גֵּר תּוֹשָׁב.

(יג) **וּבְכֹל אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשָּׁמֵרוּ וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ לֹא יִשָּׁמַע עַל־פִּיךָ:**

יג **וּבְכֹל די אֲמָרִית לְכוֹן תִּסְתַּמְּרוּן וְשׁוּם טַעֲוַת עַמְמַיָּא לָא תִדְכְּרוּן לָא יִשְׁתְּמַע עַל פּוּמְכוֹן:**

רש"י ◄ **וּבְכֹל אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשָּׁמֵרוּ** • (מכילתא) לַעֲשׂוֹת כָּל מִצְוֹת־עֲשֵׂה בְּאַזְהָרָה, שֶׁכָּל שְׁמִירָה שֶׁבַּתּוֹרָה אַזְהָרָה הִיא בִּמְקוֹם לָאו. **לֹא תַזְכִּירוּ** • (ע"ז ג) שֶׁלֹּא יֹאמַר לוֹ: 'שְׁמֹר לִי בְּצַד עֲבוֹדַת אֱלִילִים פְּלוֹנִית, אוֹ תַּעֲמֹד עִמִּי בְּיוֹם עֲבוֹדַת אֱלִילִים פְּלוֹנִית'. דָּבָר אַחֵר: "וּבְכֹל אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשָּׁמֵרוּ, וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ". לְלַמֶּדְךָ, שֶׁשִּׁקּוּלָה עֲבוֹדַת אֱלִילִים כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹת כֻּלָּן, וְהַנִּזְהָר בָּהּ כְּשׁוֹמֵר אֶת כֻּלָּן. **לֹא יִשָּׁמַע** • מִן הַנָּכְרִי. **עַל פִּיךָ** • שֶׁלֹּא תַעֲשֶׂה שֻׁתָּפוּת עִם נָכְרִי, וְיִשָּׁבַע לְךָ בַּעֲבוֹדַת אֱלִילִים שֶׁלּוֹ. נִמְצֵאתָ שֶׁאַתָּה גּוֹרֵם שֶׁיִּזָּכֵר עַל יָדְךָ.

(יד) **שָׁלֹשׁ רְגָלִים תָּחֹג לִי בַּשָּׁנָה:**

יד **תְּלַת זִמְנִין תֵּחוֹג קֳדָמַי בְּשַׁתָּא:**

רש"י ◄ **רְגָלִים** • פְּעָמִים, וְכֵן (במדבר כב) "כִּי הִכִּיתָנִי זֶה שָׁלֹשׁ רְגָלִים".

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

גֵּרוּת עוֹד עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (ויקרא כו לד) אָז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת שַׁבְּתֹתֶיהָ וְגוֹ': תורה יא

יב) תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ. וְלֹא כָּל מַעֲשֶׂיךָ כְּמוֹ שֶׁאָמַר בַּעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת כִּי בְּשֵׁשֶׁת יָמִים שֶׁל שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה שֶׁעָלֶיהָ חוֹזֵר צִוּוּי שַׁבָּת כָּאן אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲשׂוֹת כָּל מְלַאכְתּוֹ כִּי מְלֶאכֶת אֲדָמָה אֲסוּרָה לוֹ כָּאָמוּר בְּסָמוּךְ: תורה יג

יג) וּבְכֹל אֲשֶׁר אָמַרְתִּי וְגוֹ'. טַעַם אוֹמְרוֹ **וּבְכֹל** וְגוֹ' **תִּשָּׁמֵרוּ** וְלֹא אָמַר וְכָל אֲשֶׁר וְגוֹ' תִּשָּׁמֵרוּ, יְכַוֵּן לוֹמַר עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (מכות כ"ג) כִּי מִנְיַן מִצְוֹת עֲשֵׂה הֵם רמ"ח כְּנֶגֶד רמ"ח אֵיבָרִים שֶׁל אָדָם וְשס"ה לֹא תַּעֲשֶׂה הֵם כְּנֶגֶד שס"ה גִּידָיו (זהר ח"א ק"ע) וְהוּא מַה שֶׁרָמַז שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם אֲקַיֵּם כָּךְ וְכָךְ מִצְוֹת וְיִסְפִּיקוּ לִשְׁמִירָתִי, לָזֶה אָמַר **וּבְכֹל אֲשֶׁר** וְגוֹ' פֵּרוּשׁ בְּכָל הַמִּצְוֹת תִּהְיוּ נִשְׁמָרִים וּבְחֶסְרוֹן אֶחָד מֵהֶם תֶּחְסַר הַשְּׁמִירָה לְאוֹתוֹ אֵיבָר הַמְכֻוָּן לָהּ:

וְשֵׁם אֱלֹהִים וְגוֹ'. בָּא לוֹמַר כְּשֵׁם שֶׁשְּׁמִירַת כָּל הַמִּצְוֹת תּוֹעִיל לְכָל אָדָם לְמִנְיַן אֵיבָרָיו וְשס"ה גִּידָיו כְּמוֹ כֵּן יֵשׁ שְׁמִירָה לִכְלָלוּת הָאָדָם בִּכְפִירַת עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁכָּל הַכּוֹפֵר בַּעֲבוֹדָה זָרָה כְּמוֹדֶה בְּכָל הַתּוֹרָה וְיֶחֱזַק בְּשׁוֹמֵר וְעוֹשֶׂה כָּל אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדוֹ עֲשׂוֹת וְיִהְיוּ נִשְׁמָרִים בְּאֶמְצָעוּת כְּפִירַת עֲבוֹדָה זָרָה וְכָל אֵיבָרָיו וְגִידָיו הֲגַם שֶׁלֹּא עָשָׂה הַמִּצְוָה הַהִיא וְלֹא בָּאָה לְיָדוֹ הָעֲבֵרָה וְנִשְׁמַר מִמֶּנָּה וְדַוְקָא מִן הַסְּתָם אֲבָל אִם מְבַטֵּל לְהֶדְיָא קְצָת מֵהַמִּצְוֹת לֹא יִהְיֶה נִשְׁמָר בְּאוֹתוֹ אֵיבָר הַמְכֻוָּן לְאוֹתָהּ מִצְוָה שֶׁמְּבַטֵּל לְצַד כְּפִירָתוֹ בַּעֲבוֹדָה זָרָה: תורה יד

(טו) אֶת־חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב כִּי־בוֹ יָצָאתָ מִמִּצְרָיִם וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם:

טו יָת חַגָּא דְּפַטִּירַיָּא תִּטַּר שִׁבְעָא יוֹמִין תֵּיכוּל פַּטִּירָא כְּמָא דְּפַקֵּידְתָּךְ לִזְמַן יַרְחָא דַּאֲבִיבָא אֲרֵי בֵּהּ נְפַקְתָּ מִמִּצְרַיִם וְלָא יִתְחַזּוּן קֳדָמַי רֵיקָנוּן:

רש"י◄ חֹדֶשׁ הָאָבִיב • שֶׁהַתְּבוּאָה מִתְמַלֵּאת בּוֹ בְּאַבִּיהָ. אָבִיב • לְשׁוֹן אָב, בְּכוֹר וְרֵאשׁוֹן לְבַשֵּׁל פֵּרוֹת. וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם • כְּשֶׁתָּבֹאוּ לִרְאוֹת פָּנַי בָּרְגָלִים, הָבִיאוּ לִי עוֹלוֹת (חגיגה ז).

(טז) וְחַג הַקָּצִיר בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה וְחַג הָאָסִף בְּצֵאת הַשָּׁנָה בְּאָסְפְּךָ אֶת־מַעֲשֶׂיךָ מִן־הַשָּׂדֶה:

טז וְחַגָּא דַּחֲצָדָא בִּכּוּרֵי עוֹבָדָיךְ דִּי תִּזְרַע בְּחַקְלָא וְחַגָּא דִּכְנָשָׁא בְּמִפְּקָא דְּשַׁתָּא בְּמִכְנְשָׁךְ יָת עוֹבָדָיךְ מִן חַקְלָא:

רש"י◄ וְחַג הַקָּצִיר • הוּא חַג שָׁבוּעוֹת. בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ • שֶׁהוּא זְמַן הַבָּאַת בִּכּוּרִים, שֶׁשְּׁתֵּי הַלֶּחֶם הַבָּאִין בַּעֲצֶרֶת, הָיוּ מַתִּירִין הֶחָדָשׁ לִמְנָחוֹת וּלְהָבִיא בִּכּוּרִים לַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: (במדבר כח) "וּבְיוֹם הַבִּכּוּרִים וְגוֹ'". וְחַג הָאָסִף • הוּא חַג הַסֻּכּוֹת. בְּאָסְפְּךָ אֶת־מַעֲשֶׂיךָ • שֶׁכָּל יְמוֹת הַחַמָּה הַתְּבוּאָה מִתְיַבֶּשֶׁת בַּשָּׂדוֹת, וּבָחָג אוֹסְפִים אוֹתָהּ אֶל הַבַּיִת מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים.

(יז) שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל־זְכוּרְךָ אֶל־פְּנֵי הָאָדֹן יְהוָה:

יז תְּלַת זִמְנִין בְּשַׁתָּא יִתְחַזּוּן כָּל דְּכוּרָךְ קֳדָם רִבּוֹן עָלְמָא יְיָ:

רש"י◄ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וְגוֹ' • לְפִי שֶׁהָעִנְיָן מְדַבֵּר בַּשְּׁבִיעִית, הֵצְרַךְ לוֹמַר שֶׁלֹּא יִתְעַקְּרוּ שָׁלֹשׁ רְגָלִים מִמְּקוֹמָן (מכילתא). כָּל־זְכוּרְךָ • הַזְּכָרִים שֶׁבְּךָ.

(יח) לֹא־תִזְבַּח עַל־חָמֵץ דַּם־זִבְחִי וְלֹא־יָלִין חֵלֶב־חַגִּי עַד־בֹּקֶר:

יח לָא תִכּוֹס עַל חֲמִיעַ דַּם פִּסְחִי וְלָא יְבִיתוּן בַּר מִן מַדְבְּחָא תַּרְבֵּי נִכְסַת חַגָּא עַד צַפְרָא:

רש"י◄ לֹא־תִזְבַּח עַל־חָמֵץ וְגוֹ' • לֹא תִּשְׁחַט אֶת הַפֶּסַח בְּי"ד בְּנִיסָן עַד שֶׁתְּבַעֵר אֶת הֶחָמֵץ (מכילתא. פסחים סג). וְלֹא־יָלִין חֵלֶב־חַגִּי וְגוֹ' • חוּץ לַמִּזְבֵּחַ. עַד־בֹּקֶר • יָכוֹל אַף עַל הַמַּעֲרָכָה יִפָּסֵל בְּלִינָה? תַּלְמוּד־לוֹמַר: (ויקרא ז) "עַל מוֹקְדָה, עַל הַמִּזְבֵּחַ כָּל הַלַּיְלָה". וְלֹא־יָלִין • אֵין 'לִינָה' אֶלָּא בְּעַמּוּד הַשַּׁחַר, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַד־בֹּקֶר", אֲבָל כָּל הַלַּיְלָה יָכוֹל לְהַעֲלוֹתוֹ מִן הָרִצְפָּה לַמִּזְבֵּחַ.

(יט) רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ: פ

יט רֵישׁ בִּכּוּרֵי אַרְעָךְ תַּיְתִי לְבֵית מִקְדְּשָׁא דַיְיָ אֱלָהָךְ לָא תֵּיכְלוּן בְּשַׂר בַּחֲלָב:

רש"י◄ רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ • אַף הַשְּׁבִיעִית חַיֶּבֶת בְּבִכּוּרִים, לָכֵן נֶאֱמַר אַף כָּאן: "בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ". כֵּיצַד? אָדָם נִכְנָס לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ, וְרוֹאֶה תְּאֵנָה שֶׁבִּכְּרָה, כּוֹרֵךְ עָלֶיהָ גֶּמִי לְסִימָן וּמַקְדִּישָׁהּ, וְאֵין בִּכּוּרִים אֶלָּא

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

טו) כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ. לְפִי שֶׁיֵּשׁ הַרְבֵּה פְּרָטֵי מִצְוֹות שֶׁלֹּא נִתְפָּרְשׁוּ כָּאן, הָא' שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת מַצָּה מִדָּבָר הַבָּא לִידֵי חִמּוּץ (פִּסְחִים לה:), ב' שֶׁלֹּא יָצָא יָדֵי חוֹבָתוֹ בְּמַעֲשֵׂה קְדֵרָה, ג' שֶׁלֹּא יִהְיֶה חָמֵץ מִיּוֹם טוֹב רִאשׁוֹן וְכָל זֶה מְפֹרָשׁ בְּפָרָשַׁת בֹּא כַּמְּבֹאָר בַּמַּכִּילְתָּא לָזֶה אָמַר כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ לִרְמֹז לִתְנָאֵי הַמִּצְוָה הַנִּזְכָּרִים: תורה טז

טז) בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ. פֵּרוּשׁ לְמַעַט דַּעֲיֵל בְּיַד גּוֹי שֶׁאֵינוֹ מַעֲשָׂיו וּכְמוֹ שֶׁמַּעַט בְּאוֹמְרוֹ קְצִירְכֶם כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ בְּר"ה (י"ג.) שֶׁכָּל שֶׁהֵבִיאָה שְׁלִישׁ בְּיַד גּוֹי לֹא יָבִיא מִמֶּנָּה בִּכּוּרִים: תורה יז

יט) רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי וְגוֹ'. אוּלַי שֶׁיִּרְמֹז שֶׁלֹּא יַשְׁחִית זַרְעוֹ וְשֶׁתְּהֶיֶה טִפָּה רִאשׁוֹנָה שֶׁתֵּצֵא מִמֶּנּוּ מוּבֵאת בֵּית ה' עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם (יומא ב'.) בֵּיתוֹ זוֹ אִשְׁתּוֹ, וְדִיֵּק לוֹמַר **בֵּית ה'** לִשְׁלֹל בֵּית אִשָּׁה זוֹנָה, וְהִיא מִצְוָה שֶׁקִּיֵּם יַעֲקֹב אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם דִּכְתִיב (בראשית מ"ט) כֹּחִי

מִשִּׁבְעַת הַמִּינִין הָאֲמוּרִין בַּמִּקְרָא: (דברים ח) ״אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעוֹרָה וְגוֹ׳״. **לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי•** אַף עֵגֶל וְכֶבֶשׂ בִּכְלַל גְּדִי, שֶׁאֵין גְּדִי אֶלָּא לְשׁוֹן וָלָד רַךְ. מִמַּה שֶׁאַתָּה מוֹצֵא בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בַּתּוֹרָה, שֶׁכָּתוּב: ״גְּדִי״ וְהֵצָרֵךְ לְפָרֵשׁ אַחֲרָיו: ״עִזִּים״, כְּגוֹן: (בראשית לח) ״אָנֹכִי אֲשַׁלַּח גְּדִי עִזִּים״, ״אֶת גְּדִי הָעִזִּים״, (שם כז) ״שְׁנֵי גְּדָיֵי עִזִּים״, לְלַמֶּדְךָ, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר ״גְּדִי״ סְתָם, אַף עֵגֶל וְכֶבֶשׂ בְּמַשְׁמַע. וּבִשְׁלוּשָׁה מְקוֹמוֹת נִכְתַּב בַּתּוֹרָה: אֶחָד לְאִסּוּר אֲכִילָה, וְאֶחָד לְאִסּוּר הֲנָאָה, וְאֶחָד לְאִסּוּר **בִּשּׁוּל** (פסחים כז. חולין קטו)◆

◆ יום שישי ל׳ שבט ◆

(כ) **הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ לִשְׁמָרְךָ בַּדֶּרֶךְ וְלַהֲבִיאֲךָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הֲכִנֹתִי:**

כ הָא אֲנָא שָׁלַח מַלְאָכָא קֳדָמָךְ לְמִטְרָךְ בְּאָרְחָא וּלְאָעָלוּתָךְ לְאַתְרָא דְּאַתְקָנִית:

רש״י◄ **הִנֵּה אָנֹכִי שׁוֹלֵחַ מַלְאָךְ•** כָּאן נִתְבַּשְּׂרוּ שֶׁעֲתִידִין לַחֲטֹא, וּשְׁכִינָה אוֹמֶרֶת לָהֶם: (לקמן לג) ״כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ״. **אֲשֶׁר הֲכִנֹתִי•** אֲשֶׁר זִמַּנְתִּי לָתֵת לָכֶם, זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ. וּמִדְרָשׁוֹ: ״אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הֲכִנֹתִי״, כְּבָר מְקוֹמִי נָכָר כְּנֶגְדּוֹ. וְזֶה אֶחָד מִן הַמִּקְרָאוֹת שֶׁאוֹמְרִים שֶׁבֵּית־הַמִּקְדָּשׁ שֶׁל מַעְלָה מְכֻוָּן כְּנֶגֶד בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ שֶׁל מַטָּה.

(כא) **הִשָּׁמֶר מִפָּנָיו וּשְׁמַע בְּקֹלוֹ אַל־תַּמֵּר בּוֹ כִּי לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ:**

כא אִסְתַּמַּר מִן קֳדָמוֹהִי וְקַבֵּל לְמֵימְרֵהּ לָא תְסָרֵב לְקַבְלֵהּ אֲרֵי לָא יִשְׁבּוֹק לְחוֹבֵיכוֹן אֲרֵי בִשְׁמִי מֵימְרֵהּ:

רש״י◄ **אַל־תַּמֵּר בּוֹ•** לְשׁוֹן הַמְרָאָה, כְּמוֹ: (יהושע א) ״אֲשֶׁר יַמְרֶה אֶת פִּיךָ״. **כִּי לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם•** אֵינוֹ מְלַמֵּד בְּךָ, שֶׁהוּא מִן הַסַּת שֶׁאֵינָן חוֹטְאִין. וְעוֹד, שֶׁהוּא שָׁלִיחַ וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה אֶלָּא שְׁלִיחוּתוֹ. **כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ•** מְחֻבָּר לְרֹאשׁ הַמִּקְרָא: ״הִשָּׁמֶר מִפָּנָיו״, כִּי שְׁמִי מְשֻׁתָּף בּוֹ, וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ: זֶה מטטרו״ן, שֶׁשְּׁמוֹ כְּשֵׁם רַבּוֹ: מטטרו״ן בְּגִימַטְרִיָּא שַׁדַּ״י.

(כב) **כִּי אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקֹלוֹ וְעָשִׂיתָ כֹּל אֲשֶׁר אֲדַבֵּר וְאָיַבְתִּי אֶת־אֹיְבֶיךָ וְצַרְתִּי אֶת־צֹרְרֶיךָ:**

כב אֲרֵי אִם קַבָּלָא תְקַבֵּל לְמֵימְרֵהּ וְתַעְבֵּד כֹּל דְּאֲמַלֵּיל וְאֶסְנֵי יָת סָנְאָךְ וְאָעִיק לְדַמְעִיקִין לָךְ:

רש״י◄ **וְצַרְתִּי•** כְּתַרְגּוּמוֹ, ״וְאָעִיק״.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְרֵאשִׁית אוֹנִי, וְגָמַר אוֹמֵר **לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ** לִרְמֹז סוֹד גָּדוֹל כִּי הַמַּשְׁחִיתִים זַרְעָם סוֹבְבִים מִיתַת הַקְּטַנִּים מִבֵּין שַׁדֵּי אִמָּם, וּכְמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי הַדָּבָר בְּאוֹמְרוֹ בַּפָּסוּק (מיכה ו) הָאֶתֵּן בְּכוֹרִי פִּשְׁעִי פְּרִי בִטְנִי חַטַּאת נַפְשִׁי כִּי כְּשֶׁאָדָם מַשְׁחִית זַרְעוֹ נִבְרָא מִמֶּנּוּ מַשְׁחִית רַע וְהוּא שׁוֹלֵט אַחַר כָּךְ בַּבֵּן הַיּוֹלֵד, וְהֵם נְפָשׁוֹת הָעֲשׂוּקוֹת כָּאָמוּר בְּסֵפֶר הַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ (ח״א רי״ט.), וּמִי גָּרַם זֶה שֶׁלֹּא הֵבִיא בִּכּוּרָיו בֵּית ה׳, וּכְפִי דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט טַעַם סָמַךְ **לֹא תְבַשֵּׁל** וְגוֹ׳ עִם הַבִּכּוּרִים, לְהָאוֹמֵר (חֻלִּין קי״ד) בָּשָׂר בְּחָלָב אָסוּר בַּהֲנָאָה שֶׁהוּא עִקַּר הַהֲלָכָה נִתְכַּוֵּן לְסָמְכוֹ עִם הַבִּכּוּרִים לִהְיוֹת שֶׁהֵם אֲסוּרִים בַּהֲנָאָה (רמב״ם פ״ב), וְעַיֵּן בְּסִפְרִי פְּרִי תֹאַר: תורה כ

כ) הִנֵּה אָנֹכִי וְגוֹ׳. פֵּרוּשׁ מַלְאָךְ זֶה הוּא הַמַּלְאָךְ הַגּוֹאֵל אֶת הָאָבוֹת לֹא מְשֻׁרַת מִמְּשָׁרְתָיו אֶלָּא מַלְאָךְ גָּדוֹל כַּיָּדוּעַ לַמַּשְׂכִּילִים כִּי אֵין אָנוּ מַכִּירִים מַלְאָךְ אֶמְצָעִי אֶלָּא הוּא יִתְבָּרֵךְ וּשְׁכִינַת עֻזּוֹ הַמִּתְיַחֶדֶת עִמּוֹ בְּסוֹד (זְכַרְיָה י״ד) ה׳ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד: תורה כא

כא) הִשָּׁמֶר מִפָּנָיו וְגוֹ׳. כָּאן צִוָּה עַל מִצְוַת עֲשֵׂה וּמִצְוַת לֹא תַּעֲשֶׂה, כְּנֶגֶד מִצְוַת לֹא תַּעֲשֶׂה אָמַר **הִשָּׁמֵר** וְגוֹ׳ כִּי כָּל הִשָּׁמֵר וְגוֹ׳ לֹא תַּעֲשֶׂה, וּכְנֶגֶד מִצְוַת עֲשֵׂה אָמַר **וּשְׁמַע בְּקֹלוֹ: אַל תַּמֵּר בּוֹ.** כָּאן רָמַז לִפְעֻלַּת הָאָדָם אֲשֶׁר תְּסוֹבֵב תְּמוּרַת טוֹב בְּרַע וְעָבֵד מוֹלֵךְ וְשִׁפְחָה יוֹרֶשֶׁת גְּבִרְתָּהּ, וְעַל יְדֵי זֶה יִתְנַקֵּם נָקָם מֵהָעוֹשֶׂה תְּמוּרָה וְלֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם, גַּם מַלְאָךְ זֶה יָדוּעַ הוּא כִּי הוּא בְּחִינַת הַמִּשְׁפָּט וְלֹא יִשָּׂא עָוֹן כְּאוֹמְרוֹ **לֹא יִשָּׂא** וְגוֹ׳, וְאוֹמְרוֹ **כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ** הִשְׂכִּילוֹ בַּדָּבָר הַזֶּה כִּי בְּאֶמְצָעוּת חֵטְא הָאָדָם יְסוֹבֵב פְּרֻדַת אַלּוּף מִקִּרְבּוֹ. וְאַשְׂכִּילְךָ כִּי מטטרו״ן הַקָּדוֹשׁ אָמְרוּ ז״ל (סנהדרין ל״ח) שְׁמוֹ כְּשֵׁם רַבּוֹ וְהוּא שַׁדַּי כִּי עוֹלֶה מִסְפַּר עַצְמוֹ שֶׁל הַשֵּׁם וּבְחֵטְא הָאָדָם יִסְתַּלֵּק שֵׁם שַׁדַּי מִמֶּנּוּ, וְהוּא סוֹד אוֹמְרוֹ (יְשַׁעְיָה י״ט) וְנָהָר יֶחֱרַב וְגוֹ׳ וְהִשְׂכִּיל לֵב מַשְׂכִּיל בַּדְּבָרִים בְּאוֹמְרוֹ **כִּי אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקֹלוֹ** כִּמְדַבֵּר עַל הַזּוֹלֶת וְגָמַר אוֹמְרוֹ **וְעָשִׂיתָ אֵת אֲשֶׁר אֲדַבֵּר** וְלֹא אָמַר אֲשֶׁר יְדַבֵּר לוֹמַר כִּי שְׁמוֹ בְּקִרְבּוֹ וְהָבֵן: תורה כב

כב) וְאָיַבְתִּי וְגוֹ׳. אוּלַי שֶׁיִּרְמֹז כִּי בְּאֶמְצָעוּת עֵסֶק הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה הִנֵּה הָאָדוֹן יַעֲקֹר שָׁרְשֵׁי הַקְּלִפָּה וַעֲנָפֶיהָ

(כג) כִּי־יֵלֵךְ מַלְאָכִי לְפָנֶיךָ וְהֵבִיאֲךָ אֶל־הָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי וְהַכְּנַעֲנִי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי וְהִכְחַדְתִּיו׳:

כג אֲרֵי יְהַךְ מַלְאָכִי קֳדָמָךְ וְיָעֵלְנָךְ לְוָת אֱמוֹרָאֵי וְחִתָּאֵי וּפְרִזָּאֵי וּכְנַעֲנָאֵי חִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי וַאֲשֵׁצְנִנּוּן׳:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (רשימת דברים, מדור אדמו״ר הזקן, אות ל״ז עמ׳ נט)

אֶל הָאֱמֹרִי (כג, כג)
רַבֵּנוּ הַזָּקֵן אָמַר פַּעַם:
״אֱמוֹרִי״ הוּא מִלְּשׁוֹן אֲמִירָה („דער זאָגער״). יֵצֶר הָרַע בָּא אֶל הָאָדָם וְאוֹמֵר לוֹ: הַבֵּט שָׁם וְכוּ׳ וּבָזֶה הוּא מְטַמֵּא אֶת הַנְּשָׁמָה רַחֲמָנָא־לִיצְלָן.

(כד) לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא תַעָבְדֵם וְלֹא תַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם כִּי הָרֵס תְּהָרְסֵם וְשַׁבֵּר תְּשַׁבֵּר מַצֵּבֹתֵיהֶם:

כד לָא תִסְגּוּד לְטַעֲוָתְהוֹן וְלָא תִפְלְחִנּוּן וְלָא תַעְבֵּד כְּעוֹבָדֵיהוֹן אֲרֵי פַּגָּרָא תְּפַגְּרִנּוּן וְתַבָּרָא תְּתַבַּר קָמָתְהוֹן׳:

רש״י◄ **הָרֵס תְּהָרְסֵם** • לְאוֹתָם אֱלֹהוּת. **מַצֵּבֹתֵיהֶם** • אֲבָנִים שֶׁהֵם מַצִּיבִין לְהִשְׁתַּחֲוֹות לָהֶם.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ט עמ׳ 95)

אֲבָנִים שֶׁהֵם מַצִּיבִין לְהִשְׁתַּחֲוֹות לָהֶם (רש״י כג, כד) רַשׁ״י מְפָרֵשׁ תֵּבַת ׳מַצֵּבָה׳ לֹא כְּמַשְׁמָעָהּ הָרְגִילָה: אֶבֶן שֶׁמְּנַסְּכִין אוֹ מַקְרִיבִין עָלֶיהָ לַעֲבוֹדָה־זָרָה. וְנִמּוּקוֹ עִמּוֹ: עַל ״הָרֵס תְּהָרְסֵם״ פֵּרֵשׁ ״לְאוֹתָם **אֱלֹהוּת**״, הַיְינוּ שֶׁהַכַּוָּנָה לַעֲבוֹדָה־זָרָה עַצְמָהּ; וּמוּבָן שֶׁגַּם ״וְשַׁבֵּר תְּשַׁבֵּר מַצֵּבוֹתֵיהֶם״ קָאֵי בָּעֲבוֹדָה־זָרָה עַצְמָהּ - אֶבֶן שֶׁמִּשְׁתַּחֲוִים לָהּ.

(כה) וַעֲבַדְתֶּם אֵת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּבֵרַךְ אֶת־לַחְמְךָ וְאֶת־מֵימֶיךָ וַהֲסִרֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ׃ ס

כה וְתִפְלְחוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן וִיבָרֵךְ יָת מֵיכְלָךְ וְיָת מִשְׁתְּיָךְ וְאַעְדֵּי מַרְעִין בִּישִׁין מִבֵּינָךְ׃

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

שֶׁהֵם הַמְסִיתִים וְהַמַּדִּיחִים וְהַמְבַקְּשִׁים לְהַשְׁפִּיל דֶּגֶל הַתּוֹרָה, וְעַיֵּן מַה שֶּׁפֵּרַשְׁתִּי בְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית בְּמַעֲשֵׂה קַיִן בְּהִתְוַכְּחוּת הָאָדוֹן עִמּוֹ: תורה כג

כג) וְהֵבִיאֲךָ וְגו׳ וְהִכְחַדְתִּיו. יְכַוֵּן כִּי בְּאֶמְצָעוּת הַכְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל יִהְיוּ נִכְחָדִים הָאֻמּוֹת הַהֵם, וְעַיֵּן מַה שֶּׁפֵּרַשְׁתִּי בַּפָּסוּק (בְּמִדְבַּר י״ד ט) סָר צִלָּם וְגו׳ וַה׳ אִתָּנוּ וְגו׳ כִּי הַקָּדֶשׁה תִּשְׁאֹב חֵלֶק הַמְּחַיֶּה וְתִשָּׁאֶר כְּפֶגֶר מוּבָס, וְהוּא סוֹד אוֹמְרָם ז״ל (שַׁבָּת ל״ד.) יָהִיב עֵינַיֵּה בֵּיה וְנַעֲשֶׂה גַּל שֶׁל עֲצָמוֹת כִּי יְבָרֵר וְיִשְׁאֹב חֵלֶק הַמְּחַיֶּה מִמְּקוֹם תַּחֲנוּתוֹ: תורה כד

כד) לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה וְגו׳. צָרִיךְ לָדַעַת לָמָּה הֶצְרַךְ לְצַוּוֹת לָזֶה אַחַר שֶׁהִזְהִיר כַּמָּה אַזְהָרוֹת עַל כְּעוּר זֶה וְעַל הַדּוֹמֶה לוֹ וּמַה גַּם שֶׁבְּסָמוּךְ לְמַעְלָה הִזְהִיר אֲפִלּוּ עַל בַּל יִשָּׂא אֶת שְׁמוֹתָם עַל שְׂפָתָיו וְלֹא לִגְרֹם שֶׁיִּזְכְּרוּ שְׁמָם הַזּוּלַת דִּכְתִיב (פָּסוּק י״ג) וְלֹא יִשָּׁמַע עַל פִּיךָ אִם כֵּן מַה מָּקוֹם לְהַזְהִיר עוֹד עַל הָעֲבוֹדָה. וְרַמְבָּ״ן יֵשֵׁב כִּי לְהִיוֹתָהּ חֲמוּרָה יְרֻבָּה בָּהּ הָאַזְהָרוֹת, וּמִן הַתֵּימָה הוּא שֶׁאַחַר שֶׁהִשְׁוָה אוֹתָהּ לְכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ כְּאָמוּר לְמַעְלָה בֵּין לְעִנְיַן עֹנֶשׁ בֵּין לְעִנְיַן שָׂכָר הִנֵּה הָעוֹבְדָהּ עוֹבֵר עַל תַּרְיָ״ג אַזְהָרוֹת וּמַה גַּם שֶׁיֵּשׁ מִצְוּוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם ב׳ לָאוִין וְיוֹתֵר וּמִצְוָה זוֹ שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד הַכֹּל:

וְנִרְאֶה לוֹמַר כִּי טַעַם הַכָּתוּב הוּא לְג׳ סִבּוֹת, הָאֶחָד לְהִיוֹת שָׁרָצָה לְהַזְהִיר שֶׁלֹּא יִדָּמֶה לְהָאֻמּוֹת בְּמַעֲשֵׂיהֶם לָזֶה אִם לֹא הָיָה מַקְדִּים לוֹמַר לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה וְלֹא תַעָבְדֵם לֹא יֵעָלֶה עַל דַּעַת אֱנוֹשׁ לוֹמַר שֶׁיְּכַוֵּן הַכָּתוּב עַל מַעֲשֵׂה חֹל שֶׁאֵין בּוֹ עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁאָסוּר וּבְהֶכְרֵחַ לוֹמַר שֶׁאֵינוֹ אוֹמֵר אֶלָּא עַל מַעֲשֶׂה אִסּוּר שֶׁהוּא עֲבוֹדָה זָרָה אַךְ אַחַר שֶׁאָמַר **לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה וְלֹא תַעָבְדֵם** בָּזֶה גִּלָּה דַּעְתּוֹ כִּי מַה שֶׁאָמַר **לֹא תַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם** הוּא אֲפִלּוּ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ נִכָּר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֲבוֹדָה זָרָה וְהוּא שֶׁלֹּא יִדָּמֶה לָהֶם לֹא בְּמַלְבּוּשֵׁיהֶם וְלֹא בְּתִגְלַחְתָּם כְּלָל, וְכָאן נִכְלָל כָּל שֶׁהוּא מְיֻחָד לְמַעֲשֵׂה הַגּוֹיִים כְּאָמוּר בְּדִבְרֵיהֶם ז״ל (שַׁבָּת ס״ז.), וְהַב׳ לְהוֹדִיעֵנוּ בָּא כִּי כָּל מַעֲשֵׂיהֶם יֵשׁ בּוֹ עֲבוֹדָה זָרָה כִּי ה׳ יוֹדֵעַ מַחְשְׁבוֹת בְּנֵי אָדָם וְיִסּוֹד כָּל דָּבָר וְאִם כֵּן כָּל הָעוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה גּוֹיִים הֲרֵי זֶה טוֹעֵם מֵעֵוֹן עֲבוֹדָה זָרָה, וְהַג׳ לִהְיוֹת שָׁרָצָה לְצַוּוֹת עַל הֲרִיסָתָם וְשִׁבְרוֹנָם לָזֶה קָדַם לוֹמַר **לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה** וְגו׳ לוֹמַר שֶׁאִם לֹא הָרֵס וְלֹא שִׁבֵּר הִנֵּה הוּא כְּעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה כִּי ה׳ תּוֹפֵס עַל הַמַּחְשָׁבָה בַּעֲבוֹדָה זָרָה וּצְרִיכִין הָכֵר לִשְׁלִילַת מַחְשֶׁבֶת עֲבוֹדָה זָרָה מִלִּבָּם וְאֵין הֶכֵּר אֶלָּא בְּשֶׁבָּר מַצֵּבוֹתֵיהֶם וְאִם לֹא יַעֲשׂוּ כֵּן הֲרֵי הֵם כְּעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה וְזֶה לְךָ הָאוֹת, וְלָזֶה הֶצְרַךְ לוֹמַר **לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה וְלֹא תַעָבְדֵם** וְגו׳ כִּי הָרֵס לוֹמַר שֶׁבְּהַעְדֵּר הֲרֵס הִנֵּה הוּא עוֹבֵר עַל לֹא תַעָבְדֵם. וְתִמְצָא שֶׁהִקְפִּיד ה׳ עַל יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא עָשׂוּ כֵּן בִּכְנִיסָתָם לָאָרֶץ (שופטים ב׳) תורה כה

כה) וַעֲבַדְתֶּם אֵת ה׳. אוּלַי שֶׁהוּא נִמְשָׁךְ עִם מַה שֶּׁלְּמַעְלָה כִּי כְּשֶׁיִּשָּׁבֵר כֹּחַ הָעֲבוֹדָה זָרָה וְיִהָרֵס מִבְּצָרֶיהָ בָּזֶה עוֹבֵד אֶת ה׳ וְיַשְׁפִּיעַ לוֹ

◆ שבת קודש א׳ אדר ◆

(כו) לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ אֶת־מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא:

כו לָא תְהֵי מְתַכְּלָא וְעַקְרָא בְּאַרְעָךְ יָת מִנְיַן יוֹמָיךְ אַשְׁלִים:

רש״י◄ **לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה.** אִם תַּעֲשֶׂה רְצוֹנִי. **מְשַׁכֵּלָה.** מַפֶּלֶת נְפָלִים אוֹ קוֹבֶרֶת אֶת בָּנֶיהָ, קְרוּיָה מְשַׁכֵּלָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך טז, עמ׳ 273)

לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ (כג, כו) "אַרְצֶךָ" - מִלְּשׁוֹן רָצוֹן, רְצוֹנְךָ.

"לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה" בִּגְלַל "אַרְצֶךָ". כְּשֶׁיֵּשׁ לָאָדָם שְׁבִיעוּת־רָצוֹן מֵעֲבוֹדָתוֹ (דָּבָר הַמּוֹרֶה שֶׁהוּא מַרְגִּישׁ אֶת מְצִיאוּתוֹ: הוּא עוֹבֵד ה׳, יֵשׁ לוֹ אַהֲבָה וְיִרְאָה), עָלוּל הוּא לִיפּוֹל חַס־וְשָׁלוֹם מִדַּרְגָּתוֹ. כִּי בִּתְחִלָּה, עֲבוֹדָתוֹ מְגֻבֶּלֶת לְפִי שְׁבִיעוּת־הָרָצוֹן שֶׁלּוֹ, אַחַר־כָּךְ הוּא בּוֹרֵר בֵּין עֲבוֹדָה אַחַת לַשְּׁנִיָּה: הוּא מוּכָן לְקַיֵּם רַק סוּג מִצְוֹת שֶׁיֵּשׁ לוֹ 'חוּשׁ' בָּהֶן, וְכָךְ הוּא יוֹרֵד מִדָּחִי אֶל דָּחִי עַד שֶׁנּוֹפֵל חַס־וְשָׁלוֹם לְגַמְרֵי מִדַּרְגָּתוֹ.

כְּדֵי לְבַטֵּל רֶגֶשׁ זֶה, עָלָיו לְהִתְבּוֹנֵן בְּ"מִסְפַּר יָמֶיךָ": עָלָיו לָדַעַת שֶׁנִּתַּן לוֹ מִסְפָּר מְסֻיָּם שֶׁל יָמִים וְשָׁנִים לְמַלֵּא אֶת שְׁלִיחוּתוֹ בָּעוֹלָם; חֲבָל עַל כָּל רֶגַע שֶׁאֵין מְנַצְּלִים אוֹתוֹ לִצְרָכָיו מִלּוּי שְׁלִיחוּת וְתַפְקִיד זֶה. יְדִיעָה זוֹ מְבַטֶּלֶת כָּל רֶגֶשׁ שֶׁל מְצִיאוּת עַצְמִית, וְהָאָדָם מָסוּר וְנָתוּן כָּל־כֻּלּוֹ לְמִלּוּי שְׁלִיחוּתוֹ. אָז מַבְטִיחַ לוֹ הַקָּבָּ"ה - "אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא": אֲפִילּוּ אִם בָּעָבָר הָיוּ יָמִים שֶׁהָאָדָם לֹא עָסַק בָּהֶם בְּמִלּוּי שְׁלִיחוּתוֹ כְּפִי הָרָאוּי לִהְיוֹת, מָבְטָח לוֹ שֶׁהַקָּבָּ"ה יַשְׁלִים וִימַלֵּא גַּם יָמִים אֵלֶּה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לא עמ׳ 128 – מתוך 'לקראת שבת')

לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ (כג, כו) יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַדּוּעַ מְגֻבֶּלֶת בְּרָכָה זוֹ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד, וְלֹא בְּכָל מָקוֹם שֶׁיְּהוּדִי עוֹשֶׂה רְצוֹן ה׳. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁ"בְּאַרְצֶךָ" בָּאָה לְהַגְבִּיר וּלְהַגְדִּיל אֶת הַבְּרָכָה: לֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁלֹּא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּמִי שֶׁעוֹשֶׂה אֶת רְצוֹן ה׳, אֶלָּא שֶׁבְּרָכָה זוֹ תִּתְפַּשֵּׁט וְתִשְׁרֶה גַּם עַל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כֻּלָּהּ; בְּכָל הָאָרֶץ לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה (מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּחוּץ־לָאָרֶץ – יִתְבָּרֵךְ רַק מִי שֶׁעוֹשֶׂה אֶת רְצוֹן ה׳).

(כז) אֶת־אֵימָתִי אֲשַׁלַּח לְפָנֶיךָ וְהַמֹּתִי אֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר תָּבֹא בָהֶם וְנָתַתִּי אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ אֵלֶיךָ עֹרֶף:

כז יָת אֵימְתִי אֲשַׁלַּח קֳדָמָךְ וְאֶתְּפַּר (נ״א וַאֲשַׁגֵּשׁ) יָת כָּל עַמָּא דְּאַתְּ אָתֵי לַאֲגָחָא בְּהוֹן וְאֶמְסַר יָת כָּל בַּעֲלֵי דְּבָבָךְ קֳדָמָךְ מְחַזְּרֵי קְדָל:

רש״י◄ **וְהַמֹּתִי.** כְּמוֹ וְהָמַמְתִּי, וְתַרְגּוּמוֹ: וַאֲשַׁגֵּשׁ, וְכֵן כָּל תֵּבָה שֶׁפֹּעַל שֶׁלָּהּ בְּכֶפֶל אוֹת אַחֲרוֹנָה, כְּשֶׁתַּהֲפֹךְ לְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן פָּעַלְתִּי, יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנּוֹטֵל אוֹת הַכְּפוּלָה וּמַדְגִּישׁ אֶת הָאוֹת וְנוֹקְדוֹ בִּמְלָאפוֹ״ם, כְּגוֹן: "וְהַמּוֹתִי", מִגְּזֵרַת (ישעיה כח) "וְהָמַם גִּלְגַּל עֶגְלָתוֹ". "וְסַבּוֹתִי", מִגְּזֵרַת (שמואל א ז) "וְסָבַב בֵּית אֵל". "דַּלּוֹתִי", מִגְּזֵרַת (ישעיה יט) "דָּלְלוּ וְחָרְבוּ". (שם מט) "עַל כַּפַּיִם חַקּוֹתִיךָ", מִגְּזֵרַת (שופטים ה) "חִקְקֵי לֵב". (שמואל א יב)

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

טוֹבָה וִיבָרֵךְ לַחְמוֹ. וְאוֹמְרוֹ **וְאֶת מֵימֶיךָ** פֵּרוּשׁ לִהְיוֹת שֶׁמֵּהַמַּיִם יוּלַד הַכִּחִישׁוּת וְתוֹלְדוֹת הַחֳלָאִים וְלִחוּת הָרָעוֹת לָזֶה הִבְטִיחַ שֶׁיְּבָרֵךְ מֵימָיו שֶׁיְּצַמְּחוּ צֶמַח הָאָדָם בְּתַכְלִית הַבְּרִיאוּת כַּיָּדוּעַ לַמַּשְׂכִּילִים בְּהַבְחָנַת הַמֵּימוֹת כִּי אַחֲרֵי מַיִם חַיִּים יְשׁוֹטֵט הָאָדָם לִשְׁכֹּן שָׁם וְהַבְטָחָה גְּדוֹלָה הִבְטִיחַ הַבּוֹרֵא בָּרוּךְ הוּא בָּזֶה, וְלָזֶה סָמַךְ לְבִרְכַּת הַמַּיִם לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וְגוֹ׳, וְצָא וּלְמֹד מַה שֶׁדָּרְשׁוּ ז״ל (בְּרָכוֹת נ״ט:) בְּמֵי פְּרָת:

וַהֲסִרֹתִי וְגוֹ׳. רָשַׁם ה׳ הַבְטָחַנְת הַבְּרָכָה בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים, הָא׳ שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם בָּרִיא לְהִתְעַדֵּן בְּטוּב ה׳. וְהוּא אוֹמְרוֹ **וַהֲסִרֹתִי** וְגוֹ׳ שֶׁזּוּלַת זֶה כָּל אֹכֶל תִּתְעַב נַפְשָׁם, ב׳ יִרְבֶּה לוֹ בָּנִים, וְהוּא אוֹמְרוֹ **לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה** וְגוֹ׳, ג׳ שֶׁיַּשְׂלִים יָמָיו אֹרֶךְ יָמִים וּשְׂנוֹת חַיִּים, וְהוּא אוֹמְרוֹ **אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ** וְגוֹ׳. גַּם בָּזֶה הֶרְאָה ה׳ הַפְלָגַת הַבְּרָכָה כִּי זוּלַת ג׳ דְּבָרִים אֵלּוּ אֵין הֶכֵּר לַבְּרָכָה. שֶׁאִם הָיוּ הָאֲכָלִים מוּעָטִים וּמְשׁוּלָלֵי הַבְּרִיאוּת וְשָׁנִים מוּעָטוֹת כָּל שֶׁהוּא שֶׁיִּתֵּן ה׳ יַסְפִּיק לְסִפּוּק צָרְכָּם וְנִמְצָא בֵּרַךְ לַחְמוֹ וּמֵימָיו וְאֵין בְּהַבְטָחָה זוֹ דְּבָר גָּדוֹל אֶלָּא בְּאֶמְצָעוּת ג׳ דְּבָרִים אֵלּוּ: תורה כו

כז) אֶת אֵימָתִי וְגוֹ׳. הֵגַם שֶׁאָמַר לְמַעְלָה (פְּסוּק כ״ג) וְהִכְחַדְתִּיו כָּאן גִּלָּה כִּי בִּתְחִלָּה לֹא לַכֹּל יַכְחִיד אֶלָּא עַד שֶׁיִּפְרֶה יוֹסִיף ה׳ לָהֹם אֶת הָעָם הַצָּרִיךְ יִשְׂרָאֵל לְאַרְצוֹ וְכֵן עַל זֶה הַדֶּרֶךְ יִהְיוּ כּוֹבְשִׁים וְהוֹלְכִים וּכְמוֹ שֶׁגִּלָּה לְבַסּוֹף בְּאוֹמְרוֹ **לֹא אֲגָרְשֶׁנּוּ** וְגוֹ׳ עַד אֲשֶׁר תִּפְרֶה וְתִנְחַל הַכֹּל: תורה כח

״אֶת־מִי רַצּוֹתִי״, מִגִּזְרַת (איוב כ) ״רִצַּץ עָזַב דַּלִּים״. וְהַמְתַרְגֵּם: ״וְהַמּוֹתִי״, וְאֶקְטֹל, טוֹעֶה הוּא, שֶׁאִלּוּ מִגִּזְרַת מִיתָה הָיְתָה, אֵין הֵ״א שֶׁלָּהּ בְּפַתָּ״ח וְלֹא מֵ״ם שֶׁלָּהּ מֻדְגֶּשֶׁת וְלֹא נְקוּדָה מְלֵאפוֹ״ם, אֶלָּא ״וְהֵמַתִּי״, כְּגוֹן: (במדבר יד) ״וְהֵמַתָּה אֶת הָעָם הַזֶּה״ וְהַתָּי״ו מֻדְגֶּשֶׁת, לְפִי שֶׁתָּבֹא בִּמְקוֹם ב׳ תָּוִי״ן: הָאַחַת נִשְׁרֶשֶׁת, לְפִי שֶׁאֵין מִיתָה בְּלֹא תָּי״ו, וְהָאַחֶרֶת מְשַׁמֶּשֶׁת, כְּמוֹ: ״אָמַרְתִּי״, ״חָטָאתִי״, ״עָשִׂיתִי״. וְכֵן: ״וְנָתַתִּי״, הַתָּי״ו מֻדְגֶּשֶׁת, שֶׁהִיא בָּאָה בִּמְקוֹם שְׁתַּיִם, לְפִי שֶׁהָיָה צָרִיךְ שְׁלוֹשָׁה תָוִי״ן: שְׁתַּיִם לִיסוֹד, כְּמוֹ: (יהושע י) ״בְּיוֹם תֵּת ה׳״, (קהלת ג) ״מַתַּת אֱלֹהִים הִיא״, וְהַשְּׁלִישִׁית לְשִׁמּוּשׁ. עֹרֶף • שֶׁיָּנוּסוּ מִלְּפָנֶיךָ וְיַהַפְכוּ לְךָ עָרְפָּם.

(כח) וְשָׁלַחְתִּי אֶת־הַצִּרְעָה לְפָנֶיךָ וְגֵרְשָׁה אֶת־הַחִוִּי אֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־הַחִתִּי מִלְּפָנֶיךָ:

כח וְאֶשְׁלַח יָת עֲרָעִיתָא קֳדָמָךְ וּתְתָרֵךְ יָת חִוָּאֵי יָת כְּנַעֲנָאֵי וְיָת חִתָּאֵי מִן קֳדָמָךְ:

רש״י ◄ הַצִּרְעָה • מִין שֶׁרֶץ הָעוֹף, וְהָיְתָה מַכָּה אוֹתָם בְּעֵינֵיהֶם, וּמְטִילָה בָּהֶם אֶרֶס, וְהֵם מֵתִים, (סוטה לו) וְהַצִּרְעָה לֹא עָבְרָה אֶת הַיַּרְדֵּן. וְהַחִתִּי וְהַכְּנַעֲנִי • הֵם אֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג. לְפִיכָךְ, מִכָּל שֶׁבַע אֻמּוֹת לֹא מָנָה כָּאן אֶלָּא אֵלּוּ. וְחִוִּי, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וָהָלְאָה, שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה: ׳עַל שְׁפַת הַיַּרְדֵּן עָמְדָה וְזָרְקָה בָּהֶם מָרָה׳.

(כט) לֹא אֲגָרְשֶׁנּוּ מִפָּנֶיךָ בְּשָׁנָה אֶחָת פֶּן־תִּהְיֶה הָאָרֶץ שְׁמָמָה וְרַבָּה עָלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה:

כט לָא אֲתָרְכִנּוּן מִן קֳדָמָךְ בְּשַׁתָּא חֲדָא דִּילְמָא תְּהֵי אַרְעָא צַדְיָא וְתִסְגֵּי עֲלָךְ חֵיוַת בָּרָא:

רש״י ◄ שְׁמָמָה • רֵיקָנִית מִבְּנֵי אָדָם, לְפִי שֶׁאַתֶּם מְעַט וְאֵין בָּכֶם כְּדֵי לְמַלְאוֹת אוֹתָהּ. וְרַבָּה עָלֶיךָ • וְתִרְבֶּה עָלֶיךָ.

(ל) מְעַט מְעַט אֲגָרְשֶׁנּוּ מִפָּנֶיךָ עַד אֲשֶׁר תִּפְרֶה וְנָחַלְתָּ אֶת־הָאָרֶץ:

ל זְעֵיר זְעֵיר אֲתָרְכִנּוּן מִן קֳדָמָךְ עַד דִּתְסְגֵּי וְתַחְסֵן יָת אַרְעָא:

רש״י ◄ עַד אֲשֶׁר תִּפְרֶה • תִּרְבֶּה, לְשׁוֹן פְּרִי, כְּמוֹ: ״פְּרוּ וּרְבוּ״.

(לא) וְשַׁתִּי אֶת־גְּבֻלְךָ מִיַּם־סוּף וְעַד־יַם פְּלִשְׁתִּים וּמִמִּדְבָּר עַד־הַנָּהָר כִּי אֶתֵּן בְּיָדְכֶם אֵת יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וְגֵרַשְׁתָּמוֹ מִפָּנֶיךָ:

לא וַאֲשַׁוִּי יָת תְּחוּמָךְ מִיַּמָּא דְסוּף וְעַד יַמָּא דִּפְלִשְׁתָּאֵי וּמִמַּדְבְּרָא עַד פְּרָת אֲרֵי אֶמְסַר בִּידֵיכוֹן יָת יָתְבֵי אַרְעָא וּתְתָרְכִנּוּן מִן קֳדָמָךְ:

רש״י ◄ וְשַׁתִּי • לְשׁוֹן הֲשָׁתָה, וְהַתָּי״ו מֻדְגֶּשֶׁת מִפְּנֵי שֶׁבָּאָה תַּחַת שְׁתַּיִם, שֶׁאֵין שִׁיתָה בְּלֹא תָּי״ו, וְהָאַחַת לְשִׁמּוּשׁ. עַד הַנָּהָר • פְּרָת. וְגֵרַשְׁתָּמוֹ • וּתְגָרְשֵׁם.

(לב) לֹא־תִכְרֹת לָהֶם וְלֵאלֹהֵיהֶם בְּרִית:

לב לָא תִגְזַר לְהוֹן וּלְטַעֲוָתְהוֹן קְיָם:

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

לב) לא תִכְרֹת וגו׳. קָשֶׁה אִם כְּבָר צִוָּה שֶׁיְּהַרְסוּ וִישַׁבְּרוּ אוֹתָם מֵהַ מָקוֹם לְצַוּוֹת עַל כְּרִיתַת בְּרִית עִמָּהֶם, וְעוֹד אֵיךְ יְצַדֵּק לִכְרֹת בְּרִית לֵאלֹהֵיהֶן, וְאִם עַל עֲבוֹדַת עֲבוֹדָה זָרָה הוּא אוֹמֵר מַאי אִירְיָא בִּכְרִיתַת בְּרִית:

אָכֵן כַּוָּנַת הַכָּתוּב הוּא לוֹמַר שֶׁאֵין אוֹסֵר כְּרִיתַת בְּרִית עִם הָאֻמּוֹת אֶלָּא כָּל עוֹד שֶׁהֵם וֵאלֹהֵיהֶן עִמָּהֶם אֲבָל אִם כָּפְרוּ בֵּאלֹהֵיהֶן אֵין אוֹסֵר, לָזֶה אָמַר **לא תִכְרֹת לָהֶם וְלֵאלֹהֵיהֶן** פֵּרוּשׁ כְּשֶׁיִּהְיוּ לָהֶם אֱלֹהֵיהֶן בְּרִית. וְנִתְכַּוֵּן גַּם לוֹמַר כִּי הַכּוֹרֵת בְּרִית לְעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה כְּאִלּוּ כָּרַת בְּרִית לַעֲבוֹדָה זָרָה עַצְמָהּ מִב׳ טְעָמִים. הָאֶחָד כִּי סוֹפוֹ לִכְשֵׁל כְּמַאֲמַר הַסָּמוּךְ פֶּן יַחֲטִיאוּ וְגוֹ׳ כִּי תַּעֲבֹד. וְהַב׳ כִּי בְּחִינַת הָעֲבוֹדָה זָרָה תִּתְלַבֵּשׁ בְּעוֹבְדֶיהָ וּבָזֶה נִמְצָא שֶׁכּוֹרֵת בְּרִית גַּם לֵאלֹהֵיהֶן רַחֲמָנָא לִצְלַן, וְאֵין לוֹמַר כִּי לָזֶה לְבַד נִתְכַּוֵּן שֶׁאִם כֵּן הָיָה לוֹ לוֹמַר לֹא תִכְרֹת לָהֶם בְּרִית וְלֵאלֹהֵיהֶן וְאָז הָיֵינוּ אוֹמְרִים שֶׁהַכַּוָּנָה הִיא אִם כָּרַת לָהֶם בְּרִית מַעֲלָה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ וְכוּ׳, אָכֵן מֵאוֹמְרוֹ הַזְכָּרַת הַבְּרִית אַחַר הַזְכָּרַת אֱלֹהֵיהֶן יַגִּיד גַּם מַה שֶּׁפֵּרַשְׁנוּ שֶׁלֹּא אָסַר אֶלָּא בַּזְּמַן שֶׁלֹּא קִבֵּל שֶׁלֹּא לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה אֲבָל

(לג) לֹא יֵשְׁבוּ בְּאַרְצְךָ פֶּן־יַחֲטִיאוּ אֹתְךָ לִי כִּי תַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵיהֶם כִּי־יִהְיֶה לְךָ לְמוֹקֵשׁ: פ

לג לָא יֵתְבוּן בְּאַרְעָךְ דִּילְמָא יְחַיְּבוּן יָתָךְ קֳדָמַי אֲרֵי תִּפְלַח יָת טַעֲוָתְהוֹן אֲרֵי יְהוֹן לָךְ לְתַקָּלָא:

רש״י◄ כִּי תַעֲבֹד וְגוֹ׳ • הֲרֵי אֵלּוּ ׳כִּי׳, מְשַׁמְּשִׁין בִּמְקוֹם ׳אֲשֶׁר׳, וְכֵן בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת. וְזֶהוּ לְשׁוֹן ׳אִי׳, שֶׁהוּא אֶחָד מֵאַרְבָּעָה לְשׁוֹנוֹת שֶׁהַ׳כִּי׳ מְשַׁמֵּשׁ. וְגַם מָצִינוּ בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת ׳אִם׳ מְשַׁמֵּשׁ בְּלָשׁוֹן ׳אֲשֶׁר׳, כְּמוֹ (וי״קרא ב) ״וְאִם תַּקְרִיב מִנְחַת בִּכּוּרִים״, שֶׁהוּא חוֹבָה.

כד (א) וְאֶל־מֹשֶׁה אָמַר עֲלֵה אֶל־יְהוָה אַתָּה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם מֵרָחֹק:

א וּלְמֹשֶׁה אֲמַר סַק לְקֳדָם יְיָ אַתְּ וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִין מְסָבֵי יִשְׂרָאֵל וְתִסְגְּדוּן מֵרָחִיק:

רש״י◄ וְאֶל־מֹשֶׁה אָמַר עֲלֵה • פָּרָשָׁה זוֹ נֶאֱמְרָה קֹדֶם עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, וּכְד׳ בְּסִיָּן נֶאֱמַר לוֹ: עֲלֵה!.

(ב) וְנִגַּשׁ מֹשֶׁה לְבַדּוֹ אֶל־יְהוָה וְהֵם לֹא יִגָּשׁוּ וְהָעָם לֹא יַעֲלוּ עִמּוֹ:

ב וְיִתְקָרֵב מֹשֶׁה בִּלְחוֹדוֹהִי לְקֳדָם יְיָ וְאִנּוּן לָא יִתְקָרְבוּן וְעַמָּא לָא יִסְקוּן עִמֵּהּ:

רש״י◄ וְנִגַּשׁ מֹשֶׁה לְבַדּוֹ • אֶל הָעֲרָפֶל.

(ג) וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְסַפֵּר לָעָם אֵת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה וְאֵת כָּל־הַמִּשְׁפָּטִים וַיַּעַן כָּל־הָעָם קוֹל אֶחָד וַיֹּאמְרוּ כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה:

ג וַאֲתָא מֹשֶׁה וְאִשְׁתְּעִי לְעַמָּא יָת כָּל פִּתְגָּמַיָּא דַיְיָ וְיָת כָּל דִּינַיָּא וַאֲתִיב כָּל עַמָּא קָלָא חַד וַאֲמָרוּ כָּל פִּתְגָּמַיָּא דִּי מַלִּיל יְיָ נַעְבֵּד:

רש״י◄ וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְסַפֵּר לָעָם • בּוֹ בַּיּוֹם. אֵת כָּל דִּבְרֵי ה׳ • מִצְוַת פְּרִישָׁה וְהַגְּבָלָה. וְאֵת כָּל הַמִּשְׁפָּטִים • (מכילתא בפ׳ יתרו) ז׳ מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ, וְשַׁבָּת, וְכִבּוּד אָב וָאֵם, וּפָרָה אֲדֻמָּה, וְדִינִין שֶׁנִּתְּנוּ לָהֶם בְּמָרָה.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

אִם אֵין לוֹ אֱלֹהַּ מֻתָּר לִכְרֹת לוֹ בְּרִית כְּמוֹ שֶׁכָּרְתוּ בְּרִית לַגִּבְעוֹנִים. וְטַעַם שֶׁהִקְפִּידוּ יִשְׂרָאֵל אַחַר כָּךְ, לְצַד שֶׁאָמְרוּ ז״ל (ירושלמי שביעית פ״ו) שֶׁמִּתְּחִלָּה הָיוּ מֵהַמּוֹרְדִים בְּיִשְׂרָאֵל בִּשְׁלִיחוּת אִגֶּרֶת יְהוֹשֻׁעַ וְנִתְחַיְּבוּ כְּלִיָּה כְּמִצְוַת הַמֶּלֶךְ לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה: תורה לג

לג) פֶּן יַחֲטִיאוּ אֹתְךָ לִי. כָּאן גִּלָּה הָאָדוֹן כִּי הַחִסָּרוֹן נוֹגֵעַ לַבּוֹרֵא. וְהַשְּׁכָּלַת הַדְּבָרִים הִיא כִּי יִשְׂרָאֵל לְהִיוֹתָם בְּחִינַת הַקֹּדֶשׁ, בְּעֵת אֲשֶׁר יַעַבְדוּ עֲבוֹדָה זָרָה הִנֵּה הֵם גּוֹרְעִים מֵעֵרֶךְ קֹדֶשׁ וְנֶחְסָרִים מִשָּׁרְשָׁם וְנִמְצָא הַחִסָּרוֹן נוֹגֵעַ לְשֹׁרֶשׁ הַקְּדֻשָּׁה:

כִּי יִהְיֶה לְךָ לְמוֹקֵשׁ וְגוֹ׳. פֵּרוּשׁ נָתַן טַעַם מִנַּיִן יַעֲלֶה עַל הַדַּעַת שֶׁיָּחָשְׁדוּ יִשְׂרָאֵל עַל זֶה לְהָמִיר כְּבוֹדָם בְּלֹא יוֹעִיל, לָזֶה הוֹדִיעַ כִּי הָעֲבוֹדָה זָרָה מַטְעָה אֶת עוֹבְדֶיהָ לִנְקֹשׁ אַחֲרֶיהָ, כְּאוֹמְרָם ז״ל (ע״ז נ״ה.) שֶׁיֵּשׁ עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁמְּגַלָּה מַצְפּוּנוֹת וּמַטְמוֹנוֹת וּמַגֶּדֶת עֲתִידוֹת וְלָזֶה חָשׁ ה׳ עַל בָּנָיו לְבַל יִנָּקְשׁוּ: תורה א

א) וְאֶל מֹשֶׁה וְגוֹ׳. מִשְּׁמָעוּת הַכְּתוּבִים יַגִּיד כִּי פָּרָשָׁה זוֹ בִּמְקוֹמָהּ נֶאֱמְרָה אַחַר מַתַּן תּוֹרָה וְאֵין לְהַאֲרִיךְ בְּרִבּוּי הוֹכָחוֹת הַמְּעִידִים עַל הַדָּבָר, וְכֵן רָאִיתִי לָרַאב״ע וְרַשְׁבָּ״ם וְרַמְבָּ״ן שֶׁיַּחְדָּו הָיוּ תַּמִּים בְּדַעַת זוֹ:

אֶלָּא שֶׁרָאִיתִי בַּמְּכִילְתָּא סְבָרָא בְּאֵין חוֹלֵק עָלֶיהָ כִּי בְּיוֹם ה׳ בַּחֹדֶשׁ שֶׁהָיְתָה הַפְּסָקָה בָּנָה מֹשֶׁה מִזְבֵּחַ הָאָמוּר בְּפָרָשַׁת הַמִּשְׁפָּטִים וְכָרַת עִמָּהֶם הַבְּרִית עַל כַּמָּה מֵהַמִּצְוֹות אֲשֶׁר כְּבָר קִבְּלוּם עֲלֵיהֶם לְמַר עַל ז׳ מִצְוֹות וּלְמַר עַל מַה שֶּׁנִּצְטַוּוּ בְּמָרָה, וְיֵשׁ מֵרַבּוֹתֵינוּ שֶׁאָמְרוּ שָׁם שֶׁעַל מִצְוֹות הַנֶּאֱמָרוֹת בְּפָרָשַׁת בְּהַר סִינַי עַד סוֹף אִם בְּחֻקֹּתַי, וּמִשְּׁמָע מִדְּבָרָיו כִּי אֵלּוּ קָדְמוּ קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה וַעֲלֵיהֶם כָּרַת בְּרִית הָאָמוּר לְפִי שֶׁלֹּא כָּרְתוּ בְּרִית עַד עַתָּה עַל שׁוּם קַבָּלַת מִצְוָה וּבָחַן אוֹתָם מֹשֶׁה אִם מֵעַצְמָן יְקַיְּמוּ עֲלֵיהֶם הַבְּרִית עַל מָה שֶׁעָבַר הֲגַם שֶׁלֹּא חִיְּבָם ה׳ עָלָיו. וְאוּלַי כִּי דִּבֵּר מֹשֶׁה כֵּן לְצַד שֶׁרְמָזוֹ ה׳ בְּאוֹמְרוֹ (לעיל י״ט ג׳) וְתַגֵּיד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְדָרְשׁוּ ז״ל (שבת פ״ז.) שֶׁנִּתְכַּוֵּן לוֹמַר לוֹ מִשֹּׁרֶשׁ אוֹתָם בְּדִבְרֵי אַגָּדָה וְגַם זֶה מִכְּלַל הַמִּשְׁכֶּבֶת הַלֵּב שֶׁמֵּעַצְמָם יִשְׁבְּעוּ עַל הָרִאשׁוֹנוֹת. גַּם מִסְּגֻּיַּת הַגְּמָרָא (שם פ״ח.) שֶׁאָמְרוּ שֶׁהִקְדִּימוּ יִשְׂרָאֵל נַעֲשֶׂה לְנִשְׁמַע כְּשֶׁבָּא מֹשֶׁה אֲלֵיהֶם וְיָרְדוּ ס׳ רִבּוֹא מַלְאָכִים וְקָשְׁרוּ לָהֶם ב׳ כְּתָרִים וְכוּ׳ זֶה יַגִּיד שֶׁקֹּדֶם מַתַּן תּוֹרָה הָיְתָה פָּרָשָׁה זוֹ: תורה ב

(ד) וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֵת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה וַיַּשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ תַּחַת הָהָר וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מַצֵּבָה לִשְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל:

ד וּכְתַב מֹשֶׁה יָת כָּל פִּתְגָמַיָּא דַיְיָ וְאַקְדֵּם בְּצַפְרָא וּבְנָא מַדְבְּחָא בְּשִׁפּוֹלֵי טוּרָא וְתַרְתָּא עֶשְׂרֵי קָמָן לִתְרֵי עֲסַר שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל:

רש״י ◄ **וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה•** (מכילתא) מ׳בְּרֵאשִׁית׳ וְעַד מַתַּן־תּוֹרָה, וְכָתַב מִצְוֹות שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּמָרָה. **וַיַּשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר•** בַּחֲמִשָּׁה בְּסִיוָן.

(ה) וַיִּשְׁלַח אֶת־נַעֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיִּזְבְּחוּ זְבָחִים שְׁלָמִים לַיהוָה פָּרִים:

ה וּשְׁלַח יָת בּוּכְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאַסִּיקוּ עֲלָוָן וְקָרִיבוּ נִכְסַת קוּדְשִׁין קֳדָם יְיָ תּוֹרִין:

רש״י ◄ **אֶת־נַעֲרֵי•** הַבְּכוֹרוֹת.

(ו) וַיִּקַּח מֹשֶׁה חֲצִי הַדָּם וַיָּשֶׂם בָּאַגָּנֹת וַחֲצִי הַדָּם זָרַק עַל־הַמִּזְבֵּחַ:

ו וּנְסִיב מֹשֶׁה פַּלְגוּת דְּמָא וְשַׁוִּי בְּמִזְרְקַיָּא וּפַלְגוּת דְּמָא זְרַק עַל מַדְבְּחָא:

רש״י ◄ **וַיִּקַּח מֹשֶׁה חֲצִי הַדָּם•** (זבחים צו) מִי חִלְּקוֹ? מַלְאָךְ בָּא וְחִלְּקוֹ. **בָּאַגָּנֹת•** שְׁתֵּי אַגָּנוֹת: אֶחָד לַחֲצִי דַּם עוֹלָה, וְאֶחָד לַחֲצִי דַּם שְׁלָמִים, לְהַזּוֹת אוֹתָם עַל הָעָם. וּמִכָּאן לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁנִּכְנְסוּ אֲבוֹתֵינוּ לַבְּרִית, בְּמִילָה וּטְבִילָה וְהַזָּאַת דָּמִים, שֶׁאֵין הַזָּאָה בְּלֹא טְבִילָה.

(ז) וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיֹּאמְרוּ כֹּל אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע:

ז וּנְסִיב סִפְרָא דִקְיָמָא וּקְרָא קֳדָם עַמָּא וַאֲמָרוּ כֹּל דִּי מַלִּיל יְיָ נַעְבֵּד וּנְקַבֵּל:

רש״י ◄ **סֵפֶר הַבְּרִית•** מ׳בְּרֵאשִׁית׳ וְעַד מַתַּן־תּוֹרָה, וּמִצְוֹות שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּמָרָה.

(ח) וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הַדָּם וַיִּזְרֹק עַל־הָעָם וַיֹּאמֶר הִנֵּה דַם־הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה עִמָּכֶם עַל כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה:

ח וּנְסִיב מֹשֶׁה יָת דְּמָא וּזְרַק עַל מַדְבְּחָא לְכַפָּרָא עַל עַמָּא וַאֲמַר הָא דֵין דַּם קְיָמָא דִּגְזַר יְיָ עִמְכוֹן עַל כָּל פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין:

רש״י ◄ **וַיִּזְרֹק•** עִנְיַן הַזָּאָה, וְתַרְגּוּמוֹ: ׳וּזְרַק עַל מַדְבְּחָא לְכַפָּרָא עַל עַמָּא׳.

(ט) וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל:

ט וּסְלִיק מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִין מִסָּבֵי יִשְׂרָאֵל:

(י) וַיִּרְאוּ אֵת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְתַחַת רַגְלָיו כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת הַסַּפִּיר וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לָטֹהַר:

י וַחֲזוֹ יָת יְקַר אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל וּתְחוֹת כָּרְסָא יְקָרֵהּ כְּעוֹבַד אֶבֶן טָבָא וּכְמֶחֱזֵי שְׁמַיָּא לְבָרִירוּ:

רש״י ◄ **וַיִּרְאוּ אֵת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל•** נִסְתַּכְּלוּ וְהִצִּיצוּ וְנִתְחַיְּבוּ מִיתָה, אֶלָּא שֶׁלֹּא רָצָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְעַרְבֵּב שִׂמְחַת הַתּוֹרָה, וְהִמְתִּין לְנָדָב וַאֲבִיהוּא עַד יוֹם חֲנֻכַּת הַמִּשְׁכָּן, וְלַזְּקֵנִים עַד "וַיְהִי הָעָם כְּמִתְאוֹנְנִים וְגוֹ׳ וַתִּבְעַר בָּם אֵשׁ ה׳ וַתֹּאכַל בִּקְצֵה הַמַּחֲנֶה", בַּקְּצִינִים שֶׁבַּמַּחֲנֶה. **כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת הַסַּפִּיר•** (סוטה יב) הִיא הָיְתָה לְפָנָיו בִּשְׁעַת הַשִּׁעְבּוּד, לִזְכֹּר צָרָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ מְשֻׁעְבָּדִים בְּמַעֲשֵׂה לְבֵנִים. **וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לָטֹהַר•** מִשֶּׁנִּגְאֲלוּ, הָיָה אוֹר וְחֶדְוָה לְפָנָיו. **וּכְעֶצֶם•** כְּתַרְגּוּמוֹ, לְשׁוֹן מַרְאֶה. **לָטֹהַר•** לְשׁוֹן בָּרוּר וְצָלוּל.

(יא) וְאֶל־אֲצִילֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יָדוֹ וַיֶּחֱזוּ אֶת־הָאֱלֹהִים וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ׃ ס

יא וּלְרַבְרְבֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא הֲוָה נִזְקָא וַחֲזוֹ יָת יְקָרָא דַיְיָ וַהֲווֹ חָדָן בְּקָרְבָּנַיְהוֹן דְּאִתְקַבָּלוּ כְּאִלּוּ אָכְלִין וְשָׁתָן׃

רש״י ◄וְאֶל אֲצִילֵי• הֵם נָדָב וַאֲבִיהוּא וְהַזְּקֵנִים. לֹא שָׁלַח יָדוֹ• מִכְּלָל שֶׁהָיוּ רְאוּיִים לְהִשְׁתַּלֵּחַ בָּהֶם יָד. וַיֶּחֱזוּ אֶת הָאֱלֹהִים• הָיוּ מִסְתַּכְּלִין בּוֹ בְּלֵב גַּס, מִתּוֹךְ אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, כָּךְ מִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא. וְאוּנְקְלוֹס לֹא תִּרְגֵּם כֵּן. ״אֲצִילֵי״, לְשׁוֹן גְּדוֹלִים, כְּמוֹ: (ישעיה מא) ״וּמֵאֲצִילֶיהָ קְרָאתִיךָ״, (במדבר יא) ״וַיָּאצֶל מִן הָרוּחַ״, (יחזקאל מא) ״שֵׁשׁ אַמּוֹת אַצִּילָה״.

(יב) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲלֵה אֵלַי הָהָרָה וֶהְיֵה־שָׁם וְאֶתְּנָה לְךָ אֶת־לֻחֹת הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי לְהוֹרֹתָם׃

יב וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה סַק לְקֳדָמַי לְטוּרָא וֶהֱוֵי תַמָּן וְאֶתֵּן לָךְ יָת לוּחֵי אַבְנָא וְאוֹרַיְתָא וְתַפְקֻדְתָּא דִּכְתָבִית לְאַלּוּפֵיהוֹן׃

רש״י ◄וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה• לְאַחַר מַתַּן תּוֹרָה. עֲלֵה אֵלַי הָהָרָה וֶהְיֵה שָׁם• אַרְבָּעִים יוֹם. אֶת־לֻחֹת הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי לְהוֹרֹתָם• כָּל שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת בְּכְלַל עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת הֵן. וְרַבֵּנוּ סְעַדְיָה פֵּרַשׁ בָּאַזְהָרוֹת שֶׁיָּסַד לְכָל דִּבּוּר וְדִבּוּר מִצְוֹת הַתְּלוּיוֹת בּוֹ:

(יג) וַיָּקָם מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ מְשָׁרְתוֹ וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל־הַר הָאֱלֹהִים׃

יג וְקָם מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ מְשַׁמְּשָׁנֵהּ וּסְלֵק מֹשֶׁה לְטוּרָא דְּאִתְגְּלִי עֲלוֹהִי יְקָרָא דַיְיָ׃

רש״י ◄וַיָּקָם מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ מְשָׁרְתוֹ• לֹא יָדַעְתִּי מַה טִּיבוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ כָּאן. וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁהָיָה הַתַּלְמִיד מְלַוֶּה לָרַב עַד מְקוֹם הַגְּבָלַת תְּחוּמֵי הָהָר, שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי לֵילֵךְ מִשָּׁם וָהָלְאָה, וּמִשָּׁם ״וַיַּעַל מֹשֶׁה״ לְבַדּוֹ ״אֶל־הַר הָאֱלֹהִים״, וִיהוֹשֻׁעַ נָטָה שָׁם אָהֳלוֹ וְנִתְעַכֵּב שָׁם כָּל אַרְבָּעִים יוֹם, שֶׁכֵּן מָצִינוּ כְּשֶׁיָּרַד מֹשֶׁה: ״וַיִּשְׁמַע יְהוֹשֻׁעַ אֶת קוֹל הָעָם בְּרִעֹה״. לָמַדְנוּ, שֶׁלֹּא הָיָה יְהוֹשֻׁעַ עִמָּהֶם.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יא) וְאֶל אֲצִילֵי וְגוֹ׳. צָרִיךְ לְדַעַת לָמָּה הֶצְרַךְ לוֹמַר וְאֶל אֲצִילֵי וְלֹא הִסְפִּיק לוֹמַר וְלֹא שָׁלַח בָּהֶם יָדוֹ וְהַדָּבָר מוּבָן שֶׁעַל הַזְּקֵנִים וְגוֹ׳ הַמֻּזְכָּרִים בְּסָמוּךְ הוּא אוֹמֵר. וְאוּלַי כִּי טַעַם הוּא נוֹתֵן לָמָּה לֹא שָׁלַח יָדוֹ לְצַד שֶׁהָיוּ אֲצִילֵי פְּרוּשׁ גְּדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל וְאִלּוּ עָשָׂה כֵּן זוּלָתָם הָיָה שׁוֹלֵחַ יָדוֹ. אוֹ עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז״ל (במד״ר פט״ו) שֶׁלֹּא רָצָה לְעָרְבֵב הַשִּׂמְחָה כִּי כָּל יִשְׂרָאֵל יִתְאַבְּלוּ עֲלֵיהֶם לְצַד הֱיוֹתָם גְּדוֹלֵיהֶם וַאֲצִילֵיהֶם לָזֶה לֹא שָׁלַח יָדוֹ:

לֹא שָׁלַח וְגוֹ׳ וַיֹּאכְלוּ וְגוֹ׳. קָשֶׁה לָמָּה חָזַר לוֹמַר פַּעַם ב׳ **וַיֶּחֱזוּ** וְגוֹ׳ וְלֹא הִסְפִּיק מַה שֶּׁקָּדַם בְּאוֹמְרוֹ וַיִּרְאוּ אֶת וְגוֹ׳ וְהִנֵּה רַבּוֹתֵינוּ ז״ל (וי״ק״ר פ״ב) אָמְרוּ כִּי נִתְכַּוֵּן לוֹמַר כִּי עַל יְדֵי מַחֲזֵה שַׁדַּי נָהֲנוּ וְהִרְגִּישׁוּ הַבְּרִיאוּת וְהִשְׂבַּע כְּאִישׁ אָכֹל וְשָׂתָה. וַעֲדַיִן קָשֶׁה לָמָּה הִפְסִיק הַכָּתוּב בְּאֶמְצַע הָעִנְיָן בְּמַאֲמַר לֹא שָׁלַח יָדוֹ כִּי מִן הָרְאוּי הָיָה לוֹ לְהַקְדִּים לוֹמַר מַעֲשֵׂיהֶם בִּשְׁלֵמוּת וְאַחַר כָּךְ אֲרִיכוּת אַפַּיִם שֶׁהֶאֱרִיךְ ה׳ לָהֶם וְלֹא הֲרָגָם מִיָּד, עַל זֶה הַדֶּרֶךְ וַיִּרְאוּ אֶת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ׳ וַיֶּחֱזוּ אֶת הָאֱלֹהִים וַיֹּאכְלוּ וְגוֹ׳ וְאֶל אֲצִילֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְגַם לֹא הָיָה צָרִיךְ לִכְתֹּב פַּעַם ב׳ וַיֶּחֱזוּ וְגוֹ׳ וְהָיָה מַסְפִּיק בְּמָה שֶׁהִתְחִיל לוֹמַר וַיִּרְאוּ אֵת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ׳ לְטַהֵר וַיֹּאכְלוּ וְגוֹ׳ וּדְרָשַׁת חֲכָמֵינוּ ז״ל לֹא זֶזָּה מִמְּקוֹמָהּ:

וְאוּלַי שֶׁכַּוָּנַת הַכָּתוּב עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (לְקַמָּן ל״ג כ״ג) וַהֲסִרֹתִי אֶת כַּפִּי וְרָאִיתָ וְגוֹ׳ הֲרֵי כִּי ה׳ יַעֲשֶׂה הַבְדָּלָה בְּיָדוֹ לַנִּבְרָאִים מֵהַבִּיט אֶל הָאֱלֹהִים וַאֲפִלּוּ לְמֹשֶׁה כְּשֶׁנִּגְלָה אֵלָיו בְּגִלּוּי שְׁכִינָה שָׂם כַּפּוֹ עָלָיו פְּרוּשׁ בְּחִינָה הַמַּפְסֶקֶת לְבַל יִסְתַּכֵּל, וְכָאן הוֹדִיעַ הַכָּתוּב כִּי לַאֲצִילֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יָדוֹ לִמְנֹעַ מֵהֶם הַמַּחֲזֶה לְצַד הֱיוֹתָם חֲשׁוּבִים בְּעֵינָיו וְהִנִּיחָם לָזוּן עֵינֵיהֶם מֵאוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ. וְזֶה הוּא שִׁעוּר הַכָּתוּב **וַיִּרְאוּ אֶת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל** פְּרוּשׁ רָאוּ אוֹר גָּדוֹל שֶׁל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲבָל לֹא נִסְתַּכְּלוּ אֶלָּא תַּחַת רַגְלָיו וְאַחַר כָּךְ לְצַד שֶׁלֹּא שָׁלַח ה׳ יָדוֹ פְּרוּשׁ כֹּחוֹ וְרִשְׁיוֹנוֹ לִמְנֹעַ מֵהֶם וּבְזֶה הָיָה לָהֶם כֹּחַ לַחֲזוֹת בְּנֹעַם ה׳ וְנָהֲנוּ זוֹ אֲכִילָה זוֹ שְׁתִיָּה וְשָׁבְעָה בְּטוּב נַפְשָׁם, וְלֹא יִקְשֶׁה לָמָּה לְמֹשֶׁה שָׂם כַּפּוֹ עָלָיו וּמְנָעוֹ מֵהַבִּיט וְלַאֲצִילֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יָדוֹ כִּי מַה שֶּׁהֶצְרַךְ ה׳ לָשׂוּם כַּפּוֹ עַל מֹשֶׁה לֹא לִשְׁלֹל מִמֶּנּוּ הַשָּׂגָה שֶׁהִשִּׂיגוּ אֲצִילֵי יִשְׂרָאֵל כִּי הַשָּׂגָה זוֹ הָיְתָה לְמֹשֶׁה בִּתְמִידוּת אֶלָּא לְהַבִּיט בְּהַשָּׂגָה מְפֻלָּאָה אֲשֶׁר כָּל מַחֲזֵה עֶלְיוֹן יֶחֱזֶה. וְיֵשׁ עוֹד לָאֱלֹהַּ מִלִּין בְּפֵרוּשָׁן שֶׁל דְּבָרִים וְשׁוֹמֵר אֲנִי עַצְמִי מֵהַעֲלוֹת עַל סֵפֶר דְּבָרִים הַיּוֹשְׁבִים בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן לְבַל יֵהָנוּ מֵהֶם מִי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לֵאוֹר בְּאוֹר הַחַיִּים:

חֶסְלַת פָּרָשַׁת מִשְׁפָּטִים

(יד) וְאֶל־הַזְּקֵנִים אָמַרוּ שְׁבוּ־לָנוּ בָזֶה עַד אֲשֶׁר־נָשׁוּב אֲלֵיכֶם וְהִנֵּה אַהֲרֹן וְחוּר עִמָּכֶם מִי־בַעַל דְּבָרִים יִגַּשׁ אֲלֵהֶם:

יד וּלְסַבַּיָּא אֲמַר אוֹרִיכוּ לָנָא הָכָא עַד דִּנְתוּב לְוָתְכוֹן וְהָא אַהֲרֹן וְחוּר עִמְּכוֹן מָן דְּאִית לֵהּ דִּינָא יִתְקָרֵב לְקֳדָמֵיהוֹן:

רש״י ◄ וְאֶל־הַזְּקֵנִים אָמַר • בְּצֵאתוֹ מִן הַמַּחֲנֶה. שְׁבוּ־לָנוּ בָזֶה • וְהִתְעַכְּבוּ כָּאן עִם שְׁאָר הָעָם בַּמַּחֲנֶה, לִהְיוֹת נְכוֹנִים לִשְׁפֹּט לְכָל אִישׁ רִיבוֹ. חוּר • בְּנָהּ שֶׁל מִרְיָם הָיָה, וְאָבִיו כָּלֵב בֶּן יְפֻנֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברי הימים א ב) ״וַיִּקַּח לוֹ כָּלֵב אֶת אֶפְרָת וַתֵּלֶד לוֹ אֶת חוּר״. אֶפְרָת, זוֹ מִרְיָם, כִּדְאִיתָא בְּ״סוֹטָה״. מִי־בַעַל דְּבָרִים • מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ דִּין.

(טו) וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל־הָהָר וַיְכַס הֶעָנָן אֶת־הָהָר:

טו וּסְלֵיק מֹשֶׁה לְטוּרָא וַחֲפָא עֲנָנָא יָת טוּרָא:

(טז) וַיִּשְׁכֹּן כְּבוֹד־יְהוָה עַל־הַר סִינַי וַיְכַסֵּהוּ הֶעָנָן שֵׁשֶׁת יָמִים וַיִּקְרָא אֶל־מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִתּוֹךְ הֶעָנָן:

טז וּשְׁרָא יְקָרָא דַיְיָ עַל טוּרָא דְסִינַי וַחֲפָהִי עֲנָנָא שִׁתָּא יוֹמִין וּקְרָא לְמֹשֶׁה בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה מִגּוֹ עֲנָנָא:

רש״י ◄ וַיְכַסֵּהוּ הֶעָנָן • (יומא ד) רַבּוֹתֵינוּ חוֹלְקִין בַּדָּבָר. יֵשׁ מֵהֶם אוֹמְרִים: אֵלּוּ שִׁשָּׁה יָמִים שֶׁמֵּרֹאשׁ־חֹדֶשׁ (עַד עֲצֶרֶת, יוֹם מַתַּן תּוֹרָה, רַשִׁ״י יָשָׁן). וַיְכַסֵּהוּ הֶעָנָן • לָהָר. וַיִּקְרָא אֶל־מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי • לוֹמַר עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, וּמֹשֶׁה וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עוֹמְדִים, אֶלָּא שֶׁחָלַק הַכָּתוּב כָּבוֹד לְמֹשֶׁה. (יומא שם) וְיֵשׁ אוֹמְרִים: ״וַיְכַסֵּהוּ הֶעָנָן״ – לְמֹשֶׁה, שִׁשָּׁה יָמִים לְאַחַר עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, וְהֵם הָיוּ בִּתְחִלַּת אַרְבָּעִים יוֹם שֶׁעָלָה מֹשֶׁה לְקַבֵּל הַלּוּחוֹת. וְלִמֶּדְךָ, שֶׁכָּל הַנִּכְנָס לְמַחֲנֵה שְׁכִינָה, טָעוּן פְּרִישָׁה שִׁשָּׁה יָמִים.

(יז) וּמַרְאֵה כְּבוֹד יְהוָה כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת בְּרֹאשׁ הָהָר לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

יז וְחֵיזוּ יְקָרָא דַיְיָ כְּאֶשָׁא אָכְלָא בְּרֵישׁ טוּרָא לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

(יח) וַיָּבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הֶעָנָן וַיַּעַל אֶל־הָהָר וַיְהִי מֹשֶׁה בָּהָר אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה: פפפ

יח וְעַל מֹשֶׁה בְּגוֹ עֲנָנָא וּסְלֵיק לְטוּרָא וַהֲוָא מֹשֶׁה בְּטוּרָא אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין לֵילָן: פ פ פ

רש״י ◄ בְּתוֹךְ הֶעָנָן • עָנָן זֶה כְּמִין עָשָׁן הוּא, וְעָשָׂה לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְמֹשֶׁה, שְׁבִיל (נ״א חֵפָה) בְּתוֹכוֹ:

קי״ח פסוקים, עזיא״ל סימן. חנני״י סימן.

ההפטרות לציבור ולשמו״ת לקמן עמודים רמה - רנג

המשך ביאור למס׳ פסחים ליום שני עמ׳ ב

1 הברייתא המסייעת לרב. שואלת הגמרא: ולרב כַּהֲנָא, בין ללשון
2 הראשון שטמאים עושים בשני ובין ללשון השני שטמאים אינם
3 עושים כלל, הָא דְּתַנְיָא בברייתא המסייעת לדברי רב, חֲרֵי שֶׁהָיוּ
4 יִשְׂרָאֵל מֻחֱצָה טְהוֹרִין וּמֻחֱצָה טְמֵאִין, הֵלְּלוּ עוֹשִׂין לְעַצְמָן וְהֵלְּלוּ
5 עוֹשִׂין לְעַצְמָן, הֵיכִי מִתְרֵיץ לֵהּ – היאך יישב רב כהנא ברייתא זו.
6 משיבה הגמרא: אָמַר [–ישיב] לָךְ רַב כַּהֲנָא, תַּנָּאֵי הִיא – דין זה
7 במחלוקת תנאים הוא, אִיכָּא לְמַאן דְּאָמַר – יש תנא הסובר שמֻחֱצָה
8 עַל מֻחֱצָה נדון כְּרוֹב, וכך סובר התנא של ברייתא זו ולכן עושין
9 לעצמן, וְאִיכָּא לְמַאן דְּאָמַר – ויש תנא הסובר שמֻחֱצָה עַל מֻחֱצָה
10 אֵינוֹ נדון כְּרוֹב, ואין הטמאים עושים את הראשון, וכך סובר התנא
11 שאמר לעיל שאין הטמאים עושים בראשון וכדעתו סובר רב
12 כהנא.
13 הגמרא הביאה לעיל ברייתא הסוברת כדעת רב שבמחצה על
14 מחצה הללו עושין לעצמן והללו עושין לעצמן, ולא הביאה אלא
15 את תחילת דבריה, ועתה מביאה הגמרא את כל הברייתא, בה
16 מבואר מהו גדר מחצה על מחצה ורוב, וכן שיטות נוספות בדין
17 פסח הבא בטומאה: גּוּפָא – נשוב לעצם דברי הברייתא ונבאר
18 אותם. חֲרֵי שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מֻחֱצָה טְהוֹרִין וּמֻחֱצָה טְמֵאִין, הֵלְּלוּ עוֹשִׂין
19 לְעַצְמָן וְהֵלְּלוּ עוֹשִׂין לְעַצְמָן, במה דברים אמורים כשהיו מחצה על
20 מחצה בצמצום, אבל אם הָיוּ טְמֵאִין עוֹרְפִין עַל הַטְּהוֹרִין אֲפִילּוּ
21 אֶחָד, הרי זה רוב טמאים וַעֲשׂוּ כולם בְּטוּמְאָה, אף הטהורים, לְפִי
22 שֶׁאֵין קָרְבַּן צִיבּוּר הבא בטומאה חָלוּק במעשהו בין המקריבים,
23 אלא כולם יעשוהו כאחד בטומאה, כך היא שיטת תנא קמא. רַבִּי
24 אֱלִעֶזֶר בֶּן מַתְיָא אוֹמֵר, אֵין הטמא הַיָּחִיד מַכְרִיעַ אֶת הַצִּיבּוּר
25 לְטוּמְאָה, שֶׁנֶּאֱמַר במצות הפסח (דברים טז ה),

דְּבָרֶךָ: ג יז גְּמֹל עַל־עַבְדְּךָ אֶחְיֶה וְאֶשְׁמְרָה
דְּבָרֶךָ: יח גַּל־עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ:
יט גֵּר אָנֹכִי בָּאָרֶץ אַל־תַּסְתֵּר מִמֶּנִּי מִצְוֹתֶיךָ:
כ גָּרְסָה נַפְשִׁי לְתַאֲבָה אֶל־מִשְׁפָּטֶיךָ בְכָל־עֵת:
כא גָּעַרְתָּ זֵדִים אֲרוּרִים הַשֹּׁגִים מִמִּצְוֹתֶיךָ: כב גַּל
מֵעָלַי חֶרְפָּה וָבוּז כִּי עֵדֹתֶיךָ נָצָרְתִּי: כג גַּם יָשְׁבוּ
שָׂרִים בִּי נִדְבָּרוּ עַבְדְּךָ יָשִׂיחַ בְּחֻקֶּיךָ: כד גַּם־
עֵדֹתֶיךָ שַׁעֲשֻׁעַי אַנְשֵׁי עֵצָתִי: ד כה דָּבְקָה לֶעָפָר
נַפְשִׁי חַיֵּנִי כִּדְבָרֶךָ: כו דְּרָכַי סִפַּרְתִּי וַתַּעֲנֵנִי לַמְּדֵנִי
חֻקֶּיךָ: כז דֶּרֶךְ־פִּקּוּדֶיךָ הֲבִינֵנִי וְאָשִׂיחָה
בְּנִפְלְאוֹתֶיךָ: כח דָּלְפָה נַפְשִׁי מִתּוּגָה קַיְּמֵנִי
כִּדְבָרֶךָ: כט דֶּרֶךְ־שֶׁקֶר הָסֵר מִמֶּנִּי וְתוֹרָתְךָ חָנֵּנִי:
ל דֶּרֶךְ־אֱמוּנָה בָּחָרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ שִׁוִּיתִי: לא דָּבַקְתִּי
בְּעֵדְוֹתֶיךָ יְהוָה אַל־תְּבִישֵׁנִי: לב דֶּרֶךְ־מִצְוֹתֶיךָ
אָרוּץ כִּי תַרְחִיב לִבִּי: ה לג הוֹרֵנִי יְהוָה דֶּרֶךְ חֻקֶּיךָ
וְאֶצְּרֶנָּה עֵקֶב: לד הֲבִינֵנִי וְאֶצְּרָה תוֹרָתֶךָ
וְאֶשְׁמְרֶנָּה בְכָל־לֵב: לה הַדְרִיכֵנִי בִּנְתִיב מִצְוֹתֶיךָ
כִּי־בוֹ חָפָצְתִּי: לו הַט־לִבִּי אֶל־עֵדְוֹתֶיךָ וְאַל
אֶל־בָּצַע: לז הַעֲבֵר עֵינַי מֵרְאוֹת שָׁוְא בִּדְרָכֶךָ
חַיֵּנִי: לח הָקֵם לְעַבְדְּךָ אִמְרָתֶךָ אֲשֶׁר לְיִרְאָתֶךָ:
לט הַעֲבֵר חֶרְפָּתִי אֲשֶׁר יָגֹרְתִּי כִּי מִשְׁפָּטֶיךָ
טוֹבִים: מ הִנֵּה תָּאַבְתִּי לְפִקֻּדֶיךָ בְּצִדְקָתְךָ חַיֵּנִי:
ו מא וְיָבֹאנִי חַסְדֶּךָ יְהוָה תְּשׁוּעָתְךָ כְּאִמְרָתֶךָ:
מב וְאֶעֱנֶה חֹרְפִי דָבָר כִּי־בָטַחְתִּי בִּדְבָרֶךָ: מג וְאַל־
תַּצֵּל מִפִּי דְבַר־אֱמֶת עַד־מְאֹד כִּי לְמִשְׁפָּטֶךָ
יִחָלְתִּי: מד וְאֶשְׁמְרָה תוֹרָתְךָ תָמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:
מה וְאֶתְהַלְּכָה בָרְחָבָה כִּי פִקֻּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי:
מו וַאֲדַבְּרָה בְעֵדֹתֶיךָ נֶגֶד מְלָכִים וְלֹא אֵבוֹשׁ:
מז וְאֶשְׁתַּעֲשַׁע בְּמִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי: מח וְאֶשָּׂא־
כַפַּי אֶל־מִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי וְאָשִׂיחָה בְחֻקֶּיךָ:
ז מט זְכָר־דָּבָר לְעַבְדֶּךָ עַל אֲשֶׁר יִחַלְתָּנִי: נ זֹאת
נֶחָמָתִי בְעָנְיִי כִּי אִמְרָתְךָ חִיָּתְנִי: נא זֵדִים הֵלִיצֻנִי
עַד־מְאֹד מִתּוֹרָתְךָ לֹא נָטִיתִי: נב זָכַרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ
מֵעוֹלָם ׀ יְהוָה וָאִתְנָחֵם: נג זַלְעָפָה אֲחָזַתְנִי

מֵרְשָׁעִים עֹזְבֵי תּוֹרָתֶךָ: נד זְמִרוֹת הָיוּ־לִי חֻקֶּיךָ
בְּבֵית מְגוּרָי: נה זָכַרְתִּי בַלַּיְלָה שִׁמְךָ יְהוָה
וָאֶשְׁמְרָה תּוֹרָתֶךָ: נו זֹאת הָיְתָה־לִּי כִּי פִקֻּדֶיךָ
נָצָרְתִּי: ח נז חֶלְקִי יְהוָה אָמַרְתִּי לִשְׁמֹר דְּבָרֶיךָ:
נח חִלִּיתִי פָנֶיךָ בְכָל־לֵב חָנֵּנִי כְּאִמְרָתֶךָ:
נט חִשַּׁבְתִּי דְרָכָי וָאָשִׁיבָה רַגְלַי אֶל־עֵדֹתֶיךָ:
ס חַשְׁתִּי וְלֹא הִתְמַהְמָהְתִּי לִשְׁמֹר מִצְוֹתֶיךָ:
סא חֶבְלֵי רְשָׁעִים עִוְּדָנִי תּוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי:
סב חֲצוֹת־לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ עַל מִשְׁפְּטֵי
צִדְקֶךָ: סג חָבֵר אָנִי לְכָל־אֲשֶׁר יְרֵאוּךָ וּלְשֹׁמְרֵי
פִקּוּדֶיךָ: סד חַסְדְּךָ יְהוָה מָלְאָה הָאָרֶץ חֻקֶּיךָ
לַמְּדֵנִי: ט סה טוֹב עָשִׂיתָ עִם־עַבְדְּךָ יְהוָה
כִּדְבָרֶךָ: סו טוּב טַעַם וָדַעַת לַמְּדֵנִי כִּי בְמִצְוֹתֶיךָ
הֶאֱמָנְתִּי: סז טֶרֶם אֶעֱנֶה אֲנִי שֹׁגֵג וְעַתָּה אִמְרָתְךָ
שָׁמָרְתִּי: סח טוֹב־אַתָּה וּמֵטִיב לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ:
סט טָפְלוּ עָלַי שֶׁקֶר זֵדִים אֲנִי בְּכָל־לֵב ׀ אֶצֹּר
פִּקּוּדֶיךָ: ע טָפַשׁ כַּחֵלֶב לִבָּם אֲנִי תּוֹרָתְךָ
שִׁעֲשָׁעְתִּי: עא טוֹב־לִי כִּי־עֻנֵּיתִי לְמַעַן אֶלְמַד
חֻקֶּיךָ: עב טוֹב־לִי תּוֹרַת־פִּיךָ מֵאַלְפֵי זָהָב וָכָסֶף:
י עג יָדֶיךָ עָשׂוּנִי וַיְכוֹנְנוּנִי הֲבִינֵנִי וְאֶלְמְדָה
מִצְוֹתֶיךָ: עד יְרֵאֶיךָ יִרְאוּנִי וְיִשְׂמָחוּ כִּי לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי: עה יָדַעְתִּי יְהוָה כִּי־צֶדֶק מִשְׁפָּטֶיךָ וֶאֱמוּנָה
עִנִּיתָנִי: עו יְהִי־נָא חַסְדְּךָ לְנַחֲמֵנִי כְּאִמְרָתְךָ
לְעַבְדֶּךָ: עז יְבֹאוּנִי רַחֲמֶיךָ וְאֶחְיֶה כִּי־תֹרָתְךָ
שַׁעֲשֻׁעָי: עח יֵבֹשׁוּ זֵדִים כִּי־שֶׁקֶר עִוְּתוּנִי אֲנִי
אָשִׂיחַ בְּפִקּוּדֶיךָ: עט יָשׁוּבוּ לִי יְרֵאֶיךָ
וְיֹדְעֵי עֵדֹתֶיךָ: פ יְהִי־לִבִּי תָמִים בְּחֻקֶּיךָ לְמַעַן לֹא
אֵבוֹשׁ: כ פא כָּלְתָה לִתְשׁוּעָתְךָ נַפְשִׁי לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי: פב כָּלוּ עֵינַי לְאִמְרָתֶךָ לֵאמֹר מָתַי
תְּנַחֲמֵנִי: פג כִּי־הָיִיתִי כְּנֹאד בְּקִיטוֹר חֻקֶּיךָ לֹא
שָׁכָחְתִּי: פד כַּמָּה יְמֵי־עַבְדֶּךָ מָתַי תַּעֲשֶׂה בְרֹדְפַי
מִשְׁפָּט: פה כָּרוּ־לִי זֵדִים שִׂיחוֹת אֲשֶׁר לֹא
כְתוֹרָתֶךָ: פו כָּל־מִצְוֹתֶיךָ אֱמוּנָה שֶׁקֶר רְדָפוּנִי
עָזְרֵנִי: פז כְּמְעַט כִּלּוּנִי בָאָרֶץ וַאֲנִי לֹא־עָזַבְתִּי

פִּקֻּדֶיךָ: פח כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי וְאֶשְׁמְרָה עֵדוּת פִּיךָ:
ל פט לְעוֹלָם יְהוָה דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמָיִם: צ לְדֹר
וָדֹר אֱמוּנָתֶךָ כּוֹנַנְתָּ אָרֶץ וַתַּעֲמֹד: צא לְמִשְׁפָּטֶיךָ
עָמְדוּ הַיּוֹם כִּי הַכֹּל עֲבָדֶיךָ: צב לוּלֵי תוֹרָתְךָ
שַׁעֲשֻׁעָי אָז אָבַדְתִּי בְעָנְיִי: צג לְעוֹלָם לֹא־אֶשְׁכַּח
פִּקּוּדֶיךָ כִּי בָם חִיִּיתָנִי: צד לְךָ־אֲנִי הוֹשִׁיעֵנִי כִּי
פִקּוּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי: צה לִי קִוּוּ רְשָׁעִים לְאַבְּדֵנִי
עֵדֹתֶיךָ אֶתְבּוֹנָן: צו לְכָל־תִּכְלָה רָאִיתִי קֵץ רְחָבָה
מִצְוָתְךָ מְאֹד: מ צז מָה־אָהַבְתִּי תוֹרָתֶךָ כָּל־הַיּוֹם
הִיא שִׂיחָתִי: צח מֵאֹיְבַי תְּחַכְּמֵנִי מִצְוֹתֶךָ כִּי
לְעוֹלָם הִיא־לִי: צט מִכָּל־מְלַמְּדַי הִשְׂכַּלְתִּי כִּי
עֵדְוֹתֶיךָ שִׂיחָה לִי: ק מִזְּקֵנִים אֶתְבּוֹנָן כִּי פִקּוּדֶיךָ
נָצָרְתִּי: קא מִכָּל־אֹרַח רָע כָּלֵאתִי רַגְלָי לְמַעַן
אֶשְׁמֹר דְּבָרֶךָ: קב מִמִּשְׁפָּטֶיךָ לֹא־סָרְתִּי כִּי־אַתָּה
הוֹרֵתָנִי: קג מַה־נִּמְלְצוּ לְחִכִּי אִמְרָתֶךָ מִדְּבַשׁ לְפִי:
קד מִפִּקּוּדֶיךָ אֶתְבּוֹנָן עַל־כֵּן שָׂנֵאתִי | כָּל־אֹרַח
שָׁקֶר: נ קה נֵר־לְרַגְלִי דְבָרֶךָ וְאוֹר לִנְתִיבָתִי:
קו נִשְׁבַּעְתִּי וָאֲקַיֵּמָה לִשְׁמֹר מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ:
קז נֶעֱנֵיתִי עַד־מְאֹד יְהוָה חַיֵּנִי כִּדְבָרֶךָ: קח נִדְבוֹת
פִּי רְצֵה־נָא יְהוָה וּמִשְׁפָּטֶיךָ לַמְּדֵנִי: קט נַפְשִׁי
בְכַפִּי תָמִיד וְתוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי: קי נָתְנוּ רְשָׁעִים
פַּח לִי וּמִפִּקּוּדֶיךָ לֹא תָעִיתִי: קיא נָחַלְתִּי עֵדְוֹתֶיךָ
לְעוֹלָם כִּי־שְׂשׂוֹן לִבִּי הֵמָּה: קיב נָטִיתִי לְבִּי
לַעֲשׂוֹת חֻקֶּיךָ לְעוֹלָם עֵקֶב: ס קיג סֵעֲפִים שָׂנֵאתִי
וְתוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי: קיד סִתְרִי וּמָגִנִּי אָתָּה לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי: קטו סוּרוּ־מִמֶּנִּי מְרֵעִים וְאֶצְּרָה מִצְוֹת
אֱלֹהָי: קטז סָמְכֵנִי כְּאִמְרָתְךָ וְאֶחְיֶה וְאַל־תְּבִישֵׁנִי
מִשִּׂבְרִי: קיז סְעָדֵנִי וְאִוָּשֵׁעָה וְאֶשְׁעָה בְחֻקֶּיךָ
תָמִיד: קיח סָלִיתָ כָּל־שׁוֹגִים מֵחֻקֶּיךָ כִּי־שֶׁקֶר
תַּרְמִיתָם: קיט סִגִים הִשְׁבַּתָּ כָּל־רִשְׁעֵי־אָרֶץ לָכֵן
אָהַבְתִּי עֵדְוֹתֶיךָ: קכ סָמַר מִפַּחְדְּךָ בְשָׂרִי
וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ יָרֵאתִי: ע קכא עָשִׂיתִי מִשְׁפָּט וָצֶדֶק
בַּל־תַּנִּיחֵנִי לְעֹשְׁקָי: קכב עֲרֹב עַבְדְּךָ לְטוֹב אַל־
יַעֲשְׁקֻנִי זֵדִים: קכג עֵינַי כָּלוּ לִישׁוּעָתֶךָ וּלְאִמְרַת
צִדְקֶךָ: קכד עֲשֵׂה עִם־עַבְדְּךָ כְּחַסְדֶּךָ וְחֻקֶּיךָ
לַמְּדֵנִי: קכה עַבְדְּךָ־אָנִי הֲבִינֵנִי וְאֵדְעָה עֵדֹתֶיךָ:
קכו עֵת לַעֲשׂוֹת לַיהוָה הֵפֵרוּ תוֹרָתֶךָ: קכז עַל־כֵּן
אָהַבְתִּי מִצְוֹתֶיךָ מִזָּהָב וּמִפָּז: קכח עַל־כֵּן |
כָּל־פִּקּוּדֵי כֹל יִשָּׁרְתִּי כָּל־אֹרַח שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי:
פ קכט פְּלָאוֹת עֵדְוֹתֶיךָ עַל־כֵּן נְצָרָתַם נַפְשִׁי:
קל פֵּתַח דְּבָרֶיךָ יָאִיר מֵבִין פְּתָיִים: קלא פִּי־פָעַרְתִּי
וָאֶשְׁאָפָה כִּי לְמִצְוֹתֶיךָ יָאָבְתִּי: קלב פְּנֵה־אֵלַי וְחָנֵּנִי
כְּמִשְׁפָּט לְאֹהֲבֵי שְׁמֶךָ: קלג פְּעָמַי הָכֵן בְּאִמְרָתֶךָ
וְאַל־תַּשְׁלֶט־בִּי כָּל־אָוֶן: קלד פְּדֵנִי מֵעֹשֶׁק אָדָם
וְאֶשְׁמְרָה פִּקּוּדֶיךָ: קלה פָּנֶיךָ הָאֵר בְּעַבְדֶּךָ וְלַמְּדֵנִי
אֶת־חֻקֶּיךָ: קלו פַּלְגֵי־מַיִם יָרְדוּ עֵינָי עַל לֹא־שָׁמְרוּ
תוֹרָתֶךָ: צ קלז צַדִּיק אַתָּה יְהוָה וְיָשָׁר מִשְׁפָּטֶיךָ:
קלח צִוִּיתָ צֶדֶק עֵדֹתֶיךָ וֶאֱמוּנָה מְאֹד:
קלט צִמְּתַתְנִי קִנְאָתִי כִּי־שָׁכְחוּ דְבָרֶיךָ צָרָי:
קמ צְרוּפָה אִמְרָתְךָ מְאֹד וְעַבְדְּךָ אֲהֵבָהּ:
קמא צָעִיר אָנֹכִי וְנִבְזֶה פִּקֻּדֶיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי:
קמב צִדְקָתְךָ צֶדֶק לְעוֹלָם וְתוֹרָתְךָ אֱמֶת: קמג צַר־
וּמָצוֹק מְצָאוּנִי מִצְוֹתֶיךָ שַׁעֲשֻׁעָי: קמד צֶדֶק
עֵדְוֹתֶיךָ לְעוֹלָם הַבִּינֵנִי וְאֶחְיֶה: ק קמה קָרָאתִי
בְכָל־לֵב עֲנֵנִי יְהוָה חֻקֶּיךָ אֶצֹּרָה: קמו קְרָאתִיךָ
הוֹשִׁיעֵנִי וְאֶשְׁמְרָה עֵדֹתֶיךָ: קמז קִדַּמְתִּי בַנֶּשֶׁף
וָאֲשַׁוֵּעָה לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי: קמח קִדְּמוּ עֵינַי אַשְׁמֻרוֹת
לָשִׂיחַ בְּאִמְרָתֶךָ: קמט קוֹלִי שִׁמְעָה כְחַסְדֶּךָ יְהוָה
כְּמִשְׁפָּטֶךָ חַיֵּנִי: קנ קָרְבוּ רֹדְפֵי זִמָּה מִתּוֹרָתְךָ
רָחָקוּ: קנא קָרוֹב אַתָּה יְהוָה וְכָל־מִצְוֹתֶיךָ אֱמֶת:
קנב קֶדֶם יָדַעְתִּי מֵעֵדֹתֶיךָ כִּי לְעוֹלָם
יְסַדְתָּם: ר קנג רְאֵה־עָנְיִי וְחַלְּצֵנִי כִּי־תוֹרָתְךָ לֹא
שָׁכָחְתִּי: קנד רִיבָה רִיבִי וּגְאָלֵנִי לְאִמְרָתְךָ חַיֵּנִי:
קנה רָחוֹק מֵרְשָׁעִים יְשׁוּעָה כִּי־חֻקֶּיךָ לֹא דָרָשׁוּ:
קנו רַחֲמֶיךָ רַבִּים | יְהוָה כְּמִשְׁפָּטֶיךָ חַיֵּנִי: קנז רַבִּים
רֹדְפַי וְצָרַי מֵעֵדְוֹתֶיךָ לֹא נָטִיתִי: קנח רָאִיתִי
בֹגְדִים וָאֶתְקוֹטָטָה אֲשֶׁר אִמְרָתְךָ לֹא שָׁמָרוּ:
קנט רְאֵה כִּי־פִקּוּדֶיךָ אָהָבְתִּי יְהוָה כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי:
קס רֹאשׁ־דְּבָרְךָ אֱמֶת וּלְעוֹלָם כָּל־מִשְׁפַּט צִדְקֶךָ:
ש קסא שָׂרִים רְדָפוּנִי חִנָּם וּמִדְּבָרְךָ פָּחַד לִבִּי:

קסב שָׁשׁ אָנֹכִי עַל־אִמְרָתֶךָ כְּמוֹצֵא שָׁלָל רָב:
קסג שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי וַאֲתַעֲבָה תּוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי:
קסד שֶׁבַע בַּיּוֹם הִלַּלְתִּיךָ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ:
קסה שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין־לָמוֹ מִכְשׁוֹל:
קסו שִׂבַּרְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה וּמִצְוֹתֶיךָ עָשִׂיתִי:
קסז שָׁמְרָה נַפְשִׁי עֵדֹתֶיךָ וָאֹהֲבֵם מְאֹד:
קסח שָׁמַרְתִּי פִקּוּדֶיךָ וְעֵדֹתֶיךָ כִּי כָל־דְּרָכַי נֶגְדֶּךָ:
ת קסט תִּקְרַב רִנָּתִי לְפָנֶיךָ יְהוָה כִּדְבָרְךָ הֲבִינֵנִי:
קע תָּבוֹא תְחִנָּתִי לְפָנֶיךָ כְּאִמְרָתְךָ הַצִּילֵנִי:
קעא תַּבַּעְנָה שְׂפָתַי תְּהִלָּה כִּי תְלַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ:
קעב תַּעַן לְשׁוֹנִי אִמְרָתֶךָ כִּי כָל־מִצְוֹתֶיךָ צֶדֶק:
קעג תְּהִי־יָדְךָ לְעָזְרֵנִי כִּי פִקּוּדֶיךָ בָּחָרְתִּי:
קעד תָּאַבְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה וְתוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעָי:
קעה תְּחִי־נַפְשִׁי וּתְהַלְלֶךָּ וּמִשְׁפָּטֶךָ יַעְזְרֵנִי:
קעו תָּעִיתִי כְּשֶׂה אֹבֵד בַּקֵּשׁ עַבְדֶּךָ כִּי מִצְוֹתֶיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי:

קכ.

ויכוח על אותן המדברים לשון הרע והיאך הורגת אף במקום רחוק יותר מכלי זיין:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֶל־יְהוָה בַּצָּרָתָה לִי קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי: ב יְהוָה הַצִּילָה נַפְשִׁי מִשְּׂפַת־שֶׁקֶר מִלְּשׁוֹן רְמִיָּה: ג מַה־יִּתֵּן לְךָ וּמַה־יֹּסִיף לָךְ לְשׁוֹן רְמִיָּה: ד חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי רְתָמִים: ה אוֹיָה־לִּי כִּי־גַרְתִּי מֶשֶׁךְ שָׁכַנְתִּי עִם־אָהֳלֵי קֵדָר: ו רַבַּת שָׁכְנָה־לָּהּ נַפְשִׁי עִם שׂוֹנֵא שָׁלוֹם: ז אֲנִי־שָׁלוֹם וְכִי אֲדַבֵּר הֵמָּה לַמִּלְחָמָה:

המשך ביאור למס' פסחים ליום שלישי עמ' ב

1 להקשות, **הַשְׁתָּא טוּמְאָה יְדוּעָה** – הרי אפילו כשנטמא עושה הפסח
2 בטומאת שרץ גלויה **הוּתְּרָה** לו טומאתו ואינו צריך כלל ריצוי
3 הציץ, אם כן כשנטמא בשרץ **בְּטוּמְאַת הַתְּהוֹם לֹא** כָּל שֶׁכֵּן
4 שהותרה טומאתו, ונמצא שאין לפרש את דברי רבי חייא שהציץ
5 אינו מרצה על טומאת התהום של שרץ לגבי עושה פסח.
6 מסיים רבא את ראייתו: **אֶלָּא לָאו** – ודאי אין לפרש את דברי רבי
7 חייא אלא **בְּכֹהֵן** המקריב את קרבנות הנזיר והפסח, ובא למעט
8 שלא הותרה בו טומאת התהום בשרץ אלא במת, **וּשְׁמַע מִינָּהּ**
9 שבטומאת מת **הוּתְּרָה** לו לכהן **טוּמְאַת הַתְּהוֹם** כשם שהותרה
10 בבעלים.
11 רב יוסף דוחה את הוכחת רבא: **אָמַר רַב יוֹסֵף, לֹא** – אף אם שוחטין
12 על טמאי שרץ אין הכרח שרבי חייא עוסק בכהן המקריב, אלא
13 **לְעוֹלָם** הוא עוסק **בִּבְעָלִים, וּבְפֶסַח** – בעושה פסח שהיה טמא
14 בטומאת התהום, **וּלְמַעוּטֵי** – ובא רבי חייא למעט שהציץ מרצה
15 עליו רק אם נטמא בטומאת התהום למת, אך אם נטמא **בְּטוּמְאַת**
16 **הַתְּהוֹם דְּזִיבָה**, כגון שהיה זב העומד ביום האחרון לטהרתו,
17 ובשעת הזריקה סבר שבלילה יטהר ויוכל לאכול את הפסח, אך
18 לאחר מכן נטמא שוב בזיבה וסתר את מנין ימי הטהרה, והתברר
19 למפרע שכבר בזמן הזריקה לא היה ראוי לאכול בלילה, אף
20 שבאותו זמן לא ידע איש בעולם שיטמא שוב והרי זה בטומאת
21 התהום, מלמד רבי חייא שאין הציץ מרצה על טומאת התהום של
22 זיבה, ועליו לעשות פסח שני.
23 מקשה הגמרא על רב יוסף: **וְכִי** על **טוּמְאַת תְּהוֹם דְּזִיבָה** הציץ **לֹא**
24 **מְרַצֶּה, וְהָתַנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר,** אשה שראתה דם בי"ג בניסן שחל
25 באחד מימי זיבתה, ודינה שהיא **שׁוֹמֶרֶת יוֹם** בנקיות **כְּנֶגֶד יוֹם**
26 שראתה בו דם, **שֶׁשָּׁחֲטוּ** את הפסח **וְזָרְקוּ עָלֶיהָ** [–עבורה] את הדם

המשך ביאור למס' פסחים ליום חמישי עמ' ב

1 בשנטמאו הבעלים **לְאַחַר זְרִיקָה נַמִּי מַחֲלוֹקֶת** – גם בזה נחלקו
2 התנאים במשנה, שאף בזה סובר רבי יוחנן בן ברוקה שישרף
3 הקרבן מיד בלא 'עיבור צורה'.
4 מבארת הגמרא: **וְאָזְדָא רַבִּי יוֹחָנָן לְטַעְמֵיהּ** – והולך רבי יוחנן בזה
5 כפי שיטתו שאמר במקום אחר, **דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן**
6 **בְּרוֹקָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה אָמְרוּ דָּבָר אֶחָד** – הולכים שניהם בשיטה אחת,
7 שקרבן שנפסל ב'פסול בעלים' נשרף מיד, ואינו טעון 'עיבור
8 צורה', אפילו אם נטמאו הבעלים אחר זריקת הדם.
9 ומפרשת הגמרא את דבריו: **רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה, הָא דַּאֲמָרָן** – זה
10 שאמרנו במשנה, שקרבן שמתו בעליו או נטמאו ישרף מיד. **רַבִּי**
11 **נְחֶמְיָה מַאי הִיא** – היכן מצינו שיטתו בזה, **דְּתַנְיָא** בברייתא, **רַבִּי**
12 **נְחֶמְיָה אוֹמֵר, מִפְּנֵי אֲנִינוּת נִשְׂרְפָה זוֹ** – חטאת אהרן, כלומר, מאחר
13 והיו אהרן ובניו אוננים על מיתת נדב ואביהוא, ולא היו רשאים
14 לאכול בקדשים, נמצא שחטאת זו לא היה מי שיאכלנה, **לְכָךְ**
15 **נֶאֱמַר** בכתוב שאמר אהרן למשה (ויקרא י יט) 'וַתִּקְרֶאנָה אֹתִי כָּאֵלֶּה,
16 וְאָכַלְתִּי חַטָּאת הַיּוֹם, הַיִּיטַב בְּעֵינֵי ה'', כלומר, מאחר ואירע לי כן,
17 שאני אונן, איני רשאי לאכול את החטאת היום, ולפיכך שרפתיה.
18 ומדייקת הגמרא מדברי רבי נחמיה: **וְהָא** – והרי פסול **אֲנִינוּת**
19 **כְּפִסּוּל** בעלים **לְאַחַר זְרִיקָה הָוְיָא** [–הוא], שאפילו אם מתו נדב
20 ואביהוא קודם זריקת הדם, אין הזריקה נפסלת במה שאין אהרן
21 ובניו רשאים לאכול הקרבן, לפי שקרבן חטאת עיקרו לכפרה הוא
22 בא ולא לאכילה, **וְכִי אִשְׁתְּרוּף לְאַלְתַּר** (נשתרוף) [**אִשְׁתְּרוּף**] – ואף
23 על פי כן שרפו אהרן ובניו את החטאת לאלתר. ויש להוכיח מכך
24 שדעת רבי נחמיה היא, שגם קרבן שנטמאו בעליו אחר זריקה
25 נשרף מיד ואינו טעון 'עיבור צורה'. ומאחר ואמר רבי יוחנן שרבי
26 נחמיה הולך בשיטת רבי יוחנן בן ברוקה, בהכרח שהוא סובר
27 שרבי יוחנן בן ברוקה נחלק עם חכמים אף באופן שנטמאו הבעלים
28 אחר זריקה, שנעשו עבודות הדם בהכשר, ואף על פי כן הוא סובר
29 שישרף הקרבן מיד, מפני שאין מי שיאכלנו, וכמו בחטאת אהרן
30 שלא היה בה שום פסול, אלא שלא היו לה אוכלין, ונשרפה מיד.
31 ובזה הולך רבי יוחנן בשיטתו, שאמר כאן בביאור מחלוקת
32 התנאים במשנה.

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - כ"ה שבט מפרק קיט מתחילת הפרק עד סוף פסוק צו	**יום רביעי - כ"ח שבט** מפרק קלה עד סוף פרק קלט
יום שני - כ"ו שבט פרק קיט מפסוק צז עד סוף הפרק	**יום חמישי - כ"ט שבט** מפרק קמ עד סוף פרק קמד
יום שלישי - כ"ז שבט מפרק קכ עד סוף פרק קלד	**יום שישי - ל' שבט** פרק כ, מפרק קמה עד סוף פרק קנ
שבת קודש -א' אדר פרק כ מפרק א עד סוף פרק ט	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון כ"ה שבט

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 68, ולא עוד אלא... עד עמ' לה, מעט מעט:

להלן יסביר רבנו הזקן, שמדובר לא רק ביחס למחשבות רעות – שאילולא היה דוחה אותן היה עובר על חטא – אלא גם ביחס לדיבורים ומעשים של **היתר**, שאין בהם איסור כלל: שכן, מאחר שאם מדברים או עושים ענינים גשמיים אלה שלא בכוונה לשם שמים – מקבלים דברים אלה וכן לבושי הנפש הקשורים בהם, את חיותם מה"סטרא אחרא", כי "צד הקדושה" הוא רק כשעושים את הדבר לשם שמים (למשל: לאכול – כדי לאגור כוח ללמוד ולהתפלל או לקיים מצות עונג שבת; להשמיע מילתא בדיחותא (דברי בדיחה) כדי ללמוד מתוך שמחה, וכדומה) – ולכן, כשיהודי נמנע מלעשות דברים מותרים אלה, כשאינם לשם שמים, וכוונתו לכפות בכך את ה"סטרא אחרא" – הוא גורם על־ידי־זה נחת רוח למעלה – וכדלהלן: **וְלֹא עוֹד**, – לא זו בלבד שעל־ידי ההשתלטות על המחשבות הרעות, גורמים לנחת רוח למעלה, כי על־ידי־זה כופים את ה„סטרא אחרא" **אֶלָּא אֲפִלּוּ בִּדְבָרִים הַמֻּתָּרִים לְגַמְרֵי, כָּל מַה שֶּׁהָאָדָם זוֹבֵחַ יִצְרוֹ** – "מקריב" ושולט ביצרו הרע, **אֲפִלּוּ שָׁעָה קַלָּה**, – מדובר כאן בדבר שמותר לעשותו, והוא יצטרך לעשותו, אלא שהוא דוחה אותו לזמן מאוחר יותר, **וּמִתְכַּוֵּן לְאַכְפִּיָא לְסִטְרָא־אָחֳרָא שֶׁבֶּחָלָל הַשְּׁמָאלִי**, – שבלב, **כְּגוֹן שֶׁחָפֵץ לֶאֱכֹל, וּמֵאַחֵר סְעוּדָתוֹ עַד לְאַחַר שָׁעָה אוֹ פָּחוֹת, וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה בְּאוֹתָהּ שָׁעָה**, – שכן, אם באותה שעה, הוא עוסק בענינים גשמיים אחרים שהנפש הבהמית רוצה בהם, אין בכך משום "אתכפיא" (כפיה), כי הרי בין כך הוא נוהג לפי רצון הנפש הבהמית. רק, אם באותה שעה, הוא עוסק בתורה – ואף שאין הוא מרוויח בכך זמן של לימוד תורה, כי גם אחרי האכילה ימשיך ללמוד. זאת ועוד, גם את האכילה עצמה אין הוא דוחה לגמרי, כי אחרי אותה "שעה" – אכן יאכל, מכל־מקום עצם העובדה שהוא **מאחר** את סעודתו – יש בה משום כפיית ה"סטרא אחרא", דבר הגורם נחת רוח למעלה. **כְּדְאִיתָא** – כמו שאנו מוצאים, **בַּגְּמָרָא**[8]: **"שָׁעָה רְבִיעִית** – משעות הבוקר, **מַאֲכַל כָּל אָדָם, שָׁעָה שִׁשִּׁית מַאֲכַל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים"**, – מדוע, באמת, איחרו תלמידי החכמים את סעודתם בשעתיים? **וְהָיוּ** – תלמידי החכמים, **מַרְעִיבִים עַצְמָם שְׁתֵּי שָׁעוֹת לְכַוָּנָה זוֹ**, – כדי לכפות את ה"סטרא אחרא", **אַף שֶׁגַּם אַחַר הַסְּעוּדָה הָיוּ לוֹמְדִים כָּל הַיּוֹם**, – הרי הם לא עשו זאת כדי להרוויח זמן ללימוד, אלא אך ורק כדי לכפות את ה"סטרא אחרא". וכך גם בשאר לבושי הנפש: דיבור ומחשבה, **וְכֵן אִם בּוֹלֵם פִּיו מִלְּדַבֵּר דְּבָרִים שֶׁלִּבּוֹ מִתְאַוֶּה מְאֹד לְדַבְּרָם מֵעִנְיְנֵי הָעוֹלָם**, – גם אם בדיבור עצמו אין משום איסור כלל – רק מחמת שהוא מתאווה כל כך לומר דיבורים אלה – הוא מתאפק, כדי לשבור את יצרו הרע. **וְכֵן בְּהִרְהוּרֵי מַחֲשַׁבְתּוֹ**, – שהוא מתאווה להרהר בענין גשמי, ונמנע מכך, **אֲפִלּוּ בִּמְעַט מִזְּעֵיר דְּאִתְכַּפְיָא סִטְרָא־אָחֳרָא לְתַתָּא** – גם בכפיה מועטה של ה"סטרא אחרא" למטה, **אִסְתַּלֵּק יְקָרָא דְקָדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא וּקְדֻשָּׁתוֹ לְעֵילָא הַרְבֵּה**. – מתעלה בהרבה כבודו של הקב"ה וקדושתו למעלה. **וּמִקְּדֻשָּׁה זוֹ** – שלמעלה, **נִמְשֶׁכֶת קְדֻשָּׁה עֶלְיוֹנָה עַל הָאָדָם לְמַטָּה, לְסַיְּעוֹ סִיּוּעַ רַב וְעָצוּם לַעֲבוֹדָתוֹ יִתְבָּרֵךְ**. – בעבודת ה' שלו. **וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל**[9]: **"אָדָם מְקַדֵּשׁ עַצְמוֹ מְעַט לְמַטָּה - מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ הַרְבֵּה מִלְּמַעְלָה", לְכַד מַה שֶּׁמְּקַיֵּם** – בכך, **מִצְוַת־עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה**[10]: **"וְהִתְקַדַּשְׁתֶּם וְכוּ'"**, – שהוא מקיים, **כְּשֶׁמְּקַדֵּשׁ עַצְמוֹ כַּמֻּתָּר לוֹ**. – בדברים המותרים לו. מצות "והתקדשתם" היא, שגם בדברים המותרים, ימנע יהודי מלעשותם לשם תאוותו הגופנית, אלא אך ורק לשם שמים. מצוה זו של "והתקדשתם" הרי לא נאמרה לצדיקים בלבד, שאין להם שום שייכות ל"רע", אלא דוקא לאותם אנשים שיש להם עסק עם ה"רע", כפי שיוסבר להלן: **וּפֵרוּשׁ "וְהִתְקַדַּשְׁתֶּם"** - **שֶׁתַּעֲשׂוּ עַצְמְכֶם קְדוֹשִׁים; כְּלוֹמַר, אַף שֶׁבֶּאֱמֶת אֵינוֹ קָדוֹשׁ וּמְבֻדָּל מִסִּטְרָא־אָחֳרָא**, – "קדושה" משמעה – פרישה והתבדלות מה"קליפה" ומה"רע".

ליקוטי אמרים

ולא עוד אלא אפי'

בדברים המותרים לגמרי כל מה שהאדם זובח יצרו אפי' שעה קלה ומתכוין לאכפיא לס"א שבחלל השמאלי כגון שחפץ לאכול ומאחר סעודתו עד לאחר שעה או פחות ועוסק בתורה באותה שעה. כדאיתא בגמ' שעה רביעית מאכל כל אדם שעה ששית מאכל ת"ח. והיו מרעיבים עצמם שתי שעות לכוונה זו אף שגם אחר הסעודה היו לומדים כל היום. וכן אם בולם פיו מלדבר דברים שלבו מתאוה מאד לדברם מענייני העולם וכן בהרהורי מחשבתו אפי' במעט מזעיר דאתכפיא ס"א לתתא אסתלק יקרא דקב"ה וקדושתו לעילא הרבה ומקדושה זו נמשכת קדושה עליונה על האדם למטה לסייעו סיוע רב ועצום לעבודתו ית'. וז"ש רז"ל אדם מקדש עצמו מעט למטה מקדשין אותו הרבה מלמעלה לבד מה שמקיים מצות עשה של תורה והתקדשתם וכו' כשמקדש עצמו במותר לו ופי' והתקדשתם שתעשו עצמכם קדושים כלומר אף שבאמת אינו קדוש ומובדל מס"א כי היא בתקפה

---

8. שבת י, א. **9.** יומא לט, ב. **10.** כ"ק אדמו"ר שליט"א העיר כאן: "ע"כ (עד כאן) נתבאר שלא ירע לבבו כו' מפני שיש בעבודתו נח"ר (נחת רוח) מה שאין בצדיקים, אבל הרי היתרון צ"ל (צריך להיות) גם בקו דועש"ט (ד-ועשה טוב-) ולזה מוסיף שהנ"ל הוא - לבד מה שמקיים מ"ע (מצות עשה) וכו'".

הרי, אף שמבחינת מדריגתו, עליו עדיין לקדש עצמו ולהתרחק מה"סטרא אחרא", כלומר: אין הוא בדרגה שאין בלבו שום תאוה לדברים המקבלים חיותם מה"סטרא אחרא", **כִּי הִיא** – ה"סטרא אחרא" שמנפשו הבהמית, **בְּתָקְפָּהּ וּבִגְבוּרָתָהּ כְּתוֹלַדְתָּהּ בֶּחָלָל הַשְּׂמָאלִי,** – שבלב, שבו מיקומה של הנפש הבהמית והיצר הרע, רַק **שֶׁכּוֹבֵשׁ יִצְרוֹ וּמְקַדֵּשׁ עַצְמוֹ.** – ומנתק את עצמו מה"סטרא אחרא", הרי אם הוא עושה כן ומקיים בכך את "והתקדשתם" הוא מגיע לקיום האמור אחרי "והתקדשתם", ככתוב בהמשך: **"וְהְיִיתֶם קְדוֹשִׁים"** – נוסף על הפירוש הפשוט, בלשון ציווי, **שתהיו** קדושים, אפשר גם לפרש "והייתם קדושים" בלשון של הבטחה, על־ידי "והתקדשתם" פעילות כפויה של התקדשות, ישנה הבטחה שאכן "תהיו קדושים", **כְּלוֹמַר, סוֹפוֹ לִהְיוֹת קָדוֹשׁ וּמֻבְדָּל בֶּאֱמֶת מֵהַסִּטְרָא־אָחֳרָא, עַל־יְדֵי שֶׁמְּקַדְּשִׁים אוֹתוֹ הַרְבֵּה מִלְּמַעְלָה,** – כפי שלמדנו, שעל־ידי שאדם מקדש עצמו **מעט** למטה – מקדשים אותו **הרבה** מלמעלה, **וּמְסַיְּעִים אוֹתוֹ לְגָרְשָׁהּ** – את ה"סטרא אחרא" **מִלִּבּוֹ מְעַט מְעַט:** – שגם מלבו, יהיה בידו, לגרש את ה"סטרא אחרא", שגם בלבו לא תהיה שום תאווה לענינים ש"חיותם" היא מה"סטרא אחרא".

ליקוטי אמרים

ובגבורתה כתולדתה בחלל השמאלי רק שכובש יצרו ומקדש עצמו. והייתם קדושים כלומר סופו להיות קדוש ומובדל באמת מהם"א ע"י שמקדשים אותו הרבה מלמעלה ומסייעים אותו לגרשה מלבו מעט מעט:

יום שני כ"ו שבט

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' לה, פרק כח ואפילו... עד עמ' לה, זרה שלה.

פֶּרֶק כח. בפרק הקודם הסביר רבנו הזקן, שאם נופלים במחשבתו של אדם הרהורי עבירה ותאוות – בשעה שהוא עסוק בעניניו הגשמיים – אל יפול רוחו מכך; אדרבה – עליו לשמוח, שהרי על־ידי השתלטותו על אותן מחשבות והסחת דעתו מהן, הוא מקיים מצות "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם", כופה את ה"סטרא אחרא" תחת שלטון ה"קדושה", וגורם נחת רוח רב למעלה.

וַאֲפִלּוּ אִם נוֹפְלִים לוֹ הִרְהוּרֵי תַּאֲוֹת וּשְׁאָר מַחֲשָׁבוֹת זָרוֹת בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה – בשעה שהוא עסוק בעבודת ה' **בַּתּוֹרָה אוֹ בִּתְפִלָּה בְּכַוָּנָה** – וכאן הרי אין מקום ל"חשבון" שבפרק הקודם, שעליו להיות שמח על שהוא מקיים מצות לא־תעשה וכופה את ה"סטרא אחרא" – שהרי ההרהורים והמחשבות הרעות מפריעות לו, בשעה זו, לעבודת ה', **אַל יָשִׁית לֵב אֲלֵיהֶן,** – למחשבות ולהרהורים הרעים, **אֶלָּא יַסִּיחַ דַּעְתּוֹ מֵהֶן כְּרֶגַע,** – מיד, **וְגַם אַל יְהִי שׁוֹטֶה לַעֲסֹק בְּהַעֲלָאַת הַמִּדּוֹת שֶׁל הַ'מַּחֲשָׁבָה זָרָה', כַּנּוֹדַעַ**[1], – קיימת צורת עבודה של "העלאת המדה" מהמחשבה הזרה. שכן, כל מחשבה זרה מקורה במדה מסויימת בנפש הבהמית. למשל: מדת החסד מתבטאת במחשבה של תאוה; מדת היראה מעוררת יראה זרה שאין ליהודי להיות נזקק לה, וכדומה – וישנו סוג "עבודה" שבשעה שנופלת לו מחשבה זרה, יברר מאיזו מדה רעה נובעת אותה מחשבה, ויגביר בנפשו אותה מדה כפי שהיא בנפש האלקית, שעל־ידי־זה יעלה את המדה הרעה של הנפש הבהמית שהיא הסיבה לאותה מחשבה זרה, ובכך יעלה את המחשבה הזרה. למשל: אם המחשבה הזרה נובעת מתאוה – יגביר בנפשו את האהבה להקב"ה, דבר המשפיע על תאות הנפש הבהמית, וכדומה – רבנו הזקן אומר כאן שלא יהיה ה"בינוני" – אודותו מדובר כאן – שוטה, להתעסק בעבודה זו, **כִּי לֹא נֶאֱמְרוּ דְּבָרִים הָהֵם** – להעלות את המחשבות הזרות, **אֶלָּא לְצַדִּיקִים, שֶׁאֵין נוֹפְלִים לָהֶם מַחֲשָׁבוֹת זָרוֹת שֶׁלָּהֶם** – מחשבות זרות הנובעות ממדותיהם הם, **כִּי־אִם מִשֶּׁל אֲחֵרִים,** – שכן, לצדיק אין מחשבות זרות עצמיות, מאחר שמדות נפשו הבהמית כבר נהפכו לקדושה. המחשבות הזרות, העלולות לעלות, אי פעם, במוחו, מקורן מהזולת, שנשמתו שייכת לאותו צדיק. ומחמת שלא כל אחד יכול לייעץ לעצמו ולמצוא בתוכו כוחות להתגבר על המדה הרעה – עליו להזדקק לעזרתו של הצדיק, אליו הוא מקושר. מתעוררות אז מחשבות זרות במחשבתו של הצדיק, שאצלו אלו הן רק אותיות של מחשבה, בלי כל זיקה למדה רעה מוחשית. ועל־ידי שהצדיק מכיר את המדה ממנה נובעת אותה מחשבה, ומגביר בתוכו אותה מדה כפי שהיא ב"קדושה" – הוא משפיע בכך על אותו יהודי, שיוכל להתגבר על המדה הרעה שלו, ואותה מדה שמן הנפש הבהמית – של הזולת – מתעלה, על־ידי הצדיק, ל"קדושה". הרי כל זה שייך לצדיק בלבד שאין בו מדות רעות כלל. **אֲבָל מִי שֶׁנּוֹפֵל לוֹ** – מחשבות זרות, **מִשֶּׁלּוֹ,** –

ליקוטי אמרים

פרק כח ואפילו אם נופלים לו הרהורי תאוות ושאר מחשבות זרות בשעת העבודה בתורה או בתפלה בכוונה אל ישית לב אליהן אלא יסיח דעתו מהן כרגע. וגם אל יהי שוטה לעסוק בהעלאת המדות של המחשבה זרה כנודע כי לא נאמרו דברים ההם אלא לצדיקים שאין נופלים להם מחשבות זרות שלהם כ"א משל אחרים. אבל מי שנופל לו משלו מבחי' הרע שבלבו בחלל השמאלי

---

1. כתר שם טוב סי' קעא, ועוד.

מה"רע" שלו, **מִבְּחִינַת הָרַע שֶׁבְּלִבּוֹ בֶּחֱלֶל הַשְּׂמֹאלִי** – ממדותיו הרעות שמנפשו הבהמית – **אֵיךְ יַעֲלֵהוּ** – את ה"רע", **לְמַעְלָה, וְהוּא עַצְמוֹ מְקֻשָּׁר לְמַטָּה:** – לכן שטות היא ל"בינוני" להתעסק ב"עבודה" שאין לו כל שייכות אליה. **אַךְ אַף־עַל־פִּי־כֵן, אַל יָפֵל לִבּוֹ בְּקִרְבּוֹ לִהְיוֹת מִזֶּה עֶצֶב נִבְזֶה בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה, שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת בְּשִׂמְחָה רַבָּה, בִּשְׁעַת שֶׁהוּא עוֹבֵד אֶת ה', אֶלָּא אַדְרַבָּה יִתְחַזֵּק יוֹתֵר וְיוֹסִיף אֹמֶץ בְּכָל כֹּחוֹ בְּכַוָּנַת הַתְּפִלָּה בְּחֶדְוָה וְשִׂמְחָה יְתֵרָה, בְּשׁוּמוֹ אֶל לִבּוֹ, כִּי נְפִילַת הַ'מַּחֲשָׁבָה זָרָה' הִיא מֵהַקְלִיפָּה שֶׁבֶּחֱלֶל הַשְּׂמֹאלִי,** – מהנפש הבהמית שמן הקליפה, שמיקומה בחלל השמאלי שבלב, וממנה נובעות המחשבות הזרות, **הָעוֹשָׂה** – המנהלת, **מִלְחָמָה כַּבִּינוֹנִי עִם נֶפֶשׁ אֱלֹהִית שֶׁבּוֹ, וְנוֹדַע דֶּרֶךְ הַנִּלְחָמִים** – שמטרתו של כל לוחם, לנצח ואפילו להרוג את הנלחם נגדו, **וְכֵן הַנֶּאֱבָקִים יַחַד,** – שכל אחד מתכוון להפיל את השני – הרי הנוהג הוא: **כְּשֶׁאֶחָד מִתְגַּבֵּר,** – ומראה את גבורתו, **אֲזַי הַשֵּׁנִי מִתְאַמֵּץ לְהִתְגַּבֵּר גַּם־כֵּן בְּכָל מַאֲמַצֵּי כֹּחוֹ, וְלָכֵן** – כך גם במלחמה שבין הנפש האלקית לבין הנפש הבהמית, **כְּשֶׁנֶּפֶשׁ הָאֱלֹהִית מִתְאַמֶּצֶת וּמִתְגַּבֶּרֶת לְהִתְפַּלֵּל,** – שעל־ידי התפילה בכוונה, ברצונו להחליש ולנצח את הנפש הבהמית, **אֲזַי גַּם הַקְּלִפָּה** – של הנפש הבהמית, **מִתְגַּבֶּרֶת כְּנֶגְדָּהּ,** – כנגד הנפש האלקית, **לְבַלְבְּלָהּ וּלְהַפִּילָהּ בְּ'מַחֲשָׁבָה זָרָה' שֶׁלָּהּ.** – בראות הנפש הבהמית את הנפש האלקית, מתגברת להתפלל בכוונה, היא משתדלת להפריע לנפש האלקית על־ידי מחשבות זרות, בכך היא רוצה לבלבל את כוונת המתפלל בתפילה. לפי זה, המחשבה הזרה מוכיחה, שהוא אכן מתפלל בכוונה; סימן יש בכך שהנפש הבהמית חשה שבתפילתו יש משום סכנה למעמדה, ולכן היא משתדלת להפר כוונה זו. – הרי, אדרבה – עובדה זו צריכה להוסיף בו אומץ בתפילתו בכוונה.

ליקוטי אמרים

איך יעלהו למעלה והוא עצמו מקושר למטה: אך אעפ"כ אל יפול לבו בקרבו להיות מזה עצב נבזה בשעת העבודה שצריך להיות בשמחה רבה אלא אדרבה יתחזק יותר ויוסיף אומץ בכל כחו בכוונת התפלה בחדוה ושמחה יתירה בשומו אל לבו כי נפילת המחשבה זרה היא מהקליפה שבחלל השמאלי העושה מלחמה בבינוני עם נפש אלהית שבו. ונודע דרך הנלחמים וכן הנאבקים יחד כשאחד מתגבר אזי השני מתאמץ להתגבר ג"כ בכל מאמצי כחו. ולכן כשנפש האלהית מתאמצת ומתגברת להתפלל אזי גם הקליפה מתגברת כנגדה לבלבלה ולהפילה במחשב' זרה שלה

יום שלישי כ"ז שבט

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' לה, ולא כטעות העולם... עד עמ' 70, ממש עמו:

וְלֹא כְּטָעוּת הָעוֹלָם, שֶׁטּוֹעִים לְהוֹכִיחַ מִנְּפִילַת הַ'מַּחֲשָׁבָה זָרָה' - מִכְּלָל שֶׁאֵין תְּפִלָּתָם כְּלוּם, – החושבים בטעות שנפילת המחשבה מוכיחה שאין תפילתם שווה כלום, משום **שֶׁאִלּוּ הִתְפַּלֵּל כָּרָאוּי וְנָכוֹן - לֹא הָיוּ נוֹפְלִים לוֹ מַחֲשָׁבוֹת זָרוֹת.** – ומאחר שאכן נופלות במוחו מחשבות זרות, הם מסיקים מכך, שתפילתם איננה מתוך כוונה, **וְהָאֱמֶת הָיָה כְּדִבְרֵיהֶם, אִם הָיְתָה נֶפֶשׁ אַחַת לְבַדָּהּ, הִיא הַמִּתְפַּלֶּלֶת וְהִיא הַמְּחַשֶּׁבֶת וּמְהַרְהֶרֶת הַ'מַּחֲשָׁבוֹת זָרוֹת'.** – הדבר היה נכון, אילו היתה זו נפש אחת שעושה את כל האמור, אז היה במחשבות הזרות משום הוכחה, שה"מתפלל" אינו כפי שצריך להיות. שכן, אם הנפש היחידה הזו שקועה כל כולה בתפילה – אין מקום אז לשום מחשבות זרות, **אֲבָל בֶּאֱמֶת לַאֲמִתּוֹ הֵן שְׁתֵּי נְפָשׁוֹת, הַנִּלְחָמוֹת זוֹ עִם זוֹ בְּמֹחוֹ שֶׁל אָדָם,** – הרי האמת היא שקיימות שתי נפשות שונות והן נלחמות ביניהן על השליטה במוחו של האדם, שיהיה ממולא בעניניה היא בלבד, **כָּל אַחַת חֶפְצָהּ וּרְצוֹנָהּ לִמְשֹׁל בּוֹ** – במוח, **וְלִהְיוֹת הַמֹּחַ מְמֻלָּא מִמֶּנָּה לְבַדָּהּ, וְכָל הִרְהוּרֵי תּוֹרָה וְיִרְאַת שָׁמַיִם** – נובעים, **מִנֶּפֶשׁ הָאֱלֹהִית,** – ומאידך **וְכָל מִלֵּי דְּעָלְמָא** – כל המחשבות וההרהורים בעניני עולם נובעים **מִנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית,** – הרי, שכוונת התפילה היא מהנפש האלקית, ואילו המחשבות הזרות הן מהנפש הבהמית, מכאן – שאין במחשבות הזרות משום הוכחה שאין התפילה כמו שצריכה להיות. ברם, אם כך, שהנפש האלקית היא היא העסוקה בכוונות התפילה – מה מפריע לה, מה שהנפש הבהמית מהרהרת במחשבות זרות?! – אומר על כך רבנו הזקן: **רַק שֶׁהָאֱלֹהִית מְלֻבֶּשֶׁת בָּהּ.** – הנפש האלקית מלובשת בנפש הבהמית, ולכן מבלבלות המחשבות הזרות של הנפש

ליקוטי אמרים

ולא כטעות העולם שטועים להוכיח מנפילת המחשבה זרה מכלל שאין תפלתם כלום שאילו התפלל כראוי ונכון לא היו נופלים לו מחשבות זרות. והאמת היה כדבריהם אם היתה נפש אחת לבדה היא המתפללת והיא המחשבת ומהרהרת המחשבות זרות. אבל באמת לאמיתו הן שתי נפשות הנלחמו' זו עם זו במוחו של אדם כל אחת חפצה ורצונה למשול בו ולהיות המוח ממולא ממנה לבדה. וכל הרהורי תורה ויראת שמים מנפש האלהית וכל מילי דעלמא מנפש הבהמית רק שהאלהית מלובשת בה. והוא כמשל אדם

הבהמית, לנפש האלקית בכוונות התפילה[2]. **וְהוּא** כִּמְשַׁל **אָדָם הַמִּתְפַּלֵּל בְּכַוָּנָה, וְעוֹמֵד לְנֶגְדּוֹ עֶרֶל** – גוי, **רָשָׁע, וּמְשִׁיחַ וּמְדַבֵּר עִמּוֹ כְּדֵי לְבַלְבְּלוֹ,** – ולהפריע לו בתפילתו. לולא היה בדעתו של הגוי לבלבל את היהודי, אלא רק לשאול אותו שאלה מסוימת – קיימת אז העצה, לענות לו על שאלתו, והוא יפסיק מלבלבלו בתפילתו. אך, מאחר שכוונתו של הרשע היא לבלבל את תפילתו, לא תועיל ההתדיינות אתו, **שֶׁאֹת עֲצָתוֹ בְּוַדַּאי,** – העצה הטובה למתפלל, היא, **שֶׁלֹּא לְהָשִׁיב לוֹ מִטּוֹב וְעַד רָע,** – שלא לענות לרשע מטוב עד רע, **וְלַעֲשׂוֹת עִצְמוֹ כְּחֵרֵשׁ לֹא יִשְׁמַע, וּלְקַיֵּם מַה שֶּׁכָּתוּב[3]: "אַל תַּעַן כְּסִיל כְּאִוַּלְתּוֹ, פֶּן תִּשְׁוֶה לּוֹ גַּם אָתָּה".** כָּךְ – כשנופלות במוחו מחשבות זרות, **אַל יָשִׁיב מְאוּמָה וְשׁוּם טַעֲנָה וּמַעֲנֶה נֶגֶד הַ'מַּחֲשָׁבָה זָרָה',** – אל יכנס לשום ויכוח ולמחשבות והרהורים כיצד לנצח את המחשבה הזרה, **כִּי הַמִּתְאַבֵּק עִם מְנֻוָּל - מִתְנַוֵּל גַּם־כֵּן;** – ולכן, אל יתעסק כלל עם המחשבה הזרה, **רַק יַעֲשֶׂה עִצְמוֹ כְּלֹא יוֹדֵעַ וְלֹא שׁוֹמֵעַ הַהִרְהוּרִים שֶׁנָּפְלוּ לוֹ, וִיסִירֵם מִדַּעְתּוֹ, וְיוֹסִיף אֹמֶץ בְּכֹחַ כַּוָּנָתוֹ.** – בתפילתו. **וְאִם יִקְשֶׁה לוֹ לְהַסִּירָם** – את המחשבות הזרות, **מִדַּעְתּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁטּוֹרְדִים דַּעְתּוֹ מְאֹד בְּחָזְקָה - אֲזַי יַשְׁפִּיל נַפְשׁוֹ לַה' וְיִתְחַנֵּן לוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ,** – אם הוא עוסק אז בקטעי התפילה שאסור להפסיק בהם בדיבור, אלא יתפלל במחשבתו להשי"ת, **לְרַחֵם עָלָיו בְּרַחֲמָיו הַמְרֻבִּים, כְּרַחֵם אָב עַל בָּנִים הַנִּמְשָׁכִים מִמֹּחוֹ, וְכָכָה יְרַחֵם ה' עַל נַפְשׁוֹ הַנִּמְשֶׁכֶת מֵאֹתוֹ יִתְבָּרֵךְ, לְהַצִּילָהּ מִ"מַּיִם הַזֵּדוֹנִים",** – מהמחשבות הזרות שמן הנפש הבהמית, **וּלְמַעַנוֹ יַעֲשֶׂה,** – הקב"ה יעשה למען עצמו כביכול, **כִּי[4] חֵלֶק ה' מַמָּשׁ עַמּוֹ:** – שכן, אם יתפלל שירחמו **עליו** – הוא עלול, לפעמים, לעורר על עצמו דינים, חלילה: ישפטו אותו אם הוא זכאי שירחמו עליו, ואילו אם בקשתו היא "למענו", למען הקב"ה – מובן הדבר, שאין אז מקום לשפוט את ה"מתפלל" אם הוא זכאי לרחמנות. פירוש נוסף יש בכך: רבנו הזקן מבטיח, שהקב"ה אכן יעשה זאת למענו, וירחם עליו, שהרי הנשמה היא חלק מה'.

ליקוטי אמרים

המתפלל בכוונ' ועומד לנגדו עו"ג רשע ומשיח ומדבר עמו כדי לבלבלו שזאת עצתו בודאי שלא להשיב לו מטוב ועד רע ולעשות עצמו כחרש לא ישמע ולקיים מה שכתו' אל תען כסיל באולתו פן תשוה לו גם אתה כך אל ישיב מאומה ושום טענה ומענה נגד המחשבה זרה כי המתאבק עם מנוול מתנוול ג"כ רק יעשה עצמו כלא יודע ולא שומע ההרהורי' שנפלו לו ויסירם מדעתו ויוסיף אומץ בכח כוונתו ואם יקשה לו להסירם מדעתו מפני שטורדים דעתו מאד בחזקה אזי ישפיל נפשו לה' ויתחנן לו ית' במחשבתו לרחם עליו ברחמיו המרובים כרחם אב על בנים הנמשכים ממוחו וככה ירחם ה' על נפשו הנמשכת מאתו ית' להצילה ממים הזדונים ולמענו יעשה כי חלק ה' ממש עמו:

יום רביעי כ"ח שבט

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 70, פרק כט אך... עד עמ' לו, בצדיקים.

פֶּרֶק כט. בפרקים הקודמים, העלה רבנו הזקן שורה של עצות, כיצד להשתחרר מעצבות, שיש בה משום הפרעה לעבודת ה'. בפרק שאנו עומדים ללמוד, מורה רבנו הזקן כיצד להשתחרר מהפרעה אחרת בעבודת ה', והיא – טמטום הלב, שלעתים קורה שלבו של אדם סתום ואינו בר־הרגשה, ולכן אין הוא מסוגל לקלוט את אור ה"שכל" הפועל להשפיע על הלב, שיגיע בתפילתו לאהבת ה' ולירא ת ה'.

ליקוטי אמרים

פרק כט אך עוד אחת צריך לשית עצות בנפשו' הבינונים אשר לפעמים ועתים רבים יש להם טמטום הלב שנעשה כאבן ולא יכול לפתוח לבו בשום אופן לעבודה שבלב זו תפלה.

אַךְ עוֹד אַחַת צָרִיךְ לָשִׁית עֲצוֹת – לחפש עצות, **בְּנַפְשׁוֹת הַבֵּינוֹנִים,** – בנפשות אלה שהם במדריגת ה"בינוני" **אֲשֶׁר לִפְעָמִים וְעִתִּים רַבִּים יֵשׁ לָהֶם טִמְטוּם הַלֵּב שֶׁנַּעֲשָׂה** – הלב, **כְּאֶבֶן, וְלֹא יָכוֹל לִפְתֹּחַ לִבּוֹ בְּשׁוּם אֹפֶן לַעֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב זוֹ תְּפִלָּה[1],** – כפי שמפרשים בתורת החסידות, הכוונה היא, שהתפילה היא עבודה **בתוך** הלב **ועם** הלב; העבודה בתוך הלב – היינו: שמה שהאדם מבין במוחו, יאיר בלבו; ומגמתה של עבודה זו היא, להשפיע על הלב לשנות את רגשותיו לטובה, שבמקום תאוות הלב לדברים גופניים – תהיינה לו אהבת ה' ויראת ה'. ברם, לעבודה זו, זקוק האדם לפתיחת הלב שלבו יהיה פתוח לקלוט מה שהמוח מבין ומושפע ממנו. כשהלב סתום ואינו מסוגל לקלוט

---

2. אלא, אף על פי כן, כתוב, שכל זה מדובר בהכנה ובהתחלת ההתבוננות העמוקה בענין האלקי שבתפילה - אז אין במחשבה הזרה משום הוכחה שאין ה"מתפלל" כמו שצריך להיות. אך בעיצומה של ההתבוננות, כשהוא נתון בעומק הענין - יש בכך משום הוכחה על אי-ההצלחה המלאה של ההתבוננות; שכן, אכן פועלות כאן שתי נפשות, אך המוח הוא הרי אותו אחד. לו היה המוח כולו שקוע באותה התבוננות שבתפילה - אין כל מקום אז במוח שתעלה בו מחשבה זרה. **3.** משלי כו, ד. **4.** דברים לב, ט. **1.** ספרי, רש"י דברים

– יש בכך משום הפרעה לעבודת הלב שבתפילה. **וְגַם לְפָעֲמִים לֹא יוּכַל לְהִלָּחֵם עִם הַיֵּצֶר, לְקַדֵּשׁ עַצְמוֹ בַּמֻּתָּר לוֹ, מִפְּנֵי כְּבֻדּוּת שֶׁבְּלִבּוֹ.** – כפי שלמדנו בפרק כ"ו, חלק מעבודתו של ה"בינוני", הוא לקדש את עצמו בדברים המותרים: לא לעשות את מה שהוא מתאווה לעשות, כמו: להימנע מלאכול – כשהוא רוצה לאכול, וכדומה. דבר זה בא בדרך של מלחמה – על האדם להלחם עם היצר הרע שרוצה שהאדם יספק את תאוותיו בכל דבר. וכשהלב נמצא במצב של טמטום וכבדות – אין הוא מסוגל לנהל מלחמה זו עם היצר הרע. **וְזֹאת הִיא עֻבָּה הַיְעוּבָה כַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ[2], דְּאָמַר רַב מְתִיבְתָּא בְּגַן עֵדֶן,** – שאמר ראש הישיבה בגן עדן, "**אֶעָא דְּלָא סָלִיק בֵּיהּ נְהוֹרָא - מְכַטְּשִׁין לֵיהּ כּוֹ'**, – בול עץ שאין האש אוחזת בו – מבטשים אותו מכים בו ומפרידים אותו לחתיכות. כדי להדליק בול עץ שאין האש נאחזת בו – אין מן הצורך להוסיף אש חזקה יותר, אלא אפשר להכין את העץ שהאש תשלוט בו, וזאת – על־ידי שמפרידים אותו לחתיכות קטנות ודקות. כך גם – ממשיך ב"זוהר": **גּוּפָא דְּלָא סָלִיק בֵּיהּ נְהוֹרָא דְּנִשְׁמָתָא - מְכַטְּשִׁין לֵיהּ כּוֹ'".** – גוף שלא נקלט בו האש והאור של הנשמה – מבטשים אותו. אז – מסיים ה"זוהר" נעשה הגוף ראוי לקליטת "נהורא דנשמתא" (אור הנשמה). **פֵּרוּשׁ "נְהוֹרָא דְּנִשְׁמָתָא",** – משמעות "נהורא דנשמתא" – אור הנשמה – (שאינו מאיר בגוף), **שֶׁאוֹר הַנְּשָׁמָה וְהַשֵּׂכֶל אֵינוֹ מֵאִיר כָּל כָּךְ לְמָשָׁל עַל חֲמָרִיּוּת שֶׁבַּגּוּף.** – שכן, על ה"שכל" של הנשמה, לשלוט בחומריות הגוף ולזכבה. ואילו בנידון דידן (בענינו) אין אור הנשמה והשכל משפיעים על החומריות. **וְאַף שֶׁמִּבֵּין וּמִתְבּוֹנֵן בְּשִׂכְלוֹ בִּגְדֻלַּת ה'** – כלומר: ב"התבוננות" לא חסר לו כלום, ובכל זאת, **אֵינוֹ נִתְפָּס וְנִדְבָּק בְּמֹחוֹ כָּל כָּךְ** – הבנה זו אינה נתפסת ונדבקת כל כך במוחו, **שֶׁיּוּכַל לִמְשֹׁל עַל חֲמָרִיּוּת הַלֵּב,** – וזאת, **מַחֲמַת חֲמָרִיּוּתָן וְגַסּוּתָן.** – של המוח והלב[3]. **וְהַסִּבָּה** – לכך, **הִיא גַּסּוּת הַקְּלִיפָּה, שֶׁמַּגְבִּיהַּ עַצְמָהּ עַל אוֹר קְדֻשַּׁת נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית,** – הנפש הבהמית, שהיא נפש של קליפה, מגביהה את עצמה בחומריותה, כנגד אור הקדושה של הנפש האלקית, **וּמַסְתֶּרֶת וּמַחֲשִׁיכָה אוֹרָהּ.** – את אור הקדושה של הנפש האלקית. כשם שבמשל, כשאין האש נאחזת בבול העץ, לא נדרש דוקא להוסיף יותר אש, אלא מפרידים את בול העץ לחתיכות קטנות, שתהיינה מסוגלות להידלק – כך גם בנמשל, לא נדרשת התבוננות גדולה ועמוקה יותר בגדולת ה', אלא יש לשבור את חומריות הקליפה, כדי שהאדם יהיה ראוי לקלוט בתוכו את אור הקדושה של הנפש האלקית. **וּלְזֹאת** – ולכן, **צָרִיךְ לְבַטְּשָׁהּ וּלְהַשְׁפִּילָהּ לֶעָפָר, דְּהַיְנוּ לִקְבֹּעַ עִתִּים לְהַשְׁפִּיל עַצְמוֹ,** – לעשות "חשבונות" שישפיעו על השפלתו, **לִהְיוֹת "נִבְזֶה בְּעֵינָיו נִמְאָס"[4] כַּכָּתוּב, וְ"לֵב נִשְׁבָּר" - "רוּחַ נִשְׁבָּרָה"[5], הִיא הַסִּטְרָא־אָחֳרָא,** – על־ידי ההשפלה נשברת רוח ה"סטרא אחרא", **שֶׁהִיא הִיא הָאָדָם עַצְמוֹ בַּבֵּינוֹנִים,** – הנפש הבהמית של הקליפה, היא האדם עצמו באלה שמדריגתם היא מדריגת ה"בינוני", **שֶׁנֶּפֶשׁ הַחִיּוּנִית הַמְחַיָּה הַגּוּף, הִיא בְּתָקְפָּהּ כְּתוֹלַדְתָּהּ בְּלִבּוֹ,** – של ה"בינוני", **נִמְצָא הִיא הִיא** – הנפש שמן הקליפה, **הָאָדָם עַצְמוֹ.** – ב"בינוני". וכשהוא שובר את עצמו, הוא שובר בכך את ה"סטרא אחרא". **וְעַל נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית שֶׁבּוֹ, נֶאֱמַר[6]: "נִשְׁמָה שֶׁנָּתַתָּ בִּי טְהוֹרָה הִיא", "שֶׁנָּתַתָּ בִּי" דַּיְקָא,** – **בִּי**, דוקא, **מִכְּלָל** – מכאן, **שֶׁהָאָדָם עַצְמוֹ אֵינֶנּוּ הַנְּשָׁמָה הַטְּהוֹרָה,** – שהרי, אז לא היה אומר "שנתת בי". בשעה שהאדם אומר "שנתת בי", אומרים

ליקוטי אמרים

1 וגם לפעמים לא יוכל להלחם עם היצר לקדש עצמו
2 במותר לו מפני כבדות שבלבו וזאת היא עצה היעוצה
3 בזהר הקדוש דאמר רב מתיבתא בגן עדן אעא דלא
4 סליק ביה נהורא מבטשין ליה כו'. גופא דלא סליק
5 ביה נהורא דנשמתא מבטשין ליה כו' פי' נהורא
6 דנשמתא שאור הנשמה והשכל אינו מאיר כל כך
7 למשול על חומריות שבגוף. ואף שמבין ומתבונן
8 בשכלו בגדולת ה' אינו נתפס ונדבק במוחו כל כך
9 שיוכל למשול על חומריו' הלב מחמת חומריותן וגסותן
10 והסיבה היא גסות הקליפה שמגביה עצמה על אור
11 קדושת נפש האלהית ומסתרת ומחשיכה אורה. ולזאת
12 צריך לבטשה ולהשפילה לעפר דהיינו לקבוע עתים
13 להשפיל עצמו להיות נבזה בעיניו נמאס ככתוב ולב
14 נשבר רוח נשברה היא הס"א שהיא היא האדם עצמו
15 בבינונים שנפש החיונית המחיה הגוף היא בתקפה
16 כתולדתה בלבו נמצא היא היא האדם עצמו. ועל
17 נפש האלהית שבו נאמר נשמה שנתת בי טהורה היא
18 שנתת בי דייקא מכלל שהאדם עצמו איננו הנשמה

יא, יג. **2.** חלק ג קסח, א. **3.** מפי זקני החסידים שמענו: אף שמתחילת הפרק אמר רבנו הזקן, שהטמטום הוא בלב בלבד, ואילו כאן הוא מסיים, מחמת חומריותן וגסותן, שזה מזיק לחומריות ולגסות של שניהם, של הלב והמוח? אלא ממה שהלב אינו כמו שצריך להיות, הוכחה שגם במוח לא נתקבלה ההתבוננות כראוי. אם המוח מקבל את ההתבוננות כראוי־מן ההכרח שזה ישפיע על הלב. כפי הכלל הידוע, ששכל ומדות הם "עילה ועלול", סיבה ומסובב, וכשהסיבה קיימת בא המסובב בדרך ממילא. ולכן - אם אין ביכולת השכל להשפיע על הלב, מן ההכרח לומר, שהשכל אינו מאיר כראוי במוח עצמו, וזה נובע מחומריות וגסות המוח. על דברים אלה - **היער כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "א"כ למה לא אמר גם בר"פ ע"ד המוח? - אולי התירוץ על הנ"ל בר"פ קאי בבינונים, ובינוני תמיד מוחו ברשותו כו' (עיין פי"ז). משא"כ כאן מפרש הזהר, ובזהר פשיטא דמדבר **גם** ברשעים (אף - שגם בבינונים קאי, שלכן הביאו בנדו"ז)". **4.** תהלים טו, ד. **5.** תהלים נא, יט: רוח נשברה לב נשבר. **6.** ברכות השחר: ברכות ס, ב.

זאת נפשו וגופו, כי הגוף כשלעצמו איננו אדם שיכול לומר. משמעות הדברים היא שהאדם עצמו הוא הנפש הבהמית המחיה את הגוף, והיא אומרת על הנפש האלקית "שנתת בי". **כִּי־אִם בְּצַדִּיקִים,** – בהם, אין הנפש הבהמית – האדם עצמו; **שֶׁבָּהֶם הוּא לְהֵפֶךְ,** שֶׁ"נִּשְׁמָה **הַטְּהוֹרָה" שֶׁהִיא נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית - הוּא הָאָדָם,** – שכן, כל חיותם באה מהנפש האלקית בלבד, גם הגוף חי מהנפש האלקית, **וְגוּפָם נִקְרָא** "**בְּשַׂר אָדָם**", – טפל לאדם עצמו. **וּכְמַאֲמַר הִלֵּל הַזָּקֵן לְתַלְמִידָיו,** – **כְּשֶׁהָיָה הוֹלֵךְ לֶאֱכֹל, הָיָה אוֹמֵר שֶׁהוּא הוֹלֵךְ לִגְמֹל חֶסֶד עִם הָעֲלוּבָה וַעֲנִיָּה - הוּא גּוּפוֹ, כִּי** – הגוף, **כְּמוֹ זָר נֶחֱשָׁב אֶצְלוֹ, וְלָכֵן אָמַר שֶׁהוּא גּוֹמֵל חֶסֶד עִמּוֹ בְּמַה שֶׁמַּאֲכִילוֹ,** – כמו שעושים חסד כשנותנים לאכול לזולת. **כִּי הוּא עַצְמוֹ אֵינוֹ רַק נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית לְבַד, כִּי הִיא לְבַדָּהּ** – הנפש האלקית, **מְחַיָּה גּוּפוֹ וּבְשָׂרוֹ, שֶׁהָרַע שֶׁהָיָה בַּנֶּפֶשׁ הַחִיּוֹנִית הַמְלֻבֶּשֶׁת בְּדָמוֹ וּבְשָׂרוֹ - נִתְהַפֵּךְ לְטוֹב, וְנִכְלָל בִּקְדֻשַּׁת נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית מַמָּשׁ, בַּצַּדִּיקִים.** – וממילא, הנפש האלקית היא האדם עצמו בצדיקים.

ליקוטי אמרים

הטהורה כי אם בצדיקים שבהם הוא להפך שנשמה הטהורה שהיא נפש האלהית הוא האדם וגופם נקרא בשר אדם. וכמאמר הלל הזקן לתלמידיו כשהיה הולך לאכול היה אומר שהוא הולך לגמול חסד עם העלובה ועניה הוא גופו כי כמו זר נחשב אצלו ולכן אמר שהוא גומל חסד עמו במה שמאכילו כי הוא עצמו אינו רק נפש האלהית לבד כי היא לבדה מחיה גופו ובשרו שהרע שהיה בנפש החיונית המלובשת בדמו ובשרו נתהפך לטוב ונכלל בקדושת נפש האלהית ממש בצדיקים.

יום חמישי כ"ט שבט

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' לו, אבל בבינוני... עד עמ' 72, נגדי תמיד.

אֲבָל בְּבֵינוֹנִי, מֵאַחַר שֶׁמָּהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ שֶׁל נֶפֶשׁ הַחִיּוֹנִית הַבְּהֵמִית שֶׁמִּסְּטְרָא־אָחֳרָא, הַמְלֻבֶּשֶׁת בְּדָמוֹ וּבְשָׂרוֹ, לֹא נֶהְפַּךְ לְטוֹב - הֲרֵי הִיא הִיא – הנפש הבהמית שמן הקליפה, **הָאָדָם עַצְמוֹ.** – וכשאדם שובר את עצמו, הוא שובר בכך את ה"סטרא אחרא". להלן, עושה רבנו הזקן חשבונו של ה"בינוני", כיצד יגיע ללב נשבר – מעובדה זו עצמה, **שהאדם** שבו הוא מ"סטרא אחרא": **וְאִם כֵּן** – אם ה"אדם" שבו הוא מהנפש של "סטרא אחרא", **הוּא רָחוֹק מֵה' בְּתַכְלִית הָרִחוּק, שֶׁהֲרֵי כֹּחַ הַמִּתְאַוֶּה שֶׁבְּנַפְשׁוֹ הַבְּהֵמִית יָכוֹל גַּם־כֵּן לְהִתְאַוּוֹת לִדְבָרִים הָאֲסוּרִים שֶׁהֵם נֶגֶד רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ, אַף שֶׁאֵינוֹ מִתְאַוֶּה לַעֲשׂוֹתָם בְּפֹעַל מַמָּשׁ חַס־וְשָׁלוֹם, רַק שֶׁאֵינָם מְאוּסִים אֶצְלוֹ בֶּאֱמֶת, כְּבְצַדִּיקִים,** – בצדיקים מאוסים באמת הדברים שהם נגד רצונו של הקב"ה, ואילו ב"בינוני" אין הם מאוסים ויתכן שגם יתאוה להם, **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל [פֶּרֶק יב].** – שה"בינוני" לאחרי תפילתו, כשאהבת ה' איננה בהתגלות בלבו, יתכן שיתאוה לכל הדברים הגשמיים שבעולם הזה, גם בהיתר וגם באיסור. אלא, כפי שמוסבר שם, התאוה לדבר של איסור אינה גדולה כל כך שירצה לממשה בפועל, הוא נכשל רק בהרהורי עבירה. **וּבָזֶה** – בהתאוותו לדברים שהם נגד רצונו של הקב"ה, **הוּא גָּרוּעַ וּמְשֻׁקָּץ וּמְתֹעָב יוֹתֵר מִבַּעֲלֵי חַיִּים הַטְּמֵאִים וּשְׁקָצִים וּרְמָשִׂים כַּנִּזְכָּר לְעֵיל,** – בפרק כ"ד, שבעלי החיים הטמאים אינם עושים דבר שהוא נגד רצונו של הקב"ה, ואילו האדם שעושה דבר כזה, הוא גרוע מהם, **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וְאָנֹכִי תּוֹלַעַת וְלֹא אִישׁ וְגוֹ'"** – וכשאדם נמשל לתולעת, הרי הוא ממילא גרוע מתולעת, שאין לה בחירה לשנות את עצמה מכפי שבראו אותה. על כל פנים, כל האמור מהווה חשבון נפש, להביא את ה"בינוני" לשבירת עצמו. ברם, יש הרי זמנים בהם אין ל"בינוני" קשר לתאוות, כמו בשעת התפילה, כשהאהבה להקב"ה היא בהתגלות בלבו, כפי שהוסבר בפרק י"ב – ועל כך אומר רבנו הזקן: **[וְגַם כְּשֶׁמִּתְגַּבֶּרֶת בּוֹ נַפְשׁוֹ הָאֱלֹהִית לְעוֹרֵר הָאַהֲבָה לַה' בְּשְׁעַת הַתְּפִלָּה - אֵינָהּ בֶּאֱמֶת לַאֲמִתּוֹ לְגַמְרֵי, מֵאַחַר שֶׁחוֹלֶפֶת וְעוֹבֶרֶת אַחַר הַתְּפִלָּה, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סוֹף פֶּרֶק יג].**

ליקוטי אמרים

אבל בבינוני מאחר שמהותה ועצמותה של נפש החיונית הבהמית שמס"א המלובשת בדמו ובשרו לא נהפך לטוב הרי היא היא האדם עצמו וא"כ הוא רחוק מה' בתכלית הריחוק שהרי כח המתאוה שבנפשו הבהמית יכול ג"כ להתאוות לדברי' האסורים שהם נגד רצונו ית' אף שאינו מתאוה לעשותם בפועל ממש ח"ו רק שאינם מאוסים אצלו באמת כבצדיקים כמש"ל [פ' יב]. ובזה הוא גרוע ומשוקץ ומתועב יותר מבעלי חיים הטמאים ושקצים ורמשים כנ"ל וכמ"ש ואנכי תולעת ולא איש וגו' [וגם כשמתגברת בו נפשו האלהית לעורר האהבה לה' בשעת התפלה אינה באמת לאמיתו לגמרי מאחר שחולפת ועוברת אחר התפלה כנ"ל ספי"ג] ובפרט כשיזכור טומאת נפשו בחטאת

---

7. שמות ל, לב. **8.** ויקרא רבה לד, ג. **9.** תהלים כב, ז.

– "אמת" היא רק כשהיא נשארת לתמיד, ועל כך נאמר: "שפת אמת תכון לעד"[10]. ואילו, אם היא מתקיימת לזמן קצוב בלבד – אין זו האמת האמיתית לגמרי. אף שבאותו פרק הוסבר, שב"בינוני", מאחר שביכולתו לעורר בתוכו תמיד את האהבה לה' מחדש – גם זה נקרא "שפת אמת תכון לעד", הרי זו רק האמת לאמיתו "שלהם" (של הבינונים), אבל אין זו האמת האמיתית לגמרי. כשעל ה"בינוני" להגיע ל"לב נשבר", עליו לעשות את חשבון נפשו, שאכן אין זו האמת האמיתית לגמרי, מאחר שאהבתו לה' חולפת ועוברת אחרי התפילה. **וּכְפָרָט כְּשֶׁיְּזַכֵּר טָמְאַת נַפְשׁוֹ בְּחַטֹּאת נְעוּרִים, וְהַפְּגָם שֶׁעָשָׂה בָּעֲלִיּוֹנִים,** – שם **שורש** נפשו, ואף **שביום** אין הוא שייך לאותם חטאים, אלה התרחשו אצלו לפני שנעשה "בינוני" – אומר על כך רבנו הזקן: **וְשָׁם** – בעולמות העליונים, **הוּא לְמַעְלָה מֵהַזְּמַן, וּכְאִלּוּ פָּגַם וְנִטְמָא הַיּוֹם הַס־וְשָׁלוֹם מַמָּשׁ. וְאַף שֶׁכְּבָר עָשָׂה תְּשׁוּבָה נְכוֹנָה,** – על חטאיו, ותשובה הרי מסירה את הפגם, **הֲרֵי עִקַּר הַתְּשׁוּבָה בַּלֵּב,** – שהחרטה העמוקה בלב על העבירה – מסירה את הפגם, **וְהַלֵּב יֵשׁ בּוֹ בְּחִינוֹת וּמַדְרֵגוֹת רַבּוֹת,** – כפי הידוע[11] על מה שנאמר[12]: "ממעמקים קראתיך" – שבלב האדם ישנו עומק לפנים מן העומק, **וְהַכֹּל** – תלוי **לְפִי מַה שֶּׁהוּא אָדָם,** – בשעה שאדם נמצא במדריגה עליונה יותר – נדרשת ממנו תשובה גדולה יותר וחרטה עמוקה יותר בלבו, **וּלְפִי הַזְּמַן וְהַמָּקוֹם,** – שבזמן מסויים ובמקום מסויים אפשר שתידרש ממנו תשובה עמוקה יותר מאשר במקום ובזמן אחר, למשל: אם **באותו** זמן **ובאותו** מקום קיימים לפניו פחות נסיונות בענין מסויים – נדרש אז ממנו שהתשובה על אותו ענין תהיה גדולה יותר מאשר במקום ובזמן שעליו להיאבק יותר באותם נסיונות, **כַּיָּדוּעַ לַיּוֹדְעִים.** – לכן, יתכן שהתשובה שעשה **אי פעם**, לא יהיה די בה למצב בו הוא נמצא **כיום**, והיום נדרשת ממנו תשובה גדולה יותר; **וְלָכֵן עַכְשָׁו בְּשָׁעָה זוֹ, שֶׁרוֹאֶה בְּעַצְמוֹ "דְּלָא סָלִיק בֵּיהּ נְהוֹרָא דְּנִשְׁמָתָא",** – שאור הנשמה אינו "נתפס" בו, **מִכְּלָל** – מכאן, **שֶׁהַיּוֹם לֹא נִתְקַבְּלָה תְּשׁוּבָתוֹ, וַעֲוֹנוֹתָיו מַבְדִּילִים,** – בינו לבין אביו שבשמים, ואינם מאפשרים לאור הנשמה להאיר בו, **אוֹ שֶׁרוֹצִים לְהַעֲלוֹתוֹ לִתְשׁוּבָה עֶלְיָאָה יוֹתֵר,** – לתשובה עליונה יותר, **מֵעֲמָקָא דְּלִבָּא יוֹתֵר.** – מעומק עמוק יותר שבלב, מאשר התשובה הקודמת. כלומר: לא שהיום אין תשובתו מקובלת, אדרבה, מלמעלה רוצים **לקרב** אותו ולהביאו לדרגה עליונה יותר של תשובה, ולכן מערימים לפניו סיבות והפרעות בעבודת ה', כדי לעורר בו כוחות עמוקים יותר ולהביאו לתשובה עליונה יותר. **וְלָכֵן אָמַר דָּוִד**[13]**: "וְחַטָּאתִי נֶגְדִּי תָּמִיד"**[14].

ליקוטי אמרים

נעורים והפגם שעשה בעליוני' ושם הוא למעלה מהזמן וכאלו פגם ונטמא היום ח"ו ממש ואף שכבר עשה תשובה נכונה הרי עיקר התשובה בלב והלב יש בו בחי' ומדרגות רבות והכל לפי מה שהוא אדם ולפי הזמן והמקום כידוע ליודעים ולכן עכשיו בשעה זו שרואה בעצמו דלא סליק ביה נהורא דנשמתא מכלל שהיום לא נתקבלה תשובתו ועונותיו מבדילים או שרוצים להעלותו לתשובה עילאה יותר מעומקא דלבא יותר ולכן אמר דוד וחטאתי נגדי תמיד.

יום שישי ל' שבט

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 72, וגם מי שהוא נקי... עד עמ' לז, באריכות.

וְגַם מִי שֶׁהוּא נָקִי מֵחַטֹּאת נְעוּרִים הַחֲמוּרִים – הרי כדי להגיע ל"לב נשבר", **יָשִׂים אֶל לִבּוֹ לְכַוֵּן מַאֲמַר זֹהַר הַקָּדוֹשׁ**[15]**, לִהְיוֹת מִ"מָּאֲרֵי דְּחֶשְׁבְּנָא",** – מבעלי החשבון, כמו שבעל עסק עורך חשבון רווחיו והפסדיו, שחשבון זה נוגע לו ביותר; לא כמו שכיר, שהדבר אינו נוגע לו כל כך, **דְּהַיְנוּ לַעֲשׂוֹת חֶשְׁבּוֹן עִם נַפְשׁוֹ, מִכָּל הַמַּחֲשָׁבוֹת וְהַדִּבּוּרִים וְהַמַּעֲשִׂים אֲשֶׁר לֹא לַה' הֵמָּה וְלִרְצוֹנוֹ וְלַעֲבוֹדָתוֹ,** – שכן, גם אם אין הם ענינים של עבירה, עצם העובדה שאין מחשבות, דיבורים ומעשים אלה לשם ענינים של קדושה – **וְהַמַּעֲשִׂים שֶׁחָלְפוּ וְעָבְרוּ מִיּוֹם הֱיוֹתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה, אִם הָיוּ כֻּלָּם מִצַּד הַקְּדֻשָּׁה, אוֹ מִצַּד הַטֻּמְאָה דְּמַמְנָא־לְצִלָּן, דְּהַיְנוּ** – צד הטומאה אין משמעו עבירות דוקא, אלא **כָּל הַמַּחֲשָׁבוֹת וְהַדִּבּוּרִים וְהַמַּעֲשִׂים אֲשֶׁר לֹא לַה' הֵמָּה וְלִרְצוֹנוֹ וְלַעֲבוֹדָתוֹ,** – שכן, גם אם אין הם ענינים של עבירה, עצם העובדה שאין מחשבות, דיבורים ומעשים אלה לשם ענינים של קדושה –

ליקוטי אמרים

וגם מי שהוא נקי מחטאות נעורים החמורים ישים אל לבו לקיים מאמר זה"ק להיות ממארי דחושבנא דהיינו לעשו' חשבון עם נפשו מכל המחשבות והדיבורים והמעשים שחלפו וערברו מיום היותו עד היום הזה אם היו כולם מצד הקדושה או מצד הטומאה ר"ל דהיינו כל המחשבות והדיבורים והמעשים אשר לא לה' המה ולרצונו

---

10. משלי יב, יט. **11.** לקוטי תורה דברים מה, ד. **12.** תהלים קל, א. **13.** תהלים נא, ה. **14.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "והנה לכאורה זהו פלא - שאין דבר (עוון) המבדיל, ובכ"ז לא יהא סליק נהורא דנשמתא בהגוף. ולכן מכריח זה מהכתוב ולכן אמר דוד וחטאתי נגדי תמיד, גם לאחר שאמר ולבי חלל - שאין לו יצה"ר רע ועון - מדרי' צדיק, כדלעיל פ"א - וא"כ מדוע צריך תמיד להיות אצלו בזכרון ולעמוד לנגדו מה שהוא חטא פעם? ומוכרח לומר שזהו בשביל עלי' במדרי' הטוב עצמו, תשו"ע יותר כו'". **15.** ראה

הרי הם מצד הטומאה. שֶׁזֶּהוּ פֵּרוּשׁ לְשׁוֹן "סִטְרָא אָחֳרָא", כַּנִּזְכָּר לְעֵיל [בְּפֶרֶק ו]. – משמעות הביטוי "סטרא אחרא" היא – צד אחר, לא צד הקדושה: אם המחשבות שהוא חושב, הדיבורים שהוא מדבר והמעשים שהוא עושה, אין בהם ענין של קדושה – הרי הם צד הטומאה והקליפה, (גם אם אינם עבירות ממש). וּמוֹדַעַת זֹאת, – וידוע הדבר, כִּי כָּל עֵת שֶׁהָאָדָם מְחַשֵּׁב – חושב, מַחֲשָׁבוֹת קְדוֹשׁוֹת – נַעֲשֶׂה מֶרְכָּבָה בְּעֵת זוֹ לְהֵיכָלוֹת הַקְּדֻשָּׁה, שֶׁמֵּהֶן מֻשְׁפָּעוֹת מַחֲשָׁבוֹת הַלָּלוּ. – כשאדם חושב מחשבות שיש להן זיקה לאהבת ה', הוא מקבל אז השפעה מ"היכל האהבה" שלמעלה; כשהוא חושב מחשבות שיש להן שייכות ליראת ה', הוא מקבל אז השפעה מ"היכל היראה" שלמעלה, וכך הלאה; וְכֵן לְהֵפֶךְ – כשהוא חושב מחשבות **שלא** מן הקדושה, נַעֲשֶׂה מֶרְכָּבָה טְמֵאָה בְּעֵת זוֹ לְהֵיכָלוֹת הַטֻּמְאָה, שֶׁמֵּהֶן מֻשְׁפָּעוֹת – ומקבלות חיות, כָּל מַחֲשָׁבוֹת רָעוֹת, וְכֵן בְּדִבּוּר וּמַעֲשֶׂה. – שבשעה שהוא מדבר או עושה מעשים של קדושה, הוא נעשה "מרכבה" ומקבל השפעה וחיות מהיכלות הקדושה. כך גם להיפך, כשהוא מדבר או עושה מעשים של "סטרא אחרא", הוא נעשה "מרכבה" להיכלות הטומאה. כבר הוסבר בפרקים הקודמים[16], שהמושג "מרכבה" משמעו, כמו מרכבה שנתונה כל כולה לרצונו של הרוכב עליה, כך גם כשרוצים לומר על מישהו שהוא מסור כולו ובטל לקדושה – אומרים שהוא "מרכבה" לקדושה. וכך גם בצד ההפכי. על כל פנים, הרי, גם כשאינו מוצא עבירות בעצמו, הוא בכל זאת יכול להגיע ל"לב נשבר", על־ידי שיעשה חשבון נפשו מכל מחשבותיו, דיבוריו ומעשיו, שבסיכומו ימצא שלא כולם היו מצד הקדושה. ואם הם לא היו מצד הקדושה – הרי שהם היו מצד ה"סטרא אחרא". הרי – שהוא היה אז "מרכבה" לטומאה ול"סטרא אחרא". עוֹד יָשִׂים אֶל לִבּוֹ, – כדי להגיע ל"לב נשבר", רַב חֶלּוֹמוֹתָיו – שכן, יותר ממה שאדם יכול ללמוד על מצבו האמיתי מהזמן שהוא ער – הוא יכול ללמוד אותו מחלומותיו בשעת השינה, שֶׁהֵם הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ[17], – וכל כך למה? מִשּׁוּם שֶׁאֵין נַפְשׁוֹ עוֹלָה לְמַעְלָה, – בשעת השינה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[18]: "מִי יַעֲלֶה בְּהַר ה', נְקִי כַפַּיִם וְגוֹ'", – ואילו, מי שאינו נקי כפים וכו', אין נפשו עולה למעלה בשעת השינה. מי שנפשו עולה למעלה בשעת השינה – חלומותיו נעלים יותר; מגלים לו והוא רואה ענינים שלמעלה, היינו עניני תורה וקדושה. ואילו חלומותיו **הוא** הם הבל ורעות רוח. וְ"אֵינוֹן סִטְרִין בִּישִׁין אִתְּיָן וּמִתְדַּבְּקָן בֵּיהּ – ואותם צדדי הרע באים ומתדבקים בו, **וּמוֹדְעִין לֵיהּ בְּחֶלְמָא** מִלִּין דְּעָלְמָא וְכוּ', – ומודיעים לו בחלום דברי חולין וכדומה, וּלְזִמְנִין דְּחַיְכָן בֵּיהּ וְאַחֲזִיאוּ לֵיהּ מִלֵּי שֶׁקֶר – ולפעמים הם צוחקים ממנו ומראים לו דברי שקר, וְצַעֲרִין לֵיהּ בְּחֶלְמֵיהּ כּוּ'", – ומצערים אותו בחלום, וכפי שמסיים שם ב"זוהר", אפשרי הדבר שגם יטמאו אותו רחמנא־ליצלן, אלא שכאן הרי מדובר אודות "בינוני", שבו לא שייך דבר זה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר וַיִּקְרָא [דַּף כה עַמּוּד א וְעַמּוּד ב], עַיֵּן שָׁם בְּאַרִיכוּת. – הרי שמחלומותיו הוא יכול ללמוד על מצבו האמיתי, ועל־ידי־זה – יבוא ל"לב נשבר" – אף שאין ביכלתו למצוא בעצמו עבירות חמורות – גם לא בעבר. ועליו להגיע ל"לב נשבר", כדי לשבור את רוח ה"סטרא אחרא" שבו, המגביהה את עצמה לעומת אור הקדושה של נפשו האלקית, ואינה נותנת לאור הנשמה להאיר בגופו.

ליקוטי אמרים

ולעבודתו שזהו פי' לשון ס"א כנ"ל [בפ"ו] ומודעת זאת כי כל עת שהאדם מחשב מחשבות קדושות נעשה מרכבה בעת זו להיכלות הקדושה שמהן מושפעות מחשבות הללו וכן להפך נעשה מרכבה טמאה בעת זו להיכלות הטומאה שמהן מושפעות כל מחשבות רעות וכן בדבור ומעשה. עוד ישים אל לבו רוב חלומותיו שהם הבל ורעות רוח משום שאין נפשו עולה למעלה וכמ"ש מי יעלה בהר ה' נקי כפים וגו' ואינון סטרין בישין אתיין ומתדבקן ביה ומודעין ליה בחלמא מילין דעלמא וכו' ולזמנין דחייכן ביה ואחזיאו ליה מילי שקר וצערין ליה בחלמיה כו' כמ"ש בזהר ויקרא [ד' כ"ה ע"א וע"ב] ע"ש באריכות.

יום שבת קודש א' אדר

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' לז, והנה כל מה... עד עמ' 74, כל העבודה.

ליקוטי אמרים

והנה כל מה

שיאריך בעניינים אלו במחשבתו וגם בעיונו בספרים להיות לבו נשבר בקרבו ונבזה בעיניו נמאס ככתוב בתכלית המיאוס ולמאס חייו ממש הרי בזה ממאס ומבזה הס"א ומשפילה לעפר ומורידה מגדולתה וגסות רוחה וגבהותה שמגביה את עצמה על אור קדושת וְהִנֵּה, כָּל מַה שֶׁיַּאֲרִיךְ בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ וְגַם בְּעִיּוּנוֹ בַּסְּפָרִים, – הדנים בענינים הגורמים "לב נשבר", לִהְיוֹת לִבּוֹ נִשְׁבָּר בְּקִרְבּוֹ, וְ"נִבְזֶה בְּעֵינָיו נִמְאָס" כַּכָּתוּב[3], בְּתַכְלִית הַמִּאוּס, וּלְמָאֵס חַיָּיו מַמָּשׁ – שחייו נמאסים עליו בחשבו על מצבו הרוחני, חֲרֵי בָּזֶה מְמָאֵס וּמְבַזֶּה הַסִּטְרָא־אָחֳרָא וּמַשְׁפִּילָהּ לֶעָפָר, וּמוֹרִידָהּ מִגְּדֻלָּתָהּ וְגַסּוּת רוּחָהּ וְגַבְהוּתָהּ,

---

זח"ג קעח, א. **16.** ראה לעיל פרק כג. **17.** ראה לעיל פרק ו. **18.** תהלים כד, ג־ד.

שֶׁמַּגְבִּיהַּ אֶת עַצְמָהּ עַל אוֹר קְדֻשַּׁת נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית לְהַחֲשִׁיךְ אוֹרָהּ. – של הנפש האלקית. שכן כאמור, ב"בינוני", האדם שבו, הוא הנפש הבהמית שמן הקליפה; ועל־ידי שלבו נשבר בקרבו, נשברת ה"סטרא אחרא". ברם, עד כאן דובר על השפלת ה"סטרא אחרא" באמצעות "חשבונות", על־ידי שהוא ישבור את **עצמו** ויגיע ל"לב נשבר". להלן יוסבר אופן עבודה של השפלת ה"סטרא אחרא", על־ידי שירעים על נפשו הבהמית ויצרו הרע, מבלי להיכנס לחשבונות על מעמדו ומצבו. **וְגַם יַרְעִים עָלֶיהָ** – על ה"סטרא אחרא", **בְּקוֹל רַעַשׁ וָרֹגֶז לְהַשְׁפִּילָהּ, כְּמַאֲמַר רַז"ל**[19]**: "לְעוֹלָם יַרְגִּיז אָדָם יִצְרָ טוֹב עַל יִצְרָ הָרַע, שֶׁנֶּאֱמַר**[20]**: רִגְזוּ וְגוֹ'"**, – ואל תחטאו. **הְהַיְנוּ לִרְגֹּז עַל נֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית, שֶׁהִיא יִצְרוֹ הָרַע, בְּקוֹל רַעַשׁ וְרֹגֶז בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ, לוֹמַר לוֹ:** – ליצר הרע: **אַתָּה רַע וְרָשָׁע וּמְשֻׁקָּץ וּמִתֹּעֵב וּמְנֻוָּל וְכוּ', כְּכָל הַשֵּׁמוֹת שֶׁקְּרָאוּ לוֹ** – ליצר הרע[21], **חֲכָמֵינוּ זַ"ל, בֶּאֱמֶת** – שהאמת היא אכן כך, כמו כל השמות שקראו חכמינו ז"ל ליצר הרע. **כ"ק רבינו** עומד על המלה "באמת" ושואל: "לפ"ז צ"ע מאי קמ"ל"? ואומר: "בנראה הפי' שהתיבות **בכל... ז"ל** הם מאמר המוסגר. לומר לו אתה הרע באמת ורשע באמת כו' [דלא (כבשרשו) הזונה בסוף הפרק – וזה **מוכרח** להצלחת הביטוש]". **עַד מָתַי תִּסְתִּיר לְפָנַי**[22] **אוֹר אֵין־סוֹף בְּרוּךְ־הוּא, הַמְמַלֵּא כָּל עָלְמִין,** – הממלא את כל העולמות, אין הוא מתכוון כאן לבחינת "ממלא כל עלמין", כמו במקומות אחרים, אלא – אור אין־סוף הנמצא בכל העולמות, **הָיָה הֹוֶה וְיִהְיֶה בְּשָׁוֶה, גַּם בְּמָקוֹם זֶה שֶׁאֲנִי עָלָיו, כְּמוֹ שֶׁהָיָה אוֹר אֵין־סוֹף בְּרוּךְ־הוּא לְבַדּוֹ קֹדֶם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם, בְּלִי שׁוּם שִׁינּוּי, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[23]**: "אֲנִי ה' לֹא שָׁנִיתִי"**, – שאין בו, כביכול, שום שינוי מלפני בריאת העולם ועד לאחרי בריאת העולם, **כִּי הוּא** – אור אין־סוף, **לְמַעְלָה מֵהַזְּמַן וְכוּ'**, – הרי שלא שייך בו שינוי הנובע מהזמן, מלפני הבריאה ללאחרי הבריאה, **וְאַתָּה** – היצר הרע, **מְנֻוָּל וְכוּ' מַכְחִישׁ הָאֱמֶת הַנִּרְאֶה לָעֵינַיִם, דְּכֻלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא מַמָּשׁ בֶּאֱמֶת,** – שהכל לגבי הקב"ה – כאפס ממש באמת, **בִּבְחִינַת רְאִיָּה חוּשִׁיִּית.** – דבר שיכולים לראות אותו במוחש, שבמחשבות האמורות, של רעש ורוגז על הנפש הבהמית והיצר הרע, יצליח להשפילה מגבהותה כנגד אור הקדושה של הנפש האלקית, וייקלט בו אור הנשמה. **וְהִנֵּה, עַל־יְדֵי־זֶה** – שיגיע לשפלות ול"לב נשבר" – שבזה, ישבור את רוח ה"סטרא אחרא", **יוֹעִיל לְנַפְשׁוֹ הָאֱלֹהִית, לְהָאִיר עֵינֶיהָ בֶּאֱמֶת,** – לראות, **יִחוּד אוֹר אֵין־סוֹף** – ההתאחדות של אור אין־סוף שהוא יחיד ומיוחד, אחרי הבריאה כמו לפני הבריאה – תראה זאת הנפש האלקית, **כִּרְאִיָּה חוּשִׁיִּית,** – כאילו רואה זאת בעיניו ממש, **וְלֹא בְּחִינַת שְׁמִיעָה וַהֲבָנָה לְבַדָּהּ,** – כלומר: ענין האחדות, מה שאור אין־סוף יחיד ומיוחד, יהיה מקובל עליו באותה מדת אמת, כאילו רואה זאת ממש בעיניו, ולא מתוך הבנת שכלו בלבד, **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר, שֶׁזֶּהוּ שֹׁרֶשׁ כָּל הָעֲבוֹדָה.** – שכן, ההבנה משפיעה על הרצון והתשוקה לאלקות בלבד, ואילו ההכרה באלקות בצורה של ראיה חושיית – משפיעה להתבטלות ולהתמסרות שהן למעלה מרצון ותשוקה.

ליקוטי אמרים

נפש האלהית להחשיך אורה. וגם ירעים עליה בקול רעש ורוגז להשפילה כמאמר רז"ל לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצה"ר שנאמר רגזו וגו' דהיינו לרגוז על נפש הבהמית שהיא יצרו הרע בקול רעש ורוגז במחשבתו לומר לו אתה רע ורשע ומשוקץ ומתועב ומנוול וכו' ככל השמות שקראו לו חכמינו ז"ל באמת עד מתי תסתיר לפני אור א"ס ב"ה הממלא כל עלמין היה הוה ויהיה בשוה גם במקום זה שאני עליו כמו שהיה אור א"ס ב"ה לבדו קודם שנברא העולם בלי שום שינוי כמ"ש אני ה' לא שניתי כי הוא למעלה מהזמן וכו' ואתה מנוול וכו' מכחיש האמת הנראה לעינים דכולא קמיה כלא ממש באמת בבחי' ראייה חושיית. והנה על ידי זה יועיל לנפשו האלהית להאיר עיניה באמת יחוד אור אין סוף בראייה חושיית ולא בחי' שמיעה והבנה לבדה כמ"ש במ"א שזהו שרש כל העבודה

---

19. ברכות ה, א. **20.** תהלים ד, ה. **21.** ראה קידושין ל, א. **22.** לפני - ל' בחיריק, פ' בשבא, נ' בצירי - כך אמר כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע במאמר "שופטים ושוטרים" בשנת תרצ"ט. **23.** מלאכי ג, ו.

ידועים דברי חכמינו ז"ל . . אשר אל ייפול לב האדם עליו באם לא עמד בניסיון ונכשל ח"ו.

ממכתב ב' שבט תשכ"ב

יום ראשון

יום ראשון — כה שבט — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: משפטים, פרשה ראשונה עם פירש״י.
תהלים: קיט, אשרי . . . מצותך מאד.
תניא: פרק כה. וזהו . . . 62 אח״כ.

לערנען בכל יום א פרשה חומש מיט פירש״י (זונטאָג ביז שני, מאָנטאָג ביז שלישי וכו׳), אמירת תהלים בכל יום, גומר זיין דעם תהלים שבת מברכים – דאָס דארף מען אָפהיטען, דאָס איז נוגע איהם, זיינע קינדער און קינדס קינדער.

לִלְמֹד בְּכָל יוֹם פָּרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ, חֻמָּשׁ עִם פֵּרוּשׁ רַשִׁ״י (יוֹם רִאשׁוֹן – עַד ״שֵׁנִי״, יוֹם שֵׁנִי – עַד ״שְׁלִישִׁי״ וְכוּ׳); אֲמִירַת תְּהִלִּים בְּכָל יוֹם, לִגְמֹר אֶת הַתְּהִלִּים בְּשַׁבָּת מְבָרְכִים – עַל כָּךְ יֵשׁ לְהַקְפִּיד. זֶה נוֹגֵעַ לוֹ, לְבָנָיו וְלִבְנֵי בָנָיו.

יום שני

יום שני — כו שבט — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: משפטים, שני עם פירש״י.
תהלים: קיט, מה . . . לא שכחתי.
תניא: ואף שהאומר . . . עליו כנודע.

אהבה איז דער רוח החיים אין עבודת החסידות, דער חוט המקשר חסידים איינעם מיט דעם אנדערען, און דער חוט המקשר רבי מיט חסידים און חסידים מיט רבי׳ן. עס איז הן בדרך אור ישר הן בדרך אור חוזר, האָט קיינע מחיצות ניט, און עס איז העכער פון דער הגבלה פון מקום וזמן.

אַהֲבָה הִיא רוּחַ הַחַיִּים בַּעֲבוֹדַת הַחֲסִידוּת, הַחוּט הַמְקַשֵּׁר חֲסִידִים בֵּינָם לְבֵין עַצְמָם, וְהַחוּט הַמְקַשֵּׁר רַבִּי עִם חֲסִידִים וַחֲסִידִים עִם הָרַבִּי. הֵן בְּדֶרֶךְ ״אוֹר יָשָׁר״, וְהֵן בְּדֶרֶךְ ״אוֹר חוֹזֵר״ [=גַּם מִצַּד הָרַבִּי וְגַם מִצַּד הֶחָסִיד]; אֵין לְכָךְ שׁוּם מְחִצּוֹת, וְהוּא נַעֲלֶה מֵהַגְּבָלַת מָקוֹם וּזְמַן.

יום שלישי

יום שלישי — כז שבט — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: משפטים, שלישי עם פירש״י.
תהלים: קכ־קלד.
תניא: והן בבחי׳ . . . עבודת הצדקה.

אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ״בַּ] כּוֹתֵב בְּאֶחָד מִמַּאֲמָרָיו: חֲסִידִים הַקּוֹדְמִים עָשׂוּ הֶסְכֵּם בְּנַפְשָׁם, שֶׁכָּל דָּבָר הַמֻּתָּר, אַךְ שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֵיזֶה רָצוֹן וְחֶמְדַּת הַלֵּב לָזֶה – לֹא יַעֲשֻׂנּוּ, וְעַל יְדֵי זֶה נַעֲשָׂה שְׁבִירַת הַתַּאֲוָה.

יום רביעי

יום רביעי — כח שבט — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: משפטים, רביעי עם פירש״י.
תהלים: קלה־קלט.
תניא: וכיוצא . . . לב ב״ה כנ״ל.

אַחַת מִתּוֹרוֹת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב:

כִּי תִרְאֶה חֲמוֹר – כַּאֲשֶׁר תִּסְתַּכֵּל בְּעִיּוּן טוֹב בְּהַחֹמֶר שֶׁלְּךָ שֶׁהוּא הַגּוּף, תִּרְאֶה – שׂוֹנַאֲךָ – שֶׁהוּא שׂוֹנֵא אֶת הַנְּשָׁמָה הַמִּתְגַּעְגַּעַת לֶאֱלִקוּת וְרוּחָנִיּוּת. וְעוֹד תִּרְאֶה, שֶׁהוּא – רוֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ – שֶׁנָּתַן הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְהַגּוּף שֶׁיִּזְדַּכֵּךְ עַל יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת, וְהַגּוּף מִתְעַצֵּל בְּקִיּוּמָם. וְאוּלַי יַעֲלֶה בִּלְבָבְךָ – וְחָדַלְתָּ מֵעָזוֹב לוֹ – שֶׁיּוּכַל לְקַיֵּם שְׁלִיחוּתוֹ, כִּי־אִם תַּתְחִיל בְּסִגּוּפִים לִשְׁבּוֹר אֶת הַחָמְרִיּוּת, הִנֵּה לֹא בְּזוֹ הַדֶּרֶךְ יִשְׁכֹּן אוֹר הַתּוֹרָה, כִּי־אִם – עָזוֹב תַּעֲזוֹב עִמּוֹ – לְבָרֵר אֶת הַגּוּף וּלְזַכְּכוֹ וְלֹא לְשָׁבְרוֹ בְּסִגּוּפִים.

יום חמישי

יום חמישי — כט שבט — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: משפטים, חמישי עם פירש״י.
תהלים: קמ־קמד.
תניא: ויחוד . . . לב כמ״ש במ״א.

דער אלטער רבי האָט אַמאָל געזאָגט: פירש״י אויף חומש איז יינה של תורה, פותח הלב ומגלה אהבה ויראה עצמיות, פירש״י אויף גמרא איז פותח המוח ומגלה שכל עצמי.

אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן אָמַר פַּעַם: פֵּרוּשׁ רַשִׁ״י עַל חֻמָּשׁ הוּא יֵינָהּ שֶׁל תּוֹרָה, פּוֹתֵחַ הַלֵּב וּמְגַלֶּה אַהֲבָה וְיִרְאָה עַצְמִיּוֹת. פֵּרוּשׁ רַשִׁ״י עַל גְּמָרָא, פּוֹתֵחַ הַמֹּחַ וּמְגַלֶּה שֵׂכֶל עַצְמִי.

יום ששי

יום ששי — ל שבט, ר״ח — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: משפטים, ששי עם פירש״י.
תהלים: קמה־קנ.
תניא: ובזה . . . שעה כנ״ל.

כַּמָּה וְכַמָּה חֲסִידִים חִשְׁבוּ יוֹם בּוֹאָם לְלִיוּבאַוִיטְשׁ לְיוֹם הֻלֻּדֶת שֶׁלָּהֶם. מוֹרִי הָרַשְׁבַּ״ץ [=הָרַב שְׁמוּאֵל בְּצַלְאֵל] בָּא בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה לְלִיוּבאַוִיטְשׁ אוֹר לְיוֹם שִׁשִּׁי פָּרָשַׁת מִשְׁפָּטִים שְׁנַת תר״ח, וּבְכָל שָׁנָה וְשָׁנָה הָיָה עֵר כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה, וּמְכַוֵּן לְהָנִיחַ תְּפִלִּין בָּהּ בַּשָּׁעָה אֲשֶׁר נִכְנַס לְהַ״צֶּמַח צֶדֶק״ בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה.

שבת קודש

שבת — א אדר א, שר״ח — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: משפטים, שביעי עם פירש״י.
תהלים: א־ט.
תניא: פרק כו. ברם . . . העצם כנ״ל.

״תּוֹרָה אוֹר״ דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל ״לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה״, סָעִיף הַמַּתְחִיל ״וְהִנֵּה אַחַר״ – ״בִּמְסִירַת נֶפֶשׁ בפ״ע״. פֵּרוּשׁ הָרָאשֵׁי תֵּבוֹת הוּא ״בִּפְנִימִית עַצְמוּתוֹ״.

כְּתִיב: ״יֵצֵא אָדָם לְפָעֳלוֹ, וְלַעֲבוֹדָתוֹ עֲדֵי עָרֶב״. הִנֵּה כָּל נְשָׁמָה בִּירִידָתָהּ לְמַטָּה, יֵשׁ לָהּ מְלָאכוֹת כְּלָלִיּוֹת וּפְרָטִיּוֹת, וְזֶהוּ ״יֵצֵא אָדָם לְפָעֳלוֹ״, דִּיצִיאַת הַנְּשָׁמָה מֵעֲמִידָתָהּ בִּשְׁמֵי רוּם בְּאוֹצַר הַנְּשָׁמוֹת וִירִידָתָהּ מִדַּרְגָּא לְדַרְגָּא עַד בּוֹאָהּ לְהִתְלַבֵּשׁ בְּגוּף וְנֶפֶשׁ הַטִּבְעִית וְהַבַּהֲמִית, הוּא בִּשְׁבִיל ״אָדָם לְפָעֳלוֹ״ – בַּמְּלָאכוֹת הַכְּלָלִיּוֹת, לְהַגְבִּיר הַצּוּרָה עַל הַחֹמֶר, לְהָאִיר אֶת הָעוֹלָם בְּאוֹר תּוֹרָה וְנֵר מִצְוָה, ״וְלַעֲבוֹדָתוֹ״ – שֶׁהִיא מְלָאכָה הַפְּרָטִית, דְּכָל נְשָׁמָה יֵשׁ לָהּ עֲבוֹדָה פְּרָטִית בַּמֹּחִין וּבַמִּדּוֹת כְּפִי טִבְעָהּ וְעִנְיָנָהּ.. ״עֲדֵי עָרֶב״ – בְּעוֹד יֵשׁ זְמַן לַעֲשׂוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב ״הַיּוֹם לַעֲשֹׂתָם״. וּבְעֹמֶק הָעִנְיָן, בֵּאוּר הַכָּתוּב . . דְּקָאֵי עַל כְּלָלוּת עִנְיַן הָעֲלִיָּה שֶׁנַּעֲשֶׂה עַל יְדֵי יְרִידַת הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה דְּ״יֵצֵא אָדָם״, דְּבַעֲלוֹת הַנְּשָׁמָה מִהְיוֹתָהּ לְמַטָּה מְלֻבֶּשֶׁת בַּגּוּף, ״לְפָעֳלוֹ״, הִיא עוֹסֶקֶת בָּעוֹלָם הַבָּא בְּאֹפֶן הִתְעַסְּקוּתָהּ בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְאִם הָיָה קוֹבֵעַ עִתִּים לַתּוֹרָה, גַּם שָׁם מַכְנִיסִים אוֹתוֹ בְּאָהֳלֵי תּוֹרָה. ״וְלַעֲבוֹדָתוֹ״, אִם עָסַק בַּעֲבוֹדָתוֹ כָּרָאוּי, אָז הִנֵּה עֲלִיָּתוֹ ״עֲדֵי עָרֶב״, שֶׁעוֹלֶה בְּעִלּוּי אַחַר עִלּוּי עַד הַנַּעַם וְהָעֲרֵבוּת דְּעַצְמוּת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא.

יום שני — א אדר שני, ר״ח — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: פקודי, שני עם פירש״י.
תהלים: א־ט.
תניא: ומשחרב . . . 86 ה׳ לו.

בְּיַעֲלֶה וְיָבֹא: זָכְרֵנוּ ה׳ אֱלֹקֵינוּ בּוֹ – בֵּי״ת דְּגוּשָׁה – וּפָקְדֵנוּ בוֹ – בֵּי״ת רְפוּיָה.

טומאת בנות כותים

יום ראשון כ"ה שבט ה'תשפ"א

הלכות מטמאי משכב ומושב פרק ב, הלכה י: הַגּוֹיִם אֵין מְטַמְּאִין, לֹא בְּזִיבָה וְלֹא בְּנִדּוּת וְלֹא בְּלֵדָה - דִּין תּוֹרָה... וַחֲכָמִים גָּזְרוּ עַל כָּל הַגּוֹיִם שֶׁיִּהְיוּ טְמֵאִים כְּזָבִים לְכָל דִּבְרֵיהֶם.

שנינו במשנה (נדה לא, ב): "בנות כותים נדות מעריסתן" (מיום שנולדו) שגזרו חכמים שמא ראו דם, כי הכותים אינם מודים להלכה שגם תינוקת הרואה דם טמאה ואין הם מפרישים אותה מטהרות כאשר היא רואה דם. ואף שרק מיעוט בנות רואות דם בקטנותן – המשנה היא כדעת רבי מאיר הסובר שיש לחשוש למיעוט.

וכתבו התוספות (שם ד"ה רבי מאיר): לדעת רבי מאיר שחוששים למיעוט, חשש זה הוא מדאורייתא. ועם זאת, טומאת בנות כותים מעריסתן היא גזירה מדרבנן, כי גם אם יש לחשוש שמא הקטנה רואה דם, מן הסתם אינה רואה מיד אחר הלידה ונמצא שיש לה חזקת טהרה, וחזקה זו מצטרפת לרוב שאינן רואות בקטנותן, ואם כן המיעוט שכן רואות הן 'מיעוטא דמיעוטא' שמדאורייתא אין חוששים לו, וחכמים גזרו לחשוש גם למיעוט זה.

ועוד כתבו התוספות: גזרת טומאה על בנות כותים מעריסתן אינה רק לדעת רבי מאיר החושש למיעוט אלא אף לדעת חכמים הסוברים שאין חוששים למיעוט, והטעם הוא - "לפי שהיו מקולקלין במעשיהם הרחיקום, כדי שלא יטמעו בהם" (ר"ת בתוס' הרא"ש שם).

וכתב ה'צמח צדק' (על הש"ס, נדה פ"ד מ"א): הרמב"ם השמיט הלכה זו, ולדעתו אין בנות הכותים נדות מעריסתן כי בזמן הזה גזרו חכמים על הכותים שיהא דינם כגויים לכל דבריהם (הל' עבדים פ"ו ה"ו), ובנות הגויים אינן מטמאות מעריסתן. וכן נקט ה'עצי אלמוגים' (סי' שפה סק"א) בדעת הרמב"ם כי לאחר שגזרו חכמים ועשו את הכותים כנכרים גמורים – דין בנות כותים כדין שאר נכרים ואינן מטמאות אלא מבת שלוש שנים ויום אחד.

ישיבה שאינה ישיבה

יום שני כ"ו שבט ה'תשפ"א

הלכות מטמאי משכב ומושב פרק ו, הלכה א: וְאֵיזֶה הוּא מֶרְכָּב? זֶה הָרָאוּי לִרְכִיבָה, כְּגוֹן מַרְדַּעַת הַחֲמוֹר וְטַפֵּיטַן הַסּוּס.

טומאת 'מרכב' קלה יותר מטומאת 'מושב', כמבואר להלן (ה"ב) שמושב שנטמא על ידי מדרס הזב – הנוגע בו מטמא את בגדיו במשך זמן הנגיעה, אך הנוגע במרכב אינו מטמא את בגדיו.

ונחלקו ראשונים במהות ההבדל בין מושב למרכב. לדעת רש"י (על התורה ויקרא טו, ט, ובעירובין כז, א) אין הכוונה לדבר שיושבים עליו בשעת הרכיבה, אלא לדבר המסייע לרכיבה כגון העץ שתופס בו בעת הרכיבה, אך האוכף שיושב עליו הרי הוא בכלל 'מושב'. ואילו לדעת הרמב"ם והתוספות (עירובין כז, א) מרכב הוא דבר שיושבים עליו בשעת הרכיבה.

אך לפי זה יש להבין: מאחר והזב יושב עליו, מדוע לא יטמא כדין מושב, ומה בכך שנועד לרכיבה?

וביארו התוספות (מנחות לא, א), כי מאחר ואין המטרה בעצם הישיבה עליו אלא לצורך ההעברה ממקום למקום, איננו נחשב כמושב לטמא טומאה חמורה.

ובדומה לכך התירו הפוסקים לשבת ברכב בתשעה באב, משום שהישיבה לא נועדה לשם נוחות אלא רק לצורך ההעברה ממקום למקום. וכן יש שכתבו כי מותר לנכה להיכנס לעזרה בכיסא גלגלים, למרות שהישיבה בעזרה אסורה, כי ישיבה על כיסא זה שנועדה לצורך העברה ממקום למקום, אינה נחשבת כישיבה (ראה חשוקי חמד, שבת עמ' שיז).

וה'מנחת שלמה' (ח"א סי' עב, עמ' תלד) דן האם כסאות הרכבות והמטוסים מטמאים טומאת מושב שהרי לכאורה גם הישיבה בהם נועדה לשם הנסיעה ממקום למקום. וכתב שיש לחלק בין כיסאות פשוטים לכיסאות מרופדים שנועדו לרווחה ונוחות הנוסעים, ואע"פ שעיקר ההימצאות ברכבת או במטוס היא לצורך הנסיעה, הרי למעשה הישיבה על כיסאות אלו נועדה למטרת נוחות. ומכל־מקום כתב כי מאחר והם מחוברים לרכבת או למטוס, וכן בספינה, יתכן שיש לראות אותם כבטלים לעיקר (הרכבת והמטוס) העומד רק לנסיעה ולכן אין להם דין מושב, אך כיסאות שאינם מחוברים נחשבים כמושב.

היסט הזב

יום שלישי כ"ז שבט ה'תשפ"א

הלכות מטמאי משכב ומושב פרק ח, הלכה ג: חֹמֶר בְּהֶסֵּט הַזָּב מִמַּגָּעוֹ - שֶׁאִם נָגַע בִּכְלִי חֶרֶשׂ הַמֻּקָּף צָמִיד פָּתִיל, טָהוֹר; וְאִם הֶסִּיטוֹ, טִמְּאָהוּ.

אצל הזב קיימת טומאה שלא מצינו בכל התורה, והיא טומאת 'היסט' שבכל התורה, אם הטומאה מזיזה את האדם או את הכלים – טהורים הם, אבל אם הזב הזיז אדם או כלים או מאכלים – הרי הם טמאים (ולמרות שאם נגע הזב בכלי חרס הכלי אינו נטמא, שאין כלי חרס מטמא מגבו, על ידי היסט הזב – גם כלי חרס נטמא).

לדעת רש"י (שבת עב, ד"ה ודין הוא), יש סייג לטומאה זו והיא: פכין קטנים שאין בשרו יכול לנגוע בתוכם שגם אם שערו נוגע, אינם נטמאים בטומאת היסט – כי כיוון שאינו ראוי לנגיעת בשר מתוכו, אינו נטמא בטומאת היסט.

ואילו לדעת התוספות (שם ד"ה שטהורים), כלי חרס המוקף

'צמיד פתיל' (סוגר מיוחד) מיטמא בהיסט אף שאינו ראוי לנגיעת בשרו בפנים, מפני שעומד להיפתח, אבל לדעת רש"י, כלי חרס מוקף צמיד פתיל אינו מיטמא בהיסט זב.

ומדברי הרמב"ם שכתב "שהרי הן ככלי חרס המוקף צמיד פתיל שפתחו סתום" עולה כשיטת תוספות. ועוד פסק הרמב"ם, שמחט הבלועה בעץ וטבעת בתוך הלבינה נטמאות בהיסט, אף שלא בא לכלל מגע. ויש לומר שטעמו כדעת התוספות - משום שעומדים להילקח משם ויבואו לכלל מגע.

וב'פירוש המשניות' של הרמב"ם (כלים פכ"ד מ, י) משמע שגם פכין קטנים נטמאים בהיסט הזב, שלא כדעת רש"י. ובתוספות רי"ד (שבת שם) מבואר, שנטמאים כיוון שראויים לטומאת מגע על ידי שיער הזב.

השפעתה של רשות שלילית

יום רביעי כ"ח שבט ה'תשפ"א

הלכות מטמאי משכב ומושב פרק יב, הלכה ה:
הַמַּנִּיחַ עַם הָאָרֶץ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ לְשָׁמְרוֹ, וְיָשַׁב הוּא מֵרָחוֹק - בְּזְמַן שֶׁהוּא רוֹאֶה אֶת הַנִּכְנָסִין וְאֶת הַיּוֹצְאִין... הַמִּשְׁכָּבוֹת וְהַמֶּרְכָּבוֹת וּכְלֵי חֶרֶשׂ הַמְּקֻפָּ צְמִיד פָּתִיל, טְהוֹרִין. וְאִם אֵינוֹ רוֹאֶה, לֹא אֶת הַנִּכְנָסִין וְלֹא אֶת הַיּוֹצְאִין - כָּל שֶׁבַּבַּיִת טָמֵא; אֲפִלּוּ הָיָה כָּפוּת אוֹ כְּרוּת יָדַיִם וְרַגְלַיִם - הַכֹּל טָמֵא, מִפְּנֵי שֶׁהֵן בִּרְשׁוּת עַם הָאָרֶץ.

מקור הלכה זו במשנה (טהרות פ"ז מ"ה) ונחלקו ראשונים בביאורה.

לדעת הר"ש (שם), החילוק בין שני המקרים הוא שכאשר בעל הבית שומר על הבית בעצמו אין חשש שנכנס לבית גוי, והחשש הוא רק מהעם־הארץ הנמצא שם והוא מטמא רק במגע ולא בהיסט ולכן הדברים שאין בהם חשש נגיעה טהורים, אולם כאשר בעל הבית אינו נמצא במקום, יש לחשוש שהשומר עם־הארץ אינו שומר כראוי ויתכן שנכנס לבית גוי המטמא גם בהיסט, ולכן כל מה שבבית טמא.

אולם הרמב"ם (בפירוש המשניות שם) מבאר כי אין חשש שנכנסו אחרים לבית, והטומאה היא רק מחמת עם־הארץ עצמו, וכשאין בעה"ב רואה הבית כולו טמא משום שחז"ל גזרו טומאה על כל הנמצא בבית עם־הארץ שמא נגע בו. ואף שסיבת התקנה היא מחשש נגיעה אך לאחר שנתקנה, הרי זה דין גמור שכל הנמצא ברשותו טמא אף כאשר ברור שלא נגע בו. וכאשר בעל הבית מוסר את ביתו לשמירת עם הארץ, הרי הבית הפך להיות כרשותו והכל טמא.

וזהו שמדגיש הרמב"ם: "אפילו היה כפות או כרות ידים ורגלים הכל טמא, מפני שהם ברשות עם הארץ". כלומר, למעשה אין חשש שנגע שהרי הוא כפות, ומכל־מקום הכל טמא, כי נמצא ברשותו.

והגאון הרוגוצ'ובי למד מכאן הלכה מחודשת ביין נסך: למרות שטעם האיסור הוא מחשש ניסוך לעבודה זרה, ואם קיימת השגחה של יהודי שהגוי לא השתמש ביין הרי הוא מותר (ראה ע"ז סא, א), כאשר היין נמצא ברשות ותחת שמירת הגוי הרי הוא אסור אפילו אם ידוע שלא התנסך, "דכל שהוא ברשות העכו"ם, אף אם ודאי לא נגע רק אפשר ליגע – אסור בהנאה" (צפע"נ הל' מאכלות אסורות יב, טו).

וכן כתב הרבי (אגרות קודש יג ע' שכב, שעב־ג) אודות יהודי שנסע באניה של יהודים בשבת שהיין שקידש עליו (ממטבח האניה) אסור, ואף שקיימת עליו השגחה, היא איננה מועילה כלל שהרי נאסר מעצם הימצאותו ברשותו של מחלל שבת בפרהסיה.

איזו שחיטה מטהרת מידי נבילה?

יום חמישי כ"ט שבט ה'תשפ"א

הלכות שאר אבות הטומאות פרק ב, הלכה ו:
בָּהּ בֶּן שְׁמוֹנָה חַי נִטְרָף - אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁחַט אַחַר שֶׁנִּטְרַף, אֵין שְׁחִיטָתוֹ מְטַהֲרַתוּ מִידֵי נְבֵלָה; לְפִי שֶׁאֵין לְמִינוֹ שְׁחִיטָה.

עובר בן שמונה חדשים שנמצא חי במעי אמו - בשחיטת אמו נטהר העובר, ואף הותר באכילה (הל' מאכלות אסורות פ"ה הי"ד). וכאן מדובר שהאם לא נשחטה וכיוון שעובר הנולד לשמונה חדשים הוא 'נפל', דינו כנבילה ולא מועילה לו שחיטה לטהרו מידי נבילה. ואינו דומה לטריפה שנשחטה שאף שאסורה באכילה מועילה השחיטה לטהרה מטומאת נבילה, כי "יש במינה שחיטה", היינו הטריפה היא מהמינים הטהורים שיש בהם דין שחיטה, מה שאין כן עובר בן שמונה חדשים שהוא 'נפל' ואינו בר קיימא, לא נאמר בו דין שחיטה כלל, ולכן אין השחיטה מוציאה אותו מידי נבילה (ראה כס"מ).

וה'כסף משנה' דייק בלשון הרמב"ם שכתב "מצא בה בן שמונה חי נטרף - אין שחיטתו מטהרתו" והקשה: הרי גם אם העובר לא נטרף אין שחיטה מועילה לו כלל, כי הוא 'נפל' ואין במינו שחיטה, כמו בהמה טמאה שאין השחיטה מטהרתה מטומאת נבילה כיון שהיא מופקעת מדין שחיטה? ותירץ:

לבן שמונה חי אכן לא תועיל שחיטה אף אם לא נטרף כי 'אין למינו שחיטה', אך הרמב"ם משמיענו שבן שמונה חי שנמצא במעי אמו 'נטרף', היינו דינו כטריפה, ולכן כל זמן שהוא חי, אף שאסור באכילה (שהרי הוא טריפה) אינו מטמא כי אינו נבילה. אבל אם יישחט הוולד, כיוון 'שאין למינו שחיטה' אין זו שחיטה ואינה מטהרת מטומאת נבילה.

וה'בכור שור' (חולין עב, ב) תירץ באופן אחר:

כוונת הרמב"ם ב'מצא בה בן שמונה חי נטרף' היא שנטרף על ידי אמו, כלומר שאמו היתה טריפה, ואף ששחיטתה מטהרת את עצמה מידי נבילה - את וולדה בן השמונה אינה מטהרת. ודין זה הוא רק בוולד חי בן שמונה ('נפל'), כי בן תשעה יש לו תקנה בשחיטת עצמו, אבל בן שמונה 'שאין למינו שחיטה' - אין לו תקנה.

האם שתייה נחשבת 'אכילה'?

יום שישי ל' שבט ה'תשפ"א

הלכות שאר אבות הטומאות פרק ג, הלכה י: הַמְּחָה אֶת הַחֵלֶב בָּאוּר וּנְמָאוֹ - הֲרֵי זֶה טָמֵא כְּאוֹכֵל מִבְּשָׂרָהּ, שֶׁהַשּׁוֹתֶה בְּכְלָל אוֹכֵל.

דין זה נלמד בגמרא (חולין קכ, א) מהפסוק "וכל נפש אשר תאכל נבלה וטרפה... וטמא עד הערב". המילה 'נפש' מבטאת כל דבר המיישם נפשו של אדם (שאדם נהנה ממנו), לרבות כאשר המאכל נמחה והוא בצורת משקה.

בנוסף לכך, הגמרא (שבועות כג, א) לומדת מהפסוק שנאמר במעשר שני "ואכלת לפני ה' אלוקיך מעשר דגנך תירושך ויצהרך" שהמושג 'אכילה' לגבי כל דיני התורה כולל גם שתייה (שהרי 'תירוש' הוא יין, וגם עליו נאמר 'ואכלת').

ומדוע צריכים שני לימודים? כי מהפסוק 'ואכלת... מעשר דגנך תירושך ויצהרך' אפשר ללמוד רק לדבר שעיקר דרכו בשתייה, כגון יין, אך אין ראייה שגם דבר שבעיקרו מיועד לאכילה ונמס ושתה אותו, גם זה בכלל אכילה. ואת זאת למדים מהמילה 'נפש' (תוספות חולין שם).

ולפי זה, מה שכתב הרמב"ם שאם המחה את החלב וגמעו חייב משום 'שהשותה בכלל אוכל', אין כוונתו לדין הכללי של שתייה בכלל אכילה הנלמד מהפסוק 'ואכלת... תירושך', אלא שמהפסוק 'נפש' האמור לגבי טומאת נבלה למדנו שגם שתייה כגון זו שאין הדרך בכך, גם היא בכלל 'אכילה' (לחם משנה הלכות חמץ ומצה א, א).

ויש המבארים את הצורך בשני הלימודים כך: דין 'שתייה בכלל אכילה' הנלמד מהכתוב 'ואכלת... תירושך ויצהרך' מתייחס לפעולת האדם, היינו שדין השתייה כדין האכילה, אך לגבי חלב שהתיכו, השאלה היא לגבי החפץ עצמו האם עדיין שם אוכל עליו או לא, כי אם פקע ממנו שם אוכל, ממילא כבר אינו מטמא. ואת זאת למדים מהמילה 'נפש' שעדיין שם חלב עליו גם לאחר ההתכה (תוספות נדה לב, א).

מתי מטהרת הטבילה במקוה?

שבת קודש א' אדר ה'תשפ"א

הלכות שאר אבות הטומאות פרק ו הלכה טז: הַנּוֹגֵעַ בְּאָב מַאֲבוֹת הַטֻּמְאוֹת הַמֻּשְׁלָךְ בְּתוֹךְ הַמִּקְוֶה... הֲרֵי זֶה טָמֵא... וּכְשֶׁיַּעֲלֶה זֶה מִן הַמִּקְוֶה, יִטְהַר הַנּוֹגֵעַ.

וכתב ה'כסף משנה': נראה לדעת הרמב"ם, טמא שטבל אינו נטהר אלא בעלייתו מן המקוה ולא בעודו בתוך המקוה.

וה'דבר אברהם' (ח"ב, בהשמטות לסי' טו) נקט שהבנת ה'כסף משנה' בשיטת הרמב"ם היא שהטובל נטהר רק כשיצא כולו מן המקוה, אבל אם יצא רק מקצתו, אינו נטהר. והקשה על זה מדברי הרמב"ם בהמשך ההלכה: "הנוגע במשכב כשהוא במקוה, אם פשט ידו ונגע חוץ למקוה הרי זה מטמא", ואם כל זמן שלא עלה כולו מן המקוה לא עלתה לו הטבילה, מדוע הפושט ידו חוץ למקוה מטמא כשהוא "נוגע במשכב כשהוא במקוה" - הרי אף אם אינו נוגע בטומאה כשהוא במקוה הרי הוא מטמא את מה שחוץ למקוה כי עדיין לא עלתה הטבילה ואינו טהור?

ולכן ביארו אחרונים (דבר אברהם ח"ג סי' יט. תורת מרדכי סי' קלו):

אכן, הטובל נטהר רק בעלייתו מן המקוה, אבל אין צורך שיעלה כולו אלא אף אם הוציא אבר אחד מחוץ למים, נגמרה הטבילה והרי זה כעלה כולו מן המקוה.

ומה שכתב הרמב"ם "אם פשט ידו ונגע חוץ למקוה (כשהוא במקוה) הרי זה מטמא" — מדובר דוקא כשעדיין נוגע בטומאה (במשכב הזב) ולכן טבילתו לא נגמרה, והרי הוא 'טובל ושרץ בידו', אבל אם אינו נוגע בטומאה, נגמרה טבילתו כשפשט ידו חוץ למים, והרי הוא טהור ואינו מטמא.

וה'תורת מרדכי' (שם סק"ה) הביא ראיה לכך:

טבילת כלים טמאים אסורה ביום טוב, אך שנינו בברייתא (ביצה יח, א) שמותר לשאוב מים מתוך מקוה בדלי טמא והדלי נטהר, כי "הרואה אומר לשאוב מים הללו היה צריך" (רש"י) והטבילה נעשתה ממילא. ואם הכלי אינו נטהר עד שיעלה כולו מן המקוה, הרי כשהתחיל להעלות את הכלי נטמאו המים שבדלי מהכלי, כי הכלי עדיין טמא והמים נפסקו מחיבורם למקוה ואין כאן השקה וחוזרים המים ומטמאים את הדלי! אלא מכאן שהדלי נטהר כבר מתחילת עלייתו ואז המים עדיין מחוברים למי המקוה. ודברי הרמב"ם שהטובל נטהר "כשיעלה מן המקוה", היינו כשיעלה אפילו במקצתו.

המשך ביאור למס' פסחים ליום חמישי עמ' א

1 החטאת יוצאת לחוץ, **אִי נַמִּי עָיֵיל דָּמָהּ לִפְנִים** – או שהיה דמה
2 נכנס לפנים, **בַּת שְׂרֵיפָה הִיא.** וזהו המקור לדין המתבאר במשנה
3 שקרבן היוצא חוץ למחיצתו דינו בשריפה.
4 הגמרא מקשה על לימוד זה: **בִּשְׁלָמָא נִטְמָא** – הלימוד שהובא
5 לעיל לגבי קרבן שנטמא שדינו בשריפה, מן המקרא 'והבשר אשר
6 יגע בכל טמא לא יאכל באש ישרף', מיושב הוא, שאף על פי
7 שמקרא זה עוסק בקדשים קלים, מכל מקום יש לומר שמאחר **וַגְלֵי**
8 **רַחֲמָנָא** – גילתה התורה **בְּקָדָשִׁים קַלִּים** שנטמאו שדינם בשריפה,
9 **כָּל שֶׁכֵּן בְּקָדְשֵׁי קָדָשִׁים. אֶלָּא** הלימוד שהובא לגבי קרבן שהוא
10 **יוֹצֵא** חוץ למחיצתו שדינו בשריפה, מחטאת אהרן, יש לתמוה על
11 כך, **אַשְׁכְּחָן** – מצינו שם במקרא דין זה לגבי חטאת שהיא **קָדְשֵׁי**
12 **הַקָּדָשִׁים**, אבל **קָדָשִׁים קַלִּים מְנָלָן** – מנין יש ללמוד שאף הם אם
13 יצאו חוץ למחיצתם דינם בשריפה.
14 **וְתוּ** – ועוד יש להקשות, **הָא דְּתַנְיָא** – דין זה ששנינו, בהמת קרבן
15 **שְׁלָן דָּמָהּ**, כלומר, שלא נזרק על המזבח עד לשקיעת החמה,

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – כ"ה שבט־א' אדר ה'תשפ"א

יום ראשון כ"ה שבט ה'תשפ"א

הִלְכוֹת מְטַמְּאֵי מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב

1 יֵשׁ בִּכְלָלָן אַרְבַּע מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְזֶהוּ פְּרָטָן: א) דִּין
2 טֻמְאַת נִדָּה. ב) דִּין טֻמְאַת יוֹלֶדֶת. ג) דִּין טֻמְאַת זָבָה.
3 ד) דִּין טֻמְאַת זָב.
4 וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

5 1) יבאר שזב וזבה נידה ויולדת כל אחת מארבעתן אב מאבות הטומאה, ודין קטן וקטנה וסריס אדם וסריס חמה טומטום ואנדרוגינוס, ודין דם הנידה ודם היולדת ושאר משקין היוצאים ממנה, ואם יצא הוולד מדופנה, ודין מקור האשה שנעקר או שהזיע, וזוב הזב וראייה ראשונה שלו ושל מצורע, משקין היוצאים מהם, ואם היה מוצץ ורוקק דם.

6 א. הַזָּב[2] וְהַזָּבָה[3] וְהַנִּדָּה[4] וְהַיּוֹלֶדֶת[5] - כָּל אֶחָד
7 מֵאַרְבַּעְתָּן אָב מֵאָבוֹת הַטֻּמְאוֹת[6]. מְטַמֵּא כֵּלִים בְּמַגָּע,
8 וּמְטַמֵּא אָדָם בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא, וּמְטַמֵּא מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב
9 וּמֶרְכָּב מִתַּחְתָּיו וְעוֹשֶׂה אוֹתָן אַב טֻמְאָה[7], וּמְטַמֵּא
10 מַדָּף[8] עַל גַּבּוֹ[9].

2) כתוב בתורה (ויקרא טו, ב): "איש איש כי יהיה זב מבשרו זובו טמא הוא". "בשרו" היינו אבר כלי הזרע (ספורנו). במסכת נדה לה, ב מוסר רב הונא סימני היכר בין זרע האדם הטבעי ובין זוב חולני. 3) שם כה: ואשה כי יזוב דמה, ימים רבים בלא עת נדתה ... טמאה היא. 4) האשה הרואה דם בהתאם לטבעה נקראת נדה וטמאה שבעת ימים. 5) יולדת זכר טמאה שבעת ימים כנידה ויולדת נקבה טמאה ארבעה עשר יום. 6) ראשי טומאות, שמטמאים גם אדם וכלים מה שאין כן בוולד הטומאה, שאינו מטמא אלא אוכלין ומשקין בלבד. ארבעה אלו נמנו במסכת כלים פרק א בין אבות הטומאות. ורבינו בהקדמתו לספר טהרות מונה אחד עשר חלקי אבות הטומאות. 7) דינים אלה כתובים בתורה (ויקרא פרק טו) ומפורשים במשנה זבים פרק ה ופרטיהם מבוארים לקמן. 8) זבים פרק ד משנה ו. רבינו מפרש שם שזה מלשון "ריחו נודף" שמורגש מרחוק בלי נגיעה. 9) דברים הנמצאים על גבי הזב ואינם נוגעים בו, כגון שכלים חוצצים בינם לבין הזב, טמאים מדף (שם), כלומר, טומאה קלה לטמא אוכלין ומשקין, אבל לא אדם וכלים. ולפיך מסיים רבינו דיני משכב ומושב באמרו: "ועושה אותם אב הטומאה" ולאחר מכאן מוסיף: ומטמא מדף (פירוש, טומאה קלה) על גבו.

11 ב. אֶחָד[10] זָבָה קְטַנָּה וְאֶחָד זָבָה גְּדוֹלָה, וְאֶחָד זָבָה
12 מֻחֱמֶת עַצְמָהּ[11] אוֹ מֻחֱמֶת אֹנֶס[12], וְאֶחָד זָב בַּעַל שְׁתֵּי
13 רְאִיּוֹת[13] אוֹ בַּעַל שָׁלֹשׁ - טֻמְאַת כֻּלָּן שָׁוָה לְטַמֵּא
14 אֲחֵרִים[14].

10) נקדים דינים יסודיים אחדים, שידיעתם תקל הבנת ההלכות שלפנינו: א. איש הרואה ראייה אחת אין עליו דין זב אלא בעל קרי וטמא יום אחד ואינו מטמא משכב ומושב. ב. ראה שתי ראיות, בין ביום אחד בין בשני ימים בזה אחר זה, הרי הוא זב גמור לכל דבר מחוץ להבאת קרבנות, ואם ראה שלוש ראיות מחוייב הוא להביא קרבנות אחרי טהרתו. ג. אשה שראתה דם יום אחד, אפילו כמה ראיות, בתקופה שבין נידה לנידה (לדעת רבינו בפרק ו מהלכות איסורי ביאה כל ימי חיי האשה, החל מראיית דם ראשונה, מחולקים לתקופת נידה הנמשכת שבעת ימים ולתקופת זיבה של אחד עשר יום ולאחריהם מתחילה שנית תקופת נידה וכן לעולם) טמאה יום אחד ושומרת כל היום שלאחריו, ואם עבר בטהרה - טהורה אחר טבילה במקווה. ד. אם ראתה גם ביום השני, טמאה כל אותו היום ושומרת היא כל יום השלישי, ואם עבר בטהרה - טהורה. מובן שצריכה טבילה. ובשני המקרים האלה היא נקראת "שומרת יום כנגד יום", מפני שהיא שומרת יום טהרה נגד יום הטומאה, או "זבה קטנה". ה. אם תראה דם גם ביום השלישי תיקרא זבה גדולה וצריכה לספור שבעה ימים בטהרה וטובלת בליל שמיני, ולמחרת היום מביאה קרבנות. 11) בלי כל סיבה חיצונית. 12) על ידי השפעה של איזה מקרה שהוא, כגון שנבהלה או שקפצה וכדומה, אבל זב אינו מטמא באונס. 13) פרט לבעל ראייה אחת. 14) לעניין זה בלבד כולם שווים. אבל יש הבדלים שונים ביניהם ויבוארו בהלכות הבאות.

15 ג. קְטַנָּה בַּת יוֹם אֶחָד מְטַמְּאָה בְּנִדָּה; בַּת עֲשָׂרָה
16 יָמִים - בְּזִיבָה[15]; בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד מְטַמְּאָה
17 אֶת בּוֹעֲלָהּ[16], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

15) שבעת ימים הראשונים הם תקופת הנידה ואפילו ראתה דם בכולם דינה כנידה ולא כזבה. ואם תראה שלושה ימים בזה אחר זה, היינו, שמיני, תשיעי ועשירי תהיה זבה. 16) להיות אב הטומאה וליטמא שבעת ימים ככתוב בתורה (ויקרא טו, כד): "ואם שכוב ישכב איש אותה ... וטמא שבעת ימים". קטנה למטה מגיל זה אין בעילתה בעילה ודין בועלה כנוגע בה.

18 ד. קָטָן בֶּן יוֹם אֶחָד מְטַמֵּא בְּזִיבָה. וְאֶחָד גֵּרִים
19 וַעֲבָדִים וְאֶחָד[17] יִשְׂרָאֵל מְטַמְּאִין בְּנִדָּה וּבְזִיבָה.

17) בין ובין.

20 ה. סְרִיס אָדָם[18], סְרִיס חַמָּה[19] מְטַמְּאִין בְּזִיבָה כִּשְׁאָר
21 הַבְּרִיאִין.

18) שנסתרס על ידי אדם. 19) נולד סריס. מיום שראה את החמה הוא סריס (רבינו בפירושו למשנה יבמות פרק ח).

22 ו. אֵין הָאִשָּׁה מְטַמְּאָה בְּלֹבֶן[20], וְלֹא הָאִישׁ בְּאֹדֶם[21];
23 אֶלָּא הָאִשָּׁה בְּאֹדֶם, וְהָאִישׁ בְּלֹבֶן.

20) אם הזיבה היא לבנה. 21) בזיבה אדומה.

ז. טֻמְטוּם[22] וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס[23] - נוֹתְנִין עֲלֵיהֶם חֲמְרֵי
הָאִישׁ וְחֲמְרֵי הָאִשָּׁה[24]: מְטַמְּאִין בְּלֹבֶן כְּאִישׁ,
וּבְאֹדֶם כְּאִשָּׁה. וְטֻמְאָתָן בְּסָפֵק[25]. לְפִיכָךְ אֵין שׁוֹרְפִין
עֲלֵיהֶן תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים[26], וְאֵין חַיָּבִין עֲלֵיהֶן עַל
טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו[27]. רָאָה לֹבֶן וְאֹדֶם כְּאֶחָד -
שׁוֹרְפִין עֲלֵיהֶן אֶת הַתְּרוּמָה וְאֶת הַקָּדָשִׁים[28], אֲבָל
אֵין חַיָּבִין עֲלֵיהֶן עַל בִּיאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו; שֶׁנֶּאֱמַר:
מִזָּכָר עַד נְקֵבָה תְּשַׁלֵּחוּ[29] - עַד שֶׁיִּהְיֶה הַטֻּמְאָה
טֻמְאַת זָכָר וַדַּאי אוֹ טֻמְאַת נְקֵבָה וַדָּאִית[30]. וְכֵן
הַנּוֹגֵעַ בְּלֹבֶן וְאֹדֶם שֶׁלּוֹ[31] כְּאַחַת[32] - אֵינוֹ חַיָּב עַל
טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו. נָגַע הוּא בְּעַצְמוֹ בְּלֹבֶן וְאֹדֶם
שֶׁרָאָה - חַיָּב עַל בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ.

22) שאיננו יודעים אם הוא איש או אשה. 23) ישנם בו סימנים הן של איש והן של אשה. 24) מפני שהם ספק איש ספק אשה וכל ספק איסור תורה - לחומרא. 25) אם ראו לובן, שמא הם זכרים, ואם ראו אודם, שמא הם נקיבות. 26) אם ראו זיבה ונגעו בתרומה, או קדשים ונטמאו, אין שורפים אותם כדין תרומה וקדשים טמאים, שמא הם טהורים ואסור לשרוף תרומה וקדשים טהורים. 27) אם נכנסו לבית המקדש או אכלו בשר קדשים בשוגג פטורים מקרבן, ובמזיד פטורים ממלקות אפילו התרו בהם למלקות. 28) שהרי טומאתם וודאית. 29) והכוונה להרחיק טמאים מבית המקדש. 30) ובנידון זה אין אנו יודעים אם טומאת זכר עליו או טומאת נקיבה. 31) של הטומטום ואנדרוגינוס. 32) ונטמא וודאי.

ח. דַּם הַנִּדָּה אוֹ דַם הַזָּבָה אוֹ דַם הַיּוֹלֶדֶת מְטַמֵּא
בְּכָל שֶׁהוּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַדָּוָה בְּנִדָּתָהּ
וְהַזָּב. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[33] לָמְדוּ, שֶׁמַּדְוֶהָ כָּמוֹהָ. וּכְבָר
בֵּאַרְנוּ בְּעִנְיַן אִסּוּר נִדָּה, שֶׁחֲמִשָּׁה דָמִים טְמֵאִים
בְּאִשָּׁה; אֲבָל אִם רָאַתָה דָם יָרֹק - חֲרֵי הוּא טָהוֹר.
וְאֵינוֹ כְּמוֹ רֵקָהּ וּשְׁאָר מַשְׁקִין הַיּוֹצְאִין מִמֶּנָּה[34],
שֶׁהָרֹק מִתְעַגֵּל וְיוֹצֵא וְזֶה שׁוֹתֵת וְיוֹרֵד[35].

33) קבלה איש מפי איש עד משה רבינו. 34) שהם טמאים וטמטמים. 35) טומאת משקים היוצאים מזב וזבה למדנו מרוקם, שנאמר (ויקרא טו, ח): "וכי ירוק הזב בטהור וכו' וטמא עד הערב" ולפיכך מטמאים את הדומה לרוק בלבד.

ט. אִשָּׁה שֶׁיָּצָא הַוָּלָד מִדָּפְנָהּ וְיָצָא עִמּוֹ דָם מִן הַדֹּפֶן
- חֲרֵי אוֹתוֹ דָם אָב מְאַבּוֹת הַטֻּמְאוֹת כְּדַם הַנִּדָּה
וְהַלֵּדָה וְהַזִּיבָה, שֶׁהַמָּקוֹר[36] מְקוֹמוֹ טָמֵא[37]; וְהָאִשָּׁה
טְהוֹרָה[38] עַד שֶׁיֵּצֵא מִמֶּנָּה דָם דֶּרֶךְ הָרֶחֶם.

36) המקום בגוף שבו נקווים דמיה לצרכי תפקידיה הטבעיים המיוחדים לאשה. 37) והדמים הנקווים בו טמאים טומאה חמורה, לטמא אדם וכלים. 38) פירוש, אינה טמאה טומאת שבעה כנידה או יולדת, אבל טמאה יום אחד מפני שנגעה בדם הטמא.

י. מְקוֹר הָאִשָּׁה שֶׁנֶּעֱקַר[39] וְנָפַל לָאָרֶץ - הָאִשָּׁה
טְמֵאָה טֻמְאַת עֶרֶב[40]. וְכֵן מָקוֹר שֶׁהֵזִיעַ כִּשְׁתֵּי טִפֵּי
מַרְגָּלִיּוֹת[41] - הָאִשָּׁה טְמֵאָה טֻמְאַת עֶרֶב[42]. אֲבָל אֵינָהּ
נִדָּה[43] עַד שֶׁתִּרְאֶה אֶחָד מֵחֲמִשָּׁה דָמִים הַמְטַמְּאִין
אוֹתָהּ.

39) נעקרה ממנו חתיכת בשר. 40) מפני שנגעה בבשר המקור הטמא. 41) נוזל לבן, ויצאו דרך הרחם. 42) שכל מה שנמצא במקור הוא אב הטומאה ומטמא אדם וכלים טומאת ערב (יום הנגיעה עד הערב). 43) ליטמא שבעת ימים.

יא. הֵזִיעָה טִפָּה אַחַת - חֲרֵי הָאִשָּׁה טְהוֹרָה, שֶׁאֵינָהּ
אֶלָּא מִחוּץ לַמָּקוֹר[44].

44) והנוזלים הבאים מחוץ למקור שלא בימי טומאתה - טהורים.

יב. זוֹבוֹ שֶׁל זָב - אָב מְאַבּוֹת הַטֻּמְאוֹת כְּזָב,
שֶׁנֶּאֱמַר: זוֹבוֹ טָמֵא הוּא. וּמְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא בְּכָל
שֶׁהוּא. רְאִיָּה רִאשׁוֹנָה שֶׁל זָב אֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּמַשָּׂא
וַחֲרֵי הִיא כְּשִׁכְבַת זֶרַע[45], בֵּין מֵאִישׁ גָּדוֹל בֵּין מֵאִישׁ
קָטָן. וְכֵן הַמִּשְׁכָּבוֹת וְהַמּוֹשָׁבוֹת שֶׁיָּשַׁב עֲלֵיהֶם
מִשֶּׁרָאָה רְאִיָּה רִאשׁוֹנָה עַד שֶׁרָאָה הַשֵּׁנִיָּה - טְהוֹרִים.
שֶׁאֵינוֹ קָרוּי זָב אֶלָּא אַחַר רְאִיָּה שְׁנִיָּה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ
בְּהִלְכוֹת מְחֵסְרֵי כַּפָּרָה. רָאָה אַחַת מְרֻבָּה כִּשְׁתַּיִם[46] -
אֵין טָמֵא אֶלָּא הַמֵּסִיט[47] טִפָּה אַחֲרוֹנָה[48].

45) טבעית שמטמאה במגע אבל לא במשא. 46) זיבה רצופה כשיעור טבילה וניגוב אחריה. היינו, כדי הילוך חמשים אמה של אדם בינוני. 47) מזיזה ממקומה על ידי דבר אחר ואינו נוגע בה. 48) שהרי טיפה זו עושה אותו זב, אבל הקודמות דינן כשכבת זרע.

יג. רְאִיָּה רִאשׁוֹנָה שֶׁל מְצֹרָע מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא.
שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל צָרוּעַ וְכָל זָב וְכֹל טָמֵא לָנָפֶשׁ. חֲרֵי
הַצָּרוּעַ כְּזָב גָּמוּר: מַה זָּב גָּמוּר - זוֹבוֹ מְטַמֵּא
בְּמַשָּׂא, אַף מְצֹרָע - רְאִיָּתוֹ הָרִאשׁוֹנָה מְטַמְּאָה
בְּמַשָּׂא.

יד. רֹק הַזָּב וְשִׁכְבַת זַרְעוֹ וּמֵימֵי רַגְלָיו - כָּל אֶחָד
מִשְּׁלָשְׁתָּן אַב טֻמְאָה דִּין תּוֹרָה, וּמְטַמֵּא בְּכָל שֶׁהוּא
בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא[49]. חֲרֵי הוּא אוֹמֵר בְּרֹק: וְכִי יָרֹק הַזָּב
בַּטָּהוֹר. וּמֵימֵי רַגְלָיו וְשִׁכְבַת זַרְעוֹ אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא
יִהְיֶה בָּהֶם צִחְצוּחֵי זִיבָה[50] כָּל שֶׁהוּא.

49) כזוב. 50) טיפות זעירות.

טו. אֶחָד זָב וְאֶחָד נִדָּה וְיוֹלֶדֶת וְזָבָה - כָּל אֶחָד מֵהֶן
רֹק וּמֵימֵי רַגְלָיו אַב טֻמְאָה כְּזָב. וְכֵן כָּל מָקוֹם
שֶׁנֶּאֱמַר בַּהֲלָכוֹת אֵלּוּ הַזָּב - אֶחָד הַזָּב וְאֶחָד שְׁאָר
הָאַרְבָּעָה[51].

51) כלומר, השאר של הארבעה.

טז. תִּשְׁעָה מַשְׁקִין בְּזָב. שְׁלֹשָׁה מֵהֶן אַב טֻמְאָה. וָהֵן: רֵקוֹ, וְשִׁכְבַת זַרְעוֹ, וּמֵימֵי רַגְלָיו. כָּל אֶחָד מֵאֵלּוּ מְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים בְּכָל שֶׁהוּא, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ. שְׁלֹשָׁה מֵהֶן כִּוְלַד הַטֻּמְאָה. וְאֵלּוּ הֵן: דִּמְעַת עֵינוֹ, וְדַם מַגֵּפָתוֹ[52], וַחֲלֵב הָאִשָּׁה. כָּל אֶחָד מֵאֵלּוּ כְּמַשְׁקִין טְמֵאִין, שֶׁאֵין מְטַמְּאִין אָדָם[53] אֲבָל מְטַמְּאִין כֵּלִים מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ. וּשְׁלֹשָׁה מֵהֶן טְהוֹרִין. וְאֵלּוּ הֵן: זֵעָתוֹ, וְלֵחָה סְרוּחָה הַיּוֹצְאִים מִמֶּנּוּ, וְהָרְעִי. הֲרֵי אֵלּוּ שְׁלֹשָׁה מִן הַזָּב וַחֲבֵרָיו[54] כְּמוֹתָן[55] מִשְׁאָר הָאָדָם[56]. כֵּיחוֹ וְנִיעוֹ[57] וְרִירוֹ[58] וּמֵי הָאַף שֶׁלּוֹ - הֲרֵי הֵן כְּרֵקוֹ לְכָל דָּבָר, וּבִכְלַל הָרֹק הֵן חֲשׁוּבִין. דָּם הַיּוֹצֵא מִפִּי אַמָּה[59] וְדַם הַשּׁוֹתֵת מִפִּיו - הֲרֵי הֵן בִּכְלַל דַּם מַגֵּפָתוֹ. הָיָה מוֹצֵץ וְרוֹקֵק דָּם - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא כְּרֹק; שֶׁהַדָּם שֶׁמּוֹצֵץ אִי אֶפְשָׁר לוֹ בְּלֹא צִחְצוּחֵי רֹק.

52) דם הזב מפצע שבגופו. 53) על ידי נגיעה, אבל מטמאים כששתה רביעית. 54) זבה נידה ויולדת. 55) דינם כמו משקין אלו. 56) מאנשים טהורים. 57) הליחה שהאדם מוציא על ידי שיעול או חרחור בגרון. 58) נוזל הזב מן הפה מאליו. 59) אבר הזכר.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר דם נידה זבה ויולדת וזובו של זב אם מטמא לח ויבש, ודין המסיט כוס ששתה ממנה הזב או פשתן שטווהו נידה וכיוצא בזה, ודין דם או רוק טמא שנתערב במים או מי רגליו שנתערבו במי רגלים של גויים, אם שואלין כלי מי רגלים מכל מקום, וזבה או גויה שנתגיירה שנעקרו מימי רגליהן וטבלו והטילו, ודין מי היא המטמאה בזיבה ובנידה ובלידה.

א. דַּם נִדָּה[2] וְזָבָה וְיוֹלֶדֶת מְטַמֵּא לַח וְיָבֵשׁ, אֲבָל זוֹבוֹ שֶׁל זָב וְרֵקוֹ וְשִׁכְבַת זַרְעוֹ אֵינוֹ מְטַמֵּא אֶלָּא כָּל זְמַן שֶׁהוּא לַח, אֲבָל יָבֵשׁ יוֹתֵר מִדַּאי אֵינוֹ מְטַמֵּא. וְעַד כַּמָּה? אִם שׁוֹרִין אוֹתָן בְּפוֹשְׁרִין מֵעֵת לְעֵת וְחוֹזֵר לִכְמוֹת שֶׁהָיָה - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא בְּלַח[3]. אִם הָיוּ הַמַּיִם פּוֹשְׁרִין בְּתִחְלָתָן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן פּוֹשְׁרִין בְּסוֹפָן[4]. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ דִּבְרֵי קַבָּלָה הֵן.

2) נדה נד, א. 3) ואם לא חזר, אלא נשאר יבש - טהור. 4) ואפשר שאם היו המים פושרים במשך כל המעת־לעת היה חוזר לכמות שהיה, אעפ"כ - טהור. כר' יהודה בן נקוסה שם נו, א (ראה כסף־משנה, ומדבריו משמע שגירסא אחרת היתה לפניו בהלכה זו, וראה משנה־למלך).

ב. פִּשְׁתָּן[5] שֶׁטְּוָאָתוֹ נִדָּה[6] - הַמְּסִיטוֹ[7] טָהוֹר[8]. וְאִם הָיָה לַח[9] - מְטַמֵּא, מִפְּנֵי רֹק פִּיהָ.

5) תוספתא טהרות פ"ד ה"ו. 6) ודרכן של נשים להרטיב את החוטים ברוקן אגב טוויה. 7) מזיזו ממקומו בלי נגיעה ישירה. והוא־הדין לנוגע, ונקט "המסיטו" מפני הבבא הבאה, להשמיענו שלח מטמא גם בהיסט. 8) מפני שהרוק נתייבש, ואמרנו בהלכה הקודמת שרוק אינו מטמא אלא כשהוא לח. 9) כלומר, שהרוק לא נתייבש (בתוספתא שם חולק ר' יהודה ואומר, שאפילו נתייבש הרוק ונתלחלח הפשתן ע"י מים - טמא. ורבינו נקט לשונו של תנא־קמא, ולפיכך יש להניח שהתכוון לדעתו. עיין שם).

ג. זָב שֶׁהִנִּיחַ פִּיו עַל פִּי הַכּוֹס וְנִמְלַךְ שֶׁלֹּא לִשְׁתּוֹתוֹ - הַמְּסִיט אֶת הַכּוֹס טָהוֹר[10]. שָׁתָה מִמֶּנּוּ הַזָּב כָּל שֶׁהוּא - הַמְּסִיטוֹ טָמֵא, מִפְּנֵי מַשְׁקֶה פִּי הַזָּב[11].

10) ואין חוששים שמא נשאר רוק על הכוס. 11) כשהאדם שותה אי־אפשר שלא יתערב קצת רוק שבפיו עם המשקה. תוספתא טהרות פ"ה ה"ג.

ד. זָב שֶׁנָּשַׁךְ[12] אֶת הַפַּת וְאֶת הַבֶּצֶל - הַמְּסִיטָן[13] טָהוֹר[14]. נָשַׁךְ אֶת הַקִּישׁוּת וְהַמְּלָפְּפוֹן[15] - הַמְּסִיטָן טָמֵא, מִפְּנֵי מַשְׁקֶה פִּי הַזָּב הַמִּתְעָרֵב בָּהֶן.

12) שם. 13) את הפת או את הבצל. 14) שאין הרוק מתערב עם דבר יבש. 15) שיש בהם הרבה לחות.

ה. קִלְפֵּי פּוֹלִין[16] וּקְלִפֵּי תּוּרְמוֹסִין[17] שֶׁקְּצָצָן[18] הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים - הַמְּסִיטָן טָמֵא; שֶׁכָּל הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים כִּזְבִים לְכָל דִּבְרֵיהֶן, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[19]. הַקְּלִפִּין שֶׁבַּשְּׁוָקִין[20] - הוֹלְכִין בָּהֶן אַחַר הָרֹב[21].

16) שם. 17) מין קטנית שטעמו מר, ושולקים אותו שבע פעמים להפיג מרירותו ואח"כ אוכלים אותו לקינוח סעודה (ביצה כד, ב). 18) בתוספתא, הגירסא "שפסקן". ופירש הגר"א שקלפם בפיו. 19) לקמן ה"ו. 20) ואין אנו יודעים אם הם של ישראל או של גויים. 21) אם רובם מביאי הקליפים לשוק הם גויים — טמאים, ואם רובם יהודים - טהורים.

ו. דָּם[22] טָמֵא שֶׁנִּתְעָרֵב בְּמַיִם, אִם בָּטְלוּ מַרְאָיו - הַכֹּל טָהוֹר. נִתְעָרֵב בְּדָם טָהוֹר וּבְיַיִן[23] - רוֹאִין אוֹתוֹ[24] כְּאִלּוּ הוּא מַיִם[25]. וְכֵן רֹק טָמֵא שֶׁנִּתְעָרֵב בְּמַיִם: אִם הָיָה קָרוּשׁ[26] כִּבְרִיָּתוֹ - הֲרֵי זֶה טָמֵא; וְאִם נִמְחָה בַּמַּיִם, אִם בָּטְלוּ מַרְאָיו - הַכֹּל טָהוֹר. נִתְעָרֵב בְּרֹק אַחֵר - רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא מַיִם. וְכֵן מֵי רַגְלָיו שֶׁל טָמֵא שֶׁנִּתְעָרְבוּ בְּמַיִם: אִם בָּטְלוּ מַרְאֵיהֶן - הַכֹּל טָהוֹר, וְאִם לָאוּ - טָמֵא. נִתְעָרֵב בְּיַיִן אוֹ בְּמֵי רַגְלַיִם טְהוֹרִין - רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא מַיִם. נִתְעָרְבוּ בְּמֵי רַגְלַיִם שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים - הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב[27]. כֵּיצַד? כְּלֵי שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל וְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים מְטִילִין שָׁם מֵי רַגְלֵיהֶם: אִם רֹב עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים - הַכֹּל טָמֵא, וְאִם רֹב יִשְׂרָאֵל - הַכֹּל טָהוֹר; מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה - הַכֹּל טָמֵא. וְכֵן אִם נִתְעָרֵב מֵי רַגְלֵי עוֹבֵד כּוֹכָבִים זֶה בְּמֵי רַגְלֵי יִשְׂרָאֵל זֶה - הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב.

22) שם ה"ב. 23) יין אדום, ואין מראה הדם מתבטל בהם. 24) את הדם הטהור והיין. 25) אם היה מראה

הדם בטל אלמלא נפל לכמות מים שכזו - טהור.
26) כלומר, סמיך (בכתב־יד תימן - "קשור"). 27) מפני שטומאת גויים מדרבנן - הקלו בתערובתם.

1 ז. שׁוּאָלִין[28] [כְּלֵי] מִי רַגְלַיִם מִכָּל מָקוֹם[29] וְאֵין
2 חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא שֶׁל נִדּוֹת הֵן, שֶׁלֹּא נֶחְשְׁדוּ בְּנוֹת
3 יִשְׂרָאֵל לְכַנֵּס אֶת מֵי רַגְלֵיהֶן כְּשֶׁהֵן נִדּוֹת.

28) שם. 29) מיהודים.

4 ח. חֶרֶס[30] שֶׁהָיָה הַזָּב אוֹ הַזָּבָה מְטִילִין בּוֹ מֵי רַגְלֵיהֶן
5 וְכִבְּסוֹ[31] פַּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה - הֲרֵי הַמַּשְׁקִין שֶׁכִּבְּסוֹ
6 בָּהֶן טְמֵאִין, וּפַעַם שְׁלִישִׁית - טְהוֹרִין, בֵּין שֶׁכִּבְּסוֹ
7 בְּמַיִם בֵּין שֶׁכִּבְּסוֹ בְּמֵי רַגְלַיִם[32], שֶׁהֲרֵי לֹא נִשְׁאַר בָּהּ
8 לַחְלוּחִית מֵימֵי רַגְלַיִם[33].

30) עביט של חרס. 31) שטפו. 32) טהורים. 33) של הזב.

9 ט. זָבָה[34] שֶׁנֶּעֱקְרוּ מֵימֵי רַגְלֶיהָ[35] בְּסוֹף שִׁבְעַת יְמֵי
10 הַסְּפִירָה, וְיָרְדָה וְטָבְלָה, וְהֵטִילָה מַיִם אַחַר הַטְּבִילָה
11 - הֲרֵי הֵן סָפֵק, אִם אַחַר עֲקִירָה הוֹלְכִין[36] וְזָבָה
12 הָיְתָה[37], אוֹ אַחַר הַיְצִיאָה[38] שֶׁהִיא טְהוֹרָה. וְכֵן[39]
13 עוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים[40] שֶׁנֶּעֱקְרוּ מֵימֵי רַגְלֶיהָ, וְנִתְגַּיְּרָה
14 וְטָבְלָה, וְהֵטִילָה מַיִם אַחַר שֶׁטָּבְלָה - הֲרֵי זֶה סָפֵק,
15 אִם אַחַר עֲקִירָה הוֹלְכִין וַהֲרֵי הֵן כְּמֵי רַגְלֵי הָעוֹבְדֵי
16 כּוֹכָבִים הַטְּמֵאִים, אוֹ אַחַר יְצִיאָה וַהֲרֵי הֵם כְּמֵימֵי
17 רַגְלֵי יִשְׂרָאֵל הַטְּהוֹרִים.

34) נדה מג, א. בעיא שנשארה בתיקו. 35) נעקרו ממקומם, והזבה עיכבה אותם בגופה. 36) העקירה קובעת. 37) ומימי רגליה טמאים. 38) ההטלה. 39) שם. 40) שדינה כזבה מדרבנן.

18 י. הָעֲבָדִים[41] מְטַמְּאִין בְּזִיבָה וּבְנִדָּה וּבְלֵדָה[42]
19 כְּיִשְׂרָאֵל, אֲבָל הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים אֵין מְטַמְּאִין לֹא
20 בְּזִיבָה וְלֹא בְּנִדּוֹת וְלֹא בְּלֵדָה דִּין תּוֹרָה. שֶׁנֶּאֱמַר:
21 דַּבֵּרוּ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲמַרְתֶּם אֲלֵהֶם אִישׁ אִישׁ כִּי
22 יִהְיֶה זָב - בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מְטַמְּאִין בְּזִיבָה, וְלֹא הָעוֹבְדֵי
23 כּוֹכָבִים. וַחֲכָמִים גָּזְרוּ עַל כָּל הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים
24 שֶׁיְּטַמְּאוּ כְּזָבִים לְכָל דִּבְרֵיהֶן, זְכָרִים וּנְקֵבוֹת[43]. וְהוּא
25 שֶׁיִּהְיֶה הַזָּכָר בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים[44] וְיוֹם אֶחָד וּלְמַעְלָה,
26 וְהַנְּקֵבָה בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים[45] וְיוֹם אֶחָד וָמַעְלָה; אֲבָל
27 הַקְּטַנִּים לְמַטָּה מִזְּמַן זֶה - לֹא גָּזְרוּ עֲלֵיהֶן טֻמְאָה.
28 שֶׁעִקַּר הַגְּזֵרָה הִיא, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא תִּינוֹק יִשְׂרָאֵל
29 רָגִיל אֵצֶל הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים בְּמִשְׁכַּב זְכוּר, וּפָחוֹת
30 מִזְּמַן זֶה אֵין בִּיאָתָן בִּיאָה. בְּעֵת שֶׁגָּזְרוּ עֲלֵיהֶן -
31 לֹא גָּזְרוּ עַל שִׁכְבַת זֶרַע[46] שֶׁלָּהֶן, אֶלָּא שִׁכְבַת זַרְעוֹ
32 שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים טְהוֹרָה כְּדִין תּוֹרָה. וּמִפְּנֵי מָה
33 לֹא גָּזְרוּ עָלֶיהָ טֻמְאָה? כְּדֵי לְהוֹדִיעַ שֶׁטֻּמְאָתָן
34 מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. שֶׁהֲרֵי הַכֹּל יוֹדְעִין, שֶׁאִלּוּ הָיוּ זָבִין
35 דִּין תּוֹרָה - הָיְתָה שִׁכְבַת זַרְעָם אַב הַטֻּמְאָה כְּשִׁכְבַת
36 זֶרַע הַזָּב. וּמֵאַחַר שֶׁיּוֹדְעִין בְּטֻמְאָתָם שֶׁהָיְתָה מִדִּבְרֵי
37 סוֹפְרִים, לֹא יָבוֹאוּ לִשְׂרֹף תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים[47].
38 נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁזּוֹבוֹ שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים, וְדַם נִדָּה
39 אוֹ דַם זִיבָה וְלֵדָה שֶׁל בַּת עוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים, וּבַת
40 עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְהָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים עַצְמָן אַף עַל פִּי
41 שֶׁהֵם נְקֵיִּים מִן הַתּוֹרָה[48] מִדָּם הַזָּב, וְרֹק הָעוֹבְדֵי
42 כּוֹכָבִים וּמִימֵי רַגְלֵיהֶן, וּמִשְׁכָּבָן וּמֶרְכָּבָן, וּבוֹעֵל
43 עוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים - כָּל אֶחָד מֵאֵלּוּ אַב טֻמְאָה מִדִּבְרֵי
44 סוֹפְרִים[49]. לְפִיכָךְ אֵין חַיָּבִין עֲלֵיהֶן עַל בִּיאַת מִקְדָּשׁ
45 וְקָדָשָׁיו[50], וְאֵין שׂוֹרְפִין עֲלֵיהֶן אֶת הַתְּרוּמָה. וְכֵלָן
46 מְטַמְּאִין אָדָם וְכֵלִים בְּמַגָּע, וּמְטַמְּאִין אָדָם בְּמַשָּׂא,
47 כְּזָב לְכָל דָּבָר; אֶלָּא שֶׁהַטֻּמְאָה מִדִּבְרֵיהֶן, כְּמוֹ
48 שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְדַם הַנָּכְרִית - כְּרֵקָה וּכְמִימֵי רַגְלֶיהָ,
49 מְטַמֵּא לַח וְאֵינוֹ מְטַמֵּא יָבֵשׁ[51].

~ נקודות משיחות קודש ~

"העבדים מטמאין בזיבה ובנדה ובלידה כישראל אבל הגויים אין מטמאין כו'".

וטעם הדבר הוא שכל עניין הטומאה שייך רק במקום הקדושה כי "רוח הטומאה... אינה מתאוה לשרות אלא במקום הקדושה" כדי שתוכל לקבל תוספת יניקה וחיות, ולכן אין שייך אצל אומות העולם עניין הטהרה האמיתית כי אין רוח הטומאה מתאווה לשרות עליהם, שהרי לא תוכל לקבל מהם תוספת יניקה וחיות, ונמצא תוכנה של הלכה זו שבח ומעלה לישראל.

והוראה יש מזה לעבודת האדם: כתיב "רק אתכם אהבתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם את כל עוונותיכם" כי התכלית ב"עוונותיכם" הוא רק כדי שיהיה "זדונות נהפכו לו כזכויות" ויתווסף בו עילוי של סוג זכויות נעלה יותר שאינו שייך כלל מצד הבריאה כשלעצמה אלא רק מצד עבודת האדם. ופשיטא שמדובר כאן על "חטא" מלשון חסרון כמו "והייתי אני ובני שלמה חטאים" היינו חסרים, שגם אחר עבודתו ומעלתו – צדיק גמור, עדיין חסר לו העילוי של עבודת התשובה וצועק אל ה' "אלקים אל דמי לך" שיבוא כבר משיח ואז יתמלא חסרונו שהרי "משיח אתא לאתבא צדיקייא בתיובתא".

(על פי יין מלכות ספר טהרה סימן ט"ו)

41) זבים פ"ב מ"א, ו'תורת כהנים' פרק זבים פרשתא א, א.
42) שם, פרשת תזריע פרשתא א, א. 43) נדה לד, א.
44) עבודה זרה לו, ב. 45) שם לז, א. 46) טבעית.
47) תרומה וקדשים שנטמאו טומאה דאורייתא צריך לשרפם, וכשנטמאו מדרבנן אסור לשרפם ולאבדם בידיים.
48) המלים "מן התורה" אינן אלא בדפוס רומא (ר"מ), ולא בכת"י תימן. והגירסא הנכונה היא זו שבכת"י הנד': "אע"פ שהם נקיים מדם וזוב", פירוש, שלא ראו דם (הגויה) וזוב (הגוי). הכל כאן ברור, וביאור מיותר. [כנראה טעה המעתיק בפירוש המלה "נקיים", וחשב שהכוונה אינם טמאים,

ולפיכך הוסיף את המלים "מן התורה", שהרי מדרבנן מטמאים, אולם הפירוש הנכון הוא כמו שכתבנו, שהם נקיים ולא ראו דם או זוב]. 49) כאן הכוונה גזירת חכמים. 50) ראה למעלה פ"א ה"ז. 51) שלא כדם ישראלית שמטמא לח ויבש. כבית־הלל במשנה שם.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יבאר הבועל נידה אם הוא כנידה, והבא על הזבה או שומרת יום או יולדת, הנשים הטמאות למפרע ומה דינן.

1 **א. בּוֹעֵל נִדָּה - כְּנִדָּה[2], שֶׁהוּא אָב מֵאֲבוֹת הַטֻּמְאָה**
2 **שֶׁל תּוֹרָה. מְטַמֵּא כֵּלִים בְּמַגָּע, וּמְטַמֵּא אָדָם בְּמַשָּׂא[3]**
3 **וּבְמַגָּע, וּמְטַמֵּא בְּהֶסֵּט[4], וּמְטַמֵּא מִשְׁכָּב וּמֶרְכָּב**
4 **כְּנִדָּה[5].**

2) שנאמר (ויקרא טו, כד): "ואם שכוב ישכב איש אותה ותהי נדתה עליו". פירוש, הבועל טמא כנדה, 'תורת כהנים' פרשת זבים פ"ז, ה"ג. 3) אם הטהור נשא את בועל הנדה, או להיפך, נטמא אע"פ שלא נגע בו. 4) ולא נשא אותו – נטמא (מכאן יש ללמוד, שלדעת רבינו טומאת משא פירושה אפילו לא הניד את הטומאה, שאם לא כן, אין לך משא שאינן היסט. ראה 'תפארת ישראל' בהקדמתו לטהרות, אות ו). 5) לא כנדה ממש, שהרי משכב ומרכב של נדה הוא אב הטומאה, ושל בועל נדה דינו כראשון לטומאה, כמו שמבאר רבינו בה"ב, והתכוון רק ללמדנו, שמטמא משכב ומרכב אע"פ שלא נגע בהם כדין נדה, מה־שאין־כן בטמאים אחרים. לקמן פרק ששי יתבאר מה בין משכב למרכב (ראה משנה־למלך כאן).

5 **ב. אֵין מִשְׁכַּב בּוֹעֵל נִדָּה וּמֶרְכָּבוֹ כְּמִשְׁכַּב נִדָּה**
6 **וּמֶרְכָּבָהּ. שֶׁהַמִּשְׁכָּב אוֹ הַמֶּרְכָּב שֶׁדָּרְסָה עָלָיו נִדָּה**
7 **- אָב מֵאֲבוֹת הַטֻּמְאָה, וּמִשְׁכַּב בּוֹעֵל נִדָּה וּמֶרְכָּבוֹ**
8 **- וְלַד טֻמְאָה[6], כְּכֵלִים שֶׁנּוֹגְעֵי בָּהֶן, שֶׁאֵינָן מְטַמְּאִין**
9 **אָדָם וְלֹא כֵּלִים אֶלָּא אֲכָלִין וּמַשְׁקִין בִּלְבַד. וְלָמָּה**
10 **נִגְרְעָה טֻמְאַת מִשְׁכָּבוֹ מִטֻּמְאַת מִשְׁכָּבָהּ?[7] מִפְּנֵי**
11 **שֶׁנֶּאֱמַר בְּבוֹעֵל נִדָּה: וּתְהִי נִדָּתָהּ עָלָיו וְטָמֵא**
12 **שִׁבְעַת יָמִים; וְנֶאֱמַר בּוֹ: כָּל הַמִּשְׁכָּב אֲשֶׁר יִשְׁכַּב**
13 **עָלָיו יִטְמָא. מֵאַחַר שֶׁנֶּאֱמַר: וּתְהִי נִדָּתָהּ עָלָיו,**
14 **אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהוּא מְטַמֵּא מִשְׁכָּב?! וְלָמָּה נֶאֱמַר?**
15 **מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁהַכָּתוּב נִתְּקוֹ[8] מִטֻּמְאָה**
16 **חֲמוּרָה, מִלְּטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים, וּתְלָאוֹ בְּטֻמְאָה**
17 **קַלָּה, שֶׁיִּהְיֶה מִשְׁכָּבוֹ וָלָד, וְלֹא יְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים**
18 **אֶלָּא אֲכָלִין וּמַשְׁקִין בִּלְבַד, כִּשְׁאָר וַלְדוֹת**
19 **הַטֻּמְאוֹת.**

6) נדה לב, ב. 7) הלא כתבה תורה: "ותהי נדתה עליו", ומשמע שדינו כנידה ממש? 8) שם לג, א.

20 **ג. אֶחָד הַבָּא עַל הַנִּדָּה אוֹ עַל שׁוֹמֶרֶת יוֹם כְּנֶגֶד יוֹם[9]**
21 **אוֹ עַל הַיּוֹלֶדֶת. [בֵּין כְּדַרְכָּן בֵּין שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּן.] אֶחָד**
22 **הַמַּעֲרֶה[10] וְאֶחָד הַגּוֹמֵר. בֵּין גָּדוֹל שֶׁבָּא עַל הַקְּטַנָּה**
23 **בֵּין קָטָן שֶׁבָּא עַל הַגְּדוֹלָה - מִתְטַמֵּא מִשּׁוּם בּוֹעֵל**
24 **נִדָּה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה הַבּוֹעֵל בֶּן תֵּשַׁע**
25 **שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד[11], וְהַנִּבְעֶלֶת הָיְתָה בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים**
26 **וְיוֹם אֶחָד[12]; אֲבָל פָּחוֹת מִכָּאן - אֵינוֹ מִתְטַמֵּא מִשּׁוּם**
27 **בּוֹעֵל נִדָּה, אֶלָּא מִשּׁוּם נוֹגֵעַ בְּנִדָּה בִּלְבַד, שֶׁהוּא וָלָד**
28 **וְאֵינוֹ אָב. וְכֵן בּוֹעֵל הַזָּב - הֲרֵי הוּא כְּנוֹגֵעַ בּוֹ[13].**
29 **וְאֶחָד הַנּוֹגֵעַ בַּזָּב אוֹ הַנִּבְעֶלֶת מִן הַזָּב[14].**

9) ראה למעלה פ"א ה"ב בהערות דין ג, וד. 10) 'תורת כהנים' שם ה"א. ראה פ"א מהל' איסורי ביאה ה"י. 11) נדה מה, א. 12) שם מד, ב. 13) שם עג, א. 14) שם דרשו: היא מטמאה את בועלה, ואין הזב מטמא מה שהוא בועל.

30 **ד. הַנִּדָּה וְהַזָּבָה וְשׁוֹמֶרֶת יוֹם כְּנֶגֶד יוֹם וְהַיּוֹלֶדֶת**
31 **אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא רָאָתָה דָּם - כֻּלָּם מְטַמְּאוֹת**
32 **לְמַפְרֵעַ מֵעֵת לְעֵת אוֹ מִפְּקִידָה לִפְקִידָה[15]. וְזֶהוּ**
33 **הַנִּקְרָא מֵעֵת לְעֵת שֶׁבַּנִּדָּה. כֵּיצַד? אִשָּׁה שֶׁהָיְתָה**
34 **טְהוֹרָה וְאֵין לָהּ וֶסֶת[16], וּבָדְקָה עַצְמָהּ בְּשַׁחֲרִית**
35 **וּמָצְאָה טְהוֹרָה, וּבַחֲצִי הַיּוֹם בָּדְקָה עַצְמָהּ וּמָצְאָה**
36 **דָּם - הֲרֵי כָּל הַטְּהָרוֹת שֶׁעָשְׂתָה מִשְׁעַת פְּקִידָה**
37 **רִאשׁוֹנָה עַד שְׁעַת פְּקִידָה שְׁנִיָּה טְמֵאוֹת לְמַפְרֵעַ[17].**
38 **וְכֵן אִם בָּדְקָה הַיּוֹם וּמָצְאָה טְהוֹרָה, וּלְאַחַר שְׁנַיִם**
39 **אוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים בָּדְקָה וּמָצְאָה דָּם - כָּל הַטְּהָרוֹת**
40 **שֶׁעָשְׂתָה מֵעֵת שֶׁבָּדְקָה וּמָצְאָה דָּם עַד עֶשְׂרִים**
41 **וְאַרְבַּע שָׁעוֹת[18] לְמַפְרֵעַ טְמֵאוֹת. וְעַד[19] שֶׁלְּאַחַר**
42 **הַתַּשְׁמִישׁ - הֲרֵי הוּא כִּפְקִידָה, וְשֶׁלִּפְנֵי הַתַּשְׁמִישׁ**
43 **- אֵינוֹ כִּפְקִידָה, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ בּוֹדֶקֶת בּוֹ יָפֶה[20].**

15) מבדיקה לבדיקה. 16) זמן קבוע לראיית דם. רוב הנשים רואות דם אחת לחודש ביום מסוים. ואם ראתה שלוש פעמים באותו יום בחודש בשלושה חדשים רצופים, נקבע לה וסת ביום זה. 17) חוששים שמא בא הדם תיכף אחרי הבדיקה הראשונה ולא הרגישה בו. 18) אבל הטהרות שנגעה בהן לפני מעת לעת – טהורות, אף־על־פי שלא בדקה עצמה זמן רב. כחכמים במשנה, נדה ב, א. 19) המטלית שבדקה בו. 20) שם ה, א.

44 **ה. אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ וֶסֶת וְרָאָתָה דָּם בִּשְׁעַת וִסְתָּהּ -**
45 **דַּיָּהּ שְׁעָתָהּ[21] וְאֵינָהּ טְמֵאָה לְמַפְרֵעַ[22]. הִגִּיעַ שְׁעַת**
46 **וִסְתָּהּ וְלֹא בָּדְקָה עַצְמָהּ, וּלְאַחַר יָמִים בָּדְקָה עַצְמָהּ**
47 **וּמָצְאָה דָּם - הֲרֵי זוֹ טְמֵאָה לְמַפְרֵעַ וַהֲרֵי הִיא בְּחֶזְקַת**
48 **נִדָּה מִשְׁעַת וִסְתָּהּ. וְזוֹ הִיא טֻמְאַת וִסָּתוֹת הָאֲמוּרָה**
49 **בְּכָל מָקוֹם. וְאִם מָצְאָה עַצְמָהּ טְהוֹרָה כְּשֶׁבָּדְקָה אַחַר**
50 **הַוֶּסֶת - הֲרֵי זוֹ טְהוֹרָה[23].**

21) מטמאת רק את הטהרות שנגעה בהן משעת וסתה ואילך. משנה, שם ב, א. 22) משנה, שם לט, א. והטעם, שאנו מניחים שהדם בא בזמן הקבוע. 23) שם טז, א - מחלוקת רב ושמואל, ופסק כרב בהתאם למקובל שהלכה כרב נגד שמואל באיסורים. נימוקו של רב הוא: הבדיקה הוכיחה שלא בא דם ביום הוסת.

ו. כָּל אִשָּׁה[24] שֶׁיֵּשׁ לָהּ וֶסֶת[25] - תַּרְגִּישׁ בְּעַצְמָהּ: מְפַהֶקֶת, אוֹ מִתְעַטֶּשֶׁת, אוֹ חוֹשֶׁשֶׁת[26] פִּי כְּרֵסָהּ[27] וְשִׁפּוּלֵי מֵעֶיהָ[28], אוֹ אוֹחֵזְתָּהּ צַמְרוּרִית[29], אוֹ רֹאשָׁהּ כָּבֵד עָלֶיהָ אוֹ אֵיבָרֶיהָ כְּבֵדִין וְכֵיוֹצֵא בְּאֵלּוּ. וְיֵשׁ אִשָּׁה שֶׁדַּרְכָּהּ לִרְאוֹת בְּעֵת שֶׁיַּתְחִיל בָּהּ מִקְרֶה אֶחָד מֵאֵלּוּ מִיָּד בְּתִחְלָתוֹ, וְיֵשׁ אִשָּׁה שֶׁתַּמְתִּין[30] בְּמִקְרֶה זֶה שָׁעָה אוֹ שְׁתַּיִם וְאַחַר כָּךְ תִּרְאֶה הַדָּם בְּסוֹף הַוֶּסֶת. הָיְתָה לְמוּדָה[31] לִהְיוֹת רוֹאָה בִּתְחִלַּת הַוֶּסֶת - כָּל הַטְּהָרוֹת שֶׁעָשְׂתָה בְּתוֹךְ הַוֶּסֶת טְמֵאוֹת[32]; הָיְתָה לְמוּדָה לִהְיוֹת רוֹאָה בְּסוֹף הַוֶּסֶת - כָּל הַטְּהָרוֹת שֶׁעָשְׂתָה בְּתוֹךְ הַוֶּסֶת טְהוֹרוֹת[33], וְאֵינָהּ חוֹשֶׁשֶׁת אֶלָּא מִשָּׁעָה שֶׁדַּרְכָּהּ לִרְאוֹת עַד עֵת שֶׁמָּצְאָה דָּם.

24) משנה, שם סג, א. 25) כשם שקובעת וסת לימים (ראה הלכה ד), כך קובעת וסת למקרים, והמשנה הנ"ל מתפרשת בגמרא שם בווסתות למקרים ("וסתות דגופא"), אולם מלשונו של רבינו כאן משמע שמדובר באשה שיש לה וסת קבוע איזה שהוא, ומטבען של הנשים שתופעות המנויות כאן קודמות לראיית הדם. 26) מרגישה כבדות וכאב. 27) מקום הטבור. 28) אותו מקום. 29) צמרמורות. 30) שתמשיך ותשאר במצב זה. 31) רגילה בכך. 32) אם בדקה בסוף הווסת ומצאה דם, אבל אם לא מצאה – טהורות, כמו שנתבאר בה"ה. 33) משנה, שם.

ז. הָרוֹאָה כֶּתֶם[34] - טְמֵאָה לְמַפְרֵעַ עַד עֵת הַפְּקִידָה[35]. וְכֵן הַבֶּגֶד שֶׁנִּמְצָא עָלָיו הַכֶּתֶם טָמֵא לְמַפְרֵעַ[36]. וְעַד כַּמָּה? עַד שֶׁתֹּאמַר: בָּדַקְתִּי הֶחָלוּק הַזֶּה וְלֹא הָיָה עָלָיו כֶּתֶם. אֲפִלּוּ כִּבְּסָתוּ וְלֹא בְּדָקָתוּ[37] - טָמֵא מִקֹּדֶם הַכִּבּוּס לְמַפְרֵעַ עַד שְׁעַת בְּדִיקָה. וַאֲפִלּוּ נִמְצָא הַכֶּתֶם לַח[38] - חֲרֵי זֶה מְטַמֵּא לְמַפְרֵעַ עַד שְׁעַת הַבְּדִיקָה; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: מִיָּמִים הָיָה שָׁם[39] וְעַתָּה נָפְלוּ עָלָיו מַיִם וְנַעֲשָׂה לַח.

34) שם ד, ב - אם מצאה כתם של דם על גופה או על בגדה (דיני כתם מבוארים בהל' איסורי ביאה פ"ט). 35) אפילו אם עבר יותר ממעת לעת משעת הפקידה (רבינו בפירושו למשנה). יוצא מזה חומרא בכתם יותר מבראיית דם ממש, שהרי בראייה קובע הזמן הקצר יותר: או מעת לעת או שעת הבדיקה (ראה למעלה ה"ד). וטעמו של דבר מבואר בכסף־משנה בשם הר"י קורקוס, מפני שאפשר לה שלא להרגיש בכתם זמן רב, אבל אם היא מוצאת עכשיו דם ממש - אין לחשוש שמא בא לפני זמן רב. 36) הטהרות שנגעו בבגד אחרי שנבדק – טמאות. 37) כשהיא אומרת שלא בדקתו, אבל בסתם אנו תולים שבדקה לפני הכביסה. שם נו, ב. 38) אין אנו אומרים שהלחות מוכיחה שהכתם טרי ולא הספיק להתייבש. כתנא־קמא במשנה שם נו, א. 39) ונתייבש.

ח. וְכָל הַנָּשִׁים שֶׁדַּיָּן שְׁעָתָן[40] - כִּתְמָן כִּרְאִיָּתָן[41], וְאֵינוֹ מְטַמֵּא אוֹתָן לְמַפְרֵעַ. כָּל אֵלּוּ הַנָּשִׁים הַטְּמֵאוֹת לְמַפְרֵעַ, בֵּין רָאֲתָה דָּם בֵּין מָצְאָה כֶּתֶם - מְטַמְּאוֹת מִשְׁכָּב וּמֹרְכָּב לְמַפְרֵעַ לְטַמֵּא אָדָם וּבְגָדִים. וְכֵן רֵקָן וּמִימֵי רַגְלֵיהֶן טְמֵאִין לְמַפְרֵעַ. וַאֲפִלּוּ כְּלִי חֶרֶשׂ הַמֻּקָּף צָמִיד פָּתִיל[42] מְטַמְּאוֹת אוֹתוֹ לְמַפְרֵעַ. אֲבָל אֵינָן מְטַמְּאוֹת אֶת הַבּוֹעֵל לְמַפְרֵעַ מִשּׁוּם בּוֹעֵל נִדָּה, אֶלָּא מִשּׁוּם נוֹגֵעַ בִּלְבַד[43]. אֲבָל הָרוֹאָה כֶּתֶם - הַבּוֹעֵל אוֹתָהּ מֵאַחַר שֶׁנִּמְצָא הַכֶּתֶם טָמֵא מִשּׁוּם בּוֹעֵל נִדָּה[44].

40) אשה שיש לה וסת קבוע, וארבע נשים המנויות לקמן פ"ד ה"א. 41) דין הכתם כדין ראיית דם, כרבי חנינא בן אנטיגנוס שם ה, א. 42) כיסוי צמוד ומהודק לכלי. כלי חרס שכזה אינו מיטמא בטומאת מת וכדומה אלא בהיסט ע"י נדה וזב וזבה. 43) ואינו מטמא משכב ומושב. שם ו, א. כתנא־קמא בברייתא. 44) משנה, שם יד, א. "ומודים חכמים לרבי עקיבא ברואה כתם שמטמאה את בועלה".

ט. מְעֻבֶּרֶת שֶׁהוֹצִיא הָעֻבָּר אֶת יָדוֹ וְהֶחֱזִירָהּ - אִמּוֹ טְמֵאָה לֵדָה[45]. וְטֻמְאַת יוֹלֶדֶת יָדָ[46], וְטֻמְאַת מֵעֵת לְעֵת[47] אוֹ מִפְּקִידָה לִפְקִידָה לְמַפְרֵעַ כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[48], וְטֻמְאַת וְסָתוֹת[49], וְטֻמְאַת כְּתָמִים[50] - הַכֹּל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְטֻמְאָתָן מִסָּפֵק. לְפִיכָךְ אֵין שׁוֹרְפִין עֲלֵיהֶן תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים[51], אֶלָּא תּוֹלִין[52]. וְכֵן חֵלֶב שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל טָהֳרַת הַקֹּדֶשׁ[53] שֶׁנִּטְמְאוּ בְּאֵלּוּ - תּוֹלִין. אֲבָל הַנַּעֲשִׂים עַל טָהֳרַת הַתְּרוּמָה, וְחֵלֶב הַטְּבוּלִין לְחַלָּה[54] - אֵין מִתְטַמְּאִין[55] בְּכָל אֵלּוּ הַטֻּמְאוֹת שֶׁהֵן מִדִּבְרֵיהֶן. נִמְצָאתָ אוֹמֵר, שֶׁכָּל אַחַת מֵאֵלּוּ הַנָּשִׁים, וּמִשְׁכָּבָן וּמֹרְכָּבָן וְרֵקָן וּמִימֵי רַגְלֵיהֶן, וּבוֹעֵל רוֹאָה כֶּתֶם מֵאַחַר שֶׁנִּמְצָא הַכֶּתֶם, וּבוֹעֵל יוֹלֶדֶת מֵאַחַר שֶׁיָּצָא הָאֵיבָר[56] וְחָזַר - כֻּלָּן אֲבוֹת טֻמְאוֹת מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

45) מימרא של רב הונא, שם כח, א. 46) בספרים שלפנינו, הקיפו בטעות בסוגריים את המלה "יד". הכוונה לדין שנאמר למעלה: "שהוציא העובר את ידו". ומשמיענו רבינו שטומאתה מדברי סופרים כמו הטומאות האחרות המנויות כאן. בדפוס רומא (ר"מ) ובכת"י תימן, אין סוגריים. 47) ראה למעלה ה"ד. נדה טו, א: "מעת לעת דרבנן". 48) המעתיק שמחק את המילה "יד", העמיד כאן נקודה ויש למחקה. 49) אשה שיש לה וסת קבוע ובדקה עצמה זמן מסויים אחרי שעת וסת ומצאה דם – טמאה למפרע עד שעת הוסת (ראה למעלה ה"ה). וטומאה למפרע זו היא מדרבנן. כרב נחמן בר יצחק לדעת רב, שם טז, א. 50) שם טו, א: "וכתמים דרבנן". 51) ראה למעלה פ"ב ה"י. 52) לא אוכלים אותם ולא שורפים. נשארים ועומדים בספק. 53) חסידים הראשונים הקפידו שחוליהם ייעשו באותה הזהירות וההרחקה מכל טומאה המחייבות בקדשים, ויש מהם הקפידו רק כטהרת תרומה שהיא נמוכה מטהרת קודש. 54) עיסה שלא הפרישו ממנה חלה, נקראת "טבל". 55) שם. ודף ז, א כלשון אחרון. 56) של העובר.

יום שני כ"ו שבט ה'תשפ"א

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר הנשים שדיין שעתן ואינן מטמאות למפרע, תקנת חכמים שבכל יום בודקות עצמן שחרית וערבית, כל הכתמים הבאים מבין ישראל או מהגויים, הכשר כתמים המטמאים, והאשה שמתה ויצאה ממנה דם.

1 **א. אַרְבַּע נָשִׁים דַּיָּן שְׁעָתָן[2] וְאֵינָן מְטַמְּאוֹת לְמַפְרֵעַ.**
2 **וְאֵלּוּ הֵן: מְעֻבֶּרֶת וּמְנִיקָה, וּבְתוּלָה וּזְקֵנָה. אֵי זוֹ הִיא**
3 **מְעֻבֶּרֶת? מִשֶּׁיֵּכַר עֻבָּרָהּ[3]. הָיְתָה בְּחֶזְקַת מְעֻבֶּרֶת**
4 **וְרָאֲתָה דָּם, וְאַחַר כָּךְ הִפִּילָה רוּחַ[4] אוֹ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ**
5 **וָלָד - הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקָתָהּ[5] וְדַיָּהּ שְׁעָתָהּ. רָאֲתָה דָּם וְאַחַר**
6 **כָּךְ הֵכַּר עֻבָּרָהּ[6] - הֲרֵי זוֹ מְטַמְּאָה לְמַפְרֵעַ כְּכָל**
7 **הַנָּשִׁים. אֵי זוֹ הִיא מְנִיקָה? כָּל עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה**
8 **חֹדֶשׁ מִיּוֹם הַלִּדָּה. אֲפִלּוּ מֵת בְּנָהּ בְּתוֹךְ זְמַן זֶה אוֹ**
9 **שֶׁגְּמָלַתְּהוּ אוֹ נְתָנַתְּהוּ לְמִנִיקָה - דַּיָּהּ שְׁעָתָהּ. אֲבָל**
10 **אַחַר עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה חֹדֶשׁ, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא מְנִיקָה**
11 **וְהוֹלֶכֶת - הֲרֵי זוֹ טְמֵאָה לְמַפְרֵעַ כְּכָל הַנָּשִׁים. אֵי זוֹ**
12 **הִיא בְּתוּלָה? כֹּל שֶׁלֹּא רָאֲתָה דָּם מִיָּמֶיהָ. בְּתוּלַת**
13 **דָּמִים[7] אָמְרוּ, לֹא בְּתוּלַת בְּתוּלִים[8]. כֵּיצַד? אֲפִלּוּ**
14 **נִשֵּׂאת וְרָאֲתָה דָּם מֵחֲמַת נִשּׂוּאִין[9], אוֹ יָלְדָה וְרָאֲתָה**
15 **דָּם מֵחֲמַת לֵדָה - עֲדַיִן הִיא בְּתוּלָה לְעִנְיַן טֻמְאָה**
16 **וְדַיָּהּ שְׁעָתָהּ. אֵי זוֹ הִיא זְקֵנָה? כֹּל שֶׁעָבְרוּ עָלֶיהָ**
17 **שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים סָמוּךְ לְזִקְנוּתָהּ וְלֹא רָאֲתָה דָּם. וְאֵי**
18 **זוֹ הִיא סָמוּךְ לְזִקְנוּתָהּ? כֹּל שֶׁחַבְרוֹתֶיהָ קוֹרְאוֹת לָהּ**
19 **זְקֵנָה בְּפָנֶיהָ וְאֵינָהּ מַקְפֶּדֶת[10]. עָבְרוּ עָלֶיהָ שָׁלֹשׁ**
20 **עוֹנוֹת[11] וְרָאֲתָה, וְחָזְרוּ וְעָבְרוּ עָלֶיהָ שָׁלֹשׁ עוֹנוֹת**
21 **אֲחֵרוֹת אוֹ פָּחוֹת אוֹ יָתֵר[12] וְרָאֲתָה - הֲרֵי הִיא כְּכָל**
22 **הַנָּשִׁים וּמְטַמְּאָה לְמַפְרֵעַ.**

2) אינן טמאות למפרע (ראה למעלה פרק ג הלכה ה). 3) שם ה, ב אמר סומכוס בשם רבי מאיר, שהכרת העובר היא שלושה חדשים אחר תחילת העיבור. 4) שלפוחית מליאה רוח. 5) בחזקת מעוברת ואין אנו אומרים שההפלה הפסיקה את העיבור. 6) סמוך לראייתה. 7) שלא ראתה דם לפני כן. 8) שלא נבעלה. 9) מחמת בעילה, והדמים הם דם בתולים. 10) ואף על פי שהיא מתביישת. 11) עונה היא שלושים יום. 12) ימי העונות לא היו מכוונות בדיוק לימי העונות הראשונות.

23 **ב. בְּתוּלָה[13] שֶׁרָאֲתָה דָּם אֲפִלּוּ שׁוֹפַעַת[14] כָּל שִׁבְעָה**
24 **אוֹ דוֹלֶפֶת[15] - הֲרֵי זוֹ פַּעַם אַחַת[16]. רָאֲתָה דָּם וּפָסְקָה**
25 **וְחָזְרָה וְרָאֲתָה - הֲרֵי זוֹ שְׁתֵּי פְּעָמִים.**

13) בתולת דמים. 14) בלי הפסק. 15) טיפה אחר טיפה בלי הפסק ניכר. 16) ודיה שעתה.

26 **ג. תִּינֹקֶת שֶׁלֹּא הִגִּיעַ זְמַנָּהּ[17] לִרְאוֹת וְרָאֲתָה דָּם פַּעַם**
27 **רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה - דַּיָּהּ שְׁעָתָהּ; רָאֲתָה פַּעַם שְׁלִישִׁית**
28 **- מְטַמְּאוֹת לְמַפְרֵעַ[18]. [עָבְרוּ עָלֶיהָ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים[19]**
29 **וְאַחַר כָּךְ רָאֲתָה - דַּיָּהּ שְׁעָתָהּ][20]; עָבְרוּ עָלֶיהָ שְׁלֹשָׁה**
30 **חֳדָשִׁים אֲחֵרִים וְאַחַר כָּךְ רָאֲתָה - דַּיָּהּ שְׁעָתָהּ; עָבְרוּ**
31 **עָלֶיהָ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים אֲחֵרִים וְרָאֲתָה - מְטַמְּאָה**
32 **לְמַפְרֵעַ[21].**

17) בגיל למטה משתים עשרה שנה ויום אחד או טרם שצמחו לה שתי שערות במקום מסוים. הרשב"א בתורת הבית הארוך (מביאו הכסף משנה כאן) מפרש טעם דינים אלה ואומר: סתם תינוקת שלא הגיע זמנה לראות אין לה דמי נידות ואם ראתה פעם אחת הרי זה מקרה שאינו מעיד על שינוי טבעה, ולפיכך ראיה שנייה נידונה כראשונה ואינה מחזקת את כוחה של הראשונה, אבל כשראתה פעם שלישית מעידות השתיים על הראשונה שקדמה להן שאינה מקרה והוחזקה תינוקת זו בדם נידות. 18) מעת לעת או מפקידה לפקידה. והמדובר בראיה שלישית, אבל שתי הראיות הראשונות נשארו כדינן ודיין שעתן אף על פי שהוברר הדבר שלא היו מקריות, וטעמו של דבר, מפני שהטומאה למפרע אינה מן התורה הקילו בה בתינוקת. 19) בלי ראיה, אנו אומרים נסתלקו דמיה. 20) נידונה כראיה ראשונה. 21) בראיה השלישית, אבל שתי הראיות הראשונות אינן מטמאות למפרע.

33 **ד. תִּינֹקֶת שֶׁהִגִּיעַ זְמַנָּהּ לִרְאוֹת וְרָאֲתָה פַּעַם רִאשׁוֹנָה**
34 **- דַּיָּהּ שְׁעָתָהּ; שְׁנִיָּה - מְטַמְּאָה לְמַפְרֵעַ[22]. עָבְרוּ**
35 **עָלֶיהָ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים[23] וְאַחַר כָּךְ רָאֲתָה - דַּיָּהּ**
36 **שְׁעָתָהּ[24]; עָבְרוּ עָלֶיהָ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים אֲחֵרִים וְאַחַר**
37 **כָּךְ רָאֲתָה - מְטַמְּאָה לְמַפְרֵעַ[25].**

22) אם הגיע זמנה לראות, היינו כשגילה משתים עשרה שנים ויום אחד ולמעלה וצמחו לה שתי שערות, דמי נידה מצויים בה ולפיכך ראיה שנייה מעידה על בגרותה לדבר זה וזו היא בתולת דמים שבהלכה א בפרק זה. 23) ללא ראיה. 24) ההפסק הזה מוכיח שלא הגיעה עדיין לנידות קבועה. 25) אומרים אנו שכך הוא וסת שלה.

38 **ה. מְעֻבֶּרֶת וּמְנִיקָה וּזְקֵנָה וּבְתוּלָה שֶׁהִגִּיעַ זְמַנָּם**
39 **לִרְאוֹת שֶׁרָאוּ רְאִיָּה רִאשׁוֹנָה - דַּיָּן שְׁעָתָן; רָאוּ פַּעַם**
40 **שְׁנִיָּה - מְטַמְּאוֹת לְמַפְרֵעַ כְּכָל הַנָּשִׁים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.**
41 **וְאִם רָאוּ הָרִאשׁוֹנָה בְּאֹנֶס[26] - אַף בַּשְּׁנִיָּה דַּיָּן שְׁעָתָן.**

26) כגון שקפצה או נבהלה. אף על פי שראייה באונס מטמאה, אינה מועילה להוציאה מחזקת סילוק דמים.

42 **ו. מְעֻבֶּרֶת אוֹ מְנִיקָה שֶׁרָאֲתָה דָּם וְעָבְרוּ עָלֶיהָ**
43 **שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים וְאַחַר כָּךְ רָאֲתָה - דַּיָּהּ שְׁעָתָהּ; עָבְרוּ**
44 **עָלֶיהָ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים אֲחֵרִים וְרָאֲתָה פַּעַם שְׁנִיָּה,**
45 **שֶׁהִיא שְׁלִישִׁית לִרְאִיָּה רִאשׁוֹנָה - מְטַמְּאוֹת**
46 **לְמַפְרֵעַ[27]. הָרוֹאָה דָּם אַחַר דַּם טֹהַר[28] בְּתוֹךְ עֶשְׂרִים**
47 **וְאַרְבַּע שָׁעוֹת[29] - דַּיָּהּ שְׁעָתָהּ. וְכֹל שֶׁדַּיָּהּ שְׁעָתָהּ, אַף**
48 **עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ מְטַמְּאָה לְמַפְרֵעַ - צְרִיכָה שֶׁתִּבְדֹּק**
49 **עַצְמָהּ תָּמִיד. וְכָל אִשָּׁה הַמַּרְבָּה לִבְדֹּק - מְשֻׁבַּחַת;**
50 **חוּץ מִן הַנִּדָּה וְיוֹשֶׁבֶת עַל דַּם טֹהַר, שֶׁאֵין הַבְּדִיקָה**
51 **מוֹעֶלֶת לָהֶן כְּלוּם[30].**

27) במשנה שם (ז, ב) שנינו: "רבי יוסי אומר, מעוברת או מניקה שעברו עליהן שלוש עונות (ולא ראו) דיין שעתן". ומפרש רבינו שהמדובר, כשראתה דם ואחרי כן עברו עליה שלוש עונות ולא ראתה, ורבי יוסי ממשיך ואומר: בראייה ראשונה, אבל בשנייה מטמאה מעת לעת, וזה לא כפירוש רש"י. 28) דם של יולדת מיום שמיני ללידת זכר עד יום ארבעים ומיום חמישה עשר ללידת נקיבה עד שמונים נקרא דם טוהר ואינו מטמא. 29) משעה שנגמרו ימי דם טוהר. 30) בימי נידות אפילו אם לא תמצא כלום היא נשארת בטומאתה, ובימי דם טוהר אפילו אם תמצא דם היא טהורה ולפיכך הבדיקה מיותרת.

1 **ז. חֲכָמִים תִּקְּנוּ לָהֶן לִבְנוֹת יִשְׂרָאֵל לִהְיוֹת בּוֹדְקוֹת**
2 **עַצְמָן בְּכָל יוֹם, בְּשַׁחֲרִית[31] מִפְּנֵי טְהָרוֹת שֶׁל**
3 **עַרְבִית[32], וּבְעַרְבִית[33] מִפְּנֵי טְהָרוֹת שֶׁל שַׁחֲרִית[34]. וְכָל**
4 **אוֹכֶלֶת תְּרוּמָה[35] בּוֹדֶקֶת בְּשָׁעָה שֶׁאוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה[36],**
5 **וְכָל אִשָּׁה בּוֹדֶקֶת בְּשָׁעָה שֶׁעוֹבֶרֶת[37] לְשַׁמֵּשׁ מִטָּתָהּ**
6 **מִפְּנֵי הַטְּהָרוֹת[38]. אֲבָל אִם לֹא הָיְתָה עוֹסֶקֶת בִּטְהָרוֹת**
7 **- אֵינָהּ צְרִיכָה בְּדִיקָה לְבַעְלָהּ; שֶׁכָּל הַנָּשִׁים שֶׁיֵּשׁ**
8 **לָהֶן וֶסֶת[39] - בְּחֶזְקַת טָהֳרָה לְבַעְלֵיהֶן[40], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ**
9 **בְּעִנְיַן נִדָּה.**

31) צריכה לבדוק. 32) הערב שעבר, אם לא תבדוק שחרית ותראה דם במשך היום ייטמאו למפרע כל הטהרות שעשתה אחר הבדיקה האחרונה. 33) בודקת. 34) שנגעה בהן במשך היום. 35) בת כהן שלא נישאה לישראל או ללוי, אשת כהן ושפחתו הכנענית. 36) וטמא אסור לאכול תרומה. 37) כלומר, לפני תשמיש. 38) שם יא, ב. פירוש, מפני שהיא צריכה לבדוק עצמה אחר תשמיש מפני הטהרות, שמא ראתה דם מחמת תשמיש חייבוה לבדוק גם לבעלה, היינו לפני תשמיש. 39) זמן קבוע לראיית דם נידות. 40) משמע, שאשה שאין לה וסת קבוע חייבת לבדוק לבעלה אף על פי שאינה עוסקת בטהרות וכן פסק רבינו בפירוש בפרק ד מהלכות איסורי ביאה הלכה ט.

10 **ח. חֶזְקַת בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא הִגִּיעוּ לְפִרְקָן[41] בְּחֶזְקַת**
11 **טָהֳרָה[42], וְאֵין הַנָּשִׁים בּוֹדְקוֹת אוֹתָן; אֲבָל מִשֶּׁהִגִּיעוּ**
12 **לְפִרְקָן צְרִיכוֹת בְּדִיקָה[43], וְנָשִׁים בּוֹדְקוֹת אוֹתָן.**

41) שלא הגיע זמנן לראות דם נידות. ראה למעלה הלכה ד. 42) מניחים אנו שלא ראו והן טהורות לכל דבר. 43) מניחים אנו, שכבר זב ממנה דם נידות ולא הבחינה בדבר מחוסר ידיעה ואין לסמוך על בדיקתה כל זמן שאינה בקיאה בבדיקה ולפיכך נשים מבוגרות בודקות אותה.

13 **ט. הַחֵרֶשֶׁת[44] וְהַשּׁוֹטָה וּמִי שֶׁנִּטְרְפָה דַעְתָּהּ בְּחֹלִי,**
14 **אִם יֵשׁ לָהֶן פִּקְחוֹת מְתַקְּנוֹת אוֹתָן[45] - הֲרֵי אֵלּוּ**
15 **אוֹכְלוֹת בִּתְרוּמָה.**

44) אינה שומעת ואינה מדברת ודינה כשוטה. 45) בודקות ומטבילות אותן אם היא צריכה טבילה.

16 **י. כָּל הַכְּתָמִים[46] הַבָּאִים מִבֵּין יִשְׂרָאֵל[47] - בְּחֶזְקַת**
17 **טֻמְאָה, וְהַבָּאִים מִבֵּין הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים - בְּחֶזְקַת**
18 **טְהוֹרִין[48]. וְהַנִּמְצָאִים בְּעָרֵי יִשְׂרָאֵל - טְהוֹרִים, שֶׁלֹּא**
19 **נֶחְשְׁדוּ יִשְׂרָאֵל לְהַשְׁלִיךְ כִּתְמֵיהֶן, אֶלָּא מַצְנִיעִין**
20 **אוֹתָם[49]. לְפִיכָךְ, כָּל הַכְּתָמִים הַנִּמְצָאִים בְּכָל מָקוֹם -**
21 **טְהוֹרִין, חוּץ מִן הַנִּמְצָאִים בְּחוֹרִים[50] וּסְבִיבוֹת בֵּית**
22 **הַטֻּמְאָה[51]. וְכֻלָּן טֻמְאָתָן בְּסָפֵק, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[52].**

46) בגדים שעליהם כתמי דם. 47) ראינו שבאו מבין ישראל. 48) לא גזרו טומאה על כתמיהן, אף על פי שגזרו על דמן (ראה למעלה פרק ג הלכה ט). 49) ולפיכך יש להניח שכתמי גויות הם. 50) שהם מקום מוצנע. 51) חדר מיוחד לנשים בימי טומאתן (רש"י שם). 52) בפרק ט מהלכות איסורי ביאה הלכה א. הספק הוא, שמא דם זה אינו מן החדר שדמיו טמאים אלא מן הפרוזדור, שדמיו טהורים.

23 **יא. כָּל הַכְּתָמִים הַטְּמֵאִין מַעֲבִירִין עֲלֵיהֶן[53] שִׁבְעָה**
24 **סַמְמָנִין, וְאַחַר כָּךְ - בֵּין עָבַר הַכֶּתֶם בֵּין לֹא עָבַר -**
25 **מַטְבִּילוֹ וְטָהוֹר[54]. שֶׁאִם לֹא עָבַר כְּלָל - הֲרֵי הוּא**
26 **צָבַע; וְאִם עָבַר אוֹ כָּהָה - הֲרֵי זֶה כֶּתֶם, וּמֵאַחַר**
27 **שֶׁעָבְרוּ עָלָיו הַסַּמְמָנִין כְּבָר בָּטֵל, אַף עַל פִּי**
28 **שֶׁרְשׁוּמוֹ נִכָּר. וַאֲפִלּוּ כֶּתֶם שֶׁל דַּם נִדּוֹת וַדַּאי - כֵּיוָן**
29 **שֶׁהֶעֱבִיר עָלָיו שִׁבְעָה סַמְמָנִים בָּטֵל[55], וּמַטְבִּילוֹ**
30 **וְעוֹשֶׂה טְהָרוֹת עַל גַּבָּיו.**

53) מכבסים את מקום הכתם. 54) פליאה, שהרי במשנה כתוב בפירוש, שאם לא עבר "הרי זה צבע וכו' ואינו צריך להטביל". ורבינו עצמו כותב כאן: "הרי הוא צבע" ואם כן למה צריך טבילה? ופירש בכסף משנה, שמפני שהיה על הבגד ספק טומאה טעון טבילה, ומה שאמרו במשנה אינו צריך להטביל פירושו, אינו צריך טבילה שניה, אחר הכביסה כשהטבילו לפני הכביסה. ובמשנה המדובר כשהטביל לפני הכביסה, ואם עבר צריך להטבילו שנית. [וקשה להבין מה מועילה הטבילה לפני הכביסה, הלא הכתם קיים ומטמא גם אחרי הטבילה?]. 55) אפילו אם ניכר רושם הכתם רואים אותו כאילו אינו, מפני שאין דרכם של אנשים להקפיד על הרושם שנשאר אחרי כביסה יסודית שכזו (רב אשי שם בראש העמוד).

31 **יב. בֶּגֶד שֶׁאָבַד[56] בּוֹ כֶּתֶם - מַעֲבִירִין עַל כָּל הַבֶּגֶד**
32 **שִׁבְעָה סַמְמָנִים וּמַטְבִּילוֹ. אָבְדָה בּוֹ שִׁכְבַת זֶרַע: אִם**
33 **הָיָה חָדָשׁ[57] - בּוֹדְקוֹ בְּמַחַט[58]; וְאִם הָיָה שָׁחוּק[59] -**
34 **בּוֹדְקוֹ בַּחַמָּה[60].**

56) מקום הכתם אינו ידוע, אבל ברור הדבר שיש בו כתם. 57) אם הבגד חדש. 58) עובר בחודו של מחט על שטח הבגד וכשיגיע למקום הזרע יתעכב המחט. 59) בגד ישן שנשחק. 60) מעמידו נגד השמש וקרניה חודרות לעיני המסתכל מפני שהבגד שחוק, אבל המקום שנבלע בו הזרע הוא סתום, ואין אור השמש נראה. ובגד חדש כולו עבה ואין האור עובר בו.

35 **יג. בֶּגֶד[61] שֶׁהָיָה עָלָיו כֶּתֶם וְהִטְבִּילוֹ וְעָשָׂה עַל גַּבָּיו**
36 **טָהֳרוֹת, וְאַחַר כָּךְ הֶעֱבִיר עַל הַכֶּתֶם שִׁבְעַת הַסַּמְמָנִים**

וְלֹא עָבַר - הֲרֵי זֶה צֶבַע, וְהַטְּהָרוֹת שֶׁעָשָׂה טְהוֹרוֹת, וְאֵין צָרִיךְ לְהַטְבִּילוֹ פַּעַם אַחֶרֶת. וְאִם עָבַר הַכֶּתֶם אוֹ כָּהָה עֵינוֹ - הֲרֵי זֶה כֶּתֶם, וְהַטְּהָרוֹת טְמֵאוֹת[62], שֶׁהֲרֵי הִקְפִּיד עַל הַכֶּתֶם לַהֲסִירוֹ, וְצָרִיךְ לְהַטְבִּילוֹ פַּעַם שְׁנִיָּה לְטַהֲרוֹ.

61) עיקרי הדינים שבהלכה זו נאמרו כבר בהלכה יא והוכפלו כאן מפני דיני הטהרות שנעשו על גבו לפני הכיבוס, שלא נאמרו שם. 62) מלשונו משמע שהמדובר בטהרות שנעשו לפני הכביסה, אבל ברור שגם אלה שנעשו אחר הכביסה לפני הטבילה - טמאות.

יד. כֶּתֶם שֶׁהֶעֱבִיר עָלָיו שִׁשָּׁה סַמְמָנִים וְלֹא עָבַר, וְאַחַר כָּךְ הֶעֱבִיר עָלָיו צִפּוֹן[63] וְעָבַר - הֲרֵי הַטְּהָרוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל גַּבָּיו טְמֵאוֹת. אַף עַל פִּי שֶׁהַצִּפּוֹן מַעֲבִיר הַצֶּבַע[64], הוֹאִיל וְלֹא הֶעֱבִיר עָלָיו שִׁבְעַת הַסַּמְמָנִין - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת כֶּתֶם[65], וְשֶׁמָּא אִלּוּ הֶעֱבִיר הַשְּׁבִיעִי הָיָה עוֹבֵר. הֶעֱבִיר עָלָיו שִׁבְעַת הַסַּמְמָנִים וְלֹא עָבַר, וְחָזַר וְהֶעֱבִירָן עָלָיו פַּעַם שְׁנִיָּה וְעָבַר[66] - כָּל הַטְּהָרוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל גַּבָּיו בֵּין תִּכְבֹּסֶת רִאשׁוֹנָה לִשְׁנִיָּה טְהוֹרוֹת[67], וְכָל הַטְּהָרוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל גַּבָּיו אַחַר תִּכְבֹּסֶת שְׁנִיָּה טְמֵאוֹת; הוֹאִיל וְגִלָּה דַּעְתּוֹ שֶׁהוּא מַקְפִּיד עָלָיו וְרוֹצֶה לְהוֹצִיא רִשּׁוּמוֹ - הֲרֵי זֶה טָמֵא עַד שֶׁיִּבְטְלוּ[68] וְיַטְבִּילוּ. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת אִסּוּרֵי בִּיאָה שֶׁבְּעַת הַסַּמְמָנִין שֶׁמַּעֲבִירִין עַל הַכֶּתֶם מָה הֵן וְהֵיאַךְ מַעֲבִירִין אוֹתָן.

63) רש"י מפרש: "שאבון בלעז", פירוש, סבון. 64) ואם כן אפשר שאין כאן דם כלל (ראה פרק ט מהלכות איסורי ביאה הלכה לו ומגיד משנה שם). 65) מכיוון שחכמים הצריכו בדיקה אין לטהרו בלי אותה הבדיקה. 66) ברייתא שם: "העביר עליו שבעה סימנין ולא עבר, שנאן (חזר והעבירם) ועבר, טהרותיו טהורות". ופירשה רבי זירא שהכוונה לטהרות שנעשו בין תכבוסת ראשונה לשנייה אבל אלה שנעשו אחר תכבוסת שנייה - טמאות. 67) עבר דווקא, שהועילו מעשיו, אבל אם לא עבר אין הקפדתו מועילה לטמא. [והטהרות שלפני כיבוס ראשון טהורים מפני שכיבוס זה אינו מוכיח הקפדה לנקות הבגד, שהרי הוא רוצה שהכיבוס לא יועיל]. 68) שיבטל גם את הרישום שנשאר.

טו. הָאִשָּׁה שֶׁמֵּתָה וְיָצְאָה מִמֶּנָּה דָּם[69] - מְטַמֵּא מִשּׁוּם כֶּתֶם[70], שֶׁהַמָּקוֹר מְקוֹמוֹ טָמֵא[71]. אַף עַל פִּי שֶׁיָּצָא הַדָּם[72] אַחַר שֶׁמֵּתָה וְאֵין כָּאן נִדָּה, הוֹאִיל וּמִמָּקוֹם טָמֵא יָצָא - מְטַמֵּא טֻמְאַת כְּתָמִים[73]. וְאִם הָיָה בּוֹ רְבִיעִית - מְטַמֵּא בְּאֹהֶל[74] וּמְטַמֵּא מִשּׁוּם כֶּתֶם[75].

69) אפילו כל שהוא. 70) כלומר, משום דם נידות. 71) וכל הנמצא בו הוא אב הטומאה. 72) פירוש, שנעקר ממקומו במקור אחר מיתה, אבל אם נעקר מחיים ויצא לבית החיצון, אף על פי שלא יצא חוץ לגופה הרי זו נידה ממש (ראה פרק ה מהלכות איסורי ביאה הלכה ב). 73) טומאת נידות. 74) טומאת מת. כל דבר הראוי לקבל טומאה הנמצא באוהל שהמת בתוכו טמא שבעת ימים וטעון הזיית אפר פרה אדומה. ורביעית דם מן המת דינו לעניין זה כמת שלם. 75) לטמא משכב ומושב ומרכב כנידה ממש. מת חמור מנידה שהוא מטמא באוהל, ונידה חמורה שהיא מטמאה משכב ומושב ומרכב.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר שנידה זבה ויולדת והזב לעולם הם בטומאתם עד שיטבלו, ודין יולדת שירדה לטבול מטומאה לטהרה ונעקר דם ממנה בירידתה, ודין יולדת שטבלה אחר שבעה של זכר או י"ד של נקבה, ואם היא מצורעת מה דינה, זבה קטנה שטבלה בימי שימור שלה או בליל השימור, הרואה דם ביום י"א וטבלה לערב ליל שנים עשר או ביום שנים עשר.

א. הַזָּב וְהַזָּבָה וְהַנִּדָּה וְהַיּוֹלֶדֶת לְעוֹלָם הֵם בְּטֻמְאָתָן וּמְטַמְּאִין אָדָם וְכֵלִים וּמִשְׁכָּב וּמֶרְכָּב עַד שֶׁיִּטְבְּלוּ[2]. אֲפִלּוּ נִתְאַחֲרוּ כַּמָּה שָׁנִים בְּלֹא רְאִיַּת טֻמְאָה וְלֹא טָבְלוּ - הֲרֵי הֵן בְּטֻמְאָתָן.

2) שבת סד, ב "בנדתה תהא עד שתבוא במים" (ראה פ"ד מהלכות איסורי ביאה ה"ג, והגהות מיימוניות שם).

ב. יוֹלֶדֶת[3] שֶׁלֹּא טָבְלָה אַחַר שִׁבְעָה לְזָכָר וְאַרְבָּעָה עָשָׂר לִנְקֵבָה, כָּל דָּם שֶׁתִּרְאֶה אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּתוֹךְ יְמֵי טֹהַר - הֲרֵי הוּא כְּדַם הַנִּדּוּת וּמְטַמֵּא לַח וְיָבֵשׁ[4]. לֹא תְּלָה הַכָּתוּב בְּיָמִים בִּלְבַד, אֶלָּא בְּיָמִים וּטְבִילָה[5].

3) משנה, נדה לה, א. 4) למעלה בפ"ה ה"א למדנו, שדם נידות מטמא בין כשהוא לח ובין כשנתייבש, ושאר הנוזלים של זבה ויולדת מטמאים כשהם לחים בלבד. ונחלקו בית־שמאי ובית־הלל בדין דם יולדת שלא טבלה אחר שבעת ימים ללידת זכר או אחר ארבעה עשר ללידת נקיבה. בית־שמאי אומרים, מכיוון שהתורה מטהרת דמיה בתוך ימי טוהר (ראה למעלה פ"ד ה"ו), הרי דם זה הוא כנוזלים אחרים ומטמא רק כשהוא לח. ובית־הלל סוברים, שהתורה טיהרה את דמי היולדת רק אחר שעברו שבעה ימים לזכר או ארבעה עשר לנקבה וגם טבלה, וכל זמן שלא טבלה, דמה טמא כדם נידות ומטמא גם כשהוא יבש. 5) בלשון הגמרא שם: "ביומי וטבילה תלה רחמנא". כלומר, דם טוהר מתחיל אחר טבילת היולדת. ואף־על־פי־כן נגמרים ימי טוהר אחרי ארבעים לזכר ושמונים לנקבה מיום הלידה.

ג. יוֹלֶדֶת[6] שֶׁיָּרְדָה לִטְבֹּל מִטֻּמְאָה לְטָהֳרָה[7] וְנֶעֱקַר מִמֶּנָּה[8] דָּם בִּירִידָתָהּ[9] וְיָצָא חוּץ לְבֵין הַשְּׁנַיִם[10] - הֲרֵי זוֹ טְמֵאָה[11], וְאֵין הַטְּבִילָה מוֹעֶלֶת לְדָם זֶה[12], וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן הִיא בִּבְשָׂרָהּ. וְאִם נֶעֱקַר מִמֶּנָּה בַּעֲלִיָּתָהּ[13] מִן הַמִּקְוֶה - הֲרֵי זוֹ טְהוֹרָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא דַּם טֹהַר, וְהַטְּבִילָה מוֹעֶלֶת לְכָל הַדָּם הַמֻּבְלָע בָּאֵיבָרִים[14] וּמְשִׁימָה אוֹתוֹ דַּם טֹהַר.

6) מימרא של רב, שם מב, א. 7) אחרי שבעת ימים ללידת זכר או ארבעה־עשר יום ללידת נקבה. 8) מן המקום שדם

נידות מכונס בו. 9) לפני שטבלה. 10) מקום מסויים ברחם (ראה פ"ה מהלכות איסורי ביאה ה"ב), וממנו ולחוץ נקרא בית החיצון. 11) כל זמן שהדם נמצא בבית החיצון, וכשיֵצא תטבול שנית ותיטהר אחר שקיעת החמה. ואע"פ שטומאה בלועה אינה מטמאה (חולין עא, א) דעת רבינו שבית החיצון אינו בלוע אלא בית הסתרים, כרבא שם, ובית הסתרים אינו מטמא במגע אבל מטמא במשא (ראה הלכות טומאת מת פ"א ה"ג וה"ח). ולפיכך טמאה האשה טומאת יום אחד, שהרי נשאה את הדם, וטעונה טבילה והערב שמש. ולדעת רבינו, כל הסוגיא שם נאמרה לפי דעת אביי (שם), שבית החיצון דינו כבלוע, והטומאה הנמצאת בו אינה מטמאה לא במגע וגם לא במשא, ולפיכך אמרו שאינו מטמא עד שיצא לחוץ. ראה תוספות שם ד"ה אמאי. 12) טבילת היולדת מועילה אמנם לטהר את כל הדם המכונס במקור, אבל אינה מטהרת את הדם שנעקר לפני הטבילה, ודם זה מטמא את האשה טומאת משא אבל אינו מטמאה טומאת ראיה שבעת ימים, מפני שתקופת דם טוהר מפסיקה את כל טומאות הראיות. 13) אחר שטבלה. 14) ודם המכונס במקומו במקור נקרא "מובלע", מה־שאין־כן הדם שנעקר ממנו ויצא לבית החיצון.

1 **ד. יוֹלֶדֶת[15] שֶׁטָּבְלָה אַחַר שִׁבְעָה שֶׁל זָכָר וְאַרְבָּעָה**
2 **עָשָׂר שֶׁל נְקֵבָה, אוֹ אַחַר סְפִירַת שִׁבְעָה יָמִים נְקִיִּים**
3 **אִם הָיְתָה יוֹלֶדֶת בְּזוֹב[16] - הֲרֵי הִיא בְּכָל יְמֵי טֹהַר**
4 **שֶׁלָּהּ כְּטָמֵא שֶׁטָּבַל וְעָדַיִן לֹא הֶעֱרִיב שִׁמְשׁוֹ, וַהֲרֵי**
5 **הִיא טְבוּלַת יוֹם[17] בְּכָל אוֹתָן הַיָּמִים[18]. וְאֵינָהּ צְרִיכָה**
6 **טְבִילָה אַחֶרֶת בְּסוֹף יְמֵי טֹהַר, אֶלָּא בְּמִשְׁלַם הַיָּמִים[19]**
7 **הֲרֵי הִיא כִּטְבוּל יוֹם שֶׁהֶעֱרִיב שִׁמְשׁוֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים**
8 **אֲמוּרִים שֶׁהִיא כִּטְבוּל יוֹם? לְעִנְיַן תְּרוּמָה וּמַעֲשֵׂר[20];**
9 **אֲבָל לְקָדָשִׁים הֲרֵי הִיא כְּרִאשׁוֹן לְטֻמְאָה[21] שֶׁעֲדַיִן לֹא**
10 **טָבַל, אֶלָּא[22] כְּמִי שֶׁנָּגַע בְּנִדָּה אוֹ בִּטְמֵא מֵת שֶׁעֲדַיִן**
11 **לֹא טָבַל וְכֵיוָצֵא בָּהֶן. נִמְצֵאתָ אַתָּה לָמֵד, שֶׁהַיּוֹלֶדֶת**
12 **בְּתוֹךְ יְמֵי טֹהַר אוֹכֶלֶת בְּמַעֲשֵׂר[23] וּפוֹסֶלֶת אֶת**
13 **הַתְּרוּמָה[24] כִּטְבוּל יוֹם, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר. וְאִם נָפַל**
14 **מֵרֶקָּהּ וּמִדַּם טָהֳרָתָהּ עַל כִּסֵּא שֶׁל תְּרוּמָה - הֲרֵי הוּא**
15 **בְּטָהֳרָתוֹ, שֶׁמַּשְׁקֶה טְבוּל יוֹם טָהוֹר כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[25].**
16 **וּמְטַמְּאָה אֶת הַקֳּדָשִׁים כִּוְלַד הַטֻּמְאוֹת[26] עַד שֶׁתַּשְׁלִים**
17 **יְמֵי טֹהַר וְתִהְיֶה טְהוֹרָה לַכֹּל[27]. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁמֵּאַחַר**
18 **שֶׁהִיא מְטַמְּאָה אֶת הַקֹּדֶשׁ - שֶׁהִיא צְרִיכָה טְבִילָה**
19 **אַחֶרֶת בַּסּוֹף[28] וְאַחַר כָּךְ תִּגַּע בַּקֹּדֶשׁ, אַף עַל פִּי**
20 **שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה טְבִילָה אַחֶרֶת לַאֲכִילַת הַתְּרוּמָה.**

15) משנה שם עא, ב. 16) בהלכות איסורי ביאה פ"ז ביאר רבינו, שיולדת בזוב (שילדה בזמן שהיתה זבה) צריכה לספור שבעה ימים נקיים מראיית דם ואחר־כן טובלת, וימי טוהר מתחילים אחר יום טבילתה. 17) טמא שטבל ביום האחרון לטומאתו, נקרא "טבול יום" עד שקיעת החמה. 18) בלשון התלמוד: "טבולת יום ארוך". 19) כשיושלמו שלושים ושלושה יום לזכר וששים וששה ימים לנקבה מיום טבילתה. 20) לקמן יתבאר. 21) כבית־הלל במשנה שם. כבר ביארנו שראשון לטומאה עושה שני בחולין, שני עושה שלישי בתרומה (אבל לא בחולין), ותרומה שלישית עושה רביעי בקודש. 22) נראה שתיבה זו נשתרבבה לכאן בטעות. 23) במסכת נגעים פי"ד, ג, שנינו: "טבול יום אוכל במעשר, העריב שמשו אוכל בתרומה". 24) עושה את התרומה שלישי לטומאה. 25) שם ה"ד. 26) וקדשים שנגעה בהם נעשו שני לטומאה. 27) פירוש, טהורה מטומאת טבול יום, שבה אנו עוסקים. ויוצא מזה שלתרומה תהיה טהורה ממש, ולקדשים תיטהר מטומאת ראשון לטומאה, אולם עדיין תפסול (ולא תטמא) את הקודש עד שתביא קרבנותיה, מפני שמחוסר כיפורים פוסל את הקודש בנגיעה. וכן כתב רבינו בפירושו למשנה חגיגה (פ"ג מ"א), וכן בהלכות אבות הטומאות פ"י ה"ג וה"ט (ופליאה היא, למה לא הביא הכסף־משנה מקורות אלה). ודומה לכך אנו מוצאים לקמן (פי"ב וה"ה): "המשכבות והמרכבות טהורים", והכוונה - טהורים מטומאת משכב ומושב שהיא טומאה חמורה, אבל טמאים טומאת נגיעה (רבינו בפירושו למשנה טהרות פ"ז ה). ודומה לכך כתב רבינו גם בפ"ה מהלכות טומאת מת הי"ב, בדין אשה שהפילה "טמאה שבעה ימים" כנוגע במת, ואף־על־פי שהיא טמאה ארבעה עשר יום אם הפילה נקבה, אלא שם עוסק רבינו בדיני טומאת מת, ולא נגע כלל בטומאת יולדת שדיניה מבוארים במקומם. 28) בסוף ממש, היינו אחר הבאת קרבנותיה. [כך משמע מלשונו של רבינו בפי"ב מהלכות אבות הטומאות הט"ו. כסף־משנה]. ואפילו אם טבלה אחר ששלמו ימי טוהר. ומה שאמרו בית־הלל (נדה עא, ב) "אינה צריכה טבילה באחרונה", הכוונה לתרומה, שהרי המדובר שם בכיכר של תרומה, אבל לנגיעת קודש צריכה טבילה. וכן פירש רש"י שם. (ראה השלמות).

21 **ה. יוֹלֶדֶת שֶׁהִיא מְצֹרַעַת[29] וְטָבְלָה אַחַר שִׁבְעָה שֶׁל**
22 **זָכָר אוֹ אַרְבָּעָה עָשָׂר שֶׁל נְקֵבָה - הֲרֵי דַּם טֹהַר שֶׁלָּהּ**
23 **טָמֵא[30] כְּרֶקָּהּ וּכְמִימֵי רַגְלֶיהָ. וְכֵלָן[31] כְּמַשְׁקִין**
24 **טְמֵאִין[32]. שֶׁכָּל הַמַּשְׁקִין הַטְּמֵאִין הַיּוֹצְאִין מֵהֶן**
25 **כְּמַשְׁקִין שֶׁהֵן נוֹגְעִין בָּהֶן[33]; חוּץ מִזָּב וְכֵיוֹצֵא בּוֹ[34],**
26 **שֶׁהֲרֵי שְׁלֹשָׁה מַשְׁקִין הַיּוֹצְאִין מִמֶּנּוּ[35] אֲבוֹת טֻמְאוֹת,**
27 **כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[36].**

29) משנה שם לד, א. 30) כבית־הלל שם. 31) דם טוהר, רוק ומימי רגלים. 32) שהם ראשון לטומאה. 33) שנינו במסכת טבול יום פ"ב מ"א: "משקין היוצאין מהן, כמשקין שהן נוגעין בהן, אלו ואלו תחילה" (תחילה - ראשון לטומאה). [ראה בהשלמות, מקור דין זה מהכתוב]. 34) נדה, יולדת וזבה. 35) שכבת זרע, רוק ומימי רגלים. 36) למעלה פ"א הי"ד.

28 **ו. זָבָה קְטַנָּה[37] שֶׁטָּבְלָה בַּיּוֹם הַשְּׁמוּר שֶׁלָּהּ אַחַר**
29 **הָנֵץ[38], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּעִנְיַן אִסּוּר נִדָּה[39] - הֲרֵי**
30 **מַגָּעָהּ[40] וּבְעִילָתָהּ[41] תְּלוּיִים[42]: אִם נִגְמַר הַיּוֹם וְלֹא**
31 **רָאֲתָה - כֹּל שֶׁנָּגְעָה בּוֹ טָהוֹר, וּבוֹעֲלָהּ טָהוֹר**
32 **וּפָטוּר[43]; וְאִם רָאֲתָה דָּם אַחַר שֶׁטָּבְלָה - כָּל טְהָרוֹת**
33 **שֶׁעָשְׂתָה טְמֵאוֹת, וְעוֹשֶׂה מִשְׁכָּב וּמֶרְכָּב, וּבוֹעֲלָהּ**

37) שם לד, ב. 38) כבית־הלל במשנה שם. 39) בסוף פ"ב מהלכות אבות הטומאות הט"ו. כסף־משנה. ואפילו אם טבלה אחר ששלמו ימי טוהר. ומה שאמרו בית־הלל (נדה עא, ב) "אינה צריכה טבילה באחרונה", הכוונה לתרומה, שהרי המדובר שם בכיכר של תרומה, אבל לנגיעת קודש צריכה טבילה. וכן פירש רש"י שם. (ראה השלמות).

חַיָּב חַטָּאת. טָבְלָה בְּלֵיל הַשִּׁמּוּר קֹדֶם שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר - הֲרֵי זוֹ כְּמִי שֶׁלֹּא טָבְלָה, וַעֲדַיִן עוֹשֶׂה מֶרְכָּב וּמוֹשָׁב[44].

37) נדה עב, א. אשה שראתה בתקופת הזיבה פעם אחת או פעמיים, בין ביום אחד בין בשני ימים בזה אחר זה, נקראת זבה קטנה וצריכה לשמור כל יום המחרת, ויום זה נקרא יום השימור, ואם עבר בטהרה וטבלה - טהורה. 38) עם נצנוץ השמש, שאז מותר לה לטבול, אלא שאסורה לבעלה ולעשות טהרות כל היום, שמא תראה בו ביום ותיטמא למפרע. 39) בפ"ו מהלכות איסורי ביאה ה"ט. 40) אם נגעה בטהרות. 41) אם נבעלה. 42) עומדים בספק. 43) מלהביא קרבן חטאת. 44) אפילו אם לא תראה דם ביום השמור, כי טבילת לילה אינה מטהרת אותה. משכב ומושב דינם שוה לכל דבר, ולפיכך כותב רבינו לפעמים משכב ולפעמים מושב. אבל מרכב דין אחר לו, כמו שיתבאר לקמן בפ"ו.

ז. הָרוֹאָה[45] דָּם בְּיוֹם אַחַד עָשָׂר וְטָבְלָה לָעֶרֶב לֵיל שְׁנֵים עָשָׂר - הֲרֵי זוֹ מְטַמְּאָה מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב[46], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לִהְיוֹת זָבָה גְּדוֹלָה[47], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[48] בְּעִנְיַן אִסּוּר נִדָּה.

45) משנה שם עא, ב. 46) אבל פטורים מן הקרבן, כבית־הלל שם. 47) אפילו אם תראה דם ביום י"ב וי"ג, שהרי יום י"ב הוא תחילת תקופת נדה, ודם נידות אינו מצטרף לזיבה, אעפ"כ אין טבילת לילה מועילה לטהרה. 48) שם.

ח. טָבְלָה בְּיוֹם שְׁנֵים עָשָׂר[49] אַחַר הָנֵץ הַחַמָּה, אַף עַל פִּי שֶׁאֲסוּרָה לְשַׁמֵּשׁ [עַד] לָעֶרֶב[50], אִם שִׁמְּשָׁהּ - בּוֹעֲלָהּ טָהוֹר, וּמִשְׁכָּבָהּ וּמֶרְכָּבָהּ טְהוֹרִין, אַף עַל פִּי שֶׁרָאֲתָה דָּם בְּיוֹם שְׁנֵים עָשָׂר אַחַר הַטְּבִילָה. מִפְּנֵי שֶׁהוּא תְּחִלַּת נִדָּה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ שָׁם בְּאִסּוּר נִדָּה, וְאֵינוֹ מִצְטָרֵף לְיוֹם אַחַד עָשָׂר[51], לְפִיכָךְ אֵינָהּ צְרִיכָה לִשְׁמֹר יוֹם שְׁנֵים עָשָׂר[52], אֶלָּא טוֹבֶלֶת וְעוֹסֶקֶת בִּטְהָרוֹת. אֲבָל הָרוֹאָה דָם בָּעֲשִׂירִי - טוֹבֶלֶת בְּיוֹם אַחַד עָשָׂר וּמְשַׁמֶּרֶת אוֹתוֹ, שֶׁאִם תִּרְאֶה בּוֹ דָם אַחַר טְבִילָה - נִטְמְאוּ כָּל טְהָרוֹת שֶׁעָשְׂתָה וְנִטְמָא בּוֹעֲלָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לִהְיוֹת זָבָה גְּדוֹלָה[53], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּעִנְיַן נִדָּה.

49) הלכה זו היא המשך ההלכה הקודמת. והמדובר, באשה שראתה ביום אחד עשר. 50) מדרבנן, גזירה שמא יעשה כך כשתראה ביום עשירי או לפניו. 51) לטמא למפרע. 52) ואם תראה בו תטמא בטומאת נדה משעת ראייתה ואילך. 53) שהרי ראייה שלישית תהיה ביום שנים עשר, אחר גמר תקופת זיבה. והטעם, מפני שכל זמן שלא עבר עליה יום בטהרה בתקופת הזיבה, דינה כזבה קטנה.

ט. זָב וְזָבָה גְּדוֹלָה שֶׁטָּבְלוּ בְּיוֹם שְׁבִיעִי[54] שֶׁלָּהֶן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[55] - לֹא יִתְעַסְּקוּ בִּטְהָרוֹת[56] עַד לָעֶרֶב; שֶׁמָּא יִרְאוּ טֻמְאָה וְיִסְתְּרוּ שִׁבְעַת יְמֵי הַסְּפִירָה, וְנִמְצְאוּ אוֹתָן הַטְּהָרוֹת טְמֵאוֹת לְמַפְרֵעַ[57]. אַף עַל פִּי שֶׁהֵן עוֹשִׂין מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב לְמַפְרֵעַ[58] - אֵין מְטַמְּאִין כְּלֵי חֶרֶס בְּהֶסֵּט[59] מֵאַחַר שֶׁטָּבְלוּ, אַף עַל פִּי שֶׁחָזְרוּ וְרָאוּ טֻמְאָה וְסָתְרוּ הַכֹּל, וְכָל כְּלֵי חֶרֶס שֶׁהֵסִיטוּ עַד שֶׁלֹּא רָאוּ טָהוֹר.

54) משבעה נקיים. 55) בפ"ו מהלכות איסורי ביאה פי"א, שזבה מותרת לטבול ביום שביעי. 56) 'תורת כהנים' פרשת מצורע ט, ב. 57) פסחים פא, א. 58) שם. 59) אם הזיזוהו מבלי לנגוע בתוכו. זב וזבה מטמאים כלי חרס בהיסט, ואפילו אם הכלי מכוסה בכיסוי מהודק (לקמן פ"ח ה"ג). ומשמיענו רבינו, שאם ראו זיבה ביום השביעי אחר טבילתם אינם מטמאים למפרע בהיסט, אע"פ שמטמאים משכב ומושב למפרע, ולפיכך הכלים שהסיטו בין טבילה לראייה - טהורים. במסכת מגילה ח, ב למדו דין זה מהכתוב.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר למה נאמר בתורה משכב ומושב ומה בין מרכב למושב, ודין מדף, והזב והזבה והנידה והיולדת ומצורע או נכרי שמתו, ודין כל מקום שאתה שומע טומאת מרכב ומושב אם צריך שיגע בהן הזב, ודין אוכלין ומשקין וכלים שאינם עשויים למשכב ומושב שישב עליהם הזב למעלה, כל שהוא למעלה מן הזב ואינו נוגע בו או למטה ממנו.

א. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[2], שֶׁהַזָּב וַחֲבֵרָיו מְטַמְּאִין מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב וּמֶרְכָּב. וְהַמִּשְׁכָּב וְהַמּוֹשָׁב אֶחָד הוּא. וְלָמָּה נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב? שֶׁהַמִּשְׁכָּב - הָרָאוּי לִשְׁכִיבָה, וְהַמּוֹשָׁב - הָרָאוּי לִישִׁיבָה. וּבֵין שֶׁיָּשַׁב עַל הַמִּשְׁכָּב אוֹ שֶׁשָּׁכַב עַל הַמּוֹשָׁב - טִמְּאָהוּ[3]. לְפִיכָךְ אֲנִי אוֹמֵר בְּכָל מָקוֹם מִשְׁכָּב לְבַד, וְהוּא הַדִּין לְמוֹשָׁב. וְאִי זֶהוּ מֶרְכָּב? זֶה הָרָאוּי לִרְכִיבָה[4], כְּגוֹן מַרְדַּעַת הַחֲמוֹר[5] וְטַפֵּיטַן[6] הַסּוּס.

2) למעלה פ"א ה"א. 3) ב'תורת כהנים' פרשת מצורע פ"ב ה"ז, שנינו: "אין לי אלא בזמן ששכב על המשכב וישב על המושב, מנין שב על המושב וישב על המשכב? ת"ל יטמא – ריבה". 4) מיוחד לרכיבה. 5) מניחים אותה על גב החמור. 6) מין שטיח שרגילים להניחו על גב הסוס כשרוכבים עליו (כלים פכ"ג מ"ב). דעת רבינו, שכל דבר שיושבים עליו בפיסוק רגליים נקרא מרכב ולא מושב (ראה 'תוספות יום־טוב' כלים פ"א מ"ג, ד"ה מרכב). וכן כתב בפירושו למס' כלים פ"א מ"ג. ואפילו אותו חלק שהאדם יושב עליו ממש אינו מטמא משום מושב, אבל דעת רש"י (עירובין כז, א ובפירושו על התורה פרשת מצורע), שמרכב פירושו הדברים המסייעים לרכיבה, כגון החגורה, שמכניסים בטבעות שבאוכף וקושרים אותה תחת בטן הסוס ומחזיקה את האוכף, או העץ שהרוכב אוחז בו, או משעין עליו גבו, אבל המקום שהוא יושב עליו ממש בשעת רכיבה טמא משום מושב, וכן דעת הר"ש והרא"ש. (ויש לתמוה על רבינו שמנה (בפירושו למשנה הנ"ל) אוכף

בין המטמאים טומאת מרכב, הלא התוספתא מס' כלים בבא־בתרא פ"ב אומרת: "האוכף טמא מושב, והתפוס שלו טמא מרכב". אולי מדובר באוכף המיוחד לנשים שדרכן לירכב, כששתי רגליהן נמצאות בצד אחד של הסוס, וסובר רבינו שדינו כמושב).

1 ב. הַמִּשְׁכָּב וְהַמֶּרְכָּב - כָּל אֶחָד מֵהֶן אָב מֵאֲבוֹת
2 הַטֻּמְאוֹת שֶׁל תּוֹרָה. מְטַמְּאִין אָדָם וְכֵלִים בְּמַגָּע,
3 וּמְטַמְּאִין אֶת הָאָדָם בְּמַשָּׂא[7]. וּמַה בֵּין מִשְׁכָּב
4 לְמֶרְכָּב? שֶׁהַנּוֹגֵעַ בְּמִשְׁכָּב, אִם הָיָה אָדָם וְנָגַע
5 בִּבְגָדִים וּבִשְׁאָר כֵּלִים עַד שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ מִמְּטַמְּאָיו -
6 הֲרֵי זֶה טְמֵאִים[8] וַעֲשָׂאָן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה; וְהַנּוֹגֵעַ
7 בְּמֶרְכָּב - אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים וְלֹא כֵּלִים אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת
8 מַגָּעוֹ. אֲבָל הַנּוֹשֵׂא אֶת הַמִּשְׁכָּב אוֹ אֶת הַמֶּרְכָּב - הֲרֵי
9 זֶה מְטַמֵּא בְּגָדִים וּשְׁאָר כֵּלִים בִּשְׁעַת נְשִׂיאָתוֹ עַד
10 שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ מִמְּטַמְּאָיו. וּמִנַּיִן שֶׁבְּטֻמְאַת מֶרְכָּב חִלֵּק
11 מַגָּעוֹ מִמַּשָּׂאוֹ וּבְמִשְׁכָּב לֹא חִלֵּק? שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר
12 בְּמִשְׁכָּב: וְאִישׁ אֲשֶׁר יִגַּע בְּמִשְׁכָּבוֹ יְכַבֵּס בְּגָדָיו.
13 וּבְמֶרְכָּב הוּא אוֹמֵר: וְכָל הַמֶּרְכָּב אֲשֶׁר יִרְכַּב עָלָיו
14 וְכָל הַנֹּגֵעַ בְּכֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה תַּחְתָּיו יִטְמָא עַד הָעָרֶב,
15 וְלֹא נֶאֱמַר בּוֹ יְכַבֵּס בְּגָדָיו. מְלַמֵּד, שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא
16 בְּגָדִים בִּשְׁעַת מַגָּעוֹ. וְנֶאֱמַר: וְהַנּוֹשֵׂא אוֹתָם יְכַבֵּס
17 בְּגָדָיו. אֶחָד הַנּוֹשֵׂא אֶת הַמֶּרְכָּב אוֹ הַנּוֹשֵׂא מִשְׁכָּב
18 מְטַמֵּא בְּגָדִים בִּשְׁעַת נְשִׂיאָתוֹ. נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁהַזָּב
19 וְהַזָּבָה וְהַנִּדָּה וְהַיּוֹלֶדֶת, וּמִשְׁכָּבָן וְרֶקֶן וּמֵימֵי
20 רַגְלֵיהֶן, וְדַם נִדָּה וְזָבָה וְיוֹלֶדֶת וְזוֹבוֹ שֶׁל זָב - כָּל
21 אֶחָד מֵאֵלּוּ אָב. וְאָדָם שֶׁנָּגַע בְּאֶחָד מִכָּל אֵלּוּ אוֹ
22 נְשָׂאָן - מְטַמֵּא בְּגָדִים וּשְׁאָר כֵּלִים בִּשְׁעַת נְגִיעָתוֹ אוֹ
23 בִּשְׁעַת נְשִׂיאָתוֹ, וְאֵינוֹ מְטַמֵּא לֹא אָדָם וְלֹא כְּלֵי
24 חֶרֶשׂ[9]; שֶׁכָּל הַמְטַמֵּא אָדָם - מְטַמֵּא כְּלֵי חֶרֶשׂ[10], וְכֹל
25 שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא אָדָם - אֵינוֹ מְטַמֵּא כְּלֵי חֶרֶשׂ. הִנֵּה
26 לָמַדְתָּ, שֶׁכָּל טָמֵא שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ יְכַבֵּס בְּגָדָיו - הֲרֵי זֶה
27 מְטַמֵּא בְּגָדִים שֶׁיִּגַּע בָּהֶם[11] כָּל זְמַן שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ
28 מִמְּטַמְּאָיו, וְעוֹשֶׂה אוֹתָן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה כָּמוֹהוּ.
29 וּמְטַמֵּא שְׁאָר כֵּלִים כִּבְגָדִים, חוּץ מִכְּלֵי חֶרֶשׂ, שֶׁאֵינוֹ
30 מְטַמֵּא לֹא אָדָם וְלֹא כְּלֵי חֶרֶשׂ אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא
31 פֵּרֵשׁ. וְכָל טָמֵא שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בּוֹ יְכַבֵּס בְּגָדָיו - הֲרֵי
32 הוּא עַד שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ כְּאַחַר שֶׁפֵּרֵשׁ, שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא
33 בְּגָדִים, מִפְּנֵי שֶׁהוּא וָלָד, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵינוֹ
34 מְטַמֵּא אָדָם וְלֹא כְּלֵי חֶרֶשׂ. וּלְפִיכָךְ, הַנּוֹגֵעַ בְּמֶרְכָּב[12]
35 אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים בִּשְׁעַת מַגָּעוֹ, וְהַנּוֹשֵׂא אֶת הַמֶּרְכָּב
36 מְטַמֵּא בְּגָדִים בִּשְׁעַת נְשִׂיאָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

7) אע"פ שלא נגע, כגון שהרים קרש שטומאה מונחת עליו, וכן אם הניח כלי כבד על קצה הקרש מזה, ומפני כובדו עלה למעלה קצהו השני, שהטומאה עליה. ראה לקמן פ"ח ה"ב. 8) משנה, כלים שם. 9) 'תורת כהנים' פרשת מצורע פ"ב פרשתא ב הי"א: "בגד הוא מטמא ואינו מטמא לא אדם ולא כלי חרס". כלים אחרים למדו שם מהכתוב, שמיטמאים כבגדים שעל הזב. 10) זבים פ"ה מ"א. 11) ולא רק את הבגדים שהוא לבוש, ואע"פ שהנוגע הוא ראשון לטומאה, וראשון אינו מטמא כלים, גזרה התורה שיטמא "בחיבורים", פירוש, בשעה שהוא נוגע בטומאה וגופו מחבר את הטומאה ואת הכלים. 12) שלא נאמר בו "יכבס בגדיו".

37 ג. כָּל הַכֵּלִים[13] שֶׁיִּנָּשְׂאוּ לְמַעְלָה מִן הַזָּב - הֵם
38 הַנִּקְרָאִין מַדָּף[14], וְהֵם כֻּלָּם כְּכֵלִים שֶׁהוּא נוֹגֵעַ בָּהֶם,
39 שֶׁהֵם רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה, וְאֵינָן מְטַמְּאִין לֹא אָדָם וְלֹא
40 כֵּלִים אֲבָל מְטַמְּאִין אֳכָלִין וּמַשְׁקִין, כִּשְׁאָר וַלְדוֹת
41 הַטֻּמְאָה. וְטֻמְאַת מַדָּף מִדִּבְרֵיהֶם[15].

13) בהלכות הקודמות, מדובר בדברים שהם תחת הזב, אפילו מאה בגדים זה על זה ושכב על העליון, כולם אב הטומאה, ובהלכה זו מדובר בדברים שהם למעלה מן הזב, בלשון התלמוד: "עליונו של זב"). מן התורה טמא רק הבגד שנגע בזב ונעשה ראשון לטומאה, ואינו מטמא את הבגדים שעליו שלא נגעו בזב עצמו. 14) זבים פ"ד מ"ו. ופירש רבינו שם מלשון "ריחו נודף". והכוונה, כמו שריח נודף מרחוק, כך גם כאן מטמא את הבגדים המרוחקים מן הזב. 15) דברי חכמים, גזירותיהם. נדה ד, ב. וסובר רבינו, שהדרשה בגמרא שם לב, ב מהכתוב (ויקרא טו, י): "וכל הנוגע בכל אשר יהיה תחתיו" היא אסמכתא, כלומר, חכמים הסמיכו גזירתם על המקרא הזה (כסף־משנה).

42 ד. הַזָּב[16] וְהַזָּבָה וְהַנִּדָּה וְהַיּוֹלֶדֶת וְהַמְּצֹרָע שֶׁמֵּתוּ -
43 הֲרֵי הֵן מְטַמְּאִין מִשְׁכָּב וּמֶרְכָּב אַחַר מִיתָתָן כְּשֶׁהָיוּ
44 כְּשֶׁהֵן חַיִּין עַד שֶׁיִּמּוֹק הַבָּשָׂר. וְטֻמְאָה זוֹ
45 מִדִּבְרֵיהֶם[17], גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִתְעַלֵּף אֶחָד מֵאֵלּוּ וִידַמּוּ
46 שֶׁמֵּת וְהוּא עֲדַיִן לֹא מֵת. נִמְצָא מִשְׁכָּבוֹ וּמֶרְכָּבוֹ[18]
47 שֶׁל אַחַר מִיתָה אַב טֻמְאָה שֶׁל דִּבְרֵי סוֹפְרִים. אֲבָל
48 נָכְרִי שֶׁמֵּת - אֵינוֹ עוֹשֶׂה מִשְׁכָּב[19], שֶׁהֲרֵי כְּשֶׁהוּא חַי
49 אֵינוֹ מְטַמֵּא אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם[20], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[21].

16) משנה, נדה סט, ב. 17) גמרא, שם. 18) שלא נגע בהם, אבל כשנגע בהם טמאים טומאת מת מן התורה. 19) פירוש, אינו מטמא משכב שאינו נוגע בו. שם. 20) ואין גוזרים גזירה לגזירה, ברייתא שם. 21) למעלה פ"ב ה"י.

50 ה. כָּל מָקוֹם[22] שֶׁאַתָּה שׁוֹמֵעַ טֻמְאַת מִשְׁכָּב וּמֶרְכָּב
51 - אֵינוֹ שֶׁיִּגַּע הַטָּמֵא בַּמִּשְׁכָּב אוֹ בַּמֶּרְכָּב כְּשֶׁיִּנָּשֵׂא
52 עֲלֵיהֶן, אֶלָּא אֲפִלּוּ הָיוּ אֲבָנִים גְּדוֹלוֹת לְמַעְלָה מִן
53 הַכְּלִי הֶעָשׂוּי לְמִשְׁכָּב אוֹ לְמֶרְכָּב וְנִשָּׂא הַזָּב עַל
54 הָאֲבָנִים מִלְּמַעְלָה[23] - נִטְמָא הַמִּשְׁכָּב אוֹ הַמֶּרְכָּב
55 וְנַעֲשָׂה אַב טֻמְאָה. אֲפִלּוּ אֶלֶף מִשְׁכָּב אוֹ מֶרְכָּב זֶה
56 לְמַעְלָה מִזֶּה וְאֶבֶן עַל הָעֶלְיוֹן, וְיָשַׁב אֶחָד מִמְּטַמְּאֵי
57 מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב לְמַעְלָה מִן הָאֶבֶן - נִטְמְאוּ הַכֹּל[24].
58 וְאֶחָד הַמִּשְׁכָּב הַנּוֹגֵעַ בָּאָרֶץ אוֹ הַמִּשְׁכָּב שֶׁל מַעְלָה
59 אִם נָגַע בּוֹ[25] בִּשְׁעַת שְׁכִיבָתוֹ - כָּל אֶחָד מֵהֶן אַב
60 הַטֻּמְאָה. וְכֵן אִם הָיָה אֶחָד מִמְּטַמְּאֵי מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב

יום שלישי כ"ז שבט ה'תשפ"א

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יבאר שבחמישה דברים הזב מטמא מרכב משכב ומושב, וכיצד. שמרכב ומושב מטמאים את האדם בשבעה דברים, וכיצד. זב שדרס על כלי שלא נעשה למרכב משכב ומושב.

1 לְמַטָּה וְאֶבֶן עַל גַּבָּיו, וָאֲכָלִין וּמַשְׁקִין וְכֵלִים וְאָדָם
2 עַל גַּבֵּי הָאֶבֶן זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה - כֻּלָּן טְמֵאִין[26]
3 וְרִאשׁוֹן לְטֻמְאָה[27]. וְאֶחָד כְּלִי אוֹ אֹכֶל וּמַשְׁקֶה אוֹ
4 אָדָם הַנּוֹגֵעַ בַּזָּב, אוֹ כְּלִי אוֹ אֹכֶל וּמַשְׁקֶה אוֹ אָדָם
5 שֶׁהוּא לְמַעְלָה עַל הָאֶבֶן שֶׁעַל גַּבָּיו - הַכֹּל וְלַד
6 טֻמְאָה, וְאֵינוֹ מְטַמֵּא לֹא אָדָם וְלֹא כֵּלִים; חוּץ מִן
7 הָאָדָם שֶׁעַל גַּבֵּי הַזָּב, שֶׁעַד שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ מִמְּטַמְּאָיו
8 מְטַמֵּא שְׁאָר כֵּלִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[28].

22) כלים פ"א מ"ג. 23) ומפני כובדן הרב, אין כובדו של הזב מורגש על המשכב. 24) טומאת זו נקראת "אבן מסמא" (שם). ופירש רבינו שם: כמו (דניאל ו, יח): והיתית אבן חדה ושמת על פום גובא (ראה 'תפארת ישראל' בהקדמתו לסדר טהרות, אות ו). 25) באבן. פיסקא זו באה ללמדנו, שלא תטעה לומר: כשם שאבן אינה חוצצת בפני הטומאה והיא חודרת לכל המשכבות שתחתיה, כך אויר אינו חוצץ וכשהזב שוכב על גבי סדין תלויה באויר למעלה מהם – נטמאו. ורבינו מוסיף וכותב "בשעת שכיבתו" להשמיענו, שהכוונה לנגיעה דרך שכיבה או ישיבה, אבל נגיעה באחד מאיבריו אינו מטמא אלא זה שנגע בו ונעשה ראשון. 26) זבים פ"ה מ"ב: כל הנישא על גבי הזב – טמא. 27) כדין עליונו של זב. (ראה למעלה ה"ג, וראה 'תוספות יום־טוב' זבים פ"ה מ"ב, שמקיים את הגירסה: "מלמעלן, מטמאים אחד ופוסלים אחד". פירוש, אלה שהיו למעלה מן הזב מטמאים אוכלין ועושים אותם שני, והם פוסלים את התרומה שנעשית שלישי). 28) למעלה ה"ב.

9 ו. הָאֲכָלִים וְהַמַּשְׁקִין וְהַכֵּלִים שֶׁאֵינָן עֲשׂוּיִים לֹא
10 לְמִשְׁכָּב וְלֹא לְמוֹשָׁב וְלֹא לְמֶרְכָּב שֶׁהָיוּ לְמַטָּה, וְיָשַׁב
11 הַזָּב וְכִיוֹצֵא בּוֹ[29] עֲלֵיהֶם לְמַעְלָה וְלֹא נָגְעוּ בָּהֶן - כֻּלָּן
12 טְהוֹרִין[30]. אֲבָל אִם הָיָה הָאָדָם לְמַטָּה וְהַזָּב לְמַעְלָה,
13 אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ נוֹגֵעַ בּוֹ - הֲרֵי זֶה טָמֵא מִשּׁוּם נוֹשֵׂא
14 זָב[31], כְּכָל נוֹשֵׂא דָּבָר שֶׁמְּטַמֵּא בְּמַשָּׂא, שֶׁהַנּוֹשֵׂא
15 רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה[32]. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁכֹּל שֶׁיִּהְיֶה לְמַעְלָה
16 מִן הַזָּב - טָמֵא. בֵּין אָדָם, בֵּין כֵּלִים הָעֲשׂוּיִין לְמִשְׁכָּב
17 וּלְמוֹשָׁב וּלְמֶרְכָּב בֵּין שְׁאָר כָּל הַכֵּלִים, בֵּין אֲכָלִים
18 בֵּין מַשְׁקִין. הַכֹּל רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה. וְכֹל שֶׁיִּהְיֶה לְמַטָּה
19 מִן הַזָּב וְלֹא יִגַּע בּוֹ - טָהוֹר, חוּץ מִן הָאָדָם אוֹ כְּלִי
20 הֶעָשׂוּי לְמִשְׁכָּב אוֹ לְמוֹשָׁב אוֹ לְמֶרְכָּב; אֶלָּא שֶׁהָאָדָם
21 רִאשׁוֹן, וְהַכֵּלִים הָעֲשׂוּיִים לְמוֹשָׁב אוֹ לְמִשְׁכָּב אוֹ
22 לְמֶרְכָּב אַב הַטֻּמְאָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[33].

29) זבה, נדה ויולדת. 30) שבת נט, א: יכול כפה סאה וישב עליה וכו' יהא טמא? תלמוד־לומר (ויקרא טו, ו): "אשר ישב עליו הזב וכו' יטמא" מי שמיוחד לישיבה. 31) אבל כלים אינם מיטמאים במשא. 32) אם פירש מן הטומאה, אבל כל זמן שלא פירש - דינו כאב הטומאה ומטמא כלים (ראה למעלה ה"ב). 33) כמה פעמים בפרק זה.

23 א. הַזָּב[2] מְטַמֵּא אֶת הַמִּשְׁכָּב וְהַמּוֹשָׁב וְהַמֶּרְכָּב
24 בְּחָמֵשׁ דְּרָכִים: עוֹמֵד, יוֹשֵׁב, שׁוֹכֵב, נִתְלֶה וְנִשְׁעָן[3].
25 כֵּיצַד? כְּלִי הֶעָשׂוּי לְמִשְׁכָּב אוֹ לְמוֹשָׁב אוֹ לְמֶרְכָּב,
26 אֲפִלּוּ הָיָה תַּחַת הָאֶבֶן, אִם עָמַד אֶחָד מִמְּטַמְּאֵי
27 מִשְׁכָּב עַל הָאֶבֶן אוֹ יָשַׁב עָלֶיהָ אוֹ שָׁכַב אוֹ נִשְׁעַן
28 עָלֶיהָ אוֹ נִתְלָה בָּהּ, הוֹאִיל וְנִתְנַשֵּׂא עַל הַכְּלִי הַזֶּה
29 מִכָּל מָקוֹם - נִטְמָא וְנַעֲשָׂה אַב טֻמְאָה. וְכָל אֶחָד
30 מֵחֲמִשָּׁה דְּרָכִים אֵלּוּ הוּא הַנִּקְרָא מִדְרָס[4] בְּכָל מָקוֹם.

2) משנה זבים פרק ב ד. ושם שנינו משכב בלבד, ורבינו הוסיף מושב ומרכב. בנוגע למושב השמיענו למעלה בפרק ו הלכה א, שדינו כמשכב. וכאן משמיענו רבינו שגם מרכב מטמא בחמש דרכים אלו, מפני שגם במרכב כתוב "יטמא" מיותר, שהרי כתוב שם אחר כך "יטמא". ולמה השמיטה המשנה את המרכב? מפני שבה המדובר "לטמא אדם לטמא בגדים" ומרכב אינו מטמא בגדי הנוגע בו. אבל רבינו השמיט את המלים "לטמא בגדים" ולפיכך מנה גם מרכב. 3) בתורת כהנים פרשת זבים פרק ב הלכה ז שנינו: אין לי אלא בזמן ששכב על המשכב וישב על המושב, שכב על המושב וישב על המשכב, עמד, נשען ונתלה מנין? תלמוד לומר "יטמא יטמא" - ריבה. 4) רבינו בפירושו על המשנה אומר: והשם הכולל לאלה החמשה פנים הוא: מדרס.

31 ב. וְכֵן הַמִּשְׁכָּב וְהַמֶּרְכָּב[5] מְטַמְּאִין אֶת הָאָדָם
32 בְּשִׁבְעָה דְּרָכִים: בַּחֲמִשָּׁה דְּרָכִים אֵלּוּ שֶׁמָּנִינוּ, וּבְמַגָּע
33 וּבְמַשָּׂא. כֵּיצַד? מִשְׁכָּב אוֹ מֶרְכָּב שֶׁדָּרַס[6] עָלָיו הַזָּב
34 וְנִטְמָא בְּמִדְרָסוֹ - הַנּוֹגֵעַ בּוֹ אוֹ הַנּוֹשְׂאוֹ טָמֵא. וְכֵן
35 הַיּוֹשֵׁב עָלָיו אוֹ הָעוֹמֵד אוֹ הַשּׁוֹכֵב אוֹ הַנִּתְלֶה אוֹ
36 הַנִּשְׁעָן, אַף עַל פִּי שֶׁהָיְתָה אֶבֶן מַבְדֶּלֶת בֵּין הַטָּהוֹר
37 וּבֵין הַמִּדְרָס - הֲרֵי זֶה נִטְמָא. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַיֹּשֵׁב עַל
38 הַכְּלִי אֲשֶׁר יֵשֵׁב עָלָיו הַזָּב. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ,
39 שֶׁמָּקוֹם שֶׁהַזָּב יוֹשֵׁב וּמְטַמֵּא[7], אִם יָשַׁב שָׁם הַטָּהוֹר
40 - נִטְמָא[8]. מָה הַזָּב מְטַמֵּא מֶרְכָּב וּמוֹשָׁב שֶׁתַּחַת
41 הָאֶבֶן, אַף הַטָּהוֹר מִתְטַמֵּא מִן הַמִּשְׁכָּב אוֹ הַמֶּרְכָּב
42 שֶׁהוּא מִתַּחַת הָאֶבֶן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַזָּב שָׁם[9] עַל
43 הַמִּשְׁכָּב. וְאָדָם זֶה שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִן הַמִּדְרָס מְטַמֵּא
44 בְּגָדִים כָּל זְמַן שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ מִמְּטַמְּאָיו, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

5) גם כאן הוסיף רבינו מרכב, שאינו במשנה. 6) "דרס" הוא שם כולל לחמש הדרכים שנמנו בהלכה א. 7) את הכלי שישב, ששכב או שרכב עליו. 8) תורת כהנים שם פרק ג הלכה א. נראה לרבינו, שזו אינה דרשה גמורה לדונה כאילו נכתב בפירוש, אלא תורה שבעל פה היא ולפיכך

מגדירה "מפי השמועה". 9) שלא תטעה לומר, שאינו מטמא אלא כל זמן שהזב דורס עליו (תורת כהנים שם).

ג. אֵין הַזָּב מְטַמֵּא אֶת הַמִּשְׁכָּב עַד שֶׁיִּנָּשֵׂא רֻבּוֹ[10] עַל הַמִּשְׁכָּב אוֹ עַל הַמּוֹשָׁב אוֹ עַל הַמֶּרְכָּב. וְכֵן הַטָּהוֹר שֶׁדָּרַס עַל מִדְרַס הַזָּב אֵינוֹ מִתְטַמֵּא מֵחֲמַת הַמִּדְרָס עַד שֶׁיִּנָּשֵׂא רֻבּוֹ עָלָיו. אֲבָל אִם נִשָּׂא מְעוּטוֹ[11], הוֹאִיל וְלֹא נָגַע[12] - חֲרֵי זֶה טָהוֹר. כֵּיצַד? מִקְצָת טָמֵא עַל הַמִּשְׁכָּב[13] וּמִקְצָת הַטָּהוֹר עַל אוֹתוֹ מִשְׁכָּב[14] - הַמִּשְׁכָּב טָהוֹר, וְהַטָּהוֹר שֶׁנִּשָּׂא מִקְצָתוֹ עָלָיו טְהוֹרִין. הַטָּמֵא שֶׁנִּשָּׂא רֻבּוֹ עַל מִקְצָת הַמִּשְׁכָּב[15] אוֹ הַמֶּרְכָּב - נִטְמָא הַמִּשְׁכָּב כֻּלּוֹ אוֹ הַמֶּרְכָּב כֻּלּוֹ. וְכֵן הַטָּהוֹר שֶׁנִּשָּׂא רֻבּוֹ עַל מִקְצָת הַמִּדְרָס - נִטְמָא, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִשָּׂא אֶלָּא מִקְצָת הַמּוֹשָׁב[16].

10) רוב גופו. 11) מיעוט הגוף של הטמא או של הטהור. 12) כלומר, אם לא נגע כגון שאבן מפסיקה בין הזב בין המשכב או בין הטהור ובין המשכב. 13) שאבן מפסיקה בינו לבין הזב. 14) על משכב שכזה שלא נגע בו הזב. ולא התכוון לומר על אותו משכב עצמו שמיעוט הזב נישא עליו, שהרי אפילו אם רובו של הטהור נישא עליו - טהור. 15) המשנה שם מסיימת: נמצאת טומאה נכנסת לו ויוצאת ממנו (לטמא אחרים) במיעוטו. 16) חסר: על.

ד. זָב שֶׁהָיָה מֻטָּל עַל חֲמִשָּׁה סַפְסָלִין שֶׁהֵן מֻנָּחִין לְאָרְכָּן[17] - טְמֵאִים, שֶׁחֲרֵי נִשָּׂא רֻבּוֹ עַל כָּל אֶחָד מֵהֶן[18]. הָיוּ מֻנָּחִין לְרָחְבָּן[19] - טְהוֹרִין, שֶׁחֲרֵי לֹא נִשָּׂא רֻבּוֹ עַל כָּל אֶחָד מֵהֶן[20]. וְאִם יָשֵׁן עֲלֵיהֶם - בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ טְמֵאִים, שֶׁמָּא נִתְהַפֵּךְ[21] עֲלֵיהֶם וְנִמְצָא רֻבּוֹ עַל כָּל אֶחָד. הָיָה מֻטָּל עַל שִׁשָּׁה כֵּלִים הָעֲשׂוּיִים לְמִשְׁכָּב, שְׁתֵּי יָדָיו עַל שְׁנַיִם, וּשְׁתֵּי רַגְלָיו עַל שְׁנַיִם, וְרֹאשׁוֹ עַל אֶחָד, וְגוּפוֹ עַל אֶחָד - אֵין טָמֵא מִשּׁוּם מִשְׁכָּב[22] אֶלָּא זֶה שֶׁתַּחַת גּוּפוֹ, שֶׁחֲרֵי נִשָּׂא רֻבּוֹ עָלָיו. עָמַד עַל שְׁנֵי מִשְׁכָּבוֹת, רַגְלוֹ אַחַת עַל אֶחָד וְרַגְלוֹ שְׁנִיָּה עַל הַשֵּׁנִי - שְׁנֵיהֶן טְמֵאִין[23].

17) והוא שוכב לרוחבן. 18) שהרי כל ספסל תומך כל רוחב גופו. 19) והוא שוכב לאורכן. 20) אם רוחב גופו תופס את רוחבם של כל הספסלים, הרי רק חלק החמישי מגופו מונח על כל ספסל. 21) ואף על פי שפסק בפרק י"ח מאבות הטומאות הלכה י"ד, שכל הטומאות כשעת מציאתן, כאן אין אומרים כן, מפני שדרכו של ישן להתהפך והמלה "שמא" נמשכת לסופה של הפיסקא: "ונמצא רובו על כל אחד". 22) אבל מיטמאים משום מגע הזב ונעשו ראשון לטומאה וזה שתחת גופו מטמא משום משכב ונעשה אב הטומאה. 23) שם שנינו: "עומד על שני כיסאות, רבי שמעון אומר, אם רחוקין זה מזה - טהורים". ורבינו בפירושו שם כתב: ואין הלכה כרבי שמעון וכן פסק כאן "טמאים" סתם ומשמע בין קרובים ובין רחוקים.

ה. הָיָה יוֹשֵׁב עַל גַּבֵּי הַמִּטָּה וְאַרְבָּעָה מִשְׁכָּבוֹת תַּחַת אַרְבַּע רַגְלֵי הַמִּטָּה - כֻּלָּן טְמֵאוֹת, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לַעֲמֹד עַל שָׁלֹשׁ[24].

24) ולפיכך כל רגל המיטה נושאת את כל גופו של הזב. פסק כחכמים נגד דעת רבי שמעון. דין זה דומה לדין עומד על שני משכבות רחוקים זה מזה שבסוף ההלכה הקודמת. ונראה שעל דעת חכמים כאן הסתמך רבינו והכריע נגד דעת רבי שמעון בהלכה הקודמת. ומסולקת בזה השגת הראב"ד שם.

ו. הָיָה רוֹכֵב עַל גַּבֵּי בְּהֵמָה[25] וְאַרְבָּעָה מִשְׁכָּבוֹת תַּחַת אַרְבַּע רַגְלֶיהָ - כֻּלָּן טְהוֹרוֹת. מִפְּנֵי שֶׁהַבְּהֵמָה יְכוֹלָה לַעֲמֹד עַל שָׁלֹשׁ, וְנִמְצֵאת הָרְבִיעִית מְסַיַּעַ, וּמְסַיַּעַ אֵין בּוֹ מַמָּשׁ[26]; וְהוֹאִיל וְכָל אַחַת רְאוּיָה לִהְיוֹת מְסַיַּעַ וְאֵין אָנוּ יוֹדְעִים[27] אִי זוֹ יָד וְאִי זוֹ רֶגֶל הִיא שֶׁלֹּא הָיְתָה נִשְׁעֶנֶת עָלֶיהָ - חֲרֵי לֹא הֶחֱזִקָה טֻמְאָה בְּאַחַת מֵהֶן, וּלְפִיכָךְ כֻּלָּן טְהוֹרוֹת[28]. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה מִשְׁכָּב אֶחָד תַּחַת שְׁתֵּי יְדֵי הַבְּהֵמָה אוֹ תַּחַת שְׁתֵּי רַגְלֶיהָ אוֹ תַּחַת יָדָהּ וְרַגְלָהּ - חֲרֵי זֶה טָמֵא, שֶׁחֲרֵי וַדַּאי נִשָּׂא הַזָּב עַל מִשְׁכָּב זֶה, שֶׁאֵין הַבְּהֵמָה יְכוֹלָה לַעֲמֹד עַל שְׁתַּיִם.

25) בין סוס ובין חמור. ולא כדעת רבי יוסי שמחלק בין סוס לחמור. 26) וכל רגל נידונה כמסייע. ואין זה דומה לזב ישן על חמשה ספסלים שבהלכה ד. נימוק זה אמרו במסכת שבת צג, א. 27) מלשונו משמע שאנו מטהרים מפני הספק, אולם בגמרא שם דחה את נימוק הספק ופירשו משום מסייע. וצריך עיון. 28) אילמלי הוחזקה טומאה היינו מטמאים כולם מפני הספק או מפני התערובת, אבל כאן אף אחת אינה מטמאה, מפני שכולן הן מסייע בלבד. [מסגנונו של רבינו אפשר להבין, שיש כאן שני נימוקים, אבל נראים הדברים, שהסתמך בעיקר על הנימוק שכל רגל היא מסייע שאין בו ממש].

ז. יָשַׁב הַטָּמֵא עַל קוֹרַת בֵּית הַבַּד[29] - כָּל הַכֵּלִים שֶׁבָּעֵקֶל[30] טְמֵאִים, שֶׁחֲרֵי הֵם רְצוּצִים תַּחַת הַקּוֹרָה[31]. אֲבָל אִם יָשַׁב עַל מַכְבֵּשׁ[32] שֶׁל כּוֹבֵס - חֲרֵי הַכֵּלִים שֶׁתַּחַת לוּחַ הַמַּכְבֵּשׁ[33] טְהוֹרִים, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָפוּי, וְנִמְצֵאת מִשְׁעֶנֶת הַמַּכְבֵּשׁ עַל רַגְלָיו[34], לֹא עַל הַכֵּלִים שֶׁתַּחְתָּיו; שֶׁאִם יִרְצֶה אָדָם לְהַכְנִיס סַכִּין וְכַיּוֹצֵא בָּהּ בֵּין הַכֵּלִים שֶׁתַּחַת הַמַּכְבֵּשׁ וּבֵין הַמַּכְבֵּשׁ - מַכְנִיס, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא קָשׁוּר.

29) מעבדה לסחיטת שמן מזיתים או מגרעינים שמנים על ידי לחץ של קורה כבידה. 30) סל של נצרים קלוע כעין שבכה שמניחים בו הזיתים העומדים לסחיטה. ויש מפרשים שנותנים בו את פסולת הזיתים, אחר שהוציאו מהם מיטב שמנם ועל ידי לחיצת הקורה נפלט קצת שמן. 31) והזב נישא עליהם. 32) שנותן הכובס על הבגדים, כדי ליישר את קמטיהם. 33) הכסף משנה מפרש, שהכובס מניח לוח על הבגדים והמכבש עליו. והמדובר כאן, כשהזב לא ישב

על הלוח אלא על קצה המכבש שלא כנגד הבגדים. והלוח עצמו אינו מהודק ביותר לבגדים. 34) רגלי המכבש.

ח. זָב שֶׁדָּרַס[35] עַל כְּלִי שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה לְמִשְׁכָּב אוֹ לְמוֹשָׁב אוֹ לְמֶרְכָּב, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא רָאוּי לְמִשְׁכָּב, הוֹאִיל וְלֹא נָגַע בּוֹ - הֲרֵי זֶה טָהוֹר; שֶׁהֲרֵי אוֹמְרִים לוֹ: עֲמֹד וְנַעֲשֶׂה מְלַאכְתֵּנוּ בִּכְלִי זֶה. כֵּיצַד? כָּפָה סְאָה[36] וְיָשַׁב עָלֶיהָ, כָּפָה עֲרֵבָה[37] וְיָשַׁב עָלֶיהָ, אוֹ שֶׁיָּשַׁב עַל פָּרֹכֶת אוֹ עַל קֶלַע[38] שֶׁל סְפִינָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִים. שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר יֵשֵׁב עָלָיו - הַמְיֻחָד לִישִׁיבָה, לֹא שֶׁאוֹמְרִים לוֹ: עֲמֹד וְנַעֲשֶׂה מְלַאכְתֵּנוּ. הָיָה הַכְּלִי מְשַׁמֵּשׁ לִישִׁיבָה עִם מְלַאכְתּוֹ שֶׁעוֹשֶׂה לָהּ - הֲרֵי זֶה מִתְטַמֵּא בְּמִדְרָס. כְּגוֹן הָרְדִידִ[39] וְהֶחָלוּק[40] וְהַטַּלִּית[41] וְהַתֶּרְמִיל[42] וְהַחֵמֶת[43], אַף עַל פִּי שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן לֹא נַעֲשָׂה מִתְּחִלָּה לְמִשְׁכָּב - הֲרֵי הוּא מְשַׁמֵּשׁ אֶת הַמִּשְׁכָּב עִם מְלַאכְתּוֹ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ. וּבְהִלְכוֹת כֵּלִים[44] אֲבָאֵר כָּל הַכֵּלִים הַמִּטַּמְּאִין בְּמִדְרָס וְכֵלִים שֶׁאֵין מִטַּמְּאִין בְּמִדְרָס. וְאֵי זֶה כְּלִי רָאוּי לִישִׁיבָה, וְאֵי זֶה רָאוּי לִשְׁכִיבָה, וְאֵי זֶה רָאוּי לִרְכִיבָה.

~ נקודות משיחות קודש ~

"זב שדרס על כלי שלא נעשה למשכב או למושב או למרכב. הרי זה טהור שהרי אומרים לו עמוד ונעשה מלאכתנו".

הנה יש בזה הוראה ועצה נפלאה בעבודת ה': כשבא היצר הרע אל יהודי "אומרים לו עמוד ונעשה מלאכתנו" כי הרי הוא טוען שבא בשליחותו של הקב"ה ולהיותו "ירא שמים" הרי הוא ממלא את תפקידו, אומרים לו הן אמת שיש לך תפקיד ושליחות, אבל מכיון שגם לנו יש תפקיד ושליחות "אני נבראתי לשמש את קוני" אומרים אנו לך "עמוד ונעשה מלאכתנו" ואינך יכול להפריענו. כי כשיהודי חי עם הרגש תמידי ש"אני נבראתי לשמש את קוני" אין יצה"ר יכול להפריע לו, שהרי אומר לו "עמוד ונעשה מלאכתנו" וכפסק הדין "הרי זה טהור". ויש להוסיף שאין אומרים לו "רד" או "הסתלק" וכד' אלא "עמוד" כי שלילה זו היא באופן של עמידה ועליה גם אצל היצה"ר עצמו, שהרי תכליתו אינו לבלבל את היהודי מעבודתו אלא שיתגבר עליו וינצחו וזוהי העליה בשבילו.

(על־פי 'יין מלכות' ספר המדע סימן לד)

35) ולא נגע. ראה למעלה פרק ו הלכה ו. כאן הוסיף ביאור והדגשה, שאפילו דבר הראוי למשכב אם לא נעשה לשם כך אינו מטמא משום משכב. 36) כלי מיוחד למדוד בו תבואה וקטניות. 37) עשוייה ללוש בה בצק. 38) מפרש. 39) בגד דק. "וירקעו את פחי הזהב" (שמות לט, ג) מתרגם אונקלוס "ורדידו". ובהלכות סנהדרין פרק כ"ג הלכה ג כותב רבינו: מעשה באחד שהעביר נוצה של עוף מעל רדיד הדיין. ויש מפרשים צעיף של אשה מלשון נשאו את רדידי (שיר השירים ה, ז). ואם נקבל פירוש זה, יהיה המדובר בצעיף גדול העוטף גם חלק מהגוף. 40) בגד עם שרוולים. 41) כמו טליתות של מצוה שלנו. 42) ילקוט גדול מחזיק חמשה קבים (הקב אחד מששה בסאה) והרועה נותן שם חפציו ולפעמים הוא שוכב עליו. 43) ילקוט מחזיק שבעה קבים. 44) מפרק כב ואילך.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) יבאר אם הסיטה הטומאה את האדם וחומר בהיסט הזב ממגעו, ודין זב שהכניס ידו לאויר כלי חרס, ואם היה קנה אחוז בקמטו והסיט, אם היה הקנה בקמטו של טהור והסיט, הזב בכף מאזנים וכלי משכב ומושב בכף שנייה, הזב והטהור שישבו על הספסל או עלו באילן או שהגיפו שניהם הדלת, ודין העלו זה את זה מהבור או שהיו מפשילים בחבלים, וטהור שהיכה זב או איפכא, זב שנישא מקצתו על הטהור או בהיפך.

א. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[2] בִּתְחִלַּת סֵפֶר זֶה, שֶׁאִם הֵסִיט[3] הָאָדָם אֶת הַטֻּמְאָה שֶׁהִיא מְטַמְּאָה בְּמַשָּׂא - נִטְמָא מִשּׁוּם נוֹשֵׂא; אֲבָל אִם הִסִּיטָה הַטֻּמְאָה אֶת הָאָדָם - לֹא נִטְמָא[4].

2) בהלכות טומאת מת פ"א ה"ו. 3) הזיז ממקומו. 4) בכל הטומאות חוץ לזב וחבריו. ראה הלכה ב.

ב. אֵין בְּכָל אָבוֹת הַטֻּמְאוֹת כֻּלָּן טֻמְאָה, שֶׁאִם תָּסִיט אֶת הָאָדָם הַטָּהוֹר אוֹ אֶת הַכְּלִי הַטָּהוֹר תְּטַמֵּא אוֹתָן, אֶלָּא הַזָּב אוֹ חֲבֵרָיו[5] בִּלְבַד. וְזוֹ הִיא הַטֻּמְאָה הַיְתֵרָה בַּזָּב שֶׁלֹּא מָצִינוּ כְּמוֹתָהּ בְּכָל הַתּוֹרָה[6], שֶׁאִם הֵסִיט אֶת הַטְּהוֹרִין - טְמֵאִין. כֵּיצַד? הָיְתָה קוֹרָה מֻטֶּלֶת עַל רֹאשׁ הַגָּדֵר, וְאָדָם טָהוֹר אוֹ כֵּלִים, אֲפִלּוּ כְּלֵי חֶרֶס[7], עַל קְצָתָהּ, וְהֵנִיד הַזָּב אֶת הַקָּצֶה הַשֵּׁנִי, הוֹאִיל וְנִתְנַדְנְדוּ מֵחֲמַת הַזָּב - הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁנָּגַע בָּהֶן וּטְמֵאִין וְנַעֲשׂוּ רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה דִּין תּוֹרָה. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁאִם נָשָׂא הַזָּב אֶת הָאָדָם אוֹ אֶת הַכֵּלִים - שֶׁטְּמֵאָן. וְאֶחָד זָב וְזָבָה נִדָּה וְיוֹלֶדֶת בְּכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ. הִנֵּה לָמַדְתָּ, שֶׁהָאָדָם הַטָּהוֹר שֶׁהֵסִיט אֶת הַזָּב - נִטְמָא מִשּׁוּם נוֹשֵׂא זָב; וְהַזָּב שֶׁהֵסִיט אֶת הַטָּהוֹר, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים, אֲפִלּוּ כְּלֵי חֶרֶס - טְמֵאִין, מִפְּנֵי שֶׁהֲנָדַת הַזָּב לַאֲחֵרִים כְּאֵלּוּ נָגַע בָּהֶן[8].

5) זבה, נדה ויולדת מן התורה. וגוי וגויה מדרבנן. שבת פג, א. 6) שם: "שלא מצינו לו חבר בכל התורה". 7) שאינו מטמא בנגיעה בדפנו החיצון, אלא בנגיעה בתוכו באוירו, אע"פ שלא נגע בדופנו כלל. ב'תורת כהנים' פרשת זבים פרק ד פרשתא ג ה"ב, שנינו: מאחר שלמדנו שאין מטמאים אותו (את כלי חרס) אלא מאוירו, מה תלמוד לומר (ויקרא טו, יב): "וכלי חרס אשר יגע בו הזב ישבר"? מגע שהוא ככולו, הוי אומר זה היסטו. והטעם, שכל הכלי, לרבות תוכו, זז ממקומו. 8) כלומר, אע"פ שהסיטו בלי נגיעה, דינו כאילו נגע והסיט ומטמא כנושא.

ג. חֹמֶר בְּהֶסֵּט הַזָּב מִמַּגָּעוֹ: שֶׁאִם נָגַע בִּכְלֵי חֶרֶס הַמֻּקָּף צָמִיד פָּתִיל[9] - טָהוֹר[10], וְאִם הֶסִיטוֹ - טִמְּאָהוּ.

וְכֵן כְּלִי חֶרֶס שֶׁהוּא נָבוּב[11] כְּכַדּוּר וַעֲדַיִן לֹא נַעֲשָׂה לוֹ פֶּה, כְּמוֹ אִלְפָּסִין אִירָנִיּוֹת[12], אִם הֶסִיטָן הַזָּב - טְמֵאִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵן טְהוֹרִין בְּאֹהֶל הַמֵּת, שֶׁהֲרֵי הֵן כִּכְלִי חֶרֶס הַמֻּקָּף צָמִיד פָּתִיל שֶׁפִּתְחוֹ סָתוּם. וְכֵן מַחַט שֶׁהָיְתָה בְּלוּעָה[13] בְּתוֹךְ הָעֵץ וְטַבַּעַת הַבְּלוּעָה בְּתוֹךְ הַלְּבֵנָה, וְהִסִּיט הַזָּב אֶת הָעֵץ אוֹ הַלְּבֵנָה - נִטְמְאוּ הַכֵּלִים הַבְּלוּעִים שֶׁבְּתוֹכָן. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

9) כיסוי מצומד, ואין בו מקום פתוח לאויר. 10) שם. 11) חלול באמצעו. 12) עדיות פ"ב מ"ה: "שהן טהורות באוהל המת, ומטמאות במשא הזב". ופירש שם רבינו: מחבתות כפולות, וכך הן נעשות: עושים כדור חלול מטיט, ואחרי שריפתו חותכים אותו באמצעו ומתחלק לשתי מחבתות. והמדובר כאן לפני שנחתכו ואינן פתוחות לאויר. 13) כלים פ"ט מ"ו. הכסף־משנה מעיר, שאלה טמאים גם באוהל המת, ורק בלוע בגוף חי בלבד אינו מיטמא, ואם־כן אין דינו דומה לדין אלפסין אירניות.

ד. זָב שֶׁהִכְנִיס יָדוֹ[14] אוֹ רַגְלוֹ לַאֲוִיר כְּלִי חֶרֶס, הוֹאִיל וְלֹא נָגַע בּוֹ מִתּוֹכוֹ וְלֹא הֶנִּיחוֹ - הֲרֵי זֶה טָהוֹר; שֶׁאֵין הַנִּדָּה וְכַיּוֹצֵא בָּהּ מְטַמְּאִין לְאִיבָרִים.

14) הכסף־משנה מציין מקור דין זה בשבת פב, ב: "נדה אינה מטמאה לאיברים" (ראה הלכות אבות הטומאות פ"ו ה"ג, והשגת הראב"ד כאן).

ה. זָב[15] שֶׁהָיָה קָנֶה אָחוּז בְּתוֹךְ קֶמְטוֹ[16], וְהִסִּיט וְהוֹצִיא בְּקָצֶה הַקָּנֶה אָדָם אוֹ כְּלִי - הֲרֵי הֵן טְהוֹרִין. שֶׁנֶּאֱמַר: וְכֹל אֲשֶׁר יִגַּע בּוֹ הַזָּב וְיָדָיו לֹא שָׁטַף בַּמָּיִם. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁהַכָּתוּב הַזֶּה מְדַבֵּר בְּהֶסֵּט הַזָּב[17], וְהוֹצִיאוֹ בְּלִשּׁוֹן נְגִיעָה[18] לוֹמַר: מַה נְּגִיעָה - בְּיָדָיו וְהַדּוֹמֶה לְיָדָיו מִשְּׁאָר גּוּפוֹ הַגָּלוּי אֵצֶל הַנְּגִיעָה, אַף הֶסֵּטוֹ - עַד שֶׁיָּסִיט בַּגָּלוּי שֶׁבְּגוּפוֹ, לֹא שֶׁיָּסִיט בְּבֵית הַסְּתָרִים. הָיָה הַקָּנֶה בְּקֶמְטוֹ שֶׁל טָהוֹר וְהִסִּיט בּוֹ אֶת הַזָּב - טָמֵא; שֶׁהַמַּסִּיט אֶת הַטֻּמְאָה כְּנוֹשֵׂא אוֹתָהּ, וּכְשֵׁם שֶׁהַנּוֹשֵׂא בְּבֵית הַסְּתָרִים - טָמֵא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּתְחִלַּת סֵפֶר זֶה[19], כָּךְ הַמַּסִּיט בְּבֵית הַסְּתָרִים - טָמֵא.

15) מימרא של ריש לקיש, נדה מג, א. 16) בקמטים שבעור הגוף, במקום שאינו מגולה לאויר. 17) שלא נגע בטהור אלא הזיזו ממקומו באמצעות משהו אחר. 18) שהרי אי־אפשר לנגוע במקומות הבלתי גלויים. 19) בפרק א מהלכות טומאת מת הלכה ח.

ו. הַזָּב[20] בְּכַף מֹאזְנַיִם, וּכְלִי הֶעָשׂוּי לְמִשְׁקָב אוֹ לְמֶרְכָּב בְּכַף שְׁנִיָּה כְּנֶגְדּוֹ: כָּרַע[21] הַזָּב - הֲרֵי הֵן כְּכֵלִים שֶׁנָּגַע בָּהֶן[22], שֶׁהֲרֵי הֶסִּיטָן; כָּרְעוּ הֵן - טְמֵאִין מִשּׁוּם מִשְׁכָּב וְנַעֲשׂוּ אָב, שֶׁהֲרֵי נָשְׂאוּ הַזָּב וּכְאֵלּוּ עָמַד עֲלֵיהֶן. הָיָה בְּכַף שְׁנִיָּה שְׁאָר הַכֵּלִים[23] אוֹ אֲכָלִין וּמַשְׁקִין אוֹ אָדָם, בֵּין שֶׁכָּרְעוּ הֵן בֵּין שֶׁכָּרַע הַזָּב - כֻּלָּן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה[24].

20) זבים פ"ג מ"ה. 21) הכריע, ומתוך כך עלתה הכף שהכלי עליה. 22) ולא כמשכב ומושב, שהם אב הטומאה. והנימוק, מפני שהם למעלה מן הזב (ראה למעלה פ"ז ה"ג). במשנה שם, כתוב: "טהורים". ופירש רבינו, וכן כל מפרשי המשנה שהם טהורים מטומאת מדרס, אבל טמאים כעליונו של זב. 23) שאינם ראויים למשכב ומושב (ראה למעלה פ"ו ה"ו). 24) מדין היסט או מדף, במשנה (שם מ"ז) כתוב רק "אוכלין ומושקין", ויובן שהוא־הדין לאדם וכלים.

ז. הַזָּב וְהַטָּהוֹר[25] שֶׁיָּשְׁבוּ עַל הַסַּפְסָל אוֹ עַל הַגֶּסֶר[26] בִּזְמַן שֶׁהֵן מַחְגִּירִין[27], אוֹ שֶׁעָלוּ בְּאֵילָן שֶׁכֹּחוֹ רַע, וְהוּא הָאִילָן שֶׁאֵין בָּעֲבִי עִקָּרוֹ כְּדֵי לָחֹק רֹבַע הַקָּב[28], אוֹ שֶׁעָלוּ בְּסֵכָה[29] שֶׁכֹּחָהּ רַע, וְהוּא שֶׁנֻּחְבָּא בָּהּ[30] וְדוֹחֵק אוֹתָהּ תָּזוּז בּוֹ, אוֹ שֶׁעָלוּ בְּסֶלָם מִצְרִי[31] שֶׁאֵינוֹ קָבוּעַ בְּמַסְמֵר, אוֹ שֶׁעָלוּ עַל הַכֶּבֶשׁ[32] וְעַל הַקּוֹרָה וְעַל הַדֶּלֶת בִּזְמַן שֶׁאֵינָן מְחֻבָּרִין בְּטִיט - הֲרֵי זֶה טָמֵא, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מִתְנַדְנְדִין בָּהֶן, וּכְאִלּוּ הִסִּיט הַזָּב אֶת הַטָּהוֹר[33] שֶׁעִמּוֹ. אֲבָל אִם יָשְׁבוּ[34] בִּסְפִינָה גְּדוֹלָה שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לְהָסִיט בְּאָדָם[35], אוֹ עַל הַגֶּסֶר אוֹ עַל הַסַּפְסָל בִּזְמַן שֶׁאֵינָם מַחְגִּירִין, אוֹ שֶׁעָלוּ בְּאִילָן וּבְסֵכָה שֶׁכֹּחָן יָפֶה, אוֹ בְּסֶלָם מִצְרִי הַקָּבוּעַ בְּמַסְמֵר, אוֹ בְּכֶבֶשׁ וּבְקוֹרָה וּבְדֶלֶת שֶׁמְּחֻבָּרִים בְּטִיט, אֲפִלּוּ עָלוּ מִצַּד אֶחָד - הֲרֵי זֶה טָהוֹר.

25) שם פ"ג מ"א. 26) קרש. 27) מתנדנדים כאדם חיגר. 28) אם יחקקו תוכו עד שיישאר דופן דק מאוד, לא יגיע חללו לגודל רובע הקב (בבא מציעא קה, ב). 29) ענף, מלשון הכתוב (שופטים ט, מט): איש שוכה. 30) בגמרא שם אמרו: שנחבאת באחוזינה (הגהות הב"ח שם), ופירשו רש"י ו'תוספות' כשאוחזים אותה בכף היד כולה נחבאת בה ואינה נראית. ורבינו מפרש "כשאוחז בה והיא נחבאת בתוך ידו וכופף אותה, היא מזזת אותו" (לשון הכסף־משנה), פירוש, היד מזיזה את הענף. 31) סולם קטן, ואם אינו קבוע במסמר הוא מתנועע אילך ואילך. 32) קרש שמניחים ראשו אחד על הספינה וראשו השני נוגע בחוף, והוא משמש גשר לעבור עליו מן הספינה ליבשה. 33) כלומר, אפילו אם הכריע הזב ומתוך כך התרומם הצד שהטהור יושב עליו, גם כן טמא משום היסט, ומכל־שכן אם כרע הטהור, שאז בגדיו נעשו אב הטומאה כמדרס הזב, כמבואר בהלכה ו. [בזה מסולקת תמיהת בעל החזון־איש שהקשה למה כתב רבינו: "וכאילו הסיט הזב את הטהור" ולא להיפך, ולא מצא יישוב מניח דעתו]. 34) זבים פ"ג מ"ג. 35) כלומר, ע"י אדם, אינה זזה כשאדם עולה עליה.

ח. זָב וְטָהוֹר[36] שֶׁהָיוּ שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד מְגִיפִין[37] אֶת הַדֶּלֶת אוֹ פּוֹתְחִין - הֲרֵי זֶה טָהוֹר[38]. הָיָה אֶחָד מֵגִיף וְאֶחָד פּוֹתֵחַ - נִטְמָא[39]. הֶעֱלוּ זֶה אֶת זֶה מִן הַבּוֹר: אִם הַטָּמֵא הֶעֱלָה אֶת הַטָּהוֹר - טִמְּאָהוּ מִפְּנֵי

שֶׁהֶסִיטוֹ[40]; וְאִם הַטָּהוֹר הֶעֱלָה אֶת הַטָּמֵא - נִטְמָא בְּמַשָּׂאוֹ[41], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

36) שם מ"ב. 37) סוגרים. 38) כחכמים שם, ונימוקם: מפני שהגפת הדלת או סגירתה היא מלאכה קלה, אין האחד נתלה בחבירו (הרא"ש בפירושו למשנה). 39) מפני שזה מושך לכאן והשני לכאן, נתלים זה על זה. 40) הזיז את הטהור. 41) סתם טומאת משא היא כשהטהור נושא את הטומאה, ואפילו לא הזיזה ממקומה, אלא היתה מנוחת עליו (כך היא דעת רבינו, אולם רש"י ור"ש חולקים עליו), או כשהגביה אותה אפילו כל שהוא (ראה הלכות טומאת מת פ"א ה"ו), והיסט פירושו הזזה ממקומו, ובשניהם חמור זב משאר טומאת המטמאות במשא, שהן מטמאות רק אם הטהור הסיט את הטמא ולא להיפך, וזב מטמא גם כשהוא הסיט או נשא את הטהור.

ט. זָב וְטָהוֹר[42] שֶׁהָיוּ מַפְשִׁילִין[43] בַּחֲבָלִים, אִם הָיָה זֶה מוֹשֵׁךְ אֵילַךְ וְזֶה מוֹשֵׁךְ אֵילַךְ - נִטְמָא[44]. הָיוּ אוֹרְגִין[45], בֵּין בְּעוֹמְדִין בֵּין בְּיוֹשְׁבִין, אוֹ טוֹחֲנִין, אוֹ פּוֹרְקִין מִן הַחֲמוֹר אוֹ טוֹעֲנִין: בִּזְמַן שֶׁמַּשָּׂאָן כָּבֵד - הֲרֵי זֶה טָמֵא; וְאִם הָיָה מַשּׁוֹי קַל - טָהוֹר[46].

42) שם. 43) שוזרים. 44) ובגדיו טמאים טומאת מדרס, שהרי הטמא נשען על הטהור. 45) שם. 46) כשהמשא קל אין האחד נשען על השני, אבל כשהמשא כבד הם נשענים זה על זה באמצעות המשא.

י. טָהוֹר[47] שֶׁהָיָה מַכֶּה אֶת הַזָּב - הֲרֵי זֶה טָהוֹר[48], וְזָב שֶׁהִכָּה אֶת הַטָּהוֹר - טִמְּאָהוּ; שֶׁאִם יִמְשַׁךְ[49] הַטָּהוֹר - וַהֲרֵי הַטָּמֵא נוֹפֵל[50], וְנִמְצָא כְּאִלּוּ נִשְׁעַן עָלָיו[51]. וּלְפִיכָךְ אַף בִּגְדֵי הַטָּהוֹר טְמֵאִין.

47) שם. 48) פירוש, טהור מטומאת מדרס, אבל הוא עצמו ובגדיו נעשו ראשון לטומאה מדין משא (הרא"ש בפירושו שם). ראה לקמן הערה מט. 49) יעזוב את מקומו, והמכה לא תגיע לגופו. 50) מעוצמת תנופת ידו. 51) על הטהור העומד ומקבל את המכה. וכשהטהור מכה את הטמא, הרי הטהור נשען על הטמא, ודינו כנושא את הזב שאין בגדיו טמאים.

יא. זָב שֶׁנִּשָּׂא[52] מִקְצָתוֹ עַל הַטָּהוֹר אוֹ טָהוֹר שֶׁנִּשָּׂא מִקְצָתוֹ עַל הַזָּב - נִטְמָא[53]. כֵּיצַד? אֶצְבָּעוֹ שֶׁל זָב שֶׁהִנִּיחָהּ לְמַעְלָה מִן הַטָּהוֹר אוֹ הַטָּהוֹר שֶׁהִנִּיחַ אֶצְבָּעוֹ לְמַעְלָה מִן הַזָּב, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בֵּינֵיהֶן אֶבֶן אוֹ קוֹרָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם - הֲרֵי זֶה טָמֵא[54]. וְכֵן חִבּוּרֵי הַזָּב[55] שֶׁנִּשְׂאוּ עַל הַטָּהוֹר אוֹ חִבּוּרֵי טָהוֹר שֶׁנִּשְׂאוּ עַל הַזָּב - הֲרֵי זֶה טָמֵא, וּכְאִלּוּ נָשָׂא כָּל אֶחָד מֵהֶם עַצְמוֹ שֶׁל חִבָּרוֹ. וְאֵלּוּ הֵם הַחִבּוּרִים: הַשִּׂנַּיִם הַצִּפָּרְנַיִם וְהַשֵּׂעָר שֶׁלָּהֶן[56]. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁטֻּמְאָה זוֹ מִדִּבְרֵיהֶם.

52) שם פרק ה, מ"ב. 53) למדנו למעלה בפרק ז הלכה ג, שמשכב ומושב אינם מיטמאים ואינם מטמאים אלא כשנישא עליהם רוב גופו של האדם. ומשמיענו רבינו כאן, שאדם מיטמא, אפילו בחלק קטן מן הגוף של הזב ושל הטהור. 54) טומאת אבן מסמא. 55) הדברים המחוברים לגוף. לקמן מבואר מה הם חיבורים. 56) תוספתא זבים פ"ה ה"ג.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) יבאר דבר שהיה מחובר בארץ או מסומר במסמרים והקיש עליו הזב והניד כלי, ודין כל דבר שנפל מכח הסיטו או מכוח הרעדה, ושאין מרכב ומושב מטמא אלא בנגיעה, ודין הזב והטהור שישבו בספינה או רכבו על החמור, הנדחק ברחיים שהגוי בתוכה.

א. דָּבָר שֶׁהָיָה מְחֻבָּר[2] בָּאָרֶץ אוֹ מְסֻמָּר בְּמַסְמְרִים: אִם הָיָה כֹּחוֹ[3] יָפֶה וְחָזָק, וְהִקִּישׁ[4] עָלָיו הַזָּב, וּבְעֵת שֶׁהִקִּישׁ הֵנִיד כְּלִי אוֹ אֱכָלִין וּמַשְׁקִין מִכֹּחַ הַכָּאָתוֹ אוֹ שֶׁהִפִּילָן - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִים[5]; וְאִם לֹא הָיָה כֹּחוֹ יָפֶה וְחָזָק אֶלָּא מִתְנַדְנֵד, וְהִקִּישׁ עָלָיו הַזָּב, וְהִפִּיל אוֹ הֵנִיד בְּכֹחַ הַכָּאָתוֹ כֵּלִים אוֹ אֱכָלִים וּמַשְׁקִין - הֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִין, וּכְאִלּוּ הֶסִיטָן, שֶׁהֲרֵי מִכֹּחוֹ נָפְלוּ[6]. זֶה הַכְּלָל[7]: כֹּל שֶׁנָּפַל מִכֹּחַ הֶסֵּטוֹ - טָמֵא; מִכֹּחַ הַרְעָדָה - טָהוֹר. כֵּיצַד? הִקִּישׁ עַל אִילָן אוֹ סֻכָּה[8] שֶׁכֹּחָן רַע, אוֹ עַל סֶלֶם מִצְרִי שֶׁאֵינוֹ קָבוּעַ בְּמַסְמֵר, אוֹ עַל קוֹרָה וְדֶלֶת וָכֶבֶשׁ שֶׁאֵינָם מְחֻבָּרִים בְּטִיט, אוֹ שֶׁהִקִּישׁ עַל הַגֶּגֶר[9] עַל הַמַּנְעוּל[10] וְהַמָּשׁוֹט[11], וּבְשָׁעָה שֶׁהִקִּישׁ הִפִּיל אֲכָלִין וּמַשְׁקִין אוֹ כֵּלִים, אֲפִלּוּ הֵנִידָן וְלֹא נָפְלוּ - הֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִים. אֲבָל אִם הִקִּישׁ עַל אִילָן אוֹ עַל סֻכָּה שֶׁכֹּחָן יָפֶה, אוֹ עַל סֶלֶם מְסֻמָּר, אוֹ עַל כֶּבֶשׁ אוֹ עַל דֶּלֶת אוֹ קוֹרָה הַמְחֻבָּרִין בְּטִיט, אוֹ עַל הַמָּרִישׁ[12], אוֹ עַל הַתַּנּוּר, וּבְשָׁעָה שֶׁהִקִּישׁ הֵנִיד כֵּלִים אוֹ אֱכָלִין וּמַשְׁקִין, אֲפִלּוּ הִפִּילָן - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִין. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ.

2) זבים פ"ד מ"ב. 3) של הדבר המחובר ואינו מתנדנד. 4) דפק. 5) מפני שההנדה נגרמה בעקיפין ע"י רעידת הקרקע, וזה נקרא כוח כוחו ואינו מטמא (רש"י עירובין לה, א. ראה פירוש רבינו למשנה שם, ויש להניח שגם הוא התכוון לדברי רש"י). 6) הדפיקה הנידה ישירות את הכלים שלא היו מחוברים יפה. 7) תוספתא, זבים פ"ד ה"ה. 8) ראה למעלה פ"ח הערה כז. 9) יתד התקועה באסקופה אחורי הדלת. 10) של הדלת. 11) של ספינה. כל אלה אינם מחוברים יפה, ודפיקה קלה מרעידה אותם ישירות. 12) קורה עבה שעליה מונחים ראשי קורות הבית.

ב. תַּנּוּר[13] שֶׁהָיְתָה הַפַּת דְּבוּקָה בּוֹ, וְהִקִּישׁ עַל הַתַּנּוּר וְנָפַל כִּכָּר, אֲפִלּוּ הָיָה תְּרוּמָה[14] - הֲרֵי זֶה טָהוֹר[15]. וְאִם הָיָה חֶרֶס מִן הַתַּנּוּר מְדֻבָּק בַּכִּכָּר[16] שֶׁנָּפַל, אֲפִלּוּ הָיָה חֵלִין - הֲרֵי זֶה טָמֵא[17].

13) תוספתא, שם. התנורים שבזמניהם היו עשויים כעין סיר חרס גדול, ומסיקים אותם בפנים ואח"כ מדביקים שם את

הפת. 14) שמחמירים בטהרתה. 15) מפני שהתנור כבד, לא הונד הככר ישר מן הדפיקה. 16) הגר"א בתוספתא שם, שהחרס היה מודבק בתנור, והזב דפק בחרס זה, וזה לא כפירוש רבינו כאן. 17) במקרה זה, הרי נפל החרס, וביחד עמו גם הככר, מכוח הדפיקה.

ג. אֵין הַמִּשְׁכָּב[18] אוֹ הַמֶּרְכָּב מְטַמֵּא כֵּלִים אוֹ אֳכָלִין וּמַשְׁקִין אֶלָּא בְּמַגָּע בִּלְבַד; אֲבָל אִם הָיוּ כֵּלִים אוֹ אֳכָלִים וּמַשְׁקִין לְמַעְלָה מִן הַמִּדְרָס[19] אוֹ שֶׁהָיָה הַמִּדְרָס לְמַעְלָה מֵהֶן, אַפְלוּ לֹא הִפְסִיק בֵּינֵיהֶם אֶלָּא נְיָר, הוֹאִיל וְלֹא נָגַע בָּהֶן - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִין[20]. וְכֵן אִם הֵסִיט[21] הַמִּשְׁכָּב אֶת הַכֵּלִים אוֹ אֶת הָאֳכָלִים וְהַמַּשְׁקִין - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִין.

18) בזבים פ"ה מ"ג, שנינו: "כל הנושא ונישא על המשכב טהור, חוץ מן האדם". 19) מונח כולל משכב מושב ומרכב. 20) שם מ"ה. 21) כגון שהמדרס והטהור היו על כפי המאזניים והכריע המדרס. ראה פ"ח ה"ו. נתבאר כבר, שמסיט דינו כנושא.

ד. הַזָּב וְהַטָּהוֹר[22] שֶׁיָּשְׁבוּ בִּסְפִינָה קְטַנָּה הֵיכוֹלָה לְהָמִיט בְּאָדָם אֶחָד[23], אוֹ בְּאַסְדָּא[24], אוֹ שֶׁרָכְבוּ עַל גַּבֵּי בְּהֵמָה[25], אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בִּגְדֵיהֶן נוֹגְעִין זֶה בָּזֶה - הֲרֵי בִּגְדֵי הַטָּהוֹר טְמֵאִים מִדְּרָס, וְטֻמְאָתָן בְּסָפֵק, שֶׁמָּא דָרַס[26] הַזָּב עֲלֵיהֶן. וְכֵן נָדָה שֶׁיָּשְׁבָה עִם הַטָּהוֹר[27] בְּמִטָּה - בְּגָדִים טְמֵאִין מִדְּרָס[28], חוּץ מִכִּפָּה שֶׁבְּרֹאשָׁהּ[29]. וְכֵן הַבְּגָדִים שֶׁבְּרֹאשׁ הַנֵּס[30] שֶׁבַּסְּפִינָה טְהוֹרִין[31].

22) שם פ"ג מ"א. 23) כשאדם אחד עולה עליה, הוא מטה אותה ונכפפת תחתיו. 24) רפסודה (קורות מחוברות יחד, ומשיטים אותן בנהרות). 25) דרכה של בהמה לכופף את גבה תחת רוכביה. 26) פירוש, שמא הכריע הטהור והגביה את הזב. ראה למעלה פ"ח ה"א וה"ב. 27) צ"ל "הטהורה" (כת"י תימן). 28) שמא דרסה עליהם. 29) של הטהורה, שאין לחשוש שמא דרסה עליה. 30) התורן. 31) מדובר בזב וטהור שישבו בספינה קטנה, שאמרנו למעלה שבגדי הטהור טמאים מדרס מספק, אבל אלה שבראש התורן אין הזב יכול לדרוס עליהם, ולפיכך טהורים. מקור דין זה במשנה שם בראש פרק ד: "רבי יהושע אומר, נדה שישבה עם הטהורה במיטה, כיפה שבראשה טמאה מדרס, ישבה בספינה, כלים שבראש הנס שבספינה טמאין מדרס". וסובר רבינו, שרבי יהושע חולק על המשנה שבפ"ג מ"א, שאינה מטמאת אלא את הבגדים הנמצאים בצידו של הטמא בלבד, אבל לא את הנמצאים במקום גבוה, ופסק כ'סתם משנה' (כסף־משנה).

ה. הַנִּדְחָק[32] בְּרַחֲמִים שֶׁהָעוֹבֵד כּוֹכָבִים בְּתוֹכָם[33] אוֹ זָב[34] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ[35] - הֲרֵי בְּגָדָיו טְמֵאִין מִדְּרָס. בְּאֵי זֶה רַחֲמִים אָמְרוּ? בְּרַחֲמִים שֶׁמְּנַדְּנִדִין אֶת הַקַּרְקַע עַד שֶׁעוֹקְרִין אֶת הָעוֹמֵד כָּאן[36] וְדוֹחֲפִין אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ. וְדָבָר בָּרוּר הוּא, שֶׁטֻּמְאָה זוֹ בְּסָפֵק, שֶׁמָּא נֶעֱקַר הַטָּמֵא[37] וְדָרַס עַל בִּגְדֵי הַטָּהוֹר.

32) תוספתא, טהרות פ"ו ה"ח. הלכה זו שנויה גם בתוספתא, אהלות פ"ט ה"ג, אבל שם הגירסה "שאין עוקרים". 33) וחכמים גזרו שגויים מטמאים כזבים. 34) בתוספתא שם, הגירסה: והנדה בתוכה. 35) זבה, נדה ויולדת. 36) האדם העומד על יד הריחיים. 37) מכוחו של הנדנוד.

יום ד' כ"ח שבט ה'תשפ"א

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) יבאר עם הארץ אם הוא בחזקת טמא ומה היא טומאתו ועד מתי הוא בחזקה זו, הבא לקבל דברי חבירות חוץ מדבר אחד, ודין מי הוא הצריך לקבל דברי חבירות. ועם הארץ שקיבל עליו דברי חבירות והיו לו טהרות כשהיה עם הארץ, ודין אם נשאל החבר על טהרותיו, וחבר שנעשה מוכס או גבאי למלך, עם הארץ שקיבל עליו דברי חבירות ונחשד לדבר אחד או חבר שנחשד על הטהרות.

א. עַם הָאָרֶץ[2], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יִשְׂרָאֵל וְיֶשְׁנוֹ בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת[3] - הֲרֵי הוּא בְּחֶזְקַת טָמֵא, וּבְגָדָיו מִדְּרָס לִטְהָרוֹת[4]. וְאִם נָגְעוּ בְּגָדָיו בָּאֳכָלִין וּמַשְׁקִין - הֲרֵי הֵן טְמֵאִין. וְאִם נָגַע בִּכְלִי חֶרֶס מֵאֲוִירוֹ[5] - טִמְּאָהוּ. וְשׁוֹרְפִין אֶת הַתְּרוּמָה עַל מַגָּעָן, אַף עַל פִּי שֶׁטֻּמְאָתָן בְּסָפֵק[6]. וְאֵינָן נֶאֱמָנִין עַל הַטְּהָרוֹת[7], לְפִי שֶׁאֵינָן בְּקִיאִין בִּדְקְדּוּקֵי טְהָרוֹת וְטֻמְאוֹת. וּלְעוֹלָם הוּא בַּחֲזָקָה זוֹ וְאֵינוֹ נֶאֱמָן עַל הַטְּהָרוֹת עַד שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו דִּבְרֵי חֲבֵרוּת[8]. וּמָה הֵן דִּבְרֵי חֲבֵרוּת שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו? שֶׁיְּהֵא נִזְהָר בְּטֻמְאוֹת שֶׁלֹּא יִטַּמָּא בָּהֶן[9], וּבִטְהָרוֹת שֶׁלֹּא יְטַמֵּא אוֹתָם[10], וְיִזָּהֵר בִּנְטִילַת יָדַיִם וּבְטָהֳרָתָן, וְשֶׁלֹּא יִקַּח מֵעַם הָאָרֶץ דָּבָר לַח[11], וְלֹא יִתְאָרַח אֶצְלוֹ[12], וְלֹא יְאָרְחוֹ אֶצְלוֹ בְּכִסּוּתוֹ[13].

2) בתקופת המשנה הגדירו תלמידי חכמים את עצמם כ"חברים" המשתייכים לחברה נאמנה (רבינו בפירושו לדמאי פרק ב משנה ג) והיו מתרחקים מאנשים ריקים מתורה שלא נזהרו ביותר בדקדוקי מצוות שונים, וקראו להם "עם הארץ". 3) מקיים כל המצוות אפילו אותן שנחשדו עליהן עמי הארץ. 4) בחגיגה יח, ב שנינו: "בגדי עם הארץ מדרס לפרושים" (שנזהרים מלאכול חולין שנטמאו, אף על פי שאין בזה כל איסור). ובחולין לה, ב נימקו: שמא ישבה עליהם אשתו נידה. 5) כלומר, מתוכו (ראה למעלה פרק ח הלכה ד). אבל אם נגע בגבו לא טימאהו, שכלי חרס אינו מיטמא מגבו (מצידו החיצון). 6) וכלל בידינו שאין שורפים תרומה וקדשים שנפסלו או נטמאו מספק, בבגדי עם הארץ החמירו. מקור הדין במסכת טהרות פרק ד משנה ה: "על שישה ספיקות שורפים את התרומה וכו' ועל ספק בגדי עם הארץ" פירוש, על בגדי עם הארץ שנגעו וודאי בתרומה ונטמאה מספק, שמא ישבה עליהם אשתו נידה. 7) לומר שלא נטמאו. 8) להיזהר בכל הדברים שחבר (תלמיד חכם) נזהר בהם. 9) שלא לצורך. 10) שלא יגע בהן כשהוא טמא. 11) שהוכשר לקבל טומאה ואולי נטמא, אבל אוכל שלא הורטב מעולם

אינו מקבל טומאה. ונאמן עם הארץ לומר שפירות אלו לא נתלחלחו מעולם. משנה דמאי פרק ב, ג. ושם שנינו שלא ימכור לעם הארץ לח ויבש. ורבינו השמיט דין זה מפני שמשנה זו נוקטת שיטת בית שמאי, שאסור לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל, אבל דעת בית הלל (שם פרק ו משנה ו) שמותר. ורבינו בפירושו שם כתב: "וזו היא משנה אחרונה והלכה כן". וכן פסק בפרק ט"ז מהלכות טומאת אוכלים הלכה ט. 12) שמא יגע בו או בבגדיו ויטמאהו. 13) שלפעמים יושבים עליה ושמא ישבה עליה אשתו נידה, כאמור למעלה.

ב. הַבָּא לְקַבֵּל דִּבְרֵי חֲבֵרוּת חוּץ מִדָּבָר אֶחָד מֵהֶן - אֵין מְקַבְּלִין אוֹתוֹ. רְאִינוּהוּ שֶׁנּוֹהֵג[14] בְּצִנְעָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ[15] - מְקַבְּלִין אוֹתוֹ וְאַחַר כָּךְ מְלַמְּדִין אוֹתוֹ עִסְקֵי טֻמְאָה וְטָהֳרָה; וְאִם לֹא רְאִינוּהוּ שֶׁנּוֹהֵג בְּצִנְעָה בְּבֵיתוֹ - מְלַמְּדִין אוֹתוֹ וְאַחַר כָּךְ מְקַבְּלִין אוֹתוֹ. וּמְקַבְּלִין אוֹתוֹ תְּחִלָּה לְטָהֳרַת הַיָּדַיִם[16], וְאַחַר כָּךְ מְקַבְּלִין אוֹתוֹ לִטְהָרוֹת[17]. וְאִם אָמַר: אֵינִי מְקַבֵּל אֶלָּא לְטָהֳרַת הַיָּדַיִם[18] - מְקַבְּלִין אוֹתוֹ. קִבֵּל לִטְהָרוֹת וְלֹא לַיָּדַיִם - אַף לִטְהָרוֹת אֵין מְקַבְּלִין אוֹתוֹ. כְּשֶׁמְּקַבְּלִין אוֹתוֹ, חוֹשְׁשִׁין לוֹ[19] כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם עַד שֶׁיִּלְמַד וְיִהְיֶה רָגִיל בִּטְהָרוֹת; וְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם מִשֶּׁיְּקַבֵּל דִּבְרֵי חֲבֵרוּת הֲרֵי בְּגָדָיו טְהוֹרִין, וְכָל אֲכָלָיו וּמַשְׁקָיו טְהוֹרִין, וְנֶאֱמָן עַל כָּל הַטְּהָרוֹת, כִּשְׁאָר כָּל הַחֲבֵרִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ תַּלְמִיד חָכָם.

14) מנהגי חבירות. 15) במקום שאנשים מן החוץ אינם מתבוננים במעשיו ואין לחשוד בו שכוונתו לרמות. 16) שיטול ידיו לסעודה לפני נגיעה בתרומה. שסתם ידים הן שניות לטומאה ופוסלות את התרומה. 17) להחזיק כל טהרותיו כטהרות של חברים. 18) מפני שעיקר אכילת חולין בטהרה היא נטילת הידים ואם קיבל עליו נטילתן, הרי לא השאיר דבר שלם. ומה שאמרנו למעלה שאם שייר דבר אחד אין מקבלים אותו, המדובר, כששייר דבר שלם. 19) אין סומכים עליו מפני שטרם התרגל לשמור כהלכה.

ג. תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הֲרֵי הֵן בְּחֶזְקַת טָהֳרָה, נֶאֱמָנִין וְאֵינָן צְרִיכִין לְקַבֵּל דִּבְרֵי חֲבֵרוּת. אֲבָל מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ נָהֲגוּ כֹּהֲנִים סִלְסוּל[20] בְּעַצְמָן, שֶׁלֹּא יְהוּ מוֹסְרִין טְהָרוֹת אֲפִלּוּ לְתַלְמִידֵי חֲכָמִים עַד שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו דִּבְרֵי חֲבֵרוּת.

20) מעלה יתירה.

ד. זָקֵן[21] וְיוֹשֵׁב בִּישִׁיבָה[22] אֵינוֹ צָרִיךְ לְקַבֵּל, שֶׁכְּבָר קִבֵּל בְּשָׁעָה שֶׁיָּשַׁב[23].

21) תלמיד חכם. 22) בישיבת חכמי תורה. 23) שאין מכניסים אדם לישיבה שלא קיבל עליו דברי חבירות ולפיכך אפילו אחר חורבן בית המקדש לא הצריכוהו קבלה.

ה. הַמְקַבֵּל דִּבְרֵי חֲבֵרוּת - צָרִיךְ לְקַבֵּל בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה חֲבֵרִים. וּבָנָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ אֵינָן צְרִיכִין לְקַבֵּל בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְלַמְּדָן וּמַרְגִּילָן בְּדֶרֶךְ טָהֳרָה. וְאִשֶּׁת חָבֵר וּבָנָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ וַעֲבָדָיו - הֲרֵי הֵן כֶּחָבֵר. וְחָבֵר שֶׁמֵּת - אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ בְּחֶזְקַת חֲבֵרִים עַד שֶׁיֵּחָשְׁדוּ[24].

24) שיפול עליהם חשד מבוסס שאינם זהירים בטהרות.

ו. אִשֶּׁת עַם הָאָרֶץ אוֹ בִּתּוֹ שֶׁנִּשֵּׂאת לְחָבֵר, וְכֵן עַבְדּוֹ שֶׁנִּמְכַּר לְחָבֵר - הֲרֵי אֵלּוּ צְרִיכִין לְקַבֵּל עֲלֵיהֶן דִּבְרֵי חֲבֵרוּת כְּבַתְּחִלָּה[25]. אֲבָל אֵשֶׁת חָבֵר אוֹ בִּתּוֹ שֶׁנִּשֵּׂאת לְעַם הָאָרֶץ, וְכֵן עַבְדּוֹ שֶׁנִּמְכַּר לְעַם הָאָרֶץ - אֵין צְרִיכִין לְקַבֵּל דִּבְרֵי חֲבֵרוּת כְּבַתְּחִלָּה[26].

25) בגמרא שם וכן בתוספתא דמאי פרק ב הלכה ב הגירסה "בתחילה" כלומר, לפני שמוסרים להם טהרות צריכים לקבל דברי חבירות, שהרי מעולם לא נזהרו בזה. 26) גם כאן הגירסה בתוספתא ובגמרא: בתחילה. ובתוספתא מסתיימת הלכה זו: "הרי הן בחזקתן עד שיחשדו", כמו באשת חבר שמת ובניו ועבדיו.

ז. עַם הָאָרֶץ שֶׁקִּבֵּל עָלָיו דִּבְרֵי חֲבֵרוּת, וְהָיוּ לוֹ טָהֳרוֹת כְּשֶׁהָיָה עַם הָאָרֶץ, וְאָמַר: אֲנִי יוֹדֵעַ וַדַּאי שֶׁלֹּא נִטְמְאוּ, בִּזְמַן שֶׁנִּתְעַסְּקוּ בָּהֶן אֲחֵרִים[27] - הֲרֵי הֵן אֲסוּרוֹת כְּמִקֹּדֶם[28]; וְאִם הוּא בְּעַצְמוֹ נִתְעַסֵּק בָּהֶן - הֲרֵי הֵן מֻתָּרוֹת לוֹ[29] וַאֲסוּרוֹת לְכָל אָדָם[30]. וְנִשְׁאָל הֶחָבֵר עַל טָהֳרוֹתָיו וּמוֹרֶה בָּהֶן טָהֳרָה לְעַצְמוֹ, וְאֵין חוֹשְׁדִין אוֹתוֹ בְּכָךְ[31].

27) לא חברים והוא סומך על דבריכם שלא נטמאו. 28) אינו יכול לסמוך עליהם. 29) לעצמו נאמן. 30) אינו נאמן להתיר לאחרים טהרות שנגע בהם לפני שקיבל דברי חבירות. 31) שיטהר את הטמא.

ח. חָבֵר שֶׁנַּעֲשָׂה גַּבַּאי[32] לַמֶּלֶךְ אוֹ מוֹכְסָן[33] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - דּוֹחִין אוֹתוֹ מֵחֲבֵרוּתוֹ. פֵּרֵשׁ מִמַּעֲשָׂיו הָרָעִים - הֲרֵי הוּא כְּכָל אָדָם, וְצָרִיךְ לְקַבֵּל דִּבְרֵי חֲבֵרוּת כְּבַתְּחִלָּה[34].

32) לגבות מסים. 33) גובה מכס. 34) "חזרו לומר, פירש (מגבאותו ומוכסנותו) הרי הוא ככל אדם".

ט. עַם הָאָרֶץ שֶׁקִּבֵּל עָלָיו דִּבְרֵי חֲבֵרוּת וְנֶחְשַׁד לְדָבָר אֶחָד - אֵינוֹ חָשׁוּד אֶלָּא לְאוֹתוֹ דָּבָר. וְכָל הֶחָשׁוּד לֶחָמוּר - נֶחְשָׁד עַל הַקַּל; לַקַּל - לֹא נֶחְשָׁד לֶחָמוּר.

י. חָבֵר שֶׁנֶּחְשַׁד[35] עַל הַטְּהָרוֹת, כְּגוֹן שֶׁמָּכַר אֳכָלִין טְמֵאִין בְּחֶזְקַת שֶׁהֵן טְהוֹרִין - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ נֶאֱמָן לְעוֹלָם, עַד שֶׁיִּוָּדַע שֶׁחָזַר בִּתְשׁוּבָה גְּמוּרָה[36].

35) רבינו מדמה זה לדין טבח שמכר בשר טריפה ואמר שהוא כשר. 36) רבינו שם מבאר מה היא תשובה גמורה: "שילך למקום שאין מכירים אותו ויחזיר אבידה בדבר חשוב או יוציא טריפה לעצמו (בבהמה שלו) בדבר חשוב".

יא. הֶחָשׁוּד עַל הַשְּׁבִיעִית אוֹ עַל הַתְּרוּמָה שֶׁמְּכָרָן לְשֵׁם חֵלִין - הֲרֵי זֶה חָשׁוּד עַל הַטָּהֳרוֹת; שֶׁהֶחָשׁוּד עַל דָּבָר שֶׁל תּוֹרָה - הֲרֵי הוּא חָשׁוּד עַל דִּבְרֵי סוֹפְרִים, וְהָאֲכָלִין הַטְּמֵאִין אֵין מְטַמְּאִין אֲחֵרִים אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶן[37], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר. וְכָל הֶחָשׁוּד עַל דָּבָר - נֶאֱמָן לְהָעִיד בּוֹ לַאֲחֵרִים וְלָדוּן בּוֹ לַאֲחֵרִים. חֲזָקָה הִיא, שֶׁאֵין אָדָם חוֹטֵא כְּדֵי שֶׁיֵּהָנוּ בּוֹ אֲחֵרִים.

37) אפילו אוכלים שנגעו באב הטומאה ונעשו ראשון לטומאה אינם מטמאים אחרים מן התורה, אבל אדם וכלים ראשונים מטמאים אוכלין ומשקין מן התורה.

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) יבאר הדברים שעם הארץ נאמן עליהם, ואם הביא חבית של תרומה ואמר שבתוכו קודש, דין כלי שהיה בתוכו יין או שמן וראינו עם הארץ יושב ומשמרו להוציא ממנו נסכים, המקומות שהם נאמנים על הכלים, וטומאת עם הארץ ברגל מה דינה, טבילת כל כלי המקדש במוצאי יום טוב, ועם הארץ שאמר טהור אני מטומאת מת אם נאמן.

א. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[2], שֶׁעַמֵּי הָאָרֶץ נֶאֱמָנִים הֵן עַל טָהֳרַת הַחַטָּאת. מִפְּנֵי חֲמָרָתָהּ אֵין מְזַלְזְלִין בָּהּ. וְכֵן נֶאֱמָנִים הֵן עַל טָהֳרַת יַיִן וְשֶׁמֶן שֶׁל נְסָכִים[3]. אִם אָמַר: טָהוֹר הוּא[4] - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת טָהֳרָה[5]. מִפְּנֵי חֲמָרָתוֹ נִזְהָרִין בּוֹ. וְכֵן נֶאֱמָנִים הֵן עַל הַתְּרוּמָה בִּשְׁעַת הַגִּתּוֹת[6] וְהַבַּדִּים[7], מִפְּנֵי שֶׁכָּל הָעָם מְטַהֲרִין עַצְמָן וּכְלֵיהֶן כְּדֵי לַעֲשׂוֹת יֵינָם וְשַׁמְנָם בְּטָהֳרָה. עָבְרוּ הַגִּתּוֹת וְהַבַּדִּים - אֵינָן נֶאֱמָנִים.

2) בפי"ג מהלכות פרה הי"ב. 3) יין לנסכו על המזבח ושמן למנחות. 4) לנסכים. 5) משנה חגיגה כד, ב. רש"י שם מפרש, שהמדובר, כשהקדישו לנסכים, וכן משמע גם מלשונו של רבינו בפירושו שם. ויוצא מזה, שאסור לקנות ממנו יין ושמן של חולין לצרכי נסכים. ויש עוד מקום לעיין בדין זה. ראה לקמן ה"ד. במשנה שם אמרו, שרק בארץ יהודה נאמנים, אבל לא בשאר חלקי ארץ ישראל (ראה שם בגמרא (כה, א) טעמו של דבר. וראה פירוש רבינו שם, וצ"ע). 6) בזמן דריכת הענבים בגת. 7) כתישת הזיתים בבתי הבד להוציא שמנם.

ב. כֹּהֵן[8] שֶׁהֵבִיא לוֹ עַם הָאָרֶץ חָבִית יַיִן אוֹ שֶׁמֶן שֶׁל תְּרוּמָה[9] - לֹא יְקַבְּלֶנָּה מִמֶּנּוּ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא בְּחֶזְקַת טֻמְאָה. הִנִּיחָהּ עַם הָאָרֶץ אֶצְלוֹ עַד גַּת הַבָּאָה וְהֵבִיאָהּ לוֹ[10] - יְקַבְּלֶנָּה מִמֶּנּוּ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁהִיא שֶׁל אֶשְׁתָּקֵד; שֶׁלֹּא גָזְרוּ עֲלֵיהֶם טֻמְאָה בִּשְׁעַת הַגִּתּוֹת וְהַבַּדִּים.

8) שם. 9) לא בשעת הגיתות. 10) בשעת הגיתות.

ג. עַם הָאָרֶץ[11] שֶׁנָּעַל בֵּית בַּדּוֹ אוֹ גִתּוֹ בִּשְׁעָה שֶׁגָּמְרוּ הָעָם לִדְרֹךְ[12] וְהוֹלִיךְ אֶת הַמַּפְתֵּחַ מִיָּד לַכֹּהֵן, אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁהָה[13] כַּמָּה יָמִים אַחַר שֶׁעָבְרוּ הַגִּתּוֹת - הֲרֵי הַכֹּהֵן בָּא וּפוֹתֵחַ בְּפָנָיו וּמַטְבִּילוֹ[14] וְדוֹרֵךְ וְנוֹטֵל תְּרוּמָה בְּטָהֳרָה[15]. וְאִם לֹא עָשָׂה כֵּן - לֹא יִטֹּל תְּרוּמָה מֵעַם הָאָרֶץ אֶלָּא זֵיתִים וַעֲנָבִים שֶׁאֵינָן מֵכְשָׁרִין[16], שֶׁאֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה.

11) טהרות פ"ט, מ"ד. 12) ואז היה עדיין נאמן על טהרת היין. 13) הכהן. 14) את עם הארץ. 15) אבל אם לא הביא את המפתח מיד אחר שנגרמה הדריכה - אינו נאמן. פסק כר' יהודה, במשנה טהרות פ"ט, ד. 16) אוכלין אינם מקבלים טומאה אלא אם נתלחלחו באחד משבעת המשקין המפורטים במסכת מכשירין פ"ו מ"ד.

ד. הֵבִיא לוֹ[17] עַם הָאָרֶץ חָבִית שֶׁל תְּרוּמָה בִּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה וְאָמַר: הִפְרַשְׁתִּי בְּתוֹכָהּ קֹדֶשׁ, אֲפִלּוּ רְבִיעִית[18] - מִתּוֹךְ שֶׁנֶּאֱמָן עַל טָהֳרַת הַקֹּדֶשׁ נֶאֱמָן עַל הַכֹּל[19]. אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת הַגִּתּוֹת וְהַבַּדִּים, שֶׁעַמֵּי הָאָרֶץ נֶאֱמָנִין עַל הַתְּרוּמָה, אֵינָן נֶאֱמָנִין עַל הַכְּלֵי הֶרֵיקֶם[20] לוֹמַר שֶׁהוּא טָהוֹר לִתְרוּמָה. וְכֵן אֵין נֶאֱמָנִין לְעוֹלָם עַל כְּלֵי רֵיקָם לוֹמַר שֶׁהוּא טָהוֹר לְקֹדֶשׁ[21].

17) משנה חגיגה כד, ב. 18) חלק רביעי מלוג, מחזיק ביצה ומחצה. 19) בתוספות חולין לה, ב ד"ה ואם פירשו, שלא הקדיש רביעית מסויימת אלא אמר: ורביעית שאני עתיד להפריש מחבית זו תהיה קודש. שאם לא כן, כיצד ישתה הכהן את היין, הלא מעורב בו יין של קידוש (ראה תוספות זבחים פח, א ד"ה מן). 20) פירוש, אחר שעירו ממנו את היין, אסור להשתמש בו לטהרות, מפני שהאמינוהו רק על היין עצמו ולא על הכלי. למד זה מגמרא שם כה, ב שאמרו: מלאים דתרומה אינו נאמן. [ורש"י שם מבאר, שהאמינוהו על התרומה משום הפסד הכהנים, אבל בכלים הריקנים אין להם הפסד, ואולי גם רבינו סובר כך]. 21) דקדק רבינו בלשונו, וכתב כאן "כלי ריקם" בלי ה"א הידיעה, כי המדובר בסתם כלי ריקם של עם הארץ, שהוא מעיד על טהרתו. אבל אם הביא יין קודש בכלי, ועירו ממנו את היין, נשאר הכלי בחזקת טהור כל זמן שחבר רואה אותו שלא נטמא. וברש"י שם מבאר, שגנאי הוא לקודש שהכלי שעירוהו ממנו יהיה טמא. ולמעלה בתרומה כתב "הכלי הריקם" בה"א הידיעה, מפני שהמדובר באותו הכלי שהביא בו את התרומה והוא נאמן עליה. עיין שם. ובזה מסולקת תמיהתם של הר"י קורקוס והכסף־משנה על רבינו.

ה. כְּלִי שֶׁהָיָה בְּתוֹכוֹ יַיִן אוֹ שֶׁמֶן וְרָאִינוּ עַם הָאָרֶץ יוֹשֵׁב וּמְשַׁמְּרוֹ כְּדֵי לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ נְסָכִים - הֲרֵי הוּא נֶאֱמָן עַל טָהֳרַת הַכְּלִי, וַאֲפִלּוּ קֹדֶם לַגִּתּוֹת וְלַבַּדִּים בִּשְׁבְעִים יוֹם[22]; אֲבָל קֹדֶם לְשִׁבְעִים - אֵינָן נֶאֱמָנִים. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁאָר אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל; אֲבָל בִּירוּשָׁלַיִם נֶאֱמָנִים[23] עַל כְּלִי חֶרֶס הָרֵיקָם לוֹמַר שֶׁהוּא טָהוֹר לְקֹדֶשׁ לְעוֹלָם, בֵּין כֵּלִים דַּקִּים[24] בֵּין כֵּלִים גַּסִּים, בֵּין מְלֵאִין בֵּין רֵיקָנִים[25] - הֲרֵי הוּא נֶאֱמָן עַל הַכְּלִי, אַף עַל פִּי שֶׁהַמַּשְׁקִין שֶׁבְּתוֹכוֹ[26] טְמֵאִין. אֲפִלּוּ הָיָה בִּגְדוֹ, שֶׁהוּא מִדְרָס[27], בְּתוֹךְ הַכְּלִי - הֲרֵי הַכְּלִי בְּחֶזְקַת טָהֳרָה לְקֹדֶשׁ. וּמִפְּנֵי מָה הֵקֵלּוּ בָּהֶם?[28] מִפְּנֵי שֶׁאֵין עוֹשִׂין כִּבְשׁוֹנוֹת[29] בִּירוּשָׁלַיִם[30].

22) שנינו שם כד, ב "כדי יין וכדי שמן המדומעות, נאמנים עליהן בשעת הגיתות והבדים, וקודם לגיתות שבעים יום" (רגילים היו לטהר את הכלים שבעים יום לפני תקופת הדריכה). ובגמרא (שם כה, ב) אמרו שהמדובר "במטהר את טבלו ליטול ממנו נסכים". ומפרש רבינו, שלא הקדיש עדיין כלום לנסכים אלא ייחדו לנסכים כשיצטרך לכך (וכן פירשו 'תוספות' שם ד"ה במטהר, ולא כפירוש רש"י) שהרי אם הקדישו נאמן כל השנה. 23) משנה שם כו, א. 24) קטנים. ברייתא שם כו, ב: "נאמנים על כלי חרס גסים לקודש" וכל־שכן על הדקים. ובברייתא אחרת שם אמרו, שעל דקים נאמנים מן המודיעים ולפנים (ראה ה"ו). 25) כר' יוחנן שם. 26) משקין חולין. 27) כלומר, שגזרו עליו טומאת מדרס (למעלה פ"י ה"א). בגמרא שם אמר ר' יוחנן: "אפילו אפיקורסותו בתוכו" ומפרש רבינו - בגדו (ראה רש"י שם). 28) סיום הברייתא הנזכרת. 29) לייצור כלי חרס. 30) ומוכרחים להשתמש בכלים המובאים ברובם בידי עמי הארץ מחוץ לירושלים.

1 **ו. מִן הַמּוֹדִיעִית[31] וְלִפְנִים - נֶאֱמָנִים עַל כְּלֵי חֶרֶס[32];**
2 **מִן הַמּוֹדִיעִית וְלַחוּץ - אֵינָן נֶאֱמָנִין. וְהַמּוֹדִיעִית**
3 **עַצְמָהּ[33] - פְּעָמִים כְּלַחוּץ וּפְעָמִים כְּלִפְנִים. כֵּיצַד?**
4 **הָיָה חָבֵר נִכְנָס[34] וְעַם הָאָרֶץ יוֹצֵא[35] וּכְלֵי חֶרֶס בְּיָדוֹ**
5 **- חֲרֵי זֶה נֶאֱמָן בַּמּוֹדִיעִית לוֹמַר שֶׁהוּא טָהוֹר[36]**
6 **לְקֹדֶשׁ[37]; הָיוּ שְׁנֵיהֶן נִכְנָסִין[38] אוֹ שְׁנֵיהֶן יוֹצְאִין[39] -**
7 **אֵינוֹ נֶאֱמָן עַד שֶׁיְּהֵא לִפְנִים מִן הַמּוֹדִיעִית.**

31) משנה שם כה, ב. ושם כתוב "המודיעים" (שם עיר רחוקה חמשה עשר מיל מירושלים - פסחים צג, ב). 32) משמע בין גסים ובין דקים, אולם בברייתא שם כתוב: "נאמנים בכלי חרס הדקים". ורש"י מפרש, מפני שכל אדם צריך לכלים קטנים, הקלו בהם וטיהרום מן המודיעים ולפנים, אבל בגסים משתמשים רק אלה המספקים יין לנסכים, ולפיכך טיהרו רק בירושלים עצמה. ודעת הראב"ד כרש"י. ראה כסף־משנה. [החזון־איש כותב שצ"ל "כלי חרס הדקים", ובטעות נשמטה המלה "הדקים", ורבינו מחלק בין ירושלים עצמה ובין לפנים מן המודיעים, וגסים טהורים רק בירושלים בלבד. וראיה חזקה לדבריו, מאריכות הלשון בהלכה ו, שהיה לו לכתוב בקיצור: מן המודיעים ולפנים - כירושלים. ומוכח מזה שמחולקים בדין כלים גסים]. 33) ברייתא שם. 34) בא מחוץ למודיעים, ונכנס לתוכה על־מנת להמשיך וללכת לירושלים. 35) מצד ירושלים. 36) מפני שהקדר לא יחזור לירושלים, ורצוי הדבר לקנות כליו ולהכניסם לירושלים. 37) אבל לא לתרומה. 38) יכול החבר לחכות עד שיגיעו לפנים מן המודיעים ולקנותם שם. 39) יכול היה לקנותם לפני שנכנסו לעיר, ואם לא עשה כך - אין מתירין לו (כסף־משנה), ונימוק שני: החבר אינו חוזר לירושלים אלא הולך לביתו, ואם כן אינו קונה לצרכי ירושלים, והתירו משום צרכי רבים בירושלים בלבד, וכל־שכן אם קדר נכנס וחבר יוצא.

8 **ז. קַדָּר[40] שֶׁהֵבִיא קְדֵרוֹת וְהִנִּיחָן לִפְנִים מִן**
9 **הַמּוֹדִיעִית, וּבָאוּ הַלּוֹקְחִין וְהוּא אוֹמֵר לָהֶן**
10 **שֶׁטְּהוֹרוֹת הֵן: לָקַח קְדֵרָה וְנִכְנַס בָּהּ - חֲרֵי הִיא**
11 **טְהוֹרָה לְקֹדֶשׁ אֲבָל לֹא לִתְרוּמָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[41];**
12 **לָקַח קְדֵרָה וְיָצָא בָּהּ חוּץ לַמּוֹדִיעִית - חֲרֵי זוֹ טְמֵאָה**
13 **בֵּין לְקֹדֶשׁ בֵּין לִתְרוּמָה. אַף עַל פִּי שֶׁהֵן הֵם הַקְּדֵרוֹת**
14 **וְהוּא הַקַּדָּר עַצְמוֹ, אֵינוֹ נֶאֱמָן אֶלָּא לִפְנִים מִן**
15 **הַמּוֹדִיעִית.**

40) משנה שם כה, ב. 41) כמה פעמים בפרק זה.

16 **ח. הַלּוֹקֵחַ[42] כְּלֵי חֶרֶס מִן הַכִּבְשָׁן בְּכָל מָקוֹם - חֲרֵי**
17 **אֵלּוּ טְהוֹרִין בֵּין לְקֹדֶשׁ בֵּין לִתְרוּמָה, וְאֵין אוֹמְרִים**
18 **שֶׁמָּא נָגַע בָּהֶן עַם הָאָרֶץ. וַאֲפִלּוּ לָקַח מִן הַסֵּדֶר**
19 **הָרִאשׁוֹן[43], וְאַף עַל פִּי שֶׁהַכִּבְשָׁן פָּתוּחַ וּכְבָר נִלְקַח**
20 **חֶצְיוֹ; שֶׁלֹּא גָּזְרוּ טֻמְאָה עַל כֵּלִים שֶׁבַּכִּבְשָׁן[44].**

42) הלכה זו שנויה במחלוקת תנאים במסכת פרה פ"ה מ"א, אולם בתוספתא שם פ"ה ה"א מסיים: "זו משנה הראשונה, רבותינו אמרו: פותח ונוטל ואינו נמנע, והחבר (גירסת הכסף־משנה "שהחבר") בא אפילו לאחר שלושה ימים ונוטל". ופסק רבינו כרבותינו בתוספתא (ראה כסף־משנה). 43) השורה הראשונה. 44) כל זמן שלא הוצאו ממנו, ולפיכך מותר לחבר להשתמש בכלים שהוא עצמו מוציאם מן הכבשן.

21 **ט. טֻמְאַת עַם הָאָרֶץ[45] בָּרֶגֶל[46] כִּטְהוֹרָה הִיא חֲשׁוּבָה,**
22 **שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל חֲבֵרִים הֵן בָּרְגָלִים[47], וּכְלֵיהֶם כֻּלָּם**
23 **וְאָכְלֵיהֶם וּמַשְׁקֵיהֶן טְהוֹרִים בָּרֶגֶל, מִפְּנֵי שֶׁהַכֹּל**
24 **מְטַהֲרִין עַצְמָן וְעוֹלִים לָרֶגֶל. לְפִיכָךְ הֵן נֶאֱמָנִים כָּל**
25 **יְמוֹת הָרֶגֶל בֵּין עַל הַקֹּדֶשׁ בֵּין עַל הַתְּרוּמָה. מִשֶּׁעָבַר**
26 **הָרֶגֶל חוֹזְרִין לְטֻמְאָתָן.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"טומאת עם הארץ ברגל כטהורה היא חשובה שכל ישראל חברים הם ברגלים... מפני שהכל מטהרים עצמן ועולים לרגל...משעבר הרגל חוזרין לטומאתן".

כוונתו ב"משעבר הרגל חוזרין לטומאתן" שכל מה שנגע בו עם־הארץ בשעת הרגל טמא למפרע, כמו שכתב בפירוש בהלכה שלאח"ז "הפותח חביתו ברגל כו' ועבר הרגל הרי שאר החבית כו' בחזקת טומאה ואע"פ שלא נגע בה אלא בזמן שהוא כחבר אינה טהורה אלא בזמן הרגל בלבד".

ותמוה, שהרי טעמו של הרמב"ם הוא "שהכל מטהרין עצמן ועולים לרגל" ואם הוא טהור מדוע אחרי הרגלים טמאים האוכלין שנגע בהן למפרע? ובמה שונה הדין מנאמנות עמי הארץ "על התרומה בשעת הגיתות והבדים" ששם אין אומרים שאחרי זמן זה חזרו האוכלין להיות טמאין למפרע.

ובשלמא לרש"י שכתב הטעם "דכל ימות הרגל אישתרי שלא לביישם" מובן מדוע טמאין למפרע כי בעצם אינם טהורים רק שחכמים ביטלו גזירתם כדי שלא לביישם,

אבל לטעם הרמב"ם הרי "הכל מטהרין עצמן" ומדוע אחרי הרגל חזרו לטומאתן.

וב'משנה למלך' תירץ שגם לרמב"ם עיקר הטעם הוא שחכמים לא רצו לגזור עליהם שלא יבואו למריבה ויהיה כל אחד ואחד עושה במה לעצמו. אבל תירוצו קשה שאם זהו טעמו של הרמב"ם, הרי ש"עיקר הטעם" חסר מן הספר. ועוד שהרמב"ם לא נקט טעם זה גם בדין נאמנות עמי הארץ על טהרת יין ושמן של נסכים, והביא שם טעם אחר ש"מפני חומרתו נזהרין בו" ולא הזכיר כלל הטעם "משום חשש איבה".

ויש לומר הביאור: במקורו של דין זה במסכת חגיגה הובא הלימוד מהפסוק "ויאסף כל איש ישראל אל העיר כאיש אחד חברים".

ובירושלמי נלמד מפסוק אחר "ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו, עיר שעושה כל ישראל לחברים כו'". ובהבדל שבין שני הביאורים יש לומר שלירושלמי הטעם ש"כל ישראל חברים" הוא מפני שנמצאים בירושלים שמכיון ששם מקום המקדש והשכינה, הרי שנזהרין בה ביותר ולכן אפילו עם־הארץ טהור.

אבל לשיטת הבבלי אין זה מצד קדושת העיר ירושלים אלא מצד התאספות עם ישראל שאז מתבטלת מציאות היחיד ויש כאן מציאות הציבור בלבד וכל הציבור כולו "חברים". אבל משעבר הרגל פקעה מציאות הציבור וממילא האוכלין שנגע בהן עם־הארץ שעתה הוא טמא חזרו גם הם להיות טמאין למפרע.

ומדוייק הדבר בלשון הרמב"ם שכתב כאן "שהכל מטהרין עצמן ועולים לרגל" היינו שלא כל יחיד ויחיד בודאי טיהר את עצמו אלא שכל הציבור טהור. ולכן שינה מלשונו בעניין טהרת עמי הארץ בשעת הגיתות והבדים, ושם כתב "שכל העם מטהרין עצמן וכליהן".

ועל פי זה מובן מדוע אחר הרגל חזרו האוכלין להיות טמאין למפרע שהרי כל אחד מן הציבור חזר להיות יחיד, ואם הוא עם־הארץ הרי שאוכלין שנגע בהן טמאין.

(על פי לקו"ש חלק ל"ו עמוד 20)

45) משנה חגיגה כו, א. 46) בפסח, שבועות וסוכות, והמדובר בירושלים. 47) ר' יהושע בן לוי, דורש שם את הכתוב (שופטים כ, יא): "ויאסף כל איש ישראל אל העיר כאיש אחד חברים" - הכתוב עשאן כולם חברים.

1 **י. הַפּוֹתֵחַ[48] חָבִיתוֹ[49] בָּרֶגֶל וְהַמַּתְחִיל בְּעִסָּתוֹ[50] וְעָבַר**
2 **הָרֶגֶל - חֵרֵי שְׁאָר הֶחָבִית וּשְׁאָר הָעִסָּה בְּחֶזְקַת**
3 **טֻמְאָה[51], שֶׁחֵרֵי נָגְעוּ בּוֹ עַמֵּי הָאָרֶץ. וְאַף עַל פִּי**
4 **שֶׁלֹּא נָגַע בָּהּ אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהוּא כְּחָבֵר[52] - אֵינָהּ**
5 **טְהוֹרָה אֶלָּא בִּימֵי הָרֶגֶל בִּלְבַד[53].**

48) משנה שם. 49) חבר שפתח חבית יין למכור בקימעונות, והקונים - וביניהם גם עמי הארץ - נוגעים בחבית ובכלים. 50) למכור לכל הבא. 51) פסק כחכמים. 52) כלומר, ברגל. 53) ולאחר הרגל, טמאים למפרע הטהרות שנגע בהם ברגל. ראה הלכה הבאה. בגמרא שם, שאלו אם מותר להניח את החבית לרגל הבא. ובמסקנא אמרו שמותר להניח. ורבינו סתם, ומשמע שאין להניחה. [קשה להבין מה בין זה להלכה ב. ראה כסף־משנה כאן].

6 **יא. אַחַר הָרֶגֶל[54] בְּמוֹצָאֵי יוֹם טוֹב הָיוּ מַטְבִּילִין כָּל**
7 **הַכֵּלִים שֶׁהָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ, מִפְּנֵי שֶׁנָּגְעוּ בָּהֶן עַמֵּי הָאָרֶץ**
8 **בָּרֶגֶל בִּשְׁעַת הֶחָג[55]. וּלְפִיכָךְ הָיוּ אוֹמְרִים לָהֶן: אַל**
9 **תִּגְּעוּ בַּשֻּׁלְחָן, בְּשָׁעָה שֶׁמַּרְאִין אוֹתוֹ לְעוֹלֵי רְגָלִים[56],**
10 **כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה טָמֵא בְּמַגָּעוֹ אַחַר הָרֶגֶל, וְנִמְצָא**
11 **צָרִיךְ טְבִילָה[57] וְהֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ, וְנֶאֱמַר בְּלֶחֶם הַפָּנִים:**
12 **לְפָנַי תָּמִיד[58]. וְכָל הַכֵּלִים הָיוּ טְעוּנִים טְבִילָה וְהֶעֱרֵב**
13 **שֶׁמֶשׁ, חוּץ מִמִּזְבַּח הַזָּהָב וּמִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת[59], מִפְּנֵי**
14 **שֶׁצִּפּוּיֵיהֶן כִּבְטֵלִין לְגַבֵּיהֶן[60].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"היו מטבילין כל הכלים שהיו במקדש... חוץ ממזבח הזהב ומזבח הנחושת מפני שצפוייהם כבטלין לגביהם".

בסיום מסכת חגיגה למד ר"א שהטעם לכך שאין מטבילין את המזבחות הוא מפני שהן כקרקע, דכתיב מזבח אדמה תעשה לי, והוקשו המזבחות זה לזה. אבל חכמים סוברים שהטעם הוא "מפני שהן מצופין". ובפירוש דברי חכמים נחלקו רש"י והרמב"ם, לדעת רש"י אמרו חכמים לר"א האם מפני שהמזבחות מצופין, אתה צריך להגיע לטעם "מפני שהן כקרקע" והלא ציפויין בטל אליהם.

אבל הרמב"ם סבר בדעת חכמים ש"מיבטל בטיל צפויין גבייהו" הכוונה שהציפוי אינו סיבה לטמא את הכלי כי הכלי עצמו אינו מקבל טומאה מפני שהוא מצופה והציפוי אינו מקבל טומאה מפני שהוא בטל למזבח ולכן אין המזבחות צריכין טבילה. ויש לומר הסיבה לדעת הרמב"ם כי ר"א היה מתלמידי בית שמאי שבכמה וכמה עניינים מצינו שהביטו אל הדבר כמו שנראה בהסתכלות ראשונית. ונמצא שהפירושים השונים שנתנו רש"י והרמב"ם לתשובת חכמים לר"א "מיבטל בטיל ציפויין גבייהו" מבטאים גדר אחר בציפוי הזהב של המזבח. לדעת רש"י ציפוי הזהב הוא לכאורה סיבה לטמא אלא שבטל למזבח שהוא כלי עץ העשוי לנחת. אבל לשיטת הרמב"ם ציפוי הזהב הוא סיבה לטהר, ולכן פסק כאן שמה שאין מטבילין את המזבחות הוא מפני ש"צפוייהם כבטלין לגביהם".

(על פי לקו"ש חלק ט"ז עמוד 309)

54) משנה שם. 55) ראה הלכה הקודמת, ובהערה שם. 56) בגמרא שם עמוד ב: "מלמד שמגביהים אותו ומראים בו לעולי רגלים לחם הפנים, ואומרים להם: ראו חיבתכם לפני המקום, סילוקו כסידורו". פירוש, הלחם היה טרי

בשעת סילוקו מן השולחן כמו ביום שסידרוהו על השולחן לפני שבוע ימים, ומראים לעולי רגל את הנס הזה המעיד שישראל חביבים אצל הקדוש־ברוך־הוא ועושה להם נסים. 57) וצריך להוריד ממנו את הלחם. 58) ואסור להסירו מן השולחן לפני השבת הבאה. במשנה שם נאמר: "ואומרים להם הזהרו שלא תגעו בשולחן". ופירש"י, לכהנים עמי הארץ אמרו, שהרי לוים וישראלים אסורים בכניסה להיכל שבו עמד השולחן. ורבינו מפרש "להם" לעולי רגל. שהרי כתב "שמראין אותו", וכהנים בלאו־הכי רואים אותו כשנכנסים להיכל להשתחוות (ראה 'תוספות' שם). 59) שנעשו מעץ, וכלי עץ העומד בקביעות על מקום אחד ואין מזיזים אותו ממקומו, נקרא "כלי עץ העשוי לנחת" ואינו מקבל טומאה, ואע"פ שהמזבחות היו מצופים מתכת, העץ עיקר, כמו שמסיים רבינו כאן. 60) גמרא שם כז, א.

יב. עַם הָאָרֶץ שֶׁאָמַר[61]: טָהוֹר אֲנִי מִטֻּמְאַת מֵת, אוֹ שֶׁאָמַר: כְּלִי זֶה טָהוֹר מִטֻּמְאַת מֵת - נֶאֱמָן[62], וּמַטְבִּילִין אוֹתוֹ מִשּׁוּם טֻמְאַת עַם הָאָרֶץ בִּלְבַד, וְצָרִיךְ הֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ וְאֵינוֹ צָרִיךְ הַזָּאָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁשְּׁאֵלוֹ וְאָמַר טָהוֹר הוּא; אֲבָל הַלּוֹקֵחַ כְּלִי סְתָם מֵרְשׁוּת עַם הָאָרֶץ - חוֹשְׁשִׁין לוֹ שֶׁמָּא טִמֵּא מֵת הוּא, וּמַזִּין עָלָיו שְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי כְּכָל הַכֵּלִים הַנִּמְצָאִים בְּכָל מָקוֹם חוּץ לִירוּשָׁלַיִם; שֶׁלֹּא גָזְרוּ טֻמְאָה עַל הַכֵּלִים הַנִּמְצָאִים בִּירוּשָׁלַיִם, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[63] בְּטֻמְאַת הַסְּפִקּוֹת.

61) חגיגה כב, ב. 62) לא האמינו אותם בטומאת זיבה, והאמינום בטבילת טומאת מת. ראה גמרא שם. 63) בפי"ג מהלכות אבות הטומאות ה"ד וה"ה.

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) יבאר המפקיד כלי אצל עם הארץ או הנותן כלי לאומן עם הארץ, שכח כליו בבית המרחץ או הניחם במרחץ, והמוסר מפתח בית לעם הארץ, ודין המניח עם הארץ בתוך ביתו לשומרו, ועם הארץ ששאל מחבר מיטה לישן עליה, ודין חבר שאמר לעם הארץ שמור לי פרה זו שלא תיכנס לבית, גבאי מלכות שנכנסו לתוך הבית למשכן, והגבאים והגנבים שעשו תשובה ואמרו לא נגענו רק בזה, ודין המניח ביתו פתוח ומצאו נעול או איפכא, והדר עם עם הארץ בחצר, קדר שהכניס קדירותיו למכור ויצא לשתות.

א. הַמַּפְקִיד[2] כֵּלִים אֵצֶל עַם הָאָרֶץ[3] אוֹ שֶׁנָּתַן כְּלִי לְאֻמָּן עַם הָאָרֶץ - הֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִים טְמֵא מֵת[4] וּטְמֵאִין מִדְּרָס. וְאִם מַכִּירוּ[5] שֶׁהוּא אוֹכֵל בִּתְרוּמָה - טְהוֹרִים מִטְּמֵא מֵת[6] אֲבָל טְמֵאִים מִדְּרָס, מִפְּנֵי שֶׁאִשְׁתּוֹ נִדָּה יוֹשֶׁבֶת עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ, שֶׁהֲרֵי אֵין נִזְהָרִין מִן הַטֻּמְאוֹת בְּבָתֵּי עַמֵּי הָאָרֶץ.

2) טהרות פ"ח מ"ד. 3) תוספתא, שם. 4) ואינם נטהרים עד שיזו עליהם מי אפר פרה אדומה ביום השלישי והשביעי. ומדובר, כשלא אמר שהם טהורים, אבל אם אמר שלא נטמאו – נאמן, כמבואר בסוף הפרק הקודם. 5) הנפקד מכיר את המפקיד, ויודע שהוא כהן ואוכל תרומה. 6) מפני שהנפקד נזהר שלא יטמאו בטומאת מת. ונראה, שאפילו לא אמר כלום, הכלים בחזקת טהרה, שהרי אם אמר שלא נטמאו, אמרנו למעלה שאפילו אם אינו מכירו נאמן. (ויש לתמוה על דברי רבינו בפירושו למשנה הנ"ל שכתב: "והוא נאמן באמרו לא נטמאו במת", ומשמע שאם לא אמר כלום – טמאים. וצ"ע).

ב. הַמַּנִּיחַ[7] כֵּלָיו בִּפְנֵי עַם הָאָרֶץ וְאָמַר לוֹ: שְׁמֹר לִי אֶת אֵלּוּ - הֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִין מִדְּרָס וּטְהוֹרִין מִטְּמֵא מֵת[8]. הִנִּיחָן עַל כְּתֵפוֹ[9] - טְמֵאִין מִדְּרָס וּטְמֵא מֵת. שָׁכַח כֵּלָיו בְּבֵית הַכְּנֶסֶת - הֲרֵי הֵן טְהוֹרִין, שֶׁאֵינוֹ רְשׁוּת עַם הָאָרֶץ גְּמוּרָה. הִנִּיחַ כֵּלָיו בַּמֶּרְחָץ וּבָא וּמְצָאָן כְּמוֹת שֶׁהֵן - טְהוֹרִין. וּמְלַמְּדִין אוֹתוֹ שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה כֵּן. הִנִּיחַ גּוּתוֹ וּבוֹרוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁנִּכְנַס לָעִיר וּבָא וּמָצָא עַם הָאָרֶץ בְּצִדּוֹ - טְהוֹרִין, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לוֹ רְשׁוּת שֶׁיִּכָּנֵס.

7) כל הלכה זו, מקורה בתוספתא שם ה"ז. 8) כך היא גירסת רבינו שם (ראה ראב"ד וכסף־משנה). ומשמע אפילו לא אמר "טהורים הם". ואין זה דומה למפקיד ומוסר לאומן שבהלכה א, מפני ששם מסר את הכלים לרשות עם־הארץ, אבל כאן רק את השמירה הטיל עליו ולא יותר. ואעפ"כ מטמא מדרס, מפני שהם קצת ברשותו. 9) הרי מסרם לרשותו.

ג. הַמּוֹסֵר[10] מַפְתֵּחַ בֵּיתוֹ לְעַם הָאָרֶץ - כֹּל שֶׁבַּבַּיִת טָהוֹר, שֶׁלֹּא מָסַר לוֹ אֶלָּא שְׁמִירַת הַמַּפְתֵּחַ.

10) משנה, טהרות פ"ז מ"ב.

ד. הַמַּנִּיחַ[11] כֵּלָיו בְּחַלּוֹנוֹת שֶׁל מֶרְחָץ[12] וְנָעַל עֲלֵיהֶם[13], אַף עַל פִּי שֶׁנָּתַן הַמַּפְתֵּחַ לְעַם הָאָרֶץ - כֵּלָיו טְהוֹרִין[14]. וְכֵן אִם חָתַם עַל הַחַלּוֹן אוֹ עָשָׂה לוֹ סִימָן, אֲפִלּוּ מָצָא הַחוֹתָם מְקֻלְקָל - הֲרֵי כָּל אֵלּוּ טְהוֹרִין[15].

11) שם, מ"ז. 12) במרחצאות שלהם היו כעין חלונות סתומות מבחוץ, ולהם דלתות מבפנים, והבלן מסר לכל מתרחץ חלון להניח שם בגדיו. 13) במפתח. 14) ואפי' אם מסרו לבלן, לא יעיז לפתוח ולנגוע בבגדי המתרחצים, שהרי לא מסר לו אלא שמירת מפתח, כמו שאמרנו בהלכה הקודמת, אבל אם לא נעל במפתח, הרי סמך על שמירתו של הבלן שהוא עם־הארץ ולפיכך כליו טמאים. פסק כחכמים במשנה, שם. 15) תוספתא, שם פ"ח ה"ו.

ה. הַמַּנִּיחַ[16] עַם הָאָרֶץ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ לְשָׁמְרוֹ וְיָשַׁב הוּא מֵרָחוֹק: בִּזְמַן שֶׁהוּא[17] רוֹאֶה אֶת הַנִּכְנָסִין וְאֶת הַיּוֹצְאִין - הֲרֵי כֹּל שֶׁבַּבַּיִת מִן הָאֳכָלִין וְהַמַּשְׁקִין וּכְלֵי חֶרֶס שֶׁאֵינוֹ מֻקָּף צָמִיד פָּתִיל טְמֵאִין[18], אֲבָל הַמִּשְׁכָּבוֹת וְהַמֻּרְכָּבוֹת[19] וּכְלֵי חֶרֶס הַמֻּקָּף צָמִיד פָּתִיל[20] טְהוֹרִין[21]; וְאִם אֵינוֹ רוֹאֶה לֹא אֶת הַנִּכְנָסִין וְלֹא אֶת הַיּוֹצְאִין - כֹּל שֶׁבַּבַּיִת טָמֵא. אֲפִלּוּ הָיָה

כָּפוּת אוֹ כְּרוּת יָדַיִם וְרַגְלַיִם[22] - הַכֹּל טָמֵא, מִפְּנֵי שֶׁהֵן בִּרְשׁוּת עַם הָאָרֶץ[23].

16) שם, מ"ה. 17) השומר. 18) כדין מוסר לעם־הארץ שמירת כליו (ראה ה"ב), ואפילו כלי חרס שאינו מיטמא מגבו, שמא הכניס ידו לתוכו, ומובן שכל־שכן כלי שטף המיטמאים מגבם. 19) שנעשים אב הטומאה, אם ישב עליהם זב וכיוצא בו. 20) מהודק יפה. 21) המשכבות והמרכבות טהורים מטומאת משכב ומושב, שלא גזרו על עם־הארץ שיטמא טומאה חמורה זו, ואין חוששים שמא נכנסה אשה נדה וישבה עליהם, אבל טמאים משום נגיעת עם־הארץ בכלים האחרים שבבית (ראה הי"ג והערות שם). וכלי חרס מוקפים צמיד פתיל טהורים ממש, מפני שאי־אפשר לו לנגוע בתוכם והם אינם מיטמאים מגבם. ואע"פ שהזב מטמא כלי חרס מוקפים צמיד פתיל (ראה למעלה פ"ח ה"ג) טומאת היסט, לא גזרו על עם־הארץ טומאה זו (ראה 'תפארת ישראל' שם 'יכין' אות כא). 22) במשנה כתוב: ואפילו היה "מובל", פירוש, אדם שמובילים אותו. 23) ולא חילקו חכמים בין אדם שיכול לנגוע לשאינו יכול.

ו. חָבֵר[24] שֶׁהָיָה יָשֵׁן בְּבֵיתוֹ שֶׁל עַם הָאָרֶץ, וְהָיוּ כֵּלִים[25] מְקֻפָּלִים וּמֻנָּחִין תַּחַת רֹאשׁוֹ, וְסַנְדָּלוֹ וְחָבִיתוֹ לְכָנָיו - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִין, מִפְּנֵי שֶׁהֵן בְּחֶזְקַת שְׁמִירַת בַּעְלֵיהֶן, וְלֹא יִגַּע בָּהֶן עַם הָאָרֶץ, שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: עַתָּה יֵעוֹר וַיַּבִּיט בִּי.

24) תוספתא, טהרות פ"ח ה"ב. 25) של החבר.

ז. עַם הָאָרֶץ[26] שֶׁשָּׁאַל מֵחָבֵר מִטָּה שֶׁיִּישַׁן עָלֶיהָ וְיָשַׁן עָלֶיהָ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ שֶׁל חָבֵר - אֵין טָמֵא אֶלָּא אוֹתָהּ הַמִּטָּה וְעַד מָקוֹם שֶׁהוּא יָכוֹל לִפְשֹׁט אֶת יָדוֹ מֵאוֹתָהּ הַמִּטָּה וְלִגַּע[27].

26) שם. 27) ואין חוששים שמא ירד מן המיטה ונגע בדברים המרוחקים, מפני שהחבר מסר לרשותו רק את המיטה הזו, ירא הוא לרדת ממנה ולנגוע בכלים המרוחקים.

ח. חָבֵר[28] שֶׁאָמַר לְעַם הָאָרֶץ: שְׁמֹר לִי פָּרָה זוֹ שֶׁלֹּא תִּכָּנֵס לַבַּיִת אוֹ שֶׁלֹּא תְּשַׁבֵּר אֶת הַכֵּלִים - הֲרֵי הַבַּיִת וְהַכֵּלִים טְהוֹרִים, שֶׁלֹּא מָסַר לוֹ אֶלָּא שְׁמִירַת הַפָּרָה. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ: שְׁמֹר לִי בַּיִת זֶה שֶׁלֹּא תִּכָּנֵס בּוֹ הַפָּרָה, וְכֵלִים אֵלּוּ שֶׁלֹּא תְּשַׁבְּרֵם - הֲרֵי הֵן טְמֵאִין[29].

28) תוספתא, שם. 29) מפני שמסר לעם־הארץ את שמירתם.

ט. הַמַּנִּיחַ[30] עַם הָאָרֶץ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ וְיָצָא: הִנִּיחוֹ עֵר וּמְצָאוֹ עֵר, יָשֵׁן וּמְצָאוֹ יָשֵׁן, אוֹ שֶׁהִנִּיחוֹ עֵר וּמְצָאוֹ יָשֵׁן - כֹּל שֶׁבַּבַּיִת טָהוֹר[31]; הִנִּיחוֹ יָשֵׁן וּמְצָאוֹ עֵר - כָּל מָקוֹם הַקָּרוֹב מִמֶּנּוּ שֶׁהוּא יָכוֹל לִפְשֹׁט אֶת יָדוֹ וְלִגַּע בּוֹ טָמֵא[32]. וְכֵן הַמַּנִּיחַ אֲמָנִין[33] בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ - אֵין טָמֵא אֶלָּא עַד מָקוֹם שֶׁיָּכוֹלִין לִפְשֹׁט אֶת יְדֵיהֶן וְלִגַּע[34], וְאֵין אוֹמְרִים: שֶׁמָּא עָלוּ עַל גַּבֵּי כִּסֵּא אוֹ עַל סֵלָם וְנָגְעוּ בַּכֵּלִי אוֹ בָּאֲכָלִין הַתְּלוּיִין לְמַעְלָה בַּכּוֹתֶל[35].

30) משנה, שם פ"ז מ"ב. 31) ואפילו הדברים שיכול לנגוע בהם כשהוא שוכב על מקומו. והטעם, מפני שכבר ראה את הכלים לפני השינה, אינו מעוניין למשמש בהם אחרי שהתעורר. [ה'חזון איש' מקשה, מה בין דין זה לדין של מיטה שבה"ז. ראה שם]. ואם הניחו ישן ומצאו ישן אין חוששים שמא התעורר בינתיים ונגע בכלים. 32) יש לחשוש שמא נגע בדברים שלא ראה אותם לפני כן, כדי להתבונן בהם, אבל אין חוששים שמא ירד מן המיטה ונגע בדברים המרוחקים, ופסק כחכמים. 33) שם, מ"ג. 34) כשהם עומדים על הקרקע בכל מקום שבבית, שאומנים אינם עומדים על מקום אחד כמו טוחנת (ראה ה"י). 35) כחכמים, נגד דעת רבי מאיר.

י. אִשֶּׁת חָבֵר[36] שֶׁהִנִּיחָה אִשֶּׁת עַם הָאָרֶץ טוֹחֶנֶת בְּתוֹךְ בֵּיתָהּ, אֲפִלּוּ פָּסְקָה[37] הָרֵחַיִם וַאֲפִלּוּ הָיוּ שְׁתַּיִם[38] - אֵין טָמֵא אֶלָּא מָקוֹם שֶׁיְּכוֹלִין לִפְשֹׁט אֶת יָדָן וְלִגַּע, וְאֵין אוֹמְרִין: שֶׁמָּא הָאַחַת טוֹחֶנֶת וְהַשְּׁנִיָּה בָּלְשָׁה כֹּל שֶׁבַּבַּיִת וְשֶׁמָּא נִתְּלָת וְעָלְתָה בַּמְּקוֹמוֹת הַגְּבוֹהוֹת.

36) שם, מ"ד. 37) הפסיקה את הטחינה, אין חוששין שמא בזמן שלא טחנה הסתובבה בבית הריחיים ומשמשה בכלים. ולפיכך טהורים גם הכלים שיכולה לנגוע בהם מבלי לעלות על כסא, משא"כ באומנים. 38) שתי נשים טוחנות.

יא. הָאִשָּׁה[39] שֶׁנִּכְנְסָה לְהוֹצִיא פַּת לְעָנִי, יָצָאת וּמְצָאתוּ[40] עוֹמֵד בְּצַד כְּרָרוֹת[41], אֲפִלּוּ תְּרוּמָה - הֲרֵי הֵן טְהוֹרוֹת, שֶׁאֵין חֶזְקָתוֹ לִגַּע שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת. וְכֵן הָאִשָּׁה[42] שֶׁיָּצְאָה וּמָצְאָה אִשֶּׁת עַם הָאָרֶץ חוֹתָהּ גֶּחָלִים מִתַּחַת הַקְּדֵרָה - הֲרֵי הַקְּדֵרָה טְהוֹרָה[43].

39) שם, מ"ט. 40) את עם־הארץ שהיה לפני כן במקום מרוחק מן הכיכרות. 41) ששינה את מקומו. 42) שם. 43) ואפילו היא של תרומה. מחלוקת רבי עקיבא וחכמים שם, ופסק כרבים.

יב. גַּבָּאִי[44] מַלְכוּת[45] שֶׁנִּכְנְסוּ לְתוֹךְ הַבַּיִת לְמַשְׁכֵּן - כֹּל שֶׁבַּבַּיִת טָמֵא[46]. אִם יֵשׁ עִמָּהֶם עוֹבֵד כּוֹכָבִים - נֶאֱמָנִים לוֹמַר לֹא נָגַעְנוּ, מִפְּנֵי שֶׁאֵימַת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים עֲלֵיהֶן[47]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ שָׁם עֵדִים שֶׁנִּכְנְסוּ אוֹ שֶׁהָיָה הַמַּשְׁכּוֹן בְּיָדָם; אֲבָל אִם אָמְרוּ הֵן מֵעַצְמָן: נִכְנַסְנוּ אֲבָל לֹא נָגַעְנוּ - נֶאֱמָנִין, שֶׁהַפֶּה שֶׁאָסַר[49] הוּא הַפֶּה שֶׁהִתִּיר[50].

44) שם, פ"ז מ"ו. 45) גובי מס, ואפילו חברים שביניהם דינם כעמי־הארץ (ראה למעלה פ"י ה"ח). 46) מפני שרגילים למשמש כל מה שאפשר למשכן. 47) תוספתא, שם פ"ח ה"ד. במשנה שם מפרש רבינו, שהגבאים מפחדים למשמש כשהגוי עמהם, וגם כאן הוא מקיים פירושו זה,

אבל קשה מאוד להבין למה מפחדים מפני הגוי (ראה השלמות). 48) נמשך לבבא ראשונה "כל שבבית טמא". 49) שאמר נכנסנו. 50) באמרו לא נגענו, כי אלמלא אמרו לא נכנסנו היו נאמנים. בלשון התלמוד והפוסקים "מיגו" (מתוך, מפני).

יג. הַגַּנָּבִים[51] שֶׁנִּכְנְסוּ לְתוֹךְ הַבַּיִת - אֵין טָמֵא אֶלָּא מְקוֹם רַגְלֵי הַגַּנָּבִים[52], מִפְּנֵי שֶׁהֵן מְפַחֲדִין מִלְּבַלֵּשׁ אֶלָּא (דָּבָר) שֶׁנּוֹטְלִין בִּמְזֻמָּן. וּמָה הֵן מְטַמְּאִין בִּמְקוֹם הֲלִיכָתָן? הָאֲכָלִין וְהַמַּשְׁקִין וּכְלֵי חֶרֶס הַפְּתוּחִים[53]; אֲבָל הַמִּשְׁכָּבוֹת וְהַמֶּרְכָּבוֹת וּכְלֵי חֶרֶס הַמְּקֻפִּין צָמִיד פָּתִיל - טְהוֹרִין[54]. וְאִם יֵשׁ עִמָּהֶן עוֹבֵד כּוֹכָבִים[55] אוֹ אִשָּׁה - הַכֹּל טָמֵא[56].

51) משנה, שם. 52) הרא"ש מפרש: בחדר שממנו גנבו הכל טמא, אבל אין חוששים שמא נכנסו לחדרים אחרים, מפני שהם מפחדים שמא יש שם אדם. 53) והוא־הדין בכלי שטף בין פתוחים ובין מוקפים צמיד פתיל. 54) משכבות ומושבות טהורים מטומאת מדרס. ראה ה"ה ובהערות שם. 55) שטמא מדרבנן כזב. 56) משכבות ומושבות נעשו אב הטומאה. ואין זה דומה לגנב משכב וישב עליו שאינו מטמא (רבינו בפכ"ד מהל' כלים ה"ז, ומקורו בבבא־קמא סו, ב) מפני שכאן לא גנב את המשכב, והתורה מיעטה רק גנוב וגזול, אבל שאינו שלו לא מיעטה (ראה משנה־למלך שם, ו'תפארת ישראל' 'בועז' אות ו).

יד. הַגַּבָּאִים[57] וְהַגַּנָּבִים שֶׁעָשׂוּ תְּשׁוּבָה וְהֶחֱזִירוּ מֵעַצְמָן, לֹא מֵחֲמַת יִרְאָה, וְאָמְרוּ: לֹא נָגַעְנוּ בְּכָל מַה שֶׁהָיָה בַּבַּיִת כְּשֶׁנִּכְנַסְנוּ - הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנִים וַאֲפִלּוּ עַל מְקוֹם רַגְלֵיהֶן.

57) משנה וגמרא, חגיגה כו, א.

טו. הַמַּנִּיחַ[58] אֶת בֵּיתוֹ פָּתוּחַ וּמְצָאוֹ פָּתוּחַ אוֹ שֶׁמְּצָאוֹ נָעוּל, אֲפִלּוּ הִנִּיחוֹ נָעוּל וּמְצָאוֹ פָּתוּחַ, וְלֹא נִגְנַב מִמֶּנּוּ כְּלוּם - כֹּל שֶׁבַּבַּיִת טָהוֹר[59]; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: הַגַּנָּבִים פִּתְּחוּהוּ וְנִמְלְכוּ וְהָלְכוּ לָהֶם וְלֹא נִכְנְסוּ.

58) משנה, טהרות פ"ח, ד. 59) בנעול ומצאו פתוח, מטמא רבי מאיר, ורבינו פסק כחכמים.

טז. קֵרְדֹּם[60] שֶׁאָבַד בַּבַּיִת, אוֹ שֶׁהִנִּיחוֹ בְּזָוִית זוֹ וּבָא וּמְצָאוֹ בְּזָוִית אַחֶרֶת - הַבַּיִת טָמֵא; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: אָדָם טָמֵא נִכְנַס לְשָׁם וּנְטָלוֹ.

60) פסחים י, ב. כתב 'כסף משנה' ששאלו את רבינו, מה בין זה לכיכר של תרומה (במס' נדה ד, א) שהניחו למעלה ומצאו במקום אחר (ואפילו אם דבר טמא מונח למטה ממנו) טהור, שאני אומר טהור נכנס לשם והעביר את הכיכר למקום אחר, כדי שלא יפול על הטמא המונח תחת הדף. והשיב, שבקורדום אנו אומרים שאדם נכנס ולקח את הקורדום והשתמש בו והחזירו למקומו, ושואל שלא מדעת, דינו כגזלן ואין לתלות שחבר עשה זאת, אבל שם אין דרכו של אדם לקחת כיכר ולהחזירו, ולפיכך אנו תולים שטהור עשה זאת כדי שלא יפול (השאלה ותשובת רבינו, נדפסו במילואן ב'תשובות רבינו', הוצאת פריימן סי' קמט).

יז. הַדָּר[61] עִם עַם הָאָרֶץ בְּחָצֵר וְשָׁכַח כֵּלִים בְּחָצֵר, אֲפִלּוּ חָבִיּוֹת מֻקָּפוֹת צָמִיד פָּתִיל אוֹ תַּנּוּר מֻקָּף צָמִיד פָּתִיל - הֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִין[62], עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה לַתַּנּוּר מְחִיצָה גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים[63], כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא בִּרְשׁוּת עַם הָאָרֶץ.

61) שם פ"ח מ"א. 62) ואין זה דומה לדינים שלמעלה ה"ה וה"ט, שמוקפים צמיד פתיל טהורים, מפני שכאן דירתו הקבועה של עם־הארץ ומעיז להסיר את הכיסוי ולהחזירו ולהדביקו. כך מפרש רבינו במשנה, והר"ש שם מפרש מפני שאשתו מסיטתו, ונדה מטמאה בהיסט גם מוקפים צמיד פתיל. ואפילו תנור מחובר שאי־אפשר להסיטו, גזרו עליו טומאה משום שאינו מחובר. וכן פירש גם ה'ברטנורא'. 63) פסק כרבי יוסי.

יח. חָבֵר[64] שֶׁהָיְתָה לוֹ מְחִיצָה אוֹ סֵכָּה לִפְנֵי פִּתְחוֹ שֶׁל עַם הָאָרֶץ, אוֹ שֶׁהָיְתָה מְחִיצָה אוֹ סֵכָּה שֶׁל עַם הָאָרֶץ לִפְנֵי פִּתְחוֹ שֶׁל חָבֵר - כֵּלִים שֶׁבַּסֵּכָּה אוֹ כֵּלִים שֶׁבַּמְּחִיצָה טְמֵאִים, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לְעַם הָאָרֶץ בְּסֵכָּה זוֹ אוֹ בִּמְחִיצָה זוֹ רְשׁוּת[65].

64) תוספתא, טהרות פ"ט ה"א. 65) להיכנס שם, ושמא נגע בכלים.

יט. חָבֵר[66] שֶׁהָיָה גָּגוֹ לְמַעְלָה מִגַּגּוֹ שֶׁל עַם הָאָרֶץ - הֲרֵי זֶה שׁוֹטֵחַ שָׁם כֵּלִים וּמַנִּיחַ טְהָרוֹת וְהֵן בְּחֶזְקָתָן, אַף עַל פִּי שֶׁעַם הָאָרֶץ יָכוֹל לִפְשֹׁט יָדוֹ וְלִגַּע[67]. וְכֵן בְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לֹא מִשּׁוּם טֻמְאָה וְלֹא מִשּׁוּם יַיִן נֶסֶךְ[68]. הָיוּ הַגַּגּוֹת זֶה בְּצַד זֶה אוֹ שֶׁהָיָה גַּגּוֹ שֶׁל עַם הָאָרֶץ לְמַעְלָה, וְשָׁטַח הֶחָבֵר כֵּלִים אוֹ הִנִּיחַ טְהָרוֹת בְּגַגּוֹ - הֲרֵי כָּל מָקוֹם שֶׁיָּכוֹל עַם הָאָרֶץ לִפְשֹׁט אֶת יָדוֹ וְלִגַּע בְּחֶזְקַת טֻמְאָה[69].

66) שם. 67) מפני שאם יפשוט ידו ויגע, ייתפס כגנב. 68) עבודה זרה ע, ב. 69) שאם ייתפס, יאמר שנפל לו משהו והתגלגל לגג החבר והושיט ידו, כדי לחפש אותו ולקחתו.

כ. שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת[70] זוֹ לִפְנִים מִזּוֹ, הַפְּנִימִית שֶׁל חָבֵר וְהַחִיצוֹנָה שֶׁל עַם הָאָרֶץ - חָבֵר מַנִּיחַ שָׁם כֵּלִים וְשׁוֹטֵחַ שָׁם פֵּרוֹת אַף עַל פִּי שֶׁיַּד עַם הָאָרֶץ מַגַּעַת לְשָׁם, מִפְּנֵי שֶׁנִּתְפָּשׂ עָלָיו כְּגַנָּב[71].

70) עבודה זרה, שם. 71) שהרי אין לו רשות להיכנס שם.

כא. חָצֵר[72] הַחֲלוּקָה בְּמִסְיָפֵס[73], וְחָבֵר בְּצַד זֶה וְעַם הָאָרֶץ בְּצַד זֶה - טָהֲרוֹתָיו טְהוֹרוֹת אַף עַל פִּי שֶׁיַּד עַם הָאָרֶץ מַגַּעַת, מִפְּנֵי שֶׁהֵם בִּרְשׁוּת הֶחָבֵר[74].

72) שם. 73) מחיצה נמוכה. 74) ועם־הארץ ייתפס כגנב כשיושיט ידו לשם.

כב. חָבֵר[75] שֶׁנָּפַל דָּלְיוֹ לְתוֹךְ בּוֹרוֹ שֶׁל עַם הָאָרֶץ[76] וְהָלַךְ לְהָבִיא בַּמֶּה יַעֲלֶנּוּ - הֲרֵי זֶה טָמֵא[77], מִפְּנֵי שֶׁהֵנַּח בִּרְשׁוּת עַם הָאָרֶץ שָׁעָה אַחַת.

75) טהרות פ"ח מ"ג. 76) ואע"פ שהדלי בתוך הבור ואין עם־הארץ יכול ליגע בו. והטעם, מפני שלא חילקו חכמים וטימאו את כל הכלים שהם ברשות עם־הארץ (רבינו, שם). 77) טומאת מת, וטעון הזאת מי פרה בשלישי ובשביעי (רבינו בפירושו למשנה, שם).

כג. אֵשֶׁת עַם הָאָרֶץ[78] שֶׁנִּכְנְסָה לְתוֹךְ בֵּיתוֹ שֶׁל חָבֵר לְהוֹצִיא בְּנוֹ אוֹ בִּתּוֹ אוֹ בְּהֶמְתּוֹ שֶׁל חָבֵר - כֹּל שֶׁבַּבַּיִת טָהוֹר, מִפְּנֵי שֶׁנִּכְנְסָה שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת[79]. קַדֵּר חָבֵר[80] שֶׁהִכְנִיס קְדֵרוֹתָיו לְמִכֹּר וְיָרַד לִשְׁתּוֹת - הֲרֵי הַפְּנִימִיּוֹת טְהוֹרוֹת וְהַחִיצוֹנוֹת טְמֵאוֹת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהִנִּיחָן[81] סָמוּךְ לִרְשׁוּת הָרַבִּים, מִפְּנֵי שֶׁהָעוֹבְרִים וְהַשָּׁבִים נוֹגְעִים בַּחִיצוֹנוֹת בִּשְׁעַת הֲלִיכָה[82]; אֲבָל הָיוּ רְחוֹקוֹת מֵרִשׁוּת הָרַבִּים: אִם הָיוּ כְּלֵי אֻמָּנוּתוֹ בְּיָדוֹ[83] - הַכֹּל טְמֵאוֹת, מִפְּנֵי שֶׁכֵּלָיו מוֹכִיחִין שֶׁהֵנִּחוּ לִמְכֹּר וְיַד הַכֹּל[84] מְמַשְׁמֶשֶׁת בָּהֶן; אֵין כְּלֵי אֻמָּנוּתוֹ בְּיָדוֹ - הַכֹּל טְהוֹרוֹת, חֶזְקָתָן שֶׁלֹּא נָגַע בָּהֶן אָדָם[85]. חָבֵר שֶׁהִנִּיחַ[86] אֲכָלִין וּמַשְׁקִין עַל פֶּתַח חֲנוּתוֹ וְנִכְנַס - הֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִים, מִפְּנֵי שֶׁהָעוֹבְרִים וְהַשָּׁבִים מְמַשְׁמְשִׁין בָּהֶן[87].

78) שם, מ"ה. 79) רבינו שם מפרש: "אם נכנסה שלא ברשות אלא להוציא הענין הפלוני וכו' אימת בעל הבית עליה ולא תשלח ידה לדבר". 80) שם פ"ז מ"א. 81) כתובות כד, ב. 82) שלא בכוונה. 83) כגון המחק למחוק את המידות. 84) שמעוניינים לקנות. 85) מפני שחושבים שאינם עומדים למכירה, וייזהרו מלנגוע בהם. 86) תוספתא, טהרות פ"ט ה"ב. 87) מקומם מוכיח שלמכירה הם עומדים.

יום ה' כ"ט שבט ה'תשפ"א

פֶּרֶק שְׁלִשָׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר כהן שטיהר כליו לגת זו והניחם לגת הבאה, הרוצה לעשות יינו או שמנו בטהרה באומנים עמי הארץ, הבדדים והבוצרים שנמצאת טומאה לפניהם אם נאמנים לומר לא נגענו, המטהר הבדדים והכניסם לבית הבד ונעל בפניהם, חמריו ופועליו טעונים טהרות ועברו לפניו והפליגו ממנו, חבר שהיה לבוש חלק ועטוף בטלית ומהלך ואמר בדעתי היה לשמור החלוק ולא הטלית, ודין היה משתמש מן החבית בטהרה בחזקת שהיה חולין ונמצאת תרומה, נתחלפו לה כלים של חול בכלים של שבת ולבשם, חבר שהניח טהרות או כלים ומת, ומי שאמר לו עד אחד נטמאו טהרותיך, ודין היה עושה עמו בטהרות ולאחר זמן אמר לו טהרות שעשיתי עמך נטמאו.

א. כֹּהֵן[2] שֶׁטִּהֵר כֵּלָיו לְגַת זוֹ וְהִנִּיחָן לַגַּת הַבָּאָה - הֲרֵי אֵלּוּ בְּחֶזְקָתָן[3]; שֶׁאֵין עַמֵּי הָאָרֶץ נוֹגְעִין בְּכֵלִים שֶׁל כֹּהֵן זֶה שֶׁהֵן בְּתוֹךְ גִּתּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא אוֹכֵל טְהָרוֹת[4]. אֲבָל שֶׁל יִשְׂרָאֵל[5] טְמֵאוֹת, עַד שֶׁיֹּאמַר: בְּלִבִּי הָיָה לִשְׁמֹר[6] עַם הָאָרֶץ שֶׁיִּכָּנֵס לַגַּת שֶׁלֹּא יִגַּע בַּכֵּלִים.

2) טהרות פרק ז משנה ז ושם כתוב סתם "המניח" ורבינו מפרש שהמדובר, בכהן המקבל לתוך כליו יין תרומה מעם הארץ והשאיר כליו בגיתו של עם הארץ, אולם הר"ש והרא"ש גורסים: "בגוי כליו טהורים". ופירשו שאין חוששים ליין נסך, אבל לטומאה חוששים. 3) בחזקת טהרה. 4) עם הארץ יודע שהכהן אוכל טהרות וייזהר, שלא לנגוע בכליו. 5) חבר. 6) שמתי לב ושמרתי.

ב. הָרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת יֵינוֹ בְּטָהֳרָה בְּאֻמָּנִין עַמֵּי הָאָרֶץ - הֲרֵי זֶה מַטְבִּיל אֶת הַבּוֹצְרִים[7]. וְכֵן אִם הָיָה עוֹשֶׂה שֶׁמֶן - מַטְבִּיל אֶת הַבַּדָּדִין[8]. וְצָרִיךְ לַעֲמֹד עַל הָאֻמָּנִים עַד שֶׁיִּטְבְּלוּ בְּפָנָיו, שֶׁהֲרֵי אֵינָן יוֹדְעִים[9] הִלְכוֹת טְבִילָה וַחֲצִיצָה[10]. יָצְאוּ חוּץ לְפֶתַח בֵּית הַבַּד וְנִפְנוּ אֲחוֹרֵי הַגָּדֵר וְחָזְרוּ - הֲרֵי אֵלּוּ בְּטָהֳרָתָן. עַד כַּמָּה יַרְחִיקוּ וְהֵם טְהוֹרִין? עַד כְּדֵי שֶׁלֹּא יִסָּתְרוּ מֵעֵינָיו. אֲבָל אִם נִסְתְּרוּ מֵעֵינָיו - חָזְרוּ לְטֻמְאָתָם, עַד שֶׁיַּטְבִּילֵם פַּעַם אַחֶרֶת וְיַעֲרִיב שִׁמְשָׁן.

7) הקוטפים את הענבים מן הגפנים, שהענבים מקבלים טומאה משעת בצירתם מפני שהוכשרו במשקה היוצא מעצמו מן הענבים. 8) שדורכים את הזיתים בבית הבד ואז כבר הוכשרו, אבל מוסקי (קוטפי) הזיתים אינם צריכים טבילה, שהרי הזיתים לא הוכשרו ומעט המוהל הנסחט בסלים אינו מכשיר. לקמן יתבאר שאוכלין אינם מקבלים טומאה כל זמן שלא הורטבו באחד משבעת המשקין (הלכות טומאת אוכלין פרק א הלכה א). 9) אבל אם היו בקיאים היינו מאמינים להם שטבלו שלא בפני החבר. 10) מה הם הדברים החוצצים בין הטובל ובין המים והטבילה אינה מועילה, כגון אם משהו דבוק בבשרו וכדומה.

ג. הַבַּדָּדִין וְהַבּוֹצְרִים שֶׁנִּמְצֵאת טֻמְאָה לִפְנֵיהֶן - נֶאֱמָנִין לוֹמַר לֹא נָגַעְנוּ. וְכֵן בַּתִּינוֹקוֹת שֶׁלָּהֶם[11].

11) נאמנים לומר התינוקות לא נגעו ביין ובשמן.

ד. הַמְטַהֵר אֶת הַבַּדָּדִין וְהִכְנִיסָן לְבֵית הַבַּד וְנָעַל עֲלֵיהֶן, אִם הָיוּ שָׁם כֵּלִים שֶׁנִּטְמְאוּ בְּמִדְרָס - הֲרֵי בֵּית הַבַּד כֻּלּוֹ טָמֵא, שֶׁמָּא נָגְעוּ בְּאוֹתָן הַכֵּלִים[12]. וַאֲפִלּוּ רָאָה אוֹתָם מִקֹּדֶם נִזְהָרִין מֵאוֹתָם הַכֵּלִים מִפְּנֵי טֻמְאָתָן - הֲרֵי בֵּית הַבַּד טָמֵא, שֶׁמָּא הֵסִיטוּ[13] וְהֵן מְדַמִּין שֶׁאֵין הַמֵּסִיט טָמֵא, שֶׁאֵין עַמֵּי הָאָרֶץ בְּקִיאִין בְּטֻמְאַת הֶסֵּט[14].

12) ואחר כן נגעו בזיתים ובשמן. 13) הזיזו אותם ממקומם בלי נגיעה. 14) ולפיכך גם הכלים שבבית הבד טמאים, שמא נגעו בהם לפני שפירשו מהטומאה שאם נגעו

בהם אחר שפירשו אינם מטמאים אותם, שהרי הם ראשון לטומאה ואין ראשון מטמא כלים.

ה. הָיוּ חַמָּרָיו[15] וּפוֹעֲלָיו טוֹעֲנִין טְהָרוֹת וְעוֹבְרִין לְפָנָיו, אַף עַל פִּי שֶׁהִפְלִיגוּ[16] יָתֵר מִמִּיל[17] - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרוֹת, מִפְּנֵי שֶׁהֵן בְּחֶזְקַת שֶׁהוּא שׁוֹמְרָן, וְהֵן מְפַחֲדִין לִגַּע וְאוֹמְרִים: עַכְשָׁו יָבוֹא[18], שֶׁהֲרֵי הוּא אַחֲרֵינוּ. אֲבָל אִם אָמַר לָהֶם: צְאוּ וַאֲנִי אָבוֹא אַחֲרֵיכֶם[19] - כֵּיוָן שֶׁנִּתְכַּסּוּ מֵעֵינָיו הֲרֵי הֵן טְמֵאוֹת[20].

15) נוהגי חמורים. 16) שהרחיקו. 17) מיל הוא אלפיים אמה ואין בעל הבית יכול לראות אם הם נוגעים. 18) שהרי הוא הולך אחריהם והם אינם יודעים, שמרחק רב כזה מפריד ביניהם (כסף משנה). 19) אחר זמן מה. 20) בטוחים הם שלא יבוא כל כך מהר ואינם מפחדים לנגוע.

ו. חָבֵר שֶׁהָיָה לָבוּשׁ בְּחָלוּק וְעָטוּף בְּטַלִּית וּמְהַלֵּךְ, וְאָמַר: בְּלִבִּי הָיָה לִשְׁמֹר אֶת הֶחָלוּק וְהָיִיתִי נִזְהָר בּוֹ, וְהִסַּחְתִּי דַּעְתִּי מִן הַטַּלִּית - הֲרֵי הֶחָלוּק בְּטָהֳרָתוֹ וְהַטַּלִּית טְמֵאָה, שֶׁמָּא נָגַע בָּהּ עַם הָאָרֶץ. הָיָה סַל[21] עַל כְּתֵפוֹ וּמַגְרֵפָה[22] בְּתוֹךְ הַסַּל, וְאָמַר: בְּלִבִּי הָיָה לִשְׁמֹר אֶת הַסַּל[23], וְלִשְׁמֹר אֶת הַמַּגְרֵפָה מִדָּבָר הַמְטַמְּאָהּ[24] אֲבָל לֹא מִדָּבָר הַפּוֹסְלָהּ[25] - הַסַּל טָהוֹר[26], וְהַמַּגְרֵפָה טְמֵאָה[27], וְכָל תְּרוּמָה שֶׁבַּסַּל פְּסוּלָה, מִפְּנֵי הַמַּגְרֵפָה שֶׁפּוֹסֶלֶת הָאָכָלִין שֶׁבַּסַּל. הָיָה מִשְׁתַּמֵּשׁ מִן הֶחָבִית בְּטָהֳרָה בְּחֶזְקַת שֶׁהִיא חֵלִין וְאַחַר כָּךְ נִמְצֵאת תְּרוּמָה, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא טְהוֹרָה - הֲרֵי הִיא אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה, שֶׁמָּא נָגַע בָּהּ טְבוּל יוֹם[28], שֶׁהוּא פּוֹסֵל בִּתְרוּמָה וְטָהוֹר בְּחֵלִין כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר, וְאֵינוֹ דוֹמֶה מְשַׁמֵּר תְּרוּמָה לְמְשַׁמֵּר חֵלִין. וְאִם אָמַר: בְּלִבִּי הָיָה לְשָׁמְרָהּ אֲפִלּוּ מִדָּבָר הַפּוֹסְלָהּ - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת בַּאֲכִילָה. נִתְחַלְּפוּ לוֹ כֵּלִים שֶׁל שַׁבָּת בְּכֵלִים שֶׁל חֹל וּלְבֶשָׁן - נִטְמְאוּ, שֶׁאֵינוֹ מְשַׁמֵּר כֵּלִים שֶׁל חֹל כְּכֵלִים שֶׁל שַׁבָּת[29]. מַעֲשֶׂה בִּשְׁתֵּי נָשִׁים חֲבֵרוֹת שֶׁנִּתְחַלְּפוּ לָהֶן כְּלֵיהֶן בְּבֵית הַמֶּרְחָץ, וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי חֲכָמִים וְטִמְּאוּ הַכֹּל[30]. אֲפִלּוּ נָפְלָה מַעֲפָרְתָּהּ[31] מִמֶּנָּה וְאָמְרָה לְחָבֵר: תְּנֵהָ לִי, וּנְתָנָהּ לָהּ - נִטְמֵאת. גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִתְּנֶנָּה לָהּ עַם הָאָרֶץ, אוֹ שֶׁלֹּא יִהְיֶה הֶחָבֵר מְשַׁמְּרָהּ; שֶׁאֵין אָדָם מְשַׁמֵּר כֵּלִים שֶׁאֵינָן שֶׁלּוֹ כְּכֵלָיו, אֶלָּא אִם כֵּן הוֹדִיעַ שֶׁסָּמַךְ עָלָיו.

21) ובו תאנים. 22) כלי ברזל שמשתמשים בו להפריד את התאנים המודבקות זו בזו. 23) מכל טומאה. 24) פירש בכסף משנה, מדבר הנותן לה כוח טומאה לטמא אוכלין שיפסלו אוכלין אחרים שיגעו בהם. 25) שנותן לה כוח לפסול את הנוגע בה (פסול אינו פוסל אחרים). 26) שהרי שמר עליו מכל דבר טמא. 27) פירוש, לפסול אוכלין אבל לא לטמאם (פירוש זה דחוק, שהרי פתח ב"הפוסלה" וסיים ב"טמאה", אולם לא מצאתי פירוש אחר להלכה זו).

28) טמא שטבל ביום וטרם שקעה השמש, טהור לחולין ופוסל את התרומה והוא שמר רק שמירת חולין. 29) ומכיוון שהסיח דעתו מהשמירה הדייקנית הרי זה כאילו הסיח דעתו לגמרי משמירה (רש"י שם). 30) מפני שלא שמרה על כליה של השנייה כמו על כליה. ואפשר לפרש שהמדובר, כשלא ידעה האחת אם האחרת היא חבירה ולפיכך לא שמרה כל כך על כליה. 31) סודר שלה. כל דינים אלה הם מעלות יתירות לטהרות.

ז. חָבֵר שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ טְהָרוֹת[32] - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרוֹת[33]. הִנִּיחַ כֵּלִים - הֲרֵי הֵן טְמֵאִים[34]; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: שֶׁמָּא[35] נִטְמְאוּ וְהִזָּה עֲלֵיהֶם בַּשְּׁלִישִׁי וְלֹא הִזָּה עֲלֵיהֶן בַּשְּׁבִיעִי[36], אוֹ שֶׁמָּא הִזָּה עֲלֵיהֶם בַּשְּׁבִיעִי וַעֲדַיִן לֹא הִטְבִּיל[37], אוֹ שֶׁמָּא לֹא הִזָּה עֲלֵיהֶן בַּשְּׁבִיעִי[38] כָּל עִקָּר.

32) אוכלין ומשקין. 33) חבר אינו משהה בביתו אוכלין טמאים, כדי שלא יבוא לידי מכשול. 34) בכלים החמירו מפני שאפשר לטהרם על ידי הזאה וטבילה ולא חילקו בין כלי לכלי ולפיכך טימאו אף כלי חרס, שאין להם טהרה כלל. 35) כל הספיקות הללו נאמרו בתוספתא שם. 36) וטעונים הזאה ארבעת הימים הראשונים, שכל אחד הוא ספק שביעי. 37) וטעונים טבילה אחר כל ההזאות. 38) המלה בשביעי לכאורה מיותרת.

ח. מִי שֶׁאָמַר לוֹ עֵד אֶחָד: נִטְמְאוּ טָהֳרוֹתֶיךָ, וְהַלָּה שׁוֹתֵק - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן וַהֲרֵי הֵן טְמֵאוֹת. וְאִם הִכְחִישוֹ וְאָמַר: לֹא נִטְמְאוּ - הֲרֵי הֵן בְּחֶזְקָתָן, עַד שֶׁיָּעִידוּ שְׁנַיִם. הָיָה עוֹשֶׂה עִמּוֹ[39] בִּטְהָרוֹת אוֹ בִּזְבָחִים, וּלְאַחַר זְמַן מְצָאוֹ וְאָמַר לוֹ בְּשָׁעָה שֶׁפָּגַע בּוֹ: טְהָרוֹת שֶׁעָשִׂיתִי עִמְּךָ נִטְמְאוּ וּזְבָחִים שֶׁעָשִׂיתִי עִמְּךָ נִתְפַּגְּלוּ - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן. אֲבָל אִם פָּגַע בּוֹ וְלֹא אָמַר לוֹ כְּלוּם, וְאַחַר כָּךְ פָּגַע בּוֹ פַּעַם שְׁנִיָּה וְאָמַר לוֹ - אֵינוֹ נֶאֱמָן, אֶלָּא הֲרֵי זְבָחָיו בְּחֶזְקַת כַּשְׁרוּת וְטָהֳרוֹתָיו בְּחֶזְקַת טָהֳרָה.

39) והמדובר, בעושה עימו חינם, אבל אם הוא מקבל שכר נאמן אפילו בפגישה שנייה מפני שהוא מפסיד את שכרו ולפיכך אנו אומרים מתוך שנאמן להפסיד שכרו נאמן גם לטמא את הטהרות, כמו סופר שכתב ספר תורה בשכר ואמר שהקלף לא היה מעובד לשמו והספר פסול.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעָן

הִלְכוֹת שְׁאָר אֲבוֹת הַטֻּמְאוֹת[1]

יֵשׁ בִּכְלָלָן שָׁלֹשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה[2], וְזֶה הוּא פִּרְטָן: א) דִּין טֻמְאַת נְבֵלָה. ב) דִּין טֻמְאַת שֶׁרֶץ. ג) דִּין טֻמְאַת שִׁכְבַת זֶרַע. וַעֲבוֹדָה זָרָה מְטַמְּאָה כַּשֶּׁרֶץ, וְטֻמְאָתָהּ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

1) רבינו בהקדמתו לפירוש המשנה סדר טהרות מונה אחד עשר סוגי אב הטומאות, והם: טומאת מת, טומאת מי חטאת (מים שנתנו עליהם אפר פרה אדומה), חטאות

(בספרים שבידינו כתוב "חטאת", וצ"ל "חטאות", והכוונה לחטאות שמזים דמם בהיכל), טומאת צרעת, זב, זבה, נדה, יולדת, נבילה, שרץ ושכבת זרע. דיניהם של שמונת הראשונים נתבארו בארבע ההלכות הקודמות, ודיני שלושת אב הטומאות הנשארים יתבארו בהלכה זו, ומכאן השם "שאר אבות הטומאות". 2) כשאנו קוראים בתורה (ויקרא, יא) נמצא ציוויים רבים, אולם רבינו ב'ספר המצוות' כלל שביעי, מודיע לנו שיטתו במנין המצוות, וקובע שאין למנות את פרטי המצוות כמצוות בפני עצמן, אלא כולן נמנות כמצוה אחת הכוללת דינים הרבה, והשיג על 'בעל הלכות גדולות' שמנה פרטים במספר תרי"ג המצוות. בהתאם לשיטתו זו, יצאו לו כאן רק שלוש מצוות־עשה.

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבאר שהנבילה אב מאבות הטומאות, ומה מטמאה, ואי זו היא נבילה. ודין אם שחיטה מועילה בבהמה וחיה טמאה, ואם הנבלות מצטרפות לטמא בכזית. מוח וחלב ודם בהמה טהורה שמתה או חלב בהמה טמאה. חלב הכוי והדברים שאין מטמאין מן הנבילות והבהמות שעורותיהן כבשרן. ודין אם עיבדן או הלך בהם כדי עיבוד או עשה מעשה שבטלם. ודין עד כמה יהיה העור חיבור ועור שיש עליו כזית נבילה. ודין עור שיש עליו שני חצאי זיתים, ובשר נבילה יבש או שהיה סרוח מעיקרו. ודין שיליא וקיבה וחלב של נבילה, ובהמה ששפעה חררת דם, ונבילה שנתערבה בשחוטה.

1 **א. הַנְּבֵלָה - אָב[2] מֵאֲבוֹת הַטֻּמְאוֹת. כְּזַיִת[3] מִבְּשָׂרָהּ[4]**
2 **מְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים בְּמַגָּע[5], וּכְלֵי חֶרֶס בָּאִוִּיר[6].**
3 **וּמְטַמֵּא אֶת הָאָדָם בְּמַשָּׂא[7] לְטַמֵּא בְּגָדִים, כְּמֶרְכַּב**
4 **הַזָּב[8]. כֵּיצַד? אָדָם שֶׁנָּגַע בִּנְבֵלָה - נִטְמָא, וַהֲרֵי הוּא**
5 **רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה. וְאִם נָגַע בִּכְלִים אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת מַגָּעוֹ**
6 **בַּנְּבֵלָה - הֲרֵי הֵן טְהוֹרִין[9]. וְכֵן כֵּלִים שֶׁעָלָיו טְהוֹרִין.**
7 **לְפִי שֶׁהוּא וָלָד[10], וְאֵין וָלָד מְטַמֵּא כֵּלִים. אֲבָל**
8 **הַנּוֹשֵׂא אֶת הַנְּבֵלָה מְטַמֵּא כֵּלִים בִּשְׁעַת נְשִׂיאָתוֹ[11],**
9 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַנֹּשֵׂא אֶת נִבְלָתָם יְכַבֵּס בְּגָדָיו. וְאוֹתָן**
10 **הַבְּגָדִים רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה. וְאֵינוֹ מְטַמֵּא לֹא אָדָם וְלֹא**
11 **כְּלֵי חֶרֶס וַאֲפִלּוּ בִּשְׁעַת נְשִׂיאָתוֹ[12], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ**
12 **בִּמְטַמְּאֵי מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב[13].**

2) כלים פ"א מ"ב. 3) 'תורת כהנים' פרשת שמיני פרשתא יוד, ה"ו: "למה נאמר (ויקרא יא, מ) האוכל מנבלתה? ליתן שיעור לנוגע ונושא, מה האוכל – כזית, אף הנוגע והנושא כזית" (סתם אכילה - כזית). 4) ולא עצמות – 'תורת כהנים' שם פרק י: "מנבלתם" ולא מן העצמות. 5) כתוב בתורה (שם, כז): כל הנוגע בנבלתם יטמא עד הערב. 6) אם נכנס כזית מן הנבילה לאוירו של כל חרס, נטמא הכלי וכל מה שבתוכו, אף־על־פי שלא נגע בדופניו. כתוב בתורה (שם, לג): "וכל כלי חרש אשר יפול מהם אל תוכו יטמא", ודרשו ב'תורת כהנים' (שם פרשתא ז ה"ה): "מתוכו הוא מטמא ואינו מטמא מאחוריו". 7) אם האדם נשא את הנבילה, אף־על־פי שלא נגע בה, כגון שהיה דבר מבדיל בין גופו ובין הנבילה, שנאמר (שם, כח): "והנושא את נבלתם יכבס בגדיו וטמא עד הערב". 8) שהנוגע בו אינו מטמא בגדים, והנושאו מטמא בגדים. ובזה נבדל מרכב ממשכב וממושב, שגם נגיעתם מטמאה בגדים (ראה הלכות מטמאי משכב ומושב פ"ו הלכה ב). 9) ב'תורת כהנים' (שם פ"ו הלכה ז): "הנוגע יטמא עד הערב", ואין הנוגע מטמא בגדים. 10) הנוגע באב הטומאה נעשה ולד (ראשון לטומאה). 11) ונעשים ראשון לטומאה כמו האדם, אבל כלים שנגע בהם אחרי שפירש מן הטומאה לא נטמאו. וכל זמן שלא פירש מן הטומאה, מטמא כל כלים שהוא נוגע בהם, ולא דוקא בגדים. שם, פרשתא ד, ה"ט: מנין לעשות שאר כלים כבגדים? (בתורה כתוב: יכבס בגדיו), תלמוד לומר "טמא" (צ"ל יטמא - הגר"א). 12) שם: "יכול יטמא אדם וכלי חרס? תלמוד לומר בגד, בגד הוא מטמא ואינו מטמא אדם וכלי חרס". 13) פרק ו.

13 **ב. אֶחָד[14] בְּהֵמָה וְחַיָּה, בֵּין הַמַּתְּרִין בַּאֲכִילָה בֵּין**
14 **הָאֲסוּרִין[15], אִם מֵתוּ - כֻּלָּן בְּשָׂרָן מְטַמֵּא בְּכַזַּיִת.**
15 **וּשְׁחִיטַת בְּהֵמָה טְהוֹרָה וְחַיָּה טְהוֹרָה מְטַהַרְתָּן[16] בְּכָל**
16 **מָקוֹם. וַאֲפִלּוּ שָׁחַט חֵלִין בָּעֲזָרָה וְקָדָשִׁים בַּחוּץ[17] -**
17 **הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִין. וְאִם אֵרַע פִּסּוּל בַּשְּׁחִיטָה - הֲרֵי זוֹ**
18 **נְבֵלָה[18] וּמְטַמְּאָה בְּמַשָּׂא[19], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת**
19 **שְׁחִיטָה[20].**

14) בין בהמה ובין חיה. 15) בגמרא חולין ע, ב למדו זה מן הכתוב. 16) אפילו אם היא אסורה באכילה ע"י אחד משמונה־עשרה טריפות. שם עב, ב (ראה לקמן ה"ג). 17) שהם אסורים גם בהנאה (זבחים סח, א). 18) כר' יהושע, במשנה חולין לב, א. 19) השחיטה אינה מועילה אפילו לטהר מטומאת משא החמורה. 20) פ"ג הלכה יח.

20 **ג. בְּהֵמָה טְמֵאָה וְחַיָּה טְמֵאָה אֵין הַשְּׁחִיטָה מוֹעֶלֶת**
21 **בָּהּ[21], וְאֶחָד הַשּׁוֹחֲטָהּ אוֹ הַנּוֹחֲרָהּ אוֹ הַחוֹנְקָהּ אוֹ**
22 **שֶׁמֵּתָה כְּדַרְכָּהּ - הֲרֵי זוֹ נְבֵלָה. וְכָל הַנְּבֵלוֹת**
23 **מִצְטָרְפוֹת[22] לְעִנְיַן טֻמְאָה לִכְזַיִת, אֶחָד טְמֵאוֹת וְאֶחָד**
24 **טְהוֹרוֹת[23].**

21) משנה שם עב, ב. 22) משנה מעילה א, ב. 23) כחצי זית מטמאה מצטרף עם כחצי זית מטהורה לענין טומאה, אבל אין מצטרפים לחייב מלקות על אכילתם (ראה הלכות מאכלות אסורות פ"ד הלכה יז, והשלמות להלכה יב).

25 **ד. מֹחַ הֲרֵי הוּא כְּבָשָׂר[24]. וְדַם הַנְּבֵלָה אֵינוֹ מְטַמֵּא**
26 **כִּנְבֵלָה, אֶלָּא הֲרֵי הוּא כְּמַשְׁקִין טְמֵאִים, שֶׁאֵינוֹ**
27 **מְטַמֵּא לֹא אָדָם וְלֹא כֵּלִים[26] מִן הַתּוֹרָה[27].**

24) חולין קכה, א. 25) עדיות פ"ח מ"א. העיד ר' יהושע בן בתירה על דם נבילות שהוא טהור. 26) כוונת רבינו ברורה, שאינו מטמא מן התורה כלל אפילו בשיעור רביעית הלוג שהוא גדול פי שלושה מכזית. וחזר בו מפירושו למשנה זו (וכן פירש גם הרע"ב שם) שטהור מלטמא בכזית כבשר אבל ברביעית מטמא, מפני שבברייתא (מנחות קג, ב) נאמרה עדות זו בשם ר' יהושע (בן חנניה) ור' יהושע

בן בתירה, והוסיפו מעשה שהיה, שלא טימאו חכמים דם נבילה אפילו בשיעור גדול (ראה 'תוספות יום טוב' בעדויות שם, וראה הלכות טומאת אוכלין פ"י הלכה ג בהשלמות). 27) משמע שמדרבנן מטמא כלים כמשקין טמאים. אולם מלשונו בפ"י מטומאת אוכלין ה"ג, משמע שאינו משקה.

1 **ה. חֵלֶב[28] בְּהֵמָה טְהוֹרָה שֶׁמֵּתָה - טָהוֹר. שֶׁנֶּאֱמַר:**
2 **וְחֵלֶב נְבֵלָה וְחֵלֶב טְרֵפָה יֵעָשֶׂה לְכָל מְלָאכָה[29] וְאָכֹל**
3 **לֹא תֹאכְלֻהוּ - מִי שֶׁאִסּוּרוֹ מִשּׁוּם נְבֵלָה וּטְרֵפָה[30].**
4 **וְאִם הֶכְשֵׁר בַּמַּשְׁקִין הַמַּכְשִׁירִין[31] - הֲרֵי הוּא כָּאֲכָלִין**
5 **טְמֵאִין[32], וְאֵינוֹ כִּבְשַׂר נְבֵלָה. וְהַנּוֹגֵעַ בַּחֵלֶב הַחוֹפֶה**
6 **אֶת הַכֻּלְיָא קֹדֶם הַפְּרָשָׁה[33] - הֲרֵי זֶה טָמֵא כְּנוֹגֵעַ**
7 **בַּכֻּלְיָא עַצְמָהּ, שֶׁהֲרֵי כַּמָּה חוּטִין נִמְשָׁכִין מִמֶּנָּה[34]**
8 **בַּחֵלֶב. אֲבָל בְּהֵמָה טְמֵאָה וְהַחַיָּה בֵּין טְהוֹרָה[35] בֵּין**
9 **טְמֵאָה - אֶחָד בְּשָׂרָהּ וְאֶחָד חֶלְבָּהּ לְטֻמְאָה, וּמְטַמֵּא**
10 **אָדָם וְכֵלִים בִּכְזַיִת כִּבְשַׂר הַנְּבֵלָה.**

28) פסחים כג. 29) משמע אפילו למלאכת קודש שאסור לטמאו. 30) זה נימוק לטומאת חלב בהמה טמאה שנתנבלה, שנאמרה בסוף הלכה זו. 31) אוכלין אינם מקבלים טומאה כל זמן שלא נרטבו באחד משבעת המשקין שמנאם רבינו בפ"א מהלכות טומאת אוכלין הלכה ב [חלב שחוטה אינו צריך הכשר, מפני ששחיטתו מכשירתו]. 32) ואפילו אם לא נגע בטומאה, הרי הוא מטמא טומאת אוכלין כראשון לטומאה (רבינו בפירושו, עוקצין פ"ג מ"ט. ראה השלמות). 33) לפני שהפרידו מן הכליה. 34) מן הכליה, וחוטים אלה בשר הם. 35) שחלבה מותר באכילה כשנשחטה.

11 **ו. הַכּוּי[36] - חֶלְבּוֹ מְטַמֵּא כִּבְשָׂרוֹ, וְטֻמְאָתוֹ בְּסָפֵק[37].**
12 **לְפִיכָךְ אֵין שׁוֹרְפִין עָלָיו תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים, וְאֵין חַיָּבִין**
13 **כָּרֵת עַל טֻמְאָתוֹ וְעַל[38] בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ[39] אוֹ עַל אֲכִילַת**
14 **קָדָשָׁיו[40].**

36) בברייתא חולין (פ, א) נחלקו תנאים במהותה של בריה זו, יש אומרים שהוא נולד מתיש וצביה (אביו בהמה, ואמו חיה). ור' יוסי אומר בריה בפני עצמה היא, ולא הכריעו בה חכמים אם היא מין חיה או מין בהמה. 37) שמא מין בהמה הוא, שחלבה טהור. 38) צ"ל "על". 39) פירוש, אם נטמא בחלב נבלת כוי ונכנס למקדש, אינו חייב כרת כמו טמא ודאי. 40) קדשי המקדש.

15 **ז. וְאֵלּוּ דְּבָרִים[41] שֶׁאֵין מְטַמְּאִין מִן הַנְּבֵלוֹת:**
16 **הָעֲצָמוֹת, וְהַקְּרָנַיִם וְהַטְּלָפַיִם, אֲפִלּוּ עִקָּרָן הָרַךְ שֶׁאִם**
17 **יֵחָתֵךְ מִן הַחַי יוֹצֵא דָם, וְהָעוֹר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ**
18 **מְעֻבָּד, וְהָאֲלָל[42] וְהַגִּידִים, וְהַמָּרָק וְהַתִּבְלִין**
19 **שֶׁמִּתְבַּשְּׁלִין עִמָּהּ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן**
20 **שֶׁפֵּרְשׁוּ מִן הַנְּבֵלָה; אֲבָל הַנּוֹגֵעַ בְּאֶחָד מִכָּל אֵלּוּ**
21 **כְּשֶׁהֵן מְחֻבָּרִין בַּבָּשָׂר - הֲרֵי זֶה טָמֵא[43]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה**
22 **בַּבָּשָׂר כְּזַיִת, שֶׁאֵין אֶחָד מִכָּל אֵלּוּ מִצְטָרֵף לִכְזַיִת[44].**

41) משנה חולין קיז, ב. 42) חתיכות קטנות של בשר שנשארו דבוקות בעור אחר הפשטתו. 43) שם קיח, א. והטעם, מפני שהם כיד לבשר, שנוטלים אותו והבשר ניטל עמו. 44) שם.

23 **ח. הָאֲלָל, בֵּין שֶׁפְּלָטָתוּ חַיָּה[45] בֵּין שֶׁפְּלָטָתוּ סַכִּין[46]**
24 **- אֵינוֹ מִצְטָרֵף לִכְזַיִת. וְאִם כִּנְּסוֹ[47] וְהָיָה בּוֹ כְּזַיִת -**
25 **מְטַמֵּא[48].**

45) חיה אכלה את הבשר, והשאירה חתיכות קטנות דבוקות בעור. 46) כשהפריד בסכין את הבשר מהעור, נפלטו החתיכות מתחת חודו של סכין ונשארו במקומם בעור. 47) כנס את החתיכות הקטנות, והניחן יחד. 48) כרב הונא אליבא דרבי יהודה (שם קכא, א. ראה ראב"ד וכסף־משנה). והמדובר כשכנסו אדם בכוונה, וע"י מעשהו גילה דעתו שלא ביטלו לגבי העור. אבל אם כונס שלא בכוונה, כגון ע"י תינוקות, אינו מטמא (רש"י שם).

26 **ט. וְאֵלּוּ[49] בְּהֵמוֹת שֶׁעוֹרוֹתֵיהֶם כִּבְשָׂרָם: עוֹר חֲזִיר**
27 **שֶׁל יִשּׁוּב, וְעוֹר חֲטוֹטֶרֶת הַגָּמָל הָרָבָה, וְעוֹר בֵּית**
28 **הַבִּשֶּׁת, וְעוֹר הַשְּׁלִיל[50], וְעוֹר שֶׁתַּחַת הָאַלְיָה. הֲרֵי**
29 **אֵלּוּ מְטַמְּאִין מִן הַנְּבֵלָה. וְאִם עִבְּדָן אוֹ הִלֵּךְ בָּהֶן[51]**
30 **כְּדֵי עִבּוּדָה[52] - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִים. וְאִם עָשָׂה בָּהֶן**
31 **מַעֲשֶׂה שֶׁבִּטְּלָן[53] - טְהוֹרִין אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִלֵּךְ בָּהֶן**
32 **כְּדֵי עִבּוּדָה. כֵּיצַד? אֹזֶן חֲמוֹר שֶׁטְּלָאָהּ[54] לִכְפִיפָתוֹ -**
33 **טְהוֹרָה. כַּמָּה הוּא כְּדֵי עִבּוּדָה? אַרְבָּעָה מִילִין[55]. וְאֵי**
34 **זוֹ הִיא חֲטוֹטֶרֶת רַכָּה? כָּל זְמַן שֶׁלֹּא טְעָנָהּ[56]. הִגִּיעַ**
35 **זְמַנָּהּ לִטְעֹן[57] וְלֹא טְעָנָהּ, אוֹ שֶׁטְּעָנָהּ קֹדֶם שֶׁהִגִּיעַ**
36 **זְמַנָּהּ[58] - הֲרֵי זֶה סָפֵק[59].**

49) משנה שם קכב, א. 50) העובר שבמעי אמו. רבינו השמיט עור הראש של עגל הרך, ועור הפרסות שנימנו (שם) בין אלה שעורותיהם כבשרם. וטעמו, מפני שר' יוחנן אמר (שם קכב, ב) שדעת יחיד היא, ואין הלכה כאותו יחיד. 51) יש שוטחים את העורות, כדי שידרסו עליהם, ועל־ידי־זה הם מתקשים ונעשים ראויים למלאכת עור. 52) אולי צריך להיות: עיבודם. 53) על־ידי מעשה זה, ביטל אותם מתורת בשר הראוי לאכילה. 54) השתמש בה כטלאי לסל וכדומה. 55) גמרא שם. 56) שלא הניחו עליה משא. 57) הגמל גדל, וכוחו אתו לישא משאות. 58) הטעינו משא בעודו צעיר וחלש. 59) בעיא שם שלא נפשטה.

37 **י. הַמַּפְשִׁיט[60] נְבֵלַת בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה, בֵּין טְמֵאָה בֵּין**
38 **טְהוֹרָה, בֵּין דַּקָּה בֵּין גַּסָּה: אִם לִשְׁטִיחָה[61] הִפְשִׁיט**
39 **- כֵּיוָן שֶׁהִפְשִׁיט מִן הָעוֹר כְּדֵי אֲחִיזָה, וְהוּא שְׁנֵי**
40 **טְפָחִים[62], הַנּוֹגֵעַ בְּעוֹר זֶה שֶׁהֻפְשַׁט טָהוֹר[63]; וְעַד**
41 **שֶׁלֹּא הִפְשִׁיט שְׁנֵי טְפָחִים - הַנּוֹגֵעַ בָּעוֹר כְּנוֹגֵעַ**
42 **בַּבָּשָׂר. הִפְשִׁיטָהּ כְּדֵי לַעֲשׂוֹת מִן הָעוֹר חֵמֶת[64] - הֲרֵי**
43 **הָעוֹר חִבּוּר[65] עַד שֶׁיַּפְשִׁיט אֶת כָּל הֶחָזֶה. וְאִם**
44 **הִפְשִׁיטָהּ מֵרַגְלֶיהָ[66] בִּלְבַד - הֲרֵי הָעוֹר כֻּלּוֹ חִבּוּר,**
45 **וְהַנּוֹגֵעַ בָּעוֹר כְּנוֹגֵעַ בַּבָּשָׂר, עַד שֶׁיַּפְרִישׁ הָעוֹר כֻּלּוֹ**
46 **מֵעַל הַבָּשָׂר. וְכֵן הַמַּפְשִׁיט בַּשְּׂרָצִים[67] - חִבּוּר עַד**
47 **שֶׁיַּפְשִׁיט כֻּלּוֹ. עוֹר שֶׁעַל הַצַּוָּאר - חִבּוּר[68] עַד**
48 **שֶׁיַּפְשִׁיט כֻּלּוֹ. וְכָל עוֹר שֶׁהוּא חִבּוּר לְטַמֵּא[69] - כָּךְ**

הוּא חִבּוּר לְהִתְטַמֵּא, שֶׁאִם הָיְתָה שְׁחוּטָה וְנִגְּעָה טֻמְאָה בְּעוֹר זֶה שֶׁהוּא חִבּוּר - נִטְמָא הַבָּשָׂר.

60) משנה שם קכג, א. 61) שהעור ישמש לו שטיח. בהפשט כזה, קורעים את העור מן הזנב עד הצואר ואחר־כך מפרידים אותו מן הבשר בסכין. 62) גמרא שם. 63) כרב שם. 64) כעין שק גדול, שהרועים נותנים בו חפציהם, ויש משתמשים בו גם למשקין. בהפשט זה אין קורעים את העור לאורך הבהמה, אלא מרגל לרגל, ומפשיט ממטה למעלה באופן שיצא העור שלם בהיקפו, ואחר־כך קושרים במשיחה את המקום הפתוח. 65) אם נגע בעור הנבילה נטמא, כאילו נגע בבשר. 66) כשרוצים לעשות נוד (נוד קטן מחמת) מעור כבש, מתחילים להפשיט מן הרגלים, וממשיכים באופן שיצא העור כולו שלם, וקושרים את מקום הרגליים וממלאים אותו מים ומשקין אחרים (על פי פירוש רבינו במשנה). 67) ברייתא שם קכג, ב. 68) אם הפשיט כל העור, והשאיר עור הצואר - העור מטמא. כחכמים במשנה. 69) שהנוגע בעור נבילה נטמא.

יא. עוֹר[70] שֶׁיֵּשׁ עָלָיו כְּזַיִת נְבֵלָה - הַנּוֹגֵעַ בַּצִּיב[71] הַיּוֹצֵא מִמֶּנּוּ[72] וּבִשְׂעָרוֹ שֶׁכְּנֶגְדּוֹ[73] מֵאַחוֹרֵי הָעוֹר נִטְמָא, מִפְּנֵי שֶׁהָעוֹר בִּשְׂעָרוֹ שׁוֹמֵר לַבָּשָׂר[74]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁפִּלְטָתוּ חַיָּה; אֲבָל פִּלְטָתוּ סַכִּין[75], אִם הָיָה מְרֻדָּד[76] - בָּטֵל אַגַּב הָעוֹר[77].

70) משנה שם קכד, א. 71) חוט דק. 72) מן העור, והוא נוגע בבשר (רבינו בפירושו. ורש"י מפרש, שיוצא מן הבשר). 73) שכנגד הכזית. 74) והשומר מטמא כבשר עצמו. לא נתבאר דין הנוגע בשער כנגד הציב, ויש פנים לכאן ולכאן. 75) אנו אומרים שביטלו אצל העור. 76) דק מאוד וארוך ורחב, שאם תצרפו יחד יהיה בו כזית (רש"י). 77) שאין דרכו של אדם לטרוח ולכנס שיכבה דקה של בשר ולפיכך בטלו, אבל פלטתו חיה לא ביטלו אדם.

יב. עוֹר[78] שֶׁיֵּשׁ עָלָיו כִּשְׁנֵי חֲצָאֵי זֵיתִים בְּשַׂר נְבֵלָה - הָעוֹר מְבַטְּלָן[79], וְאֵינָן מְטַמְּאִין לֹא בְּמַגָּע וְלֹא בְּמַשָּׂא[80]; שֶׁכֹּל שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא מִן הַנְּבֵלָה בְּמַגָּע - אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא[81]. אֲבָל שְׁנֵי חֲצָאֵי זֵיתִים שֶׁתְּחָבָן בְּקֵיסָם[82] - הַנּוֹשְׂאָן טָמֵא[83], שֶׁהֲרֵי נָשָׂא כְּזַיִת, וְהַנּוֹגֵעַ טָהוֹר, שֶׁאֵין חִבּוּרֵי אָדָם[84] חִבּוּר[85]. וְהוּא[86] שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶן מְרֻדָּדִין[87] וּדְבוּקִין זֶה בָּזֶה עַד שֶׁיְּבַטְּלוּ כְּאֶחָד[88]; אֲבָל אִם הָיָה חֲצִי זַיִת זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְזֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ בְּקֵיסָם אֶחָד, אֲפִלּוּ הוֹלִיךְ וְהֵבִיא כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ - טָהוֹר.

78) משנה שם. 79) כמות קטנה שכזו בטלה לגבי העור. 80) כר' עקיבא, שם. 81) נימוק זה נאמר בברייתא שם עמוד ב בשם ר' עקיבא, ופירושו: אף־על־פי שהוא נושא כזית שלם בבת אחת אינו טמא, מפני שהמגע אינו מטמא. ולמה אין המגע מטמא? מפני שאין כאן נגיעה אחת בכזית שלם אלא שתי נגיעות - כל אחת בחצי זית - ושתי נגיעות אינן מצטרפות. 82) הכוונה לכזית שלם שחתכו לשנים, או חתך חצאי זיתים מנתח גדול, ולא באותם החצאים שהיו על העור (ראה שם קכב, בגמרא, רש"י ותוספות ד"ה דאמר). 83) במשנה שם קכד, א: ומודה ר' עקיבא וכו'. 84) חיבור מלאכותי. 85) ודינם כשני חצאים נפרדים. ואפילו אם נגע בשניהם - טהור, מפני ששתי נגיעות הן ואינן מצטרפות, כמבואר למעלה (כסף־משנה. ראה השלמות). 86) בתנאי. זה נמשך לדין נושא, כלומר: אימתי טמא הנושאן? 87) ע"י דפיקות או לחץ חזק. 88) אם יגביה חלק אחד, יעלה השני עמו (ראה השלמות).

יג. בְּשַׂר[89] נְבֵלָה שֶׁנִּפְסַד וְהִבְאִישׁ וְנִפְסַל מִלֶּאֱכֹל הַכֶּלֶב - טָהוֹר[90]. לְפִיכָךְ, נֵצֶל[91] הַנְּבֵלָה - סָפֵק אִם מְטַמֵּא בִּכְזַיִת אִם לֹא[92]. בְּשַׂר נְבֵלָה שֶׁיָּבֵשׁ[93]: אִם יָכוֹל לִשָּׁרוֹת בְּפוֹשְׁרִין מֵעֵת לְעֵת לַחֲזֹר לַח וְרָאוּי לְכֶלֶב - מְטַמֵּא; וְאִם לָאו - טָהוֹר, וַאֲפִלּוּ כָּאֲכָלִין[94] טְמֵאִין אֵינוֹ מְטַמֵּא.

89) בכורות כג, א. 90) ואם הוא ראוי לכלב, אע"פ שאינו ראוי לאכילת אדם, מטמא בין במגע ובין במשא. פסק כר' יוחנן שם (כסף־משנה. וראה לקמן פ"ג הי"א ופ"ד הי"ב). 91) בשר שנימוח וקרש. 92) הלכה למשה מסיני, שכזית ניצל מן המת מטמא כבשר (משנה נזיר מט, ב), ובנבילה בעיא היא (שם נ, א) שלא נפשטה. ופסק רבינו, כדרכו בכל בעיא שלא נפשטה, שטמא מספק. [בגמרא שם משמע, שניצל אינו ראוי לאכילת אדם, אבל ראוי לאכילת כלב, ולפיכך אין מקום לבעיא זו לדעת בר פדא שנבילה שאינה ראויה לגר (לאכילת אדם) אינה מטמאה, ונשאלה לדעת ר' יוחנן, שהיא מטמאה, ופירשו ב'תוספות' שם (וכן גם בפירוש המיוחס (בטעות) לרש"י), שניצל, אע"פ שהוא ראוי לאכילת כלב אין דינו כבשר הנבילה, מפני שהוא כעפר ("עפרא בעלמא"), ושאל השואל, אם ניצל מנבילה כלול גם כן בהלכה שניצל מטמא אע"פ שהוא עפרא בעלמא או לא. ולפי פירושם, קשה להבין כוונת המילה "לפיכך" בדברי רבינו. ונראה שלדעת רבינו ניצל נפסל מאכילת כלב, ונמסרה הלכה שמטמא, ושאלו אם גם ניצל של בהמה נכללה בה]. 93) משנה נדה נד, ב. 94) צ"ל כאוכלין. פירוש שאינו מטמא אפילו במגע, ואפילו אוכלין ומשקין.

יד. בְּשַׂר[95] נְבֵלָה שֶׁהָיָה סָרוּחַ מֵעִקָּרוֹ וְאֵינוֹ רָאוּי לְמַאֲכַל אָדָם - הֲרֵי זֶה טָהוֹר; שֶׁנֶּאֱמַר: לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ - עַד שֶׁתִּהְיֶה תְּחִלָּתָהּ רְאוּיָה לַגֵּר.

95) בכורות כג, ב.

טו. שְׁלָיָא[96] שֶׁל נְבֵלָה - הֲרֵי הִיא כְּפֶרֶשׁ וְכִרְעֵי וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה כִּנְבֵלָה[97]. וְאִם חָשַׁב עָלֶיהָ לַאֲכִילָה - מִתְטַמְּאָה טֻמְאַת אֳכָלִין[98]. הַקֵּבָה[99] וְהַחֶלְבֶּ[100] שֶׁל נְבֵלָה - טְהוֹרִין מִכְּלוּם[101].

96) העור שהעובר מונח בו. 97) משנה חולין עז, א. 98) אם נגעה בטומאה, שהמחשבה עושה אותה אוכל, אבל אין המחשבה מועילה שתטמא טומאת נבילות.

99) פירוש, חלב קרוש שנמצא בקיבת נבילה, אבל עור הקיבה מטמא. 100) חלב צלול שבקיבה. 101) חולין קטז, ב. רבינו קיבל גירסת הרי"ף שם: והילכתא . . . אבל מעמידין בקיבת נבילה וכו'. מאי טעמא? חלב המכונס בה פירשא בעלמא הוא (ראה פ"ד מהלכות מאכלות אסורות הט"ו והי"ט, ומגיד־משנה שם).

1 **טז. בְּהֵמָה שֶׁשָּׁפְעָה[102] חֲרָרַת דָּם[103], אַף עַל פִּי**
2 **שֶׁנִּפְטְרָה מִן הַבְּכוֹרָה[104] - אֵינָהּ מְטַמְּאָה[105] לֹא בְּמַגָּע**
3 **וְלֹא בְּמַשָּׂא עַד שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ צוּרַת נֵפֶל, לְפִי שֶׁהִיא**
4 **בְּטֵלָה בָּרֹב הַיּוֹצֵא עִמָּהּ[106], לְפִיכָךְ הִיא טְהוֹרָה אַף**
5 **עַל פִּי שֶׁהָיְתָה רְאוּיָה לַגֵּר[107] אַגַּב אִמָּהּ[108].**

102) הפילה. 103) חתיכה כעין דם קרוש, ויש בה בשר עובר שנימוק. 104) הוולד שתלד אחר־כך אינו קדוש כבכור, אפילו אם טרם ילדה בכלל (משנה בכורות כא, ב) מפני שאינו פטר רחם. 105) אף־על־פי שהחררה נידונת כוולד לענין בכורה. 106) הדם וגופים אחרים שאינם מגוף הנפל שנימוק (ר' יוחנן שם כב, א). ואם יש בה צורת ולד נפל, הרי אינו מעורב עם הגופים האחרים ואינם מבטלים אותו. 107) למעלה (בהלכה יד) אמרנו, שסרוחה מעיקרה ולא היתה ראויה לגר לפני הפלתה, ומטמאה עד שתיפסל מאכילת כלב (שם כג, ב). 108) כל זמן שהחררה היא במעי אמה אינה נמאסת על האדם אלא עם יציאתה, ואז חלה עליה הטומאה, ואם כן לא נפסלה לאכילה לפני חלות הטומאה.

6 **יז. נְבֵלָה שֶׁנִּתְעָרְבָה בִּשְׁחוּטָה, אִם רֹב מִן הַשְּׁחוּטָה**
7 **- בָּטְלָה הַנְּבֵלָה בַּשְּׁחוּטָה[109], וְאֵין הַכֹּל מְטַמֵּא**
8 **בְּמַגָּע; אֲבָל אִם נָשָׂא הַכֹּל - נִטְמָא[110]. שֶׁאִי אֶפְשָׁר[111]**
9 **לַשְּׁחוּטָה שֶׁתַּחֲזֹר נְבֵלָה[112], אֲבָל הַנְּבֵלָה אֶפְשָׁר**
10 **שֶׁתִּטְהַר כְּשֶׁתִּסְרַח, לְפִיכָךְ תִּבָּטֵל.**

109) שם כג, א תני ר' חייא. 110) מפני שהטומאה ישנה כאן במציאות, והוא נשא אותה. ואין זה דומה לחררת דם (בהט"ז) מפני שנימוק הבשר ונתערב עם הגופים הטהורים ואינו בעין (הר"י קורקוס). 111) זהו נימוק לדין מגע. 112) בגמרא נאמר טעם זה לפי דעת ר' יהודה, שמין במינו אינו בטל, וכאן בטל מפני שאינו מין במינו ממש, שזו שחוטה, ולעולם לא תהיה נבילה שמטמאה במגע ובמשא (ראה השגת הראב"ד וכסף־משנה). והר"י קורקוס (מובא בכסף־משנה כאן) מסביר את ההבדל בין מגע למשא. במגע הרי כל חתיכה היא נגיעה בפני־עצמה בבשר טהור מפני הביטול ברובו, ואפילו אם נוגע בבת אחת הרי נגיעות אינן מצטרפות, אבל במשא נשיאה אחת היא. [ומה בין זה לשני חצאי זיתים (בהי"ב) שאינו מטמא במשא אלא במרודד, ואין אנו אומרים נשיאה אחת היא? חצי זית אינו מטמא כלל, ושני חצאי זיתים מצטרפים רק כשנישאו ביחד, והתורה אמרה (לפי דרשת עולא הנ"ל), שאם מגביה חלק מהכזית ואין כולו נישא עמו - אין זה נידון כנישאו ביחד, אבל כאן הוא נשא בבת אחת שיעור המטמא, אלא שאין אנו יודעים איזה כזית הוא הטמא ולכן הוא טמא, שהרי נשא כזית שלם בבת אחת, וחסרון ידיעה אינו מועיל לטהרו].

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר בהמה או חיה טמאה ששחטה או נחרה והיתה מפרכסת אם מטמאה טומאת נבילה. ודין חלק הבהמה לשנים או שניטלה ירך וחלל שלה, ובהמה שמת עוברה במיעיה. בשר או אבר הפורש מבהמה כשהיא חיה. ואם יש שיעור לאיברים. הבשר או האבר המדולדלים בבהמה או חיה שאינם יכולים לחיות. טריפה שנשחטה שחיטה כשרה. והשוחט בהמה ומצא בה עובר מת או בן שמונה חי. ודין השוחט את הבהמה ומצא בה בן ט' חי קודם שיהלך על גבי קרקע. טריפה שנשחטה אם מטמאה קודש. ובהמה המקשה לילד והוציא העובר את ידו וחתכה וכו'. ודין שחיטת נכרי וישראל עומד על גביו. וקולית נבלה שניקבה או חישב לנוקבה.

11 **א. בְּהֵמָה[2] אוֹ חַיָּה טְמֵאָה שֶׁנִּשְׁחֲטָה[3] - אֵינָהּ**
12 **מְטַמְּאָה מִשּׁוּם נְבֵלָה כָּל זְמַן שֶׁהִיא מְפַרְכֶּסֶת[4], עַד**
13 **שֶׁיַּתִּיז אֶת רֹאשָׁהּ[5], וַהֲרֵי הִיא כָּאֲכָלִין טְמֵאִין[6].**
14 **נְחָרָהּ[7] וַהֲרֵי הִיא מְפַרְכֶּסֶת - אֵין בָּהּ אֲפִלּוּ טֻמְאַת**
15 **אֲכָלִין[8] כָּל זְמַן שֶׁהִיא מְפַרְכֶּסֶת. וְאֵיבָר[9] הַפּוֹרֵשׁ מִן**
16 **הַמְּפַרְכֶּסֶת[10] - אָסוּר לִבְנֵי נֹחַ כְּפוֹרֵשׁ מִן הַחַי[11],**
17 **וּבְשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנָּה - כְּפוֹרֵשׁ מִן הַחַי. וְכֵן טְהוֹרָה**
18 **שֶׁנִּפְסְלָה בִּשְׁחִיטָתָהּ וַעֲדַיִן הִיא מְפַרְכֶּסֶת, אוֹ שָׁחַט**
19 **בָּהּ אֶחָד[12] אוֹ רֹב אֶחָד - אֵין לָהּ טֻמְאָה כְּלָל עַד**
20 **שֶׁתָּמוּת[13]. חֵלֶק בְּהֵמָה לִשְׁנַיִם[14] אוֹ שֶׁנִּטְלָה[15] יָרֵךְ**
21 **וְחָלָל שֶׁלָּהּ[16] - הֲרֵי זוֹ נְבֵלָה וּמְטַמְּאָה בְּמַשָּׂא וּבְמַגָּע,**
22 **אַף עַל פִּי שֶׁהִיא עֲדַיִן בַּחַיִּים. וְכֵן אִם קָרְעָהּ מִגַּבָּהּ**
23 **אוֹ שֶׁנִּשְׁבְּרָה מִפְּרֶקֶת וְרֹב בָּשָׂר עִמָּהּ - הֲרֵי זוֹ כִּנְבֵלָה**
24 **לְכָל דָּבָר[17].**

2) משנה, חולין קיז, ב. 3) בידי ישראל, שחיטה המתירה בהמה טהורה לאכילה. 4) שם, קכא, ב - אמרו: "מפרכסת יצאה מכלל חיה, ולכלל מתה לא באה". 5) אם התיז את ראשה הרי היא כנבילה אף־על־פי שהיא מפרכסת. 6) אם נגעה באב הטומאה נטמאה ומטמאה אוכלין אחרים — אפילו של חולין — גם בעודה מפרכסת. ואם נגעה בוולד הטומאה פוסלת את התרומה, מפני ששחיטה כזו מתירה בהמה טהורה לאכילה לישראל, היא מועילה בבהמה טמאה לעשותה כאוכל המקבל טומאה ומטמא. 7) אפילו ישראל (שם קכא, ב). 8) מפני שנחירה אינה מתירה לאכילה את המפרכסת, לא לישראל אפילו בטהורה ולא לגוי, אין עליה תורת אוכל. וכן גוי ששחט שחיטה כדינה, שהרי שחיטתו נבילה והרי היא כנחירה. 9) שלם. 10) אפילו מטהורה שנשחטה ע"י ישראל (רבינו בהל' מלכים פ"ט הי"ג), אע"פ שהיא מותרת לישראל. וטעמו של דבר, מפני שהשחיטה מתירה לישראל גם את המפרכסת, אבל לגויים שלא ניתנה להם מצוות שחיטה, לא יצאה הבהמה מכלל חיה כל זמן שלא מתה. 11) שאבר מן החי וכן בשר מן החי, הם משבע המצוות שנצטוו עליהם הגויים. 12) סימן אחד, ווישט או קנה. 13) בהמה אינה ניתרת באכילה בשחיטת

סימן אחד, ולכן אין עליה תורת אוכל. [ראה הל' טומאת אוכלין פ"ג ה"ד, פרטי דינים נוספים בענין זה. ודילג עליהם רבינו כאן, מפני שאינם נוגעים לטומאת נבילות, שבה אנו עוסקים כאן]. 14) גיסטרא בלשון הגמרא (שם כא, א). 15) שם. 16) כל הבשר החופה את עצם הקולית. 17) שם.

1 **ב. בְּהֵמָה[18] שֶׁמֵּת עֲבָרָהּ בְּתוֹךְ מֵעֶיהָ וְהוֹשִׁיט הָרוֹעֶה**
2 **אֶת יָדוֹ וְנָגַע בּוֹ, בֵּין בִּבְהֵמָה טְמֵאָה בֵּין בִּטְהוֹרָה -**
3 **הֲרֵי זֶה הַנּוֹגֵעַ טָהוֹר[19], עַד שֶׁיֵּצֵא הַנֵּפֶל לַאֲוִיר**
4 **הָעוֹלָם.**

18) שם ע, ב. 19) בגמרא שם דרשו דין זה מהמקרא, אולם לדעת רבינו (בהל' טומאת מת פ"כ ה"א), שטומאה בלועה אינה מטמאה, דרשה זו מיותרת, ונאמרה שם אליבא דרבי עקיבא (שם עב, א) שעובר במעי אשה טמא. ולא נתברר לשם מה העתיק רבינו משנה זו.

5 **ג. בָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מִבְּהֵמָה וְחַיָּה כְּשֶׁהֵן חַיִּין, בֵּין**
6 **טְהוֹרִין בֵּין טְמֵאִין - טָהוֹר וְאֵינוֹ מְטַמֵּא כְּנִבְלָה[20].**
7 **אֲבָל אֵיבָר מִן הַחַי הַפּוֹרֵשׁ מֵהֶן - מְטַמֵּא[21] כְּנִבְלָה,**
8 **אֶחָד אֵיבָר מִן הַחַי הַפּוֹרֵשׁ מִן הַבְּהֵמָה עַצְמָהּ אוֹ**
9 **אֵיבָר הַפּוֹרֵשׁ מִן הַשְּׁלִיל[22] שֶׁבְּבִטְנָהּ[23]. וְהָאֵיבָרִים אֵין**
10 **לָהֶן שִׁעוּר[24], אֲפִלּוּ הָיָה כִּשְׁעוֹרָה אוֹ פָּחוֹת - מְטַמֵּא.**
11 **וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הָאֵיבָר כִּבְרִיָּתוֹ[25], בָּשָׂר וְגִידִין**
12 **וַעֲצָמוֹת[26], וְיִהְיֶה עָלָיו בָּשָׂר כְּדֵי לְהַעֲלוֹת אֲרוּכָה[27];**
13 **הָיָה הַבָּשָׂר פָּחוֹת מֵהַעֲלוֹת אֲרוּכָה בַּחַי אוֹ חָסֵר**
14 **עַצְמוֹ[28] - טָהוֹר[29].**

20) ברייתא, חולין קכח, ב. 21) משנה, שם קכז, ב. 22) עובר. 23) משנה, שם עב, א. 24) אהלות פ"א מ"ז. 25) בשלימותו הטבעית. ראה 'כסף משנה' הל' טומאת מת פ"ב ה"ג. 26) חולין קכח, ב. 27) כדי שיתרפא הפצע (כלים פ"א מ"ה). 28) ניטל קצת מן העצם. 29) אהלות פ"ב מ"ה, בדין אבר מן האדם. ובתוספתא שם (פ"א ה"ב) אמרו שגם בבהמה הדין כך (ראה הל' טומאת מת פ"ב).

15 **ד. הַכֵּלְיָא[30] וְהַלָּשׁוֹן וְהַשָּׁפָה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, אַף עַל פִּי**
16 **שֶׁהֵן אֵיבָרִים וְאֵין עוֹשִׂין חֲלִיפִין[31], הוֹאִיל וְאֵין בָּהֶם**
17 **עֶצֶם - הֲרֵי הֵן כְּבָשָׂר[32].**

30) חולין קכח, ב. 31) אם נחתכו, אין אחרים גדלים במקומם. 32) מן החי שאינו מטמא כלל. פסק כרבי שם (ראה כסף־משנה).

18 **ה. הַבָּשָׂר[33] אוֹ הָאֵיבָר הַמְּדֻלְדָּלִין בִּבְהֵמָה אוֹ חַיָּה**
19 **שֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לִחְיוֹת וּלְהִדָּבֵק בִּשְׁאָר הַגּוּף - אֵינָן**
20 **מְטַמְּאִין כְּנִבְלָה[34] כָּל זְמַן שֶׁהַבְּהֵמָה בַּחַיִּים; וַהֲרֵי הֵן**
21 **כִּשְׁאָר אֱכָלִין, אִם הֻכְשְׁרוּ[35] - מְקַבְּלִין טֻמְאָה**
22 **בִּמְקוֹמָן[36]. נִשְׁחֲטָה הַבְּהֵמָה - הֻכְשְׁרוּ בִּשְׁחִיטָה[37]**
23 **וְאֵינָן מְטַמְּאִין כְּנִבְלָה[38], שֶׁאֵין הַשְּׁחִיטָה עוֹשָׂה אוֹתָן**
24 **כְּמוֹ שֶׁפֵּרְשׁוּ מֵחַיִּים[39]. אֲבָל אִם מֵתָה הַבְּהֵמָה -**
25 **הַבָּשָׂר שֶׁהָיָה מְדֻלְדָּל בָּהּ צָרִיךְ הֶכְשֵׁר[40], וְהָאֵיבָר**
26 **מְטַמֵּא מִשּׁוּם אֵיבָר מִן הַחַי[41] וְאֵינוֹ מְטַמֵּא מִשּׁוּם**
27 **אֵיבָר מִן הַנְּבֵלָה[42]. וּמַה בֵּין אֵיבָר מִן הַחַי לְאֵיבָר מִן**
28 **הַנְּבֵלָה? שֶׁהַבָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מֵאֵיבָר מִן הַחַי - טָהוֹר,**
29 **וְהַבָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מֵאֵיבָר מִן הַנְּבֵלָה - מְטַמֵּא בְּכַזַּיִת**
30 **בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא. וְזֶה וָזֶה[43] שָׁוִין לַשְּׁעוּר[44].**

33) משנה, חולין קכז, א. 34) בשר מן החי אפילו פירש לגמרי מן הבהמה אינו מטמא (למעלה ה"ג), ונכתב כאן במדולדל להשמיענו שמטמא טומאת אוכלין אף־על־פי שעודנו מדולדל בבהמה חיה (ר"י קורקוס). 35) הורטבו באחד משבעת המשקין (ראה הל' טומאת אוכלין פ"א ה"ב) אחרי שנידלדלו. 36) בכת"י תימן, וכן בדפוס רומא: "במקומן", פירוש, כשהם תלויים בבהמה. 37) כרבי מאיר במשנה שם, נגד דעת רבי שמעון [בעירובין מו, ב שאלו: רבי מאיר ורבי שמעון, הלכה כמי? ולא נפשטה הבעיה, ולפיכך פסק רבינו לחומרא]. 38) גמרא, שם. 39) בלשון התלמוד: "שחיטה אינה עושה ניפול" (חולין עג, ב). ואסורים באכילה, שהשחיטה מועילה להם רק לטהרם אבל לא להתירם לאכילה (שם). 40) אם לא הוכשר לפני שמתה. 41) שמיתה עושה ניפול, והרי הוא כאילו פורש לגמרי מן הבהמה רגע לפני מיתתה. 42) מובן מאליו, שהבשר המדולדל אינו מטמא כלל אם לא נגע בטומאה. 43) אבר מן החי ואבר מן הנבילה. 44) מטמאים בכל שהוא, אם יש בהם גידים ועצמות ובשר כדי להעלות ארוכה, כלמעלה בה"ג.

31 **ו. טְרֵפָה שֶׁנִּשְׁחֲטָה[45] שְׁחִיטָה כְּשֵׁרָה, אַף עַל פִּי**
32 **שֶׁהִיא אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה - הֲרֵי הִיא טְהוֹרָה. וְכֵן**
33 **הַשּׁוֹחֵט אֶת הַבְּהֵמָה וּמָצָא בָהּ עֵבֶר מֵת[46] - שְׁחִיטַת**
34 **אִמּוֹ מְטַהַרְתּוֹ מִידֵי נְבֵלָה[47]. מָצָא בָהּ בֵּן שְׁמוֹנָה חַי[48]**
35 **- נִטְרָף[49]. אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁחַט[50] אַחַר שֶׁנִּטְרַף - אֵין**
36 **שְׁחִיטָתוֹ מְטַהַרְתּוֹ מִידֵי נְבֵלָה, לְפִי שֶׁאֵין לְמִינוֹ**
37 **שְׁחִיטָה[51]. לְפִיכָךְ, וְלַד בְּהֵמָה[52] שֶׁלֹּא שָׁהָה שִׁבְעָה**
38 **יָמִים גְּמוּרִין, אִם שְׁחָטוֹ בְּתוֹךְ שִׁבְעָה - אֵין שְׁחִיטָתוֹ**
39 **מְטַהַרְתּוֹ מִידֵי נְבֵלָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּנֵפֶל[53].**

45) משנה, שם עב, ב. 46) אפילו בן תשעה חדשים (בהמה גסה טהורה יולדת לתשעה — כאדם). 47) משנה, שם עד, א. רבינו בהל' מאכלות אסורות פ"ה הי"ג־י"ד פסק שמותר באכילה, וכתב כאן "מטהרתו מידי נבילה" משום סיפא: "מצא בה בן שמונה חי וכו' אין שחיטתו מטהרתו". ולא הקפיד רבינו להודיע שמותר באכילה, מפני שכאן אנו עוסקים בדיני טומאה וטהרה בלבד. 48) מדובר כשלא נשחטה אמו כדין, וקרעה והוציא ממנה עובר בן שמונה חדשים, אבל אם נשחטה אמו הותר העובר אפילו לאכילה, וכל־שכן שאינו מטמא. 49) פירש, נאסר באכילה כטריפה. 50) ואמרנו למעלה שטריפה שנשחטה — טהורה. 51) בן שמונה חדשים אין לו שחיטה כלל, אלא ניתר בשחיטת אמו. וזה שהוציאוהו לפני שחיטת אמו אין לו כל שחיטה, ולפיכך אינו דומה לטריפה ששחטה. 52) שנולד באופן טבעי. 53) כנולד לפני זמנו. [בשבת קלד, ב - אמרו שהוא ספק נפל. ונראה, שגם רבינו התכוון

לכך]. ידעו חכמים, שנפל אינו חי שבעה ימים שלמים, ולכן אם עברו עליו שבעה ימים יצא מחשש נפל.

ז. הַשּׁוֹחֵט[54] אֶת הַבְּהֵמָה וּמָצָא בָּהּ בֵּן תִּשְׁעָה חַי, קֹדֶם שֶׁיְּהַלֵּךְ עַל הַקַּרְקַע, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין צָרִיךְ שְׁחִיטָה כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[55], שֶׁהֲרֵי שְׁחִיטַת אִמּוֹ מְטַהַרְתּוֹ, אִם נִטְמֵאת אִמּוֹ[56] - לֹא נִטְמָא הוּא[57], וְאִם נִתְנַבְּלָה אִמּוֹ - הֲרֵי הוּא טָהוֹר[58]; שֶׁאֵין הַחַי מִתְטַמֵּא לֹא טֻמְאַת אֳכָלִין וְלֹא טֻמְאַת נְבֵלוֹת וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא כְּאֵיבָר מֵאֵיבָרֶיהָ[59]. וְאִם מֵת קֹדֶם שֶׁיַּפְרִיס[60] עַל גַּבֵּי קַרְקַע - הֲרֵי הוּא טָהוֹר[61], שֶׁשְּׁחִיטַת אִמּוֹ טְהַרַתּוּ.

54) משנה, שם עד, א. 55) בהל' מאכלות אסורות פ"ה הי"ד. 56) נגעה בדבר המטמא אוכלין לפני שהוציאו מתוכה את העובר. 57) מפני שהוא גוף בפני עצמו. כרבי יוחנן בדעת חכמים במשנה (כסף־משנה). 58) לגמרי טהור, אין דנים אותו כנבילה כחלק מגוף הבהמה, וגם לא נטמא בנגיעה באמו. 59) שהרי שחיטתה מתיר אותו באכילה בלי שחיטת עצמו. 60) שהעמיד פרסותיו. 61) שם עד, א. מדובר בבהמה שנשחטה, בין כשירה ובין טריפה, אבל לאכילה יש הבדל ביניהן. כשאמו כשירה הוא מותר באכילה, ובטריפה אסור (ראה כסף־משנה).

ח. טְרֵפָה שֶׁנִּשְׁחֲטָה[62], אַף עַל פִּי שֶׁהִיא טְהוֹרָה מִן הַתּוֹרָה, אִם נָגַע בָּהּ הַקֹּדֶשׁ - נִטְמָא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְזוֹ מַעֲלָה יְתֵרָה שֶׁעָשׂוּ בַקֹּדֶשׁ.

62) שם עג, א.

ט. בְּהֵמָה[63] הַמְקַשָּׁה לֵילֵד, וְהוֹצִיא הָעֻבָּר אֶת יָדוֹ וְחָתְכָהּ, וְאַחַר כָּךְ שָׁחַט אֶת אִמּוֹ - הָאֵיבָר שֶׁנֶּחְתַּךְ נְבֵלָה[64], וּשְׁאָר בְּשַׂר הָעֻבָּר טָהוֹר[65]. שָׁחַט אֶת אִמּוֹ וְאַחַר כָּךְ חֲתָכָהּ[66] - הָאֵיבָר כִּטְרֵפָה שֶׁנִּשְׁחֲטָה[67], וּשְׁאָר בְּשַׂר הָעֻבָּר מַגַּע טְרֵפָה שְׁחוּטָה[68], שֶׁהִיא מְטַמְּאָה אֶת הַקֹּדֶשׁ[69] אֲבָל לֹא אֶת הַתְּרוּמָה[70]. הוֹצִיא הָעֻבָּר אֶת יָדוֹ בֵּין שְׁחִיטַת סִימָן לִשְׁחִיטַת סִימָן[71] וַחֲתָכוֹ - מִצְּטָרֵף[72] שְׁחִיטַת סִימָן לְסִימָן לְטַהֵר הָאֵיבָר מִידֵי נְבֵלָה.

63) בריתא, שם סח, א. 64) כלומר, מטמא כנבילה מפני שהוא אבר מן החי (ראה למעלה ה"ג). 65) מפני שלא נגע אחר שחיטה באבר מן החי. 66) שם. ומשנה, שם עב, א. 67) שהשחיטה מטהרתה מטומאת נבילות אף־על־פי שהיא אסורה באכילה. שם סח, א - דרשו מהכתוב (שמות כב, ל): "ובשר בשדה טריפה לא תאכלו", שהאבר שיצא לפני שחיטה, דינו כטריפה. המילה "בשדה" נדרשה חוץ למקומו הטבעי. 68) כחכמים, שם. 69) כמבואר בה"ח. 70) חכמים גזרו אחת־עשרה מעלות יתירות בקודש שלא גזרון בתרומה, ומנאן רבינו לקמן בפי"ב. 71) בעיה של אילפא שם סט, א. שאל, אם אפשר לצרף לענין טומאה שחיטת הסימן הראשון שבא להתיר באכילה, לשחיטת הסימן השני שאינו מתיר באכילה את האבר היוצא. 72) כרבא, שם.

י. שְׁחִיטַת עוֹבֵד כּוֹכָבִים[73] - נְבֵלָה וּמְטַמְּאָה בְּמַשָּׁא, וַאֲפִלּוּ יִשְׂרָאֵל עוֹמֵד עַל גַּבָּיו וְשָׁחַט[74] בְּסַכִּין יָפָה שְׁחִיטָה כָּרָאוּי. אֶחָד הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְאֶחָד הַכּוּתִי[75] אוֹ גֵּר תּוֹשָׁב[76] שְׁחִיטָתָן נְבֵלָה[77]. וְקָרוֹב בְּעֵינַי, שֶׁאַף זֶה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[78]. שֶׁהֲרֵי טֻמְאַת עֲבוֹדָה זָרָה וְטֻמְאַת תִּקְרָבְתָּהּ מִדִּבְרֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[79], וּבִגְלַל עֲבוֹדָה זָרָה נִתְרַחֲקוּ הַכּוּתִים וְנֶאֱסְרָה שְׁחִיטָתָן. וְאִם תֹּאמַר: וַהֲלוֹא הִיא אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה דִּין תּוֹרָה! לֹא כָּל הָאָסוּר בַּאֲכִילָה מְטַמֵּא, שֶׁהֲרֵי הַטְּרֵפָה אֲסוּרָה וּטְהוֹרָה. וְאִי אֶפְשָׁר לְחַיֵּב כָּרֵת עַל טֻמְאָה זוֹ עַל בִּיאַת מִקְדָּשׁ וַאֲכִילַת קָדָשָׁיו אֶלָּא בִּרְאָיָה בְּרוּרָה[80].

73) משנה, שם יג, א. 74) אפילו שחט. 75) הגויים שהושיב סנחריב במדינת אפרים, שקיבלו עליהם מצוות כישראל ולא קיימו אותן. וחכמים השוו דינם לדין גויים (שם, ו, א). 76) שקיבל עליו שבע מצוות בני נח, ואפילו אם הוא מקיימן. 77) לאכילה ולטומאה. 78) הכוונה לטומאה, אבל באכילה כותב רבינו לקמן שאסור מן התורה (ראה הל' שחיטה פ"ד הי"א, שלוקים על אכילתה). [בתוספתא חולין פ"א ה"א, למדו מן הכתוב (דברים יב, כא) "וזבחת . . . ואכלת" ולא שזבח הגוי ולא שזבח הקוף. ורבינו בהל' שחיטה, מביא דרשה אחרת מהמקרא (שמות לד טו): "וקרא לך ואכלת מזבחו". ונראה שרבינו הביא את הכתוב "ואכלת מזבחו", כדי לנמק למה לוקה על אכילתה, הלא על 'עשה' אין לוקים, אולם בשמות שם כתוב "פן", ו"פן" דינו כלא־תעשה]. 79) לקמן פ"ו. 80) מלשון זה יש ללמוד, שרבינו עצמו מפקפק בדבר אם טומאתו מן התורה או מדבריהם (ראה ראב"ד וכסף־משנה).

יא. קוּלִית הַנִּבְלָה[81] - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ אוֹ נוֹשְׂאָהּ טָהוֹר[82]; שֶׁכָּל דָּבָר[83] מִן הַנְּבֵלָה שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַגָּע - אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא. נִקְבָּה כָּל שֶׁהוּא - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ אוֹ נוֹשְׂאָהּ טָמֵא[84]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה הַמֹּחַ שֶׁבָּהּ מִתְקַשְׁקֵשׁ[86], שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ מַעֲלָה אֲרוּכָה[87]; אֲבָל אִם הָיָה עוֹמֵד בִּמְקוֹמוֹ, אִם יֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהַעֲלוֹת אֲרוּכָה לָעֶצֶם מִבַּחוּץ[88] - הֲרֵי זוֹ מְטַמֵּאָה בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא כְּכָל הָאֵיבָרִים[89]. וּכְבָר פֵּרַשְׁנוּ, שֶׁהַקּוּלִית הִיא הָעֶצֶם הַסָּתוּם מִכָּל צְדָדָיו.

81) משנה, שם קכה, א. קולית = עצם הירך. 82) עצמות נבילה אינן מטמאות (שם עז, ב) ובמוח שבה אינו יכול ליגע, ולפיכך אינה מטמאה אפילו מדין שומר לטומאה. 83) נימוק למה אינה מטמאה במשא. 84) שם. ובברייתא (שם קכו, ב): "בנבלתה" ולא בקולית סתומה, יכול (יכול אתה לחשוב) אפילו ניקבה? תלמוד־לומר "הנוגע יטמא", את שאפשר ליגע – טמא, ואת שאי־אפשר ליגע – טהור. אם הקולית נקובה אפילו כל שהוא, אפשר להכניס שערה דרך הנקב ולנגוע במוח, ולפיכך גם הנגיעה בעצם הקולית מטמאה, שהרי היא כשומר לטומאה (ראה עוקצין פ"א

מ"א). 85) שקולית שלא ניקבה טהורה. 86) המוח ניתק מחיבורו בעצם הקולית בפנים, ומקשקש כשמנדנדים את הקולית. 87) בחי. ידעו חכמינו ז"ל, שעצם שנקלף מעליה הבשר, ויש בו מוח בריא בפנים, היא מעלה ארוכה (מתרפאת), אבל מוח שניתק ממקומו בפנים העצם אינה מרפא את העצם. 88) כמותו ואיכותו מספיקות כדי לרפאות ולהעלות עליה בשר. 89) אפילו במגע, מפני שנגע באבר שלם. פסק כרבי יוחנן שם.

יב. קוֹלִית[90] שֶׁחִשֵּׁב עָלֶיהָ לְנַקְּבָהּ וַעֲדַיִן לֹא נִקְּבָהּ - חֲרֵי הַנּוֹגֵעַ בָּהּ סְפֵק טָמֵא; שֶׁהֲרֵי יֵשׁ בַּדָּבָר סָפֵק, אִי מְחֻסַּר נְקִיבָה כִּמְחֻסַּר מַעֲשֶׂה אוֹ לֹא[91].

90) שם קכו, ב - בעיה של רבי אושעיא. 91) בספרים שלנו, הגירסא שם "הדר פשטה (חזר ופשט בעצמו את בעייתו) מחוסר נקיבה לאו כמחוסר מעשה", ובספרי רבינו אין הסיום הזה.

יום שישי ל' שבט ה'תשפ"א

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יבאר שנבלת עוף טהור מטמאה מן התורה, וכיצד היא טומאתה. ודין נבלת עוף טהור אם צריכה מחשבה. ואם חישב עליה אם צריכה הכשר. תחב כזית נבלת בהמה למקום שנבלת העוף מטמא. הכורך כזית נבלת העוף בחזרת או בסיב ובלעו. הבולע נבלת עוף טהור ואחר שבלעה הקיאה. ואם בלע ממנה אבר שלם ואין בו כזית. ודין הדברים שמצטרפים לכזית עם הבשר בעוף והראויים לאכילה או לשתייה. נבלת העוף שנפסדה מאכילת כלב, ועוף שנטרף ונשחט. נבלת העוף הטמא, ואבר מן החי הפורש ממנה או מן הטהורה.

א. נִבְלַת הָעוֹף[2] הַטָּהוֹר מְטַמֵּא מִן הַתּוֹרָה. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[3] לָמְדוּ, שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל נְבֵלָה וּטְרֵפָה בָּאֶזְרָח וּבַגֵּר וְכִבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם - אֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בְּאוֹכֵל נִבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר בִּלְבַד, שֶׁהוּא אָסוּר מִשּׁוּם נְבֵלָה וּטְרֵפָה[4]. וְכֵיצַד הִיא טֻמְאָתָהּ? אֵינָהּ מְטַמְּאָה לֹא בְּמַגָּע וְלֹא בְּמַשָּׂא וְלֹא כְּשֶׁהִיא בְּתוֹךְ הַפֶּה, אֶלָּא בְּתוֹךְ בֵּית הַבְּלִיעָה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל - אֵינָהּ מְטַמְּאָה אֶלָּא כְּשֶׁהִיא בְּבֵית הַנֶּפֶשׁ[5]; וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר 'תֹּאכַל' - לָתֵת שִׁעוּר לְטֻמְאָתָהּ כְּשִׁעוּר אֲכִילָה שֶׁהוּא כְּזַיִת. וַהֲרֵי נֶאֱמַר בָּהּ: וְכִבֵּס בְּגָדָיו - מְלַמֵּד, שֶׁהַמִּתְטַמֵּא בָּהּ מְטַמֵּא בְּגָדָיו עַד שֶׁיִּפְרֹשׁ מִמְּטַמְּאָיו, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. כֵּיצַד? הַבּוֹלֵעַ כְּזַיִת מִנִּבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר וְנָגַע בְּכֵלִים בִּשְׁעַת בְּלִיעָתוֹ - טְמֵאִים וְנַעֲשׂוּ רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה. הָיָה נוֹגֵעַ בְּאָדָם וּבִכְלֵי חֶרֶס בִּשְׁעַת בְּלִיעָתוֹ - לֹא טִמְּאָן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּשְׁאָר אָבוֹת הַטֻּמְאוֹת. וְאַחַר שֶׁבָּלַע אֵינוֹ מְטַמֵּא שְׁאָר כֵּלִים[6], שֶׁהֲרֵי הוּא כִּכְלֵי רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה אַחַר שֶׁפֵּרֵשׁ מִמְּטַמְּאָיו, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהוּא טָעוּן טְבִילָה וְהֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ[7] - אֵינוֹ מְטַמֵּא כֵּלִים[8].

2) כל הדינים שבהלכה זו מקורם בתורת כהנים פרשת אחרי פרק י"ב ומובאים במקומות שונים בש"ס. 3) איש מפי איש עד משה רבינו. 4) בתורת כהנים שם הלכה ז: יכול אף נבלת עוף הטמא ... תלמוד לומר "אשר תאכל נבילה וטריפה" ... נבילה שיש לה טריפה יצא עוף טמא שאין לו טריפה (איסור טריפה חל רק על עוף טהור). 5) עיקר הנאת הנפש היא בבית הבליעה. 6) פירוש, אפילו שאר כלים שאינם של חרס. 7) שקיעת החמה. טמא שטבל אינו טהור לכל דבר עד שתשקע החמה ונקרא "טבול יום". 8) מפני שכלים אינם מקבלים טומאה מראשון לטומאה אלא מאב הטומאה.

ב. אֵין נִבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר צְרִיכָה מַחֲשָׁבָה[9] לְטַמֵּא טֻמְאָה זוֹ הַחֲמוּרָה[10], אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁבָּלַע מִמֶּנָּה כְּזַיִת מִכָּל מָקוֹם - חֲרֵי זוֹ מְטַמְּאָה בְּבֵית הַבְּלִיעָה. חִשֵּׁב עָלֶיהָ לַאֲכִילָה - חֲרֵי זוֹ מְטַמְּאָה טֻמְאַת אֳכָלִין[11], וַחֲרֵי הִיא כְּאֹכֶל רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגַע בָּהּ טֻמְאָה אַחֶרֶת[12], וְאֵינָהּ צְרִיכָה הֶכְשֵׁר.

9) ישנם סוגי אוכלין שאינם מטמאים טומאת אוכלין עד שהאדם יחשוב לאכלם (ראה לקמן) ומשמיענו רבינו שנבלת עוף טהור מטמאה בבית הבליעה בלי מחשבה כזו. 10) שמטמאה בגדים. 11) אם נגעה באוכלין - נטמאו, אבל אם לא חישב לאוכלה אין דינה כאוכל, מפני שאין דרכם של בני אדם לאכול נבלת עוף. [בעוקצין פרק ג משנה ג שנינו, שלא אמרו דין זה אלא בכפרים, אבל בשווקים שמתאסף שם עם רב, נאכלת (על ידי גויים), ולפיכך מטמאה גם בלי מחשבה מיוחדת. וכן פסק רבינו בהלכות טומאת אוכלין פרק ג הלכה ג]. 12) נידה נא, א: אינה צריכה לא הכשר שרץ ולא הכשר מים. פירוש, מטמאה טומאת אוכלין אפילו לא נגעה בשרץ (או בדבר טמא אחר) ואפילו לא נרטבה באחד משבעת המשקין שמכשירים את האוכלין לקבל טומאה, וטעמו של דבר, מפני שבבית הבליעה היא מטמאה טומאה חמורה לטמא בגדים, וכל דבר שסופו לטמא טומאה חמורה אינו צריך הכשר. כתנא דבי רבי ישמעאל שם.

ג. פָּרָה אֲדֻמָּה[13] וּשְׂעִירִים הַנִּשְׂרָפִים אֵינָן כֵּן. אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מְטַמְּאִין הַמִּתְעַסֵּק בָּהֶן, אִם חִשֵּׁב עֲלֵיהֶן לַאֲכִילָה - צְרִיכִין שֶׁתִּגַּע בָּהֶן טֻמְאָה[14] וְאַחַר כָּךְ יִטַּמְּאוּ טֻמְאַת אֳכָלִין.

13) יש להוסיף: ופרים. 14) נבלת עוף טהור מטמאה אוכלין בנגיעה אפילו לא נגעה בטומאה, מפני שמטמאה טומאה חמורה בבית הבליעה כל אדם שהוא, אבל פרה ופרים שאינם מטמאים טומאה חמורה כל אדם, אלא את המתעסקים בהם, אינם מטמאים אוכלין אם לא נגעו בטומאה.

ד. כְּזַיִת מִנִּבְלַת הַבְּהֵמָה שֶׁתִּחְבּוֹ בְּכוּשׁ[15] וְהִכְנִיס לְתוֹךְ מְעֵי הָאִשָּׁה מִלְּמַטָּה, אוֹ שֶׁהִכְנִיסוֹ לְתוֹךְ בְּלִיעָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ בַּמָּקוֹם שֶׁנִּבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר

מְטַמְּאָה - הֲרֵי זֶה טִמְּאוֹ מִשּׁוּם נוֹשֵׂא[16], לֹא מִשּׁוּם נוֹגֵעַ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּתְחִלַּת הַסֵּפֶר.

15) בפלך. 16) רבינו לשיטתו, שמשא מטמא אפילו כשלא הזיז את הטומאה ממקומה. פסק כרבא שם, שמקומות אלה דינם כבית הסתרים שמטמא במשא ולא במגע בניגוד לדעת אביי שדינם כבלוע שאינו מטמא כלל.

ה. הַכּוֹרֵךְ כְּזַיִת מִבְּשַׂר נִבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר בַּחֲזֶרֶת וְכַיּוֹצֵא בָּהּ וּבְלָעוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגַע בִּגְרוֹנוֹ - הֲרֵי זֶה טָמֵא[17]. כְּרָכוֹ בְּסִיב[18] וּבְלָעוֹ - הֲרֵי זֶה טָהוֹר[19].

17) שדרך אכילה היא. דרכם של בני אדם לאכול בשר בחזרת, ולכן אין החזרת חוצצת. 18) כעין חוטים רכים הכרוכים על אילנות. 19) מפני שהטומאה לא נגעה בבית הבליעה והסיב חוצץ.

ו. הַבּוֹלֵעַ נִבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר וְאַחַר שֶׁבְּלָעָהּ הֱקִיאָהּ קֹדֶם שֶׁתִּתְעַכֵּל - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים כְּשֶׁתֵּצֵא לִגְרוֹנוֹ בְּשָׁעָה שֶׁמְּקִיאָהּ; שֶׁאֵינָהּ מְטַמֵּאָה בְּבֵית הַנֶּפֶשׁ אֶלָּא בִּשְׁעַת בְּלִיעָה, לֹא בְּשָׁעָה שֶׁמְּקִיאָהּ.

ז. מְעִי שֶׁל נִבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר שֶׁבְּלָעוֹ, מִקְצָתוֹ בְּבֵית הַבְּלִיעָה וּמִקְצָתוֹ בַּחוּץ לְתוֹךְ פִּיו: אִם יֵשׁ בְּבֵית הַבְּלִיעָה כְּזַיִת - הֲרֵי זֶה טָמֵא, וְאִם לָאו - טָהוֹר.

ח. בָּצָע[20] מִמֶּנָּה אֵיבָר שָׁלֵם שֶׁאֵין בּוֹ כְּזַיִת - אֵינוֹ מִתְטַמֵּא. אֲפִלּוּ נָטַל צִפּוֹר וַאֲכָלָהּ: אִם יֵשׁ בָּהּ כְּזַיִת - נִטְמָא, וְאִם לָאו - טָהוֹר.

20) תוספתא זבים פרק ה הלכה ו. נאמר בה "אשר תאכל" ופחות מכזית אינה אכילה.

ט. הַכְּנָפַיִם[21] וְהַנּוֹצָה[22], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן כָּאֲכָלִים וּמִתְטַמְּאִין וּמְטַמְּאִין טֻמְאַת אֳכָלִין - אֵינָן מִצְטָרְפִין[23] בְּנִבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר לִכְזַיִת. אֲבָל הַמְּקוֹמוֹת הָרַכִּים הַקְּרוֹבִים לַבָּשָׂר מִן הַחַרְטוֹם וְהַצִּפָּרְנַיִם - הֲרֵי הֵן כְּבָשָׂר וּמִצְטָרְפִין לִכְזַיִת. רָאשֵׁי אֲגַפַּיִם[24] וְרֹאשׁ הַזָּנָב וְהָעֲצָמוֹת, אֲפִלּוּ הָרַכּוֹת - אֵינָן מִצְטָרְפִין[25].

21) הנוצה הדקה הנשארת בעוף אחר מריטת הנוצה הגסה. 22) הדקה מן הדקה הנשארת אחרי מריטת הכנפיים. 23) אם אכל פחות מכזית בשר, והנוצה שאכל עימו משלימה לכזית - טהור. 24) יבשים הם ונוהגים לחתכם ולזרקם. 25) אבל מטמאים ומיטמאים. כל הלכה זו מקורה בטהרות פרק א משנה ב.

י. הָאוֹכֵל מִנִּבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר מִן הָעֲצָמוֹת הָרַכִּין אוֹ מִן הַגִּידִין וּמִן הַשֶּׁלֶל שֶׁל בֵּיצִים[26] וּמִן הַדָּם וּמִבְּשָׂר מִן הַחַי[27] מְמֻנּוּ - טָהוֹר. אֲבָל הָאוֹכֵל מִן הָאֶשְׁכּוֹל[28] שֶׁל בֵּיצִים וּמִן הַקֵּרְקֶבָן וּמִן בְּנֵי הַמֵּעַיִם, אוֹ שֶׁהִמְחָה אֶת הַחֵלֶב[29] בָּאוּר וּגְמָעוֹ - הֲרֵי זֶה טָמֵא כְּאוֹכֵל מִבְּשָׂרָם; שֶׁהַשּׁוֹתֶה בִּכְלַל אוֹכֵל. הִמְחָהוּ בַּחַמָּה וּגְמָעוֹ - טָהוֹר, שֶׁהֲרֵי הִסְרִיחוֹ[30].

26) הביצים הקטנות כשהן דבוקות בשידרה. 27) חתך כזית בשר מעוף חי ואכלו. 28) הבשר שעל השידרה מבפנים. שהביצים דבוקות בו. 29) השומן. 30) שומן שניתך בחום השמש התקלקל ונפסל לאכילה.

יא. נִבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר[31] שֶׁנִּפְסְדָה מִלֶּאֱכֹל הַכֶּלֶב - טְהוֹרָה. וְכֵן אִם יָבְשָׁה כְּחֶרֶס וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לְהִשָּׁרוֹת בְּפוֹשְׁרִין מֵעֵת לְעֵת לַחֲזוֹר לִכְמוֹת שֶׁהָיְתָה - הֲרֵי זוֹ טְהוֹרָה. וְהָאוֹכֵל נֶצֶל[32] שֶׁל נִבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר - הֲרֵי זֶה טָהוֹר.

31) מבואר למעלה פרק א הלכה יג בדין נבלת בהמה. 32) למעלה (שם) כתב רבינו ניצל של בהמה טמא מספק מפני שבעייא היא שלא נפשטה, וכאן, בניצל של עוף, פסק שאינו מטמא מפני שהבעייא היא בניצל של בהמה בלבד, וסובר רבינו שניצל של עוף מאוס יותר משל בהמה.

יב. עוֹף טָהוֹר שֶׁנִּטְרַף וְנִשְׁחַט שְׁחִיטָה כְּשֵׁרָה - שְׁחִיטָתוֹ מְטַהֲרָתוּ, וַאֲפִלּוּ נִשְׁחַט בָּעֲזָרָה. וְאִם נִמְלַק וְנִמְצָא טְרֵפָה - אֵין מְלִיקָתוֹ מְטַהֲרָתוּ[33]. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר[34]: שֶׁהַשּׁוֹחֵט עוֹף טָהוֹר, בֵּין בַּחוּץ בֵּין בִּפְנִים, בֵּין קָדָשִׁים בֵּין חֻלִּין - הֲרֵי זֶה טָהוֹר[35]; וְהַמּוֹלֵק חֻלִּין בִּפְנִים[36] אוֹ שֶׁמָּלַק קָדָשִׁים בַּחוּץ - הֲרֵי אֵלּוּ מְטַמְּאִין[37] בְּגָדִים בְּבֵית הַבְּלִיעָה.

33) בין בפנים ובין בחוץ. 34) יוצא מזה. 35) ואף על פי שקדשים טעונים מליקה מפני שהשוחט עוף קדשים בחוץ חייב כרת (שם קז, א) הרי החשיבה תורה את שחיטת העוף בחוץ ולפיכך מטהרת מידי נבילה גם בפנים, שבפנים ובחוץ דינם שווה בכל ענייני טומאת נבלת העוף. 36) וכל שכן בחוץ, שלא מצאנו שם מליקה בכלל. 37) משנה שם סח, א. והטעם, מפני שאין מליקה מועילה לחולין בשום מקום, וקדשים בחוץ נלמד (שם) מן הכלל המקובל: "לא היה פסולו בקודש, מטמא בגדים בבית הבליעה".

יג. הַמּוֹלֵק[38] קָדָשִׁים בִּפְנִים, אִם הָיוּ רְאוּיִין לְקָרְבָּן וְלֹא נִמְצְאוּ בָּהֶן מוּמִין שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּמְקוֹמוֹ - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִין. כֵּיוֹצֵא בּוֹ, עֶגְלָה עֲרוּפָה[39] שֶׁנֶּעֱרְפָה כְּהִלְכָתָהּ - טְהוֹרָה. כַּפָּרָה כְּתִיב בָּהּ[40] כְּקָדָשִׁים[41]. וְכֵן אִם נִשְׁחֲטָה[42] אַחַר יְרִידָתָהּ לַנַּחַל, אַף עַל פִּי שֶׁאֲסוּרָה בַּהֲנָאָה - הִצִּילָה אוֹתָהּ שְׁחִיטָתָהּ מִידֵי נְבֵלָה.

38) ברייתא שם. והיא מלמדת, שלא תאמר, אמנם התורה התירה מליקה בקדשים למזבח ולכהנים, אולם לאחרים לא יצאה מכלל נבילה. 39) שם ע, ב. אם נמצא אדם הרוג ולא נודע מי רצחו מביאים בית דין עגלה, מורידים אותה

לנחל ועורפים אותה. 40) שם: כפר לעמך ישראל. 41) ועשיית מצוותה מטהרתה מידי נבילה כמו מליקה בעוף. 42) שם. מפני ששחיטתה מתירה בחולין, היא מועילה לטהר בעגלה ערופה.

1 **יד. נִבְלַת הָעוֹף הַטָּמֵא - טְהוֹרָה[43] וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה**
2 **בְּבֵית הַבְּלִיעָה[44]. וְאִם חִשֵּׁב עָלֶיהָ לַאֲכִילָה וְהֻכְשְׁרָה[45]**
3 **- הֲרֵי הִיא כָּאֳכָלִין טְמֵאִין שֶׁהֵן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה[46].**
4 **וּכְנָפַיִם וְהַנּוֹצָה וְהַמְּקוֹמוֹת הָרַכִּים מִן הַחַרְטוֹם וּמִן**
5 **הַצִּפָּרְנַיִם שֶׁלָּהּ - הֲרֵי הֵן כִּבְשָׂרָהּ[47].**

43) בברייתא חולין (ק, ב) למדו זה מן הכתוב "נבילה וטריפה לא יאכל לטמאה בה" (ויקרא כב, ח) מי שאיסורו משום נבילה, יצא זה שאיסורו משום בל תאכל טמאה. 44) שטומאה זו נאמרה בעוף טהור בלבד, כל דבר שאינו מיוחד למאכל אדם אינו מטמא טומאת אוכלין אלא אם חישב עליו לאכילת אדם (הלכות טומאת אוכלין פרק א) ונבלת עוף טמא רוב בני אדם אינם אוכלים אותה ולפיכך צריכה מחשבה. 45) לשון המשנה טהרות פרק א, ג: "צריכה מחשבה והכשר" ופירש הר"י קורקוס, שהכוונה להכשר מים והכשר שרץ, היינו, שתורטב במשקין ותיגע אחרי כן בשרץ. אולם בכסף משנה כאן כתב, שמלשון רבינו משמע שצריכה הכשר מים בלבד. 46) הר"י קורקוס פירש: כשנגעה באב. 47) מיתטמאים ומטמאים ומצטרפים (טהרות שם משנה ג'). בעוף טהור אמרנו למעלה (בהלכה ט) שהכנפיים והנוצה אינן מצטרפות. הרא"ש מנמק את ההבדל: נבלת עוף טמא אין אוכליה מצויים ולפיכך מניחים אותה כמו שהיא עם הכנפיים והנוצות עד שיימצאו אוכלים ולפיכך הם חשובים כחלק מן העוף.

6 **טו. אֶחָד הָעוֹף הַטָּהוֹר וְאֶחָד הָעוֹף הַטָּמֵא - אֵיבָר**
7 **מִן הַחַי הַפּוֹרֵשׁ מֵהֶם טָהוֹר, וְאֵין בּוֹ טֻמְאָה כְּלָל.**
8 **שֶׁנֶּאֱמַר: וּלְאֵלֶּה תִּטַּמְּאוּ, לְכָל הַבְּהֵמָה[48] - לְהוֹצִיא**
9 **אֶת הָעוֹף שֶׁאֵין לוֹ פַּרְסָה. וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ,**
10 **שֶׁלֹּא בָּא הַכָּתוּב אֶלָּא לְטַמֵּא אֵיבָר מִן הַחַי שֶׁל**
11 **בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה[49].**

48) והכתוב ממשיך: "אשר היא מפרסת פרסה". 49) ומפני שכתוב "פרסה" ממעטים אבר מן העוף.

12 **טז. אֵיבָר מִן הַמֵּת[50] מִן הָעוֹף - הֲרֵי הוּא כְּנִבְלַת**
13 **הָעוֹף שֶׁפֵּרֵשׁ מִמֶּנּוּ: אִם הָיְתָה נִבְלַת עוֹף טָהוֹר -**
14 **מְטַמְּאָה טֻמְאָה חֲמוּרָה בְּבֵית הַבְּלִיעָה בְּכַזַּיִת; וְאִם**
15 **חִשֵּׁב עָלָיו לַאֲכִילָה - מְטַמֵּא טֻמְאַת אֳכָלִין. וְאִם**
16 **הָיְתָה נִבְלַת עוֹף טָמֵא - מְטַמֵּא טֻמְאַת אֳכָלִין, אִם**
17 **חִשֵּׁב עָלָיו וְהֻכְשַׁר. וְאֵינוֹ מְטַמֵּא אֳכָלִין אֲחֵרִים עַד**
18 **שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ כְּבֵיצָה, כְּשִׁעוּר כָּל הָאֳכָלִין לְטַמֵּא, כְּמוֹ**
19 **שֶׁיִּתְבָּאֵר.**

50) אבר מן העוף אינו כלול במה שאמרו במשנה (אהלות פרק א משנה ז): "האיברים אין להם שיעור".

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר טומאת שמונה שרצים האמורים בתורה ושיעורה וכל דיניה.

20 **א. שְׁמוֹנָה שְׁרָצִים הָאֲמוּרִין בַּתּוֹרָה, וְהֵן: הַחֹלֶד[2]**
21 **וְהָעַכְבָּר וְהַצָּב וְהָאֲנָקָה וְהַלְּטָאָה וְהַכֹּחַ וְהַתִּנְשֶׁמֶת**
22 **וְהַחֹמֶט - טֻמְאַת כֵּלָן שָׁוָה, וְהֵן הַנִּקְרָאִין שֶׁרֶץ לְעִנְיַן**
23 **טֻמְאָה.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"שמונה שרצים האמורים בתורה והן החולד... והן הנקראין שרץ לעניין טומאה".

בספר "קהלת יעקב" כתב ששבעת השרצים שמהחולד והלאה הם סוד שבעה קצוות הטומאה וכל אחד כלול מן השאר הרי ביחד מ"ט שערי טומאה ואלו יש להם עוד צד טהרה ששבעה אלה שבים טהורים (כל שבים טהור) אבל החולד אינו גם בים (חולין קכז, א.) ואין לו צד טהרה כלשהו כי חולדה רומז לבינה, כמו שכתב הרב בעניין חולדה הנביאה כי חולדה לשון הטמנה וכיסוי, עלמא דאתכסיא "הנסתרות לה' אלקינו" דקאי על בחינת הבינה. ובבינה נ' שערים, מ"ט מתפשטים לז' קצוות ושער הנו"ן נשאר בה וכולם מתקדשים על־ידי הבינה, כי האם מטהרתו והוא סוד התשובה שבחזרתם למקורם לבינה נטהרו אבל אם פגם גם בבינה אין לו שוב מקום להטהר. וכן מצינו ביציאת מצרים שהיו ישראל שקועים במ"ט שערי טומאה, ואילו הגיעו לשער הנו"ן שוב לא היו יכולים להטהר.

ויש להוסיף שכל זה הוא בנוגע לגאולת מצרים, אבל בגאולה האמיתית יהיה גם הבירור של שער הנו"ן כי במצרים הרע עדיין נשאר בתוקפו אלא שהיה העניין של "ברח העם" אבל בגאולה השלימה יתבטל הרע לגמרי וכתיב "...ובמנוסה לא תלכון" ועל זה נאמר "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" שהנפלאות שלעתיד־לבא הם כימי צאתך בכ"ף הדמיון ויהיו עוד הרבה למעלה מהם. ודוגמא לדבר בעבודת התשובה שהקשה אדמוה"ז באגרת התשובה מעניינים שאין תשובה מועילה בהם, איך יתכן והרי אין לך דבר העומד בפני התשובה, ומתרץ שאין מועילה תשובה תתאה אבל תשובה עילאה (תשובה עילאה בבינה) מועילה גם לעניינים אלו. ועל־דרך־זה בענייננו הגם שאין חולדה בים הרי זה בבחינת ים סתם, אבל כשנמשך ומתגלה בחינת ים לעתיד־לבוא בדרגא נעלית יותר אזי נעשה טהרה גם בנוגע לחולדה בירור שער הנו"ן. ומכיון שכל הגילויים שיהיו לעתיד־לבוא תלויים במעשינו ועבודתנו עתה, הרי שמעין ודוגמת דבר זה צריך להיות במעשינו ועבודתנו גם עתה ועניין זה נפעל על־ידי שלומדים בתורה אודות שמונה שרצים, כי המציאות

שלהם כמו שהיא בתורה הוא עניין של קדושה, ולא עוד אלא שעל־ידי־זה פועלים הבירור והטהרה של שמונה השרצים גם במציאות העולם עד לטהרה של שער הנו"ן.

(על־פי 'יין מלכות' ספר טהרה סימן י"ח)

2) לא עלה בידי אנשי המדע לקבוע בוודאות, שאפשר לסמוך עליה להלכה, את זהותם של שמונת השרצים ושמותיהם בזמננו.

1 **ב. הַשֶּׁרֶץ[3] - אָב מְאַבוֹת הַטֻּמְאוֹת. מְטַמֵּא אָדָם**
2 **וְכֵלִים[4] בְּמַגָּע, וּכְלֵי חֶרֶס בָּאֲוִיר[5], וְאֵינוֹ מְטַמֵּא**
3 **בְּמַשָּׂא[6], וְהַנּוֹגֵעַ בּוֹ אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים[7] בִּשְׁעַת**
4 **מַגָּעוֹ[8]. וְשִׁעוּר טֻמְאָתוֹ בְּכַעֲדָשָׁה[9]. וְכָל הַשְּׁרָצִים**
5 **מִצְטָרְפִין לְכַעֲדָשָׁה[10].**

3) כלים פ"א מ"א. 4) ככל אב הטומאה. 5) אם השרץ היה תלוי בחוט והכניסוהו לאויר כלי חרס ולא נגע בדופנו - נטמא הכלי. 6) אם לא נגע (שם). 7) בתורה כתוב (ויקרא יא, לא): "הנוגע בהם במותם יטמא עד הערב", ולא נאמר "יכבס בגדיו" כמו שנאמר בטומאות אחרות. 8) כלומר, אפילו בשעת מגע בשרץ, ומכל־שכן אחר שפירש ממנו. 9) כשיעור תחילת ברייתו של החומט. ברייתא חגיגה יא, א. 10) חצי עדשה משרץ זה וחצי עדשה משרץ אחר - מצטרפים ומטמאים (מעילה טו, ב).

6 **ג. הָאֵיבָרִים[11] אֵין לָהֶן שִׁעוּר[12]. אֵיבָר מִן הַשֶּׁרֶץ**
7 **כִּבְרִיָּתוֹ[13].**

11) אהלות פ"א מ"ז. 12) מטמאים בכל שהם. 13) כשהוא שלם, כמו שנברא (ראה למעלה פ"ב ה"ג).

8 **ד. בָּשָׂר[14] וְגִידִים וַעֲצָמוֹת, שֶׁהוּא פָּחוֹת מִכַּעֲדָשָׁה,**
9 **בֵּין שֶׁפֹּרֵשׁ מִן הַחַי בֵּין שֶׁפֹּרֵשׁ מִן הַמֵּת - מְטַמֵּא**
10 **טֻמְאָתוֹ[15]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בַּבָּשָׂר שֶׁעָלָיו אוֹ בַּמֹּחַ**
11 **שֶׁבָּעֶצֶם כְּדֵי לְהַעֲלוֹת אֲרוּכָה[16].**

14) זה פירוש להלכה הקודמת. 15) טומאת שרץ. 16) ראה למעלה פ"ב הי"א.

12 **ה. בָּשָׂר[17] מִן הַחַי הַפּוֹרֵשׁ מִן הַשֶּׁרֶץ - טָהוֹר[18];**
13 **שֶׁאֵין מְטַמֵּא אֶלָּא אֵיבָר הַדּוֹמֶה לַשֶּׁרֶץ כֵּלוֹ: מַה**
14 **שֶׁרֶץ - בָּשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת, אַף אֵיבָר הַפּוֹרֵשׁ -**
15 **בָּשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת.**

17) בלי גידים ועצמות. 18) ברייתא חולין קכח, ב.

16 **ו. הַכֵּלְיָא[19] וְהַכָּבֵד וְהַלָּשׁוֹן וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, אַף עַל פִּי**
17 **שֶׁהֵן אֵיבָר וְאֵין עוֹשִׂין חֲלִיפִין[20] - הֲרֵי הֵן כְּבָשָׂר,**
18 **וְאִם פֵּרְשׁוּ מִן הַחַי - טְהוֹרִין.**

19) חולין שם. ראה למעלה פ"ב ה"ד. 20) אם נחתכו אינם חוזרים וגדלים. ראה למעלה פ"ב ה"ד.

19 **ז. דַּם הַשֶּׁרֶץ[21] - כְּבָשָׂרוֹ[22], וּמִצְטָרֵף לְכַעֲדָשָׁה כָּל**
20 **זְמַן שֶׁהוּא מְחֻבָּר בַּבָּשָׂר[23].**

21) משנה מעילה יז, א. 22) מטמא בכעדשה. 23) אבל אם פירש מן הבשר אינו מצטרף, כרב חנין בגמרא שם, וכפירוש ה'תוספות' שם ד"ה אמר.

21 **ח. עַצְמוֹת הַשֶּׁרֶץ[24] וְגִידָיו וְצִפָּרְנָיו - טְהוֹרִין. וְעוֹר**
22 **הַחֵלֶד וְהָעַכְבָּר וְהַצָּב וְהַתִּנְשֶׁמֶת - טָהוֹר[25], אַף עַל**
23 **פִּי שֶׁהוּא לַח וַעֲדַיִן לֹא עִבְּדוּ וְלֹא הִלֵּךְ בּוֹ[26]. אֲבָל**
24 **עוֹר הָאֲנָקָה וְהַכֹּחַ וְהַלְּטָאָה וְהַחֹמֶט - כִּבְשָׂרָן,**
25 **וּמְטַמֵּא בְּכַעֲדָשָׁה. וְאִם עִבְּדָן אוֹ שֶׁהִלֵּךְ בָּהֶן כְּדֵי**
26 **עֲבוֹדָה - טְהוֹרִין. וְכַמָּה הִיא כְּדֵי עֲבוֹדָה? כְּדֵי הִלּוּךְ**
27 **אַרְבָּעָה מִילִין.**

24) ב'תורת כהנים' פרשת שמיני פ"י ה"ב, שנינו: "וכל אשר יפול מנבלתם עליו יטמא", לא מן העצמות ולא מן הציפרניים. ורבינו מוסיף גידים. 25) במשנה חולין קכב, א נמנו השרצים שעורותיהם מטמאים, ולא מנו תנשמת. ראה שם עמוד ב. 26) ראה למעלה פ"א ה"ט.

28 **ט. קוּלִית הַשֶּׁרֶץ[27] - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ טָהוֹר, אַף עַל פִּי**
29 **שֶׁהִיא מְלֵאָה מֹחַ. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַמֹּחַ מִתְקַשְׁקֵשׁ[28],**
30 **שֶׁאֵינוֹ מַעֲלֶה אֲרוּכָה; אֲבָל אִם הָיָה עוֹמֵד בִּמְקוֹמוֹ**
31 **וְיֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהַעֲלוֹת אֲרוּכָה בָּהּ מִבַּחוּץ - הֲרֵי הַנּוֹגֵעַ**
32 **בָּהּ טָמֵא, כְּכָל הָאֵיבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן כְּדֵי לְהַעֲלוֹת**
33 **אֲרוּכָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[29]. נִקְבָּה הַקּוּלִית בְּכָל שֶׁהוּא -**
34 **הַנּוֹגֵעַ בָּהּ מִכָּל מָקוֹם טָמֵא[30].**

27) משנה שם קכה, א. 28) ראה למעלה פ"ב הי"א. 29) שם. 30) חולין שם.

35 **י. בֵּיצַת הַשֶּׁרֶץ[31] הִמְרַקֶּמֶת[32], אַף עַל פִּי שֶׁהַשֶּׁרֶץ**
36 **נִרְאֶה מִתּוֹכָהּ[33] - טְהוֹרָה. נִקְבָּה כָּל שֶׁהוּא - הַנּוֹגֵעַ**
37 **בָּהּ טָמֵא.**

31) שם קכו, ב. יש שרצים שמולידים ולדות חיים, ויש מהם (חומט צב ולטאה) שמטילים ביצים. 32) שהתרקמה בה תבנית בעל־חי. 33) דרך קליפת הביצה השקופה. [בתוספתא חולין פ"ח ה"ה, אמרו: "וכמה היא ריקומה? כדי שייראה השרץ מתוכה". ומפרש רבינו, שאפילו במצב שכזה – טהורה, כל זמן שלא ניקבה. והטעם נאמר בברייתא שם, מפני שאי־אפשר לנגוע בשרץ עצמו].

38 **יא. שֶׁרֶץ[34] שֶׁחֶצְיוֹ בָּשָׂר וְחֶצְיוֹ אֲדָמָה - הַנּוֹגֵעַ בַּבָּשָׂר**
39 **טָמֵא, וּבָאֲדָמָה טָהוֹר. וְאִם הִשְׁרִיץ עַל פְּנֵי כֻּלּוֹ[35] -**
40 **אַף הַנּוֹגֵעַ בָּאֲדָמָה, שֶׁעַדַיִן לֹא נִגְמְרָה צוּרָתוֹ,**
41 **טָמֵא[36].**

34) משנה שם. 35) לכל ארכו, אבל לא לכל רחבו. 36) כר' יהודה במשנה, לפי פירושו של ר' יהושע בן לוי שם.

42 **יב. בְּשַׂר הַשֶּׁרֶץ שֶׁנִּפְסַד[37] וְהִבְאִישׁ וְנִפְסַל מֵלֶּאֱכֹל**
43 **הַכֶּלֶב - טָהוֹר. יָבֵשׁ[38] עַד שֶׁנַּעֲשָׂה כְּחֶרֶשׂ: אִם יָכוֹל**
44 **לְהִשָּׁרוֹת בְּפוֹשְׁרִין מֵעֵת לְעֵת וְלַחֲזֹר לַח כְּשֶׁהָיָה -**
45 **מְטַמֵּא; וְאִם לָאו - טָהוֹר, וַאֲפִלּוּ כָּאֲכָלִים טְמֵאִים**

אֵינוֹ מְטַמֵּא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמִקְצָת הַשֶּׁרֶץ; אֲבָל שֶׁרֶץ שֶׁיָּבֵשׁ וְשִׁלְּדוֹ קַיָּם[39], אוֹ שֶׁנִּשְׂרַף וְשִׁלְּדוֹ קַיָּם, הוֹאִיל וְתַבְנִית כֻּלּוֹ עוֹמֶדֶת - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא[40]. וְקָרוֹב בְּעֵינַי[41], שֶׁטֻּמְאָה זוֹ מִדִּבְרֵיהֶם.

37) ראה למעלה פ"א הי"ג בדין נבילה. 38) משנה, נדה נד, ב. 39) תבניתו נשארה שלימה וניכרת. 40) שם נו, א. 41) סברת עצמו, ללא מקור בתלמוד ובגאונים. בגמרא שם למדו זה מן המקרא, ודעת רבינו שהדרשה היא "אסמכתא בעלמא" (חכמים הסמיכו גזירתם על הכתוב).

יג. כְּזַיִת מִן הַגְּבֵלָה אוֹ כַּעֲדָשָׁה מִן הַשֶּׁרֶץ שֶׁצָּמְקוּ וְחָסְרוּ - טְהוֹרִין[42]. פָּחוֹת מִכַּעֲדָשָׁה מִן הַשֶּׁרֶץ וּפָחוֹת מִכְּזַיִת מִן הַגְּבֵלָה שֶׁתָּפְחוּ וְעָמְדוּ עַל כַּשִּׁעוּר - מְטַמְּאִין מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[43]. הָיוּ בַּתְּחִלָּה כַּשִּׁעוּר וְצָמְקוּ, וְחָזְרוּ וְתָפְחוּ עַד שֶׁהִגִּיעוּ לְשִׁעוּרָן - הֲרֵי אֵלּוּ מְטַמְּאִין כְּשֶׁהָיוּ דִּין תּוֹרָה[44]. וְכֵן אַתָּה אוֹמֵר בִּכְזַיִת מִן הַמֵּת.

42) טהרות פ"ג מ"ד. 43) מנחות נד, א. 44) שם עמוד ב, נפרכה שיטת ר' שמעון ברבי וריש לקיש שאמרו יש דיחוי באיסורין. פירוש, אם ירד האיסור או הטומאה מחתיכה זו מפני שצמקה לפחות מכשיעור, שוב לא יחזרו אפילו אם תתפח ותחזור לשיעורה הקודם (ראה הלכות טומאת אוכלין פ"ד ה"ה וה"ו).

יד. הַשֶּׁרֶץ[45] אֵינוֹ מְטַמֵּא עַד שֶׁיָּמוּת. הֵתִזוּ רָאשֵׁיהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן הָרֹאשׁ מְעֹרֶה בְּעוֹר הַגּוּף[46], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מְפַרְכְּסִין כִּזְנַב הַלְּטָאָה[47] - מְטַמְּאִין. שְׁאָר שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים[48] כֵּלָן, כְּגוֹן הַצְּפַרְדֵּעַ וְהַנָּחָשׁ וְהָעַקְרָב וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה - הֲרֵי הֵן טְהוֹרִין מִכֹּלּוּם, וַאֲפִלּוּ כָּאֲכָלִין טְמֵאִין אֵינָן[49]. וְאֵין לְךָ בְּכָל הַשְּׁרָצִים מַה שֶּׁמְּטַמֵּא בְּמוֹתוֹ חוּץ מִשְּׁמוֹנַת הַמִּינִין הַמְּפֹרָשִׁין בַּתּוֹרָה.

45) אהלות פ"א מ"ו. 46) אבל נמלקו שני הסימנים (קנה ושט). פסק כריש לקיש בחולין כא, א. ושם משמע, שריש לקיש מקפיד רק על מליקת שני הסימנים, אבל העור לא מעלה ולא מוריד. 47) שנחתך והופרד לגמרי מגוף הלטאה מפרכס עוד זמן מסוים, ואף־על־פי שאין בו כל חיות. 48) שלא נמנו בהלכה א בין השמונה. 49) אפילו אם נגעו בטומאה, אינם מטמאים אוכלין ומשקין.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר טומאת שכבת זרע הנוגע בה או הרואה אותה, ומתי היא מטמאה וכל דיניה.

א. שִׁכְבַת זֶרַע[2] - מֵאֲבוֹת הַטֻּמְאָה. מְטַמְּאָה אָדָם וְכֵלִים בְּמַגָּע, וּכְלֵי חֶרֶס בְּאֲוִיר, וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּמַשָּׂא[3], וְאֵין הַמִּתְטַמֵּא בָּהּ מְטַמֵּא בְּגָדִים[4] בִּשְׁעַת מַגָּעוֹ[5]. וְאֶחָד הַנּוֹגֵעַ בָּהּ[6] וְאֶחָד הָרוֹאֶה אוֹתָהּ בִּבְשָׂרוֹ[7] - שְׁנֵיהֶן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה[8] דִּין תּוֹרָה. וְכַמָּה שִׁעוּרָהּ? לַנּוֹגֵעַ - בְּכַעֲדָשָׁה[9], וְלָרוֹאֶה - בְּכָל שֶׁהוּא[10]. וְאֵין הָרוֹאֶה טָמֵא עַד שֶׁתֵּצֵא מִמֶּנּוּ[11] וַיַּחְתּוֹם מִמֶּנּוּ פִּי אַמָּה[12], שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר תֵּצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת זָרַע. לְפִיכָךְ[13], אִם רָאָה בְּקִיסָם[14], הוֹאִיל וְהִגִּיעָה לְפִי אַמָּה - נִטְמָא. וְאֶחָד הָרוֹאֶה מֵחֲמַת בְּשָׂרוֹ[15] אוֹ הָרוֹאֶה בְּאֹנֶס[16] - טָמֵא.

2) של אדם (כלים פ"א מ"א). 3) שם. 4) שם. 5) פירוש, אפילו בשעת מגעו. 6) בשכבת זרע של אדם אחר. בנדה מג, ב - למדו מהכתוב שהנוגע טמא. 7) האדם שיצאה ממנו. 8) זבים פ"ה מי"א. 9) נדה שם, מימרא של רבי חנילאי. למדו זה מנוגע בשרץ. 10) משנה, שם מ, א. 11) שם. 12) נקב האבר. רבינו דייק בלשונו וכתב: ויחתום "ממנו" פי אמה, ולא התכוון לומר שהחתים כל פי האמה אלא משהו ממנו הגיע עד לפי אמה וסתם חלק ממנו (ב'תורת כהנים' פרשת זבים פ"א ה"ג, דרשו: "החתים" אפילו כל שהוא. ומכאן שאפילו לא סתם את כל פי האמה, נקרא "החתים"), להוציא אם לא הגיע לפי האמה ולא נסתם כלום ממנו. פסק כ'סתם משנה' (שם מ, א) וכרב חנילאי (שם מג, ב) ולא כשמואל (ראה שם). ומיושבת בזה השגת הראב"ד (ראה כסף־משנה, וראה גם שתי ההערות הבאות). 13) מפני שמטמאה בכל שהיא. 14) הכניס קיסם לחלל האבר, ועבר עליו הזרע על לפי האבר. [ביאור הדברים: בגמרא שם כב, א שאל רבה: הרואה קרי (שכבת זרע) בקיסם מהו? ממנו אמר רחמנא (התורה אמרה "אשר תצא ממנו") עד דנפיק (שיצא) מבשרו ולא בקיסם, או דילמא (או אפשר) האי ממנו (תיבת "ממנו" זו) עד שתצא טומאתו לחוץ? אמר ליה, תיפוק ליה (יצא לו דין זה) דהוא עצמו אינו מטמא אלא בחתימת פי האבר. ופירש רש"י, שדעת רבה כשמואל, שצריכה שיעור כחתימת פי האמה, והקיסם התופס מקום בפי האמה מקטין את שיעור הזרע שהגיע לשם, ואם כן הדבר פשוט שאינו מטמא. וגם רבינו מפרש כך, ומפני שדעתו שמטמא במשהו, פסק שרואה בקיסם — טמא. ביאור זה מיישב גם תמיהת הכסף־משנה ד"ה ומ"ש]. 15) מתוך קישוי אבר. 16) אכילה ושתיה מרובה, קפיצה, בהלה. אלה גורמים לפעמים להוצאת זרע (נדה לה, א).

ב. אֵין שִׁכְבַת זֶרַע[17] שֶׁל קָטָן מְטַמְּאָה עַד שֶׁיִּהְיֶה בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד[18].

17) 'תורת כהנים' פרשת זבים פ"ו ה"א (וראה נדה לב, ב). 18) בהל' מטמאי משכב ומושב פ"א ה"ד והי"ב נתבאר, שזיבה של קטן בן יום אחד מטמאה.

ג. שִׁכְבַת זֶרַע אֲדֻמָּה - טְהוֹרָה[19], עַד שֶׁתִּהְיֶה לְבָנָה וְנִמְשֶׁכֶת[20].

19) נדה לב, ב. 20) כלובן ביצה טריה (תוספתא, זבים פ"ב ה"ב).

ד. וְכָל שִׁכְבַת[21] זֶרַע שֶׁאֵין גּוּפוֹ שֶׁל אָדָם מַרְגִּישׁ בָּהּ - אֵינָהּ מְטַמְּאָה. לְפִיכָךְ, אִם רָאָה בְּלֹא קְשׁוּי וּבְלֹא תַּאֲוָה - אֵינָהּ מְטַמְּאָה מִשּׁוּם שִׁכְבַת זֶרַע. נֶעֱקָרָה

בְּהַרְגָּשָׁה, אַף עַל פִּי שֶׁיָּצְתָה שֶׁלֹּא בְּהַרְגָּשָׁה - טָמֵא[22].

21) מימרא של שמואל (נדה מג, א). בלשון אחרון אמרו בשם שמואל, שאפילו בלא הרגשה מטמאה ואף־על־פי־כן פסק רבינו כלשון ראשון, מפני שרבא סובר כך (כסף־משנה). 22) כשמואל בלשון ראשון גירסא שנייה (ראה כסף־משנה).

ה. הַמְהַרְהֵר[23] בַּלַּיְלָה וְרָאָה שֶׁשִּׁמֵּשׁ מִטָּה בַּחֲלוֹם וְעָמַד וּמָצָא בְּשָׂרוֹ[24] חַם, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא מָצָא שִׁכְבַת זֶרַע - הֲרֵי זֶה טָמֵא. כֵּיוָן שֶׁהִרְגִּישׁ שֶׁשִּׁמֵּשׁ בַּחֲלוֹם כְּבָר רָאָה בְּהַרְגָּשָׁה, וּלְפִיכָךְ מָצָא בְּשָׂרוֹ חַם; וְהָיְתָה מְעַט וְנִתְקַנְּחָה בִּבְשָׂרוֹ אוֹ בְּכֵלָיו, וּלְפִיכָךְ לֹא מָצָא לַחְלוּחִית. הִרְהֵר וְלֹא מָצָא בְּשָׂרוֹ חַם, אוֹ שֶׁמָּצָא בְּשָׂרוֹ חַם וְלֹא הִרְהֵר - טָהוֹר[25].

23) מקוואות פ"ח מ"ג, כפירושו של רב הונא, נדה שם. 24) אבר המין. 25) תוספתא, שם פ"ו ה"ג.

ו. הַמְּטִיל מַיִם[26] וְרָאָה מַיִם חֲלוּקִין[27] אוֹ עֲכוּרִים בַּתְּחִלָּה[28] - טָהוֹר; רָאָה אוֹתָם בָּאֶמְצַע אוֹ בַּסּוֹף - הֲרֵי זֶה טָמֵא[29]. הָיוּ הַמַּיִם שֶׁהֵטִיל כֻּלָּם מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף חֲלוּקִין אוֹ עֲכוּרִים - הֲרֵי זֶה טָהוֹר. הָיוּ לְבָנִים וְנִמְשָׁכִין[30] - טָמֵא. וְהַמֵּטִיל טִפִּים עָבוֹת מִתּוֹךְ הָאַמָּה - טָהוֹר[31].

26) משתין (שם מ"ב). 27) טיפות טיפות. נראה שמדובר באדם בריא שדרכו להטיל מים בקילוח, אבל כשהפסקת הזרם באה מחמת מחלה, שאין לה קשר לזיבה, טהור אפילו כשההפסקות באות בסוף. 28) בהתחלת ההטלה ואחר־כך הטלה נורמלית כזרם בלתי נפסק. 29) השינוי הזה מוכיח ששכבת זרע יצאה עם השתן. 30) כלובן ביצה. 31) שם (מ"ג) שנינו: "טמא, דברי רבי אלעזר חסמא". ומזה למד רבינו, שחכמים חולקים עליו ומטהרים, ופסק כמותם (כסף־משנה).

ז. בַּעַל קֶרִי שֶׁטָּבַל[32] וְלֹא הִטִּיל מַיִם קֹדֶם שֶׁיִּטְבֹּל - כְּשֶׁיַּטִּיל מַיִם[33] טָמֵא, מִפְּנֵי צְחִצּוּחֵי שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁאֵינָן יוֹצְאִין אֶלָּא כְּשֶׁיַּטִּיל מַיִם. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[34] בְּחוֹלֶה אוֹ בְּזָקֵן; אֲבָל יֶלֶד[35] בָּרִיא - טָהוֹר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא יוֹרֶה שִׁכְבַת זֶרַע בְּחָזְקָה כְּחֵץ וְהִיא כֻּלָּהּ נִנְתֶּקֶת מִן הָאַמָּה[36]. עַד כַּמָּה[37] הוּא יֶלֶד? כָּל זְמַן שֶׁהוּא עוֹמֵד עַל רַגְלוֹ אַחַת וְנוֹעֵל אוֹ חוֹלֵץ מִנְּעָלוֹ. וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲשׂוֹת כֵּן מִפְּנֵי חָלְיוֹ[38] - הֲרֵי זֶה חוֹלֶה לְעִנְיָן זֶה.

32) שם מ"ד. 33) אחר הטבילה. 34) כרבי יוסי, שם. 35) אדם צעיר. 36) אבר המין. 37) חולין כד, ב. 38) חולשתו.

ח. וְכָל אִשָּׁה[39] שֶׁשִּׁמְּשָׁה מִטָּתָהּ וְיָרְדָה וְטָבְלָה קֹדֶם שֶׁתְּקַנַּח עַצְמָהּ יָפֶה יָפֶה - הֲרֵי הִיא בְּטֻמְאָתָהּ[40].

39) מס' מקוואות, שם. 40) שאי־אפשר שלא תפלוט שכבת זרע, והפולטת — טמאה. ראה בהלכה הבאה.

ט. אֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה שֶׁשִּׁמְּשׁוּ מִטָּתָן - שְׁנֵיהֶן טְמֵאִים, וּשְׁנֵיהֶן רְאוּיִין לְטַמְּאָה דִּין תּוֹרָה[41]. וְאֵין הָאִשָּׁה טְמֵאָה מִשּׁוּם נוֹגַעַת[42] בִּשְׁכִבַת זֶרַע, שֶׁנִּגִּיעַת בֵּית הַסְּתָרִים[43] אֵינָהּ נְגִיעָה, אֶלָּא הַמְשַׁמֶּשֶׁת הֲרֵי הִיא כְּרוֹאֶה קֶרִי[44]. וְהוּא שֶׁתְּהֶיה בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: [וְאִשָּׁה[45] אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אִישׁ אֹתָהּ]. הָיְתָה קְטַנָּה מִבַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים - אֵינָהּ מִתְטַמְּאָה בִּשְׁכִיבָה[46], אֲבָל מִתְטַמְּאָה בְּנִגִּיעַת שִׁכְבַת זֶרַע אִם נָגְעָה[47] בִּבְשָׂרָהּ מִבַּחוּץ. [לְפִיכָךְ, הַבּוֹעֵל גְּדוֹלָה שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ - טְהוֹרָה][48]; שֶׁלֹּא טִמֵּא אוֹתָהּ הַכָּתוּב בְּטֻמְאַת בֵּית הַסְּתָרִים אֶלָּא כְּדַרְכָּהּ.

41) מן הכתוב (ויקרא טו, יח) ואשה אשר ישכב איש אותה שכבת זרע, ורחצו במים וטמאו עד הערב. 42) נדה מא, ב. 43) מקום שאינו נראה. נתבאר כבר (בהל' טומאת מת פ"א ה"ג), שנגיעת טומאה בבית הסתרים אינה מטמאה. 44) דינה כאיש שיצאה ממנו שכבת זרע. גזירת הכתוב היא (שם). 45) ב'תורת כהנים' פרשת מצורע (פ"ו ה"ז): "אשה", פרט לקטנה. יכול שאני מוציא בת שלוש שנים ויום אחד? תלמוד־לומר "ואשה". פירוש, סתם אשה משמע גדולה, והוא"ו המיותרת מרבה בת שלוש שנים ויום אחד, אבל למטה מגיל זה אינה ראויה לביאה. 46) מן הכתוב: ואשה אשר ישכב איש אותה וכו'. 47) צ"ל: נגעה. 48) יבמות לד, ב.

י. הַבּוֹעֵל[49] אֶת הָאִשָּׁה וְלֹא הוֹצִיא שִׁכְבַת זֶרַע - טָהוֹר, אַף עַל פִּי שֶׁהֶעֱרָה. וְכֵן הָאִשָּׁה טְהוֹרָה עַד שֶׁיּוֹצִיא הָאִישׁ.

49) 'תורת כהנים' שם ה"ח.

יא. הָאִשָּׁה[50] שֶׁפָּלְטָה שִׁכְבַת זֶרַע[51], אִם פָּלְטָה אוֹתָהּ בְּתוֹךְ שָׁלֹשׁ עוֹנוֹת[52] - הֲרֵי הִיא טְמֵאָה כְּרוֹאֶה קֶרִי. לְפִיכָךְ סוֹתֶרֶת יוֹם אֶחָד, אִם הָיְתָה זָבָה[53], כְּאִישׁ שֶׁרָאָה קֶרִי[54]. וּמִטַּמְּאָה בְּכָל שֶׁהוּא[55]. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָצְאַת לַחוּץ אֶלָּא נֶעֱקְרָה וְהִגִּיעָה לְבֵין הַשִּׁנַּיִם[56] - נִטְמְאָה; שֶׁהֲרֵי שִׁכְבַת זֶרַע כְּדָמָהּ: מַה דָּמָהּ מְטַמֵּא בִּפְנִים[57], אַף שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁתִּפָּלֵט תְּטַמֵּא אוֹתָהּ בִּפְנִים.

50) מס' מקוואות שם מ"ג. 51) שקיבלה מזכר. 52) עונה — יום או לילה. שכבת זרע מטמאה כל זמן שהיא ראויה להיקלט בגוף האשה ולהוליד, ואחר זמן מסוים היא מתקלקלת ואינה "זרע" ואינה מטמאה. ונחלקו תנאים בדבר, כמה זמן יעבור ותתקלקל. ופסק רבינו כרבי אלעזר בן עזריה במשנה, שאמר: "הפולטת זרע ביום שלישי (מהבעילה) טהורה". ובפירושו למשנה הוא מבאר, כגון שנבעלה ביום ראשון, והעונה הראשונה מתחילה בליל שני, ואחריה יום שני וליל שלישי הרי שלוש עונות, ואם תפלוט ביום שלישי היא טהורה. ולמה העדיף דעת רבי אלעזר בן עזריה על דעת רבי עקיבא ורבי ישמעאל שם? מפני

שבגמרא שבת (פו, ב) אמר רבי יוחנן, שכך היא דעת חכמים. [ויש ספרים שכתוב בהם שם "שש עונות", אבל רבינו גורס "שלוש"]. 53) אשה שראתה דם בשלושה ימים זה אחר זה בימים הראויים לזיבה, הרי זו זבה וטמאה וצריכה לספור שבעה ימים נקיים מראיית דם וטובלת ונטהרת. ואם ראתה דם באחד מימים אלה, היא סותרת את הימים הנקיים, ועליה לספור שבעה ימים נקיים אחרי יום הראייה האחרונה. ומלמדנו רבינו, שאם לא ראתה דם אלא פלטה זרע בתוך שבעת הימים, אינה סותרת את כל הימים הנקיים אלא אותו היום אינו נחשב במספר הנקיים, וצריכה להוסיף רק יום אחד בלבד, אפילו אם פלטה ביום השביעי (נדה מב, א). 54) כזב הסופר שבעה נקיים וראה קרי (ראה דיני זב וזבה בהל' איסורי ביאה פ"ו). 55) שם. 56) מקום בגוף האשה למעלה מבית החיצון. 57) אם נעקר ממקומו במקור ולא יצא לחוץ.

יב. שִׁכְבַת זֶרַע עַצְמָהּ שֶׁנִּפְלְטָה בְּתוֹךְ הַשָּׁלֹשׁ עוֹנוֹת מְטַמְּאָה אֲחֵרִים שֶׁנָּגְעוּ בָּהּ, כְּדֶרֶךְ שֶׁטִּמְּאָה הָאִשָּׁה שֶׁפָּלְטָה אוֹתָהּ. וְאִם פָּלְטָה אַחַר שָׁלֹשׁ עוֹנוֹת - הֲרֵי הָאִשָּׁה טְהוֹרָה, וְכֵן שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁנִּפְלְטָה טְהוֹרָה, שֶׁכְּבָר נִפְסְדָה צוּרָתָהּ[58].

58) ראה למעלה הערה נ.

יג. וְכַמָּה[59] הִיא עוֹנָה? יוֹם אוֹ לַיְלָה. וְאֵין הָעוֹנָה שֶׁנִּבְעֲלָה בָּהּ מִן הַמִּנְיָן. כֵּיצַד? נִבְעֲלָה בְּלֵיל הַשַּׁבָּת - שָׁלֹשׁ עוֹנוֹת שֶׁלָּהּ: יוֹם הַשַּׁבָּת, וְלֵיל אֶחָד בַּשַּׁבָּת, וְאֶחָד בַּשַּׁבָּת. אִם פָּלְטָה בְּתוֹךְ זְמַן זֶה - טְמֵאָה; פָּלְטָה מִלֵּיל שֵׁנִי וָהָלְאָה - טְהוֹרָה. וְהָאִישׁ שֶׁפֵּרְשָׁה מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת זֶרַע אֲפִלּוּ לְאַחַר כַּמָּה עוֹנוֹת - הֲרֵי זוֹ טְמֵאָה[60] כָּל זְמַן שֶׁהִיא לַחָה, וְהַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ טָמֵא[61].

59) שבת פו, א. 60) מימרא של רב חסדא, שם. ופירשו רבינו חננאל ורבינו שם, שהכוונה בזכר שנרבע ופלט שכבת הזרע של הרובע. ונראה שגם רבינו מפרש כך. 61) נראה שכוונתו, שהאיש טמא כרואה קרי ולא כנוגע בלבד. ונפקא־מינה, שמטמאה בכל שהיא, ראה למעלה ה"א.

יד. שִׁכְבַת זֶרַע אֵינָהּ מְטַמְּאָה אֶלָּא כְּשֶׁהִיא לַחָה[62]. יָבְשָׁה כְּחֶרֶס - טְהוֹרָה. וְאִם יְכוֹלָה לִשָּׁרוֹת מֵעֵת לְעֵת בְּפוֹשְׁרִין וְלַחֲזֹר לִכְמוֹת שֶׁהָיְתָה - הֲרֵי זוֹ טְמֵאָה.

62) משנה, נדה נד, ב.

טו. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּפֶרֶק זֶה, שֶׁהָרוֹאֶה קֶרִי וְהָאִשָּׁה שֶׁשָּׁכַב אִישׁ אוֹתָהּ שִׁכְבַת זֶרַע וְהַנּוֹגֵעַ בְּשִׁכְבַת זֶרַע טְמֵאִים מִן הַתּוֹרָה. וְכֵן[63] הָאִשָּׁה שֶׁפָּלְטָה בְּתוֹךְ שָׁלֹשׁ עוֹנוֹת - הֲרֵי הִיא טְמֵאָה מִן הַתּוֹרָה כְּרוֹאֶה קֶרִי. אֲבָל שְׁאָר הָאֲמוּרִין בְּפֶרֶק זֶה שֶׁהֵן טְמֵאִים, כְּגוֹן מְהַרְהֵר וּמֵטִיל מַיִם - אֵינָן טְמֵאִין אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם, וְלֹא גָּזְרוּ עֲלֵיהֶם טֻמְאָה אֶלָּא לִתְרוּמָה, אֲבָל לְחֻלִּין - טְהוֹרִין[64].

63) ברייתא, שם מא, ב. 64) תוספתא, מקוואות פ"ו ה"ד.

טז. נָכְרִית[65] שֶׁפָּלְטָה שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַשָּׁלֹשׁ עוֹנוֹת, וְכֵן הַבְּהֵמָה[66] שֶׁפָּלְטָה שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ זְמַן זֶה - הֲרֵי אוֹתָהּ הַנִּפְלֶטֶת טְמֵאָה[67]. פְּלָטָתוּ[68] לְאַחַר זְמַן זֶה - הֲרֵי הִיא סָפֵק נִסְרָחָה אוֹ עֲדַיִן לֹא נִסְרְחָה[69].

65) משנה, מקוואות פ"ח, ד. 66) שבת פו, ב. 67) רב פפא שואל שם, אם נפלטה אחר שלושה ימים מה דינה. ומשמע שבתוך שלושה ימים ברור שמטמאה. 68) הגויה או הבהמה. 69) בעיה של רב פפא, ונשארה בתיקו. [רב פפא שואל שם, מה דין נכרית שפלטה שכבת זרע של ישראל אחר שלושה ימים, והוא ממשיך ואומר: "אם תימצי לומר, כיון דאכלי שקצים ורמשים חביל גופייהו (גופם חם)" פירוש ודינן כדין ישראלית, "במעי בהמה מה היא?" ומכיון שרבינו פוסק בכל מקום הלכה כ'אם תימצי לומר', יש לתמוה למה פסק כאן הרי היא ספק?]

יז. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת מְטַמְּאֵי מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב[70], שֶׁשִּׁכְבַת זַרְעוֹ שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים טָהוֹר מִכְּלוּם. לְפִיכָךְ, בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁפָּלְטָה שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים, אֲפִלּוּ בְּתוֹךְ שָׁלֹשׁ עוֹנוֹת - טְהוֹרָה[71].

70) פ"ב ה"י. 71) מס' מקוואות פ"ח מ"ד.

יח. עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁהִרְגִּישׁ[72], וְנִתְגַּיֵּר וְיָרַד וְטָבַל[73], וְיָצְאָה מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁהִרְגִּישׁ בָּהּ אַחַר שֶׁטָּבַל[74] - הֲרֵי זֶה סְפֵק טָמֵא[75].

72) בעיה במס' נדה מג, א. 73) לשם גירות. 74) יצאה אחר שטבל. 75) הבעיה לא נפשטה.

יט. גְּדוֹלָה[76] שֶׁשָּׁכַב אוֹתָהּ קָטָן פָּחוֹת מִבֶּן תֵּשַׁע [אוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ בְּהֵמָה] - הֲרֵי זוֹ טְהוֹרָה[77]; שֶׁנֶּאֱמַר: [וְאִשָּׁה אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אִישׁ אֹתָהּ] - עַד שֶׁיִּהְיֶה הַשּׁוֹכֵב אִישׁ וּמִיִּשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[78].

76) למעלה משלוש שנים. 77) 'תורת כהנים' פרשת מצורע פ"ו ה"ח. 78) בהלכה יז.

יום ש"ק א' אדר ה'תשפ"א

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר שארבע אבות הטומאות יש בעבודה־זרה, וכיצד היא טומאתם, ושקולי אבות הטומאות דנו בה. אב הטומאה שמטמא במגע ואינו מטמא במשא או שמטמא במגע ובמשא. הנוגע באב מאבות הטומאות המושלך בתוך המקווה. זב שדרס על המשכב שהוא מונח במקווה.

א. טֻמְאַת עֲבוֹדָה זָרָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְיֵשׁ לָהּ רֶמֶז בַּתּוֹרָה: הָסִרוּ[2] אֶת אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר בְּתֹכְכֶם וְהִטַּהֲרוּ[3] וְהַחֲלִיפוּ שִׂמְלֹתֵיכֶם. וְאַרְבָּעָה אָבוֹת הַטֻּמְאוֹת יֵשׁ בָּהּ: עֲבוֹדָה זָרָה עַצְמָהּ, וּמְשַׁמְּשֶׁיהָ[4], וְתִקְרֹבֶת שֶׁלָּהּ[5], וְיַיִן שֶׁנִּתְנַסֵּךְ לָהּ. וְטֻמְאַת כֻּלָּן מִדִּבְרֵיהֶן.

~ נקודות משיחות קודש ~

"טומאת עבודה־זרה מדברי סופרים ואף־על־פי־כן יש לה רמז בתורה הסירו את אלקי הנכר אשר בתוככם והטהרו והחליפו שמלותיכם כו'".

ויש להבין מדוע בחר הרמב"ם ראיה מפסוק שלא הובא כלל בגמרא כאסמכתא לטומאה שגזרו חכמים על עבודה־זרה, והלא בגמרא הובאו פסוקים אחרים לגמרי, "תזרם כמו דוה", "שקץ תשקצנו" וכן איתקש למת כמו שנאמר "וישלך את עפרה על קבר בני העם" שכל לימודים אלו הם אסמכתא לגזירת חכמים על טומאת עבודה־זרה, אבל הפסוק שהביא הרמב"ם מאן דכר שמי'.

ויש לומר שבזה רוצה הרמב"ם לבאר הגדר המיוחד של ע"ז שבגללו גזרו עליה טומאה.

כי בפסוקים שהביאה הגמרא מדובר על המיאוס של העבודה־זרה מצד עצמה, היינו איסור על ה"חפצא" של העבודה־זרה ואילו הביא הרמב"ם פסוקים אלו היה משמע שטומאת עבודה־זרה היא מצד החפצא של הע"ז ולכן הוזקק להביא הפסוק "הסירו את אלקי הנכר" לרמז שהתוכן הכללי של גזירת טומאת עבודה־זרה של חכמים הוא כדי להרחיק ממנה את האדם ה'גברא', ואינו דומה איסור עבודה־זרה שאין בו ממש לשאר איסורים שה"חפצא" שלהם אסור מצד עצמו, כי עבודה־זרה במהותה היא עניין שבדמיונו של אדם ומוזהר שלא ליתן לה חשיבות, ולכן מדגיש כאן שגם גזירת הטומאה של חכמים היא על ה'גברא', היינו להרחיקו מהעבודה־זרה. ועניין זה מודגש בפסוק "הסירו את אלקי הנכר כו'" המדבר בהיטהרות והסתלקות ה"גברא" מעבודה־זרה.

(על־פי 'יין מלכות' ספר טהרה סימן י"ט)

2) במשנה עבודה זרה מז, ב הסמיכו על הכתוב (דברים ז, כו): "שקץ תשקצנו" (שקץ ושרץ היינו הך). ורבינו עצמו מביא רמז זה להלן בהלכה ב. 3) משמע שאלוהי הנכר מטמאים. 4) הכלים שמשתמשים בהם לצרכי עבודת אלילים. 5) הקרבנות שהקריבו לה. פרטי דיניהם מבוארים בהלכות הבאות.

ב. עֲבוֹדָה זָרָה עַצְמָהּ מְטַמְּאָה אָדָם וְכֵלִים בְּמַגָּע, וּכְלֵי חֶרֶס בָּאֲוִיר, וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּמַשָּׂא, כַּשֶּׁרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: שַׁקֵּץ תְּשַׁקְּצֶנּוּ[6]. וְשִׁעוּרָהּ כְּזַיִת. לֹא תִּהְיֶה זוֹ חֲמוּרָה מִן הַמֵּת[7]. אֲבָל אִם הָיְתָה הַצּוּרָה[8] פְּחוּתָה מִכְּזַיִת - טְהוֹרָה.

6) משמע שדינה כשקץ. 7) שאינו מטמא בפחות מכזית (הלכות טומאת מת פרק ב הלכה ב). 8) גוף הפסל.

ג. קָצַץ אֵיבָר מִמֶּנָּה, אֲפִלּוּ הָיָה כְּמַרְדֵּעַ[9] - הֲרֵי זֶה טָהוֹר; שֶׁעֲבוֹדָה זָרָה אֵינָהּ מְטַמְּאָה לְאֵיבָרִים, אֶלָּא הַצּוּרָה כֻּלָּהּ כְּשֶׁהִיא שְׁלֵמָה. שֶׁנֶּאֱמַר: תִּזְרֵם כְּמוֹ דָוָה[10] - מַה דָּוָה אֵינָהּ מְטַמְּאָה לְאֵיבָרִים[11], אַף עֲבוֹדָה זָרָה אֵינָהּ מְטַמְּאָה לְאֵיבָרִים. כְּקַלֵּי אֲבוֹת הַטֻּמְאוֹת דָּנוּ בָּהּ[12], מִפְּנֵי שֶׁטֻּמְאָתָהּ מִדִּבְרֵיהֶם. עָשָׂאוּהָ כְּשֶׁרֶץ שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא, וּכְמֵת שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא אֶלָּא בִּכְזַיִת[13], וּכְנִדָּה שֶׁאֵינָהּ מְטַמְּאָה לְאֵיבָרִים.

9) איבר גדול כמו העץ שנותנים על צוואר החמור כדי לכוון הילוכו (ויש מפרשים: מחרישה, ולהלכה כאן אין הבדל בין שני הפירושים). 10) נידה. 11) אם נחתך אבר מנידה אינו מטמא כנידה אלא ככל אבר מן החי. ראה פרק ח מהלכות טומאת משכב ומושב הלכה ד. 12) כל ההקלות שישנן באבות הטומאות השונות הקילו חכמים בטומאת עבודה זרה. 13) לא כשרץ שמטמא בכעדשה.

ד. נִתְפָּרְקָה[14] עֲבוֹדָה זָרָה, אַף עַל פִּי שֶׁהַהֲדִיוֹט[15] יָכוֹל לְהַחֲזִירָהּ וַהֲרֵי כָּל אֵיבָרֶיהָ קַיָּמִים[16] - אֵינָהּ מְטַמְּאָה[17].

14) פסל עשוי חוליות ונתפרקו (שם). 15) שאינו אומן. 16) וכל אדם יכול לחבר את החוליות ויחזור הפסל כמו שהיה. 17) בעייא שלא נפשטה. אולם נאמר שם שלפי דעת חכמים שאבר ממנה אינו מטמא אין מקום לבעייא זו, וברור שאינה מטמאה. ומכיוון שרבינו פסק בהלכה הקודמת כחכמים כתב כאן "אינה מטמאה" (ראה משנה למלך).

ה. כָּל מְשַׁמְּשֵׁי עֲבוֹדָה זָרָה - כְּשֶׁרֶץ. מְטַמְּאִין אָדָם וְכֵלִים בְּמַגָּע, וּכְלֵי חֶרֶס בָּאֲוִיר, וְאֵינָן מְטַמְּאִין בְּמַשָּׂא. וְשִׁעוּר טֻמְאָתָן בִּכְזַיִת. וַאֲפִלּוּ קָצַץ מִמְּשַׁמְּשֶׁיהָ כְּזַיִת מִן הַכְּלִי - מְטַמֵּא כְּשֶׁרֶץ. זוֹ חֹמֶר בִּמְשַׁמְּשֶׁיהָ יוֹתֵר מֵעֲבוֹדָה זָרָה עַצְמָהּ. וּבֵית עֲבוֹדָה זָרָה עַצְמוֹ, אֲבָנָיו וְעֵצָיו וַעֲפָרוֹ - מְטַמְּאִין בִּכְזַיִת[18] בְּמַגָּע כְּכָל הַמְשַׁמְּשִׁין.

18) משנה עבודה זרה מז, ב. ומכאן למדנו דין קצץ ממשמשיה.

ו. הַמַּכְנִיס רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ לְבֵית עֲבוֹדָה זָרָה - נִטְמָא כְּנוֹגֵעַ. וְכֵן כְּלִי חֶרֶס שֶׁהִכְנִיס אֲוִירוֹ לְבֵית עֲבוֹדָה זָרָה - נִטְמָא. סַפְסָלִים וְקַתֶּדְרָאוֹת[19] שֶׁהִכְנִיס רֻבָּן לְבֵית עֲבוֹדָה זָרָה - טְמֵאִים. וְכֻלָּן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה[20].

19) כיסאות. 20) מפני שנגעו באב הטומאה.

ז. תִּקְרֹבֶת עֲבוֹדָה זָרָה[21] מְטַמְּאָה בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא[22] כִּנְבֵלָה. וְשִׁעוּרָהּ בִּכְזַיִת. כָּל דָּבָר שֶׁמַּקְרִיבִין לָהּ, בֵּין בָּשָׂר בֵּין שְׂאָר אֲכָלִים וּמַשְׁקִין - הַכֹּל כִּנְבֵלָה, שֶׁהַכָּתוּב קְרָאָן זִבְחֵי מֵתִים[23]. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין תִּקְרֹבֶת עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל אֲכָלִין בְּטֵלִין[24] לְעוֹלָם לְהַתִּירָהּ בַּהֲנָאָה, אִם בָּטְלָה - הֲרֵי זוֹ סָפֵק לְטֻמְאָה[25]. אֲבָל כְּלִי שֶׁהוּא תִּקְרֹבֶת עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁבִּטְלוּ - טָהוֹר[26]. וְכֵן עֲבוֹדָה זָרָה וּמְשַׁמְּשֶׁיהָ שֶׁבִּטְלָן - טְהוֹרִין.

21) כל דבר שהוגש כקרבן לאליל. 22) אבל אינה מטמאה

באוהל. כרבנן בעבודה זרה לב, ב וכלשון אחרון של רבא (חולין יג, ב) בפירוש המשנה. 23) "ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים". והכוונה לתקרובת עבודה זרה (עבודה זרה כט, ב). 24) פסל של גוי שקטע ראש אזנה, ראש חוטמה או מעשים אחרים המוכיחים יחס של ביזוי, הותר הפסל בהנאה. מפני שביטל את איכותו כאליל והוא כגוש פשוט. וכן כלים ומשמשים אם שברם, הותרו בהנאה, אבל אוכלין אינם בטילים ואסורים בהנאה (הלכות עבודת כוכבים פרק ח הלכה ט והלכה י). 25) בעייא של רבי יוחנן (עבודה זרה נב, א) אם מה שאמרו אוכלין ומשקין אינם בטלים נוגע גם לעניין טומאה או לאיסור הנאה בלבד שהוא מן התורה, אבל טומאה שהיא גזירת חכמים - בטלה. הבעייא נשארה בתיקו ולכן אומר רבינו: "הרי זו ספק לטומאה". ואף על פי שספק דרבנן - להקל, החמיר רבינו בטומאת עבודה זרה. 26) גמרא שם. רש"י שם מפרש, שהכוונה למשמשים, ונראה שלדעתו כלים שהם תקרובת אינם בטלים, ורבינו מפרש כתוספות (שם עמוד ב דיבור המתחיל כיוון) שגם תקרובת בכלל (כסף משנה).

1 **ח. יַיִן שֶׁנִּתְנַסֵּךְ לַעֲבוֹדָה זָרָה מְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים**
2 **בְּמַגָּע, וּכְלֵי חֶרֶס בָּאַוִּיר, וּמְטַמֵּא אָדָם בְּמַשָּׂא[27]**
3 **כִּנְבֵלָה, וְטֻמְאָתוֹ בִּכְזַיִת. שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ**
4 **יֹאכֵלוּ, יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכָם. הֲרֵי יֵין נְסִיכָם כְּחֵלֶב**
5 **זְבָחֵימוֹ. וְאֵין מְטַמֵּא טֻמְאָה זוֹ אֶלָּא יַיִן שֶׁנִּתְנַסֵּךְ**
6 **בַּיָּד[28] לִפְנֵי עֲבוֹדָה זָרָה; אֲבָל סְתָם יֵינָן[29] שֶׁל עוֹבְדֵי**
7 **כּוֹכָבִים - מְטַמֵּא טֻמְאָה קַלָּה כִּשְׁאָר כָּל מַשְׁקִין**
8 **טְמֵאִין[30].**

27) אבל לא באוהל. ורש"י כתב כאן שמטמא גם באוהל. 28) שהושיט ידו ליין ושכשך. 29) שאין אנו יודעים אם נתנסך או לא. 30) ושיעורו ברביעית הלוג שהיא כשלושה זיתים (שם ל, א).

9 **ט. מִכָּל הַדְּבָרִים שֶׁבַּאַרְנוּ מִתְּחִלַּת הַסֵּפֶר[31] עַד כָּאן**
10 **אַתָּה לָמֵד, שֶׁאָבוֹת הַטֻּמְאוֹת - מֵהֶן אָבוֹת שֶׁל תּוֹרָה,**
11 **וּמֵהֶן אָבוֹת שֶׁל דִּבְרֵי סוֹפְרִים.**

31) ספר טהרה.

12 **י. כָּל הַמִּתְטַמֵּא מֵחֲמַת אָב שֶׁל תּוֹרָה - הֲרֵי הוּא וְלַד**
13 **טֻמְאָה שֶׁל תּוֹרָה[32], וְכָל הַמִּתְטַמֵּא מֵחֲמַת אָב שֶׁל**
14 **דִּבְרֵיהֶם - הֲרֵי זֶה וָלָד שֶׁל דִּבְרֵיהֶם.**

32) בין כלים בין אוכלין ומשקין.

15 **יא. כָּל אַב טֻמְאָה שֶׁמְּטַמֵּא בְּמַגָּע וְאֵינוֹ מְטַמֵּא**
16 **בְּמַשָּׂא[33], בֵּין אָב שֶׁל תּוֹרָה בֵּין אָב שֶׁל דִּבְרֵיהֶם -**
17 **אָדָם הַנּוֹגֵעַ בּוֹ אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים בִּשְׁעַת מַגָּעוֹ[34],**
18 **וְלֹא אָדָם וְלֹא כְּלֵי חֶרֶס, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא פֵּרֵשׁ**
19 **מִמְּטַמְּאָיו. וְהִנֵּו אַחַר שֶׁפֵּרֵשׁ מִמְּטַמְּאָיו אוֹ קֹדֶם**
20 **שֶׁיִּפְרֹשׁ וָלָד, שֶׁהוּא מְטַמֵּא אֳכָלִין וְעוֹשֶׂה אוֹתָן שֵׁנִי**
21 **לְטֻמְאָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רִאשׁוֹן.**

33) כגון שרץ. 34) פירוש אם נגע בבגדים בשעה שהוא נוגע בשרץ.

22 **יב. וְכָל אַב טֻמְאָה שֶׁמְּטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא, בֵּין אָב**
23 **שֶׁל תּוֹרָה[35] בֵּין אָב שֶׁל דִּבְרֵיהֶם[36] - אָדָם הַנּוֹגֵעַ בּוֹ**
24 **אוֹ הַנּוֹשְׂאוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים[37] בִּשְׁעַת מַגָּעוֹ וּבִשְׁעַת**
25 **נְשִׂיאָתוֹ, וְעוֹשֶׂה אוֹתָן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה[38]. וְכֵן אִם נָגַע**
26 **בָּאֳכָלִין - עַשָּׂאָן רִאשׁוֹן כָּל זְמַן שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ**
27 **מִמְּטַמְּאָיו. פֵּרֵשׁ מִמְּטַמְּאָיו - הֲרֵי הוּא רִאשׁוֹן**
28 **לְטֻמְאָה לְכָל דָּבָר, וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים[39], וְאִם נָגַע**
29 **בָּאֳכָלִין - הֲרֵי הֵן שֵׁנִי. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁאָר**
30 **כָּל הָאָבוֹת חוּץ מִן הַנְּבֵלוֹת וְהַמֶּרְכָּב[40]. אֲבָל הַנְּבֵלָה**
31 **וְהַמֶּרְכָּב, אַף עַל פִּי שֶׁמְּטַמְּאִין בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא -**
32 **הַנּוֹגֵעַ בָּהֶן אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים בִּשְׁעַת מַגָּעוֹ[41], וְאִם**
33 **נָגַע בָּאֳכָלִין - הֲרֵי הֵן שֵׁנִי לְטֻמְאָה[42]; וְהַנּוֹשֵׂא**
34 **מְטַמֵּא בְּגָדִים בִּשְׁעַת נְשִׂיאָתוֹ[43], וְאִם נָגַע בָּאֳכָלִין עַד**
35 **שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ - הִנֵּם רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.**

35) בכולם כתוב: "וכיבס בגדיו". 36) תיקנו כעין דאורייתא. 37) והוא הדין לכל כלים שהוא נוגע בהם. 38) כאילו נגעו הם עצמם באב. 39) מפני שראשון אינו מטמא אלא אוכלין ומשקין בלבד. 40) דבר שרכב עליו הזב. 41) בנוגע לא כתבה תורה יכבס בגדיו אלא "יטמא עד הערב". 42) אבל אם נגע במשקין, בין בשעת מגעו ובין אחר שפירש נעשו ראשון מדרבנן. 43) בנושא כתבה תורה כיבוס בגדים.

36 **יג. מִי חַטָּאת[44] שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן כְּדֵי הַזָּאָה[45], אַף עַל פִּי**
37 **שֶׁהֵן כִּנְבֵלָה וּכְמֶרְכָּב שֶׁאֵין מְטַמְּאִין בְּגָדִים אֶלָּא**
38 **הַנּוֹשְׂאָן - הֲרֵי הַנּוֹגֵעַ בָּהֶן מְטַמֵּא בְּגָדִים בִּשְׁעַת**
39 **מַגָּעוֹ מִשּׁוּם נוֹשֵׂא; שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּגַּע בַּמַּיִם שֶׁלֹּא**
40 **יָסִיט[46] אוֹתָן, וּכְבָר בֵּאַרְנוּ שֶׁאֶחָד הַנּוֹשֵׂא וְאֶחָד**
41 **הַמַּסִּיט. וְכֵן הַנּוֹגֵעַ בְּצֶמֶר הַנְּבֵלָה אוֹ שֶׁנָּגַע בְּנִימֵי[47]**
42 **הַמֶּרְכָּב - מְטַמֵּא בְּגָדִים בִּשְׁעַת מַגָּעוֹ מִשּׁוּם נוֹשֵׂא;**
43 **שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִנְגֹּעַ בִּדְבָרִים אֵלּוּ שֶׁלֹּא יָסִיט אוֹתָן,**
44 **וּלְפִיכָךְ מְטַמֵּא בְּגָדִים עַד שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ כְּדִין הַנּוֹשֵׂא.**

44) מים שנתנו עליהם אפר פרה אדומה כדי להזות על טמאי מת. 45) בכלים פרק א משנה ב שנינו: "למעלה מהם (דרגת טומאה גבוהה יותר משרץ ושכבת זרע וכו') נבילה ומי חטאת שיש בהם כדי הזייה, שהם מטמאים את האדם במשא לטמא בגדים במגע (פירוש, האדם הנושאם מטמא בגדים במגעו בשעת המשא) וחשוכי בגדים במגע". ופירש רבינו שם "חשוכי בגדים במגע": בגדים נמנעים מליטמא כשהאדם נוגע בנבילה או במי חטאת, מלשון חשכת נפשי משחת (ישעיה לח, יז) [ובספרי התנ"ך שלנו כתוב "חשקת" בקוף. ותמוה הדבר, שרבינו דילג על הפסוקים שבתורה ואחשוך גם אני (בראשית כ, ו) ולא חשכת (שם כב, טו)]. ומלמדנו רבינו כאן שאינו מטמא בגדים מדין טומאת מגע אבל מטמאים מדין טומאת משא, מפני שאי אפשר לנגוע ולא להזיז. והרי"י קורקוס מובא

בכסף משנה כאן, שואל, מה לי אם הטומאה היא משום נוגע או משום נושא, ומבאר שההבדל הוא במים קרושים בקור, שאפשר לנגוע בהם מבלי להסיטם. 46) יזיז. 47) השערות (חוטים דקיקים) הבולטות מן האריג.

יד. הַבּוֹלֵעַ נִבְלַת עוֹף הַטָּהוֹר - בִּשְׁעַת בְּלִיעָתוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ, וְהֵן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה[48]. וְכֵן אִם נָגַע בָּאֳכָלִין - הֲרֵי הֵן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה. וְאַחַר שְׁבָלַע[49] - הֲרֵי זֶה פֵּרֵשׁ מִמְּטַמְּאָיו.

48) במשנה שם: "מטמא שניים ופוסל אחד", פירוש, הבולע מטמא את הבגדים ונעשים ראשון והם מטמאים אוכלין להיות שני ואוכלין אלה פוסלים אחרים). ויוצא מזה, שהבולע מטמא שניים (את הבגדים ואת האוכלין שנגעו בהם) ונוסף על זה פוסל את התרומה שנגעה באוכלין. 49) במשנה שם: "הקיאה או בלעה מטמא אחד ופוסל אחד". נבלת עוף טהור מטמאה רק בזמן שהיא נמצאת בבית הבליעה של אדם (למעלה פרק ג הלכה א) ולפיכך אחר שבלעה, הרי זה כאילו פירש ממנה ודינו כראשון לטומאה, כמו שנתבאר למעלה בהלכה י"ב.

טו. הַשּׁוֹרֵף פָּרָה אֲדֻמָּה וּשְׂעִירִים הַנִּשְׂרָפִים וְהַמְשַׁלֵּחַ אֶת הַשָּׂעִיר, אַף עַל פִּי שֶׁבִּשְׁעַת מַעֲשֵׂיהֶן מְטַמֵּא בְּגָדִים, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ, אִם נָגְעוּ[50] בָּאֳכָלִין אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת מַעֲשֵׂיהֶן - הֲרֵי הֵן שֵׁנִי לְטֻמְאָה[51].

50) השורף והמשלח. 51) וכן כתב רבינו בפירושו למשנה זבים פרק ה משנה ט: "ודע, כי שורף פרה ופרים והמשלח השעיר מטמאים בגדים כאשר ביארנו בפתיחה, אמנם עם זה אינם מטמאים שניים ופוסלים אחד אלא מטמאים אחד ופוסלים אחד כמו כל ראשון לטומאה (פירוש, האוכלין שנגעו בהם נעשים שני). ואל תחשוב שזה סותר הכלל שאמר רבי יהושע (שכל המטמא בגדים בשעת מגעו מטמא שניים ופוסל אחד), לפי שזה מבואר ואמר "כל המטמא בגדים בשעת מגעו" ולא אמר כל המטמאים בגדים גרידא (בלבד), ואלה (שורף ומשלח) לא במגע יטמאו בגדים אלא בהתעסקם עסק מיוחד, והבן זה". ברור, שרבינו מחלק בין דבר המטמא בגדים תמיד בנגיעה (או במשא) ובין דבר שמטמא בזמן עסק מסויים בלבד. המטמא בנגיעה או במשא עושה אוכלין ראשון, אבל אלה שטומאתם מוגבלת אינם מטמאים את האוכלין להיות כמותם אפילו בחיבורים, והם מיטמאים בנגיעתם בהאדם שהוא ראשון ועושה אותם שני לטומאה, ולמד הבדל זה מדיוק לשונו של רבי יהושע.

טז. הַנּוֹגֵעַ בְּאָב מְאֲבוֹת הַטֻּמְאוֹת הַמֻּשְׁלָךְ בְּתוֹךְ הַמְּקֻוֶה, כְּגוֹן נְבֵלָה אוֹ שֶׁרֶץ אוֹ מִשְׁכָּב[52] שֶׁהוּא בַּמְּקֻוֶה[53] וְנָגַע בּוֹ - הֲרֵי זֶה טָמֵא. שֶׁנֶּאֱמַר: אַךְ מַעְיָן וּבוֹר מִקְוֵה מַיִם יִהְיֶה טָהוֹר, וְנֹגֵעַ בְּנִבְלָתָם יִטְמָא - אֲפִלּוּ כְּשֶׁהֵן בְּתוֹךְ הַמִּקְוֶה מְטַמְּאִין. וּכְשֶׁיַּעֲלֶה מִן הַמִּקְוֶה זֶה הַנּוֹגֵעַ יִטְהַר[54]. [וְהַנּוֹשְׂאָן מְטַמֵּא בְּגָדִים בִּשְׁעַת נְשִׂיאָתָם, וְאִם נָגַע בָּאֳכָלִים עַד שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ - הֲרֵי הֵן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ]. וְכֵן זָב שֶׁדָּרַס עַל הַמִּשְׁכָּב שֶׁהוּא מֻנָּח בַּמִּקְוֶה - הֲרֵי הַמִּשְׁכָּב טָמֵא; וּכְשֶׁיַּעֲלֶה הַמִּשְׁכָּב מִן הַמִּקְוֶה יִטְהַר[55], שֶׁהֲרֵי עָלְתָה לוֹ טְבִילָה[56]. וְזֶה הַנּוֹגֵעַ בַּמִּשְׁכָּב כְּשֶׁהוּא בַּמִּקְוֶה, אִם פָּשַׁט יָדוֹ וְנָגַע חוּץ לַמִּקְוֶה - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא בְּגָדִים. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהוּא מְטַמֵּא אֳכָלִין וּמַשְׁקִין.

52) דבר ששכב עליו הזב והדומה לו. 53) ואפילו שניהם - הטומאה והאדם - בתוך המקווה. 54) אם יפרוש מן הטומאה כשכולו עודנו בתוך המים, אבל אם הוציא חלק מגופו לפני שפירש מן הטומאה לא נטהר. ודרך אגב משמיענו רבינו שהטובל אינו נטהר עד שיעלה מן המקווה וכל זמן שהוא במקווה נשאר בטומאתו. 55) המשכב. 56) אחר פרישתו מן הזב. מובן שאם לא פירש מן הזב לפני שחלק ממנו יצא מן המים - לא נטהר (ראה הלכות מטמאי משכב ומושב פרק ו הלכה ב).

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יבאר שהאוכלין והמשקין מתטמאים, ואם מטמאים אוכלין או משקין, וכל דיניהם.

א. דָּבָר מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה, שֶׁהָאֳכָלִין וְהַמַּשְׁקִין מִתְטַמְּאִין. שֶׁנֶּאֱמַר: מִכָּל הָאֹכֶל אֲשֶׁר יֵאָכֵל אֲשֶׁר יָבוֹא עָלָיו מַיִם יִטְמָא, וְכָל מַשְׁקֶה אֲשֶׁר יִשָּׁתֶה בְּכָל כְּלִי יִטְמָא. וְאֵין הָאֹכֶל שֶׁנִּטְמָא מְטַמֵּא אֹכֶל אַחֵר מִן הַתּוֹרָה[2], וְלֹא הַמַּשְׁקִין שֶׁנִּטְמְאוּ מְטַמְּאִין דָּבָר אַחֵר מִן הַתּוֹרָה[3]. אֲבָל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים גָּזְרוּ עַל הָאֹכֶל הַטָּמֵא, שֶׁאִם נָגַע בְּאֹכֶל אַחֵר - טִמְּאָהוּ; וְכֵן אִם נָגַע אֹכֶל הַטָּמֵא בְּמַשְׁקִין - טִמְּאִין[4]. וְאֵין אֹכֶל מְטַמֵּא כְּלִי שֶׁנָּגַע בּוֹ לְעוֹלָם וַאֲפִלּוּ מִדִּבְרֵיהֶם[5]. וְכֵן גָּזְרוּ[6] עַל הַמַּשְׁקִין הַטְּמֵאִים שֶׁיְּטַמְּאוּ אֳכָלִין אוֹ מַשְׁקִין אוֹ כֵּלִים שֶׁנָּגְעוּ בָּהֶן[7].

2) והוא־הדין שאינו מטמא משקין. 3) לכאורה אפשר ללמוד משינוי הלשון - גבי אוכל כתב: "אינו מטמא אוכל", וכאן כתב: "דבר אחר" - שאוכל טמא מטמא משקין. אולם אין הדבר כן, שהרי ממשיך וכותב: "מדברי סופרים גזרו וכו', וכן אם נגע אוכל הטמא במשקין - טימאן", ברור איפוא, שמטמא משקין מדברי סופרים בלבד. ולקמן בפ"י ה"י כתב: "וכן אם נגעו המשקין בוולד הטומאה, "בין אדם ובין כלים" נטמאו מדברי תורה", מכאן שאם נגעו באוכל ראשון - לא נטמאו מן התורה (ע' ביאורנו שם בענין שלישי ורביעי). [ודעת רש"י פסחים יט, א, שאוכל מטמא משקה מן התורה. ע' שם]. 4) צ"ל: טימאן (כת"י תימן). 5) נדה ז, ב. 6) שם. 7) הנימוק יבואר בהלכה ב.

ב. אֵין לְךָ[8] וְלַד טֻמְאָה[9] שֶׁמְּטַמֵּא כֵּלִים אֶלָּא מַשְׁקִין טְמֵאִים בִּלְבַד. וְטֻמְאָה זוֹ מִדִּבְרֵיהֶם[10]. וְהוּא[11] שֶׁיִּהְיוּ אוֹתָן הַמַּשְׁקִין טְמֵאִין מֵחֲמַת אָב מְאֲבוֹת הַטֻּמְאוֹת[12], בֵּין שֶׁל תּוֹרָה בֵּין שֶׁל דִּבְרֵיהֶם. וּמִפְּנֵי מָה גָּזְרוּ עַל הַמַּשְׁקִין טְמֵאִין שֶׁיְּטַמְּאוּ כֵּלִים? גְּזֵרָה מִשּׁוּם מַשְׁקֵה הַזָּב[13], שֶׁהוּא

1 אָב וּמְטַמֵּא כֵּלִים דִּין תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִי יָרֹק
2 הַזָּב בַּטָּהוֹר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[14].

8) פרה פ"ח מ"ה. 9) כל דבר שנגע באב הטומאה - בין כלים בין אוכלין ומשקין - נעשה ולד הטומאה. 10) נדה שם. 11) וזה נאמר. 12) פירוש, הטומאה למשקין אלה הגיעה מאב הטומאה שהיה הראשון לשלשלת הטומאות, ואפילו מאה חוליות באותה השלשלת, כגון שנגעו משקין באב הטומאה, ונגעו המשקין בכלים ואחר־כך נגעו משקין אחרים באותם הכלים וכן הלאה, הרי זה בגדר "מחמת אב הטומאה", למעט משקין שנגעו בידיים שחכמים גזרו עליהם טומאה, משקין אלה אינם מטמאים כלים. ובהקדמתו לפירוש המשנה סדר טהרות, כותב רבינו: "אבל בתנאי שיהיו אלו המשקין יתטמאו מחמת השרץ, ר"ל שיהיה נסמך בטומאתו אליו (אל השרץ) כמו שיטמאוהו האב או הראשון או השני, כמו שקדם, לא שיהיה נטמא בידיים טמאות, לפי שידיים טמאות מטמאין את המשקין גם כן כמו שהתבאר . . . וזה ענין אמרם בתלמוד (שבת יד, ב) "דאיטמו מחמת שרץ", כאשר (כאילו) אמרו ז"ל שאלו המשקין טמאים לא יתטמאו בידיים טמאות וכו'". ברור שהתכוון למה שכתבנו למעלה. ורבינו שם מודיע שמקור דין זה בירושלמי חגיגה פ"ג ה"א. [בכסף־משנה מוסר מקור זה בשם עצמו, וכנראה לא הגיעה לידו הקדמה זו בתרגומה העברי]. 13) נוזלים היוצאים מגופו של זב, כגון רוקו ומימי רגליו. 14) בהלכות טומאת משכב ומושב פ"א הי"ד וט"ו.

3 ג. כְּשֶׁגָּזְרוּ[15] עַל הַמַּשְׁקִין שֶׁיְּטַמְּאוּ אֶת הַכֵּלִים, גָּזְרוּ
4 שֶׁיִּהְיוּ מְטַמְּאִין אֶת הַכֵּלִים מִתּוֹכָן[16]. כֵּיצַד? אִם נָפְלוּ
5 לַאֲוִיר כְּלִי חֶרֶס[17] - נִטְמָא כֻּלּוֹ וַהֲרֵי הוּא שֵׁנִי[18]; וְאִם
6 נָגְעוּ[19] בִּשְׂאָר כֵּלִים[20] מִתּוֹכָן - מְטַמֵּא כֻּלָּן וְנַעֲשׂוּ
7 שְׁנִיִּים. אֲבָל אִם נָגְעוּ מַשְׁקִין טְמֵאִים בַּאֲחוֹרֵי הַכְּלִי
8 שֶׁיֵּשׁ לוֹ תּוֹךְ, בֵּין בִּכְלִי חֶרֶס בֵּין בִּכְלִי שֶׁטַּף וּכְלִי
9 מַתֶּכֶת - נִטְמְאוּ אֲחוֹרָיו בִּלְבַד[21], וַהֲרֵי אֲחוֹרָיו שֵׁנִי,
10 וְלֹא נִטְמָא תּוֹכוֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? לִתְרוּמָה;
11 אֲבָל לְקֹדֶשׁ[22], כְּלִי שֶׁנִּטְמְאוּ אֲחוֹרָיו - נִטְמָא כֻּלּוֹ,
12 וַהֲרֵי כֻּלּוֹ שֵׁנִי לְטֻמְאָה.

15) כלים פכ"ה מ"א. ראה פירוש רבינו שם. 16) אם נגעו בצד הפנימי של הכלי - נטמא כולו. 17) אפילו לא נגעו בדופנו. 18) גזרו שמשקין הם ראשון. 19) בדופן הכלי. 20) שאינם מטמאים מאוירם אלא בנגיעה ממש. 21) אף־על־פי שמשקה הזב אינו מטמא כלי חרס בנגיעה מגבו (מאחוריו), וכל עיקרה של טומאת משקין היא גזירה משום משקה הזב, החמירו חכמים גזירתם יותר משל תורה. רבינו למד דין זה, ממה שאמרו (בכורות לח, א): "מה כלי חרס נטמא גבו לא נטמא תוכו, אף כלי שטף נטמא גבו לא נטמא תוכו" (ראה ראב"ד וכסף־משנה). 22) כלים שם מ"ט.

13 ד. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[23], שֶׁהָאֳכָלִין אֵין מְטַמְּאִין כֵּלִים,
14 וְהַמַּשְׁקִין מְטַמְּאִין. וְלָמָּה עָשׂוּ בְּטֻמְאַת מַשְׁקִין הֶכֵּר
15 זֶה וְאָמְרוּ, שֶׁהַכְּלִי שֶׁנִּגְעוּ מַשְׁקִין טְמֵאִין בַּאֲחוֹרָיו -
16 לֹא נִטְמָא תּוֹכוֹ לִתְרוּמָה? לְהוֹדִיעַ שֶׁטֻּמְאַת כֵּלִים
17 אֵלּוּ מִדִּבְרֵיהֶם, שֶׁלֹּא יִשְׂרְפוּ עָלֶיהָ תְּרוּמָה
18 וְקָדָשִׁים[24].

23) בהלכה א. 24) התורה אסרה לשרוף תרומה וקדשים טהורים.

19 ה. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[25], שֶׁהָאֳכָלִין וְהַמַּשְׁקִין שֶׁנִּגְעוּ בְּאָב
20 מֵאֲבוֹת הַטֻּמְאוֹת - הֲרֵי הֵן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה. וְכֵן אִם
21 נָגַע אֹכֶל בְּאָדָם אוֹ בִּכְלִי שֶׁנִּטְמָא בְּאָב - הֲרֵי אוֹתוֹ
22 הָאֹכֶל שֵׁנִי לְטֻמְאָה. וְאֹכֶל שֶׁנָּגַע בְּזֶה הַשֵּׁנִי - נִקְרָא
23 שְׁלִישִׁי לְטֻמְאָה. וְאִם נָגַע הַשְּׁלִישִׁי בְּאֹכֶל רְבִיעִי -
24 הֲרֵי זֶה נִקְרָא רְבִיעִי לְטֻמְאָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?
25 בָּאֳכָלִין; אֲבָל הַמַּשְׁקִין, אֶחָד מַשְׁקֶה שֶׁנָּגַע בְּאַב
26 הַטֻּמְאָה אוֹ שֶׁנָּגַע בְּרִאשׁוֹן אוֹ שֶׁנָּגַע בְּשֵׁנִי - הֲרֵי
27 אוֹתוֹ הַמַּשְׁקֶה תְּחִלָּה לְטֻמְאָה[26], וּמְטַמֵּא אֶת חֲבֵרוֹ,
28 וַחֲבֵרוֹ אֶת חֲבֵרוֹ, אֲפִלּוּ הֵן מֵאָה[27], שֶׁאֵין מוֹנִין
29 בְּמַשְׁקִין. כֵּיצַד? יַיִן שֶׁנָּגַע בְּאַב הַטֻּמְאָה אוֹ בְּרִאשׁוֹן
30 אוֹ בְּשֵׁנִי - הֲרֵי יַיִן זֶה כְּרִאשׁוֹן לְטֻמְאָה. וְכֵן אִם נָגַע
31 יַיִן זֶה בְּשֶׁמֶן, וְשֶׁמֶן בְּחֶלְב, וְחֶלְב בִּדְבַשׁ, וּדְבַשׁ
32 בְּמַיִם, וּמַיִם בְּיַיִן אַחֵר, וְכֵן עַד לְעוֹלָם - כֻּלָּן רִאשׁוֹן
33 לְטֻמְאָה, וּכְאִלּוּ כָּל אֶחָד מֵהֶן נִטְמָא בְּאָב תְּחִלָּה,
34 וְכֻלָּן מְטַמְּאִין אֶת הַכֵּלִים[28]. וְכֵן כְּלִי שֶׁנִּטְמְאוּ
35 אֲחוֹרָיו בְּמַשְׁקִין[29], וְנָגְעוּ מַשְׁקִין אֲחֵרִים בַּאֲחוֹרֵי
36 הַכֵּלִים הַטְּמֵאִין, אֲפִלּוּ הָיוּ מַשְׁקִין חֵלִין[30] - נַעֲשׂוּ
37 הַמַּשְׁקִין הָאַחֲרִים תְּחִלָּה לְטֻמְאָה, וּמְטַמְּאִין כֵּלִים
38 אֲחֵרִים וְעוֹשִׂין אוֹתָן שְׁנִיִּים, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהֵן[31]
39 מְטַמְּאִין אֳכָלִין וּמַשְׁקִין אֲחֵרִים.

25) בהלכות טומאת מת פ"ה ה"ח. 26) משנה פרה פ"ח, ז: "כל הפוסל את התרומה, מטמא משקין להיות תחילה (ראשון)", ושני פוסל את התרומה. 27) תוספתא טבול־יום פ"א ה"ב. 28) בפרה פ"ח מ"ה, שנינו: "כל ולד הטומאות אינו מטמא כלים אלא משקה". כל ולד הטומאות - פירושו, ראשון ושני, ומסיימת המשנה: "נטמא משקה - טימאן", כלומר, אם נטמא משקה באלה - נטמא ומטמא כלים. 29) טהרות פ"ח מ"ז, מחלוקת ר' אליעזר ור' יהושע באוכלין שנגעו באחורי הכלים, ושניהם מטמאים את המשקין שנגעו באחורי כלים שנטמאו במשקין. 30) ומכל־שכן של תרומה או קודש. 31) המשקין.

40 ו. אֲחוֹרֵי הַכְּלִי שֶׁנִּטְמְאוּ בְּמַשְׁקִין, וְנָגְעוּ אֳכָלִין[32]
41 בַּאֲחוֹרֵי הַכְּלִי הַטָּמֵא, אֲפִלּוּ אָכְלֵי תְּרוּמָה - הֲרֵי הֵן
42 טְהוֹרִין. שֶׁהַכְּלִי שֶׁנִּטְמְאוּ אֲחוֹרָיו בִּלְבַד אֵינוֹ מְטַמֵּא
43 אֶת הָאֳכָלִין אֶלָּא לְקֹדֶשׁ בִּלְבַד; שֶׁהַכְּלִי שֶׁנִּטְמְאוּ
44 אֲחוֹרָיו - הֲרֵי זֶה טָמֵא כֻּלּוֹ לְקֹדֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[33],
45 וּלְפִיכָךְ מְטַמֵּא אֹכֶל הַקֹּדֶשׁ.

32) בזה נחלקו ר' אליעזר ור' יהושע, ופסק כר' אליעזר, מפני שבנדה ז, ב אמרו: הלכה כר' אליעזר, ופירשו שם, שר' אליעזר מטמא משקין אפילו של חולין, ומטהר אוכלין

אפילו של תרומה. 33) למעלה ה"ג. ומשמע בנדה שם, שגם תוכו מטמא אכלי קודש, אף־על־פי שהכלי נטמא ממשקין שנגעו באחוריו. ראה רש"י שם.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) יבאר הנוגע בידיו בראשון לטומאה, ושהידיים שניות מדברי סופרים. ודין הפיגול והנותר וצריך של מנחות ובשר קודש שיצא חוץ למחיצתו. אם יש טומאת ידיים במקדש, ומי שנטמאה ידו אחת ונגעה באחרת. ששלמה המלך ובית דינו גזרו על כל הידיים שיהיו שניות. לט אדם ידיו במפה ואוכל תרומה בלא נטילה. שגזרו על כל אדם שאכל או שתה אוכלין טמאים, שיהיו שני לטומאה. אם כל האוכלין מצטרפים לכחצי פרס וכל המשקין לרביעית.

1 **א. כָּל הַנּוֹגֵעַ[2] בְּיָדָיו בְּרִאשׁוֹן לְטֻמְאָה[3], בֵּין שֶׁהָיָה**
2 **אוֹתוֹ רִאשׁוֹן אָדָם אוֹ כְּלִי אוֹ אֹכֶל אוֹ מַשְׁקִין טְמֵאִין**
3 **- נִטְמְאוּ יָדָיו בִּלְבַד עַד הַפֶּרֶק[4]. וְכֵן הַמַּכְנִיס יָדָיו[5]**
4 **לַאֲוִיר כְּלִי חֶרֶס שֶׁנִּטְמָא בְּאַב הַטֻּמְאָה, אוֹ שֶׁהִכְנִיס**
5 **יָדָיו לְבֵית מְנֻגָּע[6] - נִטְמְאוּ יָדָיו. וְטֻמְאַת הַיָּדַיִם**
6 **מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.**

2) זבים פ"ה מי"ב: "אלו פוסלים את התרומה . . . והידים". פירוש, עושים את התרומה שלישי מפני שהידים שניות. ומדובר כשכל הגוף לא נטמא, כגון שנגעו בראשון לטומאה שאינו מטמא אדם וכלים. וטומאה זו היא אחד משמונה־עשר דבר שגזרו ביום שרבו בית שמאי על בית הלל (ראה משנה, שבת יג, ב). 3) אבל אם נגעו בשני לטומאה, לא נטמאו. כחכמים במשנה, ידים פ"ג, א. 4) מקום חיבור כף היד והזרוע. משנה, שם פ"ב, ג. 5) שם פ"ג מ"א. 6) בית שיש בו נגע והוסגר או הוחלט לטומאה על־פי כהן, הוא אב הטומאה ומטמא מן התורה את כל הבא לתוכו להיות ראשון (ראה הל' טומאת צרעת פט"ז). במה דברים אמורים, כשהכניס ראשו ורובו, אבל בפחות מזה לא נטמא מן התורה, וגזרו חכמים טומאה על הידים שהוכנסו.

7 **ב. הַיָּדַיִם שְׁנִיּוֹת[7] מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים לְעוֹלָם. שֶׁאֵין**
8 **טֻמְאָתָן אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם, וּכְשֶׁגָּזְרוּ טֻמְאָה עֲלֵיהֶן גָּזְרוּ**
9 **שֶׁיִּהְיוּ כְּשֵׁנִי לְטֻמְאָה. אֲפִלּוּ הִכְנִיס יָדָיו לַבַּיִת**
10 **הַמְנֻגָּע[8], אוֹ שֶׁנָּגַע בְּיָדָיו בְּאָדָם שֶׁמְּטַמֵּא בְּגָדִים[9] עַד**
11 **שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ מִמְּטַמְּאָיו - הֲרֵי יָדָיו שְׁנִיּוֹת[10].**

7) שם. 8) שהוא אב הטומאה, והנכנסים לתוכו נעשו ראשון. 9) כגון הנושא את הנבילה וכדומה, והבגדים נעשים ראשון. 10) אבל גופו לא נטמא, כמו שנתבאר למעלה פ"ו הי"א.

12 **ג. הַפִּגּוּל וְהַנּוֹתָר[11] וְצָרִיךְ שֶׁל מְנָחוֹת[12] - הֲרֵי הֵן**
13 **כְּרִאשׁוֹן לְטֻמְאָה, וּמוֹנִין בָּהֶן רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי, לְפִיכָךְ[13]**
14 **מְטַמְּאִין אֶת הַיָּדַיִם בִּכְבִיצָה[14]. וְאֵין הַפִּגּוּל וְהַנּוֹתָר**
15 **מִצְטָרְפִין[15], אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁעוּרָן שָׁוֶה בִּכְבִיצָה[16],**
16 **הוֹאִיל וְטֻמְאַת הַיָּדַיִם מִדִּבְרֵיהֶן[17]. אֲבָל שְׁאָר הָאֳכָלִין**
17 **מִצְטָרְפִין[18]. שֶׁאֵין[19] אֳכָלִים טְמֵאִין מְטַמְּאִין אֶת**
18 **הַיָּדַיִם עַד שֶׁיִּהְיוּ כְּבֵיצָה.**

11) משנה, פסחים קכ, ב. 12) קרטים דקיקים של קמח שנדבקו יחד לגושים עבים, שאינם סופגים את השמן שבמנחה ולא הוכשרו לקבל טומאה, מפני שלא נרטבו במשקה, אבל חיבת הקודש מכשירה אותם לקבל טומאה כשיגעו בדבר המטמא. ובמנחות (קב, ב) אמרו, שמדרבנן מונים בהם ראשון ושני (ראה השלמות פי"ב הי"ד). 13) מפני שהם ראשון (ראה ה"א). 14) בפסחים שם, נחלקו אמוראים בשיעורם של פיגול ונותר, אם הוא בכזית כשיעור איסור אכילתם או כשיעור טומאת אוכלין בכל מקום – בכביצה. והלכה בכביצה. [לא נתבאר למה כלל רבינו צריך של מנחות עם פיגול ונותר, הלא שני ענינים נפרדים הם, פיגול ונותר טמאים מחמת עצמם, ובצריך של מנחות מדובר כשנגע בטומאה (ראה ראב"ד)]. 15) משנה, מעילה יז, ב. 16) וכלל אמר רבי יהושע (שם עמוד א): כל שטומאתו ושיעורו שווה, מצטרפים. 17) נימוק זה נאמר בגמרא שם בשם שמואל. 18) שם במשנה. 19) נימוק למה צריכים צירוף.

19 **ד. קוּלִית[20] הַפִּגּוּל אוֹ הַנּוֹתָר, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא**
20 **סְתוּמָה[21] - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ בְּיָדָיו נִטְמְאוּ יָדָיו[22];**
21 **שֶׁהָעֲצָמוֹת שֶׁל קָדָשִׁים שֶׁשִּׁמְּשׁוּ נוֹתָר אוֹ פִּגּוּל[23]**
22 **מְטַמְּאִין אֶת הַיָּדַיִם, הוֹאִיל וְנַעֲשׂוּ בָּסִיס לְדָבָר**
23 **הָאָסוּר[24].**

20) עצם הירך, ויש בה הרבה מוח. 21) ואמרנו למעלה (פ"ב הי"א), שקולית הנבילה אינה מטמאה במגע כשלא ניקבה. 22) משנה, חולין קכה, א. שנינו שם: "וקולית המוקדשים - הנוגע בהם, בין סתומים בין נקובים – טמא". ומפרש רבינו שם, שמדובר בנותר (וכן פירש רש"י). 23) שימש כבסיס למוח שהוא נותר או פיגול. 24) גמרא, שם.

24 **ה. בְּשַׂר קֹדֶשׁ[25] שֶׁיָּצָא חוּץ לִמְחִיצָתוֹ[26] - הֲרֵי הוּא**
25 **סָפֵק אִם מְטַמֵּא אֶת הַיָּדַיִם אוֹ לֹא[27]. לְפִיכָךְ אֵינוֹ**
26 **מְטַמֵּא, שֶׁסְּפֵק טֻמְאַת הַיָּדַיִם טָהוֹר, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[28].**
27 **וְאִם בְּשַׂר פֶּסַח שֶׁיָּצָא חוּץ לַבַּיִת הוּא - הֲרֵי הוּא**
28 **טָהוֹר. בְּנֵי חֲבוּרָה[29] זְרִיזִין הֵן[30].**

25) פסחים פה, ב. 26) התורה קבעה מחיצות לבשר קודש, מחיצת עזרת ישראל לקדשי קדשים, ומחיצת חומת ירושלים לקדשים קלים, והבשר שיצא מחוץ למחיצות אלו – נפסל. בגמרא: "נפסל ביוצא". 27) בעיה שם שנשארה בתיקו. 28) לקמן פי"ד ה"א. 29) פסח אינו נאכל ביחיד אלא בחבורה של בני אדם שנמנו עליו, ונקראים "בני חבורה" (הל' קרבן פסח פ"ב ה"א). 30) גמרא, שם: "בפסח לא מיבעיא לן (אין אנו שואלים) דלא גזרו רבנן טומאה, מאי טעמא (מה הוא הנימוק)? בני חבורה זריזין הן". פירוש: הבעיה ביוצא, מנומקת שם בזה שגזרו טומאה על נותר, כדי שיזהרו הכהנים לאכול את הקודש בזמנו ולא יבוא לידי נותר, שהכהנים היו מקפידים מאוד על טומאה. ושאל השואל אם גם ביוצא גזרו. אפשר לומר שבנותר חששו שיתעצלו ולא יאכלו את הבשר בזמן הקבוע, אבל יוצא הוא מעשה בידים ולזה לא חששו. ומאידך אפשר

לומר, שלא חילקו חכמים וחששו גם להוצאה בידים, ולא גזרו בפסח הנאכל בחבורה ומזרזים אחד את השני ואין יוצא שכיח, וחכמים לא גזרו בדבר שאינו שכיח. ויוצא מזה שנותר שכיח גם בפסח, כגון בחבורה קטנה שקשה להם לאכול הכול.

1 **ו. אֵין טֻמְאַת יָדַיִם בַּמִּקְדָּשׁ[31]. שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁגָּזְרוּ טֻמְאָה**
2 **עַל הַיָּדַיִם, לֹא גָּזְרוּ בַּמִּקְדָּשׁ. אֶלָּא הַנּוֹגֵעַ בָּאֳכָלִין**
3 **טְמֵאִים[32] וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן, בֵּין שֶׁנָּגַע בַּמִּקְדָּשׁ בֵּין שֶׁנָּגַע**
4 **חוּץ לַמִּקְדָּשׁ, וְנָגַע בְּקָדָשִׁים בַּמִּקְדָּשׁ - לֹא טִמְּאָן.**
5 **וְאִם נָגַע חוּץ לַמִּקְדָּשׁ - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא אֶת הַקֹּדֶשׁ**
6 **וּפוֹסֵל אֶת הַתְּרוּמָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[33].**

31) פסחים יט, א: אמר רבי עקיבא, זכינו שאין טומאת ידים במקדש. 32) משמע, שאם נגע במשקין טמאים, ידיו מטמאות גם במקדש. 33) לקמן פי"א ה"ג-ד.

7 **ז. מִי שֶׁנִּטְמֵאת[34] יָדוֹ אַחַת וְנָגְעָה בָּאַחֶרֶת[35] -**
8 **הָאַחֶרֶת טְהוֹרָה, וְנוֹטֵל[36] אֶת הַטְּמְאָה וְדַיּוֹ[37]. בַּמֶּה**
9 **דְּבָרִים אֲמוּרִים? לִתְרוּמָה[38]; אֲבָל לְקֹדֶשׁ, אִם**
10 **נִטְמֵאת יָדוֹ אַחַת וְנָגַע בַּשְּׁנִיָּה - טִמְּאָהּ[39], וּשְׁתֵּיהֶן**
11 **צְרִיכוֹת טְבִילָה[40] לְקֹדֶשׁ. אֲבָל לִתְרוּמָה - בִּנְטִילַת**
12 **יָדַיִם בִּלְבַד[41] יִטְהֲרוּ יָדָיו[42].**

34) משנה, חגיגה כ, ב. 35) במשנה כתוב: "בתרומה, אם נטמאת אחת מידיו - חברתה טהורה". ופירושה: אם נגעה היד הטמאה ביד השניה, אין השניה מטמאה תרומה. 36) שופך עליה רביעית הלוג מים. 37) לטהר אותה לתרומה. 38) שם. 39) לקמן פי"ב הי"ב כותב רבינו, שלקודש מטמאה גם ידו של אדם אחר. 40) טבילת שתי הידים במקווה שיש בו ארבעים סאה מים. וכשלא נגעה בשנייה, מטביל את הטמאה בלבד. 41) אפילו אם נטמאו שתיהן. 42) משנה, שם יח, ב: "נוטלים לידים לחולין ולמעשר ולתרומה, ולקודש מטבילים".

13 **ח. שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ[43] וּבֵית דִּינוֹ גָּזְרוּ עַל כָּל הַיָּדַיִם**
14 **שֶׁיִּהְיוּ שְׁנִיּוֹת, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָדַע בְּוַדַּאי שֶׁנִּטְמְאוּ,**
15 **מִפְּנֵי שֶׁהַיָּדַיִם עַסְקָנִיּוֹת[44]. וְלֹא גָּזַר שְׁלֹמֹה עַל הַיָּדַיִם**
16 **טֻמְּאָה אֶלָּא לְקֹדֶשׁ[45], וְאַחַר כָּךְ גָּזְרוּ חֲכָמִים שֶׁאַחֲרָיו**
17 **אַף לִתְרוּמָה. וּלְפִיכָךְ צָרִיךְ נְטִילַת יָדַיִם לִתְרוּמָה.**
18 **וְאִם נָגַע בִּתְרוּמָה קֹדֶם שֶׁיִּטֹּל יָדָיו - פְּסוּלָה,**
19 **וְנִשְׂרֶפֶת עַל טֻמְּאָה זוֹ[46].**

43) שבת יד, ב. 44) רגילות לנגוע ולהתעסק בכל דבר, וחוששים אנו שמא נגעו בדבר המטמא. [רש"י שם דחה פירוש זה, ומפרש שדרכן לנגוע בגוף ובמקומות מלוכלכים, וגנאי הוא לתרומה שתיגע בלכלוך, ומלשונו של רבינו משמע שחששו לנגיעה בטומאה, ואף-על-פי-כן לא גזרו אלא טומאת ידים ולא טומאת כל הגוף]. 45) שם טו, א. 46) נתבאר כבר, שאין שורפים תרומה וקדשים שנטמאו טומאה דרבנן, אבל בטומאת ידים גזרו חכמים בפירוש שריפה (מימרא של אילפא, שם).

20 **ט. לָט[47] אָדָם יָדָיו בְּמַפָּה וְאוֹכֵל תְּרוּמָה בְּלֹא נְטִילַת**
21 **יָדַיִם[48], וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא יִגַּע[49]. אֲבָל לֹא יַעֲשֶׂה כֵּן**
22 **בְּחֻלִּין שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל טָהֲרַת הַקֹּדֶשׁ אוֹ עַל טָהֲרַת**
23 **תְּרוּמָה[50], גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִגַּע, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד**
24 **עֲלֵיהֶן[51].**

47) כורך. 48) חולין קז, ב: "התירו מפה לאוכלי תרומה, ולא התירו מפה לאוכלי טהרות". 49) בידים עצמם, מפני שכהנים זריזים הם, ונזהרים מלנגוע בתרומה בידים טמאות. 50) פרושים היו נוהגים להזהר בטהרת חולין כמו בטהרת תרומה או קודש. 51) אינו מקפיד על טהרתם כמו על טהרת קודש ממש או תרומה, ולפיכך יש לחשוש שיגע בידים ממש מתוך חוסר זהירות. מלשונו משמע שחולין שלא נעשו על טהרת הקודש או תרומה, מותר לאכול במפה. וכן כתב רבינו בפירוש בהל' ברכות פ"ו הי"ח (ראה ראב"ד וכסף-משנה שם).

25 **י. הוֹאִיל וְהַיָּדַיִם שְׁנִיּוֹת[52], אִם נָגְעוּ בְּמַשְׁקֶה -**
26 **עַשָּׂאוּם תְּחִלָּה. וְאִם נָגְעוּ מַשְׁקִין אֵלּוּ בָּאֳכָלִין -**
27 **עוֹשִׂין אוֹתָן שֵׁנִי, וְאִם נָגְעוּ בְּמַשְׁקִין אֲחֵרִים - עוֹשִׂין**
28 **אוֹתָן תְּחִלָּה; שֶׁהַמַּשְׁקִין תְּחִלָּה לְעוֹלָם, כְּמוֹ**
29 **שֶׁבֵּאַרְנוּ[53]. אֲבָל אֵין מַשְׁקִין אֵלּוּ שֶׁנִּטְמְאוּ מֵחֲמַת**
30 **הַיָּדַיִם מְטַמְּאִין כֵּלִים[54], שֶׁעִקַּר טֻמְאַת הַיָּדַיִם**
31 **מִדִּבְרֵיהֶם. וְכֵן גָּזְרוּ חֲכָמִים[55] עַל כָּל אָדָם שֶׁיֹּאכַל**
32 **אֳכָלִין טְמֵאִין, בֵּין שֶׁאָכַל אֹכֶל רִאשׁוֹן אוֹ אֹכֶל שֵׁנִי,**
33 **וְעַל כָּל הַשּׁוֹתֶה מַשְׁקִין טְמֵאִים[56], שֶׁיִּהְיֶה שֵׁנִי**
34 **לְטֻמְּאָה עַד שֶׁיִּטְבֹּל[57]. וְאִם נָגַע בָּאֳכָלִין - עֲשָׂאָן**
35 **שְׁלִישִׁי[58]; וְאִם נָגַע בְּמַשְׁקִין, אֲפִלּוּ מַשְׁקֶה חֻלִּין -**
36 **עֲשָׂאָן תְּחִלָּה לְטַמֵּא אֳכָלִין וּמַשְׁקִין אֲחֵרִים[59], אֲבָל**
37 **לֹא לְטַמֵּא כֵּלִים, הוֹאִיל וְעִקַּר טֻמְאַת אָדָם זֶה**
38 **מִדִּבְרֵיהֶם[60]. וּמִפְּנֵי מָה גָּזְרוּ[61] טֻמְאָה עַל הָאוֹכֵל**
39 **אֳכָלִין טְמֵאִים? שֶׁמָּא יֹאכַל אֹכֶל רִאשׁוֹן אוֹ שֵׁנִי**
40 **וְיִשְׁתֶּה עָלָיו מַשְׁקֶה תְּרוּמָה, וְנִמְצָא הַמַּשְׁקֶה תְּרוּמָה**
41 **טָמֵא בָּאֹכֶל שֶׁבְּפִיו. וְכֵן הַשּׁוֹתֶה מַשְׁקִין טְמֵאִין -**
42 **שֶׁמָּא יֹאכַל עִמָּהֶן אֹכֶל תְּרוּמָה, וְנִמְצָא טָמֵא בַּמַּשְׁקִין**
43 **שֶׁבְּפִיו. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בִּתְרוּמוֹת[62], שֶׁאָסוּר לֶאֱכֹל**
44 **תְּרוּמָה טְמֵאָה.**

52) ונתבאר למעלה בפ"ז ה"ה, שמשקין הנוגעים בשני, נעשו ראשון. 53) למעלה, שם. 54) דין זה נאמר כבר למעלה (שם ה"ב) בקיצור, וכאן כפל הדבר בתוספת ביאור (ראה הערות שם). 55) טהרות פ"ב מ"ב. 56) זבים פ"ה, יב. 57) ואינו צריך הערב שמש (ראה פ"ט ה"א). 58) מכאן הוכחה שמדובר בתרומה, שהרי בחולין אין שלישי. 59) אף-על-פי שעיקר טומאת גוף האדם הוא מגזירת חכמים. 60) ואפילו אם אכל או שתה דברים שהם טמאים מן התורה. 61) שבת יד, א. 62) פ"ז ה"ג.

45 **יא. אֵינוֹ מִתְטַמֵּא[63] עַד שֶׁיֹּאכַל מַאֲכָלִים טְמֵאִים**
46 **כַּחֲצִי פְּרָס[64], שֶׁהוּא כְּבֵיצָה וּמֶחֱצָה שׁוֹחֶקֶת[65]. וְכֵן**
47 **הַשּׁוֹתֶה אֵינוֹ מִתְטַמֵּא עַד שֶׁיִּשְׁתֶּה מִמַּשְׁקִין טְמֵאִין**
48 **רְבִיעִית[66]. וְכָל הָאֳכָלִין מִצְטָרְפִין[67] לְכַחֲצִי פְּרָס**

לִפְסֹל אֶת הַגּוּיָה[68], וְכָל הַמַּשְׁקִין מִצְטָרְפִין לְרִבִּיעִית. וְאִם אָכַל אוֹ שָׁתָה פָּחוֹת מִשִּׁעוּר זֶה - טָהוֹר. אָכַל מְעַט וְשָׁהָה וְאָכַל מְעַט: אִם יֵשׁ מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף כְּדֵי אֲכִילַת פְּרָס[69] - מִצְטָרְפִין, וְאִם לָאו - אֵין מִצְטָרְפִין. וְכֵן אִם שָׁתָה מְעַט וְשָׁהָה וְשָׁתָה מְעַט: אִם יֵשׁ מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף כְּדֵי אֲכִילַת פְּרָס - מִצְטָרְפִין, וְאִם לָאו - אֵין מִצְטָרְפִין[70]. אָכַל פָּחוֹת מִכַּשִּׁעוּר וְטָבַל[71] וְעָלָה, וְאָכַל מְעַט מִיָּד, אִם לֹא שָׁהָה בֵּינֵיהֶן וַהֲרֵי בֵּין אֲכִילָה שֶׁלִּפְנֵי טְבִילָה וְשֶׁלְּאַחַר טְבִילָה כִּכְדֵי אֲכִילַת פְּרָס - הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפִין[72].

63) משנה, מעילה יז, ב. 64) דעת רבינו שפרס הוא שלוש ביצים. [ודעת רש"י (כריתות יב, ב) שפרס הוא כארבע ביצים]. 65) יותר קצת, בריווח. 66) רביעית הלוג. לוג = שש ביצים. 67) משנה, שם. 68) לטמא את הגוף ולעשותו שני. 69) זמן אכילה רגילה של שלוש ביצים. 70) כריתות יג, א. 71) שם. 72) ואין אנו אומרים, שהטבילה הועילה לבטל את פעולת חצי השיעור הראשון, ונשאר רק החצי השני ואין בו שיעור לטמא. והטעם, מפני שבחצי זית אינו מטמא כלל, לא עשתה הטבילה כל פעולה.

יב. אִשָּׁה[73] שֶׁהִיא רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה וּמְנִיקָה אֶת בְּנָהּ - הֲרֵי הַבֵּן טָהוֹר[74], וְלֹא גָּזְרוּ עָלָיו טֻמְאָה[75]. שֶׁאֲפִלּוּ תֹּאמַר שֶׁיָּנַק רְבִיעִית, אֶפְשָׁר שֶׁיֵּשׁ מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף יָתֵר מִכְּדֵי אֲכִילַת פְּרָס, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ יוֹנֵק בְּבַת אַחַת[76].

73) שם. 74) אינו מיטמא מנגיעת אמו, מפני שראשון אינו מטמא אדם. 75) משום שינק חלב טמא. 76) אלא לאט לאט, ובספק לא גזרו.

יג. הַמְעַבֶּרֶת[77] הִתִּירוּ לָהּ לֶאֱכֹל אֲכָלִין טְמֵאִין פָּחוֹת מִכַּשִּׁעוּר, וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא אוֹכֶלֶת הַרְבֵּה, מִפְּנֵי הַסַּכָּנָה. וְאֵינָהּ צְרִיכָה טְבִילָה, אֶלָּא הֲרֵי הִיא טְהוֹרָה.

77) ברייתא, שם: "התירו לה לעוברה לאכול פחות מכשיעור מפני הסכנה", ומוסיף רב פפא: אפילו טובא (הרבה). ומפרש רבינו, שהתירו לה לאכול ולא לטבול אחר־כך (כסף משנה). ולמה לא גזרו עליה טומאה? שמא תימנע מאכילה כדי שלא תיטמא – ותסתכן ('אור שמח'). ומה שאמר "פחות מכשיעור ואפילו אוכלת הרבה" נראה לפרש, שלכתחילה מאכילים אותה פחות פחות מכשיעור, אבל גם כשהיא אוכלת הרבה אינה צריכה טבילה. [ואפשר גם לפרש, שמדקדקים להאכילה פחות פחות מכשיעור אף־על־פי שברור לנו שתצטרך לאכול הרבה. ראה השלמות].

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – כ"ה שבט־א' אדר ה'תשפ"א

יום ראשון כ"ה שבט ה'תשפ"א

הִלְכוֹת אִישׁוּת

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) נתבארו בו המשך דיני תנאי: המקדש על מנת שירצה אביו, שיש לו ממון, שאין עליה נדרים או מומין, מעכשיו לאחר שלושים יום, המקדש חוץ מפלוני, המקדש אשתו לאחר שיגרשנה, המקדש אשה שאסורה לו עכשיו לכשתותר לו, או אשה שלא באה לעולם, דברים הצריכים שומא, דין ודברים בינם בסכום כסף הקידושין, שליח ותנאי, חזרה בקידושין.

א. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי עַל מְנָת שֶׁיִּרְצֶה אָבִי[2]: רָצָה הָאָב[3] - מְקֻדֶּשֶׁת; לֹא רָצָה, אוֹ שֶׁשָּׁתַק[4], אוֹ שֶׁמֵּת קֹדֶם שֶׁיִּשְׁמַע הַדָּבָר[5] - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[6]. עַל מְנָת שֶׁלֹּא יְמַחֶה אָבִי[7]: שָׁמַע וּמִחָה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת; לֹא מִחָה[8], אוֹ שֶׁמֵּת[9] - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת. מֵת הַבֵּן וְאַחַר כָּךְ שָׁמַע הָאָב[10] - מְלַמְּדִין הָאָב שֶׁיֹּאמַר: אֵינִי רוֹצֶה[11], כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהוּ קִדּוּשִׁין וְלֹא תִּפֹּל לִפְנֵי יָבָם[12].

2) שיאמר בפירוש: "הן" כשישמע. 3) שאמר "הן" כששמע. 4) בשעה ששמע. 5) והרי לא יוכל לעולם לומר: "הן", ואם כן לא נתקיים תנאו. 6) שהכל תלוי בשעת השמיעה, ואם אמר אז "הן" נתקיימו הקידושין. אבל אם שתק באותה שעה אע"פ שנתרצה אחר־כך או שלא שמע ומת, שלא יתקיים התנאי לעולם - אינה מקודשת (כסף־משנה). 7) בשעת השמיעה. 8) בשעת השמיעה, ואפילו מיחה אחר־כך (כסף־משנה). 9) קודם ששמע. 10) שאם שמע לפני שמת ולא מיחה, הרי זו מקודשת כנ"ל. 11) כל זמן שעסוקים בשמיעת דבר הקידושין, או בתוך כדי דיבור, אבל אם בשעת השמיעה שתק - לא תועיל לו מחאתו אח"כ (כסף־משנה). 12) קידושין סג, א. ולדעת הראב"ד, שמע קודם שמת הבן ולא מיחה, יוכל אח"כ למחות כשמת בנו, הואיל ולא קבע זמן למחאתו יוכל למחות לעולם, ולפיכך כשמת הבן - מלמדים אותו למחות אפילו אם שמע קודם מיתת הבן.

ב. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בָּזֶה עַל מְנָת שֶׁיֵּשׁ לִי מָאתַיִם זוּז אוֹ בֵּית כּוֹר עָפָר[13]: אִם יֵשׁ שָׁם עֵדִים[14] שֶׁיֵּשׁ לוֹ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת; וְאִם אֵין לוֹ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִסָּפֵק, שֶׁמָּא יֵשׁ לוֹ, וְהוּא אוֹמֵר 'אֵין לִי' כְּדֵי לְקַלְקְלָהּ[15].

13) קרקע הראוי לזרוע עליו "כור", שהוא שלושים סאה תבואה, וזהו שטח של מאתים ושבעים וארבע אמות על מאתים ושבעים וארבע אמות בקירוב, כמו שכתב רבינו בפ"ד מהל' ערכין ה"ד. 14) כן כתב הרא"ש (קידושין פ"ג סימן ד) על־פי ה'תוספתא' שם (שצריך עדים במתנה על־מנת שאדבר עליך לשלטון, והוא־הדין כאן). 15) להכשילה, כי בינתיים היא תינשא לאחרים ותלד בנים, והוא יטען אח"כ שיש לו כסף או קרקע, נמצא שאסרה על הבעל השני ובניה ממנו ממזרים, כי היתה אשת איש בשעת נישואיה (קידושין ס, ב - אלא ששם לא נאמר הטעם: "כדי לקלקלה"). ואחרים מפרשים הטעם, שמא נתחרט אח"כ, ולפיכך הוא אומר: אין לי, כי מאחר שקידש מתחילה על דעת כן, חזקה היא שיש לו, ועכשיו הוא מתחרט (ר"ן ורא"ש שם) והשווה דברי רבינו בהל' גירושין פ"י, הי"ג.

1 **ג. הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּזֶה עַל מְנָת שֶׁיֵּשׁ לִי מָאתַיִם**
2 **זוּז אוֹ בֵּית כּוֹר עָפָר בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי, אִם יֵשׁ לוֹ בְּאוֹתוֹ**
3 **מָקוֹם - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[16]; וְאִם אֵין לוֹ בְּאוֹתוֹ מָקוֹם**
4 **שֶׁאוֹמֵר - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִסָּפֵק, שֶׁמָּא יֵשׁ לוֹ שָׁם,**
5 **וְהוּא מִתְכַּוֵּן לְקַלְקְלָהּ[17].**

16) קידושין ס, ב. ודין מאתים זוז במקום פלוני, מקורו ב'תוספתא' שם, פ"ג. ויש סוברים שבנוגע לכסף אין קפידא, שאפילו אינם באותו מקום ונמצאים במקום אחר, הרי זו מקודשת קידושי ודאי, כי בקל אפשר להעבירם ממקום למקום (רא"ש שם). 17) בגמרא שם, לא מפורש דין זה. ורבינו למדו ממה שאמרו בעל־מנת שיש לי בית כור עפר (למעלה ה"ב). והרא"ש (שם) חולק, וסובר שאפילו קידושי ספק אין כאן, כי אילו היה לו בית כור במקום פלוני, היה הדבר ידוע, כי קרקע אי אפשר להטמין, ויש קול לדבר. וכן נראה ב'תוספתא' שם גם בענין מאתים זוז (וראה ב'תוספות' המיוחסות לר"י שם).

6 **ד. הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּזֶה עַל מְנָת שֶׁאַרְאֶךָּ מָאתַיִם**
7 **זוּז אוֹ בֵּית כּוֹר עָפָר - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, וְיַרְאֶנָּה[18].**
8 **הֶרְאָה הַזּוּזִים בְּיַד אֲחֵרִים, אוֹ שֶׁהֶרְאָה בֵּית כּוֹר עָפָר**
9 **בִּשְׂדֵה אֲחֵרִים - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, עַד שֶׁיַּרְאֶנָּה מִשֶּׁלּוֹ[19].**
10 **לָקַח הַמָּעוֹת בְּהַלְוָאָה אוֹ בְּשֻׁתָּפוּת, אוֹ שֶׁשָּׂכַר הַשָּׂדֶה**
11 **אוֹ לְקָחָהּ בַּאֲרִיסוּת[20], וְהֶרְאָהּ - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, עַד**
12 **שֶׁיַּרְאֶנָּה מִשֶּׁלּוֹ; שֶׁמַּשְׁמַע 'שֶׁאַרְאֶךָּ' - שֶׁאַרְאֶךָּ מִשֶּׁל**
13 **עַצְמִי דָּבָר זֶה שֶׁאָמַרְתִּי לָךְ[21].**

18) ואפילו יביא עדים שיש לו, אינה מקודשת עד שיראנה ('טור' אהע"ז סי' לח). 19) ואם לא הראה לה, אינה מקודשת אפילו מספק ('טור', שם). 20) שמעבד שדה אחרים לקבל ממנה חלק בפירותיה, שליש או רביע, כפי מנהג המדינה. 21) קידושין ס, ב.

14 **ה. הָיָה לוֹ בֵּית כּוֹר עָפָר, וְהָיָה בוֹ נְקָעִים[22] עֲמֻקִּים**
15 **עֲשָׂרָה טְפָחִים, אוֹ סְלָעִים[23] גְּבוֹהִים עֲשָׂרָה טְפָחִים,**
16 **אִם הָיוּ הַנְּקָעִים מְלֵאִים מַיִם - הֲרֵי הֵן כִּסְלָעִים, וְאֵין**
17 **נִמְדָּדִין עִמּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לִזְרִיעָה[24]; וְאִם**
18 **אֵינָן מְלֵאִין מַיִם - נִמְדָּדִין עִמּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהֵן רְאוּיִין**
19 **לִזְרִיעָה[25].**

22) חפירות, יתקבצו שם המים (רבינו בפירושו למשנה כלאים פ"ה, מ"ד). 23) אדמה קשה כאבן ואינה ראויה לזריעה. 24) קידושין סא, א. אבל אם אין הנקעים עמוקים עשרה טפחים, אפילו הם מלאים מים נמדדים עמו, מפני שהם נקראים "אגנות הקרקע" שהמים מתמצים לתוכם ובטלים הם לגבי השדה (שם). והוא־הדין בסלעים שאינם גבוהים עשרה טפחים - שהם נקראים "שדראות הקרקע" והם בטלים על גבה. 25) שם, והשווה דברי רבינו הל' ערכין פ"ד, הי"ג. ולענין רוחב הנקעים לא נתפרש השיעור, וברשב"ם לבבא־בתרא קב, ב - פירש: שיש ברחבם ארבעה טפחים על ארבעה. וכתב הרשב"א: בור מלא מים אע"פ שאינו בר זריעה, הואיל ומשקים ממנו את השדה, הריהו משמש צורך השדה ונמדד עמו (מגיד־משנה).

20 **ו. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּזֶה עַל מְנָת**
21 **שֶׁאֵין עָלַיִךְ נְדָרִים, וְנִמְצָא עָלֶיהָ אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה**
22 **נְדָרִים אֵלּוּ: שֶׁלֹּא תֹּאכַל בָּשָׂר, אוֹ שֶׁלֹּא תִּשְׁתֶּה יַיִן,**
23 **אוֹ שֶׁלֹּא תִּתְקַשֵּׁט בְּמִינֵי צִבְעוֹנִין[26] - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[27].**
24 **נִמְצָא עָלֶיהָ נֶדֶר חוּץ מֵאֵלּוּ, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא**
25 **אוֹמֵר: מַקְפִּיד אֲנִי אֲפִלּוּ עַל זֶה - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[28].**
26 **וְאִם אָמַר לָהּ: עַל מְנָת שֶׁאֵין עָלַיִךְ כָּל נֶדֶר - אֲפִלּוּ**
27 **נִמְצֵאת שֶׁנָּדְרָה שֶׁלֹּא תֹּאכַל חָרוּבִין, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[29].**

26) "והוא־הדין לשאר המינים שדרך כל נשי המקום להתקשט בהן" (לשון רבינו לקמן פכ"ה, ה"א). 27) כתובות עב, ב. כי אלו הם דברים שיש בהם עינוי נפש (כי אם לא תתקשט, גנאי הוא לה ומתגנה עליו) והמקדש מקפיד עליהם. 28) שם. הואיל ואין אנשים רגילים להקפיד על זה, אין קפידתו קפידא. 29) 'ירושלמי' כתובות פ"ז, ה"ז. רמז רבינו לדבריו (הל' דעות פ"ד, הי"א): "והחרובים רעים לעולם", והייתי סבור שאין הבעל מקפיד על נדר זה, ואדרבה מרוצה הוא שלא תאכל דברים המזיקים לגופה - לפיכך משמיענו שכיון שאמר "כל נדר", אף זה בכלל ('מעשה רוקח').

28 **ז. הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּזֶה עַל מְנָת שֶׁאֵין בְּךָ מוּמִין,**
29 **וְנִמְצָא בָּהּ אֶחָד מִן הַמּוּמִין הַפּוֹסְלִין בַּנָּשִׁים - אֵינָהּ**
30 **מְקֻדֶּשֶׁת. נִמְצָא בָּהּ מוּם אַחֵר חוּץ מֵאוֹתָן הַמּוּמִין,**
31 **אַף־עַל־פִּי שֶׁאָמַר: מַקְפִּיד אֲנִי אֲפִלּוּ עַל זֶה - הֲרֵי**
32 **זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[30]. וּמָה הֵן הַמּוּמִין הַפּוֹסְלִין בַּנָּשִׁים? כָּל**
33 **הַמּוּמִין הַפּוֹסְלִין בְּכֹהֲנִים[31] פּוֹסְלִין בַּנָּשִׁים. וּבְהִלְכוֹת**
34 **בִּיאַת מִקְדָּשׁ[32] יִתְבָּאֲרוּ כָּל מוּמִין שֶׁל כֹּהֲנִים. וְיוֹתֵר**
35 **עֲלֵיהֶן בַּנָּשִׁים: רֵיחַ רָע[33]. וְזִיעָה[34]. וְרֵיחַ הַפֶּה[35].**
36 **וְקוֹל עָבֶה[36]. וְדַדִּין גַּסִּין מֵהַבְּרוֹתֶיהָ טָפַח. וְטֶפַח בֵּין**
37 **דַּד לְדַד. וּנְשִׁיכַת כֶּלֶב וְנַעֲשָׂה הַמָּקוֹם צַלֶּקֶת[37].**
38 **וְשׁוּמָא[38] שֶׁעַל הַפַּדַּחַת[39] - אֲפִלּוּ הָיְתָה קְטַנָּה בְּיוֹתֵר,**
39 **וַאֲפִלּוּ קְרוֹבָה לִשְׂעַר רֹאשָׁהּ[40], וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין בָּהּ**
40 **שֵׂעָר. וְזוֹ הִיא[41] הַשּׁוּמָא שֶׁיִּתְּרָה אִשָּׁה עַל הַכֹּהֲנִים.**

אֲבָל אִם הָיְתָה שׁוּמָא שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שֵׂעָר בִּשְׂאָר הַפָּנִים, אוֹ שׁוּמָא גְּדוֹלָה כְּאִיסָר[42] אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין בָּהּ שֵׂעָר - הֲרֵי זֶה מוּם בֵּין בְּכֹהֲנִים בֵּין בְּנָשִׁים[43].

30) כתובות עב, ב. 31) שלא יכנסו למקדש מן המזבח ולפנים, כשהם בעלי מום, וכן אם עבדו במקדש, עבודתם פסולה כמפורש בתורה (ויקרא כא, כג). 32) פ"ח, הי"ז: "נמצאו כל המומים הפסולים בכהנים מאה וארבעים". 33) מגופה. 34) שמזיעה תמיד. 35) כתובות עה, א. וכגירסת הרי"ף שם המוסיף: "ריח רע". ובנוסח כת"י (הובא בספר 'מעשה רוקח') כתוב: "ריח החוטם". במקום "ריח רע" (ועי' בשו"ע אהע"ז סי' לט ס"ד). 36) שהרי הכתוב משבחה בקול ערב (שיר השירים ב, יד): "כי קולך ערב ומראך נאוה". 37) שאחרי שנתרפאה המכה, נשאר רושם בעור. 38) בליטה בעור כעין יבלת. 39) המצח. 40) שפעמים נראית ופעמים אינה נראית. 41) הקטנה ואין בה שיער. 42) מטבע קטן איטלקי, ונזכר במשנה (קידושין א, א). ורבינו מפרש שם: שזהו הנקרא דרה"ם בערבית, ומשקלו ארבעה גרעיני שעורה. 43) כתובות עה, א. אלא שלענין מומי נשים הנמצאים על הפנים, יש לומר שהיא מקודשת, שהרי ראה ונתפייס, אם לא במקום שהבנות יוצאות ופניהן רעולות, ואז אפילו היתה השומא בשאר הפנים - אינה מקודשת. וכן אמרו שם במשנה: "במה דברים אמורים, במומים שבסתר. אבל במומים שבגלוי, אינו יכול לטעון", שידע ונתפייס. והשווה דברי רבינו לקמן פכ"ה ה"ב.

ח. הַמְקַדֵּשׁ אִשָּׁה סְתָם[44], וְנִמְצָא עָלֶיהָ אֶחָד מִן הַמּוּמִין הַפּוֹסְלִין בְּנָשִׁים, אוֹ נִמְצָא עָלֶיהָ אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה נְדָרִים[45] - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִסָּפֵק[46]. קִדְּשָׁהּ עַל מְנָת שֶׁאֵין עָלֶיהָ נְדָרִים, וְהָיוּ עָלֶיהָ נְדָרִים, וְהָלְכָה אֵצֶל חָכָם וְהִתִּיר לָהּ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[47].

44) שלא התנה עמה כלום. 45) האמורים לעיל ה"ו. 46) ולא תוכל להנשא לאחרים עד שתקבל הימנו גט (כתובות עג:). ספק בידינו אם סתם אדם מקפיד על כך, ואי אפשר לו באשה נדרנית או בעלת מום - או אינו מקפיד. 47) שהחכם עוקר את הנדר למפרע כאילו לא היה מעולם, כמבואר בהל' נדרים פ"ד, ה"ה.

ט. קִדְּשָׁהּ עַל מְנָת שֶׁאֵין בָּהּ מוּמִין, וְהָיוּ בָּהּ מוּמִין, וְהָלְכָה אֵצֶל רוֹפֵא וְרִפְּאָה אוֹתָהּ - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[48]. אֲבָל אִם הִתְנָה הָאִישׁ שֶׁאֵין עָלָיו נְדָרִים וְשֶׁאֵין בּוֹ מוּמִין, וְהָיוּ עָלָיו נְדָרִים וְהָיוּ בּוֹ מוּמִין, וְהָלַךְ אֵצֶל חָכָם וְהִתִּירוֹ, אֵצֶל רוֹפֵא וְרִפְּאוֹ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת; שֶׁאֵין גְּנַאי לְאִישׁ בְּמוּמִין שֶׁכְּבָר נִרְפְּאוּ, וְהָאִשָּׁה אֵינָהּ מַקְפֶּדֶת עַל זֹאת[49].

48) כתובות עד, ב: "ומה בין חכם לרופא, חכם עוקר את הנדר מעיקרו (והרי זה כאילו לא נדרה כלל ולא הטעתו בשעת קידושיה), ורופא אינו מרפא אלא מכאן ולהבא" (ונמצא שבשעת תנאו הטעתו, רש"י שם). ולדעת ה'תוספות' שם, הטעם: כי גם לאחר שנתרפאה היא מאוסה בעיניו כשזוכר שהיו בה מומים, וכן נראה מדברי רבינו בסמוך. 49) שם עה, א: "טב למיתב טן דו, מלמיתב ארמלו". משל הדיוט הוא: טוב לשבת עם גופים שנים, משבת אלמנה (רש"י, שם).

י. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בָּזֶה עַל מְנָת שֶׁאֶתֵּן לִיךְ מָאתַיִם זוּז מִכָּן וְעַד שְׁלֹשִׁים יוֹם: אִם נָתַן לָהּ בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - מְקֻדֶּשֶׁת, וְאִם עָבְרוּ שְׁלֹשִׁים יוֹם וְלֹא נָתַן לָהּ - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[50]. הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּזוּזִים אֵלּוּ לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם[51], אַף־עַל־פִּי שֶׁנִּתְאַכְּלוּ הַמָּעוֹת בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם[52]. וְאִם חָזַר בּוֹ בְּתוֹךְ הַשְּׁלֹשִׁים אוֹ חָזְרָה הִיא - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[53].

50) ואפילו יתן לה אח"כ, כי לא קיים תנאו. ואין אומרים לא נתכוין זה אלא לזרז עצמו, ואין זה תנאי ממש, אלא הרי זה תנאי כשאר כל התנאים (קידושין ס:). 51) שלא יחולו הקידושין עכשיו, אלא לאחר שלושים יום. 52) ואין זה דומה למקדש במלוה שאינה מקודשת, כי כאן קיבלה את הכסף מתחילה לא בתורת הלואה אלא לשם קידושין, ולא ניתנו לה להוציאן אלא על־מנת שתתקדש בהן, נמצא כשאכלה - שלו אכלה, ובהגיע הזמן המדובר מתקדשת באותה הנאה, שאינה צריכה להחזיר לו הכסף (קידושין נט. וברש"י שם, וב'פרישה' לאהע"ז סי' מ). 53) כי כל זמן שלא חלו הקידושין, אין כאן מעשה אלא 'דיבור' בלבד, ובא הדיבור השני (חזרתם) ומבטל הדיבור הראשון (שם).

יא. בָּא שֵׁנִי וְקִדְּשָׁהּ בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת לַשֵּׁנִי לְעוֹלָם. לְפִי שֶׁבַּשָּׁעָה שֶׁקִּדְּשָׁהּ הַשֵּׁנִי לֹא הָיְתָה מְקֻדֶּשֶׁת, וְתָפְסוּ בָּהּ קִדּוּשֵׁי שֵׁנִי, וְנַעֲשָׂת אֵשֶׁת אִישׁ; וּלְאַחַר הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם, כְּשֶׁיָּבוֹאוּ קִדּוּשֵׁי רִאשׁוֹן, יִמְצְאוּ אוֹתָהּ אֵשֶׁת אִישׁ, וְנִמְצָא הָרִאשׁוֹן כְּמִי שֶׁקִּדֵּשׁ אֵשֶׁת אִישׁ[54], שֶׁאֵין הַקִּדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהּ[55].

54) קידושין נט, ב. ומדברי רבינו משמע שאם גירשה השני בתוך שלשים יום או מת, חלו קידושי ראשון לאחר שלושים יום, שהרי לא מצאו אותה "אשת־איש" באותה שעה. וכן מבואר ב'ירושלמי' קידושין פ"ג, ה"א. והרשב"א והרא"ש חולקים, ולדעתם כל שקיבלה קידושיה משני, הרי הוכיחה שחזרה בה מקידושי ראשון (כמו שאמרו (יבמות קח.): "קידושיה הן־הן מיאוניה") ובאותה שעה נפקעו לגמרי קידושי ראשון, ושוב אינן חלין. ולדעת הרא"ש יש שיבוש ב'ירושלמי' הנ"ל, ועי' בשו"ע אהע"ז סי' מ ס"ב. 55) כמבואר לעיל פ"ד, יב.

יב. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי מֵעַכְשָׁיו וּלְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם בְּדִינָר זֶה, וּבָא אַחֵר וְקִדְּשָׁהּ בְּתוֹךְ הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִסָּפֵק לִשְׁנֵיהֶם[56]. לְפִיכָךְ שְׁנֵיהֶם נוֹתְנִין גֵּט[57], בֵּין בְּתוֹךְ הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם[58] בֵּין לְאַחַר הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם. הֲרֵי אַתְּ

מְקֻדֶּשֶׁת לִי מֵעַכְשָׁיו וּלְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם, וּבָא אַחֵר וְאָמַר: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי מֵעַכְשָׁיו וּלְאַחַר עֶשְׂרִים יוֹם, וּבָא אַחֵר וְאָמַר: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי מֵעַכְשָׁיו וּלְאַחַר עֲשָׂרָה יָמִים, אֲפִלּוּ הֵן מֵאָה עַל הַסֵּדֶר הַזֶּה[59] - קִדּוּשֵׁי כֻּלָּן תּוֹפְסִין בָּהּ, וּצְרִיכָה גֵּט מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד, מִפְּנֵי שֶׁהִיא סָפֵק מְקֻדֶּשֶׁת לְכֻלָּן[60].

56) מסופקים אנו בדברי הראשון: "מעכשיו ולאחר שלשים יום" מה משמעותם? - אם "תנאי" הם, כלומר אם לא אחזור בי בתוך שלושים, יחולו הקידושין מעכשיו, נמצא שאם לא חזר בו בתוך ל', הרי היא מקודשת מעכשיו, וקידושי השני מתבטלים למפרע, או "חזרה" הם, שחזר בו המקדש הראשון ממה שאמר: "מעכשיו" אלא דעתו לקדשה לאחר ל' יום (כי אולי דעתו על אחרת וימלך בתוך ל', רש"י שם) ועד אז הרי היא כפנויה וקידושי השני בתוך ל' יום חלים כדין. לפיכך היא מקודשת לשניהם מספק (קידושין נט:). 57) אם רוצה להנשא לאחרים או שאחד מהם יתן גט ותהא מותרת לשני ('טור' אהע"ז סי' מ). 58) ואף הראשון יכול לגרשה אף־על־פי שעדיין לא נתקדשה לו. ואין זה דומה לדבר שלא בא לעולם, כיון שאינו מחוסר מעשה, והזמן של שלושים יום ממילא הוא בא (משנה־למלך בפ"ו מהלכות גירושין ה"ג). 59) שקדושי האחרון כלים בתוך זמנו של קידושי קודמו. 60) כי לשון "מעכשיו ולאחר שלושים יום" ספק הוא, אם הוא 'תנאי' או 'חזרה' כנ"ל בהערה נה, שאם היא 'חזרה', חלים קידושי שני. ואם 'תנאי', אין קידושי שני חלים כלל. ומספק הרי היא מקודשת לשניהם, וכן לכולם. אבל אם קידשה האחרון "מעכשיו ולאחר ארבעים יום" שזמנו כלה לאחר זמן הראשון, אז אינה מקודשת לאחרון אפילו מספק, כי אפילו אם נניח שלשון המקדש הראשון משמעו 'חזרה' הרי כשגמרו שלושים יום נתקדשה לו ואין קידושי האחרון תופסים בה. ורבינו פסק כאן כרבי יוחנן בקידושין ס. (כסף־משנה).

יג. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי חוּץ מִפְּלוֹנִי, כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא תֵּאָסֵר עָלָיו, אֶלָּא תִּהְיֶה אֵשֶׁת אִישׁ עַל כָּל הָעוֹלָם וְלִפְלוֹנִי כִּפְנוּיָה - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִסָּפֵק[61]. אֲבָל אִם אָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי עַל מְנָת שֶׁתִּהְיִי מֻתֶּרֶת לִפְלוֹנִי - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[62], וְתִהְיֶה אֲסוּרָה עָלָיו כִּשְׁאָר הָעָם[63], מִפְּנֵי שֶׁהִתְנָה בְּדָבָר שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְקַיְּמוֹ[64].

61) אם אפשר לקדש אשה ולהשאיר שיור בקנינה, או עלינו להקיש קידושין לגירושין, שנאמר (דברים כד, ב): "ויצאה . . . והיתה לאיש אחר", השווה הכתוב הויה (קידושין) ליציאה (גירושין), מה גירושין אינם ניתנים לשיור, שהרי כתוב בהם "ספר כריתות", וכל ששייר בגיטו אין זה "כריתות" - אף קידושין אינם ניתנים לשיור (גיטין סב:). ואין זה דומה ל"מקדש מעכשיו ועד שלושים" האמור לעיל הי"ב, כי שם אין השיור אלא עד שלושים יום, וכאן נעשה השיור בעצם מהות הקידושין (ה'מאירי'). 62) כאן לא שייר בעצם הקידושין כלום, אלא שהתנה עמה תנאי מסויים, והרי זה כשאר תנאי בקידושין שאפשר להתנות (גיטין, שם). 63) שאין אשה ראויה לשני אנשים כאחד (לעיל פ"ג, ה"ט). 64) מחמת איסור תורה, והמתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל והמעשה קיים, כמבואר לעיל פ"ו ה"ט־י.

יד. הַנּוֹתֵן שְׁתֵּי פְּרוּטוֹת לְאִשָּׁה וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי הַיּוֹם בְּאַחַת, וּבְאַחַת לְאַחַר שֶׁאֲגָרְשֵׁךְ[65] - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[66], וּכְשֶׁיְּגָרֵשׁ אוֹתָהּ תִּהְיֶה מְקֻדֶּשֶׁת, עַד שֶׁיְּגָרֵשׁ אוֹתָהּ פַּעַם שְׁנִיָּה מִן קִדּוּשֵׁי פְּרוּטָה שְׁנִיָּה. אֲבָל אִם אָמַר לְאִשָּׁה: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בָּזֶה לְאַחַר שֶׁאֶתְגַּיֵּר[67], לְאַחַר שֶׁתִּתְגַּיְּרִי, לְאַחַר שֶׁאֶשְׁתַּחְרֵר[68], לְאַחַר שֶׁתִּשְׁתַּחְרְרִי, לְאַחַר שֶׁיָּמוּת בַּעְלִיךְ, לְאַחַר שֶׁתָּמוּת אֲחוֹתִיךְ[69] - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, לְפִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל עַתָּה לְקַדְּשָׁהּ[70].

65) אחרי קידושין אלו. 66) בעיה היא בקידושין סב, ב -אם יכול לקדשה עכשיו לאחר שיגרשנה, ולא נפשטה, אלא שרבינו למדה מדין הש"ס (כתובות נט.): "האומר שדה זו שאני מוכר לך לכשאקחנה ממך תיקדש (תימסר לרשות ההקדש) הרי זו מקודשת כשיקחנה, שהרי עתה בידו להקדישה (ראה הל' ערכין פ"ו, ה"ט) ואף בקידושי אשה הדין כן (מגיד־משנה בשם רשב"א, וכן כתב ה'מאירי' בדעת רבינו). ויש מפרשים מה שכתב רבינו מקודשת - מקודשת מספק (כסף־משנה ותוס' ר"י שם). וכן נראה ממה שכתב רבינו בסמוך: "וכשיגרש אותה תהיה מקודשת עד שיגרש אותה פעם שניה", הרי שאין הקידושין ודאיים (כסף־משנה). 67) ועכשיו הוא גוי ואין לו קידושין. 68) ועכשיו הוא עבד כנעני ואין קידושיו תופסין, כמבואר לעיל פ"ד, הט"ו. 69) היא אשתי. ואין קידושין תופסין באחות אשתו בחייה. 70) והרי אלו כדברים שלא באו עדיין לעולם, ואין אדם קונה או מקנה דבר שלא בא לעולם (קידושין סב.).

טו. הָאוֹמֵר לִיבָמָה[71]: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בָּזֶה לְאַחַר שֶׁיַּחֲלֹץ לִיךְ יְבָמִיךָ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[72]; הוֹאִיל וְאִלּוּ קִדְּשָׁהּ עַתָּה, הָיוּ קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהּ מִסָּפֵק[73].

71) אשה שמת בעלה בלא בנים ולו אח, הרי היא זקוקה ליבם (אחי בעלה) ואסור לה להנשא לאחרים עד שיבמה יחלוץ לה. 72) בנוסח כת"י התימנים וב'מעשה רוקח', נוספה כאן המילה: "מספק". 73) כמבואר לעיל פ"ד, הי"ד ובביאורנו שם, ע"פ הסוגיא ביבמות צב, ב.

טז. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: אִם יָלְדָה אִשְׁתְּךָ נְקֵבָה הֲרֵי הִיא מְקֻדֶּשֶׁת לִי בָּזֶה - לֹא אָמַר כְּלוּם[74]. וְאִם הָיְתָה אֵשֶׁת חֲבֵרוֹ מְעֻבֶּרֶת וְהֵכַּר הָעֻבָּר - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[75]. וְיָרְאָה לִי, שֶׁצָּרִיךְ לַחֲזֹר וּלְקַדֵּשׁ אוֹתָהּ אַחַר שֶׁתֵּלֵד עַל יְדֵי אָבִיהָ[76], כְּדֵי שֶׁיַּכְנִיס אוֹתָהּ[77] בְּקִדּוּשִׁין שֶׁאֵין בָּהֶן דִּפְיָי[78].

74) שעדיין לא נתעברה האשה, והרי זה דבר שלא בא לעולם. 75) קידושין סב, ב. והרי זה כמזכה לעובר שלו

- שקנה, הואיל ודעתו של אדם קרובה אצל בנו (פכ"ב מהל' מכירה ה"י) והוא־הדין כאן דעתו של האב קרובה אצל בתו וגמר ומקנה (תוס' המיוחסות לר"י קידושין סג. בדעת רבינו). 76) בנוסח כת"י התימנים: "מאביה אחר שתולד". 77) ישאנה ויכניסה לביתו. 78) חסרון ופגם. מלשון הכתוב (תהלים נ, כ): "בבן אמך תתן דופי". ורבינו בפירוש המשנה (קידושין פ"ג, ה) אומר: "ומה שמתחזק אצלי, שצריך שיקדש אותה אחר שנולדה ואז מותר לבוא עליה, לפי שמן העיקרים שבידינו אין אדם מקנה לחבירו דבר שלא בא לעולם, ואמנם אמרנו: דבריו קיימים, להחמיר שהיא נעשית כאשת־איש".

יז. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּמֵאָה דִינָרִין, וְנָתַן לָהּ אֲפִלּוּ דִינָר אֶחָד - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[79] מִשֶּׁלְּקָחָה הַדִּינָר. וְהוּא[80], שֶׁיְּשַׁלִּים לָהּ הַשְּׁאָר. שֶׁזֶּה כְּמִי שֶׁאָמַר: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּדִינָר זֶה עַל מְנָת שֶׁאַשְׁלִים לִיךְ מֵאָה דִינָרִים, שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת לוֹ מֵעַכְשָׁיו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁאָמַר לָהּ 'בְּמֵאָה דִינָרִים' סְתָם; אֲבָל אִם פֵּרֵשׁ וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּמֵאָה דִינָרִין אֵלּוּ, וְהִתְחִיל לִמְנוֹת לְתוֹךְ יָדָהּ - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת עַד שֶׁיַּשְׁלִים [לָהּ מֵאָה[81]], וַאֲפִלּוּ בַּדִּינָר הָאַחֲרוֹן שְׁנֵיהֶם יְכוֹלִים לַחֲזוֹר זֶה בָּזֶה[82]. וְכֵן אִם נִמְצָא מָנֶה חָסֵר דִּינָר[83], אוֹ נִמְצָא מֵהֶן דִּינָר נְחֹשֶׁת[84] - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[85]. נִמְצָא בָּהֶם דִּינָר רַע[86]: אִם יְכוֹלָה לְהוֹצִיאוֹ עַל יְדֵי הַדְּחָק - יַחֲלִיפֶנּוּ[87], וְאִם לַאו - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת.

79) ואין אחד מהם יכול לחזור בו. 80) ובלבד. 81) כיון שראתה אותו מונה והולך - דעתה על כל הסכום המדובר (קידושין ח. וברש"י). 82) שעדיין לא חלו הקידושין. 83) כגון שנתן לה הכסף בלילה, ולא הרגישה בחסרון הדינר. 84) וסתם דינר הוא של כסף. 85) שהרי הטעה אותה, ואפילו אם יחליפנו אינה מקודשת, שהרי סמכה דעתה על־מנת שהראה לה והריהו חסר ('תוספות' שם). 86) שנשחק וחסר ממשקלו. 87) חייב להחליפו מדין חוב, אבל אין זה מעכב את הקידושין, ואפילו לא החליפו לה מקודשת, הואיל ויוצא ע"י הדחק אינה מקפדת (קידושין שם, ובר"ן).

יח. אָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בִּבְגָדִים אֵלּוּ שֶׁהֵן שָׁוִין חֲמִשִּׁים דִּינָרִים, וְהָיוּ שֶׁל מֶשִׁי וְכֵיוֹצֵא בָהֶן שֶׁהָאִשָּׁה מִתְאַוָּה לָהֶן[88]: אִם הָיוּ שָׁוִין חֲמִשִּׁים - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִשְּׁעַת לְקִיחָה, וְאֵינָן צְרִיכִין שׁוּמָא בַּשּׁוּק וְאַחַר כָּךְ תִּהְיֶה מְקֻדֶּשֶׁת, כְּדֵי שֶׁתִּסְמֹךְ דַּעְתָּהּ, אֶלָּא הוֹאִיל וְהֵן שָׁוִין כְּמוֹ שֶׁאָמַר לָהּ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִשָּׁעָה רִאשׁוֹנָה[89]; וְאִם אֵינָן שָׁוִין - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[90].

88) הערכה ע"י שמאים. 89) קידושין ז, ב. וכן אמרו שם (ט.): "שיראי (משי) אינם צריכים שומא". וסובר רבינו, דוקא משי וכיוצא בו שהאשה מתאוית להם. אבל יש סוברים, דוקא משי אינו צריך שומא לפני הקידושין הואיל ושומתו ידועה במקצת, ואין רגילים לטעות בו טעות גדולה, אבל שאר דברים כגון אבנים טובות ומרגליות, שיש שאינן טובות אלא מעט, ורגילים לטעות בהן בהרבה יותר משווין - צריכות שומא לפני הקידושין, כי אין האשה סומכת דעתה עליהם בלא שומא. ומכאן נהגו לקדש בטבעת שאין בה אבן (רבינו־תם שם. וכן בשו"ע אהע"ז סי' לא ס"ב). 90) קידושין ז, ב.

יט. אִישׁ וְאִשָּׁה שֶׁהָיוּ עֲסוּקִין בְּדִבְרֵי אֵרוּסִין, הוּא אוֹמֵר: בְּמֵאָה דִינָרִים אֲקַדֵּשׁ אוֹתָךְ, וְהִיא אוֹמֶרֶת: אֵינִי מִתְקַדֶּשֶׁת לְךָ אֶלָּא בְּמָאתַיִם, וְהָלַךְ זֶה לְבֵיתוֹ וְזוֹ לְבֵיתָהּ[91], וְאַחַר כָּךְ תָּבְעוּ זֶה אֶת זֶה וְקִדְּשׁוּ סְתָם[92]: אִם הָאִישׁ תָּבַע אֶת הָאִשָּׁה - יַעֲשׂוּ דִּבְרֵי הָאִשָּׁה[93], וְאִם הָאִשָּׁה תָּבְעָה אֶת הָאִישׁ - יַעֲשׂוּ דִּבְרֵי הָאִישׁ[94].

91) ולא הסכימו ביניהם. 92) ונתן לה מעות צרורות, ולא ידעה כמה. 93) שהיא סברה מאתים הן, וכל שאין שם מאתים אינה מקודשת. 94) ואפילו אין שם אלא מאה הרי זו מקודשת, כי על דעת הצעתו הקודמת היא תבעתו לקדש (תוספתא קידושין פ"ב הי"א. וכפירוש ה'מאירי' לקידושין ח, א. והשווה דברי רבינו הל' מכירה פ"ב, ה"א).

כ. הָעוֹשֶׂה שָׁלִיחַ לְקַדֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה[95], וְהָלַךְ הַשָּׁלִיחַ וְקִדְּשָׁהּ עַל תְּנַאי - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. וְכֵן אִם אָמַר לוֹ לְקַדְּשָׁהּ עַל תְּנַאי, וְהָלַךְ וְקִדְּשָׁהּ סְתָם, אוֹ עַל תְּנַאי אַחֵר, אוֹ שֶׁשִּׁנָּה אֶת הַתְּנַאי - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[96].

95) ללא כל תנאי. 96) כלל הוא: "שליח שעבר על דברי משלחו, לא עשה כלום" (לשון רבינו הל' שלוחין פ"א, ה"ב. ומקורו בכתובות צט:).

כא. אָמַר לוֹ: קַדְּשָׁהּ לִי בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי, וְהָלַךְ וְקִדְּשָׁהּ בְּמָקוֹם אַחֵר - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[97]. קַדְּשָׁהּ לִי וַהֲרֵי הִיא בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי, וְהָלַךְ וְקִדְּשָׁהּ בְּמָקוֹם אַחֵר - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, מִפְּנֵי שֶׁמַּרְאֶה מָקוֹם הוּא לוֹ[98]. וְכֵן הִיא שֶׁאָמְרָה לִשְׁלוּחָהּ: קַבֵּל לִי קִדּוּשַׁי בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי, וְקִבְּלָם לָהּ בְּמָקוֹם אַחֵר - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. הֲרֵי הַבַּעַל בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי, וְקִבֵּל לָהּ בְּמָקוֹם אַחֵר - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, מִפְּנֵי שֶׁמַּרְאֶה מָקוֹם הִיא לוֹ[99].

97) הקפיד המקדש לומר במקום פלוני שיש לו שם אוהבים, ואם מישהו יאמר עליו דברים בפניה - ימחו בידו (קידושין נ. וברש"י). 98) "שם תמצאנה", ואין זו הקפדה (שם). 99) נלמד מדין האיש עם שליחו, שלשניהם דין אחד. וכן מוכח בקידושין מח, ב: "שאמרה היא לשלוחה צא וקבל לי קידושי מפלוני, שאמר לי התקדשי לי בדינר של כסף, והלך ונתן לו דינר של זהב . . . מראה מקום היא לו" (הגר"א לאהע"ז סי' לו ס"ק ז).

כב. הַמְקַדֵּשׁ אֶת הָאִשָּׁה וְחָזְרוּ בּוֹ מִיָּד הוּא אוֹ הִיא, אַף־עַל־פִּי שֶׁחָזְרוּ בְּתוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר[100] - אֵין חֲזָרָתָם כְּלוּם, וַהֲרֵי הִיא מְקֻדֶּשֶׁת[101].

100) שאילת תלמיד לרב: "שלום עליך רבי" (הל' שבועות פ"ב, יז ע"פ הסוגיא בנזיר כ:). 101) נדרים פז, א: "והלכה תוך כדי דיבור כדיבור, חוץ מעובד ע"ז ומקדש ומגרש". ופירש הר"ן שם: בכל דבר רגיל שאדם עושה, לא בגמר דעתו הוא עושה אלא בהסכמה גמורה מראש, ולפיכך לא מועילה בהם חזרה.

1 **כג. הַמְקַדֵּשׁ עַל תְּנַאי, וְחָזַר אַחַר כַּמָּה יָמִים וּבִטֵּל**
2 **הַתְּנַאי, אַף־עַל־פִּי שֶׁבִּטְּלוֹ בֵּינוֹ לְבֵינָהּ שֶׁלֹּא בִּפְנֵי**
3 **עֵדִים - בָּטֵל הַתְּנַאי, וַהֲרֵי הִיא מְקֻדֶּשֶׁת סְתָם[102].**
4 **וְכֵן אִם הָיָה הַתְּנַאי[103] מִן הָאִשָּׁה, וּבִטְּלָה אוֹתוֹ**
5 **אַחַר כָּךְ בֵּינָהּ וּבֵינוֹ - בָּטֵל הַתְּנַאי. לְפִיכָךְ, הַמְקַדֵּשׁ**
6 **עַל תְּנַאי, וְכָנַס סְתָם[104] אוֹ בָּעַל[105] סְתָם - הֲרֵי זוֹ**
7 **צְרִיכָה גֵט[106], אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי; שֶׁמָּא**
8 **בִּטֵּל הַתְּנַאי כְּשֶׁבָּעַל אוֹ כְּשֶׁכָּנַס[107]. וְכֵן הַמְקַדֵּשׁ**
9 **בְּפָחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה אוֹ בְּמִלְוָה[108], וְחָזַר וּבָעַל**
10 **סְתָם בִּפְנֵי עֵדִים[109] - צְרִיכָה גֵט; שֶׁעַל בְּעִילָה זוֹ**
11 **סָמַךְ[110], וְלֹא עַל אוֹתָן הַקִּדּוּשִׁין הַפְּסוּלִין[111]. חֲזָקָה**
12 **הִיא, שֶׁאֵין אָדָם מִישְׂרָאֵל הַכְּשֵׁרִים עוֹשֶׂה בְּעִילָתוֹ**
13 **בְּעִילַת זְנוּת[112], וַהֲרֵי בְּיָדוֹ עַתָּה לַעֲשׂוֹתָהּ בְּעִילַת**
14 **מִצְוָה[113].**

102) כתובות עג, א. וסובר רבינו שביטול התנאי אינו צריך עדים כל שהקידושין עצמם היו בעדים, וכמו שגילה דעתו לעיל פ"ג, טז: שליח הבעל לקדש לו אשה אינו צריך לעשותו בעדים. "שאין מקום לעדים בשליחות הבעל". והוא־הדין לביטול התנאי או קיומו, כל שהקידושין עצמם היו בעדים. 103) כנסה לביתו לשם נישואין, כמבואר לקמן פ"י, ה"א. 104) ולא דיבר כלום אודות התנאי. 105) כתובות עד, א. 106) מספק. 107) והראב"ד מצריך שיכניסנה בעדים, ואז הריהו כביטל התנאי בעדים. וכשיטתו לעיל פ"ג הט"ז, שגם שליח הבעל צריך להעשות בעדים. ע"פ הכלל: כל דבר שבערוה, אינו פחות משנים. 108) שאינה מקודשת בהן. 109) שנתייחד עמה בעדים "שכל המקדש בביאה, אינו צריך לבעול בפני עדים אלא יתייחד בפניהם ויבעול" ש"הן הן עדי יחוד, הן הן עדי ביאה" (מלשון רבינו להלן הל' גירושין פ"י הי"ח, וכן נראה למעלה פ"ג ה"ה). 110) לקדשה בה. 111) כתובת עד, א. ומובן שבשני הדינים האחרונים: מקדש בפחות משוה פרוטה, ומקדש במלוה, צריך שהבעילה (כלומר היחוד) תהיה בעדים, שהוא עיקר קידושיו, אבל במקדש על תנאי אין צריך לבעול בעדים, כי אם רק ביטל תנאו כשבעל, אזי מתקיימים קידושיו הראשונים שהיו בעדים (מגיד־משנה). 112) הילכך ודאי בעל לשם קידושין ומקודשת ודאי, אבל במקדש על תנאי אפילו כשבעל אינה אלא מקודשת מספק, כי שמא בעל על סמך תנאו, וסבור היה שתנאו נתקיים ואין ביאתו ביאת זנות (מגיד־משנה). 113) וכתב רבינו בתשובתו: "ולעולם כל ישראל בחזקה זו, עד שיתבאר שנאף דרך זנות. ואין אנו אומרים בו חזקה, שאם־כן נמצא כל מי שזנה עם פנויה בעדים צריכה ממנו גט". השווה דברי רבינו לקמן הל' גירושין פ"י, הי"ט. וראה במוספנו 'תשובות רבינו'. וב'מעשה רוקח' דקדק מזה, אם בבעילתו זו הוא עושה איסור אחר, כגון שהיתה נדה, או שבעל ביום־הכיפורים (שאסור בביאה) לא נאמרה בו חזקה זו, - שאין זה מישראל הכשרים.

יום שני כ"ו שבט ה'תשפ"א

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) כולל המשך תנאים בקידושין ואם נתגלה שלא קוים התנאי.

15 **א. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּכוֹס זֶה שֶׁל**
16 **יַיִן, וְנִמְצָא שֶׁל דְּבַשׁ; שֶׁל דְּבַשׁ, וְנִמְצָא שֶׁל יַיִן[2];**
17 **בְּדִינָר זֶה שֶׁל כֶּסֶף, וְנִמְצָא שֶׁל זָהָב; שֶׁל זָהָב, וְנִמְצָא**
18 **שֶׁל כֶּסֶף[3]; עַל מְנָת שֶׁאֲנִי כֹּהֵן, וְנִמְצָא לֵוִי; לֵוִי,**
19 **וְנִמְצָא כֹּהֵן; נָתִין, וְנִמְצָא מַמְזֵר; מַמְזֵר, וְנִמְצָא**
20 **נָתִין; בֶּן עִיר, וְנִמְצָא בֶּן כְּרַךְ; בֶּן כְּרַךְ, וְנִמְצָא בֶּן**
21 **עִיר; עַל מְנָת שֶׁאֲנִי עָנִי, וְנִמְצָא עָשִׁיר; עָשִׁיר,**
22 **וְנִמְצָא עָנִי; עַל מְנָת שֶׁבֵּיתִי קָרוֹב לַמֶּרְחָץ, וְנִמְצָא**
23 **רָחוֹק; רָחוֹק, וְנִמְצָא קָרוֹב; עַל מְנָת שֶׁיֵּשׁ לִי שִׁפְחָה**
24 **אוֹ בַּת גּוֹדֶלֶת[4] אוֹ אוֹפָה, וְאֵין לוֹ; עַל מְנָת שֶׁאֵין לוֹ,**
25 **וְיֵשׁ לוֹ[5]; עַל מְנָת שֶׁיֵּשׁ לִי אִשָּׁה וּבָנִים, וְאֵין לוֹ; עַל**
26 **מְנָת שֶׁאֵין לִי, וְיֵשׁ לוֹ - בְּכָל אֵלּוּ וְכָל הַדּוֹמֶה לָהֶן[6]**
27 **אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. וְכֵן הִיא שֶׁהִטְעַתּוּ.**

2) כגון שהיה מכוסה ולא הכירה עד אחרי הקידושין. 3) כתוב ב"הגהות מיימוניות": אחד קידש בטבעת שהייתה נראית באותה שעה בפני עדי הקידושין שהיא של זהב וגם בעיני הצורף נראתה כן, ואחרי כן קרוב לחצי שנה נמצאת של נחושת - הרי זה דומה להתקדשי לי במנה ונמצא חסר דינר, או נמצא בו דינר נחושת שאינה מקודשת, ואף על פי שהמקדש עצמו לא אמר שהוא של זהב אלא העדים אמרוהו, אלא שלמעשה יש להחמיר לא להתירה בלי גט. ומטעם זה "נוהגין תחת החופה לשאול לעדים אם הטבעת שווה פרוטה, כדי שתדע הכלה שאינו מקדשה אלא בשווה פרוטה". 4) קולעת שערות. 5) כי לפעמים אם יש לו גודלת זהו חיסרון, כי הגודלת מתוך שהיא מצוייה בבתי שכינותיה תלך לספר עליה דברים שהם נגד רצונה. וכן הדין באופה שמצוייה אצל הרבה אנשים. 6) בין למעלה בין לחיסרון. כי אפילו בשבח אחרים אינה מרוצה, שאומרת: "מנעל הגדול ממידת רגלי איני חפצה בו".

28 **ב. וּבְכֻלָּם, אַף־עַל־פִּי שֶׁאָמְרָה: בְּלִבִּי הָיָה לְהִתְקַדֵּשׁ**
29 **לוֹ אַף־עַל־פִּי שֶׁהִטְעַנִי וְאֵין הַדָּבָר כְּמוֹ שֶׁאָמַר, וְכֵן**
30 **אִם אָמַר הוּא: בְּלִבִּי הָיָה לְקַדְּשָׁהּ אַף־עַל־פִּי**
31 **שֶׁהִטְעַתְנִי - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, לְפִי שֶׁהַדְּבָרִים שֶׁבַּלֵּב**
32 **אֵינָם דְּבָרִים[7].**

7) כי היה לה לפרש בפה בשעת הקידושין.

33 **ג. הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי עַל מְנָת שֶׁאֲנִי בַּסָּם[8], וְנִמְצָא**
34 **בַּסָּם וּבְרִסִי[9]; עַל מְנָת שֶׁאֲנִי בֶּן עִיר, וְנִמְצָא בֶּן עִיר וּבֶן**

כְּרַךְ; עַל מְנָת שֶׁשְּׁמִי יוֹסֵף, וְנִמְצָא שְׁמוֹ יוֹסֵף וְשִׁמְעוֹן - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת. אֲבָל אִם אָמַר לָהּ: עַל מְנָת שֶׁאֵין שְׁמִי אֶלָּא יוֹסֵף, וְנִמְצָא שְׁמוֹ יוֹסֵף וְשִׁמְעוֹן; שֶׁאֵינִי אֶלָּא בַּסָּם, וְנִמְצָא בַּסָּם וּבֶרְסִי; שֶׁאֵינִי אֶלָּא בֶּן עִיר, וְנִמְצָא בֶּן כְּרַךְ וּבֶן עִיר - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת.

8) מוכר בשמים. 9) מעבד עורות וריחו רע.

ד. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי עַל מְנָת שֶׁאֲנִי יוֹדֵעַ לִקְרוֹת, צָרִיךְ שֶׁיִּקְרָא הַתּוֹרָה וְיִתַּרְגֵּם אוֹתָהּ תַּרְגּוּם אֻנְקְלוֹס הַגֵּר. וְאִם אָמַר לָהּ: עַל מְנָת שֶׁאֲנִי קוֹרֵא, צָרִיךְ לִהְיוֹת יוֹדֵעַ לִקְרוֹת תּוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים בְּדִקְדּוּק יָפֶה. עַל מְנָת שֶׁאֲנִי יוֹדֵעַ לִשְׁנוֹת, צָרִיךְ לִהְיוֹת יוֹדֵעַ לִקְרוֹת הַמִּשְׁנָה. וְאִם אָמַר: עַל מְנָת שֶׁאֲנִי תַּנָּאָה, צָרִיךְ לִהְיוֹת יוֹדֵעַ לִקְרוֹת הַמִּשְׁנָה וְסִפְרָא[10] וְסִפְרֵי[11] וְתוֹסֶפְתָּא[12] שֶׁל רַבִּי חִיָּא[13].

10) תורת כהנים, וחיברו רב. 11) מדרשי הלכה לספרים: במדבר ודברים. 12) תוספת למשנה לבאר ענייניה השנויים בלשון קצרה. 13) שהיא מוסמכת ביותר.

ה. עַל מְנָת שֶׁאֲנִי תַּלְמִיד - אֵין אוֹמְרִין: כְּבֶן עַזַּאי וּבֶן זוֹמָא, אֶלָּא כֹּל שֶׁשּׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ דָּבָר אֶחָד בְּתַלְמוּדוֹ וְאוֹמְרוֹ; וַאֲפִלּוּ בְּהִלְכוֹת הֶחָג, שֶׁמְּלַמְּדִין אוֹתָן בָּרַבִּים מִדְּבָרִים הַקַּלִּים סָמוּךְ לֶחָג, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ כָּל הָעָם בְּקִיאִין בָּהֶן. עַל מְנָת שֶׁאֲנִי חָכָם - אֵין אוֹמְרִין: כְּרַבִּי עֲקִיבָא וַחֲבֵרָיו, אֶלָּא כֹּל שֶׁשּׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ בְּכָל מָקוֹם דְּבַר חָכְמָה[14] וְאוֹמֵר. עַל מְנָת שֶׁאֲנִי גִּבּוֹר - אֵין אוֹמְרִין: כְּאַבְנֵר בֶּן נֵר[15] וּכְיוֹאָב[16], אֶלָּא כֹּל שֶׁחֲבֵרָיו מִתְיָרְאִים מִמֶּנּוּ מִפְּנֵי גְבוּרָתוֹ. עַל מְנָת שֶׁאֲנִי עָשִׁיר - אֵין אוֹמְרִין: [כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן חַרְסוֹם[17]] וּכְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה[18], אֶלָּא כֹּל שֶׁבְּנֵי עִירוֹ מְכַבְּדִין אוֹתוֹ מִפְּנֵי עָשְׁרוֹ. עַל מְנָת שֶׁאֲנִי צַדִּיק - אֲפִלּוּ רָשָׁע גָּמוּר, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִסָּפֵק, שֶׁמָּא הִרְהֵר תְּשׁוּבָה בְּלִבּוֹ[19]. עַל מְנָת שֶׁאֲנִי רָשָׁע - אֲפִלּוּ צַדִּיק גָּמוּר, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִסָּפֵק, שֶׁמָּא הִרְהֵר בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת בְּלִבּוֹ; שֶׁעָוֹן עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת גָּדוֹל הוּא, וּמִשֶּׁיִּהְרְהֵר לַעֲבֹד בְּלִבּוֹ נַעֲשָׂה רָשָׁע, שֶׁנֶּאֱמַר: פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְכָתוּב: לְמַעַן תְּפֹשׁ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּלִבָּם.

14) דבר התלוי בסברא. 15) שר צבא של שאול המלך. 16) בן צרויה, שר צבא של דוד המלך. 17) היה עשיר גדול ואביו הניח לו אלף עיירות ביבשה וכנגדן אלף ספינות בים. 18) אף הוא היה עשיר גדול והיה מפריש מעשר מעדרו שנים עשר אלף עגל בכל שנה ושנה. 19) ובכל זאת, המקדש בפסולי עדים [=רשעים] אינה מקודשת ואין חוששים שמא הרהרו תשובה בליבם, כי רק כאן שאומר בפירוש לפנינו: "על מנת שאני צדיק", יש לחוש שמא הרהר בליבו, אבל כאשר אין העדים אומרים כלום למה נחוש להם.

ו. הַמְקַדֵּשׁ אֶת הָאִשָּׁה, וְאָמַר: הָיִיתִי סָבוּר שֶׁהִיא כֹּהֶנֶת, וַהֲרֵי הִיא לְוִיָּה; לְוִיָּה, וַהֲרֵי הִיא כֹּהֶנֶת; עֲנִיָּה, וַהֲרֵי הִיא עֲשִׁירָה; עֲשִׁירָה, וַהֲרֵי הִיא עֲנִיָּה - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הִטְעַתּוּ[20]. וְכֵן הִיא שֶׁאָמְרָה: סְבוּרָה הָיִיתִי שֶׁהוּא כֹּהֵן, וַהֲרֵי הוּא לֵוִי; לֵוִי, וַהֲרֵי הוּא כֹּהֵן; עָשִׁיר, וַהֲרֵי הוּא עָנִי; עָנִי, וַהֲרֵי הוּא עָשִׁיר - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הִטְעָה אוֹתָהּ.

20) אלא הוא הטעה את עצמו ודברים שבלב אינם דברים.

יום שלישי כ"ז שבט ה'תשפ"א

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) נתבארו בו דין קדושין שלא נמסרו לביאה, שליח שמת בדרך, קידש אחת מבנותיו סתם, נאמנות האב על בתו בקידושין, האומר לאשה קידשתיך והיא כופרת, ושליח שקידש האשה לעצמו, ביטול השליחות, קול בקידושין, והכחשות בהם.

א. הַמְקַדֵּשׁ שְׁתֵּי נָשִׁים, שֶׁאָסוּר לִשָּׂא שְׁתֵּיהֶן מִשּׁוּם עֶרְוָה, כְּאַחַת[2] - אֵינָן מְקֻדָּשׁוֹת. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁקִּדֵּשׁ אִשָּׁה וּבִתָּהּ אוֹ שְׁתֵּי אֲחָיוֹת כְּאַחַת - אֵין אַחַת מֵהֶן מְקֻדֶּשֶׁת[3].

2) שאמר: הרי שתיכן מקודשות לי. 3) קידושין ג, ב. כלל הוא: "כל שאינו בזה אחר זה - אפילו בבת אחת אינו", והואיל ואין קידושין תופסין באחות אשתו, שנאמר בה (ויקרא יח, יח): "ואשה אל אחותה לא תקח" (=לא תקדשנה, עי' קידושין סז:) - אף כשקידשן כאחת, אין קידושין תופסין אף באחת מהן.

ב. קִדֵּשׁ נָשִׁים רַבּוֹת כְּאַחַת, וְאָמַר: הֲרֵי כֻּלְּכֶם מְקֻדָּשׁוֹת לִי[4], וְהָיוּ בָּהֶן שְׁתֵּי אֲחָיוֹת אוֹ אִשָּׁה וּבִתָּהּ וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן - אֵין אַחַת מִכֻּלָּן מְקֻדֶּשֶׁת[5]. וְאִם אָמַר לָהֶן: הָרְאוּיָה מִכֶּם לִי לְבִיאָה מְקֻדֶּשֶׁת לִי - הֲרֵי כֻּלָּן מְקֻדָּשׁוֹת לוֹ, חוּץ מֵאֲחָיוֹת אוֹ אִשָּׁה וּבִתָּהּ[6] וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן. וְכֵן אִם אָמַר לָהֶן: הֲרֵי כֻּלְּכֶם מְקֻדָּשׁוֹת לִי, וְהָיְתָה בָּהֶן שִׁפְחָה אוֹ עַכּוּ"ם אוֹ אִשָּׁה אַחַת עֶרְוָה, כְּגוֹן אֵשֶׁת אִישׁ אוֹ בִּתּוֹ אוֹ אֲחוֹתוֹ וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן - אֵין אַחַת מִכֻּלָּם מְקֻדֶּשֶׁת. וְאִם אָמַר: הָרְאוּיָה מִכֶּם לִי לְבִיאָה תִּהְיֶה מְקֻדֶּשֶׁת לִי - הֲרֵי כֻּלָּן מְקֻדָּשׁוֹת לוֹ[7], חוּץ מֵאוֹתָהּ אִשָּׁה שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהּ.

4) ונתן לאחת מהן כסף קידושין עבור כולן. 5) קידושין נא, א. הואיל ואמר "כולכן" והדבר ידוע שהאחיות אינן מקודשות - לא חלו הקידושין גם על האחרות, שהרי כלל כולן בדיבור אחד, ומתוך שלא קנה את האחיות - לא קנה גם את הנכריות. דוגמא לכך: "קנה אתה וחמור (אתה ובהמה זו תקנו נכסי) לא קנה כלום" (בבא־בתרא קמג.) כיון שבקנין אחד שיתף שניהם - מתוך שהחמור לא קנה, אף הוא לא קנה. 6) שאי־אפשר לו לבוא על אחת מהן, כמבואר בסמוך ה"ג. 7) כאן לא

נתכוין מתחילה לקדש אלא את הנשים הכשרות לו, ואלה שאינן ראויות לו לא נכללו באמירתו (קידושין נא:).

ג. אָמַר לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת: הֲרֵי אַחַת מִכֶּם מְקֻדֶּשֶׁת לִי בָּזֶה, וְנָתַן לָהֶן פְּרוּטָה[8] אוֹ שֶׁקִּבְּלַתָּה אַחַת עַל יַד חֲבֵרְתָּהּ; וְכֵן הָאוֹמֵר לְאָב: אַחַת מִבְּנוֹתֶיךָ מְקֻדֶּשֶׁת לִי, וְקִבֵּל הָאָב קִדּוּשֶׁיהָ[9] - כֻּלָּן צְרִיכוֹת גֵּט מִמֶּנּוּ, וְאָסוּר לוֹ לָבוֹא עַל אַחַת מֵהֶן[10], מִפְּנֵי שֶׁהַקִּדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהֶן אַף־עַל־פִּי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָבוֹא עַל אַחַת מֵהֶן[11].

8) שנתן לשתיהן יחד (לשון רבינו בפירושו למשנה, קידושין פ"ב, מ"ז). 9) שהאב זכאי לקבל את קידושי בתו עד שתיבגר, כמפורש לעיל פ"ג, הי"א. 10) הואיל ולא פירש איזו מהן קידש, אינו יכול לישא אף אחת מהן, שמא הוא פוגע באחות אשתו. 11) קידושין נא, א. נב, א.) כאביי לגבי רבא, האומר: קידושין שאינן מסורין לביאה הם קידושין. והיא אחת מההלכות המסומנות ביע"ל קג"ם שהלכה כאביי. ואם שידך אחת מבנותיו תחילה, ואח"כ בשעת קידושין אמר המשודך לאב: "בתך מקודשת לי", ולא פירש: "פלונית בתך", אומר רבינו־תם שהמשודכת מקודשת, כיון שחל עליו חרם ותקנת הקהילות (לא לחזור בו משידוכו) לא עזב זו ומקדש אחרת, ואפילו במקום שאין בו תקנת הקהילות - שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ('הגהות מיימוניות', אולם ראה 'תוספות' לקידושין נב. ובשו"ע אהע"ז סי' לז, סט"ז).

ד. הָעוֹשֶׂה שָׁלִיחַ לְקַדֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה פְּלוֹנִית, וְהָלַךְ וְקִדְּשָׁהּ[12] לוֹ, וְקִדֵּשׁ הַמְשֻׁלָּח בְּעַצְמוֹ לְאִמָּהּ אוֹ לְבִתָּהּ אוֹ לַאֲחוֹתָהּ, וְאֵין יָדוּעַ אֵי זוֹ מֵהֶן נִתְקַדְּשָׁה רִאשׁוֹנָה - שְׁתֵּיהֶן צְרִיכוֹת גֵּט, וַאֲסוּרוֹת עָלָיו[13]. וְכֵן אִשָּׁה שֶׁעָשְׂתָה שָׁלִיחַ לְקַדֵּשָׁהּ, וְהָלַךְ וְקִדְּשָׁהּ, וְהָלְכָה וְקִדְּשָׁה הִיא עַצְמָהּ לְאַחֵר, וְאֵין יָדוּעַ אֵי זוֹ מֵהֶן קוֹדֶם[14] - שְׁנֵיהֶן נוֹתְנִין לָהּ[15] גֵּט. וְאִם רָצוּ, אֶחָד נוֹתֵן גֵּט וְאֶחָד כּוֹנֵס[16].

12) בכת"י התימנים: "לקדשה". 13) כי אסור לו לקחת קרובות גרושתו. 14) שאם קידושיה קדמו, הרי ביטלה את מעשה שלוחה, והיתה מקודשת לאחר. 15) אם רוצה להנשא לאחר. 16) כי אינה עוד אשת איש מהאחד, וממילא מותרת לו (קידושין עט.).

ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[17] בִּרְחוֹקִין; אֲבָל אִם קִדְּשָׁהּ הַשָּׁלִיחַ לְאָב, וְקִדְּשָׁה הִיא עַצְמָהּ לַבֵּן אוֹ לְאָח וְכֵיוָצֵא בָהֶן - שְׁנֵיהֶם נוֹתְנִין גֵּט, וְהִיא אֲסוּרָה לִשְׁנֵיהֶם[18].

17) שמותרת להנשא לשני, לאחר הגט. 18) שהרי גרושת האב אסורה על הבן, וגרושת הבן אסורה על האב, וגרושת האח - על אחיו (להלן פ"ב מהל' איסורי ביאה ה"א).

ו. הָאוֹמֵר לִשְׁלוּחוֹ: צֵא וְקַדֵּשׁ לִי אִשָּׁה, וּמֵת הַשָּׁלִיחַ, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אִם קִדֵּשׁ אִם לֹא קִדֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת שֶׁקִּדֵּשׁ, שֶׁחֶזְקַת שָׁלִיחַ לַעֲשׂוֹת שְׁלִיחוּתוֹ[19]. וְהוֹאִיל וְאֵין יָדוּעַ אֵי זוֹ אִשָּׁה קִדֵּשׁ לוֹ[20] - הֲרֵי זֶה אָסוּר בְּכָל אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ קְרוֹבוֹת שֶׁהֵן עֲרָוָה עִמָּהּ[21], כְּגוֹן אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ בַּת אוֹ אֵם אוֹ אָחוֹת וְכֵיוָצֵא בָהֶן; שֶׁאִם תֹּאמַר יִשָּׁא זוֹ, שֶׁמָּא אִמָּהּ קִדֵּשׁ לוֹ שְׁלוּחוֹ אוֹ אֲחוֹתָהּ אוֹ בִּתָּהּ. וּמֵתָּר בְּאִשָּׁה שֶׁאֵין לָהּ קְרוֹבוֹת כְּגוֹן אֵלּוּ[22]. הָיְתָה לָהּ קְרוֹבָה, כְּגוֹן אֵם אוֹ אָחוֹת וְכֵיוָצֵא בָהֶן, וְהָיְתָה הַקְּרוֹבָה אֵשֶׁת אִישׁ בְּשָׁעָה שֶׁעָשָׂה הוּא שָׁלִיחַ, אַף־עַל־פִּי שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה קֹדֶם שֶׁיָּמוּת הַשָּׁלִיחַ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בָּהּ; וְאֵין אוֹמְרִים: שֶׁמָּא קִדֵּשׁ הַשָּׁלִיחַ אֶת קְרוֹבָתָהּ אַחַר שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיְתָה רְאוּיָה בַּשָּׁעָה שֶׁעָשָׂה הַשָּׁלִיחַ, וְאֵין אָדָם עוֹשֶׂה שָׁלִיחַ לְקַדֵּשׁ לוֹ אֶלָּא אִשָּׁה שֶׁיָּכוֹל הוּא לְקַדְּשָׁהּ בִּשְׁעַת הַשְּׁלִיחוּת[23].

19) ובוודאי קידש (נזיר יב.). 20) שלא פירש לו איזו אשה רוצה לקדש. 21) שהמקדש את האשה, הרי זה אוסר עליו שבע עריות: אמה, אם אמה, ואם אביה, בתה ובת בנה ובת בתה ואחותה בזמן שהיא קיימת (מסכת דרך ארץ, א, א). 22) נזיר, שם. 23) שם. ומכאן יש להוכיח שהשליח יכול לקדש קרובתו למשלחו אע"פ שאינו יכול לקדשה לעצמו, שאם לא כן למה לא אמרו שמותר המשלח בקרובות השליח (מגיד־משנה).

ז. מִי שֶׁהָיוּ לוֹ חֲמִשָּׁה בָּנִים, וְעָשׂוּ כֻּלָּן שָׁלִיחַ אֶת אֲבִיהֶם לְקַדֵּשׁ לָהֶם אִשָּׁה[24], וְאָמַר אֲבִי הַבָּנִים לְאִישׁ שֶׁיֵּשׁ לוֹ חָמֵשׁ בָּנוֹת: אַחַת מִבְּנוֹתֶיךָ מְקֻדֶּשֶׁת לְאֶחָד מִבָּנַי[25], וְקִבֵּל הָאָב[26] הַקִּדּוּשִׁין[27] - כָּל אַחַת מֵהֶן צְרִיכָה חֲמִשָּׁה גִטִּין מִכָּל הָאַחִין, הוֹאִיל וְכֻלָּן[28] נָתְנוּ רְשׁוּת לָאָב לְקַדֵּשׁ לָהֶן אִשָּׁה[29]. מֵת אֶחָד מֵהֶם - כָּל אַחַת מֵהֶן צְרִיכָה אַרְבָּעָה גִטִּין[30], וַחֲלִיצָה מֵאֶחָד מֵהֶם[31].

24) וכגון שהם גדולים הראויים לעשות שליח ולקדש אשה (קידושין נב.). 25) ולא פירש איזה בן, והלה לא פירש איזו בת. 26) אבי הבנות. 27) אפילו לא עשאוהו הבנות שליח, יכול הוא לקבל קידושיהן, הואיל ועדיין לא בגרו ורשותן בידו, כמבואר לעיל פ"ג הי"א. 28) כל הבנים. 29) ואינו ידוע מי הוא המקדש ומי זאת המקודשת. 30) מארבעת האחים הנשארים. 31) שמא ארוסת המת היא וזקוקה ליבום. ואינה יכולה להנשא לאחרים עד שתחלוץ (קידושין נב.) ולהתייבם אינה ראויה כי שמא היא ארוסה לאחד האחים החיים, ונמצא זה נושא אשת אחיו החי.

ח. הָאָב שֶׁהָיְתָה לוֹ בַּת קְטַנָּה אוֹ נַעֲרָה, שֶׁהִיא בִּרְשׁוּתוֹ, וּבַת בּוֹגֶרֶת[32], וְנָתְנָה לוֹ הַבּוֹגֶרֶת רְשׁוּת לְקַדְּשָׁהּ, וְקִדֵּשׁ בִּתּוֹ סְתָם לְאֶחָד - אֵין הַבּוֹגֶרֶת בִּכְלָל, עַד שֶׁיְּפָרֵשׁ וְיֹאמַר: בִּתִּי הַבּוֹגֶרֶת שֶׁעָשָׂת אוֹתִי שָׁלִיחַ. לְפִיכָךְ אֵין הַבּוֹגֶרֶת מְקֻדֶּשֶׁת[33] (וַאֲחוֹתָהּ מְקֻדֶּשֶׁת).

32) בת י"ב שנה עד י"ב וששה חדשים נקראת נערה, ומתחילת יום גמר הששה חדשים ומעלה נקראת בוגרת, כמפורש לעיל פ"ב ה"ב. 33) קידושין נא, ב: "אין אדם עוזב מצוה המוטלת עליו (קידושי בתו הנערה) ועושה מצוה שאינה מוטלת עליו", וראה שם סד, ב וברש"י.

ט. מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁתֵּי כִּתֵּי[34] בָּנוֹת מִשְּׁתֵּי נָשִׁים, וְכֻלָּן בִּרְשׁוּתוֹ[35], וְקִדֵּשׁ אַחַת מֵהֶן, וּבִשְׁעַת הַקִּדּוּשִׁין אָמַר לַבַּעַל: קִדַּשְׁתִּי לְךָ אֶת בִּתִּי הַגְּדוֹלָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹמַר: שֶׁמָּא גְדוֹלָה שֶׁבַּגְּדוֹלוֹת[36] קִדֵּשׁ לוֹ אוֹ גְדוֹלָה שֶׁבַּקְּטַנּוֹת[37], אוֹ קְטַנָּה שֶׁבַּגְּדוֹלוֹת שֶׁהִיא גְדוֹלָה מִן הַגְּדוֹלָה שֶׁבַּקְּטַנּוֹת[38] - הֲרֵי כֻּלָּן מֻתָּרוֹת[39] חוּץ מִן הַגְּדוֹלָה שֶׁבַּגְּדוֹלוֹת, שֶׁהִיא לְבַדָּהּ הַמְקֻדֶּשֶׁת. וְכֵן אִם קִדֵּשׁ בִּתּוֹ הַקְּטַנָּה, אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹמַר: שֶׁמָּא קְטַנָּה שֶׁבַּקְּטַנּוֹת אוֹ קְטַנָּה שֶׁבַּגְּדוֹלוֹת, אוֹ גְדוֹלָה שֶׁבַּקְּטַנּוֹת שֶׁהִיא קְטַנָּה מִן הַקְּטַנָּה שֶׁבַּגְּדוֹלוֹת - הֲרֵי כֻּלָּן מֻתָּרוֹת חוּץ מִן הַקְּטַנָּה שֶׁבַּקְּטַנּוֹת, וְהִיא לְבַדָּהּ הַמְקֻדֶּשֶׁת. שֶׁמַּשְׁמַע בִּתּוֹ הַגְּדוֹלָה - שֶׁאֵין בִּבְנוֹתָיו גְּדוֹלָה מִמֶּנָּה, וּמַשְׁמַע בִּתּוֹ הַקְּטַנָּה - שֶׁאֵין בָּהֶן קְטַנָּה מִמֶּנָּה[40].

34) קבוצות. 35) שעדיין לא בגרו ויכול לקדשן שלא מדעתן. 36) מהאשה הראשונה שילדה לו תחילה. 37) מאשתו השניה שילדה לו אח"כ. 38) שהיא נולדה לו טרם שילדה אשתו השניה את בתה הראשונה. 39) להנשא לאחרים. 40) שם. אין אדם עשוי לדבר בלשון המביאה לידי ספק (קידושין סד: כרבי יוסי).

י. נֶאֱמָן הָאָב לוֹמַר עַל בִּתּוֹ קֹדֶם שֶׁתִּבְגַּר שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת, וְאוֹסְרָהּ עַל הַכֹּל[41].

41) ואע"פ שאינה כל־כך בידו לקדשה, כי שמא לא ימצא אדם שיסכים לקדשה - בכל זאת נאמן מחמת הכתוב (דברים כב, טז): "את בתי נתתי לאיש הזה". באמרו "לאיש" - אסרה לכל העולם, שאין אנו יודעים למי קדשה, ובאמרו "הזה" - התירה לזה (קידושין סד.) ובנערה הכתוב מדבר.

יא. הָאָב שֶׁאָמַר: קִדַּשְׁתִּי אֶת בִּתִּי וְאֵינִי יוֹדֵעַ לְמִי קִדַּשְׁתִּיהָ - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לְעוֹלָם עַל כָּל אָדָם, עַד שֶׁיֹּאמַר הָאָב: נוֹדַע לִי שֶׁלִּפְלוֹנִי קִדַּשְׁתִּיהָ, וְתִהְיֶה צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵּט בִּלְבַד[42]. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁנּוֹדַע לוֹ אַחַר שֶׁבָּגְרָה[43].

42) כלומר, רק ממנו תתגרש ואז תהיה מותרת לכל אדם. 43) ואז כבר אינה ברשותו. בכל זאת נאמן משום "שהפה שאסר הוא הפה שהתיר", ונימוק זה מועיל אפילו כשהדיבור השני בא לאחר כדי דיבור של האמירה הראשונה, כיון שהאיסור אינו אלא מפי האב, הוא נאמן להתירה אפילו לאחר מכאן. כי אין הדיבור האחרון סותר כלום את הדיבור הראשון, כי יתכן שמתחילה לא ידע מי קידשה, ועכשיו נודע לו (מגיד־משנה, הל' גירושין פי"ב ה"א) והרי אפילו אדם אחר נאמן להתירה, כמבואר בסמוך – כל־שכן שהאב בעצמו נאמן לכך (מגיד־משנה).

יב. אָמַר הָאָב: אֵינִי יוֹדֵעַ לְמִי קִדַּשְׁתִּיהָ, וּבָא אֶחָד וְאָמַר: אֲנִי הוּא שֶׁקִּדַּשְׁתִּיהָ - נֶאֱמָן[44] אַף לִכְנֹס[45], וְאֵינוֹ צָרִיךְ קִדּוּשִׁין אֲחֵרִים.

44) שאינו חצוף לומר לפני האב שקידשה, כי מתיירא הוא שמא יכחישנו האב ויאמר: "לא ממך קבלתי כסף הקידושין". 45) ואין אומרים שמא יצרו תקפו (קידושין סג:).

יג. בָּאוּ שְׁנַיִם, זֶה אוֹמֵר: אֲנִי קִדַּשְׁתִּיהָ, וְזֶה אוֹמֵר: אֲנִי קִדַּשְׁתִּיהָ - שְׁנֵיהֶן נוֹתְנִין גֵּט[46]. וְאִם רָצוּ, אֶחָד נוֹתֵן גֵּט וְאֶחָד כּוֹנֵס[47]. כְּנָסָהּ, וְאַחַר כָּךְ בָּא אַחֵר וְאָמַר: אֲנִי הוּא שֶׁקִּדַּשְׁתִּיהָ - אֵינוֹ נֶאֱמָן, וְאֵינוֹ אוֹסְרָהּ עַל בַּעְלָהּ[48].

46) להתירה להנשא לאחרים. 47) שם. ואפשר שיצטרך לקדשה קידושין אחרים כשיכנסנה, שהרי הראשון טען שהיא מקודשת לו, ושמא באמת לא נתקדשה לשני העומד לכנסה עכשיו (רשב"א). 48) כי מאחר שכנסה בהיתר ובהסכמת החכמים, אין השני הבא יחידי נאמן לאסרה עליו. ולדעת הרשב"א אפילו עדיין לא כנסה, אלא כיון שהתירוה לכונסה - אין השני נאמן להוציאה מהיתרה הראשון, והשווה כתובות כג, א.

יד. הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה: נִתְקַדַּשְׁתִּי וְאֵינִי יוֹדַעַת לְמִי נִתְקַדַּשְׁתִּי, וּבָא אֶחָד וְאָמַר: אֲנִי הוּא שֶׁקִּדַּשְׁתִּיךְ - נֶאֱמָן לִתֵּן גֵּט, וְתִהְיֶה מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם חוּץ מִמֶּנּוּ[49]; אֲבָל אֵינוֹ נֶאֱמָן לִכְנֹס, שֶׁמָּא יִצְרוֹ תְּקָפוֹ וְהִיא תַּרְגִּיל[50] לוֹ כְּדֵי לְהַתִּירָהּ[51].

49) אפילו אחר שיגרשנה, כי אם תתירנה לו לאחר הגירושין, יש לחוש לקנוניא והערמה מצד שניהם. 50) תחפה עליו ותשדלנו אחריה. 51) ואינו מתיירא ממנה שתכחישנו, ואפילו אם יבוא עוד אחר לומר אני קדשתיה, היא תכחישנו (קידושין סג: וברש"י).

טו. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: קִדַּשְׁתִּיךְ, וְהִיא אוֹמֶרֶת: לֹא קִדַּשְׁתָּנִי - הוּא אָסוּר בִּקְרוּבוֹתֶיהָ[52], וְהִיא מֻתֶּרֶת בִּקְרוּבָיו[53]. קִדַּשְׁתָּנִי, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא קִדַּשְׁתִּיךְ - הוּא מֻתָּר בִּקְרוּבוֹתֶיהָ, וְהִיא אֲסוּרָה בִּקְרוּבָיו[54]. קִדַּשְׁתִּיךְ, וְהִיא אוֹמֶרֶת: לֹא קִדַּשְׁתָּ אֶלָּא בִּתִּי - הוּא אָסוּר בִּקְרוּבוֹת גְּדוֹלָה[55], וּגְדוֹלָה מֻתֶּרֶת בִּקְרוּבָיו; וּמֻתָּר בִּקְרוּבוֹת הַבַּת, וְהַבַּת מֻתֶּרֶת בִּקְרוּבָיו[56]. קִדַּשְׁתִּי אֶת בִּתֵּךָ, וְהִיא אוֹמֶרֶת: לֹא קִדַּשְׁתָּ אֶלָּא אוֹתִי - הוּא אָסוּר בִּקְרוּבוֹת הַבַּת, וְהַבַּת מֻתֶּרֶת בִּקְרוּבָיו; וּמֻתָּר בִּקְרוּבוֹת הָאֵם, וְהָאֵם אֲסוּרָה עַל קְרוּבָיו[57].

52) שבהודאתו עשה אותן עליו כחתיכת איסור, ש"כיון שקידש אדם אשה, נאסרו עליו מקרובותיה שש נשים . . . בין בחיי אשתו בין לאחר מותה, ואלו הן: אמה ואם אמה

ואם אביה, ובתה ובת בתה ובת בנה . . . וכן אחות אשתו ערוה עליו עד שתמות אשתו" (הל' איסורי ביאה פ"ב, ה"ז־ט). 53) שהיא מכחישתו. 54) אביו, אבי אביו, בנו, בנו ובן בנו, אחיו ובן אחיו (יבמות מ:), שעשאתם עליה כחתיכת איסור בהודאתה (כנ"ל הערה נא). 55) האם. 56) ואין האם נאמנת על בתה. 57) קידושין סה, א.

טז. וְכָל אֵלּוּ שֶׁטּוֹעֲנִין הַקִּדּוּשִׁין[58], בְּשֶׁטָּעַן הַטּוֹעֵן שֶׁהָיוּ שָׁם קִדּוּשִׁין בִּפְנֵי עֵדִים וְהָלְכוּ לִמְדִינָה אַחֶרֶת אוֹ מֵתוּ; אֲבָל אִם הוֹדוּ שֶׁהָיוּ הַקִּדּוּשִׁין בְּלֹא עֵדִים - אֵין כָּאן קִדּוּשִׁין, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[59]. וְכָל מָקוֹם שֶׁתֹּאמַר אִשָּׁה לְאִישׁ: קִדַּשְׁתַּנִי, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא קִדַּשְׁתִּיךְ - מְבַקְּשִׁים מִמֶּנּוּ שֶׁיִּכְתֹּב לָהּ גֵּט לְהַתִּירָהּ לִשְׁאָר הָעָם[60], שֶׁאֵין לוֹ בָּזֶה הֶפְסֵד[61]. וְאִם נָתַן לָהּ גֵּט מֵעַצְמוֹ - כּוֹפִין אוֹתוֹ לִתֵּן כְּתֻבָּה[62].

58) בין הוא בין היא. 59) לעיל פ"ד, ה"ו. 60) כי אם לא תקבל גט, הרי נאסרה להנשא לכל העולם – ע"פ דבריה. 61) הפסד ממון, כי לא יצטרך לתת לה כתובה, ואע"פ שאם יגרשנה יאסר בקרובותיה - אין בזה הפסד גדול, כי הרבה נשים יוכל לישא חוץ מקרובותיה (מגיד־משנה) אבל לכופו אי אפשר, שיוכל לטעון כי אינו רוצה להאסר בקרובותיה. 62) קידושין סה, א. כי גילה דעתו שקידשה, ואע"פ שרבינו סובר אין לארוסה כתובה אלא־אם־כן כתב לה (ראה לקמן פ"י הי"א) ואם כן היאך יכול לטעון שמעולם לא קידשה - הרי כתובתה בידה?! אולם כאן ידובר במקום שכותבים כתובה קודם שמקדשים (ראה לקמן הכ"ט), ואם כן אין כל הוכחה מכתובתה שאולי לא נתקיימו הקידושין אח"כ (מגיד־משנה).

יז. הָעוֹשֶׂה שָׁלִיחַ לְקַדֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה, וְהָלַךְ וְקִדְּשָׁהּ לְעַצְמוֹ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת לַשָּׁלִיחַ[63]. וְאָסוּר לַעֲשׂוֹת כֵּן[64]. וְכָל הָעוֹשֶׂה דָּבָר זֶה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ בִּשְׁאָר דִּבְרֵי מִקָּח וּמִמְכָּר - נִקְרָא רָשָׁע[65].

63) ודוקא אם קידשה בכוונה, אבל אם רצה לקדשה למשלחו וטעה ואמר: "הרי את מקודשת לי" אינה צריכה גט מהשליח, כי קידושין בטעות אינם קידושין ('הגהות מיימוניות' ושו"ע אהע"ז סי' לה, ס"ט). 64) קידושין נח, ב: "מה שעשה עשוי - אלא שנהג בו מנהג רמאות". 65) שם נט, א: "עני המהפך בחררה (עוגה דקה), ובא אחר ונטלה הימנו - נקרא רשע" שיורד לחיי חבירו. השווה הל' מכירה פ"ז, ה"י.

יח. הָעוֹשֶׂה שָׁלִיחַ לְקַדֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה, וְהָלַךְ וְקִדְּשָׁהּ, הַשָּׁלִיחַ אוֹמֵר: לְעַצְמִי קִדַּשְׁתִּיהָ[66], וְהָאִשָּׁה אוֹמֶרֶת: לָרִאשׁוֹן שֶׁשְּׁלָחוֹ נִתְקַדַּשְׁתִּי[67] - אִם לֹא עָשָׂה הַשָּׁלִיחַ בְּעֵדִים[68] - הֲרֵי הַשָּׁלִיחַ אָסוּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ[69], וְהִיא מֻתֶּרֶת בִּקְרוֹבָיו; וְהָאִשָּׁה אֲסוּרָה בִּקְרוֹבֵי הַמְשַׁלֵּחַ[70], וְהַמְשַׁלֵּחַ מֻתָּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ[71]; וְאִם הֶחְזִיק הַשָּׁלִיחַ בְּעֵדִים[72] - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת לָרִאשׁוֹן[73].

66) כגון שאמר לה השליח מתחילה: "פלוני שלחני לקדשך בשבילו", ולאחר שעה קידשה סתם. 67) הוא אומר: לעצמי נתכוונתי. והיא אומרת: למשלח נתכוונתי. 68) רבינו לשיטתו לעיל פ"ג, הט"ו: "האיש שעשה שליח לקדש לו אשה אין צריך לעשותו בעדים, שאין מקום לעדים בשליחות האיש אלא להודיע אמיתת הדבר". 69) כי לדבריו הרי היא מקודשת לו, ועשאן עליו חתיכת איסור בהודאתו, כמבואר לעיל הט"ו. 70) שלדבריה נתקדשה לו. 71) שהרי שלוחו צווח שלא קידשה למשלח. 72) שעשאו המשלח שליח במעמד שני עדים. 73) והוא אסור בקרובותיה ('ירושלמי' קידושין פ"ג, ה"א) ובכל זאת גם השליח אסור בקרובותיה (מגיד־משנה).

יט. אָמְרָה: אֵינִי יוֹדַעַת לְמִי נִתְקַדַּשְׁתִּי, אִם לַשָּׁלִיחַ אוֹ לִשְׁלוּחוֹ: אִם לֹא הֶחְזִיק הַשָּׁלִיחַ בְּעֵדִים - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת לַשֵּׁנִי[74], וְאִם הֶחְזִיק שֶׁהוּא שְׁלוּחוֹ - שְׁנֵיהֶן נוֹתְנִין גֵּט[75]; וְאִם רָצוּ, אֶחָד נוֹתֵן גֵּט וְאֶחָד כּוֹנֵס[76].

74) הואיל ואין כאן עדות, וגם המשלח אינו כאן בשעת קידושין, אין האשה סומכת כל־כך על שליחות זו, שהרי המשלח יכול לכפור בכל, ואין עדים לדבר. 75) כאן סמכה דעתה על שליחותו, שהרי המשלח לא יוכל לכפור במקום עדים אלא מכיון שאומרת "איני יודעת" הרי היא בספק קידושין לשניהם. 76) 'ירושלמי' שם. ולדעת הראב"ד אי אפשר לעשות שליח לקדש אשה - בלי עדים, כמפורש לעיל פ"ג, הט"ו. והוא מפרש: הוחזק השליח בעדים - שהיתה השליחות מפורסמת במקום האשה - ולפיכך אף הראשון אסור בקרובותיה, שאין מחאת השליח מועילה לבטל שליחות מפורסמת. לא הוחזק השליח - שלא היתה השליחות מפורסמת - כאן אם השליח מוחה וצווח שלעצמו קידשה מועלת מחאתו והראשון מותר בקרובותיה.

כ. הָאִשָּׁה שֶׁעָשְׂתָה שָׁלִיחַ לְקַדְּשָׁהּ, וְהָלַךְ וְקִדְּשָׁהּ, וּבְעֵת הַלִּיכָתוֹ בִּטְּלָה הַשְּׁלִיחוּת וְחָזְרָה בָּהּ[77], וְאֵין יָדוּעַ אִם קֹדֶם שֶׁקִּבֵּל לָהּ הַקִּדּוּשִׁין חָזְרָה אוֹ אַחַר הַקִּדּוּשִׁין - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִסָּפֵק[78]. וְכֵן הָאִישׁ שֶׁעָשָׂה שָׁלִיחַ וְחָזַר בּוֹ[79].

77) וחזרתה מועילה, כי בא הדיבור השני ומבטל הדיבור הראשון (קידושין נט:) ואפילו שלא בפני השליח, כמפורש ברש"י שם. 78) וצריכה גט (שם עט.). 79) שם עח, ב.

כא. הַמְקַדֵּשׁ אַחַת מֵחָמֵשׁ נָשִׁים וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵי זוֹ מֵהֶן קִדֵּשׁ, וְכָל אַחַת וְאַחַת אוֹמֶרֶת: אוֹתִי קִדַּשׁ - אָסוּר בִּקְרוֹבוֹת כֻּלָּן[80], וְנוֹתֵן גֵּט לְכָל אַחַת וְאַחַת[81], וּמַנִּיחַ כְּתֻבָּה[82] אַחַת בֵּינֵיהֶן וּמִסְתַּלֵּק[83]. וְאִם קִדֵּשׁ בִּביאָה[84] - קָנְסוּ אוֹתוֹ חֲכָמִים[85], שֶׁיִּתֵּן כְּתֻבָּה לְכָל אַחַת וְאַחַת[86]. וְהַדָּבָר יָדוּעַ שֶׁכְּתֻבָּה שֶׁכָּתַב לְאַחַת מֵהֶן אָבְדָה, וְכָל אַחַת וְאַחַת אוֹמֶרֶת: אֲנִי הִיא שֶׁקִּדַּשְׁתַּנִי וְכָתַבְתָּ לִי כְּתֻבָּה וְאָבְדָה כְּתֻבָּתִי[87].

80) שלכן אסורות עליו מספק. 81) אם אינו רוצה לישא את כולן. 82) סכום כתובה. 83) ואינו חייב לשלם לכל אחת ואחת מספק. 84) עשה בה מעשה וגינה אותה (רש"י

כב. הָאִשָּׁה שֶׁיָּצָא עָלֶיהָ קוֹל שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת לְפְלוֹנִי - הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת מְקֻדֶּשֶׁת, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין שָׁם רְאָיָה בְּרוּרָה. וְכָל קוֹל שֶׁלֹּא הֶחְזַק בְּבֵית דִּין, אֵין חוֹשְׁשִׁין לוֹ[88]. וְכֵיצַד הוּא הַקּוֹל שֶׁתֵּחָזֵק זוֹ בּוֹ שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת? כְּגוֹן שֶׁבָּאוּ שְׁנַיִם וְהֵעִידוּ, שֶׁרָאוּ הַגְּרוֹת דּוֹלְקוֹת[89], וּמִטּוֹת מֻצָּעוֹת, וּבְנֵי אָדָם נִכְנָסִין וְיוֹצְאִין, וְנָשִׁים שְׂמֵחוֹת לָהּ וְאוֹמְרוֹת: נִתְקַדְּשָׁה פְּלוֹנִית הַיּוֹם. שָׁמְעוּ אוֹתָן אוֹמְרוֹת: פְּלוֹנִית תִּתְקַדֵּשׁ הַיּוֹם - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ, שֶׁמָּא נִזְדַּמְּנוּ לְקַדֵּשׁ וְלֹא נִתְקַדְּשָׁה, עַד שֶׁיִּשְׁמְעוּ שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה[90]. וְכֵן אִם בָּאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ: רָאִינוּ כְּמוֹ שִׂמְחַת אֵרוּסִין, וְשָׁמַעְנוּ קוֹל הֲבָרָה[91], וְשָׁמַעְנוּ מִפְּלוֹנִי שֶׁשָּׁמַע מִפְּלוֹנִי שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה פְּלוֹנִית בִּפְנֵי פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי, וְהָלְכוּ לָהֶם הָעֵדִים לִמְדִינָה אַחֶרֶת אוֹ מֵתוּ - הֲרֵי זֶה קוֹל שֶׁמַּחֲזִיק אוֹתָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[92].

88) גיטין פט, ב: "שהרבה אומרים: פלוני שמע מפלוני, והם אומרים: שמענו מפלוני ופלוני שהלכו למדינת הים, ואילו יבואו לבית־דין ויחקרו, יאמרו: לא שמענו ולא ראינו" (ר"ן שם). 89) נוהגים היו להדליק נר בשעת שמחה, כמו שמצינו (סנהדרין לב:): "אור הנר ב"ברור־חיל" משתה שם". 90) גיטין פט, א. 91) המולה ושאון. 92) אע"פ שאלו השנים לא שמעו אלא מפי עד אחד - הואיל והקול מוליך וגומר בשנים שהלכו, הרי זה קול (גיטין פט.). אבל לפנינו בגמרא: "פלוני מהיכן שמע - מפלוני, ופלוני מפלוני, והלכו להם למדינת הים", היינו שראובן שמע מלוי, ושמעון שמע מיהודה, ולוי ויהודה הלכו להם, ולפנינו באו ראובן ושמעון ואישרו את הקול, יוצא שגם העדים שלפני האחרונים שנים הם, וכל אחד מהם מעיד בשם אחד, ולא מפי שנים, וביחד הם מצטרפין לשנים. ורבינו היתה לו גירסא אחרת בגמרא: "פלוני מהיכן שמע? מפלוני ופלוני והלכו להם", ולפי זה מעידים שבאו לפנינו על אחד ששמע מפי אחד ששמע מפי שנים.

כג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[93] שֶׁלֹּא הָיְתָה שָׁם אֲמַתְּלָא[94]; אֲבָל אִם הָיְתָה שָׁם אֲמַתְּלָא, וְשָׁמְעוּ הָאֲמַתְּלָא כְּשֶׁשָּׁמְעוּ שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה - לֹא הֶחְזְקָה מְקֻדֶּשֶׁת. כֵּיצַד הִיא הָאֲמַתְּלָא? פְּלוֹנִית נִתְקַדְּשָׁה עַל תְּנַאי[95], אוֹ קִדּוּשֵׁי סָפֵק[96] - לֹא הֶחְזְקָה, אֶלָּא שׁוֹאֲלִין אוֹתָהּ, וְסוֹמְכִין עַל דְּבָרֶיהָ, הוֹאִיל וְאֵין שָׁם רְאָיָה בְּרוּרָה וְלֹא קוֹל חָזָק[97].

93) שהוחזקה מקודשת. 94) משל וטעם השובר את הקול (רש"י שם פח:) = תירוץ לשם התנצלות. 95) ושמא לא נתקיים התנאי, והרי זה קול ושוברו עמו. 96) שלא ידוע אם היו בקידושין שוה פרוטה או לא. או שמא קטן היה בעת שקידש. או זרק לה קידושיה ברשות הרבים, ספק קרובים לו, ספק קרובים לה (לעיל פ"ד, הכ"ב). 97) גיטין פח, ב.

כד. יָצָא עָלֶיהָ קוֹל שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה לְפְלוֹנִי, וּלְאַחַר יָמִים אָמְרוּ אֲמַתְּלָא[98], אִם נִרְאִין הַדְּבָרִים לְבֵית דִּין שֶׁהוּא כֵּן[99] - סוֹמְכִין עַל הָאֲמַתְּלָא, וְלֹא תֵּחָזֵק מְקֻדֶּשֶׁת; וְאִם לַאו - הוֹאִיל וְלֹא נִשְׁמְעָה הָאֲמַתְּלָא בְּעֵת שֶׁנִּשְׁמְעוּ הַקִּדּוּשִׁין, אֵין חוֹשְׁשִׁין לָאֲמַתְּלָא.

98) שמתחילה יצא הקול: "פלוני זרק קידושין לפלונית", ולאחר ימים אמרו: "שהקידושין היו קרובים לו". 99) שרגלים לדבר שהאמתלא אמת היא, שהרי מתחילה אמרו שזרק לה הקידושין, ואחר־כך אמרו שנפלו קרובים לו, והרי כמה פעמים קורה דבר כזה (שם פט: וכדעת רב זביד).

כה. מַעֲשֶׂה בְּאַחַת, שֶׁיָּצָא עָלֶיהָ קוֹל שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה לִבְנוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, וּלְאַחַר זְמַן שָׁאֲלוּ לְאָבִיו וְאָמַר: עַל תְּנַאי כָּךְ נִתְקַדְּשָׁה לוֹ וְלֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי. וְלֹא סָמְכוּ חֲכָמִים עַל דְּבָרָיו, אֶלָּא אָמְרוּ: הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְקֻדֶּשֶׁת, וּכְאִלּוּ אֵין שָׁם אֲמַתְּלָא[100].

100) כיון שמתחלה יצא הקול בלי אמתלא בצדו, ורק אחר־כך נשמעה האמתלא (שם פט.). ואין אמתלא זו דומה לזו שלמעלה בהלכה כד (ראה הערה הקודמת).

כו. יָצָא עָלֶיהָ קוֹל שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת לְפְלוֹנִי, וּבָא שֵׁנִי וְקִדְּשָׁהּ בְּפָנֵינוּ[101] - בּוֹדְקִין עַל קִדּוּשֵׁי רִאשׁוֹן שֶׁהֵן בְּקוֹל: אִם בָּאוּ עֵדִים בִּרְאָיָה בְּרוּרָה שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת לָרִאשׁוֹן - אֵין קִדּוּשֵׁי שֵׁנִי כְּלוּם[102]; וְאִם לַאו - מְגָרֵשׁ רִאשׁוֹן שֶׁקִּדּוּשָׁיו בְּקוֹל, וְנוֹשֵׂא הַשֵּׁנִי שֶׁקִּדּוּשָׁיו וַדַּאי. וְאִם גֵּרַשׁ הַשֵּׁנִי - לֹא יִכְנֹס הָרִאשׁוֹן, שֶׁמָּא יֹאמְרוּ: הֶחֱזִיר גְּרוּשָׁתוֹ מִן הָאֵרוּסִין[103] אַחַר שֶׁנִּתְאָרְסָה לְאַחֵר[104].

101) קידושי ודאי. 102) ואינה צריכה ממנו גט. 103) שם פט, ב וכרב הונא. שאנו חששים שיטעו לומר: "על ידי שגירשה ראשון תחילה, קידשה שני, ועכשיו הוא מחזירה" (רש"י שם). 104) ואסורה עליו, כמבואר לקמן הל' גירושין פי"א, הי"ב.

כז. יָצָא עָלֶיהָ קוֹל שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת לְפְלוֹנִי, וְיָצָא קוֹל אַחֵר כְּמוֹתוֹ שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת לְאַחֵר - אֶחָד כּוֹתֵב גֵּט וְאֶחָד כּוֹנֵס, בֵּין רִאשׁוֹן בֵּין אַחֲרוֹן[105].

105) גיטין, שם. כיון שגם קידושי שני אינם ברורים, לא חששו שמא יאמרו: "החזיר גרושתו מן האירוסין" וכו', כי לא יגיעו לטעות זו אלא־אם־כן יאמרו ששני הקולות אמת הם, וכל־כך לא החמירו ('תוספות' שם צ.).

כח. מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ[106] לִשְׁלֹחַ סִבְלוֹנוֹת[107] לַאֲרוּסָה אַחַר שֶׁתִּתְאָרֵס, וּבָאוּ עֵדִים שֶׁרָאוּ סִבְלוֹנוֹת שֶׁהוּבְלוּ לָהּ - חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא נִתְקַדְּשָׁה, וּצְרִיכָה גֵּט מִסָּפֵק, אַף־עַל־פִּי שֶׁרֹב אַנְשֵׁי הָעִיר אֵין מְשַׁלְּחִין סִבְלוֹנוֹת אֶלָּא קֹדֶם הָאֵרוּסִין[108]. וּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ כֵּלָּן לִשְׁלֹחַ סִבְלוֹנוֹת בַּתְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ מְקַדְּשִׁין, וְרָאוּ סִבְלוֹנוֹת - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ[109].

106) מיעוט אנשי העיר. 107) מתנות. וראה למעלה פ"ד ה"כ. 108) עלינו לחוש למיעוט אנשי העיר המארסים ואח"כ מסבלים (קידושין ג: וכגירסת רבינו חננאל והרי"ף שם), ושמא גם זה נהג כמוהם. ומכיון ששלח לה סבלונות - כבר קידשה מקודם. ואין הולכים בזה אחר הרוב, כי אין זו רוב קבוע ומחוייב מצד טבע העולם, אלא מצד המנהג, והמנהג עשוי להשתנות (ר"ן שם, וראה 'תוספות' ר"י הזקן לקידושין שם). 109) כי בוודאי עדיין לא הוקדשה.

כט. הֶחְזַק שְׁטַר כְּתֻבָּתָהּ[110]: אִם דֶּרֶךְ מִקְצַת אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם שֶׁמְּקַדְּשִׁין וְאַחַר כָּךְ כּוֹתְבִין - חוֹשְׁשִׁין לָהּ[111]; וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין שָׁם סוֹפֵר, אֵין אוֹמְרִין: שֶׁמָּא מִפְּנֵי הַסּוֹפֵר שֶׁמָּצָא הִקְדִּים וְכָתַב[112]; וְאִם דֶּרֶךְ כָּל אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם שֶׁכּוֹתְבִין הַכְּתֻבָּה קֹדֶם הַקִּדּוּשִׁין - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ[113].

110) ראו שטר כתובתה אע"פ שלא הגיע לידה. 111) להצריכה גט אם רוצה להנשא לאחרים. מכיון שהמיעוט מקדשים ואחר־כך כותבים הכתובה, שמא גם זה נהג כן, וקידשה לפני כתיבת הכתובה. 112) ועדיין לא קידש. 113) שבוודאי עדיין לא נתקדשה (קידושין נ:).

ל. שְׁנַיִם אוֹמְרִין: רְאִינוּהָ שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה בְּיוֹם פְּלוֹנִי, וּשְׁנַיִם אוֹמְרִין: לֹא רְאִינוּהָ - אַף־עַל־פִּי שֶׁכֻּלָּם שְׁכֵנִים בְּחָצֵר אַחַת, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת; שֶׁאֵין [טַעֲנַת] 'לֹא רְאִינוּהָ' רְאָיָה, שֶׁדֶּרֶךְ הָעָם לְקַדֵּשׁ בְּצִנְעָה[114].

114) ואפשר שנתקדשה ולא ראו (כתובות כג.).

לא. אָמַר עֵד אֶחָד: מְקֻדֶּשֶׁת הִיא זוֹ, וְהִיא אוֹמֶרֶת: לֹא נִתְקַדַּשְׁתִּי - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת[115]. אֶחָד אוֹמֵר: מְקֻדֶּשֶׁת, וְאֶחָד אוֹמֵר: אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת - לֹא תִּנָּשֵׂא[116]; וְאִם נִשֵּׂאת - לֹא תֵּצֵא, שֶׁהֲרֵי הִיא אוֹמֶרֶת: לֹא נִתְקַדַּשְׁתִּי. אָמְרָה: מְקֻדֶּשֶׁת אֲנִי, וּלְאַחַר זְמַן עָמְדָה וְקִדְּשָׁה עַצְמָהּ: אִם נָתְנָה אֲמַתְּלָא[117] לִדְבָרֶיהָ, וְאָמְרָה: מִפְּנֵי כָךְ וָכָךְ אָמַרְתִּי בַּתְּחִלָּה שֶׁאֲנִי מְקֻדֶּשֶׁת, וְרָאִינוּ בִּדְבָרֶיהָ מַמָּשׁ - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לַשֵּׁנִי[118]; וְאִם לֹא נָתְנָה אֲמַתְּלָא, אוֹ שֶׁנָּתְנָה וְאֵין בָּהֶן מַמָּשׁ - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה, וְקִדּוּשֵׁי שֵׁנִי קִדּוּשֵׁי סָפֵק. לְפִיכָךְ נוֹתֵן לָהּ גֵּט, וְתִהְיֶה אֲסוּרָה עָלָיו וְעַל הַכֹּל עַד שֶׁיָּבוֹא אֲרוּסָהּ[119]. וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁבָּאת וְאָמְרָה: אֵשֶׁת אִישׁ אֲנִי, וְחָזְרָה וְאָמְרָה: פְּנוּיָה אֲנִי - אִם נָתְנָה אֲמַתְּלָא לִדְבָרֶיהָ וְיֵשׁ בִּדְבָרֶיהָ מַמָּשׁ, הֲרֵי זוֹ נֶאֱמֶנֶת[120].

115) להנשא לאחרים (קידושין סה:), כי עד אחד אינו נאמן לומר שנתקדשה, במקום שהאשה מכחישה אותו - חזקה היא בידינו שלא תעיז פניה בפני העד להכחישו (מגיד־משנה). 116) אפילו כשאומרת לא נתקדשתי, שמכיון שיש עד המסייע לדבריה, היא מעיזה לכפור להכחיש את העד, ואין כל ערך להכחשתה. 117) טעם למה אמרה תחילה: "מקודשת אני". 118) כתובות כב, א: "מעשה באשה אחת גדולה שהיתה בנוי, וקפצו עליה בני אדם לקדשה, ואמרה: מקודשת אני, לימים עמדה וקידשה את עצמה. אמרו לה חכמים: מה ראית לעשות כן? אמרה: בתחילה שבאו עלי אנשים שאינם מהוגנים, אמרתי: מקודשת אני, עכשיו שבאו עלי אנשים מהוגנים - עמדתי וקידשתי את עצמי". 119) הראשון. וגם לו אינה מותרת עד שיגרשנה השני שקידשה קידושי ספק (מגיד־משנה). 120) להתירה לשני, ואף־על־פי שלא נתקדשה עוד - סומכים עליה להתירה להתקדש לו (כתובות, שם).

יום רביעי כ"ח שבט ה'תשפ"א

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) כלל בו רבינו איסור ביאה על ארוסתו, נישואין, ברכת חתנים, כתובה, ימי המשתה ושמחת הנישואין, באיזה יום האשה נשאת ובאיזה ימים אסורה להנשא וקביעת זמן הנישואין.

א. הָאֲרוּסָה[2] אֲסוּרָה לְבַעְלָהּ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[3] כָּל זְמַן שֶׁהִיא בְּבֵית אָבִיהָ[4]. וְהַבָּא עַל אֲרוּסָתוֹ בְּבֵית חָמִיו - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[5]. וַאֲפִלּוּ אִם קִדְּשָׁהּ בְּבִיאָה - אָסוּר לוֹ לָבוֹא עָלֶיהָ בִּיאָה שְׁנִיָּה בְּבֵית אָבִיהָ[6], עַד שֶׁיָּבִיא אוֹתָהּ[7] לְתוֹךְ בֵּיתוֹ[8] וְיִתְיַחֵד עִמָּהּ וַיַּפְרִישֶׁנָּהּ[9] לוֹ. וְיִחוּד זֶה הוּא הַנִּקְרָא כְּנִיסָה לְחֻפָּה[10] וְהוּא הַנִּקְרָא נִשּׂוּאִין בְּכָל מָקוֹם[11]. וְהַבָּא עַל אֲרוּסָתוֹ לְשֵׁם נִשּׂוּאִין אַחַר שֶׁקִּדְּשָׁהּ[12] - מְשֻׁיַּעֲרֶה בָּהּ[13] קְנָאָה, וַנַּעֲשֵׂית נְשׂוּאָה[14], וַהֲרֵי הִיא אִשְׁתּוֹ לְכָל דָּבָר[15].

2) המקודשת לבעלה באחד משלשה דברים המנויים למעלה (פ"א ה"ב), נקראת מקודשת או מאורסת, כמפורש שם. 3) מדברי חכמים. 4) כתובות ז, ב: "ואסר לנו את הארוסות". ושנינו במסכת כלה בהתחלתה: "כלה בלא ברכה (ברכת חתנים) אסורה לבעלה כנדה". ו"בלא ברכה" פירושו בלי חופה, לפי שהברכות נאמרות בשעת החופה, והברכות אינן מעכבות, ראה להלן הלכה ו. וכבר כתב רבינו בתשובתו (מובאת במוספנו): "וכלה בלא ברכה, אסורה לבעלה מדרבנן, וזה שאמרו "כנדה" לחזק הדבר בלבד". 5) 'ירושלמי' פסחים פ"י, ה"א. 6) אם אין כוונתי לשם נישואין. ועל־ידי ביאה ראשונה אינה אלא מאורסת בלבד, כי ביאה אינה עושה נישואין. וכן דעת אביי ורבא בקידושין י, א. 7) מבית אביה. 8) לדור עמו בקביעות. 9) להיות עמו בביתו כל הימים, "אבל הביאה לביתו לפי שעה ובא עליה שלא לשם נישואין ואח"כ שלחה לבית אביה - אין אלו נישואין" ('חלקת מחוקק' לאהע"ז סי' נה, ס"א). 10) ראה סוכה כה, ב. 11) ובאהע"ז סי' נה,

מביא הרמ"א כמה דעות בענין זה, ומסיים: "והמנהג פשוט עכשיו לקרות חופה מקום שמכניסים יריעה פרוסה על גבי כלונסות, ומכניסים תחתיה החתן והכלה ברבים . . . ואח"כ מוליכין אותם לביתם ואוכלים ביחד במקום צנוע". ובסוטה מט, ב - אמרו: "מאי חופת חתנים - זהורית המוזהבת", ומפרש רש"י: "טלית צבועה שני, ובה קבועים טסי זהב עד שמעמידים אותה כמין כיפה". 12) נוסף על קידושיה מכבר, יבוא עליה כעת לשם נישואין. 13) "המכניס ראש העטרה בלבד, הוא הנקרא מערה, מלשון את מקורה הערה" (לשון רבינו הל' איסורי ביאה פ"א, ה"י). 14) אפילו בלא כניסה לחופה. שאם חופה שאינה אלא מפני צורך ביאה - קונה, ביאה עצמה לא כל־שכן (ר"ן לקידושין פ"א). ומה שכתב רבינו למעלה (פ"ג, ה"ה): "וכשיגמור ביאתו תהיה מקודשת" - שם מדובר בביאה של קידושין, שלא היו שם קידושין אחרים אלא ביאה, וכאן מדובר בביאה של נישואין שאחר הקידושין. וכך אמרו ביבמות נה, ב: "אשה לבעלה, מניין שנקנית בהעראה? אתיא קיחה־קיחה". ופירש ה'אלפסי' שם, שהכוונה לביאה שאחר הקידושין. הואיל ויש לו בה קנין מכבר, ביאה כל שהיא גומרת בה. וראה לעיל פ"ג ה"ה בביאורנו. 15) לירושה (אם מתה), ולהטמא לה אם כהן הוא, וכן להפרת נדריה. שאשתו ארוסה אינו יורשה ואינו מיטמא לה וכו' כמבואר ביבמות כט, ב וקידושין י, א.

1 **ב. כֵּיוָן שֶׁנִּכְנְסָה הָאֲרוּסָה לְחֻפָּה - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת**
2 **לָבוֹא עָלֶיהָ בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה, וַהֲרֵי הִיא אִשְׁתּוֹ גְּמוּרָה**
3 **לְכָל דָּבָר[16]. וּמִשֶּׁתִּכָּנֵס לְחֻפָּה נִקְרֵאת נְשׂוּאָה, אַף־**
4 **עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִבְעֲלָה[17]. וְהוּא, שֶׁתִּהְיֶה רְאוּיָה**
5 **לִבְעִילָה; אֲבָל אִם הָיְתָה נִדָּה, אַף־עַל־פִּי שֶׁנִּכְנְסָה**
6 **לְחֻפָּה וְנִתְיַחֵד עִמָּהּ - לֹא גָּמְרוּ הַנִּשּׂוּאִין, וַהֲרֵי הִיא**
7 **כַּאֲרוּסָה עֲדַיִן[18].**

16) כתובות מח, ב. וכן בקידושין ה, ב. אלא שצריך לכתוב לה כתובה קודם כניסה לחופה, כמבואר בסמוך ה"ז. 17) כתובות נו, א. 18) שם, כדעת הרי"ף המסיים: "הלכך אינה קונה". ויש חולקים על זה. ראה בשו"ע אהע"ז סי' סא ס"א. ובסעיף ב שם, מסיים הרמ"א: "ועכשיו המנהג שלא לדקדק ואין ממתינים, ומ"מ טוב להודיע לחתן תחילה שהיא נדה".

8 **ג. וְצָרִיךְ לְבָרֵךְ בִּרְכַּת חֲתָנִים[19] בְּבֵית הֶחָתָן קֹדֶם**
9 **הַנִּשּׂוּאִין. וְהֵן שֵׁשׁ בְּרָכוֹת, וְאֵלּוּ הֵן: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ**
10 **אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהַכֹּל בָּרָא לִכְבוֹדוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה**
11 **יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, יוֹצֵר הָאָדָם. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ**
12 **אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר יָצַר אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ,**
13 **בְּצֶלֶם דְּמוּת תַּבְנִיתוֹ, וְהִתְקִין לוֹ מִמֶּנּוּ בִּנְיַן עֲדֵי עַד.**
14 **בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, יוֹצֵר הָאָדָם. שׂוֹשׂ תָּשִׂישׂ וְתָגֵל עֲקָרָה**
15 **בְּקִבּוּץ בָּנֶיהָ לְתוֹכָהּ בְּשִׂמְחָה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ**
16 **צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ[20]. שַׂמֵּחַ תְּשַׂמַּח רֵעִים הָאֲהוּבִים[21],**
17 **כְּשַׂמֵּחֲךָ יְצִירְךָ בְּגַן עֵדֶן מִקֶּדֶם. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ,**
18 **מְשַׂמֵּחַ חָתָן וְכַלָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ**
19 **הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּרָא שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה, חָתָן וְכַלָּה, גִּילָה,**
20 **רִנָּה דִּיצָה וְחֶדְוָה, אַהֲבָה אַחֲוָה שָׁלוֹם וְרֵעוּת. מְהֵרָה**
21 **יְיָ אֱלֹהֵינוּ יִשָּׁמַע בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחוּצוֹת יְרוּשָׁלַיִם קוֹל**
22 **שָׂשׂוֹן קוֹל שִׂמְחָה קוֹל חָתָן וְקוֹל כַּלָּה, קוֹל מְצָהֲלוֹת**
23 **חֲתָנִים מֵחֻפָּתָם וּנְעָרִים מִמִּשְׁתֵּה מַנְגִּינָתָם. בָּרוּךְ**
24 **אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ הֶחָתָן עִם הַכַּלָּה[22].**

19) נוסף לברכת אירוסין שמברכים קודם הקידושין, כמבואר לעיל פ"ג, הכ"ג־כד. 20) ובכת"י התימנים, הנוסח: משמח עמו ובונה ירושלים. 21) בנוסח כת"י התימנים, ובדפוס שונצינו: "ואהובים". 22) ובסוף ברכה חמישית, הוא חותם: "משמח חתן וכלה" לפי שהברכה הקודמת אינה עוסקת בשמחת חתונה אלא תפילה היא שמתפללים ומברכים שיהיו שמחים בהצלחה כל ימיהם, לפיכך אין לחתום בה משמח חתן עם הכלה שמשמעה שמחת איש באשה, אלא ברוך ה' משמח את שניהם לעולם בסיפוק מזונות וכל טוב, ואילו בברכה האחרונה הוא משבח את ה' שברא חתונת דיבוק איש באשה ע"י שמחה וחדוה, לפיכך חותם בה: משמח חתן עם הכלה - לשון שמחת איש באשה (כתובות ח. וברש"י שם). וראה בביאורנו בהל' ברכות פ"ב, הי"א.

25 **ד. וְאִם יִהְיֶה שָׁם יַיִן - מֵבִיא כּוֹס שֶׁל יַיִן, וּמְבָרֵךְ**
26 **עַל הַיַּיִן[23] תְּחִלָּה, וּמְסַדֵּר אֶת כֻּלָּן עַל הַכּוֹס, וְנִמְצָא**
27 **מְבָרֵךְ שֶׁבַע בְּרָכוֹת. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת, שֶׁנָּהֲגוּ לְהָבִיא**
28 **הֲדַס[24] עִם הַיַּיִן, וּמְבָרֵךְ עַל הַהֲדַס אַחַר הַיַּיִן[25], וְאַחַר**
29 **כָּךְ מְבָרֵךְ הַשֵּׁשׁ[26].**

23) "שהיין גורם ברכה לעצמו" (ברכות מב.). פירש רש"י: "בכמה מקומות הוא בא ומברכים עליו, ואע"פ שלא היו צריכים לשתייתו", ואם אין לו יין מברך על השכר כמו שמבואר בתשובת רבינו המובאת במוספנו. והשווה לעיל פ"ג, כד. 24) להריח בו. וכן מצינו (שבת קי.): כשנפטר רב, גזרו שלא להביא הדס לחופה, שימעטו בשמחה כל אותה שנה, הרי שהיו רגילים להביא הדס לחופה. 25) שהיין תדיר יותר, והוא קודם [וכן כתב רבינו למעלה פ"ז מהל' ברכות הי"ד]. 26) אבל אין היין וההדס מעכבים ברכת חתנים, ואפילו אין לו יין והדס מברכים אותה. וראה 'טור' אהע"ז סי' סב.

30 **ה. וְאֵין מְבָרְכִין בִּרְכַּת חֲתָנִים אֶלָּא בַּעֲשָׂרָה גְּדוֹלִים[27]**
31 **וּבְנֵי חוֹרִין[28], וְחָתָן מִן הַמִּנְיָן[29].**

27) כתובות ז, ב: שנאמר (רות ד, ב): "ויקח עשרה אנשים מזקני העיר". אנשים ולא קטנים. 28) פרט לעבדים כנענים (כמבואר בברכות מז:). 29) מגילה כג, ב. כתובות ח, ב.

32 **ו. הַמְאָרֵס אֶת הָאִשָּׁה וּבֵרֵךְ בִּרְכַּת חֲתָנִים וְלֹא נִתְיַחֵד**
33 **עִמָּהּ בְּבֵיתוֹ - עֲדַיִן אֲרוּסָה הִיא; שֶׁאֵין בִּרְכַּת חֲתָנִים**
34 **עוֹשָׂה הַנִּשּׂוּאִין, אֶלָּא כְּנִיסָה לְחֻפָּה[30]. אֵרֵס וְכָנַס**
35 **לְחֻפָּה וְלֹא בֵּרֵךְ בִּרְכַּת חֲתָנִים - הֲרֵי זוֹ נְשׂוּאָה**
36 **גְּמוּרָה[31], וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ אַפִּלּוּ אַחַר כַּמָּה יָמִים[32]. וְלֹא**

תִּנָּשֵׂא נִדָּה עַד שֶׁתִּטְהַר, וְאֵין מְבָרְכִין לָהּ בִּרְכַּת חֲתָנִים עַד שֶׁתִּטְהַר[33]. וְאִם עָבַר וְנָשָׂא וּבֵרֵךְ - אֵינוֹ חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ[34].

30) כתובות ז, ב: "אמר אביי, וביהודה שנו (שמברכים ברכת חתנים בבית האירוסין) מפני שמתייחד עמה". אבל בלי יחוד, דהיינו חופה, אין לברך ברכת חתנים, הרי שהייחוד עושה הנישואין, ואין הברכות עושות את הנישואין. 31) כי אין הברכה מעכבת את הנישואין. ומה שאמרו (מסכת כלה): "כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה" הכוונה בלא חופה, כי עיקר הברכה היא בשעת חופה. 32) כי "כל מצוה שעדיין עשייתה קיימת, מברך אחר עשייה" (הל' ברכות פי"א, ה"ה) ועדיין זה נקרא "עובר לעשייתן" כי מצות נישואין היא כל הימים אשר הוא דבוק באשתו (ב"ח לאהע"ז סי' סב). 33) שתטבול במי מקוה, או במעיין או בימים שהם כמעיין (הל' איסורי ביאה פי"א, הט"ז) דכיון שאסור לו להתייחד עמה - אין ראוי שתיכנס לחופה, שהיא משום ביאה. 34) אף־על־פי שלא גמרו הנישואין, והרי היא כארוסה עדיין (למעלה ה"ב). ועיין בשו"ע אבן־העזר סי' סא ס"א בהגהה, ובביאורי הגר"א שם סק"ז.

ז. וְצָרִיךְ לִכְתֹּב כְּתֻבָּה[35] קֹדֶם כְּנִיסָה לַחֻפָּה[36], וְאַחַר כָּךְ יִהְיֶה מֻתָּר בְּאִשְׁתּוֹ[37]. וְהֶחָתָן נוֹתֵן שְׂכַר הַסּוֹפֵר[38]. וְכַמָּה הוּא כּוֹתֵב לָהּ? אִם הָיְתָה בְּתוּלָה - אֵין כּוֹתְבִין לָהּ פָּחוֹת מִמָּאתַיִם דִּינָרִים; וְאִם בְּעוּלָה - אֵין כּוֹתְבִין לָהּ פָּחוֹת מִמָּאָה דִּינָרִים. וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא עִקַּר כְּתֻבָּה. וְאִם רָצָה לְהוֹסִיף לָהּ, אֲפִלּוּ כְּכַר[39] זָהָב - מוֹסִיף[40]. וְדִין הַתּוֹסֶפֶת וְדִין הָעִקָּר אֶחָד הוּא לְרֹב הַדְּבָרִים. לְפִיכָךְ, כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ כְּתֻבָּה סְתָם, הוּא הָעִקָּר וְהַתּוֹסֶפֶת כְּאֶחָד[41]. וַחֲכָמִים הֵם שֶׁתִּקְּנוּ כְּתֻבָּה לְאִשָּׁה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה קַלָּה בְּעֵינָיו לְהוֹצִיאָהּ[42].

35) סכום כסף שחייב ליתן לה אם יגרשנה. 36) כדי שתהא חופה הראויה לביאה, כמבואר בסמוך ה"ט־י. 37) כי בלי כתובה, בעילתו זנות. ונוסח טופס הכתובה, הביאו רבינו בהל' יבום וחליצה פ"ד, הל"ג. וראה במוספנו: נוסח הכתובה שבזמננו. 38) בבא־בתרא קסז, ב. שהרי הוא קונה וגם מרויח בקבלת הנדוניא ('נמוקי יוסף'). 39) משקל עתיק לזהב, מלשון (שמות כה, לט) "ככר זהב טהור יעשה אותה". 40) כתובות נד, ב: ואין אומרים שאינו רשאי, כדי שלא לבייש את מי שאין לו (שם). ובלשון המשנה שם: "אם רצה להוסיף אפילו מאה מנה - יוסיף". 41) כתובות, שם. לדוגמה: התובעת כתובתה בבית־דין אין לה מזונות (לקמן פי"ח, ה"א). הוא־הדין אם לא תבעה אלא תוספת - אין לה מזונות. 42) (כתובות יא, א. פב, ב. והעיר הרמ"א (אהע"ז סי' סו, ס"ג): "בזמן הזה במדינות אלה שאין מגרשים בעל־כרחה של אשה משום 'חרם רבינו גרשום', היה אפשר להקל בכתיבת הכתובה. אבל אין המנהג כן". אמנם יש פוסקים כרבן שמעון בן גמליאל שכתובה היא מן התורה, והוא מסתמך על הפסוק (שמות כב, טז): "כסף ישקול כמוהר הבתולות", משמע שהתורה קבעה מוהר לבתולה. ובהתאם לזה אנו קוראים בנוסח הכתובה שכותבים לבתולה: "ויהיבנא ליכי כסף זוזי מאתן דחזי ליכי מדאורייתא" (ואתן לך כסף מאתים זוז הראויים לך מן התורה). ראה ב'תוספות' לכתובות י, א. וכדאי להעיר שגם בנוסח הכתובה לרבינו בפ"ד מהל' יבום וחליצה, כתוב: "דחזי ליכי מדאורייתא". אלא שבכמה מקורות חסרה שם המילה "מדאורייתא". ובכת"י אחד כתוב: "מדרבנן". וזהו כשיטתו כאן שכתובה מדרבנן.

ח. דִּינָרִים אֵלּוּ לֹא תִּקְּנוּ אוֹתָם מִן הַכֶּסֶף הַטָּהוֹר, אֶלָּא מִמַּטְבֵּעַ שֶׁהָיָה בְּאוֹתָן הַיָּמִים, שֶׁהָיָה שִׁבְעָה חֲלָקִים נְחֹשֶׁת וְאֶחָד כֶּסֶף, עַד שֶׁיִּהְיֶה בְּסֶלַע[43] חֲצִי זוּז כֶּסֶף[44]. וְנִמְצָא מָאתַיִם דִּינָרִים שֶׁל בְּתוּלָה - חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים זוּזִין שֶׁל כֶּסֶף טָהוֹר, וּמֵאָה דִּינָרִים שֶׁל בְּעוּלָה - שְׁנֵים עָשָׂר זוּזִים וּמֶחֱצָה[45]. וּמִשְׁקַל כָּל זוּז - שֵׁשׁ וְתִשְׁעִים שְׂעוֹרוֹת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּתְחִלַּת עֲרוּבִין[46]. וְהַדִּינָר הוּא הַנִּקְרָא זוּז בְּכָל מָקוֹם, בֵּין שֶׁיִּהְיֶה מִן הַכֶּסֶף הַטָּהוֹר בֵּין שֶׁיִּהְיֶה מִמַّטְבֵּעַ אוֹתָן הַיָּמִים.

43) שהוא ארבעים דינרים. 44) טהור. 45) מקור דברים אלו הוא מה שאמרו (בקידושין יא.): "כל כסף האמור בתורה כסף צורי, ושל דבריהם כסף מדינה". וכסף מדינה הוא שמינית שבכסף צורי, והרי חיוב כתובה אינו אלא מדבריהם כמו שכתב רבינו למעלה ה"ז. 46) פ"א הי"ב, "מנה האמור בכל מקום - מאה דינר, והדינר שש מעות, והמעה משקל ט"ז שעורות".

ט. אֵין פּוֹחֲתִין לִבְתוּלָה מִמָּאתַיִם וְלִבְעוּלָה מִמֵּאָה, וְכָל הַפּוֹחֵת - בְּעִילָתוֹ בְּעִילַת זְנוּת[47]. אֶחָד הַכּוֹתֵב אֶת הַכְּתֻבָּה בִּשְׁטָר וְאֶחָד שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו עֵדִים[48] וְקָנוּ מִיָּדוֹ[49] שֶׁהוּא חַיָּב לָהּ מֵאָה אוֹ מָאתַיִם - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[50]. וְכֵן אִם נָתַן לָהּ מִטַּלְטְלִין כְּנֶגֶד כְּתֻבָּתָהּ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִבְעֹל עַד שֶׁיִּהְיֶה לוֹ פְּנַאי לִכְתֹּב[51].

47) כי כל מה שהיא קלה בעיניו להוציאה, אין דעתה סומכת על קשר נישואיה, וחוששת שמחר יכעס עליה ויוציאנה, ומתוך שאין בטחון באישותה - בעילתה כבעילת זנות (כתובות נו:). 48) שהתחייב בפניהם לתת לה כתובה. 49) בקנין חליפין "ועיקר הדרך הזו, שיתן הקונה למקנה כלי כל שהוא, ויאמר לו קנה כלי זה חלף החצר או היין . . . שמכרת לי בכך וכך, כיון שהגביה המוכר את הכלי וקנהו, קנה הלוקח אותה הקרקע או אותן המטלטלין אע"פ שעדיין לא משכן ולא נתן הדמים . . . וזהו הנקרא קנין" (מדברי רבינו הל' מכירה פ"ה, ה"ה). 50) כתובות נה, א. סתם קנין לכתיבה עומד, ועל סמך הקנין יכולים העדים לכתוב כתובה ואינם צריכים להמלך בו שנית. 51) כתובות ז, א. אבל כשיהיה לו פנאי חייב לכתוב, כי חכמים תיקנו שיהא כותב לה: "כל נכסי אחראין לכתובתך" - ולא ייחד לה מטלטלין לכתובתה, כדי שלא יאמר לה (לכשיכעס) טלי כתובתך וצאי (כתובות פב:).

יִ. הַכּוֹנֵס אֶת הָאִשָּׁה וְלֹא כָּתַב לָהּ כְּתֻבָּה, אוֹ שֶׁכָּתַב וְאָבַד שְׁטַר הַכְּתֻבָּה[52], אוֹ שֶׁמָּחֲלָה כְּתֻבָּתָהּ לְבַעְלָהּ, אוֹ שֶׁמָּכְרָה לוֹ כְּתֻבָּתָהּ - חוֹזֵר וְכוֹתֵב לָהּ עִקַּר כְּתֻבָּה[53], אִם רָצָה לְקַיְּמָהּ, לְפִי שֶׁאָסוּר לוֹ לְאָדָם לִשְׁהוֹת עִם אִשְׁתּוֹ אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת בְּלֹא כְּתֻבָּה. אֲבָל הַמּוֹכֶרֶת כְּתֻבָּתָהּ לַאֲחֵרִים בְּטוֹבַת הֲנָאָה[54] - אֵינוֹ צָרִיךְ לִכְתֹּב לָהּ כְּתֻבָּה אַחֶרֶת; שֶׁלֹּא תִּקְּנוּ כְּתֻבָּה אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּהֵא קַלָּה בְּעֵינָיו לְהוֹצִיאָהּ, וְאִם הוֹצִיא זֶה[55] - מְשַׁלֵּם כְּתֻבָּתָהּ לַלּוֹקֵחַ כְּדֶרֶךְ שֶׁהָיָה מְשַׁלֵּם לָהּ אִם לֹא מָכְרָה[56].

52) כתובות נז, א. 53) ולא התוספת. וזה מוסב על מחלה או מכרה כתובתה. אבל אם אבד שטר הכתובה, צריך לכתוב לה גם התוספת, ככל הכתוב בכתובה הראשונה (ר'בית שמואל' סי' סו סק"י). 54) אם ימות הוא או יגרשנה, יגבו הם את הכתובה. ואם תמות היא - בעלה יורשה, וכספם אבוד. ולכן אינה יכולה למכור את הכתובה לפי שוויה אלא בפחות מזה, וזוהי "טובת הנאה" שכתב רבינו. 55) את אשתו. 56) בבא־קמא פט, ב.

יא. הַמְאָרֵס אֶת הָאִשָּׁה, וְכָתַב לָהּ כְּתֻבָּה, וְלֹא נִכְנְסָה לַחֻפָּה - עֲדַיִן אֲרוּסָה הִיא, וְאֵינָהּ נְשׂוּאָה; שֶׁאֵין הַכְּתֻבָּה עוֹשָׂה נְשׂוּאִין[57]. וְאִם מֵת אוֹ גֵּרְשָׁהּ - גּוֹבָה עִקַּר כְּתֻבָּתָהּ מִבְּנֵי חוֹרִין[58], וְאֵינָהּ גּוֹבָה תּוֹסֶפֶת כְּלָל, הוֹאִיל וְלֹא כְּנָסָהּ[59]. אֲבָל אִם אֵרַס אִשָּׁה וְלֹא כָּתַב לָהּ כְּתֻבָּה, וּמֵת אוֹ גֵּרְשָׁהּ וְהִיא אֲרוּסָה - אֵין לָהּ כְּלוּם, וַאֲפִלּוּ הָעִקָּר; שֶׁלֹּא תִּקְּנוּ לָהּ עִקַּר כְּתֻבָּה עַד שֶׁתִּנָּשֵׂא אוֹ עַד שֶׁיִּכְתֹּב[60]. וְהַמְאָרֵס אֶת בִּתּוֹ, וְכָתַב לָהּ[61] כְּתֻבָּה, וּמֵת אוֹ גֵּרְשָׁהּ כְּשֶׁהָיְתָה נַעֲרָה - כְּתֻבָּתָהּ לְאָבִיהָ[62], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ [לְמַעְלָה בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי][63].

57) כתובות נד, ב: "שלא כתב לה אלא על־מנת לכנסה". ומפרש רבינו שהכתובה אינה כלום כל זמן שלא כנסה (רא"ש, שם). 58) מנכסים שיש לו תחת ידו, ולא מנכסיו שמכר, ואפילו אחרי שכתב לה אינם משועבדים לה (שם, מג:): "מאימת גובה - אחד זה ואחד זה (בין עיקר בין תוספת) מן הנישואין". כלומר אינה טורפת ממשועבדים כלל. וכן דעת רב שרירא גאון. 59) כדעת רבי אלעזר בן עזריה (כתובות נד:): שלא כתב לה ממונו חנם אלא משום חיבת ביאה (רש"י שם נה.). 60) כתובות פט, ב. בבא־מציעא יז, ב־יח, א. 61) הבעל. 62) כתובות מג, ב. 63) הי"א.

יב. וְכֵן תִּקְּנוּ חֲכָמִים, שֶׁכָּל הַנּוֹשֵׂא בְּתוּלָה יִהְיֶה שָׁמֵחַ עִמָּהּ שִׁבְעַת יָמִים[64]. אֵינוֹ עוֹסֵק בְּמְלַאכְתּוֹ, וְלֹא נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בַּשּׁוּק, אֶלָּא אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וְשָׂמֵחַ. בֵּין שֶׁהָיָה בָּחוּר, בֵּין שֶׁהָיָה אַלְמוֹן. וְאִם הָיְתָה בְּעוּלָה[65] - אֵין פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה יָמִים. שֶׁתַּקָּנַת חֲכָמִים הִיא לִבְנוֹת יִשְׂרָאֵל, שֶׁיִּהְיֶה שָׂמֵחַ עִם הַבְּעוּלָה שְׁלֹשָׁה יָמִים, בֵּין בָּחוּר בֵּין אַלְמוֹן[66].

64) כתובות ז, ב. וב"ירושלמי" שם, פ"א ה"א): "משה תיקן שבעת ימי המשתה". 65) אבל אלמנה מן האירוסין, שאינה בעולה - ישמח עמה שבעה ימים ("בית שמואל" סי' סד סק"ג). 66) כתובות ז, ב: "שקדו חכמים על תקנת בנות ישראל שיהא שמח עמה שלשה ימים". ויש אומרים שבבחור שנשא אלמנה כיון שמברכים שבע ברכות כל שבעת ימי המשתה (למעלה פ"ב מהל' ברכות ה"ט) - אינו בדין שיברכו לו ברכות חתנים כל שבעה והוא יעסוק במלאכתו (מגיד־משנה).

יג. יֵשׁ לוֹ[67] לְאָדָם לִשְׂא נָשִׁים רַבּוֹת כְּאַחַת בְּיוֹם אֶחָד, וּמְבָרֵךְ בִּרְכַּת חֲתָנִים לְכֻלָּן כְּאַחַת[68]. אֲבָל לְשִׂמְחָה - צָרִיךְ לְשַׂמֵּחַ עִם כָּל אַחַת שִׂמְחָה הָרְאוּיָה לָהּ: עִם בְּתוּלָה - שִׂבְעָה, עִם בְּעוּלָה - שְׁלֹשָׁה; וְאֵין מְעָרְבִין שִׂמְחָה בְּשִׂמְחָה[69].

67) רשאי. 68) תוספתא ברכות פ"ט: "היו עושים כולם מצוה אחת, אחד מברך לכולם" (הגר"א לאהע"ז סי' סב ס"ק ו). 69) שמחתה של זו בזו (מועד קטן ח:). והטעם יתבאר להלן הי"ד. וב"הגהות מיימוניות" הורו שלא לברך לשני חתנים כאחד משום עין רעה. וראה שו"ע אהע"ז סי' סב ס"א ש"אין לעשות שתי חופות כאחת משום איבה, שמא יכבדו אחת יותר מחברתה, ואין נזהרין מזה. ואדרבה יש מכוונים לעשות חופות עניות עם חופות עשירות משום מצוה".

יד. מֵתָר לְאָרֵס בְּכָל יוֹם חוֹל[70], אֲפִלּוּ בְּתִשְׁעָה בְּאָב[71], בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה. אֲבָל אֵין נוֹשְׂאִין נָשִׁים לֹא בְּעֶרֶב שַׁבָּת וְלֹא בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יָבוֹא לִידֵי חִלּוּל שַׁבָּת בְּתִקּוּן הַסְּעֻדָּה, שֶׁהֶחָתָן טָרוּד בַּסְּעֻדָּה[72]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאָסוּר לִשָּׂא אִשָּׁה בְּשַׁבָּת[73]. וַאֲפִלּוּ בְּחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד אֵין נוֹשְׂאִין נָשִׁים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[74], לְפִי שֶׁאֵין מְעָרְבִין שִׂמְחָה בְּשִׂמְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: מַלֵּא שִׁבְעַת זֹאת וְנִתְּנָה לְךָ גַּם אֶת זֹאת[75]. וּשְׁאָר הַיָּמִים מֵתָר לִשָּׂא אִשָּׁה בְּכָל יוֹם שֶׁיִּרְצֶה. וְהוּא, שֶׁיִּטְרַח בִּסְעֻדַּת נִשּׂוּאִין שְׁלֹשָׁה יָמִים קֹדֶם הַנִּשּׂוּאִין[76].

~ נקודות משיחות קודש ~

"...לפי שאין מערבין שמחה בשמחה, שנאמר מלא שבוע זאת".

ואף שאין למדין מלפני מתן תורה, הנה במפרשים נאמרו בזה כמה תירוצים, יש שאמרו שבדבר שיש בו טעם וסברא, למדים גם מלפני מתן תורה, ומה שאין למדים - היינו מצוה בלי טעם וגזירת הכתוב. ויש שכתבו שלימודים שהם בתורת "גילוי מילתא" כן למדים מלפני מתן תורה. (ועיין עוד תירוצים בעניין זה באנציקלופדיה תלמודית ע' אין למדים מלפני מתן תורה).

(על־פי לקוטי־שיחות כ"ה עמוד 124)

70) ואפילו בחול המועד (למעלה פ"ז מהל' יום־טוב הט"ז). אבל בשבתות וימים טובים אסור לקדש, שמא יבוא לכתוב

שטר אירוסין (ביצה לז. והשווה דברי רבינו בהל' שבת פכ"ג, הי"ד). 71) ירושלמי' כתובות פ"א, ה"א: "שלא יקדמנו אחר בתפילה". 72) כתובות ה, א. ובשו"ע אהע"ז סי' סד ס"ג, פוסק: "ויש מתירים. וכן פשט המנהג לישא נשים בערב שבת והוא שיטרח בסעודת הנישואין שלושה ימים קודם הנישואין". 73) שבחופתה הוא קונה אותה, ואין קונים קנין בשבת (ירושלמי כתובות פ"א, ה"א). 74) פ"ז מהל' יום־טוב שם, מהגמרא במועד קטן ח, ב. 75) ולא נתן לו שתיהן בשבוע אחד, שאין מערבין שמחה בשמחה ('ירושלמי' מועד קטן פ"א, ה"ז). וכתבו ה'תוספות' במועד קטן ח, ב - שצריך שיהא לבו פנוי למצוה אחת ולא יפנה עצמו הימנה - ולפיכך אין עושין מצוות חבילות־חבילות - וכך יהא לבו פנוי לשמחה זו. 76) כתובות ג, ב.

1 **טו. מְקוֹם שֶׁאֵין בְּתֵּי דִינִים יוֹשְׁבִין בּוֹ אֶלָּא בְּשֵׁנִי**
2 **וּבַחֲמִישִׁי בִּלְבַד[77], בְּתוּלָה נִשֵּׂאת בְּיוֹם רְבִיעִי; שֶׁאִם**
3 **הָיְתָה לוֹ טַעֲנַת בְּתוּלִים[78], יַשְׁכִּים לְבֵית דִּין[79]. וּמִנְהַג**
4 **חֲכָמִים, שֶׁהַנּוֹשֵׂא אֶת הַבְּעוּלָה יִשָּׂאֶנָּה בַּחֲמִישִׁי, כְּדֵי**
5 **שֶׁיִּהְיֶה שָׁמֵחַ עִמָּהּ חֲמִישִׁי וְעֶרֶב שַׁבָּת וְשַׁבָּת, וְיוֹצֵא**
6 **לְמְלַאכְתּוֹ יוֹם רִאשׁוֹן[80].**

77) כתקנת עזרא שיהא בית־דין יושב בכל עיר ועיר בימים אלו שיש בהם קריאת התורה, שאז העם מתכנס מהכפר לעיר לשמוע קריאת התורה (בבא־קמא פב.). 78) שלא מצאה בתולה, כמבואר לקמן פי"א ה"ט. 79) בעוד כעסו עליו, ואם יש שהות בינתיים, יש לחוש שמא יתפייס ותתקרר דעתו ויקיימנה ושמא זינתה תחתיו ונאסרה עליו (לשון רש"י לכתובות ב.) ואינה נשאת ביום ראשון, כי "שקדו חכמים על תקנת בנות ישראל שיהא (החתן) טורח בסעודה שלושה ימים, אחד בשבת ושני בשבת ושלישי בשבת, ורביעי כונסה" (שם). 80) שם, ה. שמכיון שבאלמן שנשא אלמנה אין מברכים שבע ברכות אלא ביום ראשון (למעלה פ"ב מהל' ברכות ה"ט) חששו שמא יעזבנה ויצא למלאכתו למחר (רש"י שם).

7 **טז. הַמְאָרֵס אֶת בִּתּוֹ קְטַנָּה, וּתְבָעָהּ הַבַּעַל לְנִשּׂוּאִין**
8 **- בֵּין הִיא בֵּין אָבִיהָ יְכוֹלִין לְעַכֵּב שֶׁלֹּא תִּנָּשֵׂא עַד**
9 **שֶׁתַּגְדִּיל[81] וְתֵעָשֶׂה נַעֲרָה. וְאִם רָצָה לְכָנְסָהּ[82] -**
10 **כּוֹנֵס[83]. וְאֵין רָאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן[84].**

81) כתובות נז, ב: שאף אביה יכול לעכב בטענה שמא תמרוד בבעלה ותחזור לבית אביה. 82) כלומר אם כנסה, על אף ההתנגדות שלה ושל אביה - הנישואין קיימים (ועי' 'חלקת מחוקק' סי' נו סק"ו). 83) אפילו בעודה קטנה. 84) מאחר שהם מתנגדים לנישואין. ובקידושין אסור אפילו שניהם רוצים - "עד שתגדיל ותאמר בפלוני אני רוצה" (קידושין מא. ולעיל פ"ג, הי"ט).

11 **יז. אֵרְסָהּ[85] וְשָׁהָה כַּמָּה שָׁנִים וּתְבָעָהּ לְנִשּׂוּאִין וַהֲרֵי**
12 **הִיא נַעֲרָה - נוֹתְנִין לָהּ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ מִיּוֹם**
13 **הַתְּבִיעָה לְפַרְנֵס אֶת עַצְמָהּ[86] וּלְתַקֵּן מַה שֶּׁהִיא צְרִיכָה**
14 **לָהּ, וְאַחַר כָּךְ תִּנָּשֵׂא. תְּבָעָהּ אַחַר שֶׁבָּגְרָה - נוֹתְנִין**
15 **לָהּ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ מִיּוֹם הַבֶּגֶר[87]. וְכֵן אִם קִדְּשָׁהּ**
16 **בְּיוֹם הַבֶּגֶר - נוֹתְנִין לָהּ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ מִיּוֹם**
17 **הַקִּדּוּשִׁין, שֶׁהוּא יוֹם הַבֶּגֶר. קִדְּשָׁהּ אַחַר שֶׁבָּגְרָה, אִם**
18 **עָבְרוּ עָלֶיהָ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּבַגְרוּתָהּ וּלְאַחַר כָּךְ**
19 **נִתְקַדְּשָׁה - אֵין נוֹתְנִין לָהּ אֶלָּא שְׁלֹשִׁים יוֹם מִיּוֹם**
20 **הַתְּבִיעָה. וְכֵן הַמְאָרֵס אֶת הַבְּעוּלָה[88] - נוֹתְנִין לָהּ**
21 **שְׁלֹשִׁים יוֹם מִיּוֹם הַתְּבִיעָה[89].**

85) כשהיא קטנה. 86) במלבושים ותכשיטים (כתובות נז:). 87) שמיום שבגרה מתחילה להכין לה תכשיטיה. 88) אלמנה מן הנישואין (שם, וב'ירושלמי' כתובות פ"ה, ה"ג). 89) שאינה צריכה לטרוח הרבה בתכשיטין שכבר יש בידה (רש"י שם עמ' א).

22 **יח. כֵּשֵׁם שֶׁנּוֹתְנִין זְמַן לָאִשָּׁה מִשֶּׁתְּבָעָהּ הַבַּעַל**
23 **לְפַרְנֵס אֶת עַצְמָהּ וְאַחַר כָּךְ תִּנָּשֵׂא, כָּךְ נוֹתְנִין זְמַן**
24 **לָאִישׁ לְפַרְנֵס אֶת עַצְמוֹ[90] מִשֶּׁתְּבָעָה הָאִשָּׁה אוֹתוֹ.**
25 **וְכַמָּה נוֹתְנִין לוֹ? כְּמוֹ שֶׁנּוֹתְנִין לָהּ: אִם שְׁנֵים עָשָׂר**
26 **חֹדֶשׁ - שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, וְאִם שְׁלֹשִׁים יוֹם - שְׁלֹשִׁים**
27 **יוֹם[91].**

90) בצרכי סעודה וחופה. 91) כתובות נז, א. ואין משגיחין בו אם הוא בחור או אלמן - אלא בה, אם היא בתולה נותנין לה י"ב חודש, ואפילו הוא אלמן. ואם היא בעולה אין לו אלא ל' יום, ואפילו הוא בחור. וב'ירושלמי' כתובות פ"ה ה"ג, משמע שנותנים לו זמן לפי מה שהוא: לבחור - י"ב חודש, לאלמן - ל' יום (מגיד־משנה).

28 **יט. הִגִּיעַ זְמַן שֶׁנָּתְנוּ לָאִישׁ וְלֹא נִשָּׂאָהּ - נִתְחַיֵּב**
29 **בְּמְזוֹנוֹתֶיהָ, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא כָּנַס[92]. וְאִם הִגִּיעַ הַזְּמַן**
30 **בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת אוֹ בְּעֶרֶב שַׁבָּת - אֵינוֹ מַעֲלֶה לָהּ**
31 **מְזוֹנוֹת בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִכְנֹס[93]. וְכֵן**
32 **אִם חָלָה הוּא אוֹ הִיא אוֹ שֶׁפֵּרְסָה נִדָּה כְּשֶׁהִגִּיעַ הַזְּמַן**
33 **- אֵינוֹ מַעֲלֶה לָהּ מְזוֹנוֹת; שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ רְאוּיָה לְהִנָּשֵׂא**
34 **עַד שֶׁתִּטְהַר אוֹ עַד שֶׁתַּבְרִיא, וְכֵן הוּא אֵינוֹ יָכוֹל**
35 **לִשָּׂא אִשָּׁה עַד שֶׁיַּבְרִיא[94].**

92) כתובות נז, א. 93) כמבואר לעיל הי"ד. 94) כתובות ב, א. שכל זמן שעיכוב הנישואין הוא מחמת אונס - אינה אוכלת משלו.

יום חמישי כ"ט שבט ה'תשפ"א

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) ביאר בו רבינו כמה היא כתובת בתולה, אלמנה וגרושה, בעולה, ומוכת עץ, בוגרת, אילונית, סומא חרשת ושוטה, וחרש שוטה וקטן שנשאו נשים, גר וגיורת, טענת בתולים או פתח פתוח.

36 **א. הַנּוֹשֵׂא בְּתוּלָה שֶׁנִּתְאַלְמְנָה אוֹ שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה אוֹ**
37 **נֶחְלְצָה. אִם מִן הָאֵרוּסִין נִתְאַלְמְנָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה אוֹ**
38 **נֶחְלְצָה - כְּתֻבָּתָהּ[2] מָאתַיִם, וְאִם מִן הַנִּשּׂוּאִין -**
39 **כְּתֻבָּתָהּ מֵאָה, שֶׁמִּשֶּׁנִּשֵּׂאת הֲרֵי הִיא כִּבְעוּלָה[3]. וְכֵן**

הַנּוֹשֵׂא בְּתוּלָה מִשֶּׁחֻרֶרֶת[4] אוֹ גִּיּוֹרֶת אוֹ שְׁבוּיָה: אִם נִשְׂתַּחְרְרָה הַשִּׁפְחָה וְנִתְגַּיְּרָה הַכּוּתִית וְנִפְדֵּית הַשְּׁבוּיָה וְהֵן פְּחוּתוֹת מִבַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד - כְּתֻבָּתָן מָאתַיִם[5], וְאִם הָיוּ בְּנוֹת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד וָמַעְלָה - כְּתֻבָּתָן מֵאָה.

2) מהבעל השני. 3) אפילו יש עדים שלא נסתרה (נתייחדה) עם הראשון או שנכנסה לחופה ומת בעלה מייד. 4) שהייתה שפחה כנענית ושוחררה. 5) שאפילו נבעלו, סופן שיחזרו להיות בתולות כשאר הבתולות.

ב. וּמִפְּנֵי מָה תִּקְּנוּ חֲכָמִים לְאֵלּוּ כְּתֻבָּה מֵאָה וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן בְּתוּלוֹת? הוֹאִיל וְחֶזְקַת הַנִּשּׂוּאָה שֶׁתִּבָּעֵל, וְחֶזְקַת הַשִּׁפְחָה וְהַכּוּתִית וְהַשְּׁבוּיָה שֶׁתִּבָּעֵל[6], תִּקְּנוּ לְאֵלּוּ מֵאָה בֵּין נִבְעֲלוּ בֵּין לֹא נִבְעֲלוּ, וַהֲרֵי הֵן כִּבְעוּלוֹת לְכָל דָּבָר.

6) כיוון שראויות לביאה בחזקת הפקר הן ונבעלות בנכריותן והשבוייה בשבייתה.

ג. מֵכַת עֵץ[7] - כְּתֻבָּתָהּ מֵאָה. אֲפִלּוּ נִשֵּׂאת עַל מְנָת שֶׁהִיא בְּתוּלָה שְׁלֵמָה, וְנִמְצֵאת מֵכַת עֵץ - כְּתֻבָּתָהּ מֵאָה. קְטַנָּה מִבַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וּלְמַטָּה שֶׁנִּבְעֲלָה, אֲפִלּוּ בָּא עָלֶיהָ אָדָם גָּדוֹל - כְּתֻבָּתָהּ מָאתַיִם; סוֹפָהּ שֶׁתַּחֲזֹר בְּתוּלָה כְּשְׁאָר הַבְּתוּלוֹת. וְכֵן גְּדוֹלָה שֶׁבָּא עָלֶיהָ קָטָן מִבֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וּלְמַטָּה - כְּתֻבָּתָהּ מָאתַיִם, כְּאִלּוּ לֹא נִבְעֲלָה כְּלָל; שֶׁבִּיאַת בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד - בִּיאָתוֹ בִּיאָה, פְּחוֹת מִזֶּה - אֵין בִּיאָתוֹ בִּיאָה.

7) שנפלה והכה אותה עץ והלכו בתוליה.

ד. בְּתוּלָה שֶׁהִיא בּוֹגֶרֶת אוֹ סוֹמָא אוֹ אֵילוֹנִית[8] - כְּתֻבָּתָן מָאתַיִם. אֲבָל הַחֵרֶשֶׁת וְהַשּׁוֹטָה לֹא תִּקְּנוּ לָהֶן כְּתֻבָּה. הַשּׁוֹטָה - לֹא תִּקְּנוּ לָהּ נִשּׂוּאִין כְּלָל; וְהַחֵרֶשֶׁת, אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהּ נִשּׂוּאִין מִדִּבְרֵיהֶם - לֹא תִּקְּנוּ לָהּ כְּתֻבָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִמָּנְעוּ מִלְּשֵׂאת אוֹתָהּ. וּכְשֵׁם שֶׁאֵין לָהּ כְּתֻבָּה, כָּךְ אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת וְלֹא תְּנַאי מִתְּנָאֵי כְּתֻבָּה[9]. וְאִם כָּנַס הַחֵרֶשֶׁת וְנִתְפַּקְּחָה[10] - יֵשׁ לָהּ כְּתֻבָּה[11] וּתְנָאֵי כְּתֻבָּה, וּכְתֻבָּתָהּ מֵאָה.

8) וכגון שידע בה, ומתחילה נשאה לשם איילונית, אבל לא הכיר בה שהיא איילונית אין לה כתובה. 9) כגון רפואה או פדיונה אם נשבית. 10) שחזרה לשמוע ולדבר. 11) אם רוצה לקיימה אחר שנתפקחה, שאיך תשב עם בעלה - והיא בת דעת - בלא כתובה.

ה. נָשָׂא חֵרֶשֶׁת אוֹ שׁוֹטָה וְכָתַב לָהֶן מֵאָה מָנֶה - כְּתֻבָּתָן קַיֶּמֶת, מִפְּנֵי שֶׁרָצָה לְהַזִּיק נְכָסָיו[12].

12) אף על פי שלא תקנו לה חכמים כתובה הרי הוא כתב לה, הואיל ורצה להפסיד ולהיות נזוק מנכסיו - תנאו קיים.

ו. חֵרֵשׁ אוֹ שׁוֹטֶה שֶׁנִּשְׂאוּ נָשִׁים פִּקְחוֹת, אַף־עַל־פִּי שֶׁנִּתְפַּקֵּחַ הַחֵרֵשׁ וְנִשְׁתַּפְּקָה[13] הַשּׁוֹטֶה - אֵין לִנְשֵׁיהֶם עֲלֵיהֶם כְּלוּם. רָצוּ לְקַיְּמָן אַחַר שֶׁהִבְרִיאוּ - יֵשׁ לָהֶן כְּתֻבָּה, וּכְתֻבָּתָן מֵאָה. וְאִם בֵּית דִּין הֵם שֶׁהִשִּׁיאוּ הַחֵרֵשׁ וְכָתְבוּ לָהּ כְּתֻבָּתָהּ עַל נְכָסָיו - נוֹטֶלֶת כָּל מַה שֶׁכָּתְבוּ לָהּ בֵּית דִּין. אֲבָל הַשּׁוֹטֶה אֵין בֵּית דִּין מַשִּׁיאִין אוֹתוֹ בְּכָל מָקוֹם. וּמִפְּנֵי שֶׁאֵין תַּקָּנַת חֲכָמִים עוֹמֶדֶת בּוֹ, לֹא תִּקְּנוּ לוֹ נִשּׂוּאִין. וְכֵן הַקָּטָן לֹא תִּקְּנוּ לוֹ חֲכָמִים נִשּׂוּאִין, הוֹאִיל וְסוֹפוֹ לָבוֹא לִידֵי נִשּׂוּאִין גְּמוּרִין. וּמִפְּנֵי מָה תִּקְּנוּ נִשּׂוּאִין לִקְטַנָּה וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא בָּאָה לִידֵי נִשּׂוּאִין גְּמוּרִין? כְּדֵי שֶׁלֹּא יִנְהֲגוּ בָּהּ מִנְהַג הֶפְקֵר[14]. וְאֵין מַשִּׁיאִין אֶת הַקָּטָן[15] עַד שֶׁבּוֹדְקִין אוֹתוֹ וְיוֹדְעִים שֶׁהֵבִיא סִימָנִין[16].

13) נצטללה דעתו. 14) אם לא תינשא אין מי שישמרנה וינהגו בה מנהג הפקר בזנות. 15) שזוהי כביאת זנות. 16) סימני בגרות המפורשים למעלה.

ז. קָטָן, אֲפִלּוּ בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד[17], שֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה - אֵין לָהּ כְּתֻבָּה[18]. וְאִם הִגְדִּיל וְקִיְּמָהּ אַחַר שֶׁהִגְדִּיל[19] - יֵשׁ לָהּ עִקַּר כְּתֻבָּה. וְכֵן גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר הוּא וְאִשְׁתּוֹ - כְּתֻבָּתָהּ מָנֶה, שֶׁעַל מְנָת כֵּן קִיְּמָהּ[20].

17) שביאתו ביאה. 18) "שאין קניין קטן כלום עד שיביא שתי שערות". 19) ובא עליה כשהגדיל. 20) כתובתה מנה - שהרי עכשיו בעולה היא.

ח. כָּל בְּתוּלָה שֶׁכְּתֻבָּתָהּ מָאתַיִם - יֵשׁ לָהּ טַעֲנַת בְּתוּלִים[21]; וְכֹל שֶׁכְּתֻבָּתָהּ מֵאָה[22], אוֹ שֶׁלֹּא תִּקְּנוּ לָהּ חֲכָמִים כְּתֻבָּה[23] - אֵין לָהּ טַעֲנַת בְּתוּלִים[24]. וְהַמִּתְיַחֵד עִם אֲרוּסָתוֹ קֹדֶם נִשּׂוּאִין - אֵין לָהּ טַעֲנַת בְּתוּלִים[25].

21) שאם טען לא מצאתיה בתולה הפסידה כל כתובתה. 22) כגון אלמנה מן הנישואין שאף על פי שעדיין לא נתייחדה עם בעלה הראשון - הרי היא כבעולה. 23) כגון חרשת ושוטה והוא כתב להן כתובה. 24) שאין טענת בתולים אלא להפסידה ממה שהוא תנאי בית דין (=מאתיים לבתולה) אבל במה שהוא עצמו כתב להן אין לו טענה כלל. 25) שמא בא עליה ושכח.

ט. וּמַה הִיא טַעֲנַת בְּתוּלִים? זֶה שֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה שֶׁחֲזָקָתָהּ שֶׁהִיא בְּתוּלָה, וְטוֹעֵן וְאוֹמֵר: לֹא מְצָאתִיהָ בְּתוּלָה. וּשְׁנֵי סִימָנִין הֵן לִבְתוּלָה: הָאֶחָד - דָּמִים שֶׁשּׁוֹתְתִין מִמֶּנָּה בְּסוֹף בִּיאָה רִאשׁוֹנָה. וְהַשֵּׁנִי - הַדַּחַק שֶׁיִּמְצָא בָּהּ בְּבִיאָה רִאשׁוֹנָה בִּשְׁעַת תַּשְׁמִישׁ[26].

26) וכל הטענה [=היא רק כדי] להפסידה כתובתה. אבל לבעלה מותרת אם אינה אשת כהן שיש כאן שני ספיקות שמא נבעלה לפני הקידושין ואפילו אם נבעלה לאחר הקידושין - שמא באונס.

י. הַנּוֹשֵׂא אֶת הַבְּתוּלָה שֶׁכְּתֻבָּתָהּ מָאתַיִם, וְטָעַן וְאָמַר: לֹא מְצָאתִיהָ בְּתוּלָה - שׁוֹאֲלִין אוֹתָהּ: אִם אָמְרָה: אֵמֶת הוּא, לֹא מְצָאנִי בְּתוּלָה, מִפְּנֵי שֶׁנָּפַלְתִּי

וְהַכֹּנִי עֵץ אוֹ קַרְקַע וְהָלְכוּ בְּתוּלֵי - הֲרֵי זוֹ נֶאֱמֶנֶת, וְתַחֲזֹר כְּתֻבָּתָהּ לְמָנֶה[27]. אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא טוֹעֵן וְאוֹמֵר: שֶׁמָּא אִישׁ בָּא עָלַיִךְ וְאֵין לָךְ כְּלוּם[28] - אֵין מַשְׁגִּיחִין בְּטַעֲנָתוֹ[29]. וְיֵשׁ לוֹ לְהַחֲרִים סְתָם שֶׁלֹּא בָּא עָלֶיהָ אִישׁ, שֶׁאֵין הַדָּבָר יָדוּעַ לוֹ[30].

27) קידשה בחזקת בתולה ונמצאת מוכת עץ כתובתה מנה. 28) נמצאת בעולה מקחה טעות. 29) כי טענתה - וודאי, וטענתו - ספק, וברי ושמא ברי עדיף. 30) כלומר, אינו יכול להשביעה מספק, אבל יכול להחרים סתם ולומר בחרם יהיה מי שמוציא ממני ממון שאיני חייב בו.

יא. אָמְרָה הִיא: אֻנַּסְתִּי אָנַסְתִּי בְּתוּלָה, וְאִישׁ בָּא עָלַי בְּאֹנֶס אַחַר שֶׁנִּתְאָרַסְתִּי לוֹ[31] - הֲרֵי זוֹ נֶאֱמֶנֶת, וּכְתֻבָּתָהּ מָאתַיִם כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה. וְאִם טָעַן וְאָמַר: שֶׁמָּא עַד שֶׁלֹּא אֵרַסְתִּיךְ נֶאֱנַסְתְּ וּמִקָּחִי מִקַּח טָעוּת[32], אוֹ אַחַר שֶׁאֵרַסְתִּיךְ נִבְעַלְתְּ בִּרְצוֹנֵךְ - הֲרֵי זֶה מַחֲרִים סְתָם עַל מִי שֶׁטּוֹעֵן שֶׁקֶר כְּדֵי לְחַיְּבֵנִי מָמוֹן שֶׁאֵינִי חַיָּב בּוֹ[33].

31) וכתובתי מאתיים שהרי בתולה נתארסתי ומזלך גרם שנתקלקלתי. 32) ואין לך כלום. 33) אבל להשביעה אינו יכול כי היא טוענת - וודאי, והוא טוען - שמא, וגם יש לכל אשה חזקת הגוף המסייעת לה, שהרי בתולה נולדה ונעמידנה על חזקתה ובתולה נתארסה ואחרי כן נאנסה.

יב. טָעַן וְאָמַר: לֹא מְצָאתִיהָ בְּתוּלָה, וְהִיא אוֹמֶרֶת: לֹא בָּא עָלַי וַעֲדַיִן אֲנִי בְּתוּלָה - בּוֹדְקִין אוֹתָהּ[34], אוֹ חוֹזֵר וּבוֹעֵל בִּפְנֵי עֵדִים[35]. אָמְרָה: בָּא עָלַי וּבְתוּלָה מְצָאנִי כְּכָל הַבְּתוּלוֹת, וְשֶׁקֶר הוּא טוֹעֵן - שׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ וְאוֹמְרִין לוֹ: מֶה הָיָה הַדָּבָר עַד שֶׁאָמַרְתָּ שֶׁאֵינָהּ בְּתוּלָה? אִם אָמַר: מִפְּנֵי שֶׁלֹּא מָצָאתִי לָהּ דָּם - בּוֹדְקִין בְּמִשְׁפַּחְתָּהּ, שֶׁמָּא אֵין לָהֶם דָּם כְּלָל, לֹא דַּם נִדָּה וְלֹא דַּם בְּתוּלִים. אִם נִמְצְאוּ כֻּלָּן כֵּן - הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקָתָהּ; לֹא נִמְצְאוּ בְּנוֹת מִשְׁפַּחְתָּהּ כֵּן - בּוֹדְקִין אוֹתָהּ, שֶׁמָּא חֹלִי גָּדוֹל יֵשׁ בָּהּ שֶׁיִּבֵּשׁ לַחְלוּחִית הָאֵיבָרִים, אוֹ שֶׁהָיְתָה מִתְעַנִּית בְּרָעָב. מַרְטִיבִין אוֹתָהּ[36] וּמַאֲכִילִין אוֹתָהּ וּמַשְׁקִין אוֹתָהּ עַד שֶׁתַּבְרִיא, וְתִבָּעֵל שֵׁנִית, וְנִרְאֶה אִם תּוֹצִיא דָּם אִם לָאו. וְאִם אֵין שָׁם חֹלִי וְלֹא רָעָב וְלֹא כַּיּוֹצֵא בּוֹ - הֲרֵי זוֹ טַעֲנַת בְּתוּלִים. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁמָּצָא דֹּחַק בְּעֵת תַּשְׁמִישׁ - הוֹאִיל וְלֹא יָצָא דָם, אֵין כָּאן בְּתוּלִים; שֶׁכָּל בְּתוּלָה יֵשׁ לָהּ דָּם - בֵּין קְטַנָּה בֵּין גְּדוֹלָה, בֵּין נַעֲרָה בֵּין בּוֹגֶרֶת - אֶלָּא מִפְּנֵי הַחֹלִי, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְאִם אָמַר: מִפְּנֵי שֶׁלֹּא מָצָאתִי דֹּחַק, אֶלָּא פֶּתַח פָּתוּחַ מָצָאתִי - שׁוֹאֲלִין עַל שְׁנוֹתֶיהָ, שֶׁמָּא בּוֹגֶרֶת הִיא; שֶׁרֹב הַבּוֹגְרוֹת אֵין לָהֶן דֹּחַק שֶׁמַּרְגִּישִׁין בּוֹ הַרְבֵּה, שֶׁהֲרֵי גָּדְלָה וְנִתְרַפּוּ אֵיבְרֵיהָ וְכָלוּ בְּתוּלֶיהָ. וְאִם לֹא בָּגְרָה עֲדַיִן - אוֹמְרִין לוֹ: שֶׁמָּא הִטִּיתָהּ אוֹ בְּעַלְתָּהּ בְּנַחַת וּלְפִיכָךְ לֹא הִרְגַּשְׁתָּ בְּדֹחַק? אִם אָמַר: לֹא כִּי, אֶלָּא וַדַּאי פֶּתַח פָּתוּחַ הָיָה - הֲרֵי זוֹ טַעֲנַת בְּתוּלִים לְכָל בְּתוּלָה שֶׁלֹּא בָּגְרָה, בֵּין קְטַנָּה בֵּין נַעֲרָה, בֵּין בְּרִיאָה בֵּין חוֹלָה; שֶׁכָּל נַעֲרָה בְּתוּלָה - פִּתְחָהּ סָתוּם הוּא. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁיָּצָא הַדָּם - הוֹאִיל וּמָצָא פֶּתַח פָּתוּחַ, אֵין כָּאן בְּתוּלִים.

34) "אמר רבן גמליאל בר רבי הביאו לי שתי שפחות אחת בתולה ואחת בעולה, הושיבן על פי חבית של יין, בעולה ריחה נודף (מפיה מריחים ריח יין) בתולה - אין ריחה נודף, אף זו הושיבה ולא היה ריחה נודף, אמר לו: לך זכה במקחך". 35) שרק מתייחד בפני עדים ומכינים לה מפה לראות טיפי דמים שאחר הביאה. אבל לבעול ממש בפניהם אסור. 36) מכניסים אותה למרחץ.

יג. יֵשׁ גְּאוֹנִים שֶׁהוֹרוּ, שֶׁהַבּוֹגֶרֶת אֵין לָהּ טַעֲנַת דָּמִים וְיֵשׁ לָהּ טַעֲנַת פֶּתַח פָּתוּחַ. וְאֵין דֶּרֶךְ הַגְּמָרָא מַרְאֶה דָּבָר זֶה, וְטָעוּת הָיָה בַּנֶּסְחָאוֹת שֶׁלָּהֶם. וּכְבָר בָּדַקְתִּי עַל סְפָרִים רַבִּים וְקַדְמוֹנִים, וּמָצָאתִי שֶׁהַדָּבָר כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, שֶׁאֵין לַבּוֹגֶרֶת אֶלָּא טַעֲנַת דָּמִים בִּלְבַד.

יד. חֲכָמִים הֵם שֶׁתִּקְּנוּ עִקַּר כְּתֻבָּה לָאִשָּׁה, וְהֵם הִתְקִינוּ וְאָמְרוּ, שֶׁכָּל הַטּוֹעֵן טַעֲנַת בְּתוּלִים וְהָאִשָּׁה מַכְחֶשֶׁת אוֹתוֹ - נֶאֱמָן[37], וְעָלֶיהָ לְהָבִיא רְאָיָה, לֹא עַל הָאִישׁ; שֶׁחֲזָקָה הִיא, שֶׁאֵין אָדָם טוֹרֵחַ בִּסְעֻדָּה וּמַפְסִידָהּ[38], וְהוֹפֵךְ שִׁמְחָתוֹ אֵבֶל.

37) להפסידה כתובתה. 38) "שאם היה שונא אותה מתחילה לא היה טורח בסעודה וכונסה ומפסיד סעודתו חינם אלא היה מגרשה תחילה". משמע מזה אילו לא טרח בסעודה אינו נאמן. ואף על פי שיש לו חזקת ממון (הממון נמצא אצלו), אך חזקת גופה עדיפא, שהרי בתולה נולדה.

טו. וְעַד מָתַי יֵשׁ לוֹ לִטְעֹן טַעֲנַת בְּתוּלִים? אִם נִסְתְּרָה - מִיָּד[39], וְאִם לֹא נִסְתְּרָה - אֲפִלּוּ לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם.

39) אבל אינו יכול לטעון לאחר זמן, כי מכיוון שנתייחד איתה בוודאי בעל אותה ומכיוון ששתק עד עכשיו ודאי מצאה בתולה ולפיכך שתק ורק עכשיו הוא כועס ומעליל עליה.

טז. הוֹרוּ כָּל הַגְּאוֹנִים, שֶׁזֶּה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים שֶׁהוּא נֶאֱמָן אִם הִכְחִישַׁתּוּ אִשְׁתּוֹ - לְהַפְסִידָהּ עִקַּר הַכְּתֻבָּה[40], אֲבָל הַתּוֹסֶפֶת - יֵשׁ לָהּ[41]; אֶלָּא אִם כֵּן נוֹדַע בִּרְאָיָה בְּרוּרָה שֶׁהָיְתָה בְּעוּלָה, אוֹ שֶׁהוֹדָת לוֹ שֶׁהִיא בְּעוּלָה קֹדֶם שֶׁתִּתְאָרֵס וְהִטְעַתּוּ[42]. לְפִיכָךְ[43] יֵשׁ לוֹ לְהַשְׁבִּיעָהּ בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[44], כְּדֵין כָּל הַנִּשְׁבָּעִין וְנוֹטְלִין, וְאַחַר כָּךְ תִּגְבֶּה הַתּוֹסֶפֶת. וְאֵין לָהּ לְהַשְׁבִּיעוֹ שֶׁלֹּא מְצָאָהּ בְּתוּלָה וְאַחַר כָּךְ תַּפְסִיד עִקַּר כְּתֻבָּה, שֶׁחֲזָקָה הִיא שֶׁאֵין אָדָם טוֹרֵחַ בִּסְעֻדָּה

וּמַפְסִידָהּ; וְיֵשׁ לָהּ לְהַחֲרִים סְתָם עַל מִי שֶׁטָּעַן עָלֶיהָ שֶׁקֶר.

40) שהוא תקנת חכמים והם אמרו שיהיה נאמן. 41) שאינה מחמת תקנה אלא שנתחייב מרצונו והרי הוא כשאר החייבים שאינם יכולים להפקיע את חיובם בלי ראייה ברורה. 42) וכל שכינסה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה הרי זה מקח טעות. 43) הואיל וכל כוח גבייתה הוא מחמת השטר שכתב לה תוספת זו. 44) באחיזת חפץ קדוש.

יז. חֲרֵי שֶׁרָצָה לְקַיְּמָהּ אַחַר שֶׁהִפְסִידָהּ עִקַּר הַכְּתֻבָּה[45] - חוֹזֵר וְכוֹתֵב לָהּ מֵאָה, לְפִי שֶׁאָסוּר לְאָדָם לִשְׁהוֹת עִם אִשְׁתּוֹ שָׁעָה אַחַת בְּלֹא כְּתֻבָּה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

45) ויש שאסור לו לקיימה אפילו כשירצה כגון אם אשת כהן היא ובעלה טוען שמצאה בעולה נאסרה עליו.

יום שישי ל' שבט ה'תשפ"א

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) כלל בו רבינו עשרה דברים שחייב האיש לאשתו ושזכאי בה, מזונותיה ומעשה ידיה, מזונות בניו ובנותיו הקטנים, הלך הבעל למדינת הים, הדיר את אשתו או שנדרה היא.

א. כְּשֶׁנּוֹשֵׂא אָדָם אִשָּׁה - בֵּין בְּתוּלָה בֵּין בְּעוּלָה, בֵּין גְּדוֹלָה בֵּין קְטַנָּה, אַחַת בַּת יִשְׂרָאֵל וְאַחַת הַגִּיּוֹרֶת אוֹ הַמְשֻׁחְרֶרֶת[2] - יִתְחַיֵּב לָהּ בַּעֲשָׂרָה דְּבָרִים, וְיִזְכֶּה בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים.

2) שפחה כנענית שרבה שחררה, ומשהטבילוה לשם שחרור הרי היא כישראלית.

ב. וְהָעֲשָׂרָה - שְׁלֹשָׁה מֵהֶן מִן הַתּוֹרָה, וְאֵלּוּ הֵן: שְׁאֵרָהּ, כְּסוּתָהּ, וְעוֹנָתָהּ. שְׁאֵרָהּ - אֵלּוּ מְזוֹנוֹתֶיהָ[3]. כְּסוּתָהּ - כְּמַשְׁמָעוֹ. עוֹנָתָהּ[4] - לָבוֹא עָלֶיהָ כְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ[5]. וְהַשִּׁבְעָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְכֻלָּן תְּנָאֵי בֵּית דִּין הֵם[6]. הָאֶחָד מֵהֶם - עִקַּר כְּתֻבָּה[7], וְהַשְּׁאָר - הֵם הַנִּקְרָאִין תְּנָאֵי כְּתֻבָּה[8], וְאֵלּוּ הֵן: לְרַפֵּאתָהּ אִם חָלְתָה[9], וְלִכְדּוֹתָהּ אִם נִשְׁבֵּית[10], לְקָבְרָהּ אִם מֵתָה[11], וְלִהְיוֹת נִזּוֹנֶת מִן נְכָסָיו[12] וְיוֹשֶׁבֶת בְּבֵיתוֹ אַחַר מוֹתוֹ כָּל זְמַן אַלְמְנוּתָהּ[13], וְלִהְיוֹת בְּנוֹתֶיהָ מִמֶּנּוּ נִזּוֹנוֹת מִנְּכָסָיו אַחֲרֵי מוֹתוֹ עַד שֶׁתִּתְאָרְסָנָה[14], וְלִהְיוֹת בָּנֶיהָ הַזְּכָרִים מִמֶּנּוּ יוֹרְשִׁין כְּתֻבָּתָהּ יוֹתֵר עַל חֶלְקָם בַּיְּרֻשָּׁה שֶׁעִם אֲחֵיהֶם[15].

3) כתובות מז, ב. וכן הוא אומר (מיכה ג, ג): "ואשר אכלו שאר עמי". 4) עונתה - לשון "עת דודים", מלת "עת" בחסרו נו"ן, כלומר שרשה: "ענת" (אבן־עזרא לשמות כא, י). 5) כל אלה מן התורה הם, שנאמר באמה עבריה (שמות כא, י): "שארה כסותה ועונתה לא יגרע", ולמעלה מזה נאמר (שם, ט): "כמשפט הבנות יעשה לה". ואמרו במכילתא פ' משפטים: "וכי מה למדנו במשפט הבנות, אלא הרי זה בא ללמד ונמצא למד", כלומר, מאמה עבריה למדנו שמשפט כל בנות ישראל באלה שלשה דברים הוא כמשפטה (ראה 'ספר המצוות' לרבינו, ל"ת רסב). 6) שתיקנו שכל הנושא אשה סתם, תזכה האשה בכל הדברים דלהלן, אע"פ שלא כתב לה שום כתובה, כמבואר בסמוך ה"ה. 7) מנה – לבעולה, ומאתים - לבתולה. 8) חיובים הנכתבים בשטר הכתובה. ומתוך שבית־דין התנה שאפילו לא נרשמו בשטר הכתובה יהיה תקפם קיים כאילו נכתבו - נקראים משום כך תנאי כתובה. 9) כתובות נא, א. 10) שם. 11) שם מו, ב. 12) שם נב, ב. 13) שם. 14) שם. 15) שם. "כיצד, נשא אשה, כתובתה ונדוניתה אלף (דינר), וילדה בן ומתה בחייו, ואח"כ נשא אשה אחרת כתובתה ונדוניתה מאתים וילדה בן ומתה בחייו, ואח"כ מת הוא והניח אלפיים, בנו מן הראשונה יורש אלף שבכתובת אמו, ובנו מן השניה יורש מאתיים שבכתובת אמו, והשאר - יורשים אותו בשוה, נמצא ביד בן הראשונה אלף וארבע מאות, וביד בן השניה שש מאות" (מאתים - כסף כתובה, וארבע מאות - חלק הירושה) מלשון רבינו לקמן פי"ט, ה"ב.

ג. וְהָאַרְבָּעָה שֶׁזּוֹכֶה בָּהֶן - כֻּלָּם מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וְאֵלּוּ הֵן: לִהְיוֹת מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ שֶׁלּוֹ[16], וְלִהְיוֹת מְצִיאָתָהּ שֶׁלּוֹ[17], וְשֶׁיִּהְיֶה אוֹכֵל כָּל פֵּרוֹת נְכָסֶיהָ בְּחַיֶּיהָ[18], וְאִם מֵתָה בְּחַיָּיו - יִירָשֶׁנָּה[19], וְהוּא קוֹדֵם לְכָל אָדָם בַּיְּרֻשָּׁה[20].

16) כתובות מז, ב: "ומה היא עושה לו? הכל כמנהג המדינה. מקום שדרכן לארוג - אורגת, לרקום - רוקמת" וכו' (לקמן פכ"א, ה"א). 17) כתובות סה, ב. 18) מבואר לקמן פכ"ב ה"ז (כתובות מו:). 19) שם פג, ב. 20) אפילו לאביה, והשווה הל' נחלות פ"א, ה"ח.

ד. וְעוֹד תִּקְּנוּ חֲכָמִים, שֶׁיִּהְיוּ מַעֲשֵׂה יְדֵי הָאִשָּׁה כְּנֶגֶד מְזוֹנוֹתֶיהָ[21], וּפִדְיוֹנָהּ - כְּנֶגֶד אֲכִילַת פֵּרוֹת נְכָסֶיהָ, וּקְבוּרָתָהּ - כְּנֶגֶד יֵרֻשָּׁתוֹ לִכְתֻבָּתָהּ. לְפִיכָךְ[22], אִם אָמְרָה הָאִשָּׁה: אֵינִי נִזּוֹנֶת וְאֵינִי עוֹשָׂה - שׁוֹמְעִין לָהּ, וְאֵין כּוֹפִין אוֹתָהּ[23]. אֲבָל אִם אָמַר הַבַּעַל: אֵינִי זָנָךְ וְאֵינִי נוֹטֵל כְּלוּם מִמַּעֲשֵׂה יָדַיִךְ - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, שֶׁמָּא לֹא יְסַפְּקוּ לָהּ מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ[24]. וּמִפְּנֵי תַּקָּנָה זוֹ[25] יֵחָשְׁבוּ הַמְּזוֹנוֹת מִתְּנָאֵי הַכְּתֻבָּה[26].

21) הואיל והוא מעלה לה מזונות, עליה לתת לו מעשה ידיה שלא תהיה לו עליה איבה (כתובות נח:). 22) הואיל ועיקר התקנה הוא לטובתה, שהרי בתחילה תיקנו לה מזונות ואחר־כך נתנו לו מעשה ידיה משום איבה. 23) שם פג, א: "כל האומר אי אפשי בתקנת חכמים, שומעים לו" כלומר: "אני איני צריכה לכך, מעונגת אני ואי אפשי לעשות מלאכה, אמצא לי מזונות, או יש לי אומנות יקרה יתר על כדי מזונותי" (רש"י שם). 24) שם ע, ב. והוא־הדין לענין פדיונה וקבורתה, שאין הבעל יכול להשתמט מחיובו אפילו הסכים לוותר על פירותיה

ה. כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִכְתְּבוּ בִּשְׁטַר הַכְּתֻבָּה, וַאֲפִלּוּ לֹא כָּתְבוּ כְּתֻבָּה אֶלָּא נָשָׂא סְתָם - כֵּיוָן שֶׁנִּשָּׂאָהּ, זָכָה בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים שֶׁלּוֹ, וְזָכְתָה הָאִשָּׁה בַּעֲשָׂרָה דְּבָרִים שֶׁלָּהּ, וְאֵינָן צְרִיכִין לְפָרֵשׁ[27].

27) כתובות נא, א. וכל אלו הדברים מפורשים לפרטיהם בפרקים הבאים, מכאן עד סוף פרק כג.

ו. הִתְנָה הַבַּעַל שֶׁלֹּא יִתְחַיֵּב בְּאֶחָד מִן הַדְּבָרִים שֶׁהוּא חַיָּב בָּהֶן, אוֹ שֶׁהִתְנַת הָאִשָּׁה שֶׁלֹּא יִזְכֶּה הַבַּעַל בְּאֶחָד מִן הַדְּבָרִים שֶׁהוּא זוֹכֶה בָּהֶם - הַתְּנַאי קַיָּם[28]; חוּץ מִשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים, שֶׁאֵין הַתְּנַאי מוֹעִיל בָּהֶן, וְכָל הַמַּתְּנָה עֲלֵיהֶן - תְּנָאוֹ בָּטֵל. וְאֵלּוּ הֵן: עוֹנָתָהּ, וְעִקַּר כְּתֻבָּתָהּ, וִירֵשָׁתָהּ.

28) אפילו במזונות וכסות שהם מן התורה (קידושין יט:): "רבי יהודה אומר, בדבר שבממון - תנאו קיים", ממון ניתן למחילה (רש"י).

ז. כֵּיצַד? הִתְנָה עִם הָאִשָּׁה שֶׁאֵין לָהּ עָלָיו עוֹנָה - תְּנָאוֹ בָּטֵל, וְחַיָּב בְּעוֹנָתָהּ; שֶׁהֲרֵי הִתְנָה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, וְאֵינוֹ תְּנַאי מָמוֹן[29].

29) אלא צער הגוף, וצער הגוף אינו ניתן למחילה (רש"י שם), וראה לעיל פ"ו ה"י.

ח. הִתְנָה עִמָּהּ לִפְחֹת מֵעִקַּר כְּתֻבָּה, אוֹ שֶׁכָּתַב לָהּ מָאתַיִם אוֹ מֵאָה עִקַּר כְּתֻבָּה, וְכָתְבָה לוֹ שֶׁנִּתְקַבְּלָה מֵהֶן כָּךְ וָכָךְ, וְהִיא לֹא נִתְקַבְּלָה[30] - תְּנָאוֹ בָּטֵל; שֶׁכָּל הַפּוֹחֵת לַבְּתוּלָה מִמָּאתַיִם וּלְאַלְמָנָה מִמֵּאָה - הֲרֵי בְּעִילָתוֹ בְּעִילַת זְנוּת[31].

30) שמחלה לו וכתבה לו שובר על כך. 31) כתובות נד, ב. כי חכמים תיקנו לה כתובה כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, וכל שנפחתה כתובתה הרי קלה בעיניו להוציאה, וממילא בעילתו היא ביאת זנות, שהרי למחר יכעס עליה ויוציאנה, ואין כאן אישות יציבה. ומתוך שבעילתו היא זנות - הרי זה הופך ל'דבר איסור' ולא "דבר שבממון" גרידא. ועל איסור אינו יכול להתנות (לחם־משנה). וכל זה כשרוצה לקיימה, אבל אם אינו רוצה לקיימה - תנאו קיים, כדין כל תנאי שבממון, שהרי מצינו בכמה מקומות שהאשה יכולה למחול כתובתה (ראה כתובות נג. ובבא קמא פט: ולקמן פי"ז הי"ט) - כשאינו רוצה לקיימה (מגיד־משנה).

ט. הִתְנָה עִמָּהּ אַחַר שֶׁנִּשָּׂאָהּ שֶׁלֹּא יִירָשֶׁנָּה - תְּנָאוֹ בָּטֵל[32]. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁיִּרֵשַׁת הַבַּעַל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, עָשׂוּ חִזּוּק לְדִבְרֵיהֶם כְּשֶׁל תּוֹרָה[33]. וְכָל תְּנַאי שֶׁבִּירֻשָּׁה בָּטֵל וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא מָמוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ: לְחֻקַּת מִשְׁפָּט[34]. וּבִשְׁאָר הַדְּבָרִים - תְּנָאוֹ קַיָּם. כְּגוֹן שֶׁהִתְנָה עִמָּהּ שֶׁאֵין לָהּ שְׁאֵר וּכְסוּת, עַל מְנָת שֶׁלֹּא יֹאכַל פֵּרוֹת נִכְסֶיהָ, וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה - תְּנָאוֹ קַיָּם[35].

32) אבל קודם שישאנה יכול להתנות כרצונו, שנחלה הבאה לאדם שלא ממשפחתו מתנה עליה שלא יירשנה קודם שתהא ראוייה לו (לקמן פכ"ג, ה"ו). 33) כתובות פד, א. 34) "לומר שחוקה זו לא תשתנה ואין התנאי מועיל בה" (לשון רבינו הל' נחלות פ"ו, ה"א) וכן הוא במדרש הגדול כ"י פרשת פינחס: "לחוקת משפט, מכאן אמרו: כל תנאי שבממון - קיים, חוץ מתנאי שבירושה שנאמר לחוקת משפט" (וראה מש"כ הרב י. ל. מיימון בקובץ הרמב"ם עמ' ע). וכן מצאנו בכמה מקומות ש"כל מקום שנאמר בו חוקה, אינו אלא לעכב", ראה מנחות יט, א. קידושין יד, א. ועוד. וכדברי רבינו כאן, כתב גם בתשובותיו (פריימן סי' שיט). וראה גם להלן פכ"ג ה"ו. 35) כתובות נו, ב. פג, א. א.

י. כַּמָּה מְזוֹנוֹת פּוֹסְקִין לְאִשָּׁה?[36] פּוֹסְקִין לָהּ לֶחֶם שְׁתֵּי סְעֻדּוֹת בְּכָל יוֹם. סְעֻדָּה בֵּינוֹנִית שֶׁל כָּל אָדָם בְּאוֹתָהּ הָעִיר, כְּאָדָם שֶׁאֵינוֹ לֹא חוֹלֶה וְלֹא גַרְגְּרָן[37]. וּמֵאוֹתוֹ מַאֲכָל שֶׁל אַנְשֵׁי אוֹתָהּ הָעִיר: אִם חִטִּים - חִטִּים, וְאִם שְׂעוֹרִים - שְׂעוֹרִים, וְכֵן אֹרֶז וְדֹחַן אוֹ מִשְׁאָר מִינִין שֶׁנֶּהֱגוּ בָּהֶן. וּפוֹסְקִין לָהּ פַּרְפֶּרֶת[38] לֶאֱכֹל בָּהּ אֶת הַפַּת, כְּגוֹן קִטְנִית אוֹ יְרָקוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[39]. וְשֶׁמֶן לַאֲכִילָה, וְשֶׁמֶן לְהַדְלָקַת הַנֵּר, וּפֵרוֹת, וּמְעַט יַיִן לִשְׁתּוֹת, אִם הָיָה מִנְהַג הַמָּקוֹם שֶׁיִּשְׁתּוּ הַנָּשִׁים יַיִן[40]. וּפוֹסְקִין לָהּ שָׁלֹשׁ סְעֻדּוֹת בְּשַׁבָּת[41], וּבָשָׂר[42] אוֹ דָגִים כְּמִנְהַג הַמָּקוֹם[43]. וְנוֹתֵן לָהּ בְּכָל שַׁבָּת וְשַׁבָּת מָעָה כֶּסֶף[44] לִצְרָכֶיהָ, כְּגוֹן פְּרוּטָה[45] לְכִבּוּס אוֹ לְמֵרְחָץ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן.

36) אע"פ שהיא אוכלת עמו יחד, אפשר שהוא כילי (קמצן) ואוכל פת חריבה. או אולי מדובר כאן כשהבעל אינו בביתו ועושה מלאכה במקום אחר, וצריך לפסוק לה מזונות ('פרישה' ל'טור' אהע"ז סי' ע, וב'חלקת מחוקק' לשו"ע שם ס"ק ג). 37) רעבתן. 38) מאכל לתיבול הפת. 39) כתובות פד, ב. 40) שם, סה, א. אבל אם אין שם מנהג זה, אין פוסקין לאשה יין, שהיין מרגיל לתאוה, ואמרו שם: "כוס אחד יפה לאשה, שנים ניוול הוא, שלשה תובעת בפה וכו'". 41) שהאשה חייבת בשלוש סעודות בשבת כמו האיש ('שולחן ערוך' או"ח סי' רצא ס"ו). 42) בכת"י תימן: "בשר". וכן הביא ה'טור' סי' ע בדברי רבינו. והב"ח שם הניח כלפנינו. 43) וראה שבת קיח, ב־קיט, א. 44) כתובות סד, ב. ושיעור המעה אחד מששה בדינר, שהוא שלושים ושתים פרוטה (קידושין יב.). 45) [תיבת "פרוטה" אינה מובנת. ובכת"י תימן איננה. וכן הוא ב'מאירי' שם עמוד 275].

יא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּעָנִי שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל; אֲבָל אִם הָיָה עָשִׁיר - הַכֹּל לְפִי עָשְׁרוֹ. אֲפִלּוּ הָיָה מָמוֹנוֹ רָאוּי לַעֲשׂוֹת לָהּ כַּמָּה תַּבְשִׁילֵי בָּשָׂר בְּכָל יוֹם - כּוֹפִין אוֹתוֹ וּפוֹסְקִין לָהּ מְזוֹנוֹת כְּפִי מָמוֹנוֹ[46]. וְאִם הָיָה עָנִי בְּיוֹתֵר וְאֵינוֹ יָכוֹל לִתֵּן לָהּ אֲפִלּוּ לֶחֶם שֶׁהִיא צְרִיכָה לוֹ - כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא, וְתִהְיֶה כְּתֻבָּתָהּ חוֹב עָלָיו עַד שֶׁתִּמְצָא יָדוֹ וְיִתֵּן[47].

46) כתובות סד, ב: "שאם בעבד עברי אמרו (דברים טו, טז) "כי טוב לו עמך" [עמך במאכל, עמך במשתה] קל־וחומר באשתו" (קידושין כב. 'מאירי'). 47) שם עז, א. ומשמע מדברי רבינו שאין כופים אותו להשתכר כפועל ולזון את אשתו, אלא כופים אותו להוציא. ויש אומרים: ש"חייב אדם להשכיר עצמו ללמד תינוקות או לעשות מלאכה אחרת כדי לזון את אשתו" ('תוספות' לכתובות סג. וראה באהע"ז סי' ע ס"ג).

1 **יב. בַּעַל שֶׁרָצָה לִתֵּן לְאִשְׁתּוֹ מְזוֹנוֹתֶיהָ הָרְאוּיוֹת לָהּ,**
2 **וְתִהְיֶה אוֹכֶלֶת וְשׁוֹתָה לְעַצְמָהּ, וְהוּא שׁוֹתֶה וְאוֹכֵל**
3 **לְעַצְמוֹ - הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ[48]; וּבִלְבַד שֶׁיֹּאכַל עִמָּהּ מְלֵילֵי**
4 **שַׁבָּת לְלֵילֵי שַׁבָּת[49].**

48) כתובות סד, ב. וכדעת רב נחמן (שם סה:). 49) שהוא זמן עונת תלמידי חכמים, כמבואר לקמן פי"ד ה"א. ומחמת עונג שבת מחוייבת בו העונה לכל אדם, כדברי רבינו בפירושו למשנה נדרים פ"ח מ"ו.

5 **יג. הָאִשָּׁה שֶׁפָּסְקוּ לָהּ מְזוֹנוֹת, וְהוֹתִירוּ - הַמּוֹתָר**
6 **לַבַּעַל[50]. הָיָה בַּעְלָהּ כֹּהֵן - אֵינוֹ נוֹתֵן לָהּ כָּל**
7 **מְזוֹנוֹתֶיהָ תְּרוּמָה, מִפְּנֵי שֶׁטֹּרַח גָּדוֹל הוּא לָהּ לְשָׁמְרָן**
8 **מִדְּבָרִים הַמְּטַמְּאִין[51] וּלְאָכְלָן בְּטָהֳרָה[52]; אֶלָּא נוֹתֵן**
9 **לָהּ מֶחֱצָה חֵלִין וּמֶחֱצָה תְּרוּמָה[53].**

50) כתובות סה, ב. 51) כי תרומה טמאה אסורה באכילה. 52) טהרת הגוף, כי בימי טומאתה אסורה בתרומתה. 53) שם נז, א במשנה. ונח, א בגמרא. והחולין תאכל בימי טומאתה.

10 **יד. כְּשֵׁם שֶׁאָדָם חַיָּב בִּמְזוֹנוֹת אִשְׁתּוֹ, כָּךְ הוּא**
11 **חַיָּב בִּמְזוֹנוֹת בָּנָיו וּבְנוֹתָיו הַקְּטַנִּים, עַד שֶׁיִּהְיוּ**
12 **בְּנֵי שֵׁשׁ שָׁנִים[54]; מִכָּאן וְאֵילָךְ - מַאֲכִילָן עַד**
13 **שֶׁיִּגְדְּלוּ, כְּתַקָּנַת חֲכָמִים[55]. וְאִם לֹא רָצָה - גּוֹעֲרִין**
14 **בּוֹ, וּמַכְלִימִין אוֹתוֹ, וּפוֹצְרִין[56] בּוֹ. וְאִם לֹא רָצָה**
15 **- מַכְרִיזִין עָלָיו בַּצִּבּוּר וְאוֹמְרִים: פְּלוֹנִי אַכְזָרִי**
16 **הוּא, וְאֵינוֹ רוֹצֶה לָזוּן בָּנָיו, וַהֲרֵי פָּחוּת הוּא**
17 **מֵעוֹף טָמֵא שֶׁהוּא זָן אֶת אֶפְרוֹחָיו[57]. וְאֵין כּוֹפִין**
18 **אוֹתוֹ[58] לְזוּנָם אַחַר שֵׁשׁ.**

54) שם סה, ב. [ומפשטות הדברים נראה שכשם שחיוב מזונות אשתו הוא מן התורה (למעלה הלכה ב), כמו כן החיוב במזונות בניו ובנותיו הקטנים - הוא מן התורה, ובכלל מזונות אשתו הוא "שכיון שהן נגררים אחריה, אי אפשר לה להעמיד עצמה שלא תזון אותם" - ר"ן סוף פ"ה]. 55) שם מט, ב. תקנת אושא, כשישבה סנהדרין באושא אחרי שגלתה מלשכת הגזית. 56) מרבים לבקש. 57) אע"פ שהוא אכזרי, שהרי הוא דורס ואוכל. 58) אין בית־דין יורד לנכסיו (שם).

19 **טו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[59] בְּאִישׁ שֶׁאֵינוֹ אָמוּד[60],**
20 **וְאֵין יָדוּעַ אִם רָאוּי לִתֵּן צְדָקָה אוֹ אֵינוֹ רָאוּי; אֲבָל**
21 **אִם הָיָה אָמוּד[61] שֶׁיֵּשׁ לוֹ מָמוֹן הָרָאוּי לִתֵּן מִמֶּנּוּ**
22 **צְדָקָה הַמְסַפֶּקֶת לָהֶן - מוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ בְּעַל כָּרְחוֹ**
23 **מִשּׁוּם צְדָקָה[62], וְזָנִין אוֹתָן עַד שֶׁיִּגְדְּלוּ[63].**

59) שאין כופים אותו. 60) אינו מוחזק לבעל ממון. 61) משוער. 62) שכופים עליה, כלשון רבינו: "מי שאינו רוצה ליתן צדקה . . . בית־דין כופין אותו ומכים אותו מכת מרדות עד שיתן מה שאמדוהו ליתן, ויורדים לנכסיו בפניו" (הל' מתנות עניים פ"ז ה"י). 63) כתובות מט, ב. אבל שלא בפניו אין יורדים לנכסיו, כמבואר בסמוך הי"ז. ורבינו בהל' מתנות עניים פ"י הט"ז, כותב: "הנותן מזונות לבניו ולבנותיו הגדולים שאינו חייב במזונותיהם כדי ללמד הזכרים תורה ולהנהיג הבנות בדרך ישרה ולא יהיו מבוזות . . . הרי זה בכלל הצדקה, וצדקה גדולה היא שהקרוב קודם". ועי' כתובות נ, א.

24 **טז. מִי שֶׁהָלַךְ לִמְדִינָה אַחֶרֶת, וּבָאָה אִשְׁתּוֹ לְבֵית**
25 **דִּין לִתְבֹּעַ מְזוֹנוֹת: שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים הָרִאשׁוֹנִים**
26 **מִיּוֹם הֲלִיכָתוֹ - אֵין פּוֹסְקִין לָהּ בָּהֶן מְזוֹנוֹת,**
27 **שֶׁחֲזָקָה[64] שֶׁאֵין אָדָם מַנִּיחַ בֵּיתוֹ רֵיקָן; מִכָּאן**
28 **וְאֵילָךְ - פּוֹסְקִין לָהּ מְזוֹנוֹת[65]. וְאִם הָיוּ לוֹ נְכָסִים**
29 **- בֵּית דִּין יוֹרְדִין לִנְכָסָיו וּמוֹכְרִין לִמְזוֹנוֹתֶיהָ.**
30 **וְאֵין מְחַשְּׁבִין עִמָּהּ עַל מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ[66], עַד שֶׁיָּבוֹא**
31 **בַּעְלָהּ; אִם מְצָאָהּ שֶׁעָשְׂתָה - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ.**
32 **וְכֵן אִם לֹא עָמְדָה בַּדִּין, אֶלָּא מָכְרָה לְעַצְמָהּ[67]**
33 **לִמְזוֹנוֹת - מִכְרָהּ קַיָּם. וְאֵינָהּ צְרִיכָה הַכְּרָזָה[68]**
34 **וְלֹא שְׁבוּעָה[69], עַד שֶׁיָּבוֹא בַּעְלָהּ וְיִטְעַן[70], אוֹ עַד**
35 **שֶׁתָּבוֹא לִגְבּוֹת כְּתֻבָּתָהּ אַחַר מוֹתוֹ[71] - מְגַלְגְּלִין**
36 **עָלֶיהָ[72] שֶׁלֹּא מָכְרָה אֶלָּא לִמְזוֹנוֹת שֶׁהִיא צְרִיכָה**
37 **לָהֶן[73].**

64) ניתן לשער. 65) כתובות קז, א. 66) ולדעת הרא"ש (שם): אין פוסקין לה מזונות עד שידקדקו אם לא יספיקו לה מעשי־ידיה, שכשנפרעים מנכסיו של אדם שלא בפניו - ראוי הוא להפך בזכותו ('הגהות מיימוניות'). 67) שלא בהוראת בית־דין. 68) הוא שמכריזים כמה ימים על מכירה פומבית כפי מה שיראה הבית־דין עד שיפסקו המוסיפים. ראה בפכ"ב מהל' מלוה ולוה ה"ו ובמגיד־משנה שם. 69) שאין בידה משל בעלה כלום. 70) הנחתי לה כסף למזונות. 71) ואז היא נשבעת שלא הניח לה בעלה כלום, כמבואר לקמן פט"ז ה"ד. 72) מוסיפה בשבועתה גם מענין המזונות (שם, קה. קז.). 73) שלא ביזבזה במכירה. דעת רבינו שדין מזונות אשה שהלך בעלה, שוה לדין מזונות האלמנה, כמבואר בכתובות קז, א לדעת רב, ובמזונות האלמנה אין צורך בהכרזה, כמבואר שם צח, א.

38 **יז. וּכְשֵׁם שֶׁבֵּית דִּין מוֹכְרִין לִמְזוֹן הָאִשָּׁה שֶׁהָלַךְ**
39 **בַּעְלָהּ, כָּךְ מוֹכְרִין לִמְזוֹן בָּנָיו וּבְנוֹתָיו כְּשֶׁהֵן בְּנֵי**
40 **שֵׁשׁ שָׁנִים אוֹ פָּחוֹת; אֲבָל יָתֵר עַל שֵׁשׁ - אֵינָן**
41 **זָנִין אוֹתָן מִנְּכָסָיו שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא**
42 **אָמוּד[74]. וְכֵן מִי שֶׁנִּשְׁתַּטָּה[75] - בֵּית דִּין יוֹרְדִין**
43 **לִנְכָסָיו וּמוֹכְרִים, וְזָנִין אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו וּבְנוֹתָיו שֶׁהֵן**
44 **בְּנֵי שֵׁשׁ שָׁנִים אוֹ פָּחוֹת[76], וּמְפַרְנְסִין[77] אוֹתָן.**

74) שהרי אין כופים אותו אלא משום צדקה, ומכיון שהלך ממדינה זו בדעה צלולה ולא צוה שיפרנסום - אין יורדים לנכסיו שלא בפניו (כתובות מח.). 75) יצא מדעתו. 76) אפילו שאינו אמוד ואינו ידוע לנו אם ראוי ליתן צדקה, שהרי הוא חייב לזונם בעל כרחו שלא בתורת צדקה (שם). ואם הוא אמוד, בית־דין יורד לנכסיו וזן את בניו שהם למעלה משש עד שיגדלו - בתורת צדקה, שכיון שיצא מדעתו, אנו אומדים רצונו כי ודאי מסכים היה לפרנסם, וכן פוסק רבינו (הל' נחלות פי"א, יא) "מי שנשתטה . . . בית־דין פוסקים עליו צדקה אם היה ראוי", ולא יהיו בניו אלה גרועים מאדם אחר (מגיד־משנה). 77) בלבוש ובכסות (כתובות מח.).

1 **יח. יֵשׁ מִן הַגְּאוֹנִים שֶׁהוֹרָה, שֶׁאֵין פּוֹסְקִין מְזוֹנוֹת**
2 **לָאִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ לִמְדִינַת הַיָּם אוֹ שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ,**
3 **עַד שֶׁיִּהְיֶה שְׁטַר כְּתֻבָּה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ, וְאִם לֹא**
4 **תּוֹצִיא שְׁטַר כְּתֻבָּה - אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת; שֶׁמָּא נָטְלָה**
5 **כְּתֻבָּתָהּ מִבַּעְלָהּ[78] אוֹ מָחֲלָה לוֹ כְּתֻבָּתָהּ, שֶׁאֵין לָהּ**
6 **מְזוֹנוֹת, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[79]. וְיֵשׁ מִי שֶׁהוֹרָה, שֶׁפּוֹסְקִין**
7 **לָהּ מְזוֹנוֹת בְּחֶזְקַת שֶׁלֹּא נָטְלָה וְלֹא מָחֲלָה, וְאֵין**
8 **מַצְרִיכִין אוֹתָהּ לְהָבִיא כְּתֻבָּה. וְדַעְתִּי נוֹטָה לָזֶה בְּמִי**
9 **שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ, הוֹאִיל וְיֵשׁ לָהּ מְזוֹנוֹת מִן הַתּוֹרָה[80];**
10 **אֲבָל אִם מֵת בַּעְלָהּ - אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת עַד שֶׁתָּבִיא**
11 **כְּתֻבָּה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא אוֹכֶלֶת בְּתַקָּנַת חֲכָמִים[81]. וְעוֹד,**
12 **שֶׁנִּזּוֹנֶת מִנִּכְסֵי יוֹרְשִׁים, וּלְעוֹלָם טוֹעֲנִין לְיוֹרֵשׁ[82].**

78) ראה לקמן פי"ח ה"א: "אלמנה ניזונת - עד שתיטול כתובתה". 79) לקמן פי"ז הי"ט: "המוחלת כתובתה לבעלה, איבדה כל תנאי כתובתה ואפילו מזונות אין לה עליו". ואפילו בשבועה אינה נאמנת ('קרבן נתנאל' לרא"ש פי"ג דכתובות סו אות קטן כ). 80) כמבואר לעיל ה"ב, ולפיכך חמור שעבודה, וניזונית בחזקת שלא נטלה. 81) שתיקנו לה בתנאי כתובה, כמפורש לעיל ה"ב. 82) בית־דין פותח פה וטענה לטובת היורש (בבא־בתרא כג.) אף כאן אנו שוקדים על תקנת היורשים שמא מחלה כתובתה לאביהם והם אינם יודעים.

13 **יט. הָלַךְ בַּעְלָהּ, וְלָוְתָה וְאָכְלָה - כְּשֶׁיָּבוֹא חַיָּב**
14 **לְשַׁלֵּם[83]. עָמַד אֶחָד מִדַּעַת עַצְמוֹ וְזָנָהּ מִשֶּׁלּוֹ[84] - אִם**
15 **יָבוֹא הַבַּעַל, אֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם לוֹ; וַהֲרֵי זֶה אִבֵּד אֶת**
16 **מְעוֹתָיו, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא צִוָּהוּ לְזוּנָהּ וְהִיא לֹא לָוְתָה**
17 **מִמֶּנּוּ[85].**

83) כתובות קז, ב. ואפילו כאן אין הבעל מחשב עמה על מעשה ידיה (ראה למעלה הט"ז) אלא פורע הקפותיה (מגיד־משנה). 84) לא בתורת הלואה. 85) כי אילו לוותה ממנו כסף למזונותיה על־מנת שתשלם לו, יכול הוא לתובעה, והיא תובעת הבעל וישלם. אבל עכשיו שפירנסה שלא לשם הלואה - הניח מעותיו על קרן הצבי (שם ברש"י). והרי זה כפורע חובו של חבירו שלא מדעתו, שאינו חוזר ונפרע ממנו כלום (מגיד־משנה). ולדעת הרשב"א לא הפסיד אלא כשאמר מפורש שמחמת מזונות שחייב לה בעלה הוא מפרנסה, במקום בעלה, ולפיכך יכול הבעל לטעון ולומר לו: "לא אמרתי לך לפרוע בשבילי". אבל כשפרנסה סתם - חוזר וגובה, כי כל המפרנס סתם - אינו מפרנס בתורת מתנה אלא בתורת הלואה.

18 **כ. הַבַּעַל שֶׁאָמַר[86] לְאִשְׁתּוֹ בְּשָׁעָה שֶׁהָלַךְ: טְלִי**
19 **מַעֲשֵׂה יָדַיִךְ בִּמְזוֹנוֹתַיִךְ[87] - אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת; שֶׁאֵלּוּ**
20 **לֹא רָצְתָה בְּדָבָר זֶה וְלֹא סָמְכָה דַּעְתָּהּ - הָיָה לָהּ**
21 **לְתָבְעוֹ[88], אוֹ לוֹמַר לוֹ: אֵין מַעֲשֵׂה יָדַי מַסְפִּיקִין לִי.**

86) כתובות קז, א. 87) והיא שתקה ולא הגיבה בשעת מעשה. 88) אפילו כשמעשי ידיה מספיקים לה, יכולה להתנגד לו ('בית שמואל' לאהע"ז סי' סט ס"ק ד), וזהו פירוש "לתבעו" להתנגד אפילו כשמעשיה מספיקים לה. שהרי עיקר התקנה לטובתה שיהיו לה מזונותיה, ושוב תיקנו מעשי ידיה תחת מזונותיה, ולפיכך אינו יכול לומר לה, בעל כרחה, איני זנך ואיני נוטל כלום ממעשה ידיך, כמפורש למעלה בה"ד.

22 **כא. הֲרֵי שֶׁעָמְדָה בַּדִּין וּפָסְקוּ לָהּ מְזוֹנוֹת, וּמָכְרוּ**
23 **בֵּית דִּין[89] וְנָתְנוּ לָהּ, אוֹ שֶׁמָּכְרָה הִיא לְעַצְמָהּ, וּבָא**
24 **הַבַּעַל וְאָמַר: הִנַּחְתִּי לָהּ מְזוֹנוֹת - הֲרֵי זוֹ נִשְׁבַּעַת**
25 **בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[90] שֶׁלֹּא הִנִּיחַ לָהּ[91]. לֹא תָּבְעָה וְלֹא**
26 **מָכְרָה, אֶלָּא שָׁהֲתָה עַד שֶׁבָּא, הוּא אוֹמֵר: הִנַּחְתִּי,**
27 **וְהִיא אוֹמֶרֶת: לֹא הִנַּחְתָּ, אֶלָּא לָוִיתִי מִזֶּה**
28 **וְנִתְפַּרְנַסְתִּי[92] - נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הֶסֵּת[93] שֶׁהִנִּיחַ לָהּ**
29 **וְנִפְטָר, וְיִשָּׁאֵר הַחוֹב עָלֶיהָ[94].**

89) מנכסי בעלה. 90) מבואר למעלה פי"א הט"ז. 91) משנה, כתובות קה, א: "חנן אומר תשבע בסוף". ומפרש רבינו: בסוף - כשיבוא הבעל לטעון כנגדה: "הנחתי לך מזונות". ודין שבועת המשנה בנקיטת חפץ (מגיד־משנה). 92) כאן היא תובעת שישלם חובה והוא כופר בכל. 93) כדין כופר בכל שפטור משבועה מן התורה, אלא שחכמי הגמרא תיקנו שישבע, ואינה בנקיטת חפץ כמבואר בהל' טוען ונטען פ"א ה"ג. ובהל' שבועות פי"א הי"ג. היסת - לשון שימה ששמו חכמים עליו שבועה, כמו (שמואל־א כו, יט): "אם ה' הסיתך בי" (רש"י לשבועות מ':) וראה ברש"י לאלפסי ב"מ פ"א: "שהשיאו חכמים לכך להסיתו להודות". וגאון פירש היסט בטי"ת, לשון כבידות שהכבידו עליו להשבע ('הערוך' ערך הסת). 94) וכשתשיג ידה תשלם למלוה. והמקור לדברי רבינו, הברייתא בכתובות קז, א: "ואם בא ואמר פסקתי לה מזונות - נאמן" ומפרש רבינו נאמן בשבועת היסת, במקרה שלותה ורוצה להפקיע ממנו (מגיד־משנה).

30 **כב. מָכְרָה מִטַּלְטְלִין וְאָמְרָה: לִמְזוֹנוֹת מָכַרְתִּי,**
31 **וְהוּא טוֹעֵן וְאוֹמֵר: מְזוֹנוֹתַיִךְ הִנַּחְתִּי - נִשְׁבַּעַת**
32 **שְׁבוּעַת הֶסֵּת שֶׁלֹּא הִנִּיחַ[95]. הֲרֵי שֶׁלֹּא תָּבְעָה[96] וְלֹא**
33 **לָוְתָה וְלֹא מָכְרָה, אֶלָּא דָּחֲקָה עַצְמָהּ בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה**
34 **וְעָשְׂתָה וְאָכְלָה - אֵין לָהּ כְּלוּם[97].**

95) הואיל והיתה יכולה להבריח את המטלטלין ולומר אין

לך בידי כלום, שנאבדו וכיוצא בזה, ואז היתה פטורה משבועת המשנה, שהרי היא "כופרת בכל" - אף כשטוענת מכרתים למזונות - אינה נשבעת בנקיטת חפץ אלא 'שבועת היסת' בעלמא. 96) מזונות על־ידי בית־דין. 97) כדברי הברייתא ע"פ גירסת רבינו: "מי שהלך למדינת הים ואשתו תובעת מזונות, ואמר הוציאו לה מעשה ידיה במזונותיה - רשאי". וסובר רבינו: אחר חזרתו - אשתו תובעת מזונות - שכבר אכלה על ידי מעשה ידיה שדחקה עצמה. רשאי הבעל לומר יצאו מעשי ידיה במזונותיה ואין לה כלום עליו. ומובן שאם עשתה והותירה - הכל שלה, הואיל ולא העלה לה מזונותיה, זכתה במעשי ידיה (רמב"ן).

כג. הַמַּדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ מִלֵּהָנוֹת[98] לוֹ - בֵּין שֶׁפֵּרֵשׁ עַד זְמַן פְּלוֹנִי, בֵּין שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ אֶלָּא סָתַם - מַמְתִּינִין לוֹ שְׁלֹשִׁים יוֹם: אִם תַּמּוּ יְמֵי נִדְרוֹ[99] אוֹ שֶׁלֹּא תַּמּוּ[100] וְהִתִּיר נִדְרוֹ - הֲרֵי זֶה מוּטָב, וְאִם לַאו - יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[101]. וּבְאוֹתָן הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם תִּהְיֶה הִיא עוֹשָׂה וְאוֹכֶלֶת, וְיִהְיֶה אֶחָד מְחַבְּרָיו מְפַרְנֵס אוֹתָהּ[102] דְּבָרִים שֶׁהִיא צְרִיכָה לָהֶן יָתֵר עַל מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ, אִם אֵין מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ מַסְפִּיקִין לַכֹּל.

98) מממונו ומנכסיו. 99) שלא הדירה יותר משלושים יום. 100) שהדירה יותר משלושים יום. 101) כתובות ע, ב. עד שלושים יום לא שמעו אנשים על כך, ואין זה בזיון בשבילה. יותר משלושים, כבר נודע הדבר ברבים והיא מתבזה מזה שבעלה הדיר אותה מנכסיו. ואע"פ שהוא משועבד לתת לה מזונותיה - יכול הוא להדירה מנכסיו, כי הלכה היא (כתובות נט:): "קונמות מפקיעים מידי שעבוד" קונמות - זהו נדר שאדם אסר על עצמו איזה דבר כ'הקדש'. "קונם" כינוי לקרבן הוא בלשון עלגים, וכל הקדש שאינו לכל אלא על אדם אחד, נקרא "קונם". ומתוך שנדר זה אינו ניתן לפדיון כשאר קדושת דמים, אלא אסור הוא על האדם המודר כקדושת מזבח שהיא קדושת הגוף שאין לה פדיון, הוא חמור ביותר שמפקיע מידי שעבוד, ולפיכך חל הנדר לאסור את אשתו מליהנות מממונו (ר"ן לכתובות פ"ז). 102) ואין הוא נקרא שלוחו של הבעל המדיר, כיון שהבעל לא אמר לו לפרנסה, אלא הודיע ברבים: "כל הזן אינו מפסיד" (כתובות ע': והל' נדרים פ"ז, הי"ב).

כד. הַמַּדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ שֶׁלֹּא תִּטְעַם אֶחָד מִכָּל הַפֵּרוֹת[103] - מַמְתִּינִין לוֹ עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם; יָתֵר עַל כֵּן - יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[104]. אֲפִלּוּ הִדִּירָהּ שֶׁלֹּא תֹּאכַל מַאֲכָל רַע, אֲפִלּוּ הִדִּירָהּ מִמִּין שֶׁלֹּא אָכְלָה אוֹתוֹ מִיָּמֶיהָ - יוֹצִיא אַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[105]. נָדְרָה הִיא שֶׁלֹּא תֹּאכַל אֶחָד מִכָּל הַפֵּרוֹת, וְקִיֵּם לָהּ הוּא אֶת נִדְרָהּ[106], אוֹ נָדְרָה בְּנָזִיר[107] וְלֹא הֵפֵר לָהּ: אִם רָצָה[108] שֶׁתֵּשֵׁב תַּחְתָּיו וְלֹא תֹּאכַל פֵּרוֹת אוֹ תִּהְיֶה נְזִירָה - תֵּשֵׁב, וְאִם אָמַר: אֵינִי רוֹצֶה בְּאִשָּׁה נַדְרָנִית - יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה; שֶׁהֲרֵי הָיָה בְּיָדוֹ לְהָפֵר, וְהוּא קִיֵּם לָהּ בִּרְצוֹנוֹ[109].

103) שאסר הנאת ממונו עליה אם תטעם מין פירות פלוני, אבל אם אמר לה הריני אוסר עליך מין פלוני לא אמר כלום, כי אין אדם יכול לאסור על חבירו אכילת פירות שאינם שלו (מגיד־משנה). 104) אם לא התיר נדרו. 105) כתובות עא, א. לדעת שמואל. 106) שהחריש ביום שמעו הנדר, ולא הפרו, וממילא הנדר קיים, מלשון הכתוב (במדבר ל, ח): "ושמע אישה ביום שמעו והחריש לה וקמו נדריה". 107) שאמרה הריני נזירה. 108) הבעל. 109) לפיכך עליו לתת כתובתה, בלשון הגמרא (כתובות עא.): "הוא נתן אצבע בין שיניה" להנשך, ועל כרחו ישלם לה כתובתה. בדין זה לא הזכיר רבינו על המתנת שלושים יום, הואיל וקיים לה ברצונו אין לצפות שיפר נדרו, כי אינו רשאי ואינו זכאי לכך, ולפיכך ביום השני לשמיעת נדרה, יוציא אם אינו רוצה באשה נדרנית (שם). אלא שהר"ן העיר כי לפי סוגיית הגמרא (שם:) עליו להוציא אפילו אם ירצה לקיימה, שהיא אומרת: "הואיל ולא הפר את נדרי, ודאי שונא אותי ואיני יכולה עוד לדור עמו, שהרי לא נדר בשעת כעסו, אלא החריש לי מתוך ישוב הדעת, ודאי שנאה כבושה לו בלבו עלי, ומה יש לי עוד להמתין".

יום ש"ק א' אדר ה'תשפ"א

פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר בו הכסות, הדירה וכלי הבית שחייב לאשתו ולבניו ולבנותיו הקטנים, ואם הדיר אותה מלהתקשט. הרחיקו זה את זה מקרוביהם, בעל שהתנגד לדירה מפני הפרוצים, שלש ארצות לענין נשואין, ואם כופין אותה לצאת עם בעלה למקום שירצה.

א. כַּמָּה הַכְּסוּת שֶׁהוּא חַיָּב לִתֵּן לָהּ? בְּגָדִים שֶׁל חֲמִשִּׁים זוּז מִשָּׁנָה לְשָׁנָה, מִמַּטְבֵּעַ אוֹתָן הַיָּמִים, שֶׁנִּמְצְאוּ הַחֲמִשִּׁים - שִׁשָּׁה דִינָרִין וּרְבִיעַ דִּינָר כֶּסֶף[2]. נוֹתְנִין לָהּ חֲדָשִׁים בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, וְלוֹבֶשֶׁת בְּלָאוֹתֵיהֶן[3] בִּימוֹת הַחַמָּה[4]. וְהַשְּׁחָקִים, וְהֵם מוֹתַר הַכְּסוּת[5] - הֲרֵי הֵן שֶׁלָּהּ, כְּדֵי שֶׁתִּתְכַּסֶּה בָּהֶם בִּימֵי נִדָּתָהּ[6]. וְנוֹתְנִין לָהּ חֲגוֹרָה לְמָתְנֶיהָ וְכִפָּה לְרֹאשָׁהּ וּמִנְעָל מִמּוֹעֵד לְמוֹעֵד[7].

2) טהור, כי מטבע של ימיהם היה שבעה חלקים נחושת ואחד כסף, נמצא שדינר אותם הימים הוא אחד משמונה בדינר הכסף, וחמשים דינרים פשוטים אינם אלא ששה דינרי כסף ורבע. ראה לעיל פ"י ה"ח. 3) הבגדים שנתיישנו. 4) כי בגדים חדשים מחממים יותר, ויפים לה בימות הגשמים וקשים לה בימות החמה. 5) שבלתה ונשתחקה. 6) שלא תתגנה על בעלה כשתלבש בימי טהרתה בגדים שלבשה בימי נדתה (כתובות סד: סה: וברש"י). 7) שם, במשנה. ואותו תנא ישב במקום הרים שהנעליים בלות בהם מהר, והיא צריכה שלשה זוגות נעלים לשנה, ומכוין ליתנן לה מרגל לרגל כדי לשמחה ברגל (שם סה:).

ב. בַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאוֹתָן הַיָּמִים וּבְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל; אֲבָל בִּשְׁאָר זְמַנִּים וּשְׁאָר הַמְּקוֹמוֹת - אֵין

הַדָּמִים עִקָּר. יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁיִּהְיוּ שָׁם הַבְּגָדִים בְּיֹקֶר הַרְבֵּה אוֹ בְּזוֹל הַרְבֵּה. אֶלָּא הָעִקָּר שֶׁסּוֹמְכִין עָלָיו, שֶׁמְּחַיְּבִין אוֹתוֹ לִתֵּן לָהּ בְּגָדִים הָרְאוּיִים בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים וּבִימוֹת הַחַמָּה, בְּפָחוֹת[8] שֶׁלּוֹבֶשֶׁת כָּל אִשָּׁה בַּעֲלַת בַּיִת שֶׁבְּאוֹתָהּ הַמְּדִינָה.

8) רבינו מדבר בעני שבישראל, ואילו בעשיר הכל לפי עשרו כמבואר בסמוך ה"ה.

ג. וּבְכְלַל הַכְּסוּת - שֶׁהוּא חַיָּב לִתֵּן לָהּ כְּלֵי בַּיִת, וּמָדוֹר[9] שֶׁיּוֹשֶׁבֶת בּוֹ. וּמָה הֵן כְּלֵי בַּיִת? מִטָּה מֵצַעַת[10], וּמַפָּץ[11] אוֹ מַחֲצֶלֶת לִישֵׁב עָלֶיהָ, וּכְלֵי אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, כְּגוֹן קְדֵרָה וּקְעָרָה וְכוֹס[12] וּבַקְבּוּק וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. וְהַמָּדוֹר? שֶׁשּׁוֹכֵר לָהּ בַּיִת שֶׁל אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת[13], וְתִהְיֶה רְחָבָה[14] חוּצָה לָהּ כְּדֵי לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ, וְיִהְיֶה לוֹ בֵּית הַכִּסֵּא חוּץ מִמֶּנּוּ.

9) בית דירה (כתובות קג.). 10) משנה, כתובות סד, ב. [וה'מאירי' שם (עמ' 274) הביא בשם רבינו: "מטה מוצעת לשכב [עליה]". וראה בפרק ל' מהל' שבת ה"ה, ובבבא־מציעא קיג:]. 11) מצע גס כעין מחצלת של קנים. 12) 'ירושלמי' שם. 13) כי אין בית פחות מארבע אמות (סוכה ג:). 14) "רחבה" היא חצר שמאחורי הבית.

ד. וְכֵן מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לִתֵּן לָהּ תַּכְשִׁיטִים, כְּגוֹן בִּגְדֵי צִבְעוֹנִין לְהַקִּיף עַל רֹאשָׁהּ וּסַדַּחְתָּהּ[15], וּפוּךְ[16] וְשָׁרָק[17] וְכַיּוֹצֵא בָּהּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּתְגַּנֶּה עָלָיו.

15) מצחה. 16) צבע כחול שהנשים צובעות בו את עפעפי עיניהם. ככתוב (מלכים־ב ט, ל): "ואיזבל שמעה ותשם בפוך עיניה". 17) צבע אדום ללחייה (רש"י לכתובות יז.). וחיוב תכשיטין מקורו שם מח, א: "מי שנשתטה בית־דין נותנים . . . תכשיטין לאשתו".

ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּעָנִי שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל; אֲבָל בְּעָשִׁיר - הַכֹּל לְפִי עָשְׁרוֹ[18]. וַאֲפִלּוּ הָיָה רָאוּי לִקְנוֹת לָהּ כְּלֵי מֶשִׁי וְרִקְמָה וּכְלֵי זָהָב - כּוֹפִין אוֹתוֹ וְנוֹתֵן. וְכֵן הַמָּדוֹר - לְפִי עָשְׁרוֹ, וְהַתַּכְשִׁיט וּכְלֵי הַבַּיִת - הַכֹּל לְפִי עָשְׁרוֹ. וְאִם קָצְרָה יָדוֹ לִתֵּן לָהּ אֲפִלּוּ כְּעָנִי שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל - כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא[19], וְתִהְיֶה הַכְּתֻבָּה עָלָיו חוֹב עַד שֶׁיַּעֲשִׁיר.

18) שם סד, ב. 19) שם עז, א. וכמבואר לעיל פי"ב הי"א. והרמ"ך תמה על זה, למה נכפנו להוציא, ובשאר חובות אין כופין ללוה אם אין לו לפרוע, וטוב שתתגלגל האשה עמו עד שירחמו עליהם מן השמים ('מעשה רוקח').

ו. וְלֹא הָאִשָּׁה בִּלְבַד, אֶלָּא בָּנָיו וּבְנוֹתָיו הַקְּטַנִּים, בְּנֵי שֵׁשׁ אוֹ פָּחוֹת - חַיָּב לִתֵּן לָהֶם כְּסוּת הַמַּסְפֶּקֶת לָהֶם[20], וּכְלֵי תַּשְׁמִישׁ, וּמָדוֹר לִשְׁכֹּן בּוֹ. וְאֵינוֹ נוֹתֵן לָהֶם לְפִי עָשְׁרוֹ, אֶלָּא כְּפִי צָרְכָּן בִּלְבַד. זֶה הַכְּלָל: כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ עָלָיו מְזוֹנוֹת בֵּין בְּחַיָּיו בֵּין אַחַר מוֹתוֹ[21] - יֵשׁ לוֹ כְּסוּת[22] וּכְלֵי בַּיִת וּמָדוֹר; וְכֹל שֶׁבַּיִּת דִּין מוֹכְרִין לִמְזוֹנוֹתָיו[23], כָּךְ מוֹכְרִין לִכְסוּתוֹ וּכְלֵי בֵּיתוֹ וּמְדוֹרוֹ.

20) כי כלל הוא: פרנסה (הלבשה) הרי היא כמזונות (כתובות סח.). 21) כגון אשתו ובנותיו עד שתתארסנה. 22) 'ירושלמי' כתובות פי"ב ה"א: "ומתכסיין בכסותי". והשווה לקמן פי"ט, הי"א. 23) למעלה פי"ב הט"ז.

ז. הָאִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ, וּפָסְקוּ לָהּ בֵּית דִּין מְזוֹנוֹת וּכְסוּת וּכְלֵי בַּיִת וּשְׂכַר מָדוֹר - אֵין פּוֹסְקִין לָהּ תַּכְשִׁיט, שֶׁהֲרֵי אֵין לָהּ בַּעַל שֶׁתִּתְקַשֵּׁט לוֹ[24]; אֲבָל מִי שֶׁנִּשְׁתַּטָּה בַּעְלָהּ אוֹ שֶׁנִּתְחָרֵשׁ - פּוֹסְקִין לָהּ תַּכְשִׁיט[25]. וְדִין הַבַּעַל עִם אִשְׁתּוֹ בְּטַעֲנַת הַכְּסוּת וְהַכֵּלִים וּשְׂכַר הַמָּדוֹר - כְּדִינָם בְּטַעֲנַת הַמְּזוֹנוֹת. אִם אָמַר הוּא: נָתַתִּי, וְהִיא אוֹמֶרֶת: לֹא נָתַתָּ - דִּין אֶחָד לַכֹּל[26].

24) כתובות מח, א. 25) שם, כי אומדים דעתו אילו היה בריא לא היה רוצה שתתנוול אשתו. אבל בהלך, הואיל ויצא לדעת היה לו לצוות, ומתוך שלא ציוה - גילה שאין רצונו בכך (רש"י שם). 26) כמבואר לעיל פי"ב, הכ"א־כב.

ח. הַמַּדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ שֶׁלֹּא תִּתְקַשֵּׁט בְּאֶחָד מִכָּל הַמִּינִין[27] - בַּעֲנִיּוֹת[28]: שָׁנָה אַחַת - יְקַיֵּם, יָתֵר עַל כֵּן - אוֹ יַתִּיר אֶת נִדְרוֹ אוֹ יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[29]; וּבַעֲשִׁירוֹת: שְׁלֹשִׁים יוֹם - יְקַיֵּם[30], יָתֵר עַל כֵּן - יַתִּיר אֶת נִדְרוֹ אוֹ יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה.

27) שאמר לה: אם תתקשטי, תהא הנאת ממוני אסורה עליך. כי אחרת - אין הוא יכול לאסרה להתקשט, כמבואר למעלה בפי"ב הכ"ד. 28) שאינן מרבות להתקשט. 29) כתובות עא, ב. 30) שם: "שכן אשה חשובה נהנית מריח קישוטיה שלושים יום".

ט. הִדִּירָהּ שֶׁלֹּא תֵּלֵךְ לְמֶרְחָץ: בִּכְרַכִּים[31] - שַׁבָּת אַחַת, בִּכְפָרִים שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת[32]. שֶׁלֹּא תִּנְעַל מִנְעָל: בִּכְפָרִים - שְׁלֹשָׁה יָמִים, וּבִכְרַכִּים - מֵעֵת לְעֵת[33]. יָתֵר עַל זֶה - יַתִּיר אֶת נִדְרוֹ אוֹ יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה.

31) בערים גדולות שמנהגן להתרחץ תכופות. 32) 'ירושלמי' כתובות פ"ז, ה"ד. 33) שם.

י. הִדִּירָהּ שֶׁלֹּא תִּשְׁאַל וְלֹא תַּשְׁאִיל מִכְּלֵי הַבַּיִת שֶׁדֶּרֶךְ כָּל הַשְּׁכֵנוֹת לִשְׁאֹל אוֹתָן וּלְהַשְׁאִילָן, כְּגוֹן נָפָה וּכְבָרָה[34], רֵחַיִם וְתַנּוּר וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם - יַתִּיר אֶת נִדְרוֹ אוֹ יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה, מִפְּנֵי שֶׁמַּשִּׁיאָהּ[35] שֵׁם רַע בִּשְׁכֵנוֹתֶיהָ[36]. וְכֵן הִיא שֶׁנָּדְרָה שֶׁלֹּא תִּשְׁאַל וְלֹא תַּשְׁאִיל נָפָה וּכְבָרָה וְרֵחַיִם וְתַנּוּר וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם, וְשֶׁלֹּא תֵּאָרֵג בִּגְדִים נָאִים לַבָּנִים, בְּמָקוֹם שֶׁדַּרְכָּן לֶאֱרֹג אוֹתָם לַבָּנִים - תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה, מִפְּנֵי שֶׁמַּשִּׁיאַתּוּ שֵׁם רַע בִּשְׁכוּנָתוֹ שֶׁהוּא כִּילַי[37].

34) נפה לקמח, וכברה - לנקות התבואה (רבינו בפירושו

למשנה שביעית פ"ה, מ"ט). 35) כלומר, מביא עליה. 36) שהיא קמצנית (כתובות עב.). 37) שם. כילי - קמצן. מלשון הכתוב (ישעיה לב, ה) "ולכילי לא יאמר שוע".

יא. מָקוֹם שֶׁדַּרְכָּן שֶׁלֹּא תֵּצֵא אִשָּׁה לַשּׁוּק בְּכִפָּה שֶׁעַל רֹאשָׁהּ בִּלְבַד, עַד שֶׁיִּהְיֶה עָלֶיהָ רְדִידִ[38] הַחוֹפֶה אֶת כָּל גּוּפָהּ כְּמוֹ טַלִּית - נוֹתֵן לָהּ בִּכְלַל הַכִּסּוּת רְדִיד[39] הַפָּחוּת מִכָּל הָרְדִידִין. וְאִם הָיָה עָשִׁיר - נוֹתֵן לָהּ לְפִי עָשְׁרוֹ. כְּדֵי שֶׁתֵּצֵא בּוֹ לְבֵית אָבִיהָ אוֹ לְבֵית הָאֵבֶל אוֹ לְבֵית הַמִּשְׁתֶּה[40]. לְפִי שֶׁכָּל אִשָּׁה יֵשׁ לָהּ לָצֵאת וְלֵילֵךְ לְבֵית אָבִיהָ לְבַקְּרוֹ, וּלְבֵית הָאֵבֶל וּלְבֵית הַמִּשְׁתֶּה לִגְמֹל חֶסֶד לְרֵעוֹתֶיהָ אוֹ לִקְרוֹבוֹתֶיהָ, כְּדֵי שֶׁיְּכוּאוּ הֵם לָהּ[41], שֶׁאֵינָהּ בְּבֵית הַסֹּהַר עַד שֶׁלֹּא תֵּצֵא וְלֹא תָּבוֹא. אֲבָל גְּנַאי הוּא לְאִשָּׁה שֶׁתְּהֵיֶה יוֹצְאָה תָּמִיד, פַּעַם בַּחוּץ פַּעַם בָּרְחוֹבוֹת. וְיֵשׁ לַבַּעַל לִמְנֹעַ אִשְׁתּוֹ מִזֶּה, וְלֹא יַנִּיחֶנָּה לָצֵאת אֶלָּא כְּמוֹ פַּעַם אַחַת בְּחֹדֶשׁ אוֹ כְּמוֹ פַּעֲמַיִם בְּחֹדֶשׁ, לְפִי הַצֹּרֶךְ[42]. שֶׁאֵין לִפִי לְאִשָּׁה אֶלָּא לֵישֵׁב בְּזְוִית בֵּיתָהּ[43], שֶׁכָּךְ כָּתוּב: כָּל כְּבוּדָּה בַת מֶלֶךְ פְּנִימָה[44].

38) צעיף, כלשון הכתוב (ישעיה ג, כג): "והצניפות והרדידים". וראה להלן פכ"ד הי"ב, ובהל' סוטה פ"ג ה"ה. 39) אע"פ שבבית אינה לובשת רדיד, הואיל והיא יוצאת בו לשוק כמנהג המקום, חייב ליתנו לה. 40) כתובות עא, ב. 41) שם עב, א: "למחר היא מתה ואין כל בריה סופדה". היה רבי מאיר אומר: "והחי יתן אל לבו" - דברים של מיתה, אם ספד – יספדוהו. אם ליוה - ילווהו וכו' (שם). 42) ובמדרש רבה (בראשית פרשה ח) אמרו: "וכבשוה" - וכבשה כתוב. האיש כובש את אשתו שלא תצא לשוק, שכל אשה שיוצאה לשוק סופה להכשל, מדינה שנאמר בה: "ותצא דינה" ולבסוף נכשלה. וב'ספרי' פרשת כי־תצא אות רמב, דרשו על הפסוק: "ומצאה איש בעיר" - "אילו לא יצאת בעיר, לא היה מסתקף לה. מגיד שפירצה קוראת לגנב". 43) ובילקוט שמעוני (תהלים קכח, ד) דרשו על הפסוק: אשתך כגפן פוריה. אימתי אשתך כגפן פוריה - כשהיא צנועה בירכתי ביתך". 44) יבמות עז, א.

יב. הַמַּדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ שֶׁלֹּא תֵּלֵךְ לְבֵית אָבִיהָ - בִּזְמַן שֶׁהוּא[45] עִמָּהּ בָּעִיר, חֹדֶשׁ אֶחָד - מַמְתִּינִין[46] לוֹ, שְׁנַיִם[47] - יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[48]; וּבִזְמַן שֶׁהוּא בְּעִיר אַחֶרֶת: רֶגֶל אֶחָד - מַמְתִּינִין[49] לוֹ, שְׁנַיִם - יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[50].

45) אביה. 46) אולי יתיר את נדרו. 47) יום אחד בחודש השני נחשב כשני חדשים. 48) יותר מחודש אינה יכולה להעמיד עצמה שלא ללכת לבית אביה (כתובות עא:). 49) דרך הבת ללכת לבית אביה ברגלים. 50) שם.

יג. הַמַּדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ שֶׁלֹּא תֵּלֵךְ לְבֵית הָאֵבֶל[51] אוֹ לְבֵית הַמִּשְׁתֶּה - אוֹ יַתִּיר אֶת נִדְרוֹ[52] אוֹ יוֹצִיא[53] וְיִתֵּן כְּתֻבָּה; שֶׁזֶּה כְּמִי שֶׁאַסָּרָהּ בְּבֵית הַסֹּהַר וְנָעַל בְּפָנֶיהָ[54]. וְאִם הָיָה טוֹעֵן מִפְּנֵי בְּנֵי אָדָם פְּרוּצִים[55] שֶׁיֵּשׁ בְּאוֹתוֹ בֵּית הָאֵבֶל אוֹ בְּבֵית הַמִּשְׁתֶּה, וְהֵחֲזִקוּ שָׁם פְּרוּצִים - שׁוֹמְעִין לוֹ[56].

51) שאמר לה: אם תלכי לבית האבל, תיאסר הנאת ממוני עליך. 52) בתוך שלושים יום, כדין המדיר את אשתו מליהנות לו שממתינים לו שלושים יום, כמבואר לעיל פי"ב הכ"ג. 53) לאחר שלושים יום, כדברי רבינו למעלה פי"ב שם (מגיד־משנה). 54) כתובות עא, ב. 55) שאינם מרחיקים את עצמם מעריות. 56) שם עב, א.

יד. הָאוֹמֵר לְאִשְׁתּוֹ: אֵין רְצוֹנִי שֶׁיָּבוֹאוּ לְבֵיתִי אָבִיךָ וְאִמְּךָ, אַחֶיךָ וְאַחְיוֹתֶיךָ - שׁוֹמְעִין לוֹ. וְתִהְיֶה הִיא הוֹלֶכֶת לָהֶם כְּשֶׁיֵּאָרַע לָהֶם דָּבָר, וְתֵלֵךְ לְבֵית אָבִיהָ פַּעַם בְּחֹדֶשׁ וּבְכָל רֶגֶל וָרֶגֶל; וְלֹא יִכָּנְסוּ הֵם לָהּ אֶלָּא אִם אֵרַע לָהּ דָּבָר, כְּגוֹן חֹלִי אוֹ לֵדָה. שֶׁאֵין כּוֹפִין אֶת הָאָדָם שֶׁיִּכָּנְסוּ אֲחֵרִים בִּרְשׁוּתוֹ[57]. וְכֵן הִיא שֶׁאָמְרָה: אֵין רְצוֹנִי שֶׁיִּכָּנְסוּ אֶצְלִי אִמְּךָ וְאַחְיוֹתֶיךָ, וְאֵינִי שׁוֹכֶנֶת עִמָּהֶם בְּחָצֵר אַחַת, מִפְּנֵי שֶׁמְּרֵעִין לִי וּמְצָרִין לִי - שׁוֹמְעִין לָהּ; שֶׁאֵין כּוֹפִין אֶת הָאָדָם שֶׁיֵּשְׁבוּ[58] אֲחֵרִים עִמּוֹ בִּרְשׁוּתוֹ[59].

57) כן כתבו הגאונים (מגיד־משנה). ומקורו במשנה (כתובות עא:): "ואם היה טוען משום דבר אחר - רשאי" (הגר"א באבן־העזר סי' עד ס"ק ג). 58) פתח ב"כניסה" - שיכסנו אצלי, וסיים ב"ישיבה", כי כך דרכן של נשים הנכנסות לזמן מה ומתעכבות שעות מרובות ('מעשה רוקח'). 59) תשובת הרי"ף סימן טו. והראב"ד טוען: אימתי בזמן שהן באות בגבולה, אבל אם היא באה לגבולן אין מוציאים אותן בשבילה, אע"פ שהמדור שלו הוא, הואיל ובעלה רוצה בישיבתן, אבל מבקשים מהן שלא יצערו אותה בישיבתן. וכנגד זה סובר ה'מגיד משנה': אין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת, ואם נראה לבית־דין שהן גורמות לה קטטה עם בעלה - הדין עמה, ובאהע"ז סי' עד סעיף י, מסכם הרמ"א: ונוהגים להושיב עמהם איש או אשה נאמנים לדור עמהם עד שיתברר על־ידי מי נתגלגל הריב והקטטה.

טו. הָאִישׁ שֶׁאָמַר: אֵינִי דָּר בְּמָדוֹר זֶה, מִפְּנֵי שֶׁבְּנֵי אָדָם רָעִים אוֹ פְּרוּצִים אוֹ עַכּוּ"ם בִּשְׁכוּנָתִי וַאֲנִי מִתְיָרֵא מֵהֶם - שׁוֹמְעִים לוֹ, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הֶחֱזִקוּ בִּפְרִיצוּת, שֶׁכָּךְ צִוּוּ חֲכָמִים[60]: הַרְחֵק מִשָּׁכֵן רָע. וַאֲפִלּוּ הָיָה הַמָּדוֹר שֶׁלָּהּ - מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מִמֶּנּוּ, וְשׁוֹכֵן בֵּין בְּנֵי אָדָם כְּשֵׁרִים[61]. וְכֵן הִיא שֶׁאָמְרָה כֵּן, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא אוֹמֵר: אֲנִי אֵינִי מַקְפִּיד עֲלֵיהֶם - שׁוֹמְעִין לָהּ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא אוֹמֶרֶת: אֵין רְצוֹנִי שֶׁיֵּצֵא עָלַי שֵׁם רַע בִּשְׁכֵנוֹת אֵלּוּ.

60) אבות פ"א, מ"ז. 61) השווה דברי רבינו הל' דעות פ"ו, ה"א.

טז. כָּל הַיִּשּׁוּב אַרְצוֹת אַרְצוֹת הוּא[62], כְּגוֹן אֶרֶץ כְּנַעַן

וְאֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֶרֶץ תֵּימָן וְאֶרֶץ כּוּשׁ וְאֶרֶץ שִׁנְעָר[63]
וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. וְכָל אֶרֶץ וְאֶרֶץ - מִמְּדִינוֹת[64] וּכְפָרִים.
וְעָרֵי יִשְׂרָאֵל[65] לְעִנְיַן נִשּׂוּאִין שָׁלֹשׁ אַרְצוֹת הָיוּ[66]:
יְהוּדָה, וְעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, וְהַגָּלִיל.

62) חלוק לארצות. 63) בבל. 64) ערים גדולות ומוקפות חומה (רבינו בפיה"מ לכתובות פי"ג מ"י). 65) שבארץ ישראל. 66) כתובות קי, א.

יז. אִישׁ שֶׁהָיָה מֵאֶרֶץ מִן הָאֲרָצוֹת, וְנָשָׂא אִשָּׁה
בְּאֶרֶץ אַחֶרֶת - כּוֹפִין אוֹתָהּ וְיוֹצְאָה עִמּוֹ לְאַרְצוֹ, אוֹ
תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה; שֶׁעַל מְנָת כֵּן נְשָׂאָהּ, אַף־עַל־פִּי
שֶׁלֹּא פֵּרַשׁ[67]. אֲבָל הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה בְּאַחַת מִן הָאֲרָצוֹת,
וְהִיא[68] מְאַנְשֵׁי אוֹתָהּ הָאָרֶץ - אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיאָהּ
לְאֶרֶץ אַחֶרֶת; אֲבָל מוֹצִיאָהּ מִמְּדִינָה לִמְדִינָה וּמִכְּפָר
לְכָפָר בְּאוֹתָהּ הָאָרֶץ. וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיאָהּ מִמְּדִינָה
לִכְפָר, וְלֹא מִכְּפָר לִמְדִינָה; שֶׁיֵּשׁ דְּבָרִים שֶׁיְּשִׁיבַת
הַמְּדִינָה טוֹבָה לָהֶם, וְיֵשׁ דְּבָרִים שֶׁיְּשִׁיבַת הַכְּפָרִים
טוֹבָה לָהֶם[69].

67) תוספתא כתובות פי"ב, יא. 68) בכת"י תימן: "והוא". וכן הוא ב'שולחן ערוך' אהע"ז סי' עה ס"א. 69) כתובות קי, ב.

יח. וּכְשֶׁמּוֹצִיאָהּ מִמְּדִינָה לִמְדִינָה וּמִכְּפָר לִכְפָר
בְּאוֹתָהּ הָאָרֶץ - אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיאָהּ מִנָּוֶה הַיָּפֶה
לְנָוֶה הָרַע, וְלֹא מֵרַע לְיָפֶה[70]; מִפְּנֵי שֶׁהִיא צְרִיכָה
לְהִטַּפֵּל[71] וְלִבְדֹּק עַצְמָהּ בַּנָּוֶה הַיָּפֶה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה
בּוֹ קַלָּה[72] וּכְעוּרָה. וְכֵן לֹא יוֹצִיאָהּ מִמָּקוֹם שֶׁרֻּבּוֹ
יִשְׂרָאֵל לְמָקוֹם שֶׁרֻּבּוֹ עַכּוּ"ם[73]. וּבְכָל מָקוֹם[74]
מוֹצִיאִין מִמָּקוֹם שֶׁרֻּבּוֹ עַכּוּ"ם לְמָקוֹם שֶׁרֻּבּוֹ יִשְׂרָאֵל.

70) נוף יפה ומקום נאה, ולא נתכוין רבינו לדירה יפה, שאם כן היה לו לומר אפילו באותה עיר לא יוציאה, מבית רע לבית יפה ('מעשה רוקח'). 71) להשתדל ולטפל בעצמה. 72) נקלה ובלתי חשובה, ובכתובות קי, שנינו: "שהנוה היפה בודק". ומפרש רש"י: בודק את הגוף למי שבא מנוה רע, ומתוך כך חלאים באים עליו. וכן אמר שמואל (שם): "שינוי וסת (אפילו לטובה) - תחילת חולי מעיים". 73) אפילו מכפר לכפר (תוספתא שם). 74) אפילו מנוה היפה לנוה הרע.

יט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[75] מֵחוּצָה לָאָרֶץ לְחוּצָה
לָאָרֶץ, אוֹ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל; אֲבָל מֵחוּצָה
לָאָרֶץ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - כּוֹפִין אוֹתָהּ לַעֲלוֹת. אֲפִלּוּ
מִנָּוֶה הַיָּפֶה לְנָוֶה הָרַע, וַאֲפִלּוּ מִמָּקוֹם שֶׁרֻּבּוֹ יִשְׂרָאֵל
לְמָקוֹם שֶׁרֻּבּוֹ עַכּוּ"ם - מַעֲלִין[76]. וְאֵין מוֹצִיאִין מֵאֶרֶץ
יִשְׂרָאֵל לְחוּצָה לָאָרֶץ, וַאֲפִלּוּ מִנָּוֶה הָרַע לְנָוֶה הַיָּפֶה,
[וַאֲפִלּוּ מִמָּקוֹם] שֶׁרֻּבּוֹ עַכּוּ"ם לְמָקוֹם שֶׁרֻּבּוֹ יִשְׂרָאֵל.

75) שיש לחלק בין מדינה לעיר, ובין נוה יפה לרע, או בין רוב ישראל לרוב גויים. 76) כתובות קי, ב. ובתוספתא שם. ובהל' מלכים פ"ה הי"ב, כתב רבינו: "לעולם ידור אדם בארץ ישראל אפילו בעיר שרובה גויים, ואל ידור בחוץ לארץ ואפילו בעיר שרובה ישראל, שכל היוצא לחוץ לארץ כאילו עובד עבודה־זרה" (ומקורו מדברי הגמרא בכתובות שם).

כ. אָמַר הָאִישׁ לַעֲלוֹת לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהִיא אֵינָהּ
רוֹצָה - תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה[77]. אָמְרָה הִיא לַעֲלוֹת, וְהוּא
אֵינוֹ רוֹצֶה - יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה. וְהוּא הַדִּין לְכָל
מָקוֹם מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עִם יְרוּשָׁלַיִם. שֶׁהַכֹּל[78] מַעֲלִין
לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[79], וְאֵין הַכֹּל מוֹצִיאִין מִשָּׁם; הַכֹּל
מַעֲלִין לִירוּשָׁלַיִם[80], וְאֵין הַכֹּל מוֹצִיאִין מִשָּׁם.

77) כתובות, שם. ומה שכתבו ב'תוספות' שם בשם רבינו חיים: "שעכשיו אין מצוה לדור בא"י כי יש כמה מצוות התלויות בארץ, וכמה עונשים שאין אנו יכולים ליזהר מהם ולעמוד עליהם" כבר העיר רבי יוסף טראני (מהרי"ט) בתשובותיו סימן כח, שאיזה תלמיד טועה כתב הדברים על שם ה'תוספות', ואין לסמוך עליהן, וראה ב"פתחי תשובה" לאהע"ז סי' עה ס"ק ז', ובשו"ע שם סעיף ה'. 78) אחד האנשים ואחד הנשים (כתובות, שם). 79) "מחרימים בשם על כל מי שעושה זה בדרך עלילה על אשתו שלא לעשותו זולתי ללכת להתברך בארץ ישראל לא זולת זה ויענה הבעל אמן, ואז יכריחו האשה ללכת עמו". מדברי תשובת רבינו, וראה בתשובת רבינו בסוף הספר. 80) ב'מרדכי' סוף מסכת כתובות, הביא דעת רבינו מאיר: שרק בזמן בית המקדש היה קיים - יש מצוה לדור בירושלים יותר מבשאר הארץ, אבל בזמן הזה אין חילוק בין ירושלים לשאר א"י. וכהגהת מהר"ם מטיקטין שם: "שבעוונותינו אין שם היום מעלות לקדושה, ואין הוא יכול לדחותה מקדושה לקדושה . . . והרי עתה כולן שווין למצוה, ירושלים ושאר א"י.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – כ"ה שבט־א' אדר ה'תשפ"א

יום ראשון כ"ה שבט ה'תשפ"א

מצות עשה צט.

הַמִּצְוָה הַצ"ט — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִהְיוֹת הַנִּדָּה טְמֵאָה [מִטַּמְּאָה]. וּמִצְוָה זוֹ כּוֹלֶלֶת טֻמְאַת נִדָּה וְכָל־דִּינֶיהָ.

יום שני כ"ו שבט ה'תשפ"א

מצות עשה ק.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלֶמֶת מֵאָה — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִהְיוֹת הַיּוֹלֶדֶת טְמֵאָה. וּמִצְוָה זוֹ כּוֹלֶלֶת כָּל־דִּינֵי הַיּוֹלֶדֶת.

מתוך מהדורת חזק

יום שלישי כ"ז שבט ה'תשפ"א

מצות עשה קו.

1 הַמִּצְוָה הַק"ו —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִהְיוֹת זָבָה
2 מְטַמְּאָה, וּמִצְוָה זוֹ כּוֹלֶלֶת הִלְכוֹת הַדְּבָרִים שֶׁבָּהֶם הִיא
3 נַעֲשֵׂית זָבָה, וְאֵיךְ מְטַמְּאָה זוּלָתָהּ אַחַר שֶׁנֶּעֱשְׂתָה זָבָה.

יום רביעי כ"ח שבט ה'תשפ"א

מצות עשה קד.

4 הַמִּצְוָה הַק"ד —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִהְיוֹת הַזָּב
5 מְטַמֵּא, וּמִצְוָה זוֹ כּוֹלֶלֶת כָּל־דִּינֵי הַדְּבָרִים שֶׁבָּהֶם הוּא
6 נַעֲשֶׂה זָב, וּבְאֵיזֶה אֹפֶן הוּא מְטַמֵּא לְזוּלָתוֹ.

יום חמישי כ"ט שבט ה'תשפ"א

מצות עשה קד. צו.

הַמִּצְוָה הַק"ד נדפסה ביום הקודם.

7 הַמִּצְוָה הַצ"ו —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִהְיוֹת הַנְּבֵלָה
8 מְטַמְּאָה, וּמִצְוָה זוֹ כּוֹלֶלֶת טֻמְאַת נְבֵלָה וְכָל־דִּינֶיהָ. וְהִנְנִי
9 מַזְכִּיר לְךָ עַתָּה הַקְּדָמָה, אֲשֶׁר רָאוּי שֶׁתִּזְכְּרֶנָּה בְּכֹל
10 מַה־שֶּׁיִּזָּכֵר לְקַמָּן מִמִּינֵי הַטֻּמְאוֹת, וְהוּא: זֶה שֶׁאָנוּ מוֹנִים
11 כָּל־מִין וָמִין מִן־הַטֻּמְאוֹת כְּמִצְוַת עֲשֵׂה, אֵין עִנְיָנוֹ שֶׁאָנוּ
12 חַיָּבִים לְהִטַּמֵּא בְּטֻמְאָה זוֹ, וְגַם לֹא שֶׁאָנוּ מֻזְהָרִים
13 מִלְּהִטַּמֵּא בָּהּ, עַד שֶׁיִּהְיוּ (אז בכלל) מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה,
14 אֶלָּא זֶה שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה כִּי הַנּוֹגֵעַ בְּמִין זֶה נִטְמָא, אוֹ
15 שֶׁדָּבָר זֶה מְטַמֵּא בְּאֹפֶן כָּזֶה, לְמִי שֶׁנָּגַע בּוֹ —— מִצְוַת
16 עֲשֵׂה, כְּלוֹמַר: דִּין זֶה שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בּוֹ הוּא מִצְוָה, הֵינוּ שֶׁאָנוּ
17 אוֹמְרִים שֶׁהַנּוֹגֵעַ בְּדָבָר פְּלוֹנִי בְּאֹפֶן כָּזֶה נִטְמָא; וְאִם הוּא
18 בְּמַצָּב אַחֵר, אֵינוֹ נִטְמָא. אַךְ עֶצֶם הַהִטַּמְּאוּת הוּא דָּבָר
19 שֶׁל רְשׁוּת: אִם רוֹצֶה מִטַּמֵּא וְאִם לָאו אֵינוֹ מִטַּמֵּא. וּלְשׁוֹן
20 סִפְרָא (פרשת שמיני): "וּבְנִבְלָתָם לֹא תִגָּעוּ" (ויקרא יא, ח)
21 —— "יָכוֹל אִם נָגַע אָדָם בַּנְּבֵלָה יִלָּקֶה אַרְבָּעִים? תַּלְמוּד
22 לוֹמַר: "וּלְאֵלֶּה תִּטַּמְּאוּ" (שם יא, כד); יָכוֹל אִם רָאָה אָדָם
23 נְבֵלָה יֵלֵךְ וְיִטַּמָּא לָהּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וּבְנִבְלָתָם לֹא
24 תִגָּעוּ", הָא כֵּיצַד? הֲרֵי אוֹמֵר: רְשׁוּת". אִם כֵּן הַמִּצְוָה הִיא
25 —— הַדִּין אֲשֶׁר נִצְטַוִּינוּ בְּדִינִים אֵלּוּ וְנֶאֱמַר לָנוּ שֶׁהַנּוֹגֵעַ
26 בָּזֶה נִטְמָא וְנַעֲשָׂה טָמֵא וְחַיָּב בְּכָל־חִיּוּבֵי הַטְּמֵאִים:
27 לָצֵאת חוּץ לְמַחֲנֵה שְׁכִינָה (מ'עזרת ישראל' שבמקדש
28 ופנימה) וְשֶׁלֹּא לֶאֱכֹל קֹדֶשׁ וְלֹא לִנְגֹּעַ בּוֹ וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה ——
29 וְזֶהוּ הַצִּוּוּי, כְּלוֹמַר: שֶׁנַּעֲשָׂה טָמֵא אִם נָגַע בְּדָבָר זֶה, אוֹ
30 אִם הָיָה בְּקִרְבָתוֹ בְּאֹפֶן כָּךְ. וּזְכוֹר עִנְיָן זֶה בְּכָל־מִין מִמִּינֵי
31 הַטֻּמְאָה.

יום שישי ל' שבט ה'תשפ"א

מצות עשה צו.

הַמִּצְוָה הַצ"ו נדפסה ביום הקודם.

יום ש"ק א' אדר ה'תשפ"א

מצות עשה צז.

32 הַמִּצְוָה הצ"ז —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִהְיוֹת שְׁמוֹנָה
33 מִינִים מִן הַשְּׁרָצִים מְטַמְּאִין. וּמִצְוָה זוֹ כּוֹלֶלֶת טֻמְאַת
34 שֶׁרֶץ וְדִינֶיהָ.

המשך ביאור למס' פסחים ליום רביעי עמ' א

1 הראשון, וכן ביום השלישי, וכך מצטרפים שלשת הימים לטומאה
2 אחת לעשותה זבה גמורה.
3 תירוץ נוסף: **אי בָּעֵית אֵימָא**, לרבי יוסי תתכן זבה גדולה אף אם לא
4 שפעה שלשה ימים רצופים, כְּגוֹן שֶׁרָאֲתָה כָּל שְׁנֵי כֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת –
5 במשך כל זמן בין השמשות שני ימים בזה אחר זה, דהיינו
6 שהתחילה לראות מעט קודם בין השמשות כשהיה עדיין ודאי
7 יום, ופסקה מלראות מעט אחריו כשהיה ודאי לילה, ונמצא
8 שתחילת הראייה נחשבת ליום אחד, וסופה שלאחר בין השמשות
9 נחשב ליום ראייה שני, ועם הראייה שבבין השמשות למחרת הרי
10 שלשה ימים. ומכיון שבכל פעם היתה טמאה מיד בתחילת היממה
11 שאחר הראייה, נמצא שלא יכלה לשמור מקצתה להטהר
12 מטומאת היום הקודם, ועל כן מצטרפות הראיות שאחר כך
13 לעשותה זבה גדולה.
14 לעיל (פ:) שנינו שהותרה טומאת התהום לנזיר ועושה פסח, כלומר
15 שאם נטמאו בטומאת מת שלא היתה ידועה לאיש בעולם לא
16 נפסל קרבנם. והסתפק שם רמי בר חמא האם היתר זה נאמר גם
17 בכהן המקריב את קרבנותיהם. רב יוסף מסתפק עוד בהיתר
18 טומאת התהום: **בָּעֵי רַב יוֹסֵף, כֹּהֵן הַמְּרַצֶּה בַּתָּמִיד** – המקריב את
19 קרבן התמיד, האם **הוּתְּרָה לוֹ טוּמְאַת הַתְּהוֹם**, ואם נטמא במת
20 שלא נודע לאיש בעולם מותר לו לכתחילה להקריב את התמיד,
21 **אוֹ לֹא** הותרה לו, וצריך לכתחילה לחפש אחרי כהן טהור. ומבאר
22 רב יוסף את צדדי הספק: **אִם תִּמְצָא לוֹמַר** שיש לפשוט את הספק
23 לעיל בכֹּהֵן הַמְּרַצֶּה בְּקָרְבְּנוֹתֵיהֶן (שֶׁל נָזִיר וְעוֹשֵׂה פֶּסַח), ולהסיק
24 שהוּתְּרָה לוֹ **טוּמְאַת הַתְּהוֹם** כשם שהותרה בבעלים, עדיין יש לך
25 להסתפק בכֹּהֵן הַמְּרַצֶּה בַּתָּמִיד מַאי, מִי אָמְרִינַן דְּכִי גְּמִירִי – מה
26 שלמדנו מהלכה למשה מסיני את היתר **טוּמְאַת הַתְּהוֹם** הוא רק
27 **בְּפֶסַח**, אבל **בְּתָמִיד לֹא גְּמִירִי, אוֹ דִּילְמָא** שאף אם לא נאמר היתר
28 זה במפורש לגבי תמיד, מכל מקום יָלִיף תָּמִיד מִפֶּסַח – ילמד קרבן
29 התמיד מקרבן הפסח, שאף בו הותרה טומאת התהום.
30 רבה מנסה לפשוט את הספק: **אָמַר רַבָּה**, יש לפשוט שטומאת
31 התהום הותרה אף בתמיד מִקַּל וָחוֹמֶר, **וּמַה בִּמְקוֹם שֶׁלֹּא הוּתְּרָה לוֹ**
32 לכהן **טוּמְאָה** יְדוּעָה כלל, דהיינו בקרבן יחיד כגון קרבנות נזיר
33 ופסח, שכהן טמא העובד בהם פוסל את הקרבן, מכל מקום **הוּתְּרָה**
34 **לוֹ טוּמְאַת הַתְּהוֹם** [אם אכן נפשוט כך את הספקו של רמי בר חמא,
35 כמבואר לעיל], אם כן **בִּמְקוֹם שֶׁהוּתְּרָה לוֹ** לכהן אפילו **טוּמְאָה**
36 יְדוּעָה, דהיינו בקרבן ציבור כגון תמיד שאם אין כהנים טהורים
37 מותר להקריבו אפילו על ידי כהן הטמא בטומאה ודאית,

ירמיה פרק־נא יא־יט

יא הָבֵרוּ הַחִצִּים מִלְּאוּ הַשִּׁלְטִים הֵעִיר יְהוָה אֶת־רוּחַ מַלְכֵי מָדַי כִּי־עַל־בָּבֶל מִזְמָתוֹ לְהַשְׁחִיתָהּ כִּי־נִקְמַת
יְהוָה הִיא נִקְמַת הֵיכָלוֹ: יב אֶל־חוֹמֹת בָּבֶל שְׂאוּ־נֵס הַחֲזִיקוּ הַמִּשְׁמָר הָקִימוּ שֹׁמְרִים הָכִינוּ הָאֹרְבִים
כִּי גַּם־זָמַם יְהוָה גַּם־עָשָׂה אֵת אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֶל־יֹשְׁבֵי בָבֶל: יג (שכנתי) שֹׁכְנָתִי עַל־מַיִם רַבִּים רַבַּת אוֹצָרֹת
בָּא קִצֵּךְ אַמַּת בִּצְעֵךְ: יד נִשְׁבַּע יְהוָה צְבָאוֹת בְּנַפְשׁוֹ כִּי אִם־מִלֵּאתִיךְ אָדָם כַּיֶּלֶק וְעָנוּ עָלַיִךְ הֵידָד:
טו עֹשֵׂה אֶרֶץ בְּכֹחוֹ מֵכִין תֵּבֵל בְּחָכְמָתוֹ וּבִתְבוּנָתוֹ נָטָה שָׁמָיִם: טז לְקוֹל תִּתּוֹ הֲמוֹן מַיִם בַּשָּׁמַיִם וַיַּעַל
נְשִׂאִים מִקְצֵה־אֶרֶץ בְּרָקִים לַמָּטָר עָשָׂה וַיֹּצֵא רוּחַ מֵאֹצְרֹתָיו: יז נִבְעַר כָּל־אָדָם מִדַּעַת הֹבִישׁ כָּל־צֹרֵף
מִפֶּסֶל כִּי שֶׁקֶר נִסְכּוֹ וְלֹא־רוּחַ בָּם: יח הֶבֶל הֵמָּה מַעֲשֵׂה תַעֲתֻעִים בְּעֵת פְּקֻדָּתָם יֹאבֵדוּ: יט לֹא־כְאֵלֶּה
חֵלֶק יַעֲקֹוב כִּי־יוֹצֵר הַכֹּל הוּא וְשֵׁבֶט נַחֲלָתוֹ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ:

רש"י

(יא) הברו. ל' נקיון: **השלטים.** אשפות שהחצים נתונים בהם: **(יב) גם זמם ה'.** זה ימים רבים: **גם עשה.** את מזימתו, דרך המקרא לדבר שני גמין זה אחר זה ועל ידי האחרון בא הראשון: **(יג) בא קצך.** קץ שלך: **אמת בצעך.** מדת חמסך ל"א אמת בצעך מדת סופך כמו כי יבצע: **(יד) בנפשו.** אינשימישימו"ש בלע"ז: **כי אם.** לשון באמת: **מלאתיך אדם.** אמלינך משריית עממין דסגיאין כזחלא: **וענו עליך הידד.** וירימון עלך בקלהון: **(יז) נבער כל אדם.** העושה פסל לאלוה: **נסכו.** לשון מסכה: **(יח) בעת פקודתם.** כשיפקוד הקב"ה עליהם ועל עובדיהם: **(יט) ושבט נחלתו.** יעקב הנזכר למעלה בראש המקרא:

מצודת דוד

(יא) הברו החצים. הנקו החצים מן החלודה: **מלאו השלטים.** קבצו המגינים להביאם במלחמה: **העיר.** הנה ה' העיר רצון מלכי מדי והם דריוש וכורש חתנו אשר ירש המלכות אחרי מות דריוש: **מזמתו.** מחשבת ה' היא על בבל להשחיתה: **כי נקמת וכו'.** רצה לומר הנקמה אשר הוא לוקח מבבל היא נקמת היכלו אשר שרפו באש ולא בעבור מה שעשה בבל לשאר העובדי כוכבים: **(יב) שאו נס.** הרימו נס לרמז להתאסף ולבוא למלחמה אל חומות בבל: **החזיקו המשמר.** דרך הצרים על העיר להעמיד משמרות שילחם כל אחד בזמנו ואמר החזיקו המשמר ולא תעברו המועד הקבוע: **הקימו שומרים.** הדרך להעמיד שומרים בלילה לבל יצאו מן העיר פתאום ויכו בהם: **הכינו האורבים.** להסתר במקום מחבואה לארוב על היוצאים מן העיר: **כי גם זמם.** ר"ל כמו שחשב ה' לעשות כן גם עשה וכו': **אל יושבי.** על יושבי בבל: **(יג) שוכנת.** את בבל השוכנת אצל מים רבים הוא נהר פרת המשקה שדותם: **רבת.** בת רבת אוצרות: **בא קצך.** הנה עתה בא סופך ומדת גמר השלמתך מן העולם והוא כפל ענין במ"ש: **(יד) בנפשו.** ר"ל בעצמו: **כי אם.** כי אשר אמלא ארצך מבני אדם מלומדי מלחמה רבי המספר כארבה והם יצעקו עליך קול הידד שהוא קול שמחת שודדים: **(טו) עושה ארץ בכוחו.** כאומר והנה בידו לקיים מאמרו כי הוא עושה ארץ בכוחו וכו' ואם כן הכל שלו ובידו: **נטה שמים.** פירש השמים כנטיית האוהל: **(טז) לקול תתו.** בעבור נתינתו קול המיית מים באויר השמים אז מעלה את העננים לרום השמים: **מקצה הארץ.** ר"ל כאשר המה נראים למראה העין שהם בשפולי הרקיע בקצה הארץ אז מעלה אותם אל מול המקום אשר ירצה להמטיר שמה: **ברקים.** לעת בוא המטר מבריק ברקים ואין המטר מכבה אותם: **ויוצא.** הוא מוציא את הרוח ממקום אוצרו: **(יז) נבער.** כל אדם העובד הפסל הוא נבער מהיות בו דעת וכל צורף העושה הפסל יקבל בושה מן הפסל בראותו כי שקר המסכה שנסך ואין במי מהם רוח החיוני: **(יח) מעשה תעתועים.** המה מעשה ידי התועים מדרך השכל: **בעת פקודתם.** בעת ישגיח המקום להפרע מהם אז יאבדו מבלי תקומה: **(יט) לא כאלה.** לא כהפסילים האלה הוא אלהי יעקב הנתון לחלקו: **כי יוצר הכל הוא.** לא כהפסילים שהמה מעשה ידי אדם כי חלק יעקב הוא היוצר את הכל: **ושבט נחלתו.** ואת יעקב הנזכר בחר להיות כ"א משבטיו שבט נחלתו: **ה' צבאות שמו.** כי הוא מושל על צבאות מעלה ומטה ומוסב למעלה לומר הואיל ואין לו ערך עם הפסילים כי הוא יוצר הכל ואת ישרים בחר לנחלה אם כן בודאי יקיים מאמרו לאבד את בבל להצמיח ישע לישרים:

מצודת ציון

(יא) הברו. מל' ברור ונקי: **מלאו.** ענין קבוץ כמו קראו מלאו (לעיל ד): **השלטים.** המגינים וכן כל שלטי הגיבורים (ש"ה ד'): **העיר.** מל' התעוררות: **רוח.** רצון: **מזמתו.** מחשבתו כמו כאשר זמם (דברים י"ט): **(יב) שאו.** הרימו: **נס.** כלונס ארוך ומפה בראשו: **החזיקו.** ענין אחיזה: **המשמר.** דבר המוטל על הרבה בני אדם לעשות כ"א בזמנו קרוי משמר וכן משמרות כהונה ולויה: **זמם.** ענין מחשבה: **(יג) קצך.** מל' קץ וסוף: **אמת.** מל' אמה ור"ל מדה: **בצעך.** ענין גמר והשלמה כמו כי יבצע ה' (ישעיה י): **(יד) בנפשו.** בעצמו: **כילק.** מין ארבה: **וענו.** ענין הרמת קול: **הידד.** הוא קריאת צעקת שוללים וכן הידד נפל (שם ט"ז): **(טו) תבל.** הם המקומות המיושבות מבני אדם: **(טז) לקול.** באה הלמ"ד במקום בעבור וכן פתח פיך לאלם (משלי ל"א): **תתו.** מל' נתינה: **המון.** מל' המייה ושאון: **ויעל.** באה הוי"ו במקום אז וכן ואם נקבה תלד וטמאה שבועים (ויקרא י"ב) ור"ל אז תטמאה: **נשיאים.** עננים ע"ש שמנשאים עצמם למעלה וכן מעלה נשיאים (תהלים קל"ה): **(יז) נבער.** מלשון בער ושוטה: **מדעת.** מהיות בו דעת וכן וימאסך ממלך (ש"א ט"ו) ור"ל מהיות מלך: **הוביש.** מל' בושה: **נסכו.** צורת הגלולים הנעשה ביציקת מתכת וכן אלהי מסכה (שמות ל"ד): **(יח) תעתועים.** מל' תועה: **פקודתם.** ענין השגחה:

עזרא פרק־א א־ב

א וּבִשְׁנַת אַחַת לְכֹרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס לִכְלוֹת דְּבַר־יְהוָה מִפִּי יִרְמְיָה הֵעִיר יְהוָה אֶת־רוּחַ כֹּרֶשׁ מֶלֶךְ־פָּרַס
וַיַּעֲבֶר־קוֹל בְּכָל־מַלְכוּתוֹ וְגַם־בְּמִכְתָּב לֵאמֹר: ב כֹּה אָמַר כֹּרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס כָּל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ נָתַן לִי
יְהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְהוּא־פָקַד עָלַי לִבְנוֹת־לוֹ בַיִת בִּירוּשָׁלִַם אֲשֶׁר בִּיהוּדָה:

רש"י

(א) ובשנת אחת לכורש מלך פרס. סדר ספר זה סדור ומשוך אחר ספר דניאל כמפורש בב"ב והמלה מוסבת מזה לזה שנאמר בדניאל בשנת א' למלכו אני דניאל בינותי בספרי' מספר השנים אשר היה דבר ה' אל ירמיה הנביא למלאות לחרבות ירושלים שבעים שנה וכן הולכת ומספרת כל הפרשה בחורבן הבית וזמן גלות בבל ואת וידויו אשר התוודה על חטאת ישראל. ותחילת סדר ספר זה כך הוא שלאחר שנהרג בלשצר מלך דריוש המדי שנאמר ודריוש מדאה קביל מלכותא וגומר ולאחר מיתת דריוש מלך כורש זה מלך פרס ובשנת אחת למלכו הושלמו שבעים שנה לפקידת גלות בבל מיום שגלה יהויקים שנאמר (ירמיה כט) לפי מלאת לבבל ע' שנה אפקוד אתכם וגו' שחזרו ישראל מגלות בבל לא"י ובאותה שנה בשנת אחת לכורש יסדו ישראל יסוד ב"ה וצרי יהודה ובנימין הלשינו עליהם לכורש מלך פרס וצוה לבטל המלאכה שלא לבנות עוד בנין בית המקדש והיו ישראל בטלים שלא בנו הבית כל מלכות כורש ואחשורוש שמלך אחריו עד שנת שתים למלכות דריוש בן אחשורוש מלך פרס שהוא דריוש בן אסתר ובשנת שתים למלכותו התחילו לבנות בית המקדש עד אשר הושלם הבנין ומשנת אחת לכורש עד שנת שתים לדריוש בן אחשורוש מלך פרס שנבנה הבית בימיו היו י"ח שנה לקיים מה שנאמר (דניאל ט) למלאות לחרבות ירושלים ע' שנה וגו' ועכשיו בשנת שתים לדריוש הושלמו ע' שנה למלאות לחרבות ירושלים חורבן הבית שגלה צדקיהו ומגלות יהויקים עד גלות צדקיהו שנחרב הבית היו שמונה עשרה שנה ועכשיו בשנת אחת לכורש מלך פרס הושלמו ע' שנה מגלות יהויקים שגלו ישראל לבבל ובכך נתקיים המקרא שנא' (ירמיה כ"ט) כי לפי מלאת לבבל ע' שנה אפקוד אתכם וגומר וזו היא הפקידה שחזרו ישראל על אדמתם ובנו יסוד בנין הבית אע"פ שלא נגמר עכשיו נמצא שהיה נ"ב שנה מגלות צדקיהו שנחרב הבית עד שנה אחת לכורש מלך פרס ושמונה עשרה לאחר שנה א' לכורש שהיא שנת שתים לדריוש מלך פרס הושלמו שבעים שנה לחורבות ירושלים מגלות צדקיהו שנחרב הבית עד שתים לדריוש שהתחילו ישראל לבנות הבנין וגמרוהו וכן מוכיח בסדר עולם ובמסכת מגילה ובספר זה כאשר בארתי: **לכלות דבר ה' מפי ירמיה.** לזמן אשר הושלם דברו של הקב"ה אשר דבר ירמיהו הנביא שנאמ' (שם כ"ט) כי לפי מלאות לבבל וגו': **העיר ה' את רוח.** רצון: קול. כרוז הכריז בכל מלכותו: **וגם במכתב.** ואף מכתבו שלח בכל מלכותו על דבר זה: **לאמר.** וכה אמר להם בהכרז הכרוז אשר הכריז ובאגרת מכתבו אשר שלח בכל מלכותו: **(ב) כה אמר כורש מלך פרס** וגו': **נתן לי.** שאני מלך ושליט על כל הממלכות: **והוא פקד עלי.** צוה עלי ע"י ישעיה הנביא לבנות לו בית המקדש בירושלים כמו שנאמר בספר (ישעיה מ"ד) האומר לכורש רועי וכל חפצי ישלים ולאמר לירושלים תבנה והיכל תוסד כה אמר ה' למשיחו לכורש אשר החזקתי בימינו וגומר (שם מ"ה) וכבר נאמרה נבואה זו ע"י ישעיה: **בירושלים אשר ביהודה.** אשר במדינת יהודה:

מצודת דוד

(א) ובשנת אחת. בשנה הראשונה: **לכלות.** לעת כלה הזמן אשר דבר ה' מפי ירמיה והיא בכלות שבעים שנה מעת שכבש נבוכדנצר את יהויקים בראשונה וכאשר פירשנו בדניאל: **ויעבר קול.** צוה להכריז: **בכל מלכותו.** בכל מדינות מלכותו: **וגם במכתב.** שלח הדברים האלה במכתב: **לאמור.** וכה אמר:

מצודת ציון

(א) העיר. מל' התעוררות: **רוח.** רצון כמו הנני נותן בו רוח (מ"ב יט): **ויעבר קול.** ענין הכרזה כמו ויעבירו קול במחנה (שמות לו): **(ב) פקד.** צוה כמו פקודי ה' (תהלים י"ט):

(ב) נתן לי. ר"ל הואיל וה' מסר בידי כל הממלכות אם כן מהראוי לי לעשות מצותו: **פקד עלי.** צוה עלי לבנות וכו' כמ"ש האומר לכורש וגו' והיכל תוסד (ישעיה מד): **אשר ביהודה.** אשר בארץ יהודה:

ד בַּיִת שֶׁחֲצָצוֹ בִּנְסָרִים אוֹ בִּירִיעוֹת, מִן הַצְּדָדִים אוֹ מִן הַקּוֹרוֹת, טֻמְאָה בַּבַּיִת — כֵּלִים שֶׁבַּחֲצָץ טְהוֹרִים; טֻמְאָה בַּחֲצָץ — כֵּלִים שֶׁבַּבַּיִת טְמֵאִין. כֵּלִים שֶׁבַּחֲצָץ, אִם יֵשׁ שָׁם פּוֹתֵחַ טָפַח — טְמֵאִים; וְאִם לָאו — טְהוֹרִים.

ה חֲצָצוֹ מֵאַרְצוֹ, טֻמְאָה בַּחֲצָץ — כֵּלִים שֶׁבַּבַּיִת טְמֵאִים; טֻמְאָה בַּבַּיִת, כֵּלִים שֶׁבַּחֲצָץ, אִם יֵשׁ בִּמְקוֹמָן טָפַח עַל טָפַח עַל רוּם טָפַח — טְהוֹרִים; וְאִם לָאו — טְמֵאִין, שֶׁאַרְצוֹ שֶׁל בַּיִת כְּמוֹהוּ עַד הַתְּהוֹם.

ו בַּיִת שֶׁהוּא מָלֵא תֶבֶן וְאֵין בֵּינוֹ לְבֵין הַקּוֹרוֹת פּוֹתֵחַ טָפַח, טֻמְאָה בִּפְנִים — כֵּלִים שֶׁכְּנֶגֶד יְצִיאָה טְמֵאִים; טֻמְאָה

פירוש ברטנורא

ד שחצצו. שעשה בו מחיצה: **מן הצדדין.** שהיריעות והנסרים נתונות כנגד הכתלים של הבית: **או מן הקורות.** שנתונות תחת תקרת הבית: **כלים שבחצץ טהורים.** דיריעות ונסרים חוצצים, ונחשבים ככלים שעל הגג וככלים שחוץ לכותל: **כלים שבבית טמאים.** דאין חציצה לטומאה, מידי דהוה אכלי חרס המוקף צמיד פתיל, דאם טומאה בבית מציל על מה שבתוכו, ואם טומאה בתוכו אין צמיד פתיל לטומאה: **כלים שבחצץ.** הכלי שעם הטומאה בתוך המחיצה: **אם יש שם פותח טפח.** שיש שם חלל רחב טפח: **ואם לאו טהורים.** הכלים שבחצץ. אבל בית מיהא טמא:

ה חצצו מארצו. שכיסה קרקעית הבית בנסרים או יריעות: **טומאה בחצץ.** אפילו יש בו טפח על טפח ברום טפח: **כלים שבבית טמאים.** כביב שהוא קמור תחת הבית, דתנן לעיל בפרק ג׳, יש בו פותח טפח ואין ביציאתו פותח טפח, טומאה בתוכו הבית טמא, טומאה בבית מה שבתוכו טהור: **שארצו של בית כמוהו.** כשאין בו פותח טפח:

ו טומאה בפנים. במקום התבן: **שכנגד היציאה.** מקום פנוי יש כרוחב אמה מן הפתח עד כותל שכנגדו שנכנסים ויוצאים דרך שם להוציא התבן ולהכניס. וכלים שבאותו מקום הפנוי טמאים, מידי דהוה אטומאה בחצץ דכלים שבבית טמאים: **טומאה בחוץ.** היינו במקום הפנוי מן הפתח עד כותל שכנגדו:

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה ד

בַּיִת שֶׁחֲצָצוֹ – שעשה בו מחיצה, **בִּנְסָרִים אוֹ בִּירִיעוֹת, מִן הַצְּדָדִים** – שנתן את הנסרים או היריעות כנגד כותל הבית, ונעשו מחדר אחד שני חדרים, חיצוני ופנימי, **אוֹ מִן הַקּוֹרוֹת** – שעשה את המחיצה מתחת לתקרת הבית, ויש כאן חדר ועלייה על גביו: **טֻמְאָה בַּבַּיִת** – היינו בחדר החיצוני, או בחדר למטה, מתחת למחיצה, **כֵּלִים שֶׁבַּחֲצָץ** – כלים המונחים במקום שעשה לו מחיצה, היינו בחדר הפנימי או בעלייה, **טְהוֹרִים** – שהמחיצה של הנסרים או היריעות חוצצת בפני הטומאה. **טֻמְאָה בַּחֲצָץ** – אבל אם היתה טומאה בחדר הפנימי או בעלייה, **כֵּלִים שֶׁבַּבַּיִת** – הכלים המונחים בחדר החיצון או בחדר שלמטה, **טְמֵאִין** – שהאוהל שנעשה על ידי מחיצת הנסרים או היריעות אוהל עראי הוא לגבי הבית, ואוהל כזה מציל אמנם על הטהורים שבתוכו מלהיטמא, אבל אינו חוצץ בפני הטומאה שבתוכו מלטמא מה שבבית, כדין כלי חרס המוקף צמיד פתיל (**תוספתא כלים ב״ק ו, יב; הר״ש; הר״ב; ״סדרי טהרות״**). ויש מבארים הטעם, לפי שדרך הטומאה לצאת לבית, הואיל ואין בחדר הפנימי או בעלייה פתח אחר (**״תפארת ישראל״; ועיין ״משנה אחרונה״**).

כֵּלִים שֶׁבַּחֲצָץ – בזמן שהטומאה בו, **אִם יֵשׁ שָׁם פּוֹתֵחַ טָפַח** – אם יש בחצץ חלל של טפח על טפח ברום טפח, **טְמֵאִים** – הכלים, מחמת הטומאה שבצידם, **וְאִם לָאו** – אם אין בחצץ חלל של טפח על טפח ברום טפח, **טְהוֹרִים** – הכלים שבחצץ, שטומאה רצוצה היא הבוקעת ועולה, ואינה מתפשטת לטמא את הכלים שבצידה. אבל הכלים שבבית על כל פנים טמאים, כמו ששנינו לעיל, משום שסוף טומאה לצאת דרך הבית.

בארנו את הסיפא לפי רוב המפרשים (הר״ש; הרא״ש; ״תפארת ישראל״; ״משנה אחרונה״). אבל כולם נדחקים מאד בביאור הטעם, שאף על פי שהטומאה רצוצה ואינה מטמאה את הכלים שבצידה, מכל מקום יוצאת היא לבית ומטמאה את הכלים (עיין רא״ש; ״תפארת ישראל״; ״משנה אחרונה״; ״סדרי טהרות״). אבל הרמב״ם מפרש: כלים שבחצץ – היינו בעוביה של המחיצה עצמה, ובאה המשנה ללמד, שאם היה במקום הכלים פותח טפח, בין שהיתה הטומאה לפנים מן המחיצה ובין שהיתה בבית, הכלים טמאים; ואם לאו – טהורין (פירוש הרמב״ם למשנתנו; משנה תורה הל׳ טומאת מת ד, ב).

ובעל ״סדרי טהרות״ מבאר לשיטת הרמב״ם, שאם יש בתוך עובי המחיצה חלל פותח טפח, הרי זו מחיצה כפולה, ובכגון זה רואים שני צידי המחיצה כמחולקים זה מזה, והצד הקרוב למקום הטומאה בטל לגביו, ואין עליו תורת מחיצה; נמצא שהכלים המונחים בתוך המחיצה כאילו הם נמצאים בתוך אוהל הטומאה, הלכך הכלים טמאים. אבל אם אין בתוך עובי המחיצה חלל פותח טפח, נחשבים שני צידי המחיצה כמחיצה אחת, והיא מצילה על מה שנמצא בעוביה, הלכך הכלים שבתוך המחיצה טהורים.

באור משנה ה

חֲצָצוֹ מֵאַרְצוֹ – חצץ את הבית מן הארץ, שהניח נסרים או יריעות על פני קרקע הבית, **טֻמְאָה בַּחֲצָץ** – היינו בין המחיצה לקרקע הבית, ואפילו יש שם פותח טפח, **כֵּלִים שֶׁבַּבַּיִת טְמֵאִים** – כמו שבארנו הטעם במשנה הקודמת, שהאוהל שנעשה על ידי המחיצה, אוהל עראי הוא לגבי הבית, ואינו מציל על טומאה שבתוכו מלטמא (**״סדרי טהרות״**). ורוב המפרשים מבארים הטעם, שהחצץ דינו כביב שהוא קמור תחת הבית ואין ביציאתו פותח טפח (לעיל ג, ז), שהטומאה בוקעת ועולה לתוך הבית (**הר״ש; ברטנורא; ״תפארת ישראל״**); **טֻמְאָה בַּבַּיִת** – מעל המחיצה, **כֵּלִים שֶׁבַּחֲצָץ** – שמתחת למחיצה: **אִם יֵשׁ בִּמְקוֹמָן טָפַח עַל טָפַח עַל רוּם טָפַח** – אם במקום שהכלים מונחים יש חלל של טפח על טפח על רום טפח, **טְהוֹרִים** – שהמחיצה חוצצת בפני הטומאה שבבית, ומצילה על הטהורים שבתוכה מלהיטמא; ולפי רוב המפרשים, הרי זה כדין הביב, שאם הטומאה בבית, מה שבתוכו טהור; **וְאִם לָאו** – שאין במקום הכלים טפח על טפח על רום טפח, **טְמֵאִין** – הכלים, **שֶׁאַרְצוֹ שֶׁל בַּיִת כְּמוֹהוּ עַד הַתְּהוֹם** – וכל מקום שתחת לבית, כל שאין בו פותח טפח, הריהו נחשב כחלק מהבית, הלכך הכלים שבחצץ כאילו הם מונחים בתוך חלל הבית, וטמאים הם מחמת הטומאה שבבית. וכבר הזכרנו, שדין זה למדים ממה שנאמר (**במדבר יט, יד**): ״כל הבא אל האוהל וכל אשר באוהל יטמא שבעת ימים״, והרי הכתוב ״וכל אשר באוהל״ מיותר, אלא דורשים מכאן, שבא הכתוב לעשות קרקעו של בית עד התהום כמוהו, שכל מה שטמון בקרקע הבית כאילו מונח בחללו של הבית, חוץ ממקום שיש בו חלל של טפח על טפח על רום טפח, שהוא נחשב כאוהל בפני עצמו.

יום שני

באור משנה ו

בַּיִת שֶׁהוּא מָלֵא תֶבֶן וְאֵין בֵּינוֹ לְבֵין הַקּוֹרוֹת פּוֹתֵחַ טָפַח – שאין התבן רחוק מן התקרה טפח, **טֻמְאָה בִּפְנִים** – אם היתה טומאה מן המת בתוך התבן, **כֵּלִים שֶׁכְּנֶגֶד יְצִיאָה** – שכן משאירים מקום פנוי כרוחב אמה, מן הפתח עד הכותל שכנגדו, שנכנסים ויוצאים דרך שם להכניס את התבן ולהוציאו, ובאה המשנה ללמד, שהכלים המונחים באותו מקום פנוי, כנגד הפתח, **טְמֵאִים** – כדין טומאה

בַּחוּץ, כֵּלִים שֶׁבַּפְּנִים, אִם יֵשׁ בִּמְקוֹמָם טֶפַח עַל טֶפַח עַל רוּם טֶפַח—טְהוֹרִים; וְאִם לָאו — טְמֵאִים. אִם יֵשׁ בֵּין הַתֶּבֶן לַקּוֹרוֹת פּוֹתֵחַ טֶפַח — בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ טְמֵאִים.

ז בַּיִת שֶׁמִּלְּאוֹ עָפָר אוֹ צְרוֹרוֹת, וּבִטְּלוֹ, וְכֵן כְּרִי שֶׁל תְּבוּאָה, אוֹ גַּל שֶׁל צְרוֹרוֹת, אֲפִלּוּ כְּגַלּוֹ שֶׁל עָכָן, וַאֲפִלּוּ טֻמְאָה בְּצַד הַכֵּלִים — טֻמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת.

ח חֵצַר הַקֶּבֶר, הָעוֹמֵד בְּתוֹכָהּ טָהוֹר, עַד שֶׁיְּהֵא בָּהּ אַרְבַּע אַמּוֹת, כְּדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי; בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים: אַרְבָּעָה

פירוש ברטנורא

כלים שבפנים. במקום התבן: **אם יש במקומן טפח על טפח ברום טפח טהורים ואם לאו טמאים.** דבחצץ נמי אם טומאה בבית כלים שבחצץ שאין במקומן טפח טמאים: **ואם יש בין התבן ולקורות פותח טפח.** לא נתבטל התבן ההוא ליחשב כחצץ והרי הוא כשאר חפצים שבבית, ואין מציל על מה שבתוכו בין יש במקומו טפח בין אין במקומו טפח:

ז וכן כרי של תבואה. שביטלו: **אפילו טומאה בצד הכלים.** שהיתה הטומאה בתוך הגל, וכלים שם סמוכים לטומאה בתוך הגל אבל אינן נוגעים בטומאה: **טומאה בוקעת ועולה.** ומה שבצידה טהור. ואם יש במקום הטומאה טפח על טפח ברום טפח, הרי הוא כקבר סתום ומטמא כל סביביו:

ח חצר הקבר. חצר המוקפת מארבע רוחותיה ארבע מערות של קברות: **טהור עד שיהא בה ארבע אמות.** כל זמן שיש בה ארבע אמות טהור העומד בה. אבל פחותה מארבע אמות, טמא העומד בה. ואם אין שם אלא שלש מערות משלש רוחות ורוח רביעית של חצר פתוחה לאויר העולם, אפילו אינו

משניות מבוארות – קהתי

בחצץ, שהכלים שבבית טמאים (**הר"ש; ברטנורא**); **טֻמְאָה בַּחוּץ** — מחוץ לתבן, היינו במקום הפנוי, כנגד הפתח, **כֵּלִים שֶׁבַּפְּנִים** — בתוך התבן, דינם כדלקמן: **אִם יֵשׁ בִּמְקוֹמָם** — במקום שהכלים מונחים, **טֶפַח עַל טֶפַח עַל רוּם טֶפַח** — חלל של טפח מעוקב הנחשב כאוהל בפני עצמו, **טְהוֹרִים** — הכלים, שהרי הם באוהל המציל על הטהורים שבתוכו מלהיטמא; **וְאִם לָאו** — אם אין במקומם חלל של טפח מעוקב, **טְמֵאִים** — כדין חצץ, ששנינו במשנה הקודמת (**הר"ש; ברטנורא**). ויש מפרשים הטעם, שאין כאן אוהל שיציל עליהם; ואף משום מחיצה אין התבן מציל, הואיל ומן הסתם בעל הבית עתיד לפנותו, ומחיצה שעתידים לפנותה אינה חוצצת בפני הטומאה (**רמב"ם; "סדרי טהרות"**). **אִם יֵשׁ בֵּין הַתֶּבֶן לַקּוֹרוֹת פּוֹתֵחַ טֶפַח** — שהתבן רחוק מן התקרה טפח, **בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ** — בין שיש במקום הכלים פותח טפח ובין שאין בו, **טְמֵאִים** — הכלים, שאין התבן נחשב כמחיצה אלא כשאר חפצים בבית, ואינו מציל על מה שבתוכו (**הר"ש; ברטנורא**). ויש מבארים הטעם, שכיון שיש אוהל גם למעלה מן התבן, אפילו יש במקום הכלים פותח טפח, הרי זה אוהל בתוך אוהל, ואין אוהל בתוך אוהל מציל על הטהורים שבתוכו אלא אם כן אין עתידים לפנותו, אבל תבן, מן הסתם דעתו של בעל הבית לפנותו, הלכך אינו חשוב אוהל כלל, ואינו מציל על מה שבתוכו (**"סדרי טהרות"**); ברם, כשאין פותח טפח בין התבן לקורות, אין זה אוהל בתוך אוהל.

באור משנה ז

בַּיִת שֶׁמִּלְּאוֹ עָפָר אוֹ צְרוֹרוֹת, וּבִטְּלוֹ — ביטל את העפר או את הצרורות, שגמר בדעתו להשאירם שם ולא לפנותם, והרי שביטל על ידי כך את אוהל הבית, **וְכֵן כְּרִי שֶׁל תְּבוּאָה** — המונח בחוץ, **אוֹ גַּל שֶׁל צְרוֹרוֹת** — המונח בחוץ, **אֲפִלּוּ כְּגַלּוֹ שֶׁל עָכָן** — שכתוב בו (**יהושע ז, כו**): "ויקימו עליו גל אבנים גדול", **וַאֲפִלּוּ טֻמְאָה בְּצַד הַכֵּלִים** — בתוך העפר או הצרורות שבבית או בתוך הכרי של התבואה או בתוך הגל של צרורות, אבל אין הכלים נוגעים בטומאה, **טֻמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת** — שטומאה רצוצה היא, ואינה מטמאה אלא כל מה שכנגדה למעלה ולמטה, אבל לא את הכלים שבצידה.

במשנתנו ישנם כמה עניינים סתומים, שנאמרו עליהם פירושים שונים.

א) בית שמלאו עפר או צרורות וביטלו — מה פירוש הלשון "וביטלו"? לפי פשט לשון המשנה משמע, שביטל את הבית. וכן מפרש הרמב"ם: "רוצה לומר בטל דין הבית", אלא שמלשונו משמע, שהוא גורס: בטלו (בלי וא"ו). וכן כותב הרמב"ם במשנה תורה (הל' טומאת מת ז, ו): "בית שמלאו עפר או צרורות — הרי זה ביטל הבית, והרי הוא כגל של עפר או צרורות"...

אבל לפי הגמרא (עירובין עח, ב) יוצא, שכוונת משנתנו היא, שביטל את העפר או הצרורות, כמו שבארנו במשנה, שכן דווקא בכגון זה, שאדם מתכוון לבטל את הדבר שממלא בו את הבית, אוהל הבית בטל (עיין עוד "מלאכת שלמה": "תפארת ישראל").

ב) וכן כרי של תבואה — רבים מפרשים, שאף כאן הכוונה היא שביטל את הכרי (הר"ש; ברטנורא; "תפארת ישראל"; תוספות עירובין עט, א; תוספות סוכה ד, א); **ופירוש** הדבר, שגמר בלבו להניחו זמן מסויים, ואין אומרים: בטלה דעתו אצל כל אדם, שכן דרך כרי של תבואה לעמוד ימים (הר"ן במס' סוכה).

אבל יש תמהים על פירוש זה: למה צריך הכרי ביטול? כלום דין טומאה רצוצה תלוי בביטול? והלא מוצאים בכמה מקומות שטומאה טמונה בוקעת ועולה, אפילו בלא ביטול. אמנם יש מבארים, שלדעת מפרשים אלו אף פיסקה זו מוסבה על בית, כלומר: וכן בית שמלאו כרי של תבואה או גל של צרורות ולכן מוסיפים הם לפרש, שאף באלו מדובר בכגון שביטלם. אבל פירוש זה מוקשה ודחוק.

ברם, מדברי הרמב"ם במשנה תורה (הל' טומאת מת ז, ה), משמע, שהמשנה מוסיפה ללמד דבר חדש: וכן כרי של תבואה המונח בחוץ, ולא תחת אוהל, אף על פי שלא ביטלו ועתיד לפנותו, אם יש בו טומאה רצוצה, היא בוקעת ועולה בוקעת ויורדת. וכן מפרש בעל "סדרי טהרות", והוא מוסיף שהרי בכרי של תבואה אין מועיל ביטול, ואפילו ביטלו, בטלה דעתו אצל כל אדם.

ג) או גל של צרורות, אפילו כגלו של עכן — **מהו החידוש** "אפילו כגלו של עכן"? **רוב** המפרשים אינם מבארים דבר זה. אמנם כפי שבארנו (על פי לשון הכתוב), **נראה** שהחידוש הוא בזה, שהגל הוא גדול מאד, ואף על פי כן אינו חוצץ בפני הטומאה הרצוצה שבתוכו. וכן מפרש בעל "תפארת ישראל".

אבל הרא"ש מפרש: אפילו כגלו של עכן, שלא היה אלא לפי שעה עד שקברוהו, כלומר שלשיטת המפרשים שאף פיסקה זו פירושה: בית שמלאו גל של צרורות וביטלו, באה המשנה להשמיענו שאפילו ביטול לשעה דיו ואין צורך בביטול לעולם. ומשמע לפי הרא"ש, שאין כוונת המשנה למה שכתוב "ויקימו עליו גל גדול", אלא לאבנים שרגמו אותו בהן, שמצוותן לקברן עם הנסקל.

אך בעל "סדרי טהרות" מסיק, שהרא"ש בפירושו זה (הבא ליישב את החידוש שבעניין גלו של עכן) זונח את שיטת המפרשים הנ"ל, ונוקט שיטת הרמב"ם, שהפיסקה "וכן כרי של תבואה או גל של צרורות" מדברת בכגון שהם מונחים בחוץ, והיא באה להשמיע, שבכגון זה אף על פי שלא ביטלם ועתיד לפנותם, מכל מקום נוהג בהם דין טומאה רצוצה. וזהו ששנינו: "אפילו גל של צרורות כגלו של עכן". בזמן שרגמו אותו, כמו שכתוב (יהושע ז, כה): "וירגמו אותו כל ישראל אבן", שודאי היה על דעת לפנותו, ולא היה אלא לפי שעה עד שקברוהו, שהרי היו צריכים לקיים בעכן ובאבנים שרגמוהו בהן מצוות קבורה (עיין גמרא סנהדרין מה, ב). ונקט התנא לשון "גלו של עכן", לפי שכהוראת שעה מצוות רגימתו היתה על כל ישראל, והיה עליו גל ברגימתו.

יום שלישי

באור משנה ח

חֵצַר הַקֶּבֶר — חצר שמערות הקברים פתוחות לתוכה, **הָעוֹמֵד בְּתוֹכָהּ טָהוֹר, עַד שֶׁיְּהֵא בָּהּ אַרְבַּע אַמּוֹת** — כלומר כל זמן שהחצר גדולה ויש בה לכל הפחות ארבע אמות, העומד בה טהור; אבל אם אין בה ארבע אמות, העומד בה טמא; שכן חכמים גזרו,

טְפָחִים. קוֹרָה שֶׁעֲשָׂאָהּ גּוֹלֵל לַקֶּבֶר, בֵּין עוֹמֶדֶת בֵּין מֻטָּה עַל צִדָּהּ — אֵין טָמֵא אֶלָּא כְּנֶגֶד הַפֶּתַח. עָשָׂה רֹאשָׁהּ גּוֹלֵל לַקֶּבֶר — אֵין טָמֵא אֶלָּא עַד אַרְבָּעָה טְפָחִים, וּבִזְמַן שֶׁהוּא עָתִיד לָגוֹד. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כֻּלָּהּ חִבּוּר.

ט חָבִית שֶׁהִיא מְלֵאָה מַשְׁקִים טְהוֹרִים, וּמְקֻפֶּֽת צָמִיד פָּתִיל, וַעֲשָׂאָהּ גּוֹלֵל לַקֶּבֶר — הַנּוֹגֵעַ בָּהּ טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה, וְהֶחָבִית וְהַמַּשְׁקִין טְהוֹרִין. בְּהֵמָה שֶׁעֲשָׂאָהּ גּוֹלֵל לַקֶּבֶר — הַנּוֹגֵעַ בָּהּ טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה; רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רוּחַ חַיִּים אֵינוֹ מְטַמֵּא מִשּׁוּם גּוֹלֵל.

י הַנּוֹגֵעַ בַּמֵּת וְהַנּוֹגֵעַ בַּכֵּלִים, הַמַּאֲהִיל עַל הַמֵּת וְהַנּוֹגֵעַ בַּכֵּלִים — טְמֵאִין. מַאֲהִיל עַל הַמֵּת וּמַאֲהִיל עַל הַכֵּלִים, הַנּוֹגֵעַ בַּמֵּת וּמַאֲהִיל עַל הַכֵּלִים — טְהוֹרִים; אִם יֵשׁ בְּיָדוֹ פּוֹתֵחַ טֶפַח — טְמֵאִין. שְׁנֵי בָתִּים וּבָהֶן כִּשְׁנֵי חֲצָאֵי זֵיתִים,

פירוש ברטנורא

מרוחק מפתח המערה אלא כל שהוא, טהור, ובלבד שלא יגע למשקוף של פתח המערה. והני מילי, חצר הקבר דמסיימא מחיצתה, אבל מת בעלמא תופס ארבע אמות לטומאה: **גולל לקבר.** כיסוי על פתח הקבר: **אלא כנגד הפתח.** של הקבר. והנוגע בקצה המונח חוץ לקבר, טהור: **עשה ראשה גולל לקבר.** והרי היא עומדת על הקבר כמו אילן. הנוגע ממנה בארבע טפחים סמוך לקבר, טמא משום גולל, ומארבע ולמעלה טהור: **בזמן שהוא עתיד לגוד.** לקוץ. ואע"פ שלא קצץ עדיין. לגוד, כמו גודו אילנא (דניאל ד'): **כולה חיבור.** כל זמן שלא קצץ, ואע"פ שעתיד לקוץ. ואין הלכה כרבי יהודה:

ט הנוגע בה. כל זמן שהיא גולל: **טמא טומאת שבעה.** דכתיב (במדבר י"ט) וכל אשר יגע על פני השדה, לרבות גולל ודופק: **והחבית והמשקין טהורים.** דכלי חרס המוקף צמיד פתיל טהור מליטמא באוהל המת, שנאמר (שם) וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו טמא הוא, הא יש צמיד פתיל עליו טהור, ובכלי חרס הכתוב מדבר שאינו מקבל טומאה מגבו: **רבי מאיר אומר וכו'.** ואין הלכה כרבי מאיר, אלא אע"פ שאין לך דבר שיש בו רוח חיים ומטמא, חוץ מאדם, מכל מקום מטמאים הן משום גולל כל זמן שהן גולל לקבר:

י המאהיל על המת ונוגע בכלים. הכלים טמאין טומאת שבעה מטעם חיבורים, כגון דבשעה שנגע במת או מאהיל עליו, נוגע כמו כן בכלים: **ואם יש בידיו פותח טפח טמאים.** כיון דידיו מאהילות על המת ועל הכלים, מביאות את הטומאה: **שני בתים.** ופתחיהן מכוונים זה כנגד זה: **מביא את הטומאה.**

משניות מבוארות – קהתי

שיהא המת מטמא כל הנכנס בארבע אמותיו, כדי שאוכלי טהרות לא יהיו רגילים ליקרב לו ויהיו סבורים שלא האהילו עליו, ויש לחוש שמא יפשוט אחד ידו ויאהיל ולא ירגיש בכך (**גמרא סוטה מד, א**), ובאה משנתנו ללמד, שמכל מקום חצר הקבר, הואיל ומערות הקברים חלוקות ממנה, ומחיצותיהן ניכרות, לא גזרו בה חכמים, שיהיו המתים שבתוכה תופסים ארבע אמות סביבותיהם, ובלבד שיהא בה ארבע אמות ויותר; **כְּדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי** – כך הם דברי בית שמאי; **בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים: אַרְבָּעָה טְפָחִים** – אם יש בחצר ארבעה טפחים, העומד בתוכה טהור. **קוֹרָה שֶׁעֲשָׂאָהּ גּוֹלֵל לַקֶּבֶר** – שביטל את כל הקורה להיות גולל לקבר (כיסוי על פתח הקבר; עיין הקדמתנו לבאור המשנה ב, ד). **בֵּין עוֹמֶדֶת בֵּין מֻטָּה עַל צִדָּהּ** – בין שהקורה זקופה בין שהיא מונחת, **אֵין טָמֵא** – הנוגע בקורה, **אֶלָּא כְּנֶגֶד הַפֶּתַח** – כשנוגע בחלק הקורה שכנגד פתח הקבר. אבל הנוגע בחלק האחר, טהור, שמה שחוץ לקבר אין עליו תורת גולל. ברם כנגד הפתח טמא אפילו כשהקורה עומדת והיא גבוהה מאה אמה, שהואיל וביטל את כולה להיות גולל, כל גובהה שכנגד הפתח טמא. **עָשָׂה רֹאשָׁהּ** – של הקורה – **גּוֹלֵל לַקֶּבֶר** – שלא ביטל את כולה להיות גולל אלא ראשה בלבד, והשאר בדעתו לקוץ לצרכו, אף על פי שהקורה עומדת כולה כנגד פתח הקבר, **אֵין טָמֵא** – הנוגע בקורה, **אֶלָּא עַד אַרְבָּעָה טְפָחִים** – של גובהה מן הקבר, **וּבִזְמַן שֶׁהוּא עָתִיד לָגוֹד** – שעומד לקוץ את כל שאר הקורה, חוץ מראשה המשמש גולל; ואפילו עתיד לקוץ עד פחות מארבעה טפחים, כל זמן שלא קצץ, טמא עד ארבעה טפחים. אבל הנוגע מארבעה טפחים ולמעלה טהור, הואיל ועתיד לקוץ. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כֻּלָּהּ חִבּוּר** – כל הקורה חשובה חיבור, ואף על פי שעתיד לקוץ, כל זמן שלא קצץ, הנוגע בכל הקורה **טמא.** ואין הלכה כרבי יהודה.

בארנו את הסיפא כפירוש הגר"א, וכן פירשה בעל "סדרי טהרות". ואף בעל "משנה אחרונה" מבארה בדרך דומה. אבל שאר המפרשים מבארים אותה בדרכים אחרות, ונדחקים למצוא הבדל בין עשאה גולל בעומדת לבין "עשה ראשה גולל לקבר".

הרמב"ם כותב (הל' טומאת מת ו, ה): "עשה ראשה גולל לקבר, והרי היא עומדת על הקבר כמו אילן — הנוגע ממנה בארבעה טפחים סמוך לקבר, טמא משום גולל; ומארבעה ולמעלה — טהור". וכן מפרש הרב מברטנורא. אבל הראב"ד מקשה על הרמב"ם: "אם כן היינו "עומדת" (שבריש א)? אלא סיפא שהקורה שוכבת בקרקע וראשה נכנס לתוך הקבר, נעשה לו גולל; ורישא הטעם, בזמן שהיא עומדת או מוטה על צידה וסומכת על הקבר, כל הקורה צריכה לראשה התחתון, שהוא גולל לקבר, לפיכך כל שהוא כנגד הפתח של הקבר טמא. אבל כשהיא שוכבת אינה כן, לפיכך מה שעתיד לקוץ אינו חיבור". עד כאן לשונו (עיין "כסף משנה"; ועיין "תוספות יום טוב").

באור משנה ט

חָבִית – של חרס – **שֶׁהִיא מְלֵאָה מַשְׁקִים טְהוֹרִים, וּמְקֻפֶּֽת צָמִיד פָּתִיל, וַעֲשָׂאָהּ גּוֹלֵל לַקֶּבֶר** – כמו שהיא מוקפת צמיד פתיל עם המשקים שבתוכה, **הַנּוֹגֵעַ בָּהּ טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה** – אף על פי שכלי חרס אינו מיטמא מגבו, מכל מקום הואיל ועשאה גולל, הריהי מטמאה את הנוגע בה משום גולל, שנאמר (**במדבר יט, ט**): "וכל אשר יגע על פני השדה", ודרשו: לרבות גולל ודופק. **וְהֶחָבִית וְהַמַּשְׁקִין טְהוֹרִין** – יש מפרשים, שכוונת המשנה היא, לאחר שפירשה החבית מן הקבר, שכן כל גולל לאחר שפירש מן הקבר טהור, אבל יש סוברים, שאף לאחר שפירש הגולל מן הקבר מטמא, ולדעתם מפרשים כאן הטעם, שטומאת גולל אינה אלא בצד החיצון שבו, אבל הצד הפנימי טהור, ואף כאן החבית טהורה ליתן לתוכה משקים, והם טהורים (**תוספות ברכות יט, ב; "משנה אחרונה"**). **בְּהֵמָה שֶׁעֲשָׂאָהּ גּוֹלֵל לַקֶּבֶר** – וכגון שהיתה כפותה ונתונה על פני הקבר (**רמב"ם**), **הַנּוֹגֵעַ בָּהּ טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה** – כדין הנוגע בגולל. **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רוּחַ חַיִּים אֵינוֹ מְטַמֵּא מִשּׁוּם גּוֹלֵל** – טעמו של רבי מאיר מבואר בגמרא (**סוכה כד, א**), שכל מחיצה שעומדת ברוח (על ידי רוח) אינה מחיצה (שעניקר עמידתה דבר שאין בו ממש הוא— **רש"י**). או משום שמחיצה שאינה עשויה בידי אדם אינה מחיצה.

יום רביעי

באור משנה י

הַנּוֹגֵעַ בַּמֵּת וְהַנּוֹגֵעַ בַּכֵּלִים, או **הַמַּאֲהִיל עַל הַמֵּת וְהַנּוֹגֵעַ בַּכֵּלִים** – יש מפרשים, שמדובר כאן בטומאה בחיבורים, שבשעה שנגע אדם במת או שהאהיל על המת נגע בכלים (**הר"ש**), ויש מפרשים אפילו שלא בחיבורים, כלומר שלאחר שנגע במת או האהיל עליו נגע בכלים (**רמב"ם**), **טְמֵאִין** – הכלים טומאת שבעה. **מַאֲהִיל עַל הַמֵּת וּמַאֲהִיל עַל הַכֵּלִים** – אפילו בחיבורים (לדברי הכל), כגון שהאהיל בידו האחת על המת ובידו האחרת האהיל על הכלים, או **הַנּוֹגֵעַ בַּמֵּת וּמַאֲהִיל עַל הַכֵּלִים** – שבזמן שנגע במת האהיל על

פָּשַׁט אֶת שְׁתֵּי יָדָיו לָהֶן, אִם יֵשׁ בְּיָדָיו פּוֹתֵחַ טֶפַח — מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה; וְאִם לָאו — אֵינוֹ מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה.

פרק ששה עשר

א כָּל הַמִּטַּלְטְלִין מְבִיאִין אֶת הַטֻּמְאָה בָּעֲבֵי הַמַּרְדֵּעַ. אָמַר רַבִּי טַרְפוֹן: אֲקַפֵּחַ אֶת בְּנֵי שֶׁזּוֹ הֲלָכָה מְקֻפַּחַת, שֶׁשָּׁמַע הַשּׁוֹמֵעַ וְטָעָה, שֶׁהָאִכָּר עוֹבֵר וְהַמַּרְדֵּעַ עַל כְּתֵפוֹ, וְהֶאֱהִיל צִדּוֹ אֶחָד עַל הַקֶּבֶר, וְטִמְּאוּהוּ מִשּׁוּם כֵּלִים הַמַּאֲהִילִים עַל הַמֵּת. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: אֲנִי אֲתַקֵּן, שֶׁיְּהוּ דִּבְרֵי חֲכָמִים קַיָּמִין, שֶׁיְּהוּ כָּל הַמִּטַּלְטְלִין מְבִיאִין אֶת הַטֻּמְאָה עַל אָדָם הַנּוֹשְׂאָן בָּעֲבֵי הַמַּרְדֵּעַ, וְעַל עַצְמָן בְּכָל שֶׁהֵן, וְעַל שְׁאָר אָדָם וְכֵלִים בְּפוֹתֵחַ טֶפַח.

פירוש ברטנורא

ונשארו שני הבתים טמאים. דאוהל של ידיו מצרף את הטומאה כאילו שני החצאים מונחים בזה ובזה: **ואם לאו.** דאין בידיו פותח טפח, גברא מיהא טמא הוי כדתנן לקמן ועל עצמן בכל שהן, אבל שני הבתים טהורים:

טז א כל המיטלטלין מביאין את הטומאה. משום אוהל. שאם האהיל ראשו אחד על המת וראשו אחד על הכלים, מביא להם טומאה: **כעובי המרדע.** אפילו אין בו רוחב טפח אלא שיש בהיקפו טפח. דחוט של טפח מקיפו, דגזרו על הקיפו משום עביו: **אקפח את בני.** אקברם. קיפוח לשון כריתה וחיתוך. ושבועה היא, אקפח את בני אם אין דבר זה אמת שהלכה זו מקופחת קטועה ומחותכת, דהא פותח טפח בעינן: **ששמע השומע.** כשנשאלה שאלה על ידי מעשה בבית המדרש ושמע שטמאוהו ולא ידע משום מה טמאוהו. הם טמאו את המרדע משום כלים המאהילים על המת, שהכלי עצמו המאהיל על המת טמא בכל שהוא, דלא בעינן פותח טפח אלא להביא את הטומאה תחת ראשו השני, וטמאו את האיכר או מטעם חיבורים או משום דהוה ליה כלים שנגעו במת ואדם בכלים וטמא טומאת שבעה. והשומע טעה לומר דטמאוהו מטעם שהמרדע מביא עליו טומאה מדין אוהל: **שיהו דברי חכמים מקויימים.** שאומרים דמרדע מביא טומאה **על האדם הנושאן.** זימנין דאדם הנושאן אין עליו כי אם טומאת ערב, שבגדו מפסיק בין כתיפו למרדע והוי ליה דיקרב בדיקרב לדיקרב, והרואה שמטמאים אותו טומאת ערב יטעה לומר משום אוהל טמאוהו לפי שיש בהקיפו טפח, ואתי למימר דטומאת אוהל אין בה כי

משניות מבוארות – קהתי

הכלים, **טְהוֹרִים** — הכלים, שאדם הנטמא במת אינו מטמא באוהל אלא במגע בלבד; **אִם יֵשׁ בְּיָדָיו** — ויש גורסים: בידיו, **פּוֹתֵחַ טֶפַח** — שפס ידו רחב טפח על טפח (**"סדרי טהרות"**), **טְמֵאִין** — שהואיל וידיו בפותח טפח מאהילות על המת ועל הכלים, נמצאים המת והכלים תחת אוהל אחד. לדעת מפרשים אחדים אין דין זה מוסב על "הנוגע במת ומאהיל על הכלים", אלא על "מאהיל על המת ומאהיל על הכלים", כגון שבידו האחת מאהיל על המת ובידו האחרת מאהיל על הכלים (**"תפארת ישראל"; "משנה אחרונה"**), וכך אמנם נראה, שהרי הנוגע במת אינו מאהיל עליו, ומה בכך שיש בידו פותח טפח? אבל הרמב"ם כותב: "אדם שהאהיל בידו אחת על המת והאהיל בשנייה על הכלים, או שנגע במת והאהיל על הכלים — אם יש בידו פותח טפח, הכלים טמאין. ואם לאו — טהורין" (**הל' טומאת מת יח, א**), והרי מכאן, שהרמב"ם מפרש במשנתנו, שהפיסקה "אם יש בידו פותח טפח" מוסבה על כל מה ששנינו לפני כן, היינו אף על "הנוגע במת ומאהיל על הכלים", וטעמו של הרמב"ם נראה, שאי אפשר לנוגע שלא יאהיל קצת, והרי זה כשיפוע אוהלים ("סדרי טהרות"). **שְׁנֵי בָתִּים** — ופתחיהם מכוונים זה כנגד זה, **וּבָהֶן כִּשְׁנֵי חֲצָאֵי זֵיתִים** — בכל בית נמצא כחצי זית מן המת, **פָּשַׁט** — אדם העומד בין שני הבתים — **אֶת שְׁתֵּי יָדָיו לָהֶן** — יד אחת לבית זה ויד אחת לבית זה: **אִם יֵשׁ בְּיָדָיו פּוֹתֵחַ טֶפַח** — טפח על טפח, **מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה** — על כל מה שנמצא בשני הבתים, ואפילו אין ידיו מאהילות על כחצאי זיתים, לפי שהאוהל של ידיו מצרף את שני הבתים להיות אוהל אחד; ואין גופו מפסיק בין האוהלים של ידיו, שהואיל ואדם מקבל טומאה, אינו חוצץ; הלכך חשובים שני כחצאי הזיתים כאילו מונחים תחת אוהל אחד (**"משנה אחרונה"; "סדרי טהרות"**); **וְאִם לָאו** — שאין בידיו פותח טפח, **אֵינוֹ מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה** — לשני הבתים, ואפילו ידיו מאהילות על כחצאי הזיתים. ברם, בכגון זה האדם עצמו טמא (**הר"ש; ברטנורא; "סדרי טהרות"**).

באור משנה א

כָּל הַמִּטַּלְטְלִין מְבִיאִין אֶת הַטֻּמְאָה — משום אוהל, שאם הם מאהילים בראשם האחד על המת ובראשם האחר על דברים טהורים, מביאים הם את הטומאה על הדברים הטהורים, **בָּעֲבֵי הַמַּרְדֵּעַ** — כשעוביים של המיטלטלים המאהילים הוא כעובי מלמד הבקר, היינו כשיש בהיקפם טפח, אף על פי שאין ברחבם טפח; וכבר בארנו הטעם (**כלים יז, ח**), שהואיל ודבר שיש ברחבו טפח מביא את הטומאה מן התורה, לפיכך גזרו חכמים במיטלטלים שיש בהיקפם טפח משום מיטלטלים שיש ברחבם טפח. **אָמַר רַבִּי טַרְפוֹן: אֲקַפֵּחַ אֶת בָּנַי שֶׁזּוֹ הֲלָכָה מְקֻפַּחַת** — לשון שבועה: אשכל את בני אם אין זו הלכה קטועה ומשובשת, **שֶׁשָּׁמַע הַשּׁוֹמֵעַ** — כשנשאלה השאלה על ידי מעשה בבית המדרש, שמע את הדין שהמרדע שהאהיל על המת מטמא, **וְטָעָה** — בטעמו של הדין, שלא ידע משום מה פסקו חכמים שהמרדע מטמא, **שֶׁהָאִכָּר עוֹבֵר** — שכך היה המעשה: האכר עובר בשדה **וְהַמַּרְדֵּעַ עַל כְּתֵפוֹ, וְהֶאֱהִיל צִדּוֹ אֶחָד** — של המרדע, **עַל הַקֶּבֶר** — שבשדה, **וְטִמְּאוּהוּ** — וטמאו חכמים את המרדע, **מִשּׁוּם כֵּלִים הַמַּאֲהִילִים עַל הַמֵּת** — שהכלי עצמו המאהיל על המת נטמא בכל שהוא, ואין צריכים לרוחב טפח אלא כדי להביא טומאה על דברים שבצידו השני, וכיון שנשא האיכר את המרדע, טימאו גם אותו, כדין אדם שנגע בכלי שנטמא במת, שהוא טמא טומאת שבעה (כדלעיל א, ג), או משום טומאה בחיבורים (**הר"ש; ברטנורא; ועיין "תוספות יום טוב"**). אבל השומע ששמע דין זה טעה וחשב, שטימאו את האיכר טומאת שבעה, משום שהמרדע האהיל עליו ועל הקבר, ומכאן הסיק בטעות, שההלכה היא, שהמיטלטלים מביאים את הטומאה בעובי המרדע. **אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: אֲנִי אֲתַקֵּן, שֶׁיְּהוּ דִּבְרֵי חֲכָמִים** — שאמרו: כל המיטלטלים מביאים את הטומאה בעובי המרדע, **קַיָּמִין** — אתקן שיהיו דבריהם אלו קיימים, שכן כוונתם היא, **שֶׁיְּהוּ כָּל הַמִּטַּלְטְלִין מְבִיאִין אֶת הַטֻּמְאָה עַל אָדָם הַנּוֹשְׂאָן בָּעֲבֵי הַמַּרְדֵּעַ** — הנושא מיטלטלים שהם כעובי המרדע, היינו שאין ברחבם טפח ויש בהיקפם טפח, והמיטלטלים האהילו על המת, אף על פי שמן התורה אינו טמא משום אוהל אלא משום מגע, ויש שאינו טמא אלא טומאת ערב, כגון אם המיטלטלים לא נגעו בגופו אלא בבגדו, מכל מקום חששו חכמים שמא יטעו ויאמרו, שנטמא משום אוהל, הואיל ויש בהיקפם טפח, וכיון שאינו טמא אלא טומאת ערב, יבואו להסיק שכל טומאת אוהל אין בה אלא טומאת ערב, הלכך גזרו חכמים שיהא טמא מדבריהם טומאת שבעה משום אוהל; **וְעַל עַצְמָן בְּכָל שֶׁהֵן** — המיטלטלים עצמם המאהילים על המת נטמאים בכל שהם, כמו שכבר הזכרנו לעיל, בדברי רבי טרפון; **וְעַל שְׁאָר אָדָם** — שאינו נושא את המיטלטלים, אלא הם מאהילים עליו ועל המת, **וְכֵלִים** — או שהמיטלטלים מאהילים על כלים ועל המת, **בְּפוֹתֵחַ טֶפַח** — אין המיטלטלים מביאים את הטומאה אלא אם כן יש בהם רוחב טפח. אבל אם אין ברחבם טפח, אף על פי שיש בהיקפם טפח, אינם מביאים את הטומאה, שהואיל ואין כאן טומאה כלל, לא שייך לגזור על היקפם משום רחבם.

ב כֵּיצַד? כּוּשׁ שֶׁהוּא תָּחוּב בַּכֹּתֶל, כַּחֲצִי זַיִת מִתַּחְתָּיו וְכַחֲצִי זַיִת מֵעַל גַּבָּיו, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן מְכֻוָּנִין — טָמֵא; נִמְצָא מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה לְעַצְמוֹ בְּכָל שֶׁהוּא. הַקֶּדֶר שֶׁהוּא עוֹבֵר וְהַסֵּל עַל כְּתֵפוֹ, וְהֶאֱהִיל צִדּוֹ אֶחָד עַל הַקֶּבֶר — הַכֵּלִים שֶׁבְּצַד הַשֵּׁנִי טְהוֹרִין; אִם יֵשׁ בַּסֵּל פּוֹתֵחַ טֶפַח — טְמֵאִים. הַתְּלוּלִיּוֹת הַקְּרוֹבוֹת בֵּין לָעִיר בֵּין לַדֶּרֶךְ, אֶחָד חֲדָשׁוֹת וְאֶחָד יְשָׁנוֹת — טְמֵאוֹת; הָרְחוֹקוֹת, חֲדָשׁוֹת — טְהוֹרוֹת, וִישָׁנוֹת — טְמֵאוֹת. אֵיזוֹ הִיא קְרוֹבָה? חֲמִשִּׁים אַמָּה; וִישָׁנָה? שִׁשִּׁים שָׁנָה; דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: קְרוֹבָה — שֶׁאֵין קְרוֹבָה מִמֶּנָּה; וִישָׁנָה — שֶׁאֵין אָדָם זוֹכְרָהּ.

פירוש ברטנורא

אם טומאת ערב. הלכך גזרו עליו בעובי המרדע לטמא טומאת שבעה מדבריהם משום אוהל: **ועל עצמן בכל שהן**. דכלי המאהיל על המת טמא אפילו כל שהוא: **ועל שאר אדם וכלים**. שתחת המרדע. **בפותח טפח**. כיון דאין להם טומאה כלל אין שייך לגזור על הקיפו משום עוביו:

ב כוש. פלך שהנשים טוות בו. ואע"ג דפשוטי כלי עץ הוא מקבל טומאה, משום צנורת של מתכת הקבועה בו: **אע"פ שאינן מכוונין**. שאין שני חצאי זיתים מכוונים זה כנגד זה: **טמא**. הכוש. דמביא הטומאה על עצמו בכל שהוא: **הקדר**. מוכר הקדירות: **והסל**. המוט שנושא בו את הקדירות. ובמסכת כלים קורהו איסל, דתנן התם [פרק י"ז משנה ט"ו] האיסל שיש בו בית קיבול מעות: **ואם יש באיסל פותח טפח**. מביא טומאה על הקדירות שתחתיו לצד השני שתלויות בו: **התלויות**. לשון תל: **הקרובות בין לעיר**. הסמוכה לבית הקברות: **בין לדרך**. הסמוך לבית הקברות: **אחד חדשות ואחד ישנות טמאות**. מפני שהנשים קוברות שם נפליהן, דעד חמשים אמה אולא אשה לחודה וקוברת שם הנפל שלה. אבל רחוקות לא אזלא לחודה לקבור בתל, והואיל וצריכה לאיש שילך עמה, הולכת לבית הקברות ואינה קוברת בתל. והא דמטמאינן בישנות ואפילו רחוקות, דחיישינן שמא קרובות היו מתחלתן וחרבה העיר ונשתכח הדבר: **ר' יהודה אומר כו'**. והלכה כר' יהודה:

משניות מבוארות – קהתי

בארנו משנתנו כפירושו של הרב מברטנורא (על פי הר"ש), אבל יש מפרשים אותה בדרכים אחרות (עיין "משנה אחרונה"; "סדרי טהרות" עפ"י רש"י שבת יז, א).

יום חמישי

באור משנה ב

כֵּיצַד – דינם של המיטלטלים, שמביאים טומאה על עצמם בכל שהם ועל שאר אדם וכלים בפותח טפח? **כּוּשׁ** – מוט של הפלך, שהנשים טוות בו, **שֶׁהוּא תָּחוּב בַּכֹּתֶל** – והוא מקבל טומאה משום הוו של ברזל הקבוע בו, **כַּחֲצִי זַיִת מִתַּחְתָּיו** – היה כחצי זית מן המת מתחת לכוש, **וְכַחֲצִי זַיִת מֵעַל גַּבָּיו** – כלומר שהכוש מאהיל על כחצי זית וכחצי זית מאהיל עליו, **אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן מְכֻוָּנִין** – שאין שני כחצאי הזיתים מכוונים זה כנגד זה, **טָמֵא** – הכוש, ששני כחצאי הזיתים מצטרפים לכזית ומטמאים את הכוש; **נִמְצָא מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה לְעַצְמוֹ בְּכָל שֶׁהוּא** – שאף על פי שאין הכוש רחב אלא כל שהוא, מכל מקום הוא מביא את הטומאה על עצמו משום אוהל. משנתנו באה להשמיע, שאין צורך לומר בכגון שהכוש מאהיל על כזית מן המת או כזית מן המת מאהיל עליו, שהוא טמא, אלא אפילו בכגון שהכוש מאהיל על כחצי זית וכחצי זית מאהיל עליו, מצטרפים שני כחצאי הזיתים לטמאו; ואין צורך לומר בכגון ששני כחצאי הזיתים מכוונים זה כנגד זה, שמצטרפים לכזית, שהרי הטומאה הבוקעת ועולה מכחצי הזית שתחתיו פוגעת בטומאה הבוקעת ויורדת כנגדה מכחצי הזית שעל גביו ומתערבים יחד, אלא אפילו בכגון ששני כחצאי הזיתים אינם מכוונים זה כנגד זה, הכוש מצרפם לכזית ומביא את הטומאה על עצמו (**"סדרי טהרות"**). **הַקֶּדֶר** – המוכר קדרות, **שֶׁהוּא עוֹבֵר וְהַסֵּל עַל כְּתֵפוֹ** – ויש גורסים: והאסל על כתפו, היינו המוט שנושא בו את הקדרות; והוא מקבל טומאה, הואיל ויש לו בית קיבול (עיין כלים יז, טז), או משום שיש בו ווי ברזל לתלות בהם הכלים; **וְהֶאֱהִיל צִדּוֹ אֶחָד** – של האסל, **עַל הַקֶּבֶר** – ואין באסל פותח טפח, **הַכֵּלִים שֶׁבְּצַד הַשֵּׁנִי** – של האסל, **טְהוֹרִין** – שאין המיטלטלים מביאים טומאת אוהל על הכלים אלא בפותח טפח, ואמנם האסל עצמו נטמא משום אוהל, וכן נטמאו הקדרות התלויות בו באותו צד שהאהיל על הקבר, שהרי כל המיטלטלים מביאים את הטומאה על עצמם בכל שהם, ואם היה האסל כעובי המרדע אף הקדר הנושא את האסל טמא טומאת אוהל, מגזירת חכמים, כדברי רבי עקיבא (במשנה הקודמת). שכל המיטלטלים מביאים את הטומאה על אדם הנושאם בעובי המרדע, אבל הקדרות שבצד השני טהורות, שאף על פי שלגבי הקדר הנושא את האסל חשוב האסל אוהל מדבריהם, מכל מקום לגבי הכלים אינו חשוב אוהל, שלא גזרו חכמים על כלים אלא על האדם הנושאם בלבד כמעשה שהיה; מכאן שאם הכלים הם של חרס, טהורים הם לגמרי אף מטומאת מגע, שהרי כלי חרס אינם מקבלים טומאה מגבם. ואם כלי שטף הם, טהורים הם מטומאת אוהל, אבל יש להם על כל פנים טומאת ערב מחמת נגיעתם באסל (**"סדרי טהרות"**). ברם, יש מפרשים, שהאסל אינו אלא מוט של עץ שאינו מקבל טומאה, אלא משום אוהל מביא טומאה תחתיו, ולפי זה אף בכלי שטף הדין הוא שטהורים לגמרי (**"משנה אחרונה"; "סדרי טהרות"**). **אִם יֵשׁ בַּסֵּל פּוֹתֵחַ טֶפַח** – אם האסל רחב טפח, **טְמֵאִים** – הכלים שבצד השני, שהאסל מביא עליהם את הטומאה משום אוהל. ואף על פי שהקדר מפסיק בין הצד המאהיל על הקבר לבין צדו השני המאהיל על הכלים, מכל מקום חשוב אוהל אחד, שהואיל ואדם מקבל טומאה אינו חוצץ. **הַתְּלוּלִיּוֹת** – תילי עפר, **הַקְּרוֹבוֹת בֵּין לָעִיר בֵּין לַדֶּרֶךְ** – שהן סמוכות לבית הקברות, **אֶחָד חֲדָשׁוֹת וְאֶחָד יְשָׁנוֹת** – בין תלוליות חדשות שנעשו לפני זמן קרוב, ובין תלוליות ישנות, **טְמֵאוֹת** – שבתלוליות הקרובות לעיר חוששים שמא נשים קברו שם את נפליהן, ובתלוליות הקרובות לדרך חוששים שמא פעם בערב שבת הוליכו מת בדרך לקברו בבית הקברות, וכיון שלא היה פנאי להביאו לבית הקברות, קברוהו שם, וכיון שנקבר על ידי יחידים לא נתפרסם הדבר, הלכך אפילו חדשות טמאות. **הָרְחוֹקוֹת** – התלוליות הרחוקות מעיר ודרך, **חֲדָשׁוֹת טְהוֹרוֹת** – שאין אשה הולכת שם יחידה, וכיון שצריכה לאיש שילך עמה, הרי היא הולכת לבית הקברות ואינה קוברת בתל; **וִישָׁנוֹת טְמֵאוֹת** – שחוששים שמא קרובות היו מתחילתן, שהיתה שם עיר או דרך ונחרבה ונשתכח הדבר. ויש מבארים הטעם: חדשות טהורות, שהואיל ואין אשה הולכת שם יחידה, אילו היתה קוברת שם, היה ידוע לרבים; וישנות טמאות – שכבר נשתכח מן היודעים (**רש"י כתובות כ, ב**). **אֵיזוֹ הִיא קְרוֹבָה** – לעיר או לדרך, שאף אם התלולית חדשה טמאה? **חֲמִשִּׁים אַמָּה** – שיש מן התל לעיר או לדרך לא יותר מחמישים אמה; **וִישָׁנָה** – ואיזו היא תלולית ישנה, שאפילו היא רחוקה טמאה? **שִׁשִּׁים שָׁנָה** – שנעשתה לפני ששים שנה. **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: קְרוֹבָה** – תלולית קרובה היינו: **שֶׁאֵין קְרוֹבָה מִמֶּנָּה** – אבל אם יש קרובה ממנה, אפילו היא בתוך חמישים אמה, דינה כרחוקה, וחדשה טהורה, שאילו הלכה אשה יחידה לקבור את נפלה, לא היתה עוזבת תלולית

ג הַמּוֹצֵא מֵת בַּתְּחִלָּה מֻשְׁכָּב כְּדַרְכּוֹ — נוֹטְלוֹ וְאֶת תְּבוּסָתוֹ. מָצָא שְׁנַיִם — נוֹטְלָן וְאֶת תְּבוּסָתָן. מָצָא שְׁלֹשָׁה, אִם יֵשׁ בֵּין זֶה לָזֶה מֵאַרְבַּע אַמּוֹת וְעַד שְׁמוֹנֶה, כְּמְלֹא מִטָּה וְקוֹבְרֶיהָ — הֲרֵי זוֹ שְׁכוּנַת קְבָרוֹת, בּוֹדֵק מִמֶּנּוּ וּלְהַלָּן עֶשְׂרִים אַמָּה, מָצָא אֶחָד בְּסוֹף עֶשְׂרִים אַמָּה — בּוֹדֵק מִמֶּנּוּ וּלְהַלָּן עֶשְׂרִים אַמָּה, שֶׁרְגָלַיִם לַדָּבָר; שֶׁאִלּוּ מִתְּחִלָּה מְצָאוֹ — נוֹטְלוֹ וְאֶת תְּבוּסָתוֹ.

ד הַבּוֹדֵק — בּוֹדֵק אַמָּה עַל אַמָּה, וּמַנִּיחַ אַמָּה, עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לַסֶּלַע אוֹ לִבְתוּלָה. הַמּוֹצִיא אֶת הֶעָפָר מִמְּקוֹם

פירוש ברטנורא

ג המוצא מת בתחלה. שלא היה ידוע שהיה שם קבר. והכי אמרינן בגמרא בנזיר [דף ס"ד] המוצא, ולא שהיה מצוי. מת, פרט להרוג, דהרוג אין לו תבוסה ואין לו שכונת קברות, והכי גמירי לה. **מושכב,** ולא שהיה יושב: **כדרכו.** ולא שהיה ראשו מונח בין ירכותיו. דכל הני חיישינן להו שמא נברים הן, שאין דרכן של ישראל לקבור מתים כך: **נוטלו ואת תפוסתו.** מותר לפנותו משם ולקברו במקום אחר. וצריך שיטול מן העפר של הקבר עמו, כדי תפישה, שהוא כל העפר תיחוח שתחתיו, וחופר בקרקע בתולה שלש אצבעות. דכתיב (בראשית מ"ז) ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם, שלא היה צריך לומר ממצרים, אלא הכי קאמר, מעפר של מצרים טול עמי. ורמב"ם גרים תבוסתו, העפר המעורב מדם וליחה של המת. לשון מתבוססת בדמיך (יחזקאל ט"ז): **מצא שלשה. אם יש בין זה לזה מארבע אמות ועד שמונה.** כלומר מקבר ראשון עד שלישי אין פחות מארבע אמות ולא יותר על שמונה: **הרי זה שכונת קברות.** וניכר שלשם קבורה נתנום שם, ואסור לפנותם, דקנו מקומם. ואפילו מת אחד אם ניכר שלשם קבורה נתנוהו שם אסור לפנותו. אלא שבאחד או בשנים אנו תולים שלא נקברו שם אלא לפי שעה והיה דעתם לפנותם, אבל בשלשה מוכח שזה מקום מיוחד לקברות. ואורך המערה דרכה להיות שש ורחבה ארבע ואלכסונה עודף ששתי אמות דהיינו שמונה, ומשום הכי תנן מארבעה ועד שמונה: **כמלוא מטה וקוברה.** לא גרסינן לה הכא: **בודק ממנו ולהלן עשרים אמה.** שהמערה ארבע אמות רוחב על שש אורך, והחצר שהמערות פתוחות לו מכאן ומכאן, שש על שש, דהכי סבירא להו לרבנן בבבא בתרא פרק המוכר פירות [דף ק"א], נמצא אורך שתי מערות וחצר שביניהן שמונה עשר אמות, ולפי שפעמים חופרים מערה אחת באלכסונה, ואלכסון של מערה עודף על ריבועה שני אמות, נמצאו עשרים אמה, שמונה דמערה ראשונה באלכסונה ושש דחצר שבין שתי המערות ושש דמערה שניה, דחד אלכסון אמרינן תרי אלכסוני לא אמרינן, והיינו דקתני עשרים. ועוד צריך לבדוק מלמעלה ומלמטה עשרים אמה, דהיינו ארבעים אמה, דשמא זו היא מערה שבמזרח החצר ויש עדיין אחרת כנגדה במערב החצר, אי נמי זו היא שבמערב החצר ויש עדיין אחרת במזרח החצר: **מצא מת אחד בסוף עשרים בודק הימנו ולהלן עשרים אמה.** דמי יימר דמבית הקברות זה הויא ההיא מערה, שמא קבר אחר הוא וחצר אחרת של אדם אחר, וצריך לעשות גם לשם כל בדיקות דלעיל, דכמו שיש שם קבר כמו כן יש אחרים: **שרגלים לדבר.** אחרי שנמצא כבר בשדה זו שכונת קברות: **שאילו מתחלה מצאו,** לקבר זה קודם שמצא השלשה הראשונים, היה נוטלו ואת תפוסתו, כדתנן ברישא המוצא מת בתחלה כו' נוטלו ואת תפוסתו:

ד הבודק. הא דתנן ובודק הימנו ולהלן עשרים אמה, אין צריך לחפור את כולן, אלא חופר אמה על אמה ומניח אמה שאינו חופר, ועושה כן עד שמגיע

משניות מבוארות – קהתי

קרובה והולכת לאחרות הרחוקות ממנה. **וְיֹשֶׁנָה** — ותלולית ישנה היינו: **שֶׁאֵין אָדָם זוֹכְרָהּ** — אימתי נעשתה התלולית; אבל אם אדם זוכרה, אפילו היא כבר יותר מששים שנה, אנו אומרים, שאילו היתה עיר או דרך קרובה לה, היה זוכר גם את זאת (**"תפארת ישראל"**).

באור משנה ג

משנתנו שנויה כבר במסכת נזיר (ט, ג). היא עוסקת בדין מקום שמצאו בו מתים קבורים, ויש ספק אם זו שכונת קברות או שמתים בודדים הם, שנקברו במקום זה באקראי, על דעת לפנותם מכאן לאחר ימים אחדים ולהעבירם לבית קברות. — והנה נוהגים היו לבדוק את הדרכים החשודים בטומאה ולטהרם מטומאתם בשביל עולי הרגלים, עושי קרבן הפסח ונושאי הטהרות; ואם מוצאים בדרכים קברים בודדים בעייה היא, אם מותר לפנות משם את המתים. — ואמנם ההלכה היא שמת קנה מקומו, ולכן אם נמצא אפילו קבר בודד, והקבר ידוע הוא, שברשות נקבר שם המת, אסור לפנות את המת משם, אלא שמציינים את המקום בסימן, שיהא ניכר לעוברים. אבל אם נמצא קבר במקרה, שלא היה ידוע, בכגון זה באה משנתנו ללמד, שמותר לפנותו.

הַמּוֹצֵא מֵת — כגון שהיה חופר באדמה, אם במקרה ואם כדי לבדוק את המקומות שיש בהם חשש טומאה, כמו שבארנו לעיל, ומצא מת **בַּתְּחִלָּה** — בראשונה, כלומר שלא מצא קודם לכן קברים אחרים במקום זה ובסמוך לו, והיה המת **מֻשְׁכָּב כְּדַרְכּוֹ** — כדרך שקוברים מתי ישראל, **נוֹטְלוֹ וְאֶת תְּבוּסָתוֹ** — כלומר מותר לו לפנות את המת משם ולקברו במקום אחר, והריהו נוטל את המת עם עפר תבוסתו שתחתיו, שספג את דמו ואת המוהל שיצא ממנו. "תבוסתו" — מלשון "מתבוססת בדמיך" (**יחזקאל טז, ו**). ויש גורסים: תפושתו, והיינו עפר מן הקרקע שתפס המת, ואחר כך המקום טהור. **מָצָא שְׁנַיִם** — וכן אם מצא שני מתים שלא היה ידוע עליהם, ונראה שנקברו שם באקראי, **נוֹטְלָן וְאֶת תְּבוּסָתָן** — ומפנה אותם למקום אחר, ואין חוששים שמא כאן בית קברות. **מָצָא שְׁלֹשָׁה** — אבל אם מצא שלושה מתים, **אִם יֵשׁ בֵּין זֶה לָזֶה** — כלומר בין קבר ראשון לקבר שלישי (**גמרא נזיר סז, ב**), **מֵאַרְבַּע אַמּוֹת וְעַד שְׁמוֹנֶה** — לא פחות מארבע אמות ולא יותר משמונה אמות, **כְּמְלֹא מִטָּה וְקוֹבְרֶיהָ** — פיסקה זו, לדעת מפרשים אחדים, אין גורסים אותה (**הר"ש; הר"ב. ועיין "תפארת ישראל" ו"אליהו רבא" שגורסים אותה**), **הֲרֵי זוֹ שְׁכוּנַת קְבָרוֹת** — ואסור לפנות את המתים משם. אבל אם יש ביניהם פחות מארבע אמות, סימן הוא שנקברו שם באקראי, מתוך חפזון ודחק, וכן אם יש ביניהם יותר משמונה אמות, סימן שקברים בודדים הם, ואין זו שכונת קברות; שכן נוהגים היו לעשות מערת קברים בשיעור של ארבע על שש אמות, ונמצא שאלכסון המערה שמונה אמות (בקירוב). הלכך כשיש ביניהם מארבע עד שמונה אמות, סימן שזו היא מערת קברות, והוא **בּוֹדֵק מִמֶּנּוּ** — מן הקבר האחרון שמצא, **וּלְהַלָּן** — לכל צד, **עֶשְׂרִים אַמָּה** — כפי שבארנו, מערת הקברים היתה ארבע אמות על שש אמות, ודרכם היתה לעשות חצר של שש על שש אמות, ושתי מערות קברות (לפחות) משתי רוחותיה. נמצא אורך שתי מערות והחצר שביניהן שמונה עשרה אמה (שלוש פעמים שש). ולפי שפעמים בודק מערה אחת באלכסונה, ואלכסונה של מערה גדול מארכה בשתי אמות (בקירוב), הרי כאן עשרים אמות (**עיין גמרא בבא בתרא קב, א**). **מָצָא אֶחָד** — אפילו מת אחד — **בְּסוֹף עֶשְׂרִים אַמָּה, בּוֹדֵק מִמֶּנּוּ וּלְהַלָּן עֶשְׂרִים אַמָּה** — וכל קבר שהוא מוצא, הריהו משכונת הקברות, **שֶׁרְגָלַיִם לַדָּבָר** — שיש יסוד לומר, שהמקום מיוחד הוא לקברות, הלכך אף על פי שלא מצא בסוף עשרים אמה אלא מת אחד בלבד, מכל מקום הואיל ומצאו לאחר שנמצאו כבר שלשת הקברים הראשונים, הרי ברור הדבר שקבר קבוע הוא, ואסור לפנותו משם; **שֶׁאִלּוּ מִתְּחִלָּה מְצָאוֹ** — לקבר זה קודם שמצא את שלשת הראשונים, **נוֹטְלוֹ וְאֶת תְּבוּסָתוֹ** — כמו ששנינו ברישא.

יום ששי

באור משנה ד

משנתנו היא המשך המשנה הקודמת, והיא באה לפרש כיצד בודק מן הקבר האחרון שמצא עשרים אמה.

הַבּוֹדֵק — את עשרים האמה, כפי ששנינו במשנה הקודמת, **בּוֹדֵק אַמָּה עַל אַמָּה** — כלומר אינו צריך לחפור את כל עשרים האמה,

טֻמְאָה – אוֹכֵל בְּדִמְעוֹ. הַמְפַקֵּחַ בַּגֵּל – אֵינוֹ אוֹכֵל בְּדִמְעוֹ.

ה הָיָה בוֹדֵק, הִגִּיעַ לְנַחַל, אוֹ לִשְׁלוּלִית, אוֹ לְדֶרֶךְ הָרַבִּים – מַפְסִיק. שָׁדֶה שֶׁנֶּהֱרְגוּ בָהּ הֲרוּגִים – מְלַקֵּט עֶצֶם עֶצֶם, וְהַכֹּל טָהוֹר. הַמְפַנֶּה קְבָרוֹ מִתּוֹךְ שָׂדֵהוּ – מְלַקֵּט עֶצֶם עֶצֶם, וְהַכֹּל טָהוֹר. בּוֹר שֶׁמַּטִּילִים לְתוֹכוֹ נְפָלִים אוֹ הֲרוּגִים – מְלַקֵּט עֶצֶם עֶצֶם, וְהַכֹּל טָהוֹר. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אִם הִתְקִינוֹ לְקֶבֶר מִתְּחִלָּה – יֵשׁ לוֹ תְּבוּסָה.

פרק שבעה עשר

א הַחוֹרֵשׁ אֶת הַקֶּבֶר – הֲרֵי זֶה עוֹשֶׂה בֵּית הַפְּרַס. עַד כַּמָּה הוּא עוֹשֶׂה? מְלֹא מַעֲנָה, מֵאָה אַמָּה, בֵּית אַרְבַּע סְאִים; רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: בֵּית חָמֵשׁ. בַּמּוֹרָד וּבַמַּעֲלֶה, נוֹתֵן רֹבַע כַּרְשִׁינִים עַל בֹּרֶךְ הַמַּחֲרֵשָׁה, עַד מְקוֹם שֶׁיִּצְמְחוּ

פירוש ברטנורא

לסוף עשרים. ואותה אמה שהוא חופר צריך לחפור עד שמגיע לסלע, או לבתולה, שהיא קרקע שלא נחפרה מעולם: **המוציא את העפר ממקום הטומאה.** מאותם האמות שהוא חופר: **אוכל בדמעו.** אם כהן הוא אוכל בתרומתו. לשון מלאתך ודמעך לא תאחר (שמות כ"ב). ואע"ג דאין כהנים רשאין לבדוק שהרי הן מוזהרין על הטומאה, מכל מקום אי אתרמי כהן ובדק אינו אסור לאכול בתרומה היכא דלא אתחזק שם טומאה: **המפקח את הגל,** של אבנים שנפל על האדם ומת, אם כהן הוא אינו אוכל בדמעו. דכיון דהוחזקה שם טומאה חיישינן דלמא האהיל, ואפילו ספק חי ספק מת חיישינן:

ה היה בודק. להשלים עשרים אמה: **לנחל.** נהר: **לשלולית.** אמת המים שמחלקת שלל לאגפיה שאמות אחרות של מים שותות ממנה: **או לדרך הרבים.** שאין קוברים בה את המת: **מפסיק.** ואינו בודק עוד להשלים עשרים אמה: **והכל טהור.** ואין להם תפוסה. אלא מלקט העצמות בלבד ואין צריך ליטול יותר: **רבי שמעון אומר כו'.** ואין הלכה כר' שמעון:

יז א החורש. **בית הפרס.** מקום שהטומאה פרושה ומתפשטת שם. ורבותי פירשו, פרס לשון דבר פרום ושבור, שעצמות של מת נפרסו שם. ומפי אחרים שמעתי, על שם שפרסות בני אדם נמנעים ללכת שם מפני הטומאה: **מלוא מענה.** של המחרישה. ממקום הקבר שהתחיל לחרוש בו עד מאה אמה באורך השדה על מאה ברוחב, חיישינן שמא הוליכה המחרישה ממנו עצם כשעורה. ואם היה חורש והולך חוץ למאה אמה, ממאה אמה ולחוץ טהור, שאין המחרישה מולכת עצמות הקבר אלא עד מאה אמה: **בית ארבעת סאין.** מאה אמה אורך על מאה אמה רוחב הוא מקום זריעת ארבע סאין. שהרי חצר

משניות מבוארות – קהתי

אלא חופר אמה על אמה, **וּמַנִּיחַ אַמָּה** – שאינו צריך לבדוק אותה, לפי שנהגו להניח ריווח אמה בין קבר לקבר; ושוב חופר אמה על אמה ומניח אמה, ועושה כן עד שמגיע לעשרים אמה. ואותה אמה שהוא בודק, צריך לחפור בה בעומק **עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לַסֶּלַע אוֹ לִבְתוּלָה** – לקרקע בתולה שלא נחפרה מעולם. **הַמּוֹצִיא אֶת הֶעָפָר מִמְּקוֹם טֻמְאָה** – ממקום שהוא חופר ובודק שמא יש שם קבר, היינו קודם שגמר בדיקתו, **אוֹכֵל בְּדִמְעוֹ** – אם כהן הוא, מותר לו לאכול בתרומתו (מלשון "מלאתך ודמעך לא תאחר" – **שמות כב, כח**); ואף על פי שאין כהנים רשאים לבדוק את הקברים, שהרי הם מוזהרים על הטומאה, מכל מקום אם קרה שכהן בדק, אינו אסור לאכול בתרומה, כל זמן שלא הוחזקה שם טומאה (**רמב"ם; ר"ש; ברטנורא**). ויש מפרשים: אוכל בדמעו – בתרומה המדומעת, היינו בתרומה שנתערבה בחולין ולא נתבטלה. אבל תרומה בעינה אסור לו לאכול (**הראב"ד; הגר"א; "תפארת ישראל"**). **הַמְפַקֵּחַ בַּגֵּל** – המפנה גל אבנים שנפל על אדם כדי להוציאו מתחתיו, ואין ידוע אם ימצאנו חי או מת, אם כהן הוא, **אֵינוֹ אוֹכֵל בְּדִמְעוֹ** – שחוששים שמא מת האדם שתחת הגל והאהיל עליו. ואף על פי שלא הוחזקה טומאה, דינה כאילו הוחזקה, שרוב הנמצאים תחת מפולת מתים (**הר"ש; הרא"ש; עיין רמב"ם, שמשמע מדבריו, שהוא מפרש משנתנו דווקא בגל שנמצא תחתיו מת ודאי**).

באור משנה ה

משנתנו ממשיכה בבדיקת עשרים האמה.

הָיָה בוֹדֵק – עשרים האמה, והוא **הִגִּיעַ לְנַחַל** – של מים, **אוֹ לִשְׁלוּלִית** – לתעלת מים, **אוֹ לְדֶרֶךְ הָרַבִּים** – שרבים הולכים בה, **מַפְסִיק** – את הבדיקה, שאינו צריך לבדוק עוד כדי להשלים עשרים האמה, שאין דרך לקבור במקומות אלו (**רמב"ם; ברטנורא**). ויש מפרשים (**על פי התוספתא**), שמפסיק מקום הנחל והשלולית ודרך הרבים, אבל בודק בעבר השני (**הר"ש; הרא"ש**). **שָׂדֶה שֶׁנֶּהֱרְגוּ בָהּ הֲרוּגִים** – ועצמותיהם פזורות על פניה, **מְלַקֵּט עֶצֶם עֶצֶם, וְהַכֹּל טָהוֹר** – שאין להם "תבוסה", ואף אין צורך לבדוק עשרים אמה משום שכונת קברות. **הַמְפַנֶּה קְבָרוֹ מִתּוֹךְ שָׂדֵהוּ** – כגון שהיה לו קבר מחוץ לשדהו ונפחת הקבר ונפרץ לתוך שדהו, ומפנהו משם (**הרש"ש עפ"י התוספתא; "סדרי טהרות"**), **מְלַקֵּט עֶצֶם עֶצֶם, וְהַכֹּל טָהוֹר** – כלומר מותר לפנותו ואין לו תבוסה. **בּוֹר שֶׁמַּטִּילִים לְתוֹכוֹ נְפָלִים אוֹ הֲרוּגִים** – שמשליכים אותם לתוך הבור באקראי ואין קוברים אותם, **מְלַקֵּט עֶצֶם עֶצֶם, וְהַכֹּל טָהוֹר** – שאין להם תבוסה. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אִם הִתְקִינוֹ לְקֶבֶר מִתְּחִלָּה** – את הבור, לקבור שם מת, **יֵשׁ לוֹ תְּבוּסָה** – אף על פי שעכשיו הטילו לתוכו נפלים או הרוגים שלא לשם קבורה, מכל מקום יש להם תבוסה, שהבא לפנותם צריך ליטול אותם ואת תבוסתם, כמו שבארנו לעיל (בתחילת משנה טז בפרקנו). ואין הלכה כרבי שמעון.

שבת קודש

באור משנה א

פרקנו והפרק הבא דנים בטומאת בית הפרס.

הַחוֹרֵשׁ אֶת הַקֶּבֶר, הֲרֵי זֶה עוֹשֶׂה – בחרישה זו סביב לקבר, **בֵּית הַפְּרַס** – שדה שיש בה ספק טומאת מת, ועפרה מטמא במגע ובמשא, לפי שחוששים שמא גררה עמה המחרשה עצם כשעורה מעצמות המת; ונקראת "בית הפרס" על שם התפשטות הטומאה על כל השדה, מלשון פורס מפה, וכן "ויפרוש את האוהל" (**שמות מ, יט**) תרגומו: ופרס ית פרסא (**רמב"ם; הרא"ש**). ויש מפרשים: על שם שנפרסו (נשברו) העצמות, והוא מלשון הכתוב (**ישעיה נח, ז**): "הלא פרוס לרעב לחמך", שעל ידי החרישה נשברו ונתפזרו עצמות מהקבר (**רש"י ותוספות נידה נז, א; עיין ברטנורא שמביא עוד פירוש**). **עַד כַּמָּה הוּא עוֹשֶׂה** – בית הפרס? כלומר מהו שטחו של בית הפרס שהחורש את הקבר עושה בחרישתו סביב לקבר? **מְלֹא מַעֲנָה** – כשיעור תלם שחורשים אותו בחרישה אחת, והוא **מֵאָה אַמָּה** – באורך, כלומר עד מאה אמה ממקום הקבר, כל שחורש שם, נעשה בית הפרס, אבל מה שחורש למעלה ממאה אמה מן הקבר, טהור, לפי ששיערו חכמים, שאין המחרישה מוליכה עצמות אלא עד מאה אמה; וכן ברוחב השיעור מאה אמה; ונמצא שטחו של בית הפרס מאה אמה על מאה אמה, שהוא **בֵּית אַרְבַּע סְאִים** – שטח הראוי לזריעת ארבע סאים תבואה, שכן חצר המשכן, שהיתה מאה על חמישים אמה (5000 אמה מרובעות) היא בית סאתיים, כמו שבארנו במסכת עירובין (א, י; ב, ג) נמצא מאה אמה על מאה אמה (שהן 10,000 אמה מרובעות) בית ארבע סאים; כלומר שאם חרש לרוח אחת, כגון לצד מזרח בלבד,

שְׁלֹשָׁה כַּרְשִׁינִין זֶה בְּצַד זֶה — עַד שֶׁם הוּא עוֹשֶׂה בֵּית הַפְּרַס. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: בַּמּוֹרָד וְלֹא בַּמַּעֲלֶה.

ב הָיָה חוֹרֵשׁ וְהִטִּיחַ בְּסֶלַע אוֹ בְּגָדֵר, אוֹ שֶׁנִּעַר הַמַּחֲרֵשָׁה — עַד שֶׁם הוּא עוֹשֶׂה בֵּית הַפְּרַס. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: בֵּית פְּרַס עוֹשֶׂה בֵּית פְּרַס; רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: פְּעָמִים עוֹשֶׂה, פְּעָמִים אֵינוֹ עוֹשֶׂה; כֵּיצַד? חָרַשׁ חֲצִי מַעֲנָה, וְחָזַר וְחָרַשׁ חֶצְיָהּ, וְכֵן הַצְּדָדִין — הֲרֵי זֶה עוֹשֶׂה בֵּית פְּרַס. חָרַשׁ מְלֹא מַעֲנָה, חָזַר וְחָרַשׁ מִמֶּנָּה וְלַחוּץ — אֵינוֹ עוֹשֶׂה בֵּית פְּרַס.

פירוש ברטנורא

המשכן שהיה מאה על חמשים הוא בית סאתים, כדאמרינן בעירובין [כ"ג:], נמצא מאה על מאה בית ארבע סאין: **רבי יוסי אומר בית חמש**, סאין. ואין הלכה כרבי יוסי: **ובמורד.** כלומר, שיעור זה שאמרנו לתנא קמא ולרבי יוסי למור כדאית ליה ולמר כדאית ליה, הני מילי כשמוליך המחרישה במורד, דמגלגלתו למרחוק, והוא הדין כשהקרקע שוה במישור. אבל במעלה, כשחורש ועולה, לדברי תנא קמא נותן רובע קב כרשינין על בורך המחרישה, הוא עץ חלול כפוף עשוי כעין ברך שהמחרישה תקועה בו, ועושה בשוליו נקב קטן כשיעור שיצא ממנו גרעין אחד מגרעיני הכרשינים, ומוליך המחרישה והגרעינים נופלים מעט מעט, ובמקום שכלו הכרשינים שאין נופל מהם הרבה ביחד אלא שלשה גרעינים זה בצד זה שם כלה בית הפרס: **רבי יוסי אומר במורד ולא במעלה.** לא אמרו דין בית הפרס אלא במורד, אבל כשהמחרישה עולה בגובה אין שם בית הפרס כלל, שמיד המחרישה נגערת ואם יש שם עצם נופל. ואין הלכה כר' יוסי:

ב והטיח בסלע. הכה המחרישה בסלע ומתוך כך נגערה המחרישה: **או שניער את המחרישה.** מן העפר שעליה. והא קא משמע לן דלא חיישינן שמא לא ניער יפה: **עד שם הוא עושה בית הפרס.** ולא יותר, ואפילו תוך שש אמות או חמש: **בית פרס עושה בית פרס.** המתחיל לחרוש בסוף בית הפרס או באמצע. מונה מאה אמה ממקום שהתחיל לחרוש, והוא נעשה בית הפרס כאילו חרש ממקום הקבר: **חרש חצי מענה.** חמישים אמה ממקום הקבר, וחזר אחר כך וחרש משם עוד חמשים אמה אחרות, כל המאה נעשו בית פרס. והלכה כרבי יהושע:

משניות מבוארות – קהתי

אנו חוששים שמא הוליכה והחזירה והוליכה עוד פעם, ולכן גזרו שמאה על מאה בצד שחרש יהיה בית הפרס (**תוספות רי"ד כתובות כח, ב; וכן נראה מלשון הרמב"ם בפירושו למשנתנו, ובמשנה תורה הלכות טומאת מת י, א**). וכן אם חרש גם לרוח אחרת, אף באותה רוח בית הפרס הוא מאה על מאה, שכן מאה אמה שאמרו הן לכל רוח (**תוספתא**). ויש סוברים, שדווקא אם חרש פעם מן הקבר לאורך ופעם שנייה שוב מן הקבר לרוחב, כגון שחרש ממקום הקבר לצד מזרח מאה אמה וחזר וחרש מן הקבר לצד דרום מאה אמה, עושה מאה על מאה בית הפרס. אבל אם חרש חרישה אחת אין בית הפרס אלא מאה אמה להצד שחרש בלבד (**הרא"ש**). ויש מוסיפים לבאר (**לפי שיטת הרא"ש**), שהואיל ואם עושה שתי מענות לאורך ולרוחב (כמו שבארנו לעיל), כל הריבוע של מאה על מאה שביניהן נתפס בשם בית הפרס, לפיכך כשחוזר וחורש אפילו משתי מענות אלו לתוך אותו ריבוע, כל מקום שחרש טמא טומאת בית הפרס; ואף על פי שההלכה היא, שאין בית הפרס עושה בית הפרס (משנה תמורה א, ה), מכל מקום הואיל ועל ידי שתי המענות כל הריבוע נתפס מגזרת חכמים בשם בית הפרס, לפיכך אינו בכלל הלכה זו (**"סדרי טהרות"**). **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: בֵּית חָמֵשׁ** – סאים הוא שטחו של בית הפרס, היינו מאה ואחת עשרה אמה ושלשת רבעי אמה על מאה ואחת עשרה אמה ושלשת רבעי אמה בקירוב (שהן 12,500 אמה מרובעות). **בַּמּוֹרָד וּבַמַּעֲלֶה** – כלומר השיעור ששנינו לעיל אינו אלא בשדה מישור, אבל בשדה שהיא במורד ההר או במעלה, שהחורש ממקום הקבר ולהלן חורש ויורד או חורש ועולה, שיעור בית הפרס הוא כדלקמן: **נוֹתֵן רֹבַע כַּרְשִׁינִים** – רבע הקב כרשינים, **עַל בֹּרֶךְ הַמַּחֲרֵשָׁה** – הוא עץ הכפוף כברך, שהמחרשה תקועה בו, ויש בו בית קיבול, ועושה בשוליו נקב קטן, כדי שיצאו בו בשעת החרישה גרעיני הכרשינים ויפלו לתוך הקרקע הנחרש, ומוליך המחרשה, והגרעינים נופלים מהבורך, **עַד מְקוֹם שֶׁיִּצְמְחוּ שְׁלֹשָׁה כַּרְשִׁינִין זֶה בְּצַד זֶה, עַד שֶׁם הוּא עוֹשֶׂה בֵּית הַפְּרַס** – שכן בתחילה על ידי המורד או על ידי נענוע המחרשה בעלייתה נופלים גרעינים הרבה לתלם המחרשה, והולכים ומתמעטים, ובמקום שנופלים מהם בפעם האחרונה שלושה גרעינים תכופים, שיצמחו זה בצד זה, שם כלה בית הפרס. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: בַּמּוֹרָד** – כשהשדה היתה במורד קובעים את בית הפרס לפי רובע כרשינים, **וְלֹא בַּמַּעֲלֶה** – אבל בשדה שהיא במעלה אינו עושה בית הפרס כלל, שהואיל והמחרשה עולה במעלה אין העצמות נגררות עמה אלא חוזרות ומתגלגלות למקום הקבר.

בארנו את הסיפא לפי פירושו השני של הרא"ש, שמתיישב ביותר בלשון המשנה. וכן מבואר ב"מלאכת שלמה". אבל הרב מברטנורא מפרש לפי הר"ש, שתיבת "במורד" מוסבה על הרישא, וכך הפירוש: במורד – השיעור שנאמר לעיל אינו אלא בשדה שהיא במורד, והוא הדין בשדה מישור; ובמעלה – אבל בשדה שהיא במעלה, נותן רובע כרשינים... (כמו שבארנו). רבי יוסי אומר: במורד ולא במעלה – לא אמרו דין בית הפרס אלא במורד, אבל במעלה אין שם בית הפרס כלל.

באור משנה ב

הָיָה חוֹרֵשׁ – מן הקבר, **וְהִטִּיחַ בְּסֶלַע** – והכה את המחרשה בסלע, **אוֹ בְּגָדֵר** – וננערה המחרשה מן העפר, **אוֹ שֶׁנִּעַר הַמַּחֲרֵשָׁה** – שהחורש עצמו ניקה את המחרשה מן העפר, **עַד שֶׁם הוּא עוֹשֶׂה בֵּית הַפְּרַס** – ולא יותר, ואפילו לא חרש מן הקבר, אלא מעט, שלאחר שננער העפר מן המחרשה שוב אין חשש לעצמות. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: בֵּית פְּרַס עוֹשֶׂה בֵּית פְּרַס** – החוזר וחורש מתוך בית הפרס, אפילו מסוף מאה אמה ולהלן, עושה גם את השדה השנייה שנחרשה בית הפרס עד מאה אמה ממקום שהתחיל לחרוש, כאילו חרש מן הקבר. **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: פְּעָמִים עוֹשֶׂה** – פעמים בית פרס עושה בית פרס, **פְּעָמִים אֵינוֹ עוֹשֶׂה** – אין בית פרס עושה בית פרס. **כֵּיצַד? חָרַשׁ חֲצִי מַעֲנָה** – חמישים אמה ממקום הקבר, **וְחָזַר וְחָרַשׁ חֶצְיָהּ** – עוד חמישים אמה אחרות, שלא חרש מאה אמה ממקום הקבר בבת אחת, אלא חרש תחילה חמישים אמה והפסיק, ואחר כך חזר וחרש מסוף החמישים עוד חמישים, **וְכֵן הַצְּדָדִין** – כגון שחרש חמישים אמה ממזרח למערב, וחזר וחרש משם עוד חמישים אמה מצפון לדרום, **הֲרֵי זֶה עוֹשֶׂה בֵּית פְּרַס** – אף על פי שהפסיק ונח בינתיים, או שחמישים אמה האחרונות לא היו באותו כיון שהיו החמישים הראשונות, מכל מקום יש בכל מאה האמה דין בית הפרס. **חָרַשׁ מְלֹא מַעֲנָה** – מאה אמה, ואחר כך **חָזַר וְחָרַשׁ מִמֶּנָּה וְלַחוּץ** – חוץ למאה אמה, **אֵינוֹ עוֹשֶׂה בֵּית פְּרַס** — והלכה כרבי יהושע.

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף ט ע"א: הגמרא דנה בהמשך המאמר לעיל: **יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה לָהֶם כּוּלְּכֶם מְזוּמָּנִין לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.** מבררת הגמרא: **וּמְנָלָן דְּאָחִיל לְהוּ** - שאכן נמחל להם על האכילה ביום הכפורים. משיבה הגמרא: **דְּתָנֵי תַּחֲלִיפָא,** נאמר לאחר חנוכת המקדש (שם ח סו) **'בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי שִׁלַּח אֶת הָעָם וַיְבָרְכוּ אֶת הַמֶּלֶךְ וַיֵּלְכוּ לְאָהֳלֵיהֶם שְׂמֵחִים וְטוֹבֵי לֵב עַל כָּל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְדָוִד עַבְדּוֹ וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ'.** ודורשים ש**'לְאָהֳלֵיהֶם'** דהיינו נשיהם, ומלמד **שֶׁהָלְכוּ וּמָצְאוּ נְשֵׁיהֶם בְּטָהֳרָה** שאינן נדות. ו**'שְׂמֵחִים'** היינו **שֶׁנֶּהֱנוּ מִזִּיו הַשְּׁכִינָה** כשירדה האש על המזבח. ו**'וְטוֹבֵי לֵב'** היינו **שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד נִתְעַבְּרָה אִשְׁתּוֹ בְּבֵן זָכָר.** ו**'עַל כָּל הַטּוֹבָה'** מלמד **שֶׁיָּצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה לָהֶם כּוּלְּכֶם מְזוּמָּנִין לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא,** ונמחל להם על שאכלו ביום הכפורים.

הגמרא מבארת את המשך הפסוק: 'אֲשֶׁר עָשָׂה ה' **לְדָוִד עַבְדּוֹ וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ'.** מבררת הגמרא: **בִּשְׁלָמָא** הטובה **'לְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ'** היינו כמבואר **דְּאָחִיל לְהוּ עֲוֹן יוֹם הַכִּפּוּרִים, אֶלָּא** הטובה **'לְדָוִד עַבְדּוֹ' מַאי הִיא.** משיבה הגמרא: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, בְּשָׁעָה שֶׁבִּיקֵּשׁ שְׁלֹמֹה לְהַכְנִיס הָאָרוֹן לַמִּקְדָּשׁ** לאחר גמר בנייתו, **דָּבְקוּ שְׁעָרִים** של קודש הקדשים **זֶה לָזֶה,** ולא היה יכול להכניסו. **אָמַר שְׁלֹמֹה עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע רְנָנוֹת** - לשונות תפילה הנזכרים בפרשת חנוכת המקדש (שם ח יב-נד), **וְלֹא נַעֲנָה. וּפָתַח** עוד **וְאָמַר 'שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וְגוֹ' וְהִנָּשְׂאוּ פִּתְחֵי** עוֹלָם **וְיָבוֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד'** (תהלים כד ז), כלומר היפתחו שיכנס הארון, **וְלֹא נַעֲנָה.** ורק **כֵּיוָן שֶׁאָמַר 'ה' אֱלֹהִים אַל תָּשֵׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ זָכְרָה לְחַסְדֵּי דָוִד עַבְדֶּךָ'** (דברי הימים ב' ו מב)**, מִיָּד נַעֲנָה** ונפתחו השערים. **בְּאוֹתָהּ שָׁעָה** שראו זאת כולם, **נֶהֱפְכוּ פְּנֵי שׂוֹנְאֵי דָוִד** לשחורים **כְּשׁוּלֵי** [-תחתית] **קְדֵירָה, וְיָדְעוּ הַכֹּל שֶׁמָּחַל לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל אוֹתוֹ עָוֹן** של בת שבע.

רש"י

עשרים וארבע רננות – כתיבי בפרשה, בין רנה ותחנה ותפלה ובקשה. **פרשת נדרים** – מסכת נדרים. **ביום השמיני** – של חג, היינו בעשרים ושתים. **וכתיב וביום עשרים ושלשה** – אלמא דבעשרים ושתים, ובעשרים ושלשה איפטרו מיניה. **של צורה** – כלומר: חכמים. **פלס מעגל רגלך** – כלומר: שקול מצות ועיין בהן. איזו מצוה גדולה, ועשה הגדולה. **וכתיב ארח חיים פן תפלס** – דמשמע: כל מצוה שתבא לידך – עשה אותה, בין גדולה בין קטנה, ואל תניח קטנה מפני הגדולה. **מצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים** – תפלס. פלס מעגל רגלך, שתעשה אתה הגדולה, וחבריך יעשו קטנה. **ובמצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים** – אל תפלס. אלא מצוה שבא לידך, בין גדולה בין קטנה – עשה.

אגב הלימוד מן הפסוק 'וביום השמיני', מביאה הגמרא מעשה שבו מוזכר פסוק זה: **רַבִּי יוֹנָתָן בֶּן עַסְמַיי וְרַבִּי יְהוּדָה בֶּן גֵּרִים תָּנוּ פָּרָשַׁת** [-מסכת] **נְדָרִים** בבֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי. **אִיפַּטּוּר מִינֵּיהּ בְּאוֹרְתָּא** - נפטרו ממנו לשלום בלילה ונשארו ללון בעיר, **לְצַפְרָא הָדוּר וְקָא מִפַּטְרֵי מִינֵּיהּ** - בבוקר חזרו ונפטרו ממנו לשלום, **אָמַר לְהוּ, וְלָאו אִיפַּטְרִיתוּ מִינִּי בְּאוֹרְתָּא** - וכי לא נפטרתם ממני כבר בלילה. **אָמְרוּ לֵיהּ, לְמַדְתָּנוּ רַבִּינוּ, תַּלְמִיד שֶׁנִּפְטַר מֵרַבּוֹ** לשלום **וְלָן** לבסוף **בְּאוֹתָהּ הָעִיר, צָרִיךְ לִיפָּטֵר מִמֶּנּוּ** שוב **פַּעַם אַחֶרֶת, שֶׁנֶּאֱמַר** (מלכים א' ח סו) **'בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי שִׁלַּח אֶת הָעָם וַיְבָרְכוּ אֶת הַמֶּלֶךְ'** וגו', **וּכְתִיב** (דברי הימים ב' ז י) **'וּבְיוֹם עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי שִׁלַּח אֶת הָעָם'** וגו', וכיון שנפטרו ממנו ביום השמיני שהוא כ"ב לחודש מדוע נפטרו שוב בכ"ג לחודש, **אֶלָּא מִכָּאן** נלמד **לְתַלְמִיד הַנִּפְטָר מֵרַבּוֹ וְלָן בְּאוֹתָהּ הָעִיר, שֶׁצָּרִיךְ לִיפָּטֵר מִמֶּנּוּ פַּעַם אַחֶרֶת.**

המשך המעשה: לאחר שנפטרו ממנו והלכו, **אָמַר לֵיהּ** רבי שמעון בן יוחאי **לְבַרְיֵהּ** רבי אלעזר, **בְּנֵי אָדָם הַלָּלוּ אֲנָשִׁים שֶׁל צוּרָה** - חכמים **הֵם, זִיל גַּבֵּיהוֹן דְּלִיבָרְכוּךְ** - לך אצלם לשמשם אולי יברכוך. **אָזַל אַשְׁכְּחִינְהוּ דְּקָא רָמוּ קְרָאֵי אַהֲדָדֵי** - הלך ומצאם מקשים סתירת פסוקים, **כְּתִיב** (משלי ד כו) **'פַּלֵּס מַעְגַּל רַגְלֶךָ וְכָל דְּרָכֶיךָ יִכֹּנוּ',** ומשמע שיש לעיין במצוות שנקרו לו איזו גדולה ואיזו קטנה ולעשות הגדולה, **וּכְתִיב** (שם ה ו) **'אֹרַח חַיִּים פֶּן תְּפַלֵּס',** ומשמע שלא תעיין בכך אלא כל מצוה הבאה לידך עשה. ותירצו, **לֹא קַשְׁיָא, כָּאן בְּמִצְוָה** קטנה **שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָהּ עַל יְדֵי אֲחֵרִים** ולא תתבטל, יניחה ויעשה הגדולה,

כָּאן בְּמִצְוָה שנקרתה לידו **שֶׁאִי אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָהּ עַל יְדֵי אֲחֵרִים,** שאין להניחה כדי לעשות מצוה גדולה יותר, שאין מעבירים על המצוות.

כשרואה שנתמעטה ההתמדה, להחליף הלימוד מהלכה לאגדה, מתורה שבכתב לתורה שבעל פה או להיפך.

ממכתב ב' שבט תשכ"ב

המשך ביאור למס' פסחים ליום ראשון עמ' ב

ממנו, אבל כשנטמא הקרבן ואין הוא ראוי כלל, שמא בזה מודה רבי נתן שאין הפסח כשר.

הגמרא מביאה מדבריו של רבי נתן במקום אחר להוכיח שאכילה אינה מעכבת. אומרת הגמרא: **אֶלָּא הָא** רַבִּי נָתָן – מדברי רבי נתן אלו יש להוכיח כן, דְּתַנְיָא, נִמְנוּ עָלָיו – על הפסח, חֲבוּרָה אַחַת, והיה לכל אחד כזית, וְחָזְרוּ – והוסיפו וְנִמְנוּ עָלָיו חֲבוּרָה אַחֶרֶת, עד שאין עתה כזית לכל אחד, **רִאשׁוֹנִים** שנמנו על הקרבן כראוי משום שֶׁיֵּשׁ לָהֶן כַּזַּיִת לכל אחד, **אוֹכְלִין** מהפסח, **וּפְטוּרִין מִלַּעֲשׂוֹת פֶּסַח שֵׁנִי, אַחֲרוֹנִים** – בני החבורה השנית שנמנו על הקרבן, כיון שלא נמנו כראוי שֶׁהרי אֵין לָהֶם – לכל אחד כַּזַּיִת, אֵין **אוֹכְלִין** מן הפסח **וְחַיָּבִין לַעֲשׂוֹת פֶּסַח שֵׁנִי.** רַבִּי נָתָן אוֹמֵר, **אֵלּוּ וְאֵלּוּ** – בין הראשונים שיש להם כזית ובין האחרונים שאין להם כזית, **פְּטוּרִין מִלַּעֲשׂוֹת פֶּסַח שֵׁנִי,** שֶׁכְּבָר נִזְרַק הַדָּם כשהיו מנויים עליו. ומכך שאמר רבי נתן שפטורים מלעשות פסח שני אף שלא היה להם כזית יש ללמוד שאכילת הפסח אינה מעכבת.

דוחה הגמרא: **אַבַּיֵּי** – עדיין יש לחלק ולומר דְּיִלְמָא שָׁאנֵי הָתָם שמא שונה הדבר שם בברייתא, שאף על פי שאכילת הפסח מעכבת בכל זאת האחרונים פטורים מפסח שני, משום דְּאִי מִמְּשִׁכֵּי הָנֵי – אם ימשכו ידיהם החבורה הראשונה שנמנתה על הפסח, חֲזִי לְהוּ – יהיה הפסח ראוי לחבורה השניה ולכן הם יוצאים ידי חובתן בפסח זה, כי אף שבפועל לא יוכלו שתי החבורות ביחד לאכול כל אחד כזית, מכל מקום כיון שיש אפשרות שהפסח יהיה ראוי לחבורה זו או זו אין לדחות אחת מהן ולומר שהפסח אינו ראוי לה, אבל כשנטמא הפסח ואין הוא ראוי כלל, שמא בזה מודה רבי נתן שאין הפסח כשר.

חוזרת הגמרא ומעמידה את הראיה מהברייתא. אומרת הגמרא: אין לדחות כך מפני שאם כֵּן הוא הטעם שפטורים מפסח שני, לִיתְנֵי – שהתנא ישנה הוֹאִיל וּרְאוּיִים לִימָּשֵׁךְ, מַאי – מהו ששנה שֶׁכְּבָר נִזְרַק הַדָּם, שֶׁמַּשְׁמַע מִינָּהּ – מוכח מכאן שלדעת רבי נתן בְּדָם תַּלְיָא מִילְּתָא – קיום מצות הפסח תלוי בזריקת הדם אֲבָל אֲכִילָה לֹא מְעַכְּבָא, ומטעם שנזרק הדם עבורם יצאו ידי חובתן אף שאין ראויים לאכול ממנו, ולא משום שאם ימשכו האחרים יוכלו הם לאכול. וכשיטת רבי נתן המבוארת כאן העמיד רב את משנתנו, ולכך בדיעבד אם זרק את הדם הפסח כשר.

הגמרא חוזרת לבאר את דברי רב שהעמיד את משנתנו כרבי נתן. שואלת הגמרא: מַאי דּוֹחֲקֵיהּ דְּרַב – מהו הדוחק של רב, דְּמוֹקִים לָהּ מַתְנִיתִין – שמעמיד את דברי המשנה שהדין אם נטמא הבשר אינו זורק את הדם הוא רק לְכַתְּחִלָּה, וכשיטת רַבִּי נָתָן הסובר שאכילה אינה מעכבת, נוֹקְמָהּ כְּרַבָּנַן – שיעמיד את המשנה כרבנן הסוברים אכילה מעכבת, וַאֲפִילּוּ דִּיעֲבַד נַמִּי לֹא – ואפילו בדיעבד אם זרק הדם הפסח פסול.

משיבה הגמרא: רַב, מַתְנִיתִין קְשִׁיתֵיהּ – לשון משנתנו הוקשה לו, אַמַּאי (תני) [תְּנַן] – מדוע התנא שונה במשנה שאם נטמא הבשר אֵין זוֹרֵק אֶת הַדָּם, לִיתְנֵי – שישנה הפסח פָּסוּל, אֶלָּא שְׁמַע מִינָּהּ – מוכח מכאן שרק אֵין זוֹרֵק את הדם לְכַתְּחִלָּה, אֲבָל דִּיעֲבַד – אם כבר נזרק הדם שַׁפִּיר דָּמֵי – הורצה לו והפסח כשר, כי משנתנו סוברת כרבי נתן שאכילה אינה מעכבת.

הגמרא מבארת כיצד מפרש רבי נתן את הפסוק 'איש לפי אכלו' שממנו יש ללמוד שאכילה מעכבת. שואלת הגמרא: וּלְרַבִּי נָתָן הסובר שאכילה אינה מעכבת, 'אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ' שממנו למדנו שיש לשחוט עבור מי שראוי לאכול, לָמָּה לִי – מה הצורך בו, הלא כיון שהאכילה לא מעכבת אף אין צריך לשחוט דווקא עבור מי שראוי לאכול. משיבה הגמרא: אף לרבי נתן יש צורך בפסוק זה ללמד דְּבָעֵינַן [–שצריך] נַבְרָא דְּחֲזִי לַאֲכִילָה – שצריך שמי שנשחט הפסח עבורו יהיה ראוי לאכול ממנו, וסברת רבי נתן שהאכילה אינה מעכבת היא לגבי בשר הפסח עצמו שאינו צריך להיות ראוי לאכילה.

אחרי שנתבררה מחלוקת רבי נתן ורבנן האם אכילת הפסח מעכבת בדיעבד, מבררת הגמרא על כמה ברייתות בשיטת מי נאמרו. שואלת הגמרא: מַאן תְּנָא לְהָא דְּתַנּוּ רַבָּנַן – מיהו התנא

ששנה ברייתא זו, הפסח ששְׁחָטוֹ לְאוֹכְלָיו – לשם אנשים הראויים לאכול ממנו כזית, וְזָרְקוּ דָּמוֹ – אבל זריקת הדם היתה שֶׁלֹּא לְשֵׁם אוֹכְלָיו אלא לשם מי שאינו ראוי לאכול ממנו כזית, הַפֶּסַח עַצְמוֹ כָּשֵׁר וְאָדָם יוֹצֵא בּוֹ יְדֵי חוֹבָתוֹ, וסבורה הגמרא עתה שהפסח עצמו כשר היינו זריקת דמו והקטרת חלבו אבל אסור לאוכלו, ומכל מקום יוצאין בו ידי חובתו. מבררת הגמרא: כְּמַאן – כשיטת מי נאמרה ברייתא זו, נַיְמָא – נאמר שכשיטת רַבִּי נָתָן הִיא הסובר שאכילה אינה מעכבת בדיעבד, וְלֹא כשיטת רַבָּנַן, שכן לשיטתם כיון שאכילת הפסח מעכבת בדיעבד לא יוצאים ידי חובה באופן זה שלא ניתן לאוכלו.

דוחה הגמרא: **אֲפִילּוּ תֵּימָא** – אפילו אם תאמר שברייתא זו כשיטת רַבָּנַן, אין בכך קושיא שכן 'הפסח עצמו כשר' הנאמר בברייתא היינו אף באכילה, משום שאֵין מַחֲשֶׁבֶת אוֹכְלִין פוסלת בְּזְרִיקָה כלל. הגמרא מבררת על ברייתא נוספת בשיטת מי נאמרה. שואלת הגמרא: מַאן תְּנָא לְהָא דְּתַנּוּ רַבָּנַן – מיהו התנא ששנה ברייתא זו, חֲרֵי שֶׁהָיָה אחד מהמנויין על הפסח, חוֹלֶה בִּשְׁעַת שְׁחִיטָה, ואינו ראוי לאכול מהפסח, וְחָלִים – ובריא בִּשְׁעַת זְרִיקָה ויכול לאכול מהפסח, או שהיה חָלִים בִּשְׁעַת שְׁחִיטָה וְחוֹלֶה בִּשְׁעַת זְרִיקָה – שאינו ראוי לאכול בשעת זריקה, אֵין שׁוֹחֲטִין וְזוֹרְקִין עָלָיו, עַד שֶׁיְּהֵא חָלִים מִשְׁעַת שְׁחִיטָה עַד שְׁעַת זְרִיקָה. כְּמַאן – כשיטת מי ברייתא זו, נַיְמָא רַבָּנַן הִיא וְלֹא רַבִּי נָתָן, שהרי לרבי נתן הסובר שאין אכילה מעכבת, אין צריך שיהיה האדם ראוי גם בשעת זריקת הדם.

משיבה הגמרא: **אֲפִילּוּ תֵּימָא** – אפילו אם תאמר שברייתא זו כשיטת רַבִּי נָתָן אין בכך קושיא, כי רבי נתן מודה שנַבְרָא דְּחֲזִי לַאֲכִילָה בָּעֵינַן – צריך שיהיה הבעלים ראוי לאכילת הפסח בין בשעת שחיטה ובין בשעת זריקה, אף שאין מעכב שהפסח עצמו יהיה ראוי לאכילה.

הגמרא מביאה ברייתא נוספת לדון בשיטת מי אמורה. שואלת הגמרא: מַאן תְּנָא לְהָא דְּתַנּוּ רַבָּנַן – מיהו התנא ששנה ברייתא זו, הפסח ששְׁחָטוֹ בְּטַהֲרָה – כשהקרבן והבעלים היו טהורים, וְאַחַר כָּךְ קודם זריקת הדם נִטְמְאוּ הַבְּעָלִים ואינם יכולים לאכול ממנו מפני טומאתם, אף על פי כן יִזְרֹק הַדָּם בְּטַהֲרָה – על ידי כהנים ובלי שרת טהורים, וְאַל יֹאכַל כָּשֵׁר בְּטוּמְאָה ויצאו הבעלים ידי חובתן בפסח זה. כְּמַאן – כשיטת מי נאמרה ברייתא זו שזורקים את הדם אף על פי שהבעלים טמאים ואינם ראויים לאוכלו, משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי (אליעזר) [אֶלְעָזָר], ברייתא זו כְּמַחֲלוֹקֶת שְׁנוּיָה ואינה מוסכמת על הכל, וְכשיטת רַבִּי נָתָן הִיא הסובר שאכילה אינה מעכבת, ולכך אין מעכב שבשעת זריקת הדם יהיו הבעלים ראויים לאכול מהפסח.

הגמרא מביאה אופן נוסף לפרש את הברייתא: וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, **אֲפִילּוּ תֵּימָא** – אפילו אם תאמר שברייתא זו כשיטת רַבָּנַן הִיא, אין בכך קושיא כי הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן – כאן, בברייתא, במה המדובר, בְּצִיבּוּר שנטמא רובו בין שחיטה לזריקה, וכגון שמת הנשיא והתעסקו עמו בלוייתו וקבורתו, דַּאֲפִילּוּ בְּטוּמְאָה נַמִּי עָבְדִי – שציבור עושים את הפסח אפילו בטומאה, ולכך אף על פי שנטמאו זורקים את הדם, שהרי ראויים הם לאוכלו.

שואלת הגמרא: אִי מדובר בְּצִיבּוּר טמא, אַמַּאי אֵין הַכָּשֵׁר נֶאֱכָל בְּטוּמְאָה, הלא פסח הבא בטומאה נאכל בטומאה (משנה, לעיל עו:). משיבה הגמרא: איסור אכילת הבשר הוא גְּזֵירָה שגזרו חכמים משום שֶׁמָּא בשנה הבאה יִטְמְאוּ הַבְּעָלִים – הציבור לְאַחַר זְרִיקָה, וְיֹאמְרוּ וכי אֶשְׁתָּקַד – שנה שעברה לֹא נִטְמֵאנוּ וְאָכַלְנוּ את הפסח אף שהשחיטה היתה בטהרה, הַשְׁתָּא נַמִּי – כעת בשנה זו גם נֵיכוּל את הפסח בטומאה אף שהשחיטה והזריקה היו בטהרה, וְלֹא יָדְעֵי לחלק, דְּאֶשְׁתָּקַד כִּי אִיזְדְּרִיק דָּם – כאשר נזרק הדם בְּעָלִים טְמֵאִים הֲווּ – כבר היו טמאים והרי זה פסח הבא בטומאה שנאכל בטומאה, אבל הַשְׁתָּא – עתה בשנה זו בְּעָלִים טְהוֹרִין הֲווּ בשעת זריקה, שלא נטמאו אלא אחר הזריקה, וכיון שהפסח בא בטהרה אסור לאוכלו בטומאה, ומשום חשש זה גזרו חכמים לאסור את אכילתו אף באופן שנטמאו קודם זריקה.

מתרצת הגמרא: **אֶלָּא** באמת סובר רבי יהושע שאין הציץ מרצה לא על העולים ולא על האוכלים, **וּלֵא** קַשְׁיָא שמשנתנו היא שלא כרבי יהושע, כיון **שֶׁכָּאן בְּיָחִיד כָּאן בְּצִיבּוּר** – שמה שאמר רבי יהושע, שאם נטמא בשר אין זורקים את הדם, היינו דווקא בקרבן יחיד שנטמא, ומשנתנו שאמרה 'חמשה דברים באים בטומאה', הרי מדברת בקרבנות ציבור, וסובר רבי יהושע שטומאה הותרה בציבור, ואף ללא ריצוי הציץ נחשב הבשר ראוי להקרבה, ואפשר לזרוק את הדם].

הגמרא מבררת אם משנתנו היא אף כדעת רבי יוסי שאמר שאין הציץ מרצה על האכילות. שואלת הגמרא: **גִּימָא מַתְנִיתִין** – האם יש לומר שמשנתנו שאמרה שקרבנות שקבוע להם זמן באין בטומאה, סוברת **דְּלֵא כְּרַבִּי יוֹסֵי, דְּתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, הַצִּיץ מְרַצֶּה** אף **עַל אֲכִילוֹת** – החלק הנאכל לאדם מהקרבן, **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אֵין הַצִּיץ מְרַצֶּה עַל אֲכִילוֹת,** אלא רק על הקרב על המזבח. ומבארת הגמרא: **קָא סָלְקָא דַּעְתִּין** – בתחילה עלה בדעתנו לומר, **מִדְּקָאָמַר** – שממה שאמר **רַבִּי יוֹסֵי שֶׁאֵין הַצִּיץ מְרַצֶּה עַל אֲכִילוֹת,** יש ללמוד שכְּדעת **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ סְבִירָא לֵיהּ** – הוא סובר, **דְּאָמַר** שנבכדי שיהא הקרבן כשר **בָּעְיָנַן תַּרְתֵּי** – צריך שיהיו הבשר והדם שניהם ראויים, שאם לא כן לאיזה ענין יש חילוק אם הציץ מרצה על האוכלים או לא, ואם כן **גִּימָא הַשְׁתָּא** – נאמר בעת שאנו מפרשים שרבי יוסי סובר כרבי יהושע, **מַתְנִיתִין** – שמשנתנו היא **דְּלֵא כְּרַבִּי יוֹסֵי,** שהרי שנינו במשנתנו, חמשה קרבנות באים בטומאה, ובאלו הקרבנות כיון שאין הציץ מרצה על האוכלים, אין הבשר ראוי, ומכל מקום אמרה המשנה שאפשר לזרוק את הדם.

מתרצת הגמרא: **לֵא,** משנתנו היא אף כדעת רבי יוסי, ומה שאפשר לזרוק את הדם אף שאין הציץ מרצה על האוכלים, הוא משום **שרַבִּי יוֹסֵי כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר סְבִירָא לֵיהּ** – הוא סובר, **דְּאָמַר** שאפשר לזרוק את **הַדָּם, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַבָּשָׂר** ראוי, ולכך אפשר להקריב בטומאה אף שהבשר אינו ראוי.

שואלת הגמרא: **אִי הָכִי** – אם אכן רבי יוסי סובר כרבי אליעזר שאין צריך שניהם ראויים, **לְמַאי הִלְכְתָּא** – לגבי איזו הלכה יש חילוק במה **שֶׁאֵין הַצִּיץ מְרַצֶּה עַל אֲכִילוֹת.** חוזרת הגמרא ומקשה על השואל: **וְלִיטַעְמָיךָ** – ולשיטתך שאם זורקים את הדם אף כשאין הבשר ראוי, אין שום חילוק במה שהציץ מרצה על האוכלים, כיצד תבאר את דברי **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** החולק על רבי יוסי, **דְּאָמַר הַצִּיץ מְרַצֶּה** על אכילות, הרי **כֵּיוָן דְּאָמַר** רבי אליעזר שאפשר לזרוק את **הַדָּם אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַבָּשָׂר** ראוי, אם כן מה שאמר **הַצִּיץ מְרַצֶּה עַל אֲכִילוֹת, לְמַאי הִלְכְתָּא** – לגבי איזה דין אמר הלכה זו, והרי אף אם אין הציץ מרצה על אכילות כיון שיש דם ראוי אפשר לזורקו, **אֶלָּא** על כרחך יש לפרש שרבי אליעזר ורבי יוסי לא נחלקו אם הציץ מרצה על האכילות, לענין קרבן שנטמא בשרו שיהיה מותר לזרוק את דמו, אלא אם הציץ מרצה לענין **לְמִיקְבָּעֵיהּ בְּפִיגּוּל** – שאם יחשוב הכהן בהולכת הדם או בזריקתו לעשות אחת מעבודות הקרבן אחר הזמן הקבוע לעבודותיו, או לאוכלו לאחר הזמן שמותר לאוכלו, אם יהיה לבשר הקרבן דין פיגול, והאוכלו יתחייב כרת, **וּלענין לְאַפּוּקֵי** – להוציא את הבשר **מִידֵּי** איסור **מְעִילָה** בזריקת הדם, **קָמִיפַּלְגִי** – נחלקו, שאיסור פיגול חל על הבשאין, רק כשאין בו פסול אחר, וכן אין הבשר יוצא מידי מעילה בזריקת הדם, אלא כשהוא טהור. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר סָבַר, מְרַצֶּה צִיץ עֲלֵיהֶן** – הציץ מרצה על בשר הקרבן הנאכל לאדם, **וּמְשַׁוֵּי לֵיהּ** [–ומחשיבו] **כְּטָהוֹר,** והרי הוא נחשב כמי שאין בו פסול, **וְקָבַע לֵיהּ בְּפִיגּוּל** – ומחשבת הכהן להקריבו או לאכלו לאחר זמנו, נותנת על הבשר שם פיגול, והאוכלו יתחייב כרת, **וּמַפִּיק לֵיהּ** – וזריקת הדם מוציאתו **מִידֵּי** איסור **מְעִילָה, וְרַבִּי יוֹסֵי סָבַר, לֵא מְרַצֶּה צִיץ עֲלֵיהֶן** – על הבשר, **וְלֵא מְשַׁוֵּי לֵיהּ** – ואינו מחשיבו **כְּטָהוֹר,** וכיון שאינו טהור **לֵא קָבַע לֵיהּ בְּפִיגּוּל** – מחשבת הכהן לא נותנת עליו שם פיגול, והאוכלו לא יתחייב כרת, **וְלֵא מַפִּיק לֵיהּ** – ואין זריקת הדם מוציאתו **מִידֵּי** איסור **מְעִילָה.** וכיון שיש חילוק במה שאין הציץ מרצה על האכילות לגבי פיגול ומעילה, אין הכרח שרבי יוסי סובר כרבי יהושע שאם אין בשר אין דם, וניתן לומר שהוא סובר כרבי אליעזר שיש דם גם אם אין בשר, ואם כן משנתנו שאמרה שמקריבים קרבנות ציבור בטומאה, מתאימה עם שיטתו.

הגמרא מקשה, שאף אם רבי יוסי סובר כרבי אליעזר, עדיין משנתנו אינה מתאימה עם דעתו: **מַתְקִיף לָהּ** [–מקשה] **רַב מָרִי, נְהִי נַמִּי** – אף שאכן יש לומר **דְּרַבִּי יוֹסֵי** שאמר שאין הציץ מרצה על אכילות **סָבַר כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** שזורקים את הדם אף כשאין הבשר ראוי, עדיין משנתנו אינה מתאימה עם דעתו, שהרי **בִּשְׁלָמָא** – מובנת המשנה במה שאמרה **שִׁזְבָחִים** באים בטומאה, אף לדעת רבי יוסי שאין הציץ מרצה על האוכלים, משום **שאִיכָּא דָּם** – שיש בהם דם שהציץ מרצה עליו, וכן יש בהם חלק העולה לגבוה, ולכן אפשר להקריבם בטומאה. וכן מובנת המשנה במה שאמרה שמנחת **הָעוֹמֶר** קרבה בטומאה משום **דנַמִּי אִיכָּא** – שגם בה יש חלק העולה למזבח והציץ מרצה עליו, והוא **הקוֹמֶץ** שהכהן נוטל מן המנחה ומקטיר במזבח. וכן מובנת המשנה במה שאמרה **שלֶחֶם הַפָּנִים** קרב בטומאה, משום **דנַמִּי אִיכָּא** – שגם בהם יש חלק העולה למזבח והציץ מרצה עליו, והם **הַבְּזִיכִין** – בזיכי הלבונה שמניחם על השולחן עם הלחם, שהם מוקטרים לגבוה ומתירים את הלחם. **אֶלָּא** מה שאמרה המשנה **שִׁשְּׁתֵּי הַלֶּחֶם** באים בטומאה, **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר** – כיצד ניתן לפרש זאת לדעת רבי יוסי, שהרי אין בהם חלק הקרב על המזבח, אלא נאכלים כולם לכהנים, וכיון שסובר רבי יוסי שאין הציץ מרצה על האכילות, אין הציץ מרצה עליהם, וכיצד ניתן להקריבם בטומאה.

ומנסה הגמרא ליישב: **וְכִי תֵּימָא** – ואם תרצה לומר, שמה שאמרה המשנה ששתי הלחם קרבים בטומאה, אין הכוונה לשתי הלחם הקרבים בפני עצמם ללא הכבשים לשלמים [כגון שלא היו להם כבשים], שאז באמת אינם קרבים בטומאה, אלא כוונתה **לַקָּרֵב עִמָּהֶן** – לשתי הלחם הבאים יחד עם הכבשים הקרבים עם הלחם, שהדין הוא ששחיטת הכבשים מקדשת את הלחם, וזריקת דם הכבשים מתירה את הלחם באכילה, ובאופן זה אפשר להקריבם בטומאה אף לדעת רבי יוסי, כיון שהציץ מרצה על דם הכבשים. דוחה הגמרא: אין אתה יכול לומר כך, שהרי אם כן שתי הלחם **הַיְינוּ שְׁלָמֵי צִיבּוּר** השנויים כבר במשנה שבאים בטומאה, **וּאִם כֵּן** כל המנויים במשנה, **הָווּ לְהוּ** – הרי הם **אַרְבָּעָה** דברים, שאי אפשר למנות את שתי הלחם ושלמי ציבור אלא כאחד, **וַאֲנַן חֲמִשָּׁה תְּנַן** – ובמשנתנו שנינו חמשה דברים באים בטומאה. אלא ודאי שתי הלחם היינו כשהם באים בפני עצמם, וחוזרת השאלה שנמצא שמשנתנו אינה מתאימה עם דברי רבי יוסי שאין הציץ מרצה על האוכלים.

מתרצת הגמרא תירוץ אחר: **אֶלָּא, קָסָבַר רַבִּי יוֹסֵי טוּמְאָה הוּתְּרָה בְּצִיבּוּר,** ואין צריך את ריצוי הציץ כדי להקריב בטומאה, ולכן אף שאין ציץ מרצה על אכילות, שתי הלחם באים בטומאה.

מקשה הגמרא: וכי ניתן לומר שרבי יוסי סובר שטומאה הותרה בציבור, **וְהָא** תַּנְיָא, בדין כהן השורף את הפרה אדומה, ודין כהן גדול קודם יום הכיפורים, שהיו מפרישים אותם מבתיהם שבעה ימים ללשכה שהיתה בבית המקדש, **אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה** – בין הכהן השורף את הפרה ובין הכהן הגדול העובד ביום הכיפורים, היו **מַזִּין עֲלֵיו** כָּל יום מאותם **שִׁבְעָה** ימים שהיו מפרישים אותם מביתם, **מִכָּל** אפר **חַטָּאוֹת** – פרות אדומות **שֶׁהָיוּ שָׁם** [–במקדש] כדי לטהרו, שמא נטמא ממת ולא ידע, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אֵין מַזִּין עֲלֵיו** בכל שבעת ימי ההפרשה, **אֶלָּא** ביום **הַשְּׁלִישִׁי** וביום **הַשְּׁבִיעִי כְּלָבָד.** ומכל מקום מבואר בברייתא, שאף לדעת רבי יוסי, צריך להזות על הכהן הגדול קודם יום הכיפורים, **וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** – ואם עולה בדעתך לומר, **קָסָבַר** – שסובר **רַבִּי יוֹסֵי שטוּמְאָה הוּתְּרָה בְּצִיבּוּר,** אם כן **לְמָה לִי הַזָּאָה כְּלָל** – למה היו צריכים כלל להזות על הכהן הגדול, שהרי קרבנות יום הכיפורים קרבנות ציבור הם, וכיון שטומאה הותרה בציבור, איזו תוספת חומרא יש במה שמזים עליו, ואם כן מוכח מהברייתא שרבי יוסי סובר שטומאה דחויה בציבור וכל מה שאנו יכולים לעשות בטהרה, יש לעשות בטהרה, ולכך היו מטהרים את הכהן הגדול. אומרת הגמרא: **אֶלָּא,** אכן

המשך בעמוד ריב

רש"י

ביחיד — לבתחלה פסולה, ואם זרק — הורצה, ומתניתין בציבור באין לבתחלה, דטומאת ציבור הוא בהיתר. **לימא מתניתין דלא כרבי יוסי** — דביון דאמר רבי יוסי בענין תרתי, כדמפרש ואזיל, מדקאמר רבי יוסי אין הציץ מרצה על אכילות — שמע מינה כרבי יהושע סבירא ליה, דבעי תרתי. ואשמעינן הכא דניטמא בשר לא מהני ליה ציץ למהוי כי בשר קיים לזרוק את הדם, דאי לא בעי תרתי — ריצוי ציץ אאכילות למה ליי? הא בלאו אכילות נמי מיתכשרא זריקת דם. **כרבי אליעזר סבירא ליה** — דבחדא סגיא. ולקמן פריך: שתי הלחם, אפילו חדא ליכא!. **למאי אין הציץ מרצה על אכילות** — למאי מיבעי לן ריצוי ציץ דידהו? אלא על כרחיך לרבי אליעזר ריצוי דציץ דאכילות, לאו לאכשורי זריקה מיבעי לן לאפוקי בעלים, דבלאו אכילות נמי מיתכשר. אלא לאכילות גופייהו מיבעי לן. **למיקבעינהו בפיגול** — דקיימא לן: אם יש פסול אחר בקרבן שחישב בו מחשבת פיגול — אינו נקבע בפיגול להתחייב כרת על אכילתו, דאמר מר: "ירצה" — כהרצאת כשר כך הרצאת פיגול, במסכת מנחות (טז,ב). **ולאפוקי להאי בשר מידי מעילה** — דבקדשי קדשים זריקתן משוי בבשרן שעת היתר לכהנים, ותו לא "קדשי ה'" מיקרו, ונפקו מידי מעילה. **ומשוי ליה כי טהור** — ואף על גב דאסור לאוכלו בטומאה — מידהו לכל שאר מילי הוי כי טהור, ומהניא ליה זריקה למיקבעיה בפיגול בו'. **ורבי יוסי סבר** — נהי דזריקה כשירה היא להוציא את הבעלים ידי נדרן, דלא בענין תרתי — מידהו להאי בשר לא מהני ציץ למהוי הך זריקה מהניא ליה למיקבעה בפיגול, ולאפוקה מידי מעילה. **בשלמא זבחים** — דמתניתין, איבא עולין, דמרצי ציץ עלייהו ואיבא תרתי. **עומר נמי דאיכא** קומץ — דמרצי ציץ עליה, וחדא מיהא איכא. **ובלחם הפנים איכא בזיכין** — שמתירין את הלחם בקומץ למנחה, דכתיב ביה (ויקרא כד): "והיתה ללחם לאזכרה". **בזיכים** — לבונה של לחם הפנים. וכתיב בקומץ (שם,ב): "והקטיר הכהן את אזכרתה", וציץ מרצי עליידהו, דהא עולים נינהו. **אלא שתי הלחם** — דכולה אכילות, ורבי יוסי אין הציץ מרצה על אכילות קאמר, מאי איבא למימרי?. **וכי תימא** — הא דקתני מתניתין שתי הלחם באין בטומאה — לאו בשתי הלחם הבאות בפני עצמן, כגון שלא היו להן כבשים, דאמרינן במנחות (מה,ב) דבאין בפני עצמן, ובהנהו לא קאמר מתניתין דליתו בטומאה. אלא בבאו עם הכבשים. ומשום הכבשים הקריבין עמהן, ששחיטתן מקדשת את הלחם וזריקת דמם מתרת אותן, קאמר מתניתין דבאות בטומאה, משום דציץ מרצי עליידהו. **הותרה בציבור** — ולא בענין ציץ. **אחד זה ואחד זה** — אחד כהן השורף את הפרה, ואחד כהן גדול ביום הכפורים, שטעונין פרישה שבעת ימים. **מכל חטאות** — מכל אפרי הפרות שהיו במקדש, שאפר פרה של משה לא כלתה. **כל שבעה** — בפרק קמא דיומא מפרש טעמא: בראשון לפרישתו — שמא היום שלישי לטומאתו, שמא היום שלשה ימים שניטמא במת. וחששא בעלמא היא, ומעלה. וכן שני — שמא שלישי, ושלישי — שמא שלישי. ואינך מספקינן כל חד וחד בשביעי לטומאה. **הואה למה לי** — הא קרבן דיום הכפורים דציבור הוא, ודוחה טומאה. אלא שמע מינה: בקושי נדחית טומאה בקרבנות, ובעי ריצוי ציץ. וכיון דלא מרצי אאכילות — לא מיתוקם שתי הלחם דמתניתין כרבי יוסי, ואפילו סבירא ליה דבחדא סגיא, דהא אפילו חדא ליכא. **שטרא מזכי לבי תרי הוא** — בתמיה: כלומר, מי ראה שטר שמזכה את התובע ואת הנתבע? דקאמר רבי יוסי: רואה אני את דברי שניהן. **מסתברא קאמר** — מסתברא דפליגי בתרוייהו קאמר. **עיקר קראי** — "ועשית עולותיך". **בזבחים כתיבי** — ובמנחות לא כתיבי, ואצטריך לאשמעינן דאפילו הכי פליגי במנחות. **ועוד** — בציבור, רבי אליעזר הוא דמכשיר ולא רבי יהושע?! בתמיה.

תוספות

הא לא קשיא הא ביחיד והא בציבור — פירש בקונטרס: דסבירא לן טומאה הותרה בציבור. וקשה: דהוה ליה למימר אלא קסבר רבי יהושע טומאה הותרה בציבור. כדמסיק לעיל. דקסבר ציץ מרצה על אכילות. ועוד: היכי קאמר בסמוך נימא דלא כרבי יוסי, דאמר אין הציץ מרצה על אכילות. מהאי טעמא גופיה דטומאה הותרה בציבור דאוקימנא כרבי יהושע, אתי נמי בר' יוסי כדקאמר נמי לבסוף. ונראה לרבינו יצחק: דלעולם סבירא ליה טומאה דחויה, אלא דסבירא ליה דהציץ מרצה על אכילות. וביחיד לבתחלה לא יזרוק מדרבנן, ופסולה דקתני — היינו לבתחלה. הלכך בציבור באין לבתחלה. ואם תאמר: ומאי איכא בין ציבור ליחיד? הואיל ומדאורייתא ביחיד נמי זורק לבתחלה! יש לומר: טומאת הגוף איכא בינייהו, דבציבור — דחיא, ביחיד — לא דחיא.

מכלל דרבי יוסי כרבי יהושע סבירא ליה — תימה לרבינו שמשון בן אברהם: מנא ליה הא? דילמא בר' אליעזר סבירא ליה, ואין הציץ מרצה על אכילות — נפקא מינה לשתי הלחם.

והא עיקר קראי בזבחים כתיבי — תימה לרבינו יצחק: לריש לקיש, דאמר במנחות פרק קמא (ט,א): שירים שחסרו בין קמיצה להקטרה — אין מקטיר קומץ עליהן. אדרבה, קראי במנחות כתיבי. דבזבחים, כיון שנשתייר בזית בשר — זורק את הדם. ומשמע התם דטעמיה מקרא דכתיב "המנחה"! מיהו, לרבי יוחנן דפליג עליה התם — אתי שפיר.

הא

אֶלָּא לָא קַשְׁיָא כָּאן בְּיָחִיד כָּאן בַּצִּיבּוּר. גֵּימָא מַתְנִיתִין דְּלָא כְּרַבִּי יוֹסֵי. דְּתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: הַצִּיץ מְרַצֶּה עַל אֲכִילוֹת, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אֵין הַצִּיץ מְרַצֶּה עַל אֲכִילוֹת. קָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ מִדְּקָאָמַר רַבִּי יוֹסֵי אֵין הַצִּיץ מְרַצֶּה עַל אֲכִילוֹת - כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ סְבִירָא לֵיהּ, דְּאָמַר בָּעֵינַן תַּרְתֵּי. גֵּימָא הָשְׁתָּא מַתְנִיתִין דְּלָא כְּרַבִּי יוֹסֵי! לֹא, רַבִּי יוֹסֵי כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר סְבִירָא לֵיהּ, דְּאָמַר דָּם אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּשָׂר. אִי הָכִי, לְמַאי הִלְכְתָּא אֵין הַצִּיץ מְרַצֶּה עַל אֲכִילוֹת? וְלִיטַעְמָיךְ, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּאָמַר הַצִּיץ מְרַצֶּה, כֵּיוָן דְּאָמַר 'דָּם אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּשָׂר' הַצִּיץ מְרַצֶּה עַל אֲכִילוֹת לְמַאי הִלְכְתָּא? אֶלָּא: לְמִיקְבְּעֵיהּ בְּפִיגּוּל, וּלְאַפּוֹקֵי מִידֵּי מְעִילָה קָמִיפַּלְגִי. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר סָבַר: מְרַצֶּה צִיץ עִילָּוֵיהּ, וּמַשְׁוֵי לֵיהּ כְּטָהוֹר, וְקָבַע לֵיהּ בְּפִיגּוּל, וּמַפִּיק לֵיהּ מִידֵּי מְעִילָה. וְרַבִּי יוֹסֵי סָבַר: לֹא מְרַצֶּה צִיץ עִילָּוֵיהּ, וְלֹא מַשְׁוֵי לֵיהּ כְּטָהוֹר, וְלֹא קָבַע לֵיהּ בְּפִיגּוּל, וְלֹא מַפִּיק לֵיהּ מִידֵּי מְעִילָה. מַתְקִיף לָהּ רַב מָרִי: נְהִי נָמִי דְּרַבִּי יוֹסֵי סָבַר כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, בִּשְׁלָמָא זְבָחִים - אִיכָּא דָּם, עוֹמֶר נַמִּי - אִיכָּא קוֹמֶץ, לֶחֶם הַפָּנִים נַמִּי - אִיכָּא בְּזִיכִין. אֶלָּא שְׁתֵּי הַלֶּחֶם מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? וְכִי תֵּימָא לִקְרַב עִמָּהֶן - הַיְינוּ שַׁלְמֵי צִיבּוּר, אִם כֵּן הָווּ לְהוּ אַרְבָּעָה, וַאֲנַן חֲמִשָּׁה תְּנַן! אֶלָּא קָסָבַר רַבִּי יוֹסֵי: טוּמְאָה הוּתְּרָה בַּצִּיבּוּר. וְהָא תַּנְיָא: אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה מַזִּין עָלָיו כָּל שִׁבְעָה מִכָּל חַטָּאוֹת שֶׁהָיוּ שָׁם, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אֵין מַזִּין עָלָיו אֶלָּא שְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי בִּלְבַד. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ קָסָבַר רַבִּי יוֹסֵי "טוּמְאָה הוּתְּרָה בַּצִּיבּוּר" לָמָּה לִי הַזָּאָה כְּלָל? אֶלָּא מְחַוְּורְתָּא: מַתְנִיתִין דְּלָא כְּרַבִּי יוֹסֵי. אֲמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְאַבָּיֵי: וְרַבִּי יוֹסֵי שִׁטְרָא מְזַכֵּי לְבֵי תְּרֵי הוּא?! דְּתַנְיָא, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בַּזְּבָחִים. וְדִבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בַּזְּבָחִים. וְדִבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בַּמִּנְחוֹת, וְדִבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בַּמִּנְחוֹת. דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בַּזְּבָחִים - שֶׁהָיָה אוֹמֵר 'דָּם אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּשָׂר', דִּבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בַּזְּבָחִים שֶׁהָיָה אוֹמֵר "אִם אֵין דָּם אֵין בָּשָׂר, אִם אֵין בָּשָׂר אֵין דָּם". דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בַּמִּנְחוֹת - שֶׁהָיָה אוֹמֵר "קוֹמֶץ אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם שְׁיָרִים", וְדִבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בַּמִّנְחוֹת שֶׁהָיָה אוֹמֵר "אִם אֵין שָׁם שְׁיָרִים אֵין קוֹמֶץ אִם אֵין קוֹמֶץ אֵין שְׁיָרִים". אֲמַר לֵיהּ: מִסְתַּבְּרָא קָאָמַר; כִּי קָאֵי בַּזְּבָחִים, אָמַר: מִסְתַּבְּרָא כִּי הֵיכִי דִּפְלִיגִי בַּזְּבָחִים פְּלִיגִי נַמִּי בַּזְּבָחִים. פְּלִיגִי נַמִּי בַּמִּנְחוֹת. קָאֵי בַּמִּנְחוֹת, אָמַר: מִסְתַּבְּרָא כִּי הֵיכִי דִּפְלִיגִי בַּמִּנְחוֹת פְּלִיגִי נַמִּי בַּזְּבָחִים. אָמַר לֵיהּ: הָתִינַח כִּי קָאֵי בַּזְּבָחִים אָמַר: מִסְתַּבְּרָא כִּי הֵיכִי דִּפְלִיגִי בַּזְּבָחִים פְּלִיגִי נַמִּי בַּמִּנְחוֹת - דְּעִיקַּר קְרָאֵי כִּי כְּתִיבִי בַּזְּבָחִים כְּתִיבִי. אֶלָּא, כִּי קָאֵי בַּמִּנְחוֹת וְאָמַר: מִסְתַּבְּרָא כִּי הֵיכִי דִּפְלִיגִי בַּמִּנְחוֹת פְּלִיגִי נַמִּי בַּזְּבָחִים, וְהָא עִיקַּר קְרָאֵי בְּזִבְחִים הוּא דִּכְתִיבִי! אֶלָּא לָא קַשְׁיָא: רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר - בְּנִטְמָא, וְדִבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ - בְּאָבוּד וְשָׁרוּף, בְּנִטְמָא. מַאי טַעְמָא - מִשּׁוּם דִּמְרַצֵּי צִיץ, הָא שְׁמַעְתָּ לֵיהּ לְרַבִּי יוֹסֵי דְּאָמַר: אֵין הַצִּיץ מְרַצֶּה עַל אֲכִילוֹת! אֶלָּא לָא קַשְׁיָא: רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר - בַּצִּיבּוּר, רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ - בַּיָּחִיד. בַּצִּיבּוּר מַאי טַעְמָא - מִשּׁוּם דְּטוּמְאָה הוּתְּרָה בַּצִּיבּוּר, חֲדָא: דִּשְׁמַעְתָּ לֵיהּ לְרַבִּי יוֹסֵי דְּאָמַר טוּמְאָה דְּחוּיָה הִיא בַּצִּיבּוּר, וְעוֹד: אִי בַּצִּיבּוּר - רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מַכְשִׁיר וְלֹא רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ?!

הא

אלא

הא אמרת מודה רבי יהושע בציבור — תימה לרבינו שמשון בן אברהם: מאי קושיא? דילמא הכי קאמר: רואה אני דברי רבי אליעזר בציבור — שאף ר' יהושע לא אמר אלא ביחיד. דכי האי גוונא אמרינן פרק קמא דחולין (יב,א) ובכמה דוכתי! ואומר רבינו יצחק: דהכא לא שייך למימר הכי, דלא קתני בברייתא לא בציבור ולא ביחיד. **כי** מודה בנטמא — משום דציע מרצהו.

לעכב לא והתניא במכסת נפשות — תימה לרבינו יצחק: והא קרא בשחיטה כתיב, ומדהתם נפקא דמחשבת אוכלין פסלה בשחיטה. אבל בזריקה — אמרן לעיל דאין מחשבת אוכלין בזריקה. והיכי פריך משחיטה אזריקה? ואומר רבינו יצחק: דווקא מחשבת אוכלין ליתא בזריקה, אלא בשחיטה. אבל כשאין לו אוכלין לגמרי — אף בשעת זריקה סברא היא דפסול, שהיא עיקר עבודה. כיון דבשעת שחיטה הקפיד הכתוב אפילו אמחשבה.

שאני התם דאי מימשכי הני כו' — תימה לרבינו שמשון בן אברהם: והא בשעת זריקה אינם יכולים לימשך ונמצא דהשתא לא חזי לאכילה! ויש לומר: דדילמא ר' נתן סבר כר' שמעון דתנן לקמן בפרק "האשה" (פט,א) נמנין ומושכין ידיהם עד שיזרק הדם. אי נמי נטמאו מקצתן או שמתו חזי להני. **ולרבי** נתן איש לפי אבלו למה לי דבעינן גברא דחזי לאכילה — ואם תאמר: לרבנן נמי לישני הכי: לעיל כי פריך ולעכב לא לימא כי אתא קרא לעכב — היינו דבעינן גברא חזי לאכילה, אבל בשר — לא. ולאו פירכא היא, דרבנן בעו בשר חזי לאכילה, כדתניא לעיל אחרונים שאין להם כזית — אינם אוכלין, וחייבין לעשות פסח שני. והא נמי לא תיקשי אמאי לא משני לר' נתן איש לפי אכלו למצוה, כדבעי למימר לעיל — משום דלא אשכחן תנא דלא מקיש אוכלין למנויין אלא זקני דרום לחודייהו, בפרק שני דזבחים (כג,א). ולמאי דמוקי מתניתין כר' נתן — צריך לומר: דיוצאין בפסח אחד דקאמר — היינו דוקא דיעבד.

לימא ר' נתן היא כו' — תימה לרבינו יצחק: והיכי מיתוקמא כר' נתן? והא ר' נתן ורבנן לא פליגי אלא בבשר, אבל בגברא — לכולי עלמא בעינן גברא דחזי לאכילה. ועוד: אם כן, אפילו שחטו שלא לאוכליו נמי, ואמאי נקט שחטו לאוכליו! ועוד: היכי תיסק אדעתיה למימר השתא דיש מחשבת אוכלין בזריקה — הא פשוט בכולי גמרא דאין מחשבת אוכלין בזריקה, כדמוכח בזבחים (ד,א) וב"תמיד נשחט" לעיל (סח,א), ושם הבאתי. ונראה לרבינו יצחק דהכי פירושו: נזרק דמו שלא לאוכליו לא שנזרק שלא לשם אוכליו אלא שבשעת זריקה היו הבעלים חולים. והשתא אקמר — כמאן כר' נתן, דמשמע ליה כיון דר' נתן מיקל כולי האי, ולא בעי שיהא בשר ראוי לאכילה — הכי נמי לא חייש אם אין בעלים ראויין בשעת זריקה. אבל רבנן, דמחמרי ובעו שיהא בשר ראוי לאכילה — הוא הדין דבעו שיהו הבעלים ראויים לאכילה בשעת זריקה. והכי נמי סבר ר' אלעזר בסמוך, דלא בעי ר' נתן גברא חזי אלא בשחיטה דווקא.

נזיר

אלא — תרווייהו ביחיד. והא — לכתחלה, והא — דיעבד. והא דקתני אם זרק הורצה, ואוקימנא ביחיד — הני מילי דמודה רבי יהושע בדיעבד, כשנטמא, דהא עלה קאי ומשום דאיתיה בעינא. אבל באבוד ושרוף — לא. ורבי יוסי, אפילו נשרפו או אבדו שיריה קאמר: אם הקטיר קומצה — כשירה. **משנה נטמא בשר וחלב קיים אין זורק את הדם** — אפילו לרבי אליעזר, דעיקר פסח לאכילת אדם קאתי. **ובמוקדשין אינו כן** — אפילו לרבי יהושע, שאפילו נטמא בשר וחלב קיים — זורק את הדם. דהא תרתי איכא, מתיר ושריירים, שהדם מתיר אימורין למזבח. **גמרא** הורצה — ופטור מלעשות פסח שני. **לא מעכבא** — כפרה בדיעבד. **אוכלין** — חולה וזקן. **רב** — דאית ליה אכילת פסחים לא מעכבא, דאמר כרבי נתן. **יוצאין בפסח אחד** — ואף על פי שאין בו כזית לכל אחד. אלמא: אכילה לא מעכבא. **דאי** מימשכי הני — מה שיש בהן יותר מכזית לכל אחד חזי להני הנשארים. **ואי מימשכי הני כו'** — אישתכח דחזי לכולהו, דהי מינייהו מפקת? הלכך, אף על גב דלא אימשיך חד מינייהו — פטורין. אבל ניטמא — לא חזי אפילו לחד. **נימנו עליו** — עד שהיה כזית לכל אחד. **ומאי דוחקיה דרב** — לאוקמא למתניתין כרבי נתן, דלא מעכבא, ולמימרא דמתניתין לכתחלה קאמר, הא אם זרק — הורצה. **נוקמה כרבנן** — ונימא דמתניתין אפילו בדיעבד פסול. **פסח עצמו כשר** — קא סלקא דעתך: לזרוק דמו ולהקטיר חלבו, אבל לאכילה לא. וקתני: ואדם יוצא בו ידי חובתו. **אין מחשבת אוכלין** — חולה וזקן בזריקת דם, ד"איש לפי אכלו" — לגבי שחיטה כתיב. **חלים** — בריא. **גברא דחזי לאכילה בעינן** — דכי כתיב: "איש לפי אכלו" — אגברא כתיב, דליהוי גברא בר אכילה. אבל פסח — לא איכפת לן אי לא חזי. יזרק **בטהרה** — בכהנים וכלי שרת טהורין. **ורבי נתן היא** — דאמר: אכילה לא מעכבא. ולא בעי רבי נתן גברא דחזי לאכילה. ומתניתא קמייתא מוקי רבי אלעזר כרבנן. **הכא במאי עסקינן בציבור** — שנטמאו רוב ציבור בין שחיטה לזריקה, כגון שמת הנשיא ונטמאו. הילכך: גברי דחזו לאכילה נינהו. **גזירה שמא** — לשנה אחרת יטמאו ציבור אחר זריקה. **ויאמרו אשתקד** — מי לא היינו טמאין בשעת אכילה, ואכלנו, ואף על פי ששחיטתו בטהרה? השתא נמי, אף על פי ששחיטתו וזריקתו בטהרה — ניכול בשר בטומאה. ולא ידעי דאשתקד בעידנא דהוי זריקת דם טמאין הוו, והוה ליה פסח הבא בטומאה.

איבעית

הָא אֲמַרְתְּ בַּצִּיבּוּר אֲפִילּוּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מוֹדֶה! אֶלָּא רוֹאֶה אֲנִי דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר - בְּדִיעֲבַד, וְדִבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ - לְכַתְּחִלָּה. דִּיעֲבַד, אֲפִילּוּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ נַמִּי מוֹדֶה הוּא, דְּקָתָנֵי: מוֹדֶה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ שֶׁאִם זָרַק - הוּרְצָה! הָא בְּטוּמְאָה, הָא בְּאָבוּד וְשָׂרוּף. כִּי קָתָנֵי מוֹדֶה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ שֶׁאִם זָרַק הוּרְצָה - בְּנִטְמָא, אֲבָל בְּאָבוּד וְשָׂרוּף - לֹא. כִּי קָאָמַר רַבִּי יוֹסֵי רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר - בְּדִיעֲבַד, בְּאָבוּד וְשָׂרוּף. **מִשְׁנָה** נִטְמָא בָּשָׂר וְחֵלֶב קַיָּים - אֵינוֹ זוֹרֵק אֶת הַדָּם. נִטְמָא הַחֵלֶב וְהַבָּשָׂר קַיָּים - זוֹרֵק אֶת הַדָּם. וּבַמּוּקְדָּשִׁים אֵינוֹ כֵּן, אֶלָּא אַף עַל פִּי שֶׁנִּטְמָא הַבָּשָׂר וְהַחֵלֶב קַיָּים - זוֹרֵק אֶת הַדָּם. **גְּמָרָא** אָמַר רַב גִּידֵּל אָמַר רַב: אִם זָרַק - הוּרְצָה. וְהָא בְּעֵינַן אֲכִילָה! אֲכִילָה לָא מְעַכְּבָא. וְהָא כְּתִיב: "אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ"! לְמִצְוָה. וּלְעַכֵּב לֵא? וְהָתַנְיָא: "בְּמִכְסַת" - מְלַמֵּד שֶׁאֵין הַפֶּסַח נִשְׁחָט אֶלָּא לְמִנּוּיָו, יָכוֹל שֶׁחָטוֹ שֶׁלֹּא לְמִנּוּיָו יְהֵא בְּעוֹבֵר עַל הַמִּצְוָה וְכָשֵׁר - תַּלְמוּד לוֹמַר: "אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ" - הַכָּתוּב שָׂנָה עָלָיו לְעַכֵּב. וְאִיתַּקַּשׁ אוֹכְלִין לִמְנוּיִין! אֶלָּא רַב דְּאָמַר כְּרַבִּי נָתָן, דְּאָמַר: אֲכִילַת פְּסָחִים לָא מְעַכְּבָא. הֵי רַבִּי נָתָן? אִילֵימָא הָא רַבִּי נָתָן - דְּתַנְיָא, רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: מְנַיִּין שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל יוֹצְאִין בְּפֶסַח אֶחָד - תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְשָׁחֲטוּ אֹתוֹ כֹּל קְהַל עֲדַת יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעַרְבָּיִם", וְכִי כָּל הַקָּהָל שׁוֹחֲטִין? וַהֲלֹא אֵין שׁוֹחֵט אֶלָּא אֶחָד! אֶלָּא מְלַמֵּד שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל יוֹצְאִין בְּפֶסַח אֶחָד. דִּילְמָא שָׁאנֵי הָתָם, דְּאִי מִמְּשִׁכִּי הָנֵי - חֲזֵי לְהָנֵי, וְאִי מִמְּשִׁכִּי הָנֵי - חֲזֵי לְהָנֵי, אֶלָּא הָא רַבִּי נָתָן: דְּתַנְיָא, נִמְנוּ עָלָיו חֲבוּרָה אַחַת, וְחָזְרוּ וְנִמְנוּ עָלָיו חֲבוּרָה אַחֶרֶת, רִאשׁוֹנִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶן כַּזַּיִת - אוֹכְלִין וּפְטוּרִין מִלַּעֲשׂוֹת פֶּסַח שֵׁנִי, אַחֲרוֹנִים שֶׁאֵין לָהֶם כַּזַּיִת - אֵין אוֹכְלִין, וְחַיָּיבִין לַעֲשׂוֹת פֶּסַח שֵׁנִי. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: אֵלּוּ וָאֵלּוּ פְּטוּרִין מִלַּעֲשׂוֹת פֶּסַח שֵׁנִי - שֶׁכְּבָר נִזְרַק הַדָּם. אַפַּתִּי, דִּילְמָא שָׁאנֵי הָתָם דְּאִי מִמְּשִׁכִּי הָנֵי - חֲזֵי לְהוּ. אִם כֵּן לִיתְנֵי "הוֹאִיל וּרְאוּיִים לִימָּשֵׁךְ", מַאי "שֶׁכְּבָר נִזְרַק הַדָּם" - שְׁמַע מִינַּהּ: בַּדָּם תַּלְיָא מִילְּתָא, אֲבָל אֲכִילָה לָא מְעַכְּבָא. מַאי דּוּחֲקֵיהּ דְּרַב דְּמוֹקִים לַהּ מַתְנִיתִין לְכַתְּחִלָּה, וְרַבִּי נָתָן? נוֹקְמָהּ כְּרַבָּנַן, וַאֲפִילּוּ דִּיעֲבַד נַמִּי לָא! רַב מַתְנִיתִין קְשִׁיתֵיהּ, אַמַּאי תָּנֵי "אֵין זוֹרֵק אֶת הַדָּם", לִיתְנֵי 'פָּסוּל'! אֶלָּא שְׁמַע מִינַּהּ: אֵין זוֹרֵק - לְכַתְּחִלָּה, אֲבָל דִּיעֲבַד - שַׁפִּיר דָּמִי. וּלְרַבִּי נָתָן, "אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ" לָמָּה לִי? דְּבָעֵינַן גְּבָרָא דַּחֲזֵי לַאֲכִילָה. מַאן תְּנָא לְהָא, דְּתָנוּ רַבָּנַן: שָׁחֲטוּ לְאוֹכְלָיו וְזָרְקוּ דָּמוֹ שֶׁלֹּא לְאוֹכְלָיו - הַפֶּסַח עַצְמוֹ כָּשֵׁר, וְאָדָם יוֹצֵא בּוֹ יְדֵי חוֹבָתוֹ. כְּמַאן, נִימָא רַבִּי נָתָן הִיא וְלָא רַבָּנַן? אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבָּנַן, אֵין מַחֲשֶׁבֶת אוֹכְלִין בִּזְרִיקָה. מַאן תְּנָא לְהָא, דְּתָנוּ רַבָּנַן: הֲרֵי שֶׁהָיָה חוֹלֶה בְּשִׁעַת שְׁחִיטָה וַחֲלִים בְּשִׁעַת זְרִיקָה, חֲלִים בְּשִׁעַת שְׁחִיטָה וְחוֹלֶה בְּשִׁעַת זְרִיקָה - אֵין שׁוֹחֲטִין וְזוֹרְקִין עָלָיו עַד שֶׁיְּהֵא חֲלִים מִשְּׁעַת שְׁחִיטָה עַד שְׁעַת זְרִיקָה. כְּמַאן? נִימָא רַבָּנַן הִיא וְלָא רַבִּי נָתָן! אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבִּי נָתָן, גְּבָרָא דַּחֲזֵי לַאֲכִילָה בָּעֵינַן. מַאן תְּנָא לְהָא דְּתָנוּ רַבָּנַן: שְׁחָטוּ בְּטָהֳרָה וְאַחַר כָּךְ נִטְמְאוּ הַבְּעָלִים יִזְרֹק הַדָּם בְּטָהֳרָה וְאַל יֹאכַל בָּשָׂר בְּטוּמְאָה. כְּמַאן? אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: בְּמַחֲלוֹקֶת שְׁנוּיָה וְרַבִּי נָתָן הִיא. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבָּנַן הִיא; הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - בְּצִיבּוּר, דַּאֲפִילּוּ בְּטוּמְאָה נַמִּי עָבְדִי. אִי בְּצִיבּוּר, אַמַּאי אֵין הַבָּשָׂר נֶאֱכָל בְּטוּמְאָה? גְּזֵירָה שֶׁמָּא יִטַּמְּאוּ הַבְּעָלִים לְאַחַר זְרִיקָה וְיֹאמְרוּ אֶשְׁתָּקַד לֹא נִטְמְאוּ וְאָכַלְנוּ - הָשְׁתָּא נַמִּי נֵיכוּל, וְלָא יָדְעִי דְּאֶשְׁתָּקַד כִּי אִיזְדְּרִיק דָּם - בְּעָלִים טְמֵאִים הָווּ, הָשְׁתָּא בְּעָלִים טְהוֹרִין הָווּ.

ואיבעית

וְהָא אָמְרַת – והרי לעיל (ע"א) ביארה הגמרא, **שבְּצִיבּוּר אֲפִילּוּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מוֹדֶה** שאפשר לזרוק את הדם כשנטמא הבשר.

מתרצת הגמרא את דברי רבי יוסי באופן אחר: **אֶלָּא**, אכן בציבור, אף רבי יהושע מודה שאפשר לזרוק את הדם כשנטמא הבשר, ואף רבי יוסי לא דיבר אלא ביחיד, וכך היא כוונת רבי יוסי, **רוֹאֶה אֲנִי דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּדִיעֲבַד**, כלומר, שאם עבר וזרק את הדם או הקטיר את הקומץ, הורצה הקרבן ונתכפרו בו, **וְרוֹאֶה אֲנִי** את **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לְכַתְּחִלָּה**, כלומר, שלכתחילה אין לזרוק את הדם ולהקטיר את הקומץ כשנטמא הבשר או השיריים.

מקשה הגמרא: איך ניתן לפרש שכוונת רבי יוסי היא שנראים דברי רבי אליעזר בדיעבד, הרי **בְּדִיעֲבַד אֲפִילּוּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ נַמִּי** [–גם כן] **מוֹדֶה הוּא** שאם זרק הורצה. **דְּקָתָנֵי** – ששנינו בברייתא **שמוֹדֶה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ שֶׁאִם** נטמא הבשר **וְזָרַק** את הדם **הוּרְצָה**.

מתרצת הגמרא: אין להקשות ממה ששנינו בברייתא שרבי יהושע מודה בדיעבד, משום **דְּהָא** – שדברי רבי יהושע, נאמרו **בְּטוּמְאָה** – כשנטמא הבשר אבל הוא קיים, **וְהָא** – ודברי רבי יוסי, נאמרו **בְּאָבוּד וְשָׁרוּף** – שאבד הבשר או נשרף ואינו לפנינו. ומפרשת הגמרא: **כִּי קָתָנֵי** – מה שנאמר בברייתא **שמוֹדֶה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ שֶׁאִם זָרַק הוּרְצָה**, אין זה רק **בְּנִטְמָא**, שבזה דיברה הברייתא, **אֲבָל בְּאָבוּד וְשָׁרוּף, לֹא** אמר רבי יהושע שבדיעבד הקרבן כשר, **וּכְי קָאָמַר** – וכשאמר **רַבִּי יוֹסֵי רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּדִיעֲבַד**, אמר כן **בְּאָבוּד וְשָׁרוּף**, שרבי יוסי סובר שאף שאין זורקים את הדם כשאין הבשר קיים, ואין מקטירים הקומץ כשאין השיריים קיימים, דין זה אינו אלא לכתחילה, ומשום כך בדיעבד הקרבן כשר אף כשהבשר או השיריים כלל אינם קיימים.

משנה

במשנה הקודמת (עה:) נתבאר שבקרבן ציבור הבא בטומאה יש חילוק בין קרבן פסח לשאר קרבנות, שכל הקרבנות אינן נאכלין כאשר באין בטומאה ואילו הפסח נאכל בטומאה, משום שעיקרו לא בא אלא בשביל אכילה. משנתנו מביאה הלכה נוספת בה חלוק פסח משאר קרבנות מטעם זה.

מדיני הקרבן שזריקת דמו על גבי המזבח [אשר בה תלויה כפרת הקרבן] מתרת את בשרו לאכילה ואת אימוריו [–חלביו] להקרבה, אולם כשהבשר והאימורין אינם ראויים לכך כגון שנטמאו או אבדו, נתבאר בסוגיא לעיל (עז.) שנחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע. לדעת רבי אליעזר זורק את הדם אף על פי שאין בשר ויצאו הבעלים ידי חובתן, ולדעת רבי יהושע אינו זורק את הדם]. אך בנטמא רק אחד מהן, הבשר או החלב, אף לדעת רבי יהושע זורק את הדם, כמבואר להלן (עט.). במשנתנו יבואר שבדין נטמא אחד מהן, חלוק פסח משאר קרבנות.

נִטְמָא בָּשָׂר של הפסח, אחר שחיטתו, **וְחֵלֶב** הפסח העומד להקרבה על גבי המזבח **קַיָּים** בטהרתו ולא נטמא, **אֵינוֹ זוֹרֵק אֶת הַדָּם** על המזבח, לפי שעיקר קרבן הפסח אינו בא אלא בשביל אכילתו, וכיון שנטמא אינו ראוי לאכילה ואינו ראוי להיות קרבן פסח. אבל **נִטְמָא חֵלֶב** של הפסח אחר שחיטתו, **וְהַבָּשָׂר קַיָּים** בטהרתו, **זוֹרֵק אֶת הַדָּם**, שהרי ניתן לאכול מהבשר.

וּכְמוּקְדָּשִׁים – אך בשאר קרבנות **אֵינוֹ כֵּן** – אין הדין כבקרבן פסח, **אֶלָּא אַף עַל פִּי שֶׁנִּטְמָא הַבָּשָׂר** ואינו ראוי לאכילה, **וְהַחֵלֶב קַיָּים** בטהרתו וראוי להקרבה, **זוֹרֵק אֶת הַדָּם** מפני שאין עיקרן לאכילה כקרבן פסח.

גמרא

שנינו במשנה, שאם נטמא בשר הפסח אף שהחלב קיים אינו זורק את הדם, מבארת הגמרא מה הדין אם עבר וזרק את הדם. אומרת הגמרא: **אָמַר רַב גִּידֵּל אָמַר רַב**, אף על פי ששנינו במשנתנו שכשנטמא בשר הפסח אינו זורק את הדם, **אִם** עבר **וְזָרַק** את הדם, **הוּרְצָה** – עלה הקרבן לרצון, ופטור מלעשות פסח שני.

הגמרא דנה בדברי רב מדוע הפסח כשר אף שאין בשרו ראוי לאכילה. שואלת הגמרא: מדוע יוצא בו ידי חובת הפסח **וְהָא בָּעֵינַן** [–והרי צריך] **אֲכִילָה** בקרבן פסח, והיינו שבשעת הזריקה יהיה הפסח ראוי לאכילה, וזה אינו יכול להאכל מפני טומאתו. משיבה הגמרא: **אֲכִילָה לֹא מְעַכְּבָא** – בדיעבד אכילת הפסח אינה מעכבת את כפרת הקרבן, ולפיכך אף שאינו ראוי לאכילה בשעת הזריקה נתקיימה מצותו.

שואלת הגמרא: היאך אתה אומר שהאכילה אינה מעכבת, **וְהָא** [–והרי] **כְּתִיב** בקרבן פסח (שמות יב ד) בדין שחיטתו, **'אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ** תָּכוּסוּ **עַל הַשֶּׂה'**, 'תכסו' לשון שחיטה, שתשחטו את הפסח רק עבור אדם הראוי לאוכלו, ומוכח שהאכילה מעכבת את כפרת הקרבן, ולפיכך אם אינו ראוי לאכילה בשעת הזריקה אינו יוצא ידי חובתו. משיבה הגמרא: לעולם האכילה אינה מעכבת, ודין זה שיש לשחוט את הפסח רק על הראוי לאוכלו אינו אלא **לְמִצְוָה** לכתחילה.

הגמרא מקשה על רב מברייתא שמוכח בה שדין זה מעכב בדיעבד. מקשה הגמרא: **וּלְעַכֵּב לֹא** – וכי דין זה שלא לשחוט על מי שאינו ראוי לאכילה אינו מעכב, **וְהָתַנְיָא** – והלא שנינו בברייתא, נאמר (שמות שם) בדין לקיחת הפסח, 'וְאִם יִמְעַט הַבַּיִת מִהְיֹת מִשֶּׂה וְלָקַח הוּא וּשְׁכֵנוֹ הַקָּרֹב אֶל בֵּיתוֹ **בְּמִכְסַת נְפָשֹׁת** אִישׁ **לְפִי אָכְלוֹ** תָּכוּסוּ **עַל הַשֶּׂה**', 'במכסת' לשון מנין, ונאמר להלן (שם יב ו) 'וְשָׁחֲטוּ אֹתוֹ', **מְלַמֵּד שֶׁאֵין הַפֶּסַח נִשְׁחָט אֶלָּא לְמִנּוּיָו** – עבור אותם שהזמינו עצמם ליטול בו חלק קודם שחיטתו לפי חשבון ולא עבור מי שלא נמנה עליו. שואלת הברייתא: **יָכוֹל** אם **שֶׁחָטוֹ שֶׁלֹּא לְשֵׁם מְנוּיָו** אלא עבור מי שלא נמנה עליו, לא **יְהֵא** אלא רק **כְּעוֹבֵר עַל הַמִּצְוָה** וְהקרבן **כָּשֵׁר**. משיבה הברייתא: **תַּלְמוּד לוֹמַר** – מלמדנו הכתוב **'אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ תָּכוּסוּ'**, 'תכוסו' לשון מנין, **הַכָּתוּב שָׁנָה עָלָיו לְעַכֵּב** – הכתוב שב וכתב לשון מנין אחר שכבר הזכיר לשון מנין בתחילה [–'במכסת'], לומר שהשחיטה לשם מנויו מעכבת, ואם שחטו שלא למנויו הקרבן פסול.

מבארת הגמרא את הקושיא מהברייתא: **וְאִיתְּקַשׁ אוֹכְלִין לִמְנוּיִין**, – דין שחיטה שלא לאוכליו הנלמד מ'איש לפי אכלו' הכתוב בפסוק זה הוקש לדין שחיטה שלא למנויו, ללמד שהוא מעכב בכפרת הקרבן כמותו, וקשה על רב שהכשיר את הפסח בדיעבד.

מתרצת הגמרא: **אֶלָּא רַב דְּאָמַר** להעמיד את המשנה שאם זרק הורצה משום שאכילת הפסח אינה מעכבת, כְּשיטת **רַבִּי נָתָן** אמר כן, **דְּאָמַר אֲכִילַת פְּסָחִים לֹא מְעַכְּבָא** בדיעבד, ולכך אף שהפסח אינו ראוי לאכילה אינו נפסל בכך, ומכל מקום לכתחילה לא יזרוק את הדם שכן אף לרבי נתן אכילת הפסח מעכבת לכתחילה.

הגמרא מבררת היכן מצינו בדברי רבי נתן שסובר כן. מבררת הגמרא: **הֵי רַבִּי נָתָן** – אלו דברים מדברי רבי נתן יש ללמוד מהם שסובר כן. **אִילֵימָא הָא רַבִּי נָתָן** – אם נאמר שמדברי רבי נתן אלו, **דְּתַנְיָא** בברייתא, **רַבִּי נָתָן אוֹמֵר**, מִנַּיִן **שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל יוֹצְאִין בְּקָרְבַּן פֶּסַח אֶחָד** ואף שאין בו כזית לכל אחד ואחד, **תַּלְמוּד לוֹמַר** (שמות יב ו) 'וְשָׁחֲטוּ **אוֹתוֹ כֹּל קְהַל עֲדַת יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעַרְבַּיִם**', ויש לדקדק בלשון הכתוב, **וְכִי כָּל הַקָּהָל** כולו **שׁוֹחֲטִין** שה אחד, **וַהֲלֹא** שה אחד **אֵין שׁוֹחֵט אֶלָּא** אדם **אֶחָד**, **אֶלָּא** הכתוב **מְלַמֵּד שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל יוֹצְאִין בְּפֶסַח אֶחָד**. ומדברי רבי נתן אלו יש ללמוד שאין האכילה מעכבת, כי הלא בשה אחד שאין בו כזית לכל אחד ואחד מישראל יוצאים כולם ידי חובתן.

דוחה הגמרא: **דַּיְלְמָא שָׁאנִי הָתָם** – שמא שונה הדבר שם בברייתא, שאף על פי שאכילת הפסח מעכבת בכל זאת כל ישראל יוצאים בפסח אחד, משום **דְּאִי מִמְּשַׁכֵּי הָנֵי** – שאם ימשכו ידיהם מאכילתו אלו שאין בפסח כזית לצורכם, **חֲזֵי לְהָנֵי** – יהיה הפסח ראוי לאלו האחרים שיש בפסח כזית לצורכם, **וְאִי מִמְּשַׁכֵּי הָנֵי** – ואם ימשכו ידיהם אלו האחרים **חֲזֵי לְהָנֵי** – יהיה ראוי הפסח לראשונים. ונמצא שאף שבפועל לא משך אחד ממנויו ידיו מאכילתו ולא יוכלו לאכול ממנו כל ישראל, מכל מקום הפסח ראוי לכל אחד מישראל, שאיזה אדם נוציא מן הכלל ונאמר שהוא לא יאכל

המשך בעמוד קפג

הגמרא חוזרת ליישב את רב [המעמיד את האמור במשנה 'אינו זורק את הדם' שאם זרק הורצה] באופן אחר. אומרת הגמרא: **וְאִיבְּעֵית אֵימָא** – ואם תרצה תאמר, **רַב דְּאָמַר** אם זרק הורצה **כְּשִׁיטַת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** אמר כן, הסובר שאכילת הפסח אינה מעכבת].

הגמרא מביאה ברייתא בה מבוארת שיטת רבי יהושע: **דְּתַנְיָא, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, כָּל הַזְּבָחִים שֶׁבַּתּוֹרָה שֶׁנִּטְמָא בָּשָׂר, וְחֵלֶב קַיָּים בְּטַהֲרָתוֹ, בֵּין שֶׁנִּטְמָא חֵלֶב, וּבָשָׂר קַיָּים בְּטַהֲרָתוֹ, זוֹרֵק אֶת הַדָּם.** אבל שלמי נָזִיר **וְעוֹשֵׂה פֶּסַח** אין דינם כשאר זבחים, מפני שבהם צריך הבשר להיות ראוי לאכילה. בשלמי נזיר כדי לקיים מצוות האמורות בנזיר, שילוח שערו תחת דוד השלמים ותנופת הזרוע, ובפסח כי עיקרו לאכילה בא, ולפיכך רק אם **נִּטְמָא חֵלֶב וּבָשָׂר קַיָּים זוֹרֵק אֶת הַדָּם,** אבל אם **נִּטְמָא בָּשָׂר וְחֵלֶב קַיָּים אֵין זוֹרֵק אֶת הַדָּם,** כי אין הבשר ראוי לאכילה, ואף על פי כן **אִם** עבר **וְזָרַק** את הדם **הוּרְצָה** – עלה הקרבן לרצון, כי מצוות הנזיר אינם מעכבות בו, וכן בפסח האכילה אינה מעכבת. ודברים אלו אמורים בנטמא הבשר אבל **נִּטְמְאוּ הַבְּעָלִים בְּמֵת, לֹא יִזְרוֹק** את הדם **וְאִם** עבר **וְזָרַק** את הדם **לֹא הוּרְצָה** – לא עלה הקרבן לרצון, והוא פסול. כי אף שהאכילה אינה מעכבת בפסח ואין צריך בשר ראוי לאכילה, מכל מקום טומאת הבעלים מעכבת כי צריך שיהיו הבעלים ראויים לאכילה בשעת הזריקה, ובנזיר טומאת הבעלים מעכבת ופוסלת את הקרבן משום שסותר את נזירותו על ידי שנטמא, וצריך למנות שוב ימי נזירות. ובדברי רבי יהושע אלו מבואר שאכילת הפסח אינה מעכבת ולכך בנטמא הבשר אם זרק הורצה, וכשיטתו אמר רב את דבריו.

שנינו במשנה: **וַבַּמּוּקְדָּשִׁין אֵינוֹ כֵּן וכו'** אלא אף על פי שנטמא הבשר והחלב קיים זורק את הדם.

הגמרא מדייקת שהמשנה נאמרה כדעת רבי יהושע. מהמשנה מדויק כי רק אם החלב קיים זורק את הדם, אבל אם נטמא גם החלב אינו זורק את הדם. אומרת הגמרא: **מַתְנִיתִין מַנִּי** – משנתנו הסוברת שכאשר נטמאו שניהם הבשר והחלב אינו זורק את הדם, כדעת מי שנויה, כדעת **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הִיא** הסובר שאין הדם נזרק אלא כאשר יש דבר הניתר על ידו, או בשר לאכילה או חלב למזבח, ולכך כשנטמאו שניהם אינו זורק את הדם.

מביאה הגמרא ברייתא בה מבוארת שיטת רבי יהושע: **דְּתַנְיָא, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, כָּל הַזְּבָחִים שֶׁבַּתּוֹרָה שֶׁנִּשְׁתַּיֵּיר מֵהֶן כַּזַּיִת בָּשָׂר** לאכילת אדם **אוֹ כַּזַּיִת חֵלֶב** לאכילת מזבח, **זוֹרֵק אֶת הַדָּם.** שנאמר (דברים יב כז) 'וְעָשִׂיתָ עֹלֹתֶיךָ הַבָּשָׂר וְהַדָּם', צריך שיתקיים 'הבשר והדם', ולכך אם אין בשר אין זריקת דם, ובנשתייר כזית הרי זה חשוב שיש בשר. אבל אם לא נשתייר אלא **כַּחֲצִי זַיִת בָּשָׂר וְכַחֲצִי זַיִת חֵלֶב, אֵין זוֹרֵק אֶת הַדָּם,** כי פחות מכדי שיעור אכילה אינו חשוב שיור, ובשר וחֵלֶב אינם מצטרפים זה עם זה לשיעור שלם, לפי שזה לאכילת אדם וזה לאכילת מזבח. כן הדין בכל הקרבנות, **וּבְקָרְבַּן עוֹלָה** אין הדין כן, אלא **אֲפִילּוּ** נשתייר **כַּחֲצִי זַיִת בָּשָׂר וְכַחֲצִי זַיִת חֵלֶב זוֹרֵק אֶת הַדָּם, מִפְּנֵי שֶׁכּוּלָּהּ כָּלִיל** – שמקטיר כולה על גבי המזבח, וכיון ששניהם, הבשר והחלב, אכילת מזבח הם, מצטרפים לכזית. ובדברי רבי יהושע אלו מבוארת שיטתו שאם לא נשתייר לא הבשר ולא החלב אינו זורק את הדם.

מוסיף רבי יהושע ומבאר דין שיור מנחה: **וַבַּמִּנְחָה אַף עַל פִּי שֶׁכּוּלָּהּ קַיֶּימֶת** ולא נשאר כלום מן הבשר והחלב **לֹא יִזְרוֹק** את הדם, כי שיור המנחה אינו חשוב שיור.

הגמרא מבררת דין שיור מנחה המבואר בסוף הברייתא. שואלת הגמרא: **מִנְחָה מַאי עֲבִידְתָּהּ** – מה עניינה, כלומר, היכן יש זריקת דם בקרבן מנחה, והלא אין אחת מחמש מנחות באה עם הזבח.

משיבה הגמרא: **אָמַר רַב פַּפָּא,** הברייתא עוסקת **בְּמִנְחַת נְסָכִים** שמביאים אותה עם הקרבנות, והחידוש בדבריה הוא, כי **סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא** – שהיה עולה בדעתך לומר, **כֵּיוָן דְּקָא אָתְיָא** – כיון שהמנחה באה **מִכֹּחַ זֶבַח** [–מחמת הזובח], **כְּגוּפֵיהּ דְּזֶבַח דָּמֵי** – הרי היא חשובה כמו הזובח עצמו, ואף אם לא נשתייר מהבשר כיון שנשתייר מהמנחה הרי היא במקומו להכשיר את זריקת הדם, **קָא מַשְׁמַע לָן,** משמיענו התנא שאין הדבר כן אלא אינה חשובה כמו הזבח עצמו, ולכך אפילו נותרה כל המנחה אם לא נותר מהבשר לא יזרוק את הדם.

הגמרא שבה לבאר את האמור בתחילת הברייתא שעל שיור כזית חלב זורקים את הדם. שואלת הגמרא: שיור של **חֵלֶב, מְנָא לָן** – מהיכן למדנו שהוא כבשר להכשיר את זריקת הדם. משיבה הגמרא: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, וּמְטוּ בָּהּ** – ויש מטים ומכריעים לומר שמועה זו **מִשּׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה, דְּאָמַר קְרָא** בזריקת דם השלמים (ויקרא יז ו) 'וְזָרַק הַכֹּהֵן אֶת הַדָּם עַל מִזְבַּח ה' פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְהִקְטִיר הַחֵלֶב לְרֵיחַ נִיחוֹחַ לַה'', משמע שזורק את הדם בשביל הַחֵלֶב **אַף עַל פִּי שֶׁאֵין** שם **בָּשָׂר,** כי לא נזכר בפסוק בשר אלא הקטרת החלב.

שואלת הגמרא: **אַשְׁכְּחָן** – מצאנו בכתוב שחֵלֶב [המכסה את הקרב וחלב שעל שתי הכליות] דינו כבשר, אבל **יוֹתֶרֶת הַכָּבֵד וּשְׁתֵּי כְּלָיוֹת** שאף הם נקטרים על המזבח עם החלב, **מְנָא לָן** – מהיכן לנו שאם לא נשתייר מהם אלא כזית דינם כבשר.

הגמרא מבררת מהיכן פשוט שאכן זורקים את הדם אף על יותרת הכבד ושתי הכליות. מבררת הגמרא: **הֵיכָא אֲמָרִינַן דְּזָרְקִינַן** – היכן אמרנו שזורקים עליהם את הדם. משיבה הגמרא: **מִדְּקָתָנֵי** – ממה ששנינו בברייתא **וַבַּמִּנְחָה אַף עַל פִּי שֶׁכּוּלָּהּ קַיֶּימֶת לֹא יִזְרוֹק,** ויש לדקדק, שרק אם נשארה **מִנְחָה** שאינה מגוף הזבח **הוּא דְּלֹא** יזרוק, **אֲבָל** אם נשארו **יוֹתֶרֶת הַכָּבֵד וּשְׁתֵּי הַכְּלָיוֹת** שהם מגוף הזבח, **שַׁפִּיר דָּמֵי** – יכול לזרוק.

עתה לאחר שנתברר לגמרא שאכן זורקים עליהם את הדם שבה הגמרא לשאלתה: **מְנָא לָן** – מהיכן למדנו שזורקים עליהם את הדם. משיבה הגמרא: **רַבִּי יוֹחָנָן דְּרֵישֵׁיהּ** [–מדברי עצמו] **אָמַר, אָמַר קְרָא** – נאמר בסיום הפסוק שממנו למדנו לעיל שזורקים את הדם על החלב, 'וְזָרַק הַכֹּהֵן אֶת הַדָּם וגו' וְהִקְטִיר הַחֵלֶב לְרֵיחַ נִיחוֹחַ', ויש ללמוד מכך, **שכל שֶׁאַתָּה מַעֲלֶה לְרֵיחַ נִיחוֹחַ** יזרק עליו הדם, וזה כולל את כל האימורים הנקטרים על המזבח.

הגמרא מבארת מה הצורך לכתוב גם 'חלב' וגם 'ריח ניחוח'. אומרת הגמרא: **וְאִיצְטְרִיךְ לְמִכְתַּב** – והוצרכה התורה לכתוב 'חֵלֶב', **וְאִיצְטְרִיךְ לְמִכְתַּב** – והוצרכה לכתוב 'לְרֵיחַ נִיחוֹחַ', משום **דְּאִי כָּתַב רַחֲמָנָא** – שאם כתבה התורה 'חֵלֶב' בלבד, **הָוָה אָמִינָא** – הייתי יכול לומר שאם נשתייר חֵלֶב בלא בשר **אֵין** – אכן יזרוק את הדם, אבל אם נשתיירו רק **יוֹתֶרֶת הַכָּבֵד וּשְׁתֵּי הַכְּלָיוֹת לֹא** יזרוק, לכך **כָּתַב רַחֲמָנָא** 'לְרֵיחַ נִיחוֹחַ', ללמד שגם על יותרת הכבד ושתי הכליות העולים לריח ניחוח זורקים את הדם. **וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא** רק והקטיר הנקטרים 'לְרֵיחַ נִיחוֹחַ', **הָוָה אָמִינָא** – הייתי יכול לומר שכל **הָעוֹלִין לְרֵיחַ נִיחוֹחַ** אם נשתייר מהם יזרק עליהם הדם, **וַאֲפִילּוּ מִנְחָה** שאף בה נאמר (במדבר טו יג) 'רֵיחַ נִיחוֹחַ לַה'', לכך **כָּתַב רַחֲמָנָא** 'חֵלֶב', ללמד שיש לרבות מריח ניחוח רק דבר הדומה לחלב שהוא מגופו של הזבח [–יותרת הכבד ושתי הכליות], ולא מנחה שאינה מגופו של הזבח.

משנה

במשנה לעיל (עה:) נתבאר דין אכילה בפסח ושאר קרבנות צבור כאשר קרבים בטומאה, במשנתנו מבאר התנא את האופנים בדם פסח קרב בטומאה. נאמר בתורה בפרשת קרבן פסח (במדבר ט י–יא) 'אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה טָמֵא לָנֶפֶשׁ וגו' וְעָשָׂה פֶסַח לַה', בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם בֵּין הָעַרְבַּיִם יַעֲשׂוּ אֹתוֹ' וגו', ונתבאר בזה שהטמא בזמן הפסח שהוא ארבעה עשר בניסן, הרי הוא נדחה להקריב את הפסח בארבעה עשר באייר, ופסח זה נקרא פסח שני. והגמרא לעיל (סה:) דורשת מ'איש' הנאמר בפסוק, שדווקא 'איש' שהוא טמא נדחה לפסח שני אבל אין צבור נדחים לפסח שני אלא עושים את הראשון בטומאה.

משנתנו מבארת מהו גדר צבור שעושין הפסח בטומאה, וגדר יחידים שנדחים לפסח שני: **נִּטְמָא** כל **הַקָּהָל אוֹ רוּבוֹ** בטומאת מת, **אוֹ שֶׁהָיוּ הַכֹּהֲנִים טְמֵאִים וְהַקָּהָל טְהוֹרִים, יַעֲשׂוּ** כולם את הפסח **בְּטוּמְאָה.** אבל אם **נִּטְמָא מִיעוּט הַקָּהָל, הַטְּהוֹרִין עוֹשִׂין** בטהרה **אֶת**

המשך בעמוד ריג

רש"י

איבעית אימא רב דאמר — אם זרק הורצה. **כרבי יהושע** — דאית ליה: אכילת פסחים לא מעבבא. **שלמי נזיר** — תחילתן לאכילה, דבעי שילוח שערו תחת הדוד שהשלמים מתבשלין בו, כדכתיב (במדבר ו): "ולקח את שער ראש נזרו ונתן על האש" וגו', ועוד בעי תנופה זרוע בשלה. אלמא: צריך שיהא בשר טהור בשעת זריקה, שיהא ראוי למצוה האמורה בו. **ואם** זרק הורצה — דהני לא מעכבי. **נטמאו בעלים** — במת, דלא חזו למיכל לאורתא, דטומאתן שבעה. **ואם** זרק **לא הורצה** — דאף על גב דאכילתו לא מעכבא — גברא דחזי לאכילה בעינן. ורחמנא דחייה לטמא נפש לפסח שני. ובנזיר נמי כתיב (שם): "כי ימות מת עליו" וגו', דסותר את נזירותו. **חצי זית בשר וחצי זית חלב אין** זורק **הדם** — דאכילת אדם ואכילת מזבח לא מצטרפין. **אפילו כולה קיימת לא יזרוק** — את הדם עליה. **מנחת מאי עבידתיה** — בזריקת דם. **מנחת נסכים** — הבאה עם הזבח. מהו דתימא: כזבח דמיא, ותיהוי במקום זבח להכשיר את הדם. **חלב מנא לן** — דהוי שיור להכשיר זריקת דם. **והקטיר החלב** — גבי זריקת דם כתיב, דכתיב: "וזרק הכהן את הדם" וגו' עד "והקטיר החלב לריח ניחוח". **יותרת הכבד ושתי הכליות מנא לן** — מדאיצטריך ליה למיתני מנחה לא הויא שיור, מכלל דסבירא ליה דהני דגופיה דזבח נינהו הוי שיור. **אמר קרא** — בהאי קרא גופיה: "והקטיר החלב לריח ניחוח". משנה **יעשו בטומאה** — ואפילו טמאין יחידין, דהא פסח דטהורין גופיה בטומאה אתי משום כהנים. **גמרא שאין קרבן צבור** — הבא בטומאה חלוק, מאחר שקרבן רובן בא בטומאה — אף היחיד עושה בטומאה. **לא שנו** — דמשמע משום טומאת כלי שרת עבדי כולהו בטומאה. **אלא שנטמא סכין בטמא מת** — שהוא אב הטומאה, דנעשה אף הסכין אב הטומאה לטמא אדם. **דרחמנא אמר בחלל חרב** — למידרש מיניה דכלי מתכת המיטמא במת נעשה כיוצא בזה שנגע בו. **טומאה דחויה היא בצבור** — בקושי הותרה, וכל כמה דאפשר לאהדורי אטהרה או אטומאה קלה — מהדרינן. **קרינא ביה הבשר כל טהור יאכל בשר** — ולא טמא. **הללו עושין לעצמן** — בטהרה, והללו עושין לעצמן בטומאה. טהורים לא עבדי בטומאה — דהוי כרוב, ורוב טהורין לא עבדי בטומאה. וטמאין לשני לא מידחו — משום דהוו נמי רובא, ורובא לשני לא מידחו. **טהורין עושין הראשון** — בטהרה, דאי נמי מיעוטא נינהו — אית להו למעבד הראשון בטומאה, וכל שכן כי עבדי בטהרה שפיר דמי. **וטמאין עושין את השני** — דכיון דאינן כרוב — נידונין כמיעוט, ונידחין לשני.

וטמאין

תוספות

נזיר ועושה פסח נטמא בשר וחלב קיים אינו זורק כו' — רבינו יצחק בן אשר אומר דלא גרס נזיר. דאין חילוק בה בין נזיר לשאר קרבנות. ומה שפירש רש"י דבעי שילוח שערו תחת הדוד — אין נראה שיהא עיכוב. ומה שפירש נמי משום תנופה — הא כל שאר שלמים נמי בעו תנופה, ולא אשכחן תנא דאית ליה תנופה בנזיר מעבבת אלא ר' אליעזר בסוף "שלשה מינים" (נזיר מו,א). ובתוספתא לא גרס נזיר.

או שהיו כהנים טמאים יעשו בטומאה — אף על פי שיכולין ליזהר שלא יגעו בבשר, כיון דאישתראי טומאת אימורים — אישתראי נמי טומאת בשר. דאמר ב"מי שהיה טמא" (לקמן צו,א): כל היכא דאישתראי טומאת בשר — אישתראי טומאת אימורים, משמע שהם שוים.

אלא שנטמא סכין בטמא מת כו' — תימה: אם כן מאי אפילו דקאמר? היינו רישא ממש היו ישראל טהורים וכהנים וכלי שרת טמאים, כיון דמיטמא גברא מחמת סכין!.

בטומאת הגוף דבכרת מיתעביד — ואם תאמר: ישחוט בסכין ארוכה, ולא יצטרך ליכנס לעזרה! אי נמי: יאחוז הסכין בפשוטי כלי עץ וישחוט! ואומר רבינו יצחק: דאין פנאי לכל הפסחים לשחוט בענין זה, ואף להביא סכינים אחרים אין פנאי.

וטמאין

וְאִיבָּעֵית אֵימָא: רַב דְּאָמַר כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ. דְּתַנְיָא, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: כָּל הַזְּבָחִים שֶׁבַּתּוֹרָה, בֵּין שֶׁנִּטְמְאָה בָשָׂר וְחֵלֶב קַיָּים, בֵּין שֶׁנִּטְמְאָה חֵלֶב וּבָשָׂר קַיָּים - זוֹרֵק אֶת הַדָּם. נָזִיר וְעוֹשֶׂה פֶּסַח, נִטְמְאָה חֵלֶב וּבָשָׂר קַיָּים - זוֹרֵק אֶת הַדָּם, נִטְמְאָה בָשָׂר וְחֵלֶב קַיָּים - אֵין זוֹרֵק אֶת הַדָּם. וְאִם זָרַק - הוּרְצָה. נִטְמְאוּ הַבְּעָלִים בְּמֵת - לֹא יִזְרוֹק, וְאִם זָרַק - לֹא הוּרְצָה. "בַּמּוּקְדָּשִׁין אֵינוֹ כֵּן וכו'". מַתְנִיתִין מַנִּי? רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הִיא דְּתַנְיָא, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: כָּל הַזְּבָחִים שֶׁבַּתּוֹרָה שֶׁנִּשְׁתַּיֵּיר מֵהֶן כַּזַּיִת בָּשָׂר אוֹ כַּזַּיִת חֵלֶב - זוֹרֵק אֶת הַדָּם. כַּחֲצִי זַיִת בָּשָׂר וְכַחֲצִי זַיִת חֵלֶב - אֵין זוֹרֵק אֶת הַדָּם. וּבְעוֹלָה, אֲפִילּוּ כַּחֲצִי זַיִת בָּשָׂר וְכַחֲצִי זַיִת חֵלֶב - זוֹרֵק אֶת הַדָּם, מִפְּנֵי שֶׁכּוּלָּהּ כָּלִיל. וּבַמִּנְחָה, אַף עַל פִּי שֶׁכּוּלָּהּ קַיֶּימֶת - לֹא יִזְרוֹק. מִנְחָה מַאי עֲבִידְתֵּיהּ?! אָמַר רַב פַּפָּא: מִנְחַת נְסָכִים. סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: כֵּיוָן דְּקָא אָתְיָא מִכֹּחַ זֶבַח - כְּגוּפֵיהּ דְּזֶבַח דָּמֵי, קָא מַשְׁמַע לָן. חֵלֶב מְנָא לָן? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, וּמִטּוּ בָּהּ מִשּׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה, דְּאָמַר קְרָא: "וְהִקְטִיר הַחֵלֶב לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַה'" - חֵלֶב אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּשָׂר. אַשְׁכַּחַן חֵלֶב, יוֹתֶרֶת הַכָּבֵד וּשְׁתֵּי כְלָיוֹת מְנָא לָן? הֵיכָא אָמְרִינַן דְּזָרְקִינַן? מִדְּקָתָנֵי "וּבַמִּנְחָה, אַף עַל פִּי שֶׁכּוּלָּהּ קַיֶּימֶת - לֹא יִזְרוֹק", מִנְחָה הוּא דְּלֵא, אֲבָל יוֹתֶרֶת הַכָּבֵד, וּשְׁתֵּי הַכְּלָיוֹת - שַׁפִּיר דָּמֵי! מְנָא לָן? רַבִּי יוֹחָנָן דִּידֵיהּ אָמַר: אָמַר קְרָא "לְרֵיחַ נִיחֹחַ" - כֹּל שֶׁאַתָּה מַעֲלֶה לְרֵיחַ נִיחוֹחַ. וְאִיצְטְרִיךְ לְמִכְתַּב חֵלֶב, וְאִיצְטְרִיךְ לְמִכְתַּב רֵיחַ נִיחוֹחַ. דְּאִי כָּתַב רַחֲמָנָא "חֵלֶב" - הָוָה אָמְרִינָא: חֵלֶב - אִין, יוֹתֶרֶת הַכָּבֵד וּשְׁתֵּי הַכְּלָיוֹת - לָא, כָּתַב רַחֲמָנָא "לְרֵיחַ נִיחוֹחַ". וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא "לְרֵיחַ נִיחוֹחַ" - הָוָה אָמְרִינָא: כָּל הָעוֹלִין לְרֵיחַ נִיחוֹחַ, וַאֲפִילּוּ מִנְחָה - כָּתַב רַחֲמָנָא "חֵלֶב". **משנה** נִטְמָא קָהָל אוֹ רוּבּוֹ, אוֹ שֶׁהָיוּ הַכֹּהֲנִים טְמֵאִים וְהַקָּהָל טְהוֹרִים - יַעֲשׂוּ בְּטוּמְאָה. נִטְמָא מִיעוּט הַקָּהָל - הַטְּהוֹרִין עוֹשִׂין אֶת הָרִאשׁוֹן, וְהַטְּמֵאִין עוֹשִׂין אֶת הַשֵּׁנִי. **גמרא** תָּנוּ רַבָּנַן: הֲרֵי שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל טְמֵאִין, וְכֹהֲנִים וּכְלֵי שָׁרֵת טְהוֹרִין. אוֹ שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל טְהוֹרִין וְכֹהֲנִים וּכְלֵי שָׁרֵת טְמֵאִין, וַאֲפִילּוּ יִשְׂרָאֵל וְכֹהֲנִים טְהוֹרִין וּכְלֵי שָׁרֵת טְמֵאִין - יַעֲשׂוּ בְּטוּמְאָה, שֶׁאֵין קָרְבַּן צִיבּוּר חָלוּק. אָמַר רַב חִסְדָּא: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁנִּטְמָא הַסַּכִּין בְּטִמֵּא מֵת, דְּרַחֲמָנָא אָמַר "בַּחֲלַל חֶרֶב" - חֶרֶב הֲרֵי הוּא כְּחָלָל, וְקָא מְטַמֵּא לְגַבְרָא. דְּמֵעִיקָּרָא כִּי מִיתְעַבִּיד בְּטוּמְאַת הַגּוּף דְּכָרֵת קָא מִיתְעַבִּיד. אֲבָל נִטְמָא הַסַּכִּין בְּטוּמְאַת שֶׁרֶץ, דְּבָשָׂר הוּא דִּמְטַמְּיָא לֵיהּ, לְגַבְרָא לָא מְטַמְּיָא לֵיהּ - טְהוֹרִין עָבִיד, טְמֵאִין לָא עָבִיד. מוּטָב יֵאָכֵל בְּטוּמְאַת בָּשָׂר בְּלָאו, וְאַל יֵאָכֵל בָּשָׂר בְּטוּמְאַת הַגּוּף שֶׁהוּא בְּכָרֵת. אַלְמָא קָסָבַר רַב חִסְדָּא: טוּמְאָה דְּחוּיָה הִיא בַּצִּיבּוּר. וְכֵן אָמַר רַבִּי יִצְחָק: טוּמְאָה דְּחוּיָה הִיא בַּצִּיבּוּר. וְרָבָא אָמַר: אֲפִילּוּ טְמֵאִין נַמִּי עָבְדִי. מַאי טַעְמָא - דִּכְתִיב: "וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף וְהַבָּשָׂר כָּל טָהוֹר יֹאכַל בָּשָׂר". כָּל הֵיכָא דְּלָא קָרִינַן בֵּיהּ "וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל" - לָא קָרִינַן בֵּיהּ "וְהַבָּשָׂר כָּל טָהוֹר יֹאכַל בָּשָׂר". כָּל הֵיכָא דְּקָרִינַן בֵּיהּ "וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל" - קָרִינַן בֵּיהּ "וְהַבָּשָׂר כָּל טָהוֹר יֹאכַל בָּשָׂר". אִיתְּמַר: הֲרֵי שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מֻחֱצָה טְהוֹרִין וּמֻחֱצָה טְמֵאִין, רַב אָמַר: מֻחֱצָה עַל מֻחֱצָה אָמַר: מֻחֱצָה עַל מֻחֱצָה אֵינוֹ כְּרוֹב. רַב אָמַר: מֻחֱצָה עַל מֻחֱצָה כְּרוֹב, הַלָּלוּ עוֹשִׂין לְעַצְמָן וְהַלָּלוּ עוֹשִׂין לְעַצְמָן. וְרַב כָּהֲנָא אָמַר: מֻחֱצָה עַל מֻחֱצָה אֵינוֹ כְּרוֹב, טְהוֹרִין עוֹשִׂין אֶת הָרִאשׁוֹן, וּטְמֵאִין עוֹשִׂין אֶת הַשֵּׁנִי. אִיכָּא דְּאָמְרִי, אָמַר רַב כָּהֲנָא: מֻחֱצָה עַל מֻחֱצָה אֵינוֹ כְּרוֹב, טְהוֹרִין עוֹשִׂין אֶת הָרִאשׁוֹן,

וטמאין

הבורא הודיע אותנו הוראות מפורטות בתורתנו, ואחד הציוויים העיקריים בה הוא לימוד התורה.

ממכתב ב' שבט, תשי"ז

וטמאין אין עושין לא את הראשון ולא את השני — קשה לרבינו יצחק בן אשר: אי פלגא מיקרו איש — לידחו לפסח שני. ואי לא מיקרו איש אלא ציבור — ליעביד בטומאה בראשון. וליכא למימר דמספקא ליה אי חשיבי איש או ציבור — דאם כן ליטמאו אחד מן הטהורים. דבשלמא אי לא מספקא ליה — אתי שפיר, דלמה יטמאו את הטהור לעשות בטומאה, כיון שדין של טמאין ליפטר לגמרי? ואומר רבינו יצחק: דלא מיקרו איש, ומכל מקום לא יעשו הטהורים בטומאה בשבילם — כיון שאין רוב טמאים. ואין עושין נמי אלו לעצמן ואלו לעצמן, דקסבר: אין קרבן ציבור חלוק. אף על גב דלר' יהודה דאית ליה לקמן אין קרבן ציבור חלוק קאמר יעשו כולם בטומאה — רב כהנא לית ליה הך סברא, אלא קסבר דמהאי טעמא נידחין לגמרי.

קסבר נשים בראשון רשות — משום רב איצטריך למימר הכי, דאי בראשון חובה — הוה אמרינן דהללו עושין לעצמן כו'. אבל לרב כהנא, אפילו הוו בראשון חובה אתי שפיר. דפלגא בראשון לא עבדי, ובשני עבדי — כיון דבשני נשים רשות, הוו להו טמאים מיעוטא. והא דאמר בפרק קמא דסנהדרין (יב,א) גבי חזקיהו, שהשיא את ישראל לעשות פסח שני, היכי דמי? אמר רב אשי: בגון שהיו ישראל מחצה טמאים ומחצה טהורין ונשים משלימות לטהורים, ועודפות עליהן. מעיקרא סבר: נשים בראשון חובה, והוו להו טמאים מיעוטא ומידחו לפסח שני. ולבסוף סבר: נשים בראשון רשות, והוו להו טמאים רובא ורובא בשני לא עבדי. והשתא לרב וללישנא בתרא דרב כהנא לא הוה צריך למינקט משלימות, אלא עודפות עליהן גרידא. וללישנא קמא דרב כהנא הוה מצי למינקט משלימות ולא עודפות. אלא נקט משלימות ועודפות דהשתא לכולהו לישני עשה שלא כתורה. והוה מצי לשנויי דלבסוף סבר נשים בראשון חובה ובשני רשות, ולכך לאו שפיר עבד פסח שני, אלא משום דהתם אליבא דרבי שמעון קיימינן, דאית ליה לקמן בפרק "האשה" (צא,ב) נשים בראשון רשות. אי נמי: ניחא ליה למידחי דאף מה שלא עשו בראשון — היה שלא כדין.

נשים בראשון רשות — הוה מצי למינקט בברייתא רוב טהורים, ועל ידי נשים היו רוב טמאים נדחין לפסח שני, כיון דנשים בראשון רשות — והוו להו מיעוט טמאים.

ורב כהנא מתרץ לה הכי כו' — השתא נמי הוה מצי למינקט בברייתא רבותא, דאפילו רוב טהורין — אין הטמאין עושין את השני, כיון שבלא נשים הוו טהורים מיעוטא, ומצינו למימר דנקט בכי האי גוונא לאשמועינן דמחצה על מחצה אינו כרוב.

משלחין

וטמאין אין עושין לא את הראשון — דכיון דאינו כרוב לא עבדי בטומאה, ובשני נמי לא — דאינו מיעוט. **יעשו בטומאה** — אף הטהורין. **רובא הוא כו'** — כי איטמי רובא הוא דעבדי טמאין ראשון ובטומאה. **אבל פלגא ופלגא לא עבדי** — טמאים לראשון כלל. **כלהו** — אפילו הטהורין אין צריכין להזהר בשמירת טהרה. **מסתברא** — דפלגא ופלגא נמי טמאין עבדי בטומאה, ולא מידחו. **לרב** — דאמר: הללו לעצמן והללו לעצמן. **ולילישנא בתרא דרב כהנא** — דאמר: טמאין אין עושין לא זה ולא זה, הא דקתני טמאים נדחין לשני היכי מתרצא לה? **משלימות לטמאין** — דבזכרים הוו טהורים רובא, אבל יש מן הנשים טמאות יותר מן הטהורות עד שמשלימות החשבון למחצה על מחצה. וקסבר האי תנא: נשים בראשון רשות, וכל שכן בשני. הילכך, דל נשים מהכא, דאינן מן המניין, וזיל בתר זכרים, והוו טמאים מיעוטא, ומדחו לשני. אבל בפלגא ופלגא — אי כמר, אי כמר. **כגון שהיו ישראל** — הזכרים, מחצה טהורין ומחצה טמאין. וכשאתה מונה הנשים עמהן — רבין טהורים על הטמאים. **בראשון חובה** — והרי הן במנין, ונמצאו טמאים מיעוטא. **ובשני נשים רשות** — ותנאי פליגי בהא מילתא בפרק "האשה" (לקמן צא,ב). **בראשון לא עבדי** — טמאין, דהוה להו מיעוטא. **ובשני לא עבדי** — דלגבי שני אין הנשים מן המנין למיהוי טהורין רובא, הילכך לא הוו טמאים מיעוטא אלא פלגא, ולרב מחצה על מחצה כרוב, ולא עבדי בשני. **ורב כהנא** — דאמר: פלגא עבדי בשני, מתרץ הכי כו'. **ונשים משלימות לטהורין** — שלא היו טהורין מחצה אלא על ידי הנשים, ואי אזלינן בתר זכרים הוו טמאין רובא. ועודפות עליהן לא גרסינן. **ופלגא בראשון לא עבדי** — בטומאה ללישנא קמא דרב כהנא. **תנאי היא** — האי תנא, ותנא דלעיל דקאי כוותיה. האי תנא סבר מחצה על מחצה הוי כרוב, ותנא דלעיל סבר אינו כרוב. **עושין בטומאה** — אפילו הטהורין.

לא

וּטְמֵאִין אֵין עוֹשִׂין לֹא אֶת הָרִאשׁוֹן וְלֹא אֶת הַשֵּׁנִי. בָּרִאשׁוֹן לָא עָבְדִי - דְּלָא הָווּ רוּבָא, בַּשֵּׁנִי לָא עָבְדִי - דְּלָא הָווּ מִיעוּטָא. תְּנַן: נִטְמָא קָהָל אוֹ רוּבוֹ, אוֹ שֶׁהָיוּ הַכֹּהֲנִים טְמֵאִין וְהַקָּהָל טְהוֹרִים - יַעֲשֶׂה בְּטוּמְאָה. רוּבוֹ הוּא דְּעָבְדִי בְּטוּמְאָה, אֲבָל פַּלְגָּא וּפַלְגָּא - לָא עָבְדִי בָּרִאשׁוֹן, קַשְׁיָא לְרַב! אָמַר לְךָ רַב: רוּבָא - עָבְדִי כּוּלְּהוּ בְּטוּמְאָה, פַּלְגָּא וּפַלְגָּא - הַלְּלוּ עוֹשִׂין לְעַצְמָן וְהַלְּלוּ עוֹשִׂין לְעַצְמָן. הָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא, דְּקָתָנֵי סֵיפָא: נִטְמָא מִיעוּט הַקָּהָל - טְהוֹרִין עוֹשִׂין אֶת הָרִאשׁוֹן וּטְמֵאִין עוֹשִׂין אֶת הַשֵּׁנִי. מִיעוּט הוּא דְּעָבְדִי בַּשֵּׁנִי, אֲבָל פַּלְגָּא וּפַלְגָּא - לָא. וְעָבְדִי בָּרִאשׁוֹן, וְהַלְּלוּ עוֹשִׂין לְעַצְמָן וְהַלְּלוּ עוֹשִׂין לְעַצְמָן. וְאֶלָּא קַשְׁיָא לְרַב כָּהֲנָא! אָמַר לְךָ רַב כָּהֲנָא: נִטְמְאוּ מִיעוּט הַקָּהָל - טְהוֹרִין עוֹשִׂין אֶת הָרִאשׁוֹן וּטְמֵאִין עוֹשִׂין אֶת הַשֵּׁנִי. הָא פַּלְגָּא וּפַלְגָּא - טְהוֹרִין עוֹשִׂין אֶת הָרִאשׁוֹן, אֲבָל טְמֵאִין אֵינָן עוֹשִׂין לֹא אֶת הָרִאשׁוֹן וְלֹא אֶת הַשֵּׁנִי. הָתֵינַח לְלִישָׁנָא בַּתְרָא דְּרַב כָּהֲנָא, אֶלָּא לְהַךְ לִישָׁנָא דְּאָמַר רַב כָּהֲנָא: טְהוֹרִים עוֹשִׂין אֶת הָרִאשׁוֹן, וּטְמֵאִין עוֹשִׂין אֶת הַשֵּׁנִי, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? אָמַר לְךָ רַב כָּהֲנָא: הוּא הַדִּין דַּאֲפִילּוּ פַּלְגָּא וּפַלְגָּא נַמִּי, טְהוֹרִין עוֹשִׂין אֶת הָרִאשׁוֹן וּטְמֵאִין עוֹשִׂין אֶת הַשֵּׁנִי. וְהַאי דְּקָתָנֵי מִיעוּט הַקָּהָל - אַיְּידִי דְּתָנָא רֵישָׁא 'רוּבוֹ' תָּנָא נַמִּי סֵיפָא 'מִיעוּטוֹ'. תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַב, תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַב כָּהֲנָא כִּתְרֵי לִישָׁנֵי. תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַב: הָיוּ יִשְׂרָאֵל מֶחֱצָה טְהוֹרִין וּמֶחֱצָה טְמֵאִין - הַלְּלוּ עוֹשִׂין לְעַצְמָן וְהַלְּלוּ עוֹשִׂין לְעַצְמָן. תַּנְיָא כְּלִישָׁנָא קַמָּא דְּרַב כָּהֲנָא: הָרֵי שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מֶחֱצָה טְהוֹרִין וּמֶחֱצָה טְמֵאִין - טְהוֹרִין עוֹשִׂין אֶת הָרִאשׁוֹן, וּטְמֵאִין עוֹשִׂין אֶת הַשֵּׁנִי. תַּנְיָא כְּלִישָׁנָא בַּתְרָא דְּרַב כָּהֲנָא: הָרֵי שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מֶחֱצָה טְהוֹרִין וּמֶחֱצָה טְמֵאִין, טְהוֹרִין עוֹשִׂין אֶת הָרִאשׁוֹן, וּטְמֵאִין אֵינָן עוֹשִׂין לֹא אֶת הָרִאשׁוֹן וְלֹא אֶת הַשֵּׁנִי. לְרַב וּלְלִישָׁנָא בַּתְרָא דְּרַב כָּהֲנָא, הָא דְּתָנֵי "טְהוֹרִין עוֹשִׂין אֶת הָרִאשׁוֹן וּטְמֵאִין אֵין עוֹשִׂין לֹא אֶת הָרִאשׁוֹן וְלֹא אֶת הַשֵּׁנִי" הֵיכִי מִתְרְצִי לַהּ? כְּגוֹן שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מֶחֱצָה טְהוֹרִין וּמֶחֱצָה טְמֵאִין, וְקָסָבַר: נָשִׁים בָּרִאשׁוֹן רְשׁוּת. דַּל נָשִׁים מִטְּמֵאִין - וְהָווּ לְהוּ טְמֵאִין מִיעוּטָא, וּמִיעוּטָא יָדְחוּ לְפֶסַח שֵׁנִי. לְרַב וּלְלִישָׁנָא קַמָּא דְּרַב כָּהֲנָא, הָא דְּתַנֵּי "טְהוֹרִין עוֹשִׂין אֶת הָרִאשׁוֹן וּטְמֵאִין אֵין עוֹשִׂין לֹא אֶת הָרִאשׁוֹן וְלֹא אֶת הַשֵּׁנִי" הֵיכִי מִתְרְצִי לַהּ? רַב מִתְרֵיץ לַהּ: כְּגוֹן שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מֶחֱצָה טְמֵאִין וּמֶחֱצָה טְהוֹרִין, וְנָשִׁים עוֹדְפוֹת עַל הַטְּהוֹרִים. וְקָסָבַר: נָשִׁים בָּרִאשׁוֹן חוֹבָה וּבַשֵּׁנִי רְשׁוּת. בָּרִאשׁוֹן לָא עָבְדִי - דְּהָווּ לְהוּ פַּלְגָּא וּפַלְגָּא, דְּהָווּ לֵיהּ מִיעוּט, וּמִיעוּטָא לָא עָבְדִי בָּרִאשׁוֹן. וּבַשֵּׁנִי לָא עָבְדִי - דַּל נָשִׁים מִינַּיְיהוּ וְהָווּ לְהוּ פַּלְגָּא וּפַלְגָּא, וּלְרַב כָּהֲנָא דְּאָמַר פַּלְגָּא נַמִּי עָבְדִי בַּשֵּׁנִי הָכִי מִתְרֵיץ לַהּ: כְּגוֹן שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מֶחֱצָה טְהוֹרִין וּמֶחֱצָה טְמֵאִין, וְנָשִׁים מַשְׁלִימוֹת לַטְּהוֹרִין. וְקָסָבַר: נָשִׁים בָּרִאשׁוֹן חוֹבָה וּבַשֵּׁנִי רְשׁוּת. בָּרִאשׁוֹן לָא עָבְדִי - דְּהָווּ לְהוּ פַּלְגָּא וּפַלְגָּא, וּפַלְגָּא בָּרִאשׁוֹן לָא עָבְדִי. בַּשֵּׁנִי נַמִּי לָא עָבְדִי - דַּל נָשִׁים מִינַּיְיהוּ הָווּ לְהוּ טְמֵאִין רוּבָא, וְרוּבָא לָא עָבְדִי בַּשֵּׁנִי. וּלְרַב כָּהֲנָא, הָא דְּתַנֵּי "חֲצָה טְהוֹרִין וּמֶחֱצָה טְמֵאִין הַלְּלוּ עוֹשִׂין לְעַצְמָן וְהַלְּלוּ עוֹשִׂין לְעַצְמָן" הֵיכִי מִתְרֵיץ לַהּ? אָמַר לְךָ רַב כָּהֲנָא: תַּנָּאֵי הִיא, אִיכָּא לְמַאן דְּאָמַר "מֶחֱצָה עַל מֶחֱצָה כְּרוֹב" וְאִיכָּא לְמַאן דְּאָמַר "מֶחֱצָה אֵינוֹ כְּרוֹב". גּוּפָא: הָרֵי שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מֶחֱצָה טְהוֹרִין וּמֶחֱצָה טְמֵאִין - הַלְּלוּ עוֹשִׂין לְעַצְמָן וְהַלְּלוּ עוֹשִׂין לְעַצְמָן. הָיוּ טְמֵאִין עוֹדְפִין עַל הַטְּהוֹרִין אֲפִילּוּ אֶחָד - יַעֲשׂוּ בְּטוּמְאָה, לְפִי שֶׁאֵין קָרְבַּן צִיבּוּר חָלוּק. רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן מַתְיָא אוֹמֵר: אֵין הַיָּחִיד מַכְרִיעַ אֶת הַצִּיבּוּר לְטוּמְאָה, שֶׁנֶּאֱמַר:

לא

וּטְמֵאִין אֵין עוֹשִׂין לֹא אֶת הַפֶּסַח הָרִאשׁוֹן וְלֹא אֶת הַפֶּסַח הַשֵּׁנִי, מבארת הגמרא את טעם דין הטמאים, בָּרִאשׁוֹן לֹא עָבְרִי – פסח ראשון אינם עושים בטומאה, משום דְּלֹא הָווּ רוּבָּא – שאינם רוב, ולכך אין הם יכולים לעשותו בטומאה, בַּשֵּׁנִי לֹא עָבְרִי, משום דְּלֹא הָווּ מִיעוּטָא – שאינם מיעוט, ואין טמאים נדחים לפסח שני אלא כשהם מיעוט מהציבור.

הגמרא מקשה ממשנתנו על רב: תְּנַן – שנינו במשנתנו, נִטְמָא קָהָל אוֹ רוּבּוֹ, אוֹ שֶׁהָיוּ הַכֹּהֲנִים טְמֵאִין וְהַקָּהָל טְהוֹרִים, יַעֲשֶׂה הַפֶּסַח שֶׁל כָּל הַקָּהָל בְּטוּמְאָה, ואף פסחם של הטהורים. ויש לדקדק ממה שנאמר 'או רובו', שדווקא כשנטמא רובו של הקהל הוּא דְּעָבְרִי – אז עושים הטמאים פסח ראשון, ונעשה הפסח בְּטוּמְאָה, אֲבָל פַּלְגָּא וּפַלְגָּא – מחצה טהורים ומחצה טמאים, לֹא עָבְרִי – לא עושים הטמאים פסח בָּרִאשׁוֹן כלל, וְקַשְׁיָא לְרַב שאמר כי במחצה על מחצה עושים כולם בראשון.

דוחה הגמרא: אָמַר [–ישיב] לְךָ רַב, אין לך לדקדק ולהוכיח מהמשנה שבמחצה על מחצה לא יעשו הטמאים פסח ראשון כלל, כי ניתן לדקדק כך, רוּבָּא – כאשר רוב הקהל טמאים, עָבְרִי כּוּלְּהוּ – עושים כולם בְּטוּמְאָה, גם הטהורים, אבל כאשר פַּלְגָּא וּפַלְגָּא – מחצה טהורים ומחצה טמאים, לא יעשו גם הטהורים בטומאה, אלא הֲלָלוּ – הטהורים עוֹשִׂין לְעַצְמָן בטהרה, וְהֲלָלוּ – הטמאים עוֹשִׂין לְעַצְמָן בטומאה.

הגמרא מוכיחה מהמשנה כתירוצו של רב. אומרת הגמרא: הָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא שבמחצה ומחצה הטמאים עושים את הפסח הראשון בטומאה ואינם נדחים לשני, דְּקָתָנֵי בַּסֵּיפָא של משנתנו, נִטְמָא מִיעוּט הַקָּהָל, טְהוֹרִין עוֹשִׂין אֶת הָרִאשׁוֹן וּטְמֵאִין עוֹשִׂין אֶת הַשֵּׁנִי. ומדויק מהמשנה כי דווקא באופן בו נטמא מִיעוּט הקהל הוּא דְּעָבְרִי טמאים בַּשֵּׁנִי, אֲבָל פַּלְגָּא וּפַלְגָּא – מחצה טהורים ומחצה טמאים, לֹא נדחים הטמאים לשני וְעָבְרִי בָּרִאשׁוֹן, וְהֲלָלוּ עוֹשִׂין לְעַצְמָן וְהֲלָלוּ עוֹשִׂין לְעַצְמָן.

לאחר שהוכיחה הגמרא מהמשנה כדעת רב, מקשה ממנה על רב כהנא. מקשה הגמרא: וְאֶלָּא – אם כן שמוכח מהסיפא של משנתנו שבמחצה ומחצה אין הטמאין נדחים לשני אלא עושין פסח ראשון בטומאה, קַשְׁיָא מהמשנה לְרַב כַּהֲנָא, הסובר שמחצה על מחצה אינו נידון כרוב, ואין הטמאים עושים בראשון.

מתרצת הגמרא: אָמַר [–ישיב] לְךָ רַב כַּהֲנָא, אין לך לדקדק מהסיפא שבמחצה ומחצה הטמאים עושים בראשון, אלא כך תדקדק, נִטְמְאוּ מִיעוּט הַקָּהָל, טְהוֹרִין עוֹשִׂין אֶת הָרִאשׁוֹן וּטְמֵאִין עוֹשִׂין אֶת הַשֵּׁנִי, דווקא בנטמאו מיעוט עושים הטמאים את השני, הָא פַּלְגָּא וּפַלְגָּא, טְהוֹרִין עוֹשִׂין אֶת הָרִאשׁוֹן, אֲבָל טְמֵאִין אֵינָן עוֹשִׂין לֹא אֶת הָרִאשׁוֹן וְלֹא אֶת הַשֵּׁנִי.

מקשה הגמרא: הָתִינַח – תירוץ זה מובן לְלִישְׁנָא בַּתְרָא [–לשון אחרון] דְּרַב כַּהֲנָא, הסובר שבמחצה על מחצה הטמאים אינם עושים לא בראשון ולא בשני, אֶלָּא לְהַךְ לִישְׁנָא – ללשון האחר דְּאָמַר רַב כַּהֲנָא טְהוֹרִים עוֹשִׂין אֶת הָרִאשׁוֹן וּטְמֵאִין עוֹשִׂין אֶת הַשֵּׁנִי, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר – איך נבאר את הדיוק מהמשנה שבמחצה על מחצה הטמאים אינם עושים את השני.

מתרצת הגמרא: אָמַר [–ישיב] לְךָ רַב כַּהֲנָא, הוּא הַדִּין דְּאַפִּילּוּ פַּלְגָּא וּפַלְגָּא נַמִּי טְהוֹרִין עוֹשִׂין אֶת הָרִאשׁוֹן וּטְמֵאִין עוֹשִׂין אֶת הַשֵּׁנִי כדין נטמא מיעוט הקהל, וְהַאי דְּקָתָנֵי בסיפא של משנתנו נטמא מִיעוּט הַקָּהָל, הטעם הוא, אֵידֵי דְּתָנָא – אגב ששנה התנא בְּרֵישָׁא רוּבּוֹ כי במחצה על מחצה אין הדין כן, תָּנָא נַמִּי – לכך שנה גם בַּסֵּיפָא מִיעוּטוֹ אף שכן הדין גם במחצה על מחצה.

הגמרא מביאה ראיה מברייתא לכל אחת מהשיטות החולקות בדין מחצה על מחצה: תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַב – שנינו בברייתא כדברי רב, וְתַנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַב כַּהֲנָא – וכן שנינו בברייתא כדברי רב כהנא, וּבְתָרֵי לִישְׁנֵי – וכשני הלשונות ששנינו בדברי רב כהנא, לכל לשון יש ברייתא המוכיחה כדבריו.

תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַב – כדברי רב הסובר שבמחצה על מחצה הללו עושין לעצמן והללו עושין לעצמן, הָיוּ יִשְׂרָאֵל מֶחֱצָה טְהוֹרִין וּמֶחֱצָה טְמֵאִין, הֲלָלוּ עוֹשִׂין לְעַצְמָן וְהֲלָלוּ עוֹשִׂין לְעַצְמָן.

תַּנְיָא כְּלִישְׁנָא קַמָּא דְּרַב כַּהֲנָא – כדברי הלשון הראשון בדעת רב כהנא הסובר שטהורים עושים פסח ראשון וטמאים פסח שני, הָיוּ שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מֶחֱצָה טְהוֹרִין וּמֶחֱצָה טְמֵאִין, טְהוֹרִין עוֹשִׂין אֶת הָרִאשׁוֹן וּטְמֵאִין עוֹשִׂין אֶת הַשֵּׁנִי.

וְתַנְיָא כְּלִישְׁנָא בַּתְרָא דְּרַב כַּהֲנָא – כדברי הלשון האחרון בדעת רב כהנא הסובר שטהורים עושים פסח ראשון וטמאים אין עושים כלל, הָיוּ שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מֶחֱצָה טְהוֹרִין וּמֶחֱצָה טְמֵאִין, טְהוֹרִין עוֹשִׂין אֶת הָרִאשׁוֹן וְלֹא אֶת הַשֵּׁנִי.

עתה מבררת הגמרא כיצד כל שיטה תיישב את הברייתות שבנגדה. שואלת הגמרא: לְרַב הסובר שבמחצה ומחצה עושים הטמאים בראשון, וּלְלִישְׁנָא בַּתְרָא דְּרַב כַּהֲנָא שהטמאים אינם עושים פסח כלל, הָא דְּתָנָא בברייתא המסייעת ללשון הראשון של רב כהנא, הרי שהיו ישראל מחצה טהורין ומחצה טמאין, טְהוֹרִין עוֹשִׂין אֶת הָרִאשׁוֹן וּטְמֵאִין אֶת הַשֵּׁנִי, הֵיכִי מִתְּרְצִי לַהּ – היאך יישבו את דברי הברייתא.

משיבה הגמרא: רַב ורב כהנא יפרשו, שהברייתא עוסקת בְּכָגוֹן שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מֶחֱצָה טְהוֹרִין וּמֶחֱצָה טְמֵאִין, וְנָשִׁים מַשְׁלִימוֹת לַטְּמֵאִים שיהיו מחצה, כלומר, הזכרים לבדם רובם טהורים, והנשים לבדן רובן טמאות, ועל ידי צירוף הנשים הרי ישראל מחצה על מחצה, וְקָסָבַר – סובר התנא ששנה ברייתא זו, שנָשִׁים בְּפֶסַח רִאשׁוֹן וכל שכן בשני אינן חייבות אלא רְשׁוּת הוא להן, ולכן אין להביאן בחשבון הטהורים והטמאים, הלכך, דַּל – הסר את הנָשִׁים מִחשבון הטְּמֵאִין, וְהָווּ לְהוּ – ונמצא שהטְּמֵאִין מִיעוּטָא, וּמִיעוּטָא יְדֵהוּ לְפֶסַח שֵׁנִי, אבל מודה התנא שאם היו הזכרים מחצה על מחצה, אין הטמאים נדחין לפסח שני, ולדעת רב יעשו הטמאים בראשון, וללשון האחרון של רב כהנא לא יעשו כלל.

הגמרא ממשיכה ומבררת כיצד יבארו רב והלשון הראשון של רב כהנא את הברייתא המסייעת ללשון האחרון. שואלת הגמרא: לְרַב הסובר שבמחצה ומחצה טמאים עושים בראשון, וּלְלִישְׁנָא קַמָּא דְּרַב כַּהֲנָא שהטמאים עושים בשני, הָא דְּתַנְיָא בברייתא המסייעת ללשון האחרון, הרי שהיו ישראל מחצה טהורין ומחצה טמאין, טְהוֹרִין עוֹשִׂין אֶת הָרִאשׁוֹן וּטְמֵאִין אֵין עוֹשִׂין לֹא אֶת הָרִאשׁוֹן וְלֹא אֶת הַשֵּׁנִי, הֵיכִי מִתְּרְצִי לַהּ – היאך יישבו את דברי הברייתא לשיטתם.

משיבה הגמרא: רַב מְתָרֵיץ לַהּ לברייתא, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל הזכרים, מֶחֱצָה מהם טְמֵאִין וּמֶחֱצָה מהם טְהוֹרִין, וּכשאתה מונה נשים עמהם, הנָשִׁים הטהורות עוֹדְּפוֹת – מוסיפות עַל הַטְּהוֹרִים, ונמצאו הטהורים רבים מן הטמאים. וְקָסָבַר התנא נָשִׁים בְּפֶסַח רִאשׁוֹן חוֹבָה, ועל כן מצטרפות להוסיף על מנין הטהורים לענין חיוב פסח ראשון, וּבְפֶסַח שֵׁנִי אין הנשים חייבות אלא רְשׁוּת הוא להן, ואינן מצטרפות לחשבון בפסח זה. הלכך, בָּרִאשׁוֹן לֹא עָבְרִי – לא עושים הטמאים, משום דְּהָווּ לֵיהּ מִיעוּט טמאים עַל ידי צירוף הנשים, וּמִיעוּטָא לֹא עָבְרִי בָּרִאשׁוֹן, וּבַשֵּׁנִי גם לֹא עָבְרִי הטמאים, משום שדַּל [–הסר] נָשִׁים מִינַיְיהוּ שאינן חייבות בפסח שני, וְהָווּ לְהוּ – ונמצאו הטהורים והטמאים פַּלְגָּא וּפַלְגָּא, וּפַלְגָּא לֹא עָבְרִי בַּשֵּׁנִי.

הגמרא מבארת כיצד תתיישב ברייתא זו ללשון הראשון של רב כהנא: וּלְרַב כַּהֲנָא בלשון הראשון דְּאָמַר, שלא רק כאשר מיעוט היו טמאים בראשון עושים בשני אלא פַּלְגָּא נַמִּי עָבְרִי – אף אם מחצה היו טמאים בראשון עושים בַּשֵּׁנִי, ומשום כך אינו יכול ליישב כרב, הָכִי מִתְּרֵיץ לַהּ – כך הוא מתרץ את הברייתא, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מֶחֱצָה טְהוֹרִין וּמֶחֱצָה טְמֵאִין, וְנָשִׁים מַשְׁלִימוֹת לַטְּהוֹרִין, שהיו הזכרים רוב טמאים ומיעוט טהורים ועל ידי הנשים שרובן טהורות הרי ישראל מחצה טהורים, וְקָסָבַר התנא, נָשִׁים בָּרִאשׁוֹן חוֹבָה וּבַשֵּׁנִי רְשׁוּת, הלכך, בָּרִאשׁוֹן לֹא עָבְרִי הטמאים, כיון דְּהָווּ לְהוּ טמאים וטהורים פַּלְגָּא וּפַלְגָּא על ידי צירוף הנשים, וּפַלְגָּא לדעת הלשון הראשון של רב כהנא בָּרִאשׁוֹן לֹא עָבְרִי אלא נדחין לשני, אולם בַּשֵּׁנִי נַמִּי לֹא עָבְרִי הטמאים, משום שדַּל [–הסר] נָשִׁים מִינַיְיהוּ מִן הַטְּהוֹרִין, כיון שאינן חייבות בפסח שני, ונמצא שהָווּ לְהוּ טְמֵאִין בפסח שני רוּבָּא [–רוב], וְרוּבָּא לֹא עָבְרִי בַּשֵּׁנִי.

עתה מבררת הגמרא כיצד יבארו שני הלשונות של רב כהנא את

המשך בעמוד פ

'לֹא תוּכַל לִזְבֹּחַ אֶת הַפֶּסַח בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ', תיבת 'באחד' מיותרת היא, ולכך יש לדרוש את הפסוק כך, לא תוכל לזבוח את הפסח בְּאֶחָד, בשביל אחד. כלומר, שהיחיד לא יגרום לשנות את דין שחיטת הפסח בשום צד.

נתבאר במשנה (לעיל עט:) שאם הקהל או רובו טמאים עושים כולם את הפסח בטומאה, ואם רק מיעוט טמאים עושים הטמאים פסח שני. הברייתא מביאה מחלוקת תנאים בדין שבט אחד שכולו טמא ושאר השבטים טהורים: רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אֲפִילּוּ שֵׁבֶט אֶחָד מישראל טָמֵא וּשְׁאָר כָּל הַשְּׁבָטִים טְהוֹרִים, הַלָּלוּ – הטמאים עוֹשִׂין לְעַצְמָן בטומאה, וְהַלָּלוּ – שאר כל השבטים עוֹשִׂין לְעַצְמָן בטהרה. מַאי טַעְמָא [–מה הטעם] דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, קָסָבַר שֵׁבֶט אֶחָד איקרי קָהָל, ולכך הוא חשוב כציבור, וציבור טמא אינו נדחה לפסח שני. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֲפִילּוּ שֵׁבֶט אֶחָד טָמֵא וּשְׁאָר כָּל הַשְּׁבָטִים טְהוֹרִין, יַעֲשׂוּ כולם את הפסח בְּטוּמְאָה אף השבטים הטהורים אם ירצו, משום שֶׁאֵין קָרְבַּן צִיבּוּר חָלוּק. מבארת הגמרא את שיטת רבי יהודה: טעמו של רַבִּי יְהוּדָה משום שקָסָבַר, שֵׁבֶט אֶחָד איקרי קָהָל, וְהָווּ לְהוּ פַּלְגָא וּפַלְגָא – ונמצא כל ישראל מחציתם טהור ומחציתם טמא, שהרי יש בהם ציבור טהור וציבור טמא, וְאֵין קָרְבַּן צִיבּוּר הבא בטומאה חָלוּק בהבאתו, שחלק מהציבור יביאוהו בטהרה וחלק בטומאה, וּלכך עָבְדֵי כּוּלְּהוּ [–עושים כולם] בְּטוּמְאָה.

הגמרא מביאה אופן נוסף בדין מחצה על מחצה שנחלקו בו האמוראים: אִיתְּמַר – נאמר בבית המדרש, הָיוּ יִשְׂרָאֵל מֶחֱצָה טְהוֹרִין וּמֶחֱצָה טְמֵאִין, אָמַר רַב מְטַמְּאִין אֶחָד מֵהֶן – מן הטהורים בְּשֶׁרֵץ כדי שיהיו רוב ישראל טמאים ויעשו כולם את הפסח בטומאה.

הגמרא מבארת באיזה אופן דיבר רב. מקשה הגמרא: וְאַמַּאי – למה יש צורך לעשות כן, נִיעְבְּדוּ הָנֵי לְחוּדַיְיהוּ – יעשו אלו הטהורים לבדם בטהרה וְהָנֵי לְחוּדַיְיהוּ – ואלו הטמאים לבדם בטומאה, דְּהָא [–שהרי] אָמַר רַב לעיל (עט.) על אופן זה שהיו ישראל מחצה על מחצה, הַלָּלוּ עוֹשִׂין לְעַצְמָן וְהַלָּלוּ עוֹשִׂין לְעַצְמָן. מתרצת הגמרא: אָמְרֵי – אמרו בני הישיבה, הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן – כאן, בדברי רב, במה המדובר, באופן שלא היו מחצה על מחצה בשוה, אלא כְּגוֹן שֶׁהָיוּ טְמֵאִין עוֹדְפִין עַל הַטְּהוֹרִין בטמא אֶחָד, וסוברת הגמרא עתה שכשאין הטמאים יותר מהטהורים אלא באחד אין הטהורים שהם מיעוט יכולים לעשות את הפסח הראשון בטהרה ואף לא בטומאה, ולכך מטמאין אחד מהן כדי שיוכלו כולם לעשות בטומאה.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי – אם כך שמדובר בטמאים יתרים על הטהורים באחד, הָווּ לְהוּ רוּבָּא – נמצא שהם רוב טְמֵאִים, וניעְבְּדוּ כּוּלְּהוּ בְּטוּמְאָה – ויעשו כולם בטומאה, ולמה צריכים לטמאות אדם טהור נוסף בשרץ.

מתרצת הגמרא: רב שאמר מטמאים אחד מהם בשרץ, סָבַר לָהּ כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן מַתְיָא, דְּאָמַר אֵין הַיָּחִיד מַכְרִיעַ אֶת הַצִּיבּוּר לְטוּמְאָה, ואין הציבור כולו יכול לעשות בטומאה, ולכך אמר רב שמטמאים אחד מהטהורים בשרץ, שנמצאו הטמאים יתרים על הטהורים בשנים, ויעשו כולם בטומאה.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי – אם כך שרב סובר שאין היחיד מכריע את הציבור, הרי זה במחצה על מחצה, וְהָדַר קוּשְׁיָין לְדוּכְתֵּיהּ – ותחזור קושייתנו למקומה, נִיעְבְּדוּ הָנֵי לְחוּדַיְיהוּ וְהָנֵי לְחוּדַיְיהוּ – שיעשו אלו לעצמן ואלו לעצמן, ומה הצורך לטמאות אחד מהם.

מתרצת הגמרא: אֶלָּא מדובר במחצה על מחצה ממש, וְהָכִי קָאָמַר – כך כוונת רב, אִי אִיכָּא תַּנָּא דְּסָבַר לָהּ – אם יש תנא שסובר כְּתַנָּא קַמָּא דְּאָמַר (בברייתא לעיל עט:) פַּלְגָא וּפַלְגָא לֹא עָבְדֵי כּוּלְּהוּ – אף הטהורים בְּטוּמְאָה, אלא הללו לעצמן והללו לעצמן, וְסָבַר לָהּ – וסובר גם כְּרַבִּי יְהוּדָה דְּאָמַר אֵין קָרְבַּן צִיבּוּר חָלוּק, ואין לטהורים להחלק ולעשות בטהרה כשיש טמאים שעושים בטומאה], ונמצא שהטמאים אינם יכולים לעשות את הפסח כלל, הלכך כדי שהטמאים יוכלו לעשות פסח, מְטַמְּאִין אֶחָד מֵהֶן בְּשֶׁרֵץ, ונמצא שרוב הקהל טמאים ויעשו כולם בטומאה.

הגמרא מביאה את עולא שחולק על רב בדין זה. אומרת הגמרא: וְעוּלָּא אָמַר, אם היו ישראל מחצה טמאים ומחצה טהורים מְשַׁלְּחִין אֶחָד מֵהֶן – מן הטהורים לְדֶרֶךְ רְחוֹקָה שלא יוכל להגיע ממנה לעזרה ברגליו בזמן שחיטת הפסח, ועל ידי כך נפטר מחיוב פסח ואינו נמנה עם הטהורים, ונמצא שהטמאים יתרים במנינם על הטהורים באחד, ועושים כולם את הפסח בטומאה.

הגמרא דנה בדברי עולא מדוע אמר אופן זה של שילוח לדרך רחוקה ולא אופנים אחרים. מקשה הגמרא: וְיִטַּמְּאוּ בְּשֶׁרֶץ כדברי רב, ולמה ישלחוהו לדרך רחוקה.

מתרצת הגמרא: קָסָבַר עולא שׁוֹחֲטִין את הפסח וְזוֹרְקִין את דמו עַל מי שהוא טְמֵא שֶׁרֶץ, כיון שיוכל לאבול מן הפסח לערב בטהרה על ידי טבילה והערב שמש, ולכך אין הוא נפחת ממנין הטהורים. מקשה הגמרא: וְיִטַּמְּאוּ בְּמֵת, והנטמא בטומאת מת טמא שבעת ימים, וודאי אינו ראוי לאכול את הפסח בערב.

משיבה הגמרא: אם תטמאהו במת מַדְּחֵהוּ אַתָּה מֵחֲגִינָתוֹ, שלא יוכל להקריב קרבן חגיגה.

מקשה הגמרא: הַשְׁתָּא נַמִּי – כעת גם כשאתה משלחו לדרך רחוקה, מַדְּחֵהוּ אַתָּה מִפִּסְחוֹ, שכיון שהוא בדרך רחוקה הוא נדחה מקרבן הפסח. מתרצת הגמרא: מי שהוא בדרך רחוקה אינו נדחה לגמרי מן הפסח משום שֶׁאֶפְשָׁר דְּעָבִיד בַּשֵּׁנִי – שיוכל לעשות פסח שני.

שבה הגמרא ומקשה: הרי הנטמא בְּמֵת בערב הפסח נַמִּי [–גם] אֶפְשָׁר דְּעָבִיד קרבן חגיגה בַּשְּׁבִיעִי של פסח, דַּהֲוָה לֵיהּ – שהשביעי של פסח הוא יום שְׁמִינִי שֶׁלּוֹ לטומאתו וכבר יכול להיות טהור, ואם כן חוזרת הקושיא למקומה מדוע לא נטמאנו במת.

מתרצת הגמרא: קָסָבַר עוּלָּא בדין קרבן חגיגה בשאר ימי החג, שבּוּלְּהוּ – כל ימי החג תַּשְׁלוּמִין דְּרִאשׁוֹן נִינְהוּ – תשלומין ליום הראשון של חג הם, הלכך דַּחֲזִי בָּרִאשׁוֹן – הראוי להקריב ביום הראשון של חג ולא הקריב, חָזֵי בְּכוּלְּהוּ – הרי הוא ראוי להקריב בכל הימים ולהשלים את חיובו, וְכָל הֵיכָא דְּלֵא חָזֵי בָּרִאשׁוֹן – אבל מי שלא היה ראוי ביום הראשון להקריב, לֵא חָזֵי בְּכוּלְּהוּ – אינו ראוי להקריב בשאר הימים, ואינו יכול להשלים את חיובו. ונמצא שאם יטמא במת שאינו ראוי להקרבה ביום הראשון הרי הוא נדחה מחגיגתו, ולכך אמר עולא לשלחו לדרך רחוקה שאינו נדחה מחגיגתו.

אָמַר לְהוּ [–להם] רַב נַחְמָן לבני הישיבה, זִילוּ – לכו וְאִמְרוּ לֵיהּ [–לו] לְעוּלָּא, מַאן צָיֵית – מי ישמע לך דְּעָקַר סִיבֵּיהּ וּמִשְׁכָּנֵיהּ – שיעקור את יתדות אהלו ואת אהלו, וְרָהִיט – וירוץ. כלומר, מי ישמע לנו להטריח את עצמו ולצאת למקום רחוק מירושלים, הלכך עדיפה עצתו של רב לטמאות אחד מהטהורים בשרץ.

בסוגיא לעיל (סז.) מתבאר כי אף שטמא הנדחה לפסח שני אינו רק טמא מת אלא גם זב ומצורע, מכל מקום דין פסח הדוחה את הטומאה בציבור אינו אלא בטומאת מת, אבל ציבור זבים ומצורעים אינם עושים פסח בטומאה. להלן מביאה הגמרא שלשה אופנים בדין הפסח כאשר יש בציבור גם טמאי זיבה וגם טמאי מת: אִיתְּמַר – נאמר בבית המדרש, הָיוּ רוּבָּן של ישראל זָבִין, וּמִיעוּטָן טְמֵאֵי מֵתִים, אָמַר רַב, אוֹתָן שהם טְמֵאֵי מֵתִים אֵינָן עוֹשִׂין פסח לֵא בָּרִאשׁוֹן וְלֵא בַּשֵּׁנִי. פסח רִאשׁוֹן לֵא עָבְדֵי – אינם עושים, משום דְּהָווּ אותם הטמאי מת מִיעוּטָא מן הקהל, וּמִיעוּטָא מן הקהל שנטמא במת לֵא עָבְדֵי בָּרִאשׁוֹן, שאין הטומאה נדחית אלא ברוב ציבור טמא מת. וּבַשֵּׁנִי נַמִּי לֵא עָבְדִי, משום שכָּל הֵיכָא דְּעָבְדֵי צִיבּוּר בָּרִאשׁוֹן – כל מקום שהציבור עשה פסח ראשון, עָבִיד יָחִיד בַּשֵּׁנִי – היחיד שלא עשה בראשון עושה פסח שני, אבל כָּל הֵיכָא דְּלֵא עָבְדֵי צִיבּוּר בָּרִאשׁוֹן, לֵא עָבִיד יָחִיד בַּשֵּׁנִי – אין המיעוט עושים פסח שני, הלכך מאחר שלא עשו הציבור פסח ראשון משום טומאת זיבה, אין עושים מיעוט טמאי המת פסח שני.

אָמַר לְהוּ שְׁמוּאֵל לבני הישיבה, זִילוּ [–לכו] אִמְרוּ לֵיהּ לְאַבָּא – לרב, הרי כתוב (במדבר ט ב) 'וְיַעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַפֶּסַח בְּמוֹעֲדוֹ', כלומר, בארבעה עשר בניסן, מַאי עֲבַדַת לֵיהּ – מה תעשה עם פסוק זה,

המשך בעמוד רנג

רש"י

לא תוכל לזבוח את הפסח באחד — בשביל יחיד לא תזבחנו, שיהא אותו היחיד גורם ומועיל בשחיטתו שום צד נטיה. **איקרי קהל** — ומילתא מפרש בהוריות (ה,ב) דקאמר ליה רחמנא ליעקב: "גוי וקהל גוים יהיה ממך", וכבר נולדו לו כל השבטים חוץ מבנימין. הילכך שבט אחד חשוב כציבור, ולא מידחי לשני. **יעשו בטומאה** — אף טהורין, אם ירצו. **ממאין אחד מהן** — כי היכי דניחוו רוב טמאין, ונעבדו כולהו [בטומאה]. שהיו **טמאין עודפין על הטהורין אחד** — דלא חזו טהורים בראשון. **הדרא** קושיין לדוכתיה — דהוו להו פלגא ופלגא, והללו יעשו לעצמן והללו יעשו לעצמן. **אלא הכי קאמר כו'** — ולעולם מוחצה על מוחצה דווקא קתני, והכי קאמר רב: אי משכחת תנא דאית ליה כתנא קמא דאמר: פלגא ופלגא לא עבדי טהורין בטומאה, כדקתני "הללו עושין לעצמן", וכרבי יהודה דאמר אין קרבן ציבור חלוק, מכי עביד קהל בטומאה בראשון — לא מפליג למיעבד טהורין בטהרה דאסור ליחלק, שגגאי הדבר, דמוכחא מילתא בהדיא כשנזהרין אלו מאלו. **ממאין אחד מהן בשרץ** — ונעבדיה כולהו בטומאה. **שוחטין וזורקין על טמא שרץ** — הואיל וחזי לאורתא, הילכך אין מכריע את הציבור לטומאה. **מחגיגתו** — של מחר, שאתה ממומאו כל שבעה. **אפשר דעביד** — חגיגתו בשביעי של פסח שהוא שמיני שלו, דהא כל שבעה תשלומין אית ליה. **קסבר כולן** — הימים של רגל תשלומין של ראשון הן, ואינן תשלומין זה לזה, ופלוגתא היא בחגיגה (ט,ב), ומאן דאית ליה כולן תשלומין לראשון סבר: היכא דלא חזי לראשון — תו לא חזי. **מאן ציית לך** — להשתלח לדרך רחוקה. **וכי עקר משכניה וסיכיה** — אהלו ויתדותיו ורהיט? בתמיה. מי ישמע לנו להטריח עצמו? הילכך הא עדיפא כרב. **רובן זבין** — דלא מצו למיעבד בראשון. **אין תשלומין לפסח הבא בטומאה** — ואין הזבין עושין את השני, אפילו טהרו. **רב הונא סבר טומאה דחויה היא בציבור** — ובקושי הותר להקריבו, הלכך לא משוינן להו בטהורים למידחי טמאין לשני. **ורב אדא סבר היתר הוא בציבור** — ומשוינן להו בטהורין, ודחו זבין לשני. **טהרה מדחיא** — טומאה לשני, כי עבדי ציבור בטהרה. **בראשון לא עבדי** — דהא טמאי מתים מיעוטא. ובשני לא עבדי, דהואיל וטהרו זבין עכשיו, נמצאו רוב ציבור צריכין לו, ורובא דציבור בשני לא עבדי.

משנה

"לֹא תוּכַל לִזְבֹּחַ אֶת הַפֶּסַח בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ". רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אֲפִילּוּ שֵׁבֶט אֶחָד טָמֵא וּשְׁאָר כָּל הַשְּׁבָטִים טְהוֹרִים - הַלְּלוּ עוֹשִׂין לְעַצְמָן וְהַלְּלוּ עוֹשִׂין לְעַצְמָן. מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן? קָסָבַר: שֵׁבֶט אֶחָד אִיקְרֵי קָהָל. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֲפִילּוּ שֵׁבֶט אֶחָד טָמֵא וּשְׁאָר כָּל הַשְּׁבָטִים טְהוֹרִין - יַעֲשׂוּ בְּטוּמְאָה, שֶׁאֵין קָרְבַּן צִיבּוּר חָלוּק. רַבִּי יְהוּדָה סָבַר: שֵׁבֶט אֶחָד אִיקְרֵי קָהָל, וְהָווּ לְהוּ פַּלְגָּא וּפַלְגָּא וְאֵין קָרְבַּן צִיבּוּר חָלוּק, וְעָבְדִי כּוּלְּהוּ בְּטוּמְאָה. אִיתְּמַר: הָיוּ יִשְׂרָאֵל מֻחָצָה טְהוֹרִין וּמֻחָצָה טְמֵאִין, אָמַר רַב: מְטַמְּאִין אֶחָד מֵהֶן בַּשֶּׁרֶץ. וְאַמַּאי? נֵיעַבְדוּ הָנֵי לְחוּדֵיְיהוּ וְהָנֵי לְחוּדֵיְיהוּ, דְּהָא אָמַר רַב: הַלְּלוּ עוֹשִׂין לְעַצְמָן וְהַלְּלוּ עוֹשִׂין לְעַצְמָן! אָמְרִי: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - כְּגוֹן שֶׁהָיוּ טְמֵאִין עוֹדְפִין עַל הַטְּהוֹרִין אֶחָד. אִי הָכִי הָווּ לְהוּ רוּבָּא טְמֵאִים, נֵיעַבְדוּ כּוּלְּהוּ בְּטוּמְאָה! סָבַר לֵהּ כְּרַבִּי אֱלִעֶזֶר בֶּן מַתְיָא, דְּאָמַר: אֵין הַיָּחִיד מַכְרִיעַ אֶת הַצִּיבּוּר לְטוּמְאָה. אִי הָכִי, הַדַּר קוּשְׁיָין לְדוּכְתֵּיהּ: נֵיעַבְדוּ הָנֵי לְחוּדֵיְיהוּ וְהָנֵי לְחוּדֵיְיהוּ! אֶלָּא הָכִי קָאָמַר: אִי אִיכָּא תַּנָּא דְּסָבַר לֵהּ כְּתַנָּא קַמָּא, דְּאָמַר פַּלְגָּא וּפַלְגָּא לָא עָבְדִי כּוּלְּהוּ בְּטוּמְאָה, וְסָבַר לֵהּ כְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּאָמַר אֵין קָרְבַּן צִיבּוּר חָלוּק - מְטַמְּאִין אֶחָד מֵהֶן בַּשֶּׁרֶץ, וְעוֹלָא אָמַר: מְשַׁלְּחִין אֶחָד מֵהֶן לְדֶרֶךְ רְחוֹקָה. וְיִטַּמְּאֻנוּ בַּשֶּׁרֶץ! קָסָבַר: שׁוֹחֲטִין וְזוֹרְקִין עַל טְמֵא שֶׁרֶץ. וְיִטַּמְּאֻנוּ בְּמֵת! מַדְרְחֵהוּ אַתָּה מֵהֲגִיגָתוֹ. הָשְׁתָּא נַמִּי, מַדְרְחֵהוּ אַתָּה מִפִּסְחוֹ! אֶפְשָׁר דְּעֲבִיד בַּשֵּׁנִי. בְּמֵת נַמִּי, אֶפְשָׁר דְּעֲבִיד בַּשְּׁבִיעִי, דַּהֲוָה לֵיהּ שְׁמִינִי שֶׁלּוֹ! קָסָבַר עוּלָּא: כּוּלְּהוּ תַּשְׁלוּמִין דְּרִאשׁוֹן נִינְהוּ, דַּחֲזִי בְּרִאשׁוֹן - חָזֵי בְּכוּלְּהוּ, וְכָל הֵיכָא דְּלָא חָזֵי בְּרִאשׁוֹן - לָא חָזֵי בְּכוּלְּהוּ. אָמַר לְהוּ רַב נַחְמָן: זִילוּ וְאֵימְרוּ לֵיהּ לְעוּלָּא: מָאן צָיֵית - דַּעֲקַר סִיכְיֵהּ וּמִשְׁכַּנְיֵהּ וְרָהֵיט? אִיתְּמַר, הָיוּ רוּבָּן זָבִין וּמִיעוּטָן טְמֵאֵי מֵתִים. אָמַר רַב: אוֹתָן טְמֵאֵי מֵתִים - אֵינָן עוֹשִׂין לֹא בָּרִאשׁוֹן וְלֹא בַּשֵּׁנִי. רִאשׁוֹן לָא עָבְדִי - דְּהָווּ מִיעוּטָא, וּמִיעוּטָא לָא עָבְדִי בָּרִאשׁוֹן. בַּשֵּׁנִי נַמִּי לָא עָבְדִי - כָּל הֵיכָא דְּעָבְדִי צִיבּוּר בָּרִאשׁוֹן - עָבֵיד יָחִיד בַּשֵּׁנִי, כָּל הֵיכָא דְּלָא עָבְדִי צִיבּוּר בָּרִאשׁוֹן - לָא עָבֵיד יָחִיד בַּשֵּׁנִי. אֲמַר לְהוּ שְׁמוּאֵל, זִילוּ אֵימְרוּ לֵיהּ לְאַבָּא: "וְיַעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַפֶּסַח בְּמוֹעֲדוֹ" מַאי עֲבַדְתְּ לֵיהּ? אָמַר לְהוּ, זִילוּ אֵימְרוּ לֵיהּ: כִּי הָווּ כּוּלְּהוּ זָבִין מַאי עֲבַרְתְּ לֵיהּ? אֶלָּא, כֵּיוָן דְּלֵא אֶפְשָׁר - לֵא אֶפְשָׁר, הָכָא נַמִּי, לֵא אֶפְשָׁר. אִיתְּמַר, הָיוּ רוּבָּן טְמֵאֵי מֵתִים וּמִיעוּטָן זָבִין. רַב הוּנָא אָמַר: אֵין תַּשְׁלוּמִין לַפֶּסַח הַבָּא בְּטוּמְאָה, וְרַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה אָמַר: יֵשׁ תַּשְׁלוּמִין לַפֶּסַח הַבָּא בְּטוּמְאָה. גֵּימָא בְּהָא קָמִיפַּלְגִי, דְּמַאן דְּאָמַר אֵין תַּשְׁלוּמִין לַפֶּסַח הַבָּא בְּטוּמְאָה קָסָבַר: טוּמְאָה דְּחוּיָה הִיא בַּצִּיבּוּר. וּמַאן דְּאָמַר יֵשׁ תַּשְׁלוּמִין לַפֶּסַח הַבָּא בְּטוּמְאָה קָסָבַר: טוּמְאָה הוּתְּרָה בַּצִּיבּוּר. אָמְרִי: לֹא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא "טוּמְאָה דְּחוּיָה בַּצִּיבּוּר", וּבְהָא פְּלִיגִי; מָר סָבַר:

תוספות

משלחין אחד מהן לדרך רחוקה — פירוש: אחד מן הטהורים. מדפריך ויטמאנו בשרץ. וקשה לרבינו יצחק בן אשר: אדרבה, ישלחו אחד מן הטמאים לדרך רחוקה, דהשתא הוו טהורין רובא ועבדי בטהרה, דבבולה שמעתין אמרינן דמהדרינן אטהרה! ותירץ: דעולא גופיה אמר לקמן ב"מי שהיה טמא" (צג,ב): דרך רחוקה לטהורו, ואין דרך רחוקה לטמא. ולא היה מועיל שילוח טמא, דלעולם היה מצטרף לאותם שבירושלים. ואין נראה לרבינו יצחק: דטעמא דאין דרך רחוקה לטמא — לפי שכשהוא בירושלים נמי אינו יכול לעשות פסחו אלא על ידי שילוח. אבל הכא — יש דרך רחוקה לטמא כיון דמוחצה טמאין, ואם היה בירושלים היה יכול בעצמו לעשותו! אלא נראה לרבינו יצחק דמהדרינן שיעשו כולם בראשון, ולא ידחו הטמאין.

אתה מדחהו מחגיגתו — ואם תאמר: והא קיימא לן ב"תמיד נשחט" (לעיל סב,א) ערל וטמא משלחים קרבנותיהן! ותירץ רבינו יצחק בן אשר: הואיל והיא חובה לבא ברגל — יש לה דין עולת ראייה, דדרשינן בפרק קמא דחגיגה (ד,ב) דטמא פטור מן הראייה, שנאמר: "ובאת שמה והבאתם שמה כו'". וכן איתא בירושלמי דאיתקש לעולת ראייה. ואם תאמר: השתא בשמשלחהו בדרך רחוקה נמי מדחהו מחגיגתו, שאינו יכול לבא ביום טוב מחוץ לתחום, וכיון דלא חזי בראשון — לא חזי בשני! ויש לומר: דיכול לבא ולעשות ביום ראשון מן התורה, דתחומין דרבנן. ועוד: נהי דכשישלחהו בדרך רחוקה עד שעת שחיטה, שלא יכול לחזור לירושלים מבעוד יום, מכל מקום יכול לבא תוך התחום ויכנס למחר. ועוד: טמא וחיגר דלא חזי בגופו בראשון — לא חזי בשני. אבל הכא מיחזא חזי, אלא שאינו יכול לבוא וכי הוי יום ראשון בשבת אף על גב דלא חזי — אמרינן ב"אלו דברים" (לעיל ע,ב) דעביד באינך יומי.

עקר משכניה וסיכיה ורהיט — הך פירכא ליתא למאן דחשיב דרך רחוקה מאיסקופת עזרה ולחוץ. ואם תאמר: ומה תקנה רוצה רב נחמן שיעשו? דהא רב נחמן גופיה קסבר בפרק "מי שהיה טמא" (לקמן צג,א) שוחטין וזורקין על טמא שרץ! ויש לומר: דקסבר דלאו תשלומין דראשון נינהו, ויכול לטמאותו במת.

לימא בהא קמיפלגי מר סבר טומאה דחויה ומר סבר טומאה הותרה — השתא לבולי עלמא טהרה מידחיא ולא טומאה, ד"איש כי יהיה טמא" משמע דהאיש לבדו טמא והציבור טהורים. ומאן דסבר טומאה הותרה — מיקרו שפיר טהורים. ומסיק: דלכולי עלמא דחויה, מר סבר טהרה מידחיא כדפרישית, ומר סבר טומאה נמי מידחיא. וקרא משמע הכי: איש נדחה ואין ציבור נדחים, אלא עבדי בין בטהרה בין בטומאה.

בראשון

טהרה

בטח יודע משלושת השיעורים דחומש תהלים ותניא הידועים, ועל-כל-פנים ישמור עליהם מכאן ולהבא.

ממכתב ג' שבט, תש"כ

תוספות

בראשון לא עבדי הגדילו זבין על הטהורין כו' — נראה לרבינו יצחק: דסבירא ליה כרב ולא כשמואל דאמר ויעשו את הפסח במועדו מאי עבדת ביה, דלדידיה כיון שאין רוב טהורין לא מידחו טמאים לפסח שני. **נזרק** דמו ואחר כך נודע שהוא טמא כו' — פירש בקונטרס: שהוא טמא — הדם או הבשר. וקשה לרבינו יצחק בן אשר: דבטומאת בשר על כרחך ציץ לא מרצה לאכילה, אלא לפטור מפסח שני. ומאן דאמר הציץ מרצה על אכילות, וכר' נתן, דלא בעי אלא גברא דחזי. ואם כן היכי דייק רש"י נזרק ואחר כך נודע? הא נודע ואחר כך נזרק לא מרצה ציץ, והיינו לפוטרו מפסח שני. ועל כרחך הא דלא מרצי — היינו מדרבנן, מדמפליג בין שוגג למזיד. וכן אמר ב"האשה רבה" (יבמות צ,א ושם) והיכי מחייבי ליה רבנן בפסח שני? כיון דמדאורייתא פטור — הוי חולין בעזרה! ועוד, הא לעיל (עח,ב) תנן: נטמא בשר וחלב קיים — אינו זורק את הדם, והיינו מדרבנן דמוקי לה כרבי נתן. ואם כן, הא דדייק רב לעיל אם זרק הורצה — היינו אפילו מדרבנן. ונודע קודם זריקה מיירי, מדקאמר לא יזרוק. ונראה לרבינו יצחק בן אשר: דלא מייירי מתניתין אלא בטומאת דם. והא דדייק בגמרא: הא נודע ואחר כך נזרק — לא, היינו להתיר בשר באכילה, אבל פטור מלעשות פסח שני. מיהו, יש ליישב פירוש הקונטרס דהא דקאמר הציץ מרצה — היינו להקטיר האימורין. הא נודע ואחר כך נזרק לא מרצה — להקטיר האימורים, ופטור מפסח שני.

הוא הדין נודע ואחר כך נזרק — ואם תאמר: אם כן מאי דוחקיה דר' שילא לחלק בין טומאה לזריקתו כיון דלאו דווקא קתני במתניתין נזרק ואחר כך נודע? ואומר רבינו יצחק: דר' שילא לאו אהך קושיא אמרה, אלא אמאי דפריך ב"הקומץ רבה" (מנחות כה,ב) אהך ברייתא דעל מה הציץ מרצה, מברייתא דקתני "דם שנטמא וזרקו בשוגג — הורצה, במזיד — לא הורצה". והכא אסיק ליה אגב תירוצא דרבינא.

לאו למעוטי טומאת התהום דשרץ — ואם תאמר: היכי שייך טומאת התהום בשרץ? והא לא מטמא אלא במגע, וטומאת התהום אינה בגלוי אלא מכוסה וטמון בעפר בתבן או בצרור, כדתניא לקמן (פא,ב)! ויש לומר: כגון שהכניס ידו בעפר ונגע.

אי בנזיר וכי יימות מת עליו אמר רחמנא — תימה לרבינו יצחק: דילמא לעולם בנזיר, ונפקא מינה אם שחט קרבנות ונטמא — דלא מרצי ציץ. וכן קשה בסמוך, דקאמר: אלא למאן דאמר שוחטין וזורקין כו'. הא מכל מקום נפקא מינה לאם שחט פסחו, כדפירשתי! ואומר רבינו יצחק: דלא בעי למימר הכי, דאם כן תיפשוט דבזיבחא גמירי, לא שנא בבעלים ולא שנא בכהן. לאו

רש"ל

משנה הפסח שנזרק את דמו ואחר כך נודע שהוא טמא — הפסח או הדם. **הציץ מרצה** — ופטור מפסח שני. **נטמאו** — בעליו טומאת הגוף במת. **אין הציץ מרצה** — וחייב לעשות פסח שני, דהא בשעת זריקה לאו בר מיעבד פסח הוא, דרחמנא דחייה. **הנזיר** — דכתיב ביה (במדבר ו): "וכי יָמות מת" וגו' והימים הראשונים יפלו, אם נטמא במת קודם הבאת קרבנותיו — סותר. **הציץ מרצה על טומאת הדם** — ותגלחתו כשירה, ומותר לשתות יין ולטמא למתים. **ואין הציץ מרצה על טומאת הגוף** — ואם נטמא בעת הבאת קרבנותיו סותר את הכל. **נטמא גופו** — בטומאת התהום, בטומאת ספק כדמפרש בגמרא — הרי זה מרצה. דהלכה למשה מסיני היא דהותרה טומאת התהום להם, כדאמר בגמרא. ובתוספתא מפרש לה הכי: כיצד? אמרו לו: קבר היה עמך בבית שנכנסת בו, תחת האבן שישבת עליה, ונודע לו עד שלא עשה פסחו — צריך לעשות פסח שני. משעשה — אין צריך לעשות פסח שני. וכן נזיר שהיה הולך להביא קרבנותיו, אמרו לו: מת היה עמך בבית שנכנסת בו, ונודע לו בין עד שלא הביא קרבנותיו בין משהביא קרבנותיו — צריך להביא קרבן טומאה. אבל אמרו לו: קבר התהום עמך בבית שנכנסת בו, תחת האבן שישבת עליה, ונודע לו עד שלא הביא קרבנותיו — צריך להביא קרבן טומאה. ומהו קרבן טומאה — אשם ושתי תורים. ומתחיל למנות נזירות אחרת. בתוספתא דזבחים. **גמרא בין בשוגג בין במזיד** — קא סלקא דעתך דהכי קאמר: שזרקו בין בשוגג בין במזיד. ומשני, דהאי שוגג ומזיד אטומאה קאי, אבל זריקה בעינן שוגג. **בקרבנותיהן** — דנזיר ועושה פסח הותרה לו אם נטמא גופו בספק טומאה, וקרבן יחיד אינו דוחה שבת וטומאה. **כי גמירי** — דטומאת התהום מותרת להם — בבעלים הוא דגמירי, אבל בכהן — לא. **או דילמא בזיבחא גמירי** — בקרבנות הללו, בפסח ובקרבנות נזיר, גמירי דהותרה להם טומאת התהום של גוף, הילכך לא שנא בבעלים ולא שנא בכהן. **לא אמרו טומאת התהום** — דהותרה בנזיר ועושה פסח. **אלא בטת בלבד** — אבל שאר טומאות ספק לא הותרו. **ובמאן** — במי תארע טומאת התהום זו דשרץ, דקאמר לא הותרה. **אי בנזיר מי מהניא ביה** — אפילו טומאות דשרץ [ודאי] לסתור מניינו והבאת קרבנותיו. **וכי יָמות עליו כתיב** — פתע — זה שוגג, פתאום — זה מזיד, בברייתות (ט,א). **הניחא למאן דאמר** — לקמן בפרק "האשה" (צ,ב). **הכי גרסינן: אלא לאו בכהן. לעולם בבעלים** — ובעושה פסח. ודקשיא לך: הא לא מהניא ביה טומאה אחריתי, איכא טומאת זיבה שהיא שבעת ימים, ואין שוחטים וזורקים עליו. ואשמעינן רבי חייא, דטומאת התהום דזיבה, כגון זב בשביעי שלו, דספק הוא שמא יראה היום ויסתור כל מה שמנה, ספק לא יראה והרי הוא כטמא שרץ דחזי לאורתא, והויא לה טומאת התהום ופסלא ביה. בשני

טָהֳרָה מַדְחִיָּא, טוּמְאָה לָא מַדְחִיָּא. וּמָר סָבַר: אֲפִילּוּ טוּמְאָה נַמִּי מַדְחִיָּא. אִיתְּמַר: הָיוּ שְׁלִישִׁיתָן זָבִין וּשְׁלִישִׁיתָן טְהוֹרִין וּשְׁלִישִׁיתָן טְמֵאֵי מֵתִים. אָמַר רַבִּי מַנִּי בַּר פַּטִּישׁ: אוֹתָן טְמֵאֵי מֵתִים אֵינָן עוֹשִׂין לֹא אֶת הָרִאשׁוֹן וְלֹא הַשֵּׁנִי. בָּרִאשׁוֹן לָא עָבְדִי - הִגְדִּילוּ זָבִין עַל הַטְּהוֹרִים, דְּלָא עָבְדִי בְּטוּמְאָה. הֲוָה לֵיהּ טְמֵאֵי מֵתִים מִיעוּטָא, וּמִיעוּטָא לָא עָבְדִי בְּרִאשׁוֹן. בַּשֵּׁנִי לָא עָבְדִי - נִצְרְפוּ זָבִין עִם טְמֵאֵי מֵתִים דְּלָא עָבְדִי בָּרִאשׁוֹן, הָווּ לְהוּ רוּבָּא, וְרוּבָּא לָא מַדְּחוּ לְפֶסַח שֵׁנִי. **מִשְׁנָה** הַפֶּסַח שֶׁנִּזְרַק דָּמוֹ וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע שֶׁהוּא טָמֵא - הַצִּיץ מְרַצֶּה. נִטְמָא הַגּוּף - אֵין הַצִּיץ מְרַצֶּה. מִפְּנֵי שֶׁאָמְרוּ: הַנָּזִיר וְעוֹשֶׂה פֶּסַח - הַצִּיץ מְרַצֶּה עַל טוּמְאַת הַדָּם, וְאֵין הַצִּיץ מְרַצֶּה עַל טוּמְאַת הַגּוּף. נִטְמָא טוּמְאַת הַתְּהוֹם - הַצִּיץ מְרַצֶּה. **גְּמָרָא** טַעְמָא דְּנִזְרַק וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע, אֲבָל נוֹדַע וְאַחַר כָּךְ נִזְרַק - לֹא מְרַצֶּה. וּרְמִינְהוּ: עַל מָה הַצִּיץ מְרַצֶּה? עַל הַדָּם וְעַל הַבָּשָׂר וְעַל הַחֵלֶב שֶׁנִּטְמָא, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד, בֵּין בְּאוֹנֶס בֵּין בְּרָצוֹן, בֵּין בַּיָּחִיד בֵּין בַּצִּיבּוּר! אָמַר רָבִינָא: טוּמְאָתוֹ, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד - הוּרְצָה. זְרָקָתוֹ, בְּשׁוֹגֵג - הוּרְצָה, בְּמֵזִיד - לֹא הוּרְצָה. רַבִּי שֵׁילָא אָמַר: זְרָקָתוֹ, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד - הוּרְצָה. טוּמְאָתוֹ, בְּשׁוֹגֵג - הוּרְצָה. בְּמֵזִיד - לֹא הוּרְצָה. אֶלָּא הָא דְּקָתָנֵי "בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד" הָכִי קָאָמַר: נִטְמָא בְּשׁוֹגֵג, וּזְרָקוֹ בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד - הוּרְצָה. וְהָא דְּקָתָנֵי "דָּם שֶׁנִּזְרַק וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע", טַעְמָא דְּנִזְרַק וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע, אֲבָל נוֹדַע וְאַחַר כָּךְ נִזְרַק לֹא?! - הוּא הַדִּין דַּאֲפִילּוּ נוֹדַע וְאַחַר כָּךְ נִזְרַק, וְהָאי דְּקָתָנֵי נִזְרַק וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע, מִשּׁוּם דְּבָעֵי לְמִתְּנֵי סֵיפָא נִטְמָא הַגּוּף אֵין הַצִּיץ מְרַצֶּה, דַּאֲפִילּוּ נִזְרַק וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע - לֹא, קָתָנֵי רֵישָׁא נַמִּי נִזְרַק וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע. "נִטְמָא טוּמְאַת הַתְּהוֹם וכו'". בְּעֵי רָמִי בַּר חָמָא: כֹּהֵן הַמְרַצֶּה בְּקָרְבְּנוֹתֵיהֶן הוּתְּרָה לוֹ טוּמְאַת הַתְּהוֹם אוֹ לֹא? מִי אָמְרִינַן כִּי גְּמִירִי טוּמְאַת הַתְּהוֹם - בִּבְעָלִים, בְּכֹהֵן לָא גְּמִירִי. אוֹ דִּילְמָא: בִּזְבִחָא גְּמִירִי, לָא שְׁנָא בְּכֹהֵן וְלָא שְׁנָא בִּבְעָלִים. אָמַר רָבָא: תָּא שְׁמַע, דְּתָנֵי רַבִּי חִיָּיא: לֹא אָמְרוּ טוּמְאַת הַתְּהוֹם אֶלָּא לְמֵת בִּלְבַד. מֵת לְמַעוֹטֵי מַאי - לָאו לְמַעוֹטֵי טוּמְאַת הַתְּהוֹם דְּשֶׁרֶץ? וּבְמַאי עָסְקִינַן, אִי נַיְמָא בִּבְעָלִים, וּבְמַאן? אִי בְּנָזִיר - מִי מְהַנֵּי בֵּיהּ, "כִּי יָמוּת מֵת עָלָיו" אָמַר רַחֲמָנָא. אֶלָּא בְּעוֹשֶׂה פֶּסַח, הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר אֵין שׁוֹחֲטִין וְזוֹרְקִין עַל טְמֵאֵי שֶׁרֶץ. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר שׁוֹחֲטִין וְזוֹרְקִין עַל טְמֵאֵי שֶׁרֶץ, הֶשְׁתָּא טוּמְאָה יְדוּעָה הוּתְּרָה לוֹ - טוּמְאַת הַתְּהוֹם לֹא כָּל שֶׁכֵּן?! אֶלָּא לָאו בְּכֹהֵן, וּשְׁמַע מִינָּהּ: הוּתְּרָה לוֹ טוּמְאַת הַתְּהוֹם. אָמַר רַב יוֹסֵף: לֹא, לְעוֹלָם בִּבְעָלִים, וּבְפֶסַח, וּלְמַעוֹטֵי טוּמְאַת הַתְּהוֹם דְּזִיבָה. וְטוּמְאַת תְּהוֹם דְּזִיבָה לֹא מְרַצֶּה? וְהָתַנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: שׁוֹמֶרֶת יוֹם כְּנֶגֶד יוֹם שֶׁשָּׁחֲטוּ וְזָרְקוּ עָלֶיהָ בשני

טָהֳרָה מְדַחֲיָא – כלומר, כאשר נעשה הפסח בציבור בטהרה נדחים הטמאים לפסח שני, אבל **טוּמְאָה לֹא מְדַחֲיָא** – אם נעשה הפסח בטומאה אין הזבים שלא יכלו לעשות עם הציבור נדחים לפסח שני. **וּמַר סָבַר** – רב אדא סבר, **אֲפִילּוּ טוּמְאָה נַמִּי מְדַחֲיָא** – גם כאשר הפסח נעשה בטומאה נדחים הזבים לפסח שני].

הגמרא מביאה אופן נוסף בציבור שיש בהם טמאי זיבה וטמאי מת: **אִיתְּמַר** – נאמר בבית המדרש, **הָיוּ שְׁלִישִׁיתָן** – שליש מישראל **זָבִין, וּשְׁלִישִׁיתָן** – שליש מישראל **טְהוֹרִין, וּשְׁלִישִׁיתָן** – שליש מישראל **טְמֵאֵי מֵתִים, אָמַר רַבִּי מָנִי בַּר פַּטִּישׁ, אוֹתָן שֶׁהֶם טְמֵאֵי מֵתִים, אֵינָן עוֹשִׂין לֹא אֶת הַפֶּסַח הָרִאשׁוֹן וְלֹא אֶת הַשֵּׁנִי.** מבארת הגמרא: **בָּרִאשׁוֹן לֹא עֲבָדֵי** – פסח ראשון אינם עושים, כי **הַגְּדִילוּ** – נתוספו מנין הַזָּבִין **עַל הַטְּהוֹרִים, דְּלֹא עֲבָדֵי** – שאלו ואלו אינם עושים הפסח **בְּטוּמְאָה,** והרי הם רוב, **וְהָוֶה לֵיהּ** – ונמצא שהַ**טְּמֵאֵי מֵתִים** הם **מִיעוּטָא** מישראל, **וּמִיעוּטָא** טמאים **לֹא עֲבָדֵי בָּרִאשׁוֹן,** כי אין טומאת מת נדחית אלא כשרוב הציבור טמא. **בַּשֵּׁנִי לֹא עֲבָדֵי** – ופסח שני גם אינם עושים, כי מאחר שהזבים כבר נטהרו, **נִצְרְפוּ** – יצטרפו הַזָּבִין **עִם טְמֵאֵי מֵתִים דְּלֹא עֲבָדֵי בָּרִאשׁוֹן** – שלא עשו בראשון, **וְהָווּ לְהוּ רוּבָא** – ונמצא שרוב ישראל צריכים לעשות פסח שני, **וְרוּבָא לֹא מִדְּחוּ לְפֶסַח שֵׁנִי.**

משנה

משנתנו עוסקת בקרבנות פסח ונזיר שנזרק דמם, ולאחר מכן נודע שהיו טמאים הם או בעליהם: **הַפֶּסַח שֶׁנִּזְרַק דָּמוֹ** וסבורים היו שהוא טהור, **וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע שֶׁהוּא טָמֵא** – שנטמא הפסח או דמו קודם הזריקה, **הַצִּיץ** שעל מצח הכהן הגדול **מְרַצֶּה** – מכפר על טומאת הקרבן, והוא עולה לרצון, ופטור בעליו מלעשות פסח שני. ובגמרא יבואר מה הדין אם בתחילה נודע שהוא טמא ואחר כך נזרק הדם.

נודע לאחר הזריקה **שֶׁנִּטְמָא הַגּוּף** של הבעלים במת קודם הזריקה, **אֵין הַצִּיץ מְרַצֶּה,** וחייב הבעלים לחזור ולעשות פסח שני, שהרי בשעת הזריקה הוא נדחה מן התורה מלהקריב פסח. **מִפְּנֵי שֶׁאָמְרוּ** חכמים, **הַנָּזִיר** שהביא קרבנות בסיום ימי נזירותו, **וְכֵן הָעוֹשֶׂה פֶּסַח, הַצִּיץ מְרַצֶּה עַל טוּמְאַת הַדָּם** של קרבנותיהם, **וְאֵין הַצִּיץ מְרַצֶּה עַל טוּמְאַת הַגּוּף** של הבעלים, שאם היה הנזיר טמא מת בשעת הבאת קרבנותיו הוא חייב למנות שנית ימי נזירותו, וכן אם היה עושה הפסח טמא כשהביא קרבנו, הוא חייב בפסח שני.

אף שאין הציץ מרצה על טומאת הגוף, מכל מקום אם **נִטְמָא** גופם של הנזיר ועושה הפסח קודם שהביאו קרבנותיהם **בְּטוּמְאַת הַתְּהוֹם** – בטומאת מת שלא היתה ידועה לשום אדם בעולם, וכשנודעה הטומאה כבר נשחט הקרבן, הלכה למשה מסיני היא שה**צִּיץ מְרַצֶּה,** ואין הנזיר חייב למנות שנית ימי נזירותו, וכן עושה הפסח יצא ידי חובתו.

גמרא

שנינו במשנה: הפסח שנזרק דמו ואחר כך נודע שהוא טמא הציץ מרצה. מדייקת הגמרא: **מַעֲמָא** – טעם הדבר שהציץ מרצה, משום **דְּנִזְרַק הַדָּם וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע** שהוא טמא, **אֲבָל** אם **נוֹדַע** תחילה שהוא טמא **וְאַחַר כָּךְ נִזְרַק הַדָּם,** הציץ **לֹא מְרַצֶּה,** וצריך לעשות פסח שני. **וּרְמִינְהוּ** – ויש להקשות על משנתנו ממה ששנינו בברייתא, **עַל מָה הַצִּיץ מְרַצֶּה, עַל הַדָּם וְעַל הַבָּשָׂר וְעַל הַחֵלֶב שֶׁנִּטְמָא,** כֵּיצַד? **בְּמֵזִיד, בֵּין בְּאוֹנֶס בֵּין בְּרָצוֹן, בֵּין בְּקָרְבָּן יָחִיד בֵּין בְּקָרְבַּן צִיבּוּר.** לכאורה כוונת הברייתא 'בין בשוגג בין במזיד' היא שנזרק הדם במזיד, כלומר שידע הכהן קודם הזריקה שהדם טמא, ומבואר שאף על פי כן בדיעבד הציץ מרצה.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּינָא,** ברייתא זו אינה עוסקת באופני זריקת הדם, אלא לענין **טוּמְאָתוֹ** של הקרבן, **בֵּין** אם נטמא **בְּשׁוֹגֵג וּבֵין** אם נטמא **בְּמֵזִיד,** כיון שנזרק הדם **הוּרְצָה** הקרבן על ידי הציץ, ורק בזה עוסקת הברייתא. אבל לענין אופן **זְרִיקָתוֹ** של הדם, רק אם נזרק **בְּשׁוֹגֵג הוּרְצָה,** אך אם נזרק **בְּמֵזִיד** לאחר שנודעה הטומאה **לֹא הוּרְצָה,** וכמדוייק ממשנתנו.

יישוב אחר לסתירה: **רַבִּי שִׁילָא אָמַר** להיפך, שלענין **זְרִיקָתוֹ** של הדם, **בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד** – בין אם ידע בשעת הזריקה שנטמא הקרבן בין אם לא ידע, **הוּרְצָה** בדיעבד, ובזה עוסקת הברייתא כפי שפירשת בתחילה, ואף משנתנו מודה לדין זה כפי שיתבאר להלן. אך לענין **טוּמְאָתוֹ** של הקרבן, אם נטמא **בְּשׁוֹגֵג הוּרְצָה,** אך אם נטמא **בְּמֵזִיד, לֹא הוּרְצָה.**

מוסיף רבי שילא: **וְאֶלָּא הָא דְּקָתָנֵי** בברייתא 'על הדם וכו' שנטמא **בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד'** ומשמע שהנידון אינו אופן הזריקה אלא כיצד נטמא הקרבן, **הָכִי קָאָמַר** התנא, **נִטְמָא** הקרבן **בְּשׁוֹגֵג, וְזֻרְקוּ** – וזרק את דמו, **בֵּין** אם זרק **בְּשׁוֹגֵג בֵּין** אם זרק **בְּמֵזִיד, הוּרְצָה.**

ממשיך רבי שילא: **וְהָא דְּקָתָנֵי** במשנה **דָּם שֶׁנִּזְרַק וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע** שנטמא הקרבן הציץ מרצה, ודייקת מכאן **דְּמַעֲמָא** שהציץ מרצה הוא משום **דְּנִזְרַק וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע, אֲבָל נוֹדַע וְאַחַר כָּךְ נִזְרַק** במזיד **לֹא** מרצה, אין לדייק כן, אלא **הוּא הַדִּין דְּאֲפִילּוּ נוֹדַע** שנטמא **וְאַחַר כָּךְ נִזְרַק** במזיד הציץ מרצה, **וְהָאי דְּקָתָנֵי** דווקא **נִזְרַק וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע, הוּא מִשּׁוּם דְּבָעֵי לְמִתְנֵי סֵיפָא** – שרצה התנא לשנות לאחר מכן 'נִטְמָא הַגּוּף אֵין הַצִּיץ מְרַצֶּה', ושם ודאי הדין הוא **דַּאֲפִילּוּ נִזְרַק הַדָּם וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע** שהיה גופו טמא **לֹא** מרצה הציץ, על כן **קָתָנֵי רֵישָׁא נַמִּי** – שנה התנא גם את תחילת המשנה לגבי נטמא הקרבן בלשון **נִזְרַק וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע,** אך אין זה בדווקא.

שנינו במשנה: **נִטְמָא** הנזיר או עושה הפסח **בְּטוּמְאַת הַתְּהוֹם וכו',** הציץ מרצה. הגמרא מביאה ספק בדין זה: **בָּעֵי רָמִי בַּר חָמָא, כֹּהֵן הַמְּרַצֶּה בְּקָרְבְּנוֹתֵיהֶן** – המקריב את קרבנות הנזיר ועושה הפסח, האם **הוּתְּרָה לוֹ טוּמְאַת הַתְּהוֹם** כשם שהותרה בהם, ואם נטמא בה הציץ מרצה עליו ואין הקרבן נפסל, **אוֹ לֹא** הותרה לו. ומבאר רמי בר חמא את צדדי הספק: **מִי אָמְרִינַן** דכי **גְּמִירִי** – כשלמדו את היתר **טוּמְאַת הַתְּהוֹם** למדוהו **בְּבַעֲלִים** שנטמאו, אבל **בְּכֹהֵן** שנטמא **לֹא גְּמִירִי** – לא למדוהו, ואם כן לא הותרה לו טומאת התהום, **אוֹ דִּילְמָא** דין זה לא בבעלים נאמר, אלא **בְּזִבְחָא גְּמִירִי** – בקרבנות הנזיר והפסח עצמם למדו שהותרה בהם טומאת התהום של הגוף, ואם כן **לֹא שָׁנָא בְּכֹהֵן וְלֹא שָׁנָא בְּבַעֲלִים** – אין חילוק אם נטמא הכהן המקריב או הבעלים, שהרי בקרבנות אלו הותר הדבר.

רבא מנסה לפשוט ספק זה: **אָמַר רָבָא, תָּא שְׁמַע, דְּתָנֵי רַבִּי חִיָּיא, לֹא אָמְרוּ** שהציץ מרצה על **טוּמְאַת הַתְּהוֹם** בנזיר ועושה פסח, **אֶלָּא** כשנטמאו **לְמֵת בִּלְבָד.** ויש לדקדק, 'מֵת בלבד' **לְמַעוּטֵי מַאי** – איזו טומאת תהום אחרת בא למעט רבי חייא, **לָאו לְמַעוּטֵי** – האם אין הוא בא למעט **טוּמְאַת הַתְּהוֹם דְּשֶׁרֶץ,** כלומר שאם הכניס את ידו בעפר ונגע בשרץ מת שהיה מכוסה שם ולא הכיר בו איש בעולם, ואחר כך נודעה לו הטומאה, אין הציץ מרצה.

ממשיך רבא בראייתו: **וּבְמַאי עָסְקִינַן** – במה עוסק דין זה שלא הותרה טומאת התהום של שרץ, **אִי נַיְמָא** – אם נאמר שהוא עוסק **בְּבַעֲלִים** שנטמא בשרץ, עדיין יש לברר, **וּבְמַאן** – ובמי מדובר, האם בנזיר או בעושה פסח, **אִי בְּנָזִיר** יש להקשות, הרי כל הטעם שנזיר שנטמא נצרך להיתר טומאת התהום הוא מפני שהטומאה סותרת את מנין ימי נזירותו, אך טומאת שרץ **מִי מְהַנֵּי בֵּיהּ** – וכי היא מועילה כלל לסתור את נזירותו ולפסול את קרבנותיו, הרי 'וְכִי יָמוּת מֵת עָלָיו בְּפֶתַע פִּתְאֹם וגו' וְהַיָּמִים הָרִאשֹׁנִים יִפְּלוּ' **אָמַר רַחֲמָנָא** בנזיר (במדבר ו ט, יב), ומפורש שרק טומאת מת סותרת את הנזירות, אך טומאה אחרת אפילו ידועה אינה סותרת, ואם כן ודאי כשנטמא הנזיר בשרץ בטומאת התהום אין נזירותו נסתרת, ולא יתכן שבא רבי חייא למעט טומאה זו לגבי נזיר.

ממשיך רבא: **וְאֶלָּא** אם נאמר שהכוונה למעט טומאת התהום של שרץ **בְּעוֹשֶׂה פֶּסַח,** דהיינו שאם נטמא בה אין הציץ מרצה, **הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר** להלן (צא:) **שֶׁאֵין שׁוֹחֲטִין** את הפסח **וְאֵין זוֹרְקִין** דמו **עַל בַּעֲלֵי טְמֵאֵי שֶׁרֶץ,** שלשיטתו הוצרכנו לחדש שאף אם נטמא עושה הפסח בשרץ בטומאת התהום אין הציץ מרצה. **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר** שם **שֶׁשּׁוֹחֲטִין** את הפסח **וְזוֹרְקִין** דמו **עַל טְמֵאֵי שֶׁרֶץ,** עדיין יש

המשך בעמוד פג

בַּשֵּׁנִי שֶׁלָּהּ – ביום השמירה שלמחרת ראייתה שהוא ערב פסח, **וְאַחַר כָּךְ** – אחר השחיטה והזריקה שוב **רָאָתָה** דם וסתרה את שמירת יום זה, **אֵינָהּ אוֹכֶלֶת** מן הפסח, שהרי עתה עליה לשמור גם את יום המחר בנקיות ונטהרת רק בלילה שלאחריו, **וּמִכֹּל** מקום היא **פְּטוּרָה מִלַּעֲשׂוֹת פֶּסַח שֵׁנִי**. מדייקת הגמרא: **מַאי מַעֲמָא** שפטורה מפסח שני, **לָאו** – האם אין זה **מִשּׁוּם דְּמִרַּצָּה צִיץ**, שכיון שבשעת השחיטה והזריקה לא ידע איש בעולם אם היא תראה דם ותטמא שוב, אף אם ראתה לאחר מכן והתברר למפרע שסתרה את יומה ובשעת השחיטה לא היתה ראויה לאכול מהפסח בלילה, הרי היתה זו טומאת התהום שהציץ מרצה עליה. ומוכח שגם על טומאת תהום של זיבה הציץ מרצה, שלא כדברי רב יוסף.

מתרצת הגמרא: **אָמְרִי, לֹא** – הטעם שפטורה מפסח שני אינו משום שהציץ מרצה על טומאת התהום של זיבה, אלא **מִשּׁוּם דְּקָסָבַר רַבִּי יוֹסֵי**, שזבה השומרת יום וראתה דם אינה סותרת את יומה להטמא למפרע, אלא כיון שעבר קצת מהיום השני הרי זה כאילו שמרה את כולו וסיימה ספירתה, ומשטבלה היא נטהרת לגמרי מטומאתה הראשונה, ואם רואה אחר כך דם רק **מִכָּאן וּלְהַבָּא הִיא מְטַמְּאָה**, ואין ראייה זו שייכת לטומאתה הקודמת. וכיון שכך נמצא שבשעת הקרבת הפסח היתה טהורה גמורה, ועל כן היא פטורה מפסח שני.

מקשה הגמרא: וכי לדעת רבי יוסי זבה הרואה ביום השני אינה נטמאת למפרע, **וְהָתַנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, זָב בַּעַל שְׁתֵּי רְאִיּוֹת** – שיצאה ממנו זיבה שתי פעמים, **שֶׁשָּׁחֲטוּ** את הפסח **וְזָרְקוּ עָלָיו** את הדם **בַּשְּׁבִיעִי שֶׁלּוֹ** – כשעמד ביום השביעי לספירת שבעה נקיים אחר שטבל, וסבר שיטהר בלילה ויוכל לאכול מהפסח, **וְאַחַר כָּךְ** [–אחר הזריקה] **רָאָה** זיבה פעם נוספת, **וְכֵן שׁוֹמֶרֶת יוֹם כְּנֶגֶד יוֹם, שֶׁשָּׁחֲטוּ** את הפסח **וְזָרְקוּ עָלֶיהָ** את הדם **בַּשֵּׁנִי שֶׁלָּהּ** – ביום השמירה שלמחרת ראייתה אחר שטבלה, **וְאַחַר כָּךְ רָאָתָה** דם פעם נוספת, **הֲרֵי אֵלּוּ מְטַמְּאִין מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב לְמַפְרֵעַ** – כל משכב ומושב שישבו עליהם לפני הראייה אף אחר שטבלו, טמאים למפרע כדין משכב ומושב של זב וזבה, שהרי סתרו ימי טהרתם והתברר שהיו טמאים כבתחילה, **וּפְטוּרִים מִלַّעֲשׂוֹת פֶּסַח שֵׁנִי**. אם כן מפורש בדברי רבי יוסי ששומרת יום שראתה נטמאת למפרע, וכיון שמכל מקום היא פטורה מלעשות פסח שני, מוכח שטעמו הוא שהציץ מרצה על טומאת התהום של זיבה.

מתרצת הגמרא: **אָמְרִי, מַאי לְמַפְרֵעַ** – מה כוונת רבי יוסי שזב וזבה טמאים למפרע, **מִדְּרַבָּנָן**, אך מן התורה בין זב ביום השביעי ובין זבה השומרת יום, כיון שספרו מקצת היום הרי הם טהורים, ומה שראו אחר כך זיבה חדשה היא וטמאים רק מכאן ולהבא, ונמצא שמן התורה עשו את הפסח בטהרה ועל כן הם פטורים מפסח שני. ולפי זה אין להוכיח מדברי רבי יוסי שהציץ מרצה על טומאת התהום של זיבה, אלא לעולם אינו מרצה עליה כדברי רב יוסף.

הגמרא מביאה ראיה שלדעת רבי יוסי מן התורה זיבה אינה מטמאת למפרע: **וְאַף רַבִּי אוֹשַׁעְיָא סָבַר** שלרבי יוסי אין הזב **מְטַמֵּא לְמַפְרֵעַ** אלא **מִדְּרַבָּנָן. דְּתַנְיָא, רַבִּי אוֹשַׁעְיָא אוֹמֵר, אֲבָל זָב שֶׁרָאָה** זוב **בַּשְּׁבִיעִי שֶׁלּוֹ סוֹתֵר אֶת שֶׁלְּפָנָיו** – הפסיד בזה את כל הימים שכבר ספר, וצריך לספור שבעה ימים אחרים. **וְאָמַר** לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לרבי אושעיא, **לֹא יִסְתּוֹר אֶלָּא יוֹמוֹ** השביעי, וצריך לספור יום אחד נוסף במקומו, אך את שאר הימים לא הפסיד.

הגמרא מקשה על דברי רבי יוחנן: **מַמָּה נַפְשָׁךְ** – מכל צד שתרצה לבארם הרי הם תמוהים, **דְּאִי קָסָבַר** רבי יוחנן שזוב באמצע היום **לְמַפְרֵעַ הוּא מְטַמֵּא**, דהיינו שאין שימור מקצת היום חשוב כבולה, ועל כן סתרה ראייתו את כל היום השביעי מתחילתו ועליו למנותו שוב, אם כן **אֲפִילּוּ כּוּלְּהוּ** – את כל הימים **נִסְתּוֹר** ויספור שבעה נקיים שנית, שהרי גם אם ישמור יום למחרת במקום היום השביעי אין כאן שבעה נקיים רצופים. **וְאִי קָסָבַר** רבי יוחנן שהזוב **מִכָּאן וּלְהַבָּא הוּא מְטַמֵּא**, דהיינו ששימור מקצת היום נחשב כבולה, ובמה ששמר את תחילת היום השביעי השלים את הספירה כולה והראייה שלאחריה טומאה חדשה היא, ועל כן אינו סותר את כל שבעת הימים, אם כן **יוֹמוֹ** השביעי **נַמִּי לֹא נִסְתּוֹר**, שכיון שסיים כל ספירתו נשלמה לגמרי טהרתו מטומאת הזיבה הקודמת, ואת הראייה עתה עלינו לדון כראייה ראשונה של זיבה אחרת, שאין צריך לספור לטהרתה אלא טובל מיד ונטהר לערב. על כן מסיקה הגמרא: **אֶלָּא אֵימָא** – כך עליך לומר את דברי רבי יוחנן, **לֹא יִסְתּוֹר וְלֹא יוֹמוֹ** – לא יסתור הזב את כל שבעת הימים, ואף את יומו השביעי לא יסתור, כיון ששמירת מקצת היום כבולו, ואכן נשלמה טהרתו מהזיבה הראשונה, וזוב מכאן ולהבא הוא מטמא.

הגמרא מביאה את סיום דברי הברייתא, ומבארת את ראייתה. מסיימת הברייתא: **וְאָמַר** לֵיהּ רבי אושעיא לרבי יוחנן, **רַבִּי יוֹסֵי** הסובר שזב ששחטו וזרקו עליו בשביעי שלו ואחר כך ראה פטור מפסח שני, **קָאֵי כְּוָותְךָ** – עומד בשיטתך שזוב מטמא מכאן ולהבא. ומקשה על כך הגמרא: **וְהָא רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר** שזב ושומרת יום שראו אחר טבילתם **מְטַמְּאִין מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב לְמַפְרֵעַ** כפי שהובא לעיל, וביצד יתכן שלשיטתו הזוב מטמא מכאן ולהבא. מסיימת הגמרא את הראיה: **אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ**, שדברי רבי יוסי שהזוב **מְטַמֵּא לְמַפְרֵעַ** היינו **מִדְּרַבָּנָן**, אך מן התורה גם לשיטתו אינו מטמא אלא מכאן ולהבא, וכפי שתירצנו לעיל. מסיקה הגמרא: **שְׁמַע מִינָּהּ** – אכן מוכח מכאן כדבריך.

אחר שהוכיחה הגמרא שלרבי יוסי זב מטמא מן התורה רק מכאן ולהבא, היא מנסה לפשוט מתוך כך את ספיקו של רמי בר חמא לעיל (פ:), האם גם בכהן המקריב את קרבנות הנזיר ועושה הפסח נאמרה ההלכה שהציץ מרצה על טומאת התהום. וביקש רבא לפשוט ספק זה מדברי רבי חייא שטומאת התהום הותרה בטומאת מת בלבד, כי סבר שדין זה בא למעט כהן שנטמא בשרץ, ואם כן מוכח שהיתר טומאת תהום לגבי מת נאמר גם בכהן. ורב יוסף דחה דבריו שבא רבי חייא למעט טומאת התהום של זיבה בבעלים העושה פסח. שואלת הגמרא: **וּלְרַבִּי יוֹסֵי, הַשְּׁתָּא** – עתה שהתבאר **דְּאָמַר** שזב הרואה בשביעי שלו רק **מִכָּאן וּלְהַבָּא הוּא מְטַמֵּא**, נמצא שטומאת תהום אינה שייכת כלל בזיבה, כיון שהראייה שאחר עשיית הפסח אינה מטמאת למפרע מן התורה, ובאותה שעה ודאי היה הזב טהור גמור. ולפי זה שוב יש לשאול על דברי רבי חייא ‘לא אמרו טומאת התהום אלא [‘לְמֵת] בִּלְבַד’, לְמַעוּטֵי מַאי** – מה באו למעט, שהרי עתה אין לומר ברב יוסף שממעטים טומאת תהום של זיבה. ואין לומר שבאו למעט בעלים שנטמא בשרץ בטומאת התהום, שהרי בנזיר אפילו טומאת שרץ ודאית אינה מעכבת, ואף בפסח יש הסובר ששוחטים וזורקים עבור טמאי שרץ, וכפי שביאר רבא לעיל. מסיימת הגמרא: אם כן **נִפְשׁוּט מִינָּהּ** – מהלכה זו שאמר רבי יוסי, **דְּכֹהֵן** – שודאי רבי חייא עוסק בכהן המקריב ולא בבעלים, ובא למעט שלא הותרה בו טומאת תהום של שרץ, **וְנִמְצָא שלגבי טומאת מת הוּתְּרָה לוֹ לכהן טוּמְאַת הַתְּהוֹם**, וכפי שהוכיח רבא בתחילה.

דוחה הגמרא: **אָמְרִי**, אין להוכיח כן משיטת רבי יוסי, אלא **לְעוֹלָם** רבי חייא עוסק **בְּבַעֲלִים** ולא בכהן, **וּבְפֶסַח** – בעושה פסח שנטמא בטומאת תהום של שרץ, **וְקָסָבַר** רבי יוסי כשיטת האומר **אֵין שׁוֹחֲטִין וְזוֹרְקִין עַל טְמֵאֵי שֶׁרֶץ**, וכיון שכך **אִיצְטְרִיךְ** רבי חייא **לְמַעוּטֵי** אף טומאת התהום של שרץ, שאין הציץ מרצה עליה.

הגמרא עוברת לדון בעיקר שיטת רבי יוסי בטומאת זיבה. מקשה הגמרא: **אֶלָּא לְרַבִּי יוֹסֵי** שראיית זיבה מטמאת מן התורה רק מכאן ולהבא, דין **זָבָה גְּמוּרָה** הסופרת שבעה ומביאה קרבן כנאמר בתורה (ויקרא טו כח–כט), **הֵיכִי מַשְׁכַּחַת לָהּ** – באיזה אופן תמצא שיתקיים, והרי אין אשה נעשית זבה גמורה אלא אחר שלוש ראיות המצטרפות זו לזו, ולשיטת רבי יוסי כיון שלזבה קטנה די בספירת מקצת היום להטהר מהראייה הראשונה, ואם רואה אחר כך באותו יום זו טומאה חדשה, כיצד יצטרפו הראיות זו לזו. מתרצת הגמרא: לרבי יוסי דין זבה גדולה יתכן **בְּאִשָּׁה הַשּׁוֹפַעַת** דם זיבה שלושה ימים רצופים, שכיון שלא פסקה מלראות בכלל, לא יכלה לשמור אף מקצת מהיום השני כנגד הראייה שביום

המשך בעמוד קעא

רש"י

בשני שלה — עדיין ספק הוא, שמא תראה יום זה, ויצטרף עם אתמול, ותראה גם מחר, והוו להו שלשה, והויא לה זבה גמורה. ואם לא תראה — תטהר לערב. **אינה אוכלת** — שהרי צריכה להיות עוד מחר שומרת יום כנגד יום. **ופטורה מלעשות פסח שני** — קא סלקא דעתך: כיון דבשעת שחיטה וזריקה ספק הוי, מרצה ציץ מטומאת התהום דזיבה, ואף על גב דאיגלאי מילתא למפרע שנטמאה ודאי בטומאת התהום. **מכאן ולהבא היא מטמא** — שומרת יום כנגד יום שספרה קצת היום וטבלה — טהורה מטומאה של אתמול, וכי הדר חזיא בו ביום — מטמאה מכאן ולהבא, ותהיה מחר שומרת יום כנגד יום. הלכך, בזריקה ושחיטה טהורה מעלייתא הואי. ורבנן פליגי עליה, ואמרי דכי חזיא — איגלאי מילתא למפרע דזיבה היא, והדא טומאה היא, ובשעת שחיטה ספק הואי וחייבת בפסח שני. ולקמיה פריך: כיון דלרבי יוסי כל חד וחד טומאה באנפי נפשיה הוא, היאך מצטרפים לזיבה לעשות זבה גדולה? **בעל שתי ראיות** — דאילו בעל שלש ראיות לא חזי למיכל לאורתא עד שיביא קרבנותיו בשמיני, ובשמיני נמי לא מצי למינקט ומיתני? ואחר כך ראה — מטמא משכב ומושב למפרע; דכיון דיצא מזיבה ראשונה לשעה שהיא ראויה לקרבן, הויא לה דך זיבה אחריתי, ומושב ומשכב שמאתמול לאחר טבילה ועד הנה טהורה למפרע, אפילו טבלה בשביעי שחרית. **משכבות ומושבות** — שלאחר טבילתו טמאין, שהרי סתר מניינו והרי הוא כבתחלתו, דכתיב (ויקרא טו): "וספר לו שבעת ימים", והרי אינן. ומדקתני נמי בשומרת יום 'למפרע', אלמא נמי למפרע מטמאה, ואפילו הכי פטר לה מפסח שני, שמע מינה טעמא משום דטומאת התהום הוי. ומשכבות ומושבות רבותא נקט להו, מפני שהן אב הטומאה לטמא אדם, ובדבר זה זב חלוק משאר טמאין. **מדרבנן** — אבל מדאורייתא לא מטמאו אלא מכאן ולהבא, לא הזב בשביעי ולא שומרת יום בשני, דמקצת יום עולה לזן לספירתן. הילכך, לגבי פסח טהורין מעליא הוו. **אבל הרואה זוב כו'** — לא ידענו אהיכא קאי "אבל". **סותר את שלפניו** — כל ספורין שספר, וצריך לספור שבעה אחרים. **ואמר ליה רבי יוחנן לא יסתור אלא יומו** — ויחזור ויספור יום אחד. דהוינן אמילתיה דרבי יוחנן: מה נפשך, אי למפרע מטמא, דאין מקצת היום עולה לו ולא נגמרה ספירתו. **כולהו נמי נסתור** — דכתיב: "וספר לו שבעה ימים לטהרתו", טהרה אחת לכולן, שלא תהיה טומאה מפסקת ביניהן, במסכת נדה (לג,ב). ואם מנה לסירוגין כי הכא, שיסתור יומו וישלימנו למחר — נמצאת הפסקה ביניהם. **ואם מכאן ולהבא מטמא** — שעלתה לו מקצת היום, וגמרו ספורין שלו. **יומו נמי לא לסתור** — אלא הרי הוא כראיה ראשונה של זיבה אחרת, ואין בה אלא טומאת ערב, ויטבול לערב ויטהר. דקיימא לן: ראיה ראשונה של זב קרי בעלמא הוא, במסכת נדה (עב,א). **אלא** — הכי קאמר רבי יוחנן: לא יסתור ולא יומו. כלומר, אפילו יומו. לפי שכבר עלתה לו מקצת היום ככולה, ושלמו ספורין שלו, ויצא מכלל זיבה. **ואמר ליה** — רבי אושעיא לרבי יוחנן. **רבי יוסי קאי כוותך** — דסבירא ליה נמי מכאן ולהבא הוא מטמא, מדפטר ליה לעיל מפסח שני. אלמא, קסבר רבי אושעיא, למפרע דרבי יוסי — מדרבנן קאמר: **והא רבי יוסי כו'** — מסקנא דמילתיה הוא, ולא משום קשיא מייתי לה. **השתא דאמר מכאן ולהבא מטמא** — ולא משכחת התהום בזיבה. **בלבד** — דקתני לעיל למעוטי מאי — על כרחך למעוטי שרץ תוקמא, ובכהן כדאמר לעיל. דאילו בבעלים — לא מהני שרץ. וקאמר דבטומאת התהום דמת מידא הותרה לו. **אין שוחטין וזורקין על מטא שרץ** — ואשמעינן דטומאת התהום נמי דחיא ליה. **היכי משכחת לה** — כיון דאית ליה מקצת היום עולה לה לספירתה, ומכאן ולהבא מטמאה, הוה ליה כל יומא טומאה באנפי נפשה. **בשופעת** — כל שלשה רצופין, דלא הוה לה מנייא כלל. **אי נמי ברואה שני בין השמשות** — דכל תחלות הימים היו בטומאה, דאין כאן ספירה כלל. ובשני בין השמשות סגי, דאיכא טומאת שלשה ימים רצופין, כגון בין השמשות של ערב שבת — יש כאן סוף ערב שבת ותחלת שבת, ובין השמשות של מחר שהוא סוף השבת ותחלת אחד בשבת — הרי שלשה ימים רצופין, ואין כאן תחלת יום טהור שיעלה לספירה. ולפי הדברים, למאן דאמר מקצת היום ככולו תחלת הלילה עולה לספירתה ואין צריך עלות השחר, מדאיצטריך למנקט בין השמשות ולא נקט משכחת לה בשרואה בלילות. **בתמיד** — כל השנה, ואליבא דמאן דאמר טומאה דחויה היא בציבור קבעי רב יוסף הכי, אי איצטריך להדר אכהן טהור משום טומאת התהום אי לא. ואליבא דמאן דאמר לקמן דטומאת התהום מרצי ציץ גבי נזיר ועושה פסח אפילו לכתחלה, כגון שנודע לו לפני זריקה. **בקרבנותיהן** — דנזיר ועושה פסח. **במקום שלא הותרה לו טומאה ידועה** — כלל, כגון נזיר ועושה פסח שהן קרבנות יחיד. **מקום שהותרה לו טומאה ידועה** — היכא דליכא טהורין.

תוספות

לאו משום דסבר דציץ מרצה — תימה לרבינו שמשון בן אברהם: מנא ליה? דילמא הא דפטורין — היינו משום דסבר דנשים בשני רשות? ואומר רבינו יצחק: דבהדיא מוכח לקמן סוף פרק "האשה" (צא,ב) דרבי יוסי סבר נשים בשני חובה. **קסבר** רבי יוסי ולהבא היא מטמאה — פירוש: ואנן סבירא לן כרבנן, דלמפרע מטמאה. ואם תאמר: כי סלקא דעתך נמי דטעמא דרבי יוסי משום דסבר ציץ מרצה, מאי פריך? לימא דסבירא ליה כרבנן! ויש לומר: שלא רצה לעשות מחלוקת חדשה, שלא מצינו תנאים חלוקים בכך. אבל בלמפרע הוא מטמא — מצינו תנאים בשילהי נדה (עב,א) אמתניתין דטבלה יום שלאחריו ושימשה. **אי** נמי כגון ראתה שני ימים בין השמשות — מדלא משני ברואה בלילות משמע דספירת לילה הויא ספירה. וכן פירש בקונטרס. וקשה לרבינו יצחק בן אשר: דתנן פרק שני דמגילה (כ,א): וכן שומרת יום כנגד יום — לא תטבול עד הנץ החמה. ומסיק בגמרא: קא משמע לן כיון דבעי שימור — שימור ביממא הוא. וכן בשילהי נדה (עב,א) אמר: ושוין ברואה תוך אחד עשר יום וטבלה לערב ושמשה שמטמאים משכב ומושב, וחייבין בקרבן. משמע: אפילו לא ראתה אחר כך, ומשום דבלילה לא חשיב שימור! ויש לומר: דודאי ספירת לילה לא הוי ספירה, ומכל מקום לא מצי לאוקמא ברואה בלילות — משום דכיון דסבר רבי יוסי: מקצת היום שספרה בשביעי הוי ככולו, הוא הדין אם פסקה בחצי היום שיעלה לה שימור סוף הנשאר. לכך מוקי בשופעת, שלא היה סוף היום בטהרה. אי נמי: ברואה שני בין השמשות. וליכא למימר שיעלה לה אמצע היום שימור — דלא אמר מקצת היום ככולו אלא או תחלתו או סופו, אבל אמצע לא. וכן איתא בהדיא בנזיר בפרק שני (טו,א), דקאמר: ורבי יוסי זבה גמורה היכי משכחת לה? כיון דחזאי פלגא דיומא — אידך פלגא סליק לה שימור! ומשני: כגון דחזאי תלתא יומי סמוך לשקיעת החמה. דלא הוה שהות ביום דסליק לה ממנינא. ותלתא יומי לאו דווקא, דראיה שלישית לא חיישינן שתהא סמוך לשקיעת החמה, מאחר שבבר ראתה שני ימים סמוך לשקיעת החמה. ובשלישי תראה באיזו שעה שתהיה בלילה ובלבד שתראה קודם היום, שלא יעלה לה שימור תחלת יום שלישי. ואם תאמר: והא אמרינן בפרק "בנות כותים" (נדה לג,א) דכותית יום שפוסקת סופרתו למנין שבעה, הא רבי יוסי נמי סבר הכא סוף היום ככולו! ויש לומר: דלא אמר סוף היום ככולו בתחלת חשבון אלא דוקא בסוף חשבון כי הכא, כגון זב בשביעי או שומרת יום כנגד יום שאין לה למנות יותר. וסוף חשבון מסוף חשבון אית לן למילף, ולא מתחלת חשבון. ואשכחן חילוק בין תחלת חשבון לסוף חשבון בפרק קמא דראש השנה (י,א) דנדה עולה לה סוף היום בתחלתה ואין תחלת היום עולה לה בסופה, אף על גב דהתם הוי איפכא מסברתנו.

אמר רבא קל וחומר כו' מקום שהותרה לו טומאה ידועה אינו דין שהותרה לו טומאת התהום — ואם תאמר: ונימא דיו — מה טומאה ידועה לא הותרה אלא היכא דלא אפשר, הכי נמי טומאת התהום! ויש לומר: דעדיפא פריך, אפילו לר' טרפון דלית ליה דיו היכא דמיפרך קל וחומר (בבבא קמא כה,א).

לריש

בַּשֵּׁנִי שֶׁלָּהּ וְאַחַר כָּךְ רָאֲתָה - אֵינָהּ אוֹכֶלֶת וּפְטוּרָה מִלַּעֲשׂוֹת פֶּסַח שֵׁנִי. מַאי טַעְמָא - לָאו מִשּׁוּם דְּמִרַּצֶּה צִיץ? אָמְרִי: לֹא, מִשּׁוּם דְּקָסְבַר רַבִּי יוֹסֵי מִכָּאן וּלְהַבָּא הִיא מְטַמְּאָה. וְהָתַנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: זָב בַּעַל שְׁתֵּי רְאִיּוֹת שֶׁשָּׁחֲטוּ וְזָרְקוּ עָלָיו בַּשְּׁבִיעִי שֶׁלּוֹ וְאַחַר כָּךְ רָאָה, וְכֵן שׁוֹמֶרֶת יוֹם כְּנֶגֶד יוֹם שֶׁשָּׁחֲטוּ וְזָרְקוּ עָלֶיהָ בַּשֵּׁנִי שֶׁלָּהּ וְאַחַר כָּךְ רָאֲתָה - הֲרֵי אֵלּוּ מְטַמְּאִין מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב לְמַפְרֵעַ, וּפְטוּרִים מִלַּעֲשׂוֹת פֶּסַח שֵׁנִי. אָמְרִי: מַאי לְמַפְרֵעַ - מִדְּרַבָּנַן. וְאַף רַבִּי אוֹשַׁעְיָא סָבַר מְטַמֵּא לְמַפְרֵעַ מִדְּרַבָּנַן. דְּתַנְיָא, רַבִּי אוֹשַׁעְיָא אוֹמֵר: אֲבָל זָב שֶׁרָאָה בַּשְּׁבִיעִי שֶׁלּוֹ - סוֹתֵר אֶת שֶׁלְּפָנָיו. וְאָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן: לֹא יִסְתּוֹר אֶלָּא יוֹמוֹ! מִמַּה נַּפְשָׁךְ, אִי קָסְבַר "לְמַפְרֵעַ הוּא מְטַמֵּא" - אֲפִילּוּ כּוּלְּהוּ נִסְתּוֹר. אִי קָסְבַר "מִכָּאן וּלְהַבָּא הוּא מְטַמֵּא" - יוֹמוֹ נַמִּי לֹא נִסְתּוֹר! אֶלָּא אִימָא: לֹא יִסְתּוֹר וְלֹא יוֹמוֹ. וְאָמַר לֵיהּ: רַבִּי יוֹסֵי קָאֵי כְּוָותָךְ. וְהָא רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר מְטַמְּאִין מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב לְמַפְרֵעַ! אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ: מְטַמֵּא לְמַפְרֵעַ מִדְּרַבָּנַן, שְׁמַע מִינָּהּ. וּלְרַבִּי יוֹסֵי, הָשְׁתָּא דְּאָמַר מִכָּאן וּלְהַבָּא הוּא מְטַמֵּא, [לְמֵת] בִּלְבַד לְמַעוֹטֵי מַאי? נַפְשׁוֹט מִינָּהּ דְּבִכֹּהֵן וְהוּתְּרָה לוֹ טוּמְאַת הַתְּהוֹם! אָמְרִי: לְעוֹלָם בְּבַעֲלִים וּבְפֶסַח, וְקָסְבַר: אֵין שׁוֹחֲטִין וְזוֹרְקִין עַל טְמֵאֵי שֶׁרֶץ, וְאִיצְטְרִיךְ לְמַעוֹטֵי. אֶלָּא לְרַבִּי יוֹסֵי, זָבָה גְּמוּרָה הֵיכִי מַשְׁכַּחְתְּ לָהּ? בְּשׁוֹפַעַת. אִי בָּעֵית אֵימָא: כְּגוֹן שֶׁרָאֲתָה כָּל שְׁנֵי בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת. בָּעֵי רַב יוֹסֵף: כֹּהֵן הַמְרַצֶּה בְּתָמִיד, הוּתְּרָה לוֹ טוּמְאַת הַתְּהוֹם אוֹ לֹא? אִם תִּמְצָא לוֹמַר: כֹּהֵן הַמְרַצֶּה בְּקָרְבְּנוֹתֵיהֶן שֶׁל נָזִיר וְעוֹשֶׂה פֶּסַח הוּתְּרָה לוֹ טוּמְאַת הַתְּהוֹם, כֹּהֵן הַמְרַצֶּה בְּתָמִיד מַאי? מִי אָמְרִינַן כִּי גְּמִירִי טוּמְאַת הַתְּהוֹם - בְּפֶסַח, בְּתָמִיד לָא גְּמִירִי. אוֹ דִּילְמָא: יָלִיף תָּמִיד מִפֶּסַח? אָמַר רַבָּה: קַל וָחוֹמֶר, וּמַה בְּמָקוֹם שֶׁלֹּא הוּתְּרָה לוֹ טוּמְאָה יְדוּעָה - הוּתְּרָה לוֹ טוּמְאַת הַתְּהוֹם, מָקוֹם שֶׁהוּתְּרָה לוֹ טוּמְאָה יְדוּעָה

אינו

לריש לקיש דאמר כדרך עד דידעי בה כולי עלמא — קשה לרבינו יצחק בן אשר: דבגזיר בסופו (סג,א) איתא הך מסקנא, ולא מייתי התם מילתיה דר' יוחנן, ולא פריך נמי אלא לר' אלעזר. וקאמר: בשלמא למאן דאמר כדרך — שפיר, והיא מסוגיות החלוקות. **וטמא** וטהור לכתחלה הוא — ודוקא לפני זריקה, אבל לפני שחיטה — לא. כמו שהביא בקונטרס במתניתין מתוספתא. **אלא** לפני זריקה נמי מרצה — על כרחך לפני זריקת שום דם, דאם נזרק אפילו אחד מן הדמים ונטמא — תנן בפרק "שלשה מינים" (נזיר מז,א) יביא שאר קרבנות ויטהר, אפילו בטומאה ידועה אינו סותר נזירותו. וריצוי דטומאת התהום דכולה שמעתין — היינו שאינו סותר נזירותו כדפירשתי לעיל, אי בנזיר כי יטמוד מת עליו כו'. וקשה לרבינו יצחק: דבפרק בתרא דנזיר (סג,א) תנן: אם עד שלא גילח נודע לו, אפילו טומאת התהום — סותר, ומוקי ליה ר' יוחנן בגמרא כר' אליעזר, דאמר תגלחת מעכבת. ואם כן, נודע לו לפני זריקה נמי, כיון דמעכבת אמאי אינו סותר? ותירץ רבינו יצחק: דהכא, כיון שנשחט — יש לו להשלים, ומרצה ציץ על טומאת התהום ואינו סותר כאילו לאחר זריקה נטמא, ולא דמי לקודם גילוח. ואף על גב דגילוח הוה אחר זריקה, כדתנן ב"שלשה מינים" (שם מו,א): גילח על זבח ונמצא פסול — תגלחתו פסולה. ואי גילוח הוא לפני זריקה — יביא זבח אחר לרבנן אית להו דתגלחת לא מעכבא, ולכך מרצה הכא לפני זריקה.

המוצא מת מושכב כו' — בפרק בתרא דנזיר (סה,א) דייק על ההיא משנה דהתם: המנצא — פרט למצוי, מת — פרט להרוג, מושכב — פרט ליושב. וקשה לרבינו יצחק בן אשר: דהכא בישוב אתי שפיר טפי מבמושכב, דבמושכב לא הוי כולי האי טומאת התהום אם קברוהו שם! ויש לומר: דמושכב נקט בשביל תרומה, שהוא תופס כל רוחב הדרך ואי אפשר שלא יאהיל או יסיט. אבל יושב — לא. דאיכא למימר שמא לא האהיל כנגדו. **ובקבר** אפילו כו' — ואם תאמר: היכי שייכא טומאת התהום בקבר? והלא נודע בשקברוהו שם! ואיכא למימר: כגון שנפל בקבר ומת. והא דפירש בקונטרס שהקבר מצרפו משום דכתיב "או בקבר" — אין נראה לרבינו יצחק, דשמא קרא מיירי בקבר מכוסה ומשום הכי נמי הקבר מצרפו משום אהל, שהכיסוי מביא את הטומאה עליו. **מצאו** טמון בתבן כו' — משום דלפי מה שמצאנוהו עכשיו לא היה ראוי להכיר לאחד בסוף העולם, אבל במים ראוי להכיר.

גמרא רובו שורפין אותו לפני הבירה מעצי כו' — נראה הטעם משום דלב בית דין מתנה עליהם. לפי שהזקיקוהו לשורפו לפני הבירה כדי לביישו — לא הטריחוהו להביא עצים משלו. ויכול להנות משל הקדש. וכן בציקנין התנו כמו כן, ולא לכל, דמתוך ציקנותן היו נמנעין מלשורפו ואתי לידי עבירה. ודוקא בציקנין או באכסנאי. כדאמרינן בגמרא דעשאוהו כציקנין. אבל אדם אחר — לא. ואפילו למאן דלית ליה בפרק קמא דשבועות (יא,א) לב בית דין מתנה עליהן — הני מילי בקרבנות דקדישי קדושת הגוף, אבל בקדושת דמים — כולי עלמא מודו.

רב

- שׁוֹרְפִין אוֹתוֹ לִפְנֵי הַבִּירָה מֵעֲצֵי הַמַּעֲרָכָה. נִטְמָא מִיעוּטוֹ, וְהַנּוֹתָר - שׁוֹרְפִין אוֹתוֹ בְּחֲצֵרוֹתֵיהֶן אוֹ עַל גַּגּוֹתֵיהֶן מֵעֲצֵי עַצְמָן. הַצִּיקָּנִין שׁוֹרְפִין אוֹתוֹ לִפְנֵי הַבִּירָה, בִּשְׁבִיל לִיהָנוֹת מֵעֲצֵי הַמַּעֲרָכָה.

גמרא מַאי טַעְמָא? אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא: כְּדֵי לְבַיְּשָׁן. "נִטְמָא מִיעוּטוֹ וכו'". וּרְמִינְהוּ: וְכֵן מִי שֶׁיָּצָא מִירוּשָׁלַיִם וְנִזְכַּר שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ בְּשַׂר קֹדֶשׁ, אִם עָבַר צוֹפִים - שׁוֹרְפוֹ בִּמְקוֹמוֹ, וְאִם לָאו

חוזר

אֵינוֹ דִּין שֶׁהוּתְּרָה לוֹ טוּמְאַת הַתְּהוֹם? אָמְרִי: וּמִי דַּיְּינִנַן קַל וָחוֹמֶר מֵהֲלָכָה? וְהָתַנְיָא, אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: עֲקִיבָא, עֲצֶם כַּשְּׁעוֹרָה - הֲלָכָה, רְבִיעִית דָּם - קַל וָחוֹמֶר, וְאֵין דָּנִין קַל וָחוֹמֶר מֵהֲלָכָה! אֶלָּא אָמַר רָבָא: יָלִיף מוֹעֲדוֹ מוֹעֲדוֹ מִפֶּסַח. וְטוּמְאַת הַתְּהוֹם גּוּפָא הֵיכָא כְּתִיבָא? אָמַר רַבִּי אֱלִעֶזֶר, אָמַר קְרָא: "וְכִי יָמוּת מֵת עָלָיו" - בְּמִחוּוֶּרֶת עָלָיו. אִשְׁכַּחַן נָזִיר, עוֹשֶׂה פֶּסַח מִנָּלָן? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אָמַר קְרָא: "בְּדַרְכְּךָ רְחוֹקָה לָכֶם" - בְּמִחוּוֶּרֶת לָכֶם. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר: כְּדַרְכְּךָ, מַה דַּרְכְּךָ בְּגָלוּי - אַף טוּמְאָה נַמִּי בְּגָלוּי. מֵיתִיבִי: אֵי זֶהוּ טוּמְאַת הַתְּהוֹם - כֹּל שֶׁלֹּא הִכִּיר בָּהּ אֶחָד בְּסוֹף הָעוֹלָם, הִכִּיר בָּהּ אֶחָד בְּסוֹף הָעוֹלָם - אֵין זֶה טוּמְאַת הַתְּהוֹם. לְרַבִּי אֱלִעֶזֶר דְּאָמַר בְּמִחוּוֶּרֶת עָלָיו - עַד דְּיָדַע הוּא, לְרַבִּי יוֹחָנָן דְּאָמַר לָכֶם בְּמִחוּוֶּרֶת לָכֶם - עַד דְּיָדְעֵי בָּהּ תְּרֵין, לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ דְּאָמַר כְּדַרְכְּךָ - עַד דְּיָדְעֵי כּוּלֵּי עָלְמָא! אֶלָּא: טוּמְאַת הַתְּהוֹם הִלְכְתָּא גְּמִירִי לָהּ, וּקְרָא אַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא. אָמַר מָר בַּר רַב אַשִׁי: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁנּוֹדַע לוֹ לְאַחַר זְרִיקָה, דְּכִי אַזְּרִיק דָּם - שַׁפִּיר אִיזְדְּרִיק. אֲבָל נוֹדַע לוֹ לִפְנֵי זְרִיקָה - לֹא מְרַצֶּה. מֵיתִיבִי: הַמּוֹצֵא מֵת מוּשְׁכָּב לְרָחְבּוֹ שֶׁל דֶּרֶךְ, לִתְרוּמָה - טָמֵא, לְנָזִיר וְעוֹשֶׂה פֶּסַח - טָהוֹר, וְכָל טָמֵא וְטָהוֹר לְהַבָּא הוּא. אֶלָּא אִי אִיתְּמַר הָכִי אִיתְּמַר: אָמַר מָר בַּר רַב אַשִׁי: לָא תֵּימָא נוֹדַע לוֹ לְאַחַר זְרִיקָה הוּא דִּמְרַצֶּה, אֲבָל נוֹדַע לוֹ לִפְנֵי זְרִיקָה לֹא מְרַצֶּה, אֶלָּא, אֲפִילּוּ נוֹדַע לוֹ לִפְנֵי זְרִיקָה - מְרַצֶּה. גּוּפָא: הַמּוֹצֵא מֵת מוּשְׁכָּב לְרָחְבּוֹ שֶׁל דֶּרֶךְ, לִתְרוּמָה - טָמֵא, לְנָזִיר וְעוֹשֶׂה פֶּסַח - טָהוֹר. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - שֶׁאֵין לוֹ מָקוֹם לַעֲבוֹר, אֲבָל יֵשׁ מָקוֹם לַעֲבוֹר - אַף לִתְרוּמָה טָהוֹר. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - שֶׁמְּצָאוּ שָׁלֵם, אֲבָל מְשׁוּבָּר וּמְפוֹרָק - טָהוֹר, שֶׁמָּא בֵּין הַפְּרָקִים עָבַר. וּבַקֶּבֶר, אֲפִילּוּ מְשׁוּבָּר וּמְפוֹרָק - טָמֵא, מִפְּנֵי שֶׁהַקֶּבֶר מְצָרְפוֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - בְּמְהַלֵּךְ בְּרַגְלָיו, אֲבָל טָעוּן אוֹ רָכוּב - טָמֵא. לְפִי שֶׁמְּהַלֵּךְ בְּרַגְלָיו אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִגַּע וְלֹא יֶאֱהַל, אֲבָל טָעוּן אוֹ רָכוּב - אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִגַּע וְלֹא יֶאֱהַל. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - בְּטוּמְאַת הַתְּהוֹם, אֲבָל בְּטוּמְאָה יְדוּעָה - טָמֵא. וְאֵי זֶה הִיא טוּמְאַת הַתְּהוֹם - כֹּל שֶׁלֹּא הִכִּיר בָּהּ אֶחָד בְּסוֹף הָעוֹלָם, אֲבָל הִכִּיר בָּהּ אֶחָד בְּסוֹף הָעוֹלָם - אֵין זֶה טוּמְאַת הַתְּהוֹם. מְצָאוֹ טָמוּן בַּתֶּבֶן בָּעָפָר וּבַצְּרוֹרוֹת - הֲרֵי זֶה טוּמְאַת הַתְּהוֹם. בַּמַּיִם, בָּאֲפִילָה, בִּנְקִיקֵי הַסְּלָעִים - אֵין זֶה טוּמְאַת הַתְּהוֹם. וְלֹא אָמְרוּ טוּמְאַת הַתְּהוֹם אֶלָּא לְמֵת בִּלְבַד. **משנה** נִטְמָא שָׁלֵם אוֹ רוּבוֹ

חוזר

אינו דין שהותרה לו טומאת התהום — היתר גמור, ואפילו איכא טהורין. מהלכה — כגון קבר טומאת התהום הלכה למשה מסיני בנזיר ועושה פסח. ומי דיינינן קל וחומר מהלכה — והא טומאת התהום לא משום ספיקא מטמאין לה, דנימא גלוי מילתא למפרע בעלמא היא, השתא אפילו בודאי נטמאו נמי, אלא בשעה שנטמא היתה טומאת התהום, שלא הכיר בה אדם מעולם, מטהרין ליה בדלקמן. דרבי אליעזר ורבי עקיבא במסכת נזיר, דאמרינן התם רביעית דם אין הנזיר מגלח על מגעה ועל משאה. וקאמר רבי עקיבא: קל וחומר, ומה עצם כשעורה שאין מטמא (את כל) אדם באהל הנזיר מגלח על מגעה ועל משאה, רביעית דם שמטמאה (את כל) אדם באהל — אינו דין שהנזיר מגלח על מגעה ועל משאה?! אמר לו רבי אליעזר לרבי עקיבא: עצם כשעורה שהנזיר מגלח על מגעה ומשאה הלכה למשה מסיני, ואין כתוב בתורה, ורביעית דם אתה בא ללמוד ממנה בקל וחומר, ואין דנין קל וחומר מהלכה אלא מדבר הכתוב בתורה. **טומאת התהום** — שהותרה בנזיר ועושה פסח, היכא כתיבא? והך בעיא איבעיא בי מדרשא מקמי הא בעיא דרב יוסף, ובשני דרב יוסף כבר איפשיטא הך מסקנא דלקמן, דטומאת התהום גמרא גמירי לה, משום הכי פרכינן לעיל: ומי דיינינן קל וחומר מהלכה. **במחוורת עליו** — שתהא ברורה לו. **לכם** — "טמא לנפש או בדרך רחוקה לכם", והאי 'לכם' קאי נמי אטמא. **כי דרך** — טמא לנפש דומיא דדרך רחוקה הוא. **אי זהו טומאת התהום** — שהותרה לנזיר ועושה פסח. **לא שנו** — דציץ מרצה על טומאת התהום בנזיר ועושה פסח. **מושכב לרחבו של דרך** — והוא עבר שם, ואי אפשר שלא נגע שם או הסיט או האהיל. **לתרומה** — לאכול בתרומה. **טמא** — דלא הותרה בו טומאת התהום. ואילו לאורכו של דרך, אפילו טומאת התהום אין כאן. **שאין** לו **מקום לעבור** — שמחזיק וממלא את כל רוחב הדרך. אף על גב דטומאת ודאי היא, כיון דההיא שעתא דעבר עליה טומאת התהום הואי, שלא היה שום אדם יודעו שם, ואף לזה לא נודע עד שנשחטו קרבנותיו — הלכה למשה מסיני היא שזורקין עליו את הדמים. **אבל יש** לו **מקום לעבור אף לתרומה טהור** — דהוי ליה ספק טומאה ברשות הרבים, וספיקו טהור. **במה דברים אמורים** — דכי ממלא את כל הדרך טמא. **שהקבר מצרפו** — שכל הקבר מטמא באהל, ואפילו ריקן שבו, דכתיב (במדבר יט): "או בקבר". **במה דברים אמורים** —[א] דמשובר ומפורק טהור. **טעון** — משוי, על כרחו הולך נע ונד לכאן ולכאן, ומאהיל על צדדיו. **במה דברים אמורים** — דנזיר ועושה פסח טהור. **אבל בטומאה הידועה** — שידעו שאדם נקבר שם. **טמון בעפר בתבן וצרורות** — טומאה מכוסה מכל אדם היא זו, שמא גל אבנים או עפר או תבן נפל עליו, ולא הכירו בו בני אדם מעולם. אבל מים ואפילה ונקיקי הסלעים — אין זו הטומאה מכוסה ונעלמה, שהמציץ יכול לראות. ולא גמירי הלכתא אלא בטומאה שהיא בתהום המכוסה מן הכל. **ולא אמרו** — דהותרה טומאת התהום אלא במת בלבד. **משנה** **נטמא שלם או רובו שורפין אותו לפני הבירה** — כל המקדש כולו קרי בירה. ובגמרא מפרש טעמא. **נטמא מיעוטו** — וכן נותר של פסח טהור. **הציקנין** — עצרנין. כלומר שהן צרי עין. **שורפין אותו** — את מעט שנטמא ואת הנותר. **גמרא** **וכן מי שיצא** — בפרק "אלו עוברין".

שיש בידו בשר קדש — והרי הוא פסול ביוצא. **צופים** — מקום שיכול לראות משם הבירה, ומשם והלאה אין יכול לראותו. **שורפו במקומו** — לא הטריחוהו לחזור ולשורפו בירושלים, דואיל וכבר נתרחק הרבה. ואף על גב דקיימא לן בפרק "כל שעה" (כד,א) דבמקום אכילת קדשים שם שריפתן, מ"בקדש באש תשרף".

חוזר

וכי אינו דין שהותרה לו טומאת התהום היתר גמור, ויכול כהן הנטמא בה להקריב את התמיד לכתחילה, ואף אם יש כהנים טהורים.

דוחה הגמרא: אמרי, ומי דיינינן – וכי דנים קל וחומר מהלכה למשה מסיני, והתניא לגבי דין נזיר הנטמא ברביעית דם המת שאינו מגלח ואינו סותר נזירותו, שהקשה על כך רבי עקיבא מקל וחומר, ומה עצם מן המת בשיעור שעורה שאינה מטמאת אדם באהל אלא במגע ומשא, הדין הוא שאם נגע בה הנזיר או נשאה הרי הוא מגלח וסותר נזירותו, אם כן רביעית דם המטמאת אף באהל, קל וחומר שיגלח הנזיר אם נגע בה או נשאה. אמר לו רבי אליעזר, עקיבא, דין זה שהנזיר מגלח אם נטמא בעצם כשעורה מן המת אינו כתוב בתורה, אלא הוא הלכה למשה מסיני, ורביעית דם אתה בא ללמוד שיגלח אף עליה מקל וחומר, ואין דנין קל וחומר מהלכה למשה מסיני, אלא מדבר המפורש בתורה. ולפי זה נדחו דברי רבה, שהרי היתר טומאת התהום בנזיר ועושה פסח הוא הלכה למשה מסיני, ואין ללמוד ממנו בקל וחומר.

רבא פושט את ספיקו של רב יוסף באופן אחר: אלא אמר רבא, היתר טומאת התהום בכהן המקריב את התמיד יליף [–למד] בגזירה שוה 'מועדו' 'מועדו' מפסח, שנאמר בתמיד (במדבר כח ב) 'תשמרו להקריב לי במועדו', ונאמר בפסח (שם ט ב) 'ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו', ויש ללמוד מכאן, כשם שבפסח הותרה לכהן המקריב טומאת התהום, אף בתמיד הדין כן.

הגמרא מבררת מה מקור ההיתר של טומאת התהום: וטומאת התהום גופא – הלכה זו עצמה שהותרה טומאת התהום בנזיר ובעושה פסח, היכא כתיבא בתורה. משיבה הגמרא: אמר רבי אלעזר, אמר קרא לגבי נזיר הסותר נזירותו אם נטמא למת (במדבר ו ט), 'וכי ימות מת עליו' וגו', ומשמע שמפסיד נזירותו רק אם נטמא בטומאה המחווֶרת עליו – הברורה וגלויה לו, אך טומאת התהום שאינה גלויה אינה סותרת נזירותו.

שואלת הגמרא: אשכחן – מצאנו בפסוק זה שהותרה טומאת התהום בנזיר, אך שהותרה בעושה פסח מנלן. משיבה הגמרא: אמר רבי יוחנן, אמר קרא לגבי מי שלא יכל להקריב את הפסח בזמנו ונדחה לפסח שני (במדבר ט י–יא), 'איש איש כי יהיה טמא לנפש או בדרך רחוקה, לכם או לדרתיכם, ועשה פסח לה' בחודש השני' וגו', ומתיבת 'לכם' יש ללמוד שהטמא נפסל מעשיית הפסח רק אם נטמא בטומאה המחווֶרת [–הגלויה] לכם, אך טומאת התהום שאינה גלויה אינה פוסלת מעשיית הפסח.

מקור אחר מפסוק זה להיתר טומאת התהום בפסח: רבי שמעון בן לקיש אמר, מכך שנאמר בפסוק 'בדרך', יש ללמוד שטמא לנפש אינו נפסל מעשיית הפסח אלא אם טומאתו היא כדרך, מה דרך בגלוי – כשם שדרך היא גלויה ונראית, אף טומאה נמי פוסלת כשהיא בגלוי, אך טומאת התהום שאינה גלויה אינה פוסלת מעשיית הפסח.

הגמרא מקשה מברייתא על שלשה מקורות אלו: מיתיבי, שנינו בברייתא, אי זהו טומאת התהום שהותרה לנזיר ועושה פסח, כל שלא הכיר בה אפילו אדם אחד בסוף העולם, אבל הכיר בה אפילו אדם אחד בסוף העולם, אף שהנזיר ועושה הפסח עצמם לא ידעו עליה, אין זה טומאת התהום אלא דינה כטומאה ידועה הפוסלת בנזיר ועושה פסח. מברייתא זו קשה על דברי רבי אלעזר, רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש, כפי שהגמרא הולכת ומבארת.

לרבי אלעזר דאמר שהיתר טומאת התהום בנזיר נלמד מן האמור 'וכי ימות מת עליו' ומשמע בטומאה המחווֶרת עליו, יש להקשות שלדבריו אין טומאה נחשבת ידועה בנזיר עד דידע עליה הוא עצמו, שהרי כל זמן שאין היא 'מחוורת עליו' וידועה לו הרי זו טומאת התהום, ואילו בברייתא מבואר שאף אם ידע עליה אדם אחר אין זו טומאת התהום.

וכן לרבי יוחנן דאמר שמקור ההיתר מתיבת 'לכם' שמשמעה בטומאה המחווֶרת לכם, קשה שלדבריו אין טומאה נחשבת ידועה עד דידעי בה תרין – עד שידעו עליה לכל הפחות שני בני אדם, שהרי 'לכם' לשון רבים הוא ומיעוט רבים שנים, ואם הכיר בה רק אדם אחד עדיין היא טומאת התהום, אך בברייתא מבואר שאף אם הכיר בה אדם אחד אין זו טומאת התהום.

וכן לרבי שמעון בן לקיש דאמר שמקור ההיתר הוא מהאמור 'בדרך', שבא ללמד שתהיה הטומאה גלויה כדרך, יש להקשות שלדבריו אין טומאה נחשבת ידועה עד דידעי כולי עלמא – עד שידעו עליה כל העולם, כשם שדרך היא גלויה ונראית לכל, ואם חלק מהעולם אינם יודעים עליה הרי זו טומאת התהום, אך בברייתא מבואר שאפילו אם ידע בה אחד בסוף העולם אין זה טומאת התהום.

מסיקה הגמרא: לעולם אין מקור ההיתר מדרשות אלו, אלא דין זה שהותרה טומאת התהום לנזיר ועושה פסח, הלכתא גמירי לה – הלכה היא שלמדוה מפי משה מסיני, ומפרטי ההלכה שאם ידע בה אחד ואפילו בסוף העולם אין זו טומאת התהום, וקרא אסמכתא בעלמא – ומה שדרשו האמוראים כן מן הפסוקים, אין זה אלא סמך בלבד.

הגמרא מבארת מתי נאמר היתר טומאת התהום: אמר מר בר רב אשי, לא שנו חכמים שהציץ מרצה על נזיר או עושה פסח שנטמא בטומאת התהום, אלא באופן שנודע לו לאחר זריקה שהיה טמא, דכי אזדריק – שכאשר נזרק הדם, שפיר איזדריק – יפה נזרק, כיון שבאותה שעה עדיין לא ידע שנטמא. אבל נודע לו לפני זריקה שטמא הוא ואף על פי כן זרקו את הדם, לא מרצה הציץ.

הגמרא מקשה על מר בר רב אשי: מיתיבי, המוצא מת טמון מתחת לתבן או לעפר כשהוא מושכב לרחבו של דרך, ומצאו רק לאחר שעבר שם, וכיון שהמת שוכב לכל רוחב הדרך ודאי הוא שנטמא על ידו, לתרומה טמא – אם העובר הוא כהן אסור לו לאכול תרומה כדין כהן שנטמא למת, ואף שהיה המת טמון והרי זו טומאת התהום, כיון שלא הותרה טומאת התהום לגבי תרומה. אבל לנזיר וכן עושה פסח שעבר שם, הרי הוא טהור וזורקים עליו את הדם, ומשלים הנזיר נזירותו ועושה הפסח פטור מלהביא פסח שני, כיון שלענין זה הותרה להם טומאת התהום. מדייקת הגמרא: והרי כל לשון 'טמא' ו'טהור' ודאי להבא הוא, כלומר דין לכתחילה הוא שנחשב מעתה טמא או טהור, ואינו דין בדיעבד על מה שעבר, ואם כן פירוש הברייתא הוא שנזיר ועושה פסח שנטמאו בטומאת התהום טהורים להבא, ומותר לזרוק עבורם את הדם אף לאחר שנודעה הטומאה, וקשה על מר בר רב אשי.

מסיקה הגמרא: אלא אי איתמר הכי איתמר – אם נאמר דין זה בשם מר בר רב אשי, כך הוא נאמר, אמר מר בר רב אשי, לא תימא – אל תאמר שדווקא אם נודע לו [לנזיר או לעושה הפסח] לאחר זריקה שהיה טמא בטומאת התהום, רק באופן זה הוא דמרצה הציץ, אבל אם נודע לו לפני זריקה שנטמא ואחר כך זרקו את הדם לא מרצה, אלא אפילו אם נודע לו לפני זריקה שנטמא ואחר כך נזרק הדם, הציץ מרצה, ואף זורקים עבורו לכתחילה כפי שמבואר בברייתא.

הגמרא חוזרת להביא את כל דברי הברייתא שהתזכרה לעיל: גופא, המוצא מת טמון כשהוא מושכב לרחבו של דרך שעבר בה, ובודאי נטמא על ידו, לתרומה טמא – אם העובר שם כהן אסור לו לאכול תרומה, שלא הותרה לגביה טומאת התהום. אך לנזיר וכן עושה פסח שעבר שם, הרי הוא טהור כיון שהיא טומאת התהום. ממשיכה הברייתא: כמה דברים אמורים שלגבי תרומה העובר טמא, כשאין לו להולך מקום לעבור בלא שיגע במת או יאהיל עליו, כיון שהוא ממלא את כל רוחב הדרך. אבל אם יש שם מקום לעבור לצד המת בלא לגעת בו או להאהיל עליו, אף לתרומה טהור, משום שספק הדבר אם נטמא, וכלל הוא שכל ספק טומאה ברשות הרבים טהור.

וכמה דברים אמורים שאם המת ממלא רוחב הדרך העובר שם טמא לגבי תרומה, כשמצאו למת כשהוא שלם, אבל אם מצאו משובר ומפורק אברים אברים, הרי הוא טהור, שמא בין הפרקים [–בין חלקי המת] עבר ולא נגע בו, והרי זה ספק טומאה ברשות

המשך בעמוד ריד

חוֹזֵר וְשׁוֹרְפוֹ לִפְנֵי הַבִּירָה מַעֲצֵי הַמַּעֲרָכָה. נמצא שאף כשנפסל מיעוט הבשר שורפים אותו מעצי המערכה, ולא כמבואר במשנתנו שאם נטמא מיעוטו שורפים אותו בחצרותיהן מעצי עצמן.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב חָמָא בַּר עוּקְבָא, לֹא קַשְׁיָא, כָּאן – במשנה המבארת את דין היוצא מירושלים ובידו בשר קודש, מדובר בְּאַכְסְנַאי – באורח ששהה בירושלים, ואין ברשותו עצים לשרוף את הבשר, ועל כן התירו לו לשרוף אף מיעוט מהבשר בעצי המערכה. אך כָּאן במשנתנו, מדובר בְּבַעַל הַבַּיִת הדר בירושלים, וכיון שיש לו עצים הוא צריך לשרוף בחצרו מעצי עצמו.

רב פפא מתרץ את הסתירה באופן אחר: רַב פַּפָּא אָמַר, הָא וְהָא – זו וזו, כלומר בין משנתנו ובין המשנה לגבי היוצא מירושלים, עוסקות בְּאַכְסְנַאי שאינו גר בירושלים, אלא כָּאן – ביוצא מירושלים עם בשר קודש, מדובר כְּשֶׁהֶחֱזִיק בְּדֶרֶךְ – שהתחיל כבר בדרכו, ולפיכך אף שצריך לחזור לא הטריחוהו חכמים להתעכב עוד ולחפש עצים. אך כָּאן במשנתנו מדובר באכסנאי שֶׁלֹּא הֶחֱזִיק בְּדֶרֶךְ, ועל כן אף שאין לו בית בעיר לא הקלו עליו, והוא צריך לחפש עצים לשריפת בשר הפסח שנטמא.

רב זביד מבאר את תירוצו של רב חמא בר עוקבא: רַב זְבִיד אָמַר, לְעוֹלָם יש ליישב את סתירת המשניות כִּדְאָמַר מַעִיקָּרָא – כפי שאמר מתחילה רב חמא, דהיינו שכָּאן בְּאַכְסְנַאי וכָּאן בְּבַעַל הַבַּיִת. ואין לומר כדברי רב פפא שחכמים הקילו לאכסנאי רק כשהחזיק בדרך, אלא לכל אכסנאי הקילו וְאַף עַל גַּב דְּלֵא הֶחֱזִיק בְּדֶרֶךְ. וטעם הדבר, דְּאַכְסְנַאי כֵּיוָן דְּלֵית לֵיהּ – שאין ברשותו עצים, עֲשָׂאוּהוּ כְּצַיְּקָנִין – עשו דינו כקמצנים שהתירו להם לשרוף את הפסח מעצי המערכה, דְּתָנַן במשנתנו, 'הַצִּיקָנִין שׁוֹרְפִין אוֹתוֹ [–את הפסח שנטמא מיעוטו] לִפְנֵי הַבִּירָה, כִּשְׁבִיל לֵיהָנוֹת מַעֲצֵי הַמַּעֲרָכָה'.

הגמרא מביאה ברייתא בדיני השריפה לפני הבירה מעצי המערכה: תָּנוּ רַבָּנָן, אם נטמא מעט מבשר הפסח או נותר ממנו בשר לאחר זמן אכילתו, וּבָאוּ הציקנין [שהתירו להם לשורפו מעצי המערכה לפני הבירה] ורצו לִשְׂרוֹף בְּחַצְרוֹתֵיהֶן וּמֵעֲצֵי הַמַּעֲרָכָה, אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶן – אין מתירין להם לעשות כן, מהטעם שיבואר להלן. וכן אם נטמא כל הבשר או רובו, שחייבים הבעלים לשורפו לפני הבירה כמבואר לעיל (פא:), ורצו לשורפו לִפְנֵי הַבִּירָה וּמֵעֲצֵי עַצְמָן, אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶן.

שואלת הגמרא: כִּשְׁלָמָא – אמנם מובן הדין שאם באו לשרוף מַעֲצֵי הַמַּעֲרָכָה בְּחַצְרוֹתֵיהֶן אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶן, שהרי בזה יש חשש דִּילְמָא פָּרְשָׁן מִינַּיְיהוּ – שמא ישאר בידם מהעצים, וְאָתוּ בְּהוּ [–ויבואו בהם] לִידֵי תַּקָּלָה שישתמשו בעצים לצורך אחר, והרי זו מעילה בהקדש. אֶלָּא על הדין השני שאם באו לשרוף לִפְנֵי הַבִּירָה מַעֲצֵי עַצְמָן אין שומעים להן, יש להקשות מַאי טַעְמָא לֹא התירו את הדבר. משיבה הגמרא: רַב יוֹסֵף אָמַר, הטעם שלא התירו לשרוף לפני הבירה מעצי עצמם, הוא שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ אֶת מִי שֶׁאֵין לוֹ עצים משל עצמו, ועל כן תיקנו שלפני הבירה ישרפו רק מעצי המערכה.

רבא מביא טעם אחר לדבר: רָבָא אָמַר, הטעם הוא מִפְּנֵי הַחֶשְׁדָּ – כדי שלא יחשדו בהם, כיון שאם ישארו בידם מעצי עצמם לאחר שריפת הפסח ויחזירום לביתם, הרואים יחשדו שהם גונבים מעצי המערכה ונהנים מהם, ועל כן תיקנו שלפני הבירה לא ישרפו מעצי עצמן.

מבררת הגמרא: מַאי בֵּינַיְיהוּ – מה החילוק להלכה בין רב יוסף לרבא. משיבה הגמרא: אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ – יש ביניהם חילוק, באופן דְּאַיְיתִי קָנֵי וַחֲרִיוְתָא – שהביאו מביתם קנים וענפי דקל יבשים, דְּלֵא חֲזִי [–שאינם ראויים] לַמַּעֲרָכָה שעל המזבח משום שהם קלים ונשרפים מהר, ואין האש מתקיימת בהם. וכיון שאין משתמשים בהם במקדש, לדעת רבא מותר לשרוף בהם לפני הבירה שהרי הכל יודעים שעצי עצמם הם ולא יחשדום בגניבה, אך לדעת רב יוסף גם באלו אסור לשרוף לפני הבירה כדי לא לבייש את מי שאין לו.

הגמרא מביאה ענין נוסף שרבא ורב יוסף נחלקו האם טעמו כדי לבייש או מפני החשד: תְּנַן הָתָם (תמיד לג.), בכל בוקר רֹאשׁ הַמַּעֲמָד הָיָה מַעֲמִיד אֶת הכהנים הַטְּמֵאִין של בית האב העובד באותו היום, עַל שַׁעַר הַמִּזְרָח – בשער המזרחי של הר הבית שממנו הכל נכנסים לשם, והיו עומדים שם עד שהסתיימה עבודת היום.

מבררת הגמרא: מַאי טַעְמָא שהעמידו את הטמאים בשער הר הבית. משיבה הגמרא: אָמַר רַב יוֹסֵף, הטעם שהעמידום במקום זה שעוברים בו רבים, היה כְּדֵי לְבַיֵּשָׁן על שלא נזהרו מלהטמא, שהרי ידעו שעבודת בית המקדש מוטלת עליהם, והיה להם להזהר מן הטומאה.

רבא מביא טעם אחר לדבר: רָבָא אָמַר, הטעם שהעמידום שם היה מִפְּנֵי הַחֶשְׁדָּ – שלא יחשדו בהם בני אדם כשיראו שאינם עובדים בבית המקדש, ויאמרו שלא באו לעבוד כיון שאינם רוצים לעזוב מלאכתם, ועל כן תיקנו שיעמדו בשער הר הבית וידעו הכל שמפני הטומאה אינם עובדים.

מבררת הגמרא: מַאי בֵּינַיְיהוּ – מה החילוק להלכה בין רב יוסף לרבא. משיבה הגמרא: אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ – יש ביניהם חילוק באופן שנטמאו כהנים מְפַנְּקֵי – מפונקים ומעונגים, וכיון שהכל יודעים שאין הם עובדים בשום מלאכה, לדעת רבא אין צריך להעמידם שהרי לא יחשדום שלא באו מחמת מלאכתם, אך לרב יוסף גם אותם יש להעמיד כדי לביישם. אִי נַמִּי, בכהן דְּקָא גָדֵיל שֵׂשׂוּרָא – שמלאכתו קליעת חוטים לעשות מהם חבלים, וכיון שאומנות זו קלה ושברה מועט לא יחשדו בו שבטל מעבודת המקדש מחמת מלאכתו, ואם הטעם הוא משום חשד אין צריך להעמידו בשער, אך אם הטעם כדי לביישם אף אותו יש להעמיד.

משנה

המשנה מפרשת אימתי זמן שריפת הפסח שנפסל: הַפֶּסַח שֶׁיָּצָא חוץ לחומת ירושלים, אוֹ שֶׁנִּטְמָא, יִשָּׂרֵף מִיָּד בארבעה עשר בניסן, אבל אם נִטְמְאוּ הַבְּעָלִים של הקרבן אוֹ שֶׁמֵּתוּ, אין שורפים אותו מיד, לפי שלא נפסל הקרבן בפסול הגוף, אלא משהים אותו לילה אחד עד שתִּעָּוֵבֵר [–תעבור ממנו] צוּרָתוֹ, ואז חל עליו פסול 'נותר' ודינו בשריפה. ומכל מקום אסור לשורפו ביום טוב, אלא משהים אותו עד לאחר החג וְיִשָּׂרֵף בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר בניסן]. אלו דברי תנא קמא. רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר, אַף קרבן זֶה שנטמאו בעליו או שמתו יִשָּׂרֵף מִיָּד בארבעה עשר בניסן, לְפִי שֶׁאֵין לוֹ אוֹכְלִין – אין אנשים הראויים לאכול קרבן זה, והרי הוא כנפסל בפסול הגוף.

גמרא

הגמרא מבררת את המקור לדין שנתבאר במשנה, שבשר קודש שנטמא או יצא חוץ למחיצתו דינו בשריפה: כִּשְׁלָמָא טָמֵא – מובן דין זה שבשר קודש שנטמא טעון שריפה, שהרי כְּתִיב – נאמר לגבי קדשים קלים (ויקרא ז יט) 'וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף', אֶלָּא קרבן שהוא יוֹצֵא חוץ למחיצתו מְנָלָן – מנין שדינו בשריפה.

מבארת הגמרא: יש ללמוד זאת ממה דִּכְתִיב לגבי שעיר ראש חודש ששרפוהו אהרן ובניו (שם י יח) 'הֵן לֹא הוּבָא אֶת דָּמָהּ אֶל הַקֹּדֶשׁ פְּנִימָה', ויש לדרוש ממקרא זה שכך אָמַר לוֹ מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן, מַדּוּעַ לֹא אֲכַלְתֶּם אֶת הַחַטָּאת של שעיר ראש חודש, שֶׁמָּא נִכְנַס דָּמָהּ לִפְנֵי וְלִפְנִים – אל הקודש פנימה, ועל כן נפסלה מהקרבה, ואם אכן כך אירע, יפה עשיתם ששרפתם אותה. אָמַר לוֹ אהרן למשה, לָאו – לא נכנס דמה לכפר בקודש. שב משה וְאָמַר לוֹ לאהרן, שֶׁמָּא חוץ לִמְחִיצָתָהּ יָצְתָה – שמא יצאה חטאת זו חוץ לעזרה ונפסלה, ולפיכך יפה עשיתם ששרפתם אותה. אָמַר לוֹ אהרן למשה, לָאו – לא יצאה חוץ למחיצתה, אלא בַּקּוֹדֶשׁ הָיְתָה. אָמַר לוֹ משה לאהרן, אִי [–אם] בַּקּוֹדֶשׁ הָיְתָה ולא יצאה לחוץ, וְהֵן [–ואף] לֹא הוּבָא אֶת דָּמָהּ אֶל הַקֹּדֶשׁ פְּנִימָה, אם כן מַדּוּעַ לֹא אֲכַלְתֶּם אוֹתָהּ במקום הקודש אלא שרפתם אותה.

מדייקת הגמרא: מִכְּלָל – יש ללמוד מכך, דְּאִי נָפְקָא – שאילו היתה

המשך בעמוד צח

רש"י

חוזר ושורפו כו' — אלמא: מיעוטו שנפסל מעצי המערכה נמי שרפינן. כאן באכסנאי — שאין לו עצים, שורפו מעצי המערכה. ומתניתין בבעל הבית. שהחזיק בדרך — לא הטריחוהו לחזור על עצים, כדקתני: וכן מי שיצא. אלמא: בהחזיק בדרך עסקינן. רב זביד — כרב חמא מוקים לה, ואדרב פפא פליג. ויהיב טעמא למילתיה דרב חמא, דכיון דלית ליה עצים שם — עשאוהו כציקנין. והחזיק בדרך דקתני מתניתין — לאשמועינן חזרה נקט לה, ולא משום עצים, דהוא הדין ללא החזיק. באו לשורפו כו' — כדמפרש טעמא. לידי תקלה — ליהנות מהן הנאה אחרת. והנאה זו אין בו מעילה, דתנאי בית דין הוא, ועל מנת כן מקדישין אותו. משום חשד — שלאחר שריפתן מחזירין מותר העצים לתוך ביתן, והרואה חושדן בגונבי עצי המערכה ונהנין מהן. קני וחריותא — קנים וחריות של דקל, הכל יודעים שאינם מעצי המערכה. לפי שקלים הם, ונשרפין מהר, ואין אש המערכה מתקיימת בהן. ומשום חשד ליבא, אבל משום בושת איבא. תנן התם — במסכת תמיד. ראש המעמד — הממונה על כך מעמיד את הטמאים של בית אב בכל בקר בשער המזרחי, כניסת כל אדם להר הבית. כדי לביישן — שלא נזהרו מלטמא, והרי העבודה של מחר היתה מוטלת עליהן, והיה להן ליזהר. משום חשד — שלא יחשדום שמפני מלאכתן הן נחדלין מלבוא לעבוד עבודה. ומעמידן שם כדי שיראו אותם בני אדם, ויודעין שמחמת טומאה הם חדילין. ואיידי דאיירי לעיל בהך פלוגתא דמפני החשד, נקט לה להא. מפנקי — הכל יודעין שבטילים הן מן המלאכה, ואין מניחין עבודה מפני מלאכתן. דהני משום חשד ליבא, ואין צריך להעמידם שם, ולמאן דאמר כדי לביישן — צריך. אי נמי דקגדיל שישורא — מפשילי חבלים, שהיא אומנות קלה ושכרה מעט, ואין בני אדם חשודין שיחדלו מלבוא לעבודה מפני ביטול מלאכה זו. **משנה** הפסח שנטמא או שיצא ישרף מיד — בארבעה עשר, ואין צריך להשהותו עד הבוקר של ששה עשר שתעובר צורתו, דהיינו לילה אחד. ומיהו, ביום טוב לא מצי שריף ליה, כדיליף לקמן (פג,ב) דאין שורפין קדשים ביום טוב. נטמאו הבעלים או שמתו — דאין פסולו בגופו, אלא מחמת דבר אחר, שאין לו אוכלין. **גמרא** בשלמא נטמא — טעון שריפה. דכתיב והבשר וגו' — וגבי קדשים קלים כתיב. שמא נכנס דמה — אל הקודש לכפר בהיכל ונפסלה, כדכתיב (ויקרא ו): "וכל חטאת אשר יובא מדמה" וגו', אם כן הוא — יפה עשיתם ששרפתם. שמא חוץ למחיצתה — חוץ לעזרה יצאת. ומקרא יתירא דרשי לה דלא איצטריך פנימה, אלא הכי בעא מינייהו ברישא: שמא יצאתה ולא היתה פנימה, ואם כן הוא — יפה עשיתם ששרפתם. פנימה היתה ולא יצאת. הא למדנו, שאם יצאת — היה לו לשורפה. נטמא — "והבשר אשר יגע" וגו' גבי שלמים כתיב, וכל שכן קדשי קדשים דחמירי. אלא יוצא — בחטאת אשכחן, וקדשים קלים מנלן דמצריך ליה תנא דמתניתין שריפה ליוצא דפסח? לן דמה — של בהמת קרבן, דאמרינן בזבחים (נו,א): מנין לדם שנפסל בשקיעת החמה — שנאמר: "ביום הקריבו את זבחו" — ביום שאתה זובח אתה מקריב כו'.

נשפך

חוֹזֵר וְשׂוֹרְפוֹ לִפְנֵי הַבִּירָה מֵעֲצֵי הַמַּעֲרָכָה! אָמַר רַב חָמָא בַּר עוּקְבָא: לָא קַשְׁיָא, כָּאן - בְּאַכְסְנַאי, כָּאן - בְּבַעַל הַבַּיִת. רַב פַּפָּא אָמַר: הָא וְהָא בְּאַכְסְנַאי, כָּאן - שֶׁהֶחֱזִיק בַּדֶּרֶךְ, כָּאן - שֶׁלֹּא הֶחֱזִיק בַּדֶּרֶךְ. רַב זְבִיד אָמַר: לְעוֹלָם כְּדַאֲמַר מֵעִיקָּרָא, כָּאן - בְּאַכְסְנַאי, כָּאן - בְּבַעַל הַבַּיִת. וְאַף עַל גַּבֵּי דְּלֹא הֶחֱזִיק בַּדֶּרֶךְ, אַכְסְנַאי כֵּיוָן דְּלֵית לֵיהּ - עֲשָׂאוּהוּ כַּצִּיקָנִין. דִּתְנַן: הַצִּיקָנִין שׂוֹרְפִין אוֹתוֹ לִפְנֵי הַבִּירָה, בִּשְׁבִיל לֵיהָנוֹת מֵעֲצֵי הַמַּעֲרָכָה. תָּנוּ רַבָּנַן: בָּאוּ לְשׂוֹרְפוֹ בְּחַצְרוֹתֵיהֶן וּמֵעֲצֵי הַמַּעֲרָכָה - אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶן. לִפְנֵי הַבִּירָה וּמֵעֲצֵי עַצְמָן אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶן. בִּשְׁלָמָא מֵעֲצֵי הַמַּעֲרָכָה בְּחַצְרוֹתֵיהֶן אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶן - דִּילְמָא פָּיְיֵשָׁן מִינַיְיהוּ וַאֲתוּ בְּהוּ לִידֵי תַּקָּלָה. אֶלָּא לִפְנֵי הַבִּירָה מֵעֲצֵי עַצְמָן מַאי טַעְמָא לָא? רַב יוֹסֵף אָמַר: שֶׁלֹּא לְבַיֵּיש אֶת מִי שֶׁאֵין לוֹ. רָבָא אָמַר: מִפְּנֵי הַחֲשָׁד. מַאי בֵּינַיְיהוּ? אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ: דְּאַיְיתִי קָנֵי וְחָרְיָוֹתָא, דְּלָא חֲזִי לְמַעֲרָכָה. תְּנַן הָתָם: רֹאשׁ הַמַּעֲמָד הָיָה מַעֲמִיד אֶת הַטְּמֵאִין עַל שַׁעַר הַמִּזְרָח. מַאי טַעְמָא? אָמַר רַב יוֹסֵף: כְּדֵי לְבַיֵּישָׁן. רָבָא אָמַר: מִפְּנֵי הַחֲשָׁד. מַאי בֵּינַיְיהוּ? אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ: מְפַנְּקִי, אִי נַמִי: דְּקָא גָּדֵיל שִׁישׁוּרָא. **מִשְׁנָה** הַפֶּסַח שֶׁנִּטְמָא - יִשָּׂרֵף מִיָּד. נִטְמְאוּ הַבְּעָלִים אוֹ שֶׁמֵּתוּ - תְּעוּבַּר צוּרָתוֹ וְיִשָּׂרֵף בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר. רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר: אַף זֶה יִשָּׂרֵף מִיָּד, לְפִי שֶׁאֵין לוֹ אוֹכְלִין. **גְּמָרָא** בִּשְׁלָמָא נִטְמָא - כְּתִיב: "וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף". אֶלָּא יוֹצֵא מְנָלַן? דִּכְתִיב: "הֵן לֹא הוּבָא אֶת דָּמָהּ אֶל הַקֹּדֶשׁ פְּנִימָה", אָמַר לוֹ מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן: מַדּוּעַ לֹא אֲכַלְתֶּם אֶת הַחַטָּאת, שֶׁמָּא נִכְנַס דָּמָהּ לִפְנֵי וְלִפְנִים? אָמַר לוֹ: לָאו. אָמַר לוֹ: שֶׁמָּא חוּץ לִמְחִיצָּתָהּ יָצְתָה? אָמַר לוֹ: לָאו, בְּקֹדֶשׁ הָיְתָה. אָמַר לוֹ: אִי בְּקֹדֶשׁ הָיְתָה, "הֵן לֹא הוּבָא אֶת דָּמָהּ אֶל הַקֹּדֶשׁ פְּנִימָה" מַדּוּעַ לֹא אֲכַלְתֶּם אוֹתָהּ? מִכְּלָל דְּאִי נָפְקָא, אִי נַמִי עָיֵיל דָּמָהּ לִפְנִים - בַּת שְׂרֵיפָה הִיא. בִּשְׁלָמָא נִטְמָא - גַּלֵּי רַחֲמָנָא בְּקָדָשִׁים קַלִּים, כָּל שֶׁכֵּן בְּקָדְשֵׁי קָדָשִׁים. אֶלָּא יוֹצֵא, אַשְׁכַּחַן קָדְשֵׁי הֶקְדֵּשׁ - קָדָשִׁים קַלִּים מְנָלַן? וְתוּ, הָא דְּתַנְיָא: לָן דָּמָהּ,

נשפך

תוספות

רב זביד אמר לעולם כדאמר מעיקרא — פירש בקונטרס דרב זביד לא פליג אדרב חמא בר עוקבא ואינו אלא מפרש טעמו. וקשה לרבינו יצחק בן אשר: דלא מצינו בשום מקום שיאמר לעולם כו' כדי לפרשו! ונראה לו דרב חמא בר עוקבא ורב פפא לא פליגי, דרב חמא בר עוקבא מוקי כאן באכסנאי כאן בבעל הבית ואידי ואידי בהחזיק בדרך – אבל בלא החזיק אפילו אכסנאי הוי כבעל הבית אלא דלא איירי בה. ורב פפא מוקי אידי ואידי באכסנאי ולא פליג אדרב חמא בר עוקבא. ורב זביד פליג אתרוויהו, וקסבר אכסנאי שלא החזיק עשאוהו כציקנין. אי נמי: רב פפא ורב זביד פליגי אליבא דרב חמא בר עוקבא, רב פפא סבר דרב חמא בר עוקבא איירי בהחזיק, אבל בלא החזיק הוי אכסנאי כבעל הבית. ורב זביד סבר: דאכסנאי אפילו לא החזיק עשאוהו כציקנין, ודוקא נקט רב חמא בר עוקבא בעל הבית. **היה** מעמיד את הטמאים בשער המזרח — אפילו בטומאת קריין מיירי. ונראה לרבינו יצחק דהאי שער המזרח היינו שער עזרת נשים. ואף על גב דאמר בפרק קמא דיבמות (ז,ב) ובכמה דוכתי דטבול יום אינו נכנס במחנה לויה — לא בכל מחנה לויה קאמר, אלא מעזרת נשים ולפנים. דהכי מוכח במסכת כלים (פרק ראשון משנה ח), דקתני התם: עזרת נשים מקודשת ממנה, שאין טבולי יום נכנסין לשם. **בשלמא** נטמא דכתיב והבשר — אין לפרש דאמיד דקתני במתניתין קאי, דכיון דכתיב בקרא ישרף — אית לן למימר דהיינו מיד, בלא עיבור צורה. דאי בעיבור — לישתוק קרא מיניה, ואנא ידענא דישרף, דהוה ליה נותר. מדאמר לקמן ורבה מוסיף אף ר' יוסי הגלילי דתניא כו', אבל לרבנן דילפי מ"כל חטאת אשר יובא מדמה" וגו' בעי עיבור צורה אף על גב דכתיב "ישרף" — אלמא מ"ישרף" לא משמע מיד. מיהו יש לדחות: דהדהוא "ישרף" מוקמינן לשריפתה בקודש, ואינו מיותר. אך יש להביא ראיה מדקאמר בסמוך לן דמה נשפך דמה או שיצא חוץ לקלעים מנלן? והתם לא בעי בעל כרחך מנלן שהם מיד בשריפה — דהתנן בדם ובבעלים תעובר צורתו. אלא מנלן בשריפה קאמר. ושריפה דמיד — מסברא נפקא לן ולא מקרא. ואם תאמר: ואמאי צריך קרא בפסול הדם? דכיון דצריך עיבור צורה — פשיטא דישרף משום נותר! ואומר רבינו יצחק: דאיצטריך דלא ליעבד ליה קבורה קודם שיהיה נותר. אי נמי הוה אמינא: אפילו בשיהיה נותר — לא ישרף, דנותר שהיה ראוי לאכילה קודם שניתותר דוקא ישרף, כדמשמע לא תותירו — אלא תאכלוהו. אבל קשה: דהיכי יליף יוצא בשריפה מחטאת דאהרן? דהא על כרחך לא הודה להן משה על השריפה, דחטאת שנכנס דמה לפנים דפסולו בדם בעי עיבור צורה, והם שרפוה מיד! אלא הכי קאמר להו: הא אם הובא — יפה עשו שלא אכלוהו, דהכי כתיב רישיה דקרא: "מדוע לא אכלתם". ומיהו נראה לרבינו שמשון בן אברהם: דמצינו למימר דאמיד בעי מנא לן, וכולה שמעתין מסקא אליבא דר' יוחנן, דסבירא ליה לקמן דפסול הדם הוי פסולו בגופו דחשיב דם ובשר חדא מילתא, ובפסול בעלים דוקא קתני מתניתין דבעי עיבור צורה, ושפיר מייתי השתא מחטאת דאהרן, דמשה הודה להן אם נכנס דמה לפנים — שפיר עבוד דשרפוה. ולן דמה נמי קבעי מנלן דמיד. אך קשה על זה: כיון דמסברא לא הוה אמרינן דישרף מיד אלא בעיבור צורה, אי לאו דמסיק דהלכתא גמירי לה, מאי קאמר ולרבה בר אבוה דאפילו פיגול בעי עיבור צורה מנלן? לימא דלא גמירי הלכתא, ומה צריך גזירה שוה? אלא ודאי דפסולו בגופו ישרף מיד — סברא הוא, ובדם ובבעלים דבעי עיבור צורה — נמי סברא.

בקדש היתה — רש"י פירש דדריש מ"פנימה", וכן רבינו חננאל. ולרבינו יצחק נראה: דדריש מ"אכל תאכלנו אותה בקודש". ובתורת כהנים דריש מ"במקום הקדש". **בשלמא** נטמא גלי רחמנא בקדשים קלים והוא הדין בקדשי קדשים — ואם תאמר: והא בהדיא בהאי קרא כתיבי קדשי קדשים, ומאי קאמר והוא הדין, כדדרשינן ב"כל שעה" (לעיל כד,ב) "והבשר" — לרבות עצים ולבונה? ויש לומר: דאי לאו הוא הדין, הוה אמינא דאתא לרבות קדשים קלים דלא בעו הכשר, ולא קדשי קדשים.

ונגמר

תוספות

ונגמר עון עון מחטאת דאהרן — תימה לרבינו שמשון בן אברהם: אם כן לישתוק מעון דפיגול, וממילא נימא דישרף מידו! ויש לומר: דבלאו הכי איצטריך למיכתב עון בפיגול, דבפרק שני דזבחים (כח,ב) יליף בפיגול כרת עון עון מנותר. **אבל** נטמא דאיתיה בחולין כו' — תימה לרבינו שמשון בן אברהם: ניליף כולהו מטמא, ואמאי צריך הלכתא? ואומר רבינו יצחק: דדוה אמינא מה שנוהג בחולין — הוי חומרא דאיל ומעשה חול אתעביד ביה. ואם תאמר: וניליף קל וחומר מתרומה דבעי שריפה! ויש לומר: דאיכא למיפרך: מה לתרומה — דאסורה לזרים, תאמר בקדשים קלים דשרי. רבינו שמשון בן אברהם. **לאחר** זריקה מחלוקת — פירוש: אף לאחר זריקה, דאי דוקא בדם ובבעלים — מאן קתני להה? **רבי** יוחנן בן ברוקה ורבי נחמיה אמרו דבר אחד — ואם תאמר: דילמא לעולם רבי נחמיה כרבנן סבירא ליה, דבעו עיבור צורה, וחטאת אהרן שנשרף מיד מפני אנינות — הוראת שעה היתה, דעדיין לא פירש להם עיבור צורה, כדפירש בקונטרס. ואומר רבינו שמשון בן אברהם: דלפי מה שפירש רבינו יצחק דסברא דפסול בעלים בעי עיבור צורה — אתי שפיר, דהכא לא שייך הוראת שעה היתה, דאנינות הוי פסול בעלים, ומסברא בעי עיבור צורה. ולעיל דקאמר הוראת שעה היתה — קסבר דמפני טומאה נשרפה.

ורבה

רש"ל

נשפך דמה — דאין כאן זריקה ולא הותר הבשר. **וכן יצא דמה** — דמהאי פנימה דלעיל נפקא דמיפסיל אף הדם ביציאה. **דקיימא** לן **דכל הני בשריפה** — בכל הגמרא אנו מוצאין בכל פסולי קדשים יצאו לבית השריפה, ומנלן מקרא? **בקדש** — בעזרה. **פסולי שאר קדשים** — שמחיצתן בכשרותן בעזרה, דכתיב בהן (ויקרא ו): "בחצר אהל מועד". ואימורי קדשים קלים שנפסלו, דבכשרותן היתה חומת העזרה מחיצתה, דהא הקטרת בעו, מנין שאף כשנפסלו תהא שם שריפתן? ולהכי נקט אימורים, דאי ניטמא בשרן של קדשים קלים דנאכל בכל העיר — שריפתן נמי בכל העיר, כדתנן: שורפין אותו בחצרותיהן או על גגותיהן. **קדשים קלים** — דבעי שריפה כלל, בשאר פסולין חוץ מטומאה מנלן? ומטומאה ליכא למילף, דשאני טומאה דפסלה אף בתרומה ומעשר. **הלכתא גמירי לה** — וחטאת דאהרן לא איצטריכא לפרושי בה שריפה באנינותה וביציאתה, אלא מעשה שהיה הוא דאישתעי. ולקמן פריך: "והבשר אשר יגע בכל טמא" למה ליה. **אפילו פיגול** — שפסולו בגופו טעון עיבור צורה. והא דתנא דרבה בר אבוה לא איתפרש מהיכא. **מנא ליה** — דבעי עיבור צורה? פשיטא לן דטעמא משום דגמר "עון" "עון" מנותר. כתיב בפיגול (שם ז): "והנפש האוכלת ממנו עונה תשא", וכתיב בנותר (שם יט): "ואוכליו עונו ישא". והאי קרא בנותר מוקמינן ליה בבריתות (ה,א) בגזרה שוה; כתיב: "כי את קודש ה' חיילל", וכתיב: "ושרפת את הנותר באש לא יאכל כי קודש הוא". וגמר פיגול מנותר, מה נותר כבר עובר צורתו — אף פיגול צריך שתעובר צורתו. ואדגמר מנותר — ליגמריה מחטאת דאהרן שנשרפה בו ביום, דכתיב ביה נמי "עון": "ואותה נתן לכם לשאת את עון העדה". ומשה הודה להם, דכתיב: "וייטב בעיניו". **כי האי גוונא** — בין למאן דאמר בזבחים מפני אנינות נשרפה, בין למאן דאמר מפני טומאה נשרפה — לדורות בעיא עיבור צורה. והוראת שעה היתה ששרפוה לבו ביום. **ששריפתן בקדש** — שצריך לשורפן בעזרה. **מעשה חול** — שלא נזהרו, ונטמאה — נתחללה והוזלה בקדושתה. **ותיסני לה בקבורה** — לגונזה מן העין, שלא יאכלוה כלבים. **מחלוקת** — דקאמר תנא קמא פסולו מחמת דבר אחר הוא, ובעי עיבור צורה — כגון שנטמאו הבעלים אחר זריקת הדם, דנעשו כל עבודות הדם בהכשר. **אבל נטמאו קודם זריקה** — דרחמנא דחייה לפסח שני — נמצאת זריקה שלא בבעלים, והוה

1 נִשְׁפַּךְ דָּמָה, יָצָא דָּמָהּ חוּץ לַקְּלָעִים, דְּקַיְּימָא לָן
2 בִּשְׂרֵיפָה, מִנְּלַן? נָפְקָא לָן מִדְּרַבִּי שִׁמְעוֹן. דְּתַנְיָא, רַבִּי
3 שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: "בַּקֹּדֶשׁ בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף" - לִימֵּד עַל
4 חַטָּאת שֶׁשְּׂרֵיפָתָהּ בַּקֹּדֶשׁ. אֵין לִי אֶלָּא זוֹ בִּלְבַד, שְׁאָר
5 פְּסוּלֵי קָדְשֵׁי קָדָשִׁים, וְאֵימוּרֵי קָדָשִׁים קַלִּים מַנַּיִן?
6 תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְכָל בַּקֹּדֶשׁ בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף". אַשְׁכַּחַן
7 קָדְשֵׁי קָדָשִׁים, קָדָשִׁים קַלִּים מְנַלָּן? אֶלָּא: כָּל פְּסוּלוֹ
8 בַּקֹּדֶשׁ בִּשְׂרֵיפָה, לָא שְׁנָא קָדָשִׁים קַלִּים וְלָא שְׁנָא
9 קָדְשֵׁי קָדָשִׁים - גְּמָרָא גְּמִירִי לַהּ. וְחַטָּאת דְּאַהֲרֹן -
10 מִשּׁוּם מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה כָּךְ הָיָה. וּלְתַנָּא דְּבֵי רַבָּה בַּר
11 אֲבוּהּ, דְּאָמַר: אֲפִילּוּ פִּיגּוּל טָעוּן עִיבּוּר צוּרָה, מְנָא לָן?
12 יָלִיף "עָוֹן" "עָוֹן" מִנּוֹתָר. וְגֵילַף "עָוֹן" "עָוֹן" מֵחַטָּאת
13 דְּאַהֲרֹן! אָמַר לְךָ: חַטָּאת דְּאַהֲרֹן כִּי הַאי גַּוְונָא נַמִּי
14 עִיבּוּר צוּרָה לְדוֹרוֹת בָּעֵיָא, וְהָתָם - הוֹרָאַת שָׁעָה
15 הָיְתָה. הָשְׁתָּא דְּאָמְרִינַן כָּל פְּסוּלֵי דְּקֹדֶשׁ בִּשְׂרֵיפָה, לָא
16 שְׁנָא דְּקָדְשֵׁי קָדָשִׁים וְלָא שְׁנָא קָדָשִׁים קַלִּים גְּמָרָא
17 גְּמִירִי לַהּ. "בַּקֹּדֶשׁ בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף" לָמָּה לִי? הַהוּא מִבַּעְיָא לֵיהּ שֶׁשְּׂרֵיפָתָהּ בַּקֹּדֶשׁ. "וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר
18 יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף" לָמָּה לִי? הַהוּא לְגוּפֵיהּ אִיצְטְרִיךְ. סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא:
19 כָּל פְּסוּלֵי דְּקֹדֶשׁ, כְּגוֹן לָן דָּמָהּ, וְנִשְׁפַּךְ דָּמָהּ, וְיָצָא דָּמָהּ, וְנִשְׁחֲטָה בַּלַּיְלָה דְּבִשְׂרֵיפָה - דְּלִיתְגְּרוּ
20 בְּחוּלִּין. אֶבָל נִטְמָא, דִּבְחוּלִּין נַמִּי מִפְסֵיל - אֵימָא הוֹאִיל וְאִיתְעֲבִיד בֵּיהּ עוֹבְדִין דְּחוּל, אֵימָא לָא
21 תִּיבְּעֵי שֵׂרֵיפָה, וְתִיסְנֵי לֵיהּ בְּקִבּוּרָה, קָא מַשְׁמַע לָן. "נִטְמְאוּ הַבְּעָלִים אוֹ שֶׁמֵּתוּ תְּעוּבַּר צוּרָתָן
22 וכו'". אָמַר רַב יוֹסֵף: מַחֲלוֹקֶת שֶׁנִּטְמְאוּ בְּעָלִים אַחַר זְרִיקָה, דְּאִיתַּחְזִי בָּשָׂר לַאֲכִילָה. אֶבָל
23 נִטְמְאוּ בְּעָלִים לִפְנֵי זְרִיקָה, דְּלָא אִיתַּחְזִי בָּשָׂר לַאֲכִילָה - דִּבְרֵי הַכֹּל יִשָּׂרֵף מִיָּד. מֵיתִיבִי: זֶה
24 הַכְּלָל: כֹּל שֶׁפְּסוּלוֹ בְּגוּפוֹ - יִשָּׂרֵף מִיָּד, בַּדָּם וּבַבְּעָלִים - תְּעוּבַּר צוּרָתוֹ, וְיֵצֵא לְבֵית הַשְּׂרֵיפָה.
25 קָתָנֵי בְּעָלִים דּוּמְיָא דְּדָם, מַה דָּם לִפְנֵי זְרִיקָה - אַף בְּעָלִים לִפְנֵי זְרִיקָה! אֶלָּא, אִי אִיתְּמַר הָכִי
26 אִיתְּמַר: מַחֲלוֹקֶת שֶׁנִּטְמְאוּ בְּעָלִים לִפְנֵי זְרִיקָה, לְלָא אִיתַּחְזִי בָּשָׂר לַאֲכִילָה, דַּהֲוָה לֵיהּ כִּפְסוּלוֹ
27 בְּגוּפוֹ. אֶבָל נִטְמְאוּ בְּעָלִים לְאַחַר זְרִיקָה, דְּאִיתַּחְזִי בָּשָׂר לַאֲכִילָה - דִּבְרֵי הַכֹּל פְּסוּלוֹ מֵחֲמַת
28 דָּבָר אַחֵר, וּבְעָיָא עִיבּוּר צוּרָה. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אַף לְאַחַר זְרִיקָה נַמִּי מַחֲלוֹקֶת. וְאִזְדָּא רַבִּי
29 יוֹחָנָן לְטַעְמֵיהּ. דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה אָמְרוּ דָּבָר אֶחָד. רַבִּי יוֹחָנָן
30 בֶּן בְּרוֹקָה - הָא דַּאֲמַרַן. רַבִּי נְחֶמְיָה מַאי הִיא - דְּתַנְיָא, רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: מִפְּנֵי אֲנִינוּת נִשְׂרְפָה
31 זוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר "כָּאֵלֶּה". וְהָא אֲנִינוּת כִּלְאַחַר זְרִיקָה הָוְיָא, וְכִי אִשְׂתָּרוּף - לְאַלְתַּר נִשְׂתָּרוּף.

רבה

ליה פסולו בגופו, דזריקה פסולה היא — וישרף מיד בארבעה עשר. **כדם** — כגון נטמא הדם או נשפך לארץ. **מחלוקת לפני זריקה** — התם פליג רבי יוחנן בן ברוקה — דחשיב ליה פסולו בגופו. ותנא קמא סבר: מכל מקום לא בא פסול זה אלא מחמת דבר אחר. ורבי יוחנן אמר: אף לאחר זריקה נמי מחלוקת. **מפני אנינות נשרפה** — חטאת דאהרן, שהיו אונניו ואסורין לאכול בקדשים, דכתיב (דברים כו): "לא אכלתי באוני ממנו", ואתו קדשים בקל וחומר ממעשר. **לכך נאמר כאלה** — "ותקראנה אותי כאלה", שאני אונן, והיאך הייתי אוכל קדשים. למשה נצטוה לאמר להם "קחו את המנחה הנותרת מאשי ה' ואכלוה" באנינות, והיה סבור שאף החטאת תאכל באנינות כמנחה. ואמר לו אהרן: שמא לא שמעת אלא במנחה זו, שהיא קדשי שעה ליום שמיני של מלואים נצטוית אותה מנחה, ואף אני מודה לך בשעיר נחשון ושעיר של יום, דכתיב (ויקרא ט): "ואל בני ישראל תדבר לאמר קחו שעיר עזים לחטאת", שהם קדשי שעה חובה ליום, ואכילתן [מותר] לאונן, אבל חטאת זו שעיר ראש חודש הוא, וקדשי דורות הן, ואסורין לאונן. ורבי יהודה פליג עלה התם, ואמר: מפני טומאה נשרפה, שנטמאת באונס. והאי "כאלה" דריש ליה אמאי דקאמר משה לאהרן: שמא מתוך צערך פשעת בה ונטמאת? וקאמר ליה אהרן למשה: כך אני בעניין, שאני מבזה קדשי קדשים? אלמלי קראוני כאלה וכאלה, לא הייתי מבזה אותן: הכי גרסינן **והא אנינות כלאחר זריקה היא** — שאפילו מתו נדב ואביהוא לפני זריקה — אין הזריקה נפסלת בכך, דחטאת לא דמיא לפסח דעיקרו לאכילה. דאילו חטאת לא חיישינן לאוכלין דידה, דלכפרה אתיא, ואכל ישראל שהיו ראוין. ואם מפני שהקריבוה באנינות ונפסלה, דאונן שעבד חילל — לא הדיוטים הקריבוה כי אם אהרן עצמו, וקיימא לן (יומא יג,ב): כהן גדול מקריב אונן ואינו אוכל. והכי אמרינן בזבחים (קא,א). ודרשינן "הן היום הקריבו", דקאמר ליה משה לאהרן: דילמא באנינות אקריבתיה ופסלתיה, ועל כן שרפתם אותה? אמר ליה אהרן: הן היום, וכי הם היום הקריבו, דפסל בהו אנינות? אני הקרבתי, דלא פסלא בי אנינות, ושריפה מיד הואי, בלא עיבור צורה. ומדקאמר רבי יוחנן דרבי נחמיה ורבי יוחנן בן ברוקה אמרו דבר אחד — אלמא סבירא ליה דפלוגתא דמתניתין אף כשנטמאו לאחר זריקה, דעבודות דם נעשו בהכשר, ואפילו הכי ישרף מיד, מפני שאין מי שיאכלנו. כי חטאת דאהרן לא היה לה פסול אחר אלא שלא היו לה אוכלין. וספרים כתוב בהן "והא אנינות לאחר זריקה הואי". וקשיא לי: מנלן האי? הלא לא נתפרשו בפרשה אלא עבודות של קרבנות שמיני, אבל קרבנות של ראש חודש — לא נתפרשו בה. ועוד: מדקא מהדר ליה אהרן וכי הן הקריבו, והלא אני הקרבתי — מכלל דקודם זריקה הואי אנינות: **ורבה מוסיף אף רבי יוסי** — נמי סבירא ליה כרבי יוחנן בן ברוקה, דפסול בעלים לא בעי עיבור צורה.

1 או שנִשְׁפַּךְ דָּמָהּ קודם הזריקה, או שיָּצָא דָּמָהּ חוּץ לַקְּלָעִים, דְּקָיְימָא
2 לָן – שכלל הוא בידינו בכל פסולים אלו שדין הקרבן בִּשְׁרֵיפָה,
3 מְנָלָן – מנין יש ללמוד זאת, הרי אין להוכיח מן המקראות שהובאו
4 לעיל אלא לענין פסולי 'טמא' ו'יוצא'.
5 ומחמת קושיות אלו מביאה הגמרא מקור אחר לכך שפסולי
6 קדשים דינם בשריפה: אלא נָפְקָא לָן – לומדים אנו דין זה מִדְּרִבִּי
7 שִׁמְעוֹן, דְּתַנְיָא בברייתא, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, נאמר בכתוב (ויקרא ו כג)
8 'וְכָל חַטָּאת אֲשֶׁר יוּבָא מִדָּמָהּ אֶל אֹהֶל מוֹעֵד לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ לא
9 תֵאָכֵל בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף', לִימֵּד מקרא זה עַל חַטָּאת פסולה שֶׁשְּׁרֵיפָתָהּ
10 בַּקּוֹדֶשׁ – בעזרה. אֵין לִי – ועדיין אין אני יודע ממקרא זה, אֶלָּא זוֹ
11 [–חטאת] בִּלְבַד, שֶׁאֵר פְּסוּלֵי קרבנות של קָדְשֵׁי קָדָשִׁים, וְפסולי
12 אֵימוּרֵי קָדָשִׁים קַלִּים, מִנַּיִן שאף הם בשריפה, תַּלְמוּד לוֹמַר – לכך
13 מלמדנו הכתוב ואומר ('וְכָל') בַּקֹּדֶשׁ בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף, ומתיבת 'וכל' יש
14 לרבות כל פסולים אלו שדינם בשריפה.
15 שבה הגמרא ומקשה: אַשְׁכְּחָן – מצינו במקרא זה מקור לכך
16 שקָדְשֵׁי קָדָשִׁים שנפסלו דינם בשריפה, אך פסולי קָדָשִׁים קַלִּים מְנָלָן
17 – מנין לנו שאף הם דינם בשריפה.
18 ומחמת קושיא זו מסיקה הגמרא: אֶלָּא בהכרח צריך לומר, שדין זה
19 שכָּל פְּסוּלוֹ בַּקֹּדֶשׁ – כל קרבן שנפסל, דינו בִּשְׁרֵיפָה, לֹא שְׁנָא [–בין]
20 קָדָשִׁים קַלִּים, וְלֹא שְׁנָא [–ובין] קָדְשֵׁי קָדָשִׁים, אינו נלמד מן
21 המקראות, אלא גְּמָרָא גְּמִירִי לַהּ – כך קיבלו חכמים שנאמרה
22 הלכה למשה מסיני, וְחַטָּאת דְּאַהֲרֹן שנשרפה בשמיני למילואים,
23 לא הוצרך הכתוב להשמיענו בה דין שריפה, אלא נקט כן מִשּׁוּם
24 שמַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה כְּךְ הָיָה – שכך שאל משה וכך השיב לו אהרן.
25 הגמרא מבררת את שיטת הסובר שכל פסולי קדשים טעונים
26 'עיבור צורה': וּלְתַנָּא דְּבֵי רַבָּה בַּר אֲבוּהּ – לשיטת התנא שנשנית
27 הברייתא שלו בבית מדרשו של רבה בר אבוה, דְּאָמַר שאֲפִילּוּ
28 פִּיגּוּל [–קרבן שחשב עליו לאוכלו או להקטירו או לזרוק דמו 'חוץ
29 לזמנו'] שהוא פסול הגוף, ופסולו חמור, ומדאורייתא הוא פסול,
30 מכל מקום הוא טָעוּן 'עִיבּוּר צוּרָה', דהיינו, שאסור לשורפו מיד,
31 אלא יש להשהותו עד שתעובר צורתו, מְנָא לָן – ומנין הוא לומד
32 דין זה, יָלִיף – פשוט הדבר שהוא לומד גזירה שוה 'עָוֹן עָוֹן' מִנּוֹתָר
33 – בשר קרבן שנותר אחר סוף זמן אכילתו ונפסל, שכן בין בפיגול
34 ובין בנותר נאמרה תיבת 'עון', ולפיכך לומד הוא את דינם זה מזה,
35 כשם ש'נותר' היה לו 'עיבור צורה', שהרי שהה עד שנפסל, כך
36 הפיגול טעון 'עיבור צורה'. ועל כך יש לתמוה, מדוע ללמוד
37 מנותר, וְנֵילַף – שילמד גזירה שוה 'עָוֹן עָוֹן' מֵחַטָּאת דְּאַהֲרֹן, שאף
38 בה נאמר 'עון', שכשם שחטאת אהרן נשרפה מיד, כך הפיגול
39 ישרף מיד.
40 מתרצת הגמרא: אָמַר לָךְ – יכול תנא זה לתרץ לך כך, חַטָּאת
41 דְּאַהֲרֹן כִּי הַאי גַּוְונָא – פסול כזה כמו שהיה בחטאת אהרן, דהיינו,
42 פסול אנינות או טומאה, נַמִּי 'עִיבּוּר צוּרָה' לְדוֹרוֹת בָּעֵיָא – אף הוא
43 צריך 'עיבור צורה' אם אירע כן בדורות הבאים, וְהָתָם – ושם,
44 בחטאת שנשרפה על ידי אהרן ובניו, הוֹרָאַת שָׁעָה הָיְתָה זו
45 לשורפה מיד, ולפיכך אין ללמוד משם לענין פיגול שישרף מיד.
46 הגמרא שבה לדון בענין המקור לכך שפסולי הקודש דינם
47 בשריפה: הַשְׁתָּא דְּאָמְרִינַן – עתה לאחר שאמרנו, שדין זה שכָּל
48 פְּסוּלֵי דְּקָדֶשׁ – קרבנות שנפסלו, דינם בִּשְׁרֵיפָה, לֹא שְׁנָא [–בין]
49 פסולים דְּקָדְשֵׁי קָדָשִׁים, וְלֹא שְׁנָא [–ובין] פסולים של קָדָשִׁים קַלִּים,
50 אינו נלמד מן המקראות, אלא גְּמָרָא גְּמִירִי לַהּ – הלכה היא למשה
51 מסיני, אם כן, מקרא זה 'בַּקֹּדֶשׁ בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף', שממנו דרש רבי
52 שמעון דין שריפת קדשים, לְמָה לִי – למה הוצרך.
53 מבארת הגמרא: הַהוּא מִבָּעֵי לֵיהּ – מקרא זה הוצרך לרבי שמעון
54 ללמד שֶׁשְּׁרֵיפָתָהּ של החטאת בַּקֹּדֶשׁ – בעזרה.
55 שבה הגמרא ומבררת: ומקרא זה שנאמר לגבי קדשים קלים
56 שנטמאו (ויקרא ז יט) 'וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל בָּאֵשׁ
57 יִשָּׂרֵף', המלמד שקדשים שנטמאו דינם בשריפה, לְמָה לִי – למה
58 הוצרך, הרי למדים אנו מהלכה למשה מסיני שכל פסולי קדשים
59 דינם בשריפה.

60 מבארת הגמרא: הַהוּא לְגוּפֵיהּ אִיצְטְרִיךְ – מקרא זה הוצרך לגופו
61 של ענין, ללמד שקדשים שנטמאו דינם בשריפה, ואף שנאמרה
62 הלכה למשה מסיני שכל פסולי קדשים בשריפה, מכל מקום
63 הוצרך הכתוב ללמדנו זאת לגבי טומאה, משום דְּסָלְקָא דַּעְתָּךְ
64 אָמִינָא – סבורים היינו לומר, שדווקא בכָל שאר פְּסוּלֵי דְּקֹדֶשׁ, כְּגוֹן
65 בהמת קרבן שלָן דָּמָהּ בלילה, ולא נזרק ביום שחיטתה, וְכן בהמה
66 שנִשְׁפַּךְ דָּמָהּ ואי אפשר לזורקו, וְכן שיָּצָא דָּמָהּ חוץ לעזרה, וְכן
67 שנִשְׁחֲטָה בַּלַּיְלָה, בפסולים כאלו נאמרה הלכה למשה מסיני דִּדינם
68 בִּשְׁרֵיפָה, משום דְּלֵיתְנְהוּ בְּחוּלִּין – שפסולים אלו אין שייכים
69 בחולין, אֲבָל פסול 'נִטְמָא' דִּבְחוּלִּין נַמִּי מִפְּסֵיל – שאף חולין נפסלים
70 על ידו, אֵימָא – שמא יש לומר, הוֹאִיל וְאִיתְעֲבִיד בֵּיהּ עוֹבְדִין דְּחוּל
71 – מאחר ונעשה בבהמת הקדש זו מעשה של חול, שלא נשמרה
72 מטומאה שצריך להזהר בה אף בחולין, שמא מעתה נתחללה
73 והוזלה מקדושתה, וְאֵימָא לֹא תִּיבְּעֵי – ויש לומר שלא תוצרך
74 שְׁרֵיפָה, וְתִיכְּנֵי לֵיהּ – אלא יהא די לה בִּקְבוּרָה, כדי לגונזה מן העין,
75 שלא יאכלוה כלבים, קָא מַשְׁמַע לָן – לכך הוצרך הכתוב
76 להשמיענו שאף פסול טומאה דינו בשריפה.
77 שנינו במשנה: נִטְמְאוּ הַבְּעָלִים אוֹ שֶׁמֵּתוּ תְּעוּבַּר צוּרָתָן וכו', רבי
78 יוחנן בן ברוקה אומר אף זה ישרף מיד לפי שאין לו אוכלין.
79 הגמרא מבארת את האופן שבו נחלקו התנאים במשנה: אָמַר רַב
80 יוֹסֵף, מַחֲלוֹקֶת דרבי יוחנן בן ברוקה ורבנן היא באופן שֶׁנִּטְמְאוּ
81 הַבְּעָלִים אַחַר זְרִיקָה של דם קרבן הפסח, דְּאִיתְּחֵזִי – שבכר היה
82 ראוי הַכָּשֵׁר לַאֲכִילָה, שכן ניתר בזריקת הדם, אלא שעתה
83 כשנטמאו הבעלים אין מי שיאכל את הקרבן, ובאופן כזה סובר
84 תנא קמא שמאחר ואין זה פסול הגוף טעון הוא 'עיבור צורה'
85 קודם שריפתו. אֲבָל כשנִּטְמְאוּ הַבְּעָלִים לִפְנֵי זְרִיקָה, דְּלֵא אִיתְּחֵזִי –
86 שלא היה ראוי הַכָּשֵׁר לַאֲכִילָה מעולם, שכן זריקת הדם פסולה
87 היתה, שהרי הבעלים טמאים היו באותה שעה ונדחים לפסח שני,
88 והרי זו זריקה על קרבן שאין לו בעלים, דִּבְרֵי הַכֹּל – הכל מודים
89 שיִּשָּׂרֵף הקרבן מִיָּד, ואפילו תנא קמא אינו מצריכו 'עיבור צורה',
90 לפי שזריקה פסולה היא 'פסול הגוף' ולא 'פסול בעלים'.
91 הגמרא מקשה על דברי רב יוסף מברייתא: מֵיתִיבִי – הקשו בני
92 הישיבה, שנינו בברייתא, זֶה הַכְּלָל, כָּל קרבן שֶׁפְּסוּלוֹ בְּגוּפוֹ –
93 שנפסל ב'פסול הגוף', דהיינו פסול ודאי שהוא בשבר עצמו, כגון
94 פיגול, נותר, טמא ויוצא, יִשָּׂרֵף מִיָּד, וכל קרבן שפסולו בַּדָּם, כגון
95 שנטמא הדם או נשפך, וְכן קרבן שפסולו בַּבְּעָלִים, דהיינו, שנטמאו
96 הבעלים או שמתו, ישהה עד שתְּעוּבַּר צוּרָתוֹ, וְלאחר מכן יֵצֵא
97 לְבֵית הַשְּׂרֵיפָה. מדייקת הגמרא: קָתָנֵי – שנינו בברייתא, פסול
98 בְּעָלִים דּוּמְיָא [–כעין] דְּפסול דָּם, שהרי נשנו יחדיו, וממילא יש
99 לדמות זה לזה, מַה דָּם – כשם שפסול דם הוא לִפְנֵי זְרִיקָה, שהרי
100 לאחר זריקה שוב אין הדם נפסל, אַף פסול בְּעָלִים שעוסקת בו
101 הברייתא, הוא אפילו בשנטמאו הבעלים לִפְנֵי זְרִיקָה, וגם באופן
102 כזה טעון הקרבן 'עיבור צורה', והרי זה שלא כדברי רב יוסף,
103 הסובר שאם נטמאו הבעלים קודם זריקה מודים הכל שישרף
104 הקרבן מיד.
105 ומחמת קושיא זו מביאה הגמרא את דברי רב יוסף באופן אחר:
106 אֶלָּא אִי אִיתְּמַר הָכִי אִיתְּמַר – אלא מימרא זו שנאמרה בשם רב
107 יוסף בעל כרחך כך נאמרה. מַחֲלוֹקֶת תנא קמא ורבי יוחנן בן
108 ברוקה במשנה, לגבי קרבן שנטמאו בעליו אם ישרף מיד או טעון
109 'עיבור צורה', היא בשֶׁנִּטְמְאוּ הַבְּעָלִים לִפְנֵי זְרִיקָה, דְּלֵא אִיתְּחֵזִי –
110 שלא היה ראוי הַכָּשֵׁר לַאֲכִילָה מעולם, שכן זריקה זו פסולה היתה,
111 לפי שלא היו לקרבן בעלים טהורים באותה שעה, דַּהֲוָה לֵיהּ –
112 שהרי זה כִּפְסוּלוֹ בְּגוּפוֹ – כקרבן שנפסל בפסול הגוף, ובאופן כזה
113 סובר רבי יוחנן בן ברוקה שיש לשרוף את הקרבן מיד בלא 'עיבור
114 צורה'. אֲבָל אם נִּטְמְאוּ הַבְּעָלִים לְאַחַר זְרִיקָה, דְּאִיתְּחֵזִי – שכבר היה
115 ראוי הַכָּשֵׁר לַאֲכִילָה, לפי שניתר על ידי זריקה כשירה, דִּבְרֵי הַכֹּל
116 – הכל מודים שפְּסוּלוֹ של הקרבן אינו בגופו אלא מֻחְמַת דָּבָר אַחֵר,
117 וּבָעֵיָא – וצריך 'עִיבּוּר צוּרָה', ואפילו לדעת רבי יוחנן בן ברוקה.
118 הגמרא מביאה דעה החולקת על רב יוסף: וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אַף

המשך בעמוד פג

הגמרא מביאה תנא נוסף שסובר כדעת רבי יוחנן בן ברוקה: **רַבָּה מוֹסִיף אַף** את **רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי**, שגם הוא סובר שקרבן הנפסל ב'פסול בעלים' נשרף מיד בלא 'עיבור צורה'. **דְּתַנְיָא** בברייתא, **רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, כָּל הָעָנְיָן כּוּלּוֹ** – כל מקרא זה (ויקרא ו כג) **וְכָל חַטָּאת אֲשֶׁר יוּבָא מִדָּמָהּ אֶל אֹהֶל מוֹעֵד לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ לֹא תֵאָכֵל בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף**, **אֵינוֹ מְדַבֵּר** בחטאת החיצונה שנכנס דמה לפנים, **אֶלָּא בְּפָרִים הַנִּשְׂרָפִים וּבִשְׂעִירִים הַנִּשְׂרָפִין**, שהם חטאות הפנימיות, שצריך להכניס את דמם ולזורקו בהיכל, ובא המקרא ללמדנו שאם נפסלו יש **לִשְׂרוֹף** את **פְּסוּלֵיהֶן אַבֵּית הַבִּירָה** – במקדש, שלא כדין פרים ושעירים כשרים שנשרפים חוץ לשלש מחנות. **וְעוד** בא הכתוב **לִיתֵּן לֹא תַעֲשֶׂה עַל אֲכִילָתָן** של פרים ושעירים הנשרפים.

אָמְרוּ לוֹ חכמים לרבי יוסי הגלילי, לדבריך, שמקרא זה עוסק בחטאות הפנימיות שנפסלו, אם כן, **חַטָּאת** חיצונה כשירה **שֶׁנִּכְנַס דָּמָהּ לִפְנֵי וְלִפְנִים**, **מַנִּין** לך שהיא נפסלת בכך. **אָמַר לָהֶן** רבי יוסי הגלילי, יש ללמוד דין זה מן המקרא שנאמר בחטאת אהרן (ויקרא י יח) 'הֵן לֹא הוּבָא אֶת דָּמָהּ אֶל הַקֹּדֶשׁ פְּנִימָה', שכך אמר לו משה לאהרן, הרי לא הובא דמה של חטאת זו אל הקודש, וכמו כן 'פנימה' היתה ולא יצאה לחוץ, ואם כן מדוע שרפתם אותה. **מִכְּלָל** – ויש לדייק מכך, **דְּאִי נָפִיק אִיהִי** – שאילו היתה החטאת יוצאת לחוץ, **אִי נַמִּי עָיֵיל דָּמָהּ** – או שנכנס דמה לפנים, היה דינה **בְּשְׂרֵיפָה**.

מתבאר מדברי רבי יוסי הגלילי, שיש ללמוד מחטאת אהרן לדורות, שכל חטאת חיצונה שהובא מדמה אל הקודש פנימה דינה בשריפה. ומאחר וחטאת אהרן נשרפה מיד בלא 'עיבור צורה', בהכרח שכן הוא הדין אף בחטאת חיצונה שנכנסה לפנים, שאף על פי שאין זה אלא 'פסול דם', והרי זה כ'פסול מחמת דבר אחר' שלא בגוף הקרבן, מכל מקום נשרפת מיד בלא 'עיבור צורה'. ויש ללמוד מכאן אף ל'פסול בעלים', שדיניו דומים ל'פסול דם', שיסבור רבי יוסי הגלילי שאם נטמאו הבעלים או שמתו ישרף הקרבן מיד בלא 'עיבור צורה', וכשיטת רבי יוחנן בן ברוקה במשנתנו.

הגמרא מביאה דעה החולקת על רבה בביאור שיטת רבי יוסי הגלילי: **וְרַבִּי יוֹחָנָן** שלא מנה את רבי יוסי הגלילי בכלל שיטתם של רבי יוחנן בן ברוקה ורבי נחמיה, **סָבַר** שפסולי **דָּם וּבָשָׂר חָדָא מִילְּתָא הִיא** – דבר אחד הוא, כלומר, דין אחד להם, שאף פסול דם הוא בכלל 'פסול הגוף', ואילו פסול **בְּעָלִים מִלְּתָא אַחֲרִיתִי הִיא** – דבר אחר הוא, ולפיכך אי אפשר ללמוד דין פסול בעלים מפסול דם. ונמצא, שאף שמצינו לרבי יוסי הגלילי שסובר שפסולי דם נשרפים מיד, מכל מקום יתכן שפסולי בעלים טעונים 'עיבור צורה' קודם שישרפו.

משנה

משנה זו עוסקת בדין בשר ועצמות וגידים שנותרו מקרבן הפסח, ומבארת מתי יש לשורפם: **הָעֲצָמוֹת** של קרבן פסח שיש בהן מוח, **וְהַגִּידִין, וְהַנּוֹתָר** – בשר שנתעצלו באכילתו ונשאר לאחר סוף זמן האכילה, **יִשָּׂרְפוּ בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר** בניסן, שהוא חולו של מועד, ולא בחמשה עשר שהוא יום טוב, אף שנפסל הקרבן כבר בבוקר יום חמשה עשר. ואם **חָל שִׁשָּׁה עָשָׂר לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת, יִשָּׂרְפוּ בְּשִׁבְעָה עָשָׂר** בניסן, **לְפִי שֶׁאֵינָן דּוֹחִין** – מצוות שריפתן אינה דוחה **לֹא אֶת הַשַּׁבָּת וְלֹא אֶת יוֹם טוֹב.**

גמרא

הגמרא מביאה דין לגבי עצמות של קרבנות: **אָמַר רַב מָרִי בַּר אֲבוּהַ אָמַר רַבִּי יִצְחָק, עֲצָמוֹת קָדָשִׁים שֶׁשִּׁמּוּשׁוֹ נוֹתָר**, דהיינו, שנשאר בהן מוח לאחר סוף זמן אכילת הקדשים, וחל על אותו מוח דין 'נותר', ועצמות אלו משמשות אותו, הרי הן **מְטַמְּאִין אֶת הַיָּדַיִם**, כדין נותר עצמו, שגזרו עליו חכמים שיטמא הידים, **הוֹאִיל וְנַעֲשָׂה** העצם **כְּסִים** [–מקום מושב] **לַמּוח** שהוא **דָּבָר הָאָסוּר** משום 'נותר', לפיכך דנים אותו כמו ה'נותר' עצמו, לענין דין טומאת ידים.

הגמרא מנסה להביא ראיה לדין זה ממשנתנו: **נִימָא מְסַיֵּיעַ לֵיהּ** – לכאורה יש לומר שניתן להביא ראיה מהמשנה לדינו של רבי יצחק. שהרי שנינו בה, **הָעֲצָמוֹת וְהַגִּידִים וְהַנּוֹתָר יִשָּׂרְפוּ לְשִׁשָּׁה עָשָׂר.** ויש לברר, **הָנֵי עֲצָמוֹת** – אלו העצמות שעוסקת בהן המשנה, שמתחילתן עומדות הן לישרף, **הֵיכִי דָּמֵי** – באיזה אופן מדובר, **אִילֵימָא** – אם נאמר, **דְּלֵית בְּהוּ** – שאין בעצמות הללו **מוֹחַ**, אם כן **לָמָּה** דינן **בִּשְׂרֵיפָה, נַשְׁדִּינְהוּ** – נשליכן לאשפה, שהרי אין הכתוב מצריך לשרוף 'נותר' אלא אם כן היה ראוי מתחילתו לאכילה, **אֶלָּא פְּשִׁיטָא** – פשוט הדבר שהמשנה עוסקת בעצמות **דְּאִית בְּהוּ** – שיש בהן **מוֹחַ**, שהוא ראוי לאכילה, ולפיכך אסור להשליכן, ומאחר ואסור לשוברן ולהוציא המוח, נמצא שמתחילתן לשריפה הן עומדות, משום המוח שבתוכן שעתיד ליעשות 'נותר'.

ועתה מבארת הגמרא כיצד ניתן להוכיח מכאן כרבי יצחק: **אִי אָמְרַת בְּשֶׁלָּמָא** – דברי המשנה יתבארו היטב, אם תאמר **שִׁשִּׁימּוּשׁ נוֹתָר מִילְּתָא הִיא** – דבר הוא, כלומר, שעצמות שמשמשות את המוח שבתוכן חל גם עליהן דין 'נותר', **אַמְּטוּ לְהָכִי בְּעֵי שְׂרֵיפָה** – לפיכך צריך לשורפן, אפילו אם הוציא לאחר מכן את המוח מתוכן, לפי שהן טעונות שריפה מחמת עצמן. **אֶלָּא אִי אָמְרַת** – אבל אם תאמר **שִׁשִּׁימּוּשׁ נוֹתָר לָאו מִילְּתָא הִיא**, כלומר, שעצמות שמשמשות את המוח שבתוכן אין חל עליהן דין 'נותר' במותו, אם כן, **לָמָּה לְהוּ שְׂרֵיפָה** – מדוע מצריכה המשנה לשורפן, **נִתְבְּרִינְהוּ** – נשבור אותן, שהרי עתה לאחר שחלף זמן אכילת הקרבן שוב אין איסור בשבירת העצמות, **וַנַחְלְצָה לְמוֹחַ דִּידְהוּ** – ונוציא מתוכן את המוח שהוא 'נותר', **וְנִשְׂרְפֵיהּ** – ונשרוף אותו, **וְנַשְׁדִּינְהוּ לְדִידְהוּ** – ונשליך את העצמות לאשפה, ולא יצטרך להוציא הוצאות ולטרוח בשריפתן. **אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ** – האם אין ללמוד מכך, **שִׁשִּׁימּוּשׁ נוֹתָר מִילְּתָא הִיא**, ולפיכך צריך לשרוף את העצמות ששימשו את המוח.

דוחה הגמרא: **אָמְרִי** – אמרו בני הישיבה, **לָא** – אין להוכיח מהמשנה כרבי יצחק, אלא **לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ** – יכול אני לומר לך **שִׁשִּׁימּוּשׁ נוֹתָר לָאו מִילְּתָא**, ואף על פי כן צריך לשרוף את העצמות, אך לא מחמת עצמן אלא מפני המוח שבתוכן, **וְקָסָבַר** – וסובר התנא של המשנה, שיש לפרש את דברי הכתוב (שמות יב מו) 'וְעֶצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ בּוֹ', בְּקרבן כָּשֵׁר, **וַאֲפִילּוּ** בְּקרבן **פָּסוּל**. דהיינו, שאיסור שבירת עצם בפסח נאמר גם בקרבן שנפסל מאכילה, ונמצא, שכאשר יש מוח בתוך העצם בהכרח צריך לשרוף את העצם כולה, לפי שאסור לשוברה ולהוציא המוח שבתוכה, אך אין להוכיח מכאן שהעצם עצמה מקבלת דיני 'נותר' לענין כך שתטמא את הידים.

מקשה הגמרא: **אֲפִילּוּ בְּפָסוּל סָלְקָא דַּעְתָּךְ** – וכי תעלה על דעתך לומר שהמקרא אוסר לשבור עצם אפילו בפסח שנפסל, **וְהָא תְּנַן** – והרי שנינו (לקמן פד.) **אֲבָל הַמּוֹתִיר** מבשר הפסח, אפילו בְּקרבן **טָהוֹר, וְהַשּׁוֹבֵר** את העצם **בַּפֶּסַח הַטְּמֵא, אֵינוֹ סוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים.** ומתבאר מכך, שאיסור שבירת עצם נאמר רק בקרבן כשר ולא בפסול.

מתרצת הגמרא: **לָא קַשְׁיָא** – אין להקשות סתירה בין הענינים, לפי שכל משנה עוסקת באופן אחר. **כָּאן** – משנתנו עוסקת בקרבן **שֶׁהָיְתָה לוֹ שְׁעַת הַכּוֹשֶׁר**, כלומר, שהיה ראוי מתחילתו לאכילה, אלא שנפסל לאחר מכן, כגון שנשאר מבשרו לאחר סוף זמן אכילתו, ובאופן כזה יש בו איסור שבירת עצם אפילו אחר שנפסל, ולפיכך צריך לשרוף את העצמות עם המוח שבתוכן, ואסור לשוברן ולהוציא המוח לבדו. **כָּאן** – המשנה להלן עוסקת בקרבן **שֶׁלֹּא הָיְתָה לוֹ שְׁעַת הַכּוֹשֶׁר**, דהיינו, שנפסל קודם שהיה ראוי לאכילה, כגון שנטמא הבשר לפני זריקת הדם, ובאופן כזה לא חל עליו איסור שבירת עצם מעולם, ולפיכך השובר בו את העצם אינו לוקה.

הגמרא מבררת מי הוא התנא שסובר חילוק זה: **וּמַאן תַּנָּא** – ומי הוא התנא של המשנה, שמצינו בו **דְּשָׁנֵי לֵיהּ** – שהוא מחלק **בֵּין** קרבן **שֶׁהָיְתָה לוֹ שְׁעַת הַכּוֹשֶׁר, לְקרבן שֶׁלֹּא הָיְתָה לוֹ שְׁעַת הַכּוֹשֶׁר,**

המשך בעמוד לו

רש"י

כל הענין כולו — כל פרשה זו: "וכל חטאת אשר יובא מדמה" (ויקרא ו) דמוקי לה רבנן במסכת זבחים (פב,א) בחטאת החיצונה שהכניס דמה לפנים, וזהו פסול שלה, וקאמר רחמנא שישרף — פליג רבי יוסי הגלילי ומוקי בחטאת הפנימית. כגון פר העלם דבר של ציבור אשר יובא מדמה במצותה אל אהל מועד — לא תאכל, באש תשרף. (ובבשרה) לא איצטריך קרא, דהא כתיב בגופיה (ויקרא ד): "ושרף אותו על עצים" וגו'. אלא שאם נפסלה ביוצא ובטומאה — בא הכתוב ללמדך שתשרפנה בבית הבירה, ולא חוץ לשלש מחנות כמצותה, וליתן לא תעשה על אכילתה. **אמרו לו חטאת החיצונה שהכנים דמה לפנים מנין לך** — שהיא פסולה. **אמר להן** — מדאמר ליה משה לאהרן "הן לא הובא". הא הובא — בת שריפה היא, ושפיר עביד דשרפוה לאלתר. ומדיליף רבי יוסי הגלילי קדשי דורות מחטאת דאהרן, אלמא סבירא ליה נמי דאם הובא דמה לדורות — בעיא שריפה לאלתר, כי חטאת דאהרן, ואף על גב דפסול הדם הוא, דהוי כפסולו מחמת דבר אחר. וקא סלקא דעתך דהוא הדין נמי סבירא ליה בפסול בעלים דלא בעי עיבור צורה. אבל רבנן דלא גמירי מיניה סברי: דורות משעה לא ילפינן. ובהדיא הוא דקאמר להו משה דאם הביאו דמה לפנים בעיא שריפה, אבל לדורות בעי קרא אחרינא. וגבי עיבור צורה נמי לא ילפינן מינה. **ורבי יוחנן** — דלא חשיב ליה לרבי יוסי הגלילי בהדייהו, אמר לך: נהי דשמעת ליה בפסול דם, דלא בעו עיבור צורה — בפסול בעלים מי שמעת ליה דקאי כרבי יוחנן בן ברוקה? **דם וכשר חדא מילתא היא** — והוה ליה פסולו בגופו, כאילו נטמא בשר עצמו. **משנה** **העצמות** — שלא יכול לשוברן מפני שנאסרה בו שבירת העצם, ונותר בהן מוח, והרי הוא נותר וטעון שריפה. **וכן** — וכגמרא פריך: ניכלינהו. **והנותר** — בשר פסח שנתעצלו באכילתו וניתותר. **בששה עשר** — שהוא חולו של מועד. ואף על פי שנפסל בבוקר ראשון — אין רשאי לשורפו ביום טוב, כדמפרש בגמרא. **גמרא** **ששימשו נותר** — שנותר בהן מוח חוץ לזמנו, ושימשוהו העצמות הללו. **מטמאין את הידים** — בנותר עצמו, שגזרו חכמים שיטמא את הידים. בפרק בתרא (קכ,ב), ולקמן בפירקין (פה,א) מייתי לה בגמרא. **בסים** — בנו, כדמתרגמינן בסיסיה (שמות ל) מקום מושבו. **הני עצמות הייכי דמי** — דקאמר עיקרן ותחלתן בשריפה. **נשרינהו** — ישליכם, דלא הצריך הכתוב שריפה אלא בראוי לאכילה וניתותר, כדכתיב (שם יב): "לא תותירו ממנו עד בקר", ואם תותירו — תשרפו. **דאית בהו מוח** — ומתחלתן לשריפה עומדים, שאסור לשוברן, ועל כרחך נעשין נותר. הילכך חשיב להו באנפי נפשייהו, ולא הוו בכלל והנותר דמתניתין. **אמטו להכי בעו שריפה** — אף העצמות כמוח עצמו. **אלא אי לאו מילתא היא** — הרי מכיון שניתותרו ונפסלו אין בהן משום איסור שבירה, דאמרינן לקמן: "ועצם לא תשברו בו" — בכשר ולא בפסול. **ניתברינהו** — ונישקליה למוח ונישרפיה, ולא יפסיד עצים וטורח לשרוף

תוספות

ורבה מוסיף אף ר' יוסי הגלילי — ואם תאמר: היכי נימא דר' יוסי הגלילי ור' יוחנן בן ברוקה אמרו דבר אחד? והא פסולה דחטאת שנכנס דמה לפנים — היינו לפני זריקה, ור' יוחנן בן ברוקה אחר זריקה איירי. ואליבא דר' יוחנן מסיק מדקא מוסיף עליהו: ויש לומר: דרבה לא מפליג בין קודם זריקה בין לאחר זריקה, כי היכי דלא מפליג ר' יוחנן, דקאמר אף אחר זריקה מחלוקת.

אמר להן הן לא הובא את דמה — פירש בקונטרס: דרבנן לא בעו למילף מחטאת דאהרן, דלא גמרינן דורות משעה. ומה שפירש כן — לא משום דחטאת דאהרן היה לשעה. דהא שעיר של ראש חודש היה, כדפירש בקונטרס. וכן איתא בזבחים בפרק "טבול יום" (קא,ב), אלא דקסברי רבנן הוראת שעה היתה, כדאמר לעיל. וקשה לרבינו שמשון בן אברהם: דלעיל שייך הוראת שעה כדפירשתי, דקסבר מפני טומאה נשרפה, דהוי פסולו בגופו ומסברא ישרף מיד. אבל הכא, בחטאת שנכנס דמה לפנים דהוי פסולו בדם, ומסברא בעי עיבור צורה לא שייך הוראת שעה היתה! ונראה לרבינו יצחק: דרבנן לא בעו למילף מחטאת אהרן משום דמצינו למימר דמשה לא הודה להן על השריפה דשפיר עבוד, אלא במה שלא אכלוה — אבל על השריפה לא הודה להן, דאפילו היה כן — שלא כדין שרפוה בלא עיבור צורה. וקשה: דלעיל יליף מחטאת אהרן שריפה ביוצא, וקאי אמתניתין דסברה דשאינו פסולו בגופו בעי עיבור צורה והיינו כרבנן דר' יוסי, ואינהו לא בעו למילף הכא מחטאת אהרן.

בו בכשר ואפילו בפסול — ולא תיקשי: ויוציא המוח על ידי גומרתא, דליכא שבירת עצם! דאיכא למיחש שמא יפקע, כדאמרינן לקמן. אי נמי: על ידי גומרתא טריתא מילתא למיעבד.

רבי שמעון אומר אחד זה ואחד זה אין בו משום שבירת העצם — ואם תאמר: ר' שמעון היינו תנא קמא! ונראה לרבינו יצחק: דר' יעקב ור' שמעון פליגי אליבא דתנא קמא, כי היהא ד"לא ירבה לו נשים" דפרק "כהן גדול" (סנהדרין כא,א) והיהא דחזקתן שלש שנים ד"חזקת הבתים" (בבא בתרא כח,ב).

אימור לבתר איסורא חלצינהו — ומפני התקלה דקתני בברייתא — היינו דמשום שבירת עצם לא חלצינהו קודם איסורא. ולהכי ישרפו — דשימשו נותר.

אי

רַבָּה מוֹסִיף אַף רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי. דְּתַנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: כָּל הָעִנְיָן כּוּלּוֹ אֵינוֹ מִדַּבֵּר אֶלָּא בְּפָרִים הַנִּשְׂרָפִים וּבִשְׂעִירִין הַנִּשְׂרָפִין, לִשְׂרוֹף פְּסוּלֵיהֶן אַבֵּית הַבִּירָה וְלִיתֵּן לֹא תַעֲשֶׂה עַל אֲכִילָתָן. אָמְרוּ לוֹ: חַטָּאת שֶׁנִּכְנַס דָּמָהּ לִפְנֵי וְלִפְנִים מִנַּיִן? אָמַר לָהֶן: "הֵן לֹא הוּבָא אֶת דָּמָהּ אֶל הַקֹּדֶשׁ פְּנִימָה". מִכְּלָל דְּאִי נָפִיק אִיהִי, אִי נַמִּי עָיֵיל דָּמָהּ - בִּשְׂרֵיפָה. וְרַבִּי יוֹחָנָן סָבַר: דָּם וּבְשָׂר - חֲדָא מִילְּתָא הִיא, בְּעָלִים - מִלְּתָא אַחֲרִיתִי הִיא. **משנה** הָעֲצָמוֹת וְהַגִּידִין וְהַנּוֹתָר - יִשָּׂרְפוּ בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר. חָל שִׁשָּׁה עָשָׂר לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת - יִשָּׂרְפוּ בְּשִׁבְעָה עָשָׂר לְפִי שֶׁאֵינָן דּוֹחִין לֹא אֶת הַשַּׁבָּת וְלֹא אֶת יוֹם טוֹב. **גמרא** אָמַר רַב מָרִי בַּר אֲבוּהּ אָמַר רַבִּי יִצְחָק: עַצְמוֹת קָדָשִׁים שֶׁשִּׁימְּשׁוּ נוֹתָר - מְטַמְּאִין אֶת הַיָּדַיִם, הוֹאִיל וְנַעֲשָׂה בָּסִים לְדָבָר הָאָסוּר. נִימָא מְסַיֵּיע לֵיהּ: הָעֲצָמוֹת וְהַגִּידִים וְהַנּוֹתָר - יִשָּׂרְפוּ לִשְׁשָׁה עָשָׂר. הָנֵי עַצְמוֹת הֵיכִי דָּמֵי? אִילֵימָא דְּלֵית בְּהוּ מוֹחַ - לָמָּה בִּשְׂרֵיפָה? נִשְׁדִּינְהוּ! אֶלָּא פְּשִׁיטָא - דְּאִית בְּהוּ מוֹחַ. אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא שִׁימּוּשׁ נוֹתָר מְטַמֵּא הִיא אַמְטוּ לְהָכִי בָּעֵי שְׂרֵיפָה. אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ שִׁימּוּשׁ נוֹתָר לָאו מִילְּתָא הִיא - לָמָּה לְהוּ שְׂרֵיפָה? נַתְּבְרִינְהוּ וּנְהַלְּצָה לַמּוֹחַ דִּידְהוּ, וְנִשְׂרְפֵיהּ, וְנִשְׁדִּינְהוּ לְדִידְהוּ! אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ: שִׁימּוּשׁ נוֹתָר מִילְּתָא הִיא. אָמְרִי: לֹא, לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ שִׁימּוּשׁ נוֹתָר לָאו מִילְּתָא, וְקָסְבַר: 'בּוֹ' - בְּכָשֵׁר, וַאֲפִילּוּ בְּפָסוּל. אֲפִילּוּ בְּפָסוּל סָלְקָא דַּעְתָּךְ?! וְהָא תְּנַן: אֲבָל הַמּוֹתִיר בַּטָּהוֹר וְהַשּׁוֹבֵר בַּטָּמֵא - אֵינוֹ סוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים! לָא קַשְׁיָא; כָּאן שֶׁהָיְתָה לוֹ שְׁעַת הַכּוֹשֶׁר, כָּאן - שֶׁלֹּא הָיְתָה לוֹ שְׁעַת הַכּוֹשֶׁר. וּמַאן תְּנָא דְּשָׁנֵי לֵיהּ בֵּין שֶׁהָיְתָה לוֹ שְׁעַת הַכּוֹשֶׁר לְלֹא הָיְתָה לוֹ שְׁעַת הַכּוֹשֶׁר - רַבִּי יַעֲקֹב הִיא. דְּתַנְיָא: "וְעֶצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ בוֹ", 'בּוֹ' בְּכָשֵׁר וְלֹא בְּפָסוּל. רַבִּי יַעֲקֹב אוֹמֵר: הָיְתָה לוֹ שְׁעַת הַכּוֹשֶׁר וְנִפְסַל - יֵשׁ בּוֹ מִשּׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם, לֹא הָיְתָה לוֹ שְׁעַת הַכּוֹשֶׁר - אֵין בּוֹ מִשּׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה אֵין בּוֹ מִשּׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם. מֵיתִיבִי: כָּל עַצְמוֹת הַקָּדָשִׁים אֵין טְעוּנִין שְׂרֵיפָה, חוּץ מֵעַצְמוֹת הַפֶּסַח מִפְּנֵי הַתַּקָּלָה, הָנֵי עַצְמוֹת הֵיכִי דָּמֵי? אִילֵימָא דְּלֵית בְּהוּ מוֹחַ - לָמָּה לְהוּ שְׂרֵיפָה? אֶלָּא פְּשִׁיטָא - דְּאִית בְּהוּ מוֹחַ. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ שִׁימּוּשׁ נוֹתָר מִילְּתָא הִיא - עַצְמוֹת קָדָשִׁים אַמַּאי אֵין טְעוּנִין שְׂרֵיפָה? אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - כְּגוֹן שֶׁמְּצָאָן חֲלוּצִין. עַצְמוֹת קָדָשִׁים דְּאֵין בָּהֶן מִשּׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם קַמֵּי דְּנֶהֱוֵו נוֹתָר חָלְצִינְהוּ, וְלָא הָוֵי שִׁימּוּשׁ נוֹתָר, וְלָא בְּעוּ שְׂרֵיפָה. עַצְמוֹת הַפֶּסַח, דְּיֵשׁ בָּהֶן מִשּׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם - לְבָתַר דְּנֶהֱוֵו נוֹתָר הוּא דְּחָלְצִינְהוּ, וְהָווּ לְהוּ שִׁימּוּשׁ נוֹתָר, וּבְעוּ שְׂרֵיפָה. רַב זְבִיד אָמַר: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - כְּגוֹן שמצאן

העצמות. **קסבר** — האי תנא: "בו" דכתיב גבי שבירה — לאו למעוטי פסול אתא, אלא אורחיה דקרא הוא, וכשר, ואף פסול במשמע. **המותיר בטהור** — וכל שכן בטמא. **אין סופג** — לקמן בפירקין מפרש טעמא. **היתה לו שעת הכושר** — כגון נותר — יש בו שבירת העצם. **לא היתה לו שעת הכושר** — כגון נטמא לפני זריקה — אין בו משום שבירת עצם. **ומאן** ניהו **תנא** — דמתניתין, דשאני ליה בהכי לגבי שבירת העצם. **כל עצמות** — נותר מן הקדשים אין טעונין שריפה, אלא שוברם ומוציא את המוח ושורפו, ומשליך את העצמות. **חוץ מעצמות הפסח** — שאין יכול לשוברן מפני תקלת "עצם לא תשברו בו", לפיכך נשרפים על ידי מוח שבהן. **למה להו שריפה** — לעצמות הפסח. **שמצאן חלוצין** — כולה מתניתין מיתוקמא במוצא עצמות חלוצין, כלומר, שבורין, ונחלץ מוח מהן. **עצמות קדשים** — דמותר לשוברן, אמרינן: סתמא דמילתא לא אתא מוח דידהו לידי נותר, ומקמיה איסורייהו דניתו לידי נותר חלצינהו, ואין כאן שימוש נותר. **לבתר הכי** — דאיפסיל חלצינהו, דתו לית ביה איסור שבירה כרבי שמעון, ויש כאן שימוש נותר.

שמצאן

אי אמרת בשלמא בשר נינהו כו' — ואין להקשות: אי בשר נינהו — ליכלינהו? דלאו בשר גמור הוא שיהא טעמם כטעם בשר. מיהו, לענין שריפה בעי למימר דליהוו בשר. **לא** נצרכא אלא לשומנו. קשה: דבריש "גיד הנשה" (חולין פט,א) פריך: וסבר תנא דידן אין בגידין בנותן טעם? והא תנן: ירך שנתבשל בה גיד הנשה אם יש בה בנותן טעם — אסור. והשתא דילמא הא דקתני אם יש בה בנותן טעם — משום שומנו דגיד הנשה קאמר, דהכא קרי ליה גיד. ושם פירשתי.

ליתן בקר שני לשריפתו — ואם תאמר: אי אסור לשורפו בליל מוצאי יום טוב עד הבקר, היכי מוכח דאין שריפת קדשים דוחה יום טוב? הא על כרחיך גזירת הכתוב היא, דהא אפילו בלילה שהוא חול אסור לשורפו! ויש לומר: דכיון דאסור לשורפו בבוקר ראשון — ילפינן שפיר דאין שריפת קדשים דוחה יום טוב. והא דאסור לשורפו בליל מוצאי יום טוב — אין תימה, שכן מצינו בשלמים שאין נאכלים לאור שלישי ואפילו הכי אין נשרפין עד היום, כדאמרינן בריש מכילתין (ג,א). **ולא** עולת חול בשבת כו' — משמע הכא דאיברי חול אין קריבין בשבת ולא ביום טוב. וקשה: דבסוף פרק "טרף בקלפי" (יומא מו,א) אמר: אברי חול שנתותרו — עושה להן מערכה בפני עצמן וסודרן אפילו בשבת. ואפילו לרב הונא דפליג התם היינו דאינו עושה מערכה בפני עצמן — אבל דברי הכל סודרן על המערכה גדולה, כן צריך לפרש שם. וכן בסוף פרק קמא דשבת (כ,א) דריש: "בכל מושבותיכם אי אתה מבעיר" — למישרי אברים ופדרים הוא דאתא, והיינו איברי חול שנתותרו. דאברי תמיד של שבת נפקא מ"על עולת התמיד" בריש "אלו דברים" (לעיל סו,א). ודוקא אברי עולת חול ממעט הכא! ותירץ רבינו תם ורבינו יצחק בן אשר: דדהתם דוקא במשלה בהן האור מיירי, דנעשו כבר לחמו של מזבח — שמתוך שהן לחמו של מזבח הרי הן כקרבן היום ודחו מ"במועדו" אפילו בשבת. וללישנא דאסיק נמי התם דוקא בפסולין, אי משלה בהן האור — אין, אי לא — לא. לאו למעוטי כשירין אתא, אלא הכי קאמר: דלא איצטריך בכשירין לאשמעינן במשלה בהן האור. ומיהו, אף בכשירין לא שריא אלא במשלה בהן האור, ורבינו יצחק בן אשר מסופק בשאר קרבנות דלאו תמיד ומשלה בהן האור, אי נעשו לחמו של מזבח למישרינהו בשבת. דדילמא דוקא בתמיד מהני האי טעמא דשם תמיד דוחה שבת. ואם תאמר: דביומא (מו,א) דריש לה מ"במועדו" ובפרק קמא דשבת (כ,א) דריש מ"בכל מושבותיכם"! ויש לומר: דקרא ד"בכל מושבותיכם" גלי על "במועדו" דאיירי אפילו באיברים ופדרים של חול. והא דלא נקט ביומא קרא ד"כל מושבותיכם" דהויא עיקר דרשה — משום דניחא ליה למינקט דרשה ד"מועדו" דשייכא אף גבי טומאה, ובכל הקרבנות.

ולא

שֶׁמְּצָאָן צִבּוּרִין צִבּוּרִין, וּמֵהֶן חֲלוּצִין. עֲצֻמּוֹת קָדָשִׁים, דְּאֵין בָּהֶן מִשּׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם - לְכוּלְּהוּ הָוֶה חָלֵיץ לְהוּ וְאָכֵיל לְהוּ, וְלָא בָּעֵי שְׂרֵיפָה. עֲצֻמּוֹת הַפֶּסַח, דְּיֵשׁ בָּהֶן מִשּׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם - דִּילְמָא הָנֵי דְּחָלְצִינְהוּ, וּלְהָנָךְ לָא חָלְצִינְהוּ, וּבָעֵי שְׂרֵיפָה. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה אָמַר רַב: כָּל הַגִּידִין בָּשָׂר, חוּץ מִגִּידֵי צַוָּאר. תְּנַן: הָעֲצֻמּוֹת וְהַגִּידִים וְהַנּוֹתָר - יִשְׂרְפוּ בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר. הָנֵי גִּידִין הֵיכִי דָּמֵי? אִילֵימָא גִּידֵי בָּשָׂר - נֵיכְלִינְהוּ! וְאִי דְּאִיתּוֹתַר - הַיְינוּ נוֹתָר. אֶלָּא פְּשִׁיטָא גִּידֵי צַוָּאר. אִי אָמְרַתְּ בְּשִׁלְמָא בָּשָׂר נִינְהוּ אָמְטוּ לְהָכִי בָּעֵי שְׂרֵיפָה, אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ לָאו בָּשָׂר נִינְהוּ - לְמָה לְהוּ שְׂרֵיפָה? אָמַר רַב חִסְדָּא: לָא נִצְרְכָא אֶלָּא לְגִיד הַנָּשֶׁה, וְאַלִּיבָּא דְּרַבִּי יְהוּדָה. דְּתַנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵינוֹ נוֹהֵג אֶלָּא בְּאַחַת, וְהַדַּעַת מַכְרַעַת שֶׁל יָמִין. וְאֶלָּא תִּפְשׁוֹט דְּסַפּוֹקֵי מְסַפְּקָא לֵיהּ לְרַבִּי יְהוּדָה, דְּאִי מִיפְּשִׁיט פְּשִׁיטָא לֵיהּ - הַהִיא דְּהֵיתֵירָא נֵיכְלֵיהּ, וּדְאִיסּוּרָא נִישְׂדֵיהּ, לָמָּה לֵיהּ שְׂרֵיפָה? אָמַר רַבִּי אִיקָא בַּר חִינָּנָא: כְּגוֹן שֶׁהוּכְּרוּ וּלְבַסּוֹף נִתְעָרְבוּ. רַב אַשִׁי אָמַר: לָא נִצְרְכָא אֶלָּא לְשַׁמְנוֹ דְּגִיד הַנָּשֶׁה. דְּתַנְיָא: שַׁמְנוֹ מוּתָּר, וְיִשְׂרָאֵל קְדוֹשִׁים הֵם וְנוֹהֲגִין בּוֹ אִיסּוּר. רַבִינָא אָמַר: בַּחִיצּוֹן, וְכִדְרַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל. דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: שְׁנֵי גִידִין הֵן, פְּנִימִי הַסָּמוּךְ לָעֶצֶם - אָסוּר, וְחַיָּיבִין עָלָיו. חִיצּוֹן הַסָּמוּךְ לַבָּשָׂר - אָסוּר, וְאֵין חַיָּיבִין עָלָיו. "חָל שִׁשָּׁה עָשָׂר וכו'". וְאַמַּאי? נַיְתֵי עֲשֵׂה וְיִדְחֵי לֹא תַעֲשֶׂה! אָמַר חִזְקִיָּה, וְכֵן תָּנֵי דְּבֵי חִזְקִיָּה, אָמַר קְרָא: "לֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ". שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר "עַד בֹּקֶר", מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "עַד בֹּקֶר" - לִיתֵּן לוֹ בֹּקֶר שֵׁנִי לִשְׂרֵיפָתוֹ. אַבַּיֵּי אָמַר, אָמַר קְרָא: "עֹלַת שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ" - וְלֹא עוֹלַת חוֹל בְּשַׁבָּת, וְלֹא עוֹלַת חוֹל בְּיוֹם טוֹב. רָבָא אָמַר, אָמַר קְרָא: "הוּא לְבַדּוֹ יֵעָשֶׂה לָכֶם", "הוּא" - וְלֹא מַכְשִׁירָיו, "לְבַדּוֹ"

ולא

שמצאן צבורין צבורין — ובדק עליונים ומצאן חלוצין. **עצמות קדשים** — לא בעו למיבדק תחתונים, אבל עצמות פסח בעו למיבדק כולהו. ובהא פליג רב זביד אדרב נחמן, דאי מצאן חלוצין — לא חמיר שימוש נותר כולי האי להצריכו שריפה מספק, ולומר בתר איסוריהו חלצינהו. **כל הגידין בשר** — הרי הן כבשר, ונימנין עליהן בפסח, ויוצא ידי חובתו. **חוץ מגידי צואר** — שהוא אצל הרהב, וקשה, ועץ בעלמא הוא. **הני גידין** — דקאמר עיקרן ותחלתן לשריפה, היכי דמי? **ואי דאיתותר** — על ידי שנתעצלו באכילתן — היינו נותר. **אלא פשיטא בגידי צואר** — קאמר, ומשום שאין נאכלין מחמת קשיין מני להו בהדי עצמות. וקאמר דעיקרן לשריפה, דמסתמא לא אכיל להו. **אי אמרת בשלמא בשר נינהו** — ואי אכיל להו נפיק בהו — אמטו להכי בעי שריפה כו'. **לא נצרכא אלא לגיד הנשה כו'** — לעולם גידי צואר לאו בשר נינהו, ושאר גידים בשר גמור וראוי לאכילה. ומתניתין דמשמע דיש גידים שהן בשר ליטען שריפה, וסתמן אין נאכלין דקאמר ישרפו בששה עשר — בגיד הנשה, שהוא רך וכשר לאכילה. **לרבי יהודה** — דאמר: אין נוהג אלא באחת, ולא ידעינן בהי מינייהו. הילכך: מתחלה עומד אותו של היתר לשריפה, משום דלא ידע ליה דליכליה. ופרכינן: תיפשוט מידא דמספקא ליה לרבי יהודה בהי נהיג, דהא מילתא איבעיא לן בפרק "גיד הנשה" (חולין צ,ב). דקתני, רבי יהודה אומר: אין נוהג אלא באחת, והדעת מכרעת של ימין. ואיבעיא לן: מיפשט ליה לרבי יהודה דשל ימין, ומאי דעת דקא אמר — דעת תורה, כדמפרש התם: 'הירך' — המיומנת שבירך. או דילמא: ספוקי מספקא ליה, ומאי דעת — דעת נוטה. כלומר, מסתברא הכי. תיפשוט ממתניתין. מדקא אמר תחלתו לשריפה — ודאי מספקא ליה, הילכך שריפה בעו תרוייהו, דאכל חד וחד אמר: האי דהיתירא הוה, והרי הוא נותר. ומתחלתו לא היה יכול לאוכלו — שמא זהו של איסור. דאי פשיטא ליה — אמאי תחלתו לשריפה? דהיתירא — ניכליה, דאיסורא — נשדייה. לעולם פשיטא ליה דשל ימין — ומתניתין דלא מצי אכיל ליה ומצריך ליה שריפה — כשנתערבו לאחר מכאן. בשהוכרו לאו דוקא, דודאי מתחלתו הוכרו, דאין לך אדם שאינו מכיר בין צד ימין לצד שמאל. **רב אשי אמר** — מתניתין בשומנו של גיד קאמר, דמותר מן התורה ונהגו איסור בו. הלכך, תחלתו לשריפה. דכיון דמן התורה מותר — חל איסור נותר עליו. ובכלל נותר לא חשיב ליה, דהאי על כרחו מתחלתו לכך עומד. ואיצטריך למתנייה באנפי נפשיה, ולאשמעינן דאסור לאוכלו. **שני גידין הן** — בירך. **פנימי הסמוך לעצם** — זה גיד הגדול המתוח על פני כל אורך הירך. ופנימי קרי ליה — שהוא בצד פנימי של ירך, צד הרואה את הירך השנית. **וסמוך לעצם** — עצם הקולית התחוב בבוקא דאטמא, וגם יוצא מבוקא דאטמא ונמתח אצל אותו עצם על פני כל אורך הירך, שאסור. **וחייבין עליו** — מלקות. **חיצון** — זה גיד קצר הניתן בסוף השופי לרחבו. וחיצון קרי ליה על שם שהוא מוטל לצד חיצון של ירך, צד הרואה את האויר הסמוך לבשר, שמובלע בבשר. **אסור** — מדרבנן. **ואין חייבין עליו** — כדמפרש טעמא התם: "אשר על כף הירך" — ההוא דפשיט בכוליה ירך, והיינו פנימי, אבל חיצון — לא. ובההוא קאמר תנא דידן דתחלתו אינו נאכל משום איסור דרבנן, וטען שריפה דחייל עליה שם נותר, דחזי מדאורייתא. **ניתי עשה** — ד"באש תשרפו". **ונידחי לא תעשה** — דמלאכת יום טוב. **שאין תלמוד לומר עד בוקר** — בתרא, דהא כבר כתיב קמא. **ולא עולת חול ביום טוב** — אלמא: אפילו הקטר עולה אינו דוחה יום טוב, וכל שכן שריפת פסול שלה. ופסח קרבן של חול הוא, דזריקת דמו בארבעה עשר, ואין יכול להקטירו בלילה. והא דכתיב: "לא ילין לבקר", דמשמע הא כל הלילה ילין — הא אוקימנא בארבעה עשר שחל להיות בשבת, בפרק "תמיד נשחט" (נט,ב). **הוא ולא מכשיריו** — היכולין ליעשות מבעוד יום.

ולא

שנה הראשונה לעלותו לארץ אשר עיני ה' אלוקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה, יקדיש להשתלמות בתורתנו הקדושה תורת חיים, ובהנוגע לקיום מצוותיה כדבעי.

ממכתב ג' שבט, תש"כ

שֶׁמְּצָאָן לעצמות אלו כשהן עומדות צְבוּרִין צְבוּרִין – ערימות ערימות, וְיֵשׁ מֵהֶן חֲלוּצִין, דהיינו, שבדק את העצמות העליונות שבכל ערימה ומצא ששברו אותן והוציאו מהן את המוח, אך אינו יודע האם גם שאר העצמות שבערימה הן כך, או שיש מהן שעדיין שלימות. ועל כך אומרת הברייתא, שעֲצָמוֹת שאר קָדָשִׁים דְּאֵין בָּהֶן מִשּׁוּם איסור שְׁבִירַת הָעֶצֶם, יש לתלות דְּלִכּוּלְּהוּ הֲוָה חָלִיץ לְהוּ – שודאי הוציא את המוח מכל העצמות קודם זמן האיסור, וְאָכִיל לְהוּ – ואכלו, ונמצא שעצמות אלו לא שימשו 'נותר', וְלִפְיכָךְ לֹא בָּעֵי שְׂרֵיפָה – אין צריך לבדוק אם יש בהן עצמות שלימות כדי לשורפן. אבל עֲצָמוֹת הַפֶּסַח דְּיֵשׁ בָּהֶן מִשּׁוּם איסור שְׁבִירַת הָעֶצֶם, יש לחוש דִּילְמָא הָנֵי דְּחַלְּצִינְהוּ – שמא רק לאלו העצמות המונחות מלמעלה הוציאו את המוח, וּלְהָנָךְ לֹא חַלְּצִינְהוּ – אבל לשאר העצמות שבתוך הערימה לא הוציאו, וּבָעֵי שְׂרֵיפָה – וצריך לשורפן, ועל כן הוא חייב מפני הספק לבדוק את הערימה כולה, ואם מוצא עצמות שלימות ישרפן.

הגמרא מביאה מימרא של רב בענין גידים: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, כָּל הַגִּידִין של הבהמה נידונים כְּבָשָׂר, ונימנים עליהם בקרבן פסח, ויוצאים ידי חובתם בכך, חוּץ מִגִּידֵי הַצַּוָּאר, שהם קשים ביותר, ודינם כעץ ולא כבשר.

הגמרא מקשה על דברי רב ממשנתנו: תְּנַן – שנינו במשנה, 'הָעֲצָמוֹת וְהַגִּידִים וְהַנּוֹתָר יִשָּׂרְפוּ בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר'. מבררת הגמרא: הָנֵי – אלו הַגִּידִין שעוסקת בהם המשנה, שעומדים מתחילתם לשריפה, הֵיכִי דָּמֵי – באיזה אופן מדובר, אִילֵימָא – אם נאמר, שהמשנה עוסקת בגִּידֵי הבהמה הנידונים כְּבָשָׂר, אם כן מדוע יש לשורפם, נֵיכְלִינְהוּ – נאכל אותם. וְאִי דְּאִיתּוֹתַר – ואם מדובר שנתעצלו באכילתם ונותרו אחר זמן האיסור, אם כן, מדוע הוצרכה המשנה להשמיענו דין גידים בפני עצמם, הרי הֵיינוּ 'נוֹתָר' ששנינו במשנה. אֶלָּא פְּשִׁיטָא – פשוט הדבר, שהמשנה עוסקת בגִּידֵי צַוָּאר, שאינם נאכלים מחמת קושיין, ולפיכך עומדים הם מתחילתם לשריפה, שמן הסתם לא יאכלום.

ועתה מבארת הגמרא כיצד יש להוכיח מהמשנה שלא כדינו של רב: אִי אָמְרַת בְּשִׁלְמָא – דברי המשנה מבוארים, אם תאמר שגידי הצואר כְּבָשָׂר נִינְהוּ – נידונים הם כבשר הקרבן, ואם יאכלם יוצא בהם ידי חובתו, אַמְטוּ לְהָכִי בָּעֵי שְׂרֵיפָה – לפיכך צריך לשורפם לאחר שנותרו, כדין כל 'נותר', אֶלָּא אִי אָמְרַת – אבל אם תאמר שגידי צואר לָאו כְּבָשָׂר נִינְהוּ – אינם נידונים כבשר, לפי שהם קשים ביותר, וכדברי רב, אם כן, לָמָּה לְהוּ שְׂרֵיפָה – מדוע צריך לשורפם, ישליכם לאשפה ודיו בכך.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב חִסְדָּא, יש ליישב המשנה אף לשיטת רב, שאכן גידי צואר אינם צריכים שריפה, אלא משליכם לאשפה, ואילו שאר הגידים דינם כבשר ועומדים לאכילה, וּלְא נִצְרְכָא – ולא הוצרכה המשנה להשמיענו דין גידים לעצמם, אֶלָּא לְעִנְיַן גִּיד הַנָּשֶׁה, שהוא רך וראוי לאכילה, אלא שאסרתו התורה, וְמִשְּׁנַתְנוּ אַלִּיבָּא [–הולכת בשיטתו] דְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּתַנְיָא – שכך שנינו בברייתא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, גיד הנשה אֵינוֹ נוֹהֵג בשני ירכי הבהמה אֶלָּא רק בְּאַחַת, ויש להסתפק אם בירך ימין או שמאל, וְהַדַּעַת מַכְרַעַת שכוונת התורה לאסור גיד הנשה שֶׁל יָרֵךְ יָמִין.

כלומר, מאחר וגיד הנשה אסור מן התורה היה מן הדין לזורקו מיד לאשפה בלא שריפה, שכן אינו נידון כחלק מן הקרבן. אלא שדעת רבי יהודה היא שיש להסתפק אם כוונת התורה לאסור גיד הנשה של ירך ימין או של שמאל, ונמצא שמספק אסור לאכול את שניהם, אך מכל מקום אסור להשליכם לאשפה, שהרי אחד מהם הוא בשר כשר של קרבן, ועל גידים אלו אמרה המשנה שעומדים הם מתחילתם לשריפה.

שואלת הגמרא: וְאֶלָּא לפי דבריך אלו, יש לפשוט את הספק שנסתפקה בו הגמרא במסכת חולין (צ:), מה היא כוונת רבי יהודה באומרו 'והדעת מכרעת של ימין', האם כוונתו שדעת התורה מכריעה כן, דהיינו, שהיה פשוט לו הדבר שלא אסרה תורה אלא את גיד הנשה שבירך ימין, או שכוונת רבי יהודה היא 'דעת נוטה', דהיינו, שאמנם דעתו נוטה לומר שכוונת התורה היתה לאסור את של ימין, אך מכל מקום אין הדבר יוצא מידי ספק. ולפי המבואר בדברי המשנה, תִּפְשׁוֹט דְּסַפּוּקֵי מְסַפְּקָא לֵיהּ – שעדיין יש ספק לְרַבִּי יְהוּדָה איזה גיד אסרה התורה, ולפיכך שניהם עומדים מתחילתם לשריפה, דְּאִי מִיפְּשִׁיט פְּשִׁיטָא לֵיהּ – שאם תאמר שפשוט לו שכוונת התורה לאסור את של ימין, אם כן, אין צריך לשרוף אפילו אחד מן הגידים, אלא הַהִיא דְּהֵיתֵירָא נֵיכְלֵיהּ – אותו של היתר, דהיינו גיד הנשה של ירך שמאל, יש לאוכלו, וּדְאִיסּוּרָא נִישְׂרְפֵיהּ – ואילו אותו של איסור, דהיינו גיד הנשה של ירך ימין, יש להשליכו לאשפה, מאחר והוא אסור באכילה מן התורה, ואינו נידון כחלק מן הקרבן, וְלָמָּה לֵיהּ שְׂרֵיפָה – ומדוע כתבה המשנה שצריך לשרוף הגידים.

דוחה הגמרא: אָמַר רַב אִיקָא בַּר חִינְנָא, אין להוכיח מהמשנה שנסתפק רבי יהודה בענין זה, אלא ניתן לומר שפשוט היה לו שרק גיד הנשה של ירך ימין אסור באכילה, ומכל מקום ניתן ליישב את דברי המשנה כשיטתו, שכן ישנו אופן שצריך לשרוף את שני הגידים מספק, וּבְגוֹן שֶׁהוּכְּרוּ וּלְבַסּוֹף נִתְעָרְבוּ, כלומר, שמתחילה היו הגידים ניכרים כל אחד במקומו, של ימין אסור ושל שמאל מותר, אך לאחר שהוציאום ונתערבו שניהם יחדיו, ומעתה אין ידוע איזה מותר ואיזה אסור, ולפיכך יש לשרוף את שניהם מספק, ועל אופן כזה אמרה המשנה שיש גידים שעומדים מתחילתם לשריפה].

הגמרא מביאה פירושים נוספים בביאור ענין 'גידים' הנזכר במשנה: רַב אַשִּׁי אָמַר, לֹא נִצְרְכָא – לא הוצרכה המשנה להשמיענו דין גידים לעצמם, אֶלָּא לְעִנְיַן שֶׁמְּנוֹ [–שומנו] דְּגִיד הַנָּשֶׁה, דְּתַנְיָא – ששנינו עליו בברייתא, שֶׁמְּנוֹ של גיד הנשה מוּתָּר באכילה מן התורה, וְיִשְׂרָאֵל קְדוֹשִׁים הֵם, ועושים סייג לתורה, וְלִפְיכָךְ נוֹהֲגִין בּוֹ איסור. ונמצא ששומן זה מותר באכילה מן התורה, ולפיכך אסור להשליכו לאשפה או לשורפו קודם זמן איסורו, אלא שאסור לאוכלו משום מנהג ישראל, ועל כן צריך להמתין עד שייעשה 'נותר' וישרף, ועל כך אמרה המשנה שיש גידים העומדים מתחילתם לשריפה.

רַבִינָא אָמַר, משנתנו עוסקת בְּגִיד הנשה הַחִיצוֹן, וְכִדְרַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, שְׁנֵי גִּידִין הֵן הנקראים בשם 'גיד הנשה', הגִּיד הַפְּנִימִי הַסָּמוּךְ לָעֶצֶם, אָסוּר באכילה מן התורה, וְחַיָּבִין עָלָיו מלקות, ואילו הגיד הַחִיצוֹן הַסָּמוּךְ לַבָּשָׂר, אָסוּר מדברי חכמים, וְאֵין חַיָּבִין עָלָיו מלקות. ונמצא שגיד חיצון זה ראוי לאכילה מן התורה, ועל כן אסור להשליכו או לשורפו קודם זמן איסורו, אך חכמים אסרוהו באכילה, ועל כן צריך להמתין עד שייעשה 'נותר' וישרף, ועל גיד כזה אמרה המשנה שמתחילתו לשריפה הוא עומד.

שנינו במשנה: חֵל שִׁשָּׁה עָשָׂר וכו' להיות בשבת, ישרפו בשבעה עשר, לפי שאינן דוחין לא את השבת ולא את יום טוב.

הגמרא מקשה על הדין של המשנה: וְאַמַּאי – מדוע אין שריפת קדשים דוחה יום טוב, נַיתֵי – תבוא מצות עֲשֵׂה של 'וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ' (שמות יב י), וְיִדְחֵי – ותדחה את איסור לֹא תַעֲשֶׂה של מלאכת יום טוב, שהרי כלל הוא בידינו 'עשה דוחה לא תעשה'.

מתרצת הגמרא: אָמַר חִזְקִיָּה, וְכֵן תָּנֵי דְּבֵי [–שנו ברייתא בבית מדרשו של] חִזְקִיָּה, אָמַר קְרָא – אמרה תורה (שם) 'לֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר, וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ'. ולבאורה יש לתמוה, שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר – שלא הוצרך הכתוב לשוב ולומר 'עַד בֹּקֶר' פעם נוספת, אלא היה לו לומר 'והנותר ממנו באש תשרופו', מַה תַּלְמוּד לוֹמַר – מה מלמדנו הכתוב בכך שהוא באש ואומר 'עַד בֹּקֶר', בהכרח כוונתו שיש לִיתֵּן לוֹ בֹּקֶר שֵׁנִי לִשְׂרֵיפָתוֹ. כלומר, שאף על פי שהפסח נאסר באכילה כבר מן הבוקר הראשון שאחר הקרבתו, דהיינו מבוקר יום חמשה עשר בניסן, מכל מקום אין לשורפו עד הבוקר שלאחריו, דהיינו, בוקר יום ששה עשר בניסן. ונמצא, שגזירת הכתוב היא שאין שריפת קדשים דוחה יום טוב.

המשך בעמוד לד

וְלֹא עשיית ברית מִילָה שֶׁלֹּא בִּזְמַנָּהּ, דהיינו, לאחר היום השמיני, שאינה דוחה יום טוב. וטעם הדבר שהוצרך הכתוב להשמיענו זאת, לפי שלולי היה מלמדנו כן היתה זו הלכה הַבָּאָה מִקַּל וָחוֹמֶר, שמילה שלא בזמנה דוחה יום טוב, שהרי דוחה היא איסור צרעת, וצרעת דוחה עבודה בבית המקדש, ועבודת בית המקדש דוחה שבת ויום טוב, ואם כן קל וחומר הוא שמילה תדחה שבת ויום טוב, אפילו אם נעשית שלא בזמנה, ועל כן הוצרך הכתוב להשמיענו שאינה דוחה].

ויש ללמוד מכך, שכל מצוה שאין זמנה עובר אינה דוחה יום טוב, ולפיכך אף שריפת קדשים אינה דוחה, שהרי ניתן להשהותה עד לאחר החג.

רַב אַשִׁי אָמַר, תיבת 'שַׁבָּתוֹן' שנאמרה בתורה לגבי שמירה דְּיוֹם **טוֹב, עֲשֵׂה הוּא**, שכן משמעותה היא שיש לשבות מעשיית מלאכה, ונמצא שמלבד איסור 'לא תעשה' שבעשיית מלאכה ביום טוב יש בכך גם ביטול 'עשה', וְאֵין עֲשֵׂה של שריפת קדשים דּוֹחֶה את איסור **לֹא** תַּעֲשֶׂה וְמצות עֲשֵׂה שנאמרו לגבי יום טוב.

משנה

משנה זו תבאר באלו חלקים שבקרבן הפסח יוצאים ידי מצות אכילת קרבן פסח, ונמנים עליהם, ובאלו אין יוצאים ידי חובה, ואי אפשר לימנות עליהם: כָּל בשר הַנֶּאֱכָל **בַּשּׁוֹר** הַגָּדוֹל – שור שהגיע לסוף גדילתו, וחלק מבשרו מתקשה ואינו ראוי לאכילה, יֶאֱכֶל **בְּגִדֵּי** הֶרֶדְ בן שמונה ימים [ואילך] שהקריבוהו לפסח, שכל מה שראוי לאכילה בשור שהגיע לסוף גדילתו, הרי הוא נאכל כחלק מן הפסח ונמנים עליו, אבל בשר שבשור הגדול אינו נאכל מחמת שהתקשה, אין נמנים עליו בקרבן פסח, אף שעכשיו רך הוא, הואיל ועתיד להקשות.

וְרָאשֵׁי כְנָפַיִם – הסחוסים שבראש עצמות הכתפיים, **וְהַסְּחוֹסִים** – שאר סחוסים שבבהמה, אף הם נאכלים בגדי הרך.

גמרא

הגמרא מבארת את דברי המשנה בענין ראשי הכנפים והסחוסים: **רַבָּה רָמֵי** – רבה הקשה סתירה בדברי המשנה, **תְּנַן** במשנתנו, **כָּל הַנֶּאֱכָל בַּשּׁוֹר הַגָּדוֹל יֶאֱכֶל בְּגִדֵּי הֶרֶדְ, וּמשמע שמה שֶׁאֵינוֹ נֶאֱכָל** בשור הגדול **לֹא** יאכל. **אֵימָא סֵיפָא** – אמור ולמד את הסיפא של המשנה, **רָאשֵׁי כְנָפַיִם וְהַסְּחוֹסִים** נאכלים בגדי הרך ונמנים עליהם, **וְהָא הָנֵי לֹא מִתְאַכְלִי** – והרי אלו אינם נאכלים **בַּשּׁוֹר הַגָּדוֹל**, ומדוע נמנים עליהם בקרבן פסח.

מתרץ רבה: **אֶלָּא תַּנָּאֵי הִיא** – הרישא והסיפא של משנתנו נשנו על ידי שני תנאים, **וְהָכִי קָתָנֵי** – וכך יש לשנות במשנה, **כָּל הַנֶּאֱכָל בַּשּׁוֹר הַגָּדוֹל יֶאֱכֶל בְּגִדֵּי הֶרֶדְ, וְשֶׁאֵינוֹ נֶאֱכָל לֹא. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, אַף רָאשֵׁי כְנָפַיִם וְהַסְּחוֹסִים** נאכלים בגדי הרך, ואף שאינם נאכלים בשור הגדול לאחר בישול רגיל, אך מאחר שנאכלים על ידי שליקה, היינו לאחר בישול זמן רב, נאכלים אף בגדי הרך. ואולם כל זה לדעת היש אומרים, אבל לדעת תנא קמא, רק דבר הנאכל בשור הגדול בבישול רגיל נאכל בגדי הרך.

תירוץ נוסף: **רָבָא אָמַר, מָה הֵן קָתָנֵי** – כוונת המשנה לבאר מה הן הדברים הנאכלים בשור הגדול, כלומר הכנפים והסחוסים הובאו במשנה כדוגמא לבאר מה הן הדברים הנאכלים בשור הגדול, **וְהָכִי קָתָנֵי** – וכך יש לשנות במשנה, **כָּל הַנֶּאֱכָל בַּשּׁוֹר הַגָּדוֹל בְּשִׁלְקָא** – על ידי שליקתו [בישול זמן רב], **יֶאֱכֶל בְּגִדֵּי הֶרֶדְ בְּצָלִי, וּמָה הֵן** הנאכלים בשור הגדול בשליקה, **רָאשֵׁי כְנָפַיִם וְהַסְּחוֹסִים**, ואלו נאכלים בגדי הרך בצלי.

הגמרא מביאה ראיה לרבא מברייתא: **תַּנְיָא כְּוָתֵיהּ דְּרָבָא** – שנינו בברייתא כדברי רבא, **כָּל הַנֶּאֱכָל בַּשּׁוֹר הַגָּדוֹל בְּשִׁלְקָא, יֶאֱכֶל בְּגִדֵּי הֶרֶדְ בְּצָלִי, וּמָה הֵן** הדברים הנאכלים בשור הגדול על ידי שליקתם, **רָאשֵׁי כְנָפַיִם וְהַסְּחוֹסִים**.

הברייתא מחדשת דבר נוסף: **וְגִידִין הָרִבִּין** שבקרבן פסח, גם כן **נִידּוֹנִין כְּבָשָׂר** ונמנים עליהם.

הגמרא דנה בענין גידים שסופם להתקשות, האם נחשבים כבשר: **אִיתְּמַר, גִּידִין שֶׁסּוֹפָן לְהִקָּשׁוֹת** – גידי צואר שבתחילתם רכים הם וראויים לאכילה, ואולם סופם שיתקשו ולא יהיו ראויים לאכילה, נחלקו בכך אמוראים, **רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, נִמְנִין עֲלֵיהֶן כַּפֶּסַח. רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר, אֵין נִמְנִין עֲלֵיהֶן כַּפֶּסַח.**

הגמרא מבארת את טעמם: **רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, נִמְנִין עֲלֵיהֶן**, שלדעתו **בָּתַר הַשְּׁתָּא אָזְלִינַן** – אנו הולכים וקובעים את דין הגידים על פי מצבם כעת, וכיון שעתה הגידים ראויים לאכילה נמנים עליהם. **וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר, אֵין נִמְנִין עֲלֵיהֶן**, שלדעתו **בָּתַר בַּסּוֹף אָזְלִינַן** – הולכים אנו וקובעים את דין הגידים לפי מצבם בעתיד, וכיון שסופם להתקשות ולא יהיו ראויים לאכילה, אינם נחשבים בשר של קרבן פסח.

ריש לקיש מקשה על רבי יוחנן מברייתא: **אֵיתִיבֵיהּ** – הקשה **רֵישׁ לָקִישׁ לְרַבִּי יוֹחָנָן**, שנינו בברייתא, **כָּל הַנֶּאֱכָל בַּשּׁוֹר הַגָּדוֹל יֶאֱכֶל בְּגִדֵּי הֶרֶדְ, וּמָה הֵן רָאשֵׁי כְנָפַיִם וְהַסְּחוֹסִים**. מדייק ריש לקיש: **הָנֵי** – אלו, ראשי הכנפים והסחוסים, **אִין** – כן, **אֲכָל גִּידִין שֶׁסּוֹפָן לְהִקָּשׁוֹת, לֹא**, כלומר רק ראשי כנפים והסחוסים נאכלים בגדי הרך אבל גידים שסופם להתקשות לא, וקשה על רבי יוחנן שאמר שנמנים אף על גידים שסופם להתקשות.

מתרץ רבי יוחנן: **אָמַר לֵיהּ** רבי יוחנן לריש לקיש, **תָּנָא הָנֵי** – התנא נקט כנפים וסחוסים, **וְהוּא הַדִּין לְהָנָךְ** – לגידים שסופם להקשות, שהרי **הָנֵי מַאי טַעְמָא** – מה הטעם שהכנפים והסחוסים נאכלים בגדי הרך, משום **דְּהָא מִתְאַכְלִי בַּשּׁוֹר הַגָּדוֹל בְּשִׁלְקָא** – שהם נאכלים בשור הגדול על ידי שליקה, אם כן **הָנָךְ נַמִּי** – גם גידים שסופם להקשות **מִתְאַכְלִי בַּשּׁוֹר הַגָּדוֹל בְּשִׁלְקָא** – נאכלים בשור הגדול על ידי שליקה, ולכן אף הם נאכלים בגדי הרך.

רבי ירמיה מקשה סתירה בדברי רבי יוחנן: **אָמַר לֵיהּ רַבִּי יִרְמְיָה לְרַבִּי אָבִין, כִּי אָזְלַת לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי אַבָּהוּ** – כאשר תלך ללמוד אצל רבי אבהו, **רְמִי לֵיהּ** – תקשה לו, **מִי** [–וכי] **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן גִּידִין שֶׁסּוֹפָן לְהִקָּשׁוֹת נִמְנִין עֲלֵיהֶן כַּפֶּסַח, אַלְמָא בָּתַר הַשְּׁתָּא אָזְלִינַן** – מוכח שלדעתו אנו דנים לפי מצב הגידים כעת, **וְהָא בְּעָא מִינֵּיהּ** – והרי שאל ממנו **רֵישׁ לָקִישׁ מֵרַבִּי יוֹחָנָן, עוֹר הָרֹאשׁ שֶׁל עֵגֶל הֶרֶדְ** שהוא ראוי לאכילה, **מַהוּ שֶׁיִּטַּמֵּא** בטומאת אוכלים, האם כיון שעתה כשהעגל רך הוא ראוי לאכילה, יש שם אוכל עליו וונטמא, או שמא מאחר וסופו להתקשות אין שם אוכל עליו ואינו נטמא בטומאת אוכלים. **וְאָמַר לוֹ** רבי יוחנן לריש לקיש, **אֵין עוֹרוֹ מְטַמֵּא** בטומאת אוכלין. **אַלְמָא בָּתַר בַּסּוֹף אָזְלִינַן** – מוכח שלדעתו כיון שסופו להתקשות ולא יהיה ראוי לאכילה, אנו קובעים שאף מעתה אינו נחשב אוכל ואינו מטמא טומאת אוכלים. ונמצא שיש סתירה בדברי רבי יוחנן, שבקרבן פסח בענין גידים שסופם להתקשות סובר שדינם נקבע על פי מצבם כעת, ואילו לגבי טומאת אוכלים בענין עור הראש של עגל הרך סובר שדינו נקבע על פי מצבו בעתיד.

רבי אבהו מיישב את הסתירה: **אָמַר לֵיהּ** רבי אבהו לרבי אבין, **דְּרָמָא לָךְ הָא** – מי שהקשה לך כן, **לֹא חָשׁ לְקַמְחֵיהּ** – לא שם אל לבו מה הוא טוחן חטים או פסולת, כלומר מרבה דברים שאינם נכונים, **דְּהָא הֲדַר בֵּיהּ** – שהלא חזר בו **רַבִּי יוֹחָנָן לְגַבֵּי דְּרֵישׁ לָקִישׁ** – במחלוקתו עם ריש לקיש לענין גידים שסופו להקשות. שכשהשיב רבי יוחנן לריש לקיש ואמר שעור הראש של עגל הרך אינו מקבל טומאת אוכלין משום שסופו להתקשות, הקשה לו ריש לקיש ממשנה מפורשת בחולין (קכב.) שעור הראש של עגל הרך דינו כבשר לענין טומאת אוכלין, **וְאָמַר לֵיהּ** רבי יוחנן לריש לקיש, **אַל תַּקְנִיטֵנִי** – אל תקשה עלי מאותה משנה, **שֶׁבִּלְשׁוֹן יָחִיד אֲנִי שׁוֹנֶה אוֹתָהּ**, כלומר משנה זו שאמרה שעור הראש של עגל הרך נידון כבשרו, דעת יחיד היא, וחכמים חולקים עליו וסוברים שאינו נידון כבשר, וכפי שאמרתי שאינו מטמא טומאת אוכלים כיון שסופו להתקשות. ולפי זה מבואר שרבי יוחנן חזר בו לבסוף והסכים עם ריש לקיש שבגידים שסופם להקשות הולכים אחרי מצבם בעתיד ואין נמנים עליהם, שכל מה שחלק עליו בתחילה הוא משום שהסתמך על המשנה בחולין לענין עור עגל הרך, שמבואר בה

המשך בעמוד ריד

רש"י

ולא מילה שלא בזמנה — דאי לא ממעט קרא — אתיא בקל וחומר לדחות: ומה צרעת שדוחה את העבודה, ועבודה דוחה את השבת — מילה אף שלא בזמנה דוחה אותה, אפילו במקום בהרת יקורע בהרתו, שבת שנדחת מפני עבודה — אינו דין שתהא מילה דוחה? ואתא קרא ומיעטה, דכיון דשלא בזמנה היא, כגון גר שנתגייר וקטן שנאנס אביו ועבר זמנה — נשהויה למחר. וגבי שריפת פסול קדשים נמי כמילה שלא בזמנה, דאפשר לשהוייה דמי. **שבתון דיום טוב עשה הוא** — דמשמע שבות, והוה ליה יום טוב עשה ולא תעשה. **משנה** כל הנאכל בשור הגדול כו' — שכבר הוקשה כל מה שעתיד להקשות בו. **יאכל בגדי הרך** — ראוי לאכילה בפסח בן שמנה ימים. אבל מה שאין נאכל בשור הגדול — אין נמנין עליו בפסח, אף על פי שעכשיו רך הוא עתיד להקשות בסופו. **וראשי כנפים והסחוסים** — שקורין טיברו"ס שבראש גף הכתף, אשפרל"ן. והסחוסין — שאר הסחוס שבו, כגון: תנוך האוזן, והסחוסי החזה, והצלעות הקטנות שבסוף השדרה. **גמרא** ויש אומרים אף ראשי כנפים והסחוסין — הואיל ובשור הגדול גופיה מתאכלו בשליקה = בישול יתר. מה הן קתני — והכי קאמר: כל הנאכל בשור הגדול בשליקה, יאכל בגדי הרך צלי. ומה הן — ראשי כנפים והסחוסין. נידין שסופן להקשות — גידי צואר. ובגדי וטלה הן רכים, אבל אם היה מזקין סופן להיות קשים. **רבי יוחנן אומר כו'** — וגידים הרכין דקתני בדוך ברייתא נידונין כבשר, לרבי יוחנן משמע ליה דרכין השתא, ולריש לקיש משמע ליה בשאר גידים, דרכין לעולם. הני אין — דסלקא דעתך מדפריש מה הן — דוקא קאמר. הני מאי טעמא — פירושא הוא, ומסקנא דתירוצא. עגל הרך — מפרש ב"העור והרוטב", כל זמן שיונק ועור ראשו רך — מולגין אותו ונאכל עמו. מהו שימטא — טומאת אוכלין. בתר השתא אזלינן ומטמא, או בתר בסוף אזלינן ואינו מטמא. לא חש לקמחיה — למה שהוא טוחן, אם חטין אם פסולת. הא הדר ביה רבי יוחנן — מהא דגידין שסופן להקשות, כדאמר בשילהי "בהמה המקשה" (חולין עז,א), ופשטינן לה מהא ד"העור והרוטב", דכי פשיט ליה רבי יוחנן עלה דהדהיא אין מטמא, ואותביה ריש לקיש ממתניתין ד"העור והרוטב" דקתני: אילו שעורותיהם בכשרן — עור הראש של עגל הרך. אלמא דבתר השתא אזלינן. ואמר ליה רבי יוחנן: אל תקניטני באותה משנה, שבלשון יחיד אני שונה אותה. אלמא מעיקרא הוה סמיך רבי יוחנן עליה, ופליג בגידין שסופן להקשות, ואידכר דיחידאה היא והדר ביה. **משנה** אבל המותיר בטהור — אפילו בטהור, והשובר בטמא — אינו לוקה המותיר משום "לא תותירו", ולא שובר בטמא משום "לא תשברו". וטעמא מפרש בגמרא. **גמרא** בא הכתוב כו' — כל לאו שניתק לעשה אין לוקין עליו, דמשמע זו היא תקנתו: אם תעבור על הלאו — עשה זאת והינצל. ועוד, דלא דמי ללאו דחסימה שהמלקות נסמך לו.

תוספות

ולא מילה שלא בזמנה דאתיא בקל וחומר — פירש בקונטרס: ומה צרעת שדוחה את העבודה ועבודה דוחה את השבת. וקשה: דרבא לית ליה האי קל וחומר בפרק "ר' אליעזר דמילה" (שבת קלב,ב), דקסבר: דהא דצרעת דוחה עבודה — לא משום חומרא דצרעת אלא משום דגברא דלא חזי. ורבינו חננאל פירש: קל וחומר, ומה אוכל נפש שלא נכרתו עליו שלש עשרה בריתות דוחה יום טוב כו'. ויש להשיב: מה לאוכל נפש שכן מצוה עוברת, שלמחר לא יהיה מצוה עליה! ואומר רבינו יצחק: דאיכא למיעבד קל וחומר מנדרים ונדבות דדחו יום טוב, אף על פי שלא נכרתו עליהן שלש עשרה בריתות, וסבר רבא דקריבין ביום טוב. וליכא למיפרך: מה לנדרים ונדבות — שכן צורך גבוה, כדפריך בפרק "ר' אליעזר דמילה" (שם קלא,א): מה לעומר ושתי הלחם כו' — דלאו חובה נינהו, ואפילו חטאות ואשמות לא מיקרו צורך גבוה, כיון דאי לאו דחטא לא בעו לאיתויינהו. ונראה דרבא אית ליה הא דרב אשי דיום טוב עשה ולא תעשה, ולהכי איצטריך קל וחומר, דאי לאו קל וחומר לא הוה צריך למיסר. וכן משמע בפרק קמא דביצה (ח,ב), דפריך גבי אפר כירה מובן לודאי כו': סוף סוף יום טוב עשה הוא, ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה! אלא אמר רבא כו' משמע דרבא אית ליה דיום טוב עשה הוא, והשתא "לבדו" לא איצטריך לשריפת קדשים אלא על מילה, דאיכא קל וחומר אמר רבא פרק (אם לא הביא) (קלג,א) וגמרא מייתי לה הכא אשריפת קדשים דממילא ממעטי. ורב אשי לא קאי למיפלג ארבא, אלא מילתא דנפשיה קאמר, ואקדשים קאי ואפילו אמילה, כדמשמע ב"אם לא הביא" דלית ליה קל וחומר. **גידין** שסופן להקשות. פירש בקונטרס: גידי צואר. ואין נראה לרבינו יצחק בן אשר, דהא משמע דהשתא הם רכים כבשר לגמרי. ואפילו ריש לקיש לא פסיל להו אלא משום בסוף. ולעיל קאמר אלא פשיטא בגידי צואר — משמע שהם רגילין להיות נותר ואין ראוין ליאכל כמו עצמות. אלא נראה דהיינו גידי שדרה. וגידים הרכים דקתני בברייתא — איירי בגידי בשר, דלכולי עלמא הוו כבשר.

הואיל ומתאכלי בשור הגדול בשלקא — והשתא לא אזיל רבי יוחנן בתר השתא אלא בדבר הנאכל בשור הגדול בשלקא. ואם תאמר: וריש לקיש מאי פריך ליה לר' יוחנן? אדרבה, תיקשי לדידיה דמוכח בברייתא דבדבר הנאכל בשור הגדול בשלקא אזלינן בתר השתא! ויש לומר: דסבר ריש לקיש דראשי כנפים והסחוסין יש עליהם שם בשר יותר מבגידים, ופריך לרבי יוחנן מדלא נקט בברייתא גידים דהוי רבותא טפי. ור' יוחנן משני דאין רבותא כלל מה שאין בהן טעם בשר כל כך — דהא אם היו רכים לעולם לא היה פוסלן. הילכך, כיון דמתאכלי בשלקא נימנין עליהן, כמו ראשי כנפים והסחוסים. ורבינו שמשון בן אברהם מפרש טעמא דריש לקיש: דגידים לא דמו לראשי כנפים והסחוסים דגידים סופן להקשות בגדי עצמו אבל ראשי כנפים והסחוסים אין סופם להקשות בגדי לעולם, אלא בשור הגדול דוקא. ולא שייך למיזל בהו בתר בסוף, כיון דבגדי וטלה הם רכים לעולם. **הא** הדר ביה ר' יוחנן — פירוש: מהך דשמעתין, כדמוכח בפרק "בהמה המקשה" (חולין עז,א). וקשה לרבינו יצחק: לריש לקיש דאותביה לר' יוחנן מההיא שעורותיהן כבשרן, תיקשי לנפשיה דקסבר גבי פסח בתר בסוף אזלינן, והתם אזיל בתר השתא! ויש לומר: שלפי שבעור ראש של עגל הרך יש לו טעם בשר הרבה מגידין. ורבינו יצחק בן אשר אומר: דבירושלמי פריך דריש לקיש אריש לקיש, ומשני, טעמא דריש לקיש מקרא: "ואכלו את הבשר" (שמות יב) — ולא גידין. ובעור הראש של עגל הרך אזיל בתר דהשתא, והכא הוי גזירת הכתוב.

וְלֹא מִילָה שֶׁלֹּא בִּזְמַנָּהּ הַבָּאָה מִקַּל וָחוֹמֶר. רַב אַשִׁי אָמַר: שַׁבָּתוֹן דְּיוֹם טוֹב עֲשֵׂה הוּא, וְאֵין עֲשֵׂה דּוֹחֶה לֹא תַעֲשֶׂה וַעֲשֵׂה. **משנה** כָּל הַנֶּאֱכָל בַּשּׁוֹר הַגָּדוֹל יֵאָכֵל בְּגִדֵּי הָרָךְ, וְרָאשֵׁי כְנָפַיִם וְהַסְּחוֹסִים. **גמרא** רַבָּה רָמֵי, תְּנַן: כָּל הַנֶּאֱכָל בַּשּׁוֹר הַגָּדוֹל יֵאָכֵל בְּגִדֵּי הָרָךְ, וְשֶׁאֵינוֹ נֶאֱכָל - לֹא. אֵימָא סֵיפָא: רָאשֵׁי כְנָפַיִם וְהַסְּחוֹסִים. וְהָא הָנֵי לָא מִתְאַכְּלִי בַּשּׁוֹר הַגָּדוֹל! אֶלָּא תַּנָּאֵי הִיא, וְהָכִי קָתָנֵי: כָּל הַנֶּאֱכָל בַּשּׁוֹר הַגָּדוֹל - יֵאָכֵל בְּגִדֵּי הָרָךְ, וְשֶׁאֵינוֹ נֶאֱכָל - לֹא. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף רָאשֵׁי כְנָפַיִם וְהַסְּחוֹסִים. רָבָא אָמַר: "מָה הֵן" קָתָנֵי, וְהָכִי קָתָנֵי: כָּל הַנֶּאֱכָל בַּשּׁוֹר הַגָּדוֹל בְּשִׁלְקָא - יֵאָכֵל בְּגִדֵּי הָרָךְ בְּצָלִי, וּמָה הֵן - רָאשֵׁי כְנָפַיִם וְהַסְּחוֹסִים. תַּנְיָא כְּוָתֵיהּ דְּרָבָא: כָּל הַנֶּאֱכָל בַּשּׁוֹר הַגָּדוֹל בְּשִׁלְקָא יֵאָכֵל בְּגִדֵּי הָרָךְ בְּצָלִי, וּמָה הֵן - רָאשֵׁי כְנָפַיִם וְהַסְּחוֹסִים, וְגִידִין הָרַכִּין נִידוֹנִין כַּבָּשָׂר. אִיתְּמַר, גִּידִין שֶׁסּוֹפָן לְהַקְשׁוֹת, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: נִמְנִין עֲלֵיהֶן בְּפֶסַח, רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: אֵין נִמְנִין עֲלֵיהֶן, בְּתַר הָשְׁתָּא אָזְלִינַן. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: נִמְנִין עֲלֵיהֶן, בָּתַר בְּסוֹף אָזְלִינַן. אֵיתִיבֵיהּ רֵישׁ לָקִישׁ לְרַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הַנֶּאֱכָל בַּשּׁוֹר הַגָּדוֹל יֵאָכֵל בְּגִדֵּי הָרָךְ, וּמָה הֵן - רָאשֵׁי כְנָפַיִם וְהַסְּחוֹסִים. הָנֵי - אִין, אֲבָל גִּידִין שֶׁסּוֹפָן לְהַקְשׁוֹת - לֹא! אָמַר לֵיהּ: תָּנָא הָנֵי, וְהוּא הַדִּין לְהָנָךְ. הָנֵי מַאי טַעְמָא - דְּהָא מִתְאַכְּלִי בַּשּׁוֹר הַגָּדוֹל בְּשִׁלְקָא, הָנָךְ נַמִּי מִתְאַכְּלִי בַּשּׁוֹר הַגָּדוֹל בְּשִׁלְקָא. אָמַר לֵיהּ רַבִּי יִרְמְיָה לְרַבִּי אָבִין: כִּי אָזְלַתְּ לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי אַבָּהוּ רְמֵי לֵיהּ: מִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן גִּידִין שֶׁסּוֹפָן לְהַקְשׁוֹת נִמְנִין עֲלֵיהֶן בְּפֶסַח, אֲלִמָּא: בָּתַר הָשְׁתָּא אָזְלִינַן, וְהָא בְּעָא מִינֵּיהּ רֵישׁ לָקִישׁ מֵרַבִּי יוֹחָנָן: עוֹר הָרֹאשׁ שֶׁל עֵגֶל הָרָךְ מַהוּ שֶׁיִּטְּמָא? וַאֲמַר לוֹ: אֵין מִטַּמֵּא. אֲלִמָּא: בָּתַר בְּסוֹף אָזְלִינַן! אָמַר לֵיהּ: דִּידְמָא לְךָ הָא לָא חָשׁ לְקִמְחֵיהּ, הָא הֲדַר בֵּיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לְגַבֵּי דְּרֵישׁ לָקִישׁ, וַאֲמַר לֵיהּ: אַל תַּקְנִיטֵנִי, שֶׁבְּלָשׁוֹן יָחִיד אֲנִי שׁוֹנֶה אוֹתָהּ. **משנה** הַשּׁוֹבֵר אֶת הָעֵצֶם בַּפֶּסַח הַטָּהוֹר הֲרֵי זֶה לוֹקֶה אַרְבָּעִים. אֲבָל הַמּוֹתִיר בַּטָּהוֹר וְהַשּׁוֹבֵר בַּטָּמֵא - אֵינוֹ לוֹקֶה אֶת הָאַרְבָּעִים. **גמרא** בִּשְׁלָמָא מוֹתִיר בַּטָּהוֹר - דְּתַנְיָא: "לֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר וגו'" בָּא הַכָּתוּב לִיתֵּן עֲשֵׂה אַחַר לֹא תַעֲשֶׂה, לוֹמַר שֶׁאֵין לוֹקֶה, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי יַעֲקֹב אוֹמֵר: לֹא מִן הַשֵּׁם הוּא זֶה, אֶלָּא מִשּׁוּם דַּהֲוָה לֵיהּ לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה. וְאֵין לוֹקִין עָלָיו. אֶלָּא שׁוֹבֵר בַּטָּמֵא מִנָּלַן? דְּאָמַר קְרָא: "וְעֶצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ בוֹ", 'בּוֹ' - בְּכָשֵׁר וְלֹא בְּפָסּוּל. תְּנוּ רַבָּנַן: "וְעֶצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ בוֹ" 'בּוֹ' - בְּכָשֵׁר וְלֹא בְּפָסּוּל. רַבִּי אוֹמֵר: "בְּבֵית אֶחָד יֵאָכֵל" "וְעֶצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ בוֹ", כָּל הָרָאוּי לְאָכִילָה - יֵשׁ בּוֹ מִשּׁוּם שְׁבִירַת עֶצֶם, וְשֶׁאֵין רָאוּי לְאָכִילָה - אֵין בּוֹ מִשּׁוּם שְׁבִירַת עֶצֶם. מַאי בֵּינַיְיהוּ? אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה: פֶּסַח הַבָּא בְּטוּמְאָה אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ. לְמַאן דַּאָמַר כָּשֵׁר

תוספות

היתה לו שעת הכושר ונפסל איכא בינייהו מאן דאמר כשר הא כשר הא — לא משום דדריש "בו" — בכשר ולא בפסול משמע ליה הכי, דהא ר' שמעון מפרש לעיל מילתיה דתנא קמא דקתני נמי בו בכשר ולא בפסול, וקאמר: אחד זה ואחד זה אין בו משום שבירת עצם. אלא דרב יוסף לא מצי למישכח מידי דאיכא בינייהו אלא היתה לו שעת הכושר ונפסל. **אבר** שיצא מקצתו איכא בינייהו מאן דאמר כשר כשר — תימה: אמאי חשיב ליה כשר טפי מבר אכילה? הא מה שאינו ראוי לאכילה לאו כשר הוא!.

הכי גרסינן **היתה** לו שעת הכושר ונפסל אין בו משום שבירת העצם — ולא גרסינן "יש בו". דאי גרסינן — תיקשי לרב יוסף, ולא משכחינן כארבעה מינייהו. ואית דגרס לעיל במילתיה דרב יוסף: למאן דאמר כשר — לאו כשר הוא, למאן דאמר יאכל — בר אכילה הוא. ולפי זה מיתוקמא גירסת הספרים דגרסו "יש בו". ואין נראה, דבכולה שמעתין טפי נפיק מאכילה מדנפיק מתורת כשרות, כי ההיא דאבר שיצא מקצתו דכשר קרי ליה, ולא בר אכילה הוא.

איתמר אבר שאין עליו כזית בשר במקום זה כו' — נראה לרבינו יצחק ולרבינו יצחק בן אשר: דאליבא דרבי קמיפלגי, דקתני בברייתא סתמא: יש בו שיעור אכילה — יש בו משום שבירת העצם. ובפלוגתא דרבינא ורב אשי קמיפלגי. אבל לרבנן לבולי עלמא יש בו משום שבירת עצם. והא דמסיק: אילימא דאין עליו כזית בשר כלל, אמאי יש בו משום שבירת עצם. אף על גב דמצי לאוקומא כרבנן, הואיל ואליבא דרבי קמיפלגי, וסבירא להו כרבי — מוקמי למתניתין כוותיה.

אחד

רש"ל

האי פסול הוא — שנעשה בפסול, דטומאה דחויה היא בציבור, אלא שכאן גזירת הכתוב לפוטרן בו. **האי בר אכילה הוא** — כדתנן (לעיל עו,ב): הפסח שבא בטומאה נאכל בטומאה. **הא כשר** — שנעשו עבודותיו בהכשר. **מבעוד יום** — שאינו שעת אכילה. **נמנין על מוח שבראש** — אפילו לא נמנה אלא על המוח יצא. **ואין נמנין על מוח הקולית** — מפני שאסור לשורבו ולהוציאו. אבל מוח הראש יכול להוציא ולגוררו בקיסם דרך האף. **ניתי גומרתא** — גחלת, וננחי עליה עד שינקב ויוציא מוחו. **אלא מאי אית לך למימר** — אמאי אין נמנין ויוציאו בגחלת. **אביי אמר משום פקע** — שמא מחמת הגחלת יפקע במקום אחר, ואין זו שריפה אלא שבירה. **ורבא אמר משום הפסד קדשים** — שמפסיד המוח ושורפו בידים, ומוטב שיפסל מאליו. הכא נמי לענין שבירה מבעוד יום, אף על גב דמדאורייתא שרי — רבנן גזרו אטו משחשיכה. **אבר שיצא מקצתו** — חוץ לחומת ירושלים, וצריך לחתוך את היוצא איכא בינייהו. **האי נמי כשר** — שהרי הפנימי כשר, והרי הוא שוברו ועובר משום "לא תשברו בו". אלא חותך עד שמגיע לעצם, וקולף עד שמגיע לפרק, וחותך, כדתנן במתניתין (לקמן פה,ב). **האי לאו בר אכילה הוא** — במקום שבירה אינו ראוי לאכילה. אבל אבר שיצא בולו, דהיינו היתה לו שעת הכושר ונפסל — דבולי עלמא אין בו משום שבירה, דהשתא מידא פסול הוא. אליית השה קריבה עם האימורין, מה שאין כן בשור ועז, כדכתיב (ויקרא ג): "חלבו האליה תמימה". **רבינא אמר** — אי ליכא כזית בשר — דבולי עלמא אין בו משום שבירה. אלא באין בו כזית במקום שבירה ויש בו כזית במקום אחר איכא בינייהו. **ואינו חייב על הפסול** — והשתא מפרש ואזיל הי פסול קא ממעט. היתה לו שעת הכושר ונפסל — אין בו משום שבירת העצם גרסינן. ורבי אומר גרסינן ברישא. והיינו כרב יוסף למזבח, למעוטי אליה כדרב נחמן בר יצחק. שלא בשעת אכילה מבעוד יום כדאביי דאמר מבעוד יום אתא רבי למעוטי שיעור אכילה במקום שבירה כרבינא. אי נמי: למעוטי אין עליה כזית כרב אשי. **אין בו משום שבירת העצם** — דבעינן שיעור אכילה במקום שבירה. **אמאי יש בו משום שבירת עצם** — בין לרבי יוחנן בין לריש לקיש כזית בעינן. **במקום זה** — במקום שבירה.

לא

1 **הַאי פְּסוּל. לְמַאן דְּאָמַר רָאוּי לַאֲכִילָה - הַאי נַמִּי רָאוּי**
2 **לַאֲכִילָה הוּא. רַב יוֹסֵף אָמַר: כִּי הַאי גַּוְונָא דְּכוּלֵּי**
3 **עָלְמָא אֵין בּוֹ מִשּׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם, דְּרַבִּי לְאַקּוֹלֵי**
4 **קָא אָתֵי. וְהַאי הָא פְּסוּל הוּא, אֶלָּא: הָיְתָה לוֹ שְׁעַת**
5 **הַכּוֹשֶׁר וְנִפְסַל אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ. לְמַאן דְּאָמַר כָּשֵׁר - הָא**
6 **כָּשֵׁר הוּא, לְמַאן דְּאָמַר רָאוּי לַאֲכִילָה - הָא הָשְׁתָּא**
7 **לָאו רָאוּי לַאֲכִילָה הוּא. אַבָּיֵי אָמַר: כּוּלֵּי עָלְמָא כָּל**
8 **כִּי הַאי גַּוְונָא אֵין בּוֹ מִשּׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם. מַאי**
9 **טַעְמָא - הָשְׁתָּא מִיהַת הָא פְּסוּל הוּא. אֶלָּא: שְׁבִירַת**
10 **הָעֶצֶם מִבְּעוֹד יוֹם אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ. לְמַאן דְּאָמַר כָּשֵׁר -**
11 **הָא כָּשֵׁר הוּא, לְמַאן דְּאָמַר רָאוּי לַאֲכִילָה - הָשְׁתָּא**
12 **לָאו בַּר אֲכִילָה הוּא. מֵיתִיבִי, רַבִּי אוֹמֵר: נִמְנִין עַל**
13 **מוֹחַ שֶׁבְּרֹאשׁ, וְאֵין נִמְנִין עַל מוֹחַ שֶׁבַּקּוֹלִית. עַל מוֹחַ**
14 **שֶׁבְּרֹאשׁ מַאי טַעְמָא - הוֹאִיל וְיָכוֹל לְגוֹרְרוֹ וּלְהוֹצִיאוֹ.**
15 **וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ שְׁבִירַת הָעֶצֶם מִבְּעוֹד יוֹם שַׁפִּיר דָּמֵי**
16 **- קוֹלִית נַמִּי, נִתְּבְרֵיהּ מִבְּעוֹד יוֹם וְנִפְּקוּהּ לַמּוֹחַ דִּידֵיהּ,**
17 **וְנִמְנוּ עֲלֵיהּ! אָמַר לָךְ אַבָּיֵי: וּלְטַעְמָיךְ, מִשֶּׁחֲשֵׁיכָה**
18 **נַמִּי: נַיְיתִי גּוּמַרְתָּא וְנִיחוֹת עֲלֵיהּ וְנִקְלְהָ וְנִפְּקָהּ לַמּוֹחַ**
19 **דִּידֵיהּ, וְנִימְנֵי עֲלֵיהּ. דְּהָא תַּנְיָא: אֲבָל הַשּׁוֹרֵף בָּעֲצָמוֹת**
20 **וְהַמְּחַתֵּךְ בַּגִּידִין - אֵין בּוֹ מִשּׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם. אֶלָּא**
21 **מַאי אִית לָךְ לְמֵימַר - אַבָּיֵי אָמַר: מִשּׁוּם פֶּקַע. רָבָא**
22 **אָמַר: מִשּׁוּם הֶפְסֵד קָדָשִׁים, דְּקָא מַפְסִיד לֵיהּ בַּיָּדַיִם, דִּילְמָא אָכִיל נוּרָא מִמּוֹחַ דִּידֵיהּ, מִבְּעוֹד**
23 **יוֹם נַמִּי, גְּזֵירָה מִבְּעוֹד יוֹם אַטּוּ מִשֶּׁחֲשֵׁיכָה. רַב פַּפָּא אָמַר: כָּל כִּי הַאי גַּוְונָא כּוּלֵּי עָלְמָא יֵשׁ**
24 **בּוֹ מִשּׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם. מַאי טַעְמָא - לְאוֹרְתָא מֵיחֲזֵי לַאֲכִילָה. אֶלָּא: בְּאַבָּר שֶׁיָּצָא מִקְצָתוֹ**
25 **קָמִיפַּלְגִּי. מַאן דְּאָמַר כָּשֵׁר - הָא כָּשֵׁר הוּא, וּמַאן דְּאָמַר רָאוּי לַאֲכִילָה - הַאי לָאו בַּר אֲכִילָה**
26 **הוּא. כִּדְתַנְיָא, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר: אַבָּר שֶׁיָּצָא מִקְצָתוֹ וּשְׁבָרוֹ**
27 **- אֵין בּוֹ מִשּׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם. רַב שֵׁשֶׁת בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי אָמַר: כָּל כִּי הַאי גַּוְונָא - דְּכוּלֵּי**
28 **עָלְמָא אֵין בּוֹ מִשּׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם, דְּהַאי אַבָּר הָא פְּסוּל הוּא. אֶלָּא: שְׁבִירַת הָעֶצֶם בְּנָא**
29 **אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ. מַאן דְּאָמַר כָּשֵׁר - הָא כָּשֵׁר הוּא, וּמַאן דְּאָמַר רָאוּי לַאֲכִילָה הָשְׁתָּא אֵינוֹ רָאוּי**
30 **לַאֲכִילָה. רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: כָּל כִּי הַאי גַּוְונָא יֵשׁ בּוֹ מִשּׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם. מַאי טַעְמָא**
31 **- דְּהָא חֲזֵי לַאֲכִילָה, דִּמְטַוֵּי לֵיהּ וְאָכִיל לֵיהּ. אֶלָּא: שְׁבִירַת הָאֵלְיָה אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ. לְמַאן דְּאָמַר**
32 **כָּשֵׁר - הָא כָּשֵׁר הוּא, לְמַאן דְּאָמַר רָאוּי לַאֲכִילָה - הַאי אֵינוֹ רָאוּי לַאֲכִילָה, דְּאַלְיָה לַגְּבוֹהַּ סָלְקָא. רַב אַשִׁי אָמַר: כָּל כִּי הַאי גַּוְונָא**
33 **וַדַּאי אֵין בּוֹ מִשּׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם, דְּהָא וַדַּאי אֵינוֹ רָאוּי לַאֲכִילָה כְּלָל. אֶלָּא: אַבָּר שֶׁאֵין עָלָיו כַּזַּיִת בָּשָׂר אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ. לְמַאן דְּאָמַר**
34 **כָּשֵׁר - הָא כָּשֵׁר הוּא, לְמַאן דְּאָמַר רָאוּי לַאֲכִילָה - בָּעֵינַן שִׁיעוּר אֲכִילָה וְלֵיכָּא. רְבִינָא אָמַר: כָּל כִּי הַאי גַּוְונָא לֵית בֵּיהּ מִשּׁוּם**
35 **שְׁבִירַת הָעֶצֶם, דְּבָעֵינַן שִׁיעוּר אֲכִילָה. אֶלָּא: אַבָּר שֶׁאֵין עָלָיו כַּזַּיִת בָּשָׂר בְּמָקוֹם זֶה, וְיֵשׁ עָלָיו כַּזַּיִת בָּשָׂר בְּמָקוֹם אַחֵר אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ.**
36 **לְמַאן דְּאָמַר כָּשֵׁר - הָא כָּשֵׁר הוּא, לְמַאן דְּאָמַר רָאוּי לַאֲכִילָה - בָּעֵינַן שִׁיעוּר אֲכִילָה בִּמְקוֹם שְׁבִירָה, וְהָא לֵיכָּא. תַּנְיָא כְּאַרְבָּעָה**
37 **מִינַיְיהוּ, דְּתַנְיָא, רַבִּי אוֹמֵר: "בְּבֵית אֶחָד יֵאָכֵל" "וְעֶצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ בוֹ". עַל הַכָּשֵׁר הוּא חַיָּב וְאֵינוֹ חַיָּב עַל הַפְּסוּל, הָיְתָה לוֹ שְׁעַת**
38 **הַכּוֹשֶׁר וְנִפְסַל בִּשְׁעַת אֲכִילָה - אֵין בּוֹ מִשּׁוּם שְׁבִירַת עֶצֶם. יֵשׁ בּוֹ שִׁיעוּר אֲכִילָה - יֵשׁ בּוֹ שִׁיעוּר אֲכִילָה**
39 **- אֵין בּוֹ מִשּׁוּם שְׁבִירַת עֶצֶם. הָרְאוּי לְמַזְבֵּחַ אֵין בּוֹ מִשּׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם, בִּשְׁעַת אֲכִילָה - יֵשׁ בּוֹ מִשּׁוּם שְׁבִירַת עֶצֶם, שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת**
40 **אֲכִילָה אֵין בּוֹ מִשּׁוּם שְׁבִירַת עֶצֶם. אִיתְּמַר, אַבָּר שֶׁאֵין עָלָיו כַּזַּיִת בָּשָׂר בְּמָקוֹם זֶה, וְיֵשׁ עָלָיו כַּזַּיִת בָּשָׂר בְּמָקוֹם אַחֵר. רַבִּי יוֹחָנָן**
41 **אָמַר: יֵשׁ בּוֹ מִשּׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר: אֵין בּוֹ מִשּׁוּם שְׁבִירַת עֶצֶם. אֵיתִיבֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן**
42 **לָקִישׁ: "וְעֶצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ בוֹ" - אֶחָד עֶצֶם שֶׁיֵּשׁ עָלָיו כַּזַּיִת בָּשָׂר וְאֶחָד עֶצֶם שֶׁאֵין עָלָיו כַּזַּיִת בָּשָׂר"? מַאי "אֵין עָלָיו כַּזַּיִת בָּשָׂר"?**
43 **אִילֵימָא דְּאֵין עָלָיו כַּזַּיִת בָּשָׂר כְּלָל - אַמַּאי יֵשׁ בּוֹ מִשּׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם? אֶלָּא לָאו הָכִי קָאָמַר: אֶחָד עֶצֶם שֶׁיֵּשׁ עָלָיו כַּזַּיִת בָּשָׂר**
44 **בְּמָקוֹם זֶה, וְאֶחָד שֶׁאֵין עָלָיו כַּזַּיִת בָּשָׂר בְּמָקוֹם זֶה וְיֵשׁ עָלָיו כַּזַּיִת בָּשָׂר בְּמָקוֹם אַחֵר, קַשְׁיָא לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ! אָמַר לֵיהּ:**

לא

הַאי – קרבן זה שבא בטומאה **פָּסוּל** הוא, ולפיכך לא נאסרה בו שבירת עצם, אבל **לְמַאן דְּאָמַר** – לדעת רבי הסובר שאיסור השבירה תלוי באם הקרבן **רָאוּי לַאֲכִילָה, הַאי** – קרבן זה שבא בטומאה, **נַמִּי** – גם כן **רָאוּי לַאֲכִילָה הוּא,** ולפיכך נאסרה בו שבירת עצם.

הגמרא מביאה דעה החולקת על רבי ירמיה, הסובר שנחלקו התנאים בפסח הבא בטומאה: **רַב יוֹסֵף אָמַר, כִּי הַאי גַּוְונָא** – באופן כזה, דהיינו פסח שבא בטומאה, **דְּכוּלֵּי עָלְמָא** – הכל מודים שאין **בּוֹ** איסור **מִשּׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם, דְּרַבִּי לְאַקּוּלֵי קָא אָתֵי** – לפי שרבי בא להקל על דברי תנא קמא ולא להחמיר, שאף הוא מודה שקרבן פסול אין בו איסור שבירת עצם, **וְהַאי** – וקרבן זה שבא בטומאה, **הָא** [–הרי] **פָּסוּל הוּא,** ולפיכך לא נאסרה בו שבירת עצם לדעת הכל, **אֶלָּא** קרבן **שֶׁהָיְתָה לוֹ שְׁעַת הַכּוֹשֶׁר** – שהיה כשר מתחילה והותר באכילה, **וְנִפְסַל** לאחר מכן, כגון שיצא הבשר חוץ למחיצתו, **אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ** – בקרבן כזה יש חילוק להלכה בין תנא קמא לרבי. **לְמַאן דְּאָמַר** – לדעת תנא קמא הסובר שאיסור השבירה תלוי באם הקרבן **כָּשֵׁר, הָא** – קרבן זה, **כָּשֵׁר הוּא,** שהרי נעשו עבודותיו בהכשר, ולפיכך נאסרה בו שבירת עצם. אבל **לְמַאן דְּאָמַר** – לדעת רבי הסובר שלא אסרה תורה לשבור עצם אלא בקרבן שהוא **רָאוּי לַאֲכִילָה, הָא** – קרבן זה, שהיתה לו שעת הכושר, **הַשְּׁתָּא לָאו רָאוּי לַאֲכִילָה הוּא** – עכשיו אינו ראוי לאכילה], שהרי נפסל, ולפיכך אין בו איסור שבירת עצם.

הגמרא מביאה דעה החולקת על רב יוסף: **אַבָּיֵי אָמַר, כּוּלֵּי עָלְמָא כָּל כִּי הַאי גַּוְונָא** – באופן כזה, שהיתה לקרבן 'שעת הכושר' מתחילה ונפסל לאחר מכן, מודים הכל שאין **בּוֹ** איסור **מִשּׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם,** ואפילו תנא קמא הדורש 'בכשר ולא בפסול', **מַאי טַעְמָא** – מה הוא טעם הדבר, משום **דְּהַשְּׁתָּא מִיהַת** – עכשיו, על כל פנים, **הָא** [–הרי] **פָּסוּל הוּא, אֶלָּא** דין **שְׁבִירַת הָעֶצֶם** בפסח **מִבְּעוֹד יוֹם** – קודם החשיכה, דהיינו ביום ארבעה עשר בניסן, **אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ** – בזה יש חילוק בין תנא קמא לרבי. **לְמַאן דְּאָמַר** – לדעת תנא קמא, הסובר שהתורה ממעטת רק קרבן שאינו **כָּשֵׁר, הָא** – קרבן פסח מבעוד יום, **כָּשֵׁר הוּא,** ולפיכך נאסרה בו שבירת עצם. אבל **לְמַאן דְּאָמַר** – לדעת רבי הסובר שמיעטה התורה כל קרבן שאינו **רָאוּי לַאֲכִילָה,** אין לאסור שבירת עצם בפסח מבעוד יום, שהרי **הַשְּׁתָּא** – עכשיו, **לָאו כַּר אֲכִילָה הוּא** – עדיין אינו ראוי לאכילה, שאין זמן אכילת הפסח אלא בערב.

הגמרא מקשה על דעת אביי, הסובר שרבי מתיר לשבור עצם בפסח מבעוד יום: **מֵיתִיבִי** – הקשו בני הישיבה. שנינו בברייתא, **רַבִּי אוֹמֵר, נִמְנִין עַל מוֹחַ שֶׁבָּרֹאשׁ,** כלומר, אפילו אם לא נמנה אחד מבני החבורה על בשר הפסח, אלא רק על המוח שבראש, יצא ידי חובתו, **וְאֵין נִמְנִין עַל מוֹחַ שֶׁבַּקּוּלִית** – שבתוך עצם הירך של היד. מבררת הגמרא: **עַל מוֹחַ שֶׁבָּרֹאשׁ מַאי טַעְמָא** – מה הוא טעם הדבר שנמנים עליו, הרי אסור לשבור את עצם הגולגולת ולהוציאו. מבארת הגמרא, **הוֹאִיל וְיָכוֹל לְגוֹרְרוֹ** למוח על ידי קיסם **וּלְהוֹצִיאוֹ** דרך האף ולאוכלו. אבל מוח העצם שבקולית אי אפשר להוציאו בלא לשוברה.

ועתה מפרשת הגמרא כיצד יש להוכיח מברייתא זו שלא כאביי: **וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** – ואם תעלה על דעתך, **שִׁבְירַת הָעֶצֶם מִבְּעוֹד יוֹם שַׁפִּיר דָּמֵי** – מותרת היא לדעת רבי, אם כן, **קוּלִית נַמִּי** – אף המוח שבקולית יש דרך להוציאו בהיתר, באופן **שֶׁנִּתְבָּרֵיהּ** – ישברו אותה **מִבְּעוֹד יוֹם, וְנִפְקוּהּ לְמוֹחַ דִּידֵיהּ** – ויוציאו את המוח שבתוכה, **וְנִמְנוּ עָלֵיהּ** – וימנו מבני החבורה על אותו המוח ויאכלוהו בערב. אלא בהכרח צריך לומר, שגם רבי מודה ששבירת עצמות אסורה אפילו מבעוד יום.

מתרצת הגמרא: **אָמַר לְךָ אַבָּיֵי** – יכול אביי לתרץ קושיא זו, ולומר לך כך, **וּלְטַעְמֵיךָ** – ולשיטתך, ששבירת עצם אסורה אף מבעוד יום, וכי יתיישבו דברי הברייתא, והרי **מַשְּׁחֲשֵׁיכָה נַמִּי** – אף לאחר החשיכה ניתן לשבור את עצם הקולית בהיתר, ולהוציא המוח שבתוכה, באופן **דְּנַיְיתֵי גּוּמַרְתָּא** – יביאו גחלת, **וְנִיחוּת עָלֵיהּ** – ויניחו על עצם הקולית, **וְנִקְלֵהּ** – ותשרוף הגחלת את העצם עד שתעשה בו נקב, **וְנִפְקֵהּ לְמוֹחַ דִּידֵיהּ** – ויוציאו את מוח העצם שבתוך הקולית דרך נקב זה, **וְנִימְנֵי עָלֵיהּ** – וימנו עליו ויאכלוהו. **דְּהָא תַּנְיָא** – שהרי שנינו בברייתא, **אֲבָל הַשּׁוֹרֵף בָּעֲצָמוֹת וְהַמְחַתֵּךְ בַּגִּידִין אֵין בּוֹ** איסור **מִשּׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם,** דהיינו, שלא אסרה תורה אלא לשבור העצמות, אך מותר לעשות בהם נקב על ידי שריפה. וממשיכה הגמרא: **אֶלָּא מַאי אִית לְךָ לְמֵימַר** – מה יש לך לומר בכדי ליישב קושיא זו, מדוע אכן אין עושים כן, מצינו בזה שני תירוצים. **אַבָּיֵי אָמַר,** שאין לנקב העצם על ידי גחלת, **מִשּׁוּם** שחוששים **לִפְקֵעַ** – שתשבר העצם מצידה השני מחמת חום הגחלת, ובאופן כזה אין כאן שריפה אלא שבירה, ואסורה היא מן התורה. **וְרָבָא אָמַר,** טעם הדבר שאסור לנקב העצם על ידי גחלת הוא **מִשּׁוּם** שחששו חכמים **לְהֶפְסֵד קָדָשִׁים, דְּקָא מַפְסִיד לֵיהּ** – שיפסיד את המוח שבתוך העצם **בְּיָדַיִם, דְּיִלְמָא אָכִיל נוּרָא מִמּוֹחַ דִּידֵיהּ** – שכן יש לחוש שמא לאחר שתנקב הגחלת את העצם תאכל האש אף מן המוח עצמו, ולפיכך מוטב להשאירו סגור בתוך העצם שיפסד מעצמו, ולא להפסידו בידים. ומתבאר מכאן, שאף על פי שמדאורייתא מותר היה לנקב את עצם הקולית על ידי גחלת ולהוציא המוח שבתוכה, מכל מקום אסרו חכמים לעשות כן. וממילא אף לענין שבירת העצם **מִבְּעוֹד יוֹם נַמִּי** – גם כן יש לומר שאסרו חכמים לעשות זאת, **גְּזֵירָה מִבְּעוֹד יוֹם אֲטוּ** [–משום] **מַשְּׁחֲשֵׁיכָה.** דהיינו, שאם יתרגל האדם לשבור עצם בפסח מבעוד יום, יש לחוש שיבוא לעשות כן אף לאחר החשיכה.

הגמרא מביאה דעה החולקת על אביי: **רַב פָּפָא אָמַר, כָּל כִּי הַאי גַּוְונָא** – באופן כזה, ששובר העצם מבעוד יום, **כּוּלֵּי עָלְמָא** – הכל מודים שיש **בּוֹ** איסור **מִשּׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם,** ואפילו רבי הסובר שלא אסרה תורה לשבור עצם אלא בקרבן הראוי לאכילה, **מַאי טַעְמָא** – מה הוא טעם הדבר, משום **דְּלָאוֹרְתָּא מִיחְזֵי** – לערב יהיה הקרבן ראוי **לַאֲכִילָה,** ולפיכך אף מבעוד יום הוא נידון כ'ראוי', **אֶלָּא בְּאֵבֶר שֶׁיָּצָא מִקְצָתוֹ** חוץ לחומת ירושלים, ונפסל אותו החלק היוצא וצריך לחותכו, **קָמִיפַּלְגִי** – בזה נחלקו תנא קמא ורבי, אם יש באותו חלק שיצא איסור שבירת עצם. **מַאן דְּאָמַר** – לדעת תנא קמא, הסובר שאסרה תורה שבירת עצם בקרבן **כָּשֵׁר, הָא** – אבר זה שיצא מקצתו לחוץ, **כָּשֵׁר הוּא,** שהרי חלקו הפנימי עומד בכשרותו, ולפיכך יש לאסור שבירת עצם אפילו בחלקו שיצא לחוץ. **וּמַאן דְּאָמַר** – ולדעת רבי הסובר שלא אסרה תורה שבירת עצם אלא בקרבן שהוא **רָאוּי לַאֲכִילָה, הַאי** – אבר זה שיצא מקצתו לחוץ, **לָאו כַּר אֲכִילָה הוּא** – אינו ראוי לאכילה במקום השבירה, דהיינו באותו החלק שיצא לחוץ, ולפיכך אינו עובר על 'ועצם לא תשברו בו'.

ומביאה הגמרא דעה הסוברת שמותר לשבור בו עצם: **כִּדְתַנְיָא** בברייתא, **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר, אֵבֶר שֶׁיָּצָא מִקְצָתוֹ** חוץ לחומת ירושלים **וּשְׁבָרוֹ, אֵין בּוֹ** איסור **מִשּׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם.**

הגמרא מביאה דעה החולקת על רב פפא: **רַב שֵׁשֶׁת בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי אָמַר, כָּל כִּי הַאי גַּוְונָא** – באופן כזה, שיצא מקצת האבר לחוץ, **דְּכוּלֵּי עָלְמָא** – הכל מודים שאין **בּוֹ** איסור **מִשּׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם,** ואפילו תנא קמא הדורש 'בכשר ולא בפסול', **דְּהַאי אֵבֶר** – שהרי אותו החלק של האבר שיצא לחוץ **הָא פָּסוּל הוּא, אֶלָּא שְׁבִירַת הָעֶצֶם בְּ'נָא'** – בשר פסח שלא נצלה כל צרכו, **אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ** – בזה יש חילוק להלכה בין תנא קמא לרבי. **מַאן דְּאָמַר** – לדעת תנא קמא הסובר שאסרה תורה שבירת עצם בקרבן **כָּשֵׁר, הָא** – קרבן זה שעדיין לא נצלה כל צרכו, **כָּשֵׁר הוּא,** ולפיכך אסור לשבור בו עצם אפילו קודם גמר צלייתו. **וּמַאן דְּאָמַר** – אבל לדעת רבי, הסובר שלא אסרה תורה שבירת עצם אלא בקרבן שהוא **רָאוּי לַאֲכִילָה, הַשְּׁתָּא** – עכשיו, שעדיין לא נצלה הבשר כל צרכו, **אֵינוֹ רָאוּי לַאֲכִילָה,** ולפיכך לא נאסרה בו שבירת עצם.

הגמרא מביאה דעה החולקת על רב ששת בריה דרב אידי: **רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר, כָּל כִּי הַאי גַּוְונָא** – באופן כזה, בבשר שלא

המשך ביאור למס' פסחים ליום ראשון עמ' א

מְחַוֵּרְתָּא – דבר ברור הוא מַתְנִיתִין – שמה שאמרה משנתנו ששתי הלחם קרבים בטומאה, הוא דְּלֹא כְּרַבִּי יוֹסֵי, שלרבי יוסי כיון שאין הציץ מרצה על האכילות, ובשתי הלחם אין חלק הקרב למזבח, אין הציץ מרצה עליהם, ואינם קרבים בטומאה.

הגמרא מבררת את דברי רבי יוסי בברייתא שהובאה לעיל (עז:) לגבי מחלוקת רבי יהושע ורבי אליעזר אם זורקים את הדם כשאין הבשר ראוי, ואם מקטירים את הקומץ כשאין השיריים ראויים: אָמַר לֵיהּ [–שאלו] רַב פַּפָּא לְאַבָּיֵי, וְרַבִּי יוֹסֵי שִׁטְּרָא מְזַכֵּי לְבֵי תְּרֵי הוּא – וכי דברי רבי יוסי הם כשטר המזכה את התובע והנתבע כאחד, כלומר, היאך מסכים הוא לשתי דעות החולקות זו על זו כאחת, דְּתַנְיָא, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בִּזְבָחִים, וְאת דִּבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בִּזְבָחִים, וְכן דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּמִנְחוֹת, וְדִבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בְּמִנְחוֹת, ומבארת הברייתא את דברי רבי יוסי, רואה אני את דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בִּזְבָחִים, שֶׁהָיָה אוֹמֵר יזרק הַדָּם אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַבָּשָׂר ראוי, וכן את דִּבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בִּזְבָחִים, שֶׁהָיָה אוֹמֵר אִם אֵין הַדָּם ראוי לזריקה אֵין הַבָּשָׂר קרב, וְאִם אֵין הַבָּשָׂר ראוי, אֵין הַדָּם נזרק. וכן רואה אני את דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּמִנְחוֹת, שֶׁהָיָה אוֹמֵר מקטיר את הקוֹמֶץ מן המנחה אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם שִׁירַיִם ראויים לאכילה לכהנים, וְדִבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בְּמִנְחוֹת, שֶׁהָיָה אוֹמֵר אִם אֵין שָׁם שִׁירַיִם ראויים לכהנים אֵין מקטירים את הקוֹמֶץ, וְאִם אֵין קוֹמֶץ הראוי להקטר אֵין הַשִּׁירַיִם נאכלים לכהנים. ומקשה רב פפא, איך יתכן שמסכים רבי יוסי גם עם רבי אליעזר וגם עם רבי יהושע שחולקים הם זה על זה.

אָמַר לֵיהּ אביי, רבי יוסי לא בא לפרש כדעת מי הוא סובר, אלא בא לפרש את מחלוקתם של רבי אליעזר ורבי יהושע, וּמִסְתַּבְּרָא קָאָמַר – ואמר שמסתבר שמחלוקת שניהם היא בין בזבחים בין במנחות, וּכִי קָאֵי – וכאשר עסק רבי יוסי בִּזְבָחִים, ושנה את מחלוקתם של רבי אליעזר ורבי יהושע, אָמַר, מִסְתַּבְּרָא כִּי הֵיכִי דִּפְלִיגִי – מסתבר שכשם שחולקים הם בִּזְבָחִים האם הבשר מעכב את הדם, פְּלִיגִי נַמִּי – כך חולקים הם גם בִּמְנָחוֹת האם הבשר רואה אני את דברי רבי אליעזר במנחות, וזהו שאמר רואה אני את דברי רבי יהושע במנחות, כלומר שרבי אליעזר ורבי יהושע אמרו דין זה גם במנחות. קָאֵי – וכאשר היה עוסק בִּמְנָחוֹת, אָמַר, מִסְתַּבְּרָא כִּי הֵיכִי דִּפְלִיגִי – מסתבר שכשם שחולקים הם בִּמְנָחוֹת אם השיריים מעכבים את הקומץ, פְּלִיגִי נַמִּי – כך חולקים הם גם בִּזְבָחִים אם הבשר מעכב את הדם, וזהו שאמר רואה אני את דברי רבי אליעזר בזבחים ודברי רבי יהושע בזבחים, כלומר, שהם אמרו דין זה אף בזבחים.

אָמַר לֵיהּ רב יוסף לאביי, הָתִינַח – אכן ניתן ליישב כך את מה שאמר רבי יוסי שנראים דברי רבי אליעזר ורבי יהושע במנחות, שיש לומר, דכִּי קָאֵי – שכאשר היה עוסק רבי יוסי בִּזְבָחִים, אָמַר, מִסְתַּבְּרָא כִּי הֵיכִי דִּפְלִיגִי – מסתבר שכשם שנחלקו בִּזְבָחִים, פְּלִיגִי נַמִּי – כך נחלקו גם בִּמְנָחוֹת, משום דְּעִיקָּר קְרָאֵי – שהפסוקים שהם המקור לדין זה שבו נחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע, כִּי כְּתִיבִי בִּזְבָחִים כְּתִיבִי – נאמרו בתורה בענין זבחים ולא בענין מנחות, ולכך הוצרך רבי יוסי לומר שכמו כן נחלקו במנחות, אֶלָּא מה שאמר רבי יוסי שנראים דברי רבי אליעזר ורבי יהושע בזבחים, איך ניתן לפרש שרבי יוסי אמר כן כִּי קָאֵי – כשהיה עוסק בִּמְנָחוֹת, וְאָמַר, מִסְתַּבְּרָא כִּי הֵיכִי דִּפְלִיגִי – שמסתבר שכשם שהם חולקים בִּמְנָחוֹת, פְּלִיגִי נַמִּי – כך הם חולקים גם בִּזְבָחִים, וְהָא עִיקָּר קְרָאֵי בִּזְבָחִים הוּא דִּכְתִיבִי – והרי הפסוקים שהם המקור לדין זה נאמרו לענין זבחים, ובוודאי שנחלקו לענין זבחים, ומדוע הוצרך רבי יוסי לפרש דבר זה.

מתרצת הגמרא את דברי רבי יוסי באופן אחר: אֶלָּא, לֹא קַשְׁיָא, שכוונת רבי יוסי היא, שבדבר אחד נראים לו דברי רבי אליעזר, ובדבר אחר נראים לו דברי רבי יהושע, וכך הוא פירוש דבריו, רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנִטְמָא בשר הקרבן או שיירי המנחה, שבזה הדין הוא שהדם יזרק והקומץ יוקטר, משום שאין הבשר והשיריים מעכבים אם נטמאו. וְרואה אני את דִּבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בְּאָבוּד וְשָׁרוּף, שבזה הדין כרבי יהושע שהבשר והשיריים מעכבים ואין זורקים את הדם.

דוחה הגמרא: הרי אם יש לחלק בין נטמא לנאבד ונשרף, בְּנִטְמָא מַאי טַעְמָא – מהו הטעם שאין הבשר והשיריים מעכבים, אף שבנאבד ונשרף הם מעכבים, ודאי הוא מִשּׁוּם דְּמִרַצֵּי הציץ על טומאת הבשר והשיריים ומחשיבם כראויים, ואם כן לא יתכן שכוונת רבי יוסי היא לחלק בין נטמא לנאבד ונשרף, דהָא שָׁמְעַת לֵיהּ – שהרי שמענו לְרַבִּי יוֹסֵי דְּאָמַר בברייתא לעיל בסמוך, שאין הַצִּיץ מְרַצֶּה עַל אֲכִילוֹת – החלקים הנאכלים לאדם מהקרבן, והבשר והשיריים הרי נאכלים לאדם.

הגמרא מתרצת את דברי רבי יוסי באופן אחר: אֶלָּא, לֹא קַשְׁיָא, וכך הוא פירוש דברי רבי יוסי, רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּקרבנות צִיבּוּר, שבהם הדין הוא שהדם יזרק והקומץ יוקטר אף אם אין הבשר והשיריים ראויים. ורוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, בְּקרבנות של יָחִיד, שבהם הדין שאם נטמא הבשר או השיריים אין זורקים את הדם, ואין מקטירים את הקומץ.

דוחה הגמרא: הרי אם יש לחלק בין קרבנות ציבור לקרבנות של יחיד, בְּקרבנות צִיבּוּר מַאי טַעְמָא – מהו הטעם שהבשר והשיריים אינם מעכבים אף שהם מעכבים בקרבנות יחיד, ודאי הוא מִשּׁוּם דְּטוּמְאָה הוּתְּרָה בְּצִיבּוּר, ואם כן לא יתכן שכוונת רבי יוסי היא לחלק בין ציבור ליחיד משני טעמים, חֲדָא – אחד, דְּשָׁמְעַת לֵיהּ – שהרי שמענו לְרַבִּי יוֹסֵי דְּאָמַר בברייתא לעיל בסמוך, שטּוּמְאָה דְּחוּיָה הִיא בְּצִיבּוּר ולא הותרה, וכיון שאף בציבור טומאה דחויה היא, אין לחלק בין קרבנות ציבור לקרבנות יחיד. וְעוֹד טעם יש שמחמתו לא ניתן לפרש שרבי יוסי מחלק בין ציבור ליחיד, משום דְּאִי – שאם מה שאמר רבי יוסי נראים דברי רבי אליעזר, היינו בְּצִיבּוּר, קשה, וכי בציבור רק רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מַכְשִׁיר וְלֹא רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, שהוצרך רבי יוסי לפסוק במקרה זה כרבי אליעזר,

---

בוודאי שומר שלושת השיעורים השווים לכל נפש מתקנת כ"ק מורי וחמי אדמו"ר . . בחומש תהלים ותניא הידועים, ונוטל חלק בפעולת צעירי אגודת חב"ד ובהתוועדות חסידיות, אשר כל זה מבטל העלמות שישנם במציאות ועניינים . . שאינם במציאות.

ממכתב ב' שבט, תשט"ו

המשך ביאור למס' פסחים ליום שני עמ' א

הפסח הָרִאשׁוֹן בארבעה עשר בניסן, וְהַטְּמֵאִין עוֹשִׂין אֶת הפסח הַשֵּׁנִי בארבעה עשר באייר.

גמרא

במשנה נתבארו האופנים שבהם עושים את הפסח בטומאה. הגמרא מביאה ברייתא בה מבואר אופן נוסף, וכן טעם הדבר שעושים כולם את הפסח בטומאה: תָּנוּ רַבָּנָן, חֲרֵי שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל טְמֵאִין, וְכֹהֲנִים וּכְלֵי שָׁרֵת – סכיני השחיטה והמזרקים שמקבלים וזורקים בהם את הדם טְהוֹרִין, אוֹ שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל טְהוֹרִין, וְכֹהֲנִים וּכְלֵי שָׁרֵת טְמֵאִין, וַאֲפִילּוּ יִשְׂרָאֵל וְכֹהֲנִים טְהוֹרִין וּכְלֵי שָׁרֵת טְמֵאִין], יַעֲשׂוּ כל הצבור כולו את הפסח בְּטוּמְאָה, לפי שֶׁאֵין קָרְבַּן צִיבּוּר הבא בטומאה חָלוּק במעשהו בין המקריבים, שחלקם יעשוהו בטומאה וחלקם בטהרה, אלא כיון שקרבן רוב הצבור בא בטומאה אף היחידים יעשוהו בטומאה].

שנינו בברייתא שאם כלי השרת טמאים עושים כולם את הפסח בטומאה, ומשמע שאף אם מקצת מהקהל טמאים גם הם עושים בטומאה ולא נדחים לפסח שני, מבארת הגמרא שדין זה אינו בכל אופני הטומאה שנטמאו כלי השרת. אומרת הגמרא: אָמַר רַב חִסְדָּא, לֹא שָׁנוּ – לא נשנה דין זה שעושים אף הטמאים את הפסח בטומאה, אֶלָּא שֶׁנִּטְמָא הַסַּכִּין של השחיטה] בְּאדם או כלי טָמֵא מֵת – שנגע במת ונעשה אב הטומאה, שבאופן זה נעשה גם הסכין אב הטומאה, משום דְּרַחֲמָנָא אָמַר – שהתורה אמרה בפרשת טומאת מת, בדין טומאת מגע המת (במדבר יט טז) 'וְכֹל אֲשֶׁר יִגַּע עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה בַּחֲלַל חֶרֶב אוֹ בְּמֵת וגו' יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים', הקיש חרב לחלל [–מת], ללמד שחֶרֶב חֲרֵי הוּא כָּחָלָל, כלומר, כלי מתכת הנטמא במת נעשה טמא כטומאת מי שנגע בו, ומכיון שהסכין הוא אב הטומאה קָא מְטַמֵּא לְגַבְרָא – הרי הוא מטמא את האדם השוחט בו, ונמצא דְּמַעִיקְּרָא כִּי מִיתְעַבִּיד – שמתחילה [–משעת שחיטה] כשנעשה הקרבן, בְּטוּמְאַת הַגּוּף דְּכָרֵת קָא מִיתְעַבִּיד – נעשה על ידי אדם טמא שיש עונש כרת על כניסתו לעזרה בטומאה, וכיון שנדחה איסור טומאה החמור בפסח זה, נדחה לגמרי ויעשו את הפסח בין הטהורים ובין הטמאים]. אֲבָל נִטְמָא הַסַּכִּין בְּטוּמְאַת שְׁרָץ, ואינו אלא ראשון לטומאה, דְּכָשֵׁר הוּא דְּמִטַּמֵּיא לֵיהּ – שהבשר הוא זה שנטמא מהסכין, לְגַבְרָא לֹא מְטַמֵּיא לֵיהּ – אבל האדם השוחט לא נטמא ממנו, כי ראשון לטומאה אינו מטמא אדם וכלים אלא אוכלין ומשקין, טְהוֹרִין עָבִיד – הטהורים יעשו את הפסח, ויאכלו את בשר הפסח שנטמא, טְמֵאִין לֹא עָבִיד – אבל הטמאים לא יעשו את הפסח וידחו לפסח שני, כי מוּטָב שֵׁיֵּאָכֵל בשר הפסח בְּטוּמְאַת בָּשָׂר – כשהבשר טמא אבל האדם האוכלו טהור, שאכילה זו אסורה בְּלָאו, וְאַל יֵאָכֵל הַבָּשָׂר בְּטוּמְאַת הַגּוּף של האדם האוכלו שֶׁהאיסור הוּא בְּכָרֵת].

מוכיחה הגמרא מדברי רב חסדא: אַלְמָא קָסָבַר – מוכח שסובר רַב חִסְדָּא, טוּמְאָה דְּחוּיָה הִיא בְּצִיבּוּר – כלומר, אף שהתירה התורה לצבור להביא קרבן בטומאה בקושי התירה, ואינו היתר גמור אלא כאשר אין אפשרות להביאו בטהרה, ויש לחזור כמה שאפשר אחר עשיית הפסח בטהרה או שיעשה בטומאה יותר קלה, ולכך אף שהפסח בא בטומאת בשר אין להביאו בטומאת הגוף החמורה. מוסיפה הגמרא: וְכֵן אָמַר רַבִּי יִצְחָק, טוּמְאָה דְּחוּיָה הִיא בְּצִיבּוּר, וכשנטמא הסכין בטומאת שרץ, אותם הטמאים בטומאת הגוף אינם עושים את הפסח בטומאה אלא נדחים לפסח שני, כדברי רב חסדא.

הגמרא מביאה דעה החולקת על רב חסדא ורבי יצחק וסוברת שמדובר אף בטומאת שרץ. אומרת הגמרא: וְרָבָא אָמַר, גם בנטמא הסכין בטומאת שרץ שלא נטמא אלא הבשר, אֲפִילּוּ טְמֵאִין נַמִּי עָבְדִי – גם עושים את הפסח עם הטהורים. מבררת הגמרא: מַאי טַעְמָא – מהו הטעם, הלא לא הותרה בפסח זה טומאה שיש בה כרת. משיבה הגמרא: דִּכְתִיב (ויקרא ז יט) בדין טומאת בשר קדשים, 'וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף, וְהַבָּשָׂר כָּל טָהוֹר יֹאכַל בָּשָׂר', הקיש הכתוב דין טומאת הגוף לטומאת בשר, ללמד שכָּל הֵיכָא – כל מקום דְּלֹא קָרִינַן בֵּיהּ – שלא מתקיים בבשר קדשים תחילת הפסוק 'וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל', שמותר לאוכלו בטומאת הבשר, כגון כאן שבשר הפסח נטמא ונדחית הטומאה בצבור בטומאת הבשר, לֹא קָרִינַן בֵּיהּ – לא מתקיים בו גם סוף הפסוק 'וְהַבָּשָׂר כָּל טָהוֹר יֹאכַל בָּשָׂר' – ולא טמא, אלא יאכל אף בטומאת הגוף]. וְכָל הֵיכָא דְּקָרִינַן בֵּיהּ – וכל מקום שמתקיים בבשר קדשים תחילת הפסוק 'וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל', שאסור לאכלו בטומאת הבשר, קָרִינַן בֵּיהּ אף את סוף הפסוק 'וְהַבָּשָׂר כָּל טָהוֹר יֹאכַל בָּשָׂר', ויש לאכול בשר זה בטהרת הגוף.

שנינו במשנה שבנטמא רוב הקהל עושים את הפסח בטומאה, מבררת הגמרא מה הדין כשנטמאו מחצית הקהל: אִיתְּמַר – נאמר בבית המדרש, חֲרֵי שֶׁהָיוּ קהל יִשְׂרָאֵל מֶחֱצָה מהם טְהוֹרִין וּמֶחֱצָה מהם טְמֵאִין, רַב אָמַר, מֶחֱצָה עַל מֶחֱצָה הרי הוא כְּרוֹב, וְרַב כַּהֲנָא אָמַר, מֶחֱצָה עַל מֶחֱצָה אֵינוֹ כְּרוֹב. מבארת הגמרא: רַב אָמַר מֶחֱצָה עַל מֶחֱצָה כְּרוֹב – כל מחצה מהם חשוב כרוב, ולכך הַלָּלוּ – הטהורים עוֹשִׂין לְעַצְמָן בטהרה, שהרי כשרוב הקהל טהורים אין רשאים הטהורים לעשות את הפסח בטומאה, וְהַלָּלוּ – הטמאים עוֹשִׂין לְעַצְמָן בטומאה ואין נדחים לפסח שני, כיון שנחשבים כרוב וכשרוב הקהל טמאים עושים את הפסח בטומאה]. וְרַב כַּהֲנָא אָמַר, מֶחֱצָה עַל מֶחֱצָה אֵינוֹ כְּרוֹב, הלכך טְהוֹרִין עוֹשִׂין אֶת הָרִאשׁוֹן בטהרה, וּטְמֵאִין נידונין כמיעוט ונדחים מפסח ראשון, ועוֹשִׂין אֶת הפסח הַשֵּׁנִי.

אִיכָּא דְּאָמְרִי – יש שאמרו שמועה זו בלשון אחרת, אָמַר רַב כַּהֲנָא, מֶחֱצָה עַל מֶחֱצָה אֵינוֹ כְּרוֹב ואף לא כמיעוט, ולכן טְהוֹרִין עוֹשִׂין אֶת הָרִאשׁוֹן בטהרה,

---

עלי החובה (והזכות) להעירו על ההכרח הגמור וחובת גברא לקבוע עתים בלימוד פנימיות התורה, אשר בדורנו נתגלתה בתורת החסידות.

ממכתב ג' שבט, תש"כ

המשך ביאור למס' פסחים ליום רביעי עמ' ב

הרבים. **וּכְקֶבֶר** – אך אם נמצא המת מונח בקבר שהיה תחת רוחב הדרך, **אֲפִילּוּ** אם היה המת **מְשׁוּבָר וּמְפוֹרָק**, העובר שם **טָמֵא, מִפְּנֵי שֶׁהַקֶּבֶר מְצָרְפוֹ** למת כאילו כולו שלם, שכל חלל הקבר מטמא ואפילו המקום הריק שבו. **וּבַמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שאם המת מפורק העובר טהור, **בְּאופן** שעבר **מְהַלֵּךְ בְּרַגְלָיו** ובלא משא עליו, **אֲבָל** אם היה **טָעוּן** משא **אוֹ** שעבר שם כשהוא **רָכוּב** על גבי בהמה, **טָמֵא, לְפִי שֶׁמְּהַלֵּךְ בְּרַגְלָיו, אֲפִשֶׁר שֶׁלֹּא יִגַּע וְלֹא יַאֲהִל** כשהוא עובר בין חלקי המת, **אֲבָל** כשהוא **טָעוּן אוֹ רָכוּב** הרי הוא מתנדנד לכאן ולכאן, **וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִגַּע וְלֹא יַאֲהִל** על צדדיו.

וּבַמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שאם המת מושכב לרוחב הדרך ועבר שם נזיר או עושה פסח הרי הוא טהור, **בְּטוּמְאַת הַתְּהוֹם, אֲבָל בְּטוּמְאָה יְדוּעָה** – שהיה ידוע שנקבר שם אדם, אף הנזיר או עושה הפסח שעבר שם **טָמֵא. וְאִי זֶה הִיא טוּמְאַת הַתְּהוֹם, כֹּל שֶׁלֹּא הִכִּיר בָּהּ** אפילו אדם **אֶחָד** הנמצא **בְּסוֹף הָעוֹלָם, אֲבָל הִכִּיר בָּהּ** אדם **אֶחָד** ואפילו הוא **בְּסוֹף הָעוֹלָם, אֵין זֶה טוּמְאַת הַתְּהוֹם. מְצָאוֹ** למת כשהוא **טָמוּן בַּתֵּבֵן, בָּעָפָר וּבַצְּרוֹרוֹת, הֲרֵי זֶה טוּמְאַת הַתְּהוֹם**, כי יתכן שנפלו עליו אלו ומת ולא ידע על כך אדם מעולם. אבל מצאו **בַּמַּיִם** או **בָּאֲפֵלָה** או **בִּנְקִיקֵי הַסְּלָעִים** – שקעים קטנים שבין הסלעים, **אֵין זֶה טוּמְאַת הַתְּהוֹם**, כיון שאין הטומאה מכוסה ונעלמת אלא יכול אדם להציץ שם ולראותה, ולא נאמרה הלכה זו של טומאת התהום אלא בטומאה המכוסה מן הכל כתהום.

מסיימת הברייתא: **וְלֹא אָמְרוּ** היתר **טוּמְאַת הַתְּהוֹם אֶלָּא** לְטומאת **מֵת בִּלְבָד**, ולא לטומאות אחרות כגון שרץ או זיבה, וכפי שלמדנו לעיל (פ:).

משנה

משנה זו מבארת כיצד נוהגים בקרבן פסח שנטמא, ובנותר מן הפסח לאחר זמן אבילתו: **נִטְמָא** הפסח כשהוא **שָׁלֵם, אוֹ** שנטמא **רוּבּוֹ, שׁוֹרְפִין אוֹתוֹ לִפְנֵי הַבִּירָה** – לפני בית המקדש, **מִמְּעֵצֵי הַמַּעֲרָכָה** – בעצי ההקדש המיועדים לשרוף בהם את הקרבנות על גבי המזבח. **נִטְמָא מִיעוּטוֹ** של הפסח, **וְכֵן הַנּוֹתָר** מפסח טהור לאחר זמן אבילתו, אין שורפים אותו לפני המקדש מעצי הקדש, אלא **שׁוֹרְפִין אוֹתוֹ בְּחֲצֵרוֹתֵיהֶן** שבירושלים **אוֹ עַל גַּגּוֹתֵיהֶן, וּמֵעֲצֵי עַצְמָן.** אבל **הַצִּיקָנִין** – הקמצנים וצרי העין שאינם רוצים ליתן עצים לצורך זה מממונם, **שׁוֹרְפִין אוֹתוֹ** – את המעט שנטמא או את הנותר **לִפְנֵי הַבִּירָה, בִּשְׁבִיל לֵיהָנוֹת מֵעֲצֵי הַמַּעֲרָכָה.**

גמרא

למדנו במשנה שפסח שנטמא כולו או רובו שורפים אותו לפני המקדש. מבררת הגמרא: **מַאי מַעֲמָא** שהצריכו את הבעלים לשורפו לפני המקדש דווקא, ולא בכל ירושלים כדין כל בשר קדשים קלים הטעון שריפה. משיבה הגמרא: **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא, כְּדֵי לְבַיְּישָׁן** על שלא נזהרו לשומרו מן הטומאה, חייבום לשורפו לפני הבירה במקום שהרבים מצויים שם, ומתוך שיתביישו יזהרו אחר כך שלא יבואו שוב לידי טומאה.

שנינו במשנה: **נִטְמָא מִיעוּטוֹ וכו'** והנותר שורפין אותו בחצרותיהן או על גגותיהן מעצי עצמן. **וּרְמִינְהוּ** – והקשו על משנתנו מדברי המשנה לעיל (מט.), **וְכֵן מִי שֶׁיָּצָא מִירוּשָׁלַיִם וְנִזְכַּר שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ בְּשַׂר קֹדֶשׁ** מקדשים קלים, וכיון שיצא הבשר מחוץ לחומת ירושלים הוא נפסל, וטעון שריפה בירושלים שהיא מקום אכילתו, **אִם** כבר **עָבַר** בדרכו את **צוֹפִים** – שם כפר שהוא המקום האחרון שאפשר לראות ממנו את בית המקדש, לא הטריחוהו חכמים לחזור לירושלים כיון שכבר התרחק ממנה הרבה, אלא **שׁוֹרְפוֹ בִּמְקוֹמוֹ** שבו הוא עומד. **וְאִם לָאו** – ואם לא עבר עדיין את צופים,

---

המשך ביאור למס' פסחים ליום שבת קודש עמ' א

שהולכים אחרי המצב כעת, אבל לפי מה שאמר לבסוף שמשנה זו דעת יחיד היא, אם כן ודאי חזר בו והסכים עם ריש לקיש לענין גידים שסופם להקשות.

משנה

משנה זו עוסקת בדיני השובר עצם בפסח, וכן בדין המותיר מן הקרבן: **הַשּׁוֹבֵר אֶת הָעֶצֶם בַּפֶּסַח הַטָּהוֹר** – שקרב בטהרה, **הֲרֵי זֶה לוֹקֶה אַרְבָּעִים** מלקות, לפי שעבר על איסור התורה (שמות יב מו) 'וְעֶצֶם לא תִשְׁבְּרוּ בוֹ'. **אֲבָל הַמּוֹתִיר** מן הפסח, אפילו **בְּקרבן טָהוֹר, וְהַשּׁוֹבֵר** את העצם **בַּפסח הַטָּמֵא** – שקרב בטומאה, **אֵינוֹ לוֹקֶה אֶת הָאַרְבָּעִים.**

גמרא

הגמרא מבררת את טעם הדינים שנתבארו במשנה: **בִּשְׁלָמָא מוֹתִיר בַּטָּהוֹר** – דין זה ששנינו במשנה שהמותיר מבשר הפסח אינו לוקה, ואפילו בקרבן טהור, מבואר הוא, **דְּתַנְיָא** – שהרי כך שנינו בברייתא, נאמר (שם יב י) 'לֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר וגו' בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ', **בָּא** הַכָּתוּב לִיתֵּן מצות 'עֲשֵׂה' של שריפת הנותר, **אַחֵר** שהשמיענו איסור 'לֹא תַעֲשֶׂה' שלא להותיר מבשר הקרבן, כדי לוֹמַר לך, שֶׁאֵין המותיר לוֹקֶה. אלו דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי יַעֲקֹב אוֹמֵר, **לֹא מִן הַשֵּׁם הוּא זֶה** – לא מטעם זה הוא פטור ממלקות, **אֶלָּא מִשּׁוּם** דַּהֲוָה לֵיהּ – שהרי זה הלאו של 'נותר' הוא 'לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה', שהרי מעצמו הוא נשאר, ואינו עושה בו כל פעולה, וְכלל הוא בידינו, שכל 'לאו שאין בו מעשה' אֵין לוֹקִין עָלָיו. **אֶלָּא** דין זה ששנינו במשנה, **שהשּׁוֹבֵר** את העצם **בַּפסח הַטָּמֵא** אינו לוקה, **מְנָלָן** – מנין לומדים זאת.

מבארת הגמרא: המקור לכך הוא **מִדְּאָמַר קְרָא** (שם יב מו) 'וְעֶצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ בוֹ', ויש לדייק מתיבת 'בוֹ' שדווקא בְּקרבן כָּשֵׁר אסרה התורה לשבור עצם, **וְלֹא** בְּקרבן **פָּסוּל.**

הגמרא מביאה מחלוקת תנאים מנין לומדים שהשובר עצם בקרבן פסול אינו לוקה: **תָּנוּ** רַבָּנַן בברייתא, נאמר לגבי קרבן הפסח (שם) 'וְעֶצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ בוֹ', ויש לדייק מתיבת 'בוֹ' שדווקא בְּקרבן כָּשֵׁר נאסרה שבירת עצם, **וְלֹא** בְּקרבן **פָּסוּל.** אלו דברי תנא קמא. **רַבִּי אוֹמֵר**, יש ללמוד זאת ממה שכללה התורה את אכילת הפסח ואיסור שבירתו בפסוק אחד, שהרי כך נאמר (שם) 'בְּבַיִת אֶחָד יֵאָכֵל וגו', **וְעֶצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ בוֹ'**, ובמקרא זה הוקשה אכילת הפסח לאיסור שבירת עצם בו, לומר לך, שכָּל קרבן הָרָאוּי לַאֲכִילָה יֵשׁ בּוֹ איסור מִשּׁוּם שְׁבִירַת עֶצֶם, וְכל קרבן שֶׁאֵין רָאוּי לַאֲכִילָה אֵין בּוֹ איסור מִשּׁוּם שְׁבִירַת עֶצֶם.

הגמרא מבררת איזה חילוק יש בין דרשת תנא קמא לדרשת רבי: **מַאי בֵּינַיְיהוּ** – איזה חילוק יש להלכה ביניהם. **אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה,** קרבן **פֶּסַח הַבָּא בְּטוּמְאָה אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ** – יש ביניהם, כלומר, באופן שהיו רוב ישראל טמאים, והותרו להקריב את הפסח בטומאה, בזה יש חילוק בין תנא קמא לרבי. **לְמַאן דְּאָמַר** – לדעת תנא קמא הסובר שלא אסרה תורה שבירת עצם אלא בקרבן כָּשֵׁר,

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

יז מֻתָּר לוֹמַר לַחֲבֵרוֹ "שְׁמוֹר לִי פֵּרוֹתַי שֶׁבִּתְחוּמְךָ קלח], וַאֲנִי אֶשְׁמֹר לְךָ פֵּרוֹתֶיךָ שֶׁבִּתְחוּמִי" קלו]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא אָסוּר לוֹ לֵילֵךְ וְלִשְׁמוֹר פֵּרוֹתָיו שֶׁבִּתְחוּם חֲבֵרוֹ - אֵין אִסּוּר בַּאֲמִירָתוֹ לַחֲבֵרוֹ, כֵּיוָן שֶׁלַּחֲבֵרוֹ מֻתָּר הוּא קלז], וְגַם לוֹ יֵשׁ הֶתֵּר עַל יְדֵי בֻּרְגָּנִין קלח]:

הלכות שבת, חלק ב סימן שז, דיני שבת התלויים בדיבור סעיף יז

ביאורי הלכה

קלה] **פירותי שבתחומך** - אפילו היום.
קלו] **פירותיך שבתחומי** - אף שאחד שומר עבור השני אין זו שכירות ושכר שבת[176].
קלז] **מותר הוא** - והוא כאומר לחבירו לעשות למחר[177].
קלח] **על ידי בורגנין** - ואינו מתעסק בשבת בדבר האסור[178].

ציונים והוספות

176) משנ"ב ס"ק מא, וראה לעיל סי' שו הערה קיא על גדר שמירה זו.
177) גם אם חבירו נחשב כשלוחו (שזהו טעם איסור אמירה לנכרי בשבת) הרי הוא שלוחו לדבר המותר, ודומה לשולח את הנכרי לעשות מלאכה לאחר השבת שאז לא צריך צד־היתר בפועל, אלא די בכך שזה אפשרי.
אבל לא בא להתיר כאן איסור "ודבר דבר" שהרי הדבר אסור עבורו היום ואין להתירו אלא כשיש בפועל את אותו צד היתר כדלעיל סעיף טז לעניין נכרי (ע"פ סי' רסג קו"א ס"ק ח).
178) ולכך אין מקום לאסור מטעם "ממצוא חפצך ודבר דבר", שמותר לו עצמו לשמור על הפירות לו היו בתוך התחום כדלעיל סעיף טו, וראה לעיל הערה קעז שהיתר הבורגנין בלבד או הא דמותר לחבירו לא מועיל לבדו להתיר האמירה שישמור בשבת עצמה אלא צריך לשניהם.
ובספר ביאורי השולחן (ביאורי שו"ע הרב ס"ק סב ואילך) הוסיף שגם ללא ההיתר דבורגנין נחשב כמתעסק בדבר המותר (ע"פ המבואר בסי' רעו קו"א ס"ק ג בדעת רש"י והרמב"ם "דגוף שמירת הפירות הוא דבר המותר בשבת"), וההיתר דבורגנין מוסיף שיכול לומר לו גם "לך ושמור" אף שההילוך אסור עליו בשבת.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות שבת לפי לוח "רב יומי"

חלק ב סימן רצה הבדלה שעושה ש"ץ ובו ה' סעיפים:

ג אם חל יו"ט או יום הכיפורים באחד ימי המעשה בשבוע הבא אפילו חל בערב שבת הבא אין נוהגים לומר ויהי נועם שכיון שאומרים ומעשה ידינו כוננה ב' פעמים צריך שיהיו כל הששת ימים ראויים למלאכה אבל אם חל בשבת אומרים אותו.

ובזמן שאין אומרים אותו אין נוהגים לומר גם ואתה קדוש וכל סדר קדושה לפי שויהי נועם שייך למלאכת המשכן ועל ידי כך שרתה שכינה בישראל וזהו ואתה קדוש יושב תהלות ישראל על כן הן נסמכין זה לזה לעולם אבל ויתן לך נוהגים לומר בכל ענין:

ד נוהגים שהש"ץ מבדיל בבית הכנסת על היין כדי להוציא מי שאין לו יין בביתו להבדיל עליו (וישתה מהכוס בעצמו אם נתכוין לצאת ידי חובתו בהבדלה זו או ישקה ממנו לאחר שנתכוין לצאת ידי חובתו אבל אם משקה ממנו לתינוקות אין שום אדם יכול לצאת ידי חובתו בהבדלה זו כיון שלא שתה מהכוס אדם שיוצא ידי חובתו בהבדלה זו):

ה נהגו לומר ולהזכיר אליהו הנביא במוצאי שבת אחר הבדלה להתפלל שיבא ויבשרנו הגאולה שאין אליהו בא בערב שבת שלא לבטל ישראל מעסקי צרכי השבת וגם בשבת אינו בא אם יש איסור תחומין למעלה מי' טפחים ועל כן אנו מתפללים כיון שעבר השבת ויכול לבא שיבא ויבשרנו:

חלק ב סימן רצו דיני הבדלה על היין ובו י"ט סעיפים:

א הנהיגו חכמים להריח בבשמים במוצאי שבת מטעם שיתבאר בסי' רצ"ז וצריך שיברך קודם הריח והצריכו ג"כ לברך על האור בכל מוצאי שבת מטעם שיתבאר בסי' רצ"ח וסדרו ברכות אלו על הכוס אחר ברכת היין קודם ברכת הבדלה בתחלה על הבשמים ואח"כ על הנר ונמצא סדר הבדלה שעל הכוס ברכת היין וברכת הבשמים וברכת הנר וברכת הבדלה וסימנך יבנ"ה "יין "בשמים "נר "הבדלה:

ב וצריך ליזהר בכוס של הבדלה בכל הדברים שצריך ליזהר בכוס של קידוש ושל ברכת המזון כמו שנתבאר בסי' קפ"ג וסי' רע"א:

* * *

ג נהגו לומר קודם הבדלה שבבית הנה אל ישועתי וגו' ליהודים היתה וגו' כוס ישועות אשא וגו' הכל לסימן טוב ואין חובה בדבר:

ד ובשעת ברכת הבדלה יתנו השומעים את עיניהם בכוס ובנר:

ה ונוהגין לשפוך מעט יין מהכוס על הארץ לסימן טוב שכל בית שאין יין נשפך בו כמים אין בו סימן ברכה על כן עושין סימן ברכה בתחלת השבוע ואין בזה איסור משום ביזוי משקה ששופכו לאיבוד כיון שאינו שופך אלא דבר מועט.

ויש לנהוג שפיכה זו בשעה שממלא הכוס על כל גדותיו יערה עליו עוד מעט בענין שישפך ממנו מעט על הארץ אבל אין לשפוך על הארץ מיין שהכוס נתמלא בו שהרי אם ישפוך ממנו לא יהיה הכוס מלא על כל גדותיו כראוי ואם לא ישפוך ממנו כלום עד אחר ההבדלה כדי שבשעת ההבדלה יהיה עדיין מלא על כל גדותיו הרי זה בזיון לברכת בורא פרי הגפן שבירך אותה על כוס מלא כראוי וקודם ששתה ממנו שפך ממנו לארץ כאלו היה בו דבר מאוס כשבירך עליו לכן אין לנהוג שפיכה זו אלא בדרך שנתבאר.

גם נוהגין לשפוך על השלחן מן יין הנשאר בכוס אחר שתיית המבדיל ומכבין בו הנר כדי שיהא נראה לכל שלא הודלק נר זה אלא למצוה לנר של הבדלה לברך עליו (לפיכך אם מבדיל על נר שבבית שלא הודלק בשביל כך אינו צריך לכבותו) ונוהגין לרחוץ עיניהם מיין של שפיכה זו משום חבוב מצוה:

ו אין צריך להטעים מכוס של הבדלה להשומעים כמו שצריך בכוס של קידוש אלא המבדיל רגיל לשתותו כולו:

ז אין מבדילין על הפת אפילו אין לו יין ולא שאר משקים ואינו דומה לקידוש שמקדשין על הפת לפי שהקידוש יש לו ענין להפת שאין קידוש אלא במקום סעודה אבל הבדלה אין לה ענין כלל להפת:

ח אבל מבדילין על כל משקה שהוא חמר מדינה חוץ מן המים אלא אם כן יש לו יין שאז אין זה הידור מצוה אם יבדיל על שכר או שאר משקים אע"פ שהם חמר מדינה אבל אם אין יין בביתו אף שישנו אצל חנוני אין צריך לקנותו ומכל מקום מצוה מן המובחר להבדיל על היין בכל ענין:

* * *

ט ואפילו אם יש לו כוס יין שאינו מלא וכוס מלא שכר או שאר משקה חמר מדינה טוב יותר להבדיל על היין אם אינו פגום אבל אם הוא פגום והוא בענין שאי אפשר לתקנו מפגימתו ע"י נתינת מעט מים לתוכו כגון שהוא מזוג במים כבר כראוי בענין שאם יוסיף עליו מעט מים לתוכו יתקלקל אזי טוב יותר להבדיל על משקה חמר מדינה שאינו פגום:

י ונוהגין במדינות אלו להקל להבדיל במוצאי פסח על השכר אף אם יש לו יין הרבה בביתו לפי שהשכר חביב עליו אז יותר מן היין אבל מי שאינו חביב עליו כל כך יש לו להבדיל על היין ואף מי שחביב עליו אינו יכול להבדיל עליו אלא במקום שהוא חמר מדינה וע"ד שנתבאר בסימן ער"ב אבל במקומות שהיין גדל שם שהיין הוא חמר מדינה אינו יכול להבדיל על שום משקה אף שהוא חביב עליו מאד וגם אין יין נמצא כלל בעיר וע"ד שנתבאר שם:

יא יו"ט שחל להיות במוצאי שבת שצריך לקדש ולהבדיל על כוס אחד ואין לו יין יש אומרים שיכול לומר יקנה"ז על הפת שאף שאין מבדילין על הפת מכל מקום הבדלה זו טפלה לקידוש וכיון שמקדשים על הפת יכולים ג"כ לומר עליה ההבדלה אגב הקידוש ויש אומרים שיותר טוב לומר הקידוש וההבדלה על כוס של שכר או שאר משקה שהם חמר מדינה והמנהג במדינות אלו כסברא הראשונה:

יב מי שאין לו במוצאי שבת לחול לא יין ולא שאר משקים חמר מדינה ואי אפשר לו למצוא בלילה עד למחר ביום יש אומרים שמותר לו לאכול מיד מן הדין אם הזכיר הבדלה בתפלה אלא שמדת חסידות הוא שלא לטעום מאומה עד שיבדיל למחר ויש אומרים שמן הדין אסור לו לטעום מאומה אם מצפה שלמחר ביום יהיה לו כוס להבדיל עליו אבל אם אינו מצפה שיהיה לו למחר ביום אין מחייבים אותו להתענות עד ההבדלה לפיכך מותר לו לאכול אף במוצאי שבת מיד ולענין הלכה יש להחמיר כסברא האחרונה אלא אם כן הוא אדם חלש שקשה לו להתענות עד שיביאו לו כוס למחר אזי יכול לסמוך על סברא הראשונה להקל בדברי סופרים:

* * *

יג ואם אין לו אלא כוס אחד והוא רוצה לסעוד ואם יבדיל על כוס זה וישתה ממנו רוב רביעית לא יהיה לו כוס לברכת המזון כגון שאי אפשר לו להוסיף מים ביין הנשאר להשלימו לרביעית שלא יתקלקל מחמת המים שכבר הוא מזוג כראוי במים מתחלה הרי זה סועד קודם הבדלה ומברך ברכת המזון על כוס זה ואחר גמר ברכת המזון מברך עליו בורא פרי הגפן וברכת הבשמים והנר וההבדלה ואח"כ שותהו שמוטב שידחה איסור האכילה קודם הבדלה משיברך ברכת המזון בלא כוס אחר הבדלה.

במה דברים אמורים כשאינו מצפה שיהיה לו למחר עוד כוס שיוכל לברך עליו ברכת המזון אבל אם הוא מצפה שלמחר יהיה לו עוד כוס אסור לו לטעום כלום קודם שיבדיל אלא מבדיל על כוס זה שיש לו במוצאי שבת ולא יסעוד עד שיביאו לו כוס למחר לברכת המזון כמו שנתבאר בכוס של הבדלה לפי סברא האחרונה.

אבל לפי סברא הראשונה שאין צריך להמתין מלאכול עד שיביאו לו למחר כוס להבדלה גם כאן לא יהיה צריך להמתין מלסעוד עד למחר שיביאו לו כוס לברכת המזון אלא יהיה רשאי לסעוד מיד ולברך בלא כוס ולכן יסעוד קודם שיבדיל על כוס זה שיש לו כדי שיברך ברכת המזון על הכוס כמו שנתבאר.

וכל זה להאומרים שברכת המזון טעונה כוס כמו קידוש והבדלה שצריך לחזר אחר כוס לברכת המזון כמו שצריך לחזר אחר כל מצות שהן מדברי סופרים שהן חובה כמו שנתבאר בסי' קפ"ב אבל להאומרים שברכת המזון אינה

טעונה כוס בתורת חובה גמורה אלא שמצוה מן המובחר לברך ברכת המזון על הכוס אין מצוה זו דוחה איסור טעימה קודם הבדלה אלא יבדיל בתחלה על כוס זה שיש לו ואח"כ אם ירצה יאכל ויברך ברכת המזון בלא כוס ואין צריך להמתין מלאכול עד שיביאו לו כוס אף אם מצפה שיביאו לו בלילה זה לאחר זמן.

(ולענין מעשה כיון שלא נפסקה הלכה לא כהאומרים ברכת המזון טעונה כוס ולא כהאומרים שאינה טעונה כוס לכן מי שנוהג לעולם כהאומרים שטעונה כוס גם עתה יסעוד קודם הבדלה אבל אם לפעמים הוא סומך על האומרים שאינה טעונה כוס גם עתה יחוש לדבריהם ולא יסעוד קודם הבדלה):

* * *

יד מי שאין ידו משגת לקנות יין לקידוש ולהבדלה נתבאר בסי' רע"א איזה מהם קודם ומי שאין ידו משגת לקנות שמן לנר חנוכה ויין להבדלה יתבאר בסי' תרע"ח:

טו נוהגים במדינות אלו להבדיל מעומד לכבוד המלך שאנו מלוין אותו ודרך לויה מעומד ומכל מקום אחר גמר ההבדלה יש לו לישב ולשתות הכוס שאין לתלמידי חכמים לאכול או לשתות מעומד:

טז כל דבר שמברך עליו צריך לאחזו בימינו בשעת הברכה כמו שנתבאר בסי' ר"[ו] לפיכך בשעת ברכת בורא פרי הגפן צריך לאחוז הכוס בימינו ויהיו הבשמים בשמאלו ואח"כ צריך להחליף הכוס לשמאלו והבשמים לימינו ויברך על הבשמים וטוב שיהיה הכוס בשמאלו עד לאחר ברכת בורא מאורי האש כדי שיוכל להסתכל בצפורני ימינו כמו שיתבאר בסי' רח"צ ואח"כ צריך להחזיר הכוס לימינו ולברך עליו ברכת ההבדלה שנתקנה על הכוס:

יז (ש"ץ המבדיל בבית הכנסת אף שנתכוין לצאת ידי חובתו וכן אחרים ששמעו ונתכוונו לצאת ידי חובתם יכולים לחזור ולהבדיל בבתיהם להוציא בני ביתם הקטנים שלא היו בבית הכנסת אבל הגדולים שלא היו בבית הכנסת הואיל והם יכולים להבדיל בעצמם אין למי שיצא כבר ידי חובתו להבדיל להם אלא יבדילו בעצמם אבל) מי שנתכוין שלא לצאת ידי חובתו בהבדלה שבבית הכנסת אף הש"ץ עצמו שנתכוין שלא לצאת ידי חובה בהבדלתו צריך לחזור ולהבדיל בביתו לפיכך נהגו העולם שכל אחד חוזר ומבדיל בביתו אף אם כל בני ביתו היו בבית הכנסת לפי שאין דעתם כלל לצאת ידי חובתם בהבדלה שבבית הכנסת:

יח השומע הבדלה בין בבית הכנסת בין בתוך הבית ונתכוין לצאת ידי חובתו כששמע ברכת הבדלה אע"פ שלא היה בדעתו לצאת בהבדלה זו בשעת ברכת היין (ואפילו לא שמע כלל ברכת היין) אין בכך כלום ויצא ידי חובת הבדלה (אלא שאינו יכול לשתות יין על סמך ברכת היין שבירך המבדיל כל שלא נתכוין בשמיעת ברכת היין לפטור בה היין שישתה הוא):

* * *

יט לדברי האומרים שעיקר הבדלה הוא מן התורה שנאמר זכור את יום השבת לקדשו זכרהו בין בכניסתו בין ביציאתו כמו שנתבאר בסי' רע"א הרי גם הנשים חייבות בהבדלה מן התורה כשם שחייבות בקידוש מן התורה מפני שהוקש זכור לשמור כמ"ש שם וחייבות גם כן להבדיל בתפלה ועל הכוס כתקנת חכמים שתקנו עליהן כמו שתקנו על האנשים הואיל והן חייבות כמותם מן התורה בעיקר הבדלה.

אבל לדברי האומרים שמצות זכור אינה אלא בכניסת השבת ולא ביציאתו ועיקר הבדלה אינה אלא מדברי סופרים יש מי שאומר שהנשים פטורות ממנה כמו שהן פטורות מכל מצות עשה שהזמן גרמא בין של תורה בין של דברי סופרים ואף שבכל מעשה שבת איש ואשה שוין אפילו בדברים שאינם אלא מדברי סופרים הואיל והן שוין בדברים שהן מן התורה דהיינו זכור ושמור השוום חכמים גם בדבריהם שתקנו בגלל זכירת השבת או שמירתו אבל הבדלה אינה ענין לשמירת השבת אלא דבר בפני עצמו הוא שתקנו חכמים להבדיל בין קודש לחול ומצאו להם סמך מן התורה שנאמר ולהבדיל בין הקדש ובין החול.

ויש חולקין על זה ואומרים שההבדלה היא מענין זכירת השבת וקדושתו שמזכירין הבדל בין קדושתו לחול ולפיכך הנשים חייבות בהם מדברי סופרים כמו שחייבות בכל הדברים שתקנו חכמים בגלל קדושת השבת לפי שתקנו דבריהם כעין של תורה שהנשים חייבות בזכור ושמור מן התורה כאנשים וכן עיקר.

ומכל מקום יש לחוש לסברא הראשונה שלא יבדיל לנשים מי שאינו צריך להבדיל בשביל עצמו שכבר יצא ידי חובתו וגם אין זכרים אחרים גדולים או קטנים שומעים ממנו אלא נשים בלבד שלפי סברא הראשונה שהנשים פטורות מהבדלה הרי זה מברך לבטלה.

אבל הנשים עצמן יכולות להבדיל לעצמן אף אם הם פטורות כמו שהן יכולות לברך על כל מצות עשה שהזמן גרמא שמקיימות שאינה ברכה לבטלה כמו שנתבאר בסי' י"ז ומכל מקום אין לאיש לצאת ידי חובתו בשמיעת הבדלה מאשה כדי לחוש לסברא הראשונה ועוד מטעם שנתבאר בסי' רע"א גבי קידוש היום):

* * *

חלק ב סימן רצז דין בשמים להבדלה ובו ט' סעיפים:

א הנהיגו חכמים להריח בבשמים בכל מוצאי שבת כדי להשיב את הנפש שהיא דואבת ליציאת השבת בשביל הנשמה יתירה שהלכה לפיכך מיישבים ומשמחין אותה בריח טוב במה דברים אמורים כשיש לו בשמים אזי הוא צריך להריח בהם אבל אם אין לו אין צריך לחזר אחריהם כדרך שמחזרים אחר המצות הואיל ואינם אלא בשביל להשיב את הנפש:

ב מי שמתענה בשבת צריך לברך על הבשמים במוצאי שבת שכיון שבאת הנשמה יתירה בליל שבת אינה הולכת עד מוצאי שבת.

ואם חל יום הכיפורים בשבת יתבאר בסי' תרכ"ד:

ג כל הבשמים שנתבאר בסי' רי"ז שאין מברכים עליהם

ברכת הריח בין מחמת איסור ערוה או עבודה זרה ובין מפני שאינה עשויה בשביל להריח בהם אם הריח בהם במוצאי שבת בין שבירך בין שלא בירך לא יצא וצריך לחזור ולהריח בבשמים אחרים אם יש לו ולברך עליהם.

אבל כל ריח שמברכים עליו אף אם אינו מין בושם אלא פרי העומד לאכילה שריחו טוב יכול להריח בו במוצאי שבת ויברך הנותן ריח טוב בפירות ואם הוא מין בושם יברך ברכה הראויה לו אם הוא מין עץ בורא עצי בשמים ואם הוא מין עשב בורא עשבי בשמים ואם אינו לא מין עץ ולא מין עשב כגון המור (שקורין פיזו"ם) יברך בורא מיני בשמים.

והעולם נהגו לברך במוצאי שבת בורא מיני בשמים על כל המינים שיהיו לפי שאין הכל בקיאים בברכות נהגו לברך ברכה שיוצאים בה בדיעבד על כל המינים ומכל מקום טוב להניח חתיכת מור בתוך מיני ריחות שמברכים עליהם בורא מיני בשמים כדי שיברך ברכת בורא מיני בשמים כהלכתה:

ד פלפלים כתושים וזנגבל כתוש אם מברכים עליהם במוצאי שבת נתבאר בסי' רי"ו:

ה שקים מלאים בשמים שמשימים הנכרים תוך קנקני היין כדי שיקלוט היין ריחם אע"פ שמותר להריח בבשמים אלו ואין בהם איסור משום ריח היין שנבלע בהם הואיל והמריח בהם אינו מכוין לריח היין שנבלע בהם אלא לריח עצמה מכל מקום במוצאי שבת אין ליטלם לבשמים של הבדלה לכתחלה מפני שהם מאוסים לגבוה לכל דבר מצוה מחמת יין האסור הבלוע בהם:

'תורה אור' פרשת משפטים – הפרשה החסידית

וַיִּרְאוּ אֵת אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל וְתַחַת רַגְלָיו[1]

"וַיִּרְאוּ אֵת אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל וְתַחַת רַגְלָיו כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת הַסַּפִּיר כו'" (פְּרֻשְׁתֻּנוּ כד, י):

הִנֵּה עִנְיַן "תַּחַת רַגְלָיו" הוּא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְחֶזְקֵאל א, כו): "וְעַל דְּמוּת הַכִּסֵּא דְּמוּת כְּמַרְאֵה אָדָם כו'"[2], וּבְבְחִינַת "כְּמַרְאֵה אָדָם" שַׁיָּיךְ יָד וְרֶגֶל, וְהוּא מַה שֶׁכָּתוּב אַחַר כָּךְ (פְּרֻשְׁתֻּנוּ כד, יא): "וְאֶל אֲצִילֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יָדוֹ". אַךְ צָרִיךְ לְהָבִין אֵיךְ שַׁיָּיךְ לוֹמַר כֵּן בֶּאֱלקוּת, וַהֲלֹא "אֵין לוֹ גּוּף וְלֹא דְּמוּת הַגּוּף"[3]?

וְהָעִנְיָן:

דְּהִנֵּה כְּתִיב (מַלְאָכִי ג, ו): "אֲנִי הֲוָיָ"ה לֹא שָׁנִיתִי" – פֵּירוּשׁ: שֶׁאֵין שׁוּם שִׁינּוּי אֶצְלוֹ יִתְבָּרֵךְ בֵּין קוֹדֶם בְּרִיאַת הָעוֹלָם וְהִשְׁתַּלְשְׁלוּת עוֹלָמוֹת עֶלְיוֹנִים, וּבֵין לְאַחַר בְּרִיאַת הָעוֹלָם. וּכְמַאֲמָר: "אַתָּה הוּא קוֹדֶם שֶׁנִּבְרָא כו'"[4]. וְהַיְינוּ לְפִי שֶׁמִּקּוֹר הִתְהַוּוּת כָּל הָעוֹלָמוֹת הוּא רַק מִבְּחִינַת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, שֶׁהוּא רַק בְּחִינַת הֶאָרָה בְּעָלְמָא, דְּהַיְינוּ מַה שֶׁ"מֶּלֶךְ שְׁמוֹ נִקְרָא עֲלֵיהֶם"[5]. וְלָכֵן אֵין זֶה פּוֹעֵל שׁוּם שִׁנּוּי חַס וְשָׁלוֹם בְּמָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ. וּכְמוֹ שֶׁאֵין אוֹר וְזִיו הַשֶּׁמֶשׁ "הַמֵּאִיר לָאָרֶץ וְלַדָּרִים עָלֶיהָ"[6] פּוֹעֵל שִׁינּוּי בְּעֶצֶם מָאוֹר הַשֶּׁמֶשׁ עַל יְדֵי הַמְשָׁכַת הָאוֹר, לִהְיוֹתוֹ רַק הֶאָרָה כו'. וְנִקְרָא גַּם כֵּן הֶאָרָה זוֹ "שְׁמוֹ הַגָּדוֹל" (שְׁמוּאֵל־א יב, כב), שֶׁעַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, שְׁמוֹ שֶׁל הָאָדָם אֵינוֹ נוֹגֵעַ לְמָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ כו'.

אַךְ מִכָּל מָקוֹם הֶאָרָה זוֹ הִיא בְּחִינַת אֵין־סוֹף וּפְשׁוּט בְּתַכְלִית הַפְּשִׁיטוּת. וְלָכֵן בִּדֵּי שֶׁיִּתְהַוּוּ מִמֶּנָּה בְּחִינַת עוֹלָמוֹת בִּגְבוּל וּמִדָּה, וְגַם בִּבְחִינַת הִתְחַלְּקוּת הַמַּדְרֵגוֹת, הוּא עַל יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּת בִּבְחִינַת "כְּמַרְאֵה אָדָם", דְּהַיְינוּ בְּחִינַת הִתְלַבְּשׁוּת הָאוֹרוֹת בְּכֵלִים.

וּבְחִינַת "כְּמַרְאֵה אָדָם" הוּא בְּחִינַת נְשָׁמוֹת יִשְׂרָאֵל,

---

1) (דִּבּוּר הַמַּתְחִיל וַיִּרְאוּ אֵת אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל וּבֵיאוּרוֹ: אוֹר הַתּוֹרָה דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיִּרְאוּ" [שְׁמוֹת כָּרֵךְ ד עַמּוּד א'רעו] **וְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "הַגָּהוֹת עַל הַתּוֹרָה וַיִּרְאוּ"** [שָׁם עַמּוּד א'רצג]. **אוֹר הַתּוֹרָה דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וְאֶלֶּה שְׁמוֹת" פֶּרֶק ז** [שְׁמוֹת כָּרֵךְ א עַמּוּד כד]. – ציון כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוּ"ר.

נָאֱמַר שַׁבָּת פָּרָשַׁת מִשְׁפָּטִים, כט שְׁבָט, מִבְרָכִים הַחֹדֶשׁ וְעֶרֶב רֹאשׁ חֹדֶשׁ אֲדָר תקס"ח.

נוֹסַח אַחֵר – הַנְּחַת אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי עִם הַגָּהוֹת מַהַצֶּמַח צֶדֶק – מַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן תקס"ח חֵלֶק א עַמּוּד סד.

מַהֲדוּרָא קַמָּא, כְּנֶגֶד אָדָם, מִנּוֹסַח הַמַּאֲמָר שֶׁלָּפָנֵינוּ נִמְצָא בְּגוּף כְּתַב יָד קֹדֶשׁ הַצֶּמַח צֶדֶק (בּוּך 1113) וְהוּא עִם חֵלֶק מֵהַהַגָּהוֹת שֶׁנִּדְפְּסוּ כָּאן וְהַגָּהוֹת נוֹסָפוֹת.

הַמַּאֲמָר בְּשִׁינּוּיִים וְהַגָּהוֹת: דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "עִנְיַן וְתַחַת רַגְלָיו" – אוֹר הַתּוֹרָה (שְׁמוֹת כָּרֵךְ ד) עַמּוּד א'רסו. דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיִּרְאוּ" הַנַּ"ל – (שָׁם) עַמּוּד א'רעו. "לְהָבִין בְּחִינַת וְתַחַת רַגְלָיו" – [שְׁמוֹת כָּרֵךְ ח] עַמּוּד ג'מו).

2) (רְאֵה מִדְרַשׁ לָקַח טוֹב עַל הַפָּסוּק: "וְתַחַת רַגְלָיו – זֶה כִּסֵּא הַכָּבוֹד . . וְכֵן הוּא אוֹמֵר (יְחֶזְקֵאל א, כו) "כְּמַרְאֵה אֶבֶן סַפִּיר דְּמוּת כִּסֵּא". רְאֵה תּוֹרָה שְׁלֵמֹה עַל הַפָּסוּק – כְּרֵךְ יט עַמּוּד רסט אוֹת פז. וּרְאֵה סוֹטָה יז, סוֹף עַמּוּד א).

3) (עַל פִּי פִּיּוּט "יִגְדַּל").

4) ("הָעוֹלָם, וְאַתָּה הוּא אַחַר שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם". – תְּפִלַּת הַשַּׁחַר כְּנוֹסַח הַתְּפִלָּה בְּרַמְבַּ"ם).

5) (פִּיּוּט "אֲדוֹן עוֹלָם").

6) (נוֹסַח בִּרְכַּת "יוֹצֵר אוֹר").

כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְחֶזְקֵאל לה, לא): "אָדָם אַתֶּם"[7]. כִּי "יִשְׂרָאֵל עָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה"[8]. וּכְתִיב (תְּרוּמָה כה, ח): "וְשָׁכַנְתִּי **בְּתוֹכָם**" – "בְּתוֹכוֹ לֹא נֶאֱמַר כו'"[9], שֶׁהֵם כֵּלִים לְהַשְׂרָאַת שְׁכִינָתוֹ יִתְבָּרֵךְ. וְכַיָּדוּעַ שֶׁתַּכְלִית הַבְּרִיאָה הָיָה בִּשְׁבִיל "לִהְיוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים"[10], וְהַיְינוּ לִשְׁכּוֹן שְׁכִינָתוֹ בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁזֶּהוּ פֵּירוּשׁ "יִשְׂרָאֵל עָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה", וְזֶהוּ "מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ ה'" (בְּשַׁלַּח טו, יז).

וְעִבְשָׁיו הַשְּׂרָאָה זוֹ רַק בִּנְשָׁמוֹת יִשְׂרָאֵל וְלֹא בַּגּוּפִים שֶׁלָּהֶם, מִפְּנֵי שֶׁ"בָּא נָחָשׁ עַל חַוָּה וְהִטִּיל זוּהֲמָא"[11]. וְאַף שֶׁבְּמַתַּן־תּוֹרָה "פָּסְקָה זוּהֲמָתָן", אַךְ עַל יְדֵי חַטְא הָעֵגֶל וּשְׁאָר הָעֲוֹנוֹת חָזְרָה הַזּוּהֲמָא[12] בְּהַגּוּפִים שֶׁלָּהֶם, שֶׁהַגּוּף נִקְרָא "מַשְׁכָּא דְּחִוְיָא"[13], אֲבָל לֹא בִּנְשָׁמָתָם – "כִּי חֵלֶק ה' – מַמָּשׁ – עַמּוֹ" (הַאֲזִינוּ לב, ט). וְכַנּוֹדָע שֶׁהַנְּשָׁמָה אֵינָהּ צְרִיכָה תִּקּוּן לְעַצְמָהּ[14].

אֲבָל לֶעָתִיד, שֶׁיִּזְדַּכְּכוּ גַּם הַגּוּפִים, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְשַׁעְיָה נח, יא): "וְעַצְמוֹתֶיךָ יַחֲלִיץ", וּכְתִיב (זְכַרְיָה יג, ב): "וְאֶת רוּחַ הַטֻּמְאָה אַעֲבִיר כו'", אָז כְּתִיב (יְשַׁעְיָה מ, ה): "וְנִגְלָה כְּבוֹד הָוָיָ"ה וְרָאוּ כָל בָּשָׂר", כִּי יִזְדַּכֵּךְ הַחוֹמֶר עַד שֶׁיִּהְיֶה בְּחִינַת גִּילּוּי אֱלֹקוּת גַּם בַּגּוּפִים. מַה שֶּׁאֵין כֵּן עַכְשָׁיו, אֵין הַגִּלּוּי אֱלֹקוּת רַק בִּנְשָׁמוֹת בִּלְבַד.

וְהִנֵּה, בְּחִינַת גִּלּוּי אֱלֹקוּת בִּנְשָׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, הִנֵּה הוּא נִמְשָׁךְ בְּצִיּוּר אָדָם, וְזֶהוּ "אָדָם אַתֶּם" (יְחֶזְקֵאל לד, לא). – **פֵּירוּשׁ:**

עַל דֶּרֶךְ מְשַׁל מִשְׁכַּן הַנְּשָׁמָה פְּרָטִית בְּאֵיבְרֵי הַגּוּף שֶׁהוּא גַּם כֵּן בְּצִיּוּר אָדָם, כְּמוֹ אוֹר הַשֵּׂכֶל שׁוֹרֶה **בַּמּוֹחַ** דַּוְקָא, וְהַמִּדּוֹת בַּלֵּב כו', וְחִיצוֹנִיּוֹת הַמִּדּוֹת בַּיָּדַיִם; "חֶסֶד – דְּרוֹעָא יְמִינָא כו'"[15]. וְדֶרֶךְ פְּרָט הֵן הִנֵּה רְמַ"ח אֵבָרִים פְּרָטִיִּים שֶׁמִּתְחַלֶּקֶת הָאָרַת הַנְּשָׁמָה בָּהֶן. וְדֶרֶךְ כְּלָל נֶחְלָקִין לְג' קַוִּוין: דְּרוֹעָא יְמִינָא, וּשְׂמָאלָא, וְהַגּוּף בָּאֶמְצַע.

כְּמוֹ כֵּן יוּבַן לְמַעְלָה בִּבְחִינַת גִּלּוּי אֱלֹקוּת בְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, דִּכְתִיב (מִשְׁלֵי לא, כג): "נוֹדָע **בַּשְּׁעָרִים** בַּעְלָהּ" – "בְּכָל חַד לְפוּם מַאי דְּ**מִשַּׁעַר** בְּלִבֵּיהּ"[16]. וְיֵשׁ נְשָׁמוֹת שֶׁהֵן מִבְּחִינַת **מוֹחִין**, שֶׁהֵן כְּלִי לִבְחִינַת הַתּוֹרָה, וְהֵן "רָאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל" (בְּמִדְבַּר א, טז); וְיֵשׁ נְשָׁמוֹת שֶׁהֵן כְּלִי לִבְחִינַת **הַמִּדּוֹת**[17]; וְיֵשׁ נְשָׁמוֹת שֶׁהֵן בְּחִינַת **רֶגֶל**.

אַךְ מִכָּל מָקוֹם בְּכוּלָּם נֶאֱמַר "**נוֹדָע** בַּשְּׁעָרִים", פֵּירוּשׁ "נוֹדָע" – לְשׁוֹן חִבּוּר וְהִתְקַשְּׁרוּת[18]. כְּדִמְיוֹן חִבּוּר וְהִתְקַשְּׁרוּת הַנְּשָׁמָה בַּגּוּף, שֶׁעֵם הֱיוֹת שֶׁהַנְּשָׁמָה הִיא רוּחָנִית וּלְמַעְלָה מִגֶּדֶר גּוּף גַּשְׁמִי, אַף עַל פִּי כֵן הִיא מִתְקַשֶּׁרֶת וּמִתְלַבֶּשֶׁת בְּגוּף גַּשְׁמִי;

כְּמוֹ כֵּן נִמְשָׁךְ גִּלּוּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת חָכְמָה וּמִדּוֹת – לִהְיוֹת שׁוֹרֶה וּמִתְלַבֵּשׁ בְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, שֶׁכְּלוּתָן הִיא בְּחִינַת "קוֹמַת אָדָם". וַאֲפִילּוּ בְּחִינַת רֶגֶל וּבְחִינַת עֲקֵבִיים יֵשׁ בָּהֶן מַעֲלָה יְתֵירָה – שֶׁמַּעֲמִידִין אֶת הָרֹאשׁ כו' וּמוֹלִיכִים אוֹתוֹ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּכֹחַ הָרֹאשׁ לְבַדּוֹ בִּלְתִּי הָרֶגֶל. וְלָכֵן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: "וֶהֱוֵי שְׁפַל רוּחַ בִּפְנֵי כָּל אָדָם כו'"[19].

וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ יִתְבָּרֵךְ "**כִּמְרֵאֵה אָדָם**" בְּכָ"ף הַדִּמְיוֹן[20],

---

7) ("שֶׁהַכֹּהֲנִים, לְוִיִּם וְיִשְׂרָאֵלִים הֵם נֶגֶד ג' קַוִּוים שֶׁבִּבְחִינַת צִיּוּר אָדָם, כֹּהֲנִים – חֶסֶד כו'". הַגָּהַת הַצֶּמַח צֶדֶק בְּבוּך 1113).

8) (בְּרֵאשִׁית רַבָּה בְּתְחִילָּתוֹ).

9) ("אֶלָּא בְּתוֹכָם, בְּתוֹךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד". הוּבָא בְּשֵׁם רַז"ל בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה רֵישׁ פָּרָשַׁת נָשֹׂא כ, סוֹף עַמּוּד ב. וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת. וּרְאֵה רֵאשִׁית חָכְמָה שַׁעַר הָאַהֲבָה פֶּרֶק ו קְרוֹב לְתְחִילָּתוֹ (דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וּשְׁנֵי פְּסוּקִים"). אַלְשֵׁיךְ תְּרוּמָה כה, ח. שָׁלַ"ה סט, א. רא, א. שכה, ב. שכו, ב. וּרְאֵה לִקּוּטֵי שִׂיחוֹת חֵלֶק כו עַמּוּד 173 הֶעָרָה 45).

10) (רְאֵה תַּנְחוּמָא נָשֹׂא טז. בְּחֻקּוֹתַי ג. בְּרֵאשִׁית רַבָּה סוֹף פָּרָשָׁה ג. בַּמִּדְבָּר רַבָּה פָּרָשָׁה יג, ו. תַּנְיָא רֵישׁ פֶּרֶק לו).

11) (שַׁבָּת קמו, א־ב: "שִׁבְשָׁעָה שֶׁבָּא נָחָשׁ עַל חַוָּה הִטִּיל בָּהּ זוּהֲמָא. יִשְׂרָאֵל שֶׁעָמְדוּ עַל הַר סִינַי פָּסְקָה זוּהֲמָתָן").

12) (כֵּן הוּא בַּזֹּהַר חֵלֶק א נב, ב. קכו, ב. שָׁם חֵלֶק ב קצג, ב. וְעוֹד. וּמִזֶּה דִּמְשַׁמְּעָ בְּשַׁבָּת (קמו, א) וּבְעֲבוֹדָה זָרָה (כב, ב) דְּלֹא חָזְרָה. וְכֵן הוּא בַּזֹּהַר חֵלֶק ג (יד, ב) – מְבוֹאָר בְּנִיצוֹצֵי אוֹרוֹת שָׁם דְּלֹא כָּל הַזּוּהֲמָא חָזְרָה. וְעַיֵּין גַּם כֵּן חִדּוּשֵׁי אַגָּדוֹת מַהַרְשָׁ"א יְבָמוֹת קג, ב. תּוֹרָה אוֹר מִשְׁפָּטִים רֵישׁ דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיִּרְאוּ גו' לִבְנַת הַסַּפִּיר" (עו, ד). וְאֵין כָּאן מָקוֹם לְהַאֲרִיךְ. – אִגְּרוֹת קוֹדֶשׁ כְּבוֹד קְדוּשַׁת חֵלֶק ה עַמּוּד שיז).

13) (עוֹר הַנָּחָשׁ. רְאֵה תַּרְגּוּם יוֹנָתָן בְּרֵאשִׁית ג, כא. תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה יו"ד, סוֹף עַמּוּד ב. תִּקּוּן כא בְּתְחִילָּתוֹ (דַף מח, ב). תַּנְיָא פֶּרֶק לא. לְעֵיל טז, ב. לְקַמָּן קי, ד).

14) (עֵץ חַיִּים שַׁעַר כו (שַׁעַר הַצֶּלֶם) פֶּרֶק א. הוּבָא בַּתַּנְיָא פֶּרֶק לז (מח, ב)).

15) ("גְּבוּרָה – דְּרוֹעָא שְׂמָאלָא, תִּפְאֶרֶת – גּוּפָא כו'". תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה "פְּתַח אֲלִיָּהוּ" יז, א).

16) (זֹהַר חֵלֶק א וַיֵּרָא קג, ב: "נוֹדָע בַּשְּׁעָרִים בַּעְלָהּ" – דָּא קוּדְשָׁא בְּרִיךְ־הוּא, דְּאִיהוּ אִתְיְדַע וְאִתְדְּבַק לְפוּם מַה דְּמִשַּׁעַר בְּלִבֵּיהּ כָּל חַד כַּמָּה דְּיָכִיל לְאִדְּבְקָא בְּרוּחָא דְּחָכְמְתָא, וּלְפוּם מַה דְּמִשַּׁעַר בְּלִבֵּיהּ, הָכִי אִתְיְדַע בְּלִבֵּיהּ.

תַּרְגּוּם: "נוֹדָע בַּשְּׁעָרִים בַּעְלָהּ" – זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא נוֹדָע וְנִדְבָּק לְפִי מַה שֶּׁמְּשַׁעֵר בְּלִבּוֹ כָּל אֶחָד כַּמָּה שֶׁיָּכוֹל לְהִדָּבֵק בְּרוּחַ שֶׁל הַחָכְמָה, וּלְפִי מַה שֶּׁמְּשַׁעֵר בְּלִבּוֹ, כָּךְ נוֹדָע בְּלִבּוֹ).

17) ("כְּמוֹ חֶסֶד דְּרוֹעָא יְמִינָא". אוֹר הַתּוֹרָה עַמּוּד א'רסז. רְאֵה שָׁם בְּאֲרוּכָּה).

18) (רְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה בַּמִּדְבָּר א, א. אוֹר הַתּוֹרָה נַ"ךְ כֶּרֶךְ א עַמּוּד תרמו. וּרְאֵה תַּנְיָא סוֹף פֶּרֶק ג (ז, ב). וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת).

19) (אָבוֹת ד, י. רְאֵה הַנִּסְתָּם לְעֵיל כ, ב).

20) ("הַדִּיּוּק כָּאן כִּי הוּא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת אָדָם. אָמְנָם בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה מַטּוֹת פא, ג: חִינּוּךְ (שֶׁבְּשַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה לְאַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי חֵלֶק ב) פֶּרֶק יח וְאֵילָךְ; אוֹר הַתּוֹרָה וְאִתְחַנַּן פו; לִקּוּטֵי תּוֹרָה לְג' פָּרָשִׁיּוֹת נג, ד וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "עִיר קְטַנָּה" תרכ"ו אִיתָא שֶׁ"דְּמוּת כְּמַרְאֵה אָדָם" הוּא לְמַטָּה מִבְּחִינַת אָדָם עַצְמוֹ". סֵפֶר הָעֲרָכִים חַב"ד חֵלֶק א, מִילּוּאִים לַעֲרוּךְ אָדָם הָעֶלְיוֹן, טור תרפב).

כִּי בֶּאֱמֶת "לֹא מִכֹּל אִינּוּן מִדּוֹת אִיהוּ כְּלָל"[21], וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (שְׁמוּאֵל־א טו, כט): "כִּי **לֹא אָדָם** הוּא כו'"[22]. אַךְ שֶׁיּוֹרֵד וּמִתְלַבֵּשׁ בְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵן בְּחִינַת צִיּוּר אָדָם, אִם כֵּן מִצַּד הִתְלַבְּשׁוּת זוֹ נֶאֱמַר בּוֹ יִתְבָּרֵךְ "כְּמַרְאֵה אָדָם" כו'. וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב (קְדוֹשִׁים יט, לז): "וַעֲשִׂיתֶם **אֹתָם**" וְאָמְרוּ רַז"ל[23]: "כְּאִלּוּ עֲשָׂאוּנִי"[24]:

וְהִנֵּה פֵּירוּשׁ וְעִנְיָן "וְעַל דְּמוּת הַכִּסֵּא דְּמוּת כְּמַרְאֵה אָדָם" – מַהוּ עִנְיָן הַכִּסֵּא?

הָעִנְיָן הוּא: שֶׁכְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הִתְהַוּוּת הַנִּבְרָאִים דְּבִי"עַ – שֶׁמִּלְּבַד שֶׁהֵן בִּבְחִינַת גְּבוּל וּמִדָּה, עוֹד זֹאת הֵן בְּחִינַת יֵשׁ וְדָבָר נִפְרָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ, לָכֵן אִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת הִתְהַוּוּת זוֹ עַל יְדֵי הַמְשָׁכַת הָאוֹר וְהַחִיּוּת מִבְּחִינַת "כְּמַרְאֵה אָדָם" עַצְמוֹ, שֶׁהוּא בִּבְחִינַת בִּטּוּל בְּתַכְלִית, דְּבַאֲצִילוּת "אִיהוּ וְגַרְמוֹהִי חַד"[25] מַמָּשׁ, אֶלָּא הוּא עַל יְדֵי בְּחִינַת יְשִׁיבַת הָאָדָם הָעֶלְיוֹן עַל הַכִּסֵּא.

כִּי הִנֵּה עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, הַכִּסֵּא שֶׁאָדָם יוֹשֵׁב עָלֶיהָ, שֶׁהוּא בְּחִינַת יְרִידָה וְהַשְׁפָּלָה לְמַטָּה, כָּךְ לְמַעְלָה כְּתִיב (תְּהִלִּים כט, י): "**וַיֵּשֶׁב ה' מֶלֶךְ לְעוֹלָם**". פֵּירוּשׁ "מֶלֶךְ לְעוֹלָם", הַיְינוּ, לִהְיוֹת הַמְשָׁכַת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ לְמַטָּה לְהִתְהַוּוּת בִּי"עַ, שֶׁהֵן עוֹלָמוֹת הַנִּפְרָדִים, נִקְרָא הַמְשָׁכָה זוֹ בְּחִינַת "יְשִׁיבָה", שֶׁהִיא הַשְׁפָּלָה וְהַמְשָׁכָה. וְהַיְינוּ עַל יְדֵי הַ"כִּסֵּא" – **כֵּס א'**[26] – שֶׁהוּא בְּחִינַת לְבוּשׁ[27], לְהַלְבִּישׁ וּלְהַעֲלִים הָאוֹר וְחִיּוּת הַנִּמְשָׁךְ מִבְּחִינַת אָלֶ"ף, "אַלּוּפוֹ שֶׁל עוֹלָם"[28] – לִהְיוֹת "אֵל מִסְתַּתֵּר" (יְשַׁעְיָה מה, טו), כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הִתְהַוּוּת הַיֵּשׁ וְדָבָר נִפְרָד.

וְהִנֵּה עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל בְּיוֹשֵׁב עַל הַכִּסֵּא, הִנֵּה גּוּפוֹ וְיָדָיו הֵם לְמַעְלָה מֵהַכִּסֵּא, רַק רַגְלָיו הֵם מוּשְׁפָּלִים וְנִמְשָׁכִים לְמַטָּה לָאָרֶץ[29]. כְּמוֹ כֵּן יוּבַן לְמַעְלָה בְּעִנְיָן "עַל הַכִּסֵּא דְּמוּת כְּמַרְאֵה אָדָם", שֶׁהַהַמְשָׁכָה מִמֶּנּוּ לְמַטָּה לְהִתְהַוּוּת הַנִּבְרָאִים הוּא רַק, עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, מִבְּחִינָה אַחֲרוֹנָה הַנִּקְרָא "רַגְלָי", וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְשַׁעְיָה סו, א): "וְהָאָרֶץ הֲדוֹם רַגְלָי".:

וּבְיֵאוּר עִנְיָן זֶה:

דְּהִנֵּה מְבוֹאָר לְמַעְלָה דִּבְחִינַת "כְּמַרְאֵה אָדָם" הַיְינוּ נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל. וְהִנֵּה הֵם הַנִּקְרָאִים "**בָּנִים** לָה"[30], וּ"בְרָא **כַּרְעָא** דַּאֲבוּהּ"[31], שֶׁהוּא בְּחִינַת **רֶגֶל**, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (בְּהַעֲלוֹתְךָ יא, כא): "שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף **רַגְלִי** הָעָם כו'".

כִּי כְּמוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל הָרֶגֶל בְּטֵלָה אֵצֶל הָרֹאשׁ, לְכָל אֲשֶׁר יַחְפּוֹץ יַטֶּנּוּ[32], כָּךְ כְּלָלוּת נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל יֵשׁ בָּהֶן בְּחִינַת בִּטּוּל זֶה בְּטֶבַע תּוֹלְדוֹתָם אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ. וְהִיא בְּחִינַת אַהֲבָה הַמְסוּתֶרֶת שֶׁבְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל – בְּלִי טַעַם וְדַעַת כְּלָל, רַק לְפִי שֶׁהֵן "חֵלֶק הֲוָיָ"ה עַמּוֹ" (הַאֲזִינוּ לב, ט), כְּמוֹ הַבֵּן שֶׁנִּמְשָׁךְ מִמּוֹחַ הָאָב וְהָיָה עֶצֶם אֶחָד עִמּוֹ, רַק שֶׁאַחַר כָּךְ נִמְשָׁךְ לִהְיוֹת דָּבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ.

כְּמוֹ כֵּן כְּתִיב (וָאֶתְחַנַּן ו, ד): "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל הֲוָיָ"ה **אֱלֹהֵינוּ**" – **שֶׁלָּנוּ**. דְּהַיְינוּ, שֹׁרֶשׁ הַנִּשְׁמָה כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה כְּלוּלָה עֲדַיִין בִּמְקוֹרָהּ וְשָׁרְשָׁהּ, הִיא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת רֶגֶל וּבְחִינַת "כַּרְעָא דַּאֲבוּהּ", רַק מִתְאַחֲדִים עִם מוֹחַ הָאָב, עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, וְהֵם דָּבָר אֶחָד מַמָּשׁ עִם אֱלֹהוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְזֶהוּ "הֲוָיָ"ה אֱלֹקֵינוּ" מַמָּשׁ. רַק שֶׁאַחַר כָּךְ יָרְדוּ בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הַמַּדְרֵגוֹת לִהְיוֹת בְּחִינָה בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְנִקְרָא רֶגֶל. וְאַף עַל פִּי כֵּן הוּא "כַּרְעָא דַּאֲבוּהּ" מַמָּשׁ, וְלָכֵן יֵשׁ בָּהֶם בְּחִינַת הַבִּטּוּל גַּם אַחַר כָּךְ – מִצַּד שָׁרְשָׁן כו'.

וְזֶהוּ "**נִשְׁמָה שֶׁנָּתַתָּ בִּי – טְהוֹרָה הִיא, אַתָּה בְרָאתָהּ** כו'"[33], וְיָדוּעַ הַקּוּשְׁיָא: אֵיךְ שַׁיָּיךְ לוֹמַר "טְהוֹרָה הִיא" קוֹדֶם שֶׁהִזְכִּיר בְּרִיאָתָהּ? וְגַם, מַה כָּפַל ג' לְשׁוֹנוֹת "בְּרָאתָהּ, יְצַרְתָּהּ, נְפַחְתָּהּ"?

---

21) (תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה "פְּתַח אֵלִיָּהוּ" יז, ב).

22) (רְאֵה לְעֵיל עא, ג. וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "בָּאתִי לְגַנִּי" תשכ"ח סָעִיף ד – תּוֹרַת מְנַחֵם סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים מְלֻקָּט חֵלֶק ב (כִּסְלֵו־שְׁבָט) עַמּוּד שיז).

23) ("**אֹתָם** כְּתִיב" – זֹהַר חֵלֶק ג קיג, א. וּרְאֵה וַיִּקְרָא רַבָּה לה, ז).

24) ("דְּרוּצָה לוֹמַר: "כְּאִלּוּ עֲשָׂאוּנִי" בִּבְחִינַת "כְּמַרְאֵה אָדָם". – אוֹר הַתּוֹרָה מִשְׁפָּטִים עַמּוּד א'רעט.

קִיצּוּר: שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל מַמְשִׁיכִים לִהְיוֹת הוּא יִתְבָּרֵךְ מִתְלַבֵּשׁ בִּבְחִינַת כֵּלִים, וּמִדּוֹתָיו יִתְבָּרֵךְ לִהְיוֹת "כְּמַרְאֵה אָדָם", וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר גַּם כֵּן בְּמָקוֹם אַחֵר בְּפֵירוּשׁ "אֲנִי ה' אֱלֹקֵיכֶם", שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל מַמְשִׁיכִים שֶׁיִּתְלַבֵּשׁ בְּשֵׁם הֲוָיָ' כו'. וְהַיְינוּ כִּי בְּחִינַת "אָדָם" הַיְינוּ מִדּוֹתָיו יִתְבָּרֵךְ שֶׁבַּאֲצִילוּת, שֶׁהֵן בְּחִינַת עַם הַנֶּחֱלָקִים לְג' קַוִּין חַנּוּן וְרַחוּם, שֶׁהֵן בְּחִינַת צִיּוּר אָדָם, "חֶסֶד דְּרוֹעָא יְמִינָא" וּ"גְבוּרָה דְּרוֹעָא שְׂמָאלָא" וְ"תִפְאֶרֶת – גּוּפָא" הוּא מִדַּת הָרַחֲמִים הַכְּלוּלָה מֵחֶסֶד וּגְבוּרָה וְלָכֵן נִקְרָא תִּפְאֶרֶת כו', וְנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל נִמְשָׁכוּ מִבְּחִינַת כֵּלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת הַנַּ"ל, עַל כֵּן נִקְרָא גַּם כֵּן "אָדָם אַתֶּם", וְלָכֵן כְּמוֹ שֶׁמִּלְּמַעְלָה הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת הֵם כֵּלִים לְגִילּוּי אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, כְּמוֹ כֵּן הֵם נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל בִּחְינַת כֵּלִים לְגִילּוּי הָאוֹר גַּם לְמַטָּה, וְהֵם מַמְשִׁיכִים שֶׁיִּהְיֶה הִתְלַבְּשׁוּת אוֹר "אֵין סוֹף בְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת וּבְבִי"עַ כו', וְזֶהוּ פֵּירוּשׁ "כְּאִילּוּ עֲשָׂאוּנִי". – בּוּך 1113).

25) (תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה ג, ב).

26) (רְאֵה גַּם לִקּוּטֵי תּוֹרָה הַאֲזִינוּ עד, ד. דֶּרֶךְ מִצְוֹתֶיךָ קכח, ב. וּבְבַמָּה מְקוֹמוֹת).

27) (רְאֵה שֹׁרֶשׁ מִצְוַת הַתְּפִלָּה פֶּרֶק כד).

28) (זֹהַר חֵלֶק ג לא, א).

29) (נִתְבָּאֵר בְּאוֹר הַתּוֹרָה בְּרֵאשִׁית כֶּרֶךְ ג תעא, א).

30) (רְאֵה יד, א: "בָּנִים אַתֶּם לַה").

31) (בֵּן – רֶגֶל אָבִיו. נִסְמָן לְעֵיל א, ב).

32) (עַל פִּי מִשְׁלֵי כא, א: "עַל כָּל אֲשֶׁר יַחְפֹּץ יַטֶּנּוּ").

33) (תְּפִלַּת "אֱלֹקַי נְשָׁמָה").

אַךְ הָעִנְיָן, דְּפֵירוּשׁ "**טְהוֹרָה** הִיא"[34], הוּא כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר כָּאן (פָּרָשַׁתנו כד, י): "וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם **לָטֹהַר**"[35], שֶׁהוּא בְּחִינַת בְּהִירוּת הָאוֹר. וְכֵן תַּרְגּוּם "**צָהֳרַיִם**" – "**טִיהֲרָא**"[36]. וְכָךְ שֹׁרֶשׁ הַנִּשְׁמָה נִמְשְׁכָה מִמָּקוֹם גָּבוֹהַּ מְאֹד, וְזֶהוּ "טְהוֹרָה הִיא" – שֶׁנִּמְשְׁכָה מִבְּחִינַת "טְהִירוּ עִלָּאָה" שֶׁבַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ[37]. וְהוּא גַּם כֵּן מַה שֶּׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה[38]: "דַּע **מֵאַיִן** בָּאתָ", שֶׁבְּחִינַת "אַיִן" הוּא שֶׁמִּתְאַחֵד עִם אֱלֹהוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּתַכְלִית, וְכַנַּ"ל בְּפֵירוּשׁ "הֲוָיָ"ה **אֱלֹקֵינוּ**" מַמָּשׁ. וְזֶהוּ בְּחִינַת הַבְּהִירוּת, דְּהַיְינוּ שֶׁאֵינוֹ יֵשׁ וְדָבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ כְּלָל. אַךְ אַחַר כָּךְ יָרְדָה לְמַטָּה בִּבְחִינַת בֵּי"עַ לִהְיוֹת יֵשׁ וְדָבָר, וְזֶהוּ כֶּפֶל הַגִּ' לְשׁוֹנוֹת: "בְּרָאתָהּ", "יְצַרְתָּהּ", "נְפַחְתָּהּ בֵּי" כו'.

(וְאָז נִקְרֵאת בְּחִינַת "רֶגֶל". מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּשָׁרְשָׁהּ הִיא בְּחִינַת **יִשְׂרָאֵל – לֵי־רֹאשׁ**[39]. :

וְזֶהוּ בֵּיאוּר עִנְיָן הַנַּ"ל בְּפֵירוּשׁ "וְעַל דְּמוּת הַכִּסֵּא כו'", שֶׁהוּא לִהְיוֹת הִתְהַוּוּת בֵּי"עַ, שֶׁזֶּהוּ עַל יְדֵי בְּחִינַת "כִּסֵּא" וּבְחִינַת "רַגְלֵי אָדָם". וְהַיְינוּ בְּחִינַת הַנִּשְׁמוֹת כְּמוֹ שֶׁהֵן בִּבְחִינַת "בְּרָאתָהּ, יְצַרְתָּהּ כו'", שֶׁעַל יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּת הָאוֹר בָּהֶן מְקַבְּלִים שְׁאָר הַנִּבְרָאִים וְחִיצוֹנִיּוֹת הָעוֹלָמוֹת דְּבֵי"עַ. אֲבָל כְּמוֹ שֶׁהֵן בִּשְׁרָשָׁן לְמַעְלָה, בְּחִינַת "טְהוֹרָה הִיא", "יִשְׂרָאֵל עָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה" – הֵן לְמַעְלָה מִבְּחִינַת "כִּסֵּא" וּמִבְּחִינַת הִתְהַוּוּת הַנִּבְרָאִים דְּבֵי"עַ כו'.

וְעַל פִּי לְשׁוֹן הַקַּבָּלָה יוּבָן גַּם כֵּן הָעִנְיָן: דִּבְחִינַת "בְּמִרְאֵה אָדָם הָעֶלְיוֹן" הוּא הִתְלַבְּשׁוּת אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת, וְהַ"כִּסֵּא" הוּא הַמָּסָךְ שֶׁבֵּין אֲצִילוּת לִבְרִיאָה כו'.

וְכֵן בִּנְשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הַנִּמְשָׁכִים מִבְּחִינַת עֶשֶׂר סְפִירוֹת הַנַּ"ל, יֵשׁ בָּהֶן ב' בְּחִינוֹת: הַיְינוּ, הָא' – בְּחִינַת "מַזָּלֵיהּ חָזֵי"[40] שֶׁבַּאֲצִילוּת – זֶהוּ לְמַעְלָה מֵהַכִּסֵּא. וְהַב' – בְּחִינַת "בְּרָאתָהּ יְצַרְתָּהּ כו'" לְהִתְלַבֵּשׁ בְּגוּף, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא בְּחִינַת "רֶגֶל". וְנִקְרָא גַּם כֵּן ב' בְּחִינוֹת אֵלּוּ "יִשְׂרָאֵל" וְ"יַעֲקֹב", כִּי **יִשְׂרָאֵל – לֵי־רֹאשׁ**. וְ**יַעֲקֹב – יוֹ"ד** הַמִּתְלַבֵּשׁ בִּבְחִינַת **עָקֵב**, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר). :

וְהִנֵּה מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם אָמַר: "שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי הָעָם אֲשֶׁר אָנֹכִי בְּקִרְבּוֹ כו'". שֶׁמֹּשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם הוּא לְמַעְלָה מֵעֶלָּה מִבְּחִינַת רֶגֶל. דְּהַיְינוּ, אֲפִילוּ לְאַחַר יְרִידַת נִשְׁמָתוֹ בְּגוּפוֹ מֵאִיר בּוֹ מִבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת "כִּסֵּא" וּבְחִינַת "רֶגֶל" הַנַּ"ל.

וְהָעִנְיָן הוּא, עַל דֶּרֶךְ מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה[41]: "הָאָבוֹת הֵן הֵן הַמֶּרְכָּבָה". וְיָדוּעַ, דְּהָאָבוֹת הֵן הָיוּ מֶרְכָּבָה לִבְחִינַת "זְרוֹעוֹת עוֹלָם" (בְּרָכָה לג, כז) – אַבְרָהָם לִבְחִינַת "חֶסֶד – דְּרוֹעָא יְמִינָא", וְיִצְחָק לִבְחִינַת "דְּרוֹעָא שְׂמָאלָא" כו'. וּבְחִינַת "זְרוֹעוֹת" דְּאָדָם הָעֶלְיוֹן הוּא עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל – לְמַעְלָה מַעְלָה מִבְּחִינַת הַ"כִּסֵּא" כַּנַּ"ל.

וְהָעִנְיָן, דְּמְבוֹאָר לְמַעְלָה דִּבְחִינַת הַ"כִּסֵּא" הוּא הַלְּבוּשׁ וְהַמָּסָךְ הַמַּעְלִים עַל הָאוֹר כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הִתְהַוּוּת בֵּי"עַ כו', וּבְחִינַת הָ"רַגְלַיִם" נִמְשָׁכִים לְמַטָּה עַל יְדֵי הַכִּסֵּא וּלְבוּשׁ הַנַּ"ל. אֲבָל בְּחִינַת הַ"יָּדַיִם" הוּא גִּילוּי בְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִלְּבוּשׁ וְהֶעְלֵם זֶה, וְהוּא גִּילוּי בְּחִינַת "טְהוֹרָה הִיא כו'", שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת "בְּרָאתָהּ כו'". וְהָאָבוֹת וּמֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם הָיוּ "מֶרְכָּבָה" לִבְחִינַת גִּילוּי אוֹר זֶה, וְהַיְינוּ עַל יְדֵי שֶׁהָיוּ מֶרְכָּבָה, בִּבְחִינַת בִּטּוּל תְּמִידִי מַמָּשׁ, וְעַל יְדֵי זֶה הִמְשִׁיכוּ גִּילוּי זֶה.

וּבֵיאוּר הָעִנְיָן הוּא:

כִּי הִנֵּה אָנוּ רוֹאִים עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל לְמַטָּה בְּאָדָם, שֶׁהַיָּדַיִם יֵשׁ בָּהֶן גִּילוּי הַמּוֹחִין וְהַשֵּׂכֶל יוֹתֵר מִבָּרַגְלַיִם, שֶׁמִּתְאַחֲדִין וּמִתְקָרְבִים יוֹתֵר אֵצֶל הַשֵּׂכֶל וְהַמּוֹחִין מֵהָרַגְלַיִם; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהָרֶגֶל גַּם כֵּן בְּטֵילָה לְגַבֵּי הָרֹאשׁ, וּלְכָל אֲשֶׁר יַחְפּוֹץ יַצְנוּ, מִכָּל מָקוֹם בִּטּוּל זֶה אֵינוֹ מִמֵּילָא, אֶלָּא עַל פִּי צִוּוּי הַשֵּׂכֶל, שֶׁהָרֶגֶל נִשְׁמַעַת לְצִוּוּי זֶה. מַה שֶּׁאֵין כֵּן תְּנוּעוֹת הַיָּדַיִם נַעֲשֶׂה מִמֵּילָא כְּפִי רְצוֹן הַשֵּׂכֶל וְאֵין צָרִיךְ לְצִוּוּי כְּלָל.

כְּמוֹ שֶׁאָנוּ רוֹאִים הֶפְרֵשׁ בֵּין טִפּוּחַ בְּיָדָיו לְרִקּוּד שֶׁבְּרַגְלָיו: שֶׁכַּאֲשֶׁר יִהְיֶה הָאָדָם בְּשִׂמְחָה – מִיָּד יְטַפֵּחַ בְּיָדָיו. דְּהַיְינוּ, שֶׁיִּרְאֶה בְּיָדָיו תְּנוּעָה הַמּוֹרָה עַל הַשִּׂמְחָה כְּמוֹ לְהַכּוֹת כַּף כו'. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּרַגְלַיִם, שֶׁיִּהְיֶה נִמְשָׁךְ מִזֶּה שֶׁיִּהְיוּ רוֹקְדִים – הוּא אֵינוֹ נַעֲשֶׂה מִמֵּילָא, אֶלָּא אִם כֵּן יִהְיֶה צִוּוּי וְהַמְשָׁכָה מֵהַשֵּׂכֶל לְרַגְלָיו לִרְקֹד כו'.

וְכֵן עַל דֶּרֶךְ זֶה בִּשְׁאָרֵי תְּנוּעוֹת – יִהְיֶה בַּיָּד הִתְהַוּוּת הַתְּנוּעָה מִמֵּילָא כְּפִי הַמַּחֲשָׁבָה שֶׁבַּשֵּׂכֶל כַּנִּרְאֶה בְּחוּשׁ. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּרֶגֶל אֵינוֹ מִמֵּילָא, רַק עַל פִּי צִוּוּי. וְזֶה רְאִיָּיה בְּרוּרָה שֶׁבַּיָּדַיִם יֵשׁ גִּילוּי הַשֵּׂכֶל יוֹתֵר, עַד שֶׁנִּמְשָׁכִין מֵאֵלֵיהֶן אַחַר מַחֲשֶׁבֶת הַשֵּׂכֶל כְּאִלּוּ אֵינָן דָּבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ.

וְהַנִּמְשָׁל יוּבָן, שֶׁזֶּהוּ הַהֶפְרֵשׁ בֵּין מַעֲלַת הָאָבוֹת וּמֹשֶׁה

---

34) (רְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה פָּרָשַׁת רְאֵה כז, א. וְשָׁם נִסְתָּם).

35) (רְאֵה תַּרְגּוּם אוּנְקְלוֹס עַל הַפָּסוּק תְּבוֹא כח, מט. וּרְאֵה פֵּירוּשׁ רַשִׁ"י עַל הַפָּסוּק מִקֵּץ מג, טז. יוֹמָא נט, א. אוֹר הַתּוֹרָה בְּרֵאשִׁית בְּרָךְ ז עַמּוּד ב'תשלז).

36) (תַּרְגּוּם אוּנְקְלוֹס תְּבוֹא כח, כט. וְעוֹד).

37) (טֹהַר הָעֶלְיוֹן. זֹהַר חֵלֶק א בְּרֵאשִׁית דַּף טו, א).

38) (אָבוֹת ג, א).

39) עַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפָרָשַׁת שְׁלַח עַל פָּסוּק "אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם וגו'" (לִקּוּטֵי תּוֹרָה שְׁלַח מח, ב וְאִילְךָ).

40) (מְגִילָּה ג, א).

41) (בְּרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה מז, ו. זֹהַר חֵלֶק א רי, ב. חֵלֶק ג קפב, א).

רַבֵּינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם, שֶׁהָיוּ בְּחִינַת מֶרְכָּבָה וּבְטֵלִים לְגַמְרֵי אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ כְּאִילוּ אֵינָן יֵשׁ וְדָבָר נִפְרָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ כְּלָל, וְלֹא פָּסְקוּ תְּמִידִי[42] מִלְּקַשֵּׁר דַּעְתָּם בְּבִטּוּל הַנַּ"ל אֲפִילוּ רֶגַע אֶחָד, לָכֵן הָיוּ מֶרְכָּבָה לִבְחִינַת "זְרוֹעוֹת עוֹלָם" שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת "כִּסֵּא" וּמָסָךְ[43], וּלְמַעְלָה מִבְּחִינַת "רֶגֶל" כו'.

מַה שֶּׁאֵין כֵּן שְׁאָר נִשְׁמוֹת הַצַּדִּיקִים, שֶׁלֹּא הִגִּיעוּ לִבְחִינַת וְגֶדֶר בִּטּוּל זֶה הַתָּמִידִי, רַק שֶׁמְּעוֹרְרִים בְּנַפְשָׁם הַבִּטּוּל וְהִתְפַּעֲלוּת הָאַהֲבָה וְיִרְאָה, הֲרֵי זֶה בְּחִינַת רֶגֶל, שֶׁבְּטֵילָה גַּם כֵּן לְהַשֵּׂכֶל, רַק שֶׁאֵינוֹ מִמֵּילָא, וְצָרִיךְ לִהְיוֹת צִוּוּי וְהַמְשָׁכָה מֵהַשֵּׂכֶל, וְהוּא עִנְיַן הַמְשָׁכַת הַהִתְבּוֹנְנוּת לְעוֹרֵר אֶת הָאַהֲבָה כו'. וְלָכֵן אָמַר מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם עַל אַנְשֵׁי דּוֹרוֹ – אַף עַל פִּי שֶׁהָיוּ "דּוֹר **דֵּעָה**"[44] – "שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף **רַגְלִי** כו'". מַה שֶּׁאֵין כֵּן הוּא עַצְמוֹ – "אֲשֶׁר אָנֹכִי בְּקִרְבּוֹ" – לְמַעְלָה מִבְּחִינַת רֶגֶל. וּכְמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר לְקַמָּן אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם.

אַךְ זֶהוּ דֶּרֶךְ בְּכֹל – נִקְרֵאת הַנִּשְׁמָה בְּחִינַת רֶגֶל. אַךְ דֶּרֶךְ פְּרָט, כָּל נִשְׁמָה הִיא צִיּוּר אָדָם וְיֵשׁ בָּהּ גַּם כֵּן בְּחִינַת יָד וְרֶגֶל.

וְהִנֵּה "**דְּחִילוּ וּרְחִימוּ טִבְעִיִּים**", הַיְינוּ הָאַהֲבָה הַטִּבְעִית הַמְסוּתֶּרֶת, נִקְרָא בְּחִינַת "**רֶגֶל**", אֲבָל בְּחִינַת "**דְּחִילוּ וּרְחִימוּ שִׂכְלִיִּים**" נִקְרָאִים "**יָדִים**" – שֶׁמִּתְאַחֲדִים עִם הַשֵּׂכֶל וְהַמּוֹחִין. וּמִבְּחִינַת "דְּחִילוּ וּרְחִימוּ טִבְעִיִּים" יַגִּיעַ לִבְחִינַת "דְּחִילוּ וּרְחִימוּ שִׂכְלִיִּים". וְהַיְינוּ בִּקְרִיאַת־שְׁמַע בְּאָמְרוֹ: "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ", שֶׁהוּא בְּחִינַת שֹׁרֶשׁ נִשְׁמָתוֹ, בְּחִינַת "מַזָּלֵיהּ חָזֵי" כו', שֶׁהוּא מְיוּחָד מַמָּשׁ עִם אֱלוּקוּת, וּמִשָּׁם יָאִיר וּמִתְגַּלֶּה לִהְיוֹת "וְאָהַבְתָּ", שֶׁיִּהְיֶה "הָוֶ"ה אֱלֹקֶיךָ", שֶׁיִּהְיֶה גִּילוּי יִחוּד זֶה גַּם כֵּן לְמַטָּה בְּהִתְלַבְּשׁוּת הַנִּשְׁמָה בַּגּוּף, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר. :

וְהִנֵּה יָדוּעַ דִּירִידַת הַנִּשְׁמָה בָּעוֹלָם הַזֶּה (מַאִיגֶּרֶא רָמָה[45] – בְּחִינַת "טְהוֹרָה הִיא", לִבְחִינַת עֲשִׂיָּיה – "נִפַּחְתָּהּ בִּי") הוּא צוֹרֶךְ עֲלִיָּיה. וְהַיְינוּ עַל יְדֵי אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה.

וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר[46], שֶׁהָאוֹתִיּוֹת נִקְרָאִים "סוּסִים", כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (חֲבַקּוּק ג, ח): "כִּי תִרְכַּב עַל סוּסֶיךָ". דִּכְמוֹ שֶׁהַסּוּס יַעֲלֶה וְיָבִיא אֶת הָאָדָם הָרוֹכֵב עָלָיו לְמָקוֹם שֶׁלֹּא יוּכַל לֵילֵךְ כָּל כַּךְ בְּעַצְמוֹ, כָּךְ אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה מַעֲלִים וּמַגְבִּיהִים הַנֶּפֶשׁ לְמַעְלָה מַעְלָה. וְיֵשׁ אוֹתִיּוֹת שֶׁהֵן בְּחִינַת הַעֲלָאָה, וְיֵשׁ אוֹתִיּוֹת שֶׁהֵן בְּחִינַת הֲבָאָה וְהַמְשָׁכָה, דְּהַיְינוּ מִבְּחִינַת "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין" לִבְחִינַת "מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין" – מֵהַהֶעְלֵם אֶל הַגִּלּוּי. וְזֶהוּ פֵּירוּשׁ לְשׁוֹן "**אוֹתִיּוֹת**" – לְשׁוֹן **הֲבָאָה** כְּמוֹ: "אָתָא וְאַיְיתֵי מַתְנִיתָא בְּיָדֵיהּ"[47]; "וְאָתָה מֵרִבְבוֹת קֹדֶשׁ" (בְּרָכָה לג, ב).

וְהִנֵּה הָאוֹתִיּוֹת נִקְרָאִים גַּם כֵּן בְּשֵׁם "אֲבָנִים" בְּסֵפֶר יְצִירָה[48]: "שְׁנֵי אֲבָנִים בּוֹנוֹת שְׁתֵּי בָתִּים כו'". כִּי אֶבֶן הוּא בְּחִינַת דּוֹמֵם, וְהוּא בְּחִינָה תַּחְתּוֹנָה מִן ד' בְּחִינוֹת: אֵשׁ, רוּחַ, מַיִם, עָפָר; וְדוֹמֵם, צוֹמֵחַ, חַי, מְדַבֵּר. וְכָךְ הָאוֹתִיּוֹת הֵם גַּם כֵּן מַדְרֵגָה תַּחְתּוֹנָה וּבְחִינַת דּוֹמֵם לְגַבֵּי הַשֵּׂכֶל וְהַמִּדּוֹת שֶׁהֵן בְּחִינַת חַי וְצוֹמֵחַ, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר.

אַךְ עַל זֶה אָמַר דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם (תְּהִלִּים קיח, כב): "אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה", שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהָאוֹתִיּוֹת הַנִּקְרָאִים "אֲבָנִים" הֵם לְמַטָּה מֵהַשֵּׂכֶל וְהַמִּדּוֹת, אַף עַל פִּי כֵן הֵם מַעֲלִים הַשֵּׂכֶל וְהַמִּדּוֹת לְמַעֲלָה וּמַדְרֵגָה הַגְּבוֹהָ יוֹתֵר מֵהַחָכְמָה. וְכַנַּ"ל בְּעִנְיַן בְּחִינַת סוּסִים כו'. וְהַיְינוּ כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה דְּ"הִרְהוּר לֹא עָבִיד מִידֵּי"[49], וּבְדִבְרֵי תּוֹרָה גַּם כֵּן כְּתִיב: "לְמוֹצְאֵיהֶם" – בַּפֶּה דַּוְקָא[50].

וְהָעִנְיָן, כְּמוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, מֵהָאֲבָנִים עוֹשִׂים בַּיִת לְדִירַת הָאָדָם, וְאִי אֶפְשָׁר לָדוּר בְּלִי בַּיִת. כָּךְ עַל יְדֵי אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה מַמְשִׁיכִים גִּילוּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, בְּחִינַת "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין", שֶׁיִּהְיֶה שׁוֹכֵן וּמִתְלַבֵּשׁ בְּאוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה.

(וְהַהַמְשָׁכָה הִיא מִבְּחִינַת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, "כִּי לֹא אָדָם הוּא", שֶׁיִּהְיֶה נִמְשָׁךְ וּמִתְלַבֵּשׁ לְמַטָּה בִּבְחִינַת "כִּמַּרְאֵה אָדָם". וְלָכֵן הַהַמְשָׁכָה דַּוְקָא עַל יְדֵי **בַּיִת**, בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת – כְּמוֹ שֶׁהַבַּיִת הוּא בְּחִינַת מַקִּיף עַל הָאָדָם וּלְמַעְלָה מִמֶּנּוּ כו'[51]).

וְזֶהוּ לְשׁוֹן "**מִקְרָא**"; "קוֹרֵא בַתּוֹרָה": כְּאָדָם שֶׁקּוֹרֵא

---

42) (תָּמִידִי: בְּהַגָּהוֹת ר' אִשֵּׁר: **תָּמִיד**).

43) (וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ"אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ" דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "אִיהוּ **וְחַיּוֹהִי**" (סִימָן כ דַף קל, א), וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: "וְאַף גַּם לְאַחַר שֶׁיָּרְדוּ הַנֵּרֹ"נ דְּאַצִילוּת לְעוֹלָם הַזֶּה לְצַדִּיקִים הָרִאשׁוֹנִים, אֲפָשָׁר שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנָּה מְהוּתָן לִהְיוֹת דָּבָר נִפְרָד מֵאֱלוּקוּת כו'". **יְעוּיֵן שָׁם**).

(רְאֵה "הַגָּהוֹת לְדִבּוּר הַמַּתְחִיל פְּתַח אֵלִיָּהוּ" תרנ"ח אות ב: "הָיְינוּ בְּכֹחַ נִשְׁמוֹת דְּאַצִילוּת מַמָּשׁ, שֶׁיָּרְדוּ רַק בְּדֶרֶךְ **מַעֲבִיר** בְּרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה, וּלְזֹאת גַּם לְמַטָּה הֵן אֲצִילוּת" עַיֵּין שָׁם).

44) (זֹהַר חֵלֶק ב סב, סוֹף עַמּוּד ב. וּרְאֵה וַיִּקְרָא רַבָּה פָּרָשָׁה ט, א. בְּמִדְבָּר רַבָּה פָּרָשָׁה יט, ג. וְשָׁם נִסְמָן).

45) (מַאִיגֶּרֶא רָמָה: לְשׁוֹן חֵז"ל חֲגִיגָה ד, ב).

46) (לְעֵיל סב, ג. וּלְקַמָּן צא, ב. צז, ד).

47) (בָּא וְהַבִּיא בְּרֵיְיתָא בְּיָדוֹ. לְשׁוֹן הַשֵּׁ"ס בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת – שַׁבָּת יט, ב. וְעוֹד).

48) (פֶּרֶק ד מִשְׁנָה טוֹ).

49) (זֹהַר חֵלֶק ג קה, א. וּרְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה שִׁיר הַשִּׁירִים יז, ג־ד).

50) (עֵרוּבִין נד, א: "כִּי חַיִּים הֵם לְמוֹצְאֵיהֶם וּלְכָל בְּשָׂרוֹ מַרְפֵּא (מִשְׁלֵי ד, כב) – אַל תִּקְרֵי לְמוֹצְאֵיהֶם אֶלָּא לְמוֹצִיאֵיהֶם בַּפֶּה". וּרְאֵה הִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה לְאַדְמוּ"ר הַזָּקֵן פֶּרֶק ב הֲלָכָה יב).

51) וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר ע"פ "מְזוּזָה מִיָּמִין כו', נֵר מִצְוָה כו'" (תּוֹרָה אוֹר מִקֵּץ וְחַנּוּכָּה מב, ב).

לַחֲבֵירוֹ שֶׁיָּבוֹא אֶצְלוֹ – כָּךְ עַל יְדֵי בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה "קוֹרֵא" לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא לִהְיוֹת בִּגְלוּי לְמַטָּה.

וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה[52]: "**הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא קוֹרֵא וְשׁוֹנֶה כְּנֶגְדּוֹ**" – פֵּירוּשׁ: "הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא" הוּא בְּחִינַת "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין" – "קוֹרֵא וְשׁוֹנֶה" גַּם כֵּן אוֹתִיּוֹת הַלָּלוּ, דְּהַיְינוּ שֶׁנִּמְשָׁךְ לְבָא מֵהֶעְלֵם אֶל הַגִּלּוּי.

וּמַה שֶׁאָמְרוּ "**כְּנֶגְדּוֹ**", הַיְינוּ לְפִי שֶׁגִּלּוּי זֶה נִמְשָׁךְ לִבְחִינַת נִשְׁמוֹת הַנִּבְרָאִים, שֶׁהֵם בְּחִינַת בַּעֲלֵי גְּבוּל, וְאִי אֶפְשָׁר לָהֶן לְהָכִיל גִּילּוּי אוֹר אֵין־סוֹף הַבִּלְתִּי בַּעַל גְּבוּל, עַל כֵּן אָמַר "כְּנֶגְדּוֹ", כִּי "דִּבֵּר ה' זוֹ הֲלָכָה"[53], וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא "קוֹרֵא" דְּבָרִים אֵלּוּ כְּנֶגֶד הָאָדָם הַקּוֹרֵא – מִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה כו'.

וְעַל פִּי כָּל הַנַּ"ל נָבוֹאָה לְבֵאוּר הַפָּסוּק: "**וְתַחַת רַגְלָיו כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת הַסַּפִּיר** כו'":

כִּי הִנֵּה נִתְבָּאֵר שֶׁהָאוֹתִיּוֹת נִקְרָאִים אֲבָנִים. וְהִנֵּה בַּאֲבָנִים יֵשׁ שְׁנֵי מַדְרֵגוֹת: הָא' – אֲבָנִים מַמָּשׁ, שֶׁהֵן בְּרִיאָה בִּידֵי שָׁמַיִם. וְהַב' – הָאֶבֶן הַנַּעֲשֶׂה בִּידֵי אָדָם, וְהִיא הַלְּבֵינָה שֶׁנַּעֲשֵׂית מִן הֶעָפָר עַל יְדֵי בְּנֵי אָדָם, שֶׁנַּעֲשֵׂית גַּם כֵּן חֲזָקָה וְקָשָׁה. וְהִיא נִקְרֵאת גַּם כֵּן אֶבֶן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (נחֵ יא, ג): "הָבָה נִלְבְּנָה לְבֵנִים וְנִשְׂרְפָה לִשְׂרֵפָה, וַתְּהִי לָהֶם **הַלְּבֵנָה לְאָבֶן** כו'".

וְכַיָּדוּעַ וּמְפוּרְסָם, שֶׁגַּם מִן הַלְּבֵנִים יִבְנוּ בִּנְיַן בֵּית חוֹמָה כְּמוֹ מִן הָאֲבָנִים. אַךְ שֶׁצָּרִיךְ תְּחִלָּה הֲכָנָה, אֵיךְ לַעֲשׂוֹת הַלְּבֵנִים שֶׁיִּהְיוּ חֲזָקִים וּמִתְקַיְּמִים, וְהוּא עַל יְדֵי שֶׁיִּשְׂרְפוּ אוֹתָם בְּכִבְשַׁן הָאֵשׁ. וְכַנַּ"ל בְּאָמְרָם "נִלְבְּנָה לְבֵנִים וְנִשְׂרְפָה לִשְׂרֵפָה" וְאָז דַּיְיקָא "וַתְּהִי לָהֶם הַלְּבֵנָה לְאָבֶן", וְהִיא הָאֶבֶן הַנַּעֲשֶׂה בִּידֵי אָדָם וְלֹא בְּעֶצֶם תּוֹלַדְתָּם כְּמוֹ אֲבָנִים מַמָּשׁ שֶׁהֵן בְּרִיאָה בִּידֵי שָׁמַיִם.

וְהַנִּמְשָׁל מִב' בְּחִינוֹת אֲבָנִים אֵלּוּ יוּבָן גַּם כֵּן בְּרוּחָנִיּוּת, בְּעִנְיַן הָאוֹתִיּוֹת שֶׁנִּקְרָאִים אֲבָנִים, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם גַּם כֵּן ב' בְּחִינוֹת: **הָא'** – בְּחִינַת בְּרִיאָה בִּידֵי שָׁמַיִם, וְנִקְרָאִים "אֲבָנִים". **וְהַב'** – בְּחִינָה הַנַּעֲשֶׂה בִּידֵי אָדָם, וְנִקְרָאִים "לְבֵנִים".

וְהַיְינוּ, כִּי בְּחִינַת **אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה** הֵם נִקְרָאִים **אֲבָנִים**, שֶׁהַתּוֹרָה הִיא "מִן הַשָּׁמַיִם"[54] – "וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה", וְהוּא נִקְרָא "**לְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ**"[55], שֶׁנִּמְשָׁךְ מִבְּחִינַת קֹדֶשׁ־הָעֶלְיוֹן. אַךְ בְּחִינַת **הַלְּבֵנִים** הַיְינוּ **אוֹתִיּוֹת שֶׁל ע' לְשׁוֹן** מִלְּשׁוֹנוֹת הָאוּמּוֹת אֲשֶׁר כָּל עַם וָעָם מְדַבֵּר בִּלְשׁוֹנוֹ[56].

וְהִנֵּה כְּתִיב (זְכַרְיָה ב, י): "כְּאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם פֵּרַשְׂתִּי אֶתְכֶם". דְּהַיְינוּ שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְפוּזָּרִים בְּע' אוּמּוֹת וּמְדַבְּרִים גַּם כֵּן בִּלְשׁוֹן עַם וָעָם שֶׁהֵם דָּרִים בְּתוֹכָם בְּכָל צְרָכֵי מַשָּׂא וּמַתָּן. וְאַחַר כָּךְ כְּשֶׁמִּתְפַּלְּלִים בְּמִסִּירַת־נֶפֶשׁ בְּכַוָּנָה וְלוֹמְדִים תּוֹרָה לִשְׁמָהּ מִיְּגִיעַת הָעֵסֶק בְּמַשָּׂא וּמַתָּן, אֲזַי מַעֲלִים כָּל צִירוּפֵי אוֹתִיּוֹת שֶׁדִּבְּרוּ בָּהֶם – לְמַעְלָה מַעְלָה, לְשֹׁרֶשׁ נִשְׁמָתָם שֶׁהִיא בְּחִינַת "טְהוֹרָה הִיא", "טְהִירוּ עִלָּאָה" שֶׁלִּפְנֵי הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת.

וְזֶהוּ הַנִּקְרָא "חוּלִין שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל טָהֳרַת הַקֹּדֶשׁ"[57] – פֵּירוּשׁ: כִּי לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ נִמְשָׁךְ מִבְּחִינַת קֹדֶשׁ־הָעֶלְיוֹן, מַה שֶׁאֵין כֵּן שְׁאָר לְשׁוֹנוֹת הֵם חוֹל. אֲבָל כְּשֶׁמִּתְבָּרְרִים עַל יְדֵי הַתְּפִלָּה כַּנַּ"ל (וְגַם כְּשֶׁמְּדַבְּרִים בָּהֶם לְהָבִין הַתּוֹרָה, וּכְמוֹ בַּגְּמָרָא יֵשׁ כַּמָּה מִלּוֹת לְשׁוֹן אֲרַמִּי "הָכִי הַשְׁתָּא"; "אִי אֲמַרַת בְּשֶׁלְמָא"[58]), הֲרֵי הֵם נַעֲשִׂים "עַל טָהֳרַת הַקֹּדֶשׁ", בְּחִינַת "קֹדֶשׁ הָעֶלְיוֹן" ו"טְהִירוּ עִלָּאָה".

וַהֲרֵי זֶה כִּמְשֹׁל הַלְּבֵנִים, שֶׁהֲגַם שֶׁהֵן עָפָר פָּשׁוּט, מִכָּל מָקוֹם עַל יְדֵי מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם נַעֲשִׂים גַּם כֵּן קָשִׁים וַחֲזָקִים בִּבְחִינַת אֶבֶן כַּנַּ"ל, עַד שֶׁבּוֹנִים מֵהֶם חוֹמָה כו', וַ"אֲנִי חוֹמָה" (שִׁיר הַשִּׁירִים ח, י) – "זוֹ תּוֹרָה כו'"[59].

וְאָמְנָם, הִנֵּה אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּתְהַפְּכוּ וְיִתְבָּרְרוּ הַצִּירוּפֵי אוֹתִיּוֹת (דְּחוּלִין, לִהְיוֹת נַעֲשִׂים עַל טָהֳרַת הַקֹּדֶשׁ) הַנַּ"ל, לִהְיוֹת נִקְרָאִים "אַבְנֵי קוֹדֶשׁ" (אֵיכָה ד, א) כִּי אִם עַל יְדֵי הַמְּסִירַת־נֶפֶשׁ בִּקְרִיאַת־שְׁמַע.

דְּכְמוֹ מְשֹׁל הַלְּבֵנִים, דְּצָרִיךְ שֶׁיִּשְׂרְפוּ אוֹתָן בְּכִבְשָׁן תְּחִלָּה כַּנַּ"ל, וְעַל יְדֵי הַשְׂרֵיפָה יִתְהַפְּכוּ לִהְיוֹת קָשִׁים וַחֲזָקִים כָּאֲבָנִים, וְכָךְ הָעִנְיָן **בַּעֲבוֹדַת ה'**, עִנְיַן שְׂרֵיפַת הַלְּבֵנִים הוּא עַל יְדֵי שֶׁיִּתְפַּלְּלוּ בְּכַוָּנָה בְּהִתְלַהֲבוּת אַהֲבָה וְיִרְאָה בְּאָמְרוֹ: "וְאָהַבְתָּ [..] בְּכָל לְבָבְךָ כו'", עַל יְדֵי

(52) (רְאֵה תָּנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ רַבָּה רֵישׁ פֶּרֶק יח. יַלְקוּט שִׁמְעוֹנִי אֵיכָה רֶמֶז תתרלה).

(53) (שַׁבָּת קלח, ב (וּבְפֵירוּשׁ רַשׁ"י): "יְשׁוֹטְטוּ לְבַקֵּשׁ אֶת דְּבַר ה'" (עָמוֹס ח, יב) – דְּבַר ה' זוֹ הֲלָכָה". (כְּדִכְתִיב (וְאֶתְחַנַּן ה, ה): [לְהַגִּיד לָכֶם] אֶת דְּבַר ה'" דְּהַיְינוּ תּוֹרָה)).

(54) (יִתְרוֹ כ, יח: "מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם").

(55) (לָשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ: רְאֵה הַגָּהַת הַצֶּמַח צֶדֶק בְּמַאֲמְרֵי אַדְמוּר הַזָּקֵן תקס"ח עַמּוּד סט. וּרְאֵה אוֹר הַתּוֹרָה פָּרָשַׁת רְאֵה עַמּוּד קצח וְאֵילָךְ. נַ"ךְ בֶּרֶךְ בְּ עַמּוּד תתקד).

(56) (עַל פִּי אֶסְתֵּר א, כב: "עַם וָעָם כִּלְשׁוֹנוֹ . . וּמְדַבֵּר כִּלְשׁוֹן עַמּוֹ").

(57) (חֲגִיגָה יט, ב. וּבְפֵירוּשׁ רַשׁ"י שָׁם: "אָדָם הָרְגִיל לֶאֱכוֹל קָדָשִׁים מִקַּבֵּל עָלָיו לֶאֱכוֹל חוּלִין בְּטָהֳרַת הַקּוֹדֶשׁ כְּדֵי שֶׁיְּהוּ בְּנֵי בֵיתוֹ זְהִירִין וּבְקִיאִין בְּטָהֳרַת הַקּוֹדֶשׁ". וּרְאֵה לְעֵיל לְךְ לְךָ יב, ב. יג, א. לְקַמָּן וַיַּקְהֵל פח, א־ב. וּרְאֵה אוֹר תּוֹרָה הַשָּׁלֵם לְהָרַב הַמַּגִּיד רִמְזֵי תּוֹרָה עַמּוּד תסט וּבַהֲעָרוֹת וְצִיּוּנִים שָׁם עַמּוּד תקצח).

(58) (בַּגְּמָרָא יֵשׁ כַּמָּה מִלּוֹת לְשׁוֹן אֲרַמִּי "הָכִי הַשְׁתָּא"; "אִי אֲמַרַת בְּשֶׁלְמָא"; וּלְקַמָּן עח, ג: "מְצִינוּ בְּתַנָּאִים וַאֲמוֹרָאִים שֶׁדִּבְּרוּ בְּגְּמָרָא בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי "הָכִי הַשְׁתָּא" כו'" – "וּלְהָעִיר וְצָרִיךְ עִיּוּן . . שֶׁהֲרֵי זֶה לְשׁוֹן גְּמָרָא יְרוּשַׁלְמִית וּבְבְלִית רוּבָּהוּ וּרְאֵה רַשׁ"י (סוֹטָה מט, ב דִּבּוּר הַמַּתְחִיל) לְשׁוֹן סוּרְסִי קָרוֹב הוּא לְלָשׁוֹן אֲרַמִּי וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁזֶּה לְשׁוֹן גְּמָרַת יְרוּשַׁלְמִי כו'. וְעוֹד". לִקּוּטֵי שִׁיחוֹת חֵלֶק כא עַמּוּד 447 הָעָרָה 8).

(59) (פְּסָחִים פז, א. יְבָמוֹת סב, ב. דְּקָאֵי עַל תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה – רְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה וְאֶתְחַנַּן י, א.

זֶה נִשְׂרָפִים וְנִבְלָלִים אוֹתִיּוֹת הַזָּרִים מִכָּל הַמַּשָּׂא וּמַתָּן שֶׁעוֹסֵק, וְגַם כָּל הַחַיּוּת וְשֶׁפַע שֶׁנַּעֲשָׂה מֵהֶן, כְּמוֹ מַאֲכָל וּלְבוּשׁ – הַכֹּל עוֹלִים וְנִבְלָלִים בְּאַחְדוּת בַּעֲבוֹדַת ה' כְּשֶׁמּוֹסֵר נַפְשׁוֹ בְּ"אֶחָד" בְּהִתְלַהֲבוּת.

אַךְ צָרִיךְ שֶׁהָעֵסֶק בְּמַשָּׂא וּמַתָּן יִהְיֶה בִּקְרִירוּת וּבְעֵל כָּרְחוֹ, שֶׁלֹּא בְּתִשּׁוּקָה מַמָּשׁ, רַק כְּמוֹ שֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ עַד שֶׁרוֹצֶה[60], כְּדֵי לְהַחֲיוֹת נַפְשׁוֹ וְנַפְשׁוֹת בֵּיתוֹ שֶׁיּוּכְלוּ לַעֲבוֹד אֶת ה' כָּל יְמֵי חֶלְדָּם[61]. וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: "עֲשֵׂה תּוֹרָתְךָ קֶבַע וּמְלַאכְתְּךָ עֲרַאי"[62], שֶׁעִיקַּר הַמְכֻוָּן בְּהַמְּלָאכָה – כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה "תּוֹרָתְךָ קֶבַע", וְאָז עַל יְדֵי זֶה יוּכַל לְהַעֲלוֹת בְּהָאוֹתִיּוֹת אַחַר כָּךְ כַּנַּ"ל. :

וְזֶהוּ "**וְתַחַת רַגְלָיו כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת הַסַּפִּיר** כו'" – "תַּחַת רַגְלָיו" דַּוְקָא:

דְּהִנֵּה מְבוֹאָר לְמַעְלָה בְּעִנְיַן "וַיֵּשֶׁב ה' מֶלֶךְ לְעוֹלָם", שֶׁיֵּשׁ בְּחִינַת "כִּסֵּא" – **כִּס א'** הַמַּלְבִּישׁ וּמְכַסֶּה לָאוֹר הַנִּמְשָׁךְ מִבְּחִינַת "כְּמַרְאֵה אָדָם כו'", עַד שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת הִתְהַוּוּת הַיֵּשׁ וְדָבָר נִפְרָד בְּבִי"ע. וּבְחִינַת הִתְהַוּוּת הַיֵּשׁ זֶהוּ בְּחִינַת "תַּחַת רַגְלָיו". וְהוּא מַה שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים קג, יט): "וּמַלְכוּתוֹ **בַּכֹּל** מָשָׁלָה", הַיְינוּ אֲפִילּוּ עַד הַשָּׂרִים כו'. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּחִינַת "יָד" הוּא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת "כִּסֵּא", וְאֵין שָׁם בְּחִינַת יֵשׁ וְדָבָר נִפְרָד, רַק "אִיהוּ וְגַרְמוֹהִי חָד".

עַל כֵּן אָמַר "וְתַחַת רַגְלָיו", שֶׁהוּא לְמַטָּה מִבְּחִינַת כִּסֵּא הַנַּ"ל, שָׁם הוּא בְּחִינַת "**לִבְנַת הַסַּפִּיר**". פֵּירוּשׁ: "לִבְנַת" הוּא מֵעִנְיַן בְּחִינַת לְבֵנִים[63] הַנַּ"ל, שֶׁהוּא בֵּירוּר וְהַעֲלָאַת הָאוֹתִיּוֹת שֶׁל הָע' לָשׁוֹן, שֶׁלְּאַחַר הַבֵּירוּר הֵם בְּחִינַת "לִבְנַת הַסַּפִּיר", שֶׁמְּאִירִים כַּסַּפִּירִים, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (אִיּוֹב כח, ו, יג): "מְקוֹם סַפִּיר אֲבָנֶיהָ" – "לֹא יָדַע אֱנוֹשׁ עֶרְכָּהּ"[64].

(וְהֵגַם שֶׁהָאוֹתִיּוֹת הַלָּלוּ נַעֲשִׂים בִּידֵי אָדָם וְלֹא בִּידֵי שָׁמַיִם, מִכָּל מָקוֹם עַל יְדֵי הַמְּסִירַת־נֶפֶשׁ בִּקְרִיאַת־שְׁמַע נִתְבָּרְרוּ כָּל כַּךְ עַד שֶׁנִּקְרָאִים "סַפִּיר". וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (בְּרֵאשִׁית ב, ג): "אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹקִים לַעֲשׂוֹת" – "לַעֲשׂוֹת" – **לְתַקֵּן בִּידֵי אָדָם**[65]. וְעַיֵּן בַּ"עֵץ חַיִּים").

וּלְקָרֵב הַדָּבָר אֶל הַשֵּׂכֶל – אֵיךְ אֶפְשָׁר שֶׁאוֹתִיּוֹת שֶׁל ע' לָשׁוֹן יִתְעַלּוּ כָּל כַּךְ עַל יְדֵי עֵסֶק הַתְּפִלָּה וְהַתּוֹרָה לִהְיוֹת גַּם כֵּן כְּמוֹ "אַבְנֵי קֹדֶשׁ", עַד שֶׁנִּקְרָאִים "לִבְנַת הַסַּפִּיר"?

אַךְ הָעִנְיָן:

דְּהִנֵּה אָנוּ רוֹאִים שֶׁבְּכָל עַם וָעָם הַמְדַבֵּר כִּלְשׁוֹנוֹ, עִם כָּל זֶה אֵין בְּכָל לְשׁוֹן רַק הַבָּרַת הַכ"ב צֵירוּפֵי אוֹתִיּוֹת שֶׁבָּהּ מוֹצָאוֹת הַיְּדוּעִים – אחה"ע מֵהַגָּרוֹן כו', כְּמוֹ בְּלָשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ. רַק הַשִּׁינּוּי בֵּין שְׁאָר לְשׁוֹנוֹת לְלָשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ הוּא בַּלָּשׁוֹן. שֶׁצֵּירוּף "בָּשָׂר" שֶׁל לָשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ דְּאוֹתִיּוֹת אֵלּוּ: בֵּי"ת, שִׁי"ן, רֵי"ש, הֵן מְחַיִּים מַמָּשׁ אֶת הַבָּשָׂר – בִּדְבַר ה' בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית[66], מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּשְׁאָר הַלְּשׁוֹנוֹת, שֶׁהֵם הֶסְכֵּמִיִּים, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בַּ"פַּרְדֵּס" שַׁעַר הָאוֹתִיּוֹת[67] וּבַשְּׁלָ"ה[68].

וְכֵן תְּמוּנַת אוֹתִיּוֹת דִּכְתַב אַשּׁוּרִי רוֹמֵז לְעִנְיָנִים נִפְלָאִים. שֶׁהֲרֵי "רַבִּי עֲקִיבָא הָיָה דּוֹרֵשׁ עַל כָּל קוֹץ כו'"[69],

---

בְּתקס"ח עַמּוּד עו: "וְלִכְאוֹרָה אֵין מֵאֵמָר זֶה מוּבָן, דְּמַה שֶׁיְּכוּת יֵשׁ לְתוֹרָה לִהְיוֹת נִקְרֵאת בְּשֵׁם חוֹמָה דַּוְקָא". וְנִתְבָּאַר שָׁם עַמּוּד עז).

60) (כּוֹפִין אוֹתוֹ עַד שֶׁרוֹצֶה: תּוֹרַת כֹּהֲנִים וַיִּקְרָא א, ג. רֹאשׁ הַשָּׁנָה ו, א. וְשָׁם נִסְמָן. – בְּנוֹגֵעַ לְקָרְבָּנוֹת וְגִט).

61) (עַל פִּי תְּהִלִּים לט, ו: "יְמֵי וְחֶלְדִּי – "זְמַנִּי בָּעוֹלָם". מִצּוּדַת דָּוִד).

62) (אָבוֹת א, טו: "עֲשֵׂה תּוֹרָתְךָ קֶבַע". וּבְפֵירוּשׁ בֵּית הַבְּחִירָה לְמָאירִי (וְעוֹד): "כְּלוֹמַר שֶׁתְּהֵא מְלַאכְתְּךָ עֲרַאי". בְּרָכוֹת לה, ב: "עֲשׂוּ תּוֹרָתָן קֶבַע וּמְלַאכְתָּן עֲרַאי". רְאֵה רַמְבַּ"ם הִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה פֶּרֶק ג הֲלָכָה ז. טוּר וְשֻׁלְחָן עָרוּךְ וּדְאַדְמוּ"ר הַזָּקֵן אוֹרַח חַיִּים רֵישׁ סִימָן קנו. הִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה לְאַדְמוּ"ר הַזָּקֵן פֶּרֶק ג סָעִיף ב.

קֶבַע . עֲרַאי: פֵּירוּשָׁם רְאֵה סִידּוּר שַׁעַר הַקְּרִיאַת שְׁמַע פא, א. מַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי הַנְּדָפוֹת תקע"ז עַמּוּד קָנוּ. סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרכ"ט עַמּוּד כז. תא. תרל"ג עַמּוּד קלז. וְעוֹד).

63) (רְאֵה רַבֵּנוּ בְּחַיֵּי עַל הַפָּסוּק הוּבָא בְּרֵשִׁימַת הַצְּמַח צֶדֶק (סֵפֶר הַחֲקִירָה ע, ב; אוֹר הַתּוֹרָה מִשְׁפָּטִים עַמּוּד א' רפו (בְּתוֹסֶפֶת הָעֲרוֹת)):

"סִפֵּיר הִיא אֶבֶן יְקָרָה לְבֶנָה לְדַעַת רַבֵּינוּ סְעַדְיָה גְּאוֹן זַ"ל, וְעַל כֵּן אָמַר "לִבְנַת" מִלְּשׁוֹן לוֹבֶן, וְעִנְיָנוֹ זַכּוּת גָּדוֹל שֶׁהָאוֹר נִרְאֶה מֵאַחֲרָיו. (וּבְמִכְלוֹל פֵּירֵשׁ הָרַד"ק בְּשֵׁם גְּאוֹן שֶׁהוּא קְרַיסְטַאל, וְאַחַר כָּךְ הֵבִיא בְּשֵׁם הַמִּדְרָשׁ שֶׁהוּא גַּם כֵּן קָשֶׁה יוֹתֵר, וְכָתַב שֶׁאִם כֵּן הוּא דִּימַאנְט [וַיַּהֲלוֹם], עַל כָּל פָּנִים לְפִי זֶה הוּא כְּעִנְיָן "אַסְפַּקְלַרְיָא הַמְּאִירָה" הַיְינוּ שֶׁהָרְאִיָּה עוֹבֶרֶת דֶּרֶךְ עָלָיו בְּטוֹב כְּמוֹ דֶּרֶךְ זְכוּכִית לְבֶנָה).

אֲבָל דַּעַת הֶחָכָם רַבִּי אַבְרָהָם [אִבְן עֶזְרָא] זַ"ל כִּי סַפִּיר הוּא תְּכֵלֶת, וְכֵן אָמְרוּ בַּגְּמָרָא סוֹף פֶּרֶק ו דְּחוּלִּין דַּף פט עַמּוּד א, וְאָמַר כִּי "**לִבְנַת**" אֵינוֹ מִלְּשׁוֹן **לוֹבֶן** אֶלָּא כִּלְשׁוֹן "וְאַתָּה קַח לְךָ **לְבֵנָה**" בִּיחֶזְקֵאל סִימָן ד', א' (שֶׁעִנְיָנוֹ מִלְּשׁוֹן "וְנִלְבְּנָה לְבֵנִים", וּבִלְשׁוֹן מִשְׁנָה: "מַלְבְּנוֹת הַתְּבוּאָה שֶׁבֵּין הַזֵּתִים" – בְּמִשְׁנָה רֵישׁ פֶּרֶק ג דְּפֵאָה פֵּירֵשׁ הָרַב עוֹבַדְיָה [בַּרְטְנוּרָא]: "לְשׁוֹן דְּפוּסֵי לְבֵנוֹת", וְהַתּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב בְּשֵׁם הָרַב שִׁמְשׁוֹן פֵּירֵשׁ לְשׁוֹן **לוֹבֶן**, כְּמוֹ "שְׂדֵה הַלְּבָן").

וּרְאֵה אוֹר הַתּוֹרָה בְּרֵאשִׁית בֶּרֶךְ א קז, ב. בִּיאוּרֵי הַזֹּהַר לְהַצְּמַח צֶדֶק עַמּוּד עב).

64) (רְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה וַיִּקְרָא הוֹסָפוֹת נא, א. שִׁיר הַשִּׁירִים כא, ב).

65) (רְאֵה בְּרֵאשִׁית רַבָּה יא, ו. וּבְפֵירוּשׁ רַשִּׁ"י שָׁם: "הָדָא הוּא דִּכְתִיב "אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹקִים לַעֲשׂוֹת", "אֲשֶׁר בָּרָא וְעָשָׂה" אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא "לַעֲשׂוֹת", לוֹמַר שֶׁהַכֹּל צְרִיךְ תִּיקּוּן". וּרְאֵה לְעֵיל יז, ד. תּוֹרַת חַיִּים בְּרֵאשִׁית כ, ג. כה, ג).

66) ("נָקֵט דּוּגְמָא מִ"בְּשַׂר" דַּוְקָא, וְלִכְאוֹרָה אִי"ז נוֹגֵעַ לְתוֹכֶן הָעִנְיָן הַמְבוֹאָר עַל דֶּרֶךְ הַחִילּוּק שֶׁבֵּין לָשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ לִשְׁאָר הַלְּשׁוֹנוֹת, לְרַמֵּז שֶׁבֵּירוּר הַתַּחְתּוֹן (ע' לָשׁוֹן) הוּא בְּאוֹפֶן שׁחודר אֲפִילּוּ בְּ"בָשָׂר" . . וּרְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה בְּרָכָה צז, ד שֶׁאֲפִילּוּ "בָּשָׂר" שֶׁהוּא בְּדַרְגָּא תַּחְתּוֹנָה (עַם הָאָרֶץ אָסוּר לֶאֱכוֹל בָּשָׂר) יָבוֹא וְיַגִּיעַ לְמַדְרֵגַת הַשִּׂתְחַוָּיוּאָה". – שִׂיחַת שַׁבָּת פָּרָשַׁת מִשְׁפָּטִים תשמ"ט – תּוֹרַת מְנַחֵם הִתְוַוְעֲדוּיוֹת חֵלֶק ב עַמּוּד 318 הָעָרוֹת 122־121).

67) (פֶּרֶק א).

68) (בְּתַחְלֻתוֹ בְּחֵלֶק "בֵּית נָאֶמָן", בְּטַעַם שֶׁנִּקְרָא לָשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ. רְאֵה אוֹר הַתּוֹרָה וָאֵרָא עַמּוּד קצח).

69) ("זְקוּק תְּלֵי תִּלִּים שֶׁל הֲלָכוֹת". מְנָחוֹת כט, ב. רְאֵה לְעֵיל ו, ג. לִקּוּטֵי תּוֹרָה הַאֲזִינוּ עג, ב).

וְכָל זֶה אֵינוֹ כְּלָל וּכְלָל בִּשְׁאָר כְּתָבִים וּלְשׁוֹנוֹת. אֲבָל עִם כָּל זֶה הַבָּרַת כ"ב אוֹתִיּוֹת יֵשׁ בָּהֶן גַּם כֵּן בְּשָׁוֶה.

וְיָדוּעַ, דְּשׁוֹרֶשׁ כ"ב בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת אֵלּוּ נִמְשָׁכִים מִמָּקוֹם גָּבוֹהַּ מְאֹד וּלְמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל, רַק שֶׁ"קִבָּעָן בַּפֶּה כו'"[70], אִם כֵּן, עַל כָּל פָּנִים אָנוּ רוֹאִים שֶׁגַּם ע' לְשׁוֹן יֵשׁ שֹׁרֶשׁ לְהָאוֹתִיּוֹת לְמַעְלָה, לְכָךְ יוּכְלוּ לְהִתְעַלּוֹת[71] עַל יְדֵי מְסִירַת־נֶפֶשׁ בִּקְרִיאַת־שְׁמַע כַּנַּ"ל. וְזֶהוּ בְּחִינַת "לִבְנַת הַסַּפִּיר" שֶׁהוּא "תַּחַת רַגְלָיו", דְּהַיְינוּ בְּבֵירוּר מִבְּחִינַת נוֹגַהּ.

וְשָׁם יֵשׁ גַּם כֵּן "כְּעֶצֶם הַשָּׁמַיִם **לָטוֹהַר**", שֶׁהוּא בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה. שֶׁהַתּוֹרָה הִיא מֵהַשָּׁמַיִם, וְהָאוֹתִיּוֹת הֵן מִבְּחִינַת "טְהִירוּ עִלָּאָה"[72], כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר: "גְּלִיף גְּלִיפוּ בִּטְהִירוּ עִלָּאָה"[73], וְנִמְשְׁכָה לְמַטָּה גַּם כֵּן "תַּחַת רַגְלָיו" בַּעֲשִׂיָּה כַּנַּ"ל.

וְנִמְצָא: "לִבְנַת הַסַּפִּיר" וְ"עֶצֶם הַשָּׁמַיִם לָטוֹהַר" הֵם בְּחִינַת ב' מִינֵי אוֹתִיּוֹת הַנַּ"ל, שֶׁעַל יְדֵי ב' מִינֵי אוֹתִיּוֹת הַנַּ"ל הוּא עֲלִיַּת הַנִּשְׁמוֹת אַחַר יְרִידָתָן שֶׁיָּרְדוּ מִבְּחִינַת "טְהוֹרָה הִיא" לִהְיוֹת בִּבְחִינַת רֶגֶל כַּנַּ"ל, וְעַל יְדֵי ב' בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה הַנַּ"ל, שֶׁהֵם בִּבְחִינַת "תַּחַת רַגְלָיו", עַל יְדֵי זֶה הוּא הָעֲלִיָּה. :

וְזֶהוּ "וַיִּרְאוּ אֵת אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל":

דְּהִנֵּה לְעֵיל מִנַּיהּ כְּתִיב (פְּרֶשְׁתְּנוּ כד, ב): "וְנִגַּשׁ מֹשֶׁה לְבַדּוֹ אֶל הַוְיָ"ה וְהֵם לֹא יִגָּשׁוּ", כִּי שֹׁרֶשׁ בְּחִינַת מֹשֶׁה הָיָה לְמַעְלָה מִבְּחִינַת כִּסֵּא ה' הַמִּתְלַבֵּשׁ בְּבִי"ע (וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בְּפֵרוּשׁ "רַגְלִי, הָעָם אֲשֶׁר אָנֹכִי בְּקִרְבּוֹ"), וְלָכֵן נִיתְּנָה הַתּוֹרָה עַל יָדוֹ, כִּי הַתּוֹרָה יָרְדָה מִן הַשָּׁמַיִם, הַיְינוּ שֶׁנִּמְשְׁכָה מֵאֲצִילוּת לִבְרִיאָה דֶּרֶךְ בְּחִינַת הַכִּסֵּא הַנַּ"ל[74].

וּכְדֵי לְהַמְשִׁיכוֹ וּלְהוֹרִידוֹ מֵאֲצִילוּת לִבְרִיאָה, הִיא עַל יְדֵי מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלְיוֹ־הַשָּׁלוֹם, שֶׁשֹּׁרֶשׁ הַשָּׂגָתוֹ הָיָה בִּבְחִינַת אֲצִילוּת מַמָּשׁ. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בּוֹ (שְׁמוֹת ב, י): "מִן הַמַּיִם מְשִׁיתִיהוּ" – מִבְּחִינַת מַיִם עֶלְיוֹנִים, שֶׁהוּא בְּחִינַת אֲצִילוּת כו'. וְזֶהוּ "תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה" (בְּרֵכָה לג, ד) – שֶׁהַמְשִׁיךְ הַתּוֹרָה מֵאֲצִילוּת לְבִי"עַ.

מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַזְּקֵנִים לֹא הָיְתָה הַשָּׂגָתָם בַּאֲצִילוּת כְּלָל רַק בִּבְרִיאָה. וְלָכֵן נֶאֱמַר בָּהֶם "וַיִּרְאוּ אֵת **אֱלֹקֵי** יִשְׂרָאֵל": בְּחִינַת "אֱלֹקֵי" הוּא מִדַּת הַצִּמְצוּם וְהַהֶסְתֵּר, בְּחִינַת הַכִּסֵּא הַנַּ"ל. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּמֹשֶׁה כְּתִיב (פְּרֶשְׁתְּנוּ כד, ב): "וְנִגַּשׁ [..] אֶל **הַוְיָ"ה**", שֶׁהוּא בְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַצִּמְצוּם דְּשֵׁם אֱלֹקִים, דְּהַיְינוּ לְמַעְלָה מִבְּחִינַת הַכִּסֵּא.

וְלִהְיוֹת שֶׁהַשָּׂגַת הַזְּקֵנִים הָיָה מִבְּחִינַת "אֱלֹקִים", שֶׁהוּא אַחַר הַהֶעְלֵם דְּכִסֵּא הַנַּ"ל, לָכֵן שָׁם רָאוּ וְהִשִּׂיגוּ בְּחִינַת "לִבְנַת הַסַּפִּיר" וּבְחִינַת "כְּעֶצֶם הַשָּׁמַיִם", שֶׁהֵם ב' בְּחִינוֹת אוֹתִיּוֹת הַנַּ"ל.

דְּהַיְינוּ: שֶׁיֵּשׁ שָׁם גַּם כֵּן מִבְּחִינַת "עֶצֶם הַשָּׁמַיִם", וְהוּא אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה שֶׁנִּיתְּנָה מֵהַשָּׁמַיִם, שֶׁהֵרֵי נִמְשְׁכָה וְנִתְלַבְּשָׁה גַּם כֵּן תַּחַת הַכִּסֵּא הַנַּ"ל, וְזֶהוּ בְּחִינַת "אַבְנֵי קֹדֶשׁ" (אֵיכָה ד, א). וְעוֹד יֵשׁ שָׁם גַּם כֵּן בְּחִינַת "לִבְנַת הַסַּפִּיר", שֶׁהֵם אוֹתִיּוֹת הַמִּתְבָּרְרִים מֵע' לָשׁוֹן, שֶׁבְּחִינַת אוֹתִיּוֹת אֵלּוּ אֵינָם דַּוְקָא רַק **תַּחַת** בְּחִינַת כִּסֵּא, כַּנַּ"ל בַּאֲרִיכוּת. :

וְזֶהוּ "וְאֶל אֲצִילֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יָדוֹ" (פְּרֶשְׁתְּנוּ כד, יא):

פֵּירוּשׁ: "יָדוֹ" הֵן בְּחִינַת חַגֵּ"ת, שֶׁהֵן סְמוּכִין אֶל הָרֹאשׁ וּמְחוּבָּרִין עִמּוֹ, וְהֵם לְמַעְלָה מִבְּחִינַת כִּסֵּא וְהֶעְלֵם. עַל כֵּן הַזְּקֵנִים לֹא זָכוּ לְגִילּוּי זֶה מִבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַכִּסֵּא, דְּהַיְינוּ מִבְּחִינַת הַיָּדַיִם, וְהַשָּׂגָתָם הָיָה רַק עַל יְדֵי הַכִּסֵּא. וְזֶהוּ "וְתַחַת רַגְלָיו כו'", וְלָכֵן "לֹא שָׁלַח יָדוֹ" אֲלֵיהֶם.

וַהֲגַם שֶׁנִּקְרְאוּ "**אֲצִילֵי** בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", וּכְמוֹ שֶׁכְּתִיב בְּהוּ (בְּהַעֲלוֹתְךָ יא, כה): "**וַיָּאצֶל** מִן הָרוּחַ", עִם כָּל זֶה יֵשׁ הֶפְרֵשׁ בֵּינֵיהֶם לְמֹשֶׁה. שֶׁהֵם לֹא הִשִּׂיגוּ רַק הֶאָרַת הָאֲצִילוּת הַמִּתְלַבֵּשׁ בִּבְרִיאָה. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וַיִּרְאוּ אֵת **אֱלֹקֵי** כו'", וְלָכֵן "וְהֵם לֹא יִגָּשׁוּ" (פְּרֶשְׁתְּנוּ כד, ב) לִבְחִינַת גִּילּוּי שֵׁם **הַוְיָ"ה**. אֲבָל בְּמֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלְיוֹ־הַשָּׁלוֹם כְּתִיב: "וְנִגַּשׁ"[75] לִבְחִינַת שֵׁם הַוְיָ"ה. וְכֵן אֲבוֹת הָעוֹלָם הָיוּ מֶרְכָּבָה לִבְחִינוֹת "זְרוֹעוֹת עוֹלָם" כַּנַּ"ל.

(וּבָזֶה יוּבַן קְצָת מַה שֶּׁכָּתוּב בְּשִׁיר הַשִּׁירִים (ה, ד): "דּוֹדִי שָׁלַח יָדוֹ כו'", דְּהַיְינוּ לַנְּשָׁמוֹת הַגְּבוֹהוֹת בִּמְאֹד – אֲבוֹת הָעוֹלָם וּמֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלְיוֹ־הַשָּׁלוֹם כַּנַּ"ל). :

---

70) (סֵפֶר יְצִירָה ב, ג. "וְלֹא **שִׁבְּרָאן** שֵׁם בַּפֶּה" – לְעֵיל מַקֵּף מב, ב).

71) (לְהִתְעַלּוֹת עַל יָדֵי: בְּגוּף כְּתַב יַד קֹדֶשׁ: "לְהִתְעַלּוֹת עַל פִּי תְּנָאִים הַנַּ"ל שֶׁיִּהְיֶה הָעֵסֶק בְּמַשָּׂא וּמַתָּן בִּקְרִירוּת וּכְפִי הֶכְרֵחִי וְעַל **יְדֵי**").

72) ("שֶׁהֵם אוֹתִיּוֹת דְּתוֹרָה שֶׁבִּכְתָב שֶׁשָּׁרְשָׁם מִ"טְהִירוּ עִילָּאָה" כו'". לִקּוּטֵי תּוֹרָה וַיִּקְרָא נג ב).

73) (חִקֵּק חֲקִיקָה בְּטֹהַר הָעֶלְיוֹן. זֹהַר חֵלֶק א בְּרֵאשִׁית דַּף טו, א).

74) (וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּמָּקוֹם אַחֵר (לְעֵיל בְּרֵאשִׁית א, ב) בְּפֵרוּשׁ "הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי" (יְשַׁעְיָה סו, א), דְּקָאֵי עַל הַתּוֹרָה, שֶׁיְּרֵדָה לִהְיוֹת בְּחִינַת כִּסֵּא לְגִילּוּי רְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ כו').

וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּבֵּיאוּר לְמַה שֶׁכָּתוּב בְּ"לִקּוּטֵי אֲמָרִים" פֶּרֶק י"ג ("נִרְאֶה לִי בְּדֶרֶךְ אֶפְשָׁר – צָרִיךְ לִהְיוֹת: נ"ב. וְהוּא הַנִּדְפָּס בַּסִּידּוּר [עִם דַּא"ח] לְאַחַר "עָלֵינוּ" שַׁעַר הַתַּלְמוּד תּוֹרָה". – הֶעָרַת כְּבוֹד קְדוֹשַׁת אַדְמוּ"ר).

75) (פְּרֶשְׁתְּנוּ כד, ב: "וְנִגַּשׁ מֹשֶׁה לְבַדּוֹ אֶל ה' וְהֵם לֹא יִגָּשׁוּ וְהָעָם לֹא יַעֲלוּ עִמּוֹ").

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

תורת חיים

(כו) **וביאור** הענין הנה יש להקדים תחלה שיש בחכמה ב' מדרגות א' בחי' כתר שבחכ' או חכמה שבחכמה שזהו טרם שבא להתחלקות המדות שבחכ' אלא עכ"ז משם דוקא עיקר ושרש להתחלקות המדות דחכמה עצמה וכידוע בענין ו"ק דחכמה שזהו עצם כח השכל להשכיל כל שכל וטעם בגילוי מאין ליש בבינה להיות מט"פ טמא וטהור שנק' ז"ת דבינה כנ"ל. כמו ב"ש אוסרים וב"ה מתירים שזהו מצד ששרש עצמם כח החכמה שבב"ש מטה כלפי דין ע"כ אוסרים אף כי אין עדיין שכל וטעם בגילוי הנק' פנים מסבירות כנ"ל אלא כך כח שכלם נוטה לדין מצד שרש נשמתם מבחי' גבורה שבחכ' וממילא יבא לכלל השגה וטעם לדבר בבינה. וכן ב"ה מתירים או מטהרים לפי ששרש עצם כח שכלם מטה כלפי חסד למע' מטעם והשגה מפני ששרשם בחסד שבחכמה כו'. (וראייה לזה שלא יוכלו לחזור מדבריהם גם אם יסתרו דעתם בסברות וקושיות ולא ידעו מה להשיב במקומם עומדי' כמו שהקשו לרב וכי מה בין זה לעגל כו' ושתיק כו') (ביצה ו, א). ולפ"ז הרי יובן שכח השכל המשכיל כל שכל לחסד הוא מובדל בתכלית משכל המטה כלפי דין עד שהן כמו ב' קצוות רחוקים בתכלית מן הקצה לקצה ממש. וכמ"ש במ"א ע"פ ותורת חסד על לשונה שיש תורה של חסד ותורה של דין שזהו ב' הפכים בתכלית שמי ששרש נשמתו מחסד דח"ס מקור השכל כל עיקר עיונו בעומק אחר עומק רק למצוא שכליים וסברות רבות רק לחסד וזכות עד שיורד למטה מטה כ"כ להצדיק גם את הרשע ולטהר גם את הטמא ולהתיר את האסור כו'. ומי ששרש נשמתו מבחי' הדין דח"ס שבתורה עיקר כח עיונו בעומק גדול בהפוך רק להמציא שכליים וסברות לדין וחוב עד שיכול להרשיע גם את הצדיק ולטמא גם את הטהור כו'. וא"כ מאחר שמתרחקים ב' קווין אלה כ"כ מהיכן יהי' פסק ההלכה לאמיתתו להבדיל בין טמא לטהור ובין צדיק לרשע כו'. הענין הוא משום שיש מדרגה בחכמה שלמעלה ממקור השפע להשכיל לחו"ג והוא בחי' כתר שבחכמה (שנק' קו המשקולת או מתקלא כנ"ל שיש בכחו לעשות בחי' ההתכללות בין ב' הפכים כאלה להכריע מחסד לדין ומדין לחסד לפי שהוא למעלה משניהם אחר שאין שם מקור להתחלקות ב' נטיות דכח השכל לחו"ג הנ"ל. ואמנם עכ"ז הרי צ"ל הכרעה עכ"פ בין ב' הפכים כאלה שזה מטמא את הטהור וזה מטהר את הטמא כו' הרי מובן שזהו בא ממקור הראשון דחכ' לעשות הבדלה ביניהן ע"פ מדה קצובה אחר המזיגה והתכללות מבין ב' הפכים כאלה דוקא שזהו תכלית הברור דחכ' במקורה כמו שכבר הוברר בבחי' חכמה הקדומה הנק' מתקלא כמו קו המשקולת ונק' מא' קו המדה כו'. וז"ש כל אמרות אלוה צרופה כו' שנקרא חכמה ברורה וצרופה מכבר וזהו דאורייתא מח"ע נפק' ששרשה העצמית בחכמ' הקדומה קודם שנמשך בחו"ב ומדות ומשם נפקת ויוצאת לחכ' מאין ליש במדות דחכ' תחלה שהוא התחלקות דו"ק דחכ' להטות שכלו כלפי חו"ג ומשם לבינה להתפשט בטעם והשגה כנ"ל שנק' מט"פ טמא וטהור לעשות בהם ההתכללות תחלה שזהו כל התורה לאכללא שמאלא בימינא וימינא בשמאלא וזהו שהתורה בבחי' ת"ת כנ"ל. ואמנם בהתכללות זו עצמה נעשה ההבדל' במדה ברורה שכבר הוברר בכח ומקור הראשון דחכמה שבכתר ונמצא דשניהם אמת דעיקר התורה הוא בבחי' ההתכללות דמדות שזה בא דוקא מכח הח"ע שיצאה משם ובהתכללות זו עצמה יש הבדלה דוקא כמ"ש להבדיל בין הטמא ובין הטהור לפי שהכל במד' בא הכרעה זו במקור ההתחלקות דו"ק דחכמה כנ"ל. וכמו שאנו מוצאים בכל שכל וסברא א' ממש שמוצאים שיחייב לחסד יחייב גם להיפוכו לדין. וכמו בדיני טומאה וטהרה שמאותה סברא שבא לטהר הוא עצמו יגזור לטמא כי בנקל מתהפך לטמא את הטהור ולטהר את הטמא. וכמו ר"מ שהיה אומר על טהור טמא ומראה לו פנים כנ"ל. שזה א"א להיות ע"פ התחלקות המדות דחו"ד שכל א' מובדל מהיפוכו בתכלית כנ"ל בענין ב"ש אוסרים כו' אלא זה בא מכח העליון שלמעלה מהתחלקות המדות כנ"ל שממנו יבא בחי' ההתכללות לאכללא כו'. וגם ההבדלה להלכה למעשה שזהו שלימות הבירור דחכ' כמו כל שאינו יודע לעיין בב' הקצוות הרחוקים (וכמו ומי כהחכם ומי יודע פשר) דחו"ד בשוה לא יבורר האמת לתכליתו וכמו ומי כהחכם יודע פשר כו'. וזהו שהתורה נקרא אמת דוקא שהוא קו האמצעי דבחי' התיקון שכלול מב' הקוין דימין ושמאל במזג ומדה ברורה שלא להוסיף ולגרוע כלל כמ"ש אל תוסף כו' ואע"פ שכל התורה הוא לאכללא שמאלא כו' אבל זה עצמו בא במדה שהוא ההבדלה כנ"ל וד"ל:

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

ד) וְכָל זֶה הוּא עַל פִּי פֵּירוּשׁ הָא' שֶׁנִּזְכַּר לְעֵיל פֶּרֶק א' בְּעִנְיַן מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל, שֶׁרוֹצֶה לוֹמַר: **מֶחֱצָה** כִּפְשׁוּטוֹ.

וּכְמוֹ כֵּן יוּבָן פֵּירוּשׁ הַשֵּׁנִי – לְשׁוֹן **מְחִיצָה**, כְּלוֹמַר, הַמְחַלֵּק לַחֲצָאִים, וְהוּא עִנְיַן "קַו הַמִּדָּה"[110], שֶׁהוּא מְחַלֵּק שְׁנֵי חֲצָאֵי הַשֶּׁקֶל, שֶׁהוּא י' עִם ו"ד, שֶׁיִּהְיֶה שְׁנֵי חֲצָאִים שָׁוִים, כְּדֵי שֶׁאָז יוּכַל הָיָה לְהַגְבִּיהַּ אֶת ו"ד הַמּוּנָּחִים בָּאָרֶץ כְּפִי גּוֹבְהוֹ, לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר מֵהַמִּצְטָרֵךְ.

כִּי הֲגַם שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל שֶׁהַמַּ"ד מַעֲלָה מֵהַמַּ"ן כְּפִי עֶרְכּוֹ, אֲבָל גַּם הַמִּשְׁכַּת מַ"ד תְּחִלָּה הָיָה עַל פִּי מִדָּה מְכֻוָּנֶת תְּחִלָּה מֵעֵצְמוּת הַמַּאֲצִיל.

וְזֶהוּ סוֹד מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל, שֶׁמְּחַלֵּק קֹדֶשׁ הָעֶלְיוֹן לִשְׁנֵי חֲצָאִים שָׁוִים, שֶׁיִּהְיֶה מַחֲצִיתוֹ הַנִּמְשָׁךְ מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה מְכֻוָּן כְּמוֹ מַה שֶּׁצְּרִיכִים לְהַעֲלוֹת הַמַּ"ן מִמַּטָּה לְמַעְלָה כַּנַּ"ל. וְעַל יְדֵי נְתִינַת מַחֲצִית שֶׁקֶל לְמַטָּה הָיוּ מְעוֹרְרִים אוֹתוֹ בְּחִינָה הַמְחַלֵּק הַשֶּׁקֶל כַּנַּ"ל, וְהָיָה נִמְשָׁךְ גַּם כֵּן חֲצִי הַשֶּׁקֶל הָעֶלְיוֹן, שֶׁהוּא י' דְּחָכְמָה דְּאִ"ק הַמְּבָרֵר כַּנַּ"ל.

וּבָזֶה מוּבָן מַה שֶּׁכָּתַב הָאַרִיז"ל בְּפֵירוּשׁ מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל, שֶׁהוּא "חָד אוֹרְחָא שֶׁבְּאֶמְצָעִית הָרֹאשׁ", וְהַיְינוּ כְּפִי הַפֵּירוּשׁ הַשֵּׁנִי, וּשְׁנֵיהֶם דִּבְרֵי אֱלֹקִים חַיִּים.

וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב "הֶעָשִׁיר לֹא יַרְבֶּה" וּפֵירֵשׁ הָרַעְיָא מְהֵימְנָא: "דָּא עֲמוּדָא דְּאֶמְצָעִיתָא, לֹא יַרְבֶּה מַעֲשֵׂר, כְּמָה דִּתְנַן בְּסֵפֶר יְצִירָה: 'עֶשֶׂר סְפִירוֹת' וְלֹא י"א כוּ'".

הִנֵּה יָדוּעַ בְּעִנְיַן מִסְפַּר י' סְפִירוֹת, שֶׁהַכֶּתֶר, פְּנִימִיּוּתוֹ אֵין נִמְנֶה[111] בַּי' סְפִירוֹת, וְלָכֵן כְּשֶׁמּוֹנִים עֶשֶׂר סְפִירוֹת בְּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת אֵין הַכֶּתֶר נִמְנֶה, אֶלָּא הַדַּעַת נִמְנֶה בְּמִקּוֹמוֹ, כִּי שֹׁרֶשׁ הַדַּעַת לְמַעְלָה מֵחָכְמָה וּבִינָה, שֶׁלָּכֵן יָכוֹל לְזַוֵּוג חָכְמָה וּבִינָה, לְהָבִיא הָעֹלֶם הַמּוּשְׁכָּל לִידֵי גִּילוּי בְּהַשָּׂגָה, וְכֵן לְקַשֵּׁר הַשֵּׂכֶל עִם הַמִּדּוֹת כוּ', וְחִיצוֹנִיּוּת הַכֶּתֶר נִמְנֶה בַּי' סְפִירוֹת, וְלָכֵן כְּשֶׁמּוֹנִים י' סְפִירוֹת בְּחִיצוֹנִיּוּת אֲזַי הַכֶּתֶר נִמְנֶה וְאָז אֵין הַדַּעַת נִמְנֶה.

וְהִנֵּה לָזֶה אָמַר: שֶׁ"תִּפְאֶרֶת דַּאֲצִילוּת הַנִּקְרָא "עָשִׁיר" עַל שֵׁם הֱיוֹתוֹ כּוֹלֵל הַרְבֵּה בְּחִינוֹת, וּמוֹחִין דְּאַבָּא וְאִימָּא וְחֶסֶד וּגְבוּרָה כַּיָּדוּעַ, לֹא יַרְבֶּה מִי' סְפִירוֹת", כִּי לְכְאוֹרָה הָיָה יָכוֹל לְהַרְבּוֹת מִי' סְפִירוֹת, לְפִי שֶׁקַּו הָאֶמְצָעִי עוֹלֶה עַד פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר, יוֹתֵר מִשְּׁנֵי קַוִּוין – חַח"ן, בַּג"ה (חָכְמָה, חֶסֶד, נֶצַח; בִּינָה, גְּבוּרָה הוֹד).

וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר גַּם כֵּן בְּמָקוֹם אַחֵר, שֶׁגַּם בְּכְלָל, שֹׁרֶשׁ הַמִּדּוֹת שֶׁהוּא זָ"א, גְּבוֹהַּ מֵהַשֵּׂכֶל שֶׁהֵם אַבָּא וְאִימָּא. כִּי "רֵישָׁא דְזָ"א בַּעֲתִיקָא אָחִיד וְתַלְיָיא", מַה שֶּׁאֵין כֵּן אַבָּא וְאִימָּא יוֹנְקִים מִמַּזָּלוֹת. שֶׁלְּכָךְ יוּכַל לִהְיוֹת הַהִתְפַּעֲלוּת יוֹתֵר מֵהַשֵּׂכֶל הַמּוֹלִידִים, מִפְּנֵי שֶׁאֵין הַשֵּׂכֶל אֶלָּא מַעֲבִיר לְהוֹלִיד וּלְגַלּוֹת הַמִּדּוֹת. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמִצְוֹת תְּפִילִין[112] בְּעִנְיַן הָרְצוּעוֹת כוּ'. וְאִם כֵּן הָיָה יָכוֹל לְהַרְבּוֹת וּלְהַמְשִׁיךְ מִכֶּתֶר וְדַעַת, שֶׁשְּׁנֵיהֶם בַּקַּו הָאֶמְצָעִי, וְאָז הָיוּ י"א סְפִירוֹת.

וְעַל זֶה אָמַר וְצִיּוָּה הַמַּאֲצִיל הָעֶלְיוֹן הַמְחַלֵּק הַשֶּׁקֶל כַּנַּ"ל, שֶׁ"הֶעָשִׁיר לֹא יַרְבֶּה" מִי' סְפִירוֹת, כִּי כָּךְ רָצָה לִהְיוֹת **מִנְיָן זֶה** דַּוְקָא, "וְהַדַּל – דָּא צַדִּיק", בְּחִינַת יְסוֹד זָ"א, שֶׁנִּקְרָא "יָתוֹם מֵאִמּוֹ"[113], בְּחִינַת יוֹסֵף, מִשּׁוּם דְּ"בִינָה עַד הוֹד אִתְפַּשְׁטַת" וְאֵינוֹ מַגִּיעַ בַּיְסוֹד, אֲבָל יְסוֹד אַבָּא – אָרוֹךְ וּמַגִּיעַ עַד יְסוֹד זָ"א.

כִּי הִנֵּה מֵהִתְבּוֹנְנוּת הַשֵּׂכֶל יָבֹא לִידֵי הוֹדָאָה, כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים[114]: "מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ". אֲבָל יְסוֹד, שֶׁהוּא הַשְׁפָּעָה דִּלְבַר מִגּוּפָא בְּבִי"עַ, אֵין הַהִתְבּוֹנְנוּת וַהֲשָׂגָה עֶלְיוֹנָה יָכוֹל לְהַגִּיעַ שָׁם כָּל כָּךְ, כִּי אִם יְסוֹד אַבָּא, שֶׁהוּא בְּחִינַת כֹּחַ־מַה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשָּׂגָה, שֶׁיֵּשְׁנוֹ אֲפִילוּ בְּקַל שֶׁבַּקַּלִּים, שֶׁכָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל יָכוֹל לִמְסוֹר נַפְשׁוֹ כוּ'.

וְלָכֵן הַיְסוֹד שֶׁהוּא "הַדַּל" לְגַבֵּי הַתִּפְאֶרֶת דָּחוּק לוֹ לְהַמְשִׁיךְ מִסְפַּר י' סְפִירוֹת. וּמִכָּל מָקוֹם צִיּוָּה הַמַּאֲצִיל שֶׁלֹּא יַמְעִיט מִי' סְפִירוֹת, כִּי עֲטֶרֶת הַיְסוֹד – מַלְכוּת הַדְּבוּקָה בּוֹ – מַשְׁלֶמֶת לְהֶאָרַת הַבִּינָה, כִּי "כְּאִמָּה בִּתָּהּ"[115].

וְלָכֵן צִיּוָּנוּ ה' יִתְבָּרֵךְ שֶׁהֶעָשִׁיר וְהַדַּל שֶׁבֵּינֵינוּ, כָּל אֶחָד לֹא יַרְבֶּה וְלֹא יַמְעִיט מִנְּתִינַת מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל: כִּי כָּךְ צָרִיךְ לִהְיוֹת – הַמִּשְׁכַּת **י'** סְפִירוֹת עַל יְדֵי **י'** גֵּרָה, לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר. כִּי עַל יְדֵי י' סְפִירוֹת דְּמַ"ד אֵלּוּ יִתְבָּרְרוּ י' סְפִירוֹת דְּתוֹהוּ שֶׁנָּפְלוּ, שֶׁהֵם ו"ד הַנַּ"ל, וַאֲפִילוּ הַדַּל שֶׁאֵין לוֹ מֵעֵצְמוֹ שׁוֹאֵל מֵאֲחֵרִים, כִּי הַמַּלְכוּת מַשְׁלִימָתוֹ כַּנַּ"ל.

מַה נָּעִים חוּקָיו וּמִשְׁפָּטָיו בָּרוּךְ־הוּא, ה' יְגַלֶּה לָנוּ נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתוֹ אָמֵן:

מִצְוַת מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל. [פָּרָשַׁת תְּשָׂא]

---

110) יִרְמְיָה לא, לח.

111) רְאֵה מַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן, עִנְיָנִים עַמּוּד קצא. סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תש"ח עַמּוּד 242, דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וְעִבְרָתִי". תרמ"ד, עַמּוּד שלד.

112) לְעֵיל יח, ב.

113) רְאֵה עֵץ חַיִּים שַׁעַר הַצֵּלֶם פֶּרֶק ג. לִקּוּטֵי תּוֹרָה לְהָאַרִיז"ל פָּרָשַׁת וַיֵּשֶׁב עַל הַפָּסוּק "וְיִהִי יוֹסֵף יְפֵה תֹאַר".

114) תְּפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה. עַל פִּי דִּבְרֵי הַיָּמִים א כט, יג.

115) יְחֶזְקֵאל טז, מד.

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

תמים תהי' עם ה' אלקיך, וארז"ל פסחי' דקי"ג סע"ב מנין שאין שואלים בכלדיים שנא' תמים תהי' עם ה' אלקיך ופי' רש"י כלדיים אוב, והשיגו עליו התוס' בשבת ס"פ מי שהחשיך דקנ"ו ע"ב, וכן הרשב"ם בע"פ דקי"ג הנ"ל ופי' כלדיי' חוזה כוכבים, וכ' שכן עיקר, וכן רש"י בעצמו בשבת דקנ"ו פי' כלדיי' חוזה כוכבים, וכ"פ הערוך בערך כלדאי. ופי' תמים תהי' פי' הרשב"ם להיות בוטח בו בכל קורות ונולדות הבאות לך עכ"ל. והכוונה שלא יחשוב הסיבה לעיקר כ"א הכל צריכים לבטוח בו ית', כי הוא המסבב כל הסיבות בהשגחה פרטית על כל נברא בפרט, שזהו בחי' היותר גבוה מבחי' עילת העילות כו' וכמשי"ת אי"ה.

ובזח"ג פ' שלח לך דקס"ג ע"ב פי' בענין תמים תהי' וביאר ההפרש בין תמים לבחי' תם, שתמים כתי' באברהם וביעקב נא' תם, ופי' שלבוא לבחי' תמים תהי' זהו ע"י בחי' מדבר, ואם היו זוכי' היו באים לבחי' זו ע"י אח"פ דכתי' בה אשר ה' אלקיך דורש אותה, אך מאשר לא זכו לכן אם כי באים לבחי' תמים תהי' עם ה' אלקיך אך זהו ע"י המדבר אתר רחוק מתמן דלא יסתכל אנפין באנפין בהדי' למהוי עם ה' כדקא יאות. ועפ"ז יתפרש פסוק שקללן במדבר הזה יתמו, שאינה קללה גמורה כ"א שיתמו הוא מל' תמים תהי', אך מחמת החטא לא יבואו דור המדבר לבחי' זו ע"י אח"פ ששם הוא בחי' עם ה' אלקיך באופן היותר נעלה להיות כי תמיד עיני ה' אלקיך בה, כ"א ע"י המדבר שהוא ארץ צי' ושממה. ונמצא שזהו כענין שמצינו באדה"ר שמתחלה הניחו בג"ע כמ"ש וינחהו בג"ע לעבדה ולשמרה, וע"י חטא עה"ד דן אותו בשילוחין ובגירושין כדכתי' וישלחהו כו' מג"ע לעבוד את האדמה וגו' וכתי' ויגרש, ומצינו כה"ג שלשון הקללה הוא ג"כ ברכה כמ"ש בספר כד הקמח אות א' בערך אהבה וז"ל ומרוב אהבתו אלינו כו' ואף במקום התוכחה עצמה מצינו שהלשון יכלול נחמה והוא דבר הושע (סי' א' פסוק וא"ו) קרא שמה כו' כי נשא אשא להם, ולשון נשא אשא לפי קשר הענין יהי' מל' עקירה והכרתה כל' ישא פרעה את ראשך ס"פ וישב, אמנם יש בו זכרון נחמה לפי שהוא כולל לשון סליחה כן תירגם יונתן ברם אם יתובון משבק אשבוק להון כו' עכ"ל. וכ"מ בגמ' פסחים פ"ח דף פ"ז ע"ב שא' ר"א שאפי' בשעת כעסו של הקב"ה זוכר את הרחמים, ור"י בר"ח אמר מהכא כי נשא אשא להם, ופי' רש"י נשא אשא להם לשון סליחה ואתמוי מתמה ומיהו ל' סליחה קא מידכר.

ועד"ז יש לפרש מ"ש במדבר הזה יתמו עם היותו ל' קללה ע"ד ותם לריק כוחכם (בחוקתי ד"ו ד') עכ"ז יש בו ג"כ ל' ברכה והוא ע"ד תם עוונך בת ציון (איכה ד' ד"ב). וי"ל שקאי על העוון עצמו ע"ד שארז"ל בפ"ק דברכות ד"י ע"א ע"פ יתמו חטאים מן הארץ (תילים ק"ד ל"ה) חוטאים לא כתי' אלא חטאים, ופי' רש"י יצר הרע, והיינו דליהדרו בתשובה שעי"ז יתמו החטאים עצמם ויזדככו החוטאים בהם. וכמו"כ י"ל בענין במדבר הזה יתמו, שע"י שיתמו החטאים היינו היצה"ר שזה"ע תם עוונך כו', אז תבוא ע"י בירור זה לבחי' תמתי, כמארז"ל ברבות במג"א דקי"ז ע"א אחותי זו בבל והיינו ששם נתאחו ישראל אליו ית' ונדבקו בו, רעייתי יונתי תמתי כו', וע' במ"כ בשם שוחר טוב, והיינו לפי שאז תם עוונך הוא בחי' החטא עוון עצמו יצה"ר, וכענין שאמרו ברבות במקומו ע"פ תם עוונך שבו נטלו ישראל איפוכי שלימה ועי"ז הם באים לבחי' תמתי, אך אם לא הי' חטא עה"ד ומרגלים והיו עומדים בעשר נסיונות הי' באופן אחר לגמרי, וע"י שלא עמדו בנסיון, לכן נגזר שיהי' הבירור ע"י המדבר הגדול שבו נחש שרף ועקרב וצמאון, שארז"ל במד"ר בפ' לך לך פמ"ד נחש זו בבל כו', ובו וע"י נעשה המוליכך הוא בחי' מהלכי', שלזה הוא ענין ירידת הנשמה בגוף כדי שתבוא מבחי' עמידה לבחי' הילוך כו'. והענין הוא דהנה כתי' כולך יפה רעייתי ומום אין בך, והיינו מום דערלה, שזה שנא' באברהם התהלך לפני והי' תמים ע"י המילה, ובערלה יש ד' קליפין, ואברהם בחר כו' תחת גיהנם, ולכן ע"י ד' בחי' אלו שבחר בהם מתבררי' הד' בחי' שיש בערלה.

ולהבין כ"ז צ"ל תחלה מ"ש בזח"א ויחי דרל"ח ע"ב ע"פ לא תירא לביתה משלג כי כל ביתה לבוש שנים, א"ת שנים אלא שנים כגון מילה ופריעה, ציצית ותפילין, מזוזה ונר חנוכה, והנה נת' לעיל כי מילה ופריעה הם נגד ד' בחי' שבערלה, שג' שנים ערלים יהיו לכם לא יאכל כלל, ובשנה הרביעי' מהני פדיון להיותה ק"נ, שהיא בחי' להט החרב המתהפכת, ולכן אין קורעין עור הפריעה לגמרי מכל וכל כ"א פורעי' אותו ומניחי' אותו דבוק בראשית מקום גידולו מן העטרה ולמטה, רק שפורעי' וקורעי' אותו לקרעי'

עד שיתגלה עטרת היסוד, משא"כ עור הערלה חותכין אותו לגמרי, להיותו רומז על ג"ק הוא ג' שני ערלה שא"א להתברר כלל כ"א ע"ד כל ל"ת שמקיימין המצוה ע"י הלא, וכענין כלי חרס שארז"ל שבירתן זהו תקנתן, אבל לא כן בק"נ שיכולי' להפכו לקדושה ע"י הבירורי' כו'.

תמים תהי'

בס"ד. דברים י"ח י"ג.

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

קונטרס התפילה

יד. וְהִנֵּה, הַצְּעִירִים אֲשֶׁר עוֹד לֹא לָמְדוּ דַא"ח כָּל צָרְכָּן לֵידַע פְּרָטֵי עִנְיְנֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת עַל בּוּרְיָים, לֹא יַעֲלוּ בְּמַעֲלַת הַהִתְבּוֹנְנוּת לִפְנֵי עוֹנָתָן, כִּי לֹא יוּכְלוּ לְהִתְבּוֹנֵן בַּאֲרִיכוּת הַהִתְבּוֹנְנוּת בִּפְרָטִיּוּת, וּבִפְרָט בְּהַעֲמָקַת הַדַּעַת הַנַּ"ל, כִּי אִם יַטְעוּ אֶת עַצְמָם בְּדִמְיוֹנוֹת שָׁוְא, הֵן בְּהִתְבּוֹנְנוּת וְהֵן בְּהִתְפַּעֲלוּת הַלֵּב, וִיקַלְקְלוּ בְּזֶה שֶׁיַּרְגִּילוּ עַצְמָן לְהַטְעוֹת אֶת עַצְמָן, וּמִמֵּילָא, גַּם לְאַחַר שֶׁיִּלְמְדוּ וְיֵדְעוּ לְהִתְבּוֹנֵן הֵיטֵב, יִתְפַּעֲלוּ מֵהַכְּלָל קוֹדֶם שֶׁיִּסְפִּיקוּ לְהִתְבּוֹנֵן בְּהָעִנְיָן בִּפְרָטִיּוּת. כִּי אִם צְרִיכִים תְּחִלָּה לִלְמוֹד דַא"ח עִם חַבְרֵיהֶם הַיּוֹדְעִים יוֹתֵר מֵהֶם, וְיִהְיוּ מוּכְנָעִים אֶל הַגְּדוֹלִים לְקַבֵּל מֵהֶם, וְיִבְחֲרוּ בְּעִנְיָנִים לִלְמוֹד אוֹתָם בְּעִיּוּן (לְבַד מַה שֶׁצְּרִיכִים לִלְמוֹד לְמִיגְרָס), לְיַיגֵּעַ אֶת עַצְמוֹ לָדַעַת אֶת ה', לְהָבִין הֵיטֵב אֶת הַדְּבָרִים לַאֲשׁוּרָם וְעַל בּוּרְיָים.

וְזֹאת תִּהְיֶה עֲבוֹדָתָם בַּתְּפִלָּה, לְאַחַר הֲכָנָה כְּלָלִית שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בְּסָעִיף א' – לְהָסִיר הַטִּרְדוֹת כו': יִתְפַּלְּלוּ בִּקְבִיעוּת מָקוֹם, מִתּוֹךְ הַסִּידּוּר, בִּמְתִינוּת גְּדוֹלָה; וּלְכַוֵּין פֵּירוּשׁ הַמִּלּוֹת; וְיִהְיֶה הַתְּפִלָּה בְּקוֹל קָצָת, וּבְדִבּוּר מְבוֹרָר, שֶׁיֵּצְאוּ הַתֵּיבוֹת הֵיטֵב, וִיהִיוּ הַתֵּיבוֹת חַיִּים וּמְאִירִים לָהֶם מֵהֶרְגֵּשׁ פֵּירוּשׁ הַתֵּיבוֹת.

(וְכֵן הַגְּדוֹלִים שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָהֶם לִהְיוֹת תָּמִיד בַּעֲבוֹדָה בִּבְחִינַת גְּדֻלּוּת הַמּוֹחַ וְהַלֵּב שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל – יִהְיֶה לְעִתִּים הַתְּפִלָּה בְּאוֹפֶן הַנַּ"ל. אָמְנָם לֹא יִפְטְרוּ אֶת עַצְמָם בָּזֶה, כִּי הַהֶכְרֵחַ הוּא לִהְיוֹת בְּמוֹחַ וְלֵב כַּנַּ"ל:

הָא' – מִצַּד עֶצֶם הָעֲבוֹדָה, שֶׁצָּרִיךְ לַעֲבוֹד אֶת ה' בַּ"עֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב", לְעוֹרֵר אַהֲבָה וְיִרְאָה אֲמִיתִּיִּים בְּלִבּוֹ לְקַיֵּים הַמִּצְוֹת עֲשֵׂה לֶאֱהוֹב אֶת ה' וְלִירָא מִפָּנָיו כו', וְהוּא עַל יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת וְהַעֲמָקַת הַדַּעַת כַּנַּ"ל.

הַב' – שֶׁזֶּה נוֹגֵעַ לִכְלָלוּת קִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת. דְּאַהֲבָה – מִקּוֹר הָרְמַ"ח מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְיִרְאָה – מְקוֹר שֵׁסַ"ה מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁבִּלְעָדָן אֵין לָהֶם קִיּוּם אֲמִיתִּי, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּסֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים[85]. וּבָזֶה דַּוְקָא יִתְקַיֵּים בּוֹ אוֹר הַתּוֹרָה וִידִיעַת הָאֱלֹקוּת, שֶׁיּוּקְלַט וְיוּחְקַק בְּמוֹחוֹ וְלִבּוֹ כו' כַּנַּ"ל.

וְהַג' – שֶׁעַל יְדֵי זֶה דַּוְקָא יְבָרֵר וִיזַכֵּךְ אֶת הַמִּדּוֹת טִבְעִיִּים דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, שֶׁבְּהֶעְדֵּר הָעֲבוֹדָה דִּתְפִלָּה אֵינָם מִזְדַּכְּכִים וּמִתְתַּקְּנִים כְּלָל וּכְלָל, וְנִשְׁאַר הָרַע בְּתָקְפּוֹ, כַּנַּ"ל בְּאוֹרֶךְ שֶׁתִּיקּוּנָם הוּא בַּעֲבוֹדָה הָאֲמִיתִּית **דִּתְפִלָּה** דַּוְקָא, אֲשֶׁר עַל זֶה תַּכְלִית בּוֹאוֹ לָעוֹלָם הַזֶּה – לְבָרֵר וּלְזַכֵּךְ אֶת הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית כו').

קִיצּוּר: יְבָאֵר אֲשֶׁר הַצְּעִירִים שֶׁלֹּא לָמְדוּ הַרְבֵּה דַא"ח עֲלוּלִים יוֹתֵר לִטְעוֹת, וְעַל כֵּן יִהְיוּ נִכְנָעִים אֶל הַזְּקֵנִים, וְיִלְמְדוּ בְּעִיּוּן. וְכָל עֲבוֹדָתָם בַּתְּפִלָּה יִהְיֶה כַּמְּבוֹאָר בְּסָעִיף א' שֶׁל הַה' הֲכָנוֹת הַנַּ"ל בְּפֶרֶק י"א.

85) פֶּרֶק ד. וּרְאֵה קוּנְטְרֵס הָעֲבוֹדָה פֶּרֶק ב.

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – תרפ"ז

"וְקִבֵּל* הַיְּהוּדִים אֵת אֲשֶׁר הֵחֵלּוּ לַעֲשׂוֹת", דְּעַתָּה בִּזְמַן הַגָּלוּת הֵם קִבְּלוּ מַה שֶּׁהֵחֵלּוּ כְּבָר בִּזְמַן דְּמַתַּן תּוֹרָה, וּכְאָמְרָם זַ"ל (שַׁבָּת פח) עַל פָּסוּק "קִיְּמוּ וְקִבְּלוּ הַיְּהוּדִים" וְכוּ', דְּקִיְּמוּ עַתָּה מַה שֶּׁקִּבְּלוּ כְּבָר בִּזְמַן דְּמַתַּן תּוֹרָה. דִּלְכְאוֹרָה הוּא דָּבָר נִפְלָא, דִּבְמַתַּן תּוֹרָה הָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּתַכְלִית הָעִלּוּי דִּגְאֻלָּה, וְהָיוּ בְּמַעֲמָד וּמַצָּב מְשֻׁבָּח בְּיוֹתֵר בְּעִנְיַן הַחֵרוּת וְהַחֹפֶשׁ, וְרָאוּ כַּמָּה אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים בִּיצִיאַת מִצְרַיִם, שֶׁהוּא מַה שֶּׁבְּהַטֶּבַע מַמָּשׁ הָיָה נִכָּר וְנִרְאֶה בּוֹ הַכֹּחַ וְהַחַיּוּת הָאֱלֹקִי שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַטֶּבַע, וּבִפְרָט בִּקְרִיעַת יַם סוּף, עַד כִּי בְּבוֹאָם לְהַר סִינַי הָיוּ בְּתַכְלִית הָעִלּוּי, וְהָיָה גִּלּוּי אֱלֹקוּת בְּמוּחָשׁ מַמָּשׁ, וּבִזְמַן הַגָּלוּת הוּא הַהֵפֶךְ מִזֶּה מַמָּשׁ, דְּ"אוֹתֹתֵינוּ לֹא רָאִינוּ", כִּי הָאוֹר וְהַחַיּוּת הָאֱלֹקִי אֵינוֹ נִרְאֶה כְּלָל בְּגָלוּי, וְאַדְּרַבָּא הַחֹשֶׁךְ יְכַסֶּה אָרֶץ בְּרִבּוּי צִמְצוּמִים וְהֶעְלֵמוֹת וְהֶסְתֵּרִים, אֲשֶׁר כָּל גָּלוּת[1] הוּא בְּדַרְגְּמַת גָּלוּת מִצְרַיִם, דִּכְשֵׁם שֶׁבְּגָלוּת מִצְרַיִם כְּתִיב "וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה מִקֹּצֶר רוּחַ וּמֵעֲבוֹדָה קָשָׁה" בַּעֲבוֹדַת פָּרֶךְ, כֵּן הוּא בְּכָל גָּלוּת וְגָלוּת אֲשֶׁר כָּל אֶחָד בְּנַפְשׁוֹ יָבִיא לַחְמוֹ, בְּכַמָּה נִסְיוֹנוֹת בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת, וּבְזַעַת אַפּוֹ בַּעֲבוֹדָה קָשָׁה מֵאָז קוּמוֹ בַּבֹּקֶר עַד שָׁעָה מְאֻחֶרֶת בַּלַּיְלָה, בְּאֹפֶן אֲשֶׁר אֵין לוֹ זְמַן לֹא עַל תְּפִלָּה וְלֹא עַל תּוֹרָה, וְכָל הַיּוֹם הָלוֹךְ יֵלֵךְ בְּטִרְדָה עֲצוּמָה, דְּבַבֹּקֶר יֹאמַר מִי יִתֵּן עֶרֶב וּבָעֶרֶב יֹאמַר מִי יִתֵּן בֹּקֶר, וּמִבַּלְבָּל כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה, וּבִפְרָט בִּזְמַן הָמָן אֲשֶׁר עָמַד עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵינוּ, לְהַשְׁמִיד לַהֲרוֹג וּלְאַבֵּד אֶת כָּל הַיְּהוּדִים מִנַּעַר וְעַד זָקֵן טַף וְנָשִׁים מִבְּלִי לְהַשְׁאִיר חַס וְשָׁלוֹם שָׂרִיד וּפָלִיט, וְכִדְאִיתָא בְּמִדְרָשׁ רַבָּה בִּמְקוֹמוֹ (פָּרָשָׁה ז): "אָמַר (הָמָן) אֵין אֲנִי שׁוֹלֵחַ יָדִי תְּחִלָּה אֶלָּא בְּאֵלּוּ הַתִּינוֹקוֹת", וְהַיְנוּ דִּבְכְדֵי לְהָפִיק חַס וְשָׁלוֹם מַחֲשַׁבְתּוֹ הָרָעָה אֲשֶׁר חָשַׁב עַל הַיְּהוּדִים רַחֲמָנָא לְצִלָּן לְאַבְּדָם, הִנֵּה הַהַתְחָלָה הִיא מֵאֵלּוּ הַתִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן, דְּזֶהוּ דִּכְתִיב "וַיְהִי בִּימֵי אַחַשְׁוֵרוֹשׁ", וְאָמְרוּ רַז"ל (בְּמִדְרָשׁ רַבָּה בִּמְקוֹמוֹ) דִּבְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְהִי בִּימֵי" אֵינוֹ אֶלָּא צָרָה, וְעַל דֶּרֶךְ דִּכְתִיב "וַיְהִי בִּימֵי אָחָז", "וּמַה צָּרָה הָיָה שָׁם וְכוּ', אָמַר אָחָז: אִם אֵין גְּדָיִים אֵין תְּיָשִׁים כּוּ', כָּךְ אִם אֵין קְטַנִּים אֵין גְּדוֹלִים, אִם אֵין גְּדוֹלִים אֵין תַּלְמִידִים, אִם אֵין תַּלְמִידִים אֵין חֲכָמִים, אִם אֵין חֲכָמִים אֵין זְקֵנִים, אִם אֵין זְקֵנִים אֵין תּוֹרָה, אִם אֵין תּוֹרָה אֵין בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת, אִם אֵין בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁרֶה שְׁכִינָתוֹ בָּעוֹלָם. מֶה עָשָׂה, עָמַד וְנָעַל כָּל בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת שֶׁלֹּא לְהִתְעַסֵּק בַּתּוֹרָה וְכוּ', לָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ אָחָז, שֶׁאָחַז בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּמִדְרָשׁוֹת וְכוּ', וּמֵאוֹתָהּ שָׁעָה קִוִּיתִי לוֹ, דִּכְתִיב 'כִּי לֹא תִשָּׁכַח מִפִּי זַרְעוֹ'. מָה אַתָּה מוֹעִיל (כְּלוֹמַר, יְשַׁעְיָהוּ הַנָּבִיא אוֹמֵר לְאָחָז, וּמָה אַתָּה מוֹעִיל בָּזֶה שֶׁאַתָּה נוֹעֵל בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת, הֲלֹא כָּל חֶפְצְךָ הוּא שֶׁתִּשָּׁכַח חַס וְשָׁלוֹם תּוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל וּלְהַפְרִידָם חַס וְשָׁלוֹם מֵאֱלֹקוּת, הִנֵּה כָּל זֶה לֹא יוֹעִיל לְךָ, כִּי) 'הִנֵּה אָנֹכִי וְהַיְלָדִים אֲשֶׁר נָתַן לִי הֲוָי' לְאֹתוֹת וּמוֹפְתִים בְּיִשְׂרָאֵל'. וְכִי יְלָדָיו הָיוּ, וַהֲלֹא לֹא הָיוּ אֶלָּא תַּלְמִידָיו, אֶלָּא מִכָּאן שֶׁתַּלְמִידוֹ שֶׁל אָדָם נִקְרָא בְּנוֹ", וְעַל יְדֵי הַיְלָדִים הָאֵלּוּ הוּקַם הַהֲרִיסוֹת אֲשֶׁר הָרַס אָחָז, וְזֶהוּ מֵאוֹתָהּ שָׁעָה קִוִּיתִי לוֹ, דִּכְתִיב "כִּי לֹא תִשָּׁכַח מִפִּי זַרְעוֹ", דְּתִינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן הֵם הַיְסוֹד לִהְיוֹת "וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים" כּוּ'.

קִצּוּר. מְבָאֵר גֹּדֶל הָעִלּוּיִים וְהַגִּלּוּיִים דִּיצִיאַת מִצְרַיִם קְרִיעַת יַם סוּף וּמַתַּן תּוֹרָה, וְעֹצֶם הַיְרִידָה וְשִׁפְלוּת דִּזְמַן הַגָּלוּת. גְּזֵרַת הָמָן לְהַשְׁמִיד רַחֲמָנָא לְצִלָּן מַתְחִיל בְּתִינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן. תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן יְסוֹד יִשְׂרָאֵל.

ב) **וּבָזֶה** יוּבַן מַה שֶּׁכָּתוּב "מִפִּי עוֹלְלִים וְיוֹנְקִים יִסַּדְתָּ עֹז כּוּ' לְהַשְׁבִּית אוֹיֵב וּמִתְנַקֵּם". וְהִנֵּה לִכְאוֹרָה לְלֹחֵם עִם אוֹיֵב, וּמִכָּל שֶׁכֵּן עִם מִתְנַקֵּם, צְרִיכִים בַּעֲלֵי כֹּחַ וּגְבוּרָה מְרֻבָּה, וְהַיּוֹדְעִים בְּטִיב עִנְיְנֵי וְטַכְסִיסֵי מִלְחָמָה, דְּהָאוֹיֵב הוּא שׂוֹנֵא הַגָּלוּי, וְהַנּוֹקֵם הוּא שׂוֹנֵא נִסְתָּר וְעוֹלֵל עֲלִילוֹת כּוּ', עוֹד זֹאת דְּהָאוֹיֵב הוּא הַלּוֹחֵם בְּגָלוּי כִּשְׁנֵי מַחֲנוֹת הָעוֹמְדִים זֶה מוּל זֶה, וְהַנּוֹקֵם הוּא רַק בְּמִי שֶׁהוּא יוֹתֵר חָזָק מִכְּמוֹ חֲבֵרוֹ, וְהַיְנוּ דִּלְאֵיזֶה סִבָּה שֶׁתִּהְיֶה הוּא יוֹתֵר חָזָק מֵחֲבֵרוֹ, וְהוּא מִתְנַקֵּם מֵאִתּוֹ רַחֲמָנָא לְצִלָּן, דְּהִנֵּה עִנְיְנֵי מִלְחָמָה הֲרֵי יֵשׁ בָּזֶה סֵדֶר וְחֻקִּים מֻגְבָּלִים יְדוּעִים, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּעִנְיַן הַנְּקָמָה שֶׁהוּא יוֹצֵא מִגֶּדֶר הַחֹק לְגַמְרֵי, וְהִנֵּה בִּכְדֵי לְהַשְׁבִּית אֶת הָאוֹיֵב, וּמִכָּל שֶׁכֵּן אֶת הַמִּתְנַקֵּם אֲשֶׁר לְאֵיזֶה סִבָּה שֶׁתִּהְיֶה הוּא יָכוֹל לְהִתְנַקֵּם, הֲלֹא הָיוּ צְרִיכִים בַּעֲלֵי כֹּחַ וּבַעֲלֵי גְּבוּרָה שֶׁיּוּכְלוּ לַעֲמֹד בְּקִשְׁרֵי מִלְחָמָה, וְאִם כֵּן מַהוּ מִפִּי עוֹלְלִים וְיוֹנְקִים כּוּ', דְּעַל יְדֵי זֶה דַּוְקָא יְכוֹלִים

*) נדפס בספר המאמרים תרפ"ז עמוד קי ואילך. המראי המקומות וההערות על המאמר הם מכ"ק אדמו"ר.

1) ראה בראשית רבה פרשה טז, ה: כל המלכיות כו'. בתורה אור ריש פרשת שמות. ועוד.

לְהַשְׁבִּית אוֹיֵב וּמִתְנַקֵּם, דְּלִכְאוֹרָה הוּא פֶּלֶא אֵיךְ עוֹלֵל
וְיוֹנֵק דַּוְקָא הֵן הֵמָּה בְּכֹחָם הָרַךְ יְכוֹלִים לְהַשְׁבִּית אוֹיֵב
וַאֲפִלּוּ מִתְנַקֵּם. אַךְ הָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה כְּתִיב "לֹא בְּחַיִל
וְלֹא בְכֹחַ כִּי אִם בְּרוּחִי אָמַר הֲוָי' צְבָאוֹת", שֶׁהוּא גִּלּוּי
שֵׁם הֲוָי' שֶׁיֵּשׁ בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל. וְזֶהוּ "מִפִּי
עוֹלְלִים וְיוֹנְקִים" דַּוְקָא, שֶׁהוּא הֶבֶל הַתִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית
רַבָּן, "יִסַּדְתָּ עֹז", וְאֵין עֹז[2] אֶלָּא תּוֹרָה, וְזֶהוּ שֶׁמַּשְׁבִּית
אֶת הָאוֹיֵב וַאֲפִלּוּ אֶת הַמִּתְנַקֵּם. אֲבָל בִּימֵי הָמָן שֶׁבִּקֵּשׁ
לְהַשְׁמִיד כּוֹ' רַחֲמָנָא לִצְלָן, וְהָיוּ יִשְׂרָאֵל, לֹא עָלֵינוּ,
בְּתַכְלִית הַשִּׁפְלוּת, לְכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן אֵיךְ אָז דַּוְקָא
קִיְּמוּ מַה שֶּׁקִּבְּלוּ כְּבָר בְּמַתַּן תּוֹרָה, דַּהֲלֹא בְּמַתַּן תּוֹרָה
הָיוּ בְּתַכְלִית הַמַּעֲלָה, דִּכְתִיב "פָּנִים בְּפָנִים דִּבֶּר הֲוָי'
עִמָּכֶם", שֶׁמִּזֶּה נַעֲשָׂה שֵׁם הֲוָי' בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל
כַּנּוֹדַע[3], וְכַיָּדוּעַ בְּעִנְיָן[4] "כָּפָה עֲלֵיהֶם הַר כְּגִיגִית", שֶׁזֶּהוּ
הַגִּלּוּי מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, הִנֵּה הַקְּדִימָה נַעֲשָׂה לְנִשְׁמָע
הוּא רַק קַבָּלָה בִּלְבַד, וְהַקִּיּוּם בְּפֹעַל הוּא דַּוְקָא בִּזְמַן
הַגָּלוּת שֶׁהָיוּ שְׁרוּיִים רַחֲמָנָא לִצְלָן בְּצַעַר גָּדוֹל כָּזֶה, וְאָז
דַּוְקָא קִיְּמוּ מַה שֶּׁקִּבְּלוּ כְּבָר.

קצור. יְבֹאַר דְּאוֹיֵב הוּא שׂוֹנֵא הַלּוֹחֵם בְּגָלוּי, וּמִתְנַקֵּם
שׂוֹנֵא נִסְתָּר הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּכֹחַ הָעֲלִילוֹת, וַיַּסְבִּיר
דְּהַשְׁבָּתַת הָאוֹיֵב וְגַם הַמִּתְנַקֵּם הוּא עַל יְדֵי תִּינוֹקוֹת שֶׁל
בֵּית רַבָּן. וּמְפֹרָשׁ הַכָּתוּב "מִפִּי עוֹלְלִים". וּמַקְשֶׁה, אֵיךְ
בִּזְמַן הַגְּזֵרָה קִיְּמוּ בְּפֹעַל מַה שֶּׁקִּבְּלוּ כְּבָר בְּמַתַּן תּוֹרָה
בְּכֹחַ.

ג) **אַךְ** הָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה כְּתִיב "וְעַמֶּךָ כֻּלָּם צַדִּיקִים
כּוֹ' נֵצֶר מַטָּעַי מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר", דְּכָל
יִשְׂרָאֵל מִצַּד שֹׁרֶשׁ נִשְׁמָתָם הֵם בְּמַדְרֵגַת צַדִּיק, וְזֶהוּ
"וְעַמֶּךָ כֻּלָּם צַדִּיקִים" כּוֹ', דְּעַמְּךָ שֶׁהֵם עַם הֲוָי', אֲשֶׁר
הוֹרָתָם וְלִדָּתָם בִּקְדֻשָּׁה וְטָהֳרָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה, הֵם
בְּמַדְרֵגַת צַדִּיקִים, וְלִכְאוֹרָה מַדְרֵגַת[5] צַדִּיק הוּא מַדְרֵגָה
עֶלְיוֹנָה, וְאֵיךְ זֶה בִּיכֹלֶת כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל לְהַגִּיעַ
לָזֶה בְּפֹעַל מַמָּשׁ עַד אֲשֶׁר יִהְיֶה "נֵצֶר מַטָּעַי מַעֲשֵׂה יָדַי
לְהִתְפָּאֵר" בְּבָנִים וּבְנֵי בָנִים עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה, וּבִפְרָט
בִּזְמַן הַגָּלוּת שֶׁעָמַד עֲלֵיהֶם הָמָן לְהַשְׁמִיד וְלַהֲרֹג כּוֹ',
רַחֲמָנָא לִצְלָן, וְאָז דַּוְקָא עָמְדוּ בִּמְסִירַת נֶפֶשׁ כָּזֶה
שֶׁהִקְהִילוּ קְהִילוֹת בָּרַבִּים לִלְמֹד תּוֹרָה בִּמְסִירַת נֶפֶשׁ
כָּזֶה, כַּמְבֹאָר בְּמִדְרָשׁ רַבָּה בִּמְקוֹמוֹ, שֶׁקִּבֵּץ מָרְדְּכַי
הַיְּהוּדִי כ"ב אֶלֶף תַּלְמִידִים, אֲשֶׁר בְּבוֹא עֲלֵיהֶם צַר
הַצּוֹרֵר הָמָן הָרָשָׁע לֹא פָּחֲדוּ כְּלָל וְאָמְרוּ בֵּין לְחַיִּים בֵּין
לְמָוֶת קְשׁוּרִים הֵם בַּתּוֹרָה, וְהֵינוּ שֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם כָּל עֹנֶשׁ
שֶׁיִּהְיֶה אַךְ וְרַק שֶׁלֹּא לְהִפָּרֵד מֵהַתּוֹרָה בְּמִסִּירַת נֶפֶשׁ
בְּפֹעַל מַמָּשׁ, דְּלִכְאוֹרָה יָפֶלֶא הַדָּבָר בִּמְאֹד דְּבַגְּלוּת הַמַּר
כָּזֶה רַחֲמָנָא לִצְלָן, אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ גּוֹדֵל וְנָשָׂא אֶת הָמָן
הָרָשָׁע צוֹרֵר כָּל הַיְּהוּדִים, הִנֵּה אָז דַּוְקָא בָּאוּ לִידֵי
מִסִּירַת נֶפֶשׁ כָּזֶה. אַךְ הָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה אִיתָא בְּמִדְרָשׁ
רַבָּה עַל פָּסוּק "אִישׁ יְהוּדִי", שֶׁהָיָה מָרְדְּכַי שָׁקוּל בְּדוֹרוֹ
כְּמֹשֶׁה בְּדוֹרוֹ כּוֹ', מַה מֹּשֶׁה עָמַד בַּפֶּרֶץ אַף מָרְדְּכַי כּוֹ',
מַה מֹּשֶׁה לִמֵּד תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל אַף מָרְדְּכַי כֵּן כּוֹ', וְעַל
יְדֵי זֶה הֵאִיר בְּיִשְׂרָאֵל שֹׁרֶשׁ נִשְׁמָתָם בְּגָלוּי, וּבְכֹחַ זֶה
עָמְדוּ בִּמְסִירַת נֶפֶשׁ בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹות בְּפֹעַל. דְּהִנֵּה
כְּתִיב, "וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן
זַיִת זָךְ כָּתִית לַמָּאוֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד", דְּלִכְאוֹרָה אֵינוֹ
מוּבָן, מַה נִּשְׁתַּנָּה צִוּוּי זֶה מִכָּל הַצִּוּוּיִים שֶׁבַּתּוֹרָה
שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם "צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", וְכָאן הוּא אוֹמֵר
"וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", וְעוֹד מַהוּ "וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ
שֶׁמֶן זַיִת", דַּהֲלֹא הַעֲלָאַת הַנֵּרוֹת הוּא עַל יְדֵי אַהֲרֹן,
וְהָיָה צָרִיךְ לִהְיוֹת הָבָאַת הַשֶּׁמֶן גַּם כֵּן לְאַהֲרֹן, וּמַהוּ
"וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ" דַּוְקָא, וּמַהוּ "כָּתִית לַמָּאוֹר", דַּהֲלֹא
הַשֶּׁמֶן לְהָאִיר הוּא רַק שֶׁמֶן זָךְ, וּמַהוּ עִנְיַן הַכָּתִית, וּמַהוּ
אָמְרוֹ "לַמָּאוֹר", דַּהֲוָה לֵיהּ לְמֵימַרא "לְהָאִיר", וּמַהוּ
עִנְיַן נֵר תָּמִיד, דִּבְהַעֲלָאַת הַנֵּרוֹת דְּאַהֲרֹן כְּתִיב "מֵעֶרֶב
עַד בֹּקֶר", וּבְנֵרוֹת דְּמֹשֶׁה נֶאֱמַר "נֵר תָּמִיד", אֲשֶׁר כָּל
הָעִנְיָנִים הָאֵלּוּ חֲרֵי שֶׁנָּם בָּעֲבוֹדָה בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם, דְּתַכְלִית
הַכַּוָּנָה הוּא לְהַעֲלוֹת נֵר תָּמִיד, דִּכְתִיב "נֵר הֲוָי' נִשְׁמַת
אָדָם", אֲשֶׁר אָז כָּל עִנְיְנֵי עוֹלָם אֲשֶׁר הָאָדָם עוֹסֵק בָּהֶם
הֵם מְאִירִים.

קצור. יְבֹאַר דְּבִשְׁעַת הַגְּזֵרָה נִתְגַּלָּה בְּיִשְׂרָאֵל אוֹר
הַנִּשְׁמָה לַעֲמֹד בַּנִּסְיוֹנוֹת לְקַיֵּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹות
בִּמְסִירַת נֶפֶשׁ, וְהוּא עַל יְדֵי מָרְדְּכַי דְּשָׁקוּל כְּמֹשֶׁה
דִּכְתִיב בֵּיהּ "וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", דְּנִתָּן לוֹ כֹּחַ
לְקַשֵּׁר אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָאֲלֻקוּת לִהְיוֹת נֵר תָּמִיד.

ד) **וְזֶהוּ** "וְאַתָּה תְּצַוֶּה", דְּצִוּוּי הוּא צַוָּתָא וְחִבּוּר, שֶׁהוּא
עִנְיַן הַהִתְקַשְּׁרוּת, וְאִתְפַּשְׁטוּתָא[6] דְּמֹשֶׁה בְּכָל
דָּרָא, וְזֶהוּ "וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", דְּכַאֲשֶׁר אַתָּה
תְּקַשֵּׁר אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, הִנֵּה אָז יָבִיאוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת
כּוֹ', דְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי עֲבוֹדָתָם בְּתוֹרָה וּמִצְוֹות

2) ראה ויקרא רבה פרשה לא, ה. ילקוט שמעוני בשלח רמז רמד. ועיין גם כן זבחים קטו, סוף עמוד א. - ומה שכתב בקהלת יעקב מערכת עוז: לא מצינו בדרז"ל כו', צריך עיון קצת.

3) ראה לקוטי תורה ריש פרשת ראה.

4) ראה תורה אור מגלת אסתר [מאמר] דיבור המתחיל חייב אינש פרק ד.

5) ראה זוהר חלק א צג, ריש עמוד א. אור התורה להצמח צדק ריש פרשת נח.

6) תקוני זוהר תיקון סט (קיד, א). ועיין גם כן בראשית רבה פרשה נו, ז.

א. שהיה לו לומר. ב. שכתוב בו. ג. והתפשטותו של משה בכל דור.

יוֹסִיפוּ גִּלּוּי אוֹר בְּמַדְרֵגַת מֹשֶׁה, וְאָז יִהְיֶה נֵר תָּמִיד.
וּלְהָבִין זֶה, הִנֵּה יָדוּעַ שֶׁמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ נִקְרָא "רַעְיָא מְהֵימְנָא", שֶׁהוּא רוֹעֶה נֶאֱמָן. וּמַה שֶּׁהוּא רוֹעֶה נֶאֱמָן, לְפִי שֶׁהוּא רַעְיָא מְהֵימְנָא, שֶׁהוּא רוֹעֶה וּמְפַרְנֵס אֶת יִשְׂרָאֵל בְּעִנְיַן הָאֱמוּנָה. דְּהִנֵּה מַה שֶּׁאֲנַחְנוּ כָּל יִשְׂרָאֵל מַאֲמִינִים בָּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה בַּהֲוָיָ' בִּמְסִירַת נֶפֶשׁ בְּפֹעַל מַמָּשׁ, הִנֵּה מֹשֶׁה הוּא הָרוֹעֶה וּמְפַרְנֵס אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁמְּחַזֵּק אוֹתָנוּ בֶּאֱמוּנָתֵנוּ בַּהֲוָיָ', וְנִקְרָא בְּשֵׁם רוֹעֶה, דְּהַיְנוּ כְּמוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל הָרוֹעֶה הַמַּרְעֶה אֶת צֹאנוֹ, שֶׁאֵינוֹ מְחַדֵּשׁ דָּבָר כְּלָל כִּי אִם מוֹלִיךְ אֶת צֹאנוֹ לְמָקוֹם מִרְעֶה טוֹב, "בִּזְרֹעוֹ יְקַבֵּץ טְלָאִים כו' עָלוֹת יְנַהֵל", אֶת הַקְּטַנִּים יְנַהֵל בְּהַנְהָגָה בְּנַחַת, וּבוֹחֵר לָהֶם לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מָזוֹן וּמִרְעֶה לְפִי עֶרְכּוֹ כְּפִי הַדָּרוּשׁ לוֹ, וְכִדְאִיתָא בְּמִדְרָשׁ רַבָּה (שְׁמוֹת פָּרָשָׁה ב): "וְהָיָה מוֹצִיא הַקְּטַנִּים לִרְעוֹת כְּדֵי שֶׁיִּרְעוּ עֵשֶׂב הָרַךְ, וְאַחַר מוֹצִיא הַזְּקֵנִים כְּדֵי שֶׁיִּרְעוּ עֵשֶׂב הַבִּינוֹנִית, וְאַחַר מוֹצִיא הַבַּחוּרִים כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ אוֹכְלִין עֵשֶׂב הַקָּשֶׁה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: 'מִי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ לִרְעוֹת הַצֹּאן אִישׁ לְפִי כֹּחוֹ — יָבֹא וְיִרְעֶה בְּעַמִּי', הָדָא הוּא דִּכְתִיב[ד]: 'מֵאַחַר עָלוֹת הֶבִיאוֹ לִרְעוֹת בְּיַעֲקֹב עַמּוֹ'", וְזֶהוּ דְּמֹשֶׁה נִקְרָא "רַעְיָא מְהֵימְנָא", שֶׁהוּא רוֹעֶה נֶאֱמָן שֶׁמְּחַזֵּק אֶת אֱמוּנָתֵנוּ בַּהֲוָיָ', וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וּרְעֵה אֱמוּנָה", שֶׁצְּרִיכִים לִרְעוֹת וּלְפַרְנֵס אֶת הָאֱמוּנָה, וְכִדְאִיתָא בַּזֹּהַר חֵלֶק ג דַּף רכה עַמּוּד ב: "הַהוּא אֱמוּנָה דִּלְעֵלָּא יִתְזַן וְיִתְפַּרְנֵס מִנַּיהּ"[ה] עַל יָדְךָ, דְּהָאֱמוּנָה צְרִיכָה חִזּוּק, וְזֶהוּ "יִתְזַן וְיִתְפַּרְנֵס", דִּמְזוֹנוֹת בִּכְלַל פַּרְנָסָה[7], וּפַרְנָסַת הָאֱמוּנָה וְחִזּוּקָהּ הוּא עַל יְדֵי מֹשֶׁה, דְּאִתְפַּשְׁטוּתָא דְּמֹשֶׁה בְּכָל דָּרָא, וְהֵם רָאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל עֵינֵי הָעֵדָה, שֶׁהֵן הֵמָּה רוֹעֵי יִשְׂרָאֵל לְחַזֵּק אֶת הָאֱמוּנָה בַּהֲוָיָ' בִּמְסִירַת נֶפֶשׁ בְּפֹעַל בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת. וּבֵאוּר הָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה יִשְׂרָאֵל נִקְרָאִים מַאֲמִינִים בְּנֵי מַאֲמִינִים[8] דִּכְתִיב "וַיַּאֲמֵן הָעָם", וּכְתִיב "וַיַּאֲמִינוּ בַּהֲוָיָ'", וּבְנֵי מַאֲמִינִים שֶׁהֵם בְּנֵי אַבְרָהָם שֶׁנִּקְרָא אֱמוּנָה, דִּכְתִיב "וְהֶאֱמִין בַּהֲוָיָ'", וּכְתִיב "אִתִּי מִלְּבָנוֹן תָּבוֹאִי תָּשׁוּרִי מֵרֹאשׁ אֲמָנָה" כו', זֶה אַבְרָהָם שֶׁהוּא רֹאשׁ לַמַּאֲמִינִים, דְּאַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם הָיָה הָרִאשׁוֹן שֶׁפָּתַח צִנּוֹר הָאֱמוּנָה בִּמְסִירַת נֶפֶשׁ, וְהִנְחִיל אֶת הָאֱמוּנָה לְבָנָיו אַחֲרָיו, וְהוּא הָאֱמוּנָה הַקְּבוּעָה בְּלִבֵּנוּ לֵב כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל אֱמוּנָה פְּשׁוּטָה בַּהֲוָיָ' דְּאִיהוּ מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין וְאִיהוּ סוֹבֵב כָּל עָלְמִין וְלֵית אֲתַר פָּנוּי מִנַּיהּ[ו].

קצור. יְבָאֵר דְּמֹשֶׁה הוּא רַעְיָא מְהֵימְנָא, וְאִתְפַּשְׁטוּתָא דְּמֹשֶׁה בְּכָל דָּרָא הֵם רָאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל הַמְחַזְּקִים אֶת יִשְׂרָאֵל בֶּאֱמוּנָתָם בַּהֲוָיָ' דְּאִיהוּ מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין וְאִיהוּ סוֹבֵב כָּל עָלְמִין.

[יום] ה' [פרשת כי] תשא, פורים קטן, [ת]רפ"ז

7) כתובות נז, א. - וצריך עיון השייכות כאן.
8) שבת צז, א. וראה גם כן שמות רבה פרשה כג, תורה אור ריש [מאמר] דיבור המתחיל להבין ענין הברכות, ובלקוטי תורה לג' פרשיות שם.

ד. זהו מה שכתוב. ה. אותה אמונה שלמעלה ייזון ויתפרנס ממנה. ו. שהוא ממלא את כל העולמות, והוא סובב (מקיף) את כל העולמות ואין מקום פנוי ממנו (דרגות שונות בהשפעת האור האלקי בעולם כמבואר להלן).

ספר השיחות – ה'תש"ד בלה"ק

ליל ב' דחג הסוכות

א. הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק 'צמח צדק' כשהיה בגיל תשע שנים, אמר לו הוד כ"ק רבנו הזקן: במה אפשר להתהדר, כשאינך בקי עדיין ב'סידור שער השמים' של השל"ה. שאל אותו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק 'צמח צדק': הרי שינו את נוסח התפילה"? ענה לו זקנו הוד כ"ק רבנו הזקן: אך הרי יש במה לחשוב, אני - המשיך כ"ק רבנו הזקן - הייתי בקי ב'סידור' הזה בהיותי בן שמונה שנים.

מיד החל הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק 'צמח צדק' ללמוד בעל־פה את כל ה'סידור' הזה במשך כמה חדשים, והסידור 'שער השמים' הוא גדול עם פירוש ארוך על תפילות כל השנה ועל הפיוטים.

כשהוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק 'צמח צדק' סיפר זאת לחסידים, לאחר כמה שנים, אמר: אף־על־פי־כן לא שחררו אותי [באותם חדשים] מסדר הלימוד ב'חדר'. למדתי זאת 'בין הרגעים'.

ב. הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק 'צמח צדק' היה תפסן גדול ובעל זכרון נפלא.

כשמורי החסיד הרשב"ץ בא בפעם הראשונה ללמוד אתי בשנת תרנ"ד בליובאוויטש, סיפר סיפור על זכרונו הנפלא של ה'צמח צדק'.

מורי הרשב"ץ עסק במכירת ספרים, והגאון החסיד ר' זלמן מלובלין, בעל ה'תורת חסד', כשהיה בא לליובאוויטש, היה קונה אצלו ספרים. ה'לובלינאי' היה בעל זכרון מצויין, כשהיה מסתכל פעם אחת באיזה ספר שהוא, ידע אותו בעל־פה. מפני זה התנה אתו הרשב"ץ, שמותר לו ל'לובלינאי' להסתכל רק על ה'שער' של כל ספר, ואם הוא ימצא חן בעיניו - יקנה אותו.

פעם אחת נכנס מורי הרשב"ץ לאכסנייתו של ה'לובלינאי' בליובאוויטש, בכוונה למכור לו ספרים. בהיכנסו לחדר, מצא את ה'לובלינאי' מתהלך בחדר הלוך־ושוב וכולו מוטרד. על שאלתו לסיבת טרדתו, ענה לו ה'לובלינאי' שהוא בא זה־עתה מ'יחידות' אצל הרבי, הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק 'צמח צדק', וזה־עתה ראה מה זה "תורה לשמה".

ומעשה שהיה כך היה[8]:

הריני נוהג - מספר ה'לובלינאי' למורי הרשב"ץ - כשאני בא לליובאוויטש להביא אתי דבר חידוש בתורה להתפלפל בו עם הרבי - אדמו"ר 'צמח צדק' - והיה זה בתור מתנה, להסב בכך הנאה לרבי. הפעם כשבאתי לליובאוויטש, הכנתי ענין בתורה שהייתי בטוח שיש בו משום חידוש גדול, ובוודאי יהנה הרבי מכך מאד.

כשהרצאתי את הענין לפני הרבי, אמר לי: הרי זו משנה.

מה אתה חושב - המשיך ה'לובלינאי' את סיפורו לרשב"ץ - האם אני בקי ב'שיתא סדרי משנה'? חיפשתי - ולא מצאתי.

ממשיך הרבי - ה'צמח צדק' - ואומר לי: המשנה היא בסדר 'קדשים'. עברתי במחשבתי על סדר 'קדשים' - ולא מצאתי. עד שהרבי אמר לי את המסכת, ונעשה לי חושך בעיניים מבושה, כיצד יכולים להיות 'עיוור' כל־כך. עשרות שנות יגיעה בתורה, ולא לדעת את העומק של המשנה.

בתוך הדברים, אמר לי הרבי ה'צמח צדק' ענין בתורה ששמע בדרך אגב, בהיותו בן שמונה, מסבו הוד כ"ק רבנו הזקן כשהתפלפל עם אחיו הרב ר' מרדכי נ"ע.

ג. ניגנו ניגון, וכשגמרו לנגן, אמר כ"ק אדמו"ר:

פעם ניגן החסיד ר' איסר ינובסקי בפני הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, לר' איסר היה קול מצלצל ושר בקול רם. אמר לו הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק: צריך להיות "קול דממה דקה", וכשזה ב"דממה" הרי זה ממילא "דקה".

ד. בשנת תרע"ב שהה הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק במקום הנופש מענטאן - צרפת.

בפורים היתה התוועדות חזקה. נכחו אז הרב החסיד ר' יעקב מרדכי, רבה של פולטובה, והחסיד ר' יעקב הורביץ. כשהחלו לנגן, הנה הר' יעקב מרדכי שהיה קפדן בטבעו, עשה תנועה של ביטול בידו, באמרו: לא זה, לא ניגון של חזנות אלא ניגון חסידי. נענה הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק ואמר להר' יעקב מרדכי: האם אתם זוכרים מה שאבי - הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש - אמר פעם על כך? ענה הר' יעקב מרדכי: לא, אינני זוכר.

וסיפר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק שפעם בהתוועדות, אמר אביו - הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש - שישנם שלשה סוגי ניגונים: ניגון של חזנות, ניגון של תפילה וניגון חסידי. על הניגון החסידי לא מדברים כעת. ידוע שבבית המדרש של המהר"ל מפראג היו העמודים - עליהם נסמכה התקרה - מלאים בתפילות של החזנים שלא עלו למעלה, וזקוקים לרחמים גדולים שניגון של חזנות יעלה למעלה.

(כאן הפסיק כ"ק אדמו"ר מעט, התעמק במחשבתו, ואמר:) כאן יש לדלג קצת בסיפור.

ההבדל בין ניגון של תפילה לניגון חסידי הוא: ניגון של תפילה בא מתוך הכוונה, ואילו ניגון חסידי יוצר את הכוונה, התעוררות בלב.

כששמע הר' יעקב מרדכי את האמור, זלגו עיניו דמעות, ואמר: כיצד יכלו לשכוח על דיבוריו אלה של הרבי - אדמו"ר מוהר"ש - שהביאו אותי אז להיכנס ל'יחידות'. נענה הר' יעקב הורביץ ואמר: ואני לא שכחתי.

ר' יעקב הורביץ אהב להתפלל לפני העמוד. כששמע הדברים האמורים מהוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש, ביקש את הגבאי ר' לויק להכניסו ל'יחידות'. והוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש הורה לר' לויק לומר לו: עבורו - ר"י הורביץ - מספיקות המלים ששמע. מאז הפסיק ר' יעקב הורביץ לשמש שליח־ציבור, הוא אכן התפלל לפני העמוד, אבל בניגון חסידי.

ה. בשנת תרנ"ג התוועדו שמחת בית השואבה בליל שני של חג הסוכות. משנת תרנ"א עד תרנ"ג היה הסדר להתוועד שמחת בית השואבה בליל שני של חג הסוכות.

משנת תרנ"ד, החלו להתוועד שמחת בית השואבה בחול־המועד סוכות. אך בשנת תרנ"ג

8) ראה לקו"ד שמח"ת תר"ץ אות ג' (כרך ב' רפט, א ואילך).

התוועדו, כאמור, בליל שני של חג הסוכות. בליל ראשון של חג הסוכות הייתה ההתוועדות חמורה. אז[9] היה החסיד ר' אברהם'קע מרודניא ונכדו אברהם'קע הרוקח. בלילה השני הייתה כבר ההתוועדות שמחה. בכלל היו ההתוועדויות אז בעיקר בביאורי עניינים בחסידות.

בחסידות של השנים הקודמות, הורגשה יותר אלקות. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק עשה כלי השגה על אלקות. מה שמובא במאמרים הקודמים בשורה אחת - למשל העניין של ג' השיטות, מובא בעמוד אחד בלבד, אלא שישנן על כך כמה הגהות - מופיע אצל הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק בביאור רחב בכמה מאמרים. אז התפרסמו מאמרי "אחרי־מות" תרמ"ט, "תקעו" תר"ן, שהיה בהם משום חידוש. בדרך כלל, היה הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זהיר מאד בשמירת לשון הרב.

ר' שמואל הסופר - כך היו קוראים לו על שם שהיה מעתיק דרושי דא"ח - בשנות נשיאותו הראשונות של הוד כ"ק אאמו"ר, היה משנה קצת את הלשון כשהעתיק את מאמרי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק. למשל, במקום שבכתב היה הלשון "ויש לומר בדרך אפשר", היה מעתיק רק "ויש לומר". כשנודע על כך להוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק - הקפיד מאד. כך היה רק בדרושים, ואילו בשעת ההתוועדויות היה הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מדבר בחופשיות באריכות בביאורי העניינים.

בהתוועדות ליל שני של חג הסוכות תרנ"ג, שח הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק ביאור על המאמר "זכר רב טובך" שב'סידור', והסביר את החידוש שבמשל אחד על המשל השני בהסבר גדול.

מורי הרשב"ץ היה אומר, שלהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק יש 'כח המחלק' של הר"ן. כידוע שהר"ן 'בוקע' סברא לכמה חלקי שכל.

ו. אצל מורנו הבעל־שם־טוב היו סעודות ברבים וסעודות ביחידות, ואין הכוונה סעודות לעצמו, אלא שהמסובים היו מבין הנבחרים, והקהל עמד מסביב. המסובים ליד ה'שולחן' היו צריכים להיות בקיאים בכתבי האריז"ל.

כך הייתה גם ההנהגה אצל הוד כ"ק רבנו הזקן עד פטרבורג. לאחר מכן היה כבר הסדר שונה. הגאון החסיד ר' אייזיל מהומיל היה אומר, מה שהוא בקי בכתבי האריז"ל הרי זה בא לו בהכרח, שכן אחרת לא יכלו לעמוד בד' אמותיו של הרבי.

9) בלקו"ד שמח"ת תרצ"ג אות ו' (כרך א דף ה, א ואילך) משמע שזה הי' בשנת תרמ"ח ואולי יש טעות ברשימה זו.

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

פרק מ"ט – לב יהודי

לא בלב קל השלים ר' אליעזר ראובן הנפח מדוברומיסל, עם העובדה שחתנו השלישי, ר' יצחק שאול, יהיה עוזרו בנפחייה. (ראה פרקים ל"ד, ל"ה). הוא התגאה בלמדנותו של ר' יצחק שאול וקיווה תמיד כי יהיה לאישיות בעלת מעמד תורני רם, כשני החתנים הקודמים שהיו לראשי ישיבה.

לא שעניין המלאכה ומעמד בעלי המלאכה היו נחותים בעיניו של ר' אליעזר ראובן. ברם, הייתה לו חיבה עזה לתורה ולתלמידי־חכמים ומאמצים רבים הקדיש להשיא את שלוש בנותיו עם אברכים למדנים. ממון רב הוציא עליהם והחזיק אותם על כל צרכיהם. גאווה רבה יחד עם עונג עילאי מלאו את ליבו כשראה אותם יושבים והוגים בתורה. עתה, לאחר ששני חתניו הגדולים כבר לא היו סמוכים על שולחנו, התמקדה נחת רוחו בחתנו השלישי, שהיה סמוך על שולחנו ולמד תורה.

אליעזר ראובן חש עתה, אפוא, מועקה בנפשו. האם בשביל חתן בעל מלאכה היה עליו להתאמץ כל־כך?!

את הרהורי ליבו העלה לא אחת בשיחותיו עם דבורה, רעייתו, ועם פעשא בתו, אשתו של ר' יצחק שאול. דבורה הביעה את דעתה מנקודת מבט מעשית: "וכי אתה עצמך אינך מהווה דוגמא של בעל־מלאכה בן־עלייה"?

לבטיו של ר' אליעזר ראובן נמשכו עד שהשתכנע סופית כי חתנו השלישי נמנה עם סוג מיוחד של למדנים, שונה מכל אלה שהכיר עד עתה, ובמיוחד משני חתניו הגדולים.

השוני האמור התבטא גם בדרך התייחסותו אל זבולון בנימין, השכן עם־הארץ, הכפרי המגושם שבילה כל ימיו בין גויי הכפרים והתפרנס מריפוי בהמות ומהפשטת עורות נבלות. כל אנשי דוברומיסל הסתכלו על זבולון בנימין בבוז, בגלל פרנסתו ובעיקר בגלל בורותו הגדולה. אליעזר ראובן הנפח היה היחיד שגילה כלפיו קירבה. לעומתו, בשביל שני חתניו הגדולים שימש זבולון בנימין עילה ללעג ולדברי התקלסות. הנפח קיבל התנהגות זו כמובנת מאליה: סוף־סוף היה השכן טיפוס נחות, ויחס תלמידי חכמים אל אנשים כגון אלה אינו צריך להיות טוב מזה של חתניו.

שונה לגמרי היה יחסו של ר' יצחק שאול [=חתנו השלישי] אל פושט הנבילות. להפתעתו הרבה של הנפח, התייחס חתנו זה אל זבולון בנימין בכבוד רב. בה בשעה שזבולון בנימין מצידו לא היה מעיז לעמוד בקרבתו של אברך למדן, ובמיוחד כאשר עסק בתורה - הרי ר' שאול יצחק, כפי שהבחין חותנו, הניח את הגמרא בצד כאשר ראה את זבולון בנימין, הזמינו לשבת לידו והחל לשוחח איתו ולהתעניין במצבו ובמצב משפחתו, ובכל המעיק על נשמתו.

מתחילה לא היה זבולון בנימין מסוגל לעכל את ההתקרבות הזאת, אך לאחר שהאזין לדבריו של הלמדן הצעיר התעודד. לא דברי עידוד בלבד השמיע ר' יצחק שאול באוזניו כי־אם גם עצות מועילות לצרכיו ולצרכי משפחתו. מהדברים העיקריים שהעיקו על זבולון בנימין היו הבעיות הכרוכות בגידול ילדיו. ראשית הייתה לו בת יחידה, דינה, שגילה היה כבר קרוב לשמונה־עשרה שנה, וזבולון בנימין דאג לשידוך מתאים עבורה. נוסף לכך היו בביתו ילדים קטנים, שלו וכן ילדיו היתומים של גיסו, אותם הכניס לביתו בטוב ליבו וגידלם כאילו היו ילדיו שלו.

זבולון בנימין שאף בכל ליבו שהילדים, הן שלו והן היתומים, לא יגדלו עמי־הארץ כמוהו. הוא שלח אותם לטובי המלמדים. עתה גדלו הילדים יותר, וחלומו של זבולון בנימין היה לשלוח אותם לישיבה, אך אין הוא יודע איך מבצעים את הדבר. כאשר הרהיב עוז לשאול מישהו בעיירה על כך, הניף הלה ידו בביטול, ואמר: "וכי מה יקרה אם ילדיך יהיו לבעלי מלאכה? האם בידיעת קרוא בלבד לא די לך"?!

הדברים הכאיבו מאוד לזבולון בנימין, וכשמצא סוף־סוף אצל ר' יצחק שאול את הכתובת להשיח דאגתו - הביע בפניו את רגשי הייאוש שלו: "אל מי עלי לפנות כאשר הכול דוחים אותי וקובעים את גורלי שאסור לי לזכות בילדים בני תורה"? - אמר כשדמעות בעיניו.

ר' יצחק שאול דיבר על ליבו וגילה מיד נכונות לעזור לו ולהדריכו.

- "שלח אלי את ילדיך" - אמר לו - "ואני אבחן אותם. אם יתברר כי יש להם כישרונות וחשק ללימודים - אֲלַמֵּד אותם ואדריכם במידה כזו שיוכלו להיכנס לישיבה".

עיניו של זבולון בנימין אורו: "החייתני! לעולם לא אשכח את חסדיך כל עוד אהיה בחיים" - הכריז בלהט. עתה חגר עוז והחליט להמשיך לגלות את ליבו. כשהוא מוחה דמעה מעיניו, פנה

אל ר' יצחק שאול: "הייתי מעוניין בעצתך גם בקשר לבתי. היא נפש יקרה, ואין היא אשמה בכך שאביה עם־הארץ, שהוא שפל בעיני הבריות. רצוני בכל לב בחתן בן־תורה עבורה. מקנא אני בחותנך שזכה לשלושה חתנים למדנים, מדוע לא אזכה גם אני בחתן למדן עבור דינה שלי"?

"וכי מי מונע זאת"? - עודדו ר' יצחק שאול, בהיווכחו בתמימותו של יהודי פשוט זה.

- "אתה הראשון שלפניו אני מעיז לומר בכלל כי אני מעוניין בבעל תלמיד חכם לבתי. לאחרים לא ניסיתי לגלות בכלל את הדבר כדי שלא ילעגו לי" - אמר זבולון בנימין. הוא גילה לר' יצחק שאול כי חסך מאה רובלים לנדוניה לבתו, כן יש לו סכום מספיק לצרכי הבית של החתן.

"מבטיחך אני" - המשיך זבולון בנימין - "כי לבן־תורה לא יחסר דבר אצלי, אשא אותו על כפיים, והוא יוכל לשבת וללמוד בלי הפרעה. רק יבוא נא חתן כזה".

את הדברים אמר בהתרגשות רבה ובגעגועים, כך שר' יצחק שאול היה נרגש גם הוא.

- "אדאג למצוא לך חתן תלמיד־חכם" - הרגיעו ר' יצחק שאול, וזבולון בנימין לא ידע נפשו משמחה.

ר' יצחק שאול הסביר לו כי אביו, ר' ניסן, בעיירה הרקי, הוא יהודי האוהב לשדך אברכים מוצלחים. הוא יכתוב לו, אפוא, מיד ויבקשו למצוא שידוך מתאים לבתו של זבולון בנימין.

"אך אל נא תשכח לכתוב לאביך את האמת המלאה" - אמר זבולון בנימין - "כי אני אדם שפל, עם־הארץ גדול ומתפרנס מפשיטת עור נבלות ומריפוי בהמות. גם רעייתי היא אשה פשוטה בתכלית, ואביה חותני הוא סנדלר, שלעת זקנתו נעשה לשמש בהקדש של דובורובנה. כתוב נא גם לאביך כי עד לאחר נישואי לא ידעתי אפילו צורת אות ואף לא הייתי מסוגל לעשות ברכה. רק לאחר נישואי הצלחתי ללמוד מעט קריאה וכן את הברכות הנחוצות ביותר ליהודי. עדיין איני מסוגל להתפלל בציבור. כשאני נקרא לעלות לתורה אני נתקף פחד שלא אכשל בלשוני בברכת התורה. יודע אני שלועגים לי מאחורי כתפי, אך מה אעשה ונענשתי ככה מהשמים. ברם, מעולם לא אמרתי דבר שקר, ולא רימיתי איש".

למחרת הביא זבולון בנימין לר' יצחק שאול מאה ועשרים רובלים, אותם הועיד לנדוניה ולהוצאות נישואי בתו. בתמימות נימק צעדו זה: "שמעתי פעם כי לאדם בור אי אפשר להאמין על דברתו, ולכן מוטב כי הכסף יהיה בידך".

על ר' יצחק שאול עשו רושם רב תמימותו ופשטותו של פושט הנבילות, ואילו על זבולון בנימין עשו ידידותו ופתיחותו של ר' יצחק שאול רושם רב עוד יותר. הפעימה אותו העובדה שהלה מדבר אליו כשווה אל שווה.

זבולון בנימין ידע היטב את נחיתותו בעיני כל תושבי דוברומיסל, בגלל בורותו ובגלל עיסוקו. הוא זכר היטב את התקופה בה לא ידע קרוא כלל, ואפילו לא היה מסוגל לברך על התורה. אז נקרא לעלות לתורה רק פעם אחת בשנה, בשמחת־תורה, בעליית "כל הנערים". זבולון בנימין היה עומד אז מאחורי גבו של זה שרכש בכסף מלא את הזכות לעלות לתורה יחד עם כל הילדים הרכים, וחזר אחריו מלה במלה את ברכת התורה. כיוון שלא הצליח גם בחזרה מדויקת אחר המברך, היו "שותפיו" לעליה, כלומר - הילדים הקטנים, נהנים מהעובדה ואחרים פרצו בצחוק. מיד נמצאו ליצנים גם בין המבוגרים שלעגו לו על שהוא "שובר את שיניו" בחזרה

אחרי המברך. זבולון בנימין חש כאב וייסורים עצומים באותה שעה. לולא הרגשת החובה לעלות לתורה לפחות פעם אחת בשנה, היה מוותר על ייסורי הגיהינום שהיו כרוכים בהיותו מטרה לחיצי לעג של ציבור מבוגרים וילדים.

לא רק בשמחת־תורה היו אנשים מתלוצצים על חשבונו. בכל עת שנראו פניו בבית הכנסת, או להבדיל, בבית המרחץ - נמצאו מיד כאלו שלעגו לו. הדבר גרם לו צער רב, ומשום כך עקר את דירתו ממרכז העיירה ורכש לו דירה בשכנותו של ר' אליעזר ראובן הנפח שהיה היהודי היחידי בדוברומיסל שהראה לו אותות חיבה וקירבה (ראה לעיל, פרק ט"ו). שם, ליד הנפח, הרחק משאר תושבי העיירה, חש זבולון בנימין את עצמו חפשי יותר, למרות שלאמיתו של דבר היה לו עדיין צער על כך שאין הוא מסוגל להתפלל בציבור ככל יהודי אחר ולהשתתף במסיבות יהודיות מבלי שילעגו לו.

בשיחותיו עם ר' יצחק שאול הידידותי גילה זבולון בנימין את ליבו לראשונה בחייו: "מדוע שונים היהודים בעניין זה מהגויים, להבדיל"? - שאל בתמימות - "אצלם לא צריך לדעת כלום. הם הולכים לכנסייה ומאזינים לאמירתו של הכומר ובכך יוצאים הם ידי חובתם. ואילו אצל היהודים חייב כל אחד לדעת להתפלל בעצמו, והידיעה צריכה להקיף כמות ללא שיעור. אם ישנו יהודי כמוני שמוחו אינו מסוגל לתפוס כל־כך הרבה - הרי הכול מתלוצצים על חשבוני"?

על תלונותיו אלו השיב לו ר' יצחק שאול בהרחבה, והשמיע באוזניו דברים שעודדוהו והפיחו בו רוח חיים. ר' יצחק שאול הדליק אצלו ניצוץ של חדווה על יכולתו להתרומם לדרגה נעלית יותר. ראשית, הסביר לו שאין היהודים יכולים להיות דומים לגויים, שכן היהודים נמנים על עם נבחר החייב לעמוד בדרגה עליונה מכל העמים. יש לכל יהודי שורה של תפקידים ומשימות שהוא חייב למלא אותם יום־יום, וכדי שיצליח למלא אותם הוא חייב ללמוד ולדעת הרבה מאוד. ברם, מאידך, אין פירוש הדבר שמי שלא התאפשר לו ללמוד ולדעת עומד בדרגה נחותה יותר מזה שהדבר התאפשר לו. המעשה הוא העיקר, ובמעשים טובים יכול להצטיין גם יהודי פשוט. אשר למקצוע - הסביר לו ר' יצחק שאול כי אין להתבייש בשום מלאכה, ובלבד שהיהודי יעשה אותה ביושר וביראת שמים.

בעצם יהודיותו של אדם - אמר לו ר' יצחק שאול - אין כל שוני בין למדן לעם־הארץ, והכול עומדים בדרגה שווה לכל עניני קדושה. יש עליונות מסוימת לכוהנים, שיש להם מצוות מיוחדות. אך שאר היהודים שווים לגבי קיום מצוות התורה: כשמדובר, למשל, במניין לתפילה, או בברכת המזון בזימון, אין הבדל בין למדן לעם־הארץ. תשעה גאונים וצדיקים אינם יכולים להתפלל בציבור, אך כאשר בא עם־הארץ ומצטרף אליהם כעשירי - הרי הוא משלים את המניין ומאפשר לכולם את התפילה בציבור.

הדברים הללו החדירו, כאילו, בזבולון בנימין נשמה חדשה. מימיו לא שמע דברים כאלו. בהתפעלות מרובה שמע עתה את הדברים, ותקווה גדולה החלה לפעמו. הוא חש עצמו מעודד.

ר' יצחק שאול המשיך להשמיע באוזני זבולון בנימין מאמרי חכמינו ז"ל שהלה לא שמע אותם מעולם, אך הם לוו בהסברה כזו שהלה הצליח לקלוט אותם יפה. כך חזר בפניו על מאמרו של רבי שמעון בן לקיש, במסכת חולין, דף צ"ב: "אומה זו כגפן נמשלה: זמורות שבה - אלו בעלי בתים, אשכולות שבה - אלו תלמידי חכמים, עלים שבה - אלו עמי הארץ", ובהמשך הדברים נאמר שם בגמרא כי על תלמידי־החכמים להתפלל על עמי־הארץ, משום שכשם שהעלים

מגינים על האשכולות, כך עמי הארץ מגינים על תלמידי החכמים, בכך שהם מספקים להם מזון וסיוע.

הבשורה העיקרית שהייתה בפיו של ר' יצחק שאול מבחינתו של זבולון בנימין הייתה שלמרות שלמד עד עתה כה מעט, הרי הוא עדיין מסוגל להגיע להישגים.

"זה אחד הדברים שבהם שונים היהודים מהגויים" - אמר לו - "יהודים יושבים ולומדים תמיד. בכל בית־מדרש מושמעים שיעורים שונים, לא רק ליהודים למדנים, כי־אם גם שיעורים מיוחדים לאנשים פשוטים. אני מציע לך לגשת לבית־המדרש כל יום בין תפילות מנחה וערבית, ולהאזין לשיעורים המתקיימים שם. כעבור זמן יידבק בך משהו. אין יהודי שאינו מסוגל ללמוד משהו במשך הזמן".

זבולון בנימין התרשם כל־כך, עד שהבטיח מיד לר' יצחק שאול שילך מדי יום לבית הכנסת ויקשיב לשיעורי התורה המתקיימים שם.

"אפילו אם יצחקו ממני" - אמר - "הרי במשך הזמן אהיה שווה לכול", זבולון בנימין רכש ביטחון בכוחותיו שלו ואימון עצמי. הוא החל להאזין לשיעורים המתקיימים בבית־המדרש ואפילו לשיחות. כשלא הבין משהו היה בא אל ר' יצחק שאול והלה היה מסביר לו.

בינתיים עבר זמן־מה ור' יצחק שאול קיבל מהרקי, מאביו מענה על המכתב ששלח לו בעניין שידוך עבוד דינה בתו של זבולון בנימין. ר' ניסן, האב, הודיע לבנו כי יש לו מספר מועמדים צעירים, בני תורה, שמהם ניתן לבחור חתן לדינה. הוא הבטיח כי בקרוב יימצא הזיווג המתאים עבורה.

אגרות קודש

ב"ה, ב' ח' שבט תרפ"ב

ראסטאב דאן

מו"ה שמואל שי'

שלום וברכה

במענה על מכתבך, האל הטוב ישמח את לבבכם, וימלא משאלות לבבכם לטובה ולברכה בקרב הימים, ויתן לך האלקים פרנסה טובה בריוח ובנקל.

נכון הי' הדבר, אם יעלה בידך בעזרתו יתי' לנסוע להביא סחורה ממינסק, או מעיר אחרת כמו סעבעז והדומה, אשר שם ימצא בנקל יותר כל המיני סחורות, והשי"ת יהי' בעזרך, ויצליחך, ויזמין השי"ת זיווגים טובי' בגו"ר עבור אחיותיך תי'.

אמת הדבר כי הטרדה והבלבול מהפרנסה גדלה מאד, והשי"ת יחוס וירחם על עמו ישראל, ויתן להם פרנסה מרובה, אשר יוכלו עבוד את ד' בתורה והתפלה.

אמנם, תלמיד יקר, הלא כולנו מסובים הָיִנו בהר סיני לפני הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, אשר הואיל בחסדו הטוב ללמדינו ארחות חיים, ויגלה לנו עוז פועל האלקים, כי הרוחני עיקר, והגשמי טפל, וכאשר ישנו זה, זה בא בדרך ממילא, ויבאר לנו בלהבת אש אלקי, אשר זה תעודת האדם עלי ארץ ברוכה, העוה"ז אשר היום לעשותם, איש איש באשר יוכל להאיר לארץ ולדרים עלי', והחלש יאמר גבור אני, והיד אלקים תקצר להשפיע שפעת הצלחה, כאשר רק נמצא חן וחסד בעיניו יתי', בכשרון המעשה.

אחיך התמימים יחיו, הנה ת"ל מהם העושי' איש איש בעירו ומקום מגורו, זה יסד שיעור גמרא, תניא, לקו"ת, התועדות אנ"ש שי' בכל ש"ק ומועד, לחזור דא"ח, להתענג בשיחת אוהבים ורֵעִים נאמני' בההוא רוחא דטהירא עילאה החופפת עלינו מאת פני הקדש, והמקפת את כל ידידינו אנ"ש שי', מהם אשר השתדלו ליסד חדר

תלמוד־תורה וישיבה, ועושי' בזה ומשתדלי' ומתעסקים, מאספים בשביל תו"ת, ובשביל קופת רבינו (אשר מטרתה לשלוח משפיעים ולחזק עניני הרחבת לימוד דא"ח עוד ועוד).

התחזק תמים התחזק, זכור ימי קדם ואור תורה יסוכך עליך, הבה יד לאחיך התמימים יחיו ועשה גם [א]תה בכל אשר תשיג ידך, והאלקים יעזרך.

נכון הדבר אשר התמימים יחיו ואנ"ש שי' יתאחדו לעשות אגודה ללימוד דא"ח, ואיש איש ישים לבו ונפשו להתחבר בכל אגודה טובה דלימוד וקביעות עתים לתורה, בתניא לקו"ת עין יעקב וגמרא ובהתעסקות בעניני העיר שיהיו חדרי' תלמוד תורה ובמקום שאפשר גם ישיבה. ישראל אורייתא וקוב"ה כולא חד, ואז ברכת אלקים תשכון בכל אשר לכם מנפש ועד בשר.

והי' ברכה ושלום כאו"נ והדו"ש בן מו"ר.

(מעצמו יכתוב לו, אשר יודיע מהנעשה בעיר האם יש חדרים, תלמוד תורה, ישיבה, האם יש אגודת לומדי דא"ח, האם הרב שי' חוזר דא"ח, ומה הנהגת ידידינו אנ"ש שי' היש בהם תנועת חיים של חסידות ואם מתועדים בש"ק בזמן קבוע).

אג"ק מוהריי"צ כרך יד

המשך ביאור למס' פסחים ליום שבת קודש עמ' ב

נצלה כל צרכו, ודאי יֵשׁ בּוֹ מִשּׁוּם איסור שְׁבִירַת הָעֶצֶם לדעת הכל, ואפילו לרבי הסובר שלא נאסרה שבירת עצם אלא בקרבן הראוי לאכילה. מַאי טַעְמָא – מה הוא טעם הדבר, דְּהָא חֲזֵי – שהרי ראוי הוא לַאֲכִילָה, דְּמַטְוֵי לֵיהּ וְאָכִיל לֵיהּ – שכן יכול הוא לצלותו בראוי ולאוכלו, אֶלָּא שְׁבִירַת עצם של הָאַלְיָה [–זנב הכבש], אִיכָּא בֵּינֵיהוּ – בזה נחלקו התנאים, לְמַאן דְּאָמַר – לדעת תנא קמא הסובר שאסרה תורה שבירת עצם בקרבן כָּשֵׁר, הָא – אליה זו, של קרבן כָּשֵׁר הוּא, ולפיכך אסור לשבור בה עצם. אבל לְמַאן דְּאָמַר – לדעת רבי הסובר שלא אסרה תורה שבירת עצם אלא בקרבן הָרָאוּי לַאֲכִילָה, הַאי – אליה זו, אֵינוֹ רָאוּי לַאֲכִילָה, דְּאַלְיָה לְגַבּוֹהַּ סָלְקָא – שהרי האליה מוקטרת היא לשמים, ולפיכך אין בה איסור שבירת עצם.

הגמרא מביאה דעה החולקת על רב נחמן בר יצחק: רַב אַשִׁי אָמַר, כָּל כִּי הַאי גַּוְונָא – באופן כזה, ששובר עצם באליה, וַדַּאי אֵין בּוֹ מִשּׁוּם איסור שְׁבִירַת הָעֶצֶם, דְּהָא וַדַּאי אֵינוֹ רָאוּי לַאֲכִילָה כְּלָל, אֶלָּא אֵבֶר של קרבן פסח שֶׁאֵין עָלָיו כַּזַּיִת בָּשָׂר, אִיכָּא בֵּינֵיהוּ – בזה נחלקו התנאים אם יש בו איסור שבירת עצם. לְמַאן דְּאָמַר – לדעת תנא קמא, הסובר שאסרה תורה שבירת עצם בקרבן כָּשֵׁר, הָא – אבר זה שאין עליו כזית בשר, כָּשֵׁר הוּא, ולפיכך אסור לשבור בו עצם, אבל לְמַאן דְּאָמַר – לדעת רבי הסובר שלא אסרה תורה שבירת עצם אלא בקרבן שהוא רָאוּי לַאֲכִילָה, אינו חייב על אבר זה משום שבירת עצם, משום דבָעֵינַן – צריך שיהא בו כזית כדי שִׁיעוּר אֲכִילָה, וְלֵיכָּא – והרי אין בו שיעור זה.

הגמרא מביאה דעה החולקת על רב אשי: רַבִינָא אָמַר, כָּל כִּי הַאי גַּוְונָא – באופן כזה, שאין על האבר כזית בשר, ודאי לדעת הכל לֵית בֵּיהּ [–אין בו] מִשּׁוּם איסור שְׁבִירַת הָעֶצֶם, דְּבָעֵינַן – שכן צריך שיהא בו שִׁיעוּר אֲכִילָה, אֶלָּא אֵבֶר שֶׁאֵין עָלָיו כַּזַּיִת בָּשָׂר בְּמָקוֹם זֶה – במקום השבירה, וְיֵשׁ עָלָיו כַּזַּיִת בָּשָׂר בְּמָקוֹם אַחֵר – שלא במקום השבירה, אִיכָּא בֵּינֵיהוּ – בזה נחלקו התנאים, אם יש בו איסור שבירת עצם. לְמַאן דְּאָמַר – לדעת תנא קמא, הסובר שאסרה תורה לשבור עצם בקרבן כָּשֵׁר, הָא – אבר זה, שאין עליו כזית בשר במקום זה ויש עליו כזית בשר במקום אחר, כָּשֵׁר הוּא, ולפיכך אסור לשבור בו עצם, אבל לְמַאן דְּאָמַר – לדעת רבי, הסובר שלא אסרה תורה שבירת עצם אלא בקרבן שהוא רָאוּי לַאֲכִילָה, אינו חייב על אבר זה משום שבירת עצם, משום דבָעֵינַן – צריך שיהא בו כזית כדי שִׁיעוּר אֲכִילָה בִּמְקוֹם הַשְּׁבִירָה, וְהָא לֵיכָּא – והרי אין שם כזית בשר.

הגמרא מביאה ברייתא, שבה מתבאר בשיטת ארבעה אמוראים מתוך השמונה שהובאו לעיל: תַּנְיָא כְּאַרְבָּעָה מִינֵיהוּ – שנינו בברייתא כשיטת ארבעה מן האמוראים, בביאור מחלוקת תנא קמא ורבי. דְּתַנְיָא בברייתא, רַבִּי אוֹמֵר, נאמר בכתוב (שמות יב מו) 'בְּבַיִת אֶחָד יֵאָכֵל וגו', וְעֶצֶם לֹא תִּשְׁבְּרוּ בוֹ', ויש לדרוש ממקרא זה שרק עַל שבירת עצם בפסח הַכָּשֵׁר הוּא חַיָּיב, וְאֵינוֹ חַיָּיב עַל שבירת עצם בפסח הַפָּסוּל'. ועתה מבארת הברייתא את ההלכות היוצאות מכלל זה. הָיְתָה לוֹ לקרבן שְׁעַת הַכּוֹשֶׁר, דהיינו שנעשה מתחילה בכשרות, וְנִפְסַל בִּשְׁעַת אֲכִילָה, כגון שיצא הבשר חוץ לחומת ירושלים, אֵין בּוֹ איסור מִשּׁוּם שְׁבִירַת עֶצֶם. והיינו כדעת רב יוסף לעיל.

דין נוסף מונה הברייתא: יֵשׁ בּוֹ באבר זה כזית כדי שִׁיעוּר אֲכִילָה, יֵשׁ בּוֹ איסור מִשּׁוּם שְׁבִירַת עֶצֶם, אבל אם אֵין בּוֹ כזית כדי שִׁיעוּר אֲכִילָה, אֵין בּוֹ מִשּׁוּם שְׁבִירַת עֶצֶם. והיינו כדעת רב אשי, או כדעת רבינא.

דין שלישי אומרת הברייתא: אבר הָרָאוּי לַמִּזְבֵּחַ, כגון אליה, אֵין בּוֹ מִשּׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם. והיינו כדעת רב נחמן בר יצחק.

דין רביעי מונה הברייתא: בִּשְׁעַת אֲכִילָה של קרבן פסח יֵשׁ בּוֹ איסור מִשּׁוּם שְׁבִירַת עֶצֶם, אבל שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת אֲכִילָה, כגון מבעוד יום, אֵין בּוֹ איסור מִשּׁוּם שְׁבִירַת עֶצֶם. והיינו כדעת אביי.

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בדין אבר שאין עליו כזית בשר במקום שבירה: אִיתְּמַר – נאמרה מחלוקת בבית המדרש, לגבי אֵבֶר שֶׁאֵין עָלָיו כַּזַּיִת בָּשָׂר בְּמָקוֹם זֶה – במקום השבירה, וְיֵשׁ עָלָיו כַּזַּיִת בָּשָׂר בְּמָקוֹם אַחֵר. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, יֵשׁ בּוֹ איסור מִשּׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם, לפי שיש באבר זה בשר כשיעור אכילה. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר, אֵין בּוֹ איסור מִשּׁוּם שְׁבִירַת עֶצֶם, לפי שצריך שיהא שיעור אכילה במקום שבירה.

רבי יוחנן מקשה לריש לקיש מברייתא: אִיתְּיבֵיהּ [–הקשה] רַבִּי יוֹחָנָן לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ. שנינו בברייתא, נאמר לגבי קרבן פסח (שמות יב מו) 'וְעֶצֶם לֹא תִּשְׁבְּרוּ בוֹ', ויש ללמוד ממקרא זה שכוונת הכתוב לאסור שבירת עצם בכל ענין, אֶחָד [–בין] עֶצֶם שֶׁיֵּשׁ עָלָיו כַּזַּיִת בָּשָׂר, וְאֶחָד [–ובין] עֶצֶם שֶׁאֵין עָלָיו כַּזַּיִת בָּשָׂר. מברר רבי יוחנן, מַאי – מה היא כוונת הברייתא 'אֵין עָלָיו כַּזַּיִת בָּשָׂר', אִילֵימָא – אם תאמר, דְּאֵין עָלָיו כַּזַּיִת בָּשָׂר כְּלָל, לא במקום השבירה ולא במקום אחר, אם כן, אַמַּאי [–מדוע] יֵשׁ בּוֹ איסור מִשּׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם. אֶלָּא לָאו הָכִי קָאָמַר – אלא ודאי כך כוונת הברייתא לומר, אֶחָד [–בין] עֶצֶם שֶׁיֵּשׁ עָלָיו כַּזַּיִת בָּשָׂר בְּמָקוֹם זֶה – במקום השבירה, וְאֶחָד – ובין עצם שֶׁאֵין עָלָיו כַּזַּיִת בָּשָׂר בְּמָקוֹם זֶה וְיֵשׁ עָלָיו כַּזַּיִת בָּשָׂר בְּמָקוֹם אַחֵר, בכל ענין יש בו איסור משום שבירת עצם. (קִשְׁיָא לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ).

מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ – אמר לו ריש לקיש לרבי יוחנן,

פרשת משפטים

כא א וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם: ב כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבַשְּׁבִיעִת יֵצֵא לַחָפְשִׁי חִנָּם: ג אִם־בְּגַפּוֹ יָבֹא בְּגַפּוֹ יֵצֵא אִם־בַּעַל אִשָּׁה הוּא וְיָצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ: ד אִם־אֲדֹנָיו יִתֶּן־לוֹ אִשָּׁה וְיָלְדָה־לּוֹ בָנִים אוֹ בָנוֹת הָאִשָּׁה וְיַלְדֶיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ וְהוּא יֵצֵא בְּגַפּוֹ: ה וְאִם־אָמֹר יֹאמַר הָעֶבֶד אָהַבְתִּי אֶת־אֲדֹנִי אֶת־אִשְׁתִּי וְאֶת־בָּנָי לֹא אֵצֵא חָפְשִׁי: ו וְהִגִּישׁוֹ אֲדֹנָיו אֶל־הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוֹ אֶל־הַדֶּלֶת אוֹ אֶל־הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת־אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ וַעֲבָדוֹ לְעֹלָם: ס (לוי) ז וְכִי־יִמְכֹּר אִישׁ אֶת־בִּתּוֹ לְאָמָה לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים: ח אִם־רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ כתיב אשר־לא קרי אֲשֶׁר־לוֹ יְעָדָהּ וְהֶפְדָּהּ לְעַם נָכְרִי לֹא־יִמְשֹׁל לִמְכָרָהּ בְּבִגְדוֹ־בָהּ: ט וְאִם־לִבְנוֹ יְיַעֲדֶנָּה כְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה־לָּהּ: י אִם־אַחֶרֶת יִקַּח־לוֹ שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעֹנָתָהּ לֹא יִגְרָע: יא וְאִם־שְׁלָשׁ־אֵלֶּה לֹא יַעֲשֶׂה לָּהּ וְיָצְאָה חִנָּם אֵין כָּסֶף: ס (ישראל) יב מַכֵּה אִישׁ וָמֵת מוֹת יוּמָת: יג וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ וְשַׂמְתִּי לְךָ מָקוֹם אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה: ס יד וְכִי־יָזִד אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ לְהָרְגוֹ בְּעָרְמָה מֵעִם מִזְבְּחִי תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת: ס טו וּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת: ס טז וְגֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ וְנִמְצָא בְיָדוֹ מוֹת יוּמָת: ס יז וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת: ס יח וְכִי־יְרִיבֻן אֲנָשִׁים וְהִכָּה־אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ בְּאֶבֶן אוֹ בְאֶגְרֹף וְלֹא יָמוּת וְנָפַל לְמִשְׁכָּב: יט אִם־יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ עַל־מִשְׁעַנְתּוֹ וְנִקָּה הַמַּכֶּה רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן וְרַפֹּא יְרַפֵּא: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ט עמ' 302)

וְהָאֱלֹקִים אִנָּה לְיָדוֹ וְשַׂמְתִּי לְךָ (כא, יג)

לְיָדוֹ – לְגַבֵּי הַחֵטְא נָקַט לְשׁוֹן נִסְתָּר, כִּי הַכַּוָּנָה לַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, הַמַּחְטִיאָה אֶת הָאָדָם, שֶׁהִיא בִּבְחִינַת 'נִסְתָּר' בְּיַחַס לְמַהוּתוֹ הַפְּנִימִית, הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית. לְךָ – לְגַבֵּי הַתִּקּוּן נָקַט לְשׁוֹן נוֹכֵחַ, כִּי הַדְּבָרִים אֲמוּרִים לַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית, שֶׁנִּפְגֶּמֶת כְּתוֹצָאָה מֵהַחֵטְא וְעוֹסֶקֶת בְּתִקּוּן הַפְּגָם.

שני כ וְכִי־יַכֶּה אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ אוֹ אֶת־אֲמָתוֹ בַּשֵּׁבֶט וּמֵת תַּחַת יָדוֹ נָקֹם יִנָּקֵם: כא אַךְ אִם־יוֹם אוֹ יוֹמַיִם יַעֲמֹד לֹא יֻקַּם כִּי כַסְפּוֹ הוּא: ס כב וְכִי־יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בִּפְלִלִים: כג וְאִם־אָסוֹן יִהְיֶה וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ: כד עַיִן תַּחַת עַיִן שֵׁן תַּחַת שֵׁן יָד תַּחַת יָד רֶגֶל תַּחַת רָגֶל: כה כְּוִיָּה תַּחַת כְּוִיָּה פֶּצַע תַּחַת פֶּצַע חַבּוּרָה תַּחַת חַבּוּרָה: ס כו וְכִי־יַכֶּה אִישׁ אֶת־עֵין עַבְדּוֹ אוֹ־אֶת־עֵין אֲמָתוֹ וְשִׁחֲתָהּ לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת עֵינוֹ: כז וְאִם־שֵׁן עַבְדּוֹ אוֹ־שֵׁן אֲמָתוֹ יַפִּיל לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת שִׁנּוֹ: פ כח וְכִי־יִגַּח שׁוֹר אֶת־אִישׁ אוֹ אֶת־אִשָּׁה וָמֵת סָקוֹל יִסָּקֵל הַשּׁוֹר וְלֹא יֵאָכֵל אֶת־בְּשָׂרוֹ וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי: כט וְאִם שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם וְהוּעַד בִּבְעָלָיו וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ וְהֵמִית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם־בְּעָלָיו יוּמָת: ל אִם־כֹּפֶר יוּשַׁת עָלָיו וְנָתַן פִּדְיֹן נַפְשׁוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר־יוּשַׁת עָלָיו: לא אוֹ־בֵן יִגָּח אוֹ־בַת יִגָּח כַּמִּשְׁפָּט הַזֶּה יֵעָשֶׂה לוֹ: לב אִם־עֶבֶד יִגַּח הַשּׁוֹר אוֹ אָמָה כֶּסֶף | שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים יִתֵּן לַאדֹנָיו וְהַשּׁוֹר יִסָּקֵל: ס לג וְכִי־יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אוֹ כִּי־יִכְרֶה אִישׁ בֹּר וְלֹא יְכַסֶּנּוּ וְנָפַל־שָׁמָּה שּׁוֹר אוֹ חֲמוֹר: לד בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם כֶּסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו וְהַמֵּת יִהְיֶה־לּוֹ: ס לה וְכִי־יִגֹּף שׁוֹר־אִישׁ אֶת־שׁוֹר רֵעֵהוּ וָמֵת וּמָכְרוּ אֶת־הַשּׁוֹר הַחַי וְחָצוּ אֶת־כַּסְפּוֹ וְגַם אֶת־הַמֵּת יֶחֱצוּן: לו אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ בְּעָלָיו שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם שׁוֹר תַּחַת הַשּׁוֹר וְהַמֵּת יִהְיֶה־לּוֹ: ס לו כִּי יִגְנֹב־אִישׁ שׁוֹר אוֹ־שֶׂה וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ חֲמִשָּׁה בָקָר יְשַׁלֵּם תַּחַת הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע־צֹאן

תַּחַת הַשֶּׂה: **כב** א אִם־בַּמַּחְתֶּרֶת יִמָּצֵא הַגַּנָּב
וְהֻכֶּה וָמֵת אֵין לוֹ דָּמִים: ב אִם־זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ
עָלָיו דָּמִים לוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם אִם־אֵין לוֹ וְנִמְכַּר
בִּגְנֵבָתוֹ: ג אִם־הִמָּצֵא תִמָּצֵא בְיָדוֹ הַגְּנֵבָה מִשּׁוֹר
עַד־חֲמוֹר עַד־שֶׂה חַיִּים שְׁנַיִם יְשַׁלֵּם: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם כרך טו עמ' 16)

וְרַפֵּא יְרַפֵּא (כא, יט)

פַּעַם בָּא יְהוּדִי אֶל הַ'צֶּמַח צֶדֶק' וְאָמַר שֶׁהָרוֹפֵא הִתְיָאֵשׁ מִמֶּנּוּ. אָמַר לוֹ הָרַבִּי: "כְּתִיב וְרַפֵּא יְרַפֵּא, מִכָּאן שֶׁנִּתְּנָה רְשׁוּת לָרוֹפֵא לְרַפְּאוֹת (ברכות ס, א). הֲרֵי שֶׁיֵּשׁ לוֹ רְשׁוּת רַק לְרַפֵּא, וְאִלּוּ לְהַכָּךְ (שֶׁאֵינוֹ מְרַפֵּא אֶלָּא מְסַלֵּק אֶת יָדָיו וּמִתְיָאֵשׁ) - אֵין זֶה שַׁיָּךְ אֵלָיו" (הַיְינוּ שֶׁנַּעֲשָׂה כְּאָדָם הַפָּשׁוּט וְאֵין לוֹ שׁוּם דֵּעָה בְּעִנְיְנֵי רְפוּאָה).

שלישי ד כִּי יַבְעֶר־אִישׁ שָׂדֶה אוֹ־כֶרֶם וְשִׁלַּח אֶת־
כתיב בעירה קרי בְּעִירוֹ וּבִעֵר בִּשְׂדֵה אַחֵר מֵיטַב
שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם: ס ה כִּי־תֵצֵא אֵשׁ
וּמָצְאָה קֹצִים וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ אוֹ הַקָּמָה אוֹ הַשָّדֶה
שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעֵר אֶת־הַבְּעֵרָה: ס ו כִּי־יִתֵּן
אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ כֶּסֶף אוֹ־כֵלִים לִשְׁמֹר וְגֻנַּב מִבֵּית
הָאִישׁ אִם־יִמָּצֵא הַגַּנָּב יְשַׁלֵּם שְׁנָיִם: ז אִם־לֹא
יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְנִקְרַב בַּעַל־הַבַּיִת אֶל־הָאֱלֹהִים
אִם־לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ: ח עַל־כָּל־
דְּבַר־פֶּשַׁע עַל־שּׁוֹר עַל־חֲמוֹר עַל־שֶׂה עַל־
שַׂלְמָה עַל־כָּל־אֲבֵדָה אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי־הוּא זֶה עַד
הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר־שְׁנֵיהֶם אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים
יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ: ס ט כִּי־יִתֵּן אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ
חֲמוֹר אוֹ־שׁוֹר אוֹ־שֶׂה וְכָל־בְּהֵמָה לִשְׁמֹר וּמֵת
אוֹ־נִשְׁבַּר אוֹ־נִשְׁבֶּה אֵין רֹאֶה: י שְׁבֻעַת יְהוָה
תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם אִם־לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת
רֵעֵהוּ וְלָקַח בְּעָלָיו וְלֹא יְשַׁלֵּם: יא וְאִם־גָּנֹב יִגָּנֵב
מֵעִמּוֹ יְשַׁלֵּם לִבְעָלָיו: יב אִם־טָרֹף יִטָּרֵף יְבִאֵהוּ
עֵד הַטְּרֵפָה לֹא יְשַׁלֵּם: פ יג וְכִי־יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם
רֵעֵהוּ וְנִשְׁבַּר אוֹ־מֵת בְּעָלָיו אֵין־עִמּוֹ שַׁלֵּם
יְשַׁלֵּם: יד אִם־בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם אִם־שָׂכִיר
הוּא בָּא בִּשְׂכָרוֹ: ס טו וְכִי־יְפַתֶּה אִישׁ בְּתוּלָה
אֲשֶׁר לֹא־אֹרָשָׂה וְשָׁכַב עִמָּהּ מָהֹר יִמְהָרֶנָּה לּוֹ
לְאִשָּׁה: טז אִם־מָאֵן יְמָאֵן אָבִיהָ לְתִתָּהּ לוֹ כֶּסֶף
יִשְׁקֹל כְּמֹהַר הַבְּתוּלֹת: ס יז מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה:
יח כָּל־שֹׁכֵב עִם־בְּהֵמָה מוֹת יוּמָת: ס יט זֹבֵחַ
לָאֱלֹהִים יָחֳרָם בִּלְתִּי לַיהוָה לְבַדּוֹ: כ וְגֵר לֹא־
תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ
מִצְרָיִם: כא כָּל־אַלְמָנָה וְיָתוֹם לֹא תְעַנּוּן: כב אִם־
עַנֵּה תְעַנֶּה אֹתוֹ כִּי אִם־צָעֹק יִצְעַק אֵלַי שָׁמֹעַ
אֶשְׁמַע צַעֲקָתוֹ: כג וְחָרָה אַפִּי וְהָרַגְתִּי אֶתְכֶם
בֶּחָרֶב וְהָיוּ נְשֵׁיכֶם אַלְמָנוֹת וּבְנֵיכֶם יְתֹמִים: פ
כד אִם־כֶּסֶף | תַּלְוֶה אֶת־עַמִּי אֶת־הֶעָנִי עִמָּךְ
לֹא־תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה לֹא־תָשִׂימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ:
כה אִם־חָבֹל תַּחְבֹּל שַׂלְמַת רֵעֶךָ עַד־בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ
תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ: כו כִּי הִוא כתיב כסותה קרי כְסוּתוֹ
לְבַדָּהּ הִוא שִׂמְלָתוֹ לְעֹרוֹ בַּמֶּה יִשְׁכָּב וְהָיָה
כִּי־יִצְעַק אֵלַי וְשָׁמַעְתִּי כִּי־חַנּוּן אָנִי: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (רשימות חוברת קל)

וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ . . בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם (כב, יג-יד)

הַנֶּפֶשׁ נִתֶּנֶת לָנוּ מִדֵּי בֹּקֶר בְּתוֹר 'שְׁאֵלָה', כְּדֵי שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ לְקִיּוּם רְצוֹן ה' וּבְסוֹפוֹ שֶׁל דָּבָר נָשִׁיב אוֹתָהּ שְׁלֵמָה. וְקָשֶׁה: הֲרֵי שׁוֹאֵל חַיָּב גַּם בְּאוֹנְסִין, וּמִי יָכוֹל לַעֲמֹד בָּזֶה? הָעֵצָה לְכָךְ הִיא, שֶׁה'שְׁאֵלָה' תִּהְיֶה 'שְׁאֵלָה בִּבְעָלִים'. כְּלוֹמַר: מִדֵּי בֹּקֶר, כְּשֶׁאָנוּ 'שׁוֹאֲלִים' אֶת הַנֶּפֶשׁ, עָלֵינוּ לְהִתְפַּלֵּל לְבַעְלָהּ, הַקָּבָּ"ה, וּלְבַקֵּשׁ אֶת צָרְכֵּנוּ; וְהַדִּין הוּא, שֶׁהַשּׁוֹאֵל חֵפֶץ מֵאֵת חֲבֵרוֹ וּבְעֵת הַשְּׁאֵלָה בִּקֵּשׁ מִבַּעַל הַחֵפֶץ לְהַשְׁקוֹתוֹ מַיִם וְכַדּוֹמֶה – הֲרֵי זוֹ 'שְׁאֵלָה בִּבְעָלִים'.

רביעי כז אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל וְנָשִׂיא בְּעַמְּךָ לֹא
תָאֹר: כח מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר בְּכוֹר בָּנֶיךָ
תִּתֶּן־לִי: כט כֵּן־תַּעֲשֶׂה לְשֹׁרְךָ לְצֹאנֶךָ שִׁבְעַת
יָמִים יִהְיֶה עִם־אִמּוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִּתְּנוּ־לִי:
ל וְאַנְשֵׁי־קֹדֶשׁ תִּהְיֻן לִי וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא
תֹאכֵלוּ לַכֶּלֶב תַּשְׁלִכוּן אֹתוֹ: ס **כג** א לֹא
תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא אַל־תָּשֶׁת יָדְךָ עִם־רָשָׁע לִהְיֹת
עֵד חָמָס: ב לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת וְלֹא־

תַּעֲנֶה עַל־רֹב לִנְטֹת אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת: ג וְדָל לֹא תֶהְדַּר בְּרִיבוֹ: ס ד כִּי תִפְגַּע שׁוֹר אֹיִבְךָ אוֹ חֲמֹרוֹ תֹעֶה הָשֵׁב תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ: ס ה כִּי־תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׂנַאֲךָ רֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ וְחָדַלְתָּ מֵעֲזֹב לוֹ עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (אגרות קדש כרך י עמ' שכח)

אֶת הֶעָנִי עִמָּךְ (כב, כד)

הַיְינוּ שֶׁהַסְּכוּם שֶׁהַלְוֶה צָרִיךְ לוֹ (שֶׁעָנִי הוּא בְּאוֹתָהּ שָׁעָה) נִמְצָא בְּתוֹר פִּקָּדוֹן אֵצֶל הַמַּלְוֶה, שֶׁמְּזַכִּים אוֹתוֹ בְּמִצְוָה רָמָה זוֹ, וּבְלִי הַלְוֶה לֹא הָיָה זוֹכֶה בָּהּ (רְאֵה 'אוֹר הַחַיִּים' הַקָּדוֹשׁ). וּמֵרֶגֶשׁ זֶה לְרֶגֶשׁ נַעֲלֶה יוֹתֵר בִּצְדָקָה וּבִגְמִילוּת חֲסָדִים, לְפִי הַפִּתְגָּם הַיָּדוּעַ שֶׁל חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים: "דֶּער שְׁטִיקֶל בְּרוֹיט וָוּאוס אִיךְ הָאבּ, אִיז עֶר דַּיְינֶער וּוי מַיְינֶער" (= פְּרוּסַת הַלֶּחֶם שֶׁבְּיָדִי, הִיא שֶׁלְּךָ כְּפִי שֶׁהִיא שֶׁלִּי). וְהָיוּ מַקְדִּימִים מִלַּת "דַּיְינֶער" (= שֶׁלְּךָ).

חמישי ו לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט אֶבְיֹנְךָ בְּרִיבוֹ: ז מִדְּבַר־שֶׁקֶר תִּרְחָק וְנָקִי וְצַדִּיק אַל־תַּהֲרֹג כִּי לֹא־אַצְדִּיק רָשָׁע: ח וְשֹׁחַד לֹא תִקָּח כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר פִּקְחִים וְיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִים: ט וְגֵר לֹא תִלְחָץ וְאַתֶּם יְדַעְתֶּם אֶת־נֶפֶשׁ הַגֵּר כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: י וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע אֶת־אַרְצֶךָ וְאָסַפְתָּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ: יא וְהַשְּׁבִיעִת תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ וְאָכְלוּ אֶבְיֹנֵי עַמֶּךָ וְיִתְרָם תֹּאכַל חַיַּת הַשָּׂדֶה כֵּן־תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ לְזֵיתֶךָ: יב שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרֶךָ וְיִנָּפֵשׁ בֶּן־אֲמָתְךָ וְהַגֵּר: יג וּבְכֹל אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשָּׁמֵרוּ וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ לֹא יִשָּׁמַע עַל־פִּיךָ: יד שָׁלֹשׁ רְגָלִים תָּחֹג לִי בַּשָּׁנָה: טו אֶת־חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב כִּי־בוֹ יָצָאתָ מִמִּצְרָיִם וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם: טז וְחַג הַקָּצִיר בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה וְחַג הָאָסִף בְּצֵאת הַשָּׁנָה בְּאָסְפְּךָ אֶת־מַעֲשֶׂיךָ מִן־הַשָּׂדֶה: יז שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָל־זְכוּרְךָ אֶל־פְּנֵי הָאָדֹן | יְהוָה: יח לֹא־תִזְבַּח

עַל־חָמֵץ דַּם־זִבְחִי וְלֹא־יָלִין חֵלֶב־חַגִּי עַד־בֹּקֶר: יט רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך יח עמ' 185)

וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ . . אֶת חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר (כג, יג-טו)

סָמַךְ פֶּסַח לַעֲבוֹדָה־זָרָה, לוֹמַר: מַה עֲבוֹדָה־זָרָה אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה וְאוֹסֶרֶת בְּכָל שֶׁהוּא, אַף חָמֵץ בְּפֶסַח אָסוּר בַּהֲנָאָה וְאוֹסֵר בְּכָל שֶׁהוּא (בַּעַל הַטּוּרִים)

יֵשׁ דִּמְיוֹן נוֹסָף בֵּין חָמֵץ לַעֲבוֹדָה־זָרָה. דְּהִנֵּה, אָדָם רָגִיל בְּחָמֵץ בְּמֶשֶׁךְ הַשָּׁנָה וְהוּא עָלוּל לִשְׁכֹּחַ אֶת הָאִסּוּר, וְלָכֵן הֶחְמִירָה בּוֹ הַתּוֹרָה בְּיוֹתֵר. וְאַף בַּעֲבוֹדָה־זָרָה כָּךְ: אָדָם רָגִיל לַעֲסֹק בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם וּלְקַבֵּל מֵהֶם תּוֹעֶלֶת, וְהוּא עָלוּל לְהַגִּיעַ לַ'עֲבוֹדָה זָרָה' - לְיַחֵס לָהֶם אֶת הַתּוֹעֶלֶת, וְלִשְׁכֹּחַ שֶׁהֵם רַק 'לְבוּשׁ' לְבִרְכַּת ה'.

ששי כ הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ לִשְׁמָרְךָ בַּדָּרֶךְ וְלַהֲבִיאֲךָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הֲכִנֹתִי: כא הִשָּׁמֶר מִפָּנָיו וּשְׁמַע בְּקֹלוֹ אַל־תַּמֵּר בּוֹ כִּי לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ: כב כִּי אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקֹלוֹ וְעָשִׂיתָ כֹּל אֲשֶׁר אֲדַבֵּר וְאָיַבְתִּי אֶת־אֹיְבֶיךָ וְצַרְתִּי אֶת־צֹרְרֶיךָ: כג כִּי־יֵלֵךְ מַלְאָכִי לְפָנֶיךָ וְהֵבִיאֲךָ אֶל־הָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי וְהַכְּנַעֲנִי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי וְהִכְחַדְתִּיו: כד לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם וְלֹא תַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם כִּי הָרֵס תְּהָרְסֵם וְשַׁבֵּר תְּשַׁבֵּר מַצֵּבֹתֵיהֶם: כה וַעֲבַדְתֶּם אֵת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּבֵרַךְ אֶת־לַחְמְךָ וְאֶת־מֵימֶיךָ וַהֲסִרֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ: ס כו לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ אֶת־מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא: כז אֶת־אֵימָתִי אֲשַׁלַּח לְפָנֶיךָ וְהַמֹּתִי אֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר תָּבֹא בָהֶם וְנָתַתִּי אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ אֵלֶיךָ עֹרֶף: כח וְשִׁלַּחְתִּי אֶת־הַצִּרְעָה לְפָנֶיךָ וְגֵרְשָׁה אֶת־הַחִוִּי אֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־הַחִתִּי מִלְּפָנֶיךָ: כט לֹא אֲגָרְשֶׁנּוּ מִפָּנֶיךָ בְּשָׁנָה אֶחָת פֶּן־תִּהְיֶה הָאָרֶץ שְׁמָמָה וְרַבָּה עָלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה: ל מְעַט מְעַט אֲגָרְשֶׁנּוּ

מִפְּנֶיךָ עַד אֲשֶׁר תִּפְרֶה וְנָחַלְתָּ אֶת־הָאָרֶץ:
לא וְשַׁתִּי אֶת־גְּבֻלְךָ מִיַּם־סוּף וְעַד־יַם פְּלִשְׁתִּים
וּמִמִּדְבָּר עַד־הַנָּהָר כִּי | אֶתֵּן בְּיָדְכֶם אֶת יֹשְׁבֵי
הָאָרֶץ וְגֵרַשְׁתָּמוֹ מִפָּנֶיךָ: לב לֹא־תִכְרֹת לָהֶם
וְלֵאלֹהֵיהֶם בְּרִית: לג לֹא יֵשְׁבוּ בְּאַרְצְךָ פֶּן־
יַחֲטִיאוּ אֹתְךָ לִי כִּי תַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵיהֶם כִּי־
יִהְיֶה לְךָ לְמוֹקֵשׁ: פ כד א וְאֶל־מֹשֶׁה אָמַר
עֲלֵה אֶל־יְהוָה אַתָּה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא
וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם מֵרָחֹק:
ב וְנִגַּשׁ מֹשֶׁה לְבַדּוֹ אֶל־יְהוָה וְהֵם לֹא יִגָּשׁוּ
וְהָעָם לֹא יַעֲלוּ עִמּוֹ: ג וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְסַפֵּר לָעָם
אֵת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה וְאֵת כָּל־הַמִּשְׁפָּטִים וַיַּעַן
כָּל־הָעָם קוֹל אֶחָד וַיֹּאמְרוּ כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־
דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה: ד וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֵת כָּל־דִּבְרֵי
יְהוָה וַיַּשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ תַּחַת הָהָר
וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מַצֵּבָה לִשְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטֵי
יִשְׂרָאֵל: ה וַיִּשְׁלַח אֶת־נַעֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ
עֹלֹת וַיִּזְבְּחוּ זְבָחִים שְׁלָמִים לַיהוָה פָּרִים: ו וַיִּקַּח
מֹשֶׁה חֲצִי הַדָּם וַיָּשֶׂם בָּאַגָּנֹת וַחֲצִי הַדָּם זָרַק
עַל־הַמִּזְבֵּחַ: ז וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי
הָעָם וַיֹּאמְרוּ כֹּל אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה
וְנִשְׁמָע: ח וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הַדָּם וַיִּזְרֹק עַל־הָעָם
וַיֹּאמֶר הִנֵּה דַם־הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה עִמָּכֶם
עַל כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: ט וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל: י וַיִּרְאוּ
אֵת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְתַחַת רַגְלָיו כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת
הַסַּפִּיר וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לָטֹהַר: יא וְאֶל־אֲצִילֵי
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יָדוֹ וַיֶּחֱזוּ אֶת־הָאֱלֹהִים
וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ: ס יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲלֵה
אֵלַי הָהָרָה וֶהְיֵה־שָׁם וְאֶתְּנָה לְךָ אֶת־לֻחֹת
הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי לְהוֹרֹתָם:
יג וַיָּקָם מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ מְשָׁרְתוֹ וַיַּעַל מֹשֶׁה
אֶל־הַר הָאֱלֹהִים: יד וְאֶל־הַזְּקֵנִים אָמַר שְׁבוּ־לָנוּ
בָּזֶה עַד אֲשֶׁר נָשׁוּב אֲלֵיכֶם וְהִנֵּה אַהֲרֹן וְחוּר
עִמָּכֶם מִי־בַעַל דְּבָרִים יִגַּשׁ אֲלֵהֶם: טו וַיַּעַל
מֹשֶׁה אֶל־הָהָר וַיְכַס הֶעָנָן אֶת־הָהָר: טז וַיִּשְׁכֹּן
כְּבוֹד־יְהוָה עַל־הַר סִינַי וַיְכַסֵּהוּ הֶעָנָן שֵׁשֶׁת
יָמִים וַיִּקְרָא אֶל־מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִתּוֹךְ
הֶעָנָן: יז וּמַרְאֵה כְּבוֹד יְהוָה כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת בְּרֹאשׁ
הָהָר לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: יח וַיָּבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ
הֶעָנָן וַיַּעַל אֶל־הָהָר וַיְהִי מֹשֶׁה בָּהָר אַרְבָּעִים
יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה: פפפ

נקודות משיחות קודש (לקוטי שיחות כרך טז עמ' 273)

לא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה . . מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא (כג, כו)

מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה — הַיְינוּ שֶׁאֵין קִיּוּם וְתוֹצָאוֹת לַעֲבוֹדַת ה׳. בְּאַרְצֶךָ (לָשׁוֹן רָצוֹן) — הַסִּבָּה לְכָךְ הִיא שֶׁהָאָדָם שְׂבַע רָצוֹן מֵעֲבוֹדָתוֹ, דָּבָר הַמוֹכִיחַ שֶׁהוּא מַרְגִּישׁ אֶת עַצְמוֹ, הוּא חָשׁ שֶׁהוּא עוֹבֵד ה׳. מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא — הָעֲצָה לְכָךְ הִיא לִזְכֹּר שֶׁנִּקְבַּע לוֹ מִסְפָּר קָצוּב שֶׁל יָמִים, בָּהֶם עָלָיו לְמַלֵּא אֶת שְׁלִיחוּתוֹ בָּעוֹלָם, וְכָל רֶגַע שֶׁמִּשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ לְדָבָר אַחֵר הוּא בְּגֶדֶר מְעִילָה בִּשְׁלִיחוּת זוֹ. זְכִירָה זוֹ תָּבִיא לְזַעֲזוּעַ וּלְאִבּוּד הַרְגָּשַׁת עַצְמוֹ; הוּא יַרְגִּישׁ רַק אֶת הַשְּׁלִיחוּת עַצְמָהּ, לֹא שֶׁהוּא הַמְּבַצֵּעַ אוֹתָהּ.

שביעי טו וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה
תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֲשִׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן
וְנִסְכּוֹ: יז עֹלַת שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד
וְנִסְכָּהּ: פ יח וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה
לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים
בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם: יט וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים
סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשָّמֶן לַפַּר הָאֶחָד וּשְׁנֵי
עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשָّמֶן לָאַיִל
הָאֶחָד: כ וְעִשָּׂרֹן עִשָּׂרוֹן סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה
בַשָّמֶן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד עֹלָה רֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה
לַיהוָה: כא וְנִסְכֵּיהֶם חֲצִי הַהִין יִהְיֶה לַפָּר
וּשְׁלִישִׁת הַהִין לָאַיִל וּרְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ יָיִן
זֹאת עֹלַת חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה:
כב וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת לַיהוָה עַל־עֹלַת
הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה וְנִסְכּוֹ: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך טז עמ' 242)

לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ (כג, יט)

מִקּוּמוֹ שֶׁל ״חֹק״ זֶה בְּפָרָשַׁת מִשְׁפָּטִים בָּא לְלַמְּדֵנוּ, שֶׁעָלֵינוּ לְהִתְיַחֵס גַּם אֶל חֹק כְּאֶל ״מִשְׁפָּט״. כְּלוֹמַר, עָלֵינוּ לְנַסּוֹת וּלְהָבִין אֶת טַעַם הַחֹק כְּכָל הַאֶפְשָׁר: ״כָּל מַה שֶּׁאַתָּה יָכוֹל לִתֵּן לוֹ טַעַם, תֵּן לוֹ טַעַם״ (רַמְבַּ״ם סוֹף הִלְכוֹת תְּמוּרָה).

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמָם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדָּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

מפטיר **ל** יא וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: יב כִּי תִשָּׂא אֶת־רֹאשׁ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לִפְקֻדֵיהֶם וְנָתְנוּ אִישׁ כֹּפֶר נַפְשׁוֹ לַיהוָה בִּפְקֹד אֹתָם וְלֹא־יִהְיֶה בָהֶם נֶגֶף בִּפְקֹד אֹתָם: יג זֶה | יִתְּנוּ כָּל־הָעֹבֵר עַל־הַפְּקֻדִּים מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל תְּרוּמָה לַיהוָה: יד כֹּל הָעֹבֵר עַל־הַפְּקֻדִּים מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה יִתֵּן תְּרוּמַת יְהוָה: טו הֶעָשִׁיר לֹא־יַרְבֶּה וְהַדַּל לֹא יַמְעִיט מִמַּחֲצִית הַשֶּׁקֶל לָתֵת אֶת־תְּרוּמַת יְהוָה לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם: טז וְלָקַחְתָּ אֶת־כֶּסֶף הַכִּפֻּרִים מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתַתָּ אֹתוֹ עַל־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְזִכָּרוֹן לִפְנֵי יְהוָה לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך לא עמ' 132)

זֶה יִתְּנוּ . . מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל (ל, יג)

נִתְּינָה זוֹ מַחְדִּירָה בַּנּוֹתֵן אֶת הַתְּחוּשָׁה שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא ״מַחֲצִית״, וְאֵין לוֹ שְׁלֵמוּת בְּלִי הַמַּחֲצִית הַשְּׁנִיָּה – הַקָּבָּ״ה. וְכַיָּדוּעַ, שֶׁהַקָּבָּ״ה וּכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל הֵם שְׁנֵי ״חֲצָאִים״, שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶם הוּא ״פְּלָג גּוּפָא״ כְּבְיָכוֹל (כִּי הַנְּשָׁמָה הִיא ״חֵלֶק אֱלֹקָה מִמַּעַל״). וּכְתוֹרַת הָרַב הַמַּגִּיד עַל הַפָּסוּק ״עֲשֵׂה לְךָ שְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת״: חֲצוֹצְרוֹת - חֲצָאֵי צוּרוֹת. שְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת - הַקָּבָּ״ה וּכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁבְּיַחַד הֵם צוּרָה שְׁלֵמָה.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

עטרת מרים

יז וַיִּכְרֹת יְהוֹיָדָע מִתְּחִלָּה אֶת־הַבְּרִית בֵּין יְהוָה וּבֵין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם לִהְיוֹת לְעָם לַיהוָה שֶׁיִּהְיוּ כֻּלָּם נֶאֱמָנִים לַעֲבוֹדַת ה' וּלְהַסִיר הַבַּעֲלִים, וְאַחַר כָּךְ וּבֵין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם שֶׁיִּהְיוּ נֶאֱמָנִים לְמַלְכָּם: יח וַיָּבֹאוּ כָל־עַם הָאָרֶץ בֵּית־הַבַּעַל וַיִּתְּצֻהוּ מִלְּשוֹן נִתִּיצָה אֶת־מִזְבְּחֹתָיו וְאֶת־צְלָמָיו שִׁבְּרוּ הֵיטֵב בְּחוּזֵק וְאֵת מַתָּן כָּךְ שְׁמוֹ כֹּהֵן הַבַּעַל הָרְגוּ לִפְנֵי הַמִּזְבְּחוֹת וַיָּשֶׂם הַכֹּהֵן פְּקֻדֹּת מְמוּנִים עַל־בֵּית יְהוָה כְּפִי שֶׁתִּקֵּן דָּוִד, כִּי עֲתַלְיָהוּ בִּטְּלָה אֶת סֵדֶר מִשְׁמְרוֹת הַבַּיִת: יט אַחַר כָּךְ קִיְּמוּ הַבְּרִית הַשֵּׁנִי בֵּין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם וַיִּקַּח אֶת־שָׂרֵי הַמֵּאוֹת וְאֶת־הַכָּרִי אֶת הָאַדִּירִים וְאֶת־הָרָצִים וְאֶת הַמּוֹשְׁלִים

הפטרת פרשת שקלים לקריאה בציבור

ולשמו"ת מלכים ב יא

יא יז וַיִּכְרֹת יְהוֹיָדָע אֶת־הַבְּרִית בֵּין יְהוָה וּבֵין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם לִהְיוֹת לְעָם לַיהוָה וּבֵין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם: יח וַיָּבֹאוּ כָל־עַם הָאָרֶץ בֵּית־הַבַּעַל וַיִּתְּצֻהוּ אֶת־מִזְבְּחֹתָיו וְאֶת־צְלָמָיו שִׁבְּרוּ הֵיטֵב וְאֵת מַתָּן כֹּהֵן הַבַּעַל הָרְגוּ לִפְנֵי הַמִּזְבְּחוֹת וַיָּשֶׂם הַכֹּהֵן פְּקֻדֹּת עַל־בֵּית יְהוָה: יט וַיִּקַּח אֶת־שָׂרֵי הַמֵּאוֹת וְאֶת־הַכָּרִי וְאֶת־הָרָצִים וְאֶת | כָּל־עַם הָאָרֶץ וַיֹּרִידוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ מִבֵּית יְהוָה וַיָּבֹאוּ דֶּרֶךְ־שַׁעַר הָרָצִים בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיֵּשֶׁב עַל־כִּסֵּא הַמְּלָכִים: כ וַיִּשְׂמַח כָּל־עַם־הָאָרֶץ וְהָעִיר שָׁקְטָה וְאֶת־עֲתַלְיָהוּ הֵמִיתוּ בַחֶרֶב בֵּית הַמֶּלֶךְ:

יב א בֶּן־שֶׁבַע שָׁנִים יְהוֹאָשׁ בְּמָלְכוֹ: ב בִּשְׁנַת־שֶׁבַע לְיֵהוּא מָלַךְ יְהוֹאָשׁ וְאַרְבָּעִים שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ צִבְיָה מִבְּאֵר שָׁבַע: ג וַיַּעַשׂ יְהוֹאָשׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה כָּל־יָמָיו אֲשֶׁר הוֹרָהוּ יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן: ד רַק הַבָּמוֹת לֹא־סָרוּ עוֹד הָעָם מְזַבְּחִים וּמְקַטְּרִים בַּבָּמוֹת: ה וַיֹּאמֶר יְהוֹאָשׁ אֶל־הַכֹּהֲנִים כֹּל כֶּסֶף הַקֳּדָשִׁים

שי למורא

יז) בֵּין ה' וּבֵין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם, שֶׁיִּהְיוּ הַמֶּלֶךְ וְהָעָם אַחֲרֵי ה'. וּבֵין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם, שֶׁיִּהְיוּ עֲבָדִים לַמֶּלֶךְ. יח) פְּקֻדֹּת עַל בֵּית ה', מְמֻנִּים עַל עֲבוֹדַת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, כְּפִי שֶׁתִּקֵּן דָּוִד. ג) כָּל יָמָיו אֲשֶׁר הוֹרָהוּ יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן, אֲבָל אַחֲרֵי מוֹת יְהוֹיָדָע, הִשְׁחִית דַּרְכּוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ"דִבְרֵי הַיָּמִים". ד) הַבָּמוֹת, בָּמוֹת יָחִיד לְהַקְרִיב לַה'. וְאָסוּר לַעֲשׂוֹתָם מִשֶּׁנִּבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. ה) כֶּסֶף עוֹבֵר, הוּא הַכֶּסֶף שֶׁל מַחֲצִיּוֹת

שי למורא

הַשְּׁקָלִים שֶׁכֻּלָּם נְתָנוּ בְּכָל שָׁנָה. אִישׁ כֶּסֶף נַפְשׁוֹת עֶרְכּוֹ, כְּגוֹן הָאוֹמֵר "עֶרֶךְ נַפְשִׁי עָלַי", אוֹ "עֶרֶךְ פְּלוֹנִי עָלַי", שֶׁהוּא קָצוּב בַּתּוֹרָה לְפִי הַשָּׁנִים שֶׁל הַנֶּעֱרָךְ. ו) בֶּדֶק, בְּקִיעָה וְסֵדֶק בַּקִּיר. ח) כִּי לְבֶדֶק הַבַּיִת תִּתְּנֻהוּ, מִיַּד בְּבוֹא לְיָדְכֶם תְּנוּ אוֹתוֹ בְּאוֹצַר בֵּית ה', עַד שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶם דַּי לְחַזֵּק אֶת הַבַּיִת.

עטרת מרים

הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר־יוּבָא בֵית־יְהוָה כֶּסֶף עוֹבֵר מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל וְכֵן אִישׁ כֶּסֶף נַפְשׁוֹת עֶרְכּוֹ שֶׁיִּתְנַדֵּב עֶרֶךְ נַפְשׁוֹ, גַּם כָּל־כֶּסֶף אֲשֶׁר יַעֲלֶה עַל לֶב־אִישׁ לְהָבִיא בִּנְדָבָה לְבֶדֶק הַבַּית בֵּית יְהוָה: ו כָּל הַכְּסָפִים הָאֵלּוּ יִקְּחוּ לָהֶם הַכֹּהֲנִים לְעַצְמָם אִישׁ מֵאֵת מְכָרָו וְהֵם יְחַזְּקוּ תְּמוּרַת זֶה, מִשֶּׁלָּהֶם אֶת־בֶּדֶק הַבַּיִת מְקוֹם הַשֶּׁבֶר וְהַזְּרוּעַ לְכֹל אֲשֶׁר־יִמָּצֵא שָׁם בֶּדֶק: ז וַיְהִי בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה לַמֶּלֶךְ יְהוֹאָשׁ לֹא־חִזְּקוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת: ח וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ יְהוֹאָשׁ לִיהוֹיָדָע הַכֹּהֵן וְלַכֹּהֲנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מַדּוּעַ אֵינְכֶם מְחַזְּקִים אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת וְעַתָּה אַל־תִּקְחוּ־כֶסֶף מֵאֵת מַכָּרֵיכֶם כִּי־לְבֶדֶק הַבָּיִת תִּתְּנֻהוּ: ט וַיֵּאֹתוּ הַכֹּהֲנִים לְבִלְתִּי קְחַת־כֶּסֶף מֵאֵת הָעָם וּלְבִלְתִּי חַזֵּק אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת: י וַיִּקַּח יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן אֲרוֹן אֶחָד וַיִּקֹּב חֹר בְּדַלְתּוֹ וַיִּתֵּן אֹתוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ מִיָּמִין בְּבוֹא־אִישׁ בֵּית יְהוָה וְנָתְנוּ־שָׁמָּה הַכֹּהֲנִים שֹׁמְרֵי הַסַּף אֶת־כָּל־הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵּית־יְהוָה: יא וַיְהִי כִּרְאוֹתָם כִּי־רַב הַכֶּסֶף בָּאָרוֹן וַיַּעַל סֹפֵר הַמֶּלֶךְ וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וַיָּצְרוּ וַיִּמְנוּ אֶת־הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בֵּית־יְהוָה: יב וְנָתְנוּ אֶת־הַכֶּסֶף הַמְתֻכָּן עַל־יְדֵי עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה הַמְּפֻקָּדִים בֵּית יְהוָה וַיּוֹצִיאֻהוּ לְחָרְשֵׁי הָעֵץ וְלַבֹּנִים הָעֹשִׂים בֵּית יְהוָה: יג וְלַגֹּדְרִים וּלְחֹצְבֵי הָאֶבֶן וְלִקְנוֹת עֵצִים וְאַבְנֵי מַחְצֵב לְחַזֵּק אֶת־בֶּדֶק בֵּית־יְהוָה וּלְכֹל אֲשֶׁר־יֵצֵא עַל־הַבַּיִת לְחָזְקָה: יד אַךְ לֹא יֵעָשֶׂה בֵית יְהוָה סִפּוֹת כֶּסֶף מִזְמָרוֹת מִזְרָקוֹת חֲצֹצְרוֹת כָּל־כְּלִי זָהָב וּכְלִי־כֶסֶף מִן־הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵית־יְהוָה: טו כִּי־לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה יִתְּנֻהוּ וְחִזְּקוּ בוֹ בֵּית יְהוָה: יז וְלַגֹּדְרִים הַבּוֹנִים קִירוֹת הָאֲבָנִים וּלְחֹצְבֵי הָאֶבֶן מִן הָהָר וְלִקְנוֹת עֵצִים וְאַבְנֵי מַחְצֵב כִּי הוּצְרְכוּ עוֹד לִקְנוֹת אֲבָנִים חֲצוּבוֹת לְחַזֵּק אֶת־בֶּדֶק בֵּית־יְהוָה וּלְכֹל שֶׁאֵר הַדְּבָרִים הַנִּצְרָכִים אֲשֶׁר־יֵצֵא עַל־הַבַּיִת לְחָזְקָה: יד אַךְ לֹא יֵעָשֶׂה בִּתְחִילַת הַבִּנְיָן (כתובות קו:) מֵהַכֶּסֶף הַזֶּה לְצוֹרֶךְ בֵּית יְהוָה כְּלֵי שָׁרֵת כְּמוֹ סִפּוֹת כֶּסֶף כֵּלִים לְקַבֵּל הַדָּם אוֹ יַיִן הַנְּסָכִים וכו' מְזַמְּרוֹת הֵם כְּלֵי שִׁיר מִזְרָקוֹת כְּפָלִים לִזְרוֹק מֵהֶם דַּם הַקְּרָבָנוֹת, חֲצֹצְרוֹת לִתְקוֹעַ עַל הַמִּזְבֵּחוֹת כָּל־כְּלִי זָהָב וּכְלִי־כֶסֶף מִן־הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵית־יְהוָה וְאַחַר שֶׁהִשְׁלִימוּ וְהָיָה נוֹתֵר, כֵּן עָשׂוּ כְּלֵי שָׁרֵת: טו כִּי־לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה

עטרת מרים

יִתְגָּרוּ וְחִזְקוּ־בוֹ אֶת־בֵּית יְהוָה: טז וְלֹא יְחַשְּׁבוּ לֹא עָשׂוּ חֶשְׁבּוֹן אֶת עַם הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יִתְּנוּ אֶת־הַכֶּסֶף עַל־יָדָם לָתֵת לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה הַבּוֹנִים וְהַגּוֹדְרִים וכו' יָדוּעַ הָיָה כִּי בֶּאֱמֻנָה הֵם עֹשִׂים וּלְכָךְ נִבְחֲרוּ אֵלּוּ מִתְּחִילָּה: יז מִי שֶׁהָיָה מְפָרִישׁ כֶּסֶף אָשָׁם לַאֲשָׁמוֹ וְכֶסֶף חַטָּאוֹת אוֹ כֶּסֶף לְחַטָּאתוֹ, וְהוֹתִיר מִן הַמָּמוֹן, הַמּוֹתָר הַזֶּה לֹא יוּבָא בֵּית יְהוָה כִּי אִם לַכֹּהֲנִים יִהְיוּ לְקַחַת מֵהֶם עוֹלוֹת, וְהָיָה הַכֶּשֶׁר כָּלִיל, וְהָעוֹרוֹת לַכֹּהֲנִים, (שקלים יח א):

א כֹּה אָמַר יְהוָה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי אֵינִי צָרִיךְ לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁלְּכֶם וְהָאָרֶץ הֲדֹם עֹנֶגֶן שִׁרְפְּרַף רַגְלָי אֵי־זֶה בַיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ־לִי וְאֵי־זֶה מָקוֹם תִּרְצוּ לְיַחֵד בְּעֵת מְנוּחָתִי לְהַשְׁרוֹת שְׁכִינָתִי, אֵינוֹ כְּדַאי לִי: כג וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר כָּל בְּנֵי אָדָם אֲפִילּוּ שְׁאָר הָעַמִּים לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ אָמַר יְהוָה:

שי למורא

וָמֵר. מִזְרָקוֹת, סְפָלִים לְזְרִיקַת הַדָּם עַל הַמִּזְבֵּחַ. טז) כִּי בֶּאֱמֻנָה הֵם עוֹשִׂים, כִּי מִתְּחִלָּה נִבְחֲרוּ הָאֲנָשִׁים הַנֶּאֱמָנִים לְכָךְ. יז) כֶּסֶף אָשָׁם וְכֶסֶף חַטָּאוֹת, הַמַּפְרִישׁ מָעוֹת לְחַטָּאתוֹ וְלַאֲשָׁמוֹ וְקָנָה אֶת הַבְּהֵמָה וְנוֹתֵר מִן הַמָּעוֹת. לֹא יוּבָא בֵּית ה', לֹא יוּבָא לְבֶדֶק הַבַּיִת. לַכֹּהֲנִים יִהְיוּ, הַכֹּהֲנִים קוֹנִים בְּהֶם בְּהֵמוֹת לְקָרְבַּן עוֹלָה, וְהָעוֹרוֹת יִהְיוּ לַכֹּהֲנִים.

א) הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי, כְּלוֹמַר, מִן הַשָּׁמַיִם תָּבֹאנָה הַגְּזֵרוֹת עַל כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, כְּמוֹ שֶׁהַמֶּלֶךְ בְּשִׁבְתּוֹ עַל כִּסְאוֹ תֵּצֵאנָה הַגְּזֵרוֹת מִלְּפָנָיו. וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי, כְּלוֹמַר, כָּל הָעוֹלָם הוּא שֶׁלִּי וּבִרְשׁוּתִי. אֵי זֶה בַיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ לִי, אם כֵּן מַה שֵּׁיָּךְ לִבְנוֹת לִי בַּיִת וּמְקוֹם מְנוּחָה. כג) מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ, בְּכָל חֹדֶשׁ בְּיוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ. וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ, בְּכָל שָׁבוּעַ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת. כָּל בָּשָׂר, כָּל בְּנֵי אָדָם, וַאֲפִלּוּ שְׁאָר הָעַמִּים. לְפָנַי, בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ.

וְחִזְקוּ־בוֹ אֶת־בֵּית יְהוָה: טז וְלֹא יְחַשְּׁבוּ אֶת־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יִתְּנוּ אֶת־הַכֶּסֶף עַל־יָדָם לָתֵת לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה כִּי בֶּאֱמֻנָה הֵם עֹשִׂים: יז כֶּסֶף אָשָׁם וְכֶסֶף חַטָּאוֹת לֹא יוּבָא בֵּית יְהוָה לַכֹּהֲנִים יִהְיוּ:

רק לציבור

סו א כֹּה אָמַר יְהוָה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי אֵי־זֶה בַיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ־לִי וְאֵי־זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי: כג וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי אָמַר יְהוָה:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ. יִתְבָּרֵךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

הפטרה לשבת ראש־חודש לשמו"ת

בישעיהו פרק סו

סו א כֹּה אָמַר יְהוָה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי אֵי־זֶה בַיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ־לִי וְאֵי־זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי: ב וְאֶת־כָּל־אֵלֶּה יָדִי עָשָׂתָה וַיִּהְיוּ כָל־אֵלֶּה נְאֻם־יְהוָה וְאֶל־זֶה אַבִּיט אֶל־עָנִי וּנְכֵה־רוּחַ וְחָרֵד עַל־דְּבָרִי: ג שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר מַכֵּה־אִישׁ זוֹבֵחַ הַשֶּׂה עֹרֵף כֶּלֶב מַעֲלֵה מִנְחָה דַּם־חֲזִיר מַזְכִּיר לְבוֹנָה מְבָרֵךְ אָוֶן גַּם־הֵמָּה בָּחֲרוּ בִּדַרְכֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם נַפְשָׁם חָפֵצָה: ד גַּם־אֲנִי אֶבְחַר בְּתַעֲלֻלֵיהֶם וּמְגוּרֹתָם אָבִיא לָהֶם יַעַן קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה דִּבַּרְתִּי וְלֹא שָׁמֵעוּ וַיַּעֲשׂוּ הָרַע בְּעֵינַי וּבַאֲשֶׁר לֹא־חָפַצְתִּי בָּחָרוּ: ה שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה הַחֲרֵדִים אֶל־דְּבָרוֹ אָמְרוּ אַחֵיכֶם שֹׂנְאֵיכֶם מְנַדֵּיכֶם לְמַעַן שְׁמִי יִכְבַּד יְהוָה וְנִרְאֶה

שי למורא

א) הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי, כְּלוֹמַר, מִן הַשָּׁמַיִם תְּבֹאנָה הַגְּזֵרוֹת עַל כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, כְּמוֹ שֶׁהַמֶּלֶךְ בְּשִׁבְתּוֹ עַל כִּסְאוֹ תֵּצֵאנָה הַגְּזֵרוֹת מִלְּפָנָיו. **וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי,** כְּלוֹמַר, כָּל הָעוֹלָם הוּא שֶׁלִּי וּבְרִשׁוּתִי. **אֵי זֶה בַיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ לִי,** אִם כֵּן מַה שֵּׁיָּךְ לִבְנוֹת לִי בַּיִת וּמָקוֹם מְנוּחָה. **ב) וְאֶל זֶה אַבִּיט,** אַף־עַל־פִּי שֶׁהַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וכו', אַבִּיט וְאֶשִּׂים עֵינִי אֶל עָנִי וּנְכֵה רוּחַ. **וְחָרֵד עַל דְּבָרִי,** מִזְּדָרֵז לַעֲשׂוֹת אֶת מִצְוֹתַי. **ג) שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר מַכֵּה אִישׁ,** כְּלוֹמַר, קָרְבְּנוֹת הָרְשָׁעִים אֵינָם מְקֻבָּלִים לְפָנַי, **וְהַשּׁוֹחֵט** אֶת הַשּׁוֹר לְקָרְבָּן אֵין קָרְבָּנוֹ מְרֻצֶּה לְפָנַי, **וְעוֹד נֶחֱשָׁב כְּאִלּוּ מַכֵּה אִישׁ. זוֹבֵחַ הַשֶּׂה עוֹרֵף כֶּלֶב,** אִם הֵבִיא שֶׂה לְקָרְבָּן, הֲרֵי הוּא נֶחֱשָׁב לְפָנַי כְּאִלּוּ עוֹרֵף כֶּלֶב. **מַעֲלֵה מִנְחָה דַּם חֲזִיר,** אִם הוּא מַעֲלֶה קָרְבַּן מִנְחָה, הֲרֵי הוּא נֶחֱשָׁב כְּאִלּוּ הֶעֱלָה דַּם חֲזִיר. **מַזְכִּיר לְבוֹנָה מְבָרֵךְ אָוֶן,** אִם הוּא מַקְטִיר לְבוֹנָה, הֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ מֵבִיא דָּבָר אָוֶן. "מְבָרֵךְ", מֵבִיא מַתָּנָה, כְּמוֹ "קַח נָא אֶת בִּרְכָתִי" (בראשית לג,יא). **ג) גַּם הֵמָּה בָּחֲרוּ בִּדַרְכֵיהֶם,** כְּלוֹמַר, הוֹאִיל וְגַם הֵם בָּחֲרוּ בְּדַרְכֵיהֶם הָרָעִים מִתּוֹךְ רְצוֹן, וְלֹא שֶׁכְּבָר הִוְדַּמֵּן לָהֶם. **ד) אֶבְחַר בְּתַעֲלוּלֵיהֶם,** אֶבְחַר לְהִתְעַלֵּל בָּהֶם. **וּמְגוּרֹתָם,** מַה שֶּׁהֵם מְפַחֲדִים פֶּן יָבוֹא. **יַעַן קָרָאתִי,** מִשּׁוּם שֶׁקָּרָאתִי לָהֶם עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים. **וְאֵין עוֹנֶה,** כְּלוֹמַר, אֵין מְקַבֵּל דְּבָרַי. **ה) הַחֲרֵדִים אֶל דְּבָרוֹ,** הַצַּדִּיקִים הַמִּזְדָּרְזִים לַעֲשׂוֹת אֶת דְּבַר ה'. **אָמְרוּ אַחֵיכֶם,** אָמְרוּ פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם אַחֵיכֶם וכו'. **שׂוֹנְאֵיכֶם מְנַדֵּיכֶם,** הַשּׂוֹנְאִים אֶתְכֶם (וּמְנַדִּים) וּמַרְחִיקִים אֶתְכֶם. **לְמַעַן שְׁמִי יִכְבַּד ה',** כָּל אֶחָד מֵהֶם אוֹמֵר, בִּגְלַל פִּרְסוּם שְׁמִי בָּא כָּבוֹד לַה',

עטרת מרים

א כֹּה אָמַר יְהוָה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי אֵינִי צָרִיךְ לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁלְּכֶם וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי אֵי־זֶה בַיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ־לִי וְאֵי־זֶה מָקוֹם תִּרְצוּ לְיַחֵד בְּעֵת מְנוּחָתִי לְהַשְׁרוֹת שְׁכִינָתִי, אֵינוֹ כְּדַאי לִי: **ב** וְאֶת־כָּל־אֵלֶּה שָׁמַיִם וְהָאָרֶץ יָדַי עָשָׂתָה וְרַק אַחֲרֵי כֵן וַיִּהְיוּ כָל־אֵלֶּה שָׁמַיִם וְהָאָרֶץ, וְאֵינָם קְרוּמִים כְּמוֹנִי נְאֻם־יְהוָה וְעִם שֶׁאֲנִי רָם עַל רָמִים, עִם כָּל זֶה וְאֶל־זֶה אַבִּיט אֶל־עָנִי וּנְכֵה־רוּחַ שֶׁרוּחוֹ נִשְׁבֶּרֶת בַּעֲבוּר הַצַּעַר וְהַיְגוֹן, וּבְכָל זֹאת וְחָרֵד עַל־דְּבָרִי נוֹהֵר לִשְׁמוֹעַ בְּקוֹלִי: **ג** אֲבָל עַתָּה אֵין לִי חֵפֶץ בָּכֶם, שֶׁהֲרֵי שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר הוּא מַכֵּה־אִישׁ אֶת בְּעָלָיו שֶׁל הַשּׁוֹר וּגְזֵלוֹ מִמֶּנּוּ, לְפִיכָךְ זוֹבֵחַ הַשֶּׂה דּוֹמֶה לְפָנַי כְּעֹרֵף כֶּלֶב וְהַמַּעֲלֶה מִנְחָה הֲרֵי הוּא לְפָנַי כְּדַם־חֲזִיר מַזְכִּיר וְהַמַּקְטִיר לְבֹנָה מְבָרֵךְ אוֹתִי אָוֶן בִּתְשׁוּרַת אוֹנָם, גַּם־הֵמָּה שֶׁשּׁוֹחֲטִים הַשּׁוֹר וְזוֹבְחִים הַשֶּׂה, גַּם הֵמָּה כְּמוֹ עוֹרֵף כֶּלֶב וּמַעֲלֶה דַּם חֲזִיר הוֹאִיל כִּי בָּחֲרוּ בְּדַרְכֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם נַפְשָׁם חָפֵצָה: **ד** לָכֵן גַּם־אֲנִי אֶבְחַר בְּתַעֲלֻלֵיהֶם לְהִתְעוֹלֵל בָּהֶם בַּהֲבָאַת הָרָעוֹת וּמְגוּרֹתָם וְדָבָר אֲשֶׁר הֵם יֵרֵאִים אָבִיא לָהֶם יַעַן בַּעֲבוּר קָרָאתִי אֲלֵיהֶם עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים לְהַזְהִירָם לְיַשֵּׁר דַּרְכָּם וְאֵין עוֹנֶה לְיַשֵּׁר דַּרְכּוֹ דִּבַּרְתִּי וְלֹא שָׁמֵעוּ וַיַּעֲשׂוּ הָרַע בְּעֵינַי וּבַאֲשֶׁר לֹא־חָפַצְתִּי בָּחֲרוּ: **ה** שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה אַתֶּם הַצַּדִּיקִים הַחֲרֵדִים אֶל־דְּבָרוֹ בֶּאֱמֶת, אָמְרוּ פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל הַצְּבוּעִים שֶׁמִּתְדַּמִּים שֶׁהֵם אַחֵיכֶם וְהֵם בֶּאֱמֶת שֹׂנְאֵיכֶם הַשּׂוֹנְאִים אֶתְכֶם מְנַדֵּיכֶם וּמְנַדִּים אֶתְכֶם, אֵלֶּה אוֹמְרִים לָכֶם לֵאמֹר רַק לְמַעַן בַּעֲבוּר פִּרְסוּם שְׁמִי יִכְבַּד יְהוָה עַל יְדֵי הַקְּרָבָנוֹת, מַשִּׂיב לָהֶם הַנָּבִיא, לֹא כֵן הוּא כְּדִבְרֵיהֶם כִּי בְּעֵינֵינוּ וְנִרְאֶה בְּשִׂמְחַתְכֶם וְהֵם הָרְשָׁעִים יֵבֹשׁוּ

כִּי אֲנִי קָרוֹב אֵלָיו וְהוּא מִתְכַּבֵּד בִּי. וְנִרְאֶה בְּשִׂמְחַתְכֶם וְהֵם יֵבֹשׁוּ, וְהַנָּבִיא אוֹמֵר לַחֲרֵדִים אֶל דְּבַר ה', לֹא כֵן הוּא כְּדִבְרֵי פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל, וְנִרְאֶה

בשמחתכם והם יבשו: ו קול שאון מעיר קול
מהיכל קול יהוה משלם גמול לאויביו:
ז בטרם תחיל ילדה בטרם יבוא חבל לה
והמליטה זכר: ח מי־שמע כזאת מי ראה
כאלה היוחל ארץ ביום אחד אם־יולד גוי
פעם אחת כי־חלה גם־ילדה ציון את־בניה:
ט האני אשביר ולא אוליד יאמר יהוה
אם־אני המוליד ועצרתי אמר אלהיך:
י שמחו את־ירושלם וגילו בה כל־אהביה
שישו אתה משוש כל־המתאבלים עליה:
יא למען תינקו ושבעתם משד תנחמיה למען
תמצו והתענגתם מזיז כבודה: יב כי־כה ׀
אמר יהוה הנני נטה־אליה כנהר שלום
וכנחל שוטף כבוד גוים וינקתם על־צד
תנשאו ועל־ברכים תשעשעו: יג כאיש אשר
אמו תנחמנו כן אנכי אנחמכם וביר׳שלם
תנחמו: יד וראיתם ושש לבבכם ועצמותיכם
כדשא תפרחנה ונודעה יד־יהוה את־עבדיו
וזעם את־איביו: טו כי־הנה יהוה באש יבוא

עטרת מרים

ויראו כי לא ירצה ה׳ בחונף רק בעבודת הלב בפאמת, וכך בא כבוד לה׳: ו אז לימות המשיח יצא קול שאון מעיר ירושלים על גוג ומגוג קול מהיכל יצא קול יהוה היוצא לאמים על עכו״ם ובו משלם ה׳ גמול לאויביו ונלחם בגוים: ז על ציון יאמר בטרם תחיל מתחילים כאבי לידה כבר ילדה יתקבצו בניה לתוכה בטרם יבוא חבל לה שהיא מלחמות גוג ומגוג והמליטה הלידה זכר ואז יתחיל הקיבוץ הגדול הכללי: ח מי־שמע פלא כזאת מי ראה פלא כאלה היוחל האם מעולם בא חיל יולדה לכל נשי ארץ ביום אחד האם מעולם אם־יולד גוי פעם אחת כי־חלה גם־ילדה ציון את־בניה כולם כאחד יצאו ממקום גלותם ובאו לציון: ט האני אשביר אביא את אשה על המשבר - מקום מושב היולדת - ולא אוליד ולא אפתח רחמה שתלד, רוצה לומר: שמא אתחיל בדבר ולא אוכל לגמור יאמר יהוה אם־אני המוליד ועצרתי בתחילה אמר אלהיך: י אתם הבאים מן הגולה שמחו את־ירושלם בבואכם אליה וגילו בה כל־אהביה כל מי שחאב לראותה בבנינה שישו אתה משוש כל־המתאבלים עליה בעת חורבנה: יא התאבלתם עליה למען שתראו בשמחתה ותינקו מלשון ינקה ושבעתם משד משדי תנחמיה למען תמצו תהיו מוצצים והתענגתם ומתענגים מזיז ממשענ כבודה שיהיה אחר הגאולה: יב כי־כה ׀ אמר יהוה הנני נטה־אליה אטה אליה כמי נהר שלום אטה לה לבוא במרוצה וכנחל שוטף את כבוד גוים עשרם וינקתם תהיו יונקים את העושר הזה על־צד תנשאו כתינוק היונק שנושאים אותו על הזרוע בצד הגוף ועל־ברכים תשעשעו משעשעים אותו: יג כאיש אשר אמו תנחמנו כן אנכי אנחמכם ובירושלם תנחמו על הצרות שעברו עליכם כי שמה יראה כבודי עליכם: יד בעשותו נקמותיו ונוראותיו וראיתם ותראו ירושלים בבנינה ושש לבבכם ועצמותיכם כדשא תפרחנה יתחזקו בבריאות אז ונודעה כח גבורת יד־יהוה את עם עבדיו לטובה גם ידעו אשר וזעם את־איביו במלחמת גוג ומגוג: טו כי־הנה יהוה באש יבוא לאבד בו את חיל גוג ומגוג ושש לבבכם. ועצמותיכם כדשא תפרחנה, כלומר יתחזקו בבריאות. ונודעה יד ה׳ את עבדיו, אז ידעו עבדיו את כח גבורת ה׳. טו) באש

שי למורא

בעינינו בשמחתכם שלבם המחרדים אל דבר ה׳, והרשעים ההם יבשו, כי הלכו אחרי ההבל. ו) קול שאון מעיר, קול רעש יצא אז מעיר ציון. קול מהיכל, קול מהיכל העומד בציון. משלם גמול לאויביו, לשלם גמול לאויביו, הם גוג ומגוג שיילחמו על ירושלים. כמו שכתוב ״ויצא ה׳ ונלחם בגוים ההם״ (זכריה יד.ג.). ז) בטרם תחיל ילדה, בטרם תחיל ציון חבלי הלידה תלד, כלומר יתקבצו בניה לתוכה כאלו ילדה אותם זה עתה, מבלי פחד וחבלי לדה, כי כל האמות יביאום לתוכה. ח) מי שמע כזאת, מי שמע דבר כשמועה הזאת. היוחל ארץ ביום אחד, האם מעולם באו חבלי לדה לכל נשי הארץ ביום אחד. אם יולד גוי פעם אחת, האם מעולם נולדה אמה שלמה בפעם אחת. כי חלה גם ילדה, כי זה הפלא נעשה בציון, שהתכונה לילדה וגם הלדה היו ביחד בבת אחת וילדה את בניה. כלומר, כלם כאחד באו מגלותם לציון. ט) האני אשביר ולא אוליד, האם אני אביא את אשה על המשבר ולא אפתח רחמה שתלד. כלומר, וכי אני אתחיל בדבר ולא אוכל לגמר. אם אני המוליד ועצרתי, אני הוא המוליד ארצות הגוים עד הזמן ההוא, ואז אעצר אותם מלדת, כי הגדלה והכבוד יהיו לישראל לבדם. י) שמחו את ירושלים, אתם הבאים מן הגולה, שמחו עם ירושלים בבואכם אליה. כל המתאבלים עליה, כל אלו שהתאבלו עליה בעת חרבנה. יא) למען תינקו ושבעתם משד תנחמיה, מה שהתאבלתם עליה הביא לכם שתראו בשמחתה ותינקו ותשבעו משדי תנחומיה. תמצו והתענגתם, ותהיו מוצצים ומתענגים. מזיז כבודה, מהכבוד הגדול הזה ומשמשמ לבוא לה. יב) על צד תנשאו ועל ברכים תשעשעו, יכבדוכם הגוים מאד. והמשיל הכבוד שיעשו להם כמו שנושאים התינוק על הזרוע בצד הגוף, ומשעשעים אותו על הברכים לשמחו. יג) אשר אמו תנחמנו, דרך האם לנחם את בנה יותר מן האב. וביר׳שלים תנחמו, כל התנחומים שלכם יהיו בירושלים, כי שם תקבלו הרבה טובה וזה יחשב לנחומים על הצרות שעברו. יד) וראיתם ושש לבבכם, כאשר תראו את ירושלים בבנינה ושש לבבכם. ועצמותיכם כדשא תפרחנה, כלומר יתחזקו בבריאות. ונודעה יד ה׳ את עבדיו, אז ידעו עבדיו את כח גבורת ה׳. טו) באש

שי למורא

יָבוֹא, לְאַבֵּד אֶת חֵיל גּוֹג וּמָגוֹג. **וְכַסּוּפָה מַרְכְּבוֹתָיו,** כְּלוֹמַר גְּזֵרוֹתָיו הַיּוֹרְדוֹת מִן הַשָּׁמַיִם, יֵרְדוּ עֲלֵיהֶם כְּרוּחַ סוּפָה. **לְהָשִׁיב בְּחֵמָה אַפּוֹ,** לְהָשִׁיב לְצָרָיו גְּמוּל בְּאַף וּבְחֵמָה רַבָּה. **טז) נִשְׁפָּט,** מִתְוַכֵּחַ. **וְרַבּוּ חַלְלֵי ה',** הַחֲלָלִים שֶׁיִּפְּלוּ בְּמִלְחֶמֶת גּוֹג וּמָגוֹג. **יז) הַמִּתְקַדְּשִׁים וְהַמִּטַּהֲרִים אֶל הַגַּנּוֹת,** הַמְּזַמְּנִים עַצְמָם וּמִטַּהֲרִים עַצְמָם בְּמֵי טָהֳרָה לְלֶכֶת אֶל הַפְּסָלִים הָעוֹמְדִים בַּגַּנּוֹת. **אַחַר אַחַת,** קְבוּצָה אַחֲרֵי קְבוּצָה, אַחֲרֵי שֶׁנִּמְרָה הָרִאשׁוֹנָה אֶת עֲבוֹדָתָהּ נִכְנֶסֶת הַשֵּׁנִיָּה. **בַּתָּוֶךְ,** בְּאֶמְצַע הַגַּנָּה מְקוֹם מַעֲמַד הַפֶּסֶל. **וְהַשֶּׁקֶץ,** כָּל סוּגֵי הַשְּׁרָצִים. **יָסֻפוּ,** יִכְלוּ. **יח) וְאָנֹכִי,** וְאָנֹכִי מָה עָלַי לַעֲשׂוֹת. **מַעֲשֵׂיהֶם וּמַחְשְׁבוֹתֵיהֶם בָּאָה,** כָּל מַעֲשֶׂה וְכָל מַחֲשָׁבָה בָּאָה אֵלַי, וְהִיא תַּזְקִיקֵנִי לְקַבֵּץ אֶת כָּל הַגּוֹיִם וגו'. **וְרָאוּ אֶת כְּבוֹדִי,** בְּהִלָּחֲמִי בָּהֶם בְּמִפַּת "הֶמֵק בְּשָׂרוֹ וגו'" כַּכָּתוּב בִּנְבוּאַת זְכַרְיָה (זכריה יד.יב). **יט) וְשַׂמְתִּי בָהֶם אוֹת וְשִׁלַּחְתִּי מֵהֶם פְּלֵיטִים,** פְּלֵטִים יִנָּצְלוּ מִן הַמִּלְחָמָה בִּשְׁבִיל לָלֶכֶת לְבַשֵּׂר לָאִיִּים הָרְחוֹקִים אֶת כְּבוֹדִי אֲשֶׁר רָאוּ בַּמִּלְחָמָה. וְגַם בְּאוֹתָם פְּלֵטִים אִשִּׁים אֶחָד מִן הָאוֹתוֹת שֶׁנִּדּוֹנוּ חַבְרֵיהֶם בָּהֶם, כְּדֵי לְהוֹדִיעַ לָרְחוֹקִים שֶׁבְּמַגֵּפָה זוֹ נִגְּפוּ הַצּוֹבְאִים עַל יְרוּשָׁלַיִם. **מוֹשְׁכֵי קֶשֶׁת,** הַמְלַמְּדִים לִירוֹת חִצִּים בַּקֶּשֶׁת. **יט) וְהֵבִיאוּ אֶת כָּל אַחֵיכֶם,** כְּשֶׁיִּשְׁמְעוּ הַגּוֹיִם אֶת הַפְּלָאִים הַגְּדוֹלִים שֶׁיַּעֲשֶׂה הקב"ה בְּמַחֲנֵה גּוֹג וּמָגוֹג, יָבִיאוּ אֶת אוֹתָם מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא עָלוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. **וּבַצָּבִים,** בַּעֲגָלוֹת מְחֻפּוֹת. **וּבַכַּרְכָּרוֹת,** סוּג שֶׁל גְּמַלִּים שֶׁהֵם קַלִּים מְאֹד בַּהֲלִיכָתָם וְצוּרַת הֲלִיכָתָם כְּעֵין רִקּוּדָה. פֵּרוּשׁ אַחַר, "בַּכַּרְכָּרוֹת", בִּרְקוּדִים שֶׁל שִׂמְחָה, כְּמוֹ "וְדָוִד מְכַרְכֵּר בְּכָל עֹז" (שמואל־ב ו.יד). **כ) וְגַם מֵהֶם אֶקַּח לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם,** גַּם מִן הָעַמִּים הַמְּבִיאִים אוֹתָם, וְגַם מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַמּוּבָאִים, אֶקַּח מֵהֶם כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם שֶׁהָיוּ מְעֹרָבִים בֵּין הַגּוֹיִם בְּאֹנֶס, וּלְפָנֵי גְּלוּיִים הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם שֶׁבָּהֶם, וְאֶבְרֹר אוֹתָם מֵהֶם וְיִהְיוּ מְשַׁמְּשִׁים לְפָנַי. **אָמַר ה',** וַהֲיִכָן אָמַר, "הַנִּסְתָּרוֹת לַה' אֱלֹהֵינוּ" (דברים כט.כח). **כב) הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים,** קְרָאָם חֲדָשִׁים, כִּי הֵם עוֹמְדִים תָּמִיד בְּחִדּוּשָׁם כְּמוֹ שֶׁנִּבְרְאוּ וְלֹא יִבְלוּ. **וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה,** שֶׁהָאָרֶץ עוֹמֶדֶת

עטרת מרים

וְכַסּוּפָה מַרְכְּבֹתָיו לְהָשִׁיב בְּחֵמָה אַפּוֹ וְגַעֲרָתוֹ בְּלַהֲבֵי־אֵשׁ: טז כִּי בָאֵשׁ יְהוָה נִשְׁפָּט וּבְחַרְבּוֹ אֶת־כָּל־בָּשָׂר וְרַבּוּ חַלְלֵי יְהוָה: יז הַמִּתְקַדְּשִׁים וְהַמִּטַּהֲרִים אֶל־הַגַּנּוֹת אַחַר אַחַת בַּתָּוֶךְ אֹכְלֵי בְּשַׂר הַחֲזִיר וְהַשֶּׁקֶץ וְהָעַכְבָּר יַחְדָּו יָסֻפוּ נְאֻם־יְהוָה: יח וְאָנֹכִי מַעֲשֵׂיהֶם וּמַחְשְׁבֹתֵיהֶם בָּאָה לְקַבֵּץ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהַלְּשֹׁנוֹת וּבָאוּ וְרָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי: יט וְשַׂמְתִּי בָהֶם אוֹת וְשִׁלַּחְתִּי מֵהֶם ׀ פְּלֵיטִים אֶל־הַגּוֹיִם תַּרְשִׁישׁ פּוּל וְלוּד מֹשְׁכֵי קֶשֶׁת תֻּבַל וְיָוָן הָאִיִּים הָרְחֹקִים אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ אֶת־שִׁמְעִי וְלֹא־רָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי בַּגּוֹיִם: כ וְהֵבִיאוּ אֶת־כָּל־אַחֵיכֶם ׀ מִכָּל־הַגּוֹיִם ׀ מִנְחָה ׀ לַיהוָה בַּסּוּסִים וּבָרֶכֶב וּבַצַּבִּים וּבַפְּרָדִים וּבַכַּרְכָּרוֹת עַל הַר קָדְשִׁי יְרוּשָׁלִַם אָמַר יְהוָה כַּאֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְחָה בִּכְלִי טָהוֹר בֵּית יְהוָה: כא וְגַם־מֵהֶם אֶקַּח לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם אָמַר יְהוָה: כב כִּי כַּאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עֹמְדִים לְפָנַי נְאֻם־יְהוָה כֵּן

וְכַסּוּפָה כַּסְּעָרָה יָבוֹאוּ **מַרְכְּבֹתָיו** גְּזֵרוֹתָיו **לְהָשִׁיב** לְצָרָיו גְּמוּל **בְּחֵמָה אַפּוֹ וְגַעֲרָתוֹ בְּלַהֲבֵי־אֵשׁ: טז כִּי בָאֵשׁ יְהוָה נִשְׁפָּט** יִהְיֶה מִתְוַכֵּחַ עִמָּהֶם **וּבְחַרְבּוֹ** אִישׁ בְּאָחִיו יְהַמֵּם **אֶת־כָּל־בָּשָׂר וְרַבּוּ חַלְלֵי יְהוָה** (עי' יחזקאל יג יא): **יז הַמִּתְקַדְּשִׁים** הַמְזַמְּנִים **וְהַמִּטַּהֲרִים** עַצְמָם לְלֶכֶת **אֶל הָעוֹמְדוֹת אֶל־הַגַּנּוֹת אַחַר אַחַת** קְבוּצָה אַחַר קְבוּצָה **בַּתָּוֶךְ** בְּאֶמְצַע הַגַּנָּה מְקוֹם מַעֲמַד הָעכו"ם, בְּנֵי יִשְׂרָאֵל **אֹכְלֵי בְּשַׂר הַחֲזִיר וְהַשֶּׁקֶץ וְהָעַכְבָּר יַחְדָּו** כּוּלָּם יַחַד **יָסֻפוּ נְאֻם־יְהוָה: יח וְאָנֹכִי מַעֲשֵׂיהֶם** של בַּעֲלֵי זֹאת הָאֱמוּנָה **וּמַחְשְׁבֹתֵיהֶם** וֶאֱמוּנָתָם הַנִּפְסֶדֶת **בָּאָה לְקַבֵּץ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהַלְּשֹׁנוֹת** אֶל יְרוּשָׁלַיִם (זכריה יד), לְהוֹדִיעַ לָהֶם שֶׁמַּעֲשֵׂיהֶם הֶבֶל, **וּבָאוּ וְרָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי** אַחְדוּת ה' כִּי נִשְׁגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ: **יט וְשַׂמְתִּי בָהֶם אוֹת** בְּכָל הַבָּאִים אִשִּׁים אוֹת, וְזֶהוּ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר וְעֵינָיו תִּמְּקֹנָה בְּחוֹרֵיהֶן וכו' (זכריה יד) **וְשִׁלַּחְתִּי מֵהֶם ׀ פְּלֵיטִים** כִּי רֻבָּם יְמוּתוּ סָבִיב בְּתַרְשִׁישׁ יְרוּשָׁלַיִם, לָלֶכֶת **אֶל־הַגּוֹיִם** הַיּוֹשְׁבִים **בְּתַרְשִׁישׁ פּוּל וְלוּד מֹשְׁכֵי** הַמְלוּמָּדִים לִירוֹת חִצִּים **קֶשֶׁת תֻּבַל וְיָוָן** וְאֶל הַיּוֹשְׁבִים **הָאִיִּים הָרְחֹקִים אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ** מֵעוֹלָם **אֶת־שִׁמְעִי וְלֹא־רָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי וְהִגִּידוּ** אֵלֶּה הַפְּלִיטִים אֲשֶׁר בָּהֶם **אֶת־כְּבוֹדִי בַּגּוֹיִם** כִּי יִרְאוּ אֶת הָאוֹתוֹת שֶׁשָּׂמְתִּי בָהֶם: **כ כְּשֶׁיִּשְׁמְעוּ** הַפְּלֵאָ הַגָּדוֹל שֶׁיַּעֲשֶׂה הַמָּקוֹם בְּמַחֲנֵה גּוֹג וּמָגוֹג **וְהֵבִיאוּ אֶת־כָּל־אַחֵיכֶם** ׀ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָרְחוֹקִים שֶׁלֹּא עָלוּ עַל אַחֵיהֶם **מִכָּל־הַגּוֹיִם** ׀ יָבִיאוּ אוֹתָם הָעכו"ם **לְמִנְחָה** ׀ **לַיהוָה בַּסּוּסִים וּבָרֶכֶב** בַּמֶּרְכָּבוֹת **וּבַצַּבִּים** עֲגָלוֹת מְכוּסּוֹת וְכֵן עֲגָלוֹת צָב (במדבר ז') **וּבַפְּרָדִים** הֵם הַגּוֹלְדִים מִן הַסּוּס **וְהַחֲמוֹר וּבַכַּרְכָּרוֹת** בִּרְקוּדִים שֶׁל שִׂמְחָה **עַל הַר קָדְשִׁי יְרוּשָׁלַיִם אָמַר יְהוָה כַּאֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְחָה בִּכְלִי טָהוֹר בֵּית יְהוָה:** הָעכו"ם אֶת יִשְׂרָאֵל בִּבְגָדִים טְהוֹרִים וְנָאִים עַד **בֵּית יְהוָה: כא וְגַם־מֵהֶם** מֵהַמּוּבָאִים מִכָּל הַגּוֹיִם, אַף אִם מֵהֶם נִשְׁתַּכֵּח יְחוּסָם **אֶקַּח** לִהְיוֹת **לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם אָמַר יְהוָה** כִּי לְפָנַי גָּלוּי מִי הָיָה מִמִּשְׁפַּחַת כְּהוּנָּה וּלְוִיָּה: **כב כִּי כַּאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עֹמְדִים**

עטרת מרים

לְפָנַי כִּי אֲנִי סִבַּת קִיּוּמָם וַעֲמִידָתָם בְּחִדּוּשָׁם נְאֻם־יְהוָה כֵּן יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם אַחֲרֵיכֶם וְשִׁמְכֶם כָּל יְמֵי עוֹלָם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ, כִּי לְעוֹלָם לֹא יֹאבַד שֵׁם יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִגְלוּ עוֹד מֵאַרְצָם: כג וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר כָּל בְּנֵי אָדָם אֲפִילּוּ שְׁאָר הָעַמִּים לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ אָמַר יְהוָה: כד וְיָצְאוּ מירושלים לְעֵמֶק יְהוֹשָׁפָט וְרָאוּ הָעכו"ם הַבָּאִים לְהִשְׁתַּחֲוֹת לִפְנֵי ה' בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי כִּי בְּפִגְרֵי מַחֲנֶה גּוֹג וּמָגוֹג כִּי תוֹלַעְתָּם הִרְמָה הָאוֹכֶלֶת בְּשַׂר הַהֲרוּגִים הָהֵם לֹא תָמוּת הֵנָּם וְאִשָּׁם הַבּוֹעֵר בָּהֶם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ פִּגְרֵי מַחֲנֶה גּוֹג וּמָגוֹג דֵּרָאוֹן לְחֶרְפָּה וּלְבִזָּיוֹן לְכָל־בָּשָׂר:

שי למורא

בְּחִדּוּשָׁהּ תָּמִיד כְּמוֹ שֶׁנִּבְרְאָה וְלֹא תִּבְלֶה, אֶלָּא שֶׁתּוֹלְדוֹתֶיהָ בָּלִים. וְכֵן אָמַר שְׁלֹמֹה "דּוֹר הוֹלֵךְ וְדוֹר בָּא וְהָאָרֶץ לְעוֹלָם עוֹמֶדֶת" (קוהלת א,ד). אֲשֶׁר אֲנִי עוֹשֶׂה, אֲשֶׁר אֲנִי מַעֲמִידָם בְּחִדּוּשָׁם. עוֹמְדִים לְפָנַי, שֶׁאֲנִי סִבַּת קִיּוּמָם וַעֲמִידָתָם. כֵּן יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם וְשִׁמְכֶם, בְּאוֹתָהּ הַטּוֹבָה שֶׁתִּהְיוּ אַתֶּם שֶׁתִּהְיֶה הַגְּאֻלָּה בִּימֵיכֶם, כֵּן יַעֲמֹדוּ גַּם זַרְעֲכֶם אַחֲרֵיכֶם כָּל יְמֵי עוֹלָם, וְלֹא תִּגְלוּ עוֹד מֵאַרְצְכֶם כְּפִי שֶׁחָשְׁבוּ אֵלּוּ הַגּוֹיִם שֶׁבָּאוּ עִם גּוֹג לְהִלָּחֵם עַל יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁחָשְׁבוּ לְהַגְלוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל וּלְאַבֵּד אֶת שְׁמָם, אֶלָּא לְעוֹלָם יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם וְשִׁמְכֶם. כג) מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ, בְּכָל חֹדֶשׁ בְּיוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ. וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ, בְּכָל שָׁבוּעַ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת. כָּל בָּשָׂר, כָּל בְּנֵי אָדָם, וַאֲפִלּוּ שְׁאָר הָעַמִּים. לְפָנַי, בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ. כד) וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי, אוֹתָם הַגּוֹיִם שֶׁיָּבוֹאוּ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לַה', יֵצְאוּ מִירוּשָׁלַיִם לְעֵמֶק יְהוֹשָׁפָט, וְיִרְאוּ אֶת פִּגְרֵי מַחֲנֶה גּוֹג וּמָגוֹג שֶׁפָּשְׁעוּ בַּה' וְחָשְׁבוּ לַעֲשׂוֹת כְּנֶגְדּוֹ לְהַגְלוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצָם. (וְזֶה יִהְיֶה בְּתוֹךְ שִׁבְעָה חֳדָשִׁים כְּשֶׁעוֹד לֹא יַסְפִּיקוּ לִקְבֹּר אֶת הַחֲלָלִים). תּוֹלַעְתָּם, הִרְמָה הָאוֹכֶלֶת אֶת בְּשָׂרָם. וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה, הָאֵשׁ הַבּוֹעֶרֶת בָּהֶם לֹא תִּכְבֶּה. וְהָיוּ דֵּרָאוֹן לְכָל בָּשָׂר, פִּגְרֵי מַחֲנֶה גּוֹג וּמָגוֹג יִהְיוּ בְּעֵינֵי כָּל בָּשָׂר הַבָּאִים לְהִשְׁתַּחֲוֹת לִפְנֵי ה'. כג) מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ, בְּכָל חֹדֶשׁ בְּיוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ. וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ, בְּכָל שָׁבוּעַ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת. כָּל בָּשָׂר, כָּל בְּנֵי אָדָם, וַאֲפִלּוּ שְׁאָר הָעַמִּים. לְפָנַי, בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ.

הפטרה לפרשת משפטים לשמו"ת

בירמיה פרק לד

לד ח הַדָּבָר אֲשֶׁר־הָיָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית לְמַלְכוּת צִדְקִיָּהוּ אַחֲרֵי כְּרֹת הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ בְּרִית אֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלִַם לִקְרֹא לָהֶם דְּרוֹר: ט לְשַׁלַּח כָּל אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ הָעִבְרִי וְהָעִבְרִיָּה חָפְשִׁים לְבִלְתִּי עֲבָד־בָּם בִּיהוּדִי אָחִיהוּ אִישׁ: י וַיִּשְׁמְעוּ כָּל־הַשָּׂרִים וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־בָּאוּ בַּבְּרִית לְשַׁלַּח אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ חָפְשִׁים לְבִלְתִּי עֲבָד־בָּם עוֹד וַיִּשְׁמְעוּ קִבְּלוּ עַל עַצְמָן וְגַם יַשִּׁלֵּחוּ אִישׁ אֶת עַבְדּוֹ וכו': יא וַיָּשׁוּבוּ אַחֲרֵי־כֵן כִּי נִתְחָרְטוּ וַיָּשִׁיבוּ הֶחֱזִירוּ אוֹתָם בְּחֶזְקָה אֶת־הָעֲבָדִים וְאֶת־הַשְּׁפָחוֹת אֲשֶׁר שִׁלְּחוּ חָפְשִׁים וַיִּכְבְּשׁוּם תִּפְשׁוּם לִהְיוֹת לָהֶם לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת: יב וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר וַיְהִי דְּבַר ה' - זֶה הוּא הָאָמוּר בִּתְחִילַּת הָעִנְיָן הַדָּבָר אֲשֶׁר הָיָה וכו' וּלְפִי שֶׁאָרְכוּ הַדְּבָרִים חָזַר לוֹמַר וַיְהִי דְּבַר ה':

שי למורא

ח) לִקְרֹא לָהֶם, לָעֲבָדִים וְלַשְּׁפָחוֹת הָעִבְרִיִּים. ט) בִּיהוּדִי אָחִיהוּ אִישׁ, כְּמוֹ "אִישׁ בִּיהוּדִי אָחִיהוּ". יז) אִישׁ לְרֵעֵהוּ, לְעַבְדּוֹ הָעִבְרִי. י) חָפְשִׁים חָפְשִׁיִּים לָלֶכֶת לִרְצוֹנָם.

שי למורא

יז) לָכֶם דְּרוֹר, כְּלוֹמַר, אֶתֵּן אֶתְכֶם חָפְשִׁיִּים, מִמֶּנִּי, לִהְיוֹת מֻפְקָרִים אֶל הַחֶרֶב וגו׳. לְזַעֲוָה, לְחֶרְדָּה. יח) הָעֵגֶל אֲשֶׁר כָּרְתוּ לְשְׁנַיִם, כְּדֶרֶךְ כּוֹרְתֵי בְּרִית. **כא)** הָעוֹלִים מֵעֲלֵיכֶם, אֲשֶׁר הִסְתַּלְּקוּ עַכְשָׁיו מֵעַלֵּיכֶם בְּשָׁמְעָם שֶׁבָּאוּ מִצָּרִיִּים לַעֲזֹר לָכֶם. **כה)** אִם לֹא בְּרִיתִי יוֹמָם וָלַיְלָה וגו׳, כְּלוֹמַר, אִם לֹא תִהְיֶה בְּרִיתִי שֶׁקִּבַּעְתִּי יוֹמָם וָלַיְלָה, וְלֹא שַׂמְתִּי חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לִהְיוֹת חָק עוֹלָם, אִם לֹא יִהְיֶה זֶה, לֹא יִהְיֶה זֶרַע יַעֲקֹב וְדָוִד, שֶׁאֲמָאֵס אוֹתָם. אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁתִּהְיֶה קַיֶּמֶת בְּרִיתִי עִם שָׁמַיִם וָאָרֶץ

עטרת מרים

יג כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָנֹכִי כָּרַתִּי בְרִית׳ עַל כָּל הַמִּצְוֹת בִּכְלָלָן אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם בְּמַעֲמַד הַר סִינַי בְּיוֹם הָוֹצִאִי אוֹתָם׳ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים לֵאמֹר: יד מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים תְּשַׁלְּחוּ אִישׁ׳ אֶת־אָחִיו הָעִבְרִי אֲשֶׁר־יִמָּכֵר לְךָ׳ וַעֲבָדְךָ׳ שֵׁשׁ שָׁנִים וְשִׁלַּחְתּוֹ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ׳ תְּחִילַּת שָׁנָה הַשְּׁבִיעִית וְלֹא־שָׁמְעוּ אֲבוֹתֵיכֶם׳ אֵלַי וְלֹא הִטּוּ אֶת־אָזְנָם׳ לִשְׁמוֹעַ אֶל הַמִּצְוָה הַהִיא וְחִלְּלוּהָ: טו וַתָּשֻׁבוּ אַתֶּם שַׁבְתֶּם בְּתִשׁוּבָה הַיּוֹם וַתַּעֲשׂוּ אֶת־הַיָּשָׁר׳ בְּעֵינַי לִקְרֹא דְרוֹר אִישׁ לְרֵעֵהוּ וַתִּכְרְתוּ בְרִית׳ לְפָנַי בַּבַּיִת אֲשֶׁר־נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו: טז וַתָּשֻׁבוּ׳ וַתְּחַלְּלוּ אֶת־שְׁמִי׳ בְּעָבְרְכֶם עַל שְׁבוּעַת הַבְּרִית׳ וַתָּשֻׁבוּ׳ וְהֶחֱזַרְתֶּם אֵלֵיכֶם אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ׳ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ אֲשֶׁר־שִׁלַּחְתֶּם חָפְשִׁים לְנַפְשָׁם׳ וַתִּכְבְּשׁוּ אֹתָם׳ וּתְפִשְׂתֶּם בָּהֶם בְּחֶזְקָה לִהְיוֹת לָכֶם לַעֲבָדִים׳ וְלִשְׁפָחוֹת: יז לָכֵן׳ כֹּה־אָמַר יְהוָה׳ אַתֶּם׳ לֹא־שְׁמַעְתֶּם אֵלַי לִקְרֹא דְרוֹר אִישׁ לְאָחִיו וְאִישׁ לְרֵעֵהוּ הִנְנִי קֹרֵא׳ לָכֶם דְּרוֹר מֵאתִי וְלֹא אֶהְיֶה עוֹד אָדוֹן עֲלֵיכֶם לְהַצִּיל אֶתְכֶם וְתִהְיוּ מוּפְקָרִים נְאֻם־יְהוָה אֶל־הַחֶרֶב׳ אֶל־הַדֶּבֶר׳ וְאֶל־הָרָעָב׳ וְנָתַתִּי אֶתְכֶם׳ לְזַעֲוָה׳ לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ׳ כּוּלָּם יַחֲרִידוּ אֶתְכֶם: יח וְנָתַתִּי אֶת־הָאֲנָשִׁים הָעֹבְרִים׳ אֶת־בְּרִתִּי אֲשֶׁר׳ לֹא־הֵקִימוּ׳ אֶת־דִּבְרֵי הַבְּרִית כְּשֶׁחָזְרוּ וּכְבָשׁוּם אֲשֶׁר כָּרְתוּ׳ לְפָנַי׳ הָעֵגֶל׳ לִמְרוּד בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר כָּרְתוּ׳ לִשְׁנַיִם׳ לִשְׁנֵי חֲלָקִים וַיַּעַבְרוּ׳ בֵּין בְּתָרָיו׳ כִּי כֵּן הָיָה דֶּרֶךְ כּוֹרְתֵי בְרִית: יט וְהֵם שָׂרֵי יְהוּדָה׳ וְשָׂרֵי יְרוּשָׁלִַם׳ הַסָּרִיסִים׳ וְהַכֹּהֲנִים׳ וְכֹל עַם הָאָרֶץ׳ הָעֹבְרִים׳ בֵּין בִּתְרֵי הָעֵגֶל׳: כ וְנָתַתִּי אוֹתָם׳ בְּיַד אֹיְבֵיהֶם׳ וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם׳ וְהָיְתָה נִבְלָתָם׳ לְמַאֲכָל׳ לְעוֹף הַשָּׁמַיִם׳ וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ׳: כא וְאֶת־צִדְקִיָּהוּ׳ מֶלֶךְ־יְהוּדָה׳ וְאֶת־שָׂרָיו׳ אֶתֵּן׳ בְּיַד אֹיְבֵיהֶם׳ וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם׳ וּבְיַד׳ חֵיל מֶלֶךְ בָּבֶל׳ הַם הָאוֹבְדִים׳ וּמְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם׳ הָעֹלִים׳ מֵעֲלֵיכֶם׳ אֲשֶׁר נִסְתַּלְּקוּ מֵעֲלֵיכֶם בְּשָׁמְעָם שֶׁבָּאוּ מִצְרַיִם לַעֲזוֹר לָכֶם (ירמיה לז): כב הִנְנִי מְצַוֶּה אָעִיר לִבָּם נְאֻם־יְהוָה׳ וַהֲשִׁבֹתִים׳ אֶל־הָעִיר הַזֹּאת׳ אָשִׁיב לִבָּה׳ אֶת חֵיל מֶלֶךְ בָּבֶל׳ וְנִלְחֲמוּ׳ עָלֶיהָ׳ וּלְכָדוּהָ׳ וּשְׂרָפָהּ׳ בָּאֵשׁ׳ וְאֶת־עָרֵי יְהוּדָה׳ אֶתֵּן׳ שְׁמָמָה׳ מֵאֵין׳ יֹשֵׁב׳: כג כֹּה אָמַר יְהוָה אִם יִצּוּר שֶׁלֹּא יִהְיֶה עוֹד בְּרִיתִי יוֹמָם

יְרֻמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר: יג כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָנֹכִי כָּרַתִּי בְרִית׳ אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם בְּיוֹם הָוֹצִאִי אוֹתָם׳ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים לֵאמֹר: יד מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים תְּשַׁלְּחוּ אִישׁ׳ אֶת־אָחִיו הָעִבְרִי אֲשֶׁר־יִמָּכֵר לְךָ׳ וַעֲבָדְךָ׳ שֵׁשׁ שָׁנִים וְשִׁלַּחְתּוֹ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ׳ וְלֹא־שָׁמְעוּ אֲבוֹתֵיכֶם׳ אֵלַי וְלֹא הִטּוּ אֶת־אָזְנָם׳: טו וַתָּשֻׁבוּ אַתֶּם הַיּוֹם וַתַּעֲשׂוּ אֶת־הַיָּשָׁר׳ בְּעֵינַי לִקְרֹא דְרוֹר אִישׁ לְרֵעֵהוּ וַתִּכְרְתוּ בְרִית׳ לְפָנַי בַּבַּיִת אֲשֶׁר־נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו: טז וַתָּשֻׁבוּ׳ וַתְּחַלְּלוּ אֶת־שְׁמִי׳ וַתָּשֻׁבוּ אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ׳ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ אֲשֶׁר־שִׁלַּחְתֶּם חָפְשִׁים לְנַפְשָׁם׳ וַתִּכְבְּשׁוּ אֹתָם׳ לִהְיוֹת לָכֶם לַעֲבָדִים׳ וְלִשְׁפָחוֹת: יז לָכֵן׳ כֹּה־אָמַר יְהוָה׳ אַתֶּם׳ לֹא־שְׁמַעְתֶּם אֵלַי לִקְרֹא דְרוֹר אִישׁ לְאָחִיו וְאִישׁ לְרֵעֵהוּ הִנְנִי קֹרֵא׳ לָכֶם דְּרוֹר נְאֻם־יְהוָה׳ אֶל־הַחֶרֶב׳ אֶל־הַדֶּבֶר׳ וְאֶל־הָרָעָב׳ וְנָתַתִּי אֶתְכֶם׳ לְזַעֲוָה׳ לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ׳: יח וְנָתַתִּי אֶת־הָאֲנָשִׁים הָעֹבְרִים׳ אֶת־בְּרִתִּי אֲשֶׁר׳ לֹא־הֵקִימוּ׳ אֶת־דִּבְרֵי הַבְּרִית׳ אֲשֶׁר כָּרְתוּ׳ לְפָנַי׳ הָעֵגֶל׳ אֲשֶׁר כָּרְתוּ׳ לִשְׁנַיִם׳ וַיַּעַבְרוּ׳ בֵּין בְּתָרָיו׳: יט שָׂרֵי יְהוּדָה׳ וְשָׂרֵי יְרוּשָׁלִַם׳ הַסָּרִיסִים׳ וְהַכֹּהֲנִים׳ וְכֹל עַם הָאָרֶץ׳ הָעֹבְרִים׳ בֵּין בִּתְרֵי הָעֵגֶל׳: כ וְנָתַתִּי אוֹתָם׳ בְּיַד אֹיְבֵיהֶם׳ וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם׳ וְהָיְתָה נִבְלָתָם׳ לְמַאֲכָל׳ לְעוֹף הַשָּׁמַיִם׳ וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ׳: כא וְאֶת־צִדְקִיָּהוּ׳ מֶלֶךְ־יְהוּדָה׳ וְאֶת־שָׂרָיו׳ אֶתֵּן׳ בְּיַד אֹיְבֵיהֶם׳ וּבְיַד׳ מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם׳ וּבְיַד׳ חֵיל׳ מֶלֶךְ בָּבֶל׳ הַם הָאוֹבְדִים׳ וּמְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם׳ הָעֹלִים׳ מֵעֲלֵיכֶם׳ אֲשֶׁר נִסְתַּלְּקוּ מֵעֲלֵיכֶם בְּשָׁמְעָם שֶׁבָּאוּ מִצְרַיִם לַעֲזוֹר לָכֶם (ירמיה לז): כב הִנְנִי מְצַוֶּה אָעִיר לִבָּם נְאֻם־יְהוָה׳ וַהֲשִׁבֹתִים׳ אֶל־הָעִיר הַזֹּאת׳ אָשִׁיב לִבָּה׳ אֶת חֵיל מֶלֶךְ בָּבֶל׳ וְנִלְחֲמוּ׳ עָלֶיהָ׳ וּלְכָדוּהָ׳ וּשְׂרָפָהּ׳ בָּאֵשׁ׳ וְאֶת־עָרֵי יְהוּדָה׳ אֶתֵּן׳ שְׁמָמָה׳ מֵאֵין׳ יֹשֵׁב׳: כג כֹּה אָמַר יְהוָה אִם יִצּוּר שֶׁלֹּא יִהְיֶה עוֹד בְּרִיתִי יוֹמָם

עטרת מרים

וָלַיְלָה בַּמְּצִיאוּת, וְגַם חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא־שָׁמְתִּי שֶׁיִּתְבַּטְּלוּ חֻקֵּי הַטֶּבַע: כו גַּם־זֶרַע יַעֲקֹוב וְדָוִד עַבְדִּי אֶמְאַס מִזַּרְעוֹ מֹשְׁלִים אֶל־זֶרַע אַבְרָהָם יִשְׁחָק וְיַעֲקֹב

וּרְצוֹנוֹ לוֹמַר, כְּמוֹ שֶׁלֹּא יִבָּטֵל זְמַן הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה וְחֻקּוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ, כֵּן לֹא אֶמְאַס זֶרַע יַעֲקֹב וְדָוִד כִּי־אָשִׁיב כַּאֲשֶׁר אָשִׁיב לְאַרְצָם אֶת־שְׁבוּתָם אֶת בְּנֵי הַשֶּׁבִי וְרִחַמְתִּים וְאַרְחֵם עֲלֵיהֶם, אָז תָּשׁוּב הַמְּלוּכָה לְזֶרַע דָּוִד:

שי למורא

וְעַם יוֹמָם וָלַיְלָה, תִּהְיֶה בְּרִיתִי עִם זֶרַע יַעֲקֹב לִהְיוֹת עַמִּי, וְעִם זֶרַע דָּוִד לִהְיוֹת מוֹלֵךְ וּמוֹשֵׁל. וְרַז"ל דְּרָשׁוּהוּ לְעִנְיַן בְּרִית הַתּוֹרָה וְהַמִּילָה, לְלַמֹּד מִכָּאן שֶׁבִּשְׁבִילָם נִבְרְאוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ.

בְּרִיתִי יוֹמָם וָלַיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא־שָׁמְתִּי: כו גַּם־זֶרַע יַעֲקֹוב וְדָוִד עַבְדִּי אֶמְאַס מִזַּרְעוֹ מֹשְׁלִים אֶל־זֶרַע אַבְרָהָם יִשְׁחָק וְיַעֲקֹב כִּי־אָשִׁיב אֶת־שְׁבוּתָם וְרִחַמְתִּים:

קריאת התורה למנחת שבת־קודש

כה א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ־לִי תְּרוּמָה מֵאֵת כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ תִּקְחוּ אֶת־תְּרוּמָתִי: ג וְזֹאת הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאִתָּם זָהָב וָכֶסֶף וּנְחֹשֶׁת: ד וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעִזִּים: ה וְעֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וְעֹרֹת תְּחָשִׁים וַעֲצֵי שִׁטִּים: (לוי) ו שֶׁמֶן לַמָּאֹר בְּשָׂמִים לְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים: ז אַבְנֵי־שֹׁהַם וְאַבְנֵי מִלֻּאִים לָאֵפֹד וְלַחֹשֶׁן: ח וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם: ט כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנִי מַרְאֶה אוֹתְךָ אֶת תַּבְנִית הַמִּשְׁכָּן וְאֶת תַּבְנִית כָּל־כֵּלָיו וְכֵן תַּעֲשׂוּ: ס (ישראל) י וְעָשׂוּ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי קֹמָתוֹ: יא וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר מִבַּיִת וּמִחוּץ תְּצַפֶּנּוּ וְעָשִׂיתָ עָלָיו זֵר זָהָב סָבִיב: יב וְיָצַקְתָּ לּוֹ אַרְבַּע טַבְּעֹת זָהָב וְנָתַתָּה עַל אַרְבַּע פַּעֲמֹתָיו וּשְׁתֵּי טַבָּעֹת עַל־צַלְעוֹ הָאֶחָת וּשְׁתֵּי טַבָּעֹת עַל־צַלְעוֹ הַשֵּׁנִית: יג וְעָשִׂיתָ בַדֵּי עֲצֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב: יד וְהֵבֵאתָ אֶת־הַבַּדִּים בַּטַּבָּעֹת עַל צַלְעֹת הָאָרֹן לָשֵׂאת אֶת־הָאָרֹן בָּהֶם: טו בְּטַבְּעֹת הָאָרֹן יִהְיוּ הַבַּדִּים לֹא יָסֵרוּ מִמֶּנּוּ: טו וְנָתַתָּ אֶל־הָאָרֹן אֵת הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלֶיךָ:

המשך ביאור למס' פסחים ליום שלישי עמ' א

1 הלא יש ללמוד ממנו שבאופן שאין טהורים העושים פסח ראשון
2 יעשוהו הטמאים אף שהם מועטים, כדי שיעשה הפסח בזמנו.
3 **אָמַר** לְהוּ רב לבני הישיבה, זִילוּ **אַמְרוּ** לֵיהּ לשמואל, לשיטתך, **כִּי**
4 **הָווּ כּוּלְּהוּ זָבִין** – כאשר כל ישראל זבין, **מַאי עֲבַדַת לֵיהּ** – מה אתה
5 עושה עם הפסוק, הלא באופן זה לא נעשה הפסח במועדו, **אֶלָּא**
6 ודאי **כֵּיוָן דְּ**לֹא **אֶפְשָׁר** לעשותו במועדו **לֹא אֶפְשָׁר** ולא מתקיים
7 הפסוק, **הָכָא נַמִּי** – כאן גם כשרובם זבים ומיעוטם טמאי מת **לֹא**
8 **אֶפְשָׁר** לעשות את הפסח במועדו על ידי טמאי המת כיון שהם
9 מועטים.
10 הגמרא מביאה אופן נוסף בו יש בציבור גם טמאי מת וגם טמאי
11 זיבה: **אִיתְּמַר** – נאמר בבית המדרש, **הָיוּ רוּבָּן** של ישראל **טְמֵאֵי**
12 **מֵתִים** ונעשה הפסח בטומאה, **וּמִיעוּטָן זָבִין** שאינם עושים בטומאה
13 אף כשהפסח בא בטומאה, **רַב הוּנָא אָמַר, אֵין תַּשְׁלוּמִין לְפֶסַח הָבָא**
14 **בְּטוּמְאָה**, זבים שלא עשו פסח ונטהרו, אם הפסח הראשון בא
15 בטומאה אין להם תשלומין בפסח שני, **וְרַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה אָמַר,**
16 **יֵשׁ תַּשְׁלוּמִין לְפֶסַח הָבָא בְּטוּמְאָה**, ואותם שהיו זבים בראשון
17 ונטהרו עושים פסח שני.
18 מבררת הגמרא את טעם מחלוקתם. שואלת הגמרא: **נַיְמָא בְּהָא**
19 **קָמִיפַּלְגִי** – נאמר שבכך נחלקו, **דְּמַאן דְּאָמַר** – רב הונא הסובר **שאֵין**
20 **תַּשְׁלוּמִין לְפֶסַח הָבָא בְּטוּמְאָה, קָסָבַר טוּמְאָה דְּחוּיָה הִיא בְּצִיבּוּר,**
21 ובקושי הותר להקריב את הפסח בטומאה, הלכך הטמאים
22 שהקריבו אינם נחשבים כאילו הקריבו בטהרה, ולכך אין הזבין
23 עושים את הפסח השני, שלא נדחה הטמא לפסח שני אלא
24 כשהציבור הקריב את הפסח בטהרה. **וּמַאן דְּאָמַר** – ורב אדא בר
25 אהבה הסובר שיֵשׁ **תַּשְׁלוּמִין לְפֶסַח הָבָא בְּטוּמְאָה, קָסָבַר טוּמְאָה**
26 **הוּתְּרָה בְּצִיבּוּר**, ולכך טמאי המת שהקריבו פסח ראשון נחשבים
27 כאילו הקריבוהו בטהרה, וכשהציבור הקריב בטהרה, היחידים
28 שהיו זבין נדחים לפסח שני.
29 דוחה הגמרא: **אָמְרֵי** – אמרו בני הישיבה, **לֹא** – אין הכרח לומר
30 שנחלקו בדבר זה, אלא **דְּכוּלֵּי עָלְמָא** – בין רב הונא ובין רב אדא
31 בר אהבה מודים **שטוּמְאָה דְּחוּיָה בְּצִיבּוּר, וּבְהָא פְּלִיגִי** – ובכך
32 נחלקו **מַר סָבַר** – רב הונא סבר

לוח זמנים לשבוע פרשת משפטים - שקלים - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ח)	6:29	6:24	8:36	8:33	9:10	9:08	10:06	10:05	12:25	12:25	17:21	17:26	17:48	17:53	17:06	18:03
חיפה (ח)	6:30	6:25	8:35	8:33	9:10	9:08	10:06	10:05	12:24	12:24	17:21	17:27	17:45	17:51	16:53	18:01
ירושלים (ח)	6:28	6:23	8:34	8:32	9:09	9:06	10:05	10:03	12:23	12:23	17:24	17:29	17:46	17:51	16:48	18:01
תל אביב (ח)	6:30	6:25	8:36	8:34	9:11	9:08	10:07	10:05	12:25	12:25	17:20	17:26	17:47	17:52	17:03	18:03
אבו דאבי (ח)	7:01	6:58	9:15	9:13	9:47	9:45	10:45	10:44	13:07	13:07	18:12	18:16	18:37	18:41	17:55	18:51
אוסטריה, וינה (ח)	7:14	7:05	8:54	8:50	9:40	9:35	10:31	10:28	12:39	12:39	17:04	17:13	17:39	17:48	16:54	18:01
אוסטרליה, מלבורן (ק)	6:41	6:47	9:24	9:28	10:05	10:09	11:16	11:18	14:09	14:08	20:28	20:22	20:57	20:50	20:04	21:02
אוקראינה, אודסה (ח)	7:13	7:04	8:57	8:53	9:40	9:36	10:32	10:29	12:41	12:41	17:10	17:19	17:44	17:53	17:00	18:05
אוקראינה, דונייצק (ח)	6:48	6:39	8:29	8:24	9:14	9:09	10:05	10:02	12:13	12:13	16:38	16:48	17:13	17:22	16:28	17:36
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ח)	7:00	6:51	8:40	8:36	9:25	9:20	10:16	10:13	12:24	12:24	16:48	16:58	17:24	17:33	16:39	17:46
אוקראינה, ז'יטומיר (ח)	7:30	7:20	9:06	9:01	9:53	9:48	10:43	10:40	12:49	12:50	17:09	17:20	17:46	17:56	17:00	18:10
אוקראינה, קייב (ח)	7:23	7:13	8:58	8:54	9:46	9:41	10:36	10:33	12:42	12:42	17:01	17:12	17:38	17:48	16:52	18:02
איטליה, מילאנו (ח)	7:36	7:28	9:22	9:19	10:05	10:01	10:57	10:54	13:07	13:07	17:41	17:50	18:12	18:20	17:28	18:33
אקוואדור, קיטו (ח)	6:24	6:25	8:55	8:55	9:24	9:24	10:27	10:27	12:58	12:58	18:32	18:32	18:55	18:54	18:14	19:03
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	6:20	6:26	9:03	9:07	9:42	9:45	10:52	10:54	13:42	13:41	19:56	19:50	20:23	20:17	19:32	20:28
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	7:00	7:07	9:43	9:48	10:27	10:31	11:39	11:42	14:34	14:34	20:58	20:51	21:30	21:22	20:34	21:34
ארה"ב, בולטימור (ח)	7:07	7:00	9:04	9:01	9:42	9:39	10:36	10:34	12:51	12:51	17:34	17:41	18:04	18:11	17:22	18:22
ארה"ב, ברוקלין (ח)	6:59	6:52	8:53	8:50	9:33	9:29	10:26	10:24	12:40	12:40	17:21	17:29	17:52	17:59	17:09	18:10
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ח)	7:00	6:52	8:54	8:51	9:33	9:30	10:27	10:25	12:40	12:40	17:22	17:29	17:52	17:59	17:10	18:11
ארה"ב, דטרויט (ח)	7:39	7:31	9:30	9:27	10:11	10:07	11:04	11:01	13:16	13:16	17:55	18:02	18:26	18:33	17:43	18:45
ארה"ב, האוסטון (ח)	7:07	7:02	9:15	9:13	9:49	9:47	10:46	10:45	13:06	13:06	18:05	18:10	18:31	18:35	17:50	18:45
ארה"ב, לוס אנג'לס (ח)	6:44	6:38	8:47	8:45	9:23	9:20	10:19	10:17	12:36	12:36	17:29	17:35	17:57	18:02	17:16	18:13
ארה"ב, מיאמי (ח)	7:01	6:57	9:14	9:12	9:46	9:44	10:44	10:43	13:05	13:05	18:09	18:13	18:34	18:38	17:54	18:48
ארה"ב, ניו הייבן (ח)	6:56	6:49	8:49	8:46	9:29	9:25	10:23	10:20	12:36	12:36	17:16	17:23	17:47	17:54	17:04	18:06
ארה"ב, פיטסבורג (ח)	7:23	7:16	9:17	9:14	9:57	9:53	10:50	10:48	13:04	13:04	17:46	17:53	18:16	18:23	17:34	18:35
ארה"ב, שיקגו (ח)	6:56	6:48	8:48	8:45	9:28	9:25	10:22	10:19	12:35	12:35	17:14	17:21	17:45	17:52	17:02	18:04
בוליביה, לה-פס (ח)	6:25	6:27	9:02	9:04	9:34	9:35	10:39	10:40	13:19	13:18	19:08	19:06	19:32	19:30	18:48	19:39
בלגיה, אנטוורפן (ח)	8:10	7:59	9:43	9:38	10:31	10:26	11:21	11:18	13:26	13:26	17:44	17:55	18:21	18:31	17:35	18:46
בלגיה, בריסל (ח)	8:09	7:58	9:43	9:38	10:31	10:26	11:21	11:18	13:27	13:27	17:45	17:56	18:22	18:32	17:36	18:46
ברזיל, סאן פאולו (ח)	5:50	5:53	8:30	8:32	9:03	9:05	10:10	10:12	12:53	12:53	18:56	18:52	19:17	19:13	18:30	19:23
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	5:39	5:42	8:19	8:21	8:52	8:54	9:59	10:00	12:41	12:41	18:39	18:35	19:04	19:00	18:18	19:10
בריטניה, לונדון (ח)	7:29	7:18	9:01	8:56	9:50	9:44	10:39	10:36	12:45	12:45	17:03	17:14	17:39	17:49	16:55	18:03
בריטניה, מנצ'סטר (ח)	7:43	7:31	9:10	9:05	10:01	9:55	10:50	10:46	12:53	12:53	17:04	17:16	17:43	17:55	16:59	18:09
גרמניה, ברלין (ח)	7:38	7:26	9:07	9:03	9:57	9:52	10:47	10:43	12:51	12:51	17:06	17:17	17:43	17:54	16:56	18:08
גרמניה, פרנקפורט (ח)	7:50	7:40	9:26	9:21	10:13	10:08	11:03	11:00	13:10	13:10	17:30	17:40	18:06	18:16	17:21	18:30
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	5:47	5:51	8:27	8:30	9:02	9:04	10:10	10:11	12:54	12:54	19:03	18:58	19:22	19:17	18:34	19:28
הודו, מומבאי (ח)	7:11	7:08	9:29	9:28	10:00	9:58	10:59	10:58	13:23	13:23	18:35	18:38	18:59	19:02	18:19	19:11
הודו, פונה (ח)	7:06	7:03	9:24	9:23	9:55	9:54	10:55	10:54	13:19	13:19	18:32	18:34	18:56	18:58	18:16	19:08
הונגריה, בודפשט (ח)	7:02	6:52	8:43	8:39	9:28	9:23	10:19	10:16	12:28	12:28	16:55	17:04	17:29	17:38	16:44	17:51
טורקיה, איסטנבול (ח)	7:05	6:57	8:58	8:55	9:38	9:34	10:31	10:29	12:44	12:45	17:25	17:32	17:55	18:02	17:13	18:14
יוון, אתונה (ח)	7:24	7:17	9:22	9:19	10:00	9:56	10:54	10:52	13:09	13:09	17:55	18:02	18:24	18:31	17:43	18:42

לוח זמנים לשבוע פרשת משפטים - שקלים - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מולדובה, קישינב (ח)	7:21	7:12	9:04	9:00	9:48	9:44	10:40	10:37	12:49	12:49	17:17	17:26	17:51	17:59	17:06	18:12
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	7:08	7:05	9:26	9:25	9:57	9:56	10:56	10:55	13:20	13:20	18:32	18:35	18:56	18:59	18:16	19:08
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	5:44	5:53	8:24	8:29	9:11	9:16	10:23	10:26	13:19	13:17	19:43	19:33	20:17	20:06	19:17	20:20
נפאל, קטמנדו (ח)	6:47	6:43	8:57	8:55	9:30	9:28	10:28	10:26	12:48	12:48	17:49	17:53	18:15	18:19	17:35	18:29
סין, בייג'ין (ח)	7:17	7:10	9:12	9:09	9:51	9:47	10:45	10:42	12:58	12:58	17:40	17:48	18:10	18:17	17:26	18:29
סינגפור, סינגפור (ח)	7:17	7:17	9:46	9:46	10:16	10:16	11:18	11:18	13:49	13:49	19:21	19:21	19:44	19:44	19:03	19:52
פולין, ורשא (ח)	7:06	6:55	8:37	8:32	9:26	9:21	10:16	10:12	12:20	12:20	16:35	16:46	17:13	17:24	16:26	17:38
פרו, לימה (ח)	6:06	6:07	8:41	8:43	9:12	9:13	10:17	10:17	12:54	12:54	18:39	18:37	19:02	19:00	18:20	19:10
צרפת, ליאון (ח)	7:55	7:46	9:40	9:36	10:23	10:19	11:15	11:12	13:25	13:25	17:56	18:04	18:29	18:37	17:45	18:50
צרפת, פריז (ח)	8:12	8:02	9:51	9:46	10:36	10:32	11:27	11:24	13:35	13:35	18:00	18:10	18:34	18:43	17:49	18:57
קולומביה, בוגוטה (ח)	6:12	6:12	8:40	8:40	9:09	9:09	10:11	10:11	12:41	12:41	18:09	18:10	18:32	18:32	17:51	18:41
קנדה, טורונטו (ח)	7:27	7:19	9:16	9:12	9:57	9:53	10:50	10:47	13:02	13:02	17:40	17:48	18:09	18:17	17:26	18:29
קנדה, מונטריאול (ח)	7:07	6:59	8:53	8:49	9:36	9:32	10:28	10:25	12:38	12:38	17:11	17:20	17:43	17:51	16:59	18:04
קפריסין, לרנקה (ח)	6:39	6:33	8:41	8:39	9:17	9:15	10:13	10:11	12:30	12:30	17:20	17:26	17:48	17:54	17:07	18:05
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	8:35	8:22	9:58	9:52	10:51	10:45	11:39	11:35	13:40	13:40	17:47	17:59	18:28	18:39	17:39	18:55
רוסיה, מוסקבה (ח)	8:11	7:58	9:31	9:26	10:26	10:19	11:13	11:09	13:14	13:14	17:20	17:33	17:59	18:11	17:10	18:27
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	7:38	7:29	9:21	9:17	10:05	10:00	10:57	10:54	13:05	13:05	17:33	17:42	18:07	18:16	17:22	18:29
שוויץ, ציריך (ח)	7:43	7:34	9:25	9:21	10:10	10:05	11:01	10:58	13:10	13:10	17:42	17:51	18:11	18:20	17:27	18:33
תאילנד, בנגקוק (ח)	6:44	6:42	9:06	9:05	9:36	9:35	10:36	10:36	13:02	13:02	18:21	18:23	18:44	18:46	18:04	18:55

*) הזמנים נערכו על־פי תוכנת 'חזון שמים'.

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב"ד 60840 ישראל – P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: www.DvarMalchus.Org

www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV

...

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00771
07/02/2021

P.P.
שולם
1949
תל אביב

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים